ALEXANDRE
DUMAS

SAINTE-HERMINE ŞÖVALYESİ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN: HALDUN BAYRI

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 3545

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ALEXANDRE DUMAS
SAINTE-HERMINE ŞÖVALYESİ

ÖZGÜN ADI
LE CHEVALIER DE SAINTE-HERMINE

© EDITIONS PHÉBUS, PARIS 2005

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
HALDUN BAYRI

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2011
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
HANDE KOÇAK

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

REDAKSİYON
VOLKAN YALÇINTOKLU

DÜZELTİ
MUSTAFA AYDIN

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I.BASIM, NİSAN 2016, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-748-6 (CİLTLİ)
ISBN 978-605-332-749-3 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

CCLXXIX

ALEXANDRE DUMAS

SAINTE-HERMINE ŞÖVALYESİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:
HALDUN BAYRI

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Sunuş

Bir Alexandre Dumas biyografisinin yazarı olup, onun birçok tanınmış tanınmamış eserini yayına hazırlayan Claude Schopp, her zamanki gibi arşivlerde onun metreslerinden birinin kimliğini ya da gayrimeşru çocuklarından birinin nüfus suretini aradığı bir gün, bu kitabın ilk bölümünü oluşturan "Joséphine'in Borçları"nı bulur. Ondan sonra kitabın izini sürer ve 1 Ocak 1869'dan itibaren *Le Moniteur Universel*'de tefrika edilen, yazarın ölümü üzerine sonu yazılamayan *Sainte-Hermine Şövalyesi*'ni bulur. Bu buluşunu şu sözlerle yorumlar: "Bulmadan araya araya, sonunda aramadan buluveriyor insan."

Gazetede tefrika edilmesinden 139 yıl sonra, ona son iki bölümü ekler. Tefrika edilmiş metinlerini yayına hazırlarken Dumas'nın nasıl düzelttiğini çok iyi bildiği için, kitapta gerekli düzeltmeleri yapar. "Böylece onun son *nègre*'i (Fr. zenci, başkasının adına çalışan yazar) ben olacağım; üstelik bu romanı tamamen tek başına yazmıştı, zira o sırada kimseyi tutamayacak derecede yoksuldu," der.

Bu romanın kahramanı Hector de Sainte-Hermine de tıpkı Alexandre Dumas'nın general babası gibi Napoléon'dan kötü muamele görür. Dolayısıyla romanda Dumas'nın Napoléon'a karşı duyguları gelgitlidir. Hector de Sainte-Hermine, değişen zamanın gücüne vücut veren Napoléon'la uzlaşmak zorunda olan modern insanı temsil eder. Dumas ise modern dünyaya geçişte lüzumlu bir dert gibi görmektedir Napoléon'u.

Haldun Bayrı
10 Şubat 2016

Metnin Düzenlenmesi Üzerine Fransız Yayıncının Notu

Dumas'nın metninin elde kalem uzun ve dikkatli bir okuması sonunda düzenlenen şu elimizdeki hali, her ne kadar titizlikle *Moniteur Universel* sütunlarında çıkmış olan metni temel alsa da, hataların, unutulanların, karışıklıkların, boşlukların saptanmasının zorunlu hale geldiği birçok bölümünden ayrıntı düzeyinde farklılaşmıştır ve Dumas'nın bu hususta alışkanlıklarına katiyetle riayet edilerek düzeltilmiştir – bir kitaba yayınevi baskısı için son halini vermek gerektiğinde, tekrar okuma esnasında aşırı göze batan kusurlar çıktığında, kendi metnine harfi harfine sadık kalma zorunluluğunu hissetmemiştir.

Dumas ilk yazdığı metnin noktalamasını da aynı yaklaşımla düzeltiyordu, hatta bu işi dost ellere emanet ediyordu. Bu hususta da muhtemelen onun gibi davrandık: Açık yanlışları ve tutarsızlıkları düzelttik; bazen de okumayı kolaylaştırmak için virgülleri azalttık.

Kuşkulu ya da düpedüz hatalı yazımlar (dil yanlışları, ama aynı zamanda özel isimler de) gördüğümüzde özgün metinden ayrıldık; sadece birkaç tuhaflığı şirinlikleri adına muhafaza ettik.

Bu müdahalelerin her birini ayrıca belirtmek istemedik – isteseydik de muhtemelen yapamazdık– zira cildin hacmiyle orantılı olarak hayli yer kaplardı: Okurun zevkini bozmuş olurduk, ki okuma zevki söz konusu olduğunda, Dumas bundan asla taviz vermezdi.

I
Joséphine'in Borçları

"Tuileries'ye geldik işte," demişti Başkonsül Bonaparte sekreteri Bourrienne'e, XVI. Louis'nin Versailles ile darağacı arasındaki son durağı olan saraya girerken de "Burada kalmak için uğraşmamız lazım."

Bu tarihî söz, VIII. yılın *pluviôse** ayının otuzuncu günü içinde (19 Şubat 1800), öğleden sonra dört sularında söylenmişti.

Pichegru'nün Sinnamary'den firarıyla sona eren *Des Blancs et des Bleus* [Beyazlar ve Maviler Üzerine]** adlı kitabımızın ve hatırlanacağı gibi Ribier, Jahias, Valensolles ve Sainte-Hermine'in idam edilmeleriyle biten *Les Compagnons de Jéhu* [Yehu'nun Askerleri]*** adlı romanımızın devamını getiren bu anlatı, başkonsülün saraya yerleşmesinden günü gününe bir yıl sonra başlamaktadır.

O dönemde henüz sadece general olan Bonaparte'ı ise, Mısır dönüşünde Fransa toprağına ayak basarken bırakmıştık. VII. yılın 24 *Vendémiaire*'inden**** (16 Ekim 1799) beri epey iş çıkarmıştı.

---

* Fransız devrim takviminin beşinci ayı (20 ya da 21 Ocak ile 18 ya da 19 Şubat arası). (ç.n.)

** *Les Blancs et les Bleus*, 1867-1868'de tefrika edildikten sonra yay. Michel Lévy Frères, 3 Cilt. (Fr.e.n.)

*** *Les Compagnons de Jéhu*, tefrika edildikten sonra yay. Alexandre Cadot, 1857, 7 Cilt. (Fr.e.n.)

**** Fransız devrim takviminin ilk ayı (22 Eylül-21 Ekim). (ç.n.)

Önce, tek celsede kazandığı fakat bugün hâlâ gelecek nesiller önünde asılı bir çağrı gibi duran büyük davayı, *18 Brumaire*'i* yaptı.

Sonra Annibal ve Charlemagne gibi Alpler'i geçti.

Sonra, Desaix ve Kellermann'ın da yardımlarıyla, kaybettiği Marengo Muharebesi'ni tekrar kazandı.

Sonra Lunéville Antlaşması'nı imzaladı.**

Ve nihayet, Tuileries için David'e yaptırdığı Brutus büstünü kaidesine koydurduğu gün, "madam" unvanını yeniden kullanıma soktu.

İsteyen ısrarla *yurttaş* demeyi sürdürebilir; fakat *yurttaş madam* demeye devam edenler, görgüsüz hödüklerdir ancak.

Tuileries'ye sadece doğru düzgün kimselerin girdiğine kuşku yoktur.

Demek ki IX. yılın *pluviôse* ayının otuzuncu gününde (19 Şubat 1801), Başkonsül Bonaparte'ın Tuileries'deki sarayındayız.

Şimdiden altmış yıl uzaktaki günümüz nesline, bunca olayın hazırlandığı bu çalışma odası hakkında bir fikir verelim ve elimizden geldiğince, sadece Fransa'nın değişimini değil, aynı zamanda dünyanın altüst oluşunu da derinlemesine düşünen efsanevi insanın portresini çizelim.

Beyaza boyanmış altın silmeli büyük bir odaydı ve içine iki masa yerleştirilmişti.

Konsüle ait olanı çok güzeldi; bu masaya geçtiğinde şömineye sırtını dönüyor ve pencereyi sağına alıyordu. Sağ kö-

---

* Fransız devrim takviminin ikinci ayı (22 ya da 23 Ekim ile 20 ya da 21 Kasım arası). Napoléon 9 Kasım 1799'da Sieyès'in etkisi altında kalarak Direktuvar yönetimini devirmiştir. (ç.n.)

** A. Dumas, VII. bölümde bu ikinci İtalya Seferi'ni ayrıntılandırır ve tarihlendirir. 9 Şubat 1801'de imzalanan Lunéville Antlaşması Fransa'nın Belçika ve Ren Nehri'nin sol yakası üzerindeki mülkiyetini tanır ve Batav, Helvetia, Cisalpina ve Liguria cumhuriyetlerinin bağımsızlığını teminat altına alır. (Fr.e.n.)

şedeki bir odada, dört yıldan beri yaveri olan güvenilir Duroc duruyordu. Onun çalışma odasından, başkonsülün tam güvenini kazanmış emir eri dürüst Landoire'ın bürosuna ve avluya nâzır büyük dairelere geçilebiliyordu.

Başkonsül bu büroda –çakısıyla kimbilir kaç defa sağ kolunu hırpaladığı– aslan başlı koltuğuna oturduğu zaman, önünde yukarıdan aşağıya mukavva kutularla dolu muazzam bir kütüphane yer alır.

Biraz sağda, kütüphanenin yanında, çalışma odasının ikinci büyük kapısı vardır. Bu kapı doğrudan, gösterişli bir yatak odasına açılır. O odadan da, tavanına Le Brun tarafından XVI. Louis'nin tören giysileriyle resmedildiği, büyük kabul salonuna geçilir. Kesinlikle ilki kadar yetenekli olmayan ikinci bir ressam, büyük kralın peruğunu üç renkli bir kokartla süsleme saygısızlığını yapmıştır. Böylelikle Bonaparte da, bu anormalliği işaret ettiği ziyaretçilere, "Şu Konvansiyoncular da ne budalaymış!" diyebilmek için, bu kokartı kasten yerinde bırakmıştır.

Bu büyük odayı aydınlatan ve bahçeye bakan tek pencerenin karşısında, Marie de Médicis'in dua odası ve konsülün bürosuna bitişik bir giysi odası yer alır. Buradan da Madam Bonaparte'ın ara kattaki yatak odasına çıkan ufak bir merdivene varılmaktadır.

Joséphine, birçok yönden benzediği Marie-Antoinette gibi, büyük dairelerden nefret ederdi. Bu nefretin sonucunda kendine Marie-Antoinette'in Versailles'da yaptırdığına çok benzeyen ufak bir oda yaptırmıştı.

Neredeyse her sabah (en azından o dönemde), başkonsül bu giysi odasından çalışma odasına geçerdi. Neredeyse her sabah diyoruz; çünkü başkonsül aşırı geç kaldığı zamanlarda ya da anlaşmazlık sebebiyle –ve bu sebepler, henüz çok sık olmasa da, zaman zaman belirmeye başlamıştı–, akşamleyin yaşanan bir tartışma ve bu tartışma yüzünden birbirlerine surat astıkları zamanlarda çekildiği, Joséphine'inkinden

ayrı bir odayı Tuileries'ye geldiklerinden beri kullanmaya başlamıştı.

Çok mütevazı bir ikinci masa, pencere yakınına yerleştirilmişti. Burada çalışan sekreterin görüş alanına kestane ağaçlarının sık yaprakları giriyordu; ama bahçede gezinenleri görmek için ayağa kalkması gerekiyordu. Sırtı başkonsüle dönüktü; yine de onunla yüz yüze gelmek için başını hafifçe çevirmesi yetiyordu. Duroc nadiren çalışma odasında olduğu için, sekreter de görüşmelerini bu odada yapıyordu.

Bu, sekreter Bourrienne* idi.

Önce Bonaparte'ın, daha sonra da Napoléon'un yüz hatlarını resmetmek ya da mermere yontmak için en usta ressamlar ve heykeltıraşlar yeteneklerini yarıştırmışlardır. Fakat yakın çevresindekiler, o olağanüstü insanın çehresini heykellerde veya portrelerde bulmuş olsalar bile, başkonsülün de imparatorun da, kendisine kusursuz benzeyen bir suretinin olmadığını söylemektedirler.

Başkonsül iken, çıkıntılı kafatası, muhteşem alnı, şakaklarına yapışan ve omuzlarına dökülen saçları, yağız, zayıf ve uzun çehresi ve yüz hatlarındaki düşünceli ifade resmedilebilmiş ya da yontulabilmiştir.

İmparator iken ise, kadim bir madalyayı andıran o baş yansıtılabilmiş, erken bir ölümün belirtisi olan o marazi solgunluğu yanaklarına yayabilmiştir; saçları, yanaklarındaki matlığı daha da açığa çıkaran bir abanoz siyahıyla çizilmiştir; fakat gözlerindeki hareketli alevi ya da sabitleştiği vakit bakışında beliren karanlık ifadeyi ne bir yontma kalemi ne de bir renk paleti verebilmiştir.

---

* *Mémoires de M. de Bourrienne, ministre d'État, sur Napoléon, le Directoire, le Consulat, l'Empire et la Restauration*, Paris, 1829. Tuileries'nin ve Başkonsül'ün alışkanlıklarının tasviri, III. cilt, bölüm XIX, 327 ve dev., IV. cilt s. 401-406'da verilen Kléber'in mektubu; Joséphine'in ağladığı bölüm IV. cilt, bölüm II, s. 29-34; Durosel Beaumanoir'ın mektubu, IV. Cilt s. 183-187. (Fr.e.n.)

Bu bakış onun iradesine şimşek hızıyla itaat ediyordu. Öfkelendiğinde ondan korkuncu yoktu; iyiliğinde de ondan şefkatlisi.

Gönlünden birbiri ardına geçen düşüncelerin her biri için özel bir yüz ifadesi vardı âdeta. Boyu kısaydı, ancak beş kadem,* üç parmak kadardı; bununla birlikte kendisinden bir baş uzun olan Kléber, elini omzunun üzerine koyarak ona, "General! Dünya kadar büyüksünüz!" diyordu.

Gerçekten de Kléber'den bir baş uzun görünüyordu.

Çok güzel elleri vardı: Bununla gurur duyuyordu ve ellerine bir kadın kadar özen gösteriyordu. Konuşurken kendinden hoşnut bir biçimde ellerine bakma alışkanlığı vardı; sadece sol eldivenini giyer, onurlandırdığı kimselere uzatma bahanesiyle, ama aslında o ele bakmak ve patiska bir mendili tırnaklarına sürtmek için, sağ elini açıkta bırakırdı.

Üzerine düşen vazifeler arasında imparatorun üstü başıyla ilgilenmek de olan Mösyö de Turenne, sonunda ona sadece sol eldivenler yaptırmaya başlamış ve böylece senede altı bin frank tasarruf sağlamıştı.

İstirahate tahammülü yoktu; dairesindeyken bile gezinmekten hoşlanırdı. O zaman başını âdeta düşüncelerinin ağırlığıyla eğiliyormuş gibi, biraz öne eğer ve ellerini gösterişsizce arkasında kavuştururdu.

Bu tür gezintilerde dalıp gittiği düşüncelerin ortasında, çoğu zaman sağ omzunun bir hareketine engel olamıyordu; bu sırada ağzı da büzülüyordu.

Sadece kişisel bir alışkanlık olan bu tikler, bazı kimseler tarafından ihtilaç dolu hareketler gibi yorumlanmış ve Bonaparte'ın sara krizleri geçirdiği söylenmişti.

Hakiki bir banyo tutkusu vardı: İçeride iki-üç saat kalır, gazeteleri ya da polisin bildirdiği herhangi bir yergi yazısını okuturdu. Banyoya bir kere girince, sıcak su musluğunu açık bırakır, banyo taşacak diye de pek endişe etmezdi. O

* 30,48 santimetreye karşılık gelen bir İngiliz uzunluk ölçüsü. (ç.n.)

zaman Bourrienne, buharla sırılsıklam olduktan sonra, artık dayanamayarak, pencereyi açma ya da çekilme izni istiyordu. Genellikle isteği kabul ediliyordu.

Hakkında ne denilmiş olursa olsun, Bonaparte uyumayı severdi; çoğu zaman, kendisini yedide uyandıran sekreterine, yakınmalı bir ses tonuyla:

— Ah! Bırakın da biraz daha uyuyayım! Geceleyin odama mümkün mertebe az gelin, diye tembihliyordu. Beni iyi bir haber için sakın uyandırmayın, iyi haberin acelesi yoktur; fakat kötü bir haber söz konusu ise beni hemen o an uyandırın, zira o zaman kaybedecek tek dakika yoktur.

Bonaparte kalkar kalkmaz, oda uşağı Constant sakalını ve saçlarını düzeltiyordu. Tıraş edildiği sırada Bourrienne, daima *Le Moniteur*'den başlayarak gazeteleri okurdu; kaldı ki sadece İngiliz veya Alman gazetelerine ilgi gösterirdi. Eğer Bourrienne ona o devirde yayınlanan on ya da on iki Fransız gazetesinden birinin manşetini okusa, "Geçin bunları, geçin, bunlar sadece söylemelerine izin verdiğim şeyleri söylerler," diyordu.

Giyinip kuşanması bittiğinde, Bourrienne ile birlikte çalışma odasına çıkıyordu Bonaparte. Orada o gün okunacak mektuplar ve bir gün öncesine ait imzalanması gereken raporlar, düzenlenmiş bir halde onu bekliyordu. Okuyor ve verilecek cevapları belirliyor, sonra da raporları imzalıyordu.

Saat tam onda, kapı açılır ve sofracıbaşı duyururdu: "Generalin sofrası hazırdır!"

Çok sade olan öğle yemeği, üç yemek ve tatlıdan oluşurdu. Bu yemeklerin biri neredeyse daima zeytinyağlı tavuk yahnisiydi. Marengo Muharebesi'nin sabahında ona ikram edilen tavuk budur ve o günden beri *Marengo usulü tavuk* adını almıştır.

Bonaparte az şarap içerdi, sadece Bordeaux veya Bourgogne şarabı; öğle ya da akşam yemeğinden sonra da bir fincan kahve alırdı.

Geceleri her zamankinden daha geç saate kadar çalıştığında, gece yarısı ona bir fincan sıcak çikolata getirilirdi.

Tütüne çok erken yaşlarda alışmıştı; fakat günde en fazla üç ya da dört sefer, daima altın ya da mineli çok zarif kutulardan, çok az miktarda alırdı.

O gün, alışılageldiği gibi, Bourrienne saat altı buçukta çalışma odasına inmiş, mektupları açmış, Bonaparte'ın hafızasında kalması için en son okunması gereken en önemli mektupları en alta gelecek şekilde hepsini büyük çalışma masasının üzerine koymuştu.

Sonra, saat yediyi çalarken, artık generali uyandırma vaktinin geldiğini düşünmüştü.

Fakat, büyük bir şaşkınlıkla, Madam Bonaparte'ı yatakta yalnız ve ağlarken bulmuştu.

Bourrienne'de Bonaparte'ın yatak odasının bir yedek anahtarının bulunduğunu ve ihtiyaç duyarsa oraya gece gündüz her saatte girdiğini söylemeye gerek yok.

Joséphine'i yalnız ve gözü yaşlı görünce, çekilmek istemişti.

Fakat Bourrienne'i çok seven ve ona güvenebileceğini bilen kadın, kalmasını söylemiş ve yatağının yakınına oturtmuştu.

Bourrienne ona doğru endişeyle ilerlemişti.

— Ah! Madam, yoksa başkonsüle bir şey mi oldu? diye sordu.

— Hayır Bourrienne, hayır, diye cevapladı Joséphine; olan bana oldu...

— Ne oldu madam?

— Ah sevgili dostum Bourrienne! Ne kadar mutsuzum!

Bourrienne gülmeye başladı.

— Ne olduğunu tahmin ettiğime iddiaya girerim, dedi.

— Tedarikçilerim... diye mırıldandı Joséphine.

— Size hizmet vermeyi mi reddediyorlar?

— Ah! Keşke bundan ibaret olsaydı!

— Paralarının ödenmesini talep etme küstahlığını mı yaptılar? dedi Bourrienne, gülerek.

— Peşime düşmekle tehdit ediyorlar! Mahcubiyetimi takdir edersiniz sevgili dostum Bourrienne, eğer mühürlü bir ödeme belgesi Bonaparte'ın eline ulaştırılırsa!

— Buna cüret edeceklerini sanıyorsunuz!

— Adım gibi eminim.

— İmkânsız!

— Şuna bakın...

Ve Joséphine yastığının altından Fransız Cumhuriyeti damgasını taşıyan bir kâğıt çıkardı.

Karısı Madam Joséphine'in kırk bin franklık bir meblağ tutan eldiven borcunu ödemesi için başkonsüle hitaben gönderilmiş bir ihtarnameydi bu.

Kocanın eline ulaşmak yerine, şans eseri yarı yolda kadının eline geçmişti. Kovuşturma Madam Giraud adına yapılıyordu.

— Hay aksi şeytan! dedi Bourrienne, işte bu ciddi bir durum! Yani tüm maiyetinize bu hanımın dükkânından alışveriş yapma izni mi verdiniz?

— Yok sevgili Bourrienne; bu kırk bin franklık eldivenler sadece benim için.

— Sadece sizin için mi?

— Evet.

— O zaman on yıldır ödeme yapmadınız herhalde?

— Tedarikçilerimin hesaplarını geçen yıl 1 Ocak'ta kapattım ve hepsinin ödemelerini yaptım: Üç yüz bin frank tutmuştu. O sırada Bonaparte'ın nasıl öfkelendiğini hatırladığım için şimdi tir tir titriyorum.

— Yani geçen yılın 1 Ocak'ından beri kırk bin franklık eldiven mi eskittiniz?

— Görünüşe bakılırsa öyle Bourrienne, benden bu meblağ istendiğine göre.

— Demek böyle! Peki benim ne yapmamı istiyorsunuz?

— Eğer Bonaparte'ın bu sabah keyfi çok yerindeyse, bu durumu bir-iki kelimeyle ona çıtlatmanızı isterdim.

— Peki neden şimdi yanınızda değil? Aranızda bir anlaşmazlık mı var? diye sordu Bourrienne.

— Yok, hiçbir anlaşmazlık yok. Dün akşam, kendi tabiriyle Parislilerin zihnini *yoklamak* için Duroc'la çıktıklarında, keyfi yerindeydi. Geç dönmüş olmalı; beni rahatsız etmemek için de kendi odasında yatmıştır.

— Peki keyfi yerindeyse ve ona sizin borçlarınızdan bahsedersem, o da bana borcun ne kadar tuttuğunu sorarsa, ne cevap vereceğim?

— Ah! Bourrienne!

Joséphine başını çarşafının arkasına sakladı.

— O kadar korkunç bir rakam mı bu?

— Muazzam.

— Ne kadar olabilir ki canım?

— Size söylemeye cesaretim yok.

— Üç yüz bin frank mı?

Joséphine iç geçirdi.

— Altı yüz bin mi?

Joséphine, bu sefer ilkinden daha vurgulu bir biçimde tekrar iç geçirdi.

— Beni ürküttüğünüzü itiraf ediyorum, dedi Bourrienne.

— Bütün gece, iyi yürekli arkadaşım Madam Hulot ile bu hesaplarla uğraştık; bu işlerde çok usta, çünkü benim hesap işlerinden hiç anlamadığımı siz de hissediyorsunuzdur Bourrienne.

— Peki ya borcunuz ne kadar?

— Bir milyon iki yüz bin franktan fazla.

Bourrienne yerinden sıçrayarak geriledi.

— Haklısınız, dedi bu sefer gülmeden, başkonsül hiddete kapılacaktır.

— Ona sadece yarısını itiraf ederiz, dedi Joséphine.

— Kötü bir yöntem, dedi Bourrienne kafasını sallayarak; hazır işe girişmişken her şeyi itiraf edin, size bunu tavsiye ederim.

— Hayır Bourrienne, hayır, asla!

— Ama diğer altı yüz bin frank için ne yapacaksınız?

— Ah! Her şeyden önce, borç yapmayacağım artık, çok fazla mutsuz ediyor beni.

— Peki ya diğer altı yüz bin frank? diye ısrar etti Bourrienne.

— Tasarruflarımla azar azar öderim.

— Yanlış yapıyorsunuz; başkonsül altı yüz bin frank gibi muazzam bir rakam beklemiyor; ha altı yüz bin, ha bir milyon iki yüz bin; çıkaracağı patırtı daha fazla olmayacaktır. Bilakis, darbe şiddetli olacağı için daha da sersemleyecek. Bir milyon iki yüz bin frangı verir ve böylece ilelebet borçtan kurtulmuş olursunuz.

— Yok hayır, diye haykırdı Joséphine, ısrar etmeyin Bourrienne; onu tanırım, o müthiş öfke buhranlarından birine kapılacaktır ve bunun şiddetine asla tahammül edemem.

O anda, muhtemelen Bourrienne'in nerede olduğunu öğrenmek için hizmetliyi çağıran Bonaparte'ın zili duyuldu.

— Bu o, dedi Joséphine, çalışma odasına gelmiş bile. Çabuk yanına çıkın ve keyfi yerindeyse, ne yapacağınızı biliyorsunuz...

— Bir milyon iki yüz bin frank, değil mi? diye sordu Bourrienne.

— Hayır, altı yüz bin Tanrı aşkına, başka tek kuruş yok!

— İstediğiniz bu mu?

— Rica ediyorum.

— Pekâlâ.

Ve Bourrienne başkonsülün kalemine giden ufak merdivene doğru hamle yaptı.

II
Özgür Hamburg Kentinin Joséphine'in Borçlarını Ödemesi

Bourrienne, büyük çalışma odasına girdiğinde Başkonsül'ü masasının yanında, daha önce dediğimiz gibi, Bourrienne'in mühürlerini açıp okuyarak sıraya koymuş olduğu sabah mektuplarını okurken buldu.

Cumhuriyet tümgenerallerine mahsus üniformasını, yani sadece bir altın defne yaprağı bulunan apoletsiz mavi redingotu, geyik derisinden pantolonu, büyük yakalı kırmızı yeleği ve devrik çizmeleri giymişti.

Bonaparte sekreterinin ayak seslerini işitince biraz döndü.

— Ah! Siz misiniz Bourrienne? dedi; ben de sizi çağırması için Landoire'ın zilini çalıyordum.

— Orada bulunduğunuzu zannederek Madam Bonaparte'ın dairesine inmiştim general.

— Yok, büyük odada yattım.

— Ha ha! dedi Bourrienne, Bourbonların döşeğinde!

— Evet, elbette.

— İyi uyudunuz mu peki?

— Hayır; ispatı da, beni uyandırmanıza gerek kalmadan gelmem. Tüm bunlar bana göre fazla yumuşak.

— Sizin için kenara ayırdığım üç mektubu okudunuz mu general?

— Evet, Marengo'da öldürülmüş olan konsüllük muhafızlarından bir başçavuşun dul eşi, çocuğunun vaftiz babası olmamı istiyor.

— Ne cevap vermek gerekiyor?

— Kabul ettiğimi. Yerime Duroc gider; çocuğun adı Napoléon olacak: Anneye, oğluna rücu edebilir beş yüz franklık ömür boyu maaş bağlanacak. Ona bu doğrultuda cevap vereceksiniz.

— Peki ya şansıza inanarak sizden piyango çekilişi için üç numara isteyen kadın?

— O kadın delinin teki; fakat benim yıldızıma inandığını ve istediği üç numarayı ona yollarsam hiç kazanamadığı serveti şimdi kazanacağından emin olduğunu söylediğine göre, piyangoda sadece oynanmayan günlerde para kazanıldığı cevabını vereceksiniz ona. Bunun ispatı da, para koyduğu günlerde hiçbir şey kazanmamış olmasına rağmen, oynamaktan uzak durduğu gün üç yüz frank kazanması olacak.

— Öyleyse ona üç yüz frank mı göndereyim?

— Evet.

— Peki ya son mektup general?

— Tam okumaya başlamıştım ki siz geldiniz.

— Devam edin, sizi ilgilendiriyor.

— Siz okuyun; yazısı çarpık çurpuk ve beni yoruyor.

Bourrienne mektubu gülümseyerek aldı.

— Sizi neyin güldürdüğünü biliyorum, dedi Bonaparte.

— Ah! İşte bundan pek emin değilim general, diye karşılık verdi Bourrienne.

— Benim yazım okunabildikten sonra, kedilerle savcılar da dahil olmak üzere herkesin yazısının okunabileceğini düşünüyorsunuz.

— İnanın, tam da düşündüğümü söylediniz.

Bourrienne okumaya başladı:

Jersey, 26 Şubat 1801

General, büyük yolculuklarınızdan döndüğünüze göre, size kendimi hatırlatmak için günlük meşgalelerinizin arasına girmenin bir ölçüsüzlük gibi algılanmayacağını düşündüm. Yalnız, size bu mektubu yazma onuruna erişmemi bu kadar ufak bir hususa borçlu olmama belki şaşıracaksınız; general, hatırlayacaksınızdır, babanız beyefendi sizi Brienne'de görmeye gelmeden önce, Autun Koleji'nden kardeşiniz beyefendileri almaya gitme durumunda kaldığı zaman, nakit para sıkıntısı çekmişti. Benden istediği yirmi beş Louis altınını ona zevkle takdim etmiştim; döndüğünden beri bu borcu kapatma fırsatı olmadı ve Ajaccio'dan ayrıldığım sırada, valideniz hanımefendi, bu borcu kapatmak için bazı gümüş eşyasını para olarak kabul etmemi teklif etti. Bu teklifi reddettim ve babanız beyefendinin senedini Mösyö Souires'e bırakacağımı, ödemeyi yapabilecek durumda olduğunda, parayı sıkın-

tı çekmeden geri verebileceğini söyledim. Sanırım devrim olduğunda henüz bu iş için uygun bir an bulamamıştı.

General, bu kadar gülünç bir meblağ için sizi rahatsız etmemi belki tuhaf bulacaksınız; fakat zor bir durumdayım ve bu ufak meblağ benim için büyük bir meblağ haline geldi. Vatanımdan sürgüne gönderilip, yaşamak için zengin olmanın gerektiği, pahalı ve dayanılmaz bulduğum bu adaya sığınmak zorunda bırakılmışken, vaktiyle benim için önemsiz olan bu ufak meblağı almama izin verirseniz büyük bir ihsanda bulunmuş olacaksınız.

Bonaparte başıyla onayladı. Bourrienne bu hareketi gördü.

— Bu dürüst adamı hatırlıyor musunuz general? diye sordu.

— Kesinlikle, dedi Bonaparte, sanki dünmüş gibi: Parayı Brienne'de benim önümde verdi; adı Durosel olmalı.

Bourrienne imzaya göz attı.

— Gerçekten de öyle, dedi; ama ilkinden daha ünlü olan bir ikinci adı daha var.

— O neymiş peki?

— Durosel Beaumanoir.

— Breton Beaumanoirlardan mıdır öğrenmek gerek; önemli bir ailedir.

— Devam edeyim mi?

— Elbette.

Bourrienne okumayı sürdürdü:

General, altmış sene hiç ara vermeksizin vatanına hizmet ettikten sonra, seksen altı yaşında her yerden kovulmanın ve Fransız göçmenlere verilen cılız hükûmet yardımlarıyla geçinmek için Jersey'e sığınmak zorunda kalmanın güçlüğünü siz de takdir edersiniz.

Fransız göçmenler diyorum, çünkü bunlardan biri olmaya zorlandım: Bu konuda en ufak bir fikrim yoktu ve kantonun en eski generali olmaktan, büyük Saint-Louis nişanıyla onurlandırılmaktan başka bir suç işlememiştim.

Bir akşam, beni öldürmeye geldiler; kapım kırıldı; durumdan komşularımın çığlıklarıyla haberdar oldum, üzerimdekilerden başka hiçbir şey alamadım, ancak kaçmaya zamanım oldu. Fransa'da hayatımın tehlikede olduğunu görerek, menkul ya da gayrimenkul

her şeyimi bıraktım ve vatanımda ayak basacak yerim kalmadığından, benden daha yaşlı olan, bunamış ve asla terk etmeyeceğim, göçe zorlanmış ağabeyimin yanına geldim. Seksen yaşında bir kayınvalidem var; kendi varlığımdan dulluk geliri olarak ona bıraktığım miktar, mallarıma el konulduğu bahanesiyle reddedildi. Eğer durum değişmezse bir müflis olarak öleceğim, ki buna üzülüyorum.

General, kalemimin yeni üsluba yatkın olmadığını itiraf ediyorum; fakat, her zamanki gibi, mütevazı hizmetkârınız,

DUROSEL BEAUMANOIR.

— Pekâlâ! Ne diyorsunuz general?

— Diyorum ki, diye karşılık verdi başkonsül, sesin böyle hafif dalgalandığında, böyle şeyler işittiğimde fazlasıyla heyecanlanıyorum. Bu borç kutsaldır Bourrienne; General Durosel'e yazın; mektubu imzalayacağım. Şimdilik ona on bin frank göndereceksiniz; şimdilik diyorum, çünkü babamı minnettar bırakan bu insan için daha fazlasını yapmak isterim: Onu kollayacağım... Ama, söz borçtan açılmışken Bourrienne, sizinle ciddi işler hakkında konuşacaklarım var.

Bonaparte oturdu; kaşları çatılmıştı.

Bourrienne yakınında ayakta bekledi.

— Sizinle Joséphine'in borçları hakkında konuşmak istiyorum.

Bourrienne ürperdi.

— İyi! dedi, peki bu nereden geldi aklınıza?

— Söylentilerden.

Bourrienne, anlamayan ama soru sormaya da cüret edemeyen biri gibi eğildi.

— Düşün Bourrienne –Bonaparte'ın bazen kendini unutup eski arkadaşıyla senlibenli konuştuğu olurdu– neler söylendiğinden bizzat haberdar olmak için Duroc'la dışarı çıktığımı tasavvur et.

— Ve size başkonsül hakkında çok kötü şeyler mi söylendi?

— Şöyle ki, diye gülerek karşılık verdi Bonaparte, onun hakkında kötü söz ettiğim için az kalsın tepelenecektim ve

sopasını sallayan Duroc olmasa, sanırım tutuklanmış ve Château-d'Eau'daki karakola götürülmüş olurduk.

— Bütün bunlar, başkonsüle düzülen övgüler arasında, sözün nasıl Madam Bonaparte'ın borçlarına geldiğini açıklamıyor.

— Başkonsüle düzülen övgüler arasında, karısı hakkında çok kötü sözler ediliyordu. Madam Bonaparte'ın giyim kuşamıyla kocasını yıkıma sürüklediğini, her tarafa borçlandığını, en değersiz elbisesinin yüz Louis altını, en mütevazı şapkasının iki yüz frank ettiğini söylüyorlardı. Bütün bunlara inanmıyorum, Bourrienne, anlıyor musun? Ama ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Geçen sene, üç yüz bin frank borç ödedim. Mısır'a para göndermemiş olmam sayesinde. Çok iyi. Ama bu kez durum farklı. Joséphine'e her ay giyim kuşamı için altı bin frank veriyorum. Bunun ona yetmesi gerektiği düşüncesindeyim. Zavallı Marie-Antoinette'i de böyle laflarla halkın gözünden düşürdüler. Joséphine'den bu konuda bilgi alman gerek Bourrienne ve de ortalığı bir düzene sokmalısın.

— Bu konuyu bizzat açmış olmanız beni ne kadar mutlu etti bilemezsiniz, diye cevapladı Bourrienne. Bu sabah, beni sabırsızlıkla beklediğiniz sırada, Madam Bonaparte da zaten benden içinde bulunduğu tatsız durumu size açmamı rica ediyordu.

— Tatsız durum mu Bourrienne? Ne demek istiyorsunuz? diye sordu Bonaparte, sekreteriyle senlibenli konuşmayı keserek.

— Çok sıkıştırıldığını söylemek istiyorum.

— Kim tarafından?

— Alacaklıları tarafından.

— Alacaklıları demek! Onu alacaklılarından kurtardığımı zannediyordum.

— Bir sene önce, evet.

— Peki ya sonra?

— Sonrası! Bir senedir durum bütünüyle değişti. Bir sene önce, General Bonaparte'ın karısıydı; bugün ise Başkonsül'ün karısı.

— Bourrienne, buna bir son vermek gerek, bir daha kulağıma buna benzer laflar gelmesin sakın.

— Benim düşüncem de bu general.

— Her şeyin ödenmesiyle siz ilgilenmelisiniz.

— Bunu ben de istiyorum. Gereken meblağı bana verin ve her şeyin çabucak halledilmesi sorumluluğunu üzerime alıyorum.

— Ne kadar lazım?

— Ne kadar mı?.. Eh! Evet... şöyle ki...

— Şöyle ki ne?

— Şöyle ki! Madam Bonaparte da zaten size bunu söylemeye cesaret edemiyordu.

— Nasıl? Bana söylemeye cesaret mi edemiyor? Ya sen?

— Ben de edemiyorum general.

— Sen de edemiyorsun demek! Çok büyük bir meblağ o zaman!

Bourrienne iç geçirdi.

— Şöyle bir bakalım, diye tekrar başladı Bonaparte, bu yılı geçen yıla göre hesaplarsak ve sana üç yüz bin frank verirsem...

Bourrienne susuyordu; Bonaparte ona endişeyle baktı.

— Konuşsana, sersem!

— Madem öyle! Bana üç yüz bin frank verirseniz general, borcun ancak yarısını karşılamış olacaksınız.

— Yarısı mı? diye haykırdı Bonaparte, yerinden kalkarak. Altı yüz bin frank!.. Borcu... altı yüz bin frank mı?

Bourrienne onaylayarak başını salladı.

— Bu meblağı size itiraf etti mi?

— Evet general.

— Peki bu altı yüz bin frangı nereden ödememi bekliyor? Konsül olarak aldığım beş yüz bin franktan mı?

— Şey! Kıyıda köşede bin franklık birkaç banknotunuz olduğunu düşünüyor tabii.

— Altı yüz bin frank! diye tekrarladı Bonaparte. Ve ben, karımın giyim kuşamı için altı yüz bin frank verirken, Piramitler ve Marengo'da can veren yürekli askerlerin dul karılarına ve çocuklarına yüz frank maaş bağlıyorum! Üstelik hepsine de veremiyorum! Ve onların o yüz frankla bütün bir yıl yaşamaları gerekirken, Madam Bonaparte yüz Louis altını eden elbiseler giyiyor ve yirmi beş altınlık şapkalar takıyor. Doğru duyamamışsınız Bourrienne, altı yüz bin olamaz.

— Doğru duydum general; üstelik Madam Bonaparte da durumun farkına ancak dün, kırk bin franklık bir eldiven faturasını görünce varmış.

— Ne diyorsunuz? diye haykırdı Bonaparte.

— Kırk bin franklık eldiven diyorum general. Ne yaparsınız? Durum böyle. Dün akşam Madam Hulot ile birlikte hesaplamışlar; bütün geceyi ağlayarak geçirmiş ve bu sabah onu gördüğümde gözyaşları içindeydi.

— Ah! Ağlasın! Utançtan ağlasın! Pişmanlıktan ağlasın diyeceğim neredeyse! Kırk bin franklık eldiven! Ne kadar zamanda?

— Bir senede, diye cevapladı Bourrienne.

— Bir senede demek! Kırk aileyi besler bu! Bourrienne, bütün o notları görmek istiyorum.

— Ne zaman?

— Derhâl. Saat sekiz, Cadoudal'a dokuzda randevu verdim, vaktim var. Hemen Bourrienne, derhâl!

— Hakkınız var general, hazır elimiz değmişken bitirelim şu işi.

— Gidip bütün o faturaları getirin bana, ama hepsini, duyuyor musunuz? Birlikte gözden geçireceğiz.

— Koşup getiriyorum, general.

Gerçekten de Bourrienne, Madam Bonaparte'ın odasına yönelen merdivenleri koşarak indi.

Yalnız kaldığında, ellerini arkasında bitiştiren başkonsül, omzu ve ağzındaki tiklerinin başlamasına aldırmadan büyük adımlarla yürümeye başladı; bir yandan da mırıldanıyordu:

— Junot'nun Mesudiye çeşmelerinde bana söylediğini aklımda tutmalıymışım, döndüğümde bu kadınla görüşmememi söyleyen kardeşim Joseph ile kardeşim Lucien'i dinlemeliymişim. Ama Hortense ile Eugène'e karşı koymanın yolu var mı! Tatlı çocuklar! Beni bu kadının yanına getiren onlardı! Ah! Boşanma! Fransa'da boşanma müessesesini olduğu haliyle koruyacağım, sırf bana çocuk vermeyen ve beni mahveden bu kadından ayrılmak için bile olsa!

— Tamam, dedi Bourrienne geri döndüğünde, altı yüz bin frankla mahvolmazsınız, Madam Bonaparte da ömürboyu sürdüreceğiniz konsüllüğü kırk yıl sonra devralacak bir erkek çocuğunu size verebileceği bir yaşta!

— Hep ondan yana oldun Bourrienne! dedi Bonaparte, bağırtana kadar adamın kulağını çekti.

— Ne yapayım general? Ben güzelden, iyiden ve güçsüzden yanayım.

Bonaparte, Bourrienne'in getirdiği bir kucak dolusu kâğıdı kudurmuş gibi kavradı ve elleri arasında hırsla buruşturmaya başladı. Sonra rasgele bir fatura çekerek okudu:

— Otuz sekiz şapka... Bir ayda! Günde iki şapka mı takıyor yani bu kadın? Bin sekiz yüz franklık balıkçıl tüyü! Ve sekiz yüzlük esans! Sonra faturayı öfkeyle atıp bir başkasına geçerek: Matmazel Martin'in parfümerisi; üç bin üç yüz altı franklık ruj: sırf haziran için bin yedi yüz kırk dokuz frank. Kutusu yüz franktan ruj! Bu ismi unutmayın Bourrienne, Saint-Lazare'a* gönderilmeyi hak eden bir kaçık bu Matmazel Martin, anlıyor musunuz?

---

* Eski bir cüzam hastanesi. 1793'te kadın hapishanesine dönüştürülmüştür. (Fr.e.n.)

— Evet general.

— Ah! İşte elbiseler. M. Leroy... Eskiden dikişçi kadınlar vardı, bugün kadın terzileri var; bu daha ahlâklı. Yılda yüz elli elbise; dört yüz bin franklık entari! Ama eğer böyle devam ederse, birazdan altı yüz bin değil bir milyon, hatta bir milyon iki yüz bine çıkacağız.

— Şey! General, dedi Bourrienne coşarak, kimi peyler de verilmiş.

— Beş bin franklık üç elbise!

— Evet, dedi Bourrienne, ama altı tanesi de beş yüz franklık.

— Alay mı ediyorsunuz mösyö? dedi Bonaparte kaş çatarak.

— Hayır general, alay etmiyorum, fakat böyle önemsiz şeyler için sizin gibi bir insanın öfkeye kapılmasının yersiz olduğunu söylüyorum.

— XVI. Louis'yi aklınıza getirin; kraldı ama o da öfkeye kapılıyordu, hem de yirmi beş milyonluk ödeneği vardı!

— XVI. Louis'nin olamadığı kadar kralsınız ve istediğinizde ondan da fazla kral olacaksınız; hem XVI. Louis'nin zavallı bir adam olduğunu kabul edin.

— Dürüst bir adam beyefendi.

— Şayet başkonsül için dürüst bir adam denseydi, başkonsülün ne diyeceğini bilmek isterdim.

— Bari şu beş bin franklık elbiseler de, XVI. Louis dönemindeki, elli metre kumaş gerektiren o fırfırlı, tarlatanlı, çemberli güzelim elbiselerden olsa, bunu anlardım; ama şu tek dökümlü daracık elbiselerle kılıflı şemsiyeleri andırıyorlar.

— Modayı da takip etmek lazım general.

— Beni asıl kudurtan da bu zaten. Parasını ödediğimiz kumaş değil. Eğer kumaş olsaydı, hiç değilse imalathanelerin işlerini düzeltirdi; yok, illaki Mösyö Leroy'nun bilgiç kesimi: Beş yüz franklık kumaş ve dört bin beş yüz franklık

tarz. *Modaymış!* Şimdi modanın parasını ödemek için altı yüz bin frank bulmak gerek.

— Dört milyonumuz yok muydu?

— Dört milyon mu? Hangi dört milyon?

—Sınır dışı edilmelerine izin vererek o iki İrlandalının hayatlarını kurtardığınız için Hamburg Senatosu'nun gönderdiği dört milyon.

— Ah evet! Napper-Tandy ile Blackwall.

— Hatta Mösyö Chapeau-Rouge'un araya girmesi üzerine senatonun size doğrudan ödediği para, dört değil, dört buçuk milyondu sanırım.

— Vay canına, dedi gülerek Bonaparte; özgür Hamburg kentine çevirdiği numarayı hatırlayınca keyfi yerine gelmişti. Öyle davranmaya tam hakkım var mıydı bilmiyorum; ama Mısır'dan geliyordum ve bu da paşaları alıştırdığım o küçük *hakaretler*'den biriydi.

O anda duvar saati dokuzu çaldı.

Kapı açıldı ve hizmet günü olan Rapp, Cadoudal ile iki yaverinin görüşme salonunda beklediklerini haber verdi.

— Madem böyle! Tamam o zaman, dedi Bonaparte Bourrienne'e, oradan altı yüz bin frank alın, ama bir daha bunun lafını işitmeyeyim.

Ve Bonaparte, Breton generaliyle görüşmeye gitmek için çıktı.

Daha kapı kapanır kapanmaz Bourrienne zili çaldı. Landoire koşturarak geldi.

— Madam Bonaparte'a gidin ve ona verecek iyi bir haberim olduğunu, fakat yalnız olduğum için, anlıyor musunuz Landoire, *yalnız olduğum için* çalışma odasından ayrılamadığımdan, beni görmeye gelmesini rica ettiğimi bildirin.

Landoire, iyi bir haber götürmenin verdiği güvenle, merdivene doğru atıldı.

Herkes, en başta da Bonaparte, Joséphine'e tapıyordu.

III
Yehu'nun Askerleri

Bonaparte'ın o amansız partizanı cumhuriyetçilerin saflarına katmayı ve kendine bağlamayı ilk deneyişi değildi bu.

Mısır dönüşünde başından geçen ve göreceğimiz sonuçlara yol açan bir olayın hatırası, zihninde derin bir iz bırakmıştı.

Bilindiği gibi, VIII. yılın *vendémiaire* ayının 17'sinde (9 Ekim 1799), Bonaparte Mısır'dan geliyor olmasına rağmen gemi karantinaya alınmadan Fréjus'te kıyıya çıkmıştı.

Hemen çok güvendiği yaveri Roland de Montrevel'le bir posta arabasına binmiş ve Paris'e doğru yola koyulmuştu.*

Aynı gün, öğleden sonra dört sularında, Avignon'a varıyor, Oulle Kapısı'na elli adım mesafede bulunan ve onsekizinci yüzyıl başından beri aldığı, günümüzde de hâlâ kullanılan adıyla Palais-Royal Konağı diye tekrar anılmaya başlanan Palais-Egalité Konağı önünde durmuş ve bütün fânilerin ihtiyaç duyduğu gibi, saat dörtle altı arasında, iyi kötü bir yemek yeme telaşıyla arabasından inmişti.

Konak yerinin sahibi, ayırt edici bir özelliği olmayan, ama yine de daha kararlı yürüyüşü ve daha sert sesiyle yol arkadaşından üstün görünen Napoléon'a, ayrı servis açılmasını isteyip istemediğini, yoksa tabldot masasını mı tercih edeceğini sordu.

Bonaparte bir an düşündü, fakat geliş haberi Fransa'da henüz yayılmadığından, herkes onu Mısır'da sandığından, kendi de yol arkadaşı da hemen hemen o devrin giysileriyle dolaştığından o çok güçlü kendi gözüyle görüp kendi kulağıyla işitme arzusu, duyduğu tanınma korkusuna baskın geldi. Servis edilmekte olan tabldot ona yemeğini gecikmeksizin yeme imkânı vereceği için, tabldot masasında yiyeceğini söyledi.

Sonra onu getiren araba sürücüsüne dönerek:

---

* Dumas burada *Les Compagnons de Jéhu*'nün I. ve II. bölümlerini özetlemektedir. (Fr.e.n.)

— Bir saat içinde arabanın atları koşulmuş olsun, dedi.

Hanın sahibi yeni gelenlere masanın yolunu gösterdi, yemek salonuna ilk Napoléon girdi: Roland onu izledi.

İki genç adam –Bonaparte o sırada yirmi dokuz ila otuz, Roland ise yirmi altı yaşındaydı– gidip sofranın en ucuna oturdular; böylece diğer oturanlara üç-dört tabak mesafesinde kaldılar.

Yolculuğa çıkmış olan herkes, büyük bir han sofrasına yeni oturanların yol açtığı izlenimi bilir: Bütün bakışlar onlara çevrilir, hemen o anda genel bir ilgi konusu haline gelirler.

Masadakiler arasında, öncelikle konak yerinin müdavimleri, yolcu arabasıyla Marsilya'dan Lyon'a giden birkaç yolcu ve söyleyeceğimiz sebeplerle Avignon'da kalan Bordeauxlu bir şarap tüccarı vardı.

Yeni gelenlerin göstere göstere ayrı oturmaları, onlar hakkında duyulan merakı iki katına çıkardı.

Her ne kadar aynı biçimde, yani kısa pantolon üzerine devrik çizmeler, uzun etekli giysiler, yolculuk paltosu ve geniş kenarlı şapka giyinmiş de olsalar; her ne kadar kendilerini herkes gibi sıradan insanlar olarak takdim de etseler; arkadan gelenin yol arkadaşına dikkat çekici biçimde saygılı davranması, yaşı yüzünden olamayacağından, muhtemelen toplumsal statü açısından aşağıda olmasından ileri gelir gibi görünüyordu. Ayrıca, o ona *yurttaş* diye hitap ediyorken, yol arkadaşı ona sadece Roland diyordu.

Ama benzer durumlarda alışılagelen şey gerçekleşti: Yeni gelenlere bir dakika ilgi gösterildikten sonra, bakışlar başka yöne çevrildi ve bir anlığına kesilmiş olan sohbet kaldığı yerden devam etti.

Bu sohbet yolcuları çok ilgilendirebilecek bir konuyla ilgiliydi: *Thermidor*'daki* tepki ve iyice uyanmış olan kralcı kamu-

---

* Fransız devrim takviminde 20 Temmuz'dan 18 Ağustos'a dek süren on birinci ay. Devrimin II. yılının 9 *Thermidor* günü Robespierre ve müttefiklerinin düşüşüyle sonuçlanmıştır. (ç.n.)

oyunun ümitleri. Bonaparte'ın Mısır'da sıkışıp kalmasından ötürü, Bourbonların en geç altı ay içinde yeniden tahta çıkmalarından rahatça bahsediliyordu. Devrim sırasında en çok canı yanmış kentlerden biri olan Lyon doğal olarak hükûmete karşı düzenlenecek komplonun karargâhı haline gelmişti.

Bu kentte, krala bağlı komitesi, krala bağlı idaresi, krala bağlı karargâhı ve krala bağlı ordusuyla gerçek bir geçici hükûmet kurulmuştu.

Ama bu ordunun ücretini karşılamak için, Vendée ve Morbihan'daki kesintisiz savaşı ayakta tutmak için para gerekiyordu; hem de çok para... İngiltere veriyordu, fakat çok da cömert değildi; dolayısıyla yalnız Cumhuriyet, düşmanlarının işini görebilirdi. Krala bağlı komite de, Cumhuriyet'in zorunlu olarak reddedeceği sakıncalı bir pazarlık başlatmak yerine, tahsil edilmiş paraları kaçırmak ve devlet tahvillerinin taşındığı arabalara saldırmakla görevli çeteler örgütlemişti. İç savaşların bu noktada epey gevşemiş olan ahlâkı, hazine arabalarının soyulmasını bir hırsızlık değil de bir harekât gibi, savaşta gösterilen bir kahramanlık gibi görüyordu.

Bu çetelerden biri, Lyon'dan Marsilya'ya giden yolu tutmuştu ve yolcular sofraya yerleştikleri sırada da tam olarak, hükûmetin altmış bin frangını taşıyan bir arabanın durdurulması konuşulmaktaydı. Araba bir gün önce Marsilya'dan Avignon'a giden yol üzerinde, Lambesc ve Pont-Royal arasında durdurulmuştu.

Hırsızlar –bu soylu araba yolu kesicileri bu şekilde adlandırılabilirse–, bir makbuz verdikleri sürücüye bu meblağın Fransa'yı onun arabasından daha emin yollarla katedeceğini ve Bretanya'daki Cadoudal'ın ordusunun yiyecek ve silah ikmalini karşılayacağını hiç gizlememişlerdi.

Fransa'dan iki yıl evvel ayrılmış olan ve sözde iyiliksever Direktuvar hükûmeti döneminde toplumun tüm sınıflarına sızan derin ahlâksızlığı tahmin edemeyen Bonaparte ve Roland için, bütün bu olanlarda yeni, olağanüstü, neredeyse imkânsız bir şeyler vardı.

Olay bizzat onların kısa süre önce geçtikleri yolun üzerinde gerçekleşmişti; bunu anlatan da bu yol soygunu sahnesinin başoyuncularından biriydi.

Bordeauxlu şarap tüccarıydı bu.

Dinlemekle yetinen Bonaparte ve yol arkadaşı haricinde ayrıntıları en çok merak edermiş gibi görünenler, az önce gelen ve birazdan hareket edecek olan arabanın yolcularıydı. Sofradaki diğer insanlar, yani bölge sakinleri ise, bu felaketlerden o kadar haberdar görünüyorlardı ki, dinlemek yerine kendileri de ayrıntılar verebilecek durumdaydılar:

Şarap tüccarı herkesin ilgisini üzerinde toplamıştı ve söylemek gerekir ki kendisine yöneltilen bütün sorulara cevap verişindeki nazik üslupla bu ilgiye layık olduğunu gösteriyordu.

— Demek öyle yurttaş, diye soruyordu şişman bir bey; kemiklerinin tıkırtısını işitirmiş gibi göründüğü uzun boylu, kuru ve zayıf bir kadın da solgun ve titrek bir halde adama iyice yaslanmıştı; soygunun bizim az önce geçtiğimiz yolda olduğunu söylüyorsunuz!

— Evet yurttaş. Lambesc ile Pont-Royal arasında yolun yokuş olduğu ve iki tepe arasında daraldığı, bir yığın kayanın bulunduğu bir yer fark ettiniz mi?

— Ah! Evet dostum, dedi kadın, kocasının kolunu sıkarak, ben fark ettim, hatta dediğimi hatırlıyor musun? Ne berbat bir yer, buradan gece geçmek istemezdim, demiştim.

— Ah! Hanımefendi, dedi, o dönemdeki "r" sesini boğazdan çıkarma modasını abartan ve masadaki sohbetin gidişatını yönlendiriyormuş gibi görünen genç bir adam, *Yehu'nun askerleri*'nin* gece gündüz demediğini bilmelisiniz.

---

* Yehu'nun ya da İsa'nın askerleri (dönemin belgelerinde iki isme de rastlanır) kralcı ajanların devrim Fransa'sında karışıklık çıkarmak için besledikleri çetelerin aldığı isimdir. 9 *Thermidor*'dan sonra özellikle Rhône, Ain ve Jura vilayetlerinde ortalığı kırıp geçirmiş ve göründüğü kadarıyla Vendéelilerle ilişki içinde olmuşlardır. 1796'da yüz on dördü Haute-Loire'da mahkeme jürisinin önüne çıkarılmış ve epey ertelendikten sonra mahkeme sadece elebaşılarının idam edilmesiyle sonuçlanmıştır. (Fr.e.n.)

— Tevekkeli değil, bizi de gün ortasında, sabahın onunda durdurdular, dedi şarap tüccarı.

— Kaç kişiydiler peki? diye sordu şişman bey.

— Dört kişiydiler yurttaş.

— Yol üzerinde miydiler?

— Hayır atla geldiler, tepeden tırnağa silahlı ve maskeliydiler.

— Âdetleri bu, âdetleri bu, dedi "r"leri gırtlaktan söyleyen genç adam; sonra da size, "Kendinizi savunmayın, size hiçbir kötülük yapılmayacak; bizim derdimiz sadece hükûmetin parasıyla," dediler, değil mi?

— Kelimesi kelimesine yurttaş.

— Evet, diye devam etti, fazlasıyla haberdar görünen adam. İkisi atlarından indi, atlarının dizginlerini arkadaşlarına attılar ve sürücüye parayı kendilerine vermesi talimatında bulundular.

— Yurttaş, dedi şişman adam, hayranlık içinde, olayı görmüş gibi anlatıyorsunuz!

— Belki de beyefendi oradaydı, dedi Roland.

Genç adam hışımla subaya doğru döndü.

— Niyetiniz bana kabalık etmek mi bilemiyorum yurttaş, dedi, bunu yemekten sonra konuşuruz; fakat her halükârda, bana küfretme niyetiniz yoksa, kuşkulandığınız şeye bir hakaret olarak bakmamamı gerektirecek siyasi düşüncelerim olduğunu memnuniyetle söyleyebilirim size. Ama dün sabah, saat onda, o araba buraya dört fersah mesafede durdurulduğu sırada, şu an sağımda ve solumda bulunma şerefini bana bahşeden iki yurttaşla beraber aynı yerde yemek yediğimi bu beyler de teyit edebilirler.

— Peki, diye devam etti Roland, bu sefer şarap tüccarına hitap ederek, arabada kaç kişiydiniz?

— Yedi erkek, üç kadın.

— Sürücü haricinde yedi erkek mi? diye tekrarladı Roland.

— Tam da öyle, diye cevapladı Bordeauxlu.

— Ve sekiz erkek, dört haydut tarafından soyulmaya ses çıkarmadınız demek! Sizi tebrik ederim mösyö.

— Kiminle karşı karşıya olduğumuzu biliyorduk, diye cevap verdi şarap tüccarı ve kendimizi savunma gibi bir niyetimiz yoktu.

— Nasıl! diye karşılık verdi Roland, eşkıyalarla, haydutlarla, yol kesen soyguncularla karşı karşıyaydınız.

— Hiç de değil, çünkü adlarını söylemişlerdi.

— Adlarını mı söylediler?

— "Biz eşkıya değiliz, biz Yehu'nun askerleriyiz. Kendinizi savunmanıza gerek yok, beyler; korkmayın, hanımlar," demişlerdi.

— Gerçekten de, dedi masadaki genç adam; yanlış anlama olmaması için uyarma âdetleri vardır.

— Vay canına, dedi Roland, Bonaparte sessizliğini korurken, böyle kibar askerlere sahip şu yurttaş Yehu da kim acaba? Şefleri mi?

— Mösyö, dedi, kent ahalisinden ve bu masanın müdavimlerindenmiş gibi görünen, giysisi sekülerleşmiş bir din adamını andıran bir adam, *Kutsal Yazılar*'a göründüğünüzden biraz daha fazla vâkıf olsaydınız, şu yurttaş Yehu'nun yaklaşık iki bin altı yüz sene önce öldüğünü, dolayısıyla da şu sıralar anayol üzerinde posta arabalarını durduramayacağını bilirdiniz.

— Sayın rahip, diye devam etti Roland, konuşmanızdaki hırçın ses tonuna rağmen, bana oldukça iyi eğitim almış biri gibi görünüyorsunuz; zavallı bir cahilin, şu iki bin altı yüz yıl önce ölmüş ve buna rağmen kendi adını alan yoldaşlar çıkması şerefine nail olan Yehu hakkında bazı ayrıntılar sormasına izin verin.

— Mösyö, diye karşılık verdi din adamı, aynı hırçın ses tonuyla, Yehu bir İsrail kralıydı,* Ahav ve Jezebel'in krallığı-

---

* Onuncu İsrail kralı, mesleği askerliktir. Krallar Kitabı, II, 9-10'da güçsüzlerin hakkını koruyup suçluları cezalandıran biri olarak tasvir edilir. (Fr.e.n.)

nın suçlarını cezalandırması ve bütün Baal rahiplerini öldürmesi şartıyla Elişa tarafından kutsanmıştı.

— Sayın rahip, diye gülerek cevapladı genç subay, açıklama için teşekkür ederim size; gerçekten yaşadığından ve bilhassa üstün bilgeliğinden kuşkum yok; yalnız, size bundan pek bir şey anlamadığımı itiraf edeyim.

— Nasıl? Yurttaş! dedi masanın müdavimlerinden biri, Yehu'nun Cumhuriyet'in cinayetlerini cezalandırma ve Baal rahiplerini, yani Girondinleri, Cordelierleri, Jakobenleri, Thermidorcuları, kısacası yedi yıldır devrim adı altında sürdürülen o tiksinçliğe bir şekilde katılmış olanları öldürme şartıyla kutsanmış, Tanrı onu korusun Majesteleri XVIII. Louis olduğunu nasıl anlamazsınız?

— Bak hele! dedi Roland. Şimdi anlamaya başlıyorum; ama, Yehu'nun askerlerinin savaş ilan ettikleri arasına, yabancıları Fransa sınırlarından püskürten gözüpek askerleri ve Tirol, Sambre-et-Meuse ve İtalya'daki orduların namlı generallerini de katıyor musunuz?

— Kuşkusuz onları da, hem de en başta.

Roland'ın gözlerinde bir şimşek çaktı, burun delikleri açıldı, dudakları büzüldü, sandalyesinde doğruldu; fakat yol arkadaşı onu giysisinden çekip oturmaya zorladı ve muhatabının yüzüne çarpacağı "Rezil!" sözcüğü dişlerinin arasında kaldı.

Sonra, yol arkadaşı üzerindeki etkisini az önce kanıtlamış olan kişi, sakin bir sesle, ilk kez söze karıştı:

— Yurttaş, dedi, dünyanın Amerika ya da Hindistan kadar uzak bir ucundan gelen, Fransa'dan iki yıl önce ayrılmış, burada olup bitenlerden habersiz olan ve bu konuda bilgi edinmeyi arzulayan iki yolcuyu mazur görün.

— Ne öğrenmek istediğinizi söyleyin, dedi genç adam, Roland'ın az kalsın kendisine yönelteceği hakarete pek ilgi göstermezmişçesine.

— Bourbonların sürgüne bütünüyle boyun eğdiklerini sanıyordum, dedi Bonaparte, polisin anayollarda haydut ya

da soyguncu kalmayacak şekilde tedbir aldığını sanıyordum ve nihayet, Vendée'de asayişin General Hoche tarafından tamamen sağlandığını sanıyordum.

— Ama siz nereden geliyorsunuz? Nereden geliyorsunuz? diye haykırdı genç adam, bir kahkaha patlatarak.

— Söyledim ya yurttaş, dünyanın bir ucundan.

— Madem öyle! Şimdi anlayacaksınız. Bourbonlar zengin değil; malları ve mülkleri satılan sürgünler yıkıma uğradılar. Batı'da iki ordu beslemek ve Auvergne dağlarında bir ordu kurmak para olmadan imkânsız. Öyleyse! Yehu'nun askerleri, posta arabalarını durdurup vergi tahsildarlarının kasalarını yağmalayarak kralcı generaller adına tahsilat yapıyorlar. İsterseniz Charette'e, Cadoudal'a ve Teyssonnet'ye sorun.

— Ama, diye çekinerek lafa girdi Bordeauxlu şarap tüccarı, Yehu'nun askeri beyefendilerin gözü sadece hükûmetin parasında ise...

— Hükûmetin parası, başkalarınınki değil; özel bir şahsı soydukları görülmemiştir.

— Peki o zaman, dün nasıl oluyor da, diye devam etti Bordeauxlu, hükûmetin parasıyla birlikte bana ait olan iki yüz Louis altınının içinde bulunduğu bir keseyi de götürdüler?

— Sevgili beyefendi, diye cevap verdi genç adam, size bunda bir yanlışlık olduğunu daha önce de söyledim; bu paranın size bir iki gün içinde iade edileceğinden adımın Alfred de Barjols olduğu kadar eminim.

Bordeauxlu içini çekti ve kendisine güvence verilmesine rağmen kuşku duymaya devam eden biri gibi kafasını salladı.

Fakat o anda, az önce adını ve toplumsal mevkiini dile getiren genç soylunun altına girdiği taahhüt, kefil olduğu kimselerin hassasiyetini uyandırmış gibi, dörtnala gelen bir at sokak kapısında durdu, koridorda ayak sesleri işitildi, yemek salonunun kapısı açıldı ve tepeden tırnağa silahlı bir maskeli adam eşikte belirdi.

Bütün gözler ona çevrildi.

— Beyler! dedi, bu beklenmedik gelişin sebep verdiği derin bir sessizlik çökmüştü; aranızda, Yehu'nun askerleri tarafından Lambesc ile Pont-Royal arasında durdurulan posta arabasında bulunan Jean Picot adlı bir yolcu var mı?

— Evet, dedi şarap tüccarı, şaşkınlıktan afallamıştı.

— Siz misiniz mösyö? diye sordu maskeli adam.

— Benim.

— Sizden bir şey alındı mı?

— Evet, sürücüye emanet ettiğim iki yüz Louis altınımı aldılar.

— Hatta beyefendinin tam da şu sırada bundan söz ettiğini ve parasından umudunu kestiğini de söylemeliyim, diye ekledi Mösyö Alfred de Barjols.

— Beyefendi yanılıyor, dedi meçhul maskeli; bizim savaşımız hükûmetle, özel şahıslarla değil. Biz partizanız, hırsız değil. İşte *iki yüz* Louis altınınız, mösyö, gelecekte de benzer bir hata olursa, Morgan ismini kullanarak bizi durumdan haberdar edin.

Ve bu sözler üzerine, maskeli adam şarap tüccarının sağına bir kese altın koydu, masadakileri nezaketle selamladı ve çıktı; kimilerini dehşet, kimilerini de böyle bir gözüpeklik karşısında hayret içinde bırakmıştı.

O sırada Bonaparte'a atların arabaya koşulduğu söylendi.

Roland'a hesabı ödemesini söyleyerek kalktı.

Roland'ın han sahibine yaklaştığı sırada Bonaparte da arabasına biniyordu. Fakat, yol arkadaşının yanına dönen Roland, yolda Alfred de Barjols ile karşılaştı.

— Bağışlayın mösyö, dedi adam ona; bana yönelik bir lafı ağzınızdan kaçmadan yuttunuz; kendinizi neden tuttuğunuzu öğrenebilir miyim?

— Ah! Mösyö, dedi Roland, kendimi tutmamın nedeni yol arkadaşımın elbisemin cebinden çekmiş olmasıydı; o kadar ki, onu rahatsız etmekten çekinerek, niyet ettiğim gibi "Rezil!" demek istemedim size.

— Aklınızdan geçirdiğinize göre mösyö, bu küfrü bana etmiş kabul edebilir miyim sizi?

— Canınız nasıl isterse mösyö...

— Sizi tatmin etme fırsatını vermesi nedeniyle canım bu küfrü kabullenmek istiyor.

— Mösyö, dedi Roland, gördüğünüz gibi yol arkadaşımın ve benim çok acelemiz var; fakat bu ihtilafı gidermek için bir saatin yeteceğini düşünüyorsanız, seve seve bir saat gecikebilirim.

— Bir saat yetecektir mösyö.

Roland selam verdi ve posta arabasına koştu.

— Hadi bakalım! dedi Bonaparte, dövüşüyor musun?

— General, başka çarem yoktu, diye cevap verdi Roland; fakat rakibimin eli bu işe epey yatkın gibi görünüyor; bir saatte hallolur. İş biter bitmez bir ata biner ve size kesinlikle Lyon'dan önce yetişirim.

Bonaparte omuzlarını silkti.

— Haylaz çocuk, dedi. Sonra, ona elini uzatarak: Bari kendini öldürtme, sana Paris'te ihtiyacım var.

— Ah! İçiniz rahat olsun general, Valence ile Vienne arasında size kendimle ilgili bilgileri iletirim.

Bonaparte yola çıktı.

Valence'ı bir fersah geçtikten sonra bir atın dörtnala geldiğini işitti ve arabayı durdurttu.

— Ah! Sen misin Roland? dedi, görünüşe göre her şey yolunda gitmiş.

— Harika, dedi Roland, atının parasını öderken.

— Düello ettiniz mi?

— Evet generalim.

— Neyle?

— Tabancayla.

— Ve?

— Ve onu öldürdüm, generalim.

Roland Bonaparte'ın yanına yerleşti ve posta arabası yoluna dörtnala devam etti.

IV
La Guerche'teki Değirmencinin Oğlu

Bonaparte'ın Paris'te *18 Brumaire* darbesini yaparken Roland'ın yardımına ihtiyacı vardı. *18 Brumaire* gerçekleştiğinde aklına, Avignon'da kendi gözüyle görüp kendi kulağıyla işittikleri geldi. Yehu'nun askerlerini çok sıkı takibe almaya karar verdi. İlk fırsatta da üzerlerine tam yetkiyle donattığı Roland'ı gönderdi.

Bu kitabın devamında, öcünü almak isteyen bir kadının sağladığı fırsatın ne olduğu ve örgütün dört liderinin hangi korkunç mücadele sonunda kadının eline düştükleri ve edindikleri şöhrete ne şekilde layık oldukları görülecek.

Roland Paris'e muzafferane bir dönüş yaptı. Artık söz konusu olan, imkânsız bir şey olduğu için Cadoudal'ı ele geçirmek değil, ama onu Cumhuriyet'in davasına katmayı denemekti.

Bonaparte bu görevi de Roland'a verdi.

Roland yola çıktı, Nantes'ta bilgi topladı, La Roche-Bernard yoluna koyuldu ve La Roche-Bernard'da tekrar bilgi toplayarak Muzillac köyüne doğru yola çıktı.*

Nitekim Cadoudal oradaydı.

Köye ondan önce girelim, girişte sağdan dördüncü kulübeye yaklaşalım, gözümüzü pencere kanatlarının birindeki yarığa yapıştıralım ve izleyelim.

Karşımızda Morbihan'daki zengin köylüler gibi giyinmiş bir adam var. Giysi yakasının, düğme iliklerinin ve şapkasının kenarlarında sadece bir parmak eninde altın bir rütbe şeridi var. Yeşil yakalı giysisi gri yünlü kumaştan. Kostümünü Breton poturları ve dizlerin altına kadar inen deri tozluklar tamamlıyor.

---

* Morbihan kantonunun bucak merkezi, Vannes'ın yirmi iki kilometre doğusunda. (Fr.e.n.)

Kılıcı bir iskemlenin üzerine atılmış, masanın üzerindeki bir çift tabanca hemen elinin altında. Şöminedeki iki üç karabinanın namlularına coşkulu bir ateşin parıltıları vuruyor.

Tabancaların konduğu masanın önünde oturuyor: Yüzü ve büyük bir dikkatle okuduğu kâğıtlar bir lambayla aydınlanıyor. Otuz yaşlarındaki adamın yüzünün samimi ve neşeli ifadesi, sarışın kıvırcık saçlarla çevreleniyor, iki iri mavi gözle canlanıyor ve gülümsediğinde, ne bir dişçi demiri ne de fırçası değmiş iki sıra beyaz diş ortaya çıkıyor.

Bu adam, memleketlisi Du Guesclin gibi iri ve yuvarlak kafalı; Georges Cadoudal adı kadar General *Tête-Ronde** adıyla da tanınıyor.

Georges, Kerléano kilise bucağından bir çiftçinin oğluydu; Vannes Koleji'nde aldığı mükemmel eğitimi tamamladığı sırada, kraliyetçi ayaklanmanın ilk çağrıları Vendée'de patlak verdi. Cadoudal bunları duydu, av partilerine ve eğlenmeye birlikte gittiği arkadaşlarını topladı, onların başında Loire Nehri'ni geçti ve Stofflet'ye hizmetlerini sunmaya geldi.

Fakat Mösyö de Maleuvrier'nin eski av bekçisi önyargılı biriydi, soyluluğu sevmiyordu, burjuvaziden ise hiç hazzetmiyordu; Cadoudal'a bağlanmadan önce, onu iş üstünde görmek istedi: Cadoudal de zaten bunu talep ediyordu.

Hemen ertesi gün çarpışma başladı. Süngülerden de kurşunlardan da çekinmeden Cumhuriyet askerlerinin üzerine yürüyüşünü gören Stofflet hemen yanındaki Mösyö de Bonchamps'a şöyle demekten kendini alamadı:

— Bir gülle yerinden götürmezse, bu *yuvarlak kafa* askerlik kariyerinde çok yükselecek.

Tête-Ronde adı da bu zamandan kalmadır.

Georges, Vendée ordusunun yarısının savaş meydanında kaldığı ve diğer yarısının duman gibi dağılıp gittiği Savenay** bozgununa kadar Vendée'de çarpıştı.

---

* Yuvarlak-Kafa. (ç.n.)

** 23 Aralık 1793. (ç.n.)

Üç yıl süren güç, maharet ve cesaret mucizelerinin ardından tekrar Loire Nehri'ni geçti ve Morbihan'a döndü.

Cadoudal, doğduğu topraklara döndükten sonra, kendi adına savaştı. Askerlerinin bir işaretine bakarak taptıkları korgeneral Stofflet'nin kehanetini haklı çıkardı; La Roche-Jacquelein'lerin, d'Elbée'lerin, Bonchamps'ların, Lescure'ün, Charette'in, bizzat Stofflet'nin yerini aldı ve zaferleriyle onlara rakip olup gücüyle üstlerine çıktı; zira iki aydır konsül olan ve Marengo için yola çıkmaya hazırlanan Bonaparte'ın hükûmetine karşı mücadele eden neredeyse bir tek o kalmıştı.

Alkmaar ve Castricum'un galibi, Hollanda'nın kurtarıcısı General Brume'ün, Cumhuriyet Batı Orduları başkomutanlığına atanıp Nantes'a geldiğini ve ne pahasına olursa olsun onu ve Chouanlarını* ezmekle görevlendirildiğini üç gün önce öğrenmişti.

Demek öyle! Onun da ne pahasına olursa olsun başkomutana kendisinden korkmadığını ve yıldırmanın ona karşı başvurulabilecek en son silah olduğunu kanıtlaması gerekiyordu.

O sırada cumhuriyetçileri afallatacak bazı parıltılı eylemler düşlemektedir; fakat az sonra başını kaldırır: Bir atın dörtnala geldiğini işitmiştir. Süvari onun adamlarından biridir, zira La Roche-Bernard yolunu tutan Chouanlar arasından güçlük çekmeden geçmiş ve Muzillac'a güçlük çekmeden girmiştir.

Atlı, Georges'un bulunduğu köy kulübesinin kapısı önünde durur, ağaçlı yola girer ve onunla karşılaşır.

— Ah! Demek sendin Branche-d'Or, der Cadoudal. Nereden geliyorsun?

— Nantes'tan general.

— Haberler nasıl?

— General Bonaparte'ın bir yaveri size yönelik özel bir görevde General Brune'e eşlik ediyor.

---

* Cumhuriyete karşı ayaklanan kralcılara verilen ad. (Fr.e.n.)

— Bana yönelik mi?

— Evet.

— Adını biliyor musun?

— Roland de Montrevel.

— Onu gördün mü?

— Sizi nasıl görüyorsam öyle.

— Nasıl bir adam?

— Yirmi altı yirmi yedi yaşlarında yakışıklı bir delikanlı.

— Ne zaman varır peki?

— Muhtemelen benden bir iki saat sonra.

— Bütün yol boyunca onun geçeceğini bildirdin mi?

— Evet, serbestçe geçecektir.

— Cumhuriyetçilerin öncü birliği nerede?

— La Roche-Bernard'da.

— Kaç kişiler?

— Bin kadar.

O anda ikinci bir atın dörtnala geldiği işitildi.

— Vay! dedi Branche-d'Or, şimdiden geldi mi? Bu mümkün değil!

— Yok, bu süvari Vannes tarafından geliyor.

İkinci atlı kapının önünde durdu ve ilki gibi girdi.

Büyük bir mantoya sarınmış olmasına rağmen Cadoudal onu tanıdı.

— Sen misin Cœur-de-Roi? diye sordu.

— Evet generalim.

— Nereden geliyorsun?

— Beni Cumhuriyet askerlerini gözlemem için gönderdiğiniz Vannes'dan.

— Pekâlâ! Ne yapıyorlar?

— Açlıktan geberiyorlar ve azık temini için General Harty bu gece Grand-Champ depolarını yağmalatmayı tasarlıyor. General sefere bizzat komuta edecek; işi daha kolayca halletmek için de sadece yüz kişilik bir kol olacak.

— Yorgun musun Cœur-de-Roi?

— Asla general.

— Ya atın?

— Epey hızlı geldi, ama çatlamadan daha üç dört fersah yapabilir. İki saat dinlenirse...

— İki saat dinlenme, iki tayın da yulafla altı fersah yapsın!

— Yapar general.

— İki saat içinde yola çıkacaksın, benim adıma Grand-Champ köyünün gün ağarırken boşaltılması emrini vereceksin.

Cadoudal durdu ve dinlemek için kulak kabarttı.

— Ah! dedi, bu sefer muhtemelen odur. La Roche-Bernard tarafından bir atın dörtnala geldiğini işitiyorum.

— Odur, dedi Branche-d'Or.

— Kimmiş o? diye sordu Cœur-de-Roi.

— Generalin beklediği biri.

— Hadi dostlarım, beni yalnız bırakın, dedi Cadoudal. Sen, Cœur-de-Roi, elinden geldiğince çabuk Grand-Champ'a gidiyorsun; sen Branche-d'Or, avluda yanına otuz adam topla, ülkenin bütün noktalarına mesaj götürmeye hazır olsunlar. Bana bulunabilecek iki kişilik en iyi yemeğin getirilmesini sağla.

— Çıkıyor musunuz general?

— Hayır, geleni karşılamaya gidiyorum. Çabuk avluya git, sakın kendini belli etme!

Bir süvari atını durdurup etrafına tereddüt içinde bakınırken Cadoudal kapının eşiğinde belirdi.

— O burada beyefendi, dedi Georges ona.

— Burada olan da kim? diye sordu süvari.

— Sizin aradığınız kişi.

— Birini aradığımı nereden çıkardınız?

— Bunu anlamak zor değil.

— Peki ya aradığım kişiyi?

— Georges Cadoudal: Bunu tahmin etmek zor değil.

— Bak hele! dedi genç adam şaşkınlıkla.

Atından atladı ve onu bir kapı koluna bağlamak istedi.

— Şey! Dizgini boynuna atın yeter, dedi Cadoudal ve onun için endişelenmeyin, ihtiyacınız olduğunda yerinde bulursunuz; Bretanya'da hiçbir şey kaybolmaz: Dürüstlüğün memleketindesiniz. Sonra, ona kapıyı göstererek: Bana şu yoksul kulübeye girme şerefini bahşedin Mösyö Roland de Montrevel, dedi, size bu gecelik sunabileceğim tek saray bu.

Roland kendine ne kadar hâkim olsa da, şaşkınlığını Georges'dan saklayamadı; hele görünen bir el tarafından yakılan ateşin ölgün ışığından lamba ışığına geçildiğinde, aradığı kişinin kendi hakkında önceden nasıl bilgi sahibi olduğunu boşuna bulmaya uğraştığını anladı; fakat Roland, merakını göstermeyi yakışıksız bulduğundan, Cadoudal'ın kendine uzattığı sandalyeyi alarak çizmelerinin altını ocağın alevine yaklaştırdı:

— Karargâhınız burası mı? diye sordu.

— Evet albay.

— Gördüğüm kadarıyla garip bir şekilde korunuyor, dedi Roland, etrafına bakınarak.

— Bunu, La Roche-Bernard'dan buraya kadar yolda hiç kimseyle karşılaşmadığınız için mi söylüyorsunuz? dedi Cadoudal.

— İn cin top oynuyordu diyebilirim.

— Bu yolun hiç korunmadığını kanıtlamaz, dedi Georges gülerek.

— Bak hele, bana eşlik etmek için ağaçtan ağaca uçuşan gece kuşları tarafından korunuyorsa başka tabii; o halde general, sözümü geri alıyorum.

— Pekâlâ! diye cevap verdi Cadoudal, benim nöbetçilerim tam da bu gece kuşları, gözleri keskin iyi nöbetçiler, zira insanların göremediği karanlıklarda görme yetenekleri var.

— Yine de La Roche-Bernard'da bilgi almak için durmasaydım, yolumu soracak bir canlı bulamayacaktım.

— Yolun herhangi bir yerinde yüksek sesle, "Georges Cadoudal'ı nerede bulurum?" diye sorsaydınız, bir ses size, "Muzillac kasabasında, sağdan dördüncü ev," diye cevap verirdi. Demek kimseyi görmediniz albay. Öyle olsun! halihazırda, başkonsülün yaveri Mösyö Roland de Montrevel'in Kerléano'daki değirmenciyle toplantı halinde olduğunu bilen neredeyse bin beş yüz kişi var.

— Bin beş yüz adamınız benim başkonsülün yaveri olduğumu biliyorlarsa, neden geçip gitmeme izin verdiler?

— Çünkü sadece size yol açma değil, aynı zamanda onlara ihtiyacınız olursa yardımınıza koşma emrini de almışlardı.

— Yani geldiğimi biliyor muydunuz?

— Sadece geldiğinizi değil, niçin geldiğinizi de biliyordum.

— Öyleyse size söylememe lüzum yok.

— Bilakis, ne de olsa söyleyeceklerinizin hoşuma gideceğini biliyorum.

— Başkonsül barış istiyor, ama kısmi değil, genel bir barış. D'Autichamp, Châtillon, Suzannet ve Rahip Bernier ile barış anlaşması imzaladı; sizin gibi yiğit ve dürüst gördüğü bir rakibin hâlâ tek başına ona kafa tutmakta ısrar etmesinden elem duyuyor. Dolayısıyla beni doğrudan size gönderdi. Barış için şartlarınız nedir?

— Ah! Şartlarım çok basit, dedi Cadoudal, gülerek. Başkonsül tahtı majesteleri XVIII. Louis'ye iade etsin; onun başkomutanı, olağanüstü kral vekili, kara ve deniz ordularının başı olsun ve hemen o an ateşkesi barış antlaşmasına dönüştürüp onun ilk askeri ben olayım.

Roland omuzlarını silkti.

— Ama bunun imkânsız olduğunu ve de başkonsülün bu talebi müspet bir gerekçeyle reddettiğini biliyorsunuz, dedi.

— Madem öyle! Bu yüzden husumeti kaldığı yerden devam ettirmeliyim.

— Ne zaman?

— Bu gece. Bakın, bu gösteride hazır bulunmak için tam zamanında geldiniz.

— D'Autichamp, Châtillon, Suzannet gibi generallerin ve Rahip Bernier'nin silah bıraktıklarını biliyor musunuz peki?

— Onlar Vendéeli ve Vendéeliler adına istediklerini yapabilirler. Ben Breton ve Chouan'ım ve Bretonlarla Chouanlar adına istediğimi yapabilirim.

— Öyleyse bu ülkeyi mahvolacağı bir savaşa mı mahkûm ediyorsunuz general?

— Bu, Hristiyanları ve kralcıları davet ettiğim büyük bir fedakârlık.

— General Brune İngilizlerin bize iade ettiği sekiz bin esirle beraber Nantes'ta.

— Burada bulamayacakları bir şans bu albay; Cumhuriyet askerleri bize esir almamayı öğrettiler. Düşmanlarımızın sayısına gelince, böyle şeylerden kaygı duyma alışkanlığımız yok, bu bir ayrıntıdır.

— Ama General Brune'deki sekiz bin esirin ve General Hédouville'in elinden aldığı yirmi bin askerin yetmemesi halinde, başkonsülün gerekirse yüz bin askerle sizin üzerinize bizzat yürümeye kararlı olduğunu biliyorsunuz.

— Bize bahşedeceği onurdan ötürü ona müteşekkir kalacağız, dedi Cadoudal ve onunla çarpışmaya layık olduğumuzu ispatlamaya çalışacağız.

— Şehirlerinizi yakacaktır.

— Köylerdeki kulübelerimize çekiliriz.

— Kulübelerinizi de yakacaktır.

— Ormanlarda yaşarız.

— Düşünürsünüz general.

— Sizinle yirmi dört saat kalma onurunu bahşedin, ne kadar düşünüp taşındığımı görürsünüz.

— Ya kabul edersem?

— Beni çok memnun edersiniz albay. Yalnız, benden size verebileceğimden fazlasını istemeyin: saman saplarıyla kaplı bir dam altında uyku, beni izlemeniz için atlarımdan biri, benden ayrılmanızdan sonrası için bir izin belgesi.

— Kabul ediyorum.

— Mösyö, vereceğim emirlere hiçbir şekilde karşı çıkmayacağınıza, yapacağım baskınlarda hiçbir aksilik çıkarmayacağınıza söz verin.

— Sizi bunu yaparken görmeyi öyle bir merakla istiyorum ki, sözüm söz general.

— Aklınızdan geçen bir şey var mı? dedi Cadoudal, ısrarla.

— Aklımdan geçen şey, aktör rolünden vazgeçmek ve seyirci rolüyle yetinmek; başkonsüle "Gördüm," diyebilmek isterim.

Cadoudal gülümsedi.

— Öyleyse! Göreceksiniz, dedi.

O sırada kapı açıldı ve iki köylü, üzerinde bir lahana çorbası ve yağlı bir parça domuz etinin tüttüğü, iki bardak arasında köpürüp taşan kocaman bir elma şarabı testisi bulunan dört dörtlük bir sofra getirdiler. Sofrada iki tabak vardı ki bu da albay için açık bir yemek daveti anlamına geliyordu.

— Görüyorsunuz, Mösyö de Montrevel, dedi Cadoudal, bizim çocuklar benimle yemek yeme onurunu bahşedeceğinizi umuyorlar.

— Ve bunda haklılar, diye cevapladı Roland, zira açlıktan ölüyorum ve eğer beni davet etmeseydiniz, payımı zorla almayı denerdim.

Genç albay Chouan generalin karşısına neşeyle oturdu.

— Size sunduğum yiyecek için bağışlayın, dedi Cadoudal; sizin generalleriniz gibi sefer tazminatı almıyorum ve zavallı bankerlerimi giyotine göndererek geçim kaynaklarımı epey daralttınız. Sizinle bu yüzden münakaşa edebilirdim,

fakat hileye de yalana da başvurmadığınızı ve her şeyin askerler arasındaki bir dürüstlükle olup bittiğini biliyorum; dolayısıyla söyleyecek lafım yok. Dahası, bana gönderdiğiniz meblağ için size teşekkür etmeliyim.

— Bize kardeşinin katillerini teslim eden Matmazel de Fargas'ın şartlarından biri, adınıza almaya geldiği meblağın size gönderilmesi oldu. Başkonsül ve ben, bir taahhüt altına girdik, hepsi bu.

Cadoudal öne doğru eğildi; kendi dürüstlük anlayışı çerçevesinde, bu olayı bütünüyle doğal karşılıyordu.

Sonra, sofrayı kurmuş olan Bretonların birine:

— Bize bununla beraber ikram edecek neyin var, Brise-Bleu? diye sordu.

— Tavuk yahnisi general.

— İşte akşam yemeğinizin mönüsü Mösyö de Montrevel.

— Bu bir ziyafet; ama tek bir şeyden çekiniyorum.

— Neymiş o?

— Yemek yediğimiz müddetçe her şey yolunda gider, ama sıra kadeh kaldırmaya gelince...

— Ah! Elma şarabını sevmiyorsunuz, dedi Cadoudal; aksi şeytan! İşte bu canımı sıktı. Elma şarabı ve su; itiraf edeyim ki mahzenim bundan ibaret.

— Onu kastetmiyorum. Kimin sağlığına içeceğiz?

— Şu dert ettiğiniz de bir şey mi Mösyö de Montrevel? dedi Cadoudal, çok yüce bir vakarla; hepimizin anası Fransa'nın sağlığına içeceğiz! Ona farklı zihniyetlerle, fakat umarım aynı sevgiyle hizmet ediyoruz.

— Fransa'ya! Mösyö, dedi Cadoudal, bardağını doldurarak.

— Fransa'ya! General, diye cevap verdi Roland, bardağını Georges'unkiyle tokuşturarak.

Her ikisi de, bilinçlerini istirahate çekip neşe içinde oturdular ve otuz yaşını geçmemişlerin iştahıyla lahana çorbasına giriştiler.

V
Fare Kapanı

Tahmin edileceği gibi, hikâyemizin baş şahsiyetlerinden biri olmasa, Georges Cadoudal bahsini uzatmaya böyle meyletmezdik ve bu olağanüstü adamın az da olsa ayrıntılı bir portresini çizerek Bonaparte'ın ona atfettiği değerin büyüklüğünü anlatma gibi bir niyetimiz olmasa, kendimizi tekrar etme riskini almazdık.

Dolayısıyla onu işbaşında görerek, elinde bulundurduğu kaynakları göstererek, dostlarına bile yakın davranma alışkanlığı pek olmayan bir adamın, nasıl olup da düşmanına el uzattığını açıklayacağız.

Ortama bir *Ave Maria* dizisi sıralayan çanın titreşimi üzerine, Cadoudal saatini çekti.

— Saat on bir, dedi.

— Emrinize amade olduğumu biliyorsunuz, diye cevapladı Roland.

— Buraya altı fersah uzağa bir gezinti yapmamız gerekiyor. Dinlenmeye ihtiyacınız var mı?

— Benim mi?

— Evet, isterseniz bir saat uyuyabilirsiniz.

— Teşekkürler, gerek yok.

— Öyleyse, dedi Cadoudal, istediğinizde yola çıkarız.

— Ya adamlarınız?

— Ah! Adamlarım! Onlar hazırlar.

— Nerede? diye sordu Roland.

— Her yerde.

— İnanın, onları görmek isterdim!

— Göreceksiniz.

— Ama ne zaman?

— Ne zaman isterseniz. Adamlarım çok ağırbaşlı insanlardır; kendilerini ancak ben onlara ortaya çıkmaları için işaret verirsem gösterirler.

— Ya onları görmek istersem?

— Bana söylersiniz, bir işaret veririm ve ortaya çıkarlar.

Roland gülmeye başladı.

— Kuşkunuz mu var? dedi Cadoudal.

— Zerre kadar yok... yalnız... Hadi gidelim general.

— Gidelim.

İki genç adam mantolarına sarındılar ve çıktılar.

— At bin! dedi Cadoudal.

— İkisinden hangisini almalıyım? diye sordu Roland.

— Kendi atınızı dinç ve dinlenmiş bulursanız memnun kalırsınız diye düşündüm; dolayısıyla yolculuk için iki atımı aldım. Rasgele seçin; ikisi de iyidir ve her birinin eyer kuburluğunda İngiliz malı kusursuz bir çift tabanca vardır.

— Dolu mu? diye sordu Roland.

— Hem de dopdolu, albay, bu hususta hiç kimseye itimadım yoktur.

— Öyleyse at bin, dedi Roland.

Cadoudal ve yol arkadaşı atlarına bindiler ve Vannes'a giden yola koyuldular. Cadoudal, Roland'ın yanında gidiyordu ve Georges'un deyişiyle ordunun tuğgenerali Branched'Or yirmi adım kadar arkadan geliyordu.

Orduya gelince, görünmezdi o. Cetvelle çizilmiş gibi dümdüz olan yol, tamamen ıssız görünüyordu.

İki atlı yaklaşık yarım fersah boyunca böyle ilerledi.

Bu yarım fersahın sonunda:

— Adamlarınız hangi cehennemde peki? diye sordu sabırsızlıkla Roland.

— Adamlarım mı? Sağımızda, solumuzda, önümüzde, ardımızda, her yerde.

— Ah! Güzel bir şaka! dedi Roland.

— Bu işin hiç şakası yok, albay. Şu sizin cumhuriyetçiler kadar tecrübeli ve uyanık adamların ortasında keşif kolu çıkarmadan böyle rasgele gidecek kadar tedbirsiz mi sanıyorsunuz beni?

Roland bir süre sustu, sonunda nihayet kuşkusunu belli eden bir hareketle:

— General, adamlarınızı görmeyi istersem, size belirtmemin yeterli olduğunu söylemiştiniz sanırım. Madem öyle! Onları görmek istiyorum.

— Hepsini mi, bir kısmını mı?

— Sizinle beraber kaç kişi olduğunu söylemiştiniz?

— Üç yüz.

— Madem öyle! Yüz ellisini görmek isterim.

— Dur! dedi Cadoudal.

İki elini ağzına götürerek kukumav kuşunun ötüşünü taklit etti, sonra da gece kuşunun çığlığına geçti; yalnız, kukumavın ötüşünü sağa, gece kuşunun çığlığını ise sola doğru yöneltmişti.

Yakınma dolu çağrının son notaları daha yeni işitilmişti ki, yolun iki tarafında aynı anda insan biçimleri kımıldamaya başladı; korulukla yol arasındaki hendeği aşarak atların iki yanında sıra oldular.

— Sağın komutası kimde? diye sordu Cadoudal.

— Bende general, diye cevap verdi bir köylü, yaklaşarak.

— Sen kimsin?

— Moustache.

— Solun komutası kimde? diye tekrarladı general.

— Bende, Chante-en-Hiver'de, diye cevapladı ikinci bir köylü, o da yaklaşarak.

— Kaç adamın var Moustache?

— Yüz generalim.

— Senin kaç adamın var Chante-en-Hiver?

— Elli.

— Öyleyse, toplam yüz elli mi? diye sordu Cadoudal.

— Evet, diye cevapladı iki Breton reisi.

— Sizce de hesap doğru mu albay? diye gülerek sordu Georges.

— Siz bir sihirbazsınız general.

— Yok canım! Ben zavallı bir Chouan'ım, tıpkı diğerleri gibi bedbaht Breton'un biriyim. Her beynin bilincinde olduğu, her yüreğin şu dünyadaki en büyük iki ilke olan din ve krallık için çarptığı bir birliğe kumanda ediyorum. Sonra, adamlarına dönerek: Keşif kolunun komutası kimde? diye sordu Cadoudal.

— Fend-l'Air'de, diye cevapladı iki Chouan.

— Ya artçı kolun?

— La Giberne'de.

— Öyleyse yolumuza rahat devam edebilir miyiz? diye sordu Cadoudal iki Chouan'a.

— Hem de köyünüzün kilisesinde ayine gidiyormuş gibi, diye cevapladı Fend-l'Air.

— Öyleyse yolumuza devam edelim, dedi Cadoudal Roland'a. Sonra adamlarına dönerek: Dağılın gençler, dedi.

Aynı anda, herkes hendeğe atlayarak ortadan kayboldu.

Birkaç saniye boyunca, koruluktan hâlâ dal hışırtıları, çalılıklardan hâlâ ayak sesleri geldi, sonra da hiçbir şey işitilmez oldu.

— Gördünüz işte! dedi Cadoudal, böyle adamlarla beraberken, ne kadar yiğit ve usta da olsalar sizin Cumhuriyet askerlerinden çekinecek bir şeyim olduğuna inanıyor musunuz?

Roland bir iç çekti. Cadoudal ile tamamen aynı fikirdeydi.

İlerlemeye devam ettiler.

La Trinité'ye bir fersah mesafede, yol üzerinde beliren ve büyümekte olan kara bir nokta aniden sabitleşti:

— O da ne? diye sordu Roland.

— Bir insan, dedi Cadoudal.

— Onu görüyorum, diye cevapladı Roland; ama bu insan kim?

— Hızına bakılırsa bir haberci olduğunu anlamanız gerekirdi.

— Neden duruyor?

— Çünkü üç atlı adam gördü ve ilerlemesi mi gerilemesi mi gerektiğini bilemiyor.

— Ne yapacak?

— Karar vermek için bekliyor.

— Neyi?

— Bir işareti elbette.

— Peki bu işarete cevap mı verecek?

— Sadece cevap vermekle kalmayıp itaat edecek. İlerlemesini mi istiyorsunuz, gerilemesini mi? Ya da yana doğru hamle yapmasını mı?

— İlerlemesini istiyorum, dedi Roland, getirdiği haberi öğrenmek için.

Breton reisi guguk kuşunun şarkısını öyle kusursuzca taklit etti ki Roland etrafına bakındı.

— Benim, dedi Cadoudal, boşuna etrafa bakınmayın.

— Peki haberci gelecek mi? dedi Roland.

— Gelmeyecek; geliyor.

Gerçekten de, haberci tekrar yola koyulmuştu ve hızla ilerliyordu; birkaç saniyede generalinin yanına vardı.

— Vay! dedi general, sen misin Monte-à-l'Assaut?

General eğildi, Monte-à-l'Assaut kulağına bir şeyler söyledi.

— Zaten Bénédicité haber vermişti bana, dedi Georges.

Monte-à-l'Assaut ile biraz konuştuktan sonra, Cadoudal iki kez baykuş ve bir kez gece kuşu çığlığını taklit etti; bir an içinde üç yüz kişi etraflarını sarmıştı.

— Yaklaşıyoruz, dedi Roland'a; anayoldan ayrılmamız lazım.

Trédion köyünün yukarısında, Cadoudal'ın dediği gibi, tarlalara saptılar; sonra, Vannes'ı solda bırakarak Treffléan'a vardılar. Fakat sola yönelerek yolun etrafından dönerken, Breton reisi, köyün içinden geçmek yerine Grand-Champ'dan Larré'ye kadar uzanan ufak koruluğun sınırına vardı.

Anayoldan ayrıldıklarından beri adamları etrafında kenetlenmişti. Daha ileriye atılmadan önce Cadoudal haber bekler gibiydi.

Treffléan ve Saint-Nolff tarafında grimsi bir parıltı beliriyordu. Bunlar, günün ilk ışıklarıydı; fakat topraktan çıkan kalın bir buğu tabakası elli adım ilerisinin görülmesine engel oluyordu.

Birdenbire yaklaşık beş yüz adım öteden bir horoz ötüşü duyuldu.

Georges kulaklarını dikti; Chouanlar gülerek birbirlerine bakıyorlardı. Horoz ikinci bir kez öttüğünde, daha da yakındaydı.

— Bu o, dedi Cadoudal; cevap verin.

Roland'ın üç adım ötesinden bir köpek uluması yükseldi; öyle bir kusursuzlukla taklit edilmişti ki, önceden haberdar olmasına rağmen genç adam iç karartıcı yakınma sesini çıkaran hayvanı gözleriyle aradı. Aynı anda, buğunun ortasında hızla ilerleyen ve iki atlıya doğru yönelen bir adamın hareket ettiği görüldü.

Cadoudal adama alçak sesle konuşmasını belirtmek için bir parmağını dudaklarına götürerek üç adım ilerledi.

— Söyle bakalım Fleur-d'Épine, diye sordu Georges, elimizdeler mi?

— Kapandaki fareler gibi. İçlerinden biri bile Vannes'a dönemez, general.

— Ah! Bundan âlâsını beklemiyordum. Kaç kişiler?

— Yüz kişi, bizzat General Harty'nin komutası altında.

— Kaç tane yük arabası var?

— On yedi.

— Uzaktalar mı?

— Hemen hemen üç çeyrek fersahtalar.

— Hangi yoldan gidiyorlar?

— Grand-Champs'dan Vannes'a giden yoldan.

— İşte olması gereken de bu.

Cadoudal dört teğmenini yanına çağırdı: Branche-d'Or, Monte-à-l'Assaut, Fend-l'Air ve La Giberne.

Sonra, yanına geldiklerinde, her birine emirlerini verdi. Her biri kendi sırası geldiğinde gece kuşu çığlığı atarak elli adamla ortadan kayboldu.

Sis gitgide yoğunlaşıyordu; elli adam, yüz adım uzaklaştıklarında gölge gibi yok oldular.

Cadoudal yüz kadar adam ve Fleur-d'Épine'le kaldı.

— Ne dersiniz general? diye sordu Roland, onun kendine doğru geldiğini görerek, her şey arzuladığınız gibi seyrediyor mu?

— Hemen hemen, diye cevapladı Cadoudal, yarım saat içinde buna kendiniz karar verirsiniz.

— Şu sis böyle devam ederse pek veremeyeceğim.

Cadoudal etrafına bir bakındı.

— Yarım saat içinde, sis tamamen dağılmış olacak. Bu yarım saatten istifade ederek bir lokma bir şey yiyip sabah içkisi içmek ister misiniz?

— Doğrusu generalim, dedi Roland, beş altı saatlik bu yolculuktan sonra midemin kazındığını itiraf etmem lazım.

— Ben de size itiraf edeyim ki, dedi Georges, dövüşmeden önce elimden geldiğince iyi yeme alışkanlığım vardır. İnsan ebediyete doğru yola çıktığında, mümkünse karnı dolu olmalıdır.

— Ah! dedi Roland, demek dövüşeceksiniz, öyle mi?

— Buraya bunun için geldim; cumhuriyetçi dostlarınız ve bizzat General Harty'yle karşı karşıya olduğumuza göre, direniş göstermeden teslim olacaklarını sanmam.

— Peki cumhuriyetçiler size karşı çarpışacaklarını biliyorlar mı?

— Akıllarından bile geçmez.

— Öyleyse onlara bir sürpriz mi hazırlıyorsunuz?

— Tam olarak değil; çünkü size az önce dediğim gibi, yirmi dakika içinde sis kalkacak ve o zaman bizim onları

gördüğümüz gibi, onlar da bizi görecek. Brise-Bleu, diye sürdürdü Cadoudal, kahvaltıda yiyebileceğimiz neler var?

Azık bölümünden sorumlu olduğu anlaşılan Chouan olumlu bir işaret yaptı, koruluğa girdi ve peşinde iki sepet yüklü bir eşekle çıktı.

Bir çırpıda bir toprak tepeciğine bir manto serildi ve mantonun üzerine Brise-Bleu tarafından, bir kızarmış tavuk, bir parça soğuk domuz tuzlaması, ekmek ve karabuğday peksimedi servis edildi; sonra sefere çıkıldığı için, bir şişe şarap ve bir bardak lüksünü de acil bir görev olarak kabul etmişti.

— Gelin, dedi Cadoudal, Roland'a.

Roland'ın başka bir davete ihtiyacı yoktu; atından atladı ve dizginini bir Chouan'a bıraktı. Cadoudal de aynısını yaptı.

— Ve şimdi, dedi adamlarına doğru dönerek, yemek için bizim gibi yirmi dakikanız var; yirmi dakika içinde işini bitiremeyeceklerin haberi olsun, boş mideyle dövüşürler.

Âdeta herkes bu daveti bekliyormuş gibi, ceplerinden, tavuk ve et tuzlaması olmasa da, bir parça ekmek ve bir karabuğday peksimedi çıkararak generallerini ve misafirini taklit ettiler.

Sadece bir bardak olduğu için, aynı bardaktan içiyorlardı.

Yan yana yemek yedikleri sırada yükselen güneş, avda mola vermiş dostları andıran bu iki adamın üzerine vurdu.

Cadoudal'ın de öngörmüş olduğu gibi, sis her geçen saniye biraz daha seyreliyordu.

Grand-Champ'dan Plescop'a giden yol üzerinde, kısa süre sonra koruluğa doğru uzayıp giden bir yük arabası katarı fark edildi; hareketsizdi ve beklenmedik bir engelle aniden durdurulmuş olduğu kolayca anlaşılabiliyordu.

Nitekim, ilk yük arabasının yarı çeyrek fersah önünde, yolun Monte-à-l'Assaut, Chante-en-Hiver, La Giberne ve Fend-l'Air'in iki yüz Chouan'ı tarafından kesildiği seçilebiliyordu.

Yüz kişiyi aşmadıklarını söylediğimiz, sayıca azınlıkta olan cumhuriyetçiler durmuşlardı; düşmanlarının sayısını kestirebilmek ve kimlerle karşı karşıya olduklarını görmek için sisin tamamen dağılmasını bekliyorlardı.

Dört misli bir kuvvetle sarılan bu az sayıda adamı ve cumhuriyetçilere maviler adının verilmesine neden olan üniformaların rengini görünce, Roland hışımla yerinden kalktı.

Cadoudal'a gelince, gevşek gevşek ot üzerinde uzanmış bir halde yemeğine devam etti.

Cumhuriyetçilerin mahvolacağını anlamak için Roland'ın bir göz atması yetmişti. Cadoudal genç adamın yüz ifadesine peş peşe yansıyan çeşitli duyguları izliyordu.

— Ne dersiniz? diye sordu, durumu değerlendirmesine imkân verecek bir sessizlik anından sonra, yaptığım hazırlıkları yeterli buluyor musunuz albay?

— Tedbirler de diyebilirsiniz general, dedi Roland, alaycı bir tebessümle.

— Başkonsülün alışkanlığı da böyle fırsat bulduğunda avantajını kullanmak değil midir? diye sordu Cadoudal.

Roland dudaklarını ısırdı.

— General, dedi, reddetmeyeceğinizi umduğum bir lütufta bulunmanızı isteyeceğim.

— Nedir?

— Arkadaşlarımla beraber ölmek için gitmeme izin verin.

Cadoudal yerinden kalktı.

— Bu talebi bekliyordum sizden, dedi.

— Öyleyse izin veriyor musunuz? dedi gözleri sevinçle ışıldayan Roland.

— Evet, ama önce sizden bir yardım isteyeceğim, dedi kralcı komutan, çok yüce bir vakarla.

— Söyleyin mösyö.

Roland da, en az kralcı komutan kadar ciddi ve mağrur bir ifadeyle bekledi.

Bu iki adamda, eski Fransa ile yeni Fransa'nın bir özeti vardı.

VI
Yüzler Çarpışması

Roland dinliyordu.

— Sizden isteyeceğim yardım mösyö, General Harty nezdinde elçim olmanız.

— Hangi amaçla?

— Çarpışmaya başlamadan önce ona öneceğim pek çok şey var.

— Bana aktarma görevini vererek onurlandırdığınız bu öneriler arasında, ona silah bıraktırmak yoktur umarım, dedi Roland?

— Tam tersine albay. İlk önerinin bu olduğunu anlamışsınızdır.

— General Harty reddedecektir, dedi Roland, yumruklarını sıkarak.

— Bu muhtemel, diye cevap verdi Cadoudal, sükûnetle.

— Peki o zaman?

— Öyleyse ona, onuru zedelenmeden ve şöhretine leke düşmeden bütünüyle özgürce kabul edebileceği iki seçenek sunacağım.

— Bu seçenekleri öğrenebilir miyim? diye sordu Roland.

— Yerinde ve zamanında öğreneceksiniz, müsaadenizle ilkinden başlayalım.

— Söyleyin.

— General Harty ve yüz adamı dört misli bir kuvvet tarafından sarıldı, bunu biliyorsunuz ve ona söyleyebilirsiniz. Canlarını bağışlıyorum, fakat silah bırakacaklar ve beş yıl boyunca Vendée'ye ya da Bretanya'ya karşı hiç kimseye hizmet etmeyeceklerine ant içecekler.

— Nafile bir mesaj.

— Yine de, o ve adamlarının ezilip geçilmesinden iyidir.

— Olabilir, ama hem adamlarını ezdirmeyi hem kendi de onlarla beraber ezilmeyi tercih edecektir.

— Yine de, her şeyden önce ona bu teklifi yapmak iyi olur.

— Bu hususta haklısınız, dedi Roland. Atım nerede?

Atı getirildi, üzerine sıçradı ve durdurulmuş konvoyla aradaki mesafeyi çabucak katetti.

Cumhuriyetçi albay üniforması taşıyan bir subayın kendilerine doğru geldiğini görünce General Harty'nin şaşkınlığı büyük oldu. Kendini tanıtan, nasıl olup da *beyazlar* arasında bulunduğunu anlatan ve Cadoudal'ın General Harty'ye teklifini aktaran elçinin önüne doğru üç adım ileri çıktı.

Genç subayın da öngörmüş olduğu gibi, general teklifi reddetti.

Roland atını dörtnala sürdü ve Cadoudal'ın yanına döndü.

— Reddediyor! diye haykırdı, sesinin duyulabileceği en uzak yerden.

— O halde, dedi Cadoudal, ona ikinci teklifimi götürün; sizin gibi onurlu bir yargıcın huzurunda olduğumdan, kendimi kınayacak hiçbir şey kalmasın istiyorum.

Roland selam verdi.

— İkinci teklife geçelim, dedi.

— İşte ikinci teklif, diye cevapladı Cadoudal: General Harty benim gibi at üstünde saflardan çıksın ve iki taraf arasındaki boş alanda benim karşıma gelsin; benim gibi kılıcı ve tabancaları olsun. O zaman mesele ikimiz arasında karara bağlanacaktır... Ben onu öldürürsem, adamları benim koyduğum şartlara boyun eğecekler ve beş yıl bizimle savaşmayacaklar; zira, siz de anlarsınız ki kimseyi esir etme imkânım yok. Eğer o beni öldürürse, adamları serbestçe geçecek ve birliklerim tarafından rahatsız edilmeden, erzaklarıyla beraber Vannes'a ulaşacaklar. Ah! Umarım bu kabul edebileceğiniz bir tekliftir, değil mi albay?

— Daha da ileri gitmezseniz kabul ediyorum, dedi Roland.

— Evet, fakat siz General Harty değilsiniz. Dolayısıyla şu an için elçilik rolüyle yetinin; onun yerinde olsam elim-

den kaçırmayacağım bu teklif de onu hâlâ tatmin etmiyorsa, o zaman geri dönersiniz ve iyi bir prens olduğum için ona üçüncü bir teklif yaparım.

Roland atını dörtnala sürdü. Cumhuriyetçiler ve mesajı ileteceği General Harty tarafından sabırsızlıkla bekleniyordu.

— Albay, diye cevap verdi general, başkonsüle tutumumun hesabını vermeliyim. Siz onun yaverisiniz ve Paris'e döndüğünüzde onun huzurunda benim adıma tanıklık yapma görevini size veriyorum... Benim yerimde olsanız siz ne yapardınız? Siz ne yaparsanız, onu yapacağım.

Roland'ın tüm bedeni titredi. Yüzüne derin bir ciddiyet ifadesi yerleşti; düşünüyordu.

Bir süre sonra:

— General, dedi, reddederdim.

— Benimkilerle uyum arz edip etmediklerini anlamam için, bana gerekçelerinizi açıklayın, diye cevapladı Harty.

— Çünkü bir düellonun olasılıkları rastlantıya bağlıdır; çünkü yüz yiğidin alınyazısını bu olasılıklara bağımlı kılamazsınız; çünkü her koyunun kendi bacağından asıldığı böyle bir davada, herkes kendi postunu elinden geldiğince savunmalıdır.

— Görüşünüz bu mu albay?

— Evet, şerefim üzerine.

— Benimki de bu. O zaman kralcı generale cevabımı götürün.

Roland, Harty'ye doğru geldiğiyle aynı hızda Cadoudal'ın yanına döndü.

Cumhuriyetçi generalin cevabını işitince Cadoudal gülümsedi.

— Bunu bekliyordum, dedi.

— Bu tavsiyeyi ona ben verdiğime göre, nasıl beklersiniz?

— Halbuki demin zıt bir görüşteydiniz.

— Evet, fakat pek haklı olarak benim General Harty olmadığımı belirttiniz. Üçüncü teklifinizi duyalım öyleyse, diye

sürdürdü Roland, sabırsızlığını hafifçe belli edercesine; zira pazarlıklar başladığından beri başrolü General Cadoudal'ın oynadığını fark etmeye başlıyordu.

— Üçüncü teklif bir emir, dedi Cadoudal, üç yüz adamıma geri çekilme emrini vereceğim. General Harty'nin yüz adamı var, ben birini elimde tutuyorum. Beyler, Bretonlar Otuzlar Savaşı'ndan* beri adım adım, göğüs göğüse, teke tek dövüşmeye ve bire karşı dört olmak yerine dörde karşı bir olmaya alışmışlardır. General Harty galip gelirse, aramızdan geçip çarpışmaya hiç katılmayacak olan üç yüz adamım tarafından hiç rahatsız edilmeden Vannes'a girecektir; eğer yenilirse, sayıca eksik olduğu için boyun eğdiğini söyleyemeyecektir. Haydi, Mösyö de Montrevel, gidin ve dostlarınızla kalın; size sayıca fazla olma avantajını kendi payıma tanıyorum, tek başınıza on adam değerindesiniz.

Şapkasını çıkardı.

— Ne diyorsunuz mösyö? diye sordu Cadoudal.

— Büyüklüğünü gördüğüm her şeyi selamlama alışkanlığım vardır ve sizi selamlıyorum.

— Son bir kadeh şarap albay, dedi Cadoudal. İkimiz de kendi sevdiğine, yeryüzünde ayrılmaktan pişmanlık duyacağına, gökte kavuşmayı umduğuna içsin.

Yegâne kadehi aldı, yarıya kadar doldurdu ve Roland'a uzattı.

— Tek bir kadehimiz var Mösyö de Montrevel; ilk siz için.

— Neden ilk ben içiyorum?

— Çünkü her şeyden önce misafirimsiniz, sonra da, çünkü bir atasözü der ki: Başka birinin kadehinden içen kişi, onun aklından geçenleri bilir. Sizin aklınızdan geçenleri bilmek istiyorum Mösyö de Montrevel.

---

* Bretanya veraset savaşının Fransızların zaferiyle son bulan (27 Mart 1351) en ünlü bölümü: Adını, Fransız ve işgalci İngiliz taraflarının teke tek çarpışmalarda bulunmaları için otuz şampiyon seçmelerinden almıştır. (Fr.e.n.)

Roland bardağı bir dikişte bitirdi ve Cadoudal'a geri verdi.

Cadoudal aynen Roland'a yaptığı gibi kadehi yarıya kadar doldurdu ve o da bir dikişte bitirdi.

— Tamam öyleyse! Şu an neyi düşündüğümü biliyor musunuz? diye sordu Roland.

— Bana yardımcı olun, dedi Cadoudal, gülerek.

— Madem öyle! İşte düşündüklerim, diye karşılık verdi Roland, alışıldık içtenliğiyle, siz yiğit birisiniz general, çarpışma anında, elimi sıkmaya tenezzül etmenizden onur duyardım.

İki genç adam el sıkıştı; çarpışacak iki düşmandan ziyade, birbirinden ayrılan iki dost gibiydiler.

Az önce olup bitenler yalın bir yüceliği içerse de ihtişam doluydu. Birbirlerine asker selamı verdiler.

— Size iyi şanslar dilerim! dedi Roland, Cadoudal'a; ama dileğimin gerçekleşeceğinden kuşku duymama izin verin. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu temenniyi kalbimle değil de dudaklarımla yapıyorum.

— Tanrı sizi korusun! Mösyö de Montrevel, dedi Cadoudal, ama umarım benim temennim gerçekleşir, zira düşüncemin tam ifadesidir.

— Yakında olduğunuzu hangi işaretten anlayacağız? diye sordu Roland.

— Bir tüfek sesinden.

— Anlaşıldı, general.

Roland, atını dörtnala sürerek kralcı generalle cumhuriyetçi general arasındaki alanı üçüncü kez katetti.

O uzaklaşırken, Cadoudal elini ona doğru uzattı.

— Şu adamı görüyorsunuz ya, dedi Chouanlarına.

— Evet general, diye cevapladı Chouanlar.

— Öyleyse! Babalarınızın canı için! Onu size emanet ediyorum! Onu esir alabilirsiniz, ama saçının tek teline zarar vermeden, sağ salim.

— Anlaşıldı general, diye cevap verdi Bretonlar sadece.

— Ve şimdi dostlarım, diye devam etti sesini yükselterek, buraya on fersah mesafede, Ploërmel ile Josselin arasında, otuz İngiliz'le dövüşen ve onları alt eden o otuz kahramanın evlatları olduğunuzu hatırlayın! Atalarımız bu *otuzlar* çarpışmasıyla ölümsüzleştiler, siz de *yüzler* çarpışmasıyla onlar kadar şan kazanın.

— Ne yazık ki, diye ekledi sesi alçalarak, bu sefer İngilizlerle değil kardeşlerimizle karşı karşıyayız.

Sis dağılmıştı, ilkbahar güneşinin ilk ışınları Plescop Ovası'nı sarımsı bir renkle ebruluyordu; dolayısıyla iki askerî birlik arasında gerçekleşecek bütün hareketler seçilebiliyordu.

Roland'ın cumhuriyetçilerin yanına döndüğü sırada, Branche-d'Or dörtnala yola çıkıyor ve General Harty ile mavilerin karşısında sadece Cadoudal ve yüz adamını bırakıyordu.

Bir arada bulunması gereksizleşen askerî birlik ikiye bölündü: Bir kısmı Plumergat'ya doğru, diğeri ise Saint-Avé'ye doğru yürüdü; yol serbest kaldı.

Branche-d'Or Cadoudal'ın yanına döndü.

— Emirleriniz general! dedi.

— Tek bir emrim var, diye cevapladı Chouanların generali. Yanına sekiz adam al ve beni takip et. Birlikte kahvaltı ettiğim delikanlının attan düştüğünü gördüğün zaman, sen ve sekiz adamın üzerine atlayacaksınız ve kendini kurtaramadan onu esir alacaksın.

— Evet general.

— Onu sağ salim görmek istediğimi biliyorsun.

— Anlaşıldı general.

— Adamlarını seç ve adam söz verdikten sonra, istediğin gibi davranmakta serbestsin.

— Ya söz vermek istemezse?

— Kaçamayacağı şekilde sımsıkı bağlayacak ve çarpışma sonuna kadar başında bekleyeceksiniz.

Branche-d'Or bir iç geçirdi.

— Ötekiler ortalığı dağıtırken kollarımızı kavuşturup beklemek biraz hazin olacak, dedi.

— Tanrı büyüktür, dedi Cadoudal: Haydi git, herkese iş düşecek. Savaş düzeninde toplanmış cumhuriyetçileri görünce: "Bir tüfek!" dedi.

Ona bir tüfek getirildi.

Havaya bir el ateş etti.

Aynı anda, cumhuriyetçilerin saflarında iki davulun hücum temposu çaldığı işitildi.

Cadoudal üzengilerinde dikildi:

— Evlatlar, dedi gür bir sesle, herkes sabah duasını etti mi?

Neredeyse hepsi, "Evet, evet!" diye cevap verdi.

— Dua edecek vakti bulamamış ya da unutmuş olan biri varsa, diye tekrarladı Cadoudal, duasını etsin!

Beş altı köylü diz çöküp dualarını etti.

Hızla yaklaşan davulun sesi işitiliyordu.

— General! General! diye sabırsızca söylendi birkaç ses; yaklaşıyorlar.

General kolunu uzattı ve diz çökmüş olan köylüleri gösterdi.

— Doğru, dedi sabırsızlanmış olanlar.

Dua edenler, ettikleri duanın uzunluğu ya da kısalığı ölçüsünde sırayla kalktılar.

Son dua eden köylü kalktığında, cumhuriyetçiler aradaki mesafenin neredeyse üçte birini aşmışlardı. Üç sıra halinde, süngü önde ilerliyorlardı –her sırada otuz adam vardı; subaylar arkadan yürüyorlardı; Roland ilk sıranın başındaydı; General Harty ilk sırayla ikinci sıra arasındaydı; sadece ikisi at üstündeydi. Chouanlar arasında tek bir süvari vardı: Cadoudal. Branche-d'Or, Roland'ı tutsak almakla görevli sekiz adamla birlikte ayakta dövüşmek için atını bir ağaca bağlamıştı.

— General, dedi Branche-d'Or, dua edildi, herkes ayakta.

Cadoudal söylenenin doğruluğundan emin olduktan sonra güçlü bir sesle haykırdı:

— Haydi, dağıtın ortalığı evlatlarım!

Daha yeni izin verilmişti ki Chouanlar, bir ellerinde şapkalarını, diğer ellerinde tüfeklerini sallayarak, "Yaşasın kral!" çığlıklarıyla ovaya yayıldılar.

Ancak, cumhuriyetçiler gibi saflarını sıkı tutmak yerine, ortasında Georges ile atının bulunduğu çok büyük bir hilal biçimini alarak avcılar gibi yayıldılar.

Bir anda cumhuriyetçilerin etrafları sarıldı ve silahların patırtısı duyuldu. Cadoudal'ın adamlarının neredeyse hepsi kaçak avcılar, yani kusursuz nişancılardı. Üstelik levazım tüfeklerinin iki misli menzile sahip İngiliz karabinalarıyla silahlanmışlardı.

İlk atışı yapan Chouanlar menzil dışındaymış gibi görünseler de, cumhuriyetçilerin saflarına birkaç ölüm meleği inmişti.

— İleri! diye bağırdı General Harty.

Askerleri süngüleriyle yürümeye devam ettiler, fakat birkaç saniye sonra önlerinde kimse kalmamıştı.

Cadoudal'ın yüz adamı birlik olarak ortadan yok olmuş ve avcılara dönüşmüşlerdi; her kanada elli adam yayılmıştı. General Harty sağa dön ve sola dön komutları verdi, sonra da şu komutun yankılandığı duyuldu:

— Ateş!

Bu yaylım ateşi neredeyse hiç sonuç vermedi. Cumhuriyetçiler birbirinden uzaklaşmış adamlara ateş ediyorlardı. Chouanlar ise aksine, kitle üzerine ateş ediyor ve her atışta isabet kaydediyordu.

Roland durumun dezavantajını gördü: Etrafına bakındı ve dumanların ortasında bir süvari heykeli gibi hareketsiz duran Cadoudal'ı gördü.

Kralcı komutan onu bekliyordu.

Bir çığlık attı ve atını ona doğru mahmuzladı.

Cadoudal de onun geleceği yolu azaltmak için atını dörtnala sürdü, fakat Roland'a elli adım kala durdu.

— Dikkat! dedi Branche-d'Or ve adamlarına.

— Merak etmeyin general, buradayız, dedi Branche-d'Or.

Cadoudal eyer kuburluğundan bir tabanca çekti ve doldurdu; Roland kılıcını çekmiş, atının boynuna yatarak üzerine geliyordu. Aralarında yirmi adım kaldığında, Cadoudal yavaş yavaş Roland'ın yönünde elini kaldırdı.

On adım kala ateş etti.

Roland'ın bindiği atın alnının ortasında beyaz bir yıldız vardı. Mermi yıldızın ortasından girdi. Ölümcül bir yara alan at, süvarisiyle birlikte Cadoudal'ın ayaklarına yığıldı.

Cadoudal atının karnına mahmuzlarını dayadı ve at ile süvarisinin üstünden sıçradı. Branche-d'Or ve adamları hazır bekliyorlardı. Atının altında kalmış olan Roland'ın üzerine bir jaguar sürüsü gibi atladılar.

Genç adam kılıcını bıraktı ve tabancalarını kavramak istedi; fakat eyer kuburluğuna elini getiremeden iki adam kollarından tutmuştu; o sırada diğerleri de bacaklarının arasındaki atı çekiyorlardı.

Olay öyle bir şekilde gelişmişti ki, bunun önceden düzenlenmiş bir manevra olduğu besbelliydi.

Roland hiddetten kükrüyordu. Branche-d'Or ona yaklaştı ve şapkasını eline aldı.

— Teslim olmuyorum, diye haykırdı Roland.

— Teslim olmanıza gerek yok Mösyö de Montrevel, diye cevap verdi Branche-d'Or, büyük bir kibarlıkla.

— Nedenmiş? diye sordu Roland, ümitsiz olduğu kadar yararsız bir çabayla gücünü tüketerek.

— Çünkü elimizdesiniz mösyö.

Olay o kadar gerçekti ki, verecek cevap yoktu.

— Öyleyse beni öldürün, diye bağırdı Roland.

— Sizi öldürmek istemiyoruz mösyö.

— Ne istiyorsunuz o zaman?

— Artık çarpışmaya katılmayacağınıza söz vermenizi: Ancak bu söz karşılığında sizi bırakırız ve serbest kalırsınız.

— Asla! diye haykırdı Roland.

— Bağışlayın beni Mösyö de Montrevel, dedi Branche-d'Or, bu yaptığınız doğru değil.

— Doğru değil demek! Ah sefil! Kendimi savunamadığımı ve sana haddini bildiremeyeceğimi bildiğin için bana hakaret ediyorsun.

— Ben sefil değilim ve size hakaret etmiyorum Mösyö de Montrevel; sadece size, eğer söz vermeyip sizi tutsak almaya zorlarsanız, generali kendisine yararı dokunacak dokuz adamdan yoksun bırakırsınız diyorum. *La Grosse tête ronde** size karşı böyle davranmamıştı. Sizden üç yüz fazla adamı vardı ve onları geri gönderdi. Şimdi yüz kişiye karşı doksan bir kişiyiz ancak.

Roland'ın yüzü bir an alevlendi, sonra neredeyse hemen, ölü gibi solgunlaştı.

— Hakkın var Branche-d'Or, diye cevap verdi. Yardım gelse de gelmese de teslim oluyorum; yoldaşlarınla gidip dövüşebilirsin.

Chouanlar sevinçle haykırdılar, Roland'ı serbest bıraktılar ve şapkalarıyla tüfeklerini sallayıp "Yaşasın kral!" diye bağırarak göğüs göğüse dövüşülen savaş meydanına daldılar.

VII
Maviler ve Beyazlar

Roland, kendini sıkıca tutan ellerden kurtulunca bir an kalakaldı, fakat düşüşü yüzünden madden, sözüyle de ahlâken silahsız kalmıştı. Kahvaltı için örtü niyetine kullanılan mantonun serili olduğu ufak tepeciğe oturdu. Durduğu yerden

* Koca Yuvarlak Kafa. (ç.n.)

bütün çarpışmaya hâkim bir noktadaydı ve gözlerini utanç gözyaşları örtmüş olmasa, tek bir ayrıntıyı bile kaçırmazdı.

Cadoudal ateş ve dumanlar ortasında atının üzerinde dikilmişti; mermi işlemeyen azgın bir savaş iblisini andırıyordu.

Roland'ın bakışları yavaş yavaş netleşti: Öfke ateşi utanç gözyaşlarını kurutuyordu. Uç vermeye başlamış yeşil buğdayların ortasında, toprak üzerinde sağa sola saçılmış bir düzine kadar Chouan'ın cesedi görülüyordu.

Fakat yol üzerinde toplu halde sıkışan cumhuriyetçilerin daha şimdiden yarısı ölmüştü; boş alanda yaralılar sürünüyor, kopuk yılanlar gibi kıvranıyor ve cumhuriyetçiler süngüyle, Chouanlar bıçakla mücadele etmeyi sürdürüyorlardı.

Kendileri gibi yaralılarla göğüs göğüse çarpışamayacak kadar birbirinden uzak olan yaralılar, tüfeklerini dolduruyor, tek diz üzerinde doğruluyor ve ateş edip tekrar yere yığılıyorlardı.

Mücadele iki taraf için de, acımasız, bitmek bilmez ve şiddetliydi. İç savaşın, yani acımasız, merhametsiz, kimsenin gözünün yaşına bakmayan savaşın nefretini çatışma alanına yaydığı hissediliyordu.

Cadoudal atını canlı tabya etrafında döndürüyor, yirmi adımdan kâh tabancalarıyla ateş ediyor, kâh kullandıktan sonra bir Chouan'ın ellerine attığı çiftesini boşaltıyor ve tekrar geçerken doldurulmuş bir halde silahını alıyordu. Her atışında bir kişi düşüyordu. Bu manevranın üçüncü tekrarında General Harty bir mangaya sadece onun üzerine ateş emri verdi.

Cadoudal alev ve dumanlar arasında kayboldu, atıyla beraber ikisinin de yıldırım çarpmış gibi yığılıp kaldığı görüldü.

Bunun üzerine, safların dışına çıkan on ila on iki cumhuriyetçi ileri atıldı, fakat aynı sayıda Chouan da karşılarına çıktı.

Göğüs göğüse, bıçaklı Chouanların avantajlı olması beklenen korkunç bir mücadele yaşandı.

Birden Cadoudal iki elinde iki silahla ayağa kalktı. Bu, iki kişinin ölümü demekti: İki kişi öldü.

Otuz kadar Chouan ona katılmıştı ve başında yer aldığı bir tür köşe oluşturuyorlardı. Eline aldığı bir levazım tüfeğini gürz gibi kullanıyordu.

Dev, her darbede bir kişiyi yere seriyordu; bölüğü deldi ve gelişini Roland da gördü. Sonra, yere devrilen bir avcıya saldırıp bağırsaklarını deşen bir yabandomuzu gibi açık yarayı yırtarak genişletti.

General Harty yirmi kadar adamı yanına aldı ve süngü önde, kendilerini saran bir Chouan çemberinin üzerine yürüdü; bu yirmi askerin başında, mermilerle kalbura dönmüş giysileriyle ve iki yarasından kanlar akarak yürüyordu. Atının karnı deşilmişti.

Bu askerlerden on tanesi, çemberi kıramadan düştüler; ama general kendini öte tarafta buldu.

Chouanlar peşine takılmak istediler; ama Cadoudal, gök gürültüsünü andıran bir sesle bağırdı:

— Onun geçmesine izin vermemeniz lazımdı; ama mademki geçti, o zaman bırakın serbestçe çekilsin!

Chouanlar sözlerine dindarca inandıkları önderlerine itaat ettiler.

— Ve şimdi, diye bağırdı Cadoudal, ateşi kesin! Artık hiç kimse öldürülmesin! Kalanlar esir alınsın!

O andan itibaren her şey bitmişti. Chouanlar cesetlerin ortasında kıpırdaşan birkaç hafif ya da ağır yaralının ve bir sürü ölünün etrafını çevirirken saflarını sıklaştırdılar.

Teslim olmak, iki tarafta da tutsakların kurşuna dizildiği bu korkunç savaşta yine de dövüşmek demekti: Çünkü mavilerin tarafında Chouanlara ve Vendéelilere haydut gözüyle bakılıyordu; beyazların tarafında ise ele geçirilen cumhuriyetçilere ne yapılacağı bilinmiyordu.

Cumhuriyetçiler tüfeklerini teslim etmemek için kendilerinden uzağa fırlattılar. Onlara yaklaşıldığında, boşalmış fişekliklerini gösterdiler: Hepsi son fişeklerine kadar kullanmışlardı.

Cadoudal Roland'a yöneldi.

Bu büyük mücadele sırasında, genç adam yerine oturmuş, gözünü çarpışmaya dikmiş, saçları ter içinde, göğsü iner kalkar bir halde beklemişti. Sonra, talihin yaver gitmediğini gördüğünde, başını ellerinin arasına almış ve alnını toprağa yaslayarak yatmıştı.

Cadoudal yanına geldiğinde, ayak seslerini işitmemiş gibiydi. Genç subay ağır ağır kafasını kaldırdı. Gözlerinden iki damla yaş yanaklarına akıyordu.

— General, dedi Roland, bana istediğinizi yapabilirsiniz; esirinizim.

— Tamam! dedi Cadoudal gülerek, başkonsülün elçisi esir alınmaz, fakat ondan bir hizmet rica edilir.

— Ne gibi bir hizmet? Emredin!

— Yaralılar için hasta arabam yok; esirler için cezaevim yok; esir ya da yaralı olan cumhuriyetçi askerleri Vannes'a götürme görevini üstlenir misiniz?

— Nasıl general? diye haykırdı Roland.

— Onları size emanet ediyorum. Atınız öldüğü için üzgünüm; benimki öldüğü için de üzgünüm, fakat Branched'Or'unki size kalıyor: Kabul edin.

Genç adam hafifçe sarsıldı.

— Buna karşılık, Muzillac'ta bıraktığınız, bana kalmış olmuyor mu? dedi Georges.

Roland, en azından temiz yüreklilik adına, karşı karşıya olduğu kişinin mertebesinde davranmak gerektiğini anlıyordu.

— Sizi tekrar görecek miyim general? diye sordu, yerinden kalkarken.

— Sanmam mösyö; harekâtlarım beni Port-Louis kıyısına çağırıyor, sizin göreviniz ise sizi Lüksemburg'a çağırıyor.

Bonaparte o dönemde hâlâ Lüksemburg'daydı.

— Başkonsüle ne söyleyeyim general?

— Ona gördüklerinizi anlatın ve bana vaat ettiği ziyaretten onur duyacağımı bilhassa belirtin.

— Bu gördüklerimden sonra beyefendi, bana ihtiyaç duyacağınızı sanmıyorum, dedi Roland; ama her halükârda General Bonaparte'ın yakınında bir dostunuz olduğunu hatırlayın.

Ve Cadoudal'a elini uzattı.

Kralcı şef, Roland'ın elini, aynı çarpışmadan önceki içtenlikle ve aynı teslimiyetle kavradı.

— Elveda Mösyö de Montrevel, dedi ona, size General Harty'yi aklamanızı tavsiye etmeme hiç gerek yok, değil mi? Böylesi bir yenilgi bir zafer kadar parlaktır.

O sırada Albay de Montrevel'e Branche-d'Or'un atı getirilmişti. Eyere sıçradı.

Roland gözünü savaş meydanında dolaştırdı, bir iç çekti ve Cadoudal'a son bir kez veda ederek, General Harty'ye götürmekle görevlendirildiği yaralı ve esir arabasını Vannes yolu üstünde beklemek için tarlalar arasından dörtnala yola çıktı.

Cadoudal her adama on liralık bir ekü verdirmişti. Roland bunun, Morgan ve bedbaht yol arkadaşları tarafından batıya doğru götürülürken başlarıyla ödenen Direktuvar'ın parasından karşılandığını, kralcı önderin bağışlarını bu parayla yaptığını düşünmekten kendini alıkoyamadı.

Ertesi gün Roland Vannes'daydı; Nantes'ta posta arabasına bindi; iki gün sonra Paris'teydi.

Bonaparte onun geldiğini öğrenir öğrenmez çalışma odasına çağırttı.

— Haberler nasıl? diye sordu onu görür görmez, şu Cadoudal kimin nesiymiş bakalım? Onun için girdiğin zahmete değer biri miymiş?

— General, diye cevap verdi Roland, Cadoudal bir milyon karşılığında bizimle ittifaka girmek isterse, ona iki milyon verin ve dört milyon da verseler onu satmayın.

Bu cevap, her ne kadar imgelerle dolu da olsa, Bonaparte'a yetmezdi. Roland'ın Cadoudal'la Muzillac köyündeki görüşmesinin bütün ayrıntılarını, Chouanların garip yol göstericiliği altındaki gece yürüyüşünü ve nihayet General Harty'nin cesaret harikaları yarattıktan sonra yenik düştüğü çarpışmayı anlatması da gerekti.

Bonaparte böyle adamları kıskanırdı. Roland ile sık sık Cadoudal hakkında konuşmuş, Breton reisinin uğrayacağı bir bozgunun onu kralcılıktan vazgeçmeye yöneltmesini beklemişti. Ama kısa süre sonra Alpler'i aşma zamanı gelmişti ve iç savaşı unutup ya da unutur görünüp yabancılarla savaşmayı düşünür olmuştu. Saint-Bernard Dağı'nı 20 ve 21 Mayıs'ta aşmıştı. Aynı ayın 31'inde Turbigo'da Ticino'yu geçmiş, ayın 2'sinde Milano'ya girmiş, 11 Haziran gecesini Montebello'da Mısır'dan gelen General Desaix ile görüşerek geçirmişti; ayın 12'sinde ordu Scrivia üzerinde mevzilenmişti; nihayet ayın 14'ünde, hayattan bezen Roland'ın bir gereç arabasını ateşe verip paramparça ettiği Marengo Muharebesi'ni yürütmüştü.

Artık Cadoudal hakkında konuşabileceği hiç kimse kalmamışsa da, Bonaparte onu hâlâ düşünüyordu. 28 Haziran'da Lyon'a dönüyordu. Yılın kalan kısmını, bütünüyle Lunéville Antlaşması'yla meşgul olarak geçirmişti.

Nihayet, 1801 yılı Şubat ayının son günlerine gelinmişti ki, başkonsüle Brune'den Cadoudal'ın aşağıdaki mektubunu içeren bir zarf geldi.

General,

Sadece sizin Morbihan'daki 35.000 adamınızla dövüşmek durumunda olsaydım, bir yılı aşan bir süredir yürüttüğüm ve dolambaçlı bir savaşla onları tamamen yok edeceğim seferi yürütmeyi sürdürmekte tereddüt etmezdim. Fakat onların yerini hemen başkaları alacaktır ve savaşın uzatılması kaçınılmaz olarak büyük yıkımlara yol açacaktır.

Şeref sözünüzü vererek bir görüşme günü tespit edin; tek başıma ya da yanıma bir refakatçi alarak sizin yanınıza çekinmeden gelece-

ğim. Kendim ve adamlarım adına görüşeceğim ve sadece onları ilgilendiren konularda titiz olacağım.

Georges CADOUDAL.

Bonaparte Georges'un imzasının üzerine şöyle yazdı:

"İvedilikle randevu alınması, Georges ve adamlarının silah bırakması için bütün şartların araştırılması, sizin vereceğiniz bir izin belgesiyle Paris'e benim yanıma gelmesinin istenmesi. Bu adamı yakından görmek ve hakkında bir hüküm varmak istiyorum."

Bizzat cevap vermiş ve adrese kadar her şeyi kendi el yazısıyla kaleme almıştı: *General Brune'e, Batı Ordusu Başkomutanı.*

General Brune, ordugâhını General Harty'nin yenildiği ve Roland'ın da katıldığı Yüzler Çarpışması'nın vuku bulduğu Vannes-Muzillac arasındaki yol üzerinde kurmuştu.

Georges yanında sadece iki yaveriyle gelerek ona kendini takdim etti; iki yaveri bu görkemli görüşme için savaş isimlerinden vazgeçmiş ve tekrar Sol de Grisolles ile Pierre Guillemot adlarını almışlardı.

Brune ona elini uzattı ve bir hendeğin arkasında dördünün de oturacağı yere götürdü.

Tartışma tam başlayacakken Branche-d'Or bir mektupla geldi; ona söylediklerine göre bu öyle önemli bir mektuptu ki nerede olursa olsun generale götürmeyi görev bilmişti. Brune'ün emriyle, mavilerin yanına girmesine izin verdikleri beyazların önderi mektubu aldı ve okudu.

Okuduktan sonra, ifadesiz bir yüzle mektubu katladı, şapkasının içine attı ve Brune'e doğru dönerek:

— Sizi dinliyorum general, dedi.

On dakika sonra, her konuda anlaşmaya varılmıştı. Subay da olsa, asker de olsa Chouanların her biri, kendisinin emri olmaksızın tekrar silahlanmayacakları yeminini kendileri adına eden önderlerine uyarak, şimdi de gelecekte de endişe duymaksızın evlerine dönebileceklerdi.

Cadoudal'a gelince, sahip olduğu bazı arazileri, değirmeni ve evi satma izni istiyor ve hiçbir tazminat talep etmeksizin mülkünden edineceği gelirle İngiltere'de yaşayacağı taahhüdünde bulunuyordu.

Başkonsülle bir görüşmeye gelince, böyle bir şeyi kendisi için büyük bir onur telakki edeceğini ve mülklerinin satışı için Vannes noteriyle, kendisine verilecek izin belgesi için Brune ile anlaşır anlaşmaz Paris'e gitmeye hazır olduğunu belirtti.

Paris'e götürmek ve Bonaparte ile görüşmesine tanık olmasını istediği iki yaverine gelince; onlar için, diğerleri için elde ettiği şartlardan başka bir şey istemiyordu: geçmişin unutulması ve gelecek güvencesi.

Brune bir kalem ucu ve mürekkep istedi.

Antlaşma bir davul üzerinde yazıldı. Bilgisine sunulan Georges ve yaverleri tarafından imzalandı.

En son Brune, bu antlaşmaya sıkı sıkıya uyulacağına şahsen güvence vererek imzaladı.

İkinci kopyanın hazırlanması sırasında, Cadoudal az önce gelen mektubu şapkasından çekti ve Brune'e takdim ederek:

— Okuyun general, dedi; bana barış antlaşması imzalatan şeyin para ihtiyacı olmadığını göreceksiniz.

Gerçekten de İngiltere'den gelen mektup, Georges Cadoudal'ın kullanımına sunulmak üzere üç yüz bin frangın Nantes şehrindeki bir bankere yatırıldığını bildiriyordu.

Sonra, kalem ucunu alarak, mektubun arkasına şöyle yazdı:

Beyefendi,
Parayı Londra'ya geri gönderin; az önce General Brune ile barış antlaşması imzaladım; dolayısıyla savaş kaynaklarını kabul edemem.
Georges CADOUDAL.

Antlaşmanın imzalanmasından üç gün sonra, bir kopyası Bonaparte'ın eline ulaşmıştı; az önce okurun gözleri

önüne serdiğimiz ayrıntılar Brune tarafından sayfa kenarına yazılmıştı.

On beş gün sonra, Georges malını mülkünü satmıştı ve eline 60.000 franklık bir meblağ geçmişti. 13 Şubat günü, Brune'ü Paris'e gittiğinden haberdar ediyordu ve ayın 18'inde *Le Moniteur* gazetesi şöyle bildiriyordu:

> Georges, Paris'e hükûmetin huzuruna gidiyor. Otuz yaşında bir adam; bir değirmencinin oğlu, savaşı seviyor, iyi bir eğitim almış; General Brune'e ailesinin tamamının giyotine yollandığını, sadece '93 rejimine ve Fransa'yı kasıp kavurmaya hazır olduğu görünen anarşiye karşı çıkmak için başvurduğu İngiltere'yle bağlantılarının unutulmasını, hükûmete bağlanmayı istediğini söyledi.*

Bonaparte kendisine Fransız gazetelerini okuyan Bourrienne'e:

— Boşuna okuma Bourrienne; sadece söylemelerine izin verdiğim şeyleri söylüyorlar, demekte haklıydı.

Bu yazının onun çalışma odasından çıkmakla kalmayıp, alışıldık ustalığıyla kaleme alındığı kolayca anlaşılıyordu. İleriyi görmenin ve nefretin bir karışımıydı. İleriyi gören başkonsül, Cadoudal'ın saygınlığının iade edilmesini düzenleyiveriyor, ona peşinen hükûmete hizmet etme arzusunu dayatıyordu; nefretiyle de '93'e karşı bir ithamı Cadoudal'ın sırtına yüklüyordu.

Cadoudal kararlaştırılan günde yola çıkmıştı; 16 Şubat'ta Paris'e gelmiş ve ayın 17'sinde *Le Moniteur*'ü ve kendisiyle ilgili haberi okumuştu. Bir an için, bu yazının üslubundan incinerek Bonaparte'ı görmeden çekip gitmeye niyetlendi; ama teklif edilen görüşmeyi kabul etmesinin, başkonsüle bağlılığı-

---

* 18 Şubat 1801 tarihli *Gazette Nationale* veya *le Moniteur Universel*'de (resmî kısmı) hiç böyle bir şey zikredilmemektedir. Paris'e 4 Mart 1800'de gelen Cadoudal başkonsül tarafından ayın sonuna doğru kabul edilir; *Le Moniteur Universel*'in VIII. Yıl 13 *Ventôse* (4 Mart 1800) tarihli 163. sayısında sadece şu söylenmektedir: "Chatillon, Bourmont, d'Autichamp ve Bernier Paris'teler; Georges da gelmek için yola çıktı." (Fr.e.n.)

nı bizzat belirtmesinin ve Tuileries'ye tıpkı bir düelloya gider gibi iki şahitle, yani subayları Sol de Grisolles ve Pierre Guillemot ile birlikte gitmesinin daha iyi olacağını düşündü.*

Dolayısıyla Paris'e geliş tarihini harbiye nazırlığı** aracılığıyla Tuileries'ye bildirmiş ve derhâl ertesi gün, yani 19 Şubat günü için görüşme mektubunu sabah dokuzda almıştı.

Başkonsül Bonaparte'ın onca telaş ve merakla gittiği görüşme buydu.

VIII
Görüşme

Üç kralcı önder, resmî olarak XVI. Louis salonu, tanıdıklar arasında da Cocarde Salonu diye adlandırılmaya devam edilen büyük salonda bekliyorlardı.

Üçü de kralcı komutan üniformalarını giymişlerdi; Cadoudal bunu önceden şart koşmuştu.

Beyaz kokartlı bu üniforma yumuşak keçeden, gri renkli, yeşil yakalıklı bir giysiydi; Cadoudal'ın altın bir rütbe şeridi vardı; astı olan subayları da gümüş bir rütbe takmışlardı, bu giysilere ilaveten Breton poturları, büyük gri tozluklar ve beyaz pike hırkalar giymişlerdi.

Üç subay kılıçlarını kuşanmışlardı.

Geldiklerini gören Duroc'un elini koluna koyması üzerine Bonaparte, durup yaverine baktı.

— Ne var? diye sordu Bonaparte.

— Kılıç kuşanmışlar, dedi Duroc.

— Ne yani! dedi Bonaparte, tutsak değiller ya. Başka?

---

* Her ne kadar Sol de Grisolles ile P. Guillemot'nun savaş isimlerini Dumas bize belirtmese de, bunlardan biri muhtemelen Chouan ordusunda tuğgeneral olduğu belirtilen Branche-d'Or'dur. (Fr.e.n.) Burada, editörler de yanılmış, çünkü bu iki isim zaten yaverleri olarak yanında. Branche d'or sonradan mektupla yanlarına geliyor. (ç.n.)

** Bakan 8 Ekim 1800'de atanmış olan General Berthier idi. (Fr.e.n.)

— Neyse, dedi Duroc, kapıyı açık bırakırım.

— Ah! Bunu yapmayın sakın! Onlar düşman, ama saygın düşmanlar. Zavallı dostumuz Roland'ın onlar hakkında söylediklerini hatırlamıyor musunuz?

Ve muhtemelen özel bir emirle orada duran Rapp ile diğer iki subaya dışarıda beklemelerini işaret ederek üç Chouan'ın bulunduğu salona hızla ve tereddüt etmeden girdi.

— Ah! Nihayet buradasınız! dedi, portresini çizdirdiği Cadoudal'ı iki yoldaşının ortasında tanıyan Bonaparte, Marengo'daki çarpışmada kaybetme bedbahtlığına uğradığımız ortak dostlarımızdan biri, Albay Roland de Montrevel, bana sizden övgüyle bahsetmişti.

— Buna hiç şaşırmadım, diye cevap verdi Cadoudal. Mösyö Roland de Montrevel'i tanıma şerefine nail olduğum kısacık sürede, onda en şövalyevâri duyguları görür gibi olmuştum. Ama benim kim olduğumu bildiğinize göre general, bana refakat ederek huzurunuza çıkma şerefine nail olan iki insanı takdim edip size tanıtmam gerek.

Bonaparte, dinlediğini belirtmek ister gibi, hafifçe eğildi.

Cadoudal elini iki subayın en büyüğünün omzuna götürdü:

— Genç yaşta sömürgelere gönderilen Mösyö Sol de Grisolles Fransa'ya dönmek için denizleri aştı; bu yolculuk sırasında gemisi battı; okyanusun ortasında bir tahta parçası üzerinde, dalgalar tarafından yutulacağı anda tek başına baygın bir halde bulundu. Devrim tarafından hapse atıldı, hücresinin duvarını deldi ve kaçtı. Ertesi gün saflarımızda çarpışıyordu. Askerleriniz onu ne pahasına olursa olsun ele geçirmeye ant içmişlerdi. Barış görüşmeleri sırasında, sığındığı evi sardılar. Tek başına elli askere karşı kendini savundu; fişekleri kısa sürede bitti ve önünde, teslim olma ya da yirmi kadem yükseklikteki bir pencereden atlama seçenekleri vardı. Tereddüt etmeden pencereden atladı ve cumhuriyetçilerin ortasına düştü, yerinden kalktı, ikisini öldürdü, üçünü

yaraladı, kaçmaya devam etti ve etrafında vızıldayan serseri kurşunlardan kurtuldu. Diğerine gelince –ve Georges, Pierre Guillemot'yu göstermekteydi–, o da birkaç gün önce birkaç saat dinlenmenin tadını çıkardığı bir çiftlikte baskına uğradı. Sizinkiler onun kılıcına ya da karabinasına el atmasına vakit bırakmadan odasına daldılar. Bir baltayı kaptı ve üzerine gelen ilk askerin kafasını yardı. Cumhuriyetçiler gerilediler; Guillemot ise baltasını sallayarak kapıya ulaştı, derisini sıyıran bir süngü darbesini savuşturdu ve tarlalarda koşmaya başladı; önünde nöbetçi bir erin beklediği bir engel vardı, nöbetçiyi öldürdü ve engeli aştı. Kendisinden daha süratli olan bir Mavi peşine takılmıştı ve onu yakalayacaktı, Guillemot döndü, bir balta darbesiyle göğsünü yardı ve serbest kalarak Chouanlarımla benim yanıma geldi.

— Bana gelince... diye sürdürdü Cadoudal, tevazuyla eğilerek.

— Size gelince, dedi Bonaparte araya girerek, bana kendi hakkınızda söyleyeceklerinizden fazlasını biliyorum. Babanızın kahramanlıklarını yeniden canlandırdınız, *Otuzlar* çarpışması yerine, *Yüzler* çarpışmasından galip çıktınız; desteklediğiniz savaşa da bir gün Devler Savaşı adı verilecek. Sonra, öne doğru bir adım atarak: Gelin Georges, dedi, sizinle konuşacaklarım var.

Georges onu biraz tereddütle izledi; ama yine de izledi. Kuşkusuz, kendisiyle Fransız Cumhuriyeti'nin önderi arasındaki konuşmaları, kendisine eşlik eden iki subayın da işitebilmesini arzu ederdi.

Bonaparte ise aksine, seslerinin işitilmeyeceği bir yere gelinceye kadar, uzun süre sessizliğini korudu.

— Bakın Georges, dedi ona, başladığım eseri tamamlamak için güçlü ve gözüpek insanlara ihtiyacım var. Yanımda kendim kadar güvenebileceğim, tunç yürekli biri vardı. Onu tanıdınız. Roland de Montrevel'di. Asla anlayamadığım bir keder, onu intihara sürükledi; zira onun ölümü gerçek bir

intihardı. Maiyetimde yer almak ister misiniz? Size albay rütbesi verilmesini düşünmüştüm, bundan iyisini hak ediyorsunuz: Tümgeneral rütbesini veriyorum size.

— Size en derin şükranlarını sunarım general, diye cevapladı Georges; fakat bu görevi kabul etsem beni hor görürdünüz.

— O da nedenmiş? diye sordu hararetle Bonaparte.

— Çünkü Bourbonlara bağlılık yemini ettim ve onlara sadık kalacağım.

— Bakın, dedi başkonsül, benimle birleşmenizin hiçbir yolu yok mu?

Cadoudal kafasını olumsuz bir ifadeyle salladı.

— Size benimle ilgili iftiralar anlatmışlar, dedi Bonaparte.

— General, diye söze girdi kralcı subay, bana söylenen her şeyi size söylememe izin verir misiniz?

— Neden olmasın? Benim hakkımda iyi ya da kötü söylenenleri kayıtsızca dinleyebilecek güçte olmadığımı mı zannediyorsunuz?

— Dikkatinizi çekmem gerekir ki, dedi Cadoudal, sadece söylenenleri aktaracağım, ben hiçbir şey iddia etmiyorum.

— Aktarın, dedi başkonsül, hafif endişeli bir tebessümle.

— Mısır'dan şansınız yaver giderek dönmüş olmanızın ve yolunuzda hiçbir İngiliz deniz filosuyla karşılaşmamanızın, sizinle Amiral Sidney Smith arasında varılmış bir anlaşmadan ileri geldiği, bu anlaşmanın, eski krallarımızın tahtını ortadan kaldırmanız şartıyla Fransa'ya özgürce geri dönmenizi içerdiği söyleniyor.

— Georges, dedi Bonaparte, hakkımda ne düşündüklerine önem verdiğim, dolayısıyla da yanlarında bana iftira atılmasını istemediğim o insanlardan birisiniz. Mısır'dan döndüğümden beri Mösyö Provence kontundan iki mektup aldım. Eğer Sir Sidney Smith ile aramızda böyle bir anlaşma olsa, altes hazretlerinin bana yazma onurunu bahşettiği bu mektupların ikisinde de bu konuda hiçbir bir imada bulun-

mamış olması sizi ikna eder miydi? Tamam! Bu mektupları okuyacaksınız ve bana yöneltilen ithamların doğru olup olmadığı hakkında kendiniz hüküm vereceksiniz.

Sonra, konuşa konuşa gidip gelirken kapıya yaklaştıklarından, Bonaparte kapıyı açtı.

— Duroc, dedi, gidip Bourrienne'e Mösyö Provence kontunun iki mektubunu ve benim cevap mektubumu istediğimi söyleyin; çalışma masamın orta çekmecesindeki kırmızı bir dosyanın içindeler. Sonra –verdiği görevin Duroc tarafından yerine getirilmesi sırasında– sözüne devam etti: Sizin gibi eski krallarına dindarca bağlı olan halktan insanlar ne kadar da şaşırtıcı! Size hiç istemediğimi beyan ettiğim o tahtı geri getirdiğimi farz edin, bu tahtın yeniden kurulması için kanını akıtan sizlerin eline ne geçer? Kazandığınız rütbeyi bile tasdik ettiremezsiniz. Değirmenci oğlu bir albay! Hadi canım! Krallık ordularında soylu olmayan bir albay nerede görülmüştür? Bu nankörlerin yakınında liyakatle ve hatta gösterdiği hizmetlerle yükselmiş bir kişi gösterebilir misiniz? Halbuki benim yanımda Georges, her şeye ulaşabilirsiniz; çünkü, ben yükseldikçe, etrafımdakileri de kendimle beraber yükselteceğim. İşte! Alın mektupları. Ver Duroc.

Duroc üç kâğıt verdi. Bonaparte'ın açtığı ilki, 20 Şubat 1800 tarihini taşıyordu ve tek bir kelimesini değiştirmeksizin, Provence kontunun mektubunun* özgün metnini arşivlerden kopyalıyoruz.

Beyefendi, sizin gibi insanlar, görünürdeki davranışları ne olursa olsun, asla endişe vermezler. Seçkin bir mevkiyi kabul ettiniz ve size minnettarım. Büyük bir ulusu mutlu etmek için ne kadar güç ve kuvvet gerektiğini siz herkesten daha iyi bilirsiniz. Fransa'yı kendi hiddetinden

---

* Müstakbel XVIII. Louis'nin 20 Şubat 1800 (1 Ventôse VII. yıl) tarihli bu mektubu, ayrıca tarih taşımayan ikinci mektup ve Bonaparte'ın 7 Eylül 1800 (20 *Fructidor*, VII. yıl) tarihli cevabı, Bourrienne, a.g.e., c. IV, s.74-75'te ve s. 77-78'de verilmiştir. Ayrıca bkz. Thiers, *Histoire du Consulat et de l'Empire*, c. VI, s. 200, 201, 203). (Fr.e.n.)

kurtarırsanız, kalbimden geçen ilk dileği yerine getirmiş olursunuz; ona kralını geri verirseniz, gelecek nesiller hatıranızı kutsarlar. Devlet için, dedemin ve kendimin borcunu çok önemli mevkiler karşılığında ödeyemeyeceğim ölçüde değerli olacaksınız.

LOUIS.

— Burada, anlaşmaya benzer bir şey görüyor musunuz? diye sordu Bonaparte.

— Generalim, bunu kabul ediyorum, diye cevap verdi Georges: Peki bu mektuba cevap vermediniz mi?

— Bu işi çok acil görmediğimi; bir karar almadan önce de ikinci bir mektubu beklediğimi söylemeliyim.

Mektubu beklemeye gerek kalmadı. Birkaç ay sonra şu tarihsiz mektup geldi:

General, sizi ne kadar takdir ettiğimi uzun zamandır biliyorsunuzdur. Eğer şükran hislerimden kuşku duyuyorsanız, mevkinizi, dostlarınızın yazgısını belirleyin. Benim ilkelerime gelince, ben Fransız'ım: Kişiliğim itibarıyla bağışlayıcıyım, makul davranarak daha da bağışlayıcı olurum.

Hayır, Lodi, Castiglione ve Arcole galibi, İtalya ve Mısır fatihi, zafer yerine beyhude bir şöhreti tercih edemez. Bununla birlikte değerli bir zamanı yitiriyorsunuz: Fransa'nın zaferini temin edebiliriz; biz diyorum, çünkü bunun için Bonaparte'a ihtiyacım var; o da bunu bensiz yapamaz.

General, Avrupa'nın gözü sizde, zafer sizi bekliyor, ben de halkıma huzur getirmek için sabırsızlanıyorum.

LOUIS.

— Görüyorsunuz beyefendi, diye sürdürdü Bonaparte, ne ilkinde ne ikincisinde anlaşmadan bahsediliyor.

— General, bu mektuba cevap verip vermediğinizi sorma cüretini gösterebilir miyim?

— Tam cevabımı yazdırıp imzalayacaktım ki, Bourrienne, Provence kontunun mektuplarının kendi eliyle yazıldığını ve ona, ne kadar kötü olursa olsun kendi el yazımla cevap vermemin daha yerinde olacağını söyledi.

Durum ciddi olduğu için, elimden geldiğince yazmaya başladım ve şu kopyasını gördüğünüz mektubu epey okunaklı bir şekilde yazdım.

Nitekim Georges'a, Provence kontuna yazdığı mektubun Bourrienne tarafından çıkarılmış bir kopyasını uzattı. Mektup şu reddi dile getiriyordu:

Mösyö, mektubunuzu aldım; şahsıma yönelik gönül okşayıcı sözleriniz için teşekkür ederim.

Fransa'ya dönmeyi temenni etmemelisiniz; bunun için yüz bin cesede basıp geçmeniz gerekirdi.

Fransa'nın huzuru ve mutluluğu için kendi çıkarınızdan fedakârlık edin, tarih bunu sizin hesabınıza yazacaktır.

Ailenizin uğradığı bedbahtlıklara karşı duyarsız değilim ve emekliliğinizin huzuruna katkıda bulunabilecek şeylerle çevrili olduğunu öğrenmekten sevinç duyarım.

BONAPARTE.

— Demek son sözünüz bu, dedi Georges, öyle mi?

— Son sözüm.

— Oysa tarihte benzer bir durum olmuştu...

— İngiltere tarihinde yaşandı o, bizim tarimizde değil mösyö, dedi Bonaparte, sözünü keserek. Ben Monck'un rolünü mü oynayacağım? Olmaz olsun! Birini seçip taklit etmem gerekseydi, Washington rolünü tercih ederdim. Monck, bizim '89'da savaşıp alaşağı ettiğimiz önyargıların dipdiri olduğu bir yüzyılda yaşıyordu; Monck kral olmak istese de olamazdı; diktatör de olamazdı. Bunun için Cromwell'in dehasına sahip olmak gerekirdi. Oğlu Richard orada tutunamadı; büyük bir adamın oğlu olduğu doğru, ama bir budalaydı. Sonra, II. Charles'ın restorasyonu ne güzel bir sonuçtu! Sofu bir sarayın yerine sefih bir saray! Babasını örnek alarak onun gibi üç dört parlamentoyu feshetti, tek başına yönetmek istedi, devlet işlerinden ziyade sefahat âlemlerinde kullandığı uşaklarından bir kabine oluşturdu. Zevk düşkünlüğü sınır tanımadığından, para temin

etmek için her şeyi mubah gördü: İngiltere için Fransa'nın anahtarlarından biri olan Dunkerque'yi XIV. Louis'ye sattı; olmayan bir komployu düzenlediği bahanesiyle, Algernon Sisley'i idam ettirdi. Oysa Sisley, I. Charles'ı yargılamakla görevli komisyonun üyesi olmasına rağmen, kararın alındığı oturuma katılmak istememiş ve kralın idamını emreden kararın altına imza koymayı ısrarla reddetmişti. Cromwell 1658'de, yani elli dokuz yaşında öldü. On yıllık iktidarında birçok işe girişecek vakti oldu, ama bunların pek azını tamamına erdirdi. Kaldı ki, onun yapmak istediği bütünsel bir reformdu: monarşi hükûmetinin yerine bir cumhuriyet hükûmetinin getirilmesiyle gerçekleşecek siyasi bir reform; Protestan dininin lehine olarak Katolik dininin ortadan kaldırılması yoluyla da dinî bir reform. Madem öyle! Bırakın da Cromwell kadar, elli dokuz yıl yaşayayım bari; bu çok değil, öyle değil mi? Daha yaşayacak otuz yılım var, Cromwell'in üç misli; üstelik dikkat edin, ben hiçbir şey değiştirmiyorum, sürdürmekle yetiniyorum; alaşağı etmiyorum, yükseltiyorum.

— Pekâlâ! dedi Cadoudal, gülerek. Peki ya Direktuvar?

— Direktuvar bir hükûmet değildi, dedi Bonaparte: Direktuvar gibi çürük bir temel üzerinde durabilmesi muhtemel bir iktidar var mıdır? Mısır'dan dönmeseydim, zaten kendi kendine çöküyordu. Bir dokunuşum yetti. Fransa artık bunu istemiyordu; kanıtı da Fransa'nın benim dönüşümde bana nasıl kucak açtığıdır. O kadar parlak bir durumda bıraktığım o Fransa'yı ne hale getirmişlerdi? Şimdiden sınırlarının üçüne düşmanın ayak bastığı, her taraftan tehdit edilen zavallı bir ülke. Barış içinde bırakmıştım, savaş içinde buldum; zaferler bırakmıştım, bozgunlar buldum; İtalya'nın milyonlarını burada bırakmıştım, her tarafta soyguncu yasalar ve sefalet buldum. O yüz bin askere, her birinin ismini ezbere bildiğim o muzaffer yoldaşlarıma ne oldu? Öldüler. Ben Malta'yı, İskenderiye'yi, Kahire'yi alır-

ken; Thebai'nin kapıkulelerine ve Carnac'ın dikilitaşlarına Fransa'nın adını süngülerimizle kazırken; son Kudüs kralının* yenilgisinin intikamını Thabor Dağı'nda alırken en iyi generallerime ne yaptılar? İrlanda'da Humbert'i elimden aldılar; Championnet'yi Napoli'de tutuklayarak itibarını beş paralık etmeyi denediler. Schérer geri çekilerek, benim İtalya'da çizdiğim muzaffer izi sildi; İngilizlerin Hollanda kıyılarına inmesine izin verdiler; Raimbault'yu** Torino'da, David'i Alkmaar'da, Joubert'i Novi'de öldürttüler. Onlardan Mısır'ı elimde tutmak için takviye kuvvet, savunabilmek için cephane, ekmek için buğday istediğim zaman da, bana tebrik mektupları yollayarak Doğu ordusunun yurduna yararlı hizmetlerde bulunduğunu belirten kararnameler çıkarttılar.

— Bütün bu ihtiyaçlarınızı Saint-Jean-d'Acre'da*** karşılayacağınızı sanıyorlardı general.

— Tek başarısızlığım budur Georges, dedi Bonaparte ve eğer başarmış olsaydım, size yemin ederim ki, Avrupa'yı şaşırtacaktım! Eğer başarmış olsaydım! Size o zaman ne yapmış olacağımı söyleyeyim: Şehirde paşanın hazinelerini ve üç yüz bin kişiyi donatacak silahları bulurdum; Cezzar Ahmet Paşa'nın acımasızlığı karşısında infiale kapılmış olan bütün Suriye'yi silahlandırıp ayaklandırırdım; Şam ve Halep üzerine yürürdüm; ülke içinde ilerlerken halinden memnun olmayan herkesi orduma katardım; halklara, kulluğun ve paşaların zorba yönetimlerinin ortadan kaldırıldığını ilan ederdim; silahlanmış kitlelerle Konstantinopolis'e gelir, Osmanlı İmparatorluğu'nu alaşağı eder, gelecekte tarihteki yerimi belirleyecek olan yeni ve büyük bir imparatorluğu Doğu'da kurar ve Andriana-

---

* Guy de Lusignan (1129-1194), fakat şehrin düşüşünden sonra çeşitli Batı prensleri Kudüs kralı unvanını muhafaza ettiler. (Fr.e.n.)

** Bu generalin bir izine rastlayamadık; matbaacıların bir basım hatası olabilir. (Fr.e.n.)

*** Akka şehri. (ç.n.)

opolis* üzerinden veya Avusturya hanedanını yok ettikten sonra Viyana üzerinden Paris'e dönerdim.

— Part Muharebesi'nin kararını alırken Sezar'ın planı da buydu, diye soğuk bir biçimde cevap verdi Cadoudal.

— Ah! Sözün dönüp dolaşıp Sezar'a geleceğini biliyordum, dedi Bonaparte, gülerken dişlerini sıkarak. Mádem böyle! Görüyorsunuz ya, tartışmayı nereye getirirseniz getirin, kabul ediyorum. Yirmi dokuz yaşında, yani benim yaşımda, Roma'nın en büyük sefihi ve döneminin en borçlu soylu kişisi olmak yerine, Sezar'ın Roma'nın ilk yurttaşı olduğunu farz edin; Galya Seferi'ni yaptıktan, Mısır Seferi'ni bitirdikten, İspanya Seferi'ni başarıyla tamamladıktan sonra, genç alınları seven Zafer'in kırışık alınlıları kendi kaderlerine terk ettiği elli yaş yerine, yirmi dokuz yaşında olduğunu farz edin; o zaman hem Sezar hem Augustus olmaz mıydı?

— Evet, diye hararetle karşılık verdi Cadoudal, eğer Brutus'ün, Cassius'un ve Casca'nın hançerleri yoluna çıkmamış olsaydı.

— Demek benim düşmanlarım da bir suikasta bel bağlıyorlar! dedi Bonaparte, hüzünle. O halde, işleri kolay olacak; düşmanım olduğunuza göre, bu en başta sizin işiniz. Brutus'ün niyetini paylaşıyorsanız, onun Sezar'ı vurduğu gibi şu an beni vurmanıza engel olan ne var ki? Sizinle yalnız görüşüyorum, kapılar kapalı, hiç kuşkusuz yakalanmadan önce beni öldürecek zamanınız var.

— Hayır, dedi Georges; hayır, kesinlikle bir suikasta bel bağlamıyoruz ve sanırım içimizden birinin cani olmaya karar vermesi için koşulların epey vahimleşmesi gerekirdi. Fakat savaş ihtimalleri ortada duruyor. Tek bir kalk borusu bütün itibarınızı yitirmenize yetebilir, bir top güllesi Mareşal Berwick gibi kafanızı uçurabilir, Joubert ve Desaix'e olduğu gibi bir mermi isabet edebilir. O zaman Fransa'nın hali nice olur? Çocuğunuz yok, kardeşleriniz ise...

---

* Edirne. (ç.n.)

Bonaparte, bakışlarını, sözünü omuz silkerek tamamlayan Cadoudal'ın gözlerine sabitledi.

Bonaparte yumruklarını şiddetle sıktı.

Georges Bonaparte'ın zırhındaki çatlağı bulmuştu.

— Bu açıdan haklı olduğunuzu kabul ediyorum, dedi Bonaparte; her gün hayatımı tehlikeye atıyorum ve hayatım her gün sona erebilir; ama siz sandığım kadarıyla Tanrı'ya inanmıyorsunuz ama ben inanıyorum. Onun hiçbir şeyi tesadüfe bırakmadığına inanıyorum. XV. Louis'nin Korsika'yı Fransa'ya bağlayan fermanı çıkardığı günden tamı tamına bir yıl sonra, 13 Ağustos 1769'da, *13 Vendémiaire*'i ve *18 Brumaire*'i yapacak olan bir çocuğun Ajaccio'da doğmasını sağladığında, bu çocukla ilgili büyük hedefleri ve yüce projeleri olduğuna inanıyorum. Aynı Tanrı'nın şimdiye kadar bütün tehlikelerin ortasında koruduğu bu çocuk benim. Şayet bir misyonum varsa, hiçbir şeyden çekinmem, misyonum benim zırhımdır; eğer misyonum yoksa, yanılıyorsam, eserimi tamamına erdirebilmek için gerekli olduğunu sandığım yirmi beş ya da otuz yıl yaşamak yerine, Sezar gibi yirmi iki bıçak darbesiyle katledilirsem, şayet başım Berwick gibi uçurulursa, Joubert ya da Desaix gibi göğsüme bir mermi saplanırsa, bunun böyle olması için Tanrı'nın bir gerekçesi var demektir ve Fransa'ya kimin uygun olduğunu da o bulacaktır. İnanın bana Georges, Tanrı büyük ulusları asla ihmal etmez. Az önce Sezar'dan bahsediyorduk; Brutus, Scassius ve Casca'nın darbelerinden sonra Pompeius'un heykeli önünde yere yığılmasını anlatıyordunuz. Roma, diktatörünün cenaze törenini matem içinde izlerken; halk onun katillerinin evlerini yakarken; o ebedî şehir, ayyaş Antonius ve riyakâr Lepidus'u görür görmez titreyerek, bu iç savaşlara son verecek dehanın nereden geleceğini görmek için dünyanın dört bir yanına bakarken Apollonia öğrencisi, Sezar'ın yeğeni genç Octavius'u hiç aklına getirmiyordu. Velletri bankerinin, atalarının unuyla bembeyaz olmuş oğlunu düşünen var

mıydı? Her şeyden korkan, sıcaktan korkan, soğuktan korkan, gök gürültüsünden korkan o cılız çocuk kimi endişelendirirdi ki? Solgun yüzü, bir gece kuşu gibi kırpıştırdığı gözleriyle, topallaya topallaya, Sezar'ın eski çetelerini teftiş etmeye geldiğinde, dünyanın gelecekteki efendisi olacağını kim tahmin ederdi? Her şeyi önceden gören Cicero bile tahmin edememişti. *Ornandum et tollendum*, diyordu.* Peki öyleyse, ilk görüşte kutlanması ve ilk fırsatta ortadan kaldırılması gereken o çocuk, senatodaki bütün kır sakallıları avcunun içine aldı ve başında bir kral istemediği için Sezar'ı katleden Roma'da, XIV. Louis'nin Fransa'daki hükümdarlığıyla neredeyse aynı uzunlukta bir süre hüküm sürdü. Georges, Georges, beni destekleyen Tanrı'yla mücadele etmeyin, zira Tanrı sizi paramparça edecektir.

— Madem öyle! diye cevapladı Georges eğilerek, hiç değilse atalarımın yolunu ve dinini izlerken parçalanmış olurum ve belki Tanrı, ateşli bir Hristiyan ve dindar bir oğuun günahını bağışlar.

Bonaparte elini genç önderin omzuna koydu.

— Pekâlâ! dedi, fakat en azından tarafsız kalın. Bırakın olaylar varacağı yere varsın, bırakın tahtlar sarsılsın, bırakın taçlar yerlerde sürünsün; genellikle parayı seyirciler öder, ben size, yaptıklarımı seyredesiniz diye para ödeyeceğim.

— Peki bu iş için bana kaç para vereceksiniz başkonsül yurttaş? diye sordu Cadoudal.

— Yılda yüz bin frank, diye cevapladı Bonaparte.

— Basit bir çete reisine yılda yüz bin frank verirseniz, adına dövüştüğü prense ne teklif edeceksiniz?

— Hiçbir şey mösyö, dedi Bonaparte, küçümseyici bir ifadeyle. Size ödediğim şeyin bedeli sizi harekete geçiren ilke değil, cesarettir; eserlerinin insanı olan benim gözümde, in-

---

* *Ornandum et tollendum,* daha doğrusu *ornandum tollendumque* ("onu çiçeklerle kaplamak ve göğe kadar yükseltmek"), bkz. Suetonius, *On İki Sezarın Yaşamları*, Augustus, XII. (Fr.e.n.)

sanların ancak eserleriyle var olduğunu kanıtlamak istiyorum size. Kabul edin Georges, rica ederim.

— Ya reddedersem? diye sordu Georges.

— Haksızlık yapmış olursunuz.

— Peki istediğim yere yerleşme özgürlüğüm olacak mı?

Bonaparte kapıya gitti ve açtı:

— Duroc! dedi.

Duroc belirdi.

— Mösyö Cadoudal ile iki dostunun, Paris'te, Muzillac'taki ordugâhlarındaymışçasına, rahatsız edilmeden dolaşabilmeleri için onlara göz kulak olun, dedi. Dünyanın herhangi bir ülkesi için pasaport arzu ederlerse de, Fouché'ye vermesini emredin.

— Sizin sözünüz bana yeter başkonsül yurttaş, dedi Cadoudal eğilerek; bu akşam yola çıkıyorum.

— Nereye gideceğinizi sorabilir miyim?

— Londra'ya general.

— Ne âlâ.

— Niçin "ne âlâ" dediniz?

— Çünkü orada, adına dövüştüğünüz adamları yakından göreceksiniz...

— Ya sonra?

— Görmüş olacaksınız işte...

— Peki ya o zaman?

— Peki ya o zaman! Onları, karşısında dövüştüğünüz kişilerle kıyaslayacaksınız. Ancak, Fransa'dan bir kere çıkacak olursanız albay...

Bonaparte durdu.

— Bekliyorum, dedi Cadoudal.

— O zaman sakın beni önceden haberdar etmeden dönmeyin, aksi takdirde size düşman muamelesi yapılırsa şaşırmayın.

— Bu benim için bir onur olacaktır general, çünkü bana böyle davranarak, çekinilecek bir insan olduğumu kanıtlayacaksınız.

Georges başkonsülü selamladı ve çekildi.
Ertesi gün gazeteler şunları yazıyordu:

Başkonsülün huzuruna kabul edilen Georges Cadoudal, yaptığı görüşmenin ardından serbestçe İngiltere'ye çekilme izni istedi.

Bu izin, Fransa'ya sadece hükûmetin izniyle dönmesi koşuluyla verildi.

George Cadoudal, kendi mücadelesine bağlı olduklarına ve kendi boyun eğişiyle geri çekildiğine inanan bütün asi önderleri yeminlerinden döndürme sözü verdi.*

Nitekim başkonsülle görüşmesinin akşamında, Georges, Fransa'da yandaşlarının bulunduğu bütün bölgelere şöyle yazıyordu:

Daha uzun bir savaşın Fransa için nasıl bir felaket olacağını ve ülkemi yıkıma sürükleyeceğini gördüğümden, sizi bana ettiğiniz yeminden azat ediyorum ve ancak Fransız hükûmetinin bana verdiği ve kendimle beraber sizin adınıza kabul ettiğim sözü tutmaması durumunda bu yemine uymanızı isteyeceğim.

Eğer riyakâr bir barışın ardında herhangi bir ihanet gizliyse, tekrar sadakatinize seslenirim ve emin olduğum sadakatiniz bana karşılığını verir.

Georges CADOUDAL.

Bu genelgenin geri kalan kısmı gibi, yandaş önderlerin hepsinin adı da Cadoudal'ın kaleminden çıkmıştı.

IX
İki Silah Arkadaşı

Bu dikkat çekici görüşme XIV. Louis'nin salonunda vuku bulduğu esnada, Bourrienne'in yalnız kaldığından emin olan Joséphine, sabahlığını üzerine geçiriyor, kızarmış

* Bu gazete alıntısı Dumas'nın icadı gibi görünmektedir. (Fr.e.n.)

gözlerini kuruluyor, yüzüne bir pirinç unu tabakası sürüyor, ayaklarını sırma nakışlı gökmavisi Türk terliklerine sokuyor ve yatak odasından Marie de Médicis'in dua odasına açılan ufak bağlantı merdivenini hızla çıkıyordu.

Çalışma odasının önüne gelince durdu ve iki elini göğsüne bastırdı; o ince zarif bakışıyla her yöne baktı; sırtı kendisine dönük bir halde yazmakta olan Bourrienne'in yalnız olduğunu görünce de, ufak adımlarla hiç ses çıkarmadan bütün çalışma odasını katetti ve adamın omzuna elini koydu.

Bourrienne gülümseyerek döndü, zira elin hafifliğinden, kimin yaslandığını anlamıştı.

— Söyleyin bakalım! dedi Joséphine, çok mu öfkelendi?

— Hem de nasıl, dedi Bourrienne, itiraf etmeliyim ki tam bir fırtınaydı, bir tek yağmuru eksikti. Hem şimşekler çaktı, hem gök gürledi.

— Neticede, diye ekledi Joséphine, zira kendisini ilgilendiren tek şey buydu: Ödüyor mu?

— Evet.

— Altı yüz bin frank elinizde mi?

— Elimde, dedi Bourrienne.

Joséphine cezası kaldırılmış bir çocuk gibi ellerini çırptı.

— Fakat, diye ekledi Bourrienne, Tanrı aşkına, artık borç yapmayın ya da makul düzeyde borçlanın.

— Makul düzeyde borçlanın derken neyi kastediyorsunuz Bourrienne? diye sordu Joséphine.

— Size ne dememi bekliyorsunuz? En iyisi hiç borçlanmamanız olurdu.

— Bunun imkânsız olduğunu iyi biliyorsunuz Bourrienne, diye cevap verdi Joséphine, kendinden emin bir ifadeyle.

— O zaman elli bin frank, yüz bin frank borçlanın.

— Ama Bourrienne, bu borçlar ödendiğinde... altı yüz bin frankla hepsini ödeyerek de iyi iş becerdiniz hani...

— Peki o zaman?

— O zaman! Tedarikçilerim artık bana kredi açmayı reddetmezler.

— Peki ya o?

— O mu?

— Evet o?

— Başkonsül; bunun ödeyeceği son borcunuz olduğuna yemin etti.

— Geçen sene de aynı şeyi söylemişti Bourrienne, dedi Joséphine, sevimli gülümsemesiyle.

Bourrienne ona hayretler içinde baktı.

— Bakın, beni dehşete düşürüyorsunuz, dedi. İki veya üç sene daha barış olsun, o zaman İtalya'dan getirdiğimiz birkaç zavallı milyon da gider. Bu arada, size tek bir nasihat vermem mümkünse, onun karşısına çıkmadan önce aksiliğinin geçmesini biraz bekleyin.

— Ah! Tanrım! O zaman durum çok acil; tam da bu sabah, sömürgelerden gelen bir vatandaşımız, bir aile dostumuz, Kontes Sourdis ve kızıyla randevum vardı. Salonlarda tanıdığım, fakat Tuileries'ye ilk defa gelen bu hanımların önünde bir öfke krizi geçirmesini asla istemem.

— Onu burada alıkoyarsam, yemeğini burada yedirirsem, akşam yemeğine kadar aşağı indirtmezsem, bunun karşılığı ne olur?

— İstediğiniz her şey Bourrienne.

— Öyleyse! Bir kalem kâğıt alın ve o güzel yazınızla yazın...

— Neyi?

— Yazın!

Joséphine kalemi kâğıdın üzerine koydu.

— 1800 yılındaki tüm faturalarımı ödemesi ve uygun gördüğü zamanda bu ödemeleri yarı yarıya, hatta dörtte üç oranında azaltması için Bourrienne'e yetki veriyorum.

— Oldu işte!

— Tarihini de koyun.

— 19 Şubat 1801.

— Ve imzalayın.

— Joséphine Bonaparte... Usule uygun mu?

— Mükemmel. Şimdi de aşağı inin, giyinin ve dostunuzu ağırlayın; başkonsül sizi rahatsız etmeyecek.

— İlahi Bourrienne, çok hoş bir adamsınız.

Ve adama öpsün diye parmak uçlarını uzattı.

Bourrienne kendisine sunulan pençeye benzer eli saygıyla öptü ve emir erinin zilini çaldı.

Emir eri kalem odasının önünde belirdi.

— Landoire, dedi Bourrienne, sofracıbaşına başkonsülün öğle yemeğini çalışma odasında yiyeceğini söyleyin. Tek ayaklı yuvarlak masayı getirsin ve iki servis açsın; servise başlayacağı zamanı biz söyleriz.

— Başkonsülle kim yemek yiyecek Bourrienne? diye sordu Joséphine

— Sizin için ne önemi var, onun keyfini yerine getirecek biri olsun da.

— Nasıl yani?

— Yemeği sizinle yemesini mi tercih edersiniz?

— Yok, hayır Bourrienne, diye bağırdı Joséphine; yemeğini kiminle isterse onunla yesin ve akşam yemeğinden önce aşağı inmesin.

Ve hızla uzaklaştı. Bir tül bulutunun geçtiği görüldü ve Bourrienne tek başına kaldı.

On dakika sonra, süslü yatak odasının kapısı açılıp kapanıyor ve başkonsül çalışma odasına giriyordu.

Doğrudan Bourrienne'in yanına geldi ve sekreterinin bürosuna iki yumruğunu yasladı.

— Pekâlâ! Bourrienne, dedi, şu meşhur Georges'u gördüm az önce.

— Sizde nasıl bir izlenim uyandırdı?

— Bretanya'nın Bretonluk eden şu koca Bretonlarından biri, dedi, taş anıtları ve dolmenleri oydukları granitten yapılmış biri; ya çok fena yanılıyorum ya da bu adamla işim

daha bitmedi. Bu adamın ne çekindiği ne de arzu ettiği bir şey var. Böyle adamlar ürkütücüdür Bourrienne.

— İyi ki bunlara sık rastlanmıyor, dedi Bourrienne gülerek; bunu herkesten iyi bilirsiniz, siz ki cengâver geçinen ne ana kuzuları gördünüz.

— Hazır söz nadir görülen şeylerden açılmışken, Joséphine'i gördün mü?

— Az önce yanımdaydı.

— halinden hoşnut mu?

— Dünyanın bütün dertlerini sırtında taşıyordu sanki.

— Neden beni beklemedi?

— Azar işitmekten korkuyordu.

— İyi! Bundan kurtulamayacağını iyi biliyor.

— Evet, ama size karşı zaman kazanmak, güzel zaman kazanmaktır. Hem bu sabah on birde dostlarından bir hanımı ağırlıyordu.

— Kimmiş o?

— Martinique'de doğmuş bir kadın.

— Adı neymiş?

— Kontes Sourdis.

— Bu Sourdisler de kim? Bilinen bir aile mi?

— Bunu bana mı soruyorsunuz?

— Elbette; Fransa'daki soylu aileleri gözün kapalı saymaz mıydın sen?

— Peki öyleyse! Kökleri XIV. yüzyıla dayanan, hem kilise hem kılıç erbabı yetiştirmiş bir ailedir. Hatırlayabildiğim kadarıyla, Fransızların Napoli Seferi'ndeki Garigliano Muharebesi'nde harikalar yaratmış olan bir Kont Sourdis vardı.

— Şövalye Bayard o savaşı nasıl da güzel kaybetmişti.

— O korkusuz ve kusursuz şövalye hakkında ne düşünüyorsunuz?

— İsmini hak ettiğini ve her askerin ölmeyi arzulayacağı şekilde öldüğünü; ama şu kılıç ustaları takımını pek umursamam: Zavallı generallerdi. I. François Pavia'da bu-

dalalık etti ve Marignan'da kararsız kaldı. Şu senin Sourdislere dönelim asıl.

— Peki öyleyse! IV. Henri döneminde, Gabrielle'in kollarında öldüğü bir Başrahibe de Sourdis var; Estréeslerin müttefikiydi. Ayrıca XV. Louis'nin alay komutanı olan bir Kont de Sourdis var; Fontenoy'da hafif süvari alayında yiğitlik göstermişti. O zamandan itibaren onlarla Fransa'da karşılaşmıyorum; muhtemelen Amerika'ya geçiyorlar. Paris'te Saint-Germain-l'Auxerrois Meydanı'nda bulunan eski Sourdis Konağı'nı bırakmışlardı; Orléans Sokağı'ndan Marais'deki Anjou Sokağı'na kadar giden küçük bir Sourdis Sokağı var; bir de Fossés-Saint-Germain-l'Auxerrois Caddesi'nde Sourdis Çıkmazı var. Eğer yanılmıyorsam, şu Kontes Sourdis, laf arasında belirtirsem, çok zengindir. Voltaire rıhtımında kısa süre önce satın aldığı, girişi Bourbon Sokağı'na bakan ve Marsan konağının pencerelerinden görebileceğiniz o güzel konakta oturur.

— Ha şöyle! Cevap dediğin de böyle olur işte. Şu Sourdisler bana biraz Faubourg Saint-Germain kokuyormuş gibi geliyor.*

— Ama fazla değil. Bildiğiniz gibi bizim siyasi görüşümüzden olan Dr. Cabanis** çok yakın akrabalarıdır. Hatta genç kızın vaftiz babasıdır.

— Ah! İşte bu, durumu biraz düzeltiyor. Faubourg Saint-Germain'deki bütün o rantiye dullar Joséphine için hiç de uygun bir çevre oluşturmazlar.

O anda geriye döndü ve sofrayı gördü.

— Yemeği burada yiyeceğimi mi söylemiştim? diye sordu.

— Hayır, diye cevapladı Bourrienne; fakat bugün öğle yemeğini çalışma odanızda yeseniz daha iyi olur diye düşündüm.

---

* Şehri çevreleyen kapılar içindeki Paris sokaklarının kenar mahallelerdeki devamları, adları değiştirilmeden, fakat başlarına "faubourg" (kenar mahalle, varoş) sözcüğü eklenerek söylenegelmiştir. (ç.n.)

** Bonaparte tarafından senatörlüğe getirilen hekim ve filozof. (ç.n.)

— Ve birlikte yemek yeme onurunu kime borçluyum?

— Davet ettiğim birine.

— Şu ruh halimle, hoşlanacağım biri olmalı, bundan kuşkunuz olmamalı.

— Bundan eminim.

— Kim peki?

— Çok uzaktan gelen biri; siz salonda Georges'u kabul ettiğiniz sırada geldi.

— Georges'dan başka görüşmem yoktu.

— Bu kişi randevusuz geldi.

— Mektupsuz hiç kimseyi kabul etmediğimi bilirsiniz.

— Bu kişiyi kabul edersiniz.

Bourrienne kalktı, subayların odasına gitti ve sadece şunu dedi:

— Başkonsül geldi.

Bu söz üzerine genç bir adam başkonsülün kalem odasına doğru hızla atıldı; yirmi beş yirmi altı yaşlarında olmasına rağmen, general üniformalıydı.

— Junot! diye sevinçle haykırdı Bonaparte. Ah! Vay canına! Bu gelenin görüşmek için mektuba ihtiyacı olmadığını söylemekte haklıymışsın! Gel Junot, gel.

Genç general onun eline sarılıp öpmek istediği esnada da başkonsül kollarını açtı ve delikanlıyı göğsüne bastırdı.

Kariyerlerini ona borçlu olan generaller arasında Bonaparte'ın en çok sevdiği Junot idi. Tanışmaları Toulon kuşatmasına dayanıyordu.

Bonaparte *sans-culottes** bataryasına kumanda ediyordu. Yazısı güzel olan birinin getirilmesini istemişti. Junot saflardan çıkmış ve kendini tanıtmıştı.

— Şuraya otur, demişti Bonaparte, ona bataryanın toprak tabyasını işaret ederek. Diyeceklerimi yaz.

---

* Bacakları sıkan ve çorapları açıkta bırakan kısa pantolonu Eski Rejim'in bir kalıntısı gibi görerek çizgili aba pantolon, ceket ve kırmızı kalpak giyen devrimcilere Konvansiyon döneminde (1792) verilen ad. (ç.n.)

Junot denileni yapmıştı. Mektubunu bitirdiği sırada, İngilizlerin attığı bir bomba on adım ilerisinde patlayarak üzerine bolca toprak sıçratmıştı.

— İyi! demişti gülerek Junot, bu harika oldu: Mürekkebi kurutmak için kumumuz yoktu.

Bu sözle kısmeti açılmıştı.

— Yanımda kalmak ister misin? diye sormuştu Bonaparte ona. Tutayım seni.

— Seve seve, diye cevaplamıştı Junot.

İki adam birbirlerini çözmüşlerdi.

Bonaparte generalliğe atandığı zaman, Junot onun yaveri oldu.

Bonaparte açığa alındığı zaman iki genç yoksulluklarını paylaştılar ve Junot'ya her ay ailesinden gelen iki ya da üç yüz frankla geçindiler.

Vendémiaire'in 13'ünden sonra Bonaparte'ın Muiron ve Marmont adlarında iki yaveri daha oldu; ama Junot'nun yeri başkaydı.

Junot, Mısır Seferi'ne katıldı ve orada general olarak görev yaptı. O zaman, istemeyerek de olsa Bonaparte'tan ayrılması gerekti; düşman ordusunun komutanını tek kurşunla öldürdüğü Fouli çarpışmasında mucizeler yarattı. Nihayet, Mısır'dan ayrılırken, Bonaparte ona şöyle yazıyordu:

Sevgili dostum Junot, Mısır'dan ayrılıyorum; gemiye binerken yanıma alamayacağım kadar uzaktasın. Fakat Kléber'e seni ekimde göndermesi için emir verdim. Neyse, nerede ve hangi mevkide bulunursam bulunayım, sana duyduğum müşfik dostluğu ispatlayacağıma emin ol.

Selam ve dostlukla,

BONAPARTE.*

---

* Bu mektup için bkz. *Mémoires de Mme la Duchesse d'Abrantès, ou Souvenirs Historiques sur Napoléon, la Révolution, le Directoire, le Consulat, l'Empire et la Restauration*, Paris, L. Mame, 1835, c. II, böl. I, s. 9. (Fr.e.n.)

Berbat bir yük gemisiyle dönüş yoluna koyulan Junot, İngilizlerin eline düşmüştü ve o zamandan beridir Napoléon ondan hiç haber alamamıştı.

Dolayısıyla bu beklenmedik gelişin onda yarattığı sevince şaşmamak gerekir.

— Ah! Nihayet geldin! diye haykırdı başkonsül, onu görür görmez. Demek kendini İngilizlere yakalatacak kadar sersemmişsin ha? Hem, ben sana yazıp, mümkün olduğunca kısa bir sürede yola çıkmanı istedikten sonra, nasıl olur da beş ay gecikirsin?

— İnanın Kléber bırakmadı. Beni soktuğu bütün o sıkıntıları bilemezsiniz.

— Anlaşılan yakınımda fazla dostum olmasından çekiniyordu. Beni sevmediğini biliyordum, ama husumetini bu tür zavallılıklarla gösterebileceğini sanmıyordum. Ya Direktuvar'a yazdığı mektubu* biliyor musun? Üstüne üstlük, diye ekledi Bonaparte, bakışlarını göğe çevirerek, feci sonu aramızdaki hesapların kapanmasını sağladı; Fransa ve ben, onun büyük kaybını yaşadık. Fakat dostum, asıl telafisi imkânsız kaybı Desaix'le yaşadık. Ah Desaix! İşte bu, vatanı yıkıma uğratan o felaketlerden biriydi.

Bonaparte bir anlığına hiç konuşmadan ve tamamen kederine gömülü bir halde gezindi; sonra aniden, Junot'nun önünde durarak:

— Şimdi ne yapmak istiyorsun peki? Elimden geldiğinde, dostluğumu ispatlayacağımı sana daima söylemişimdir. Neler tasarlıyorsun? Hizmet etmek istiyor musun?

Ona aşağıdan ve keyfi yerinde bir ifadeyle bakarak:

— Seni Ren ordusuna göndermemi ister misin? diye devam etti.

Junot'nun suratı kıpkırmızı oldu.

— Benden hemen kurtulmak mı istiyorsunuz? dedi. Sonra, bir duralamadan sonra: Bununla birlikte, eğer emreder-

---

* Kopyası için bkz. Bourrienne, a.g.e., c. IV, (s.401-406). (Fr.e.n.)

seniz, gidip Generaİ Moreau'ya, İtalya ordusu subaylarının Mısır'da mesleklerini unutmadıklarını gösteririm.

— İyi! dedi başkonsül gülerek, benim keçi yine yola koyuldu bile! Hayır Mösyö Junot, hayır, benden ayrılmayacaksınız: General Moreau'yu çok severim, ama ona en iyi dostlarımdan birini hediye edecek kadar değil. Ve daha ciddi bir ses tonuyla, kaşlarını hafifçe çatarak sözüne devam etti: Junot, seni Paris komutanlığına atayacağım. Bu bir güven makamıdır, özellikle de şu sıralar ve bundan iyi bir tercihte bulunamam. Fakat kabul etmeden önce –işitilmekten çekiniyormuş gibi etrafına bakındı– düşüncelerini toparlaman gerek; on yıl yaşlanman gerek, zira Paris komutanının benim şahsıma bağlı biri olması lazım, aynı zamanda son derece temkinli ve güvenliğimle ilgili konularda azami dikkat gösteren biri olması da lazım.

— Ah! Generalim, diye haykırdı Junot, bu açıdan...

— Sus ya da alçak sesle konuş, dedi Bonaparte. Evet, güvenliğime göz kulak olmak gerek. Etrafım tehlikelerle dolu. Eğer *13 Vendémiaire* öncesinde ve hatta sonrasında olduğu gibi hâlâ Paris'te sıradan bir yaşam sürdüren General Bonaparte olsaydım, bu tehlikelerden kaçınmak için parmağımı bile kımıldatmazdım; o zaman hayatım bana aitti ve pek bir şey etmeyen değerini kendim belirlerdim. Artık kendime ait değilim. Bunu ancak bir dosta söyleyebilirim Junot: Büyük bir ulusun alınyazısına bağlı olan alınyazım bana bildirildi; hayatım da bu yüzden tehdit altında. Fransa'yı istila ederek paylaşmayı uman güçler yollarına çıkmamı istemiyorlar.

Bir an düşüncelere daldı ve yersiz bir fikri defetmek ister gibi elini alnının üzerinden geçirdi.

Sonra aniden, zihninde birkaç saniye içinde yirmi farklı konuyu değerlendirmesini sağlayan o hızlı düşünce akışı içinde:

— Ne diyordum? Dolayısıyla seni Paris komutanlığına atayacağım; fakat evlenmen gerek, bu sadece iştigal edeceğin

makamın itibarı için değil, kendi çıkarın için de uygun. Yeri gelmişken, evleneceğin kadının zengin olmasına dikkat et.

— Evet, ama hoşuma gitmesini de isterim. Nasıl yapmalı? Bütün mirasçılar solucan gibi çirkinler.

— Peki öyleyse! Bugünden tezi yok, işe koyul, zira bugün Paris komutanlığına atandın. İhtiyacım olduğunda seni çabucak çağırtabilmem için Tuileries'ye fazla uzak olmayan uygun bir ev ara; Joséphine ile Hortense'ın çevresindekilerin oturdukları evlerin yakınlarına bak ve onlardan birini seç. Sana Hortense'ı teklif etmek isterdim, ama Duroc'u sevdiğini sanıyorum ve onu zorlamak istemem.

— Başkonsülün sofrası hazır! dedi sofracıbaşı, tepsiyi getirerek.

— Sofraya geçelim, dedi Bonaparte, bir hafta içinde ev kiralanmış ve kadın seçilmiş olsun!

— General, dedi Junot, ev için bir haftayı kabul ediyorum, fakat kadın için on beş gün isterim.

— Verdim gitti, dedi Bonaparte.

X
İki Genç Kız Başı

İki silah arkadaşının sofraya geçtiği sırada, Madam Bonaparte'a, Madam Kontes ve Matmazel Claire de Sourdis'in geldikleri bildiriliyordu.

Hanımlar öpüştüler, cemiyet hayatının kuralları gereğince bir süre sıhhatlerinden ve havadan sudan bahsedilen, aristokratik çevrede âdetten olan o bin bir sorunun sorulduğu zarif bir grup oluşturdular. Sonra Madam Bonaparte, Madam Sourdis'i yakınındaki bir uzanma koltuğuna oturttu; o sırada Hortense ise, neredeyse kendi yaşındaki Claire'e eşlik ederek, ilk defa geldiği sarayı gezdirme işini üstleniyordu.

İki genç kız şirin bir tezat oluşturuyorlardı: Hortense, çiçek gibi taze, şeftali kadifesi yumuşaklığında bir sarışındı; çözüldükleri zaman dizlerine kadar inen altın sarısı güzel saçları vardı; kadın olmak için tabiatın son bir dokunuşunu bekleyen genç kızlarda olduğu gibi, kolları ve elleri biraz zayıftı; zarif endamında, bütün Fransız canlılığıyla, sömürgelerde doğanların *morbidezza*'sını* bir araya getiriyordu. Son olarak da, bu şirinliği tamamlamak için, sonsuz bir yumuşaklıkta mavi gözleri vardı.

Yanındaki akranının zarafet ve güzellik açısından ona gıpta edecek bir hali yoktu; yalnız, bu da benzer bir zarafetti, çünkü o da Hortense gibi sömürgelerde doğmuştu, ama farklı bir güzellikteydi. Claire arkadaşından daha uzun boyluydu, tabiatın kayırdığı güneyli güzellere mahsus o mat tene sahipti; gökyakut mavisi gözleri, abanoz siyahı saçları, on parmakla kavranabilecek bir beli, bir çocuğunkini andıran ayakları ve elleri vardı.

İkisi de mükemmel bir eğitim almışlardı. Hortense'ın zorunlu çıraklık dönemiyle ara verdiği eğitimi, annesinin hapishaneden çıktıktan** sonra öyle zekice ve titizlikle sürmüştü ki, ara verdiğini fark etmek imkânsızdı. Çok hoş resimler yapıyordu, mükemmel bir müzisyendi, besteleri vardı ve günümüze kadar ulaşmış bazı romansların dizelerini yazıyordu; bu romanslar, revaçta olmalarını, onları yaratan kişinin yüksek konumuna değil, gerçek değerlerine borçluydu.

---

* Tatlılık (İtalyanca).

** Joséphine 21 Nisan 1794 ile 6 Ağustos 1794 tarihleri arasında Carmes Hapishanesi'ne kapatılmıştı (bkz. *Les Blancs et les Bleus*, "On Üç Vendémiaire", böl. XXIV: "Gerçekten haksızım, dedi Eugène, zira annemin hapishanede olduğu sırada karnımı doyurmak için bir marangozun yanındaydım, kız kardeşim de kendisine merhamet gösteren bir çamaşırcı kadının yanındaydı.") Bununla birlikte, *Hatırat*'ının birinci bölümünde, kraliçe, bütün soylu çocuklarına "bir meslek öğrenmeleri"nin emredildiğini, erkek kardeşinin "marangozluğu" seçtiğini ve "her sabah, kısımda bulunan ateşli bir Jakoben olan ve 10 Ağustos'ta XVI. Louis'nin çekicini almış olmakla böbürlenerek bunu bir ganimet gibi sergileyen bir marangozdan ders almaya" gittiğini kaydetse de, kendisinin ne öğrendiğini belirtmemektedir. (Fr.e.n.)

İkisi de ressamdı, ikisi de müzisyendi, ikisi de iki veya üç yabancı dil konuşuyordu.

Hortense, Claire'e atölyesini, kartonlarını, müzik odasını, kuşhanesini gösterdi.

Sonra, kuşhanenin yanında Redouté tarafından boyanmış ufak bir süslenme odasında oturdular.

Sohbet, her zamankinden daha parlak bir biçimde yeniden doğan suarelere, çılgınca tekrar başlayan balolara, yakışıklı dansçılara, Mösyö de Trénis'e, Mösyö Laffitte'e, Mösyö d'Alvimar'a, Caulaincourt kardeşlere geldi. İkisi de, her baloda en azından bir kez *gavotte*,* bir kez de *menuet*** yapmanın zorunlu olmasından şikâyetçiydiler. Son olarak, şu iki soru büyük bir doğallıkla soruldu.

Hortense sordu:

— Üvey babamın yaveri yurttaş Duroc'u tanıyor musunuz?

Claire sordu:

— Yurttaş Hector de Sainte-Hermine'le arada sırada karşılaşıyor musunuz?

Claire, Duroc'u tanımıyordu.

Hortense, Hector'u tanımıyordu.

Hortense neredeyse Duroc'u sevdiğini itiraf etme cesaretini gösterecekti, zira kendisi de Duroc'u çok seven üvey babası bu aşkı onaylıyordu.

Gerçekten de Duroc, o devirde Tuileries'deki gelecek vaat eden şu hoş generallerden biriydi. Daha yirmi sekiz yaşını doldurmamıştı, hal ve tavırlarında büyük bir kibarlık vardı, gözleri iriydi; boyu ortalamanın üzerindeydi, narin ve zarifti.

Aşkın üzerinde bir bulut dolaşıyordu. Bonaparte onu kolluyordu, ama Joséphine de bir başkasını himayesine almıştı.

Joséphine, Hortense'ı Napoléon'un küçük kardeşlerinden biri olan Louis'yle evlendirmek istiyordu.

---

* Eski bir halk dansı. (ç.n.)

** Eski bir saray dansı.(ç.n.)

Aile içinde Joséphine'e düşmanlıklarını açıkça ilan etmiş iki kişi vardı: Joseph ve Lucien. Davranışları hakkındaki sorgulamaları ölçüsüzlük sınırını aşıyordu. Mısır dönüşünde Bonaparte'ın Joséphine'i neredeyse görmemesini sağlamışlardı. Bonaparte'ın iddialı tasarıları için bir erkek çocuğunun olması gerektiğini bahane ederek sürekli onu boşanmaya yönlendiren de onlardı. Üstelik bu konuda kendi çıkarlarını gözetmiyorlarmış gibi davrandıklarından daha da güzel bir role soyunmuş oluyorlardı.

Joseph ve Lucien evliydiler: Joseph çevresine kalırsa mükemmel bir izdivaç yapmıştı. Marsilyalı zengin bir tüccar olan Mösyö Clary'nin kızıyla evlenmiş ve Bernadotte'un eniştesi olmuştu. Geriye, Bernadotte'un kız kardeşlerinden belki de daha sevimli olan üçüncü bir kız kalıyordu: Bonaparte ona evlenme teklif etti.

— Bu kadarı da olmaz, diye cevap verdi baba: Ailemde bir Bonaparte bana fazlasıyla yeter.

Marsilyalı saygıdeğer tüccar, bu teklifi kabul etmiş olsa, günün birinde bir imparatorun ve iki kralın kayınpederi olacaktı.

Lucien'e gelince, yüksek sosyetede *uygunsuz* olarak adlandırılan evliliklerden birini yapmıştı.

1794 ya da 1795'te, Bonaparte'ın daha ancak Toulon'u almasıyla tanındığı dönemde, Lucien küçük Saint-Maximin köyünde ambar memurluğu görevine getirilmişti.

Lucien Brutus adıyla vaftiz edilen bir cumhuriyetçi olduğu için, ikamet ettiği yerde herhangi bir azizin bulunmasına izin veremezdi; dolayısıyla kendi adını değiştirdiği gibi Saint-Maximin'in de adını değiştirmiş ve köyüne Marathon adını koymuştu.

Yurttaş Brutus Marathon'da; kulağa hoş geliyordu bu.

Miltiades olsa daha iyisini yapardı;* fakat Lucien, Brutus adını aldığında, Saint-Maximin'e gönderileceğini öngöremezdi.

---

* Atinalılara Perslere Marathon'da saldırmalarını öğütlemişti (MÖ 490). (Fr.e.n.)

Lucien-Brutus, Saint-Maximin-Marathon'daki tek otelde kalıyordu. Bu otel, adını değiştirmeyi düşünmemiş olan ve hâlâ Constant Boyer adıyla anılmaya devam eden bir adam tarafından işletiliyordu.

Hancının, harikulade bir yaratık olan, Christine adında bir kızı vardı; bazen süprüntüler arasında böyle çiçekler, suyun dibindeki çamurda böyle inciler yetişir.

Saint-Maximin-Marathon'da ne eğlence ne cemiyet hayatı vardı; fakat kısa sürede Lucien-Brutus'ün buna ihtiyacı kalmamıştı, Christine Boyer onun için her şeyin yerini tutuyordu.

Fakat Christine Boyer güzel olduğu kadar akıllıydı da; onunla metres ilişkisi kurmak mümkün değildi; Lucien, aşk ve can sıkıntısı dolu bir anda, onunla evlendi ve Christine Boyer, Christine Brutus değil, Christine Bonaparte oldu.

Geleceğini daha net bir şekilde görmeye başlayan *13 Vendémiaire*'in generali, hiddete kapıldı; kocayı asla bağışlamayacağına, kadını da asla kabul etmeyeceğine yemin etti ve ikisini de Almanya'da küçük bir kente gönderdi.

Daha sonra yumuşadı, kadını gördü ve *Lucien Antoine*'a dönüşmüş olan kardeşi *Lucien Brutus*'le *18 Brumaire*'de karşılaşınca hiç kızmadı.

Dolayısıyla Lucien ve Joseph, Madam Bonaparte'ın en büyük endişesiydi ve Louis'yi kızıyla evlendirerek servetiyle ilgilenmesini sağlayıp onlara karşı kendine bir destek yaratmak istiyordu.

Louis o dönemde bakışları yumuşak, gülümsemesi iyi niyetli, yakışıklı bir delikanlı olmasına rağmen Hortense buna karşı var gücüyle mücadele ediyordu. Louis, kısa süre önce Murat ile evlenmiş olan kız kardeşi Caroline'e benziyordu; henüz bir çocuktu, yirmisine yeni girmişti. Hortense'ı sevmiyor, ama ondan nefret de etmiyor, olayları akışına bırakıyordu.

Hortense'a gelince, Louis'den nefret etmiyordu, ama Duroc'u seviyordu.

İçini açması Claire de Sourdis'e güven telkin etti. O da sonunda itiraflara geçti.

Fakat ne yazık ki itiraf edecek pek az şeyi vardı.

Eğer buna sevmek denebilirse, seviyordu; bunun için en uygun kelime diğerlerinden ayırt etmek olurdu; yirmi üç ya da yirmi dört yaşında yakışıklı genç bir adamı diğerlerinden ayırt etmişti.

Güzel siyah gözleri olan sarışın bir delikanlıydı; hatları bir erkeğe göre fazla düzgündü, elleri ve ayakları kadın gibiydi; bu uzuvlar öyle bir belirginlikte ve kendisiyle her noktada öyle bir uyum içindeydi ki, görünüşte kırılgan olan bu görünümün içinde Herkülvari bir kuvvetin gizlendiği anlaşılmalıydı: Chateaubriand ve Byron tarzı edebiyatın *René* ve *Manfred* tiplerini yarattığı dönemden önce doğan bu çocuğun, solgun alnında garip bir yazgının izleri vardı; bunun nedeni ailesi hakkında ve ailesi içinde, hiç kimsenin tam bilmediği, fakat ardında kan lekeleri gibi beliren korkunç efsaneler vardı; bununla birlikte, cumhuriyetin kurbanı olan ebeveynlerinin yasını abartıyla tuttuğu da görülmemişti ve gölgelerin gazabını yatıştırmaya yönelik o toplantılarda ve balolarda kederini hiçbir zaman açıkça belli etmemişti. Ayrıca, yüksek sosyetenin toplantılarına katıldığında, dikkatleri üzerine çekmek için tuhaf davranışlarda bulunmaya ihtiyacı yoktu. Bakışlar doğal bir biçimde ona çevriliyordu. Eğlence demesek de av ve seyahat arkadaşları, en ağırbaşlıların bile hiç değilse bir defa boyun eğip katıldığı o gençlik partilerinden birine onu götürmeyi asla beceremezmişlerdi ve bırakın gençliğin o içten ve neşe dolu gülüşünü, ondan bir tebessüm bile koparamamışlardı.

Bir zamanlar, Sainte-Herminelerle Sourdisler dayanışma içindeydi ve büyük ailelerde alışık olunduğu üzere bu dayanışmanın hatırası iki aile için de değerini korumuştu. Bunun sonucu olarak da, Madam de Sourdis'in sömürgelerden dönüşünden beri, genç Sainte-Hermine ne zaman tesadüf eseri

Paris'e gelse, asla içli dışlı olmadan ona bir tür nezaket ziyaréti yapmayı hiç ihmal etmemişti.

İki genç, birkaç ay önce bir sosyete toplantısında karşılaşmıştı. Fakat görgü kurallarına uygun bir selamlaşma dışında çok az konuşmuşlardı, özellikle genç adam kayda değer bir ölçülülük göstermişti. Fakat dudakları kımıldamasa da, gözleri konuşmuştu. Kuşkusuz Hector gözlerine sözleri kadar hâkim olamıyordu ve Claire'e her rastladığında, bakışları kıza onu ne kadar güzel ve gönlünün bütün arzularına uygun bulduğunu söylüyordu.

İlk karşılaşmalarda Claire bu anlam dolu bakışlardan heyecanlanmıştı; Sainte-Hermine ona her konuda kusursuz bir kavalye gibi göründüğü için de, ona ölçülü bir teslimiyetle bakmaktan çekinmemişti; sonra da ilk baloda onunla dans edeceğini, bir kelimenin ya da bir el sıkmanın bu anlam dolu bakışların yardımına yetişeceğini ummuştu. Ama, o dönemde tuhaf kaçan bir durum olarak Sainte-Hermine Saint-Georges ile eskrim yapan, Junotlar ya da Fournierler gibi kurşun sıkan o kavalye, dans etmiyordu.

Ötekilere eklenen yeni bir tuhaflıktı bu; katıldığı balolarda da, bir pencere aralığında ya da salonun herhangi bir köşesinde soğuk ve duygusuz bir şekilde ayakta duran Sainte-Hermine, her zaman son modaya uygun ve kusursuz bir zevkle giyinmiş öylesine zarif bir dansçıdan, verdiği hangi söz yüzünden yoksun kaldıklarını kendilerine soran bütün genç hanımların şaşkınlık konusu oluyordu.

Claire ise, bu delikanlıya pek özel bir sempati beslermiş gibi görünen ve ondan söz ettiğinde, devrimin kırıp geçirdiği ailesi ve evlenmelerine maddi bir sorunun engel olamayacağını düşünerek delikanlı hakkında çok iyi şeyler söyleyen annesine rağmen, Sainte-Hermine kontunun ısrarlı ihtiyatına her seferinde daha da çok şaşırıyordu. Biri ailesinin tek oğlu, diğeri tek kızıydı ve ikisi de neredeyse eşit olan kayda değer bir servete sahipti.

Kalbini ele geçirmesini beklerken zihnini anısıyla meşgul etmekte olan esrarengiz ve yakışıklı delikanlıda bir araya gelen fiziki ve ahlâki niteliklerin genç bir kızın, hem de sömürgelerde doğmuş genç bir kızın yüreğinde nasıl bir izlenim yarattığı anlaşılabilir.

Hortense kısa süre sonra arzularını ve ümitlerini belli etmişti: Sevdiği Duroc'la evlenmek ve sevmediği Louis Bonaparte'la evlenmemek; kız arkadaşına vereceği tek sırrı işte buydu ve bunu ona iki kelimeyle çıtlatmıştı. Ama Claire'in hayalperest tutkusunu anlatması için aynı şey geçerli değildi. Hector'un kişiliğini arkadaşına en ince ayrıntısına kadar anlattı, onu çevreleyen karanlığa girebildiği kadar girdi; nihayet, annesinin ona iki kere seslenmesi üzerine yerinden kalkıp Hortense'ı öperken, tıpkı Madam de Sévigné'nin dediğine göre, bir mektubun en önemli kısmının dipnotta bulunması gibi, sanki o anda aklına gelen bir dipnotu eklermişçesine:

— Hazır yeri gelmişken sevgili Hortense, size bir şey soracaktım, dedi.

— Nedir?

— Duyduğuma göre Madam de Permon büyük bir balo veriyormuş.

— Evet, Loulou annesiyle beni görmeye geldi ve bizi bizzat davet ettiler.

— Gidecek misiniz?

— Elbette.

— Sevgili Hortense, dedi Claire, olabilecek en okşayıcı sesle, sizden bir lütufta bulunmanızı isteyeceğim.

— Bir lütuf mu?

— Evet; baloya annemle beni de davet ettirin; bu mümkün mü?

— Ama tabii ki mümkün, umarım sizi de davet ederler.

Claire sevinçle sıçradı.

— Ah! Teşekkürler, dedi. Bu işi nasıl halledeceksiniz?

— Öncelikle Loulou'dan bir davet mektubu isteyebilirdim, ama bu işi Eugène'e yaptırmayı tercih ederim: Eugène, Madam de Permon'un oğluyla çok yakın ve ondan ne arzu ederseniz isteyebilir.

— Şu halde, Madam de Permon'un balosuna gidecek miyim? diye haykırdı Claire sevinçle.

— Evet, diye cevapladı Hortense. Sonra, genç arkadaşının yüzüne bakarak: O da geliyor mu? diye sordu.

Claire kıpkırmızı kesildi ve bakışlarını yere dikti:

— Sanırım.

— Onu bana göstereceksin, değil mi?

— Ah! Ben göstermesem de onu tanırsın sevgili Hortense. Bin kişi içinde bile tanınabileceğini söylemedim mi sana?

— Dans etmemesine ne kadar üzüldüm! dedi Hortense.

— Ya ben! diyerek iç geçirdi Claire.

Ve iki genç kızın öpüşerek ayrıldıkları sırada, Claire, Hortense'a davet mektubunu unutmamasını tembih ediyordu.

Üç gün sonra, davet mektubu Claire de Sourdis'e ulaşmıştı.

XI
Madam de Permon'un Balosu

Genç arkadaşının Matmazel Hortense de Beauharnais'den davetiyesini istediği balo, o devrin kibar Paris'inde en çok konuşulan haberdi.* Bu gece eğlencesine katılmaya can atan herkesi ağırlayabilmek için dört misli büyük bir evi olmalıydı Madam de Permon yüzden fazla erkeğe ve elliden fazla kadına davetiye vermeyi reddetmişti; fakat Korsika doğumlu ve çocukluğundan beri Bonaparte ailesine yakın olduğundan, Eugène Beauharnais'nin talebi gelir gelmez ka-

* Dumas, *Mémoires de Mme la Duchesse d'Abrantès*, a.g.e., c. II, II. ve XXVII. bölümlerindeki iki baloyu ve iki bölümü karıştırıyor. (Fr.e.n.)

bul edilmişti ve daha önce söylediğimiz gibi, Matmazel de Sourdis ile annesi iki davetiye mektubunu almışlardı.

Davetiyeleri böyle hararetle kapışılan Madam de Permon, az da olsa soyluluk taşımayan ismine rağmen, yüksek sosyetedeki en önemli hanımlardan biriydi; soyu Konstantinopolis'e altı, Kandiye'ye bir ve Trabzon'a on imparator vermiş olan Komnenoslara dayanıyordu.

Atası Konstantinos Komnenos, Müslümanlardan kaçarken önce Tayghetos Dağları'na, oradan da onu önderleri kabul ederek izleyen üç bin yurttaşıyla birlikte Korsika Dağları'na sığınmış ve Cenova Senatosu'ndan Paomia, Salogna ve Revinda topraklarını satın alıp oraya yerleşmişti.

Matmazel de Komnenos, köklerindeki bu imparatorluk bağına rağmen, Mösyö de Permon adında, soylu olmayan, yakışıklı bir adamla aşk evliliği yapmıştı.

Mösyö de Permon iki yıl önce karısını yirmi sekiz yaşında bir oğul, on dört yaşında bir kız ve yirmi, yirmi beş bin franklık düzenli bir gelirle dul bırakarak ölmüştü.

Madam de Permon sıradan evliliğine eşlik eden soylu kökeniyle, salonunu eski aristokrasiye ve aynı zamanda, savaşta, sanatların, bilimlerin gelişme sürecinde hayata atılan ve bu alanlarda eski monarşinin en ünlü isimleriyle yarışabilecek şöhretlere ulaşan, yeni doğmakta olan bütün o demokratlara açıyordu.

Böylelikle salonunda Mösyö de Mouchy'le, Mösyö de Montcalm'le, Chalais prensiyle, De Laigle kardeşlerle, Charles ve Just De Noailles'la, Montaigulerle, üç Rastignac'la, Caulaincourt kontu ve iki oğlu Armand ve Auguste'le, Albert d'Orsaylerle, Montbretonlarla, Saint-Aulairelerle, Talleyrandların yanı sıra Hochelar, Rapplar, Duroclar, Trénisler, Laffitteler, Dupatyler, Junotlar, Anissonlar, Labordelarla da karşılaşılıyordu.

Madam de Permon, yirmi beş bin franklık düzenli geliriyle Paris'in en zarif ve en bakımlı konaklarından birinin

sahibesiydi. O devirdeki yirmi beş bin frangın bugünün elli bin frangına tekabül ettiği de doğrudur. Özellikle çiçeklere ve bitkilere, o dönemde bugüne nazaran pek de ilgi uyandırmayan, lüks denebilecek düzeyde bir düşkünlüğü vardı.

Konağı bir seraya dönüşmüştü: Holü ağaç ve çiçeklerle, duvarları gözükmeyecek biçimde süslenmiş, ayrıca âdeta bir peri sarayına giriliyormuş hissi veren renkli ışıklarla ustaca aydınlatılmıştı.

Gerçekten dans etmek için bir araya gelinen ve gerçekten dans edilen o devirde, balolar erken başlardı. Saat dokuzda, Madam de Permon'un salonları ışıl ışıl bir halde açılmıştı ve kendisi, kızı Laure ve oğlu Albert salonda davetlileri bekliyorlardı.

Hâlâ hayli güzel olan Madam de Permon, iki tutam fulyayla süslenmiş beyaz bir bürümcük elbise giymişti. Elbise Yunan stiliydi: göğsünün üzerinde büzülüyor ve iki elmas süs iğnesiyle omuzlarına bağlanıyordu; Petits-Champs Sokağı'nda elbiseleri ve şapkaları revaçta olan Leroy'ya, elbisesindeki fulyaların aynısından büyük bir tutam fulyayla çevrili beyaz bürümcükle kabartılıp kıvrılmış dar kenarlı bir başlık yaptırmıştı; fulyalar simsiyah saçlarına yerleştirilmişti ve başlığın bürümcüğünün katlarından çıkıyordu. Önünde muazzam bir fulya ve menekşe buketi, kulağında tek takısı on beş bin franklık elmas küpe vardı. Leroy'nun yaptığı şapka, söylediğimiz gibi, Charbonnier tarafından süslenmişti. Çiçekler Paris'in bir numaralı çiçekçisi olan Madam Roux'dan geliyordu.

En sadesi Matmazel Laure de Permon'un tuvaletiydi; annesi onun on altı yaşında ve kendi evinde, sadece kendine has güzelliğiyle parlaması ve tuvaletiyle hiç kimseyi silik duruma düşürmeyi denememesi gerektiğini düşünmüştü: Annesininkine benzer pembe tafta elbisesi, başının üzerinde beyaz nergislerden bir taç, elbisesinin alt kısmındaki taçtakilere benzer bir nergis süsü, incili kopçaları ve küpeleri vardı.

Fakat kısmen Napoléon ailesi onuruna düzenlenen ve başkonsülün de katılma sözü verdiği bu davetin tamamına hükmedecek olan güzellik, Madam Laetitia'nın ve söylendiğine göre kardeşi Bonaparte'ın gözdesi olan Madam Leclerc'ti: Zaferini hiçbir şekilde riske atmamak için, Madam de Permon'dan onun evinde giyinme izni istemişti. Elbisesini Madam Germon'a yaptırmıştı, aynı zamanda Madam de Permon'un da saçlarını yapan ünlü Charbonnier'yi çağırtmıştı ve salonlar henüz tıklım tıklım dolmadan, eğlence başladığı anda girmek için hazırlanıyordu. Dikkatleri üzerine çekmek ve herkes tarafından görülmek için en elverişli andı bu.

Saat dokuz buçukta, Madam Méchin, Madam de Périgord, Madam Récamier gibi en güzel kadınlardan bazıları geldiklerinde, Madam Bonaparte'ın kızı ve oğluyla içeri girdikleri bildirildi.

Madam de Permon kalktı ve şimdiye kadar hiç kimse için yapmadığı şekilde yemek salonunun ortasına kadar ilerledi.

Joséphine'in başında gelincik ve altın başaklarla süslü bir taç vardı; beyaz bürümcükten elbisesi de aynı motiflerle süslenmişti. Hortense da annesi gibi beyaz giyinmişti ve üzerinde tek süs olarak doğal menekşeler bulunuyordu.

Neredeyse aynı zamanda Sourdis kontesi kızıyla birlikte içeri girdi: Anne, hercaimenekşelerle süslü altın düğmeli bir tünik giymişti; kızı ise saçını Yunan usulü yapmış, sırma ve erguvan kırmızısı nakışlı beyaz taftadan bir tünik giymişti.

Claire'in bu tuvaletle büyüleyici göründüğünü, sırma ve erguvan kırmızısı şeritlerin de siyah saçlarına harikulade yakıştığını söylemek gerek.

İki elin sarabileceği beline, sırma ve erguvan kırmızısı bir kuşak bağlanmıştı.

Kız kardeşinin bir işaretiyle Claire'i fark eden Eugène Beauharnais, yeni gelen hanımların arasına girdi ve Sourdis kontesini elinden tutarak Madam de Permon'un yanına götürdü.

Madam de Permon yerinden kalktı ve onu soluna oturttu; sağında Joséphine vardı; Hortense da Claire'in koluna

girerek Madam de Sourdis ve annesiyle aralarında sadece birkaç kişi kalacak şekilde oturdu.

— Neler oluyor? diye sordu Hortense merakla.

— O burada, dedi Claire, tir tir titreyerek.

— Nerede? diye sordu meraklı Hortense.

— Bak işte, dedi Claire, bakışlarımı izle, şu grupta, narçiçeği kadifeden bir giysisi, güderi pantolonu, ufak elmas tokalı ayakkabıları olan; ayakkabılarınkinden daha iri elmaslı, ama aynı biçimli bir toka da şapkasının kordonuna bağlı.

Hortense'ın gözleri Claire'in bakışlarını takip etti.

— Ah! Haklısın, dedi, Antinous kadar yakışıklı. Fakat baksana, senin dediğin kadar melankolik değil galiba; şu senin gizemli yakışıklın bize pek hoş gülümsüyor.

Gerçekten de, içeriye girdiğinden beri gözünü Matmazel de Sourdis'ten ayırmayan Sainte-Hermine kontunun yüzünde, içtenlik dolu büyük bir sevinç ifadesi vardı; Claire ile arkadaşının bakışlarının kendisine yöneldiğini görünce de, utangaç bir havayla, ama sakarlık da etmeden, iki genç kızı selamladı:

— İlk *réelle*'inizi* ya da ilk İngiliz'inizi bana ayırma iyiliğini bahşeder misiniz matmazel? dedi Claire'e hitaben.

— İlk *réelle*, tamam, beyefendi, dedi kekeleyerek Claire, kontun kendine doğru ilerlediğini görünce ölü gibi solgunlaşmıştı, şimdi de yanaklarının birden pespembe olduğunu hissediyordu.

— Matmazel de Beauharnais'ye gelince, diye devam etti Hector, Hortense'a doğru eğilerek, sayısız hayranı arasındaki yerimi belirlemesi için ağzından çıkacak bir emri bekleyeceğim.

— İsterseniz ilk *gavotte* olsun beyefendi, diye cevapladı Hortense.

Aslında epey iyi bir dansçı olan Duroc'un *gavotte* dansına kalkmadığını biliyordu.

---

* Ya da bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi *contredanse* (kadril). (Fr.e.n.)

Kont Hector bir teşekkür selamıyla uzaklaştı ve ağır hareketlerle, az önce gelişi sırasında güzelliği ve tuvaletiyle bütün bakışları üzerine çeken Madam de Contades'ın hayranları arasına karıştı.

O anda yükselen bir hayranlık uğultusu, güzellik kraliçeliğinde Madam de Contades'a yeni bir rakibenin çıktığını haber veriyordu; dans pisti boştu, zira dans ancak başkonsülün gelişiyle başlamalıydı.

Yaklaşan bu korkunç rakibe Pauline Bonaparte idi; yakınları ona Paulette derlerdi ve *18 Brumaire*'de Napoléon'a çok önemli bir destek veren General Leclerc'le evlenmişti.

Madam Leclerc giyindiği odadan çıkıyor ve açık bir şekilde anlaşılan beğenilme arzusuyla, ancak içeri girdiğinde eldivenlerini çıkarmaya başlayarak, altın ve akik işlemeli bileziklerle süslü bembeyaz ve dolgun güzel kollarını gözler önüne seriyordu.

O gün saçlarını, panteri andıran benekli ince deriden şeritlerle yaptırmıştı; bu şeritler altın üzüm salkımlarına bağlıydı: Bir Bakkhus rahibesini temsil eden işlemeli bir akik taşının sadık bir kopyasıydı ve hatlarındaki saflık, ona aslıyla mücadele etme hakkını veriyordu, aşırı ince Hint muslininden, Iuvenalis'in deyişiyle *dokunmuş hava* gibi* bir elbisenin altında erguvan kırmızısı bir tacı temsil eden dört beş parmak yüksekliğinde sırma yapraklı bir nakış vardı. Güzel belini en sade Yunan tarzında bir tünik sarıyordu. Tüniğin omuzları en pahalısından akik işlemelerle son buluyordu: Son derece kısa ve hafif kıvrımlı kollarında ufak bir yen vardı ve onlar da akik işlemelerle tutturulmuştu. Antik heykellerdeki gibi göğsün hemen altındaki kemer, tokası harikulade kakma taşlı esmerletilmiş altın bir şeritti.

Bu enfes bütünde öyle bir ahenk vardı ki, dediğimiz gibi, giyindiği odanın kapısında görünür görünmez, öteki salon-

* Belki de *Satires*'deki (2, 66) bir mügenin multicia'sına ("yarı-saydam dokular") imaen. (Fr.e.n.)

lara da yayılan ve diğer kadınlara aldırmayan bir övgü uğultusuyla buyur edildi.

— *Incessu patuit dea*, dedi Dupaty, onu geçerken görünce.

— Bana anlamadığım bir dilde hangi hakareti ediyorsunuz şair yurttaş? dedi Madam Leclerc, gülümseyerek.

— Madam, Romalı olup da Latince'yi nasıl anlamazsınız? diye karşılık verdi Dupaty.

— Unutmuşum.

— Vergilius'un bir yarım dizesidir bu hanımefendi, Venus'ün Aeneas'a göründüğü yerde geçer, Rahip Delille şöyle çevirmiştir:

Yürür ve bir tanrıça belirir endamında.

— Kolunuzu verin bana, sizi pohpohçu sizi ve benimle ilk *réelle*'e kalkın; cezanız bu olacak.

Dupaty sözü ikiletmedi. Kolunu eğdi, bacağını uzattı ve Madam Leclerc'in onu salonlardan daha serin bulduğu için durduğu süslenme odasına götürmesine izin verdi; ama işveli tanrıçanın buraya gelmesinin asıl nedeni tuvaletini sergileyerek gönlünce uzanmasına imkân veren çok büyük bir kanepenin orada bulunmasıydı.

Geçerken, en güzel kadın olan, daha doğrusu kendisi olmadığı müddetçe en çekici kadın olan Madam de Contades'a yan gözle meydan okuyan bir bakış atmıştı ve odaya girdiği sırada, rakibesinin koltuğunu çevreleyenlerin hepsinin oradan ayrılmasının ve şimdi kendi kanepesinin etrafını sarmasının memnuniyetini yaşıyordu.

Madam de Contades dudaklarını kanatırcasına ısırdı. Ama hiç kuşkusuz, her kadının yanında taşıdığı intikam okluğunda ölümcül yaralar açan o zehirli oklardan birini bulmuştu bile; zira Mösyö de Noailles'a seslendi.

— Charles, dedi, kolunuzu verin de, bütün kelebeklerimizi peşine takıp sürükleyen şu tuvalet ve güzellik harikasını yakından göreyim.

— Ah! dedi genç adam, ona kelebekler arasında bir de arının bulunduğunu göstereceksiniz. Sokun! Sokun! Kontes, diye ekledi Mösyö de Noailles: Bütün Bonapartelar eski olana ara sıra sataşmalarında haksız olduklarının hissettirilmesi gereken acemi soylular. Şu sonradan görmeyi tepeden tırnağa bir süzün; bahse girerim ki halk tabakasından geldiklerini gösteren izler bulursunuz.

Genç adam, burun kanatlarını açarak bir iz peşindeymiş gibi ilerleyen Madam de Contades'a gülerek eşlik etti.

Güzel Madam Leclerc'in etrafını saran övgücü takımının yanına geldi ve dirseklerini ve omuzlarını ustaca kullanarak en ön sıraya geçti.

Madam Leclerc, Madam de Contades'ı fark ederek gülümsedi, bizzat rakibesinin de kendisine saygılarını sunmak zorunda olduğunu zannetti.

Nitekim gerçekten de rakibesi onu buna inandıracak şekilde başladı, tanrıçanın etrafında yükselen hayranlık konserine kendi övgü dolu sesini kattı.

Sonra, aniden, ürkütücü bir şeyi fark etmiş gibi bir çığlık attı:

— Ah Tanrım! Ne felaket! dedi. Neden doğanın şaheserlerinden birinin bir biçimsizlikle mahvolması gerekir ki! Demek gerçekten şu dünyada kusursuz bir şey yok! Tanrım, ne hazin!

Bu tuhaf yakınma üzerine, bütün gözler Madam de Contades'a çevrildi, sonra Madam de Leclerc'e ve tekrar Madam de Contades'a döndü; kuşkusuz bu ağıtın açıklaması bekleniyordu; Madam de Contades ise hiçbir şeyi genelleştirmeden türümüzün kusurluluğundan dem vurmayı sürdürünce:

— Peki ama! dedi kavalyesi, neyi fark ettiniz, neyi fark ettiniz peki?

— Nasıl? Neyi mi fark ettim? Şu sevimli başın iki yanındaki o iki koca kulağı siz de görmüyor musunuz? Böyle

kulaklarım olsaydı, en azından üç dört *ligne** törpületirdim: Kenarları basık olmadığı için çok kolay olurdu bu.

Madam de Contades sözünü bitirmeden tüm gözler, bu sefer hayranlıkla seyretmek için değil, o ana dek hiç dikkat etmemiş kulaklara bakmak için Madam de Leclerc'in başına çevrilmişti bile.

Nitekim, yakın arkadaşlarının deyişiyle zavallı Paulette'in kulakları bir tuhaftı: İstiridye kabuğuna epey benzeyen beyaz bir kıkırdaktan oluşuyordu. Madam de Contades'ın dikkat çektiği üzere, doğanın, kenarlarını bastırmayı unuttuğu bir kıkırdak.

Madam Leclerc, bu küstah ihbara karşı çıkmayı bile denemedi: Bir çığlık attı ve fenalaştı.

Kusuru ortaya çıkan kadınların başvurdukları son çaredir bu.**

O anda, bir arabanın tekerlek sesleri ve eskort atlarının dörtnala gelişi ve şu bağırış işitildi: "Başkonsül!" Dikkatler az önce gerçekleşen tuhaf sahneden derhâl o tarafa döndü.

Yalnız, Madam Leclerc gözyaşları içinde az önce giyindiği odaya sığınırken ve başkonsül salonun bir kapısından girerken, kazandığı bu zaferin acımasızlığını hisseden Madam de Contades, bunun meyvelerini toplamaya cüret edemiyor ve diğer kapıdan çıkıyordu.

XII
Kraliçe *Menuet*'si***

Madam de Permon başkonsülü karşılamak için ilerledi ve onu en gösterişli reveranslarından biriyle selamladı.

---

* Başparmağın on ikide biri, 0,225 cm., eski bir uzunluk ölçüsü. (Fr.e.n.)

** Sahnelenen bu epey kaba davranış, annesinin evinde vuku bulduğundan tanığı olan Madam d'Abrantès'in Hatırat'ında enine boyuna anlatılmamış olsa, inanılması güç bir sahne olurdu (Dumas'nın notu).

*** Üçzamanlı Fransız saray dansı. (Fr.e.n.)

Bonaparte, kadının elini aldı ve büyük bir zarafetle öptü.

— Neler söylüyorlar öyle sevgili dostum? dedi. Ben gelmeden baloyu başlatmak istememişsiniz. Peki ya gecenin birinde gelebilseydim, bütün şu güzel çocuklar beni mi bekleyeceklerdi?

Salonda şöyle bir göz gezdirdi ve Faubourg Saint-Germain'den bazı kadınların o girdiğinde ayağa kalkmadıklarını gördü.

Kaşlarını çattı, fakat başka bir hoşnutsuzluk ifadesi göstermedi.

— Hadi, hadi Madam de Permon, dedi, baloyu başlatın: Gençliğin eğlenmesi lazım; dans en sevdikleri meşgale. Loulou'nun Matmazel Chameroi gibi dansettiğini söylüyorlar. Kim demişti bunu bana? Eugène'di, değil mi?

Eugène kulaklarına kadar kıpkırmızı oldu: Güzel balerinin âşığıydı.

Bonaparte devam etti.

— Bunu görmem gerek. Madam de Permon, isterseniz *monaco*'yu* birlikte yaparız, bildiğim tek danstır.

— Şaka mı ediyorsunuz? diye cevapladı Madam de Permon; ben dansa kalkmayalı otuz sene oldu.

— Hadi canım, alay ediyorsunuz, dedi Bonaparte, bu akşam kızınızla iki kardeş gibi görünüyorsunuz. Sonra, Mösyö de Talleyrand'ı fark ederek: Ah! Demek buradasınız Talleyrand, dedi, sizinle konuşacaklarım var.

Ve az önce Madam Leclerc'in hariciye nazırlığı öfke terleri akıttığı süslenme odasına geçti.

Hemen o anda, müzisyenler çalmaya başladılar, kavalyeler eşlerine koştular ve böylece balo açıldı.

Matmazel de Beauharnais, Duroc'la dans ediyordu; onu Claire ile Sainte-Hermine kontuna yöneltti.

---

* Canlı ritimli bir rondo olan ve devrimden sonra moda haline gelen bir halk dansı. (Fr.e.n.)

Arkadaşının kendisine bu genç adam hakkında tüm söyledikleri, ona derin bir ilgi duyduğunu gösteriyordu.

O dönemde, güncel kontrdanslarımız olan *réelle*'ler, bugün olduğu gibi dört figürden oluşuyordu; sadece, son figürün yerine, o dönemin hünerli dansçısı Mösyö de Trénis kendi yarattığı bir figürü yaymıştı.

Bu figür bugün bile hâlâ *trénis* ismini taşımaktadır.

Mösyö de Sainte-Hermine, koreografide de diğer yeteneklerinde olduğu kadar başarılıydı. İkinci Vestris'in, yani dans tanrısının oğlunun öğrencisiydi ve ustasının gurur kaynağıydı.

Modaya uygun davranan genç bir adamın bu sanatın kusursuz icrasına atfettiği önem hakkında bir fikir sahibi olabilenler, sadece bu yüzyılın başlangıcında, Konsüllük döneminden kalan güzel dansçıları görme bahtsızlığını yaşamış olanlardır. Hakkında bir fikir vermeye çalıştığımız bu davet sırasında, Madam de Permon'un evinde dans eden Montbreton ailesinin beylerini çocukken, 1812 ve 1813'te gördüğümü hatırlıyorum: O zaman kırk yaşındaydılar.* Pekâlâ! Villiers-Cotterêts şenliğinde, tüm güzellik aristokrasisinin, marifetlerini anlattığım adamlar kadar takdire şayan, soydan gelme aristokrasiden daha çok, yeniyetme aristokrasinin toplandığı büyük bir balo vardı. Sonracığıma! Mösyö de Montbretonlar Corcy'deki üç fersah ötedeki şatolarından, Mösyö de l'Aigleler Compiègne'e yedi fersah uzaktan geliyorlardı. Tahmin edin nasıl? Üstü açılan gezinti arabalarıyla. Ah, hem de nasıl! Arabalarında uşakları oturuyordu; onlar ise, yol boyunca, ayaklarında ince dans iskarpinleriyle arkadaki uşak tahtasının üzerinde, en karmaşık ve en çok ustalık gerektiren dans adımlarını prova ediyorlardı; balonun kapı-

* Eğer A. Dumas, 1812 ya da 1813'te Montbreton vikontu Jean-François Jules Marquet'yi, Montbreton kontu Louis Marquet'yi ve kardeşi Eugène Claude'u Villers-Cotterêts'de gördüyse bile, o sırada kırk değil yirmi yaşlarında olurlardı. Madam de Permon'un on yıl önceki balosu sırasındaki yaşları, orada bulunmalarını şüpheli kılmaktadır. (Fr.e.n.)

sına sırf kendilerini göstermek için geliyor, üstlerini başlarını şöyle bir fırçalatıyor, hemen kontrdansa atılıyorlardı.

Sonracığıma! Matmazel de Beauharnais mutlulukla, Matmazel de Sourdis de gururla, dans ettiği hiç görülmemiş olan Sainte-Hermine kontunun baloda bulunan en iyi dansçılarla bilgi ve zarafet yarışına girebildiğini görmüşlerdi.

Fakat, bu konuda içi rahatladıktan sonra, meraklı Matmazel de Beauharnais'yi endişelendiren başka bir şey vardı!

Genç adam Claire ile konuşmuş muydu? Ona uzun zamandır süren kederinin, geçmişteki sessizliğinin ve şu anki neşesinin sebebini söylemiş miydi?

Arkadaşının yanına koştu ve onu bir pencere aralığına doğru çekerek:

— Hadi anlat bakalım! Ne söyledi sana? diye sordu.

— Sana anlattıklarımla ilgili önemli bir şey söyledi.

— Bana söyleyebilir misin?

— Elbette.

Matmazel de Beauharnais senlibenli konuşmaya alışkın olmadığı halde, merakından dolayı arkadaşıyla senlibenli olmuştu.

Claire sesini alçalttı:

— Bana bir aile sırrını açacağını söyledi.

— Sana mı?

— Sadece bana; bu yüzden, yakınım olma vasfıyla annemden, onun yanında bile olsa benimle bir saat konuşma izni almam için yalvarıyor; fakat bana söyleyeceklerini kesinlikle annemin duymaması gerekiyormuş. Söylediğine göre hayatının mutluluğu söz konusuymuş.

— Annen buna izin verir mi?

— Umarım; beni o kadar sever ki. Bu akşam annemden bu izni isteyeceğime ve cevabını balonun sonunda ona ileteceğime söz verdim.

— Ve şimdi, dedi Matmazel de Beauharnais, şu senin Sainte-Hermine kontunun çok iyi biri olduğunu ve Gardel gibi dans ettiğini biliyor musun?

İkinci bir kontrdans sinyali veren müzik, genç kızlara yerlerini hatırlattı ve balo iyice hareketlenmeye başladı.

İki genç arkadaş, daha önce de gördüğümüz gibi, Mösyö de Sainte-Hermine'in dansçılığından epey hoşnut kalmışlardı. Ama yaptığı *réelle*, sıradan bir kontrdanstı.

O devirde maharetinden kuşku duyulan dansçıların tabi tutulduğu iki imtihan vardı.

Bunlar *gavotte* ve *menuet* idi.

Matmazel de Beauharnais ile Claire, genç kontu Matmazel de Beauharnais'nin dans teklifini kabul ettiği *gavotte* için bekliyorlardı.

Bugün sadece usul yerine gelsin diye yapılan ve oldukça gülünç bulduğumuz *gavotte*, Direktuvar döneminde, Konsüllük döneminde ve hatta İmparatorluk döneminde son derece önemli bir danstı. Kesildikten sonra uzun süre kımıldamaya devam eden yılan dilimleri gibi, *gavotte* ölmek bilmezdi: Kaldı ki, çok karmaşık ve icrası güç figürleri olan, salondan ziyade tiyatroya özgü bir danstı. Bu dansı yapacak çifte çok geniş bir alan gerekirdi ve büyük bir salonda bile, aynı anda dört çiftten fazlası *gavotte* dansını icra edemezdi.

Madam de Permon'un salonunda *gavotte*'a kalkan dört çift içinde, herkesin alkışını alan iki dansçı, Sainte-Hermine kontu ile Matmazel de Beauharnais oldu.

Bu alkışlar o kadar güçlüydü ki, Talleyrand'la sohbet etmekte olan Bonaparte'ın bulundukları süslenme odasından dışarı çıkmasına yol açtı. Son figürler yapılırken eşikte belirdi ve Matmazel de Beauharnais ile kavalyesinin zaferine eşlik etti.

Gavotte bitince, bir işaret yaptığı genç kız Bonaparte'ın yanına geldi ve öpmesi için alnını uzattı.

— İltifatı hak ettiniz matmazel, dedi, bir zarafet hocanız olduğu ve onun derslerinden yararlandığınız anlaşılıyor; fakat şu beraber dans ettiğiniz yakışıklı bey de kim?

— Onu tanımıyorum general, dedi Hortense, onu ilk kez bu akşam gördüm. Sohbet etttiğim Matmazel de Sourdis'i dansa kaldırmaya geldiği sırada beni de davet etti. Ya da daha ziyade, beni davet etmedi de, bir emrim olup olmadığını sordu. *Gavotte* istediğimi ve bunu ne zaman yapmak istediğimi ben söyledim.

— Peki en azından adını biliyor musunuz?

— Adı Sainte-Hermine kontu.

— İyi! dedi Bonaparte, keyfi kaçmış bir ifadeyle, yine Faubourg Saint-Germain'den biri. Şu iyi yürekli Madam de Permon evini benim düşmanlarımla doldurmaya ne de meraklıymış. İçeri girerken Madam de Contades diye birini kaçırdım, bana ordumun teğmenlerinden biri kadar bile değer vermeyen delinin biri. Ona benim İtalya ve Mısır'daki zaferlerimden söz edildiğinde, "Onun kılıcıyla yaptığı kadarını ben gözlerimle yapardım," diyormuş. Bu can sıkıcı, diye sürdürdü Bonaparte, Hortense'ın kavalyesine bakarak; yakışıklı bir hafif süvari subayı olurdu. Sonra, eliyle genç kıza annesinin yanına gitmesini işaret ederek: Mösyö de Talleyrand, dedi, onca şey bilen siz, Sainte-Hermine diye bir aile tanıyor musunuz?

— Bir bakalım, dedi Mösyö de Talleyrand, çenesini baş ve işaretparmaklarının arasına yerleştirip kafasını geriye attı; onun zihnini sorgulama şekliydi bu. Jura'da, Besançon tarafında, Sainte-Herminelerimiz var. Evet, babalarını tanıdım: çok seçkin bir adamdı, 1793'te giyotine gönderildi. Arkasında üç oğul bıraktı. Onlar hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Bu da o üç oğuldan biri olmalı ya da bir yeğen; fakat bildiğim kadarıyla kardeşi yoktu. Soruşturmamı ister misiniz?

— Ah! Size zahmet olmazsa.

— Çok kolay olacak; onu Matmazel de Sourdis'le konuşurken gördüm, bakın, hâlâ onunla konuşuyor; annesinden kolayca...

— Hayır! Gerek yok! Teşekkürler! Peki ya şu Sourdisler, onlar kim?

— Mükemmel soylulardan.

— Size onu sormuyorum. Düşünceleri açısından?

— Sanırım sadece iki kadın kaldı; onlar da sözlüler ya da sözlenmekten başka bir şey düşünmüyorlar. İki üç gün önce, biraz yakınları olan Cabanis bana onlardan söz ediyordu. Genç kız evlenme çağında ve sanırım bir milyonluk bir drahoması var. Yaverlerinizden birinin işini görebilirdi.

— Öyleyse Madam Bonaparte onlarla görüşebilir mi?

— Kesinlikle.

— Bourrienne de bana böyle söylemişti, sağ olun. Fakat Loulou'nun nesi var peki? Dokunsalar ağlayacak gibi bir hali var. Sevgili Madam de Permon, böyle bir günde kızınızı niye üzüyorsunuz?

— Ondan kraliçe *menuet*'sine kalkmasını istiyorum, o da istemiyor.

"Kraliçe *menuet*'si" sözü üzerine, Bonaparte gülümsedi.

— Peki neden istemiyor?

— Nereden bileyim? Kapris yapıyor. Gerçekten de, Loulou, eğer hiçbir işinize yaramayacaksa dans hocası olarak Gardel'i ve Saint-Amand'ı tutmanıza gerek yok çocuğum.

— Ama anne, diye cevap verdi Matmazel de Permon, hiç sevmesem de şu bahsettiğiniz *menuet*'ye kalkmayı ben de istiyorum, fakat Mösyö de Trénis'ten başkasıyla yapmaya cesaret edemiyorum; ona sözüm var.

— Öyleyse neden burada değil? diye sordu Madam de Permon. Gece yarısını yarım saat geçiyor.

— Bizimkinden önce iki balosu olduğunu haber vermişti; çok geç gelecek.

— Ah! dedi Bonaparte, Fransa'da benden daha meşgul biri olduğunu öğrenince rahatladım. Ama bu bahane olamaz, Matmazel Loulou, çünkü Mösyö de Trénis'in sözünü tutmaması yüzünden, sizi kraliçe *menuet*'sini icra ederken görme zevkinden mahrum kalıyoruz. Onun burada olmaması sizin hatanız değil, başka bir kavalye bulun.

— Gardel'i al, dedi Madam de Permon.

— Ah! O benim dans hocam, dedi Loulou.

— Madem öyle! O zaman Laffitte'i al; Trénis'ten sonra Paris'in en yakışıklı kavalyesi.

Mösyö Laffitte salondan geçiyordu.

— Mösyö de Laffitte! Mösyö de Laffitte! Yaklaşın, diye bağırdı Madam de Permon.

Mösyö Laffitte bir salon adamına yaraşır bir kibarlıkla yanlarına geldi. Çok zarifti ve çok güzel bir çehresi vardı.

— Mösyö Laffitte, dedi Madam de Permon, kızımla kraliçe *menuet*'sini icra etmeniz zevkini bağışlayın bana.

— O da ne demek! Hanımefendi, diye haykırdı Mösyö de Laffitte. Şerefim üzerine, beni ihya ediyorsunuz. Mösyö de Trénis'le düello etmek olur bu, diye ekledi gülerek, ama bu riski almaya canıgönülden hazırım: Yalnız, bu şerefi bahşedeceğinizden habersizdim ve yanıma şapkamı almamışım.

Okurun, Mösyö de Laffitte'in cümlesindeki bu son kısmı anlaması için, *menuet*'nin doruk noktası ve bu koreografi abidesinin köşetaşı olan selam kısmının XV. Louis tarzında bir şapkayla yapılması gerektiğini ve başka türde hiçbir şapkanın değeri olamayacağını bilmesi gerekir.

Uygun bir şapka aramaya koyuldular ve şapka kısa sürede bulundu.

Dans muazzam bir başarıyla sergilendi ve Mösyö Laffitte, Matmazel de Permon'u yerine götürürken, geç kaldığının farkına vararak Matmazel Laure'a verdiği sözü ifa etmek için nefes nefese gelen Mösyö de Trénis'le karşılaştı.

Mösyö de Trénis iki dansçının karşısında durdu, kızgından ziyade şaşkın bir hali vardı. Etmesi gereken, hem de onun icra edeceğini herkesin bildiği *menuet* dansı, onsuz sergilenmekle kalmamış, yavaş yavaş dinen bravolardan da anlaşıldığı üzere başarıyla da tamamlanmıştı.

— Ah! Mösyö, dedi Matmazel de Permon, canı sıkkın bir halde, sizi gece yarısına kadar bekledim, saate bakın,

menuet'ye saat on birde kalkılacağını ilan ettiler. Sonunda, gece yarısı, annem Mösyö Laffitte'le kalkmamı istedi, başkonsül de emretti, diye gülerek ekledi.

— Matmazel, dedi Trénis, ciddi bir ifadeyle, Madam de Permon'un sizden bu fedakârlığı istemiş olması ev sahibesi olmasından kaynaklanıyor, konuklarına *menuet* sözü vermişti. Maalesef geciktim, buna hakkı vardı; fakat başkonsülün... Ve ondan beş parmak uzun olan Mösyö de Trénis şöyle bir yukarıdan baktı. Aslında bensiz yapılamayacak bir dansa başlama emrini vermesi yetkilerini aşıyor ve bu konuda haksız. Ben onu savaş meydanlarında rahatsız etmeyeceğim, o da salonlarımı bana bıraksın. Ben onun başarılarına dil uzatmıyorum, o da benimkilere dokunmasın. Ve Madam de Permon'un yanına gidip kibirle oturarak: Elbette, diye devam etti, benim de kusurum bulunduğuna göre, sizinle bu dansı icra etmemiş olmamın tesellisini bulacak kadar sağduyuluyum; bu kadar gecikince sözünüzü tutmamanıza da kızamam; yine de, bu kraliçe *menuet*'sinde alınacak önemli bir ödül vardı. Bu dansı Mösyö Laffitte'in yaptığı gibi hüzünlü bir şekilde değil, ağır ve ciddi bir tarzda sergilerdim. Evet, eninde sonunda hoşuma gidiyordu. Ah! Şu gördüklerimden sonra, bu gösteriyi asla unutmayacağım.

Mösyö de Trénis'in etrafında, kederini dile getirişini dinleyen büyük bir çember oluşmuştu. Dinleyenler arasında başkonsül de vardı; bu konuşma tarzı onun için o kadar yeniydi ki, neredeyse kaçığın tekiyle karşı karşıya olduğunu zannedecekti.

— Beni endişelendiriyorsunuz ama, dedi Matmazel de Permon, Mösyö de Trénis'e. Ben ne yaptım ki?

— Ne mi yaptınız? Nasıl, hanımefendi? Kefil olmaktan mutluluk duyacağım kadar iyi dans eden siz; *menuet*'nizin provasını Gardel'le yapmış olan siz, ah! söyleyecek söz bulamıyorum. Bu *menuet*'yi, kuşkusuz iyi bir dansçı olan, ama bir kontrdans icracısı olan bir adamla yapıyorsunuz;

tekrarlıyorum, bir kontrdans icracısı. Hayır hanımefendi, hayır, büyük şapka reveransını o hayatında hiç yapamamıştır. Hayır, yüksek sesle söylüyorum, bunu hiçbir zaman beceremiştir.

Ve bazı yüzlerde bir tebessüm fark edince de.

— Demek bu size şaşırtıcı geldi! diye devam etti. Peki öyleyse! Size bir *menuet* dansçısı hakkında hükme varmak için dikkat edilen büyük reveransı neden hiçbir zaman beceremediğini söyleyeceğim; çünkü şapkasını nasıl tutacağını hiç bilmiyor; şapkasını tutacağı yeri bilmek beyler, bu her şeydir, şapkalarını Leroy'ya ısmarlayan, ama Charbonnier'ye süsleten şu hanımlara sorun. Ah! Şapka tutma teorisini Mösyö Gardel'e sorun; o size izah edecektir. Herkes şapkasını başının üzerine koyabilir; hatta, öyle veya böyle, herkes koyar. Fakat kolun ve bileğin hareketini düzenleyen o vakar, o dengeli duruş... Müsaade eder misiniz?

Ve üç köşeli koskocaman şapkayı, tutan adamın elinden alan Mösyö de Trénis, bir aynanın karşısına geçti ve peşinden sürüklermiş gibi göründüğü davetlilerin yarısının bakışları altında, *menuet*'nin reverans melodisini söyleyerek kusursuz bir zarafet ve büyük bir ciddiyetle selam vermeye başladı; sonra, böyle bir rolün gerektirdiği tüm hazırlıklarla şapkasını yerine koydu.

Bonaparte onu, Mösyö de Talleyrand'a yaslanarak izlemişti.

— Ona sorun bakalım, dedi diplomata, Mösyö Laffitte ile ilişkileri nasılmış; bana deminki çıkışmasından sonra, diye gülerek ekledi, artık ona bir şey sormaya cesaret edemiyorum.

Mösyö de Talleyrand, başkonsülün arzusu üzerine, son savaştan beri İngiltere'yle Amerika'nın arasının nasıl olduğunu sorar gibi bir ciddiyetle soruyu telaffuz etti.

— Fakat, diye cevapladı Mösyö de Trénis, böyle bariz bir benzerliği bulunan iki yetenekli insanın olabileceği kadar iyi. Bununla birlikte itiraf etmeliyim ki, o iyi huylu ve

cömert bir rakip; başarılarımı hiç kıskanmıyor. Kendi başarılarının onu yüce gönüllü kıldığı kesin. Dansı canlı ve güçlü. *Panurge*'deki* *gavotte*'un ilk sekiz temposunda bana karşı avantajlı, bunu tartışmaya bile gerek yok. Ama mesela adımlarda, ah! İşte orada onu ezip geçiyorum. Genellikle diz arkasında beni alt ediyor; ama önemli figürlerde ben de onu ezip geçiyorum!

Bonaparte hayretten afallamış bir halde bakıyor ve dinliyordu.

— Pekâlâ! dedi Mösyö de Talleyrand, sanırım içiniz rahatlamıştır artık başkonsül yurttaş: Mösyö de Trénis'le Mösyö Laffitte arasında savaş çıkmayacak. Aynı şeyi Fransa ile İngiltere için de söyleyebilmek isterdim.

Baloya ara verilmesi üzerine, Mösyö de Trénis şapkanın konumu üzerine teorilerini anlatma olanağı bulmuşken, annesinin yanındaki Claire, Mösyö de Talleyrand'la başkonsülün meşgul oldukları pazarlıktan daha önemli bir pazarlığı, yani Paris'in, dolayısıyla da dünyanın en iyi iki dansçısının aralarındaki barışı sürdürme pazarlığını izliyordu.

Gözünü ondan bir an bile ayırmayan genç kont, gülümseyen yüzüyle, kendi davasını büyük ihtimalle kazandığını anladı.

Yanılmıyordu.

Matmazel de Sourdis, daha tenha bir salonda hava alma bahanesiyle Matmazel de Beauharnais'nin koluna girdi; Sainte-Hermine kontunun yanından geçerken de dudaklarından şu sözcükler döküldü:

— Annem yarın öğleden sonra üçte konağı teşrif etmenize izin veriyor.

---

* Belki de üç perdelik lirik komedi P*anurge dans l'Isle des Lanternes*'den alınan *gavotte*, (Paris, Académie royale de musique, 25 Ocak 1785), güfte Morel de Chédeville ve Provence kontuna aittir, Rabelais'nin eserinden; beste Grétry'ye aittir. (Fr.e.n.)

XIII
Üç Sainte-Hermine

Baba

Ertesi gün Horloge Köşkü'nde saat üçü çalarken, Hector de Sainte-Hermine, Madam de Sourdis'in Voltaire rıhtımına bakan harikulade taraçası portakal ve zakkum ağaçlarıyla kaplı konağının kapısını çalıyordu.

Bu kapı Beaune Sokağı'na* açılıyordu.

Büyük bir cümle kapısıydı bu.

Neredeyse fark edilmeyen ve duvarla aynı renge boyalı bir başka küçük kapı, rıhtıma açılıyordu.

Kapı açıldı, uşak ziyaretçinin adını sordu ve ona yol gösterdi; kuşkusuz Madam de Sourdis'in gönderdiği bir başka uşak, giriş odasında bekliyordu.

— Madam kimseyi kabul edemiyor, dedi; fakat matmazel bahçede ve annesi hanımefendinin özürlerini kont beyefendiye sunuyor.

Ve önden yürüyerek genç konta yolu gösterdi; bahçe kapısına geldiler.

— Bu yolu izleyin, dedi uşak; matmazel yolun sonunda, yasemin çardağının altında.

Gerçekten de, güzel bir mart güneşinin ışınları altında bir kakım kürküne sarınmış olan Claire, acelecilikleri yüzünden kardelen adını alan o ilkbahar çiçeklerinden birini andırıyordu.

Ayaklarının altında, toprağın serinliğinin gökmavisi kadifeden terliklerine geçmesine engel olan kalın bir İzmir halısı seriliydi.

Her ne kadar onu beklemiş ve muhtemelen saatin çaldığını duymuş da olsa, Sainte-Hermine'i görünce, solgun ya-

* Beaune Sokağı, Voltaire rıhtımından Bourbon Sokağı'na gider. (Fr.e.n.)

naklarından pembemsi bir bulut geçti ve harikulade zambak beyazlığını bir anlığına gölgeledi.

Gülümseyerek yerinden kalktı.

Delikanlı adımlarını hızlandırdı ve kızın yanına geldiğinde, kız ona eliyle, bahçeye bakan salon penceresinin kenarında oturan annesini gösterdi.

Kadın oradan gençlerin her yaptığını görebilirdi, fakat sohbetlerinin tek bir kelimesini işitemezdi.

Sainte-Hermine onu büyük bir saygıyla selamladı.

Selamı hem şükranını hem de saygısını ifade ediyordu.

Claire, Hector'a bir sandalye gösterdi ve yerine oturdu.

— Matmazel, dedi genç adam, sizinle bir an yalnız konuşabilmekten duyduğum mutluluğu anlatmaya kalkışmayacağım: Kutsal bir bağış olan ve bütün yaşamımın mutlu mu mutsuz mu geçeceğini belirleyecek bu anı bir yıldır bekliyordum; fakat sadece üç gündür umut ediyorum. Baloda bana, sizinle karşı karşıya bulunmaktan hem sevinç hem acı duyduğum sırada, endişemi, sizi görünce duyduğum endişeyi, kalbimi paylaşan şu acıyı ve şu sevinci fark ettiğinizi söyleme iyiliğini göstermiştiniz. Size bunun sebebini söyleyeceğim; belki biraz uzun sürecek, ama size anlatacağım öyküyü, ancak gerektiği gibi enine boyuna anlatırsam anlayabilirsiniz.

— Konuşun beyefendi, dedi Claire; emin olun, sizin anlatacağınız her şey, benim gözümde her tür ilgiye layıktır.

— Biz, daha doğrusu aileden geriye tek ben kaldığım için ben, Jura'nın büyük ailelerinden birine mensubum. XVI. Louis döneminde yüksek rütbeli bir subay olan babam, 10 Ağustos'ta Louis'yi savunanlardan biri olmuştur; ancak, prensler ya da dalkavuklar gibi kaçmak yerine, o direnmiştir. Kral ölünce, henüz her şeyin yitirilmediğini ve kraliçeyi herhangi bir şekilde Temple Hapishanesi'nden kaçırmanın başarılabileceğini umarak, kayda değer bir meblağı bir araya getirmiş, inzibatlar arasından, Toulan adında, kraliçeye âşık ve gönülden bağlı genç bir Güneyli bulmuştur. Bu adamla iş-

birliği yapma ya da daha ziyade esireyi kurtarmak için onun Temple'daki konumundan yararlanma kararı almıştır.*

Ardından, yetiştirildiği dindar çevrenin, davasına hiçbir faydasının dokunmayışına hayıflanan en büyük ağabeyim Léon de Sainte-Hermine, babamdan Fransa'yı terk etme ve Condé ordusunda hizmet verme izni almıştır.

İzni aldıktan sonra, hemen Prens'in yanına gitmişti.

Şu konuda anlaştılar:

Kraliçenin, hâlâ yetkisi olan inzibatlardan kendisini görmelerine yardımcı olmalarını isteyen çok sayıda meraklısı, bunlar arasında da bazı sadık hizmetkârları vardı.

Kraliçe günde iki kere hava almak için bahçeye indiğinden, inzibatlar yüce tutsağın dostlarına onun geçeceği yolun hemen yakınında durma iznini veriyorlardı; gerekirse inzibat kafasını başka bir tarafa çeviriyordu ve kraliçeyle kısa süreli bir sohbet edilebiliyor ya da eline bir pusula tutuşturulabiliyordu.

Bunun kelle koltukta bir iş olduğu muhakkaktı; fakat kellenin o kadar değerli olmadığı anlar da vardır.

Toulan'ın babama bazı gönül borçları vardı; minnettarlığı ve sevgisi bir araya gelince, şu şekilde anlaştılar:

Juralı zengin köylüler gibi giyinen ve Besançon şivesiyle konuşan babam ve annem, kraliçeyi görme bahanesiyle Temple'a gelecek ve Mösyö Toulan'la görüşmek isteyeceklerdi.

Toulan onların kraliçenin geçtiği yola girmelerine izin verecekti.

Temple'daki mahpuslarla kralcılar arasında, denizdeki gemilerin anlaşabilmesini sağlayan sistem gibi bir işaret sistemi vardı.

---

* A. Dumas, burada Mösyö ve Madam Sainte-Hermine'e oynattığı rolü Geneviève ile Morand'ın (adını veren) oynadığı üç perdelik komedi *Chevalier de la Maison-Rouge*'un bir bölümünden (XXI. bölüm) almaktadır. (Fr.e.n.)

Babamla annemin ziyaret günü, kraliçe, odasından çıkarken duvara dayanmış bir saman çöpü bulmuştu. Bu da "Dikkat edin, sizin için uğraşılıyor," demekti.

Kraliçe saman çöpünü hiç görmedi; fakat onun kadar dalgın olmayan Madam Élisabeth saman çöpünü gördü ve görümcesine gösterdi.

İki mahpus kadın çıkmadan, Toulan'ın görev başında olduğunu fark ettiler.

Toulan onun için deli oluyordu.

Bu bedbaht genç adamın aşkına güvenen kraliçe, onun nöbet döneminin geldiğini hissederek, üzerine *Ama poco che teme la morte!*: "Ölümden çekinenin sevgisi az olur!" yazdığı bir kâğıt parçasını daima göğsünde taşıyordu.

Genç adamı fark edince, bu pusulayı eline tutuşturdu.

Daha pusulada ne yazılı olduğunu öğrenmeden, Toulan sevinçten havalara uçtu. Ölümden çekinmediğini kraliçeye hemen o gün ispatlayacaktı.

Babamla annemi, kraliçenin onlara neredeyse dokunmadan geçemediği kule merdivenine götürdü.

Annemin elinde harikulade bir karanfil buketi vardı.*

Bunu görünce kraliçe haykırdı: "Ah! Ne güzel çiçekler, ne de güzel kokuyorlar!"

Annem buketten en güzel karanfili çekti ve kraliçeye uzattı.

Kraliçe alıp alamayacağını anlamak için Toulan'a baktı.

Toulan başını hafif çevirerek alabileceğini belli etti.

Kraliçe karanfili aldı.

---

* "Eylül ortasına doğru büyük bir felaket oldu [...]. Kılık değiştiren Mösyö de Rougeville adında bir subay, Michonis adında bir inzibat subayı tarafından Prenses'in hücresine sokuldu. Subay (Kraliçe'nin tanıdığı) elbisesinin altına bir karanfil düşürdü ve işittiğime göre bu çiçeğin içinde bir komplo kâğıdı vardı. Harel hatun her şeyi gözlüyordu; Fouquier-Tinville'e bunu rapor etti." Rosalie Lamorlière'in Anlatısı, Lafont d'Aussonne içinde, *Mémoires secrets et universels des malheurs et de la mort de la reine de France.* Bu komplo Temple'da değil Conciergerie'de vuku bulmuştur; izleyen sahneler Chevalier de Maison-Rouge'un XXV. ve XXVI. bölümlerinden alınmıştır. (Fr.e.n.)

Burada olup biten her şey, sıradan koşullarda epey basitti; fakat o günlerde, yürekler zorla atıyor, ciğerler artık soluk alamıyordu.

Kraliçe karanfilin çeneğinde saklı bir pusula olduğunu hemen hissetti ve onu göğsüne soktu.

Babam, Sainte-Hermine kontesinin bu sınava epey iyi dayandığını, fakat teninin burçtaki taşlardan daha soluk ve daha donuk olduğunu bize defalarca anlatmıştı.

Kraliçe, her gün gezintisine ayırdığı zaman kadar kalma cesaretini gösterdi. Alışık olduğu saatte yukarı çıktı; ancak kız kardeşi ve kızıyla yalnız kalınca, korsesinin derinliklerindeki çiçeği bulup çıkardı.

Gerçekten de çiçeğin çeneğinde, ince fakat harikulade bir biçimde okunaklı bir el yazısıyla ipek kâğıda yazılmış bir pusula vardı ve teselli edici bir tavsiyede bulunuyordu:

Ertesi gün çarşamba, bahçeye inmek istediğinizi söyleyin, hiçbir güçlük çıkarmadan bu isteğinizi kabul edeceklerdir, onlara verilen emre göre istediğiniz zaman buna itaat etmeleri gerekmektedir. Üç dört tur attıktan sonra, yorulmuş gibi yapın, bahçenin ortasındaki kantine yaklaşın ve kantinci kadın Plumeau'dan yanına oturmak için izin isteyin.

Kurtarıcılarınızın sizinle eşzamanlı hareket edebilmeleri için bunu saat tam on birde yapmanız önemlidir.

Oturduktan bir süre sonra, iyice fenalaşıp bayılıyormuş gibi yapın. O zaman kapıları kapatıp size yardım çağırmaya çalışacaklardır; Madam Élisabeth ve Madam Royale ile birlikte kalacaksınız. Hemen o anda mahzenin kapağı açılacaktır. Kız kardeşiniz ve kızınızla hemen oraya atlayın ve üçünüz de kurtulun.

Mahpus kadınların içini iyiden iyiye rahatlatan üç şey vardı: Toulan'ın mevcudiyeti, koridordaki saman çöpü ve pusulada her ayrıntının belirtilmiş olması.

Kaldı ki denemekle ne kaybederlerdi? Şu andakinden daha çok çile çekecek değillerdi ya?

Dolayısıyla pusuladaki tavsiyelere eksiksiz uyma kararı aldılar.

Ertesi gün, çarşamba, kraliçe sabah saat dokuzda verilen bilgileri noksansız yerine getirmek amacıyla yatağının perdeleri ardına kapanarak annemin bir karanfil içinde verdiği pusulayı tekrar okuduktan ve okunamayacak parçalara ayırdıktan sonra, Madam Royale'ın odasına geçti.

Fakat neredeyse aynı anda çıktı ve nöbetçi inzibatları çağırdı.

Nöbetçiler yemek yiyorlardı, onun için de kendilerine iki kere seslenilmeden cevap vermemişlerdi; sonunda içlerinden biri kapıda belirdi.

— Ne istiyorsun yurttaş? diye sordu.

Marie-Antoinette ona Madam Royale'ın hareketsizlikten fenalaştığını, ancak öğle vakti dışarıya bırakıldıklarını, o saatte de güneşin gezinmeye izin vermeyecek derecede kavurucu olduğunu açıkladı ve gezinti saatinin on iki-iki arası yerine on-on iki arasına alınması için izin istedi. Kraliçe aynı anda bu izni verme yetkisini elinde bulunduran General Santerre'e ricasını iletmesini inzibattan rica ediyordu.

Bunun için kendisine çok müteşekkir kalacağını ilave ediyordu.

Kraliçe şu son sözcükleri öyle bir zarafet ve çekicilikle telaffuz etmişti ki, inzibat bundan çok etkilendi ve kırmızı başlığını kafasından çıkararak:

— Madam, dedi, General yarım saat içinde burada olur; gelir gelmez ona arzunuzu ileteceğim. Sonra, geri çekilirken, mahpus kadının isteklerini yerine getirmekte kendini haklı göstermek istermiş gibi, zayıflığa değil de hakkaniyete boyun eğmiş gibi: Doğru olan bu, diye tekrarladı, eninde sonunda doğru olan bu!

— Neymiş o doğru olan? diye sordu diğer inzibat.

— Bu kadının, hasta olan kızını gezdirmesi.

— İyi, dedi öteki, kızını Temple'dan Révolution Meydanı'na kadar yayan götürsün, orada gezdirirler onu.

Kraliçe inzibatın cevabını işitti ve ürperdi, fakat aldığı talimatı elden geldiğince harfiyen yerine getirmeye karar verdi.

Saat dokuz buçukta Santerre geldi.

Şu Santerre mükemmel bir adamdı; biraz fevri, biraz haşindi; haksız yere, darağacındaki kralın son sözünü gümbür gümbür davul çalarak kesmekle itham edilmiş ve bunu hiç hazmedememişti. Ancak, hem meclisle hem de komünle arasını bozma talihsizliğini yaşamış ve kelleyi zor kurtarmıştı.

İstenen izni verdi.

İnzibatların biri kraliçenin yanına çıktı ve ona isteğinin General tarafından kabul edildiğini bildirdi.

— Teşekkürler mösyö, dedi kadın, Barnave ile Mirabeau'yu mahveden o sevimli tebessümüyle. Sonra, ardından yürürken sıçrayan küçük köpeğine dönerek: Hadi, Black, dedi, sen de sevin bakalım, gezmeye çıkıyoruz. Sonra, inzibata doğru dönerek: Saat kaçta çıkıyoruz?

— Onda, sizin istediğiniz de bu saatti, değil mi?

Kraliçe öne doğru eğildi, inzibat çıktı.

Üç kadın ümit ve sevinçle karışık bir endişeyle birbirlerine bakarak yalnız kaldılar.

Madam Royale kendini kraliçenin kollarına attı, Madam Élisabeth de kraliçeye yaklaştı ve ona elini uzattı.

— Dua edelim, dedi kraliçe, fakat hiç kimsenin dua ettiğimizden şüphelenmeyeceği şekilde dua edelim.

Ve üçü de içlerinden dua etmeye koyuldu.

Saat onu çaldı. Silahların çıkardığı sesler kraliçeye kadar geldi.

— Nöbet değişimi yapılıyor, dedi Madam Élisabeth.

— Öyleyse bizi almaya gelecekler, dedi Madam Royale.

Kız kardeşiyle kızının yüzlerinin solduğunu görünce:

— Cesaret, dedi kraliçe, kendisi de solgunlaşarak.

— Saat on, diye bağırıldı aşağıdan, mahpus kadınları aşağı indirin.

— Hazırız yurttaşlar, diye cevapladı kraliçe.

Karanlık bir koridora bakan ilk küçük kapı açıldı. Bu yarı karanlık sayesinde tutsaklar heyecanlarını gizleyebiliyorlardı.

Küçük köpek sevinçle ileri atılarak koşuyordu.

Fakat sahibinin odasının kapısına gelince duruverdi, yere yapıştı ve gürültülü bir biçimde soluyarak burnunu kapının altına yapıştırdı. İki üç yakınma dolu havlamadan sonra, ölüm havlayışı denen o acılı ve derin uluma duyuldu.

Kraliçe çabuk geçti, fakat birkaç adım sonra duvara yaslanmak zorunda kaldı. İki kadın ona yaklaştılar ve hareketsiz kaldılar.

Küçük Black yanlarına geldi.

— Neler oluyor? diye bağırdı bir ses, iniyor musunuz, inmiyor musunuz?

— Geldik işte, dedi onlara eşlik eden inzibat.

— Hadi, dedi kraliçe, bir çabayla.

Ve aşağı indi.

Döner merdivenin sonuna geldiğinde, davulcu asker, onu selamlamak için değil, böylesine önlemlerle alınmışken kaçmasının imkânsız olduğunu ispatlamak için nöbetçiyi çağırdı.

O sırada ağır kapı, topuk demirinin üzerinde yavaş yavaş gıcırdayarak açıldı.

Üç mahpus kadın kendilerini avluda buldular.

Çabucak bahçeye ulaştılar. Bu avlunun duvarları, askerlerin eğlenmek için üzerlerini çizdiği küfürlü yazılar ve müstehcen resimlerle kaplıydı.

Harikulade bir hava vardı; güneşin sıcaklığı henüz tahammül edilemeyecek düzeyde değildi.

Kraliçe yaklaşık kırk beş dakika gezindi: Sonra, on bire on kala, Plumeau Ana adında bir kadının askerlere domuz eti ürünleri, şarap ve rakı sattığı kantine yaklaştı.

Kraliçe kapı eşiğine gelmiş ve oturma izni istemek için girmeye hazırlanıyordu ki, kunduracı Simon'un bir masada yemeğini bitirmek üzere olduğunu fark etti.

Çıkmak istedi; Simon en azılı düşmanlarından biriydi.

Bir adım geriledi ve içeri giren küçük köpeğini çağırdı.

Ama Black dosdoğru dul Plumeau Ana'nın erzak ve içeceklerini koyduğu mahzene inen döşeme kapağına gitmişti.

Burnunun ucunu döşemedeki kapağın aralıklarına yapıştırıyordu.

Tir tir titreyen ve köpeği oraya neyin çektiğini tahmin eden kraliçe, onu otoriter bir sesle yanına çağırıyordu; fakat Black onu işitmiyor gibiydi veya işitse bile itaat etmiyordu.

Birden homurdanmaya, sonra da hiddetle havlamaya başladı.

Küçük köpeğin sahibesine itaat etmeme inadını gören kunduracının beyninde bir ilham ışığı yanar gibi oldu.

Bağırarak kapağın eşiğine doğru fırladı:

— Silah başına! Hainler! Silah başına!

— Black! Black! diye çağırdı kraliçe, ümitsiz bir sesle ve kantine doğru birkaç adım atarak. Fakat köpek cevap vermiyordu ve gitgide kudurarak havlamayı sürdürüyordu.

— Silah başına! diye bağırmaya devam ediyordu Simon, silah başına! Yurttaş Plumeau'nun mahzeninde aristokratlar var; kraliçeyi kurtarmaya gelmişler. Hainler! Hainler!

— Silah başına! diye bağırdı inzibatlar.

Birkaç ulusal muhafız tüfeklerine sarılıp kraliçe, kızı ve kız kardeşine doğru koşturdular; kadınları yakaladıktan sonra da kuleye götürdüler.

Sahibesi uzaklaşsa da, Black yerinde kaldı: Bu kez içgüdüsü zavallı hayvanı yanıltıyor, yardıma gelenleri bir tehlike gibi algılıyordu.

Kantine bir düzine ulusal muhafız girmişti.

Gözleri alev alev parlayan Simon, onlara Black'ın havlamaya devam etmesine neden olan kapağı gösteriyordu.

— Orada, kapağın altında! diye haykırıyordu Simon: Kapağın kımıldadığını gördüm, bundan eminim.

— Silahlarınızı hazırlayın! diye haykırdı inzibatlar.

— Şuraya, şuraya, diye bağırmaya devam ediyordu Simon.

Subay kapağın halkasını kavradı; en güçlü iki adamı da ona yardım etmek istediler: Kapak yerinden hiç kımıldamadı.

— Kapağı içeriden tutuyorlar, diye bağırdı Simon. Ateş açın, ateş!

— Ya benim şişeler! diye bağırdı yurttaş Plumeau; şişelerimi kıracaksınız!

Simon bağırmayı sürdürüyordu:

— Ateş!

— Sen de anırmayi kes artık, dedi subay: Siz gidip balta getirin ve tahtaları kırın.

Sözüne itaat edildi.

— Ve şimdi, dedi subay, hazır olun ve kapak açılır açılmaz ateş edin.

Balta döşeme tahtalarını kırdı, her saniye biraz daha genişleyen deliğe yirmi tüfek namlusu doğrultuldu.

Fakat delikten hiç kimse görülmedi.

Subay bir meşale yaktı ve mahzenin içine attı.

Mahzen boştu.

— Beni takip edin, dedi subay.

Ve merdivene atıldı.

— İleri, diye bağırdı ulusal muhafızlar, komutanlarının peşinden giderek.

— Ah! Plumeau Ana, diye bağırdı Simon, yumruğunu göstererek, kraliçeyi kaçırmaya gelen aristokratlara mahzenini açıyorsun!

Ama Simon yiğit kadının günahını alıyordu. Mahzenin duvarı delinmişti; üç adım genişliğinde ve beş adım yüksekliğinde olan, zemininde bir sürü ayak izi görülen bu dehliz, Corderie Sokağı'na açılıyordu.

Subay bir siper yoluna benzeyen bu deliğe doğru atıldı, fakat on adımdan sonra karşısına çıkan demir bir ızgara onu durdurdu.

— Dur! dedi subay, kendisini arkadan iten askerlerine, daha ileri gidilemiyor: Burada dört adam kalsın ve kimi görürse öldürsün. Rapor edeceğim. Aristokratlar kraliçeyi kaçırmaya kalkıştılar.

Karanfil adıyla bilinen ve önde gelen üç faili, babam, Maison-Rouge şövalyesi ve Toulan olan bu komplo, Toulan'ı ve babamı darağacına götürdü.

Faubourg Saint-Victor'daki bir sepicinin yerinde saklanan Maison-Rouge şövalyesi bütün aramalara rağmen bulunamadı.*

Ama ölmeden önce, babam ağabeyime kendisini örnek almasını ve onun gibi hükümdarları için ölmesini öğütledi.

— Peki ya kardeşiniz, diye mırıldandı, bu anlatılanlardan heyecanlandığı açıkça belli olan Claire, babasının öğüdüne uydu mu?

— Göreceksiniz, diye cevapladı Hector, eğer devam etmeme izin verirseniz.

— Ah! Devam edin! Anlatın! diye haykırdı Claire, sizi hem kulağımla hem yüreğimle dinliyorum.

XIV
Léon de Sainte-Hermine

— Babamın idam edilmesinden bir süre sonra, ölüm haberini alan annem hastalanarak öldü.

Bu yeni bahtsızlığın haberini ağabeyim Léon'a veremedim. Berchem Muharebesi'nden beri nerede olduğu bilinmiyordu; ama Avignon'da bulunan ağabeyim Charles'a yazdım, o da hemen Besançon'a koşturdu.

Berchem Muharebesi ve ağabeyimin başına gelenler hakkında bildiğimiz her şeyi bizzat Condé prensinden öğrenmiş-

---

* *Le Chevalier de Maison-Rouge*'da, Kraliçe'yi kaçırmak için gizli komploların tezgâhlandığı Dixmer'de saklanan kahraman, hiç görmeden sevdiği Kraliçe'nin giyotinle idam edildiği darağacının altında intihar eder. (Fr.e.n.)

tik. Endişeyle kıvranan annem ona bir haberci göndermişti; bu haberci de ancak annemin ölümünden sonra ve tam da ağabeyimin döndüğü gün geri gelmişti.

4 Aralık 1793'te Condé prensinin genel karargâhı Berchem'deydi. Pichegru iki kez bu karargâha saldırı emri vermiş, fakat onu Berchem'den çıkartamamıştı ya da daha ziyade, onu çıkardıktan sonra kendi orada tutunamamıştı.

Köyün göçmenler tarafından tekrar ele geçirilmesi sırasında, Léon çok değerli mucizeler yaratmış, köye ilk olarak kendi girmiş ve orada ortadan kaybolmuştu.

Silah arkadaşları hemen ardından gelseler de, onun hakkında bilgi edinememişlerdi.

Ölüler arasında arandı, bulunamadı. Genel kanı cumhuriyetçilerin peşine düşmüşken fazla ilerleyip onlar tarafından tutsak alındığıydı.

Tutsak alınmak ölümle eşanlamlıydı, çünkü elinde silahıyla yakalanan her tutsak göstermelik bir savaş meclisinin önüne çıkarılıyor, sonra da kurşuna diziliyordu.

Ondan hiçbir haber alınamaması bu acı inancımızı doğruluyordu ki, Ren ordusundan gelen Besançonlu bir gencin bizi ziyaret etmek istediği bildirildi.

Bu delikanlı neredeyse çocuktu, on dört yaşına yeni basmıştı ve babamın eski bir dostunun oğluydu. Benden bir yaş küçüktü, birlikte büyümüştük ve adı Charles N. idi.*

Onu ilk fark eden ben oldum. Üç aydır General Pichegru'nün yanında olduğunu biliyordum. Ona doğru bağırarak koştum:

— Sen misin Charles! Bize ağabeyimden haber getirdin mi?

— Maalesef evet! dedi bana. Ağabeyin Charles burada mı?

---

* Aslında söz konusu olan kişi, *Souvenirs de la Révolution et de l'Empire*'in yazarı Charles Nodier'dir. Bu çalışmadaki bir bölüm (III. Pichegru, s. 42-87) Dumas'ın *Les Blancs et les Bleus*'ünün bir bölümü için ilham kaynağı olmuştur ve burada XV. ve XVI. bölümlerde tekrar ele alınmıştır: Bu bölümün kahramanı Vesoul kökenli Bobilier'dir; aristokrat bir kadına âşık olarak onu sürgünde izlemiştir. (Fr.e.n.)

— Evet, diye cevap verdim.

— Madem öyle! diye karşılık verdi, onu da çağırt, sana söyleyeceklerim sırasında o da burada olmalı.

Ağabeyimi çağırdım. Aşağı indi.

— Baksana, Charles geldi, dedim ona. Bize Léon'dan haber getirmiş.

— Kötü, değil mi?

— Korkarım öyle, yoksa şimdiye kadar söylerdi.

Genç arkadaşım, cevap vermeksizin, fakat hüzünle gülümseyerek, yeleğinin altından bir inzibat başlığı çekti ve ağabeyime verdi.

— Şimdi ailenin reisi sizsiniz, dedi ona; bu kutsal emanet de artık sizin.

— Bu da ne? diye sordu ağabeyim.

— Kurşuna dizildiğinde kafasında olan başlık, diye cevapladı Charles.

— Demek öldü, öyle mi? diye sordu ağabeyim, kuru gözlerle; halbuki benim, kendimi tutmak istememe rağmen, gözümden yaşlar boşanıyordu.

— Evet.

— Ölümü kahramanca mı karşıladı?

— Kahramanca!

— Tanrı'ya şükür! Şerefini kurtarmış. Bu başlığın içinde bir şey olmalı.

— Bir mektup.

Ağabeyim başlığı yokladı, kâğıdın bulunduğu yeri fark etti, başlığın dikişini çakısıyla söktü ve bir mektup çıkardı.

Mektubu açtı.

Kardeşim Charles'a.

Öncelikle ve her şeyden evvel, ölüm haberimi annemden mümkün olduğu kadar gizli tut.

— Zavallı annemizin kendisinden önce toprak olduğunu bilmeden mi ölmüş? diye sordu ağabeyim.

— Hayır, dedi Charles. Ona ben söyledim.

Ağabeyim mektuba kaldığı yerden devam etti:

Berchem'de esir düştüm. Atım altımda kapaklandı ve yere yığılırken beni de altına aldı. Kendimi savunmam imkânsızdı. Kılıcımı uzağa savurdum ve dört cumhuriyetçi beni atın altından çıkardılar.

Kurşuna dizmek için Auenheim kalesine getirdiler; bir mucize olmadığı takdirde artık beni hiçbir şey kurtaramaz.

Babam krala kraliyet davası için ölme sözü vermişti ve öldü.

Aynı dava için babama söz verdim ve öleceğim.

Sen de bana söz verdin. Şimdi senin sıran. Eğer ölürsen, Hector intikamımızı alacaktır.

Annemin mezarına bir dua.

Hector'a bir baba öpücüğü.

Elveda.

LÉON DE SAINTE-HERMINE.

Not: Bu mektubu sana nasıl göndereceğimi bilmiyorum, Tanrı'ya havale ediyorum.

Kardeşim mektubu öptü, bana da öpmem için uzattı ve kalbinin üzerine koydu.

Sonra Charles'a:

— Öldüğünde oradaydım demiştin, değil mi?

— Evet! diye cevapladı Charles.

— Madem öyle! Olayı hiçbir ayrıntıyı atlamadan anlat bana.

— Ah! Çok basit, dedi Charles. Strazburg'dan yurttaş Pichegru'nün Auenheim'daki karargâhına gidiyordum ki, Sessenheim'ı biraz geçtikten sonra, atlı bir yüzbaşının komutasındaki yaklaşık yirmi kişilik ufak bir piyade mangasıyla karşılaştım.

Bu yirmi adam iki sıra halinde yürüyorlardı.

Yolun ortasında, benim gibi atından inmiş bir süvari yürüyordu; mahmuzlu çizmelerinden bunu anlamak kolaydı; omzuna bedenini ayaklarına kadar kaplayan büyük bir beyaz manto atmıştı; bana biraz tanıdık gelen zeki ve genç

bir çehresi vardı; Fransız ordusunda alışılmamış tarzda bir inzibat başlığı takmıştı.

Yüzbaşı, beyaz mantolu genç adamın yakınından yürüyerek geçerken beni gördü; olduğumdan daha genç gösterdiğim için bana iyi niyetli bir ifadeyle sordu:

— Nereye gidiyorsun böyle genç yurttaşım?

— Yurttaş Pichegru'nün karargâhına gidiyorum: Daha çok yolum var mı?

— Buradan iki yüz adım kadar, diye cevapladı, beyaz mantolu genç adam; bakın, şu girdiğimiz ağaçlıklı yolun sonunda gördüğünüz, Auenheim'ın ilk evleridir.

Köyü göstermek için eli yerine başıyla işaret etmesi beni şaşırtmıştı.

— Teşekkürler, dedim ve onu pek hazzetmez göründüğü yakınlaşmamdan kurtarmak için adımlarımı hızlandırmaya başladım.

Fakat o bana seslendi.

— Baksanıza genç dostum, dedi, çok aceleniz yoksa adımlarınızı yavaşlatıp yola bizimle devam etseniz. Size yaşadığım bölgeyle ilgili haberler sormaya zamanım olurdu.

— Hangi bölge? diye sordum ona.

— Hadi canım! dedi bana; Besançon'dan ya da en azından Franche-Comté'den değil misiniz?

Ona şaşkınlıkla bakıyordum; şivesi, çehresi, görünümü, her şeyi, bende bir çocukluk anısı canlandırıyordu. Hiç kuşkusuz bu yakışıklı delikanlıyı bir zamanlar tanımıştım.

— Belki de kimliğinizi gizlemeye özen gösteriyorsunuz, diye sürdürdü gülerek.

— Hayır yurttaş, diye cevapladım onu. Sadece, ilk başlarda adı Tyrtanos olan ve Atinalıların İlahi Hatip diye hitap ettikleri Theophrastos'un Lesbos Adası'ndan olduğunu, Atina'da elli yıl kaldıktan sonra, meyve satıcısı bir kadının bunu bildiğini hatırladım.

— Okumuş birisiniz mösyö, diye cevapladı beni yol arkadaşım; yaşadığımız dönemde bu bir lüks.

— Kesinlikle hayır, diye cevap verdim. Bizzat çok okumuş biri olan General Pichegru'yü görmeye gidiyorum ve elimdeki bir tavsiye mektubu sayesinde onun yanına yazıcı olarak girmeyi umuyorum. Ya sen yurttaş, diye ekledim merakımdan, ordu mensubu musun?

Gülmeye başladı.

— Tam olarak değil, dedi.

— Öyleyse, diye sürdürdüm, iktidara *bağlısın.*

— *Bağlı,* diye tekrarladı gülerek. Evet inanın bana, tam da doğru kelimeyi buldunuz sevgili mösyö. Ancak, iktidara değil, kendime bağlıyım.

— Fakat, dedim sesimi alçaltarak, bana *siz* diyorsunuz ve bana yüksek sesle *mösyö* diyorsunuz; bu söylediklerinizin size mevki kaybettirmesinden çekinmiyor musunuz?

— Ah! Baksanıza yüzbaşı, diye gülerek bağırdı beyaz mantolu genç adam, kendisine *siz* ve *mösyö* diye hitap ettiğim için mevkimi kaybetmemden çekinen bir genç yurttaş var. Benim mevkime talip olan birini tanıyor musunuz? Mevkimi ona seve seve veririm!

— Vah zavallı! diye mırıldandı yüzbaşı, omuzlarını silkerek.

— Baksanıza, genç adam, diye sordu bana yol arkadaşım, mademki Besançonlusunuz, öyleydi değil mi?

Başımla onayladım.

— Sainte-Hermine adında bir aileyi tanıyorsunuzdur.

— Evet, diye cevapladım, bir dul anne ve üç erkek evlat.

— Üç erkek evlat, evet öyle; diye ekledi içini çekerek, hâlâ üç kişiler. Sağ olun. Siz Besançon'dan ayrılalı ne kadar oldu?

— Yedi sekiz gün kadar.

— Bu durumda bana yeni haberler verebilir misiniz?

— Evet, ama hazin haberler.

— Yine de söyleyin.

— Yola çıkışımın arifesinde babamla beraber kontesin cenazesine gittik.

— Ah! dedi genç adam, gözlerini göğe doğru kaldırarak, kontes öldü demek!

— Evet.

— İyi olmuş!

Göğe doğru kaldırdığı gözlerinden iki damla yaş aktı.

— Nasıl iyi olmuş dersiniz! diye haykırdım, azize gibi bir kadındı.

— Daha iyi ya, diye ekledi genç adam, oğlunun kurşuna dizildiğini öğrenip ıstırabından öleceğine hastalıktan ölmesi daha iyi değil mi?

— Nasıl? diye haykırdım, Sainte-Hermine kontu kurşuna mı dizildi?

— Hayır, ama dizilecek.

— Ne zaman?

— Auenheim Kalesi'ne vardığımızda.

— Sainte-Hermine kontu kalede mi peki?

— Hayır, ama oraya götürülüyor.

— Ve orada kurşuna mı dizilecek?

— Ben oraya varır varmaz.

— İnfaz görevi size mi verildi?

— Hayır, ama ateş emrini ben vereceğim. Elinden silahı alınan yiğit bir askeri bundan esirgememek gerek, sürgün bile olsa.

— Ah! Tanrım, diye haykırdım dehşet içinde, yoksa?

Genç adam bir kahkaha patlattı.

— Bana sözlerime dikkat etmemi tavsiye ettiğinizde tam da bunun için gülüyordum işte. Bunun için mevkimi isteyen herkese bırakıyordum, zira onu kaybetmekten korkmuyordum; dediğiniz gibi, *bağlı*'yım!

Ve ancak o zaman, omuzlarını sarsarak mantosunu üzerinden attı ve iki elinin önden ve iki kolunun arkadan bağlı olduğunu gösterdi.

— Ama o zaman, diye haykırdım dehşet içinde, öyleyse siz...

— Sainte-Hermine kontuyum, delikanlı. Zavallı annemin ölmekle iyi bir iş yaptığını söylemekte haklı olduğumu görüyorsunuz.

— Ah! Tanrım! diye haykırdım.

— Neyse ki, diye devam etti Kont, dişlerini sıkarak, kardeşlerim yaşıyorlar...

— "Evet," diye haykırdık bir ağızdan, "ve onun öcünü alacağız."

— Demek kurşuna dizilmeye götürülen ağabeyinizmiş, öyle mi? diye sordu Matmazel de Sourdis.

— Evet, diye cevapladı Hector. Sadece bunu bilmek sizin için yeterli mi? Yoksa sonraki ayrıntıları öğrenmek ister misiniz? Her sözcüğü yüreklerimizin iki misli çarpmasına yol açan bu ayrıntılar, zavallı Léon'u tanımamış olan size pek ilginç gelmeyecektir.

— Ah! Tam tersine, anlatın, anlatın, diye haykırdı Matmazel de Sourdis, bana tek bir kelimeyi bile atlamadan anlatın; Mösyö Léon de Sainte-Hermine benim de akrabam değil miydi? Onu mezarına kadar takip etmek benim de vazifem değil mi?

— Biz de Charles'a böyle söyledik ve devam etti: Ömrünün baharında, yürürken yeri sarsan ve hafif bir ses tonuyla konuşan o yakışıklı delikanlının öleceğini öğrendiğimde nasıl allak bullak olduğumu anlarsınız.

Üstelik bir vatanseverdi, önde gelen ailelerimizden birinin oğluydu, kısacası Sainte-Hermine kontuydu.

Ona yaklaştım.

— Sizi kurtarmanın bir yolu yok mu? diye sordum alçak sesle.

— Size samimiyetle itiraf edeyim ki aklıma hiçbir şey gelmiyor, diye cevapladı beni ve o yolu bilseydim, bir saniye bile kaybetmeden başvururdum.

— Sizin için elimden bir şey gelmese de, ayrılırken hiç değilse size bir iyilik yapmak isterdim; sizi ölümden kurta-

ramasam bile, bu ölümü daha katlanılır kılmayı, kısacası ölmenize yardım etmeyi isterdim.

— Sizi gördüğümden beri aklımdan bir şeyler geçiyor.

— Söyleyin.

— Belki biraz tehlikeli ve sizi ürkütmekten korkuyorum.

— Size hizmet etmek için her şeye hazırım.

— Kardeşime haber göndermek isterdim.

— Buna söz veririm.

— Ama bu bir mektup.

— Ona ileteceğim.

— Bunu muhtemelen yerine ulaştıracak dürüst bir adam olan yüzbaşıya verebilirdim.

— Yüzbaşıyla bu sadece muhtemel, diye cevapladım, benleyse kesin.

— Öyleyse beni iyi dinleyin.

Ona daha da yaklaştım.

— Mektubu bitirdim, dedi bana, inzibat başlığımın içine diktim.

— İyi.

— Yüzbaşıdan cezamın infazına katılmak için izin isteyeceksiniz.

— Ben mi? diye cevapladım, saç diplerimde soğuk ter hissederek.

— Bunu hafife almayın: Bir idam daima ilginçtir. Sadece zevk için infazları seyretmeye giden çok kimse vardır.

— Bu cesareti asla gösteremem.

— Pöh! O kadar çabuk olup biter ki.

— Ah! Asla, asla.

— O zaman bundan artık söz etmeyelim, dedi kont, olur da kardeşlerimle karşılaşırsanız, kurşuna dizileceğim sırada yolunuzun oradan geçtiğini söylersiniz onlara.

Ve ıslıkla *Yaşasın IV. Henry*'nin ezgisini çalmaya başladı.

Ona içtenlikle yaklaştım.

— Beni bağışlayın, dedim, istediğiniz her şeyi yapacağım.

— Hadi, hadi! Siz iyi bir çocuksunuz, sağ olun!

— Yalnız...

— Ne var?

— İnfaza eşlik etmemi yüzbaşıdan siz isteyeceksiniz... Orada zevk olsun diye hazır bulunmak istediğimin zannedilmesine asla tahammül edemem...

— Peki, ondan bunu aynı bölgeden olduğumuz için istediğimi söylerim; normal karşılar. Ona, bana ait bir eşyayı, mesela inzibat başlığımı kardeşime bırakmak istediğimi söylerim; bu her gün yaşanan bir şey zaten, bir inzibat başlığı şüphe uyandırmaz.

— Doğru.

— Ateş emri verdiğim anda başlığı kenara atacağım; onu almak için çok acele etmeyin, ancak ben öldükten sonra...

— Ah! dedim, benzim atarak ve bütün bedenim titreyerek.

— Genç hemşehrime verecek bir damla rakısı olan var mı? Üşüdü de, dedi ağabeyiniz.

— Buraya gel evladım, dedi yüzbaşı.

Ve bana matarasını verdi.

Bir yudum içtim.

— Sağ olun yüzbaşı, dedim ona.

— Bir şey değil. Bir yudum alır mısın yurttaş Sainte-Hermine? diye haykırdı tutsağa.

— Bu ne nezaket yüzbaşı, diye cevapladı, hiç içmem.

Yine yanına döndüm.

— Yalnız, diye devam etti, öldüğüm zaman, böyle bir başlığa gereğinden fazla anlam yüklemeden alın. Ama aslında, son dileğimin, ölmek üzere olan birinin son dileğinin kutsal olduğunu ve mektubun kardeşime verilmesi gerektiğini bileceksiniz. Başlık fazlalık ederse, içinden mektubu çıkarın, başlığı da rastlayacağınız ilk hendeğe atarsınız. Ama mektubu, o mektubu kaybetmezsiniz, değil mi?

— Hayır, dedim, gözyaşlarımı bastırmaya çalışarak.

— Onu kaybetmeyeceksiniz değil mi?

— Hayır! Hayır! Bu konuda içiniz rahat olsun.

— Ve onu kardeşime bizzat verecek misiniz?

— Evet, bizzat.

— Kardeşim Charles'a, büyük olana; ismi sizinle aynı, akılda tutması kolay.

— Ona, başkasına değil.

— Bunun için çabalayın! Tamam öyleyse! O zaman size sorular soracak ve ona nasıl öldüğümü anlatacaksınız, o da "İyi, yiğit bir kardeşim varmış," diyecek, sırası geldiğinde de benim gibi ölecek.

Yolun ikiye ayrıldığı kavşağa geldik: Biri General Pichegru'nün karargâhına; diğeri de bizim gittiğimiz kaleye uzanıyordu.

Konuşmayı denedim, fakat sözcükler ağzımdan çıkamadı.

Kardeşinize yalvarır gibi baktım.

Gülümsedi.

— Yüzbaşı, dedi, sizden bir iyilik ricam var.

— Nedir? Eğer elimden gelen bir şeyse...

— Belki bu bir zayıflık belirtisidir, ama aramızda kalsın, tamam mı? Ölürken bir hemşehrimle kucaklaşmak isterdim. Bu genç çocuk ve ben, ikimiz de Juralıyız. Ailelerimiz Besançon'da yaşıyorlar ve ahbaplar. Bir gün, bizim oraya dönecek ve nasıl tesadüfen karşılaştığımızı, son ana kadar bana nasıl eşlik ettiğini, nihayet nasıl öldüğümü anlatacak.

Yüzbaşı bana baktı, ağlıyordum.

— Öyle olsun! dedi, eğer ikinizi de mutlu edecekse.

— Onu pek mutlu edeceğini zannetmiyorum, dedi ağabeyiniz gülerek, ama beni mutlu edecek.

— Mademki siz istiyorsunuz.

— Demek kabul ediyorsunuz, öyle mi? dedi tutsak.

— Kabul, diye cevap verdi yüzbaşı.

Tutsağa yaklaştım.

— Görüyorsunuz ya, dedi bana, buraya kadar her şey yolunda gitti.

Tepeyi çıktık, kendimizi tanıttık ve iner kalkar köprünün altından geçtik.

Albaya gelişimizi rapor etmeye ve infaz emrini almaya giden yüzbaşıyı avluda bir süre bekledik.

Birkaç dakika sonra, kapının eşiğinde belirdi.

— Hazır mısın? diye sordu tutsağa.

— Ne zaman isterseniz yüzbaşı, diye cevap verdi.

— Söyleyecek bir şeyin var mı?

— Yok, fakat sizden birkaç ricam olacak.

— Elimden gelen her şeyi kabul ederim.

— Sağ olun yüzbaşı.

Yüzbaşı ağabeyinize yaklaştı.

— Birbirine düşman sancaklar altında hizmet veriyor olabiliriz, dedi; ama hâlâ Fransız'ız ve yürekli insanlar birbirini ilk bakışta tanır. Arzun nedir?

— Önce beni bir hırsız gibi gösteren şu ipler çıkarılsın.

— Çok haklısın, tutsağı çözün.

Kontun ellerine doğru atıldım ve hiç kimsenin yaklaşacak vakti olmadan bağları çözdüm.

— Ah! dedi Kont, kollarını uzatıp mantosunun altında silkinerek. Özgür olmak ne iyi geliyor.

— Ve şimdi, diğer arzun nedir? diye sordu yüzbaşı.

— Ateş emrini ben vermek istiyorum.

— Verirsin. Başka?

— Aileme benden bir hatıra göndermek isterdim.

— Siyasi mahkûmların mektuplarını almamızın yasak olduğunu biliyorsun. Bunun dışında her şey olabilir.

— Ah! Başınıza dert açmak istemem. Genç hemşehrim Charles sizin de izin verdiğiniz gibi infaz yerinde bana refakat edecek, aileme bir mektup değil ama, bana ait herhangi bir eşyayı iletmeyi üstlenecek. Mesela inzibat başlığımı.

— Hepsi bu mu? diye sordu yüzbaşı.

— Hepsi bu, diye cevapladı kont: Vakit geldi. Ayaklarım üşümeye başladı, dünyada en sevmediğim şey de ayakları-

mın üşümesidir. Yola koyulalım öyleyse yüzbaşı; çünkü siz de bizimle beraber geliyorsunuz sanırım.

— Bu benim görevim.

Kont selam verdi, başarmış olmaktan mutlu bir insan gibi gülerek elimi sıktı.

— Nereden? diye sordu.

— Şuradan, dedi yüzbaşı, sıranın başına geçerek.

Onu izledik.

Gizli bir kapıdan geçtik, sonra surlarında nöbetçilerin gezindiği görülen ikinci bir avluya girdik.

Avlunun dibinde kurşunlarla delik deşik olmuş, bir insan boyunda bir duvar vardı.

— Ah işte! dedi tutsak.

Ve kendiliğinden duvara yöneldi.

Duvarın kenarında durdu.

Zabıt kâtibi kararı okudu.

Kardeşiniz bunun adil olduğunu kabul eder gibi bir baş işareti yaptı. Sonra:

— Pardon yüzbaşı, kendime söyleyecek bir çift sözüm var.

Yüzbaşı ve askerler onun dua etmek istediğini anladılar ve ondan uzaklaştılar.

Bir an hareketsiz kaldı; kollarını kavuşturmuş, başını göğsüne doğru eğmişti ve ağzından tek kelime çıktığı işitilmeden dudakları oynuyordu.

Sonra alnını doğrulttu: Tebessüm ediyordu. Beni kucakladı ve kucaklarken, alçak sesle, I. Charles gibi:

— Hatırla,* dedi.

Ağlayarak başımı önüme eğdim.

O zaman tok bir sesle:

— Dikkat! dedi mahkûm.

---

* *Remember*, darağacında Saint-George nişanını verirken Piskopos Juxon'a I. Charles'ın söylediği sözdür. A. Dumas *Vingt ans après*'de kralın ölümünü anlatan LXXI. bölüme bu sözü başlık olarak koymuştur. (Fr.e.n.)

Askerler hazırlandılar.

Sonra, Kont, ateş emrini başında başlık varken vermek istemiyormuş gibi, inzibat başlığını çıkardı, havaya attı ve başlık ayaklarımın dibine düştü.

— Hazır mısınız? diye sordu kont.

— Hazır, diye cevapladı askerler.

— Hazır ol, nişan al, ateş! Yaşasın kr...

Sözünü bitirecek zamanı olmadı, bir patlama işitilmiş ve yedi mermi göğsünü delip geçmişti.

Yüzüstü yere yığıldı.

Ben, tıpkı şu anda ağladığım gibi ağlayarak, dizlerimin üzerine çökmüştüm.

Gerçekten de, bize ağabeyimizin ölümünü anlatan zavallı çocuk, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

— Ah! Biz de küçükhanım, size yemin ederim, biz de acı acı ağlıyorduk, dedi Hector.

— Aile reisi olma sırası gelen ağabeyim, mektubu okudu, Charles'ı kucakladı, kolunu uzattı ve ağabeyimizden kalan aziz hatıranın üzerine el basarak intikam yemini etti.

— Ah! Anlattığız ne kadar hazin bir hikâye mösyö! dedi Claire, gözyaşlarını silerek.

— Devam etmeli miyim? diye sordu Hector.

— Ah! Edin, dedi genç kız. Hiç bu kadar ilginç ve bu kadar acıklı bir hikâye dinlememiştim.

XV
Charles De Sainte-Hermine
(1)

Hector de Sainte-Hermine, sakinleşmesi için bir süre Matmazel de Sourdis'i bekledi.

Sonra devam etti.

— Hazin bir hikâye, dediniz. Daha da hazinleşecek. Dinleyin.

Genç arkadaşımın Besançon'a gelişinden ve ağabeyim Léon'un mektubunun okunmasından sekiz gün sonra, ağabeyim Charles ortadan kayboldu.

Bana şu ifadeleri kullandığı bir mektup bırakıyordu:

Sevgili çocuğum, nerede olduğumu ve ne yaptığımı sana söylememe gerek yok.

Çok iyi tahmin ettiğin gibi, intikam yolundayım ve yeminimi yerine getirmekle uğraşıyorum.

İşte, yalnız kaldın.

Fakat on altı yaşındasın ve senin öğretmenin bedbahtlık. Bu şartlarda çabucak erkek olunur.

Erkek demekle neyi kastettiğimi anlıyorsun; o, kökleri İlk Çağ'da ve tepesi gelecekte olan sapasağlam meşe ağacıdır. Her şeye dayanır; sıcağa, soğuğa, rüzgâra, yağmura, fırtınaya, demire ve altına.

Hem bedenini, hem de zihnini çalıştır.

Bütün beden egzersizlerinde ustalaş; hocalardan ve paradan yoksun kalmayacaksın.

Atların, tüfeklerin, silahların, binicilik ve kılıç hocaların için taşrada her sene on iki bin frank harca.

Eğer Paris'e gidersen, bunun iki mislini harca, ama daima bir erkek olma amacıyla.

Morgan adını ve imzasını taşıyan hançer şeklinde mühürle kapatılmış mektubu sana getiren o ilk haberciye vermek için, yanında daima on bin frank değerinde altın bulundur.

Morgan'dan bahsedildiğinde, benden bahsedildiğini sadece sen bileceksin.

Verdiğim talimatları görüşten ziyade emir gibi harfiyen yerine getir.

Sana bıraktığım bu mektubu ayda en az bir kere oku.

Yerimi almaya, intikamımı almaya ve ölmeye daima hazır ol.

Ağabeyin
CHARLES.

Şimdi matmazel, diye devam etti Hector, Morgan ile Charles de Sainte-Hermine'in aynı kişi olduğunu öğrendiğinize göre, size ağabeyimin yaptıklarını ayrıntılarıyla anlatmaya ve ona ne olduğunu söylememe gerek kalmadı.

Yehu'nun askerlerinin şöhreti bütün Fransa'ya yayıldı ve hatta yurtdışına taştı.

İki yıldan fazla bir süre boyunca, Marsilya'dan Nantua'ya kadar bütün Fransa onun krallığı oldu.

Ondan iki kere daha, bana bahsettiği mührü ve imzayı taşıyan mektuplar aldım.

Her seferinde benden belirttiği meblağı istiyordu, her seferinde bunu ona gönderiyordum.

Morgan adı güney bölgelerinin hem belalısı hem de sevdalısı haline gelmişti.

Bütün kral yandaşları, Yehu'nun askerlerini meşru şövalyeler gibi görüyordu; onları lekelemek için dillendirilen *eşkıya, haydut, soyguncu* sözcükleri de itibarlarından hiçbir şey eksiltmiyordu.

Reis Morgan iki üç kere güç, cesaret ve cömertlik mucizeleri gerçekleştirmişti.

Hükûmete karşı savaş durumuna geçilmişti ve bütün güneyde yerel yetkililerden hiç çekinmeden Yehu'nun askerlerinden olduğunuzu açıklayabiliyordunuz.

Direktuvar döneminde her şey yolunda gitti; hükûmet dışarıda savaş yürütecek güçte değildi; hele iç savaşa mecali yoktu.

Fakat Bonaparte Mısır'dan döndü.

Tesadüf eseri Avignon'da, Yehu'nun askerlerine güç veren ahlâklı davranışlarını gözlemlemesini sağlayan o yürekli seferlerden birine şahit oldu.

Hükûmet malı olan meblağla birlikte, Bordeauxlu bir şarap tüccarının iki yüz Louis altınını yanlışlıkla almışlardı.

Bu tüccar, sofrada kendisine yapılan haksızlıktan yakınıyordu ki, güpegündüz, tepeden tırnağa silahlı ağabeyim hana girdi, büyük yemek sofrasına yaklaştı ve gereken bütün açıklamayı yaptıktan sonra, şikâyetçinin, önüne yanlışlıkla alınmış iki yüz Louis altınını koydu.

Tesadüf eseri o sofrada yemek yiyen General Bonaparte ve yaveri Roland de Montrevel bu sahneye tanıklık ettiler.

Roland, Mösyö de Barjols ile atıştı, geride kaldı, hasmını öldürdü ve Paris'e döndü.

Bunun üzerine, kimlerle karşı karşıya olduğunu ve Chouan isyanlarını İngilizlerin değil onların ayakta tuttuğunu anlayan Bonaparte, onları yok etme kararı aldı.

Roland'ı tam yetkili olarak güneye gönderdi.

Fakat ortadan kaldırmaya ahdettiği kişileri ona teslim edecek tek bir hain bulamadı. İnsanlar, mağaralar, ormanlar, dağlar, her şey, krallarına sadık kalanlara sadıktı.

Beklenmedik bir olay, alayların tüm silahlarının üstesinden gelemediği kimseleri, bir kadının eliyle mahvetti.

Avignon şehrini deprem gibi sarsan korkunç siyasi çalkantıları bilirsiniz.

İnsanların acımasızca, merhametsizce, kimsenin gözünün yaşına bakmadan birbirlerini boğazladıkları, nefes alıp inlediği sürece, hatta canını teslim ederek öldükten sonra bile düşmanlarına vurmaya devam ettikleri o ayaklanmalardan birinde, Mösyö de Fargas* adında biri öldürülmüş, yakılmış, Pasifik'teki adalarda insan yeme geleneğini sürdüren o yamyamlara yem olmuştu. Katilleri liberallerdi.

Mösyö de Fargas'ın biri kız biri oğlan iki çocuğu vardı; iki çocuk kıyımdan kurtulup kaçtı.

Doğa bu iki çocuğu yaratırken yanılmıştı. Erkeğe kız kardeşinin, kıza da erkek kardeşinin kalbini vermişti.

Lucien ve Diana, ikisi de, Diana'nın Lucien'i desteklemesiyle, babalarının intikamını almaya yemin ettiler. Lucien, Yehu'nun askerlerinin güney teşkilatına katıldı.

Lucien yakalandı, uykudan mahrum bırakıldığı işkencelere dayanamadı ve yandaşlarının adlarını verdi.

---

* Fargaslar *Les Compagnons de Jéhu*'de görünmezler, fakat *Les Blancs et les Bleus*'nün baba (IX., X. bölümler) ve oğulun (XI. bölüm) trajik alınyazılarının, ayrıca da Némesis Diana de Fargas'ın intikamının (VI., VII., XI., XVII.'den XXVII.'ye) anlatıldığı bölümde görünürler. (Fr.e.n.)

Ama o andan itibaren, Yehu'nun askerlerinin misillemesinden korumak için, onu Avignon Hapishanesi'nden Nantua'ya naklettiler.

Bir hafta sonra, gece vakti Nantua Hapishanesi'ne silahlı saldırı düzenlendi, mahkûm kaçırıldı ve Seillon Manastırı'na götürüldü.

Ertesi gün Lucien de Fargas'ın cesedi gece vakti valilik meydanına, kız kardeşi Diana'nın kaldığı *Grottes de Ceyzériat* otelinin karşısına bırakılmıştı.

Ceset çıplaktı, Yehu'nun askerlerinin meşhur hançeri yüreğine saplıydı. Hançerin sapından bir kâğıt sarkıyordu. Bu kâğıdın üzerinde Lucien'in el yazısıyla şu sözler bulunuyordu:

Kutsal bir yemine ihanet ettiğim için ölüyorum, dolayısıyla ölümü hak ettiğimi kabul ediyorum. Göğsüme saplanmış olarak bulacağınız o hançer, alçakça bir cinayete kurban gitmediğimin, haklı bir intikam için öldürüldüğümün simgesi olacaktır.

Diana, gün ağarırken penceresinin altından yükselen büyük bir gürültüyle uyandı.

İçinden bir ses, bu gürültünün ona hiç yabancı olmadığını ve onu yeni bir tehlikenin beklediğini söylüyordu.

Üstüne bir sabahlık geçirdi ve uyku sırasında çözülmüş saçlarını toplamadan pencereyi açarak balkondan aşağı baktı.

Fakat daha sokağa bakar bakmaz büyük bir çığlık attı ve çılgın gibi arkasına dönerek saçı başı darmadağınık, tüm kanı çekilmiş gibi bembeyaz bir halde koşarak cesedin üzerine kapaklandı. Etrafına toplananların ortasında bağırıyordu:

— Kardeşim! Kardeşim!

Orada Lucien'in infazını seyretmiş olan bir yabancı da vardı.

Cadoudal'ın gönderdiği biriydi; bütün kapıları açan farklı parolaları elinde tutuyordu.

Elimde kopyası bulunan o mektup, benden de söz edildiğinden, onun için pasaport işlevi görüyordu: *Sevgili Morgan...*

— Bunun kardeşimin adı olduğunu hatırlıyorsunuz değil mi? dedi Hector okumasını keserek, sonra da devam etti: *Sevgili Morgan,* diye tekrarladı,

Postes Sokağı'ndaki toplantıda, içeriden ya da dışarıdan hiçbir destek almadan tek başıma savaşa devam etmem durumunda, bana kasam olmayı ilk siz teklif etmiştiniz. Bütün savunucularımız ellerinde silahlarıyla ya da kurşuna dizilerek öldüler. D'Autichamp ise Cumhuriyet'e boyun eğdi; sadece ben, memleketim Morbihan'da saldırılamaz bir konumda ve inancım sarsılmadan dimdik duruyorum.

Kırları elde tutmak için iki üç bin kişilik bir ordu bana yeter; fakat maaş olarak hiçbir şey istemeyen bu orduya yine de erzak, silah ve cephane sağlamak gerek; Quiberon'dan* beridir İngilizler hiçbir şey göndermedi.

Siz parayı verin, kanı biz veririz, Tanrı beni korusun! Vakti gelince siz de kanınızı verirsiniz demek istemiyorum! Bağlılığınız herkesten büyük ve bizim bağlılığımız onun yanında sönük kalıyor: Biz, yakalandığımız zaman sadece kurşuna diziliyoruz, sizse yakalandığınızda giyotin sehpasında ölüyorsunuz. Bana elinizde önemli miktarda para olduğunu yazıyorsunuz: Her ay elime otuz beş ila kırk bin frank geçeceğinden emin olayım yeter.

Size ortak dostumuz Coster de Saint-Victor'u gönderiyorum; sadece adı bile ona tamamen güvenmeniz için yeterlidir. Ona, size ulaşmak için incelemesi gereken ufak dua kitabını veriyorum. Sizde varsa ilk kırk bin frangı ona verin ve paranın geri kalanını benim için saklayın; sizin elinizde benim elimdekinden daha az şey ifade ediyor. Orada çok fazla zulme maruz kalırsanız ve artık orada barınamazsanız, Fransa'yı katedin ve gelip beni bulun.

Uzaktan veya yakından, sizi seviyor ve teşekkür ediyorum.

Georges CADOUDAL

Bretanya ordusu başkomutanı.

---

* Pitt tarafından teşvik edilen Londra'daki göçmenlerin düzenlediği Batı kıyısı çıkarması (27 Haziran 1795). Humbert ve Hoche tarafından yenilgiye uğratıldılar ve gemilerine binip dönmek zorunda kaldılar; fakat teslim olan yedi yüz elli kişi, verilen söze rağmen kılıçtan geçirildi. (Fr.e.n.)

Not: Sevgili Morgan, on dokuz yirmi yaşlarında bir kardeşiniz olduğunu söylediler: Savaşa ilk benim yanımda atılmasında bir mahzur görmezseniz, onu bana gönderin, yaverim yaparım.

Bütün yoldaşlara danıştıktan sonra, kardeşim cevap verdi:

Sevgili Generalim,

Onurlu ve iyi habercinizden onurlu ve iyi mektubunuzu aldık. Kasada yaklaşık yüz elli bin frangımız var, dolayısıyla arzunuzu yerine getirebiliriz. Özel yetkimle Alcibiade adını taktığım yeni ortağımız, bu akşam ilk kırk bin frangı alarak yola çıkacak. Her ay, ihtiyacınız olan kırk bin frangı aynı banka şubesinden alabilirsiniz. Ölüm ya da dağılma durumunda, para, kırk bin frank olarak farklı noktalara gömülecektir.

İlişikte paraların tutulduğu yerleri bilen kişi istesi bulunmaktadır. Alcibiade kardeşimiz sırf bir infaza katılmak için geldi. Hainleri nasıl cezalandırdığımızı gördü.

Sevgili generalim, kardeşim için yaptığınız cömert tekliften ötürü size teşekkür ederim. Fakat yerimi almak zorunda kalacağı zamana kadar onu her tür tehlikeden uzak tutma niyetindeyim. Babam intikamını ağabeyime vasiyetle devrederek giyotinde öldü. Ağabeyim intikamını bana vasiyetle devrederek kurşuna dizildi. Muhtemelen ben de, dediğiniz gibi giyotin sehpasında öleceğim. İntikamımı vasiyetle kardeşime devrederek öleceğim; o da sırası geldiğinde bizim izlediğimiz yola girecek ve bizim katkıda bulunduğumuz gibi o da haklı davanın zafer kazanmasına katkıda bulunacak ya da bizim gibi o da ölecek.

Bir yandan sizden onunla dost olmanızı isterken, onu sizin desteğinizden mahrum bırakmanın sorumluluğunu üzerime alabilmem için böylesine güçlü bir neden gerekmekteydi.

Mümkün olursa sevgili kardeşimiz Alcibiade'ı bize geri gönderin. Size mesajımızı böyle bir haberciyle göndermekten çok daha fazla mutluluk duyarız.

MORGAN.

Ağabeyimin dediği gibi, Coster Saint-Victor cezalandırmaya katılmıştı. Lucien de Fargas onun önünde yargılanmış ve cezası infaz edilmişti. Ve gece yarısı, iki atlı Seillon Manastırı'nın aynı kapısından çıkıyordu.

Biri, üzerinde Morgan'ın kırk bin frangıyla Bretanya'daki Cadoudal'ın yanına giden Coster de Saint-Victor'du.

Diğeri, atının terkisindeki Lucien de Fargas'ın cesedini valilik meydanına bırakacak olan Ribier kontuydu.

Hector konuşmaya biraz ara verdi.

— Başında o kadar basit olan hikâyem karmaşıklaşmaya başlıyorsa beni mazur görün, dedi, istesem de istemesem de romana benzemeye başladı. Olayların gidişatını gözetmek zorundayım; ama sizi bunca felaketle bunaltmamak için, mümkün olduğu kadar kısa tutacağım; şimdiye kadar kendimi doğru dürüst ifade edememekten endişelenmesem bunu daha önce yapardım.

— Hiçbir şeyi kısaltmayın, bilakis, rica ediyorum, dedi Matmazel de Sourdis; her tür kısaltma, konunun ilginçliğini azaltacaktır. Bütün anlattığınız kişilere, özellikle de Matmazel de Fargas'a büyük bir ilgi duyuyorum.

— Madem öyle! Ben de sözü tam ona getirecektim.

— Bourg-en-Bresse Meydanı'na konan cesedin Lucien de Fargas olduğu anlaşıldıktan ve kız kardeşi tarafından dindarca toprağa verilmesinden üç gün sonra, genç bir kadın Lüksemburg'a başvurarak yurttaş müdür Barras'la konuşmak istiyordu.

Yurttaş Barras konseydeydi; uşak kadının gençliği ve güzelliği hakkında bir yargıya vardıktan sonra, onu, yurttaş müdürün haz dolu randevularının mekânı olarak bilinen pembe süslenme odasına götürdü.

On beş dakika sonunda, onu içeri almış olan uşak, yurttaş müdür Barras'ın geldiğini bildirdi.

Barras içeri kendinden emin adımlarla girdi, şapkasını bir masanın üzerine koydu ve ziyaretçi kadına yaklaşarak konuştu:

— Beni görmeyi arzu etmişsiniz hanımefendi; geldim işte!

Genç kadın yas tülünü kaldırdı ve dikkat çekici güzellikte bir çehreyi açığa çıkararak Barras'ı bekledi; o yaklaşırken de ayağa kalktı.

Barras gözleri kamaşmış gibi durdu.

Sonra elini tutarak onu yeniden yerine oturttu.

Ama genç kadın, ellerini uzun yas tülünün kıvrımları arasında tutarak:

— Bağışlayın, dedi; fakat bir ricacıya yaraşır şekilde ayakta kalacağım.

— Ricacı demek! dedi Barras! Sizin gibi bir kadın rica etmez, emreder ya da en azından talepte bulunur.

— Peki öyleyse! Mesele şudur: İkimize de hayat veren toprağın adına, babanızın dostu olan babam adına, çiğnenen insanlık adına, hiçe sayılan adalet adına, intikamımın alınmasını talep etmeye geldim.

— İntikam mı?

— İntikam, diye tekrarladı Diana.

— Bu çok ağır bir kelime, dedi Barras, bu kadar genç ve bu kadar güzel bir ağızdan çıkmamalı.

— Mösyö, Avignon'da cumhuriyetçiler tarafından katledilen Fargas kontunun kızı ve kısa süre önce Bourg-en-Bresse'de Yehu'nun askerleri tarafından katledilen Fargas vikontunun kız kardeşiyim.

— Kardeşinizi öldürenin onlar olduğundan emin misiniz matmazel?

Genç kız Barras'a bir hançer ve bir kâğıt uzattı.

— İşte herkes tarafından bilinen bir hançer, dedi; bu da hançer konuşmasa bile cinayetin sebepleri üzerine bütün kuşkuları kaldıracak bir kâğıt.

Barras tuhaf bir biçimde silahı incelemeye başladı.

— Yani bu hançer? diye sordu.

— Kardeşimin göğsüne saplanmıştı.

— Tek başına bu hançer ancak bir karine olur, dedi Barras, adaletin araştırmalarını şaşırtmak için mahsus çalınmış ya da yaptırılmış olabilir.

— Evet, fakat kardeşimin eliyle yazdığı, altında kardeşimin imzasını taşıyan şu kâğıdı okuyun.

Barras okudu:

Kutsal bir yemine ihanet ettiğim için ölüyorum, dolayısıyla ölümü hak ettiğimi kabul ediyorum. Göğsüme saplanmış olarak bulacağınız o hançer, alçakça bir cinayete kurban gitmediğimin, haklı bir intikam için öldürüldüğümün simgesi olacaktır.

LUCIEN DE FARGAS.

— Ve bu pusula kardeşiniz tarafından mı yazılmış? diye ekledi Barras.

— Evet, onun el yazısı.

— Şu sözler ne anlama geliyor: "...alçakça bir cinayete kurban gitmediğimin, haklı bir intikam için öldürüldüğümün..."

— Casuslarınızın eline düşen ve işkenceye alınan kardeşimin, yandaşlarının adını vererek yeminini yerine getiremediği anlamına geliyor. Kardeşim yerine teşkilata ben girmeliydim, diye ekledi Diana, tuhaf bir gülüşle.

— Bu koşullarda işlenmiş bir cinayetten, nasıl olur da benim hâlâ haberim olmaz? dedi Barras.

— Bu, polisinizin hanesine yazılacak bir olay olmadığının kanıtı, dedi Diana gülümseyerek.

— Madem öyle! O zaman, dedi Barras, madem o kadar iyi malumatınız var, bize kardeşinizi öldürenlerin adlarını söyleyin; ele geçirildiklerinde hiç gecikmeden canlarına okunacak.

— Adlarını bilseydim, diye cevapladı Diana, sizi görmeye hiç gelmezdim, hepsini hançerlerdim.

— Demek öyle! dedi Barras, siz kendi paynıza, biz de kendi payımıza araştıracağız.

— Ben mi araştıracakmışım! diye karşılık verdi Diana. Bu benim işim mi? Ben hükûmet miyim? Polis miyim? Yurttaşları gözetmek benim görevim mi? Kardeşim tutuklanıyor, hapse atılıyor; hükûmetin evi olan hapishane bana kardeşimin hesabını vermeli; hapishane açılıyor ve mahpusuna ihanet ediyor: Bunun hesabını bana hükûmet vermeli. Dolayısıyla, hükûmetin başı olduğunuza göre, size geliyorum ve bana kardeşimi geri verin, diyorum.

— Kardeşinizi seviyor muydunuz?

— Ona tapıyordum.

— Onun intikamını almayı istiyor musunuz?

— Katillerinin hayatına karşılık kendi hayatımı verirdim.

— Peki ya size, kim olursa olsun, o katili bulmanın bir yolunu gösterirsem, o yolu izler miydiniz?

Diana bir an tereddüt etti, sonra sertçe:

— Hangi yol olursa, dedi, onu izleyeceğim.

— Öyleyse! dedi Barras, siz bize yardım edin, biz de size yardım edelim.

— Ne yapmalıyım?

— Güzel, hatta çok güzelsiniz.

— Burada söz konusu olan güzelliğim hiç değil, dedi Diana, başını hiç eğmeden.

— Aksine, dedi Barras; bilhassa güzelliğiniz söz konusu. Yaşam denilen bu büyük kavgada, güzellik kadına, bir âşığın ya da bir eşin gözlerini şenlendirsin diye basit bir hediye olarak değil, bir saldırı ve savunma aracı olarak verilmiştir.

— Konuşun o zaman, diye karşılık verdi Diana.

— Cadoudal, Yehu'nun askerleri hakkında her şeyi bilir. Gerçek liderleri odur; çünkü onun için çalışırlar; ilkinden sonuncuya kadar hepsinin adlarını bilir.

— Peki ya sonra? diye sordu Diana.

— Sonra mı? Bundan daha basiti olamaz. Bretanya'ya gidin, Cadoudal'a ulaşın, kendinizi kraliyet davasına bağlılığınızın mağduru olarak takdim edin, güvenini kazanmayı başarın; sizin için kolay olacaktır bu. Cadoudal'ın sizi görüp de âşık olmaması imkânsız ve bir gün, er ya da geç, bizim boşuna araştırdığımız o adamların hakiki adlarını öğrenirsiniz. Bu adları bize bildirin, sizden bütün istediğimiz budur ve intikamınız alınacaktır. Hele bir de, üzerindeki etkiniz şu inatçı dar görüşlüyü diğerleri gibi itaat etme kararı almaya yöneltecek olursa, hükûmetin size duyacağı şükranı sınır tanımayacaktır...

Diana elini uzattı:

— Dikkatli olun müdür yurttaş, bir kelime daha sarfederseniz, bana hakaret etmiş olacaksınız.

Bir sessizlik anından sonra:

— Sizden düşünmek için yirmi dört saat istiyorum, dedi.

— Acele etmeyin matmazel, dedi Barras: Daima emrinizde olacağım.

— Yarın akşam dokuzda burada, dedi Diana.

Ve Matmazel Fargas, Barras'ın elinden hançerini ve masanın üzerine koyduğu mektubu alarak ikisini de korsesinin içine soktu, Barras'ı selamladı ve çekildi.

Ertesi gün aynı saatte müdüre Matmazel Diana de Fargas'ın geldiği bildirildi.

Müdür pembe süslenme odasına koşturdu.

— Güzel Nemesis gelmiş demek ha? diye sordu.

— Kararımı verdim mösyö; yalnız, anlayacağınız gibi, cumhuriyetçi yetkililere gösterecek bir izin belgesine ihtiyacım var. Bu macerada, cumhuriyete karşı elde silah savaşırken yakalanmam mümkün; kadınları ve çocukları kurşuna diziyorsunuz, bu bir toptan imha savaşı: Tanrı'yı ve sizi ilgilendirir bu. Yakalanabilirim, fakat intikamımı almadan kurşuna dizilmek istemem.

— İsteğinizi tahmin etmiştim ve yola çıkışınızı geciktirmemek için size gerekli olan bütün belgeleri hazırlattım; General Hédouville'in kesin emirleri, çekindiğiniz kişileri sizin koruyucularınız hale getirecek; bu izin belgesi elinizdeyken Bretanya ve Vendée bölgelerini baştan başa katedebilirsiniz.

— Tamam mösyö! dedi Diana. Size teşekkür ederim.

— Kabalık saymazsanız, ne zaman yola çıkmayı düşündüğünüzü sorabilir miyim?

— Bu akşam, atlarım ve arabam Lüksemburg Sarayı'nın parmaklıklarında beni bekliyor.

— Size hassas bir meseleyi sormama izin verin, ama bu, benim görevim.

— Sorun mösyö.

— Paranız var mı?

— Şu kutuda altı bin franklık altın var, devrim sonrasındaki altmış bin franga bedel. Kendi hesabıma savaşabildiğimi görüyorsunuz.

Barras güzel yolcuya elini uzattı; kadın bu inceliği fark etmemiş göründü.

Kusursuz bir reverans yaptı ve çıktı.

— İşte büyüleyici bir yılan, dedi Barras; onu öfkelendirenin yerinde olmayı istemezdim.

XVI
Matmazel de Fargas

Matmazel de Fargas ile Coster Saint-Victor, La Guerche köyünün az aşağısında, yani Cadoudal'ın kamp kurduğu yerin üç fersah yukarısında karşılaştılar.

O dönemin en zarif erkeklerinden olan ve Başkonsül Bonaparte'la dönemin en güzel aktrisi için rekabete giren* Coster Saint-Victor, güzel bir kadının açık bir arabada gittiğini gördükten sonra, arabanın bir yokuşta yavaşlamasından yararlanarak ona yaklaştı.

Arabayı atla takip ettiğinden, bu çok kolay oldu.

Diana ilk başta bu yabancıya karşı soğuk bir ağırbaşlılık sergilemek istedi, fakat ona öyle bir incelikle yaklaşmıştı, selamı ve iltifatları öylesine centilmenlik kokuyordu ki, ona sadece yolcular arasında yakışık alacak kadar katı davranıdı.

Üstelik, kendisi için tamamen yeni bir bölgedeydi, her adımda bir tehlikeyle karşı karşıya kalabilirdi. Onunla tanışmaya çalışan yolcu, bu bölgeyi çok iyi tanırmış gibi görünüyordu; kendisine yararlı olabilirdi, mesela Cadoudal'ın nerede olduğunu söyleyebilirdi.

---

* Başkonsül'ün tiyatro oyuncusu Matmazel George ile yaşadığı aşka gönderme. (Fr.e.n.)

Birbirlerine yanlış bilgiler vermişlerdi.

Coster Saint-Victor ona adının d'Argentan olduğunu ve Dinan'da hükûmet tahsildarlığı yaptığını söylemişti.

Diana da ona adının Matmazel de Rotrou olduğunu ve Vitré'de posta müdireliği yaptığını söyleyerek cevap vermişti.

Böylece bir yanlış bilgiden diğerine geçerken, ikisi de doğru bir bilgiye ulaşmıştı.

Zira her ikisi de Cadoudal'ı arıyordu.

— Onu tanıyor musunuz? diye sormuştu d'Argentan.

— Hiç görmedim, diye cevap verdi Diana.

— Öyleyse matmazel, size hizmetlerimi sunmaktan mutluluk duyarım, dedi sahte d'Argentan. Cadoudal yakın dostumdur ve onunla karşılaşmamız gereken yere o kadar yaklaştık ki, size hükûmetin değil, onun tahsildarı olduğumu çekinmeden itiraf edebilirim. Onunla ilgili bir tavsiyeye ihtiyacınız varsa, matmazel, tesadüfün –bu durumda Tanrı'nın– sizi yoluma çıkarmasından dolayı iki misli mutlu olurum.

— İtirafınıza karşı benden de bir itiraf, dedi Diana, siz ne kadar Dinan'da tahsildarsanız, ben de o kadar Vitré posta müdiresiyim. Alınacak bir intikamı olan büyük bir kralcı ailenin en küçük kızıyım ve ondan bir yardım istemeye geldim.

— Hangi sıfatla? diye sordu d'Argentan.

— Gönüllü sıfatıyla, diye cevapladı Diana.

Coster ona şaşkınlık içinde baktı, sonra:

— Tahminime göre olmayacak şey değil; Dumouriez'in yaverleri de Fernigli matmazeller değil miydi? O kadar acayip bir zamanda yaşıyoruz ki, her şeye, inanılması imkânsız şeylere bile alışmak lazım.

Sonra başka bir şey konuşulmadı.

La Guerche'de, Vitré'ye giden bir cumhuriyetçi asker müfrezesiyle karşılaşıp aralarından geçmişlerdi.

La Guerche yokuşunun aşağısında yolu kapayan bir kesik ağaç yığını bulmuşlardı.

— Vay canına! dedi Coster, bu barikatın ardından Cadoudal çıkarsa hiç şaşırmam.

Durdu, Diana'nın arabasına durmasını işaret etti ve bir kere kukumav bir kere de baykuş sesi çıkardı.

Bir karga çığlığıyla cevap geldi.

— Dost olduğumuzu anladılar; yine de burada kalın, sizi almaya gelirim.

Ortaya çıkan iki adam, barikatın içinde bir geçiş yolu açtılar ve Diana, yol arkadaşının, Cadoudal olduğunu anladığı bir adamın kollarına atıldığını gördü!

Kısa süre sonra Cadoudal engeli aştı ve Diana'yı karşılamaya bizzat geldi.

Arabaya yaklaştığında, fötr şapkasını eline aldı.

— Matmazel, dedi ona, yolunuza devam da etseniz, bana sizi ağırlama onurunu da bahşetseniz, sizden acele etmenizi istemek zorundayım; bir saate kalmadan cumhuriyetçiler burada olacak ve gördüğünüz gibi onları karşılamaya hazırız.

Diana'ya barikatları gösteriyordu.

— Şu katırtırnaklarının arasına dağılmış yaklaşık bin beş yüz adamım öyle bir müziğe başlayacaklar ki, böylesini hiç dinlememişsinizdir.

— Mösyö, dedi Diana, sizden beni ağırlamanızı istemeye geldim ve daima katılmayı arzuladığım bir gösteriyi, bir çarpışmayı nihayet görme olanağı veren tesadüf karşısında müteşekkirim.

Cadoudal selam verdi, adamlarına arabanın geçebileceği kadar yol açmaları için bir işaret yaptı ve Diana kendini barikatın diğer tarafında buldu.

Etrafına bir göz attı ve Cadoudal'ın bahsettiği katırtırnaklarının içine dağılmış bin beş yüz adam dışında, karabinalarıyla yüzüstü yatmış bin kadar adam gördü.

Atlarının dizginlerini tutan elli kadar süvari koruluğun içine gizlenmişti.

— Madam, dedi Cadoudal, Diana'ya, şu anda komuta göreviyle uğraşmamı yanlış anlamayın; bunları bitirir bitirmez diğer görevlerimi yerine getireceğim.

— Hadi beyler, hadi, dedi Diana, benim için de endişelenmeyin. Bari bir atınız olsaydı...

— Bende iki at var, dedi d'Argentan. Küçük olanını hizmetinize veriyorum. Ancak, çarpışacak bir erkek için koşumlandı.

— Bana lazım olan da tam bu zaten, dedi Diana. Ve genç adamın atının sağrısındaki meşin çantasını aldığını görünce: Sağ olun, diye bağırdı gülerek, Dinan cumhuriyet tahsildarı mösyö!

Sonra arabasının kapısını kapattırdı.

On dakika sonra, barikatın çeyrek fersah uzağındaki dağın yukarısında ilk silahlar patlamış ve çarpışma başlamıştı.

İlk silah sesleri üzerine arabanın kapısı açıldı ve içeriden zarif bir Chouan kostümü giymiş genç bir adamın çıktığı görüldü. Ceketi kadifedendi. Beyaz kemerinden çift namlulu iki tabancanın kabzaları çıkıyordu. Uçuşan beyaz bir tüy takılı bir fötr şapka takmıştı ve belinde hafif bir kılıç taşıyordu.

Coster Saint-Victor'un uşağının getirdiği atın üzerine, kusursuz bir binici olduğunu gösteren bir rahatlıkla atladı ve Breton önderin emri altındaki kırk ila elli adamın arasında yerini aldı.

— Size çarpışmayı anlatmayacağım, diye devam etti Hector. Size sadece, mavilerin tamamen bozguna uğradıklarını ve cesaret harikaları sergiledikten sonra La Guerche köyündeki önderleri Albay Hulot'nun çağrısı üzerine tekrar bir araya geldiklerini söyleyeyim.

O gün Cadoudal ve adamları için önemli miktarda bir maddi kazanç sağlanmamıştı, fakat çarpışmanın moralleri üzerindeki etkisi muazzam oldu.

Cadoudal, iki bin adamla, beş yıldır savaş içinde pişmiş dört bin ila beş bin tecrübeli askere kafa tutmakla kalmamış, ayrıca dört ila beş yüz adamlarını öldürerek onları çıkmak istedikleri şehre geri püskürtmüştü.

Yeni ayaklanma, yani Vendée ayaklanmasının ardından gelen Breton ayaklanması, bir zaferle başlıyordu.

Diana en ön safta çarpışmış, karabinasını sık sık ateşlemiş, üç dört kere yakından sıkıştırıldığında da tabancalarıyla ateş etme fırsatı bulmuştu.

Coster Saint-Victor ise, Chouan ceketini omzuna atmış ve koluna bir süngü darbesi almış olarak dönüyordu.

— Mösyö, dedi genç kız dumanlar arasında gözden kaybolmuş ve tüm çarpışma boyunca en ön safta dövüşmüş olan Cadoudal'a, size neden katıldığımı ve sizden ne istediğimi kendi ağzımdan öğrenmek için dövüşün bitmesini istemiştiniz: Dövüş bitti, birliğinize katılmak istiyorum.

— Hangi sıfatla madam? diye sordu Cadoudal.

— Sıradan bir gönüllü sıfatıyla. Az önce size gürültünün ve dumanın beni korkutmadığını ispatladım.

Alnı kırışan Cadoudal'ın yüzünü ciddi bir ifade kapladı.

— Madam, dedi, ilk bakışta göründüğünden daha ciddi bir teklif bu. Size garip bir şey söyleyeceğim: Öncesinde din adamlığı yolunda ilerlediğim için, bu yola girerken gerekli bütün koşulları gönülden yerine getirdim ve hiçbirini ihlâl etmedim. Sizin katılmanızla her badireyi atlatacak yiğitlikte sevimli bir yaver kazanacağımdan kuşkum yok. Kadınların da erkekler kadar iyi olduğuna inanırım. Ve Neron'un yaptırdığı işkence sırasında yandaşlarını ele vermemek için kendi dilini dişleriyle koparan Epikharis'ten önünde insanların titrediği bir canavarı yeryüzünden kaldıran Charlotte Corday'e kadar, her yüzyılda kadın cesaretinin kanıtlarına daima şahit olmuşuzdur. Fakat bizim dindar bölgelerimizde, özellikle de yaşlı Bretanya'mızda, Charette'in askerî şöhretini bile geride bırakan önyargılar vardır; bu önyargılar çoğu zaman bir önderi bazı bağlılıklarla mücadele etmeye zorlar. Silah arkadaşlarımın çoğunun karargâhlarında katledilmiş kralcıların kız kardeşleri veya kızları bulunmuştur; bu kadınlara bizden talep ettikleri yardımı ve himayeyi sağlamamız gerekmiştir.

— Peki size benim katledilen kralcılardan birinin kızı ya da kız kardeşi, belki ikisi de olmadığımı ve de demin bahset-

tiğiniz kabul edilme hakkına sahip olmadığımı kim söylüyor? diye haykırdı Diana.

— O halde, diye söz aldı d'Argentan gülümseyerek, nasıl oluyor da Barras imzalı, Vitré posta müdiresine ait bir pasaport taşıyorsunuz?

— Bana kendi pasaportunuzu gösterme iyiliğini bahşeder misiniz? diye sordu Diana sahte d'Argentan'a.

— Ah! İnanın yerinde bir cevaptı, dedi Cadoudal; Diana'nın bu cevabı ve bu ısrarı çok ilgisini çekmişti.

— Sonra da bana, General Cadoudal'ın dostu, hatta neredeyse sağ kolu olmanıza karşın, nasıl olup da Dinan vergi tahsildarı vasfınızla cumhuriyet topraklarında dolaşma hakkına sahip olduğunuzu açıklarsınız.

— Gerçekten de, dedi Cadoudal, matmazele nasıl Dinan vergi tahsildarı olduğunu açıklasana, böylece o da sana nasıl Vitré posta müdiresi olduğunu açıklar.

— Ah! Edepli dostumuz Cadoudal önünde açıklama cüretini gösteremeyeceğim bir sırdır bu. Bununla birlikte, çok ısrar ediyorsanız, onun yüzünü kızartma pahasına, Paris'te Feydeau Tiyatrosu'nun* yakınında, yurttaş Barras'ın hiçbir isteğini reddedemediği Aurélie de Saint-Amour diye bir küçükhanım vardır ki, o da benim hiçbir isteğimi reddetmez.

— Üstelik, dedi Cadoudal, dostumun pasaportundaki d'Argentan adı, bütün Chouan ve Vendée çetelerine ve Fransa ile yurtdışında beyaz kokart taşıyan kralcılara gösterildiğinde serbest geçiş belgesi hizmeti görüyor. Matmazel, artık çekinecek bir şey kalmadığına göre gizleyecek bir şeyi de kalmayan yol arkadaşınız, Cumhuriyet'in Dinan'daki vergi tahsildarı değil, General *Tête-Ronde* ile Yehu'nun askerleri arasında bağlantıyı sağlayan kişidir.

Bu adı duyan Diana hafifçe ürperdi.

---

* Şarkıyla karışık piyeslerde uzmanlaşmış olan Opéra-Comique'in, devrim sırasında biri 1791'den beri Feydeau Sokağı'nda bulunan ve 1800'de Favart salonundakiyle birleşen iki kumpanyası vardı. (Fr.e.n.)

— Hatta korkunç bir infaza şahit olduğumu da eklemeliyim, dedi sahte d'Argentan, cemiyete ihanet etmiş olan Fargas kontu önümde hançerlendi.

Diana kanının yanaklarından çekildiğini hissetti. Adını vermiş olsa, kendini tanıtmış olsa, yolculuğu amacına ulaşamayacaktı. Yehu'nun askerleri tarafından cezalandırılmış Fargas vikontunun kız kardeşine, Yehu'nun askerlerinin adları ve gizlendikleri yerler asla söylenmeyecekti.

Dolayısıyla sustu ve d'Argentan'ın yarıda kestiği cümlesinin sonunu getirmesini beklemiş gibi göründü.

Cadoudal sessizliğini anladı ve devam etti:

— Adı d'Argentan değil, Coster Saint-Victor'dur; şimdiye kadar, kutsal davamız için az önce aldığı yara dışında bir güvencesi de yoktur...

— Bağlılığını ispatlamak için bir yara yetiyorsa, dedi Diana soğuk bir biçimde, orası kolay.

— Nasıl yani? diye sordu Cadoudal.

— Bakın!

Diana kemerinden kardeşini öldüren sivri hançeri çekti ve koluna Coster'in yaralı olduğu noktadan öyle bir kuvvetle vurdu ki, bir taraftan giren bıçak öte taraftan çıktı.

Sonra, hançerin saplandığı kolunu Cadoudal'a uzatarak:

— Soylu bir ailenin kızı olup olmadığımı mı bilmek istiyorsunuz? Bakın! Umarım ki kanımdaki asalet, Mösyö Coster Saint-Victor'dan aşağı kalmaz. Size güven verecek unvanlarımı mı öğrenmek istiyorsunuz? Şu hançer Yehu'nun askerlerine bağlı olduğumun teminatıdır. Adımın ne olduğunu mu bilmek istiyorsunuz? Kocasına zayıflığı hakkında güven vermek için bir bıçak darbesiyle kolunu delen o Romalı kadının evladıyım. Adım Porcia!*

---

* Brutus'ün karısı kocasının tasarılarını sezmiş ve kendisine güvenebileceğini göstermek için, Sezar'a karşı komplo başarısızlığa uğrarsa ve mahvına sebep olursa ölümün karşısına hangi cesaretle çıkacağını kanıtlamak amacıyla uyluğunda bir yarayla karşısına çıkmıştır. (Fr.e.n.)

Coster Saint-Victor'un içi titredi ve Cadoudal'ın intikam kahramanı kıza hayranlıkla baktığı sırada:

— Bu genç kızın az önce kendini yaraladığı bıçağın Yehu'nun askerlerinin hançeri olduğunu teyit ederim, dedi. Kanıtı da, işte kabul edildiğim gün önderimiz tarafından bana verilen aynı hançer.

Ve göğsünden Matmazel de Fargas'ın kolunu delip geçene tıpatıp benzer bir hançer çıkardı.

Cadoudal elini Diana'ya uzattı.

— Şu andan itibaren matmazel, dedi, artık babanız yoksa, babanızım; artık kardeşiniz yoksa, kız kardeşimsiniz. Herkesin adını başka bir ad ardına saklamak zorunda kaldığı bir dönem yaşadığımızdan, sizin de adınız, bir Romalı adına layık olarak, Porcia olacak. Şu andan itibaren, bizdensiniz matmazel ve ilk seferde şef rütbesini kazandığınız için, cerrahımız yaranıza pansuman yaptıktan sonra, toplayacağım konseye katılacaksınız.

— Sağ olun general, dedi Diana. Cerraha gelince, Mösyö Coster Saint-Victor'un ne kadar ihtiyacı varsa benim de o kadar ihtiyacım var; benim yaram onunkinden ciddi değil.

Ve hançeri o ana kadar durduğu yaradan çekti ve yenini güzel kolunu açığa çıkaracak şekilde boylu boyunca yardı.

Sonra Coster Saint-Victor'a hitaben:

— Dostum, dedi, bana boyunbağınızı ödünç verir misiniz?

Diana de Fargas, hiç kimse hakiki adını öğrenmeksizin daima Porcia adını kullanarak, Bretanya ordusunda, Cadoudal'ın yanında iki yıl kaldı.

İki yıl boyunca girilen bütün savaşlara katıldı, büyük bir sadakatle bağlı göründüğü önderinin karşılaştığı tüm tehlikelerden ve bütün yorgunluklardan payını aldı.

İki yıl boyunca Yehu'nun askerlerine olan nefretini bastırdı; başarılarını övdü, Morgan'ın, d'Assas'ın, Adler'in ve Montbar'ın adlarını saygıyla andı.

O zamana kadar aşkına duyarsız kalan hiçbir kadınla karşılaşmamış olan yakışıklı Coster Saint-Victor, iki yıl boyunca onu aşkıyla boşuna sarmaladı.

Nihayet, iki yıl sonra, bu uzun ve sebatkâr bekleyiş hedefine ulaştı.

Aniden Fransa'nın üzerinde *18 Brumaire*'in şimşeği çaktı.

Yeni diktatör bakışlarını hemen Vendée ve Bretanya bölgelerine yöneltti. Cadoudal asıl savaşın şimdi başlayacağını ve bu savaşa destek sağlamak için para gerektiğini anladı.

Bu parayı sadece Yehu'nun askerleri sağlayabilirlerdi.

Coster Saint-Victor kısa süre önce baldırına bir mermi yemişti; dolayısıyla bu sefer parayı tahsil etmek için onu göndermek imkânsızdı.

Aklına, hâlâ sadece Porcia adıyla tanıdığı Diana geldi.

Bağlılığını ve cesaretini şimdiye dek o kadar çok kanıtlamıştı ki, Coster Saint-Victor'un yokluğunda, güvenilir birine emanet edilmesi gereken bu görevi hakkıyla sadece onun yerine getirebileceğini düşündü.

Fransa'da kadın kostümü altında, rahatsız edilmeden yolculuk edebilirdi.

Arabayla seyahat ederek kayda değer meblağlar taşıyabilirdi.

Danıştığı yaralı onunla tamamen hemfikirdi.

Diana yaralının yatağının yanına çağrıldı. Orada, Cadoudal ondan ne istediğini açıkladı.

Yani:

Cadoudal'ın ve Coster Saint-Victor'un yazacağı iki mektup sayesinde Yehu'nun askerleriyle ilişkiye geçmeli ve her zamankinden daha şiddetli çatışmaların çıkma tehdidinin hissedildiği bir anda, hiç olmadığı kadar ihtiyaç duyulan parayı ona getirmeliydi.

Diana'nın yüreği sevinçle hopladı, yine de içinden geçenleri ele verecek hiçbir his yüzüne yansımadı.

— Görev her ne kadar zor olsa da, dedi, tek isteğim onu yerine getirmektir; fakat, generalin ve Mösyö Coster Saint-

Victor'un mektupları dışında, toplantılarına katılabilmem için bana geçeceğim yolların ayrıntılarıyla ilgili tüm bilgiler, bütün parolalar, bütün şifreler lazım.

Coster Saint-Victor bu bilgileri ona verdi. Diana da dudaklarında bir tebessüm ve yüreğinde kinle yola koyuldu.

XVII
Ceyzériat Mağaraları

Diana, Paris'e gelince Başkonsül Bonaparte'tan bir görüşme talebinde bulundu.

Roland, Cadoudal'ın yanındaki görevinden döneli iki ya da üç gün olmuştu. Roland'ın kadınlara ne kadar az ilgi gösterdiği bilinir. Porcia'yı gördü, ama kim olduğunu merak etmeden yanından geçti. Ayrıca belki onun bir kadın olduğunu bile anlamamış ve Chouan'ın teki zannetmişti. Barras artık gücünü kaybetmişti; bu yüzden ona danışmak Diana'nın aklına bile gelmedi.

Görüşme talep ettiği mektupta, Yehu'nun askerlerini ele geçirmenin bir yolunu bildiğini ve bazı koşullar altında bizzat başkonsülle üzerinde görüşmeyi istediği bu yolu ona arz edeceğini söylüyordu.

Bonaparte siyasete karışan kadınlardan nefret ederdi.

Maceracının biriyle muhatap olmaktan çekinerek, mektubunu Fouché'ye gönderdi ve Matmazel Diana de Fargas'ın nasıl biri olduğunu bizzat görmesini istedi.

— Fouché'yi tanıyor musunuz matmazel? diye sordu Hector, sözünü yarıda keserek.

— Hayır mösyö, diye cevapladı Claire.

— Çirkinliğin en yüce halidir. Dimdik bakan mavi gözlerinin her biri ayrı bir yöne dönüktür; seyrek sarı saçlı, külrengi tenli, yassı burunlu, çirkin dişlerle dolu eğri ağızlı, sarkık çeneli, yüzünde kir gibi duran sarı kızıl sakallı biri; Fouché böyle biridir işte.

Güzel, doğal olarak çirkinden tiksinir.

Fouché'nin eski rahip okulu öğrencilerine özgü o sahte tevazunun sezildiği yarı aşağılık yarı küstah bir havayla salonunda karşısına çıkması üzerine, Diana'nın bütün ahlâki ve fiziki duyuları ayaklandı.

Ona zaptiye amirinin geldiği bildirilmişti ve bütün kapıları açan bu unvan adama Diana'nın kapısını da açmıştı; fakat, iğrenç yaratığı görünce içgüdüsel olarak kanepesinde geriye yaslandı ve Fouché'ye oturacak yer göstermeyi unuttu.

Adam bir koltuk çekip oturdu; sonra, Diana ona tiksintisini gizlemeye çalışmayan bir ifadeyle baktığından:

— Demek böyle küçükhanım! dedi Fouché, demek polise ihbarlarda bulunacak ve bir anlaşma yapacaksınız, öyle mi?

Diana etrafına öyle büyük bir şaşkınlıkla bakındı ki, usta kanun adamı onun rol yapmadığını gördü.

— Neye bakıyorsunuz? diye sordu.

— Kime hitaben konuştuğunuza bakıyorum, beyefendi.

— Ama sizinle konuşuyorum matmazel, dedi Fouché küstahça.

— Öyleyse hata ediyorsunuz mösyö, dedi. Ben bir küçükhanım değilim, büyük bir hanımım; Avignon'da katledilmiş olan Fargas kontunun kızı, Bourg'da katledilen Fargas vikontunun kız kardeşiyim. Polise ihbarda bulunmaya da, onunla herhangi bir anlaşmaya varmaya da gelmemiştim. Bu işleri polis şefi ya da memuru olan bedbahtlara bırakıyorum. Ben adalet istemeye gelmiştim, diyerek yerinden kalkıp ilave etti: O iffetli tanrıçayla hiç alakanız olmamasından kuşkulandığımdan, benim evime gelmekle kapıyı şaşırdığınızı belirtmek zorundayım.

Fouché'nin, hayretten ya da küstahlıktan, koltuğundan hiç kalkmadığını görünce, salondan ayrıldı ve odasına girerek kapıyı sürgüledi.

İki saat sonra, Roland de Montrevel onu başkonsül adına almaya geliyordu.

Annesinin idaresi altında aldığı seçkin terbiyeyi ve kadınlara gösterilmesi gerektiğini öğrendiği bütün özeni sergileyen Roland, onu görüşme salonuna götürdü ve Bonaparte'a haber vermeye gitti.

Birkaç dakika sonra Bonaparte içeri girdi.

— Şu işe bakın! dedi, Diana'nın yaptığı reveransa iyi niyetli bir baş işaretiyle karşılık vererek, şu Fouché hödüğü, karşısında her zamanki hayâsız kadınlardan biri var zannedip size son derece yakışıksız davranmış. Kusuruna bakmayın: Eski bir Oratoire* piyonundan ne bekleyebilirsiniz?

— Daha iyisini beklemezdim, yurttaş başkonsül; fakat sizden bir başka haberci beklemeliydim.

— Haklısınız, dedi Bonaparte, inanın bir hamlede iki ders verdiniz; fakat işte karşınızdayım: Görelim bakalım, bana söyleyecek ilginç şeyleriniz varmış; konuşun.

— Durduğunuz yerde dinlemeyi hiç bilmiyorsunuz; beni dinlemenize ihtiyaç duyduğuma göre, yürümemizi ister misiniz?

— Yürüyelim öyleyse, dedi Bonaparte. Kadınlarla görüştüğüm zaman yürümemeleri, işte bu hiç hoşuma gitmiyor.

— Doğru. Ama iki yıl boyunca Cadoudal'ın emir subaylığını yaparsanız, yürümeye alışıyorsunuz.

— Cadoudal'ın iki yıl emir subaylığını mı yaptınız?

— Evet.

— Yaverim Roland'ın sizi simaen ya da ismen bilmemesi nasıl açıklanabilir?

— Bretanya'da Porcia'dan başka bir adla tanınmamam ve Cadoudal'ın yanına geldiğinde ondan uzak durmaya özen göstermiş olmam sebebiyle.

— Ah! Demek Chouanların arasına katılabilmek için koluna bıçak sokan kadın sizdiniz?

— İşte izi, dedi Diana, elbisesinin yenini sıyırarak.

---

* Bir Katolik cemaati. (ç.n.)

Bonaparte gözünü bu harikulade kola dikti ve yaradan başka bir yere bakmaz göründü.

— Tuhaf bir yara bu, dedi.

— Onu açan hançer daha da tuhaf, dedi Diana, işte buydu.

Ve başkonsüle Yehu'nun askerlerinin som demirden hançerini gösterdi.

Bonaparte hançeri aldı ve etrafına korkunç bir izlenim yayan bu sert hatlı nesneyi dikkatle inceledi.

— Peki bu hançeri nerede buldunuz? diye sordu Bonaparte.

— Kardeşimin göğsünde, kalbine saplanmıştı.

— Anlatın bana, ama çabuk, zamanım değerli.

— İki yıldır intikamını almak için bekleyen kadının zamanından değerli değildir.

— Korsikalı mısınız?

— Hayır; fakat bir Korsikalıya hitap ediyorum, beni anlayacaktır.

— Ne istiyorsunuz?

— Kardeşimin canını alanların canlarını istiyorum.

— Onlar kim?

— Bunu size mektubumda söylemiştim, Yehu'nun askerleri.

— Hatta onları yakalamanın yolunu bildiğinizi de eklemişsiniz.

— Parolalarını biliyorum ve elimde iki mektup var: Biri Cadoudal'dan, biri de Coster Saint-Victor'dan, önderleri Morgan'a iletilmek üzere.

— Onları yakalatabileceğinizden emin misiniz?

— Eminim, yanıma örneğin Mösyö Roland de Montrevel gibi yiğit ve zeki bir adam ve yeterli sayıda asker verilirse.

— Koşullarınız olduğunu söylemişsiniz: Koşullarınız nedir?

— Öncelikle affedilmemeleri.

— Hırsızları ve canileri hiç affetmem.

— Sonra, onlar adına üstlendiğim görevimi bütünüyle yerine getirmeme izin verilmesi.

— Nedir bu görev?

— Cadoudal'ın ihtiyaç duyduğu ve Cadoudal'ı bana sırlarını açmaya zorlayan parayı tahsil etmek.

— Bu parayı dilediğiniz gibi kullanma serbestliği mi istiyorsunuz?

— Ah! Yurttaş başkonsül, dedi Matmazel de Fargas, işte bu görüşme hakkında muhafaza edeceğim güzel anıyı daima gölgeleyecek bir söz.

— Peki o zaman bu parayı ne yapmak istiyorsunuz?

— Gitmesi gereken yere ulaştırılacağından emin olmak istiyorum.

— Benimle savaşanlara para yollamanız için size izin vermemi mi? Asla!

— O zaman general, ben müsaadenizi isteyeyim, birlikte yapacağımız hiçbir şey kalmadı.

— Ah! Şu kafa! dedi Bonaparte.

— Şu yürek! demeliydiniz general.

— Bu ne anlama geliyor?

— Utanç verici teklifleri reddeden, kafa değil yürektir.

— Yine de, düşmanlarıma silah temin edemem.

— Mösyö Roland de Montrevel'e tamamen güveniyor musunuz?

— Evet.

— Şerefinize ve Fransa'nın çıkarlarına aykırı hiçbir şey yapmayacağını biliyor musunuz?

— Bundan eminim.

— Madem öyle! Bu işi ona verin. Bu meseleyi başarıyla halletmenin yollarını ve yardımımı esirgememenin şartlarını onunla konuşuruz.

— Kabul, dedi Bonaparte.

Sonra, her konuda hızlı karar alma yeteneğiyle, kapıda bekleyen Roland'ı çağırdı:

— Roland, buraya gel.

Roland içeri girdi.

— Bütün yetki sende, madamla uyum içinde hareket et ve ne pahasına olursa olsun, yolcu arabalarını durdurup yağmalayarak kendilerini büyük senyörler sanan şu yol kesen eşkıyaları başımdan defet.

Sonra, Diana de Fargas'a doğru hafif bir selam vererek:

— Unutmayın, dedi, eğer başarırsanız, sizi tekrar görmekten büyük zevk duyarım.

— Peki ya başaramazsam?

— Mağlupları tanımam.

Ve genç kızı Roland'la yalnız bırakarak çıktı.

Kadınların karıştığı her işten yüksünen Roland, Diana de Fargas'ın cinsinin o kadar sıradışı bir örneği olması karşısında, ona iyi ve yiğit bir yoldaş muamelesi yaptı; genç kız, Fouché'nin küstahlığından ne kadar hazzetmemişse, bu yakınlıktan da o kadar hoşlandı. Bir saat içinde, aralarında her şeyi kararlaştırdılar ve aynı akşam, genel karargâhları olan Bourg-en-Bresse'e iki farklı yoldan gitme hususunda anlaştılar.

Bütün bilgilere sahip olan, parolaları ve şifreleri bilen, Cadoudal ile Coster Saint-Victor'un mektuplarını taşıyan Diana de Fargas'ın, tekrar Chouan kılığına girip Porcia adını alarak dört önderin toplantı halinde olduğu Seillon'a rahatça girmesi kolayca anlaşılabilir.

En ufak bir şeyden kuşkulanmadı; haberci bir kadın değil –erkek giysili Diana'nın cinsiyetini anlamak kolaydı–, fakat bu kadının Matmazel de Fargas, yani ihanetinin cezasını vermek için katlettikleri adamın kız kardeşi olduğundan şüphelenilmedi.

Cadoudal'ın istediği meblağın, yani yüz bin frangın tamamı Seillon Manastırı'nda bulunmadığından, kalan kırk bin frangı vermek için Diana'ya ertesi gün gece yarısı Ceyzériat mağaralarında randevu verdiler.

Diana bu bilgileri ilettiğinde Roland'ın yaptığı ilk iş, jandarma komutanı yüzbaşıyı ve şehrin garnizonundaki Dragon süvarilerinin albayını yanına çağırtmak oldu.

Bir araya geldiklerinde, onlara yetki belgelerini gösterdi.

Süvari albayının, istediği sayıda adamla emrine itaat edecek bir adam olduğunu anladı; fakat jandarma yüzbaşısı, bunun tam aksine, kendi deyişiyle üç yıldır ona *aman vermez* Yehu'nun askerlerine karşı kin dolu, güngörmüş bir adamdı.

Onları on kere fark etmiş, nerede olduklarını sezmiş, peşlerine düşmüştü ve yaşlı askerin kimi zaman bindikleri atların kusursuzluğundan, kimi zaman kurnazlıktan, ustalıktan, kimi zaman stratejik üstünlükten dolayı onları elinden kaçırdığını itiraf etmesi gerekmişti.

Bir keresinde, onlara hiç beklemediği bir anda Seillon ormanında rastlamıştı: Dövüşmeyi yiğitçe kabul etmiş, onun üç adamını öldürmüş ve yanlarında iki yaralı götürerek çekilmişlerdi.

Haklarından gelmekten ümidini kesmeye başlamıştı ve tek bir isteği vardı; o da onlarla karşı karşıya geldiğinde artık hükûmetin emirleriyle elinin kolunun bağlanmamasıydı; Roland tam o sırada gelmişti ve yaşadığı sakin ve huzurlu hayat içinde ya da daha ziyade içine düşmüş olduğu ümitsizliğin verdiği o dermansızlıkla kendisini silkelemekle meşguldü.

Fakat Roland, yoldaşı kadına bildirilen randevu yerinin Ceyzériat mağaraları olduğunu söylediği anda, yaşlı subayı bir düşüncedir aldı, düşüncesinin atılım yapmasını engelleyen oymuş gibi başından üç boynuzlu şapkasını çıkardı, masanın üzerine koydu ve gözlerini kırpıştırarak:

— Durun bakalım, bekleyin! Ceyzériat mağaraları, Ceyzériat mağaraları... elimize düştüler.

Ve şapkasını tekrar başına koydu.

Süvari albayının dudaklarına bir tebessüm yayıldı.

— Eline düştüler! dedi.

Roland ile Diana birbirlerine kuşkuyla baktılar. Yaşlı yüzbaşıya albay kadar güvenmiyorlardı.

— Durumu gözden geçirelim, dedi Roland.

— Halkın yaltakçıları Brou Kilisesi'ni yıkmak istedikleri vakit, aklıma bir fikir gelmişti...

— Bu beni hiç şaşırtmıyor, dedi Roland.

— Bunu, sadece kilisemizi değil, içindeki harikulade kabirleri* kurtarmak için de düşünmüştüm.

— Bu fikir neydi? diye sordu Roland.

— Kiliseyi süvariler için ot deposu haline getirmek.

— Anlıyorum, dedi Roland, kuru ot mermeri kurtarırdı. Hakkınız var dostum, iyi bir fikir.

— İşte böyle! Dolayısıyla kiliseyi bana teslim ettiler; ben de bütün bölümlerini ziyaret etmek istedim.

— Sizi huşu içinde dinliyoruz, yüzbaşı.

— Pekâlâ öyleyse! Mahzenin dibinde, bir yer altı dehlizine açılan ufak bir kapı buldum; bu yer altı dehlizi yaklaşık çeyrek fersahlık bir yol katettikten sonra, girişi parmaklıkla kapalı olan Ceyzériat mağaralarına çıkıyordu.

— Vay canına! dedi Roland, anlamaya başlıyorum.

— Ben anlamıyorum, dedi süvari albayı.

— Oysa çok basit, dedi Matmazel de Fargas.

— Şunu albaya izah etsenize Diana, dedi Roland, böylelikle ona iki yıl Cadoudal'a yaverlik yapmanızın boşuna olmadığını ispatlamış olursunuz.

— Evet, şunu bana izah etsenize, dedi albay, bacaklarını ayırıp kılıcından destek alarak ve göğe bakarken kırpıştırdığı gözlerini fal taşı gibi açmıştı.

— Tamam öyleyse! dedi Matmazel de Fargas, yüzbaşı on ila on beş adamıyla Brou Kilisesi'nden geçer ve dehlizin sonunda bekler. Dehlizin açık girişinden yirmi kadar adamla

---

* Notre-Dame de Brou Kilisesi'nde Savoie dükü Güzel Philibert'in, annesi Marguerite de Bourbon'un ve karısı Marguerite d'Autriche'in Michel Colombe, Conrad Meyt ve Van Beughem tarafından yapılmış hayranlık verici mozoleleri bulunmaktadır. (Fr.e.n.)

saldırırız. Yehu'nun askerleri ikinci çıkıştan kaçmaya çalışırlar; orada yüzbaşı ve adamlarıyla karşı karşıya gelirler ve iki ateş arasında kalırlar.

— İnanın, benim de düşündüğüm buydu, dedi jandarma yüzbaşı, planının bir kadın tarafından keşfedilmesine hayran kalarak.

— Ne kadar aptalım! dedi süvari albayı, alnına vurarak.

Roland bunu onayladığını belli eden hafif bir işaret yaptı.

Sonra yüzbaşıya dönerek:

— Yalnız yüzbaşı, kiliseden geçerek oraya onlardan önce varmanız önemli. Yehu'nun askerleri mağaralara ancak gece ve elbette diğer kapıdan girecekler. Ben ve Matmazel de Fargas, Chouan kılığında orada olacağız. Kırk bin frangı alacağım; çıkarken, onlara yaklaşmamı sağlayacak parola sayesinde, iki nöbetçiyi hançerleyeceğim. Kırk bin frangı başına jandarma dikeceğimiz bir köşeye saklayacağız. Sonra geri dönüp mağaraya gireceğiz; Yehu'nun askerlerine saldıracağız. Baskına uğradıklarından kaçmak isteyeceklerdir, fakat parmaklığın önünde yüzbaşıyla adamlarını bulacaklar; iki ateş arasında kalacaklar ve en sonuncusuna kadar ya teslim olacak ya öldürülecekler.

— Bu sabah gün doğmadan görevimin başında olacağım, dedi yüzbaşı. Bütün gün için yeterli erzakı götüreceğim; akşama da savaş olacak!

Kılıcını çekti, duvara birkaç darbe indirdi ve yeniden kınına yerleştirdi.

Roland yüzbaşıya bu kahramanlık gösterisinin yatışması için zaman tanıdı ve yaşlı askerin omzuna vurdu.

— Benim planımla desteklenen planınızda değiştirecek hiçbir şey yok. Gece yarısı, Matmazel de Fargas ve ben paramızı almak için mağaraya gireceğiz ve çeyrek saat sonra, ilk tüfek sesini duyduğunuzda, aynen dediğiniz gibi sevgili yüzbaşım, savaş başlayacak.

— Savaş! diye tekrarladı süvari albayı, bir yankı gibi.

Roland, herkes yapacağını iyice bellesin diye az önce kararlaştırdıklarını bir kere daha tekrarladı ve jandarma yüzbaşıyla mağarada, süvari albayıyla da öğleden sonra iki buçukta görüşmek üzere iki subaydan müsaade istedi.

Her şey kararlaştırdıkları gibi gerçekleşti.

Sahte adları ve kılıklarıyla, biri Bruyère'den, diğeri Branche-d'Or'dan gelen Diana de Fargas ve Roland, biri dağın yukarısında, diğeri mağara girişinde bekleyen iki nöbetçiye parolayı söyledikten sonra Ceyzériat mağarasına girdiler.

Fakat beklenmedik bir olayla karşılaştılar.

Morgan bir işi nedeniyle oradan ayrılmak zorunda kalmıştı. Onun yokluğunda, toplantıyı Monbart ile diğer iki lider, d'Assas ile Adler yönetiyorlardı.

Hiçbir şeyden kuşkulanmadılar ve Diana ile Roland'a kırk bin frangı verdiler.

Karargâhlarının görünümünden yoldaşların geceyi mağarada geçirdikleri anlaşılıyordu.

Fakat asıl lider orada değildi.

Roland ile Diana başarmış olsalar da, Morgan'ı da diğerleriyle beraber ele geçirmediklerine göre başarıları noksan kalıyordu.

Muhtemelen Morgan geceleyin dönecekti, ama saat kaçta?

Bütün hazırlıklar kararlaştırılmıştı; üç lideri yakalamak, dördünü de elden kaçırmaktan iyiydi.

Zaten, yurtdışına çıkmadığı takdirde, çetelerinin başındaki dört lider yerine yalnız bir adamı yakalamak daha kolay olurdu.

Tek başına kaldığını anlayınca, belki de ona boyun eğdirilebilirdi.

Roland ile Diana iki kaş göz hareketiyle planlarında hiçbir değişiklik yapmayacakları hususunda anlaştılar.

Roland parolayı söyleyerek nöbetçiye yaklaştı. Daha üçüncü sözcükte nöbetçi yalpaladı ve yere kapaklandı.

Roland onu hançerlemişti.

İkinci nöbetçi de ilki gibi bir çığlık bile atamadan yere yığıldı.

Sonra kararlaştırılmış bir işaretin verilmesiyle albay ve yirmi süvari belirdi.

Albay kafası fazla çalışan bir adam değildi; ama kılıcı gibi gözüpek, eski bir askerdi.

Kılıcını kınından çekti ve adamlarının başında yürüdü. Roland sağında, Diana da solunda ilerliyorlardı.

Daha on adım gitmemişlerdi ki iki el tüfek sesi yankılandı: Montbar tarafından Ceyzériat köyüne gönderilen ve Roland'ın süvari askerleriyle karşılaşan posta arabası soyguncularından biriydi bu.

Mermilerden biri kimseye isabet etmeden geçti, diğeri bir adamın kolunu kırdı.

Sonra, "Silah başına!" çığlığı yankılandı.

Neredeyse o anda, mağaraya giden anayolun sağında ve solunda konumlanmış yirmi ila otuz odadan birindeki meşalelerden yansıyan ışık huzmesinde, tüfeğinin dumanı hâlâ tüterken can havliyle koşan bir adam belirdi.

— Silah başına! diye bağırdı. Silah başına! Dragon süvarileri bunlar!

— Komuta bende! diye haykırdı Montbar. Tüm ışıkları söndürün ve kiliseye çekilin.

Tehlikenin anlaşıldığını belli eden bir aceleyle emre itaat edildi.

Yer altı dehlizlerinin her köşesini ezbere bilen Montbar, peşinde yoldaşlarıyla mağaranın derinliklerine doğru atıldı.

Aniden, kırk adım ilerisinde alçak sesle verilen bir emri, sonra da mermi sürülen tüfeklerin tıkırtısını işitir gibi oldu.

— Dur! dedi kollarını uzatarak.

— Ateş! dedi bir ses.

— Yere yatın! diye haykırdı Montbar.

Bu komut daha tamamlanmamıştı ki dehliz korkunç bir patlamayla aydınlandı.

Montbar'ın komutunu yerine getirmeye zamanı olanların hepsi, kafalarının üzerinden geçen mermilerin vızıltısını duydular. Komutu yerine getirmeye zaman bulamayan ya da anlamamış olanların ikisi ya da üçü yere yığıldı.

Montbar ile yoldaşları, her ne kadar bir anlığına da olsa, bu aydınlığın parıltısında, jandarmaları üniformalarından tanıdılar.

— Ateş! diye haykırdı bu sefer Montbar.

Bu komutla on iki ila on beş tüfek sesi yankılandı.

Tekrar kararan kubbe yeniden aydınlandı.

Üç Yehu askeri yerde kımıldamadan yatıyordu.

— Arka yol kesilmiş, dedi Montbar; geri dönüyoruz, eğer bir şansımız varsa o da orman tarafında.

Montbar ve kendisini izleyen askerleri hızlı adımlarla yola koyuldular.

Jandarmaların yaylım ateşi bir kez daha işitildi; bir iki inilti ve toprağa düşen bir bedenin gürültüsü, misillemenin pek etkisiz olmadığını gösterdi.

— İleri dostlarım, diye bağırdı Montbar, postumuzu pahalıya satalım.

— İleri, diye tekrarladı askerleri.

Fakat Montbar ilerledikçe, kendisini endişelendiren bir duman kokusu alıyordu.

— Sanırım, bu kopuklar bizi dumana boğuyorlar, dedi.

— Korkarım öyle, dedi Adler.

— Karşılarında tilki var zannediyorlar.

— Pençelerimizi görünce aslan olduğumuzu anlayacaklar.

İlerledikçe duman yoğunlaşıyor, parıltı canlanıyordu. Son dönemece gelindi.

Çıkışa en fazla elli adım kala, etrafa duman yaymak için değil, ama ortalığı aydınlatmak için bir odun yığını yakılmıştı.

Bu odun ateşinin parıltısında, mağara girişindeki süvari askerlerinin karabinalarının ve kılıçlarının parıldadığı görülüyordu.

— Şimdi, diye haykırdı Montbar, ölelim, ama aynı zamanda öldürelim.

Ve bu ışık çemberine doğru ilk kendi atıldı ve av tüfeğinin iki mermisini süvarilerin üzerine boşalttı.

Sonra, artık bir işe yaramayan tüfeğini fırlatarak, kemerindeki tabancaları çekti ve umutsuzca jandarmaların üzerine atıldı.

Size o sırada neler olduğunu anlatmayı bile denemeyeceğim, diye devam etti genç kont; bir beddua, küfür ve çığlık fırtınası ortasında göğüs göğüse korkunç bir dövüş başladı; mermiler ortalığı kaplayan dumanı yaran şimşekler gibiydi: Sonra, tabancalar boşaldığında, sıra hançerlerin çekilmesine geldi.

Ardından, jandarma yetişti ve tozun dumana karıştığı bu kıpkırmızı atmosferin ortasında mücadele eden, gerileyen, direnen, tekrar gerileyen grupların içine girdi. Kudurmuş birinin bağırdığı ya da can çekişen birinin sesi işitiliyordu. Bir insanın son nefesiydi bu.

Bu boğazlaşma belki on beş, belki yirmi dakika sürdü; ardından, bu yirmi dakikanın sonunda, Ceyzériat mağarasında yerde yatan ceset sayısı yirmi ikiydi.

On üçü süvari askerlerine ve jandarmalara, dokuzu da Yehu'nun askerlerine aitti.

Yehu'nun askerlerinden beşi hayatta kalmıştı: sayıları azalmış, her tarafları yara bere içinde kalmış, canlı yakalanmışlardı. Matmazel de Fargas onları kadim Nemesis'in* bakışlarıyla süzüyordu.

Yaralıların etrafında ellerinde kılıçlarıyla jandarma ve süvari askerlerinden geri kalanlar vardı.

Yaşlı yüzbaşının kolu kırılmıştı, bir mermi albayın baldırını delmişti.

---

* Ölçüsüzlüğe karşı Öfke'yi ve Tanrıların Öcü'nü temsil eden Yunan tanrıçası. (ç.n.)

Üzeri hasımlarının kanlarıyla kaplı olan Roland tek sıyrık almamıştı.

Tutsakların ikisi sedyeler üzerinde taşındı, onları yürütmek imkânsızdı.

Bu amaçla hazırlanmış olan meşaleler yakıldı ve şehre doğru yola çıkıldı.

Anayola ulaşıldığı sırada, dörtnala gelen bir atın nal sesleri işitildi.

Roland yolu keserek durdu.

— Siz yolunuza devam edin, dedi, ben neler olduğunu görmek için kalıyorum.

— Kimdir o? diye bağırdı Roland, gelen süvariyle arasında yirmi adım kaldığında.

— Bir tutsak daha beyefendi, diye cevap verdi atlı. Dövüşe katılamadım. Darağacındaki yerimi almak istiyorum! Arkadaşlarım neredeler?

— Burada, mösyö, dedi Roland.

— Bağışlayın, mösyö, dedi Morgan jandarmalara. Üç arkadaşımın, Jahiat vikontu, Valensolles kontu ve Ribier markisinin arasında bana da bir yer açılmasını istiyorum. Ben Sainte-Hermine kontu Charles'ım.

Üç tutsak, Diana'nın bir sevinç çığlığıyla karşılık verdiği bir hayranlık çığlığı attılar.

Avlarının hepsi avcunun içindeydi, dört liderin hiçbiri elinden kaçamamıştı.

Aynı akşam, Roland aracılığıyla Cadoudal'a verilen söz uyarınca, Yehu'nun askerlerinin yüz bin frangı Bretanya'ya doğru yola çıkıyordu.

Yehu'nun askerleri adaletin elinde olduğuna göre, Roland'ın görevi bitmişti.

Başkonsülün yanına dönüp oradan Bretanya'ya gitti, Cumhuriyet davasını benimsemesi için Cadoudal'la görüşmesi boşunaydı, Paris'e döndü, başkonsüle İtalya seferinde eşlik etti ve Marengo'da öldürüldü.

Diana de Fargas'a gelince; kendisi nefretine fazlasıyla kaptırmış ve aldığı öcün tadını tamamen çıkaramayacak derecede intikama susamıştı. Dava başlayacak, hızla karar verilmesiyle tamamlanacak ve asla kaçırmayacağı bir dörtlü infazla son bulacaktı.

Ağabeyimin Besançon'da tutuklandığı haberini alınca, duruşmaların yapılacağı Bourg-en-Bresse'e koşturdum.

Soruşturma başladı.

Mahpuslar toplam altı kişiydi; beşi mağarada yakalanmış, biri de gönüllü olarak aralarına katılmıştı.

İkisi o kadar ağır yaralıydı ki, yakalanmalarından bir hafta sonra öldüler.

Önce askerî mahkeme tarafından yargılanmaları ve kurşuna dizilmeye mahkûm edilmeleri gerekiyordu.

Fakat araya, bundan böyle siyasi suçlarla sivil mahkemelerin ilgileneceğini ilan eden yasa girdi.

Sivil mahkemenin kararı giyotin sehpası oldu.

Giyotin küçültücüdür, kurşuna dizilme ise öyle değildir.

Mahpuslar askerî mahkeme önünde her şeyi açıklayacaklardı; sivil mahkemede ise her şeyi inkâr ettiler.

D'Assas, Adler, Montbar ve Morgan adlarıyla tutuklanmışlardı, bu isimleri kabul etmediklerini söylediler ve şu adları verdiler:

Louis-André de Jahiat, Bâgé-le-Châtel doğumlu, Ain vilayeti, yirmi yedi yaşında;

Raoul-Frédéric-Auguste de Valensolles, Sainte-Colombe doğumlu, Rhône vilayeti, yirmi dokuz yaşında;

Pierre-Auguste de Ribier, Bollène doğumlu, Vaucluse vilayeti, yirmi altı yaşında;

Ve Charles de Sainte-Hermine, Besançon doğumlu, Doubs vilayeti, yirmi dört yaşında.

XVIII
Charles de Sainte-Hermine
(2)

Mahpuslar, Auvergne dağlarında bir ordu toplayan Mösyö de Teyssonnet'nin çeteleriyle buluşmaya gitmek için toplananlara katıldıklarını itiraf ettiler; fakat d'Assas, Adler, Montbar ve Morgan adlı posta arabası soyguncularıyla en ufak bir ilişkilerinin olmadığını söyleyerek bunu inkâr ettiler. Posta arabası saldırıları daima maskeli adamlar tarafından yapıldığı için, bu itirazı çekinmeden dile getirebiliyorlardı; liderlerden birinin yüzü tek bir olayda görülmüştü, o da ağabeyimdi.

Lyon ile Vienne arasındaki bir saldırıda, sürücünün körüğündeki on on iki yaşlarında ufak bir oğlan, sürücünün tabancasını almış ve Yehu'nun askerlerinin üzerine ateş etmişti.

Ama böyle bir şeyin gerçekleşeceğini önceden sezmiş olan sürücü, büyük ihtiyatla tabancalara mermi sürmemişti; çocuğun annesi bu durumdan habersizdi ve çocuğuyla kendi adına titreyerek fenalaşmıştı.

Ağabeyim hemen kadının yanında belirmiş, ona tuz koklatmış ve asabi hareketlerini yatıştırmayı denemişti. Kadın, ani bir el hareketiyle Morgan'ın maskesini düşürmüş ve Sainte-Hermine'in suratını görebilmişti.

Fakat sanıklara öyle bir sempati duyuluyordu ki, şahitlerden her birinin olay yerinde olmadıkları mektuplar ve tanıklıklarla ispatlandı; haydut Morgan'ın suratını gören hanım da dört sanığın hiçbirinin o olmadığını beyan etti.

Zira aslında, saldırıları sadece devlet hazinesine zarar vermişti; onun da kime ait olduğu söylenemediğinden, kimseyi ilgilendirmiyordu bu.

Beraat edeceklerdi ki, başkan, bayılan hanımı aniden gafil avlayarak sordu:

— Madam, bayıldığınızda size gereken ilgiyi gösterme nezaketini bu beylerden hangisine borçlu olduğunuzu söyleme lütfunda bulunur musunuz?

Bu beklenmedik manevrayla gafil avlanan hanım, kendisinin salonda bulunmadığı sırada sanıkların suçlarını itiraf ettiklerini sanıp o andan itibaren itiraf etmenin sanık için hafifletici neden sayılacağını düşünerek kardeşimi gösterdi ve cevap verdi:

— Mösyö Sainte-Hermine kontu sayın başkan.

Dört sanığın o anda aynı yerde olduklarını söyledikleri savunma böylece geçersizleşiyor, dördü birden celladın eline teslim ediliyordu.

— Gördün mü *komutan*, dedi Jahiat, komutan unvanına vurgu yaparak, nezaket göstermenin neye mal olduğunu anladın mı şimdi?

Mahkeme salonunda amacına ulaşan Diana de Fargas'ın sevinç çığlığı yükseldi.

— Madam, dedi ağabeyim, kendisini teşhis eden hanımı selamlayarak, az önce dört kişinin kellesini uçurdunuz.

Yaptığı hatanın farkına varan kadın dizlerinin üstüne yığıldı ve özür diledi.

Artık çok geçti!

Neredeyse baygın bir halde mahkeme salonundaydım. Ağabeyime duyduğum şefkat, baba oğul gibi olmamızdandı.

Aynı gün, neşelerine tekrar kavuşan ve inkâr etmekten vazgeçen mahkûmlar, ölüm cezasına çarptırıldılar.

Sanıkların üçü temyize gitmek istemedi. Dördüncü sanık Jahiat ise, bir şey planladığını söyleyerek hararetle temyize gitmeyi istedi.

Ama yoldaşlarının bu geciktirme çabasının ölüm korkusundan kaynaklandığını düşünebileceklerini anlayarak, onlara zindancının kızını kendine âşık ettiğini ve temyiz süreci için gereken altı hafta ya da iki ay sırasında bu kızın yardımıyla firar yolları bulabileceğini söyledi.

Diğer üç delikanlı daha fazla zorluk çıkarmadılar ve temyiz dilekçesini onlar da imzaladılar.

Bu genç ruhlar, bir firar olasılığı fikriyle yaşama bağlanıyordu. Ölümden korkmuyorlardı; fakat giyotin sehpasında ölmek, onları hiçbir itibarla cezbedemezdi.

Dolayısıyla Jahiat'nın zindancının kızını teşkilat adına baştan çıkarma çabasını sürdürmesini beklediler; bu iş başarılana kadar da mümkün olan en neşeli hayatı sürdürmeye çalıştılar.

Temyiz başvurusundan hiç umut yoktu: Başkonsül, her ne pahasına olursa olsun bu çetelerin tamamını ezip ortadan kaldırmak istediğini beyan etmişti.

Herkesin sempatisini topladıkları şehri ümitsizliğe düşüren kahramanlarımız ölmeliydi.

Ağabeyime ulaşabilmek için bütün yolları denedim, bütün duaları ettim; ama bu imkânsızdı.

Sanıkların bu sempatiyi hak edecek derecede oturaklı olduklarını söylemek gerekir: Genç, son derece yakışıklı, son moda giyimli, küstahlaşmaya gerek duymadan kendilerinden emin, salondakilere karşı güler yüzlü, sık sık alaycı olsalar da yargıçlarına karşı kibardılar. En iyi savunmaları dış görünüşleriydi.

Taşranın önde gelen ailelerinden olmaları da hesaba katılmalıydı.

En yaşlısı otuzuna gelmemiş olan ve kendilerini kurşuna dizilmeye karşı değil, giyotine gitmemek için savunan, ölümü isteyen, askerleri öldürdükleri için bunu hak ettiklerini itiraf eden bu dört sanık, hayranlık verici bir gençlik, cesaret ve cömertlik grubu oluşturuyorlardı.

Tahmin edildiği gibi, temyiz reddedildi.

Jahiat kendini zindancının kızı Charlotte'a sevdirmişti, fakat güzel kızın babası üzerindeki etkisi, mahpuslara bir firar yolu açmaya yetecek kadar değildi.

Zindancı onlar için içtenlikle üzülüyordu. Comtois adında, yürekten kralcı, yiğit bir adamdı, ama her şeyden önce

namuslu bir insandı. Dört gencin başına bir şey gelmemesi için bir kolunu feda ederdi, ama onları kaçırmak için teklif edilen altmış bin frangı reddetmişti.

Hapishane civarında üç el tüfek ateşi mahkûmlara cezalarının onandığını duyurdu.

Aynı gece Charlotte, hücrelerindeki mahpusların hepsine birer çift dolu tabanca ve bir hançer getirdi; zavallı kızın elinden gelen tek şey buydu!

Mahkûmlara temyiz başvurularının reddedildiğini bildiren üç el tüfek sesi komiseri ürküttü; o da bir araya getirebileceği bütün silahlı gücü istedi.

Sabahın altısında, Bastion Meydanı'na giyotin sehpası kurulduğu sırada, altmış süvari avlu parmaklıklarının önünde savaş düzeni almışlardı.

Süvarilerin arkasında toplanan binden fazla kişi meydanı doldurmuştu.

İnfaz saati yedi olarak belirlenmişti.

Altıda, zindancılar, bir gün önce silahsız ve prangalı bıraktıkları mahkûmların hücrelerine girdiler.

Dilediklerini yapabilirlerdi ve tepeden tırnağa silahlıydılar.

Üstüne üstlük, dövüşe atletler gibi hazırlanmışlardı

Üstleri çıplaktı, askılarını göğüsleri üzerinde çaprazlamışlardı, silah dolu geniş kemerleri bellerini sıkıyordu.

Hiç beklenmedik bir anda, bir çatışma sesi işitildi. Sonra dört mahkûmun zindandan dışarı fırladıkları görüldü.

Korkunç bir şeyin yaşanacağı o kadar iyi anlaşılmıştı, görüntüleri de *circus** gladyatörlerine öyle benziyordu ki, kalabalık tek bir ağızdan bağırıyordu.

İlk sıraya geçmeyi başardım.

Avluya vardıklarında, kapısı kapalı devasa demir parmaklığı gördüler; parmaklığın öbür tarafındaki sokakta da, dağıtılması imkânsız bir hat oluşturan jandarmalar, karabinaları dizlerinde, hareketsiz bekliyordu.

---

* Lat. Romalıların araba yarışları, gladyatör dövüşleri ve tekne dövüşleri (naumachies) yaptırdıkları etrafı çevrili alan. (ç.n.)

Durup bir grup halinde toplandılar ve bir anlığına birbirlerine fikir danışırmış gibi göründüler.

O zaman en büyükleri olan Valensolles parmaklığa kadar ilerledi; zarafet dolu bir gülümseme ve asalet dolu bir hareketle süvarileri selamlayarak:

— Çok güzel, jandarma efendiler, dedi.

Sonra, üç dostuna doğru dönerek:

— Elveda dostlarım, dedi.

Ve kafasına bir kurşun sıktı.

Bedeni olduğu yerde üç kere döndü ve yere yüzüstü kapaklandı.

Bunun üzerine, Jahiat gruptan ayrıldı, parmaklığa kadar ilerledi, iki tabancasının emniyetini açıp jandarmalara doğrulttu.

Tetiğe basmadı, fakat tehdit altında olduklarını zanneden beş altı jandarma karabinalarını doğrultup ateş açtılar!

Jahiat'nın vücuduna iki mermi isabet etmişti.

— Teşekkürler beyler, dedi; sayenizde asker gibi ölüyorum.

Ve Valensolles'un bedeninin üzerine düştü.

O sırada Ribier, ölmek için hangi seçeneği tercih edeceğini düşünürmüş gibi görünüyordu.

Nihayet kararını vermiş gibiydi.

Kubbeyi tutan bir sütun yükseliyordu; Ribier dosdoğru sütuna yürüdü, kemerinden hançeri çıkardı ve ucunu göğsünün sol tarafına, sapını da sütuna dayayarak, sütunu kollarıyla sardı; önce seyircileri sonra da dostlarını son bir kez selamladı ve hançerin ağzı göğsünün içinde kaybolana kadar sütuna sarıldı.

Bir süre ayakta kaldı, ama kısa sürede yüzüne ölümcül bir solgunluk yayıldı, kolları gevşedi, dizleri büküldü ve cansız bedeni sütunun dibine yığıldı.

Dehşet içinde donup kalan kalabalıktan çıt çıkmadı.

Bu sahneyi izleyen herkes bir tür hayranlığa kapılmıştı; bu kahraman haydutların gerçekten ölmek istediklerini;

ama kendi diledikleri gibi ölmek, özellikle de eski gladyatörler gibi zarafet içinde ölmek istediklerini anlıyorlardı.

Sona kalan ağabeyim basamaklarda, ayakta duruyordu; beni kalabalığın ortasında ancak o an fark etti. Bana bakarken bir parmağını dudağına götürdü. Bana susmamı emrettiğini anladım. Boyun eğdim, fakat istemesem de gözümden yaşlar akıyordu. O zaman konuşmak istediğini işaret etti. Herkes sustu.

Onu nasıl bir endişe içinde dinlediğimi yalnız Tanrı bilir.

Böyle bir gösteriye katıldığınızda, eylemler kadar sözlere, özellikle de eylemleri açıklayan sözlere ihtiyaç duyarsınız. Kaldı ki kalabalık daha ne isteyebilirdi ki? Onlara hepsi aynı şekilde düşecek dört kelle vaat edilmişti; bu çok monotondu.

Oysa şimdi aksine, ona dört farklı ölüm, göz alıcı, feci, beklenmedik dört can çekişme sunuluyordu; zira kalabalık da liderin, en az yoldaşlarının az önce sergiledikleri kadar özgün bir biçimde ölmek isteyeceğinden emindi.

Charles'ın elinde ne tabanca ne de hançer vardı. Hançerle tabanca kemerinde takılı kalmıştı.

Valensolles'un cesedinin çevresinden dolandı ve Jahiat ile Ribier'nin cesetlerinin arasında durdu.

Oraya gelince, seyircisini selamlayan bir sanatçı gibi, izleyenleri gülümseyerek selamladı.

Kalabalıktan alkışlar yükseldi.

Kalabalık görmek için can atıyordu; bununla birlikte, şunu söyleme cüretini de gösteriyorum ki, bu kalabalığı oluşturanların içinde, son Yehu askerinin hayatını kurtarmak için kendi hayatının bir parçasını vermeyecek tek bir kişi yoktu.

— Beyler, dedi Charles, bizim ölmemizi görmek için geldiniz ve şimdiye kadar içimizden üçünün öldüğünü gördünüz. Şimdi sıra bende. Merakınızı tatmin etmekten başka bir isteğim yok, fakat size bir anlaşma teklif ediyorum.

— Konuşun! Konuşun! diye bağırıldı her yandan; ne isterseniz yapacağız.

— Gebertin! diye haykıran bir ses işitildi; mahkûmiyet kararı açıklandığında sevinç çığlığı atan kadındı bu.

— Gebertin elbette, diye devam etti kardeşim. Dostum Valensolles'un kendi beynini nasıl dağıttığını gördünüz, kurşuna tutulan Jahiat'yı gördünüz, dostum Ribier'nin kendini nasıl hançerlediğini gördünüz, benim de boynuma giyotin bıçağının inmesini görmek istiyorsunuz. Bunu anlıyorum!

Bu soğukkanlılık, bu alaycı sözleri hiç titremeden söyleyen bu ses karşısında, kalabalık belli belirsiz ürperdi.

— Madem böyle! diye devam etti Charles, iyi bir prensim ben ve kendi istediğim şekilde ölmek kadar sizin istediğiniz gibi ölmekten de zevk alırım. Boynumu kestirtmeye hazırım, fakat giyotin sehpasına bir yemeğe ya da bir baloya gider gibi tamamen kendi isteğimle gitmeyi istiyorum ve kesin olan tek şartım bu: Kimse bana ilişmesin. Eğer biri bana yaklaşırsa –iki tabancasının kabzasını gösterdi– vururum. Bu beyefendi dışında, diye devam etti Charles, celladı göstererek: Bu onunla benim aramda halledilmesi gereken bir iş; gerisi formalitedir.

Bu şart kalabalığın hoşuna gidermiş gibi göründü, zira her taraftan bağırtılar duyuldu: "Evet! Evet! Evet!"

— Duyuyorsunuz ya, dedi Charles jandarma subayına; rahat olun yüzbaşı ve her şey yolunda gitsin.

Jandarma subayının da taviz vermekten başka bir isteği yoktu.

— Ayaklarınız ve ellerinizdeki bağları çözersem, dedi, kaçmayacağınıza söz verir misiniz?

— Şeref sözü veriyorum, dedi Charles.

— Madem öyle! dedi jandarma subayı, buradan uzaklaşın ve bırakın da yoldaşlarınızın cesetlerini kaldıralım.

— Ah! Bu çok doğru, dedi Charles. Sonra, kalabalığa dönerek: Görüyorsunuz ya, dedi, kabahat bende değil, gecikme benden değil, şu beyefendilerden kaynaklanıyor.

Ve ölüleri tekerlekli arabada taşıyan cellatla iki yardımcısını gösteriyordu.

Ribier tam olarak ölmemişti: Gözlerini açtı. Bakışıyla birini arar gibiydi. Charles kendisini aradığını düşündü. Elini tuttu.

— İşte buradayım sevgili dostum, dedi, rahat ol; *ben de geliyorum!*

Ribier tekrar gözlerini kapattı, dudakları hareketlendi, fakat ağzından hiçbir ses çıkmadı. Yarasından kırmızımsı bir köpük geldi yalnızca.

— Mösyö de Sainte-Hermine, dedi yüzbaşı üç ceset götürülünce: Hazır mısınız?

— Sizi bekliyorum beyefendi, diye cevap verdi Charles, onu büyük bir kibarlıkla selamlayarak.

— O halde gelin.

Charles jandarmaların arasındaki yerini aldı.

— Arabayla gitmeyi mi tercih ederdiniz? dedi jandarma subayı.

— Yürüyerek mösyö, yürüyerek; boynumu giyotine vurdurtmanın bir fantezinin ürünü olduğunun bilinmesi benim için çok önemli. Arabayla gitsem, korkudan yürüyemediğim düşünülebilir.

Giyotinin Bastion Meydanı'nda kurulduğunu sanırım daha önce belirtmiştim; ismini üzerinde yapılan süvari geçit törenlerinden alan Lices Meydanı'ndan geçildi ve Monbazon Konağı'nın bahçe duvarları boyunca ilerlendi.

En önde iki tekerlekli araba ilerliyordu. Sonra on iki Dragon süvarisinden oluşan bir manga, ardından da, zaman zaman benim bulunduğum tarafa bir bakış atan mahkûm ve nihayet, mahkûmla aralarında on adımlık boş bir alan bırakan ve önlerinde yüzbaşıları bulunan jandarmalar geliyordu.

Bahçe duvarının ucunda kortej sola döndü.

Ağabeyim aniden, bahçeyle büyük pazarın arasında bulunan açıklıktan giyotin sehpasını fark etti.

Bu görüntü karşısında, dizlerimin bağının çözüldüğünü hissetmiştim.

— Pöh! dedi ağabeyim, daha önce hiç giyotin görmemiştim, bu kadar biçimsiz olduğunu bilmiyordum.

Ve bir düşüncenin akışı kadar çabuk bir hareketle hançerini kemerinden çekerek sapına kadar göğsüne sapladı.

Jandarma yüzbaşı atını sürerek onu durdurmak için kolunu uzattı.

Ama kont kemerindeki çifte namlulu tabancalardan birini çekip ağzına mermi sürerek:

— Dur! dedi, bana kimsenin dokunmayacağı konusunda anlaşmıştık. Ya tek başıma ölürüm ya da üçümüz birlikte ölürüz, seçim sizin.

Yüzbaşı atını durdurdu ve bir adım geri çekti.

— Yürüyelim, dedi ağabeyim.

Ve gerçekten de yürümeye başladı.

Bakışlarımı sevgili kurbana sabitlemiştim, kulağım ondaydı; tek bir sözünü, tek bir hareketini kaçırmıyordum; ilk savaşıma onun komutası altında girmeme karşı çıktığında, Charles'ın Cadoudal'a yazdıklarını hatırlıyordum; Cadoudal'e beni onun yoluna devam etmem ve öcünü almam için beklettiğini söylemişti.

Ve içimden benden beklediğini yapmaya ant içiyordum.

Ara sıra bana yönelttiği bir bakışı bu kararı pekiştiriyordu.

Bu arada, yürürken hâlâ yarasından kanlar akıyordu.

Charles, giyotin sehpasının kenarına gelince, hançeri yarasından çekti ve tekrar soktu.

Fakat hâlâ ayaktaydı.

— Gerçekten dokuz canlıymışım, diye haykırdı hiddetle.

O zaman giyotin sehpasında bekleyen yardımcılar iki tekerlekli arabadan Valensolles, Jahiat ve Ribier'nin cesetlerini indirdiler.

İlk ikisi artık birer cesetten ibarettiler; kafaları tek bir damla kan akmadan düştü.

Ribier'nin ağzından bir inilti çıktı: hâlâ yaşıyordu.

Boynu kesildiğinde, oluk oluk kan aktı ve kalabalığın arasına büyük bir ürperti yayıldı.

Sıra zavallı ağabeyime gelmişti, bütün bu olup bitenler boyunca sürekli bana bakmıştı.

Yardımcılar giyotin sehpasına çıkmasına yardım etmek istediler.

— Hayır! dedi, kimse bana dokunmasın. Anlaşmamız böyleydi.

Ve hiç tökezlemeden altı basamağı çıktı.

Sehpanın üzerine çıktıktan sonra, göğsündeki hançeri çekti ve üçüncü defa sapladı.

O zaman, ağzından göğsünün üç yerinden kan fışkırtan korkunç bir kahkaha çıktı.

— İnanın bana, dedi cellada, artık sıkıldım, elinden nasıl geliyorsa öyle hallet. Sonra, bana seslenerek: Hafızana kaydediyor musun Hector? diye bağırdı.

— Evet ağabeyim, diye cevap verdim ona.

Ve kendi başına, boynunu ölüm tahtasının üzerine yasladı.

— Burada! dedi cellada, böyle iyi miyim?

Cevabı inen satır oldu ve kendi eliyle ölmesine izin verilmemiş, o dinmek bilmez hayat dolulukla donanmış kafası, diğerlerininkiler gibi sepete düşeceği yerde, üzerinden sıçradı, bütün sehpa boyunca yuvarlandı ve yere düştü.

Kalabalığı zapt eden ve bu kalabalıkla giyotin sehpası arasında boş bir alan kalmasını sağlayan bir sıra askeri şiddetle sarsarak yarıp geçtim ve kendimi yakalatmadan o değerli başı ellerime alarak öptüm.

Gözleri tekrar açıldı, dudaklarımın altında dudakları titredi.

Ah! Tanrı huzurunda yemin ederim, beni tanımıştı.

— Evet, evet, evet! dedim, için rahat olsun, isteğini yerine getireceğim.

Askerler beni yakalamak için harekete geçseler de, iki ya da üç ses haykırmıştı:

— Kardeşi o!

Ardından da hiç kimse yerinden kımıldamamıştı.

XIX
Hector'un Hikâyesinin Sonu

Hector'un hikâyesi iki saattir devam ediyordu. Claire'in hüngür hüngür ağlamaya başlaması üzerine durdu; devam edip etmemesi gerektiğini bilemiyordu. Durdu; kızı bir damla yaşın süzüldüğü bir bakışla sorguluyordu.

— Ah! Devam edin, devam edin, dedi kız.

— Bunu lütfedin bana, dedi, zira henüz size kendimden bahsetmedim.

Claire ona elini uzattı.

— Ne acılar çekmişsiniz, diye mırıldandı.

— Bekleyin, dedi, bütün bunları unutturmanın sadece size bağlı olduğunu göreceksiniz.

Yakından tanımadığım Valensolles'u, Jahiat'yı ve Ribier'yi sadece görmüşlüğüm vardı; fakat suç ortakları olan ağabeyim sayesinde, onlarla ölüme giden aynı yola baş koyan ağabeyim sayesinde, onların dostuydum. Naaşları istedim ve defnettirdim. Sonra Besançon'a döndüm; aile işlerimi düzene soktum ve bekledim. Neyi bekliyordum? Bu konuda hiçbir fikrim yoktu; belki de kaderimin bağlı olduğu meçhul bir şeyi.

Onu karşılamaya gitmek zorunda olduğuma inanmıyordum, sadece kendini gösterdiği vakit katlanmalıydım ona.

Her şeye hazırdım.

Bir sabah, Mahalin şövalyesinin geldiği bildirildi.

Bu ismi hiç duymamıştım; bununla birlikte kalbimde bir tel âdeta onu tanıyormuşum gibi titreşti.

— Mösyö Kont, dedi bana, dört önderini, özellikle de ağabeyinizi kaybetmesi nedeniyle acı bir darbe yemiş olan

Yehu'nun askerlerinin bir dönüşüm süreci yaşadığını biliyorsunuz; önderi ünlü Laurent,* halka mal olmuş bu isminin ardında, Güney'in en aristokratik isimlerinden birini gizliyor. Birliğinde size seçkin bir yer ayıran komutanımız adına, dilerseniz bize katılmanızı, ağabeyinize verdiğiniz sözü tutmanızı istemeye geldim.

— Mösyö Şövalye, dedim ona, o gezgin şövalye yaşantısı için büyük bir heves duyduğumu söylesem yalan olurdu, ama ağabeyime söz verdim, ağabeyim de benim için taahhüt altına girdi; hazırım.

— Size sadece toplantı yerini mi bildireyim, yoksa benimle mi gelirsiniz? diye sordu Mahalin şövalyesi.

— Sizinle gelirim mösyö.

Yanımda Saint-Bris adında, ağabeyime de hizmet etmiş olan güvenilir bir hizmetkâr vardı. Onu eve yerleştirdim ve her şeyin yönetimini verdim; artık hizmetkârımdan ziyade kâhyam olmuştu. Silah kuşandım, at bindim ve yola çıktım.

Randevumuz Vizille ile Grenoble arasındaydı.

Oraya iki günde ulaştık.

Önderimiz Laurent şöhretini gerçekten hak eden biriydi.

Vaftizinde periler tarafından ziyaret edilen ve her bir perinin bir meziyet bahşettiği o insanlardandı; unutulmuş olan tek bir perinin yol açtığı kusuru da bütün o meziyetleri dengeliyordu: her şeyiyle güneyliydi, bunun sonucunda da her şeyiyle erkeksi güzelliği –güneyli güzelliği demek, kara gözler, kara saçlar ve kara sakal demek olduğuna göre–, her şeyiyle güneyli güzelliği sevimli bir iyi niyetlilik ve cana yakınlık ifadesiyle iç içeydi. Fırtınalı bir gençlikten çıkar çıkmaz kendi başına kaldığında, yeterli bir eğitim almamış olmanın noksanlığını hissediyordu; ama onda yüksek sosyetenin rahatlığı, yeri hiçbir şey tarafından doldurulamayan o efendi

---

* Laurent hakkında bkz. Charles Nodier, a.g.e., VI, *Compagnies de Jéhu*. (Fr.e.n.)

çelebilik ve insanın kendine izah edemeden boyun eğdiği o çekicilik vardı. Tasvir edilemeyecek ölçüde sert ve öfkeliydi; centilmenliğinin terbiyesi onu görgü kuralları sınırlarında bir süre tutuyordu; fakat birden patlıyordu, hiddete kapılmış bir Laurent artık insan türünden sayılamazdı.

O dönemde, ikamet ettiği şehirde şöyle söylentiler yayılıyordu: "Laurent öfkelenmiş, birkaç kişi ölecek."

Adalet, Laurent'ın çetesiyle de Sainte-Hermine'in çetesiyle uğraştığı gibi uğraşmıştı. Muazzam kuvvetler harekete geçirilmişti; Laurent ile adamlarının yetmiş biri yakalandı ve onları Haute-Loire vilayetinde yargılamak için toplantıya çağrılan olağanüstü bir mahkeme huzurunda, yaptıklarının hesabını verdiler.

Ama o sırada Bonaparte hâlâ Mısır'daydı; iktidar titrek ellerdeydi. Yssingeaux kasabasının ağırladıkları sadece mahpuslar değil bütün bir garnizondu. İddianame çekingen, tanıklar endişeli, savunma ise gözüpek oldu.

Savunma görevini Laurent üstlenmişti; her şeyin sorumluluğunu kabul etti. Yetmiş bir yoldaşı beraat etti: Bir tek o ölüm cezasına çarptırıldı.

Hapishaneye, çıkarkenki kaygısızlığıyla tekrar girdi. Ancak, doğanın ona bahşettiği o yüce güzellik, Montaigne'in deyişiyle o *bedensel iyi hal belgesi,** yapacağını yapmıştı. Bütün kadınlar onun haline üzülüyorlardı; bazılarının merhameti ise daha müşfik bir duygu düzeyine ulaşmıştı.

Kendisi farkına varmasa da, zindancının kızı da, bu kadınlardan biriydi; gece yarısından iki saat sonra, Laurent'ın hücre kapısı, Pierre de Médicis'in kapısı gibi açıldı ve Yssingeauxlu genç kız, tıpkı Ferrarelı kız gibi, ona şu tatlı sözleri etti: *Non temo nulla, bentivoglio!* "Hiçbir şeyden çekinme, seni seviyorum!"

---

* "Büyük semavi kralımız [...] bedensel iyi hal belgesini reddetmedi,": *Specious forma prae filiis hominum* [Sen âdemoğullarından daha güzelsin.] Mezmurlar, 45, 3]." (*Denemeler*, II, 17.) (Fr.e.n.)

Kurtarıcı meleğini şimdiye kadar sadece parmaklıkların arasından görebilmişti; fakat doğasındaki o cazibeyle, kızın hem yüreğini hem de duyularını etkilemişti.

Birkaç söz edildi, yüzükler değiştirildi; Laurent çıktı.

Nişanlısının kendisiyle buluşacağı yakınlardaki bir köyde onu bir at bekliyordu.

Laurent, kaçarken karanlıkların arasından cellat ve yardımcılarının ölüm makinasını hazırladıklarını görebilmişti.

Cezası sabah saat onda infaz edilecekti; mahkûmiyetin ertesi günü pazar kurulduğu ve infazın komşu köylerden gelen tüm köylülerin önünde gerçekleşmesi istendiği için acele edilmişti.

Nitekim, günün ilk ışıklarıyla, meydana kurulmuş giyotin sehpası belirdiğinde ve oraya çıkacak meşhur kurbanın kim olduğu öğrenildiğinde, artık kimse pazarı düşünmüyordu.

Kendi başına geleceklerden ziyade kurtarıcısı kadın için endişelenen Laurent, komşu köyde bekliyordu; fakat beklenen kadın, beklenmedik herhangi bir durum yüzünden geciktiğinden, gelmiyordu. Sabırsızlanan Laurent atıyla Yssingeaux'ya doğru hiçbir sonuç vermeyen keşiflere çıkıyor ve oraya gitgide yaklaşıyordu; sonunda, asla bastıramadığı o hararetli öfkeye kapılarak kendine hâkim olamadı: Boş yere beklediği kadının kaçarken yakalandığını, hak ettiği cezaya belki de suç ortağı olarak onun maruz kalacağını düşündü. Şehre girdi, atını dörtnala sürdü, giyotinde başının vurulduğunu görmeye geldikleri mahkûmu serbest ve at üzerinde görenlerin hayret çığlıkları ortasında grupların arasından geçti, onu hapishaneden almaya giden jandarmalarla karşılaştı, giyotin sehpasının kendisini beklediği meydana kadar geldi, aradığı kadını buldu, ona doğru bir yol açtı, onu kollarına aldı, atının terkisine attı ve, başının düşüşünü alkışlamak için gelmiş, ama kaçışını ve kurtuluşunu alkışlayan bütün şehrin tezahüratları eşliğinde dörtnala gözden kayboldu.

Önderimiz, ağabeyimin yerini alan kişi işte böyle biriydi; savaşa ilk adımımı böyle birinin yanında atıyordum.

Üç ay boyunca böyle heyecan dolu bir yaşantım oldu; mantomla tüfek elde tabancalarım kemerimde yattım. Sonra bir ateşkes söylentisi yayıldı. İlk çağrılarında yoldaşlarıma katılma sözü vererek Paris'e geldim. Sizi görmüştüm –itirafımdaki samimiyeti bağışlayın–, tekrar görmeye ihtiyacım vardı.

Sizi tekrar gördüm; ama, eğer gözünüz tesadüfen bana takılmışsa, derin hüznümü, aldırmazlığımı, hatta tüm zevklerden neredeyse tiksindiğimi hatırlıyor olmalısınız.

Nitekim içinde bulunduğum belirsiz konumda; kendi vicdanıma değil de, kaçınılmaz, mutlak, tartışılmaz bir güce boyun eğerken, bir yolcu arabası saldırısında öldürülebilecek ya da yaralanabilecekken, daha beteri de yakalanabilecekken, içinde serpildiği ve bütün yasalarını kabul ettiği bu dünyanın çiçeği olan sakin ve yumuşak genç bir kıza cüret edip de: "Sizi seviyorum, kendini bizzat kanun kaçağı haline getirmiş, başına gelebilecek en büyük mutluluk gözünü bile kırpmadan, bir tüfek kurşunuyla öldürülmek olan bir koca ister misiniz?" diye sormaya nasıl cüret edebilirdim?

Hayır, sizi görmekle, gördüklerimden sarhoş olmakla, olduğunuz her yerde bulunmakla yetiniyor, ummaya cüret etmeksizin böyle bir mucize yaratması için, ateşkesi barışa dönüştürmesi için Tanrı'ya yalvarıyordum!

Nihayet dört beş gün önce, gazeteler Cadoudal'ın Paris'e geldiğini, başkonsülle görüştüğünü yazdılar; aynı akşam aynı gazeteler, başkonsül Bretanya'ya ve ona karşı bir saldırıya geçmezse Breton generalin bundan böyle Fransa'ya karşı hiçbir işe girişmeme sözü verdiğini bildirdiler.

Nihayet, ertesi gün (Hector cebinden bir kâğıt çıkardı), ertesi gün Cadoudal'ın kendi yazdığı şu genelgeyi aldım:

Daha uzun bir savaşın Fransa için bir bela ve ülkem için yıkım olduğunu düşündüğümden bana ettiğiniz yeminden muaf tutuyorum sizi; ancak Fransız hükûmetinin bana verdiği, benim de hem kendi adıma hem sizin adınıza kabul ettiğim sözü tutmaması durumunda hatırlatacağım bunu.

İkiyüzlü bir barışın ardında herhangi bir gizli ihanet olursa, yeniden sadakatinize güveneceğim ve eminim ki sadakatiniz bu talebimi karşılayacaktır.

Georges CADOUDAL.

Bu keyifli izni aldığımdaki sevincimi tahmin edin. Sadece ailemin sadakati ve bu sadakatin üzerimize yağdırdığı felaketler yoluyla tanıdığım bir krallığa babam ve iki ağabeyim tarafından bağlanmış şahsıma yeniden malik oluyordum. Yirmi üç yaşındaydım: Yüz bin frank gelirim vardı; seviyordum! Ve sevildiğimi de varsayarsam, önünde ölüm meleğinin nöbet tuttuğu o cennet kapısı bana açılıyordu. Ey Claire, Claire, beni Madam de Permon'un balosunda o kadar neşeli görmeniz bundandı. Sizinle konuşmayı isteyebilirdim; sizi sevdiğimi söyleyebilirdim.

Claire gözlerini önüne eğiyor ve cevap vermiyordu.

Bu da, âdeta cevap vermekti.

— Şimdi, diye devam etti Hector, size bütün bu söylediklerim sadece taşrada biliniyor ve Paris'te kimsenin bundan haberi yok. Bunu sizden gizleyebilirdim; ama hiç istemedim. Size bütün hayatımı anlatmak, kaderin hangi oyunuyla size nihayet bu itirafı yapmaya sürüklendiğimi söylemek, bu bir kusur veya suç ise de bağışlandığımı sizin ağzınızdan duymak istedim.

— Ah sevgili Hector! diye haykırdı Claire, yaklaşık bir senedir benliğine hâkim olan o suskun tutkunun etkisiyle. Ah! Evet Sizi bağışlıyorum, sizi affediyorum... Ve annesinin gözü önünde olduğunu unutarak: Sizi seviyorum!

Ve kollarını boynuna doladı.

— Claire! diye haykırdı Madam de Sourdis, öfkeden ziyade şaşkınlık dolu bir sesle.

— Anne! diye cevap verdi Claire, kıpkırmızı olup bayılacakmış gibi.

— Claire! dedi Hector, elini eline alarak, size bütün söylediklerimin sadece sizin için söylendiğini unutmayın;

ikimiz arasında bir sır, sadece sizi sevdiğim için, sizden başka kimse tarafından bağışlanmaya ihtiyacım yok. Bunu unutmayın ve ancak size yaptığım teklife annenizden bir cevap aldığımda gerçekten yaşamaya başlayacağımı da bilhassa hatırlayın. Claire, beni sevdiğinizi söylediniz bana, mutluluğumuzu sizin aşkınızın koruyuculuğuna emanet ediyorum.

Ve hiç kimseyle karşılaşmadan, az önce yaşamı bağışlanmış bir mahkûm gibi özgürce ve sevinçle dışarı çıktı.

Madam de Sourdis kızını sabırsızlık içinde bekliyordu. Kendini genç Sainte-Hermine kontunun kollarına atan Claire'in bu içtenliği, ona biraz tuhaf gelmişti.

Bir açıklama istiyordu.

Açıklama net ve çabuk oldu. Genç kız, annesinin yanına gelerek, dizlerinin üzerine çöktü ve sadece şu iki kelimeyi telaffuz etti:

— Onu seviyorum!

Karakterler tabiat tarafından geçirilecek dönemlere göre yoğrulur.

Yeni geçirilmiş dönem bize bu söylediğimizin çarpıcı bir örneğini vermişti; Charlotte Corday'in Marat'ya, Madam Roland'ın da Robespierre'e "Senden nefret ediyorum," Claire'in de Hector'a "Seni seviyorum," demesini sağlayan, o doğuştan kuvvetti.

Annesi yerinden kalktı, kızını yakınına oturttu ve sorguladı, fakat ağzından sadece şu sözleri alabildi:

— Canım anneciğim, Hector bana karısı olmasını istediği genç kız haricinde herkesten gizlemesi gerektiğini düşündüğü bir aile sırrını açıkladı; o genç kız benim. İkimizin de arzusunu yerine getirecek bu isteği huzurunuzda beyan etmek için, sizden evinizi ziyaret etmesine izin verme lütfunda bulunmanızı rica ediyor; kimsesi yok, yüz bin lira geliri var, birbirimizi seviyoruz; düşünün, anneciğim; ama sizden gelecek bir red cevabı, ikimizi de mutsuz eder!

Hem kararlı hem de saygılı bir biçimde söylediği bu sözlerden sonra, Claire annesini selamladı ve çekilmek için bir adım attı.

— Peki ya evet dersem? dedi Madam de Sourdis.

— Ah! Anneciğim, diye haykırdı Claire, kadının kollarına atılarak, ne kadar iyisiniz ve sizi ne çok seviyorum!

— Şimdi içini rahatlattığıma göre, dedi Madam de Sourdis, şuraya otur da makul bir şekilde konuşalım.

Madam de Sourdis bir kanepeye oturdu, Claire de onun karşısındaki bir yastığa oturdu; el ele vermişlerdi.

— Sizi dinliyorum anneciğim, dedi Claire gülümseyerek.

— Şu yaşadığımız dönemde, dedi Madam de Sourdis, herhangi bir taraftan olmak mutlak zorunluluktur. Sanırım Hector de Sainte-Hermine kralcıların tarafında. Halbuki dün, sadece büyük bir bilim adamı olmakla kalmayıp aynı zamanda sağduyusu da güçlü bir insan olan vaftiz baban Dr. Cabanis'le sohbet ediyorduk. Madam Bonaparte'ın bana gösterdiği dostluktan dolayı beni kutluyordu; senin için de kızıyla elinden geldiğince yakın bir ilişki kurmanı tavsiye ediyordu.

Geleceğin orada olduğunu düşünüyor.

Cabanis, başkonsülün hekimi ve onu, ulaştığı noktada durmayacak olan büyük bir dâhi gibi görüyor. *18 Brumaire* gibi bir riske, basit bir konsül koltuğu için değil, ancak bir taht için girilir.

Onunla geleceğin bulutu tamamen yarılmadan kader birliği edecek olanlar, alınyazısının girdabına onunla beraber sürüklenecek ve onunla beraber büyüyecekler. Büyük aileleri, zengin aileleri birbirine bağlamaktan hoşlanıyor; bu açıdan Sainte-Hermine'in bir eksiği yok, yüz bin lira rantı var ve kökleri haçlı seferlerine dayanan bütün ailesi kralcılık davası için ölmüş; aslında bu yönden bir noksanı yok. Tam da siyasi olayların dışında kalmanın mümkün olduğu bir yaşta. Hiçbir tarafa taahhütte bulunmamış, babası ve iki

ağabeyi eski Fransa'nın davası için ölmüşler. Başkonsülün yakınında bir mevki kabul ederse, yeni Fransa için yaşama şansı kendi elinde. Yeni duygulara doğru bu adımı, sizin evliliğiniz için bir koşul olarak öne sürmediğimi iyice dikkate almanı isterim. Hector'un yeni Fransa'ya bağlanmasını görmek beni mutlu eder; bunu reddetmesi, vicdanının sesini dinlemesinden kaynaklanacaktır ve insanların vicdanlarını ancak Tanrı yargılayabilir; o yine benim çocuğumun kocası olacak, o yine benim sevgili damadım olacak.

— Ona ne zaman yazabilirim anneciğim? diye sordu genç kız.

— İstediğin zaman yavrum, diye cevapladı Madam de Sourdis.

Claire hemen o akşam yazdı ve ertesi gün öğleden önce, yani usulünce ziyarete gelebileceği saatte, Hector konağın kapısını çalıyordu.

Bu sefer doğrudan, kendini bir anne gibi kollarını açarak karşılayan Madam de Sourdis'in yanına alındı.

Tam kadını kucakladığı sırada Claire kapıyı açtı ve onları sarmaş dolaş bir halde görünce haykırdı:

— Ah anneciğim! Ne kadar mutluyum!

Madam de Sourdis'in kolları açıldı ve iki çocuğunu birlikte tekrar kucakladı.

Evlilik kararı alınmıştı; geriye genç kontun başkonsülün hükûmetiyle yakınlaşmasını tartışmak kalıyordu.

Hector, solunda Madam de Sourdis ve sağında Claire ile, kanepeye oturdu. Her iki taraftan, kayınvalidesiyle nişanlısının ellerini tutuyordu.

O zaman Claire, Cabanis'in Bonaparte hakkındaki fikirlerini ve Madam de Sourdis'in teklifini Hector'a anlatmaya başladı.

Bir gün önce Madam de Sourdis'in kendisine söylediği sözleri mümkün olduğu kadar harfiyen tekrarladığı sırada, Hector da gözünü genç kızdan ayırmıyordu.

Kız sözünü bitirince Hector, Madam de Sourdis'in önünde eğildi ve deminki bakışından da ısrarlı bir bakışla Claire'e gözünü dikerek:

— Claire, dedi, size dün anlattıklarımdan sonra, sözü o kadar uzattığıma artık pişman da değilim, kendinizi her açıdan benim yerime koyun ve annenize benim yerime cevap verin. Sizin cevabınız benim cevabım olacaktır.

Genç kız bir an düşündü ve annesinin kollarına atıldı:

— Ah anneciğim! dedi başını sallayarak; bunu yapamaz. Aralarında ağabeyinin kanı var.

Madam de Sourdis başını eğdi; büyük bir düş kırıklığı yaşadığı belliydi.

Damadı için orduda yüksek bir rütbe, kızı için de sarayda yüksek bir mevki düşlemişti.

— Madam, dedi Hector, yeni rejimin aleyhine eski rejimi övmekte ayak direyenlerden olduğumu da, başkonsülün büyük meziyetlerini görmediğimi de sanmayın. Onu geçen gün ilk kez Madam de Permon'un evinde gördüm ve itici bulmadım, hatta bana çekici bir adam gibi göründü. '96 ve '97 seferini modern stratejinin şaheseri ve bir askerin dehası olarak hayranlıkla karşılıyorum. Hiçbir mutlu sona varamayan ve sadece muazzam bir ün salma tutkusunun maskesi olan Mısır Seferi karşısında ise, itiraf etmeliyim ki daha az coşku duyuyorum. Bonaparte, daha önce Marius ile Pompeius'un dövüşüp zafer kazandıkları yerde dövüşmüş ve zafer kazanmıştı; İskender ve Sezar'dan beri hiçbir ismin duyulmadığı yerde yankı uyandırmak istedi. Ona çekici geldi bu; fakat o masraflı fantezi ülkeye yüz milyon franga ve otuz bin insana mal oldu! Son seferine gelince, Marengo Seferi *18 Brumaire*'i kutsamak ve yabancı hükûmetleri Fransız hükûmetini tanımaya zorlamak için yapılmış bir kişisel hırs seferiydi. Oysa, Marengo'da Bonaparte'ın deha sahibi bir general gibi davranmadığını, tam oyunu kaybedeceği sırada eline iki koz, hem de Kellermann ve Desaix gibi iki mükemmel koz gelen

talihli bir kumarbaz olduğunu herkes biliyor! *18 Brumaire*'e gelince, başarıya ulaşması yaratıcısına sadece maddi açıdan haklı kılan bir suikasttır. Bunun bir de başarısızlığa uğradığını düşünün; o zaman yerleşik bir hükûmeti bu alaşağı etme denemesi bir isyana, ulusa karşı ağır bir suça dönüşürdü ve Bonaparte ailesinden en az üç kafa giyotin sepetine düşerdi. İskenderiye dönüşünde talihi yaver gitti, Marengo'da şans onun yanındaydı, Saint-Cloud'da gözüpekliği sayesinde kurtuldu; fakat sakin ve tutkusuz bir insan, fırtınada çakan üç şimşeği, ne kadar parlak olurlarsa olsunlar, büyük bir günün şafağı sanmaz. Eğer evveliyatım nezdinde tamamen özgür olsaydım, eğer ailem önceden kralcılık toprağına ayak basmamış olsaydı, bu insanın bahtına bağlanmakta hiçbir güçlük çıkarmazdım; her ne kadar onda bir kez Fransa, iki kez de kendisi için savaşmış ünlü bir maceracıdan başka bir şey görmesem de... Şimdi, size önyargılı olmadığımı kanıtlamak için, Fransa adına gerçekleşecek olan ilk büyük olayda ona samimiyetle bağlanacağıma söz veririm; büyük şaşkınlığımdan dolayı ve her ne kadar son matemimi onun yüzünden yaşamış olsam da, kusurlarına rağmen ona hayranlık duyuyorum ve onu kendime rağmen seviyorum; üstün insanların kendilerini çevreleyenler üzerindeki nüfuzu bu; ben de buna tâbiyim.

— Anlıyorum, dedi Madam de Sourdis; fakat en azından bir şeye izin verecek misiniz?

— Öncelikle, dedi Hector, ben izin vermem, siz emredersiniz.

— Başkonsülden ve Madam Bonaparte'tan Claire'in evliliğine rızalarını istememe izin verir misiniz? Madam Bonaparte'a yakınlığımdan dolayı başka türlü davranamam. Sade bir nezaket gereği bu.

— Evet, fakat reddederlerse bunu dikkate almamamız kaydıyla.

— Eğer sizi reddederlerse, Claire'i kaçırırsınız ve nerede olursanız olun sizi affederim, ama içiniz rahat olsun, reddetmeyeceklerdir.

Ve bu teminat üzerine Kontes Madam de Sourdis'e, başkonsül ile Madam de Bonaparte'tan, Matmazel Claire de Sourdis ile Mösyö Kont Hector de Sainte-Hermine'in evliliklerini uygun görmelerini isteme izni verilmiş oldu.

XX
Fouché

Bonaparte'ın aynı anda hem nefret ettiği, hem çekindiği, hem de katlandığı bir adam vardı. Yehu'nun askerlerini ihbar etmek için şartlarını ileri sürdüğü sırada, Matmazel de Fargas'ın evinde bir an belirip kaybolduğunu gördüğümüz kişiydi bu.

Bonaparte, bu mesafeyi hissederken, hayvanlarda insanlara kıyasla daha çok bulunan, kendilerine zararlı olabilecek şeyleri sezdiren o harikulade içgüdüye itaat ediyordu.

Gerçekten de, Zaptiye Nazırı Joseph Fouché, aynı anda hem çirkin hem zararlı biriydi. Çirkinin iyi olmasına nadir rastlanır; Fouché'nin de ahlâk veya daha doğrusu ahlâksızlık anlayışı çirkinlikle yarışıyordu

Bonaparte, insanları sadece araç ya da engel olarak görürdü. General Bonaparte'a göre, Fouché, *18 Brumaire*'de bir araç olmuştu. Başkonsül Bonaparte'a göre, Fouché bir engel haline gelebilirdi. Konsüllük lehine Direktuvar'a komplo düzenlemiş biri, başka bir hükûmet adına da konsüllüğe komplo düzenleyebilirdi. Dolayısıyla Fouché, yükseldikten sonra devrilmesi gereken bir adamdı; ama bu da, gelinmiş olan noktada, zor bir şeydi. Fouché, yükselmek için bütün çıkıntılara tutunan, bütün köşelere sımsıkı sarılan ve destek aldıkları noktayı hiç bırakmayarak, bir yere vardık-

larında, tırmandıkları düzeylerin her birinde destekleri olan o insanlardan biriydi.

Nitekim Fouché, oylayarak kabul ettiği kralın ölümüyle Cumhuriyet'e, Lyon ve Nevers'de gördüğü kanlı vazifelerle Terör'e, Robespierre'in düşüşündeki katkısıyla Termidorculara, *18 Brumaire*'le Bonaparte'a, ona düşmanlıklarını açıkça ilan etmiş olan Joseph ve Lucien'den duyduğu dehşetle Joséphine'e, önce sınıflara konsüllük yetkisiyle darbe indirip, sonra zaptiye nazırı olarak bireylere verdiği hizmetlerle kralcılara bağlıydı. Kamuoyunun yönlendiricisi olarak, bir akımı kendi yanına çekmişti; polisi de, olması gerektiği gibi, hükûmetin polisi, başkonsülün polisi, kamunun polisi olmak yerine, sadece Fouché'nin polisi haline gelmişti. Paris'in her yerinde, Fransa'nın her yerinde, ajanları aracılığıyla becerikliliğine övgüler düzdürmüştü; onun hakkında en olağanüstü ustalık örnekleri anlatılıyordu ve bu ustalığın en olağanüstü belirtisi de özellikle herkesi buna inandırmış olmasıydı.

Fouché *18 Brumaire*'den beri zaptiye nazırıydı; Bonaparte'ın niçin bu adamın nüfuzunu kabullendiğini hiç kimse anlamıyordu, bunu herkesten az anlayan ise, bu etki karşısında öfkelenen Bonaparte'ın kendisiydi. Fouché yanından ayrılır ayrılmaz, o tuhaf manyetizmanın etkisi kalkar kalkmaz, içindeki her şey Fouché'nin bu hâkimiyetine isyan ediyordu; ondan bahsederken, sözleri öfke doluyor, sertleşiyor, kinini dışa vuruyordu. Fouché geldiğinde, zapt edilemese de en azından yumuşatılan aslan yerine uzanıyordu.

Fouché'nin özellikle bir yanı hoşuna gitmiyordu; Fouché, onun gelecekle ilgili azametli tasarılarını benimsemekle kalmayıp daha da ileri götüren Joseph ile Lucien gibi davranmıyor, bu tasarıları benimsemiyordu. Bir gün onunla bu konuda açık açık konuşmuştu.

— Dikkatli olun, demişti zaptiye nazırı, krallığı tekrar getirirseniz, yeniden kurduğunuz tahta er geç bir gün çıka-

cak olan Bourbonlar için çalışmış olursunuz. Böyle bir sonuca varmak için ne tür bir şans, olay ve felaket dizisinden geçmek gerekeceği üzerine hiç kimse kehanette bulunma cesaretini gösteremez; fakat bu şanslardan sizin ve halefinizin ne kadar uzun zaman endişelenmesi gerekeceği konusunda hükme varmak için sadece zekâ gerekir. İçerik değil ama biçim açısından büyük bir hızla yöneldiğiniz eski rejimde, tahtın ele geçirilmesi artık bir hükûmet meselesi değil bir aile meselesi olacak. Fransa'nın, fethettiği özgürlükten monarşinin keyfi için vazgeçilmesi gerekiyorsa, sizin getireceğiniz kılıç zorbalığı yerine, IV. Henri ve XIV. Louis gibi krallarının eskiye dayanan soyunu neden tercih etmesin?

Bonaparte dudaklarını ısırarak dinlemiş, ama yine de dinlemişti. Yalnız, o andan itibaren zaptiye nazırlığı* kurumunun ortadan kaldırılmasına karar vermişti ve o pazartesi kardeşi Joseph'in Mortefontaine'deki evine uğradığında, ikisinin de ısrarıyla bu kararı imzalayıp cebine koymuştu; ertesi gün aldığı karardan hoşnut bir halde Paris'e dönerken, Joséphine'e nasıl bir darbe indireceğini düşünüyordu. Döndüğünde ona yakın davranmış, suyuna gitmişti. Bu yakınlık, kocasının neşeli olmasının da hüzünlü olmasının da, keyfinin kaçık olmasının da neşe saçmasının da sonunun sadece boşanmaya varacağını gören zavallı kadını yüreklendirdi; süslenme odasında oturmuş Bourrienne'e bazı emirler verirken yavaşça yanına süzüldü, dizine oturdu, parmaklarını usul usul saçlarında gezdirdi, geçerken öpmesi için elini ağzına koyup durdu ve dilediği o öpücüğü yakıcı elinin altında hissedince:

— Neden dün beni de götürmedin? diye sordu.

— Nereye? diye sordu Bonaparte.

---

* Direktuvar döneminde kurulan, sonradan dahiliye nazırlığına (iç işleri bakanlığı) bağlanan bakanlık. Osmanlı İmparatorluğu'nda da II. Abdülhamid tarafından kurulmuş benzer bir bakanlık mevcuttu. Günümüzde böyle bir bakanlık bulunmadığından polis bakanlığı demek yerine, zaptiye nazırlığı demeyi tercih ettik. (ç.n.)

— Tabii ki gittiğin yere.

— Mortefontaine'e gittim; Joseph'le aranızda husumet olduğunu bildiğim için de...

— Ah! Buna Lucien'i de ekleyebilirsin. Lucien'i de katıyorum, çünkü husumeti çıkaran onlar. Benim kimseyle aramda husumet yok. Kardeşlerini sevmeyi ben de çok isterim, fakat benden nefret ediyorlar. Bu yüzden senin onlarla olduğunu bildiğim zaman ne kadar endişelendiğimi anlamalısın.

— Sakin ol, dün sadece siyaset konuştuk.

— Evet siyaset, Sezar'ın Antonius'la yaptığı gibi: Kraliyet şeritlerini senin üzerinde prova ediyorlar.

— Nasıl? Roma tarihi konusunda bu kadar bilgili misin?

— Dostum, bütün Roma tarihinde sadece Sezar'ı okurum ve her okuduğumda titrerim.

Bonaparte'ın kaş çattığı bir sessizlik anı oldu; ama Joséphine sözlerinin arkasını getirmek istedi.

— Rica ediyorum senden Bonaparte, diye ekledi, yalvarıyorum sana, sakın kral olma. Seni buna o alçak Lucien teşvik ediyor, onun sözlerine aldırma; hepimizin mahvı olur bu.

Harp okulundan arkadaşına sık sık aynı görüşleri bildirmiş olan Bourrienne, Bonaparte'ın kızacağından korkmuş ,tir tir titriyordu.

Ama o, tam aksine, gülmeye başlayarak:

— Sen aklını yitirmişsin zavallı Joséphine'im, dedi; bu masalları senin Faubourg Saint-Germain'deki bütün o kibar dulların ve şu La Rochefoucauld uyduruyor. Canımı sıkıyorsun, rahat bırak beni!

O sırada zaptiye nazırının geldiği bildirildi.

— Ona söyleyecek bir şeyiniz mi var? diye sordu Bonaparte.

— Hayır, diye cevapladı Joséphine. Herhalde sizi görmeye geliyordur ve geçerken beni de selamlamak istemiştir.

— İşinizi bitirdiğinizde onu bana gönderin, dedi Bonaparte yerinden kalkarak; gel Bourrienne.

— Ona söyleyecek gizli bir şey yoksa burada kabul edin, böylece sizi daha fazla görmüş olurum.

— Tabii ya, dedi Bonaparte, Fouché'nin dostlarınızdan biri olduğunu unutuyordum.

— Dostlarımdan biri mi? diye tekrarladı Joséphine. Nazırlarınızdan dost edinmek benim ne haddime?

— Ah! dedi Bonaparte, nezareti uzun sürmeyecek. Hayır, ona söyleyecek gizli bir şeyim yok, sonra haberi veren Constant'a doğru dönerek: Zaptiye nazırını içeri alın, dedi gösterişle.

Fouché girdi ve Bonaparte'ın karısının süslenme odasında bulunmasına epey şaşırmış göründü.

— Madam, dedi Fouché, bu sabah başkonsülle değil sizinle konuşmam gerek.

— Benimle mi? dedi Joséphine, şaşırmış ve neredeyse endişeli bir halde.

— Ha-ha-ha! dedi Bonaparte, neymiş bakalım.

Ve gülerek karısının kulağını çimdikledi; keyfinin yerine geldiğinin belirtisiydi bu.

Joséphine'in gözünden yaşlar geldi; zira, nedendir bilinmez, Bonaparte bu dostluk gösterisini belki de istemeden neredeyse bir işkenceye dönüştürüyordu.

Fakat Joséphine gülümsemeye devam etti.

— Dün Dr. Cabanis ziyaretime geldi, dedi Fouché.

— Vay canına! dedi Bonaparte, o filozofun sizin ininizde ne işi varmış?

— Resmî ziyaretten önce, aile içinde yapılacak bir evliliğe rızanız olup olmadığını, varsa da başkonsülün rızasını alma işini üstlenip üstlenemeyeceğinizi sormaya gelmişti.

— Şuraya bakın! Sen de görüyorsun ya Joséphine, dedi Bonaparte gülerek, sana şimdiden kraliçe muamelesi yapıyorlar.

— Aman, dedi Joséphine gülmeye çalışarak, Fransa'da yaşayan otuz milyon Fransız, benim için hiçbir sakıncası

olmadan kendi aralarında evlenebilirler; bana nezaketi bu kadar ileriye götüren kimmiş?

— Bazen kabul etme onurunu bahşettiğiniz Madam Kontes de Sourdis. Kızı Claire'i evlendiriyor.

— Kiminle?

— Genç Sainte-Hermine kontuyla.

— Cabanis'e bu evliliği kendi payıma yürekten desteklediğimi söylersiniz, dedi Joséphine; elbette Bonaparte'ın buna rıza göstermemek için özel sebepleri yoksa...

Bonaparte bir an için düşüncelere dalmıştı.

Sonra Fouché'ye hitap ederek:

— Madamın yanından ayrıldığınızda benim odama çıkacaksınız, dedi. Gel Bourrienne.

Ve bildiğimiz küçük merdivenden yukarı çıktı.

Bonaparte ile Bourrienne gözden kaybolur kaybolmaz, Joséphine, elini Fouché'nin koluna koyarak:

— Dün Mortefontaine'deymiş, dedi.

— Biliyorum, dedi Fouché.

— Kardeşleriyle hangi konuyu konuştuklarını biliyor musunuz?

— Evet.

— Benden bahsettiler mi? Boşanmayı konuştular mı?

— Hayır, bu konuda içinizi ferah tutun, bambaşka şeyler konuşuldu.

— Krallıktan mı bahsettiler?

— Hayır.

Joséphine soluklandı.

— Ah! dedi, öyleyse ne konuştukları hiç umurumda değil!

Fouché'nin yüzünde kendine özgü o sinsice karanlık tebessüm vardı.

— Bununla birlikte, dostlarınızdan birini kaybedeceğinize göre... dedi.

— Ben mi?

— Evet.

— ...

— Kuşkusuz, zira çıkarları sizinle aynı.

— O da kimmiş?

— Size ismini veremem: Görevden alınması henüz bir sır. Kendinize bir başka dost edinmenizi tavsiye etmeye geldim.

— Başka dostu nereden bulayım ki?

— Bizzat başkonsülün ailesinden: Kardeşlerinin ikisi size karşı, üçüncüyü de siz kendi yanınıza çekin.

— Louis'yi mi?

— Elbette.

— Kızımı kesinlikle Duroc'la evlendirmek istiyor.

— Evet, fakat Duroc bu evlilik için gereken ilgiyi hiç göstermiyor, bu ilgisizlik de başkonsülü incitiyor.

— Ondan her söz edildiğinde Hortense ağlıyor, kızımı feda ediyor gibi görünmek istemem; kalbinin artık kendisine ait olmadığını söylüyor.

— İyi! dedi Fouché, kimin kalbi yerinde ki?

— Ah! Benim! dedi Joséphine, bununla da övünürüm.

— Sizin mi? dedi Fouché, o berbat kahkahasıyla. Sizde kalp yok, sizde...

— Dikkatli olun! dedi Joséphine, bana küstahça bir şey söyleyeceksiniz.

— Susuyorum, zaptiye nazırı olarak susuyorum; günah çıkarma gizliliğini ihlal ediyorum sanki! Şimdi size söyleyecek bir şeyim kalmadığına göre, izin verin de başkonsüle, benden öğrenmeyi beklemediği bir haberi bildireyim.

— Hangi haberi?

— Dün benim istifamı imzaladığı haberini.

— Öyleyse kaybeden ben miyim? diye sordu Joséphine.

— Benim! dedi Fouché.

Kaybettiği şeyin ne olduğunu aslında hisseden Joséphine bir göğüs geçirdi ve elini gözüne götürdü.

— Ah! İçiniz rahat olsun, dedi Fouché ona yaklaşarak, fazla uzun sürmez.

Fouché abartılı bir yakınlık göstermemek için, Joséphine'in kapısından Horloge Köşkü'ne geçerek Bonaparte'ın çalışma odasına çıktı.

Başkonsül Bourrienne'le çalışmaktaydı.

— Ah! dedi Fouché'yi fark edince, bunu bana anlatacaksınız.

— Neyi efendim?

— Matmazel de Sourdis'le evlenmesini uygun görmemi isteyen şu Sainte-Hermine'in kim olduğunu.

— Önce anlaşalım yurttaş başkonsül: Matmazel de Sourdis'le evlenmesini uygun görmenizi isteyen Sainte-Hermine kontu değil, Mösyö de Sainte-Hermine'le evlenmesini uygun görmenizi isteyen Matmazel de Sourdis.

— Aynı anlama gelmez mi?

— Tam olarak değil: Sourdisler müttefikimiz olan büyük bir aile; Sainte-Hermineler ise ittifaka dahil edilmesi gereken büyük bir aile.

— Demek benden pek hoşlanmıyorlardı.

— Bundan da fazlası, size karşı savaşıyorlardı.

— Bunlar cumhuriyetçi mi, yoksa kralcı mı?

— Kralcı baba '93'te giyotine mahkûm edildi, büyük oğlu kurşuna dizildi, tanıdığınız ikinci oğlu da Bourg-en-Bresse'te giyotine gönderildi.

— Tanıyor muyum?

— Avignon'daki büyük han sofrasında yemek yiyen Bordeauxlu bir şarap tüccarından soygun sırasında yanlışlıkla aldığı iki yüz altınlık bir keseyi geri getiren maskeli adamı hatırlıyor musunuz?

— Evet, çok iyi hatırlıyorum. Ah! Mösyö Fouché, işte bana böyle adamlar lazım.

— Bir ilk hükümdara bağlılık duyulmaz, yurttaş başkonsül, ortada sadece çıkarlar vardır.

— Haklısınız, Fouché. Ah! Keşke torunumun yerinde olsaydım! Sadede gelirsek, üçüncü kardeşten mi söz ediyordunuz?

— İsterseniz üçüncüsü dostunuz olur.

— Nasıl?

— Gönül almakta usta olan Madam de Sourdis, kızının evliliğine bir hükümdar gibi rıza vermeniz için ricasını elbette onun aracılığıyla iletiyor. İzin verin *efendim*, böylece düşmanınız Mösyö Hector de Sainte-Hermine'in elinden dostunuz olmaktan başka şey gelmez.

— İyi, dedi Bonaparte, bunu düşüneceğim. Sonra, eskiden sarayda kral huzurunda başvurulan formalitenin kendisine uygulandığını düşünüp ellerini ovuşturarak: Pekâlâ! Fouché, dedi, haberler nasıl?

— Tek bir haber var, fakat çok önemli, özellikle benim açımdan.

— Nedir?

— Dün, Mortefontaine'deki yeşil salonda eline kalemini alan dahiliye nazırı Lucien'e benim görevden azlimi ve senatoya kabulümü yazdırdınız ve imzaladınız.

Bonaparte, Korsikalılara özgü bir hareketle, başparmağını göğsünün üzerine iki kez hafifçe götürerek haç çıkardı ve:

— Bu güzel hikâyeyi size kim anlattı, Fouché? dedi.

— Ajanlarımdan biri elbette!

— Sizi kandırmış.

— Beni kandırmadığından o kadar eminim ki, azil kâğıdının şurada, hemen şu iskemlenin üstündeki gri redingotunuzun yan cebinde olduğunu söyleyebilirim.

— Fouché, dedi Bonaparte, ayağınız Talleyrand gibi aksasaydı, iblisin ta kendisi olduğunuzu söylerdim.

— Artık inkâr etmiyorsunuz, değil mi?

— İnanın bana! Hayır, kaldı ki azledilmeniz öyle onurlandırıcı ifadelerle yapıldı ki...

— Anlıyorum: Belgemin üzerinde, hizmetinizde olduğum süre boyunca gümüş takımlarınızda hiçbir eksik çıkmadığı var herhalde.

— Fransa'da asayişin yeniden sağlanması zaptiye nazırlığını yararsız kıldığından, nazırını senatoya dahil ediyorum,

böylece nazırlığın yeniden kurulması gerekirse, onu nerede bulacağımı bileceğim; sevgili Fouché, bitmez tükenmez bir hazine olan talih oyunları idaresini kaybediyorsunuz; ama yararlanmayı bilemediğiniz muazzam bir servete sahipsiniz; sınırlarını sonsuza kadar genişletmek istediğiniz Pontcarré'deki arazi sizin için fazlasıyla geniş.

— Zaptiye nazırlığı yeniden kurulursa, dedi Fouché, görevin benden başkasına verilmeyeceği hususunda sözünüzü alabilir miyim?

— Evet, dedi Bonaparte.

— Teşekkürler. Şimdi, Cabanis'e kuzini Matmazel de Sourdis'in Sainte-Hermine kontuyla evlenmesine razı olduğunuzu bildirebilir miyim öyleyse?

— Bildirebilirsiniz.

Bonaparte başını hafifçe eğdi, Fouché de ona esaslı bir selam verdi ve dışarı çıktı.

Başkonsül bir süre ellerini arkasında kavuşturarak sessizce yürüdü, sonra sekreterinin koltuğunun arkasında durarak:

— İşittiniz mi Bourrienne? dedi.

— Neyi General?

— Şu Fouché iblisinin bana dediklerini.

— Bana dinlememi emretmediğiniz takdirde hiçbir şeyi işitmem.

— Onu Mortefontaine'de görevden azlettiğimi ve azil kâğıdının gri redingotumun cebinde bulunduğunu biliyordu.

— Ah! dedi Bourrienne, bunun için fazla çaba harcamaya gerek yok, kardeşinizin oda hizmetçisine bir maaş bağlaması yeterli.

Bonaparte başını salladı.

— Olsun, dedi, şu sizin Fouché tehlikeli bir adam.

— Evet, dedi Bourrienne, fakat itiraf edin ki sizi öngörüsüyle şaşırtan bir adam, yaşadığımız dönemde faydalı bir adamdır.

Başkonsül bir an düşündü, sonra:

— Kaldı ki, dedi, onu ilk kargaşada çağıracağıma söz verdim, sözümü tutmam da muhtemeldir.

Zili çaldı.

Emir eri belirdi.

— Landoire, dedi Bonaparte, pencereden, koşulu bir araba olup olmadığına bakın.

Landoire çıktı, pencereden dışarı sarktı.

— Var, generalim, dedi.

Başkonsül redingotunu giydi, şapkasını aldı.

— Ben danıştaya gidiyorum, dedi.

Kapıya doğru birkaç adım attıktan sonra durarak:

— Yeri gelmişken, Joséphine'in yanına inin ve Matmazel de Sourdis'in evliliğine izin vermekle yetinmeyip ona Madam Bonaparte ile birlikte evlilik sözleşmesini imzalayacağımızı da söyleyin.

XXI
Fouché'nin Henüz Ayrılmadığı Zaptiye Nazırlığına Tekrar Girmeye Çalışması

Fouché evine öfkeli döndü. Bir yetenekti, fakat sınırları belli bir yetenekti. Polisliğin dışında, Fouché'nin ancak ikincil bir değeri kalıyordu.

Asabi, çabuk öfkelenen, endişeli bir mizacı vardı; âdeta aynı anda iki tarafı da görmesi ve her tarafı dinlemesi için şaşı bir bakış ve büyük kulaklar bahşetmişti ona tabiat.

Üstelik Bonaparte zayıf noktasına dokunmuştu; zaptiye nazırlığını kaybederken talih oyunları idaresini, yılda iki yüz bin franktan fazlasını da kaybediyordu. Zaten çok zengin olan Fouché, yararlanmayı beceremediği bir serveti artırmaktan başka şey düşünmüyordu ve Pontcarré'deki arazisinin sınırlarını büyütme tutkusunun, Bonaparte'ın Fransa sınırlarını genişletme tutkusundan aşağı kalır yanı yoktu.

Evine girdi, çalışma odasına çıktı ve kimseye bir şey söylemeden kendini koltuğuna bıraktı. Yüzünün kasları fırtınalı havadaki deniz yüzeyi gibi tir tir titriyordu. Nihayet, birkaç dakika sonra kasları dinginleşti: Fouché aradığını bulmuştu ve çehresini aydınlatan soluk tebessüm, güzel havaların geri dönüşü olmasa bile en azından göreli bir sükûneti yansıtıyordu.

Çalışma masasının üzerinden sarkan zil kordonunu kavradı ve zili yine telaşla çaldırdı.

Yardımcı genç koşturdu.

— Mösyö Dubois! diye bağırdı Fouché.

Yardımcı genç yerinde bir döndü ve ortadan kayboldu.

Bir an sonra kapı açıldı ve Mösyö Dubois girdi.

Yüz ifadesi yumuşak ve sakin, gülümsemesi iyi niyetli, özensiz ama tertemiz giyinen bir adamdı; boynunda beyaz bir kravat ve bileklerinde kolluk vardı.

Hafifçe iki yana sallanarak ve iskarpinlerinin tabanlarını halı üzerinde bir dans ustası gibi kaydırarak yaklaştı.

— Mösyö Dubois, dedi Fouché koltuğuna yaslanarak, bugün bütün zekânıza ve sırdaşlığınıza ihtiyacım var.

— Sayın nazırıma ancak sırdaşlığım konusunda güvence verebilirim, dedi; zekâma gelince, ancak sizin zekânızın rehberliğinde bir değeri olur.

— İyi, tamam Mösyö Dubois, dedi Fouché, belli bir sabırsızlıkla. İltifat yok. Dairelerinizde güvenebileceğimiz bir adamınız var mı?

— Öncelikle hangi amaçla kullanacağımızı bilmeliyim.

— Çok doğru. Bretanya'ya gidecek ve orada üç eşkıya çetesi örgütleyecek. En önemlisini Vannes-Muzillac yolu üzerinde diğer ikisini de istediği yerde.

— Dinliyorum, dedi Dubois, Fouché'nin sustuğunu görerek.

— Bu üç çetenin biri Cadoudal Çetesi adını alacak ve başında bizzat Cadoudal'ın olduğu söylentileri yayılacak.

— Ekselanslarının dediğine bakılırsa...

— Bu seferlik bu unvanı kullanmanıza ses çıkarmıyorum, dedi Fouché gülerek, kaldı ki bunu bana uzun süre söylemek zorunda kalmayacaksınız.

Dubois eğildi ve bizzat Fouché tarafından yüreklendirildiğinden:

— Ekselanslarının dediğine bakılırsa, diye devam etti, gerekirse tetiğe basacak bir adam lazım.

— Gerektiğinde her şeyi yapmalı.

Mösyö Dubois düşündü, sonra başını sallayarak:

— Personelim arasında böyle biri yok, dedi.

Sonra, Fouché'nin sabırsızlığını belli eden bir hareket yapması üzerine:

— Durun hele, durun hele. Dün büroma Mahalin şövalyesi diye biri geldi, Yehu'nun askerlerinden yaman bir adam; söylediğine göre tek isteği, ödemesi iyi olan *tehlikelermiş*. Kelimenin tam anlamıyla kumarbaz, yaşamını da parasını da bir zarla riske atmaya hazır. Tam da aradığımız adam.

— Sizde adresi var mı?

— Yok; ama bugün birle iki arası büroma gelecek, saat de bir oldu. Ya oradadır ya da birazdan gelir.

— Gidin o zaman ve onu bana getirin.

Mösyö Dubois çıktı, Fouché yerinden kalktı ve bizzat gidip mukavva bir kutu aldı, içinden bir dosya çıkardı ve götürüp çalışma masasının üzerine koydu.

Pichegru'nün dosyasıydı bu.

Mösyö Dubois sözünü ettiği adamla beraber geri dönene kadar dosyayı büyük bir dikkatle inceledi.

Hector de Sainte-Hermine'e ağabeyine verdiği sözleri hatırlatmaya gelen ve onu Laurent Çetesi'ne dahil eden adamın ta kendisiydi. O tarafta yapacak hiçbir iş kalmadığını görünce, gözüpek beyefendi başka bir tarafa yönelmişti.

Yirmi beş ila otuz yaş arasında olmalıydı, düzgün yapılıydı, çirkinden ziyade yakışıklıydı, hoş bir gülümsemesi vardı; gözlerinde, işini hallettiği insanlarda tedirginlik ve endişe

uyandıran tedirgin ve endişeli bir ifade olmasa, her şeyiyle sempatik olduğu söylenebilirdi. Ayrıca, o devrin modasına göre, sadeden ziyade zarif bir biçimde giyinmişti.

Fouché, bir insanın ahlâki ölçüsünü aldığı o delici bakışıyla adamı bir yokladı. Onda para tutkusunu, saldırmaktan ziyade kendini savunma cesaretini, girişimlerinde mutlaka başarma iradesini sezdi.

Aradığı da buydu.

— Mösyö, dedi Fouché, hükûmetin hizmetine girmek istediğinizi söylediler. Doğru mu?

— En büyük arzum bu.

— Hangi alanda?

— Yumruk yenecek ve para kazandıracak bütün işlerde.

— Bretanya ve Vendée vilayetlerini bilir misiniz?

— Avcumun içi gibi. Üç kez General Cadoudal'ın yanına gönderildim.

— Diğer şeflerle temasa geçtiniz mi?

— Birkaçıyla, özellikle de Cadoudal'ın teğmenlerinden, General'e olan benzerliği sebebiyle II. George adı verilen biriyle.

— Vay canına! dedi Fouché; bu bizim işimize yarayabilir işte. Her biri yirmi kişilik üç çete kurabilir misiniz?

— hâlâ iç savaşın sıcaklığını yaşayan bir yörede her biri yirmi kişilik üç çete daima kurulabilir. Açıklanabilir bir hedef için gerekliyse, altmış adamınızı namuslu kimselerden seçersiniz ve bu durumda sadece etkileyici, güzel sözlere ihtiyacınız olur. Eğer esrarengiz bir hedef içinse, şaibeli vicdanlar ve satılık pazular bulursunuz; yalnız, daha pahalıya patlar.

Fouché, Dubois'ya, "Sevgili dostum, güzel bir hazine getirmişsiniz," dercesine baktı. Sonra şövalyeye:

— Mösyö, bize on gün içinde, ikisi Morbihan'da, biri Vendée'de olmak üzere üç eşkıya çetesi lazım; üçü de Cadoudal'ın adına iş görecek. İçlerinden biri maske takarak eski Breton şefinin adını alacak ve herkesi bu kimliğe inandırmak için elinden geleni yapacak.

— Kolay, ama söylediğim gibi pahalı.

— Elli bin frank yeter mi?

— Ah, evet! Hem de nasıl.

— Öyleyse bu noktada anlaştıysak, üç çeteyi örgütlediğinizde İngiltere'ye geçebilir misiniz?

— Ondan kolay ne var? İngiliz kökenli olup İngilizceyi de anadilim gibi konuştuğuma göre.

— Pichegru'yü tanıyor musunuz?

— İsmen.

— Kendinizi ona tavsiye ettirecek ilişkileriniz var mı?

— Var.

— Bu ilişkilerin ne olduğunu sorsam size...

— Bunları size söyleyemem; bırakın benim de sırlarım olsun, yoksa hiçbir değerim kalmaz.

— Haklısınız. İngiltere'ye geçeceksiniz, Pichegru'yü yoklayacaksınız, belirli bir durumda Paris'e dönebilir mi öğreneceksiniz; eğer dönmeyi arzu ediyor ve para yokluğu çekiyorsa, ona Fauche-Borel adına para vereceksiniz, bu ismi aklınızda iyi tutun.

— Ona daha önce Condé prensi adına önerilerde bulunmuş olan İsviçreli kitapçı, onu tanıyorum; peki ya para sıkıntısı çekiyorsa ve Paris'e gelmek istiyorsa, kime başvuracağım?

— Zaptiye nazırlığına değil, Pontcarré'deki arazisindeki Mösyö Fouché'ye, anlarsınız ya, bu tavsiye önemli.

— Ya sonra?

— Sonra, yeni emirler almak için Paris'e geleceksiniz. Mösyö Dubois, şövalyeye elli bin frank verin. Yeri gelmişken, şövalye?

Şövalye arkasına döndü.

— Coster Saint-Victor'la karşılaşırsanız, Paris'e dönmesi için ısrar edin.

— Onun hakkında bir tutuklama emri yok muydu?

— Hayır, ona her tür serbestlik tanınacak, bunu size teyit edebilirim.

— Ona karar alması için ne söyleyeceğim?

— Paris'teki bütün kadınların onu özlediğini, özellikle de Matmazel Aurélie de Saint-Amour'un; Barras'ya rakip olduktan sonra başkonsülle rekabete girmemesinin çapkınlık yaşamında bir eksik bırakacağını da eklersiniz; buraya dönme kararı alması için yetecektir bu, aksi takdirde Londra'da epey kutsal bağları var demektir.

Fouché kapı kapandıktan sonra Dr. Cabanis'e bir emir eriyle alelacele şu mektubu gönderdi:

Sevgili Doktor,

Madam Bonaparte'ın süslenme odasında gördüğüm başkonsül, Madam de Sourdis'in kızının evliliği konusunda kendisine danışmasını olabilecek en zarif şekilde karşıladı ve bu evliliği uygun buldu.

Dolayısıyla sevgili kız kardeşimiz söz konusu iş için Madam Bonaparte'ı ne kadar erken ziyaret ederse o kadar iyi olur.

İçten dostluğuma inanın,

J. Fouché.

Ertesi gün, Sourdis kontesi belirttiğimiz amaçla Tuileries'ye çıkıyordu.

Joséphine'i neşe içinde, Hortense'ı ise gözleri yaşlı buldu.

Hortense'ın Louis Bonaparte'la evliliği hemen hemen kararа bağlanmıştı.

Hortense'ı hüzünlü, Joséphine'i sevinçli kılan tam da buydu.

İşte olup bitenler:

Bonaparte'ın cevabından, keyiflenmesinin bazı esrarengiz sebeplere dayandığını anlayan Joséphine, danıştaydan döndüğünde yanına inmesi için ona ricada bulunmuştu.

Fakat başkonsül danıştaydan döndüğünde, karşısında, kendisine yeterince açık gelmeyen iki üç yasa maddesi hakkında bazı açıklamalar yapmaya gelen Cambacérès'i bulmuştu.

Onunla geç vakte kadar çalışmıştı; sonra Junot, Matmazel de Permon'la evlendiğini haber vermek için gelmişti.

Bu evlilik başkonsülde Matmazel de Sourdis'in evliliğiyle aynı hoşnutluğu yaratmaktan uzaktı. Bonaparte ilk başta Madam de Permon'a âşık olmuş ve Joséphine'le evlenmeden önce onunla evlenmek istemişti; Madam de Permon'un bu teklifi reddetmesinden dolayı, ona belli bir kin besliyordu; üstelik, Junot'ya zengin biriyle evlenmesini tavsiye etmişti; Junot ise aksine karısını müflis bir aileden seçmişti. Karısının anne tarafı eski Doğu imparatorlarının soyundan geliyordu. İçtenlikle Loulou adıyla çağırdığı genç kız bir Komnenos'tu; ama en fazla yirmi beş bin franklık bir drahoması vardı.

Bonaparte, Junot'ya nişan sepetine yüz bin frank koyma sözü verdi.

Kaldı ki, Paris valisi olarak beş yüz bin frank maaş alacaktı.

Bu parayla başının çaresine bakacaktı artık.

Joséphine akşam boyunca sabırsızlıkla kocasını beklemişti; fakat o, akşam yemeğini Junot'yla yemiş ve beraber dışarı çıkmıştı. Gece yarısı üzerinde sabahlığı ve başında *madras* beziyle belirdiğini gördü; bu da, sabah olmadan kendi odasına çıkmayacağı anlamına geliyordu; o zaman Joséphine'in gösterdiği sevinçten, uzun bekleyişinin karşılığını aldığı görülebiliyordu.

Joséphine, bu gece ziyaretleri sırasında Bonaparte üzerindeki gücünü yeniden kazanıyordu.

Joséphine Hortense ile Louis'nin evliliğini şimdiye kadar hiç böyle ısrarla istememişti.

Başkonsül tekrar kendi odasına çıktığında, ona neredeyse söz vermiş gibiydi.

Joséphine tüm bu mutlu haberlerini aktarmak için Matmazel de Sourdis'i alıkoydu; Claire'i de Hortense'ı teselli etmeye gönderdi.

Ama Claire bunu denemedi bile; Hector'dan vazgeçmenin bedelinin ne kadar ağır olacağını bizzat ziyadesiyle bilmekteydi.

Hortense ile birlikte ağladı ve onu mutsuz görmeye dayanamayacak kadar seven başkonsüle başvurması için zorladı.

Aniden Hortense'ın aklına tuhaf bir fikir geldi ve bunu arkadaşına açtı.

İki annenin de izniyle Matmazel Lenormand'a danışmaya gideceklerdi.

Joséphine ona danışmıştı ve neyi öngördüğü hatırlanmaktadır.

O imkânsız hayalin her gün gerçekliğe dönüştüğü yola girmişti işte.

İki taraflı bu dileği açmak ve bunu hayata geçirme iznini istemek için Matmazel de Sourdis elçi olarak gönderildi.

Pazarlık uzun sürdü. Hortense hıçkırıklarını tutarak kapı arkasından dinliyordu.

Claire sevinçli döndü: Matmazel Louise'in iki genç kızın yanından bir an bile ayrılmaması şartıyla izin verilmişti.

Matmazel Louise, sanırız daha önce söyledik, ona sonsuz bir güven duyan Madam Bonaparte'ın ilk oda hizmetçisiydi.

Matmazel Louise çağırtıldı, tavsiyeler verildi, tembihler edildi. İnandığı en kutsal şeyler üzerine yemin etti ve iki genç kız, kalın örtülere sarınarak, Madam de Sourdis'in armasız arabasına bindi.

Arabacıya Tournon Sokağı 6 numaraya gitme talimatı verildi; kimin evine gittiğini bilmiyordu.

İlk önce Matmazel Louise indi: Talimatlarını almıştı; Matmazel Lenormand'ın, sol tarafta, avlunun dibinde oturduğunu, üç basamak çıkmak ve sağdaki kapıyı çalmak gerektiğini biliyordu.

Matmazel Louise kapıyı çaldı, kapı açıldı ve isteği üzerine iki genç kızla birlikte genellikle herkesin alınmadığı ayrı bir odaya alındı.

Matmazel Lenormand aynı anda iki kişiyle asla görüşmediğinden, içeri ayrı ayrı, soyadlarının baş harflerine göre sırayla girmeleri gerekiyordu.

Böylece ilk girme sırası Hortense Bonaparte'ın oldu.

Yarım saat bekledi, sonra girdi.

Matmazel Louise'in canı çok sıkılmıştı; aldığı talimata göre iki genç kızı gözden kaçırmaması gerekiyordu.

Claire'le birlikte kaldığında, Hortense'ı göremiyordu.

Hortense'a eşlik ederse, Claire'i göremiyordu.

Sorun o kadar önemliydi ki, her şeyi halletmenin bir yolunu bulan Matmazel Lenormand'a arz edildi.

Matmazel Louise, Claire'le kalacaktı, ama odanın kapısı açık kalacağı için Hortense'ı gözden kaybetmeyecekti; aynı zamanda da falcı kadının alçak sesle anlattıklarını duymamak için Matmazel Lenormand'dan yeterince uzakta duracaktı.

Doğal olarak büyük fala bakılmasını istemişlerdi.

Matmazel Lenormand'ın kartlarında gördükleri onu derinden etkiler gibiydi; hareketleri ve yüz ifadesi sürekli artan bir şaşkınlığı dışa vuruyordu.

Nihayet, kartlarını iyice karıştırdıktan ve genç kızın eline iyice baktıktan sonra yerinden kalktı ve gizemli bir ilhamın etkilediği bir ses tonuyla söylediği tek bir cümleyi, genç kız kolayca anlaşılan bir inanmazlık ifadesiyle karşıladı.

Sonra, kadın Hortense'ın her tür sorusu karşısında sessiz kaldı ve söylediklerine başka bir söz eklemek istemedi; ağzından sadece şu sözcükler çıktı:

— Kâhine bildirdi, kâhineye inanın!

Sonra genç kıza onunla işinin bittiğini, arkadaşının sırasının geldiğini işaret etti.

Her ne kadar Matmazel Lenormand'a danışmaya gelmeyi öneren Matmazel de Beauharnais de olsa, Claire az önce gördüklerinden sonra, arkadaşı kadar sabırsızlanmıştı.

Dolayısıyla kâhinenin odasına hızla girdi.

Yalnız kendi falında görünenlerin ona Matmazel de Beauharnais'nin falının Matmazel Lenormand'a esinlediklerinden daha büyük bir şaşkınlık vereceğini hiç tahmin etmiyordu.

Fakat Matmazel Lenormand, kendisine inanan ve olmayacak şeyleri söylemekte tereddüt eden bir kadının güveniyle iskambilleri üç kere karıştırdı; sağ elinin içine, sonra sol elinin içine baktı, ikisinde de gönül çizgisinin kesik olduğunu, talih çizgisinin gönül çizgisine kadar yükseldiğini ve Saturn'de çatallaştığını gördü ve Matmazel de Beauharnais'nin falını okurkenki gibi tumturaklı bir ifadeyle Matmazel de Sourdis'in kehanetini söyledi; o da ölü gibi solgun ve gözleri sırılsıklam bir halde Matmazel Louise ile Hortense'ın yanına geldi.

Genç kızlar Matmazel Lenormand'ın evinde birbirlerine tek söz etmediler, tek bir soru sormadılar.

Bir söz söyledikleri ya da bir istekte bulundukları takdirde evin başlarına yıkılmasından korkar gibiydiler.

Fakat arabanın içine girer girmez ve arabacı atlarını tırısa kaldırır kaldırmaz, iki taraf da aynı şeyi sordu.

— Size ne dedi?

Hortense, içeri ilk giren olduğu için ilk cevap veren oldu.

— Bana şöyle dedi: "Kral karısı ve imparator annesi olarak sürgünde öleceksin."

— Peki ya sana ne dedi? diye sordu Matmazel de Beauharnais merakla.

— Şöyle dedi: "On dört yıl boyunca sağ birinin dulu olacaksın, ömrünün kalan kısmında da bir ölünün karısı olacaksın!"

XXII

Matmazel de Beauharnais'nin Tahtsız Bir Kralın Karısı Matmazel de Sourdis'in Sağ Bir Kocanın Dulu Olması

İki genç kızın Tournon Sokağı'ndaki falcı kadını ziyaretlerinin üstünden altı hafta geçmişti. Matmazel de Beauharnais, döktüğü gözyaşlarına rağmen Louis Bonaparte ile ev-

lenmişti* ve Matmazel de Sourdis o akşam Sainte-Hermine kontuyla evlilik sözleşmesini imzalayacaktı.

Matmazel de Beauharnais'nin bu tiksintisi, başkonsülün kardeşinde karşı konulmaz bir iticiliğe yol açan bazı şeyler bulduğunu zannettirebilir. Ama hiç de böyle değildi. O Duroc'u seviyordu, hepsi buydu.** Aşkın gözü kördür.

Louis Bonaparte o devirde yirmi üç ya da yirmi dört yaşındaydı. Yüz ifadesi biraz soğuk, kız kardeşi Caroline'e çok benzeyen yakışıklı bir gençti; ayrıca, edebiyata eğilimli, çok iyi bir eğitim almış, her konuda çok dürüst, çok iyi, çok namusluydu ve krallık unvanının insanın vicdani kural ve görevlerini değiştirebileceğine asla inanmamıştı; belki de yabancı bir halkın ülkesinde hüküm sürmüş olup bu halkta minnet ve sevgi izleri bırakmış olan tek hükümdardı; tıpkı Desaix'in Yukarı Mısır'da bıraktığı izlenim gibi adil bir sultandı.

Bu temiz yürekli insandan ve evlendiği hoş hanımdan ayrılmadan önce, bu evliliğin aniden nasıl gerçekleştiğini anlatalım; bunun tek sebebi Joséphine'in daimi ısrarlarının yol açtığı sıkıntılardı.

Kızının Duroc'la evlenmesine Joséphine'in karşı çıkmasının sebeplerini daha önce söylemiştik.

— Duroc, bana hiçbir şekilde destek olamayacak diyordu sürekli olarak Bourrienne'e; sadece Bonaparte'ın dostluğu sayesinde bir değeri olan Duroc, koruyucusunun kardeşleriyle mücadele etme cüretini hiçbir şekilde göstermeyecek; oysa aksine, Bonaparte, hiçbir hırsı olmayan ve olmayacak olan Louis'yi çok seviyor. Louis benim için Joseph'e ve Lucien'e karşı bir denge unsuru olacaktır.

Bonaparte ise şöyle düşünüyordu:

---

* X. Yıl'ın *Nivôse* (Fransız devrim takviminin dördüncü ayı, 21-22 Aralık ile 20-21 Ocak arası) ayının 14'ü, Tuileries'de. (Fr.e.n.)

** Duroc'la Hortense'ın aşkı üzerine bkz. Bourrienne, c. IV, s.219-321. (Fr.e.n.)

— Duroc ve Hortense birbirlerini seviyorlar. Karım ne yaparsa yapsın, birbirlerine yakışıyorlar ve evlenecekler; bense iyi yaradılışlı Duroc'u seviyorum. Caroline'i Murat'ya, Pauline'i de Leclerc'e vermedim mi? Hortense'ı da onlar kadar yiğit bir çocuk olan Duroc'a verebilirim. Tümgeneral oldu bile; bu evliliğe karşı çıkılmasını gerektirecek bir neden yok; kaldı ki Louis'yle ilgili başka düşüncelerim var.

Oysa iki genç kızın Matmazel Lenormand'a fal baktırmaya gittikleri gün, arkadaşının teşvik ettiği Hortense, kayınpederinin önünde yeni bir denemeye kalkışma kararı aldı ve öğle yemeğinden sonra baş başa kaldıklarında Bonaparte'ın önünde diz çöküp kendisini başkonsül karşısında güçlü kılan o genç kız okşayıcılığıyla, bu evliliğin kendisini ebedîyen mutsuz edeceğini söyledi; Louis için olumlu şeyler söyledikten sonra, Duroc'u sevdiğini ve sadece Duroc'un onu mutlu edebileceğini tekrarladı.

Bunun üzerine Bonaparte kararını verdi.

— Pekâlâ, dedi; madem ille de onunla evlenmek istiyorsun, onunla evleneceksin, fakat koyacağım bazı şartlar konusunda seni uyarıyorum. Duroc bu şartları kabul ederse, her şey yolunda gider, ama reddederse, bu konuda Joséphine'e son kez karşı çıkmış olurum ve Louis'nin karısı olursun.

Nitekim çalışma odasına, getireceği sıkıntıları bile bile bir karar aldığını belli eden o canlılıkla çıktı.

Çalışma odasına girdiğinde gözleri Duroc'u aradı.

Söylediğimiz gibi ezelî aylak Duroc nadiren görevinin başında olurdu.

— Duroc nerede? diye sordu, canının sıkıldığını belli eden bir ifadeyle.

— Çıktı, diye cevap verdi Bourrienne.

— Sizce nerededir?

— Operada.

— Döner dönmez, onunla Hortense arasında söz kestiğimi ve onunla evleneceğini söyleyin; ama bunun en geç

iki gün içinde olmasını istiyorum. Ona beş yüz bin frank vereceğim. Sekizinci tümenin komutanlığına atıyorum. Düğününün ertesi günü karısıyla Toulon'a gidecek ve ayrı yaşayacağız. Evimde içgüveyi istemem. Bu işi hemen bitirmek istiyorum, kabul edip etmediğini bana bu akşam bildirin.

— Kabul edeceğini sanmıyorum, diye cevapladı Bourrienne.

— Madem öyle! O zaman o da Louis'yle evlenir.

— Bunu ister mi?

— İstese iyi olur.

Saat onda, Duroc döndü; Bourrienne ona başkonsülün kararını iletti.

Fakat o, başını iki yana salladı:

— Başkonsül beni çok onurlandırıyor, dedi, fakat bir kadınla bu şartlar altında asla evlenmem; gidip Palais-Royal'de bir tur atmayı tercih ederim.

Bunun üzerine şapkasını aldı ve Bourrienne'in açıklayamadığı ve sadece, Hortense'ın başkonsül yaverinin kendisine karşı beslediği ya da besler göründüğü duyguların yoğunluğu hususunda yanıldığını kanıtlayan bir kayıtsızlıkla dışarı çıktı.

Matmazel de Beauharnais ile Louis Bonaparte'ın nikâhları Chantereine Sokağı'ndaki küçük evde kıyıldı. Bir rahip geldi ve onları kutsadı. Bonaparte, fırsat bulmuşken rahibe Madam Murat'nın nikâhını da kutsattı.

Matmazel de Sourdis'in nikâhı, Hortense'ın nikâhı gibi hüzün ve gözyaşlarıyla geçmek bir yana, ışık ve neşe içinde kıyılacağa benziyordu: Sadece akşam on birden öğleden sonra ikiye kadar birbirinden ayrı kalan iki sevgili, geriye kalan tüm zamanlarını birlikte geçiriyorlardı. Hector'un nişanlısına layık bir çeyiz düzmesi için en zarif tüccarlar, Paris'in en revaçta mücevheratçıları yağmalanmıştı; Paris sosyetesinde bu çeyizden bir harika diye bahsediliyordu ve Madam de Sourdis kendisini ziyaret etmek isteyen kimselerden birkaç mektup bile almıştı.

Başkonsülden ve Madam Bonaparte'tan basit bir onay bekleyen Madam de Sourdis, evlilik sözleşmesini bizzat başkonsülün imzalamakla kendisine bahşettiği lütuf karşısında afallamıştı; bu, ancak en yakınlara gösterilen bir lütuftu, zira bunun arkasından ya bir para bağışı ya da bir hediye gelirdi; cimri olmasa da, müsriften ziyade tutumlu olan başkonsül, parasını çarçur etmezdi.

Bu lütfu gururla ve yüzü gülerek karşılamayan tek kişi, Hector Sainte-Hermine idi. Bonaparte'ın nişanlısının ailesini onurlandırmak için sergilediği bu gösteriş onu endişelendiriyordu. Her ne kadar kardeşlerin en küçüğü olmasından dolayı kralcılık davasını daha geç benimsemiş de olsa, Hector başkonsülün dehasına belli bir hayranlık duyuyordu, ama henüz ona karşı sempati besleyecek aşamaya gelmemişti. Gözü önünde ağabeyinin maruz kaldığı acılı ölüm ve buna eşlik eden kanlı ayrıntıları unutamıyordu. Bu ölüm, eninde sonunda başkonsülün emriyle gerçekleşmişti ve en hararetli ısrarlara rağmen infazı ne bağışlamak ne de ertelemek istemişti. Bu yüzden, onunla her karşılaşmasında, soğuk terler döktüğünü, dizlerinin titrediğini hissediyor ve ister istemez gözünü kaçırıyordu. Tek bir şeyden çekiniyordu: O da bir gün, yüksek mevki, hatta büyük serveti nedeniyle orduda görev almak ya da sürgüne gitmek zorunda kalmaktı. Claire'i askerî bir rütbe ya da sivil bir sorumluluk kabul etmek zorunda kalırsa Fransa'dan ayrılacağı konusunda da uyarmıştı. Böyle bir durumda, istediği gibi davranması konusunda Claire onu tamamen özgür bırakmıştı; nişanlısından talep ettiği tek şey, nereye giderse gitsin ona eşlik edeceği vaadi olmuştu. Şefkat ve sevgi dolu bu kalbe tek gereken de buydu.

O dönemden beri Massa dükü olan Claude-Antoine Régnier, Fouché görevden ayrılınca başyargıçlığa ve emniyet genel müdürlüğüne atanmıştı. Haftada iki kez, bu tür işlerden hoşlanan Napoléon'la mesaisi oluyordu: Başkonsül, Paris valisi sıfatıyla Junot'nun polisini, yaveri sıfatıyla

Duroc'u ve emniyet genel müdürü sıfatıyla Régnier'yi elinde tutuyordu.

Matmazel Claire de Sourdis'in evlenme sözleşmesini imzalamaya gitmesi gereken gün, Régnier ile bir saat görüşmüştü. Haberler oldukça endişe vericiydi. Vendée ve Bretanya, artık aşikâr olan iç savaşın etkisinden ziyade, uyguladıkları en canavarca işkenceler yoluyla çiftçileri ve mal sahiplerini para vermeye zorlayarak çiftlikten çiftliğe, şatodan şatoya koşan eşkıya çetelerinin karanlık eylemleriyle tekrar hareketlenmişti. Gazeteler, ayakları ve elleri kemiklerine kadar yakılmış zavallılardan bahsetmeye başlamıştı.

Bonaparte, bu eşkıya davalarıyla ilgili tüm dosyalarla kendini görmeye gelmesi için Régnier'ye bir yazı yollatmıştı.

Bir haftadan beri tespit edilmiş beş vaka vardı.

İlki, Sulé Deresi'nin kaynağı Berric'te; ikincisi Plescop'ta; üçüncüsü Muzillac'ta; dördüncüsü Saint-Nolff'ta; beşincisi de Saint-Jean-de-Brévelay'deydi.

Bu çetelerin başında üç şef var gibi görünüyordu, fakat hepsini yöneten bir üst kumandanlık vardı sanki.

Polis muhbirlerinin dediklerine bakılırsa da bu üst kumandanlık makamında, Napoléon'a verdiği sözü tutmamış olan ve İngiltere'ye çekilmek yerine Bretanya'ya dönen ve yeni bir isyan düzenlemeyi deneyen Cadoudal vardı.

Başyargıç, kovuşturmada uğraştığı iğrenç cinayetleri Cadoudal'ın sırtına yüklemeye kalkıştığında, insanları iyi tanıma konusunda haklı bir iddiası olan Bonaparte, kafasını olmaz anlamında salladı. Nasıl! Tek bir geri adım bile atmadan onunla halkların ve kralların çıkarları üzerine tartışmış olan o yüksek zekâ, babadan kalan geliriyle Londra'da yaşamakla yetinen o tertemiz vicdan, Avrupa'nın en önde gelen generalinin yaverliği rütbesini elinin tersiyle iten o hırssız gönül, başkalarının birbirini boğazlamasını seyretmesi için verilen yıllık yüz bin frangı reddeden o çıkar gözetmez ruh, soygunculuğun en alçakçası olan o rezil eşkıyalığa mı düşecekti!

İmkânsızdı bu!

Ve Bonaparte böyle bir ihtimali yok saydığını yeni emniyet müdürünün suratına tokat gibi çarpmıştı.

Sonra da en usta ajanların en geniş yetkilerle Paris'ten yola çıkmalarını ve ara verip soluk almaksızın o sefil çetelerin peşine düşmelerini emretmişti.

Régnier, elindeki en iyi adamlarını hemen o gün göndereceğine söz vermişti.

Sonra, saat gece ona yaklaştığından, Joséphine'e haber göndererek, genç evlileri Madam de Sourdis'in evinde ziyarete gitmek üzere, hazırlanmasını istemişti.

Kontesin oturduğu harikulade konak ışıl ışıldı, gündüz ılık ve güneşli geçmişti, ilk çiçekler ve ilk yapraklar havlı hapishanelerinden çıkmaya başlıyordu. İlkbaharın ılık esintileri, şatonun pencerelerinden rıhtımdaki taraçalara sarkan leylak salkımlarını kımıldatıyordu; bu esrarengiz ve güzel kokulu kubbelerin altında rengârenk lambalar yanıyordu ve açık pencerelerden dalga dalga ahenk ve güzel kokular yayılıyordu; çekili perdelerin ardında da misafirlerin gölgelerinin geçtiği görülüyordu.

Bu misafirler, Paris'in en zarif tabakasındandı: Hükûmet görevlileri, en yaşlısı otuz beşinde o harikulade generallerin kurmay heyeti Murat, Marmont, Junot, Duroc, Lannes, Moncey, Davout; daha ancak yüzbaşı olacak yaştaki kahramanlar; şairler, *Agamemnon*'un başarısıyla hâlâ gurur dolu Lemercier; kısa süre önce *Étéocle*'u sahnelemiş ve *Le Mérite des femmes*'ı yayımlamış olan Legouvé; *Timoléon*'dan beridir tiyatrodan vazgeçip siyasete atılmış olan Chénier; Niagara Şelalesi'nde ve Amerika'nın bakir ormanlarının kubbesi altında Tanrı'yı bulmuş olan Chateaubriand; onlarsız büyük baloların düşünülemediği revaç gören dansçılar: Trénis'ler, Laffitte'ler, Dupaty'ler, Garat'lar, Vestris'ler; yüzyılın doğuşunda ortaya çıkan o göz kamaştırıcı yıldızlar: Madam

Récamier, Madam Méchin, Madam de Contades, Madam Regnault de Saint-Jean-d'Angély ve nihayet o devrin bütün gençliği, Caulaincourt'lar, Narbonne'lar, Longchamp'lar, Matthieu de Montmorency'ler, Eugène de Beauharnais'ler, Philippe de Ségur'ler, daha kimi sayayım?

Başkonsül ve Madam Bonaparte'ın imza akşamına gelmekle sadece kalmayıp ayrıca sözleşmeye imza da atacakları öğrenildiği andan itibaren, herkes davet edilmek istemişti. Madam de Sourdis'in giriş katı ve birinci katı açık olan uçsuz bucaksız konağı, taraçaya yayılıp salonlardaki cehennem sıcağıyla değeri daha da artan serinletici bir şeyler istemekte olan davetlilerle tıkabasa doluydu.

On bire çeyrek kala, her bir askerin meşale taşıdığı atlı muhafız takımının Tuileries kapısından çıktığı görüldü; önlerinde sadece geçecekleri bir köprü vardı. Ve son hızla ilerleyen araba, bu meşalelerle çevrili olarak, gürültü ve parıltıdan oluşan bir kasırga gibi geçerek konağın avlusuna daldı.

Tam o anda, fazladan bir kişinin dahi sığmayacağı izlenimini veren salonda daire olmuş bu kalabalığın ortasında bir yol açıldı, böylece Madam de Sourdis ve Claire'in, başkonsül ve Joséphine'i karşılamaları mümkün oldu.

Hector de Sainte-Hermine arkadan geliyordu. Bonaparte'ı görür görmez bariz bir biçimde benzi atmış ama yine de onun karşılanmasına eşlik etmişti.

Madam Bonaparte, Matmazel de Sourdis'e sarılırken, ona elli bin frank değerinde bir inci kolye verdi.

Bonaparte iki hanımı selamladı ve doğrudan Hector'un yanına gitti.

Bonaparte'ın kendisiyle görüşecek bir şeyi olduğunu aklına getirmeyen Hector, onun ilerlediği çizgiden uzaklaşarak yer değiştirdi; ama başkonsül önünde durdu.

— Mösyö, dedi, eğer reddedilmekten çekinmiş olmasaydım, ben de size hediyemi getirecektim, konsüllük muhafızlığında bir berattı bu; fakat kapanması için zaman tanımamızı gerektiren bazı yaralar olduğunu anlıyorum.

— Bu tür tedavilerde kimse sizin kadar becerikli olamaz, general... ama yine de...

Hector derin bir iç geçirdi ve mendilini gözüne götürdü.

— Özür dilerim general, dedi delikanlı, bir an kendini toparladıktan sonra. İyiliğinize daha layık olmak isterdim.

— Mangal gibi yüreği olmak budur işte delikanlı, dedi Bonaparte, daima yüreğimizden yaralanırız.

Sonra Madam de Sourdis'e döndü, onunla biraz sohbet etti, Claire'e iltifatta bulundu.

O sırada genç Vestris'i fark ederek:

— İşte Mösyö Vestris'in oğlu, geçenlerde gösterdiği incelikle beni kendisine sonsuz müteşekkir bırakmıştı, dedi: Bir hastalığın ardından, operaya geri dönüyordu, Tuileries'deki bir davetle aynı güne denk gelmişti, davetime gölge düşürmemek için oyunun gününü değiştirdi. Hadi, Mösyö Vestris, şu hanımlardan ikisinin bize bir *gavotte* göstermelerini rica ederek inceliğinizi doruk noktasına ulaştırın.

— Yurttaş başkonsül, diye cevap verdi dans tanrısının oğlu, ailede hiç vazgeçemedikleri o İtalyan şivesiyle, *tam da* Matmazel de Coigny için bestelediğim bir *gavotte* var ki, Madam Récamier ile Matmazel de Sourdis bunu melekler gibi icra ediyorlar. Matmazel de Sourdis dans ederken tef çalarsa, geriye sadece bir arp ve bir korno kalır; Madam de Récamier'nin de Braûl dansında rakipsiz olduğunu bilirsiniz.

— Hadi hanımlar, dedi başkonsül, Mösyö de Vestris'nin var gücümle onayladığım isteğinizi reddetmezsiniz.

Matmazel de Sourdis etrafında yankılanan alkışlardan uzaklaşmak isterdi elbet, fakat hocası Vestris tarafından takdim edilmiş, başkonsül ricada bulunmuştu; tekrar rica ettirme düşüncesi aklından bile geçmedi.

Tuvaleti de tam bu dans için gereken cinstendi. Esmer genç kız beyaz elbise giymiş, başını asma yapraklarıyla süslemişti, omuzlarından iki salkım sarkıyordu ve tuniği boylu boyunca kızıl sonbahar yapraklarıyla kaplıydı.

Madam Récamier her zamanki beyaz tuvaletini ve kırmızı Hint kaşmirini giymişti. Brâul dansının salonlardan tiyatroya başarılı bir biçimde aktarılmasına o öncülük etmişti.

Madam Récamier'nin bu danstaki ya da daha ziyade bu pandomimdeki başarısının haberi bize kadar ulaştı; kumaşın esnek kıvrımları altında gizler gibi yaparken açığa vurduğu cazibeleri sezdirmesini sağlayan o teslimiyet ve edep karışımını, şimdiye kadar hiçbir tiyatro dansçısının, sahnede bel kıvıran hiçbir kadının onun becerdiği gibi ortaya koyamadığını anlatılanlar sayesinde biliyoruz.

Başkonsülün de alkışlarıyla eşlik ettiği bu dans, gitgide artan bir coşkuyla yaklaşık on beş dakika sürdü. Bonaparte'ın verdiği işaretle bütün salon bravo sesleriyle inledi ve bu bağırışların ortasında, koreografinin dehasıyla ayakları yerden kesilen Vestris, bütün bu figür ve hareketler, ifade ve duruşlar şiirini kendi üstüne alınarak havada süzülür gibiydi.

Gavotte bittiğinde, özel üniformalı bir uşak Kontes de Sourdis'in kulağına bir şeyler söyledi; hanımı şöyle cevap verdi:

— Salonu açın.

O zaman iki kapı yivlerinde kayarak açıldı ve ışıl ışıl aydınlatılmış olağanüstü zarafette bir salon belirdi; iki büyük şamdanın aydınlattığı bir masada oturan iki hukukçunun ortasındaki evlilik sözleşmesi, birazdan bahşedilecek imzaları bekliyordu.

Bu salona sadece yirmi civarında kişinin girme hakkı vardı. Bu kişiler, duymak isteyen herkesin okunmasını işitebileceği sözleşmeyi imzalayacak olanlardı.

Sözleşmenin okunması sırasında, ufak salona üniformalı ikinci bir uşak girdi ve kendini mümkün olduğunca gizleyerek Sainte-Hermine kontunun yanına süzüldü ve alçak sesle:

— Sayın Mahalin şövalyesi sizinle hemen konuşmak istiyor, dedi.

— Söyleyin, büyük salondaki ufak çalışma odasında beklesin, dedi Sainte-Hermine.

— Sayın Kont, sizinle hemen şu an konuşması gerektiğini söylüyor; kalemi elinize almış bile olsanız, imzalamadan önce masaya koyup onun yanına gelmenizi rica ediyor. Şey... İşte, kapıya gelmiş bile.

Kont umutsuzluğu andıran keder dolu bir el hareketi yaptı ve uşak ve şövalyeyle birlikte dışarı çıktı.

Bu olayı pek az kimse fark etmişti, fark edenler de buna gereken önemi vermemişlerdi.

Okuma tamamlandığında, başladığı işi bitirmekte hep aceleci olan, Tuileries'de olduğunda dışarı çıkmakta acele eden, Tuileries'den çıktığında da dönmekte acele eden Bonaparte, masanın üzerindeki kalemi alarak ilk imzayı kimin atması gerektiğini umursamadan imzaladı ve tıpkı dört yıl sonra, Papa'nın elinden tacı çekip alarak Joséphine'in başına koyduğundaki gibi, kalemi onun eline verdi.

Joséphine imzaladı.

Kalem onun elinden, içgüdüsel bir endişeyle boşu boşuna etrafına bakınarak Sainte-Hermine kontunu arayan Matmazel Sourdis'in eline aktarıldı; onu göremeyip içini tuhaf bir bunaltının kapladığını hissedince, çarpıntısını çevresindekilere belli etmemek için imzayı attı.

Fakat, ondan sonra, imza sırası Kont'taydı ve gözler boş yere onu aradı.

Bunun üzerine onu çağırtmak gerekti.

Cevap gelmedi.

Birbirine bakınan ve orada bulunmanın kaçınılmaz, bulunmamanın ise bütün görgü kurallarına aykırı olduğu bir durumda bu ortadan kayboluşun ne anlama geldiğini birbirine soran davetliler arasında bir sessizlik ve şaşkınlık anı yaşandı.

Nihayet içlerinden biri, sözleşmenin okunması sırasında, zarif bir şekilde giyinmiş meçhul genç bir adamın imza salonuna girdiğini, Kont'a alçak sesle bir şey söylediğini ve onu,

dostunun peşinden giden birinden ziyade cerrahının ardından giden bir hasta gibi götürdüğünü söyleme riskini göze aldı.

Ama Kont, sözleşmenin okunduğu odadan çıkmış olmasına rağmen, evden çıkmamış olabilirdi.

Madam de Sourdis bir hizmetçi çağırdı ve diğer hizmetçilerle Kont'u aramaları emrini verdi.

Hizmetçi itaat etti. Birkaç dakika boyunca, hayretten soluk soluğa kalmış altı yüz göğsün çıkardığı gürültünün ortasında, kattan kata seslenen uşakların haykırışları işitildi.

Nihayet içlerinden biri, avluda bekleyen arabacılara sormayı akıl etti.

Birçoğunun gördüğüne göre, yağmura rağmen birinin başı açık iki genç, basamaklardan telaşla inmiş ve bir arabaya atlayarak:

— At menziline! diye bağırmışlardı.

Araba dörtnala uzaklaşmıştı.

Arabacılardan biri, başı açık delikanlının Sainte-Hermine kontu olduğunu görmüştü.

Davetliler hayret içinde birbirlerine baktılar ve sessizliğin tam ortasında:

— Başkonsülün arabası ve muhafız takımı! diyen bir ses işitildi.

Mösyö ve Madam Bonaparte ve Madam Louis Bonaparte'ın geçmeleri için saygıyla yol açıldı; fakat onlar salondan çıkar çıkmaz, gerçek bir karmaşa yaşandı.

Herkes yangından kaçar gibi salonlardan dışarı fırladı.

Zaten Madam de Sourdis ile Claire'de hiç kimseyi orada alıkoyacak cesaret kalmamıştı; on beş dakika sonra baş başa kalmışlardı.

Madam de Sourdis, tir tir titreyen ve bayılmak üzere olan Claire'e doğru acı dolu bir haykırışla atıldı.

— Anneciğim, anneciğim! diye haykırdı, hıçkırıklara boğulan ve ölgün bir halde kendini Kontes'in kollarına bırakan genç kız, işte kâhinenin dedikleri gerçekleşiyor ve *dulluğum başlıyor*!

XXIII
Eşkıyalar

Matmazel de Sourdis'in nişanlısının, sözleşmenin imzalanması sırasındaki bu anlaşılmaz kayboluşunu, misafirlerin afallamasına, Kontes'in birbirinden imkânsız tahminler yürütmesine, kızının da durmak bilmeyen gözyaşları dökmesine sebep olan bu kayboluşu okurlarımıza açıklayalım.

Fouché'nin görevden azlinin açıklanacağı günün arifesinde, nazırlığa tekrar atanma hedefiyle Batı'da eşkıya çeteleri örgütleme anlaşmasına varmak için çalışma odasına Mahalin şövalyesini çağırttığını görmüştük.

Bu çeteler çok geçmeden ortaya çıkmakla kalmayıp bir harekât başlatmışlardı ve şövalyenin Paris'ten ayrılmasından olsa olsa on beş gün sonra, biri Buréli biri Saulnayeli iki mal sahibinin, paralarının nerede olduğunu söyletmek için ayaklarının yakıldığı öğrenilmişti.

Terör bütün Morbihan'a yayılmıştı.

Bu zavallı yöre beş yıl boyunca iç savaşın yıkımını yaşamıştı, fakat insanlığa karşı işlenen en korkunç suçların ortasında, eşkıyalık gözden kaçmıştı.

İşkence yoluyla yapılan bu soyguncuğun izine rastlamak için XV. Louis'nin kötü günlerini ve XIV. Louis'nin dinî talimatlarını hatırlamak gerekir.

On, on beş, yirmi adamlık çeteler âdeta yerden bitiyor, gölgeler gibi yol alıyor, akarsu yarıklarını izliyor, çitleri aşıyor ve gecenin geçmesini bekleyen gecikmiş köylünün korkuyla ağaç arkalarına gizlenmesine ya da çit diplerinde yatmasına neden oluyordu; sonra, aniden, aralık kalmış bir pencereden ya da iyi kapanmamış bir kapıdan içeri sızarak bir çiftliğe ya da bir şatoya dalıyor, hizmetkârları gafil avlayıp sımsıkı bağlıyor, mutfağın ortasında büyük bir ateş yakıyor, evin sahibini ya da sahibesini bu ateşin önüne sürüklüyorlardı; kurbanı taşın üstüne yatırıyor, ayak tabanlarını

ateşe yaklaştırıyor ve acıya dayanamayıp parasını koyduğu gizli yeri söyleyeceği ana kadar bekliyorlardı; koşulları yerine getirildiğinde bazen affediyorlardı; fakat kimi defalar, paranın yeri öğrenildikten sonra, tanınmış olmaktan çekiniyorlarsa, soydukları kişileri hançerliyor, asıyor ya da kafalarına vurarak öldürüyorlardı.

Yetkililerin yangın ve cinayetlerle birlikte tespit ettikleri bu tür baskınların üçüncü ya da dördüncüsünde, önce alttan alta, daha sonra da apaçık bir biçimde, bu çetelerin başında bizzat Cadoudal'ın olduğu söylentisi yayıldı. Reis ve adamları maskeliydi, fakat bu gece çetelerinin en güçlüsünün geçişini görmüş olanlar, boyundan, duruşundan, özellikle de iri yuvarlak kafasından, çetenin komutanının Georges Cadoudal olduğunu ileri sürüyorlardı.

İlk başta, böyle bir iddiaya inanmakta güçlük çekildi; Georges'un şövalyelere yaraşır karakteri biliniyordu ve birden utanmaz ve acımasız bir eşkıya reisi olmasını kimse kabul edemiyordu.

Bununla birlikte söylenti gitgide yayılıyordu: Georges'u tanıdığını iddia edenler vardı ve kısa süre sonra *Le Journal de Paris*, çatışmaya ilk başvuranın kendisi olmayacağı yönündeki vaadine rağmen Cadoudal'ın, adamları tarafından terk edilince, büyük zorluklarla, elli kadar haydut topladığını ve kırlarda at koşturarak anayolları ve çiftlikleri soyup soğana çevirdiğini resmen ilan etti.

Le Journal de Paris Londra'ya gönderiliyordu; belki de Cadoudal'ın eline hiç geçmeyebilirdi, fakat bir dostu onu haberdar etti. Bu haberde kendisine yöneltilen suçlamayı gördü; üstelik bu itham, şerefine ve dürüstlüğüne korkunç bir leke sürüyordu.

— Öyle olsun, dedi, beni suçlayarak aramızda vardığımız anlaşmayı da bozdular: Kılıç ya da tüfek zoruyla yapamayınca, beni iftirayla öldürmek istediler. Madem savaş istiyorlar, biz de savaşırız o zaman.

Hemen o akşam Georges bir balıkçı gemisine bindi ve beş gün sonra, Port-Louis ile Quiberon yarımadası arasında bir yerde Fransa kıyılarına çıktı.

Onunla aynı anda yine Londra'dan Paris'e, fakat Biville yarlarıyla Normandiya yolu üzerinden, Saint-Régeant ve Limoëlan adında iki adam yola çıkıyordu.

Yola çıktıkları gün Georges ile bir saat görüşmüş ve talimatlarını almışlardı.

Limoëlan bütün iç savaş entrikalarında ustaydı; Saint-Régeant ise önce deniz sonra da kara korsanı olan, her işte kullanılabilir, eski bir bahriye subayıydı.

Cadoudal'ın yeni projelerinde destek almak zorunda kaldığı adamlar, artık Guillemot'lar ve Sol de Grisolles'ler değil, her şeyini yitirmiş bu adamlardı.

Kuşkusuz, birbirleriyle uyum içinde hareket etmeleri için gerekli haberleşme imkânları vardı, tek ve aynı bir amaç için yola çıktıkları belliydi. Ama işte yaşananlar:

1804'ün Nisan sonlarında, akşam beşe doğru, geniş bir mantoyla sarmalanmış bir adam, zengin çiftçi Jacques Doley'nin işlettiği Plescop çiftliğinin avlusuna dörtnala giriyordu.

Jacques Doley'nin kayınvalidesi altmış, karısı da otuz yaşındaydı; on yaşında bir oğulları, yedi yaşında da bir kızları vardı.

Çiftlik işlerinde onlara kadın erkek on kadar hizmetkâr yardımcı oluyordu.

Gelen adam evin sahibiyle konuşmak istedi, onunla yarım saat baş başa görüştü, ama bir daha ortalıkta görünmedi. Jacques Doley eve yalnız döndü.

Akşam yemeği sırasında suskunluğu ve kafasının bir şeyle meşgul olduğu fark edildi. Karısının ona hitaben söyledikleri birçok kez cevapsız kaldı. Yemekten sonra çocuklar her zamanki gibi onunla oynamak istediler, ama onları sevecenlikle başından savdı.

Bilindiği gibi Bretanya'da hizmetkârlar da evin efendisiyle aynı masada yemek yerler: O gün de, diğer günler gibi, sofraya hep beraber oturulmuştu, fakat bu üzüntülü hali herkes fark etmişti; Jacques Doley çok neşeli biri olduğu için buna iyice şaşırmışlardı.

Birkaç gün önce Buré Şatosu'na baskın yapıldığından, gündelikçiler akşam yemeği boyunca alçak sesle bu olaydan bahsetmişlerdi.

Doley konuşulanları dinlemiş, birçok kere sözü kesmeden soru sormak ister gibi kafasını kaldırmış, fakat hiçbir şey söylememiş ve anlatıcının devam etmesine izin vermişti.

Sadece yaşlı anne zaman zaman haç çıkarmıştı ve hikâyenin sonuna doğru, korkusunu bastıramayan Madam Doley, gidip kocasının yanına oturmuştu.

Saat akşam sekizdi, hava iyice kararmıştı: Hizmetkârlardan kimilerinin saman ambarlarına kimilerinin de ahırlarına çekilmeye başladıkları saatti. Doley onları yanında alıkoymaya niyetli görünüyordu; zira onlara art arda, uzaklaşmalarına engel olan emirler veriyordu; sonra, zaman zaman, şömine üzerinde asılı duran çift namlulu iki üç çifteye, çivilerine asılı bırakmaktansa gerektiğinde kullanmayı yeğleyen biri gibi bakıyordu.

Ama yine de herkes sırayla yanından uzaklaştı.

Sonra kayınvalidesi iki çocuğu anne babalarının yatağıyla büyük duvar arasındaki beşiklerine yatırmaya gitti, damadını, kızını öpmeye geldi ve sonra o da mutfağa bitişik odaya yatmaya gitti. Bunun üzerine, Doley ile karısı mutfaktan ayrıldılar ve mutfağa camlı bir kapıyla bağlı olan ve sadece en üst uçlarında baklava şeklinde iki küçük delik bulunan sağlam meşe kepenklerle kapalı iki pencereden bahçeye bakan yatak odalarına çekildiler; bu delikler içeri sızan günışığının ancak odada önünü görmeyi sağlayabileceği büyüklükteydi.

Madam Doley'nin soyunduğu ve yatağa girdiği saat gelmişti. Sabah erken kalkılan çiftliklerde, erken yatılır; ama

o akşam, belli belirsiz bir endişeye kapılan kadın bir türlü soyunamıyordu; sonunda soyunmaya karar verdi, ama önce kocasıyla bütün kapıların kapalı olduğunu tek tek kontrol etmek istedi.

Kocası, bu tedbirin yararsız olduğuna inanan biri gibi omuz silkerek razı oldu ve mutfağa açılan kapı ve pencerelerin kontrolüyle işe başladı; önlerine çıkan ilk kapı süt deposuna açılıyordu, ama ışığın sızmasına izin verdiği ve dışarıya açılmadığı için kocası:

— Buranın sadece mutfaktan girişi var, öğleden sonra mutfaktan hiç çıkmadık, deyince, kadın ısrar etmedi.

Avlunun kapısına bakıldı; demir bir kiriş ve iki sürgüyle sağlam bir biçimde kapatılmıştı.

Pencere de öyleydi.

Ekmek fırınının kapısında tek bir kilit vardı, fakat üzerinde bir zindan hücresi kilidi olan meşeden bir kapıydı.

Geriye bahçe kapısı kalıyordu; ama bahçe kapısına gitmek için on ayak yüksekliğindeki duvarlardan atlamak ya da ilk saldırıya dayanmış olan başka bir kapıyı zorlamak gerekiyordu.

Dolayısıyla Madam Doley içi rahatlamış olarak geri döndü, ama, hâkim olamadığı endişeli bir duyguyla tüm bedeni titredi.

Doley çalışma masasının başına oturmuştu ve belgelerini düzenler gibi yapıyordu: Ama kendisini ne kadar kontrol etmeye çalışırsa çalışsın, gayriihtiyari titremeleriyle ve en ufak gürültüye dikkat edişiyle açığa çıkan endişesini gizleyemiyordu.

Bu endişe kendisini tehdit eden tehlike fikriyle gündüz vakti başlamış olsa da, endişenin varlık nedeni hâlâ ortadan kalkmamıştı.

Plescop köyüne yaklaşık bir saat mesafede, yirmi adamlık bir grup Meucon korusundan çıkıyor ve arazi üzerinde ilerliyordu.

En başı, atlı öncü birliği olarak jandarma üniforması giymiş dört kişi çekiyordu; onların ardından yaya olarak gelen on beş on altı adam ise üniforma giymemişler, ama tüfek ve yabalarla silahlanmışlardı.

Bu birlik görülmemek için en sıkı tedbirleri alıyor, çitleri takip ediyor, yarların dibine iniyor, tepeler boyunca tırmanıyor ve kısa süre sonra yüz adım uzağına varacağı Plescop'a hiç durmadan yaklaşıyordu.

Grup orada, harekete geçmeden önce görüş alışverişinde bulunmak için durdu.

Kısa süre sonra bu adamlardan biri gruptan ayrıldı ve kıvrımlar çizerek çiftliğe yaklaştı.

Diğerleri aynı yerde kaldı ve bekledi.

Keşifçi tekrar belirdi, çiftliğin etrafında bir tur atmış ve içeri girecek tek bir geçit bulamamıştı: tekrar görüş alışverişinde bulunuldu ve kurnazlıkla giremeyecekleri açıktı, zor kullanarak girme kararı alındı.

Çete tekrar ilerlemeye başladı ve ancak duvarın dibinde durdu.

Zaten bir süredir bir köpek havlaması işitiliyor, ama bu havlamanın çiftlikten mi yoksa komşu bir evden mi geldiği anlaşılamıyordu.

Gece soyguncuları duvarın dibinde mevzilendiler; köpekle aralarında sadece bir duvar kalınlığı vardı ve hayvan bahçedeydi.

Kapıya doğru birkaç adım attılar; köpek onları hiddetle havlayarak takip etti.

Artık baskın yapma umudu yoktu: Köpek orada olduklarını bildirmişti.

Dolayısıyla jandarma giysili dört atlı kapıya giderken yayan haydutlar duvarın kenarından ayrılmıyorlardı.

Köpek de onlarla aynı anda kapıya vardı ve burnunu kapı altından geçirmeye çalışırken her zamankinden umutsuz bir halde uluyordu.

Bir erkek sesi işitildi:

— Ne var Blaireau? Neyi varmış benim güzel köpeğimin? diye soruyordu bu ses.

Köpek sese doğru döndü ve yakınmayla uludu.

Daha uzaktan bir ses, bir kadın sesi bağırdı:

— Umarım kapıyı açmayacaksın.

— O da nedenmiş? diye sordu adam.

— Çünkü eşkıyalar olabilir, salak!

İki ses de sustu.

— Kanun namına açın, diye bağırıldı kapının öte yanından.

— Siz kimsiniz ki kanun namına konuşuyorsunuz? diye sordu adam.

— Vannes jandarması, Chouanlara yataklık etmekle suçlanan patron Doley'nin çiftliğini araştırmaya geldik.

— Onları dinleme Jean, dedi kadın; kapıyı açman için sana martaval atıyorlar; anlasana be adam!

Jean da karısıyla hemfikirdi, zira gürültü çıkarmadan bir merdiveni duvarın bir cephesinden diğerine taşıdı ve yavaşça çıkarak duvarın tepesine geldi; üzerinden baktığında da hem dört atlıyı, hem de duvara yaslanan bir düzineden fazla adamı görebildi.

O arada, jandarma üniformalı adamlar, "Kanun namına açın!" diye bağırmayı sürdürüyorlardı; üç dört adam da tüfeklerinin kabzalarıyla kapıya vuruyor ve açmazlarsa kapıyı kırmakla tehdit ediyorlardı.

Bununla birlikte kabza darbelerinin yankısı çiftçinin yatak odasından işitilmiş ve Madam Doley'nin dehşetini doruğa çıkarmıştı.

Karısının dehşete kapılmasıyla afallayan Doley'nin açıp açmamakta tereddüt ettiği sırada, tanımadığı biri süthaneden çıktı, çiftçiyi kolundan kavradı ve şöyle dedi:

— Niçin tereddüt ediyorsunuz? Size her şeye kefil olduğumu söylememiş miydim?

— Kiminle konuşuyorsun? diye haykırdı Madam Doley.

— Kimseyle, diye cevap verdi Doley, bahçeye doğru atılarak.

Kapı açılır açılmaz bahçıvanla karısının haydutlarla konuşmasını işitti ve hileyi yutmamasına rağmen:

— Baksanıza Jean! Adaletin temsilcilerine kapıyı açmamakta neden bu kadar ısrar ediliyor? Onlara karşı çıkarsak suçlu durumuna düşeceğimizi iyi biliyorsunuz. Bu adamı affedin beyler, diye devam etti çiftçi, kapıya doğru ilerleyerek, fakat ben ona böyle bir emir vermedim.

Jean Mösyö Doley'ni tanımıştı; yolunu kesmek için koşturdu.

— Ah! Patron Doley, dedi, yanılan ben değilim, sizsiniz; bunlar gerçek jandarma değil, jandarma kılığına girmiş haydutlar. Tanrı aşkına açmayın.

— Ne yapmam gerektiğini ben bilirim, dedi Jacques Doley, evine dön ve oraya kapan ya da korkuyorsan karınla söğütlüğe saklan; kimse seni orada aramaz.

— Fakat siz! Fakat siz! Fakat siz!

— Evimde beni koruyacağına söz veren biri var.

— Demek açmıyorsunuz, öyle mi? diye bağırdı, gök gürültüsü gibi bir sesi olan reisleri, yoksa kapıyı mı kırdırayım?

Ve bu tehdidi izleyen üç dört kabza darbesi az kalsın kapıyı menteşelerinden çıkarıyordu.

— Size açacağımızı söyledim ya, diye bağırdı Jacques Doley.

Nitekim kapıyı açtı.

Eşkıyalar Jacques Doley'nin üzerine çullanıp yakasına yapıştılar.

— Ah! Beyler, dedi adam, size kendi isteğimle açtığımı unutmayın, çiftlikte on on bir adamım olduğunu unutmayın, onları silahlandırıp duvarları siper ederek kendimi savunabileceğimi ve teslim olmadan önce epey can yakabileceğimi unutmayın.

— Sen jandarmayla karşı karşıya olduğunu sanıyordun, bizle değil.

Jacques onlara duvara dayalı merdiveni gösterdi.

— Evet, eğer Jean merdivene tırmanıp sizi görmemiş olsaydı.

— Bize kapıyı açarken neyle karşılaşmayı umuyordunuz?

— Daha az talepkâr olacağınızı: Kapıyı size açmasaydım, bir öfkeye kapılıp çiftliğimi yakabilirdiniz!

— Peki çiftliğini bir neşe anında yakmayacağımızı kim söylemiş?

— Yararsız bir zalimlik olur bu. Paramı istiyorsunuz, tamam; fakat mahvolmamı istemezsiniz.

— Hadi bakalım, dedi reis, en azından makul biri çıktı karşımıza; peki çok paran var mı bari?

— Yok, bir hafta önce vergilerimi ödedim.

— Hay aksi şeytan! İşte ağzından hiç hoş olmayan sözler çıkıyor!

— Hoş olmayabilir, ama doğru.

— Demek kötü bir istihbarat aldık, zira senin evinde yüklü bir meblağ bulacağımız söylenmişti.

— Size yalan söylemişler.

— Georges Cadoudal'a yalan söylenmez.

Böyle konuşurken çiftliğe yaklaşmışlardı ve Jacques Doley'ni mutfağın içine itiyorlardı. Böyle bir soğukkanlılıkla karşılaşmaya alışkın olmayan soyguncular, çiftçiye şaşkınlıkla bakıyorlardı.

— Ah! Beyler, beyler, dedi kalkıp giyinme vakti bulmuş olan Madam Doley, neyimiz varsa veririz size, ama bize bir kötülük yapmayacaksınız, değil mi?

— Sen de, dedi içlerinden biri: Amma da tatlı canın varmış, daha dokunmadan ciyaklıyorsun.

— Bu kadar gevezelik yeter, dedi reis: Para.

— Hanım, dedi Doley, anahtarları ver... Beyler kendileri baksınlar; böylece bizi onları aldatmakla suçlamazlar.

Çiftçi kadın kocasına şaşkın şaşkın baktı, ama sözünü dinlemekte hiç acele etmedi.

— Ver, dedi adam; sana ver diyorsam, ver.

Zavallı kadın kocasının neden böyle boyun eğdiğini anlayamıyordu.

Anahtarları verdi ve reisin, çiftçilerin genellikle başta çamaşırları olmak üzere en değerli şeylerini sakladıkları o büyük ceviz dolaplardan birine yaklaştığını ürküntü içinde gördü.

Bir çekmecede gümüş takımı vardı.

Reis takımı avuçladı ve mutfağın ortasına attı. Fakat, çiftçi kadın büyük bir şaşkınlıkla, çekmecede bulunan sekiz kişilik sofra takımı yerine altı kişilik bir takımın yere düştüğünü gördü.

Diğer çekmecede bir gümüş kesesi bir de altın kesesi, olsa olsa on beş bin frank para vardı; fakat reis çekmeceyi köşe bucak aramasına rağmen, sadece gümüş kesesini çıkardı. Kadının şaşkınlığı gitgide artıyordu.

Çiftçi kadın kocasıyla bir bakıştı ya da daha ziyade kocasıyla göz göze gelmeye uğraştı, ama başka tarafa baktığından başaramadı.

Soyguncuların biri bu bakışı fark etti.

— Saygıdeğer eşin bizi aldatıyor, değil mi? dedi.

— Yok, hayır beyler! diye haykırdı kadın, yemin ederim...

— Ya da sen ondan fazlasını biliyorsun. Öyle olsun, o zaman seninle başlarız.

Soyguncular dolabı boşalttılar, ama başka şey bulamadılar.

Başka bir dolabı daha boşalttılar. Fakat onda da sadece dört Louis altını, altı franklık beş altı ekü ve çanağa saklanmış biraz bozuk para buldular.

— Belki de haklısın, dedi reis, çiftçi kadını kendilerini aldatmakla suçlayan eşkıyaya.

— Geleceğimizi haber almış, dedi haydutların biri, parasını da gömmüştür.

— Lanet olsun! dedi reis, topraktan ölüyü bile çıkarabiliyoruz, parayı haydi haydi çıkarırız. Hadi, bir çalı çırpı demeti ve saman getirin.

— Ne yapmak için? diye haykırdı dehşete kapılan çiftçi kadın.

— Domuz kızarırken görmedin mi hiç? diye sordu reis.

— Jacques! Jacques! diye haykırdı çiftçi kadın, duyuyor musun dediklerini?

— Duyuyorum elbette, dedi çiftçi adam, ama elden ne gelir? Şimdi buranın efendisi onlar, karşı koymamak gerek.

— Ey İsa! diye haykırdı umudunu yitiren kadın, iki eşkıyanın ekmek fırınından birinin elinde saman, diğerinde de katırtırnağı demetiyle çıktıklarını görünce. Sen her şeyi kabullenmişsin.

— Tanrı'nın, her ne kadar günahsız olmasak da, hiç suç işlememiş iki kulunun yok edilmesi gibi korkunç bir cinayete izin vermeyeceğini umuyorum.

— Nasıl yani? dedi reis, Tanrı seni bizden korumak için bir melek yollayacak herhalde!

— Bu, Tanrı'nın bir mucizeyle kendini gösterdiği ilk sefer olmaz, dedi Jacques.

— Öyleyse göreceğiz bakalım, dedi reis ve ona bir taşla iki kuş vurma fırsatını vermek için, domuzların dişisiyle erkeğini birlikte yakacağız.

Şaka ne kadar kabaysa, bir o kadar neşeli kahkahalarla karşılandı.

Eşkıyalar Jacques Doley'nin üzerine atılıp ayakkabılarını, pantolonunu ve çoraplarını, karısının da iç eteğini çıkardılar, ikisini de ayrı ayrı, ama aynı şekilde arkadan bağladılar; ateş de ilk harla yandığından, ayakları aleve iyice yaklaşana kadar omuzlarından ittiler.

İkisi aynı anda acıyla çığlık attı.

— Bekleyin, diye bağırdı eşkıyaların biri, yavru domuzları buldum, bunları da ana babalarıyla beraber pişirmek lazım.

Ve iki elinde de bir çocukla içeri girdi; onları annelerinin karyolasının kenarında tir tir titreyip ağlaşırken bulmuştu.

Jacques Doley artık tahammülünün son noktasına varmıştı.

— Eğer erkekseniz, diye bağırdı, bana verdiğiniz sözü tutma zamanı geldi!

Daha bu sözler yeni telaffuz edilmişti ki süthanenin kapısı şiddetle açıldı ve içeriden vücudunun iki yanında sarkan kollarının her ucunda çift namlulu birer tabanca tutan bir adam çıktı.

— Georges Cadoudal hanginiz? diye sordu.

— Ben, dedi maskeli adamların en uzun boylu ve iri olanı.

— Yalan söylüyorsun, dedi yeni gelen adam.

Doğrulttuğu silahıyla adamı göğsünün ortasından vurarak:

— Cadoudal benim, dedi.

Adam bir külçe gibi yığıldı.

Haydutlar iki adım geriledi; İngiltere'de zannettikleri Cadoudal'ı gerçekten de tanımışlardı.

XXIV
Emrin İptali

Morbihan'da, Cadoudal'ı tanıdıktan sonra ona el kaldırmaya cüret edecek ya da verdiği emri yerine getirmekte tereddüt edecek tek bir insan yoktu.

Çocukları hâlâ elinde tutan ikinci elebaşı onları yere bıraktı ve Cadoudal'a yaklaşarak:

— General, dedi, emriniz nedir?

— Önce, şu iki zavallıyı çözün.

Haydutlar alelacele çiftçi adam ve karısını çözdüler. Kadın, çocuklarına sarılıp onları göğsüne bastırarak koltuğa yığıldı. Adam kalktı, Cadoudal'ın yanına gitti ve elini sıktı.

— Ya şimdi? diye sordu ikinci elebaşı.

— Şimdi, dedi Cadoudal, bana sizin üç çete olduğunuz söylenmişti.

— Evet general.

— Size böyle bir araya gelip o tiksinç işlere kalkışma cüretini kim verdi?

— Paris'ten gelen biri, en geç bir ay içinde bize katılacağınız konusunda güvence vermiş ve sizin adınız altında toplanmayı emretmişti.

— Chouanlar adına isyan etmek için olsa bunu anlardım; fakat insanları yakarak paralarının yerini söyletmek içinse, asla! Ben eşkıya mıyım!

— Hatta, bize, bizimle birlikte olduğunuza iyice inandırmak için size benzerliğinden dolayı II. Georges denilen adamı seçmemizi bile söylediler. Şimdi kabahatimizin bedelini ödemek için ne yapmamız lazım?

— Kabahatiniz, sizin gibi bir eşkıya çetesine reislik edebileceğime inanmanızdır ve bunun bedeli ödenemez. Hemen benim tarafımdan çetelere dağılma, özellikle de yaptıkları aşağılık işe son verme emrini iletin. Sonra da eski reislere, özellikle de Sol de Grisolles ile Guillemot'ya, silahlanmalarını ve bir emrim üzerine sefere çıkmaya hazır olmalarını bildirin. Ancak, ben bir şey söylemeden tek bir adım atılmasın, beyaz bayrak çekilmesin.

Haydutlar tek söz etmeden, hiç ses çıkarmadan çekildiler.

Çiftçi adam ve karısı dolaplarını geri yerleştirdiler: Çamaşırlar raflara, gümüş takımları da çekmecelere yerleştirildi. Yarım saat sonra ortada hiçbir şey kalmamıştı.

Madam Doley yanılmamıştı: Kocası gün içinde önlemlerini almıştı. Gümüşlerin büyük bölümünü ve neredeyse on iki bin frank değerindeki altın kesesini saklamıştı.

Bütün köylüler arasında en kuşkucu, belki de en öngörülü olanı Breton köylüsüdür. Cadoudal'ın verdiği söze rağmen, Doley işlerin sarpa sarabileceğini düşünmüştü; böyle bir durumda da en azından servetinin kayda değer bölümünü koruma altına almak istemiş, bunu da yapmıştı.

Jean ile karısı bulundu; II. Georges'un cesedi taşındıktan sonra kapılar kapatıldı. Sabahtan beri ağzına bir şey koymamış olan Cadoudal, hiçbir şey olmamış gibi yemeğini yedi; sonra, çiftçinin kendisine sunduğu yatağını reddederek, ahırdaki taze saman üzerine uzanmaya gitti.

Ertesi gün uyandığında eski yaveri Sol de Grisolles yoldaydı, onu ziyarete geliyordu.

Sol de Grisolles, Auray'de, yani Plescop çiftliğine iki buçuk fersah uzaktaydı. Eşkıyaların biri, Cadoudal'ın gözüne gireceğini sanarak, alelacele eski yavere haber vermeye gitmişti.

Nitekim Sol de Grisolles de koşa koşa gelmişti.

Şaşkınlığı büyük oldu: O da herkes gibi Cadoudal'ı Londra'da zannediyordu.

Cadoudal ona her şeyi anlattı: Döşeme taşlarında hâlâ ateş ve kan izleri vardı.

Hiç kuşkusuz Bonaparte ile yaptıkları anlaşmayı hükümsüz kılmak için gerçekleştirilmiş bir polis komplosuydu bu; Cadoudal'ı anlaşmayı bozmakla suçlamak istiyorlardı.

Bu durumda, Cadoudal'a yeniden dilediğince davranma özgürlüğü verilmişti; Sol de Grisolles ile bu konuyu görüşmeyi istiyordu.

Önce niyeti, doğrudan Bonaparte'a yazmak ve verdiği sözü, bu olup bitenler nedeniyle geri aldığını bildirmekti; yaşamını tehlikeye atarak durdurduğu Batı'daki yeni eşkıyalıklarla hiçbir alakasının olmadığını kesin bir biçimde kanıtladıktan sonra da, gücünün yetmeyeceği hükümdarlar arası bir savaşla olmasa bile, öcünü Korsika usulü alacağını ilan ediyordu.

Vendetta'yı* ona bildirmek görevini Sol de Grisolles üstlenecekti.

Sol de Grisolles hiç tereddütsüz kabul etti; görevlerini yerine getirdiklerine inandıklarında, asla geri adım atmayan o insanlardandı.

---

* Kan davası. (ç.n.)

Ardından, nerede olursa olsun Laurent'la ilişkiye geçecek ve ona Yehu'nun askerlerini derhâl harekete geçirmesini söyleyecekti; bu arada Cadoudal hiç zaman kaybetmeden Londra'ya gidecek ve Paris'e döner dönmez tasarılarını uygulamaya geçirecekti.

Nitekim Sol de Grisolles'a talimatlarını verdikten sonra Cadoudal ev sahipleriyle vedalaştı, o korkunç olayların onların evinde gerçekleşmesinden dolayı özür diledi, atına bindi ve Sol de Grisolles'un Vannes'a doğru yola çıktığı sırada, balıkçı teknesi görünümündeki teknesinin seyrettiği Erdeven ve Carnas sahillerine doğru yola koyuldu.

Kıyıya ulaşması da oraya gelişi kadar kolay oldu.

Üç gün sonra Sol de Grisolles Paris'teydi ve Başkon-sül'den çok önemli bir mesele için izin ve görüşme talep ediyordu.

Başkonsül, Duroc'u onun oteline gönderdi.

Ama Sol de Grisolles, bir yandan bir beyefendi nezaketiyle özür dilerken, General Cadoudal'ın söylediklerini sadece General Bonaparte'ın huzurunda tekrarlayabileceğini bildirdi.

Duroc geri döndü, sonra da Sol de Grisolles'u götürmek için tekrar geldi.

Bonaparte'ın Cadoudal'a hayli öfkelendiğini anladı.

Başkonsül, Sol de Grisolles'a konuşacak vakit bırakmadı.

— Demek generaliniz sözünü böyle tutuyor, dedi. Londra'ya gitmeyi taahhüt ediyor ve Morbihan'da kalıp çeteler kuruyor, sağda solda eşkıyalık yaparak Mandrin ya da Poulailler gibi insanlara eziyet ediyor. Ama emir verip tüm yetkilileri haberdar ettim, eğer yakalanırsa bir haydut gibi mahkemeye çıkarılmadan kurşuna dizilecek. Sakın bunun doğru olmadığını söylemeyin bana: *Le Journal de Paris*'de yazıyor, polis raporlarım doğruluyor; ayrıca üstlendiler de.

— Başkonsül kendilerine cevap olarak dostumun masumiyetini iki kelimeyle kanıtlamama izin verirler mi? dedi Sol de Grisolles.

Bonaparte omuz silkti.

— Eğer beş dakika sonra, gazetelerinizin ve polis raporlarınızın yanıldığını ve doğru söylediğimi itiraf ederseniz, ne diyeceksiniz o zaman?

— Şey... Régnier'nin bir ahmak olduğunu söylerim, o kadar.

— Madem öyle general, Cadoudal'ın Fransa'dan ayrılmadığını ve Morbihan'da çeteler kurduğunu haber veren *Le Quotidien de Paris* sayısı onun eline Londra'da geçti; hemen bir balıkçı teknesine bindi ve Quiberon yarımadası üzerinden Fransa'ya döndü. Aynı akşam soyulacak bir çiftlikte saklandı; adını kullanan çete reisinin çiftçiye işkence etmeye hazırlandığı sırada saklandığı yerden çıktı. Çiftçinin adı Jacques Doley idi. Çiftliğin adı da Plescop. Dosdoğru adını kullanan adamın üzerine yürüdü ve "Yalan söylüyorsun, Cadoudal benim," diyerek göğsüne bir kurşun sıktı.

Sonra da general, sizin ya da en azından polisinizin, soyguncu çetelerinin başına onun boyunda ve o olduğu zannedilebilecek birini koyarak adını lekelemek istediğinizi söylemekle görevlendirdi beni. O adamdan öcünü, onu kendi adamlarının önünde vurup onlar yirmi kişi o ise tek başına olmasına rağmen, hepsini saldırdıkları çiftlikten kovarak aldı.

— Bu dediğiniz imkânsız.

— Cesedi gördüm; bu da iki çiftçinin imzaladıkları tanıklık belgesi.

Sol de Grisolles, başkonsülün önüne olup bitenlerin tutanağını koydu.

Altında Mösyö ve Madam Doley'nin imzaları vardı.

— Bu andan itibaren de, dedi, sözünüzü size iade ediyor ve her tür savunma imkânını elinden almış olmanızdan dolayı size savaş ilan edemediği için de intikamını Korsika usulü alacağını ilan ediyor; bu, sizin memleketinizin savaş tarzı. *Kendinizi koruyun! O da kendini koruyacak!*

— Yurttaş! diye haykırdı Duroc, siz kiminle konuştuğunuzu biliyor musunuz?

— Bizim ona söz vermemiz gibi kendisi de bize söz vermiş biriyle konuşuyorum; o da bizim gibi sözüyle bağlıydı ve tıpkı bizim gibi onun da sözünden dönme hakkı yoktu.

— Adam haklı Duroc, dedi Bonaparte; doğru söyleyip söylemediğini öğrenmek kalıyor.

— General, bir Breton söz verince! diye haykırdı Sol de Grisolles.

— Bir Breton da yanılabilir veya yanıltılabilir. Duroc, gidin Fouché'yi bulun bana.

On dakika sonra, Fouché, başkonsülün çalışma odasındaydı.

Bonaparte, eski zaptiye nazırını görür görmez:

— Mösyö Fouché, dedi, Cadoudal nerede? diye sordu.

Fouché gülmeye başladı.

— Size bu konuda hiçbir şey bilmediğimi söyleyebilirdim.

— Hangi gerekçeyle?

— Çünkü artık zaptiye nazırı değilim.

— Ooo! hâlâ zaptiye nazırı olduğunuzu iyi biliyorsunuz.

— *In partibus** öyleyse.

— Şakanın sırası değil. Tamam, evet! *In partibus* bakansınız. Maaşınızı ödüyorum; ajanlarınız aynı ve hâlâ ismen bakanmışsınız gibi bana her şeyin hesabını veriyorsunuz. Size Cadoudal'ın nerede olduğunu sordum.

— Şu saatlerde Londra'ya dönüyor olmalı.

— İngiltere'den ayrılmış mıydı yani?

— Evet.

— Hangi amaçla?

— İsmini kullanan bir çete reisinin kafasına bir kurşun sıkmak için.

— Ve onu öldürdü mü?

---

* *In partibus infidelium* ("Kâfirler diyarında") deyişinden türeyen deyiş, genellikle kilisede tasfiye edilen piskoposlar bu göreve atanırlardı. (Fr.e.n.)

— Plescop çiftliğinde yirmi adamının gözleri önünde; bakın beyefendi de burada, diye ekledi Sol de Grisolles'u göstererek, belki o size bu vaka hakkında benden fazla bilgi verebilir, zira neredeyse tanık sayılır. Sanırım Plescop'la Auray'in arası olsa olsa iki buçuk fersahtır.

— Nasıl? Bütün bunları biliyordunuz ve bana haber vermediniz!

— Emniyet müdürü Mösyö Régnier'dir, size haber vermek ona düşer; ben sade bir vatandaşım, bir senatör.

— Demek dürüst kişilerin bu mesleğe asla vâkıf olamayacaklarını söylüyorsunuz, diye haykırdı Bonaparte.

— Teşekkürler general, dedi Fouché.

— Demek böyle! Bir de namuslu yerine konmanız eksikti sanki. Sizin yerinizde olsam, niyetlerimi başka yöne kaydırırdım. Mösyö de Grisolles, serbestsiniz. Cadoudal'ın bana ilan ettiği kan davasını bir erkek ve bir Korsikalı olarak kabul ediyorum. Kendini korusun, ben de kendimi koruyacağım; fakat yakalanırsa af yok.

— O da bunu demek istiyor, dedi Breton, eğilerek.

Ve başkonsülü Fouché'yle bırakarak çalışma odasından çıktı.

— İşittiniz ya Mösyö Fouché: Kan davası başladı; sizin göreviniz de beni korumak.

— Beni tekrar zaptiye nazırlığına getirin, ben de sizi koruyayım.

— Pek budalasınız Mösyö Fouché, ama kendinizi çok zeki zannediyorsunuz; zaptiye nazırı, en azından görünürde zaptiye nazırı olmazsanız, beni korumanız daha da kolaylaşır, çünkü bu durumda sizden hiç kuşkulanılmaz. Kaldı ki, daha iki ay önce zaptiye nazırlığını ortadan kaldırdıktan sonra, bir neden olmadan onu tekrar kuramam. Beni büyük bir tehlikeden kurtarın da nazırlığı tekrar kurayım. Bu arada, örtülü ödenekten size beş yüz bin franklık bir kredi açıyorum. Hırsınızı ondan çıkarır ve bittiğinde bana söyler-

siniz. Her şeyden önce, Cadoudal'ın başına hiçbir bela gelmemesini ve sağ yakalanmasını isterim!

— Bunun için uğraşacağız, fakat önce Fransa'ya dönmesi lazım.

— Ah! Merak etmeyin, dönecektir! Sizden haber bekliyorum.

Fouché, başkonsülü selamladı, mümkün olduğunca hızla arabasına gitti, çıkmaktan ziyade zıplayarak bindi ve bağırdı:

— Çok çabuk konağa.

Arabadan inerken:

— Bana Mösyö Dubois'yı bulun, dedi, mümkünse en hünerli ajanlarından Victor'u da getirsin.

Yarım saat sonra, çağırttığı iki kişi Fouché'nin çalışma odasındaydı.

Her ne kadar Mösyö Dubois yeni emniyet müdürünün emrinde çalışıyorsa da, ilkeden ziyade çıkar icabı Fouché'ye sadık kalmıştı: Fouché'nin ancak geçici olarak gözden düşebileceğini ve asıl ihanet etmemesi gerekenin bir insan değil, bir servet olduğunu anlıyordu.

Dolayısıyla Dubois ile en usta ajanlarından üç dört adamı tamamen Fouché'nin hizmetinde kalmışlardı.

Ne zaman çağırsa koşturuyorlardı.

Dubois ile ajan Victor gerçek zaptiye nazırının çalışma odasına girdiklerinde, şöminenin üzerinde iki sıra altın vardı.

Dubois'nın kıyafetini değiştirecek zaman tanımadığı ajan Victor, halktan bir adamdı.

— Tek bir an bile kaybetmek istemedik, dedi Dubois ve mesajınızı aldığımda en emin adamlarımdan birini üzerindeki giysilerle getirdim.

Fouché cevap vermeden ajana doğru ilerledi ve onu kuşkulu bir bakışla inceledi:

— Hay aksi şeytan! Dubois, dedi, bize lazım olan bu değil galiba.

— Size ne lazımdı Mösyö Fouché?

— İngiltere'de kesin, bir Breton reisi daha var, onu da Almanya'da izletmem gerekebilir; bana onu kafelerde, kulüplerde, hatta salonlarda izleyebilecek biri lazımdı. Benim bir centilmene ihtiyacım var, sizse bana Limousinli bir duvarcı ustası getirmişsiniz.

— Ah! Burası doğru işte, dedi ajan; kafelere, kulüplere, salonlara gitmem; ama ne gözüpek bir yiğit olduğumu anlamak için beni tavernalara, halk balolarına veya meyhanelere gönderin.

Dubois ajana hayretle baktı, o da ona bir işaret yaptı.

Dubois anlamıştı.

— Bu nedenle, dedi Fouché, bana hiç zaman kaybetmeden kral naibinin* konağında akşam davetine gidebilecek bir adam göndereceksiniz. Talimatlarımı ona veririm. Sonra, üçüncü bir altın sırasından iki Louis altını alarak: Alın dostum, dedi ajan Victor'a, size verdiğimiz rahatsızlık için bu; halk arasında bilgi toplamanıza ihtiyacım olursa çağırtırım sizi. Ama bu ziyaretinizden hiç kimseye bahsetmeyin.

— Bahsetmem, dedi ajan, Limousin şivesiyle ve kendinden hoşnut bir biçimde. Beni çağırtıyorsunuz, bana hiçbir şey söylemiyorsunuz ve susmam için iki Louis altını veriyorsunuz. Bundan iyisi can sağlığı.

— İyi, iyi! Hadi git evladım, dedi Fouché.

İkisi birlikte arabaya bindiler; Fouché bu gecikme yüzünden biraz sabırsızlanmıştı, ama gerek duyduğu ajanın tipini hiç belirtmediğinden bunun kendi kusuru olduğunu anladı ve bekledi.

Ayrıca fazla da beklemedi. On beş dakika sonra, beklediği kişinin geldiğini bildirdiler.

— İçeri almanızı söylemiştim, diye bağırdı sabırsızca. Alın içeri!

---

* Muhtemelen Augustus Frederick, Galler prensi, babası III. George'un akıl hastalığını müteakip 1811'de naipliğe atanan müstakbel IV. George. (Fr.e.n.)

— İşte geldim, geldim, yurttaş, dedi yirmi beş yaşlarında siyah saçlı, canlı ve nüktedan bakışlı, kusursuz giyimli, gerçek bir salon adamı. Hiç zaman kaybetmeden geldim!

Fouché kelebek gözlüğüyle adama baktı.

— Hele şükür! dedi, işte benim adamım.

Adamı incelemeyi sürdürdüğü bir sessizlik anından sonra:

— Konunun ne olduğunu biliyor musunuz? diye sordu Fouché.

— Evet! Şüpheli bir yurttaşı gizlice izlemek, onunla Almanya'ya, belki İngiltere'ye gitmek söz konusu; bundan kolay bir şey yok, hem Almancayı bir Alman gibi, İngilizceyi de bir İngiliz gibi konuşurum; gözümü bir an bile ondan ayırmadan izlerim. Fakat ya onun bana gösterilmesi, ya onu bir kere görmem ya da bana onun nerede ve kim olduğunun söylenmesi lazım.

— Adı Sol de Grisolles, Cadoudal'ın yaveridir; Loi Sokağı'ndaki *Unité* otelinde kalıyor. Çoktan yola çıkmış olabilir; o halde hangi yoldan gittiğini öğrenmek, onu bulmak ve bir daha gözden kaybetmemek gerekecek. Yapacağı her şeyi bilmem lazım.

— Bu da, dedi Fouché şöminenin üzerindeki iki altın sırasını alarak, bilgi toplamanıza yardım etmek için.

Genç adam kusursuz bir eldivenin sardığı elini uzattı ve parayı saymadan cebine koydu.

— Peki şimdi, dedi zarif genç adam, Limousinlinin iki Louis altınını iade etmem mi gerekir?

— Nasıl! Limousinlinin iki Louis altını mı? diye sordu Fouché.

— Bana demin verdikleriniz.

— Size mi verdim?

— Evet, ispatı da, bakın işte.

— Öyleyse, dedi Fouché, bu üçüncü sıra da sizin, fakat mükâfat olarak. Hadi, zaman kaybetmeyin; bu akşam haber bekliyorum.

— Alacaksınız.

Ajan, Fouché ondan ne kadar memnunsa o da Fouché'den o kadar memnun bir halde çıktı.

Akşam Fouché'ye şu ilk pusula geldi:

Loi Sokağı'ndaki Unité otelinde yurttaş Sol de Grisolles'unkine bitişik odayı tuttum. Dört penceremizi çevreleyen balkondan odasının nasıl düzenlendiğini gördüm: sohbet etmeye uygun bir kanepe benim duvarıma dayalı; her şeyi görmemi ve işitmemi mümkün kılan görünmez bir delik açtım oraya. Mont-Blanc otelinde aradığı kişiyi bulamayan yurttaş Sol de Grisolles, onu gece ikiye kadar bekleyecek; Unité oteli resepsiyonuna dostlarından birinin geç saatte kendini ziyarete geleceğini bildirdi.

Ziyaret sırasında onlar kuşkulanmadan her şeyi izleyeceğim.

LIMOUSINLİ.

Not: Yarın erkenden ikinci bir pusula göndereceğim.

Ertesi gün, hava ağarırken, Fouché'ye aşağıda aktardığımız ikinci pusula geldi:

Sol de Grisolles'un beklediği dostu, Yakışıklı Laurent olarak anılan Yehu'nun askerlerinin reisi meşhur Laurent imiş. Cadoudal'ın yaverinin ona iletmekle görevli olduğu emir, ünlü çetenin bütün mensuplarına ettikleri yemini hatırlatmakmış. Önümüzdeki cumartesi Vernon ormanında Rouen'dan Paris'e gelen posta arabasını durdurarak saldırılarına tekrar başlayacaklar. Görev başında olmayan herkes kim olursa olsun ölümle cezalandırılacak.

Yurttaş Sol de Grisolles sabah onda Almanya'ya gitmek için yola çıkıyor, ben de onunla gidiyorum, Strazburg'dan geçiyoruz ve tahminlerime göre Enghien dükünün Ettenheim'daki malikânesine gidiyoruz.

LIMOUSINLİ.

Bu iki pusula Fouché'nin oyun planının üzerine güneş ışığının iki kez vurması gibi oldu; *in partibus* zaptiye nazırı, bu pusulalar ışığında Cadoudal'ın oyun planını da net bir şekilde gördü. Bu adam Napoléon'a kan davası ilan ederken boş

bir tehdit savurmamıştı. Bu arada Paris'e uğrayarak sadece koşullara bağlı bir izin verdiği Yehu'nun askerlerini harekete geçiriyor ve yaverini Enghien dükünün malikânesine kadar gönderiyordu. Kendisine daima adam ve para, üstüne üstlük de kraliyete bağlı şahsiyetlerinin himayesini vaat eden ve hiçbir zaman sözlerini tutmayan Artois kontunun oğullarının ve bizzat Artois kontunun tereddütlerinden bezerek teşvik ve temennilerden daha etkili bir destek verip vermeyeceğini öğrenmek için kavgacı Condéler soyunun son vârisine başvurmaktaydı kuşkusuz.

Fouché, ağlarını ördükten sonra bekleyen örümcek gibi hareketsizdi.

Yalnız, Adelys ve Vernon jandarmaları atlarını gece gündüz eyerli tutma emri almışlardı.

XXV
Enghien Dükü
(1)

Sayın Enghien dükü, söylediğimiz gibi, Strazburg'a yirmi kilometre mesafede, Ren Nehri'nin sağ yakasında bulunan Baden grandukalığındaki küçük Ettenheim Şatosu'nda oturuyordu. Sayın Orléans dükünün naipliği sırasında Fransa'ya o kadar pahalıya mal olan, *Tek Gözlü* denen o Condé prensinin bizzat oğlu, büyük Condé prensinin de torunuydu. XIII. Louis'nin ölümünü aydınlatan Rocroi Zaferi, Thionville'i zapt etmesi ve Nördlingen çarpışmalarıyla *Büyük* adını alan ve cimriliği, çevresine zarar veren alışkanlıkları ve soğuk zalimlikleri göz önüne alındığında tam da babası II. Henri de Bourbon'un evladı olan Condé'yle onun arasında, sadece genç yaşta ölmüş bir Condé bulunmaktaydı. Tahta geçme arzusu, onu Anne'nin* iki oğlu XIV. Louis

* Avusturya prensesi. (ç.n.)

ve Orléans dükünün XIII. Louis'den olmadıklarını –ki eninde sonunda doğru da olabilirdi– ilk ifşa eden kişi olmaya yöneltmişti.

Az önce adını telaffuz ettiğimiz II. Henri de Bourbon'a gelince, bu büyük Condé ailesi onun döneminde değişir ve müsriflikten cimriliğe, neşelilikten melankoliye doğru evrilir.

Her ne kadar tarih onu Condé prensi Henri I de Bourbon'un oğlu olarak ansa da, dönemin tarihçesi bu soy zincirini reddeder ve ona başka bir baba verir. Karısı Charlotte de la Trémouille Gaskonyalı bir soylu delikanlıyla gayrimeşru bir ilişki yaşarken, kocası dört aylık bir yolculuktan sonra haber vermeden aniden geri dönmüştür. Düşesin gözdesi kısa sürede yakalanmıştır. Zina yapan kadın cinayete de hazırdır: Kocasını krallar gibi karşılamıştır. Kış mevsiminde olmalarına rağmen harikulade meyveler buldurmuş ve sepetteki en güzel armudu onunla paylaşmıştır. Yalnız, armudu tek tarafı zehirli bir bıçakla kesmiş ve kocasına elbette zehirli tarafı ikram etmiştir.

Prens o gece ölmüştür.

Bu haberi IV. Henri'ye kendisinin verdiğini sanan Charles de Bourbon, ona şöyle demiştir:

— Papa V. Sixtus'un aforozunun sonucu bu.

— Evet, diye cevaplamıştı, espri yapmaktan vazgeçemeyen IV. Henri, aforozun buna bir zararı olmadı, *ama başka bir şeyin yardımı oldu.*

Davanın ilk soruşturması yapıldı; Charlotte de Trémouille'a karşı en ağır suç kanıtları ileri sürüldüğü sırada, IV. Henri dava dosyalarını istetti ve bütün belgeleri ateşe attı; bu tuhaf davranışın sebebi sorulduğunda ise şöyle cevap verdi:

— Bir piçin Condé isminin vârisi olması, bu kadar büyük bir ismin yok olmasından evladır.

Ve bir piç, ailenin bu asalak koluna, en önemsiz zaaflarından biri isyan olmak üzere ilk kolda bulunmayan bazı zaaflar katarak Condé isminin vârisi olmuştur.

Biz romancılar, güç bir durumdayız: Bu tür ayrıntıları atlarsak, tarihi bazı tarihçiler kadar bilmemekle suçlanırız; bunları ortaya koyduğumuzda da kral soylarını gözden düşürmeye çalışmakla suçlanırız.

Fakat hemen söyleyelim ki, döneminin en güzel kadını olmasına rağmen karısına ancak üç yıllık bir hapisle yakınlaşan II. Henri de Bourbon'un, kız kardeşi Madam de Longueville'e bağlılığıyla Fronde sırasında Paris'i şenlendiren Büyük Condé'nin, Fransa'nın naibi iken devletin kasalarını kendisinin ve Madam de Prie'nin kasalarına aktaran Louis de Condé'nin kusurlarının hiçbiri, genç Prens Louis-Antoine-Henri de Bourbon'da yoktu.

Hayır, babası ve Artois kontu ile sürgüne gitmiş, '92'de Ren kıyılarında toplanan göçmen birliğinde silah altına alınmış, aldığı prens eğitimi ve kraliyet önyargılarının hiç rıza göstermediği ilkelere karşı dövüşmek için de olsa sekiz yıl boyunca Fransa'ya karşı savaşmış, otuz üç yaşında, yakışıklı bir delikanlıydı. Condé ordusu dağıldığında, yani Lunéville Antlaşması yapıldığında, babası, büyükbabası, diğer prensler ve bir sürü sürgün gibi Enghien dükü de İngiltere'ye çekilebilirdi; fakat o sırada kimsenin bilmediği ve daha sonra öğrenilen* bir gönül ilişkisi için, söylediğimiz gibi Ettenheim'a yerleşmeyi tercih etmişti.

Orada sıradan bir insan gibi yaşıyordu; zira IV. Henri'nin bağışları, kafası uçurulan Montmorency dükünün malları ve Tek Gözlü Louis'nin çalıp çırptıklarından oluşan o muazzam servete devrim tarafından el koyulmuştu. Offenburg'un etrafında toplanan göçmenler ona saygılarını sunmaya geliyorlardı. Kimi zaman gençler Kara Orman'da** büyük av partileri yapıyorlardı, kimi zaman da Prens bir hafta kadar ortadan kayboluyor ve nereye gittiğini kimse öğrenemeden

---

* Enghien dükünün gizli aşkı Charlotte de Rohan-Rochefort'du; bkz. XXXIII. bölüm. (Fr.e.n.)

** Schwarzwald. Günümüzde Almanya'nın güneybatısında kalan orman. (ç.n.)

aniden tekrar ortaya çıkıyordu; bu ortadan kayboluşlar her tür tahmine açıktı; Prens bu tahminleri herkesin kendince yorumlamasına ses çıkarmıyor, ama ne kadar acayip ve başına iş açabilecek gibi olsalar da tahminlerin kesinlik kazanmasına asla izin vermiyordu.

Bir sabah bir adam Ettenheim'a gelerek Prens'in evini ziyaret etti ve onunla görüşmek istedi. Ren Nehri'ni Kehl'de geçmişti ve Offenburg yolundan geliyordu.

Prens üç gündür yoktu.

Adam bekledi.

Beşinci gün Prens geldi.

Adam ismini ve kimin adına geldiğini söyledi; her ne kadar yabancı içeri girmek için hiç ısrar etmemiş ve bilakis Prens'e kendisini müsait olduğu zaman kabul etmesi için yalvarmış da olsa, Prens onu hemen o an kabul etmek istedi.

Bu adam, bu yabancı, Sol de Grisolles idi.

— Sizi yiğit Cadoudal mi gönderdi? dedi ona Prens. Az önce bir İngiliz gazetesinde, onurunu lekeleyen bir hakaretin öcünü almak için Fransa'ya gelmek üzere Londra'dan ayrıldığını ve öcünü aldıktan sonra Londra'ya döndüğünü okudum.

Cadoudal'ın yaveri, Prens'e macerayı olduğu gibi, hiçbir ayrıntıyı atlamadan ve unutmadan anlattı; sonra da, başkonsüle kan davasını bildirerek, Laurent'a ise, Cadoudal adına Yehu'nun askerlerini tekrar harekete geçirmesini ve onlara Cadoudal'dan izin almadıkları zamanlardaki gibi davranmalarını iletmesini emrederek yerine getirdiği görevi anlattı.

— Bana söyleyecek başka bir şeyiniz daha yok mu? diye sordu genç prens.

— Var tabii prensim, dedi haberci. Size Lunéville Antlaşması'na rağmen başkonsüle karşı her zamankinden zorlu bir savaşın başlayacağını söylemem gerek; nihayet yüce babanızla anlaşmış olan Pichegru, bu savaşa Sinna-

mary'deki sürgünü sırasında Fransız hükûmetine duyduğu tüm nefretle giriyor. Hohenlinden zaferinin bu kadar az yankı uyandırmış olmasından hiddete kapılan ve Ren ordusu ile generallerinin sürekli olarak İtalya'dakilere feda edildiğini görmekten bezen Moreau, bir hareketi halk arasındaki muazzam şöhretiyle desteklemeye hazır. Dahası var: Neredeyse kimsenin haberdar olmadığı ve size açıklamakla görevlendirildiğim bir şey var prensim.

— Nedir?

— Ordu içinde gizli bir örgüt oluşmakta.

— Philadelpheler Cemiyeti.*

— Onları tanıyor musunuz?

— Onlardan söz edildiğini işittim.

— Altes hazretleri önderlerinin kim olduğunu biliyorlar mı?

— Albay Oudet.

— Onu hiç gördüler mi?

— Bir kere Strazburg'da, ama o benim kim olduğumu bilmiyordu.

— Altes hazretleri üzerinde nasıl bir izlenim bıraktı?

— Bana, hayalini kurduğu muazzam girişim için epey genç ve uçarı göründü.

— Evet, altes hazretleri yanılmıyorlar, dedi Sol de Grisolles; Oudet, Jura dağlarında doğmuştur ve bir dağ insanında bulunan bütün manevi ve fiziki güçlere maliktir.

— Daha yirmi beş yaşında.

— İtalya Seferi'ni yaptığında Bonaparte daha yirmi altı yaşındaydı.

— Önce bizimle birlikte davranmıştı.

— Evet, onu Vendée'de tanımıştık.

— Cumhuriyetçilere geçti.

---

* Bonaparte'a duydukları nefrette birleşen cumhuriyetçiler ve kralcılar tarafından kurulan bu cemiyet, İmparatorluk dönemine kadar, bir sonuca ulaşmayan komplolar yürüttü. (bkz. Nodier, a.g.e., V, s.142-258) (Fr.e.n.)

— Yani Fransızlara karşı dövüşmekten bezdi.

Prens bir iç geçirdi.

— Ah! Ben de, dedi, ne kadar bezdim bu durumdan!

— Altes hazretleri, etrafa övgüler yağdırma alışkanlığı olmayan bir adamın tespitine inansınlar; asla, ama asla birbirine bu kadar aykırı, ama bu kadar da doğal meziyetlere sahip biri görülmemiştir. Onda bir çocuk saflığı ve bir aslan cesareti var; genç bir kız gibi kendini teslim ediyor ve bir Eski Romalı gibi taviz vermiyor. Hem faal hem kaygısız, hem tembel hem yorulmak bilmez, hem değişken mizaçlıdır hem de kararından dönmez, hem yumuşak hem katı, hem müşfik hem de korkunçtur. Onun adına bir şey daha eklersem prensim: Moreau ve Malet gibi adamlar onu önderleri olarak kabul ettiler ve ona itaat sözü verdiler.

— Örgütün şu andaki üç önderi bunlar mı?

— Oudet, Malet ve Moreau. Philopœmen, Marius ve Fabius. Bir dördüncü de katılacak, Pichegru, Thémistocle adı altında.

— Bu toplulukta oldukça çeşitli unsurlar görüyorum, dedi Prens.

— Ama epey de güçlü unsurlar. Önce Bonaparte'tan kurtulalım, meydan boşalınca oraya yerleştirilmesi gerekecek adamla ya da ilkeyle uğraşırız.

— Peki Bonaparte'tan nasıl kurtulmayı tasarlıyorsunuz? Umarım suikastla değildir.

— Hayır, çarpışarak.

— Bonaparte'ın bir otuz yıl savaşını daha kabul edeceğini mi zannediyorsunuz? diye sordu Prens gülümseyerek.

— Hayır prensim; fakat Bonaparte'ı bunu kabul etmeye zorlayacağız. Haftada en az üç kez, kırk ya da elli kişilik bir muhafız takımıyla La Malmaison'daki kır evine gidiyor. Cadoudal ona eşit sayıda adamla saldıracak ve Tanrı haklının yanında olacaktır.

— Gerçekten de, bu bir suikast sayılmaz, dedi düşüncelere dalan Prens, bu bir çarpışma olur.

— Ama bu tasarının kesin bir başarıya ulaşması için monsenyör, bize altes hazretleri gibi yiğit ve halk arasında sevilen bir Fransız prensinin katkısı gerek. Berry, Angoulême dükleri ve babaları, Artois kontu bize verdikleri onca sözü hiç tutmadıklarından, artık onlara bel bağlayamayız. Dolayısıyla buraya gelmemin nedeni monsenyör, Bonaparte öldüğünde, halkın, sahip olduğu haklar adına tahta hemen el koyabilecek Bourbon hanedanından bir prensle kraliyete dönüşü desteklemesi için, size hepimiz adına sadece Paris'te bulunmanızı istediğimizi söylemektir.

Prens, Sol de Grisolles'un elini ellerinin arasına aldı.

— Mösyö, dedi, siz ve dostlarınızın bana gösterdiği teveccühten dolayı içten teşekkür ederim ve minnetimin bir kanıtı olarak, size şahsen, hiç kimsenin, babamın bile bilmediği bir sırrı açacağım. Yiğit Cadoudal'a, Oudet'ye, Moreau'ya, Pichegru'ye, Malet'ye cevabım şudur: Dokuz yıldır düşmana karşı koyuyorum; dokuz yıldır, her gün hayatımı tehlikeye atmam dışında, ki bu bir şey değil, müttefikimiz olduklarını söyleyen ve bizi sadece araç gibi gören güçlere duyduğum tiksintiyle doluyum. Bu güçler barışı yaptılar ve anlaşmalarında bizi unuttular. Dahası, atam Büyük Condé'nin şöhretinin bir kısmını heba ettiği savaşa benzer bir kardeş kavgasını tek başıma sürdüremem. Bana büyük Condé'nin kralına karşı savaştığını, benimse Fransa'yla savaştığımı söyleyeceksiniz. Mücadele ettiğim ve şahsi olarak haklarında fikir beyan edemeyeceğim yeni ilkeler açısından, atamın mazereti de belki tam olarak kralına karşı dövüşmesi olacaktır. Fransa'ya karşı savaştım, ama tali bir kişilik olarak; bu savaşı ne ben ilan ettim ne de ben bitirdim; benden üstün güçlere ses çıkarmadım. Mukadderata dedim ki: "Madem beni çağırıyorsun, işte buradayım," fakat şimdi barış sağlandığına göre, yapılmış olan hiçbir şeyi değiştirmeyeceğim.

Bu dediklerim, dostlarımız içindi.

Şimdi de, diye ekledi, sizin için, ama sadece sizin için mösyö. Sizinle paylaşacağım sırrı kimseye söylemeyeceğiniz konusunda bana yemin edin.

— Size yemin ederim monsenyör.

— Öyleyse, zaafımdan dolayı beni bağışlayın mösyö, seviyorum.

Haberci bir an duraladı.

— Evet, zafiyet, diye tekrarladı Dük, tapılası, benim de taptığım bir kadını görmek için ayda üç dört kez hayatımı tehlikeye atarak Ren'i geçmeyi göze aldıracak bir zafiyet, ama aynı zamanda da mutluluk. Almanya'da kalmamın nedeninin, kuzenlerimle, hatta babamla aramdaki küskünlük olduğu zannediliyor. Hayır mösyö; Almanya'da kalmamın nedeni, bana görevim yerine kendisini tercih ettiren, yakıcı, ulvi, karşı konulmaz bir aşk. Nereye gidiyorum diye endişe ediyorlar, neredeyim diye soruyorlar, komplo düzenlediğimi zannediyorlar. Yazık! Çok yazık! Seviyorum, hepsi bu.

— Ah! Şu aşk, bir Bourbon'a her şeyi, vazifesini bile unutturabildiğine göre, ne büyük ve kutsal bir şey, diye mırıldandı Sol de Grisolles gülümseyerek. Sevin Prens, sevin ve mutlu olun! İnsanın hakiki alınyazısı budur, inanın.

Sol de Grisolles Prens'in yanından ayrılmak için kalktı.

— Ah! dedi Dük, umarım yanımdan bu şekilde ayrılmayacaksınız.

— Huzurunuzda yapacağım ne kaldı ki?

— Beni dinleyeceksiniz mösyö. Aşkımdan asla hiç kimseye bahsetmedim: Gelgelelim! Bu aşk beni boğuyor. Size içimi açtım, bu yetmez, size bunu anlatmam ve bir daha anlatmam lazım; yaşamımın mutlu ve güler yüzlü yanına girdiniz; onun ne kadar güzel, zeki, sadık olduğunu anlatmam lazım. Akşam yemeğini benimle yiyin mösyö; yemekten sonra da, madem öyle, benden ayrılırsınız, fakat en azından, size iki saat boyunca ondan söz etmiş olurum. Bir düşünün, onu üç yıldır seviyorum ve henüz hiç kimseye ondan söz edemedim.

Grisolles akşam yemeğine kaldı.

Dük, iki saat boyunca, ona sadece kadını anlattı. Bütün aşkını en ince ayrıntılarıyla anlattı: Yeni dostunun ellerini sıkarak güldü, ağladı ve ondan sarılarak ayrıldı.

Sempatinin ne tuhaf etkileri vardır! Bir yabancı, genç Prens'in gönlüne bir günde, yanından hiç ayrılmamış olan dostlarından daha fazla girmişti.

Aynı akşam, Cadoudal'ın habercisi İngiltere'ye doğru yola çıkıyordu; Fouché tarafından onun neler yaptığını bildirmekle görevlendirilen polis memuru da ona şöyle yazıyordu:

Yurttaş S. de G.'dan bir saat sonra yola çıkıldı.

Adım adım izlendi; Kehl Köprüsü onun peşinden geçildi; Offenburg'da onunla aynı salonda hiç şüphe uyandırılmadan akşam yemeği yendi.

Offenburg'da yatıldı.

Sabah sekizde posta arabasıyla ondan yarım saat sonra yola çıkıldı.

La Croix oteline yerleşildi; yurttaş S. de G. ise Rhin et Moselle oteline yerleşti.

Mevcudiyetimden endişelenmiş olunabileceği için, kolye davasında oynadığı rolden dolayı onca ün kazanmış son Strazburg Prens-Piskoposu Mösyö de Rohan-Guéménée'nin bir mektubu üzerine geldiğimi söyledim. O kişiye gelince, kendimi ona, Ettenheim'dan kendisine saygılarını sunmadan geçmek istemeyen bir göçmen gibi takdim ettim. Kendini fazla beğenen biri olduğundan, onu çok övdüm ve o derece güvenini kazandım ki beni akşam yemeğine davet etti. Bu geçici yakınlaşmadan istifade ederek Enghien dükü hakkında ağzını aradım. Prens'le az görüşüyorlar; fakat, Ettenheim gibi üç bin beş yüz nüfuslu bir kasabada herkes birbirinin ne yaptığını bilir.

Prens otuz iki otuz üç yaşlarında, yakışıklı genç bir adam; seyrelmiş sarı saçlı; ince uzun, yapılı, cesaret ve incelik dolu. Zaman zaman ne yaptığını kimse bilmeden ortadan kaybolduğu için hayatı oldukça gizemli. Yalnız, haşmetmeaplarının onun bu ortadan kaybolmaları sırasında Fransa'ya ya da en azından Strazburg'a geçtiğinden kuşkusu yok, zira ona Strazburg yolu üzerinde iki kez rastladı; biri Offenburg'dan, diğeri de Benfeld'den dönerken.

Yurttaş S. de G. kendisini akşam yemeğine tutan Enghien dükü tarafından kusursuz ağırlandı ve muhtemelen bütün teklifleri kabul edildi, zira onu yolculuk yaptığı arabaya kadar geçirdi ve ayrılırken elini hararetle sıktı.

Yurttaş S. de G. Londra'ya gidiyor.

Akşam saat on birde yola çıktı; ben de gece yarısı yola çıkacağım.

Orada kalmam gerekirse, hiç kimsenin haberinin olmaması için, Fransa büyükelçiliğinin görevlisi adına yüz Louis altınlık bir kredi açabilir misiniz?

LIMOUSINLİ.

Not: Monsenyör, Yehu'nun askerlerinin öbür gün sefere çıkacaklarını ve ilk önce Vernon ormanında Rouen arabasını durduracaklarını unutmayın.

Zihninde canlandırdığı aydınlatıcı noktalar sayesinde okurlarımızın Sainte-Hermine kontunun neden aniden ortadan kaybolduğunu anladıklarını umuyoruz.

Cadoudal'ın izniyle özgürlüğüne kavuştuğunu ve arzularına ulaşabileceğini sandığı sırada, nihayet Matmazel de Sourdis ile evlenmeye karar vermişti.

İsteği kabul edilmişti.

Evlilik sözleşmesinin nasıl bir şatafat içinde imzalandığını ve Mahalin şövalyesinin konağa nasıl dalıp Hector'un eline kalemi alarak imza salonuna geçeceği anda Kont'u durdurduğunu ve bir avizenin altına çekerek ona Cadoudal'ın Laurent'a tekrar silaha sarılma emrini ve Laurent'ın bütün Yehu'nun askerlerine her an hazır olmaları emrini okuttuğunu gördük.

Hector bir keder çığlığı atmıştı. Bütün mutluluk tasarıları yerle bir oluyordu; iki aydır kurduğu en güzel düşleri yıkılmıştı. Sözleşmeyi imzalayarak Matmazel de Sourdis'i, er veya geç silahlı soygunculuktan kafası kesilecek bir adamın dul karısı yapma tehlikesini göze alamazdı. Girişiminin tüm şövalyevari yanı gözlerinde kayboldu. Durumunu artık renklerin prizmasından değil, aksine, gerçekliğin her

şeyi daha da büyüten camından gördü. Ona sadece kaçma fırsatı sunuluyordu; bir saniye bile tereddüt etmedi ve bütün alınyazısını cam gibi tuz buz ederek, verecek tek bir cevap buldu:

— Kaçalım, dedi.

Ve Mahalin şövalyesiyle birlikte konaktan dışarı fırladı.

XXVI
Vernon Ormanı

Bir sonraki cumartesi sabahı saat on bire doğru iki atlı adam, Port-Mort köyünden çıktı, Vernonnet'ye varmak için L'Isle ve Pressagny üzerinden Vernon'daki Andelys yolunu izledi, üzerinde beş değirmen bulunan eski tahta köprüden geçti ve Paris-Rouen yoluna ulaştı.

Köprünün ucunda, sola dönerken, Bizy ormanının oluşturduğu loş kemerin altına girseler de, hâlâ yol üzerinde olup biteni görebilecek mesafedeydiler.

Pressagny'den geçtikleri sırada, Seine'in sol kıyısına inen iki başka atlı, Rolleboise'dan yola çıkıyor, Port-Villez ve Vernon'u sağlarında bırakıyor, daha önce iki atlının ortadan kaybolduğu ormanın o noktasına geldiklerinde de birbirlerine danışır gibi görünüyorlardı; bir an kuşkulandıktan sonra kararlılıkla ormana daldılar.

Fakat, daha on adım atmamışlardı ki, "Kimdir o?" sorusunun yankılandığı işitildi.

— Vernon! diye cevapladı yeni gelenler.

— Versailles! dedi ilk gelenler.

O anda, Thilliers-en-Vexin'den Bizy'ye giden ormanın yan yolunun üzerinde, söylenen aynı parola sayesinde iki başka atlı da ilk dört adama katıldı.

Altı adam aralarında birkaç laf ederek birbirlerinin kimliğinden emin oldular, sonra sessizlik içinde beklediler.

Saatler gece yarısını gösterdi.

Bekleyenlerin her biri, birbiri ardına, on ikiye kadar saydı. Ardından, uzaktan gelen bir arabanın tekerlek sesleri duyuldu.

Her bir atlı elini yanındakinin kolu üzerine koydu ve:

— Dinle! dedi.

— Evet! diye cevapladı hepsi, bir ağızdan.

Hepsi anlamıştı ve hepsinin yüreğinde, bu araba sesinin bir yankısı vardı.

Tabancaların doldurulduğu işitildi.

Birden, yolun dönemecinde, yolcu arabasına eşlik eden iki fenerin belirdiği görüldü.

Tek bir nefes işitilmiyordu, ama kalp atışları bir kayaya düşen su damlaları gibiydi.

Yolcu arabası hâlâ ilerliyordu.

Arada sadece on adım kaldığında, iki süvari atların kafalarına, diğer dördü de arabanın kapılarına yapışarak bağırdı:

— Biz Yehu'nun askerleriyiz, direnmeye kalkmayın!

Yolcu arabası bir an durdu, sonra arabanın kapılarından korkunç bir yaylım ateşi duyuldu ve biri bağırdı: "Dörtnala!" ve yolcu arabası dört güçlü kuvvetli katanasıyla tekrar dörtnala yola koyuldu.

İki Yehu askeri yere serilmiş yatıyorlardı.

Mermi bir tanesinin bir şakağından girip diğer şakağından çıkmıştı: Onun için artık hiçbir şey yapılamazdı.

Diğeri, atının altında kalmıştı ve devrilirken elinden düşürdüğü tabancasına boşuna bir çabayla uzanmaya çalışıyordu.

Diğerleri:

— İhanete uğradık! Herkes canını kurtarsın! diye bağırarak ormana ya da ırmağa dalmışlardı.

Dört jandarma son süratle koşturuyordu. Atlarından atladılar ve nihayet tabancasına ulaşarak kafasına bir mermi sıkmak isteyen adamı yakaladılar.

Diğeri ölmüştü, düşerken üzengiler ayağından kurtulmuştu, atı da serbest kalıp diğerlerinin peşine takılmıştı.

Sağ olanı, kafasına kurşunu sıkmaya çalıştı, ama hiç dermanı kalmamış gibiydi. Derin bir iç geçirerek bayıldı; başı yere vurmuştu ve kafasındaki geniş bir yarıktan kan akıyordu.

Vernon Hapishanesi'ne götürüldü.

Kendine geldi ve rüya gördüğünü sandı.

Onun etrafını görmesinden ziyade küçük bir pencereden hücresinin gözlenmesi için yakılmış bir lamba, ona hücresinin içini gösterdi.

O zaman her şeyi hatırladı, ellerinin arasına aldığı başını eğdi ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Bu hıçkırık sesinin duyulması üzerine kapı açıldı ve hapishane müdürü içeri girerek bir isteği olup olmadığını sordu.

Ama o yerinde doğruldu ve kirpiklerinde titreşen yaşları olağanüstü bir kafa hareketiyle silkeleyerek:

— Mösyö, dedi, kafama bir kurşun sıkmam için bana bir tabanca verebilir misiniz?

— Yurttaş, diye karşılık verdi müdür, özgürlükle birlikte sana vermem yasak olan tek şeyi istiyorsun benden.

— O halde, dedi mahpus tekrar oturarak, hiçbir şeye ihtiyacım yok.

Ve tek bir söz daha söylememe kararından hiçbir şekilde vazgeçmedi.

Ertesi gün, sabah saat dokuzda, hücresine girildi.

Hâlâ bir gün önce kendini bıraktığı taburenin üzerindeydi.

Yalnız, yarasındaki kan pıhtılaşmıştı ve kafası duvara yapışıktı; bütün gece hiç kımıldamadığının kanıtıydı bu.

İçeri giren kişi onu sorgulamak için sorgu yargıcıyla birlikte gelen cumhuriyet savcısıydı.

— Sadece Mösyö Fouché'ye cevap veririm, diyerek cevaplamayı reddetti.

— Ona açıklayacağınız bir şeyler mi var?

— Evet.

— Şeref sözü verir misiniz?

— Veririm.

Yolcu arabasını soymak isteyenlerden birinin yakalandığı haberi şimdiden dört bir yana yayılmıştı ve ele geçirilen mahpusun önemi biliniyordu.

Cumhuriyet savcısı bir an bile tereddüt etmedi.

Dört kişilik bir araba getirtti, sıkıca bağlanmış mahpusu bindirtti. Yanına oturdu, iki jandarmayı karşılarına, üçüncü bir jandarmayı da sürücünün yanına oturttu.

Yola çıkan araba altı saat sonra, yurttaş Fouché'nin konağı önünde duruyordu.

Mahpus ilk kattaki bekleme odasına çıkarıldı. Yurttaş Fouché çalışma odasındaydı.

Orada, cumhuriyet savcısı mahpusu dört jandarmayla bekleme odasında bıraktı ve yurttaş Fouché'nin odasına girdi.

Beş dakika sonra, mahpusu çağırmaya geldiler.

Nantes senatörü yurttaş Fouché'nin çalışma odasına götürüldü.

Gerçek emniyet müdürünün o olduğu bilinmiyordu ve soyadının önünde "de" ekini kullanmaya başlamıştı; bu ek o kadar yakışmıştı ki aristokratik bir unvan gibi görünüyordu.

Mahpus yolculuk sırasında çok acı çekmişti ve sımsıkı bağlanmış ipler hâlâ canını çok yakıyordu.

Fouché bunun farkına vardı.

— Yurttaş, dedi, benim yanımda olduğun müddet boyunca kaçmaya kalkışmayacağına söz verirsen, seni çok rahatsız ettiği anlaşılan şu iplerden kurtarırım.

— Aşırı derecede rahatsız ediyor, dedi mahpus.

Fouché kalem memurunun zilini çaldı.

— Toutain, dedi, mösyönün iplerini kesin ya da çözün.

— Ne yapıyorsunuz? diye sordu cumhuriyet savcısı.

— Görüyorsunuz ya, dedi Fouché, mahpusun iplerini çözdürüyorum.

— Fakat ya bunu kötüye kullanırsa?

— Bana söz verdi.

— Peki ya tutmazsa?

— Tutacaktır.

Mahpusun içi rahatlamıştı, rahat bir nefes aldı ve kanlı ellerini salladı. İpler derisini kesmişti.

— Peki şimdi, dedi Fouché, cevap vermek istiyor musun?

— Bir tek size cevap vermek istediğimi söyledim. Ancak yalnız kaldığımızda cevap veririm.

— Öncelikle otur yurttaş. İşittiniz sayın cumhuriyet savcısı: Dava dosyası biraz gecikmeyle elinize geçtiğinde, merakınızı giderirsiniz.

Cumhuriyet savcısını selamladı; o da her ne kadar kalmayı istese de hemen çıktı.

— Peki şimdi Mösyö Fouché...

Ama o, mahpusun sözünü kesti.

— Bana bir şey söylemeye zahmet etmeniz yararsız, beyefendi, dedi Fouché, her şeyi biliyorum.

— Siz mi?

— İsminiz Hector de Sainte-Hermine; büyük bir Jura ailesinden geliyorsunuz; babanız giyotin sehpasında öldü; büyük ağabeyiniz Auenheim Kalesi'nde kurşuna dizildi. Küçük ağabeyiniz Bourg-en-Bresse'te giyotine vuruldu. Onun ölümünden sonra, siz de Yehu'nun askerlerine katıldınız. Cadoudal, başkonsülle görüşmesinden sonra sizi özgür bıraktı; bundan istifade ederek, sevdiğiniz Matmazel de Sourdis'le evlenmek istediniz. Başkonsül ve Madam Bonaparte'ın evlilik sözleşmesini imzaladıkları sırada, yoldaşlarınızdan biri gelip size Cadoudal'ın emrini bildirdi; ortadan kayboldunuz; sizi her yerde boşuna aradılar ve dün, beş yoldaşınızla birlikte saldırdığınız Rouen-Paris yolcu arabasının geçişinden sonra, anayolda ölmüş atınızın üzerine yatmış, yarı baygın vaziyette bulundunuz. Kafanıza bir kurşun sıkarak kimliğiniz gizli tutulacak bir şekilde ölmenize izin

vermemi istemek için benimle konuşmayı istediniz. Maalesef bunu yapamam; aksi takdirde, şerefim üzerine yemin ederim ki, size yardımcı olurdum.

Hector, Fouché'ye alıklık derecesine varan bir hayretle baktı.

Sonra, etrafta göz gezdirirken, nazırın masasının üzerinde iğne gibi sivri bir zımba gördü. Üzerine atladı, ama Fouché onu durdurdu.

— Dikkatli olun mösyö, dedi, sözünüze ihanet edeceksiniz, bu da bir centilmene yakışmaz.

— Lütfen ne demek istediğinizi açıklar mısınız? diye haykırdı genç kont, Fouché'nin elinden kurtulmayı deneyerek.

— Kendini öldürmek kaçmaktır.

Sainte-Hermine zımbayı bıraktı ve boylu boyunca halıya serilip çırpınarak yuvarlanmaya başladı.

Fouché ona bir an baktı ve acının son raddesine vardığını görerek:

— Bakın, dedi, size istediğinizi verebilecek biri var.

Sainte-Hermine hızla dizleri üzerinde doğruldu.

— Kimmiş o? diye sordu.

— Başkonsül.

— Ah! diye haykırdı genç adam, benim için bu lütfu isteyin ondan, davamın soruşturması yapılmadan, ismim telaffuz edilmeden, kurşuna dizenler benim kim olduğumu bilmeden bir duvarın önünde kurşuna dizdirme lütfunda bulunsun.

— Burada beni bekleyeceğinize ve kaçmaya çalışmayacağınıza söz verir misiniz bana?

— Söz veriyorum size! Söz mösyö! Fakat Tanrı aşkına bana beraberinizde ölümü getirin.

— Elimden geleni yaparım, dedi Fouché gülerek. Sözünüz...

— Şerefim üzerine! diye haykırdı Sainte-Hermine elini uzatarak.

Cumhuriyet savcısı hâlâ yan odada bekliyordu.

— Neler oldu? diye sordu, Fouché'nin odadan çıktığını görerek.

— Vernon'a geri dönebilirsiniz, dedi Fouché, artık size ihtiyacımız yok.

— Ama ya mahpusum?

— O benim gözetimim altında.

Fouché, savcıya başka açıklamada bulunmaksızın hızla merdivenlerden indi ve arabaya atlarken seslendi:

— Başkonsüle!

XXVII
Suikast Bombası

Komut beklerken nallarıyla yerleri eşeleyen atlar, dörtnala yola koyuldular.

Tuileries'de kendiliğinden durdular: burası alışılmış duraklarından biriydi.

Bonaparte, Joséphine'in dairesindeydi; Fouché, ortalığı çalkalayan büyük siyasi meseleye bir kadın karıştırmaktan çekinerek alt kata inmek istemedi; Bourrienne'e orada beklediğini söyletti.

Başkonsül hemen yukarı çıktı.

— Pekâlâ yurttaş Fouché, ne var?

— Şu var ki yurttaş başkonsül, söyleyeceğim çok şey olduğundan, sizi rahatsız etmekten çekinmedim.

— İyi yapmışsınız. Hadi öyleyse, neler olduğunu anlatın.

— Mösyö de Bourrienne'in yanında mı? dedi Fouché, alçak sesle.

— Mösyö de Bourrienne sağırdır, Mösyö de Bourrienne dilsizdir, Mösyö de Bourrienne kördür, diye cevap verdi başkonsül. Anlatın.

— En usta ajanlarımdan birine Cadoudal'ın adamını takip ettirdim, dedi Mösyö Fouché; hemen o gece bir görüşme

yaptığı Yehu'nun askerlerinin lideri Yakışıklı Laurent adamlarını derhâl harekete geçirdi.

— Ya sonra?

— Strazburg'a gitmek için yola çıktı, Kehl Köprüsü'nden geçti ve Ettenheim'daki Enghien düküne bir ziyarette bulundu.

— Fouché, bu delikanlıya yeterince dikkat etmiyorsunuz; ailede dövüşecek, hem de yiğitçe dövüşecek gücü olan tek kişi odur; bana iki üç kere Strazburg'a geldiği bile bildirildi. Onu gözetlemek lazım.

— İçiniz rahat olsun yurttaş başkonsül, gözümüzü ondan ayırmayacağız.

— Beraber ne yaptıklarını, ne konuştuklarını biliyor muyuz peki?

— Ne yaptıkları mı? Akşam yemeği yediler. Ne söylediklerini bilmek ise daha güç, çünkü yemeği baş başa yediler.

— Birbirlerinden ne zaman ayrıldılar?

— Akşam, saat on birde; yurttaş Sol de Grisolles Londra'ya doğru yola çıktı. Gece yarısı da benim ajanım yola koyuldu.

— Hepsi bu mu?

— Hayır. Asıl önemli haberi daha vermedim.

— Dinliyorum.

— Yehu'nun askerleri harekât başlattılar.

— Ne zaman?

— Dün, bu gece bir yolcu arabasını durdurdular.

— Soydular mı peki?

— Hayır. Önceden haber almış ve arabayı jandarmayla doldurmuştum; öyle ki arabayı durdurmaları söylendiğinde, itaat etmek yerine ateş açtılar. Bir Yehu askeri öldü, bir diğeri de yakalandı.

— Sefilin teki mi?

— Hayır, dedi Fouché kafasını sallayarak, aksine.

— Soylulardan biri mi?

— Hem de en iyisinden.

— Hiçbir açıklamada bulundu mu?

— Hayır.

— Bulunacak mı?

— Zannetmiyorum.

— İsmini bilmek gerekir mi?

— Ben biliyorum.

— Nedir?

— Hector de Sainte-Hermine.

— Nasıl? Evlilik sözleşmesini imzaladığım ve kendisinin imzalayacağı anda ortalıktan kaybolan şu genç adam mı?

Fouché başıyla onayladı.

— Görün davasını, diye bağırdı Bonaparte.

— Bu işte Fransa'nın en büyük isimleri lekelenecek.

— Öyleyse bir duvara dayayıp kurşuna dizin onu; bir çit kenarında ya da bir hendekte.

— Ben de size onun bu isteğini bildirmeye geliyordum.

— Madem öyle! İzin verdim gitti.

— Müsaade ederseniz ona bu iyi haberi götüreyim.

— Nerede o?

— Benim evimde.

— Nasıl? Evinizde mi?

— Evet, kaçmayacağına söz verdi bana.

— Demek yürekli bir adam, öyle mi?

— Evet.

— Onu görse miydim acaba?

— Nasıl isterseniz yurttaş başkonsül.

— İnan olsun ki yapmayacağım bunu; yoksa yumuşar ve bağışlarım onu.

— Bu da böyle bir anda çok kötü bir örnek olur.

— Haklısınız. Hadi, bu iş yarın bitsin.

— Son sözünüz bu mu?

— Evet. Tanrı'ya emanet.

Fouché selamladı ve çıktı.

Beş dakika sonra konağına varmıştı.

— Ne haber? diye sordu Hector, ellerini bitiştirerek.

— İzin verdi, diye cevapladı Fouché.

— Dava görülmeden, söylentiler yayılmadan mı?

— İsminiz hiç anılmayacak; şu andan itibaren kimse sizden haber alamayacak.

— Peki beni ne zaman kurşuna dizecekler? Çünkü, umarım kurşuna dizileceğim, değil mi?

— Evet.

— Beni ne zaman kurşuna dizecekler?

— Yarın.

— Ah! Teşekkürler, teşekkürler!

— Gelin şimdi.

Sainte-Hermine onu bir çocuk gibi izledi. Araba hâlâ kapıda bekliyordu. Fouché onu arabaya bindirdi ve sonra kendisi de bindi.

— Vincennes'e, dedi.

Genç kontun kafasında kuşkular varsa da, bu Vincennes lafından sonra içi rahatladı: Askerî infazlar Vincennes'de gerçekleşirdi.

İkisi de arabadan indi ve kaleye girdiler.

Hapishane müdürü Mösyö Harel, Fouché'yi karşılamaya gelmişti.

Fouché ona alçak sesle birkaç şey söyledi. Hapishane müdürü itaat ettiğini belli edercesine öne doğru eğildi.

— Elveda Mösyö Fouché, dedi Sainte-Hermine, binlerce teşekkür.

— Görüşmek üzere, diye cevap verdi Fouché.

— Görüşmek üzere mi? diye haykırdı Sainte-Hermine, ne demek istiyorsunuz?

— Kim bilir?

O sırada Saint-Régeant ile Limoëlan Paris'e varmış ve ilk günden işe koyulmuşlardı.

Fouché'nin verdiği adla, Limousinli, Paris'e dönmüş, Fouché'ye Saint-Régeant ile Limoëlan'ın Londra'dan Paris'e gelmek üzere yola çıktıklarını bildirmişti.

Bu adamlar Georges'un bir nevi keşif yapmak için gönderdiği iki öncüydü; ama o henüz gelmemeliydi ya da Saint-Régeant ile Limoëlan başardıkları takdirde gelmeliydi.

İki adamın başkonsüle ne yolla saldıracaklarını hiç kimse bilmiyordu; hiç kimse bilmiyordu derken, onların Paris'te bulunduğu sırrını bilenler arasında hiç kimse demek istiyoruz; belki kendileri de bundan henüz habersizlerdi.

Başkonsül hep ortalıktaydı: Akşamleyin Duroc Sokağı'ndan yayan çıkıyordu; gün içinde sık sık arabada yalnız oluyor, haftada üç dört kere La-Malmaison'a, ayrıca Comédie-Française'e veya operaya birkaç kişilik bir muhafız takımıyla gidiyordu.

Bonaparte hiç okumuş biri değildi: Bir eserin bütününü ayrıntılarla değerlendirirdi; Corneille'i mısralarından ziyade düşüncelerinden dolayı severdi. Olur da Fransız mısraları söylediğinde, söylediği mısralar nadiren aslına uygun olurdu, ama yine de edebiyatı severdi.

Müziğe gelince, onun için dinlendirici bir şeydi bu. Her İtalyan gibi, onun için de nefs düşkünlüğüyle dolu bir zevkti. İki ölçü söyleyemeyecek derecede ahenksiz bir sesi vardı; bununla birlikte Gluck, Beethoven, Mozart, Spontini gibi bütün büyük ustaları seviyordu.

O devirdeki moda eser, Haydn'ın* üç yıl önce bestelediği oratoryo, *Yaratılış*'tı.

Pazar günleri, karısı şarkı söyleyip beş altı yaşındaki oğulları küçük Joseph tahtaya vurarak annesine eşlik ederken arp çalarak seyyar müzisyenlik mesleğini de icra eden yoksul bir arabacının oğlu olan Macar *maestro*'nun geçmişi başlıbaşına bir efsaneydi; o köy senin bu köy benim dolaşmıştı. Hainbourg'daki okulun hocası çocuğun müziğe olağanüstü bir yeteneği olduğunu fark etmiş, onu evine al-

---

* Die Schöpfung (1798), Paris Operası'nda IX. Yıl'ın *Nivôse* ayının üçüncü gününde (24 Aralık 1800), *La Création du monde* (Dünyanın Yaratılışı) adıyla oynanmıştır, Fransızcaya yurttaş genç Ségur tarafından uyarlanmıştır. (F.e.n.)

mış, ona beste yapmanın temel unsurlarını öğretmiş ve Viyana katedralinin Saint-Étienne korosunda bir yer bulmuştu. Halk, yedi sekiz yıl boyunca onun, buluğ çağındaki ses değişimiyle kaybedeceği harikulade kontralto sesini hayran hayran dinlemeye gelmişti. Genç adam, o ana kadar geçimini sesiyle sağladığından hiçbir geliri kalmadığı için, köyüne dönecek, orada kendisi de müzisyen olan ve yedi sekiz yıl boyunca katedralde güzel sesini hayranlıkla dinlemeye gittiği düşmüş şarkıcıyı evinde barındırdığına sevinen yoksul bir perukçu tarafından ağırlanacaktı. Açlıktan ölmeyecek bir durumda olan Haydn, günde on altı saat çalışıyordu ve besteciliğine Carinthie kapısındaki tiyatroda oynanan *Topal Şeytan* operasıyla başlamıştı.

O andan itibaren, kurtulmuştu.

Haydn'ı yanına alan Prens Esterhazy otuz yıl boyunca ona hamilik yaptı.

Ama Prens onun yardımına geldiği sırada da meşhurdu; bazen prensler büyük sanatçıların hayatına girer, ama iş işten geçtikten sonra olur bu.

Yoksullar olmasa yoksulların hali nice olurdu?

Şimdi tüm övgüler Haydn'a yağdırılıyordu; o da minnetini göstermek için perukçunun kızıyla evlenmişti; yeri gelmişken, kız da minnetini göstermek için Ksanthippe'nin Sokrates'e ödül olarak sunduğu mutluluğun tamamını* yaşatmıştı ona.

Böylece, Fransız operası bu kez Haydn'ın oratoryosunu sahneye koyuyordu ve başkonsül ilk gösteriye katılacağını önceden ilan etmişti.

Bourrienne'le çalışan Bonaparte, saat üçte ona doğru döndü:

— Sırası gelmişken Bourrienne, dedi, bu akşam benimle yemek yemeyeceksiniz. Operaya gidiyorum, sizi oraya gö-

* Sokrates'in karısı Ksanthippe geçimsizliğiyle ünlüdür. Söylenene göre Sokrates bu kadınla sabrını sınamak için evlenmiştir. (Fr.e.n.)

türemem. Yanımda Lannes, Berthier ve Lauriston'u götürüyorum; fakat siz de kendi başınıza gidebilirsiniz; bu akşam serbestsiniz.

Bununla birlikte, yola çıktığı anda, çalışma gününün yorgunluğuyla bitap düşen Bonaparte, çıkıp çıkmama konusunda tereddüte kapılmıştı.

Sekizle sekizi çeyrek geçe arası tereddüt etmeyi sürdürdü.

On beş dakikalık bu tereddüt anında, bakalım Tuileries civarında neler oluyordu:

Başkonsülün geçeceği, artık varolmayan dar Saint-Nicaise Sokağı'ndaki iki adam, barut fıçısı yüklü bir at arabası yürütüyorlardı; sokağın ortasına geldiklerinde, cebinden yirmi dört meteliklik bir madenî para çıkaran adamların teki, atı tutması için genç bir kıza verdi. İki adamdan biri o sırada işaret vermek için Tuileries'yi görecek bir yere yerleşmeye koşuyordu, diğeri ise suikast bombasının fitilini yakmaya hazır bir halde bekliyordu.

Sekizi çeyrek geçe çaldığı anda Tuileries'yi gözleyen adam bağırdı: "İşte o!" Bombanın yanındaki adam fitili yaktı ve hemen sıvıştı. Başkonsülün dört at koşulmuş arabası Louvre'un kapısından bir kasırga gibi çıktı, arkasından atlı humbaracı takımı geliyordu. Sokağa girerken, başkonsülün Sezar lakabını taktığı arabacı Germain sokağı kapayan bir at ve bir araba gördü, atlarını tutmadan bağırdı:

— Araba, sağa çek!

Ve sol tarafa doğru bastırdı; kendisine emanet edilen arabayla birlikte ezilmekten korkan küçük kız hızla sağa çekildi. Araba geçti, muhafız takımı geçti, fakat daha sokağın ilk dönemecini alamadan müthiş bir gümbürtü duyuldu; âdeta aynı anda on top birden ateş etmeye başlamıştı.

Başkonsül:

— Üzerimize yaylım ateşi açıldı. Durun, Sezar!

Araba durdu.

Bonaparte yere atladı.

— Karımın arabası nerede? diye sordu.

Araba bir mucize eseri, Rapp ile Madam Bonaparte arasında bir kaşmir şalın rengi üzerine çıkan tartışma nedeniyle, hemen artlarından gelmek yerine, arkada kalmıştı.

Başkonsül etrafına bakındı. Her taraf harabeye dönmüş, iki üç evde gedik açılmış, biri tamamen yıkılmıştı. Her yandan yaralıların iniltileri işitiliyor ve hareketsiz yatan iki üç ceset görülüyordu.

Tuileries'nin bütün camları kırılmıştı; başkonsülün ve Madam Bonaparte'ın arabalarının camları da paramparça olmuştu. Madam Murat o kadar korkmuştu ki daha ileriye gitmeyip kendisini şatoya götürmelerini istedi.

Bonaparte kimsenin yaralanıp yaralanmadığını sordu. Joséphine'in arabasını ortalarda görmediğinden hiç kaygılanmadı. Sağ salim kurtulduğunu ve operada onu beklediğini bildirmek için iki humbaracı askeri gönderdi.

Sonra, arabaya binerek:

— Son sürat operaya! diye bağırdı Bonaparte. Öldüğümü sanmamaları lazım.

Felaket haberi şimdiden operaya ulaşmıştı; canilerin Paris'in bir mahallesini havaya uçurdukları, başkonsülün ağır yaralı olduğu söyleniyordu; kimileri de onun öldüğünü söylüyorlardı. Aniden, locası açıldı ve onun sakin ve her zamanki telaşsız haliyle en öne oturduğu görüldü.

Onu görür görmez bütün yüreklerden taşan ortak bir çığlık duyuldu. Bonaparte, düşmanları haricinde herkes için, Fransa'nın tunçtan temel direğiydi. Askerî zaferler, ulusal mutluluk, kamu refahı, Fransa'nın huzuru, dünya barışı, her şey ona bağlıydı.

Joséphine'in belirmesiyle alkışlar iki katına çıktı; yüzü solmuştu ve titriyordu, heyecanını gizlemeye uğraşmıyor, endişe ve sevgi dolu bakışlarla başkonsülü izliyordu.

Bonaparte gösteride on beş dakika kadar kaldı, Tuileries'ye dönüş emri verdi; yüreğini kabartan öfkeyi boşalt-

mak için acele ediyordu; zira, ister gerçek kanaati, isterse de rol icabı bir hiddet gösterisi olsun, Jakobenlere olan tüm nefreti yeniden alevlenmişti ve onlardan bunun acısının çıkarılması gerekiyordu.

Fransa'da Napoléon'ların, yaşlı koldan Bourbonların, genç koldan Bourbonların ve hatta şu anda yönetimi altında yaşadığımız hükûmetin birbiri ardına yaptıkları hanedan denemelerinde acayip olan şey, onları XVI. Louis'nin o uğursuz tahtına ve Marie-Antoinette'in o ulus karşıtı krallığına bağlanmaya iten o ölümcül ve yıkıcı içgüdüdür. XIV. Louis'nin ve XV. Louis'nin yanlışlarının bedelini ödeyen o iki zavallının düşmanları, ister kenara itilmiş olsunlar, ister doğrudan bir koldan gelsinler, âdeta bütün yeni tahtlara düşman olmak zorundadırlar. Bu, Bonaparte'ın yanlışlarından olmasa bile, en azından yanılgılarından biri olmuştur.

Cehennemi andıran mekanizmanın infilakı Paris'in her yerinden işitildiğinden, zemin katın büyük taraçaya açılan büyük salonu bir anda tıklım tıklım insanla dolmuştu.

Bu yeni suçun kime yükleneceği, bu suikast girişiminden kimin sorumlu tutulacağını gözlerinden okumak için efendiye geliniyordu; zira şimdiden efendi olmuştu.

Başkonsülün ne düşündüğünü öğrenmek için fazla beklemek gerekmedi.

Her ne kadar gün içinde Fouché'yle, kralcıların entrikaları hakkında bilgilendirildiği uzun bir görüşme yapmışlarsa da, bütün bunları unutmuş gibiydi.

Operada ne kadar sakin ve soğuk görünmüşse, içeri o kadar heyecanlı ve öfkeli girdi. Dönüşü sırasında, Jakobenlere dair önyargısı iyice yüzeye çıkmıştı, âdeta boğuyordu onu.

— Bu sefer beyler, dedi girerken, işin içinde ne asiller ne rahipler ne Chouanlar, ne Vendéeliler var; bu Jakobenlerin işi, beni öldürmeyi sadece Jakobenler istedi. Bu sefer hiç kuşkum yok ve beni aldatamayacaklar. Bunlar Eylül Katliamı'nı yapanlardır; çirkef içinde yüzen alçaklar, top-

luma ve birbirini izleyen bütün hükûmetlere karşı sürekli ve açıkça fesat peşinde koşan isyancılar taburu. Daha bir ay önce Ceracchi'nin, Aréna'nın, Topino-Lebrun'ün, Demerville'in beni katletmeye kalkıştığını gördünüz.* İşte yine aynı güruh! Bunlar Eylül'ün kan içicileri, Versailles'ın canileri, 31 Mayıs eşkıyaları, Prairial fesatçıları, bütün hükûmetlere karşı işlenmiş bütün suçların failleridir.** Eğer bunlara zincir vurulamıyorsa başlarını ezmek, Fransa'yı bu iğrenç tortudan temizlemek lazım: İdam kaçkınlarına hiç acınmayacak. Fouché nerede?

Ayağını sabırsızlıkla yere vurarak:

— Fouché nerede? diye tekrarladı ikinci bir defa.

Fouché göründü. Giysileri toz ve alçıyla kaplıydı.

— Nereden geliyorsunuz? diye sordu Bonaparte ona.

— Vazifem nereden gelmemi emrediyorsa oradan, diye cevapladı Fouché: Yıkıntıların arasından!

— Peki öyleyse! Buna hâlâ kralcıların işi mi diyeceksiniz?

— Ben ancak söylediğimden emin olduğum zaman konuşacağım yurttaş başkonsül, diye cevapladı Fouché, itham edeceğim zaman da, içiniz rahat olsun, hakiki suçluları itham edeceğim.

— Söylediklerinize bakılırsa, hakiki suçlular Jakobenler değil mi o halde?

— Hakiki suçlular suçu işlemiş olanlardır, ben de onları arıyorum.

— Ah! Lanet olsun! Onları bulmak zor değil.

— Tam tersine, çok zor.

---

* Hançer komplosu adı verilen teşebbüse karışan bu isimler, operadaki *Horaces* temsili sırasında Başkonsül'ün yaşamına kastetmişlerdi (10 Ekim 1800).(Fr.e.n.)

** Versailles canileri 6 Ekim 1789'da kraliyet ailesini Paris'e getiren elebaşılardır; 31 Mayıs 1793 eşkıyaları, boyun eğmeyi reddeden Konvansiyon'a karşı komün isyancılarıdır; *Prairial* fesatçıları, (III. Yıl'ın *1 Prairial*'i/20 Mayıs 1795) temsilci Féraud'nun bir mızrak ucuna asılı başıyla Konvansiyon'u basmışlardır. (Fr.e.n.)

— Madem böyle! Ben onları tanıyorum, sizin polisinize bel bağlamıyorum, kendi polisliğimi kendim yaparım, failleri biliyorum ve yakında onları yakalayarak ibret olacak şekilde cezalandıracağım. Yarın görüşmek üzere Mösyö Fouché, ipuçlarınızı bekliyorum. Yarın görüşmek üzere beyler.

Bonaparte dairelerine çıktı.

Çalışma odasında Bourrienne'le karşılaştı.

— Ah! Buradasınız demek! dedi. Neler olduğunu biliyor musunuz?

— Şüphesiz, diye cevap verdi Bourrienne ve şu anda bütün Paris biliyor bunu.

— Evet! Öyleyse bütün Paris suçluların kim olduğunu da bilmeli.

— Dikkatli olun: Kimlerin ismini sayarsanız, Paris de onları suçlayacaktır.

— Benim sayacağım isimler demek! İnan ki Jakobenlerin ismini vereceğim.

— Fouché bu görüşte değil: İki, en fazla üç kişinin düzenlediği bir komplo olduğunu iddia ediyor. "Beş kişiyi aşan her komployu polis bilir," diyor.

— Fouché'nin benimle aynı görüşte olmamak için kendince nedenleri var, Fouché kendi adamlarını idare ediyor; onların şeflerinden biri değil miydi? Onun Lyon'da ve Loire'da yaptıklarını bilmiyor muyum? Öyleyse! Bana Fouché'yi anlatan, Loire ve Lyon'da yaptıklarıdır. İyi akşamlar Bourrienne.

Ve dairesine çok sakin döndü, öfkesini boşaltmıştı.

Fouché, o sırada, söylediği gibi yıkıntılara dönmüş, orada, Saint-Nicaise Sokağı'nı çepeçevre saran bir sıra polisle güvenlik çemberi oluşturmuştu; savaş meydanını elinden geldiğince o halde muhafaza etmek istiyordu.

Bu savaş meydanına Limousinliyi ya da polis teşkilatındaki lakabıyla Dört Suratlı Victor'u salmıştı; poliste bu ismi ona aynı anda birbirine hepten zıt dört farklı rolü kolayca

oynayabilmesinden vermişlerdi: halk insanı, yol yordam bilen insan, İngiliz ve Alman.

Bu kez, ne çehre ne de kılık kıyafet değiştirmesi söz konusuydu; sadece tabiatın kendisine bahşettiği en değerli meziyetlerden birini, yani en esrarengiz ve en gizli oyunları sezme yeteneğini kullanması gerekiyordu.

Fouché onu düşünceli bir ifadeyle bir duvar parçasına oturmuş bir halde buldu.

— Hayırdır Limousinli? diye sordu Fouché, ona, kendisini bir duvarcı ustası sandığı ilk görüşmelerinde verdiği adla seslenmeye devam ederek.

— Ne olsun yurttaş! Sokağa girdiği anda olan biteni en yukarıdan görebilecek tek kişi olan arabacının sorgulanması gerektiğini düşündüm. İşte Sezar'ın bana dedikleri, doğruyu söylüyor olabilir.

— Korkudan gözünü kapayabileceğinden veya daha ziyade sarhoş olmasından çekinmiyor musun?

Limousinli kafasını salladı.

— Sezar yürekli biridir, dedi, asıl adı Germain'dir ve onun Mısır'da üç Arap'a saldırıp birini öldürdüğünü, diğerini de tutsak ettiğini gören başkonsül tarafından bizzat Sezar adıyla ödüllendirilmiştir. Hiç kimseye borçlu kalmak istemeyen başkonsül belki onun sarhoş olduğunu söyleyebilir, ama sarhoş değildi.

— Peki ne görmüş o zaman? diye sordu Fouché.

— Ateşlediği fitili arkasına atan bir adamın Saint-Honoré Sokağı'na doğru kaçtığını görmüş; genç bir kız da fıçı yüklü arabaya koşulu bir atı dizginlerinden tutuyormuş. Genç kız kuşkusuz arabanın üzerinde ne olduğunu bilmiyordu. Arabanın üzerinde bir fıçı barut varmış, fitili savurarak kaçan adam onu ateşlemek istiyormuş.

— Şu genç kızı bulup sorgulamak gerekirdi, dedi Fouché.

— Genç kız mı? diye karşılık verdi Limousinli, bakın, işte bacağı.

Ve ona bedenden ayrılmış, ayakkabılı ve mavi pamuk çoraplı bir ayak gösterdi.

— Ya at, hiç parçası kalmış mı?

— Bir butu bir de başı kalmış. Alnının ortasında beyaz bir yıldız var. Ayrıca derisinden de bazı parçalar buldum, eşkâlini vermeye yeter.

— Ya araba?

— Onun için beklemek lazım; bulacakları bütün demirleri benim için kenara ayırmalarını söyledim. Yarın sabah inceleyeceğim.

— Limousinli, dostum, bu işle siz ilgileneceksiniz.

— Evet, ama sadece ben.

— Başkonsülün polisleri ne yaparlar bilemem.

— Pek de umurumda değil, yeter ki sizin polisiniz engel olmasın.

— Benim polisim hiçbir şey olmamış gibi sakin sakin bekleyecek.

— Öyleyse her şey yolunda gidecek.

— Bu görevi üstleniyor musunuz?

— Bir işin ucunu bir tuttum mu, tamamına da vardırmam gerekir.

— Öyleyse oraya varalım; bunu başardığımız gün size bin ekü vereceğim.

Ve Fouché, bu işi Jakobenlerin yapmadığına her zamankinden daha çok inanmış bir halde konağına döndü.

Ertesi gün, devrimci ilkeleriyle tanınan iki yüz kişi tutuklanmıştı ve Bonaparte bir fikirle diğeri arasında gidip geldikten sonra, senato onayına sunulmuş bir konsüller kararı uyarınca sürgün edilmelerine karar verdi.

Kararın alınacağı günün arifesinde sanıklar, işçi ya da serbest meslek erbabı gibi görünen dört adamın önünden tek tek geçirildiler.

Bu adamların biri at cambazı, diğeri hububatçı, üçüncüsü araba kiralayıcısı, dördüncü de fıçıcıydı.

Hiçbiri sanıklar arasında, karşılaştıkları o iki adamı tanıyamadı, zira o ana kadar elde edilen bilgiler iki, olsa olsa üç adamı şüphe altında bırakıyordu; üstelik bu üç kişiden biri küçük bir rol oynuyordu. Bu garip jüri heyeti işte böyle oluşturulmuştu.

Limousinli, hayran olunacak bir zekâyla, kalıntılarından hayvanı tekrar bir bütün haline getirmişti.

Böylelikle, olayın hemen ertesi günü, bütün gazetelerde ve sokak köşelerine asılı afişlerde şunlar okunabiliyordu:

Emniyet Müdürlüğü, dün akşam saat sekizi çeyrek geçe Malte Sokağı karşısındaki Saint-Nicaise Sokağı'nda başkonsülün geçişi sırasında infilak eden demir çemberli barut varilini taşıyan küçük arabaya koşulu yük kısrağının, doru donlu, seyrek yeleli, süpürge kuyruklu, tilki burunlu, böğrü ve sağrısı soluk renkli, başı nişanlı, sırtının iki tarafı beyaz lekeli, yelesinin sağ tarafı koyu kır, yaşı belirsiz ve bir metre elli santimetre boyunda, yaklaşık dört ayak altı karış, iri ve iyi durumda olduğunu, butlarında ya da boynunda hangi ahıra ait olduğunu gösterebilecek hiçbir işaret taşımadığını bildirir.

Bu kısrağın sahibini tanıyan ya da onu yük arabasına koşulu olarak görmüş olanlar Emniyet Müdürlüğü'ne bütün bildiklerini sözlü ya da yazılı olarak vermeye davet edilmektedir. Müdürlüğümüz atın sahibini bildirecek kişiye bir ödül verecektir. Çürüme sebebiyle, kısrağın kalıntılarında teşhis yapmaya gelecekler bunu derhâl yapmaya davetlidir.

Bu çağrı üzerine Paris'teki bütün at satıcıları koşturdular.

Daha ilk gün, kısrak, onu satan at cambazı tarafından teşhis edildi.

Emniyet müdürüyle konuşmak istedi.

Limousinliye gönderildi.

Cambaz, Limousinliye kısrağı sattığı hububat tüccarının adını ve adresini verdi.

Limousinli at cambazını yanında bekletti ve hububat tüccarının getirilmesini istedi.

Hububat tüccarı kısrağı kalıntılarından teşhis etti ve onu panayır satıcısı olduklarını söyleyen iki kişiye sattığı yönünde ifade verdi.

İki üç kez pazarlık yaptıkları için onları kusursuz bir şekilde hatırlıyordu; onlar hakkında kesin bilgiler verdi.

Biri esmerdi, diğerinin saçları açık kestane rengindeydi; uzun boylu olanı beş ayak, altı yedi parmak, diğeri ise ondan üç parmak kısa olabilirdi; birinde eski asker, diğerinde ise burjuva havası vardı.

Ertesi gün araba kiralayan bir adam geldi ve o da hangarında birkaç gün barındırdığı kısrağı teşhis etti. İki adamın eşkâllerini verdi; eşkâller tıpatıp aynıydı.

Nihayet, son olarak fıçıyı demir çemberle çevirip satmış olan fıçıcı geldi.

Limousinlinin işini çok kolaylaştıran şey, o dönemde halkın başkonsüle duyduğu coşkunun, şahitlerin mahkemeye çağrılmaları için celp kâğıdının gelmesini beklemelerini gerektirmeyecek ölçüde olmasıydı. Bu karanlık davaya ışık tutabileceğini düşünen herkes kendiliğinden ifade vermeye geliyor ve daha ziyade abartma eğilimi gösteriyordu.

Ama, tüm bunlar istenilen sonuca ulaşılmasını sağlamamıştı: Tanıkları zanlılarla yüzleştirdiklerinde hiçbirinin teşhis edilememesinden ötürü, Fouché yakalanan Jakobenlerin hiçbirinin suçlu olmadığı konusunda emin olabilirdi ve bu kesin kanaate, daha yüzleştirme yapılmadan önce de sahipti.

Bununla birlikte bu yüzleştirmenin bir sonucu oldu: İki yüz yirmi üç mahpus tahliye edildi. Fakat Bonaparte kalan yüz otuz mahpusa karşı daha da öfkelenmişti.

O sırada danıştayda tuhaf şeyler olup bitti.

Bu sahnelerin birinde, eski Chatelet savcısı, Robespierre tarafından ılımlılığı sebebiyle görevden alınan eski devrim savcısı, 1789'da *Journal de l'opposition* ve *Journal des patriotes*'un kurucusu, son olarak da cumhuriyet tarihi yazarı olan Danıştay Üyesi Réal, Regnault de Saint-Jean-d'Angély ve Bonaparte ile tartışmaya girdi. Réal, Bonaparte'ın peşinde olduğu kişilerin suçun asıl failleri değil, şahsi düşmanları olduğunu ileri sürüyordu.

— Fakat, diye haykırdı Bonaparte, ben Eylül katliamcılarını yakalamak istiyorum.

— Demek Eylül katliamcıları! diye cevapladı Réal; eğer bunlardan geriye kalan varsa, sonuncusuna kadar hepsi yok edilsin. Ama burada, Eylül katliamcısının anlamı nedir? Yarın Mösyö Roederer, Saint-Germain kenar mahallesindekiler için bir Eylül katliamcısı olabilir; iktidarı ele geçirmiş göçmenlerin gözünde Mösyö de Saint-Jean-d'Angély bir Eylül suikastçısı olabilir.

— Bu adamların listesi yok mu?

— Elbette var, diye cevapladı Mösyö Réal, var ve bu listelerin ilkinde, beş yıldır Guadeloupe'ta yargıçlık yapan Baudrais'nin adını görüyorum. Ayrıca altı ay önce ölmüş olan devrim mahkemesi zabıt kâtibi Pâris de listede var.

Bonaparte, Mösyö Roederer'e doğru döndü.

— Peki bu listeleri kim hazırladı? diye sordu; oysa Paris'te şu Babeuf'ün uslanmaz anarşi artıklarından yeterince var.

— İnanın, danıştay üyesi olmasaydım, Babeuf ile suç ortaklarını Vendôme'da savunan ben de o listede yer alırdım, dedi Réal.

Bonaparte kendine hâkim olma konusunda büyük bir güce sahipti.

— Görüyorum ki bir devlet meselesine tutkular karışmış, dedi; bu sorunu hakkaniyet ve iyi niyetle tekrar ele almak lazım.

Bir başkası, danıştay üyelerinin ortasında haksızlığını ispatlamış olan Réal'i asla affetmezdi. O ise, yok etmeye ant içtiği adamların izini sürerken, karşısına çıkıp nefret ve intikam yollarını tıkayan bu dürüst adamı kayda geçiyordu.

Altı ay sonra, Réal, zaptiye nazırlığı müsteşarı olmuştu.

— Ama Turenne Palatinat'yı yaktı, deniyordu Bonaparte'ın huzurunda.

— Maksadına ulaşmak gerekliydi demek ki, o halde ne önemi var! diye cevaplıyordu Bonaparte.

Bonaparte'ın maksadına ulaşması için yüz otuz Jakobenin sürgün edilmesi gerekliydi.

Suçlu olup olmamalarının onun gözünde ne önemi olabilirdi ki!

XXVIII
Gerçek Suçlular

Böylece Bonaparte henüz kimliği bilinmeyen saldırganların komplosundan istediği bütün yararı sağladığı anda; haksız yere saldırıyı düzenlemekle suçladığı, nefretinin hışmına uğrayan yüz otuz Jakobeni sürgün ettirdiği anda; önceki bir komployu, Aréna, Topino-Lebrun, Ceracchi ve Demerville'in komplolarını hatırına getirmesi gerekmişti; bu komplo dört sanığın Paris hapishanelerine atılmasına neden olmuştu. Suikast bombası infilak ettiğinde henüz yargılanmamışlardı.

İşte o zaman, yarıda kalmış işlerini düzene sokan bir adam gibi, suçluların cezalandırılmasını emretti, o gecikmiş davanın soruşturması başladı ve bir sonraki günün komplosuyla ortalık çalkalanırken birkaç ay öncesinin suçluları idam edildi.*

Napoléon'a gelince ajanının raporları sayesinde o suikast bombasının gerçek faillerini yakında ele geçireceğine şimdiden emin olan Fouché, onların tutuklanmalarını beklerken, ona kendisine verecek herhangi bir emri, alınacak herhangi bir tedbir olup olmadığını sordu; sürgün yasasını çıkardığından, devrimin son temsilcileri halkın lanet okumaları ortasında Fransa'yı katettiklerinden, Fouché'nin sorusuna neredeyse ilgi göstermedi ve sadece şu cevabı verdi:

— Tuileries civarlarını istila eden o düşkün fahişeleri, bütün o mahvolmuş kızları buradan uzaklaştırın.

---

* 31 Ocak 1801'de idam edildiler. (Fr.e.n.)

Gerçekten de kızların ve iğrenç odacıklarının neredeyse bütün komplolarda rol oynamakla kalmayıp bütün cinayetlerle de alakalı olduğunu fark etmişti. Yalnız, kısa süre sonra Fouché'ye kişisel güvenliğinden ziyade Paris'in güzelleştirilmesini hedeflediğini, başkonsül birkaç sözle kanıtladı.

— Ama Tanrı aşkına! diye haykırdı Fouché, yalvarma amaçlı formülü kullanarak, biraz da kendi güvenliğinizi düşünün!

— Yurttaş Fouché, dedi Bonaparte gülerek, yoksa Tanrı'ya inanıyor musunuz? Bu durumda, beni şaşırtırdınız.

— Tanrı'ya inanmasam bile, diye cevapladı sabrı tükenen Fouché, şeytana inanmamı kabul edersiniz sanırım, öyle değil mi? Öyleyse! Birkaç gün içinde komplocularınızın ruhlarını yanına göndermeyi umduğum şeytan adına, güvenliğinizi düşünün!

— Pöh! dedi başkonsül, her zamanki kaygısızlığıyla, benim canımı almanın o kadar kolay olduğunu mu zannediyorsunuz? Sabit alışkanlıklarım, düzenli saatlerim yok; bütün çalışmalarım bölük pörçük, dışarı çıkışlarım da dönüşlerim de önceden belli değil. Yemeklerim için de aynı şey söz konusu: hiçbir yemek tercihim yok; kâh ondan yerim kâh bundan; hemen önümdeki tabaktakilerin de tadına bakarım, en uzaktaki tabaktakilerin de. Ve hiçbir şey sistemli bir şekilde yürümüyor, inanın bana; zevkime uyduğu için bu tarzı benimsedim. Ve şimdi sevgili dostum, madem o kadar beceriklisiniz, madem bu sefer de suçluları bulacaksınız, beni az kalsın öldürmeye kalkıştıkları günden on beş gün sonra da olsa tedbirlerinizi alın ve bana göz kulak olun, bu sizin işiniz.

Fouché tüm bunlarda halk yığınlarına dayatılacak herhangi bir hesap olmadığına inanamıyordu; Bonaparte devam etti:

— Benim huzurumun kör bir fanatizme dayandığını sanmayın, dedi, hele polisinizin titizliğine hiç inanmıyorum.

Bir suikast tasarısı uygulamaya geçirilecek; ayrıntılar hakkındaki bilgi yetersizliği, başarıya ulaşma şansının şüpheli olması, buna çare bulma yolunun hep kuşku verici olması, bütün bunlar benim gibi olumlu düşünen ve sağlam bir karakteri olan biri için fazla belirsiz. Zekâmın gerçek engellerde büyüdüğünü, içimdeki donanımların da tehlikeyle orantılı olduğunu hissediyorum; fakat şahsi bir pusuya karşı, Opera koridorlarında karşılaşacağım bir bıçak darbesine karşı, bir pencereden açılacak bir tüfek ateşine karşı, bir sokak köşesinde patlayan bir suikast bombasına karşı ne tedbir alınabilir? Öyle olsa, her an her şeyden çekinmek gerekirdi. Beyhude zayıflık! Her yerde her şeyden korunmak: İmkânsız! Her an karşı karşıya kaldığım tehlikeyle ne kadar sersemlesem yeridir. Bu tehlikeyi biliyorum, ama unutuyorum, unutarak da onu düşünme zahmetinden kurtuluyorum.

Fikirlerimi kendi başıma şekillendirecek gücüm var, diye ekledi, en azından duygularımı ve eylemlerimi bu düşüncelere tabi kılacak noktada tutabilirim: Bir şeyin imkânlarımın ve fiiliyatımın dışında olduğu hükmüne bir kere varmışsam, ona bir daha en ufak bir dikkat göstermem; sizden bütün istediğim, sakinliğimi elimden almayın: Sakinliğim kuvvetimdir.

Ve Fouché'nin, başkonsülün de kendi payına bazı tedbirler alması için ısrarı üzerine:

— Hadi gidin artık, dedi Bonaparte; onları bulduğunuza inandığınıza göre, o adamları yakalatın; davalarını gördürün, beni öldürmek istemiş olmalarından değil, beni ellerinden kaçırırken on iki yurttaşı öldürmüş ve altmışını da yaralamış olmalarından ötürü astırın, kurşuna dizdirin, giyotinden geçirin.

Fouché, Bonaparte'ın içinde bulunduğu ruh halinde ondan başka bir söz bekleyemeyeceğini anladı. Konağına döndü ve kendisini bekleyen Limousinliyle karşılaştı.

Becerikliliğiyle tam güvenini kazanmış olan bu adam, suikast bombasının patladığı günden itibaren, polisin Paris'e başkonsülü katletmek için gelmiş Chouanlar diye takip ettiği üç adamın ortadan kaybolduğunu fark ettiğinde, bu üç adam tekrar ortaya çıkmadıklarına göre, suçun faillerinin onlar olduğunu çok haklı bir şekilde düşünmüştü; öyle olmasa, kendilerinden kuşkulanılmasından korkarak çabucak kendilerini belli ederlerdi. Bu üç adamın adlarını biliyordu: eski bir Vendée isyancısı olan Limoëlan, Saint-Régeant ve Carbon.

Limoëlan ile Saint-Régeant'ın hiçbir izine rastlamadı; fakat Carbon'un, Saint-Marcel kenar mahallesinde iki kızıyla birlikte yaşayan kız kardeşini buldu. Onunla aynı sahanlığa bakan bir oda kiraladı, yapmacık davranışlarda bulunarak oraya iki üç gün kapandı ve üçüncü gün veya daha doğrusu üçüncü gece, bölmelerin incecik olmasından ötürü komşuları tarafından işitilmesi gereken yüksek sesli iniltiler çıkardıktan sonra, kadınların kapısına kadar süründü, kapıyı çaldı ve duvara yaslanarak dizüstü çöktü.

Genç kızlardan biri kapıyı açtı; onu bitap ve neredeyse ses çıkaramaz bir halde buldu.

— Ah anne! diye bağırdı kız, bütün gün inleyen zavallı komşumuz bu.

Anne koşturdu, onu kolundan kaldırdı, içeri soktu ve oturttu; yoksulluklarına rağmen kendisinin ve kızlarının ona yardım etmek için ne yapabileceklerini sordu.

— Açlıktan ölüyorum, diye cevap verdi Limousinli, üç gündür bir şey yemedim; polis memuru kaynayan sokağa inmeye hiç cesaret edemiyorum; benim için geldiler, bundan eminim.

Carbon'un kız kardeşi önce ona bir bardak şarap içirdi, sonra da gerçekten üç gündür bir şey yememiş gibi midesine indirdiği bir ekmek parçası verdi. Kadınlar da polis memurlarının Carbon'un kız kardeşi ve yeğenleri olarak kendileri

için orada olduklarından çekindiklerinden, adama suçunun ne olduğunu sordular.

Bunun üzerine, ısrarlarına boyun eğer gibi görünerek, Paris'e Cadoudal tarafından Saint-Régeant ve Limoëlan'la buluşmak için gönderildiğini itiraf etti ya da edermiş gibi yaptı. Ama Paris'e Saint-Nicaise Sokağı'ndaki saldırının ertesi günü geldiğinden, iki adam hakkında bilgi edinememişti. Onları İngiltere'ye geçirecek emin bir yol bulduğundan, bu daha da can sıkıcı bir durum yaratıyordu. Yaşlı hanım ve iki kızı bu ilk gün hiç açılmadılar; fakat ona ekmek ve bir şişe şarap vererek, kendileriyle aynı katta oturduğu müddetçe erzak getirme sözü verdiler; tabii ki sefalet olmasa da içinde yaşadıkları yoksulluk göz önüne alındığında, parasını ödemesi şartıyla.

İkinci gün, Carbon'un yaşlı hanımın kardeşi olduğunu, *Nivôse* ayının 7'sine kadar ablasında kaldığını öğrenmişti.

O sırada, Matmazel de Cicé adında bir genç hanım Limoëlan'ın günah çıkarma rahibi tarafından Carbon'u aramak için gönderilmiş ve onu, henüz Fransa'ya dönme iznini alamayan yemin etmemiş bir rahip gibi, Sacré-Cœur'ün küçük bir rahibe topluluğuna götürmüştü; bu izni uzun süre yurtdışında beklemek istemediğinden, Paris'e dönmüştü ve göçmenler listesinden en kısa zamanda silinmesini beklemekteydi. Kaldı ki iyi yürekli rahibelerin yanında emin ellerdeydi; çünkü başkonsülün ibadetleri için yaptığına müteşekkir kaldıklarından, onun değerli varlığının korunması için her gün açık ayinler düzenliyorlardı; Carbon da bu ayinlere katılmayı ihmal etmiyordu.

Ayrıca yaşlı hanım, gözünün önünde olup biten bomba suikastı komplosundan tamamen haberdardı; Limousinliye fıçıyı doldurmakta kullandıkları on iki barut varilinin sonuncusunu gösterdi.

Bu son varilde hâlâ yedi kilo barut vardı; Limousinli bunun çok iyi kalitede İngiliz barutu olduğunu fark etti;

diğer variller şöminede yakmak için parçalara ayrılmıştı ve Limoëlan onlara bir gün:

— Hesaplı kullanın hanımlar, demişti, bu odun en pahalısından!

Kadın Limousinliye suikasta katılanlardan ikisinin, Limoëlan ile Carbon'un gömleklerini de gösterdi; Saint-Régeant'ın gömleğinin ne olduğu hiç bilinmiyordu.

Geriye Carbon'un hangi rahibe evinde olduğunun öğrenilmesi kalıyordu. Bunu bizzat üç hanım da bilmiyordu; fakat sahte Chouan, Carbon'la birlikte kaçması gerektiğinde öyle ısrar etti ki sonunda kadın ertesi gün Carbon'un adresini getirmeye söz verdi.

Nitekim Matmazel Cicé'nin adresini bildiği için onun evine koşturdu ve istediği bütün bilgileri elde etti.

Başkonsülün selameti için okunan ayinler herkese açık olduğundan, Limousinli kiliseye iki ajanla girdi. Koronun bir köşesinde öyle inançlı dua eden bir adam gördü ki, bu olsa olsa Carbon olabilirdi.

Kilisenin boşalmasını bekledi, sonra Carbon'a gitti ve adam tanınmaktan hiç kuşkulanmadığı için hiçbir dirençle karşılaşmadan onu tutukladı.

Tutuklanan Carbon her şeyi itiraf etti. Elinde kalan tek umut buydu.

Saint-Régeant'ın saklandığı yeri ihbar etti.

Bac Sokağı'ndaki bir evdeydi.

O da tutuklandığı ve suç ortağının her şeyi itiraf ettiğini bildiğinden, kendini savunmak için hiç çabalamadı ve kendi eliyle imzaladığı ifadesindeki şu itirafları yaptı:

Ajan Victor'un atın satın alınması, arabanın bir hububatçıya bırakılması, bir fıçı satın alınması ve ona demir çember takılması hakkında söylediği her şey doğrudur.

Artık sadece günü saptamak kalmıştı, başkonsülün operada *Yaratılış* oratoryosunu dinlemeye gideceği akşamı seçtik.

Tuileries civarındaki en dar sokaklardan biri olan Saint-Nicaise Sokağı'ndan geçeceğini biliyorduk ve bombayı oraya yerleştirme ka-

rarı aldık. Araba sekizi çeyrek geçe geçecekti. Saat tam sekizde arabayla oradaydım, Limoëlan ile Carbon ise bana işaret vermek için Louvre'un iki ayrı kapısında duruyorlardı. Benim gibi arabacı kılığına girmiş olan Limoëlan ve Carbon, arabayı benimle birlikte Malte Sokağı'nın karşısına getirmişlerdi, sonra da, daha önce dediğim gibi, her biri kendi nöbet yerine gitmişti. Beş dakika geçti. Bana hiçbir işaret verilmediğini görünce, dizginlerini genç bir köylü kıza emanet edip ona bu iş için yirmi dört metelik verdikten sonra arabanın yanından ayrıldım, sonra da Saint-Nicaise Sokağı boyunca Tuileries'ye doğru ilerledim.

Birden "İşte o!" diye bağıran Limoëlan'ın sesini ve aynı anda üzerime doğru gelen bir arabanın ve atlı bir birliğin gürültüsünü işittim. At arabasına doğru koşarken içimden: "Tanrım, eğer Bonaparte Fransa'nın huzuru için gerekliyse, onu patlamadan kurtar ve benim canımı al," diye söyleniyordum. Sonra, bir yandan genç kıza, "Çabuk kaç, kurtar kendini!" diye bağırırken arabadaki barutu patlatacak kavı ateşledim.

Araba ve muhafız takımı üzerime gelmişlerdi bile. Bir humbaracı askerin atı beni bir eve doğru fırlattı: Düştüm, yerimden kalktım ve Louvre tarafından kaçmaya başladım; ama ancak birkaç adım atabildim. Son hatırladığım, köşeyi dönerken bir kıvılcım gibi parlayan kavın ışıltısı, bir de arabanın yanında ayakta duran genç kızın silüeti oldu; sonra başka hiçbir şey görmedim, hiçbir şey işitmedim, hiçbir şey hissetmedim!

Nasıl olduğunu anlamadan kendimi Louvre'un kapısında buldum. Ne kadar süre böyle baygın kalmıştım? Bunu söyleyemem. Hava akımının serinliği duyularımı canlandırdı; o zaman kendime geldim ve her şeyi hatırladım; fakat iki şeye şaşırdım: ilki, sağ kalmış olmamdı; ikincisi de sağ kalmama rağmen yakalanmamış olmamdı. Hem burnumdan hem ağzımdan kan geliyordu. Muhtemelen, benim de korkunç bombanın etkisiyle yaralanan çok sayıda masum yayadan biri olduğumu sandılar. Alelacele köprüye ulaştım: Gömleğimi dürdüm ve nehre attım. Nereye gideceğimi bilmiyordum, zira bombanın patlamasıyla paramparça olacağımı zannediyordum ve hayatta kalmam halinde sığanabileceğim bir yer ayarlamak aklımdan bile geçmemişti. Limoëlan evimdeydi: Beraber kalıyorduk. Yara bere içindeki halimi görünce, bana hemen bir rahip ve bir hekim bulmaya koşturdu. Günah çıkarma rahibi, dayısı Mösyö Picot de Closrivière'di; hekim ise onun dostlarından bir gençti. Suikastın başarısızlığa uğradığını o zaman öğrendik.

"Kav kullanmak istemiyordum," dedi Limoëlan; "isteğimi kabul edip yerini bana bırakmış olsaydın, ateşlemeyi bir köz parçasıyla yapacaktım. Biliyorum, paramparça olurdum, ama Bonaparte'ı da öldürmüş olacaktım."

İşte Saint-Régeant'dan öğrenilenlerin hepsi buydu; zaten öğrenilmesine gerek olan da bunlardı zaten.

Limoëlan, girişiminde başarısızlığa uğramış olmanın utancı ve siyasi bir katilin başarma ya da ölme dışında bir seçeneği olmadığı kanaatiyle, Georges'un yanına dönmediği gibi İngiltere'ye de gitmedi. Kibirli olduğu kadar sofu da olduğundan, eyleminde sadece Tanrı iradesini gördüğünden, insanların hükümlerine boyun eğmek istemediğinden, Saint-Malo'da tayfa olarak bir gemiye bindi.

Sadece yurtdışına vardığı ve dünyadan elini eteğini çektiği haberi duyuldu; çetesi bile ona ne olduğundan habersizdi. Ama Fouché gözünü ondan ayırmadı ve bir kulağı hep onun rahiplik yaptığı uzak manastırdaydı. Sadece kız kardeşiyle yazışıyordu; mektuplarından birinin başında, muhtemelen İngiliz gemilerinin el koymasından çekindiği için, Emniyet Müdürü Desmarets şu kayda değer yakarmayı okumuştu:

> Ey İngiliz! Bu mektubun gidişini engellemeyin... Sizin davanız için çok şey yapmış ve çok acı çekmiş bir insanın mektubudur.*

Bu komployla ilgisi olan iki kralcı daha vardı, fakat ancak arka planın karanlıklarında hayal meyal seçiliyorlardı. Adları Joyaut ve Lahaye Saint-Hilaire'di.

Onlar da Limoëlan gibi, Jakobenlere karşı tahrik edilen kargaşadan yararlanarak kaçıp kurtulmuşlar ve yeni komplonun da başarısızlığa uğradığını Georges Cadoudal'a ve İngiltere'ye haber vermişlerdi.

---

* Burada söz konusu olan, Konsüllük ve İmparatorluk dönemleri boyunca polisin bu kısmının şefi olan M. Desmarets'in *Témoignages historiques, ou Quinze ans de haute police sous Napoléon* adlı kitabıdır; Paris, Alphonse Levavasseur, Libraire/Bousquet, Librairie, 1833, "Le Trois Nivôse", s. 51. Bu çalışma tek cilttir. (Fr.e.n.) / Témoignages historiques, I. Cilt, s. 54. (Fr.y.n.)

Saint-Régeant ve Carbon idama mahkûm edildiler. İhbarlarına ve suç ortağının yakalanmasına yardım etmesine rağmen Carbon hiçbir ceza indirimi alamadı.

Davadan Bonaparte'a tekrar bahsedildiğinde, bunu tamamen unutmuş göründü ve sadece şöyle cevap verdi:

— Mademki karar verilmiş, infaz edilsin, beni ilgilendirmez.

21 Nisan'da Carbon ve Saint-Régeant, hâlâ Aréna ve suç ortaklarının kanlarıyla kıpkırmızı olan giyotin sehpasında can verdiler.

İki mahkûmun ölümü üzerine birkaç ayrıntı bulmak için uğraşmamız boşuna oldu. Muhtemelen hükûmetin niyeti, bu iki zavallının ölümüne fazla önem verilmemesiydi. Bu ölümün haberi *Le Moniteur*'de tek bir satırla verilmişti:

> Filanca gün falanca saatte Carbon ile Saint-Régeant idam edildi.*

İnfazların ertesi günü Limousinli aldığı gizli talimatlarla Londra'ya doğru yola çıktı.

XXIX
Parma Kralı Louis

Bir insanın varoluşu büyük bir ulusun çıkarları, onuru ve alınyazısından ağır bastığında, zihinler yüce bir yazgının başarıya ulaşmasını ya da altüst olacağını önceden kestirmeye yöneldiğinde, başarının varsayımlarıyla ya da bu yüce yazgının yükselişi ya da düşüşüyle beraberinde getireceği hesaplarla uğraştıklarında, orada yükselen ama her an dü-

* İç İşleri, Paris, 1 *Floréal*: "Başkonsül'ün şahsına karşı düzenlenen suikastin sanıkları hakkında Seine Ağır Ceza Mahkemesi'nin verdiği kararı temyiz mahkemesi geçen *Nivôse* ayının üçünün gecesinde onayladı. Carbon ve Saint-Régeant'ın cezaları bugün infaz edildi." (*Gazette nationale* ile *le Moniteur universel*, 2 *Floréal* IX. Yıl/22 Nisan 1801, s.890.) (Fr.e.n.)

şebilecek olan insana karşı nefretlerinin ya da bağlılıklarının kendilerine açtığı şansları düşünen dostlarla düşmanlar karşı karşıya gelir. Kehanetler, önseziler, tahmin yürütmeler zamanıdır bu. Bizzat düşlerin bile gizli etkileri vardır ve herkes, gece krallığının boynuz kapısından ya da fildişi kapısından sızan o hafif ve uçucu rehberlerin biri tarafından, geleceğin meçhul ülkesinde yönlendirilmeye hazırdır. O zaman kimileri ya doğal utangaçlıktan ya da her şeyi kötüye yorma düşkünlüklerinden, her fırsatta alarma geçer ve sizi hayalî tehlikelerle ilgili saçma uyarılarla sersemletirler. Kimileri de, aksine, her şeyi, yani gerçekleşmesi kolay ve sonucu başarılı olan şeyleri kendi bakış açılarından görürler ve Sezar ya da Bonaparte körleşip onların arzuladıkları hedefe doğru atılsın diye, öngörmedikleri tehlikeden endişeye kapılmadan iterler; bu sırada üçüncü bir taraf da, yani dehanın, tesadüfün ve Tanrı'nın insanının basarak ezdiği düşen taraf da, tehdit dolu raflarından kanlı vaatler dolu şom temennilerle güçsüz bir öfke yaymaktadır.

Böylece bu lanetli uğrakların meşgaleleri ortasında ve bizzat bu meşgalelerin bağrında, bazen cinayet fikirleri doğar: Zayıf ya da karanlık hayal güçleri bundan beslenir; bu, içinden ancak ölümü yaratanın ölümüyle çıkılabilirmiş gibi görünen mukadder bir durumdur.

Bu kral atanmak isteyen Sezar'ın, Marie de Médicis ve Concino Concini hakkında açılan davayı sürdürmeye kararlı IV. Henri'nin; *18 Brumaire*'den sonra Augustus* ile Washington** arasında gidip gelen Bonaparte'ın durumudur.

O zaman, bu kaçınılmaz başın üzerine ödül konmuş, kamu huzuru için o feda edilmiş gibi görünür ve hırslarının, ilkelerinin ya da ümitlerinin önünde dikilen engeli alaşağı etmek için Brutus'ün hançerini kapması ya da Ravaillac'ın bıçağını çekmesi beklenir.

---

* Sezar'ın öldürülmesinden sonra yerini alan ve kanlı bir baskı rejimiyle cumhuriyetçileri tasfiye eden Roma imparatoru (MÖ 63-14).(ç.n.)

** Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucusu. (ç.n.)

Gerçekten de konsüllüğün ilk yılı boyunca başkonsüle entrika üstüne entrika çevrilmişti. *13 Vendémiaire*'in, *18 Fructidor*'un, *18 Brumaire*'in düşmanları, kralcılar, cumhuriyetçiler, Yehu'nun askerleri, Vendéeliler, Chouanlar, geceleri ormanlarda, anayollarda, kafelerde, tiyatro salonlarında komplo planları yapıyorlardı.

Bonaparte'ın siyaset günlerinin sonuncusu olan Saint-Cloud gününe öfkelenen, bunun peşinden gelenlerle endişelenen, XVIII. Louis'nin mektuplarını cevapsız bırakmasıyla kaygılanan kralcılar ve cumhuriyetçiler, Fransa'daki iki gerçek taraf olan beyazlar ve maviler sonunda intikam ve ölüm çığlıklarıyla canlanıyorlardı.

"Benden komplo düzenlemememi nasıl beklersiniz?" diyordu Aréna yargıçlarının huzurunda. "Bugünlerde herkes komplo peşinde. Sokaklarda, salonlarda, dörtyol ağızlarında, meydanlarda komplo düzenleniyor."

Bizzat Fouché de, tüm bu komplocuların düşüncesini yansıtmak ve Bonaparte'ın uyuşukluğundan sıyrılmasını denemek için "Her yanımız hançer dolu!" diyecektir.*

Ormanların kente karşı düzenlediği komplo olan ve La Rochejacquelein'lerin, Bonchamps'ların, d'Elbée'lerin, Charette'lerin ve Lescure'lerin adlarını yazdıkları o korkunç Vendée ve Bretanya savaşlarını bütün ayrıntılarıyla biliriz.

Yehu komplosunu, Valensolles'lerin, Jahiat'ların, Ribier'lerin ve Sainte-Hermine'in gözümüzün önünde öldükleri anayollar komplosunu bütün ayrıntılarıyla biliriz; Metge'lerin, Veycer'lerin ve Chevalier'lerin askerî komiteler tarafından yargılanıp kurşuna dizildikleri sokak komplolarından ise hiç bahsetmedik.

Topino-Lebrun, Demerville, Ceracchi ve Aréna'nın komplo sahnelerini birkaç satırda anlatmıştık.

Sonra da Limoëlan, Carbon ve Saint-Régeant'ın dörtyol ağzı komplosunu Saint-Nicaise Sokağı'ndan Cenevre Meydanı'na kadar izledik.

---

* Bu sözü Bourrienne aktarmaktadır. a.g.e. (Fr.e.n.)

Şimdi de Pichegru, Cadoudal ve Moreau'nun komplosunun ortaya çıkışını göreceğiz.

Fakat bunun nedeni, özellikle Avusturya'yla Lunéville Antlaşması'nın ardından İngiltere'yle Amiens Antlaşması'nın imzalanması; Avrupa'daki siyasi gericiliğin temsilcisi I. François'nın, gözü önünde İtalyan cumhuriyetlerinin kurulmasına ses çıkarmadığının görülmesi; İngiltere Kralı III. George'un VI. Henri'nin armalarından Fransa'nın üç zambağını tırtıklamaya razı olduğunun görülmesi; Napolili Ferdinando'nun limanlarını İngilizlere kapattığının görülmesi; Tuileries'ye tüm ihtişamıyla yerleşmiş olan Bonaparte'ın, törenlerde karısını henüz imparatoriçe unvanıyla olmasa da prenseslik unvanını aşan bir unvanla takdim ettiğinin görülmesi; Joséphine'e saraydan dört hanım ve dört subayın eşlik ettiğinin ve bahçeye açılan dairelerinde verdiği davetlerde nazırları, diplomasi camiasını, seçkin yabancıları ağırladığının görülmesi; önünden yürüyen hariciye nazırı* tarafından, dünyadaki barışın Paris'e çektiği tüm Avrupa güçlerinin büyükelçilerini kendine takdim ettirdiğinin görülmesi; başkonsülün odalarının kapılarının aniden açıldığı, önünde eğilen bütün güçlerin büyükelçilerini başındaki şapkasıyla selamladığının görülmesi; *18 Brumaire*'in ikinci yıldönümünde Barış Bayramı'nın kutlandığının görülmesi; bir ara iki meclis tarafından yasadışı ilan edilen kişinin, yeryüzü krallarının büyükelçileriyle olduğu gibi, Papa'yla, o Tanrı elçisiyle görüşmelerde bulunduğunun görülmesi; onun kiliseleri tekrar açtığının, Notre-Dame'da Kardinal Caprara'ya bir *Te Deum* söylediğinin görülmesi; Fransa'da yasaklanan Tanrı'yı Amerika'nın el değmemiş ormanlarında ve Niagara şelalelerinde bulmuş olan Chateaubriand'ın, beş sene önce Robespierre'le Yüce Varlık'ı resmen tanıyıp kutlayan ve ona tapınak olarak Philippe Auguste'ün eski bazilikasını veren bu başkentte *Hristiyanlığın Dehası*'nı yayımla-

* Talleyrand. (ç.n.)

dığının görülmesi; Roma'nın devrimle barıştığı ve Papa'nın eyaletlerini elinden almış olan anlaşmayı imzalayan kişiye el uzattığının görülmesi ve nihayet, Montebello, Rivoli, Piramitler ve Marengo kahramanının yasa koyucu iki meclisin önüne koyduğu Lunéville Antlaşması'yla kara barışını, Amiens Antlaşması'yla deniz barışını, harikulade bir yasalar bütünü olan Concordat ile de bütün sürgünlere af ilan ederek gökyüzüyle barışı getirdiğinin görülmesi; hizmetlerinin bedeli olarak ömür boyu konsüllük görevini, neredeyse tacı (!) aldığının görülmesi; son olarak da, İngiltere'nin, o azgın düşmanın umduğu hiçbir şeyin gerçekleşmediğinin görülmesi; Tanrı'nın hiçbir zaman bir insanda bir araya getirmediği o zıtlıklara, büyük komutanların dehasındaki sertlik ve imparatorluk kurucularının felek çemberinde zaferi getiren sabra sahip olarak, geçmişte nasıl büyük olduysa gelecekte de bilge olacağının bir anlığına umulması; bu kadar yüce kılması, onu zafere boğması, onu ulusların başına yerleştirmesi ve ardından Fransa'yı özgürlüğe hazırlayacağının umulabilmesi gibi olayların pekişmesiydi; İngiltere bunlar karşısında dehşete kapıldı ve işleyeceği suç ne kadar büyük olursa olsun, yasa koyuculuk konusunda güçlü olup komutanlık açısından da başka türlü nam salmış bu yeni Washington'ın koşusunu durdurma vazifesinin kendi üzerine düştüğüne kanaat getirdi.

Fakat kısa süre sonra başkonsülün önüne, Avrupa'nın şaşkınlığını ve kuşkularını daha da çoğaltacak beklenmedik bir fırsat çıktı. Portekiz'e karşı savaşırken İspanya kralından yardım aldığında, kızıyla evlenen Parma *infant*'ı* için Etrurya krallığını vaat etmişti.

Lunéville Antlaşması bu vaadi kâğıda dökmüştü. Toskana'da hüküm süren Parma *infant*'ları Pireneler sınırına gelivermiş ve başkonsülün emirlerini öğrenmek istemişlerdi.

* İspanya ve Portekiz krallarının birinciden sonraki çocuklarına verilen unvan. (ç.n.)

Bonaparte, onları Floransa'daki tahtlarına oturmaları için Toskana'ya göndermeden önce, Fransa'ya takdim etmeye ve Paris'ten geçirmeye büyük önem veriyordu. Her istediğini yapabildiğini hissetmeye başlayan başkonsülün hayalgücü her tür aykırılıktan hoşlanıyordu. Gerçekten de, Roma'nın eski günlerine yaraşan, kralın bir cumhuriyet tarafından ilan edildiği o kadim sahneyi seviyordu; özellikle de, zaferinin onu, tahtını olmasa da yerini işgal ettiği o kocamış soyla her tür mukayesenin üzerine çıkardığına iyiden iyiye kanaat getirdiğinden, Fransa'da bir Bourbon'un bulunmasından hiç çekinmediğini göstermeyi seviyordu. Bu konumu, onun için aynı zamanda, Paris'teki tüm devrim yaralarının iyileştiğini göstermek ve sıradan bir konsül olarak, Fransa'yı zenginleştiren savaş tarafından hepsi yıkıma uğramış kralların pek azının gösterebileceği bir lüksü teşhir etmek için ilk büyük fırsattı.

Bonaparte iki mesai arkadaşını* toplantıya çağırdı. Her üçü Etrurya kral ve kraliçesi adına yapılacak törenin seremoni kuralları üzerine uzun uzun tartıştılar. Her şeyden önce kendilerini ön plana çıkarmamaları ve onları Livorno kontu ve kontesi olarak ağırlamaları üzerinde anlaşıldı. Bu unvanla, Rus çarının büyük oğlunun ve II. Joseph'in, XVI. Louis dönemindeki itibarlarıyla karşılanacaklardı.

Geçecekleri yol üzerindeki vilayetlerin sivil ve askerî yetkililerine gereken emirler verildi.

Krallar yaratmakla gururlanan ve hiçbir kralı olmamasına hâlâ sevinen Fransa bu genç prens ve prensesin geçişini Avrupa da Fransa'yı alkışlarla, şaşkınlıkla izliyordu.

Genç çiftin Bordeaux tiyatrosuna gelmesinden yararlanan kralcılar halkın aklını çelmek isteyerek "Yaşasın kral!" diye bağırdılar; fakat salonun her tarafından yükselen müthiş bir "Lanet olsun krallara!" bağırtısıyla cevaplarını aldılar.

Genç prens ve prenses haziran ayında geldikleri Paris'te altı hafta geçireceklerdi. Her ne kadar Bonaparte başkonsül,

* Yani ikinci ve üçüncü konsüller Cambacérès ile Lebrun'ü. (Fr.e.n.)

yani cumhuriyetin geçici bir yüksek görevlisi de olsa, onun Fransa'yı temsil ettiği dikkatleri çekti. Bu saygınlığın olduğu yerde kraliyet soyunun bütün imtiyazları siliniyordu; iki genç majeste de ilk ziyaretlerini ona yaptılar.

Bonaparte, bir gün sonra iadeiziyarette bulundu.

Ardından, kendisiyle diğer iki konsül arasındaki farkı iyice vurgulamak için, mesai arkadaşları genç prens ve prensesi ilk ziyaret eden onlar oldu.

Başkonsül misafirlerini Paris halkına Opera'da takdim edecekti. Fakat emirle ilan edilen tanıtım günü, Bonaparte, ya bir maksatla ya da gerçek bir sorundan dolayı rahatsızlandı.

Cambacérès ona vekâlet etti ve *infant*'ları gösteriye o götürdü. Konsüller locasına girdiğinde, Livorno kontunun elinden tuttu ve seyircilere takdim etti; buna cevaben salondan yükselen alkışlarda muzip bir niyet sezilebilirdi.

Başkonsülün bu rahatsızlığı birçok tahmin yürütülmesine yol açtı ve bu vesileyle ona, belki hiç aklından geçirmediği niyetler atfedildi. Taraftarları onun Bourbonları Fransa'ya takdim etmek istemediğini söylediler; kralcılar bunun, düşmüş monarşinin dönüşüne zihinleri hazırlamanın bir yolu olduğunu ileri sürdüler; Fransa'nın yaşadığı son kıyımlardan sonra sayıları azalan cumhuriyetçilerden birkaçı ise, yokluğunda sergilenen bu kraliyet şatafatıyla Fransa'yı tekrar monarşinin kurulmasına alıştırmak istediğini iddia ettiler.

Bakanlar da başkonsülün izinden gittiler; özellikle, belagat ve zarafet açısından kusursuz bir örneğini teşkil ettiği eski rejimin tekrar kurulmasına aristokratik zevkleriyle hiç durmadan eğilim gösteren Mösyö de Talleyrand, Neuilly'deki şatosunda, misafir prens adına bütün Paris yüksek sosyetesinin koşa koşa geldiği harikulade bir davet verdi. Gerçekten de Tuileries'ye hiç gitmeyeceklerin çoğu, hariciye nazırının davetine geliyordu.

Gelecekteki başkentlerini tanımayan genç prensle ve prensesi bir sürpriz bekliyordu. Parıltılı bir aydınlığın or-

tasında, Floransa kenti aniden en kendine özgü yanı olan Palazzo Vecchio'yla belirdi. Bu meydanda bütün bir halk, İtalyan kostümleri içinde dans ediyor ve şarkı söylüyordu; büyük bir genç kız grubu da müstakbel hükümdarların çiçekler ve başkonsüle zafer çelenkleri sunmaya geldiler.

Söylendiğine göre bu davet Talleyrand'a bir milyon franga mal olmuştu; ama bu arada başka hiç kimsenin yapamayacağı bir şeyi de becermiş ve hükûmete, iki yıldır kendi yanına çekemediği kadar çok sayıdaki eski rejim taraftarını bir gecede bağlamıştı; zira kaybettiği için o eski rejimi arayan çok sayıda kişi, yeni bir rejimde kayıplarını telafi edebileceklerine inanmaya başlıyordu.

Nihayet, Livorno kontu ve kontesi, İspanya Büyükelçisi Azara kontu tarafından La Malmaison'a götürüldüler.

Başkonsül kralı askerî karargâhında kabul etti; fakat böyle bir şenliği ve böyle bir sırma ve apolet tufanını hiç görmemiş olan Kral kendini kaybetti ve başkonsülün kollarına atıldı.

Şunu da söylemek gerekir ki zavallı genç prens budalanın tekiydi ya da neredeyse öyleydi; tabiat ona mükemmel bir kalp vermiş, ama bütün zihinsel vasıflardan mahrum bırakmıştı.

Aldığı manastır eğitiminin, yüreğinden fışkırıp zekâsını aydınlatacak o ufak parıltıyı yok ettiği de doğruydu.

Parma Kralı Louis, Fransa'da kaldığı zamanın neredeyse tamamını La Malmaison'da geçirdi. Madam Bonaparte genç kraliçeyi dairelerine götürüyordu; başkonsül de sadece akşam yemeği sırasında çalışma odasından çıktığı için, yaverler krala eşlik etmek ve onu eğlendirmek zorunda kalıyorlardı, zira sadece kendini oyalamaktan değil, kendi kendine eğlenmekten de âcizdi.

"Ve aslında kafasını dolduran çocuksulukları dinlemek için gerçekten sabırlı olmak gerekiyordu," der o devirde başkonsülün yaverlerinden biri olan Rovigo dükü.

Ama seviyesini bildiğimiz için, normal olarak çocuklara verilen oyunlardan getirttik.

O andan itibaren artık canı sıkılmadı.

Boş kafalılığı canımızı sıkıyordu; insanlara komuta etmesi gereken uzun boylu ve yakışıklı bir delikanlının, binmeye cesaret edemediği bir atı görünce titrediğini, bütün zamanını saklambaç oynayarak geçirdiğini, bizimle birdirbir oynadığını kederle görüyorduk; bütün eğitimi dua etmekten, çorbasını içmeden önce yemek duasını, kahvesini içtikten sonra da şükür duasını etmekten ibaretti.

Yine de, bir ulusun alınyazısı böyle ellere emanet edilecekti.

Kendi eyaletlerine gitmek için yola çıktığında, başkonsül veda toplantısından sonra bize "Roma'nın içi rahatlayabilir, Rubicon'u geçemez bu,"* dedi.

Tanrı, bir yıllık hükümdarlığından sonra onu yanına alarak halkına lütufta bulunmuştur.

Fakat genç prensin değersizliğini değil, sadece yeni bir krallığın kurulduğunu dikkate alan Avrupa, kendi krallarının kafasını kesip sonra da başka halklara krallar veren Fransız halkının ne tuhaf bir halk olduğunu sormaktadır.

XXX
Olympos Jupiter'i

Bu hikâyede rol oynayan tüm tarihî kişilikleri okurlarımıza şimdiye kadar her tür tarafgirlik dışında ve kendilerini tarafsız tarihe takdim edebilecekleri bir halde sunmak için ne derece titiz davrandığımız görülmüş olmalıdır. Kökeni, kendi ailemizin de yaşadığı, yanında babamın da yer aldığı Kléber ve Bonaparte'ın Mısır'da aralarının bozulmasına dayanan mutsuzlukların hatırasının da; her şeye rağmen her şeye hayran olmayı ilke haline getirmiş ezelî hayranlarının zafer çığlıklarının da; III. Napoléon'a karşı bir muhalefetin geri dönüşüyle yaşanan, onun sallantılı hanedanının dayan-

* *Mémoires du duc de Rovigo pour servir à l'histoire de l'empereur Napoléon*, Paris, P.A. Bossange, 1828, c.I, s.364. Dumas alışkanlıkla metnin bazı ayrıntılarına dokunmuştur. (Fr.e.n.)

dığı temelleri oyma amacıyla geçmişteki her şeyi kötüleme modasının da etkisi altında kalmadık. Hayır; adil oldum demeyeceğim, kimse bunun güvencesini veremez, fakat samimi davrandım; bu samimiyete de şimdiden hakkının verildiğinden eminim. Öyleyse! Yüce yazgısının tamamına ermesi için barıştan da savaştan da beklenecek şeyler olduğuna kanaat getiren başkonsülün, ele aldığımız dönemde barışı cidden arzuladığına inanıyoruz. İyi bildiği ve inandığı o kanlı çarpışmalar oyununda bahtı yaver giden bu oyuncunun rüyalarına zaman zaman, Arcole ve Rivoli gölgelerinin girmediğini ileri sürmeyeceğiz; Nil'in esnek palmiyelerinin ya da Gize'nin piramitlerinin görüntüsüyle hiç uykusuz kalmadığını ileri sürmeyeceğiz; bu alacakaranlık düşlerinden Saint-Bernard'ın gözalıcı karları ya da Marengo'nun şiddetli dumanı sayesinde sıyrılmadığını ileri sürmeyeceğiz. Ama mesela barışın Janus Tapınağı'nın kapılarını kapatan o talihlilere saçtığı altın meyvelerin ve meşe dalından taçların nasıl parladığını gördüğünü ileri süreceğiz.

Bu açıdan bakıldığında Bonaparte, otuz bir yaşında, Marius'un da, Sylla'nın da, Sezar'ın da tüm yaşamları boyunca yapamadıklarını yapmıştı.

Fakat böyle pahalıya mal olan bu barışı muhafaza edebilecek miydi? Ya kısa süre önce tırnaklarını ve dişlerini söktüğü üç leoparlı İngiltere, Sezar'a Augustus olma zamanını tanıyacak mıydı?

Bununla birlikte, Bonaparte'a tıpkı Fransa tahtını fethetmek için barış lazım olduğu gibi, Avrupa'nın diğer tahtları aleyhine kendi üslerini yaymak için Napoléon'a da savaş lazımdı. Kaldı ki Bonaparte ezelî düşmanının niyetleri hakkında hiçbir yanılsamaya kapılmıyordu: Düşmanının, sadece müttefikleriyle bağı koptuğu için savaşı sürdüremediğinden barış imzaladığını ve Fransa'ya donanmasını yeniden düzenlemesi için gereken dört beş yıllık süreyi tanımayacağını iyi biliyordu. Bonaparte, Saint-James kabinesinin kendi

hakkındaki niyetleri hakkında öyle bir kanaate varmıştı ki, eğer ona halkların ihtiyaçlarından, barışın avantajlarından söz edilirse; iç düzen, sanatlar, ticaret, sanayi, kısacası kamu refahını oluşturan tüm ağın bütün dalları üzerindeki gücünden söz edilirse; bütün bunları inkâr etmiyordu, fakat bütün bunların ancak İngiltere'nin katılımıyla mümkün olduğunu söylüyordu; ancak, donanmasının ağırlığını dünya terazisine yeniden yerleştirmesi ve altınının tüm nüfuzunu Avrupa'daki kabineler üzerinde kullanması için İngiltere'ye en fazla iki yıl veriyordu. Bunun üzerine, bendini yıkan bir nehir gibi taşan düşüncesine hâkim olamıyor ve âdeta İngiliz kabinesinin oturumlarına katılmış gibi, barışı elinden kaçırdığını hissediyordu.

— Barış kesinlikle bozulacak, diye haykırıyordu; bunu bozan da kesinlikle İngiltere olacak. Öyleyse bunun önlemini almak temkinli davranmak anlamına gelmez mi? Ona avantajlarına yeniden kavuşma zamanı bırakmamak ve dünyayı şaşırtacak beklenmedik korkunç bir darbe indirmek daha iyi olmaz mı?

Bunun üzerine, Fransa'nın beklemede olduğu ve Avrupa'nın seyrettiği o derin düşüncelere dalıyordu.

Gerçekten de, İngiltere'nin tutumu Bonaparte'ın kuşkularını fazlasıyla doğruluyordu; ya da başka türlü ifade etmek gerekirse, Bonaparte'ın savaşı arzuladığını varsayarsak, İngiltere ona arzuları yönünde hizmet ediyordu ve İngiltere'ye bir sitemde bulunulacaksa, o da bu hedefe doğru Bonaparte'ın istediğinden daha hızlı gitmesiydi.

İngiltere kralı parlamentosuna gönderdiği bir mesajda, Fransa limanlarındaki silahlanmadan yakınıyor, hazırlanan saldırılara karşı koymak için önlemler alınmasını istiyordu. Bu kötü niyet başkonsülü son derece rahatsız etti; Fransa'ya daha yeni kazandırdığı, onca arzu edilmiş bu barışla popülerliğinin iki katına çıktığını ve bunun şimdiden bozulacak hale geldiğini hissediyordu.

Gerçekten de İngiltere, Amiens Antlaşması gereğince geri vermesi gereken Malta Adası'ndan çıkmıyordu. Mısır'ı vermesi gerekiyordu ve hâlâ oradaydı. Ümit Burnu'nu vermesi gerekiyordu ve hâlâ elinde tutuyordu.

Sonunda başkonsül, savaştan daha sıkıntılı, tahammül edilmez ve beter bir durumdan sıyrılması gerektiğini düşünerek, İngiliz büyükelçisiyle sınırsız bir açıkyüreklilikle konuşma kararı aldı; amacı onu iki noktada kararlı olduğuna ikna etmekti: Malta'dan ve Mısır'dan çekilme. Girişmek istediği yeni bir deneydi bu: Düşmanlarıyla açık açık hesaplaşmak ve onlara asla söylenmeyeni, kendi tutumu hakkındaki gerçeği söylemek.

18 Şubat 1803 akşamı Lord Whitworth'u Tuileries'ye davet etti, onu çalışma odasında kabul etti, büyük bir masanın ucuna oturttu, kendi de diğer ucuna yerleşti. Bu tür bir konferansa yaraşır şekilde, onunla baş başaydı.

— Milord, dedi, sizinle baş başa görüşmek ve sizi gerçek niyetlerim hakkında doğrudan bilgilendirmek istedim; bunu hiçbir nazır benim kadar iyi yapamazdı.

Sonra, konsüllük makamına gelişinden beri İngiltere'yle olan bütün ilişkilerini, daha atandığı gün İngiliz hükûmetine haber vermekte gösterdiği özeni, Mr. Pitt tarafından maruz bırakıldığı küstahça redleri, adına yaraşır bir şekilde yapılabildiği anda, görüşmeleri hemen yeniden başlatmasını, son olarak da Amiens Antlaşması'nda anlaşmaya varılması için gereken birbirini izleyen tavizleri bir bir saydı döktü. Öfkeden ziyade kederle, Büyük Britanya'yla iyi geçinme çabalarının bütünüyle sonuçsuz kaldığını görmekten duyduğu üzüntüyü ifade etti. Büyükelçiye, düşmanlıkların bitişiyle birlikte son bulması gereken kötü niyetli tavırların, barışın imzalanmasından beri tam tersine, iki katına çıktığını hatırlattı; İngiliz gazetelerinin kendisi hakkındaki kışkırtıcı yazılarından, sürgünlerin gazetelerinde kendisine yönelik sarfedilmesine izin verilen hakaretlerden, Fransız prenslerinin İngiltere'nin her yerinde

devrik krallığın armalarıyla ağırlanmasından şikâyet etti ve sonunda kendisine karşı düzenlenen her yeni komploda Büyük Britanya'nın parmağının bulunduğuna dikkat çekti.

— İngiltere'den yükselen her yeni rüzgâr dalgası, diye ekledi, eski nefretin ifadesi olarak bana yeni bir hakarette bulunuyor. Ve şimdi bakın milord, içinden kesinlikle çıkmamız gereken bir duruma geldik artık; Amiens Antlaşması'na uymak istiyor musunuz, yoksa istemiyor musunuz?

Bana gelince, bu antlaşmanın şartlarına titizlikle uydum. Bu antlaşma, beni Napoli'den, Tarente'den ve Roma eyaletlerinden üç ayda çekilmek zorunda bırakıyordu ve iki ayda Fransız birlikleri bütün bu bölgeleri terk etmişlerdi.

Antlaşmaların tasdiklerini birbirimize ulaştıralı on ay oldu ve İngiliz birlikleri hâlâ Malta ve İskenderiye'deler.

Barış mı istiyorsunuz? Savaş mı istiyorsunuz? Tanrım! Eğer savaş istiyorsanız söylemeniz yeterli. Eğer istediğiniz buysa, gözümüz dönmüş bir biçimde ve iki halk yok olana dek savaşırız.

Barış mı istiyorsunuz? İskenderiye'yi ve Malta'yı boşaltmanız gerekir: zira her ne kadar üzerine surlar yığılmış olan o Malta kayasının denizcilik açısından büyük bir önemi varsa da, benim gözümde daha büyük bir değeri vardır, o da Fransız onurunu en üst noktada ilgilendirmesidir. Sizinle görkemli bir şekilde imzalanmış bir antlaşmanın ihlâline izin vermemizi dünya nasıl karşılar? Gücümüzden, kararlılığımızdan kuşku duyar. Benim açımdan karar alınmıştır, Malta'yı elinizde tutmanızdansa, Montmartre ve Chaumont tepeciklerinin elinize geçmesini yeğlerim.*

Bu çıkışı hiç beklemeyen Lord Whitworth, böylesi ithamlara karşı hükûmetinden aldığı hiçbir talimat bulunmadığından, sessiz ve hareketsiz kalmıştı ve başkonsülün sözü uzatmasına sadece birkaç sözle cevap veriyordu.

---

* Paris'te iki tepe. (ç.n.) /Thiers, *Histoire du Consulat et de l'Empire*, Amiens Antlaşması'nın son bulması, s.182 (Dumas'nın notu).

— İki yüz on beş, iki yüz on sekiz yıl süren bir savaşın iki ulus arasında yol açtığı nefretin birkaç ayda yatıştırılmasını nasıl beklersiniz? diye sordu başkonsüle. İngiliz yasalarının basın karşısındaki güçsüzlüğünü biliyorsunuz; bu yasa her gün kendi hükûmetine hakaret eden yazarları cezalandırmaya imkân vermiyor. Chouanlara tahsis edilen maaşlara gelince, bu gelecekteki hizmetlerin değil, geçmişteki hizmetlerin karşılığıdır. Göç eden prenslerin nasıl ağırlandığına gelince, Britanya ulusunun konukseverliğinin soylu bir âdetidir bu.

— Ama bütün bunlar, diye araya girdi Bonaparte, ne Fransızları eleştirenlere gösterilen hoşgörüyü ne canilere tahsis edilen maaşları, ne de Bourbon prenslerine eski krallığın armalarını kullanma izni verilmesini haklı çıkarabilir.

Ve Bonaparte gülmeye başladı.

— Sizin çapınızda bir insana gerekçelerinizin zayıflığını ispatlamaya kalkışmayacağım. Malta'ya dönelim, dedi.

— Madem öyle, diye araya girdi Lord Whitworth, şu anda askerlerimizin İskenderiye'den çekilmeleri gerekiyor, bu kesin; Malta'ya gelince, siyasetiniz Avrupa üzerinde değişimler yaratmasaydı, şimdiye kadar boşaltılmıştı bile.

— Hangi değişimlerden söz ediyorsunuz? diye haykırdı Napoléon.

— Kendinizi İtalyan Cumhuriyeti'nin başkanlığına tayin ettirmediniz mi?

— Bu başkanlığın bana Amiens Antlaşması'ndan epey önce verildiğini unuttuğunuza göre, tarih hafızanız bu kadar zayıf demek milord, dedi Bonaparte gülerek.

— Ya İngiltere'ye fikrini bile sormadan yarattığınız o Etrurya Krallığı ne olacak peki? diye tekrar söze girdi büyükelçi.

— Yanılıyorsunuz milord: Her ne kadar yararsız bir formalite bile olsa, İngiltere'ye elbette danışıldı; bu krallığın tanınacağı yolunda ümit bile vermişti.

— İngiltere, dedi Lord Whitworth, sizden Sardinya Krallığı'nın kendi eyaletlerinde tekrar kurulmasına razı olmanızı istemişti.

— Ben de Avusturya'ya, Rusya'ya ve size, sadece onu kurdurmakla kalmayıp ona hiçbir tazminat vermeyeceğimi de bildirdim. Benim Piemonte'yi Fransa'yla birleştirme niyetini beslediğimi hep biliyordunuz; bu sizin için yeni bir şey değil. Bu birleşme İtalya üzerindeki gücümü bir araya getirmem için gerekli; bu güç mutlaktır, öyle olmasını istiyorum ve öyle kalacak. Şimdi, bakın mesela, ortamızda bir Avrupa haritası; bakın, arayın. Ne kadar küçük olursa olsun, ordumun olmaması gereken bir yerde duran tek bir alayı var mı? Bir yerlerde tehdit ettiğim ya da istila etmek istediğim devlet var mı? Yok, en azından barış korunduğu müddetçe.

— Eğer samimi olsaydınız yurttaş başkonsül, aklınızın hâlâ Mısır'da kaldığını itiraf ederdiniz.

— Elbette Mısır'ı düşündüm, elbette hâlâ düşünüyorum, elbette daima düşüneceğim ve beni tekrar savaşmaya zorlarsanız çok daha başka şekilde düşüneceğim. Ama Tanrı beni, çok kısa süreden beri keyfini çıkardığımız barışı, tarihin akışıyla gelen bir mesele yüzünden bozulmaktan korusun. Osmanlı İmparatorluğu her taraftan çatırdıyor, yıkılma tehdidi altında; onun yeri Avrupa'da değil, Asya'da; elimden geldiği müddetçe onun sürüp gitmesine katkıda bulunacağım; fakat çökerse, Fransa'nın da kendi payına düşeni almasını isterim. Kabul edersiniz ki, isteseydim Saint-Domingue'e gönderdiğim donanmamın bir filosunu İskenderiye'ye yöneltmekten daha kolay bir şey olmazdı benim için. Mısır'dan on aydır ayrılmış olması gereken dört bin adamınız var orada; onlar bana engel olmak bir yana, bahane bile olurlardı. Mısır'ı yirmi dört saatte istila etmiş olurdum ve bu sefer, onu tekrar alamazdınız. Gücümün beni Fransa ve Avrupa kamuoyu üzerindeki nüfuzum hakkında körleştirdiğini zannediyorsunuz. Madem öyle, benim ağzımdan duyun, bu güç bana

sebepsiz bir saldırı imkânı verecek kadar büyük değil. Eğer ciddi bir sebep olmadan İngiltere'ye saldırma çılgınlığına kapılsaydım, siyasi açıdan sözümün geçerliği, maddi olmaktan ziyade ahlâki geçerliliği hemen o an Avrupa gözünde silinirdi. Fransa'ya gelince, beni savaşmaya zorlarsanız, size karşı istediğim hamleyi tahrik için ben kışkırtmadan bana savaş açıldığını ispat etmem lazım ona; bütün kusurun sizde olması; benimse tek bir kusurumun olmaması lazım! Şimdi, eğer barışı koruma arzumdan kuşku duyuyorsanız, dinleyin ve ne kadar samimi olduğum hakkında hükmü siz verin.

Otuz iki yaşındayım: Otuz iki yaşımda, artık üzerine bir şey eklemenin zor olduğu bir güce ve üne ulaştım. Bu gücü ve bu ünü gönül rahatlığıyla ümitsiz bir mücadele uğruna riske atacağımı mı sanıyorsunuz? Hayır; kararımı da ancak son anda alacağım. Ama o zaman ne yapacağımı iyi dinleyin. Artık bu bir çatışma ve abluka savaşı olmayacak. Okyanus üzerinde şurada burada tesadüf eseri dumanı tütecek ve yangını okyanus tarafından söndürülecek bir gemi de olmayacak. Hayır, bu savaşa toplayacağım iki yüz bin askerle, boğazı muazzam bir donanmayla aşarak gireceğim. Belki, Kserkses gibi, zaferimi ve ünümü denizlerin dibine bırakacağım! Hatta ondan da fazlasını, yaşamımı! Zira bu tür seferlerden ya başarı kazanarak ya ölerek dönülür! dedi. Lord Whitworth ona şaşkınlıkla baktığından: İngiltere'ye bir baskın yapmak tuhaf bir gözüpeklik olurdu değil mi milord? Ama ne bekliyordunuz ki? Sezar'ın başardığı yerde başardım, Fatih William'ın başardığı yerde neden başarmayayım? Öyleyse! Beni zorlarsanız bu kadar büyük bir gözüpekliğe kalkışmaya kararlıyım. Ordumu, şahsımı tehlikeye atacağım; Alpler'i kışın geçtim ve sıradan insanlara imkânsız görünen şeylerin nasıl mümkün kılındığını bilirim. Yalnız, başarırsam, beni almaya zorladığınız karar son yeğenlerinize kanlı gözyaşları döktürecektir. Size, "Barış istiyorum," dediğim vakit samimiyetimin başka delilini sunamam. Ve hem sizin için hem de benim için, antlaş-

maların sınırları içinde kalmak daha hayırlı olur; Malta'dan çekilin, Mısır'dan çekilin, gazetelerinizi susturun, benim canıma kastedenleri topraklarınızdan kovun, bana samimi davranın; kendi payıma tam bir samimiyet sözü veririm. İki ulusumuzu yakınlaştıralım, ikisini birbiriyle kaynaştıralım ve dünya üzerinde Fransa'nın da İngiltere'nin de birbirinden ayrı olarak yürütemeyeceği bir hükümranlık kuralım. On sene çabalasam ve bütün kaynaklarımı kullansam başa çıkamayacağım bir donanmanız var; benimse bir emrimle götürmek istediğim yere yürümeye hazır beş yüz bin adamım var. Siz denizlerin efendisiyseniz, ben de karaların efendisiyim; dolayısıyla dövüşmekten ziyade birleşmeye kafa yoralım; o zaman dünyanın geri kalanının yazgısını istediğimiz gibi belirleriz.

Lord Whitworth İngiliz hükûmetine başkonsülle konuşmasını iletti. Ne yazık ki, dürüst, soylu bir adam olsa da, vasat bir zekâya sahipti ve başkonsülün sürükleyip götürdüğü görüşmeyi takip edememişti.

Bonaparte'ın irticalen yaptığı bu uzun ve sürükleyici konuşmaya, Kral George parlamentoya hitaben yazdığı şu mesajla cevap verdi:

Kral George,

Majesteleri Fransa ve Hollanda limanlarında yapıldığı gözlenen kayda değer askerî hazırlıklardan Avam Kamarası'nı haberdar etmeyi gerekli görmektedir ve eyaletlerinin güvenliği için yeni tedbirler alınmasının uygun olacağına hükmetmiştir. Her ne kadar söz konusu hazırlıkların görünürdeki amacı sömürge seferleri de olsa, majesteleriyle Fransız hükûmeti arasında halihazırda sonucu belirsiz çok önemli tartışmalar yaşandığından, majesteleri, barışın sürdürülmesi için ısrarlı ve sonsuz çaba sarf etse de, sadık bucaklarının kamu çıkarlarıyla ilgili düşüncelerine ve fedakârlıklarına eksiksiz bir güven duyabileceğinden, onların tacının onuru ve halkının hayati çıkarlarını korumak için şartların gerektireceği bütün tedbirleri uygulamaya koyacaklarından kuşku duymadığını bildirmeye karar vermiştir.*

* Bu mektup A. Thiers, a.g.e.'de bulunmaktadır. (Fr.e.n.)

Bu mesajdan Mösyö de Talleyrand tarafından haberdar edilen başkonsül, Büyük İskender'inkileri andıran bir öfke nöbetine girdi; bununla birlikte, Mösyö de Talleyrand, altından girip üstünden çıkıp sonunda ondan kendine hâkim olup tahrikçilik suçunu İngilizlerin üzerine yükleme sözünü almayı başardı. Ne yazık ki, iki gün sonra, Tuileries'de diplomatik kabul günü olan pazardı. Bütün büyükelçiler merakla oraya çekilmişti. Bonaparte'ın hakarete nasıl tepki vereceği ve İngiltere büyükelçisini hangi sözlerle selamlayacağı bekleniyordu.

Başkonsül, Kral Louis ile Kraliçe Hortense'ın ilk çocuklarıyla* oynayan Madam Bonaparte'ın yanında bekliyordu ki, büyükelçiler toplantısı için herkesin geldiği bildirildi.

Kısa süre sonra saray müdürü Mösyö de Rémusat girdi ve her şeyin hazır olduğunu bildirdi.

— Lord Whitworth geldi mi? diye sordu Bonaparte, hararetle.

— Evet yurttaş başkonsül, diye cevapladı Mösyö de Rémusat.

Halının üzerine yatmış olan Bonaparte kollarının arasında tuttuğu çocuğu itti, bir hamlede sıçradı, Madam Bonaparte'ı elinden kavradı, kabul salonuna açılan kapıdan girdi, yabancı görevlilerin önünden selamlarına karşılık vermeden geçti ve hiç kimseye bakmayarak dosdoğru Büyük Britanya temsilcisinin yanına gitti:

— Milord, dedi, İngiltere'den haber var mı?

Sonra, ona cevap verecek zaman bırakmadan ekledi:

— Savaş mı istiyorsunuz yani?

— Hayır general, diye cevap verdi büyükelçi eğilerek, barışın tüm avantajlarını fazlasıyla hissediyoruz.

— Savaş istiyorsunuz yani, diye sürdürdü başkonsül, çok yüksek bir sesle; sanki o hiçbir şey duymamıştı, ama herkesin

---

* 10 Ekim 1802'de Tuileries'de doğan Napoléon Charles, Hollanda kraliyet prensi olmuştur; 5 Mayıs 1807'de Lahey'de ölecektir. (ç.n.)

kendisini duymasını ister gibiydi. On sene dövüştük, on sene daha dövüşelim istiyorsunuz yani! Fransa'nın gemiler donattığını söylemeye nasıl cüret edildi? Avrupa'ya yalan söylendi, dünya aldatıldı! Limanlarımızda tek bir savaş gemisi yok; işe yarayabilecek bütün gemilerimiz Saint-Domingue'e gönderildi. Mevcut tek savaş gemisi Hollanda sularında bulunuyor ve onun Louisiana'ya gönderildiğini herkes biliyor. Fransa'yla İngiltere arasında bir ihtilaf olduğu söylendi. Ben ihtilaf falan bilmiyorum; tek bildiğim, Malta Adası'nın verilen süre içinde boşaltılmadığıdır; fakat nazırlarınızın görkemli bir antlaşmanın şartlarına uymayı reddederek İngiliz dürüstlüğüne leke sürmek istediklerini düşünmüyorum. Gemiler donatarak Fransız halkının gözünü korkutmak istediğinizi de sanmıyorum. Bu halk öldürülebilir milord; fakat asla korkutulamaz!

— General, diye tekrar sözü aldı bu çıkışmayla afallayan Büyükelçi, tek bir şey istiyoruz, o da Fransa'yla iyi geçinmek.

— Öyleyse, diye haykırdı başkonsül, her şeyden önce antlaşmalara riayet etmek gerekir! Antlaşmalara riayet etmeyenin vay haline! Antlaşmalarının üzerine kara bir çarşaf örtmek isteyen halkın vay haline!

Sonra, ettiği hakaretin ona değil hükûmetine olduğunu Lord Whitworth'un iyice görmesi için aniden yüz ifadesini ve ses tonunu değiştirerek:

— Milord, dedi, karınız Dorset düşesi hanımefendinin nasıl olduğunu sormama izin verin; kışı Fransa'da geçirdikten sonra, umarım yazı da burada geçirir. Kaldı ki bu bana değil, İngiltere'ye bağlı ve eğer tekrar silahlara sarılmak zorunda kalırsak, Tanrı'nın ve insanların gözünde sorumluluk, taahhütlerini yerine getirmeyi reddeden ve yalan yere yemin edenlerde olacaktır.

Lord Whitworth ve diğer büyükelçileri selamlayarak hiç kimseye tek bir söz etmeden dışarı çıktığında, bütün saygıdeğer diplomasi camiası uzun zamandan beri ilk kez böylesine derin bir hayretle kalakalmıştı.

XXXI
Savaş

Ayna tuz buz olmuştu. Bonaparte'ın Lord Whitworth'a böyle çıkışması bir savaş ilanıyla eşdeğerdi.

Gerçekten de İngiltere o andan itibaren, geri verme taahhüdünde bulunmuş olmasına rağmen Malta'yı elinde tutmayı bir onur meselesi yaptı.

Ne yazık ki o dönemde İngiltere'de, en önemli icraatlarını ,temsil ettikleri hükûmetin çıkarından ziyade kamuoyu baskısıyla yapan, şu geçiş dönemi nazırlıklarından biri vardı.

O dönemden beri zaaflarının sebep olduğu felaketlerle epey tanınan bir nazırlıktı bu; Addington ve Hawkesbury'nin nazırlığıydı.

İngiltere Kralı III. George, *tory* nazır Mr. Pitt ile *whig* nazır Mr. Fox arasında ilginç bir konumda kalmıştı. Mr. Pitt'le ortak fikirleri vardı, fakat bir insan olarak onunla arasında karşı koyamadığı bir mesafe hissediyordu. Mr. Fox'un karakterine büyük bir hayranlık duyuyordu, fakat Mr. Fox'un siyasi düşüncelerini çekilmez buluyordu. Öyle ki, bu iki meşhur rakibin ikisini de bir daha kabineye almamak için, geçici olmak üzere yaratılmış her şey gibi nihai bir hal almış olan Addington'ın nezareti sürdürmesini istiyordu.

11 Mayıs'ta İngiliz büyükelçisi pasaportlarını istetti.

Hiçbir zaman bir büyükelçinin gidişi, Lord Whitworth'un gidişine benzer bir izlenim uyandırmamıştı. Pasaportlarını istediği öğrenildiğinden beri, büyükelçinin konağı önünde sabahtan akşama iki üç yüz kişi bekliyordu.

Nihayet, arabalarının çıktığı görüldü; barışın korunması için elinden gelen her şeyi yaptığı bilindiğinden, pek sempatik selamlamalarla uğurlandı.

Bonaparte'a gelince, bütün dâhiler gibi, bir kez barış kararı aldığında bunun bütün yararlarını takdir etmiş ve bundan Fransa için çıkarabileceği avantajların ümidini âdeta

bir düşe çevirmişti. Aniden ve şiddetle karşı cepheye itilince, Fransa'nın ve dünyanın velinimeti olamadığına göre, içinden onların hayret kaynağı olması gerektiğini geçirdi. İngiltere'ye duyduğu bu üstü kapalı ama daimi antipati, devasa tasarılarla dolu taşkın bir öfkeye dönüştü. Calais ile Dover arasındaki mesafeyi ölçtü. Saint-Bernard'ı geçerken katettiği mesafeyle hemen hemen aynıydı, kış ortasında uçurumların arasında ve neredeyse açık bir yol görülmeyen, karla kaplı ve aşılmaz olmakla nam salmış bir dağı aştığına göre, bunun basit bir nakil meselesi olduğunu ve boğazın öte yakasına yüz elli bin kişilik bir orduyu geçirebilecek sayıda gemisi olsa İngiltere'nin fethinin İtalya'nın fethinden daha zor olmayacağını aklından geçirdi. Güvenebileceği ve uzak durması gereken kimseleri ayırt etmek için etrafına baktı. Philadelpheler Derneği kendini gizlemişti; ama Concordat, cumhuriyetçi generallerin nefretlerini alevlendirmiş ve yeni nefretler yaratmıştı. Tanrı'nın tanrısallığını yarım ağız tanıyan Dupuis, Monge, Berthollet gibi bu akıl havarileri, Papa'nın yarı-tanrısallığını tanımaya hazır değillerdi. Bonaparte, İtalyan olması nedeniyle, her zaman, dindar olmasa bile, en azından batıl inançlı biri olmuştu. Önsezilere, tahminlere, kehanetlere inanıyordu; Joséphine'in toplantılarında dinden söz ettiğinde, abartılı teorileriyle dinleyenleri bazen endişelendiriyordu.

Bir akşam Monge ona şöyle dedi:

— Ama yine de yurttaş başkonsül, günah çıkarma pusulaları devrine dönmeyeceğimizi ummalıyız.

— Hiçbir şey için yemin etmemeli, diye cevap verdi Bonaparte, sert bir ifadeyle.

Gerçekten de, Concordat, Bonaparte'ın Kilise'yle arasını düzeltmişse de, ordunun bir kısmıyla arasını bozmuştu. Philadelpheler bir anlığına umutlandılar, harekete geçme vaktinin geldiği zannedildi. Başkonsüle yönelik bir komplo örgütlendi.

Bir teftiş günü, maiyetindeki altmış civarında general ve emir subayıyla bulunduğu sırada onu atından düşürmek ve at nallarına ezdirmek söz konusuydu. Tüm bu tasarılarda daima öne çıkan iki şef, Batı ordusu kumandanı olan, ama şu sırada Paris'te bulunan Bernadotte ile Avusturya'yla savaşa son veren Hohenlinden zaferinde gösterdiği yararlılık hakkıyla ödüllendirilmediği için incinerek Grosbois'daki topraklarına çekilen Moreau idi.

O sırada Paris'teki Fransız ordularının adresine üç yergi mektubu geldi. Mektuplar Rennes karargâhından, yani General Bernadotte'tan geliyordu.* Bu yergi yazılarında, *Korsikalı zorba*'ya, *gaspçı*'ya, *Kléber'in firari katili*'ne hakaretler yağdırılıyordu; zira Kléber'in ölüm haberi Paris'e gelmişti ve sadece gerçeğe göre değil, gerçeğe benzerliğe göre bile, bu cinayet Fransa'nın bir bölümü tarafından olan biten bütün iyi şeyleri, bir diğer bölümü tarafından da bütün kötü şeyleri gerçekleştiren kişiye yüklenmişti. Bu kanlı eylemlerden, Bonaparte'ın eskimiş ahlâk nutuklarının alaycı eleştirisine geçiliyor, ardından da, isyan ve Korsika kökenli tüm bu ırkın kökünün kazınma çağrısı yapıyordu.

Bu yergiler postayla bütün generallere, bütün alay ve bölük komutanlarına, bütün savaş müfettişlerine gönderildi. Ancak, General Moreau'nun Paris'teki yaveri yurttaş Rapatel'e Rennes arabasıyla bir tereyağı sepeti içinde gönderilen ilki haricinde, tüm bu mektuplar, Fouché'nin polisi tarafından ele geçirilmişti.

Bonaparte'ın dost ve düşmanlarını beraber gözden geçirmek için tam da Fouché'yi çağırttığı gün, o da bu askerî komplonun kanıtlarıyla Tuileries'ye gelmeye hazırlanmaktaydı.

Bonaparte'ın ilk sözlerinden sonra, Fouché tam zamanında geldiğini anlamıştı; yanında üç yergi yazısının birer suretini de getirmişti.

---

* Bu yergi yazıları hakkında bkz. Desmarets, a.g.e., "Crise militaire", s.78-79. (Fr.e.n.)

Fouché bu yergilerden Rapatel'e bir tomar gönderildiğini biliyordu; dolayısıyla Moreau'nun, komploya katılmış olmasa bile, ordunun bütün saflarına nifak saçan bu tehlikeli hareketlilikten en azından haberdar olduğuna kuşku yoktu. Bu olay, Bonaparte'ın şeref kılıçları ve tüfekleriyle *Légion d'honneur* nişanı ödülünü başlattığı dönemde gerçekleşiyordu.*

Moreau, Joséphine'le arası açık olan ve ondan nefret eden karısı ve kayınvalidesinin yönlendirmesiyle bu iki ödülü alaya almıştı ve Fouché'nin anlattığına göre Moreau'nun evinde yenen büyük ve mükemmel bir akşam yemeğinin ardından oylama yapılarak aşçıya şeref tenceresi verilmişti; bir yabandomuzu sürek avından sonra da avın üzerine en çok yürüyen, cesaretini aldığı üç yarayla belli eden bir köpeğe de bir şeref kolyesi takılmıştı.

Bonaparte bu tür saldırılara karşı son derece hassastı. Kaldı ki sayıca çok olmaları değerlerini iki misline çıkarıyordu. Fouché'den derhâl Moreau'nun evine gitmesini ve ondan bir açıklama istemesini talep etti. Ama Moreau bu mesaja sadece güldü; bu uydurma komployu ciddiye almadı ve hükûmet reisi Bonaparte orduyu şeref kılıçları ve tüfekleriyle ödüllendirdiğine göre onun da kendi evinde şeref tencereleri ve kolyeleri dağıtabileceği cevabını verdi.

Her ne kadar zor kızan biri olsa da Fouché kızgın döndü.

Bonaparte nazırının –kendisi için sadece zaptiye nazırıydı– raporunu dinlerken, öfkesinin taşmasına engel olamadı.

—Moreau benden sonra değeri olan tek insan, Fransa'nın ikimiz arasında kalıp acı çekmesi doğru değil. Ben onun konumunda, o da benim konumumda olsa, başyaveri olmak için hizmetlerimi sunardım. Tabii iktidarı yürütecek durumda olduğuna inanıyorsa! Zavallı Fransa! Pekâlâ, öyle olsun! Yarın sabah saat dörtte Boulogne Ormanı'nda olsun, son kararı kılıçlarımız versin; onu bekleyeceğim. Emrimi hiçbir

* Askerî ve sivil hizmetleri ödüllendirmek için X. Yıl 29 *Floréal* günü (19 Mayıs 1802) konsüllük yasasıyla ihdas edildi. (Fr.e.n.)

şey eklemeden, hiçbir şeyi de unutmadan yerine getirmeyi ihmal etmeyin Fouché.

Bonaparte gece yarısına kadar bekledi. Gece yarısı, Fouché geri geldi. Bu kez Moreau'yu daha uysal bulmuştu. Moreau ertesi sabah gün doğarken uzun zamandır görünmediği Tuileries'ye gelmeyi kabul etmişti.

Haberi Fouché'den alan Bonaparte, onu kusursuz bir şekilde ağırlayarak öğle yemeğini onunla birlikte yedi ve ondan ayrılırken elmaslarla süslü harikulade bir çift tabanca hediye ederek şöyle dedi:

— Bu silahların üzerine zaferlerinizi kazdırmak istemiştim general, fakat yer kalmadı.

Ayrılırken el sıkışıldı, fakat yürekler aynı kanıda değildi.

Fouchéyi sakinleştirememiş de olsa en azından yumuşatan Bonaparte, hemen büyük tasarılarına girişti; biçimlerini, genişliklerini, nüfuslarını ve malzemelerini incelemek için Flandre ve Hollanda limanlarını teftiş ettirdi. Bu işle görevlendirilen Albay Lacuée, Le Havre'dan Texel'e kadar kabotaj ve balıkçılıkta kullanılan bütün gemilerin takribî durumunu tespit etti. Gemilerin sayısını öğrenmek için Saint-Malo'ya, Granville'e, Brest'e subaylar gönderildi. Gemi mühendisleri ona büyük topları taşıyabilecek düz gemi modelleri önerdiler. Manş kıyılarındaki bütün ormanlar, sağlayabilecekleri kereste miktarının öğrenilmesi ve bu kerestenin bir savaş donanması yapımına uygun olup olmadığının incelenmesi için teftiş edildi. İngilizlerin Roma eyaletlerinde kereste tüccarlığı yaptıkları bilindiğinden, bize lazım olan bu keresteleri satın almak için ajanlar ve para gönderildi.

Portekiz ve Tarento Körfezi'nin bir anda işgal edilmesiyle düşmanlıkların yeniden başladığı görülecekti.

İngiltere'nin kötü niyetli olduğu o kadar açıktı ki en azılı düşmanları da dahil olmak üzere hiç kimse Bonaparte'ı bu tepkisinden ötürü suçlamadı. Donanmasının yetersizliğini hisseden, ama aynı zamanda gerekli sayıda düz gemi yapı-

mı için para ve zaman bulunursa, İngilizlerle karada olduğu gibi dövüşülebileceğine, sonra da İngilizlerin mağlup olacaklarına inanan Fransa'yı derinden sarstı.

Bu düz gemilerin fiyatı öğrenilir öğrenilmez, başkonsüle gemi hediye etme yarışı başladı. İlk olarak Loiret vilayeti üç yüz bin franklık bir meblağ gönderdi. Üç yüz bin franklık bir meblağla bir fırkateyn inşa edilip otuz topla donatılabiliyordu. Sonra bu örneği izleme yarışı başladı. Coutances gibi, Bernay, Louviers, Valognes, Foix, Verdun ve Moissac gibi kasabalar, sekiz ila yirmi bin frank arasında maliyeti olan düz gemiler hediye ettiler.

Elinde silah niyetine tek bir gemi olan Paris, yüz yirmi topluk, Lyon yüz, Bordeaux seksen, Marsilya da yetmiş dört topluk birer gemi alınmasını kararlaştırdı. Gironde vilayeti bir milyon altı yüz bin franklık bir para yardımı yaptı. Nihayet, İtalyan Cumhuriyeti başkonsüle, biri *Le Président* diğeri de *La République-Italienne* adını alacak iki fırkateynin yapımı için dört milyon verdi.

Bu sırada, Bonaparte dış işleriyle uğraşırken iç işlerini unutup iyice hazırlıklara dalmıştı. Savary, bazı yardımlarda bulunduğu ve devrime karşı silaha sarıldıktan sonra artık sadece topraklarında sakin sakin yaşamak isteyen eski bir Vendée önderinden bir mektup aldı. Savary'ye, silahlı bir grup tarafından ziyaret edildiğini ve bu adamların ona, kendisinin *18 Brumaire*'den beri kesinlikle vazgeçtiği *delilikler*'den söz ettiklerini haber veriyordu. O dönemde hükûmete verdiği söze sadık kalmak için ve bu ziyaretin sonuçlarına karşı kendini korumaya almak için, ona bu olayı hemen bildiriyor ve bağbozumu yapılır yapılmaz bu konuda daha uzun söyleşmek için Paris'e gelme sözü veriyordu.

Savary, başkonsülün her şeyden haberdar olmaya ne kadar önem verdiğini biliyordu. İnce ve keskin zekâsıyla, en ufak olaylardaki en gizli niyetleri görürdü. Bu mektup onu birkaç saniye meşgul etti, fakat daha ancak on beş dakika geçmişti ki Savary'ye şöyle dedi:

— Yola çıkacaksınız, birkaç gün Vendéeli önderinizin yanında kalacaksınız, Vendée'yi inceleyeceksiniz ve orada hazırlığı yapılan olayları tahmin etmeye çalışacaksınız.

Savary hemen aynı gün kimliğini gizleyerek yola çıktı.

Arkadaşının yanına vardığında, durumu, köylü kılığına girip ev sahibini de aynı şeyi yapmaya zorlayacak ölçüde ciddi buldu ve Vendéeli arkadaşın mektubunda bahsettiği çetenin peşine düştüler.

Üçüncü gün, bu çeteden bir gün önce ayrılmış olan birkaç adamla karşılaştılar. İstedikleri bütün ayrıntıları onlardan öğrendiler.

Savary, Paris'e, Vendée ve Morbihan'ın patlamak için tek bir kıvılcımı beklediğine kanaat getirmiş bir halde döndü.

Bonaparte onu büyük bir şaşkınlıkla dinledi. O bölgede her şeyin durulduğunu zannediyordu; Georges'un yeni savaş ilanını biliyordu, ama Georges'u Londra'da zannediyordu, Régnier'nin polisi gözünü ondan ayırmıyor, Bonaparte da endişe etmiyordu.

Paris'in farklı zindanlarında çok sayıda mahpus vardı. Yargılanmaları istenmeyen muhbirlikten, siyasi komplolardan dolayı oradaydılar; bizzat Bonaparte da bütün bu entrikalara artık önem atfedilmeyeceği bir dönemin geleceğini, o zaman da bütün bu zavallıların serbest bırakılacağını söylemişti.

Başkonsül bu kez Fouché'ye akıl danışmadan, Savary'den tutuklanma tarihleri ve farklı sabıkaları üzerine notlarla birlikte tutuklu listesini istedi.

Bunların arasında, Picot ve Lebourgeois adında iki mahpus vardı; ikisi de, suikast bombası dönemine doğru, İngiltere'den geldikleri sırada, Normandiya'daki Pont-Audemer'de tutuklanalı bir yılı geçmişti. Tutuklanma zabıtlarının kenarında "Başkonsülün yaşamına kastetmeye gelmiştir," notu vardı.

Bonaparte'ın gözünün kaderin hangi cilvesiyle başka kişiler üzerine değil de bu adamlara takıldığı bilinmiyor. Konsül,

belirlediği diğer üç kişiyle birlikte, hâkim önüne çıkarılmaları ve bir komisyona teslim edilmeleri için onları gösterdi.

Picot ve Lebourgeois, aleyhlerindeki delillere rağmen, iddianameyi hayran olunacak bir soğukkanlılıkla karşıladılar. Fakat Saint-Régeant ve Carbon'la suç ortağı oldukları o kadar barizdi ki ölüme mahkûm edildiler. Tek bir itirafta bulunmadan kurşuna dizildiler. Hatta otoriteye meydan okumak ister görünüyorlardı ve hükûmetin savaşı uzun süre beklemeyeceğini, Bonaparte'ın da bu savaşta düşeceğini ilan ederek öldüler.

Diğer üç sanığın ikisi beraat etti ve biri mahkûm oldu. Mahkûm olanın adı Querelle idi: Vendée'de Georges Cadoudal'ın komutasında hizmet etmiş olan bir Breton'du.

Hesabı tamamen kapatamadığı için borca sayılmak üzere para verme hatasını yaptığı bir alacaklının komploculuk ihbarı üzerine tutuklanmıştı.

Picot ile Lebourgeois'nın duruşmalarıyla Querelle'inki arasında birkaç saatlik bir zaman geçmişti; bunun sonucu olarak birlikte infaz edilememişlerdi. İki mahkûm, ölmek üzere arkadaşlarından ayrılırken ona şöyle demişlerdi:

— Bizi örnek al: Biz taht ve kilise için dövüşen dindar, gönüllü ve dürüst ruhlu insanlarız; bize cennetin kapılarını açacak bir dava için öleceğiz; mahkûm olursan bizim gibi hiç konuşmadan öl; Tanrı seni kendisi için feda edenlerin arasına kabul eder ve tüm ahiret mutluluğunu yaşarsın!

Nitekim Querelle, yoldaşları tarafından da uyarıldığı gibi, mahkûm oldu. Akşam saat dokuza doğru, tetkik hâkimi, kararı teamüllere göre ertesi sabah çok erken saatte uygulaması için karargâh komutanına gönderdi.

Karargâh komutanı balodaydı; gece üçe doğru evine döndü, resmî mesajı açtı, yastığının altına sokuşturdu ve uykuya daldı.

Emir uygun zamanda verilmiş olsaydı, Querelle ölüme suç ortaklarıyla birlikte yürümüş olsaydı, kuşkusuz onların

cesaretinin, kendi izzetinefsinin desteğiyle onlar gibi ölür ve sırrını beraberinde götürmüş olurdu. Fakat ruhu, çekeceği azap böyle gecikince, tecrit içinde ölümle yüz yüze geçen o günün, o kaçınılmaz anın ağır ağır yaklaşmasının etkisiyle dehşete kapıldı. Akşam yediye doğru çok şiddetli bir şekilde çırpınmaya başlaması üzerine zindancılarından zehir almayı başardığı sanıldı. Hapishane hekimi çağrıldı. Mahkûma bu asabi çırpınışların sebebi üzerine sorular sordu; bunun sebebinin zehir olduğunu itiraf etmesi için ısrar etti ve hangi zehri aldığını sordu.

Ama Querelle hekimin boynuna sarıldı, kulağını ağzına doğru yaklaştırdı ve ona alçak sesle:

— Zehirlenmedim. Korkuyorum! dedi.

O zaman hekim zavallı adamı konuşturmak için bu fırsattan yararlanmıştı.

— Polisin son derece önem verdiği bir sırrı saklıyorsunuz, dedi ona; şartlarınızı belirleyin; kimbilir, belki de affedilirsiniz.

— Yok! Asla! Asla! dedi mahkûm, artık çok geç.

Sonunda, hekimin zorlamasıyla Querelle kalem kağıt istedi ve Paris valisine ihbarda bulunacağını yazdı.

Paris valisi artık Junot değil, Murat'ydı. Bonaparte'a göre Junot fazla yumuşak kalpliydi; yerine Murat'yı atamıştı.

Akşam saat on bire doğru, kafası meşgul ve kaygılı olan başkonsül çalışma odasında Réal'le görüşüyordu. Aniden kapı açıldı, Savary, Paris valisinin geldiğini haber verdi ve Murat içeri girdi.

— Ah! Siz misiniz Murat? dedi Bonaparte, kayınbiraderine doğru birkaç adım atarak; sizi böyle bir saatte gördüğümüze göre yeni bir şeyler olmalı.

— Evet general; az önce, yarın sabah infaz edilmesi gereken zavallı bir idam mahkûmundan bir mektup aldım. Açıklayacak şeyleri olduğunu söylüyor.

— Madem öyle! dedi Bonaparte kaygısızca, mektubu onu yargılayan komisyondaki, sorgudan sorumlu kişiye gönderin, o ne yapacağını bilir.

— Ben de öyle yapmayı düşünüyordum, dedi Murat; fakat bu mektupta beni fazlasıyla etkileyen bir içtenlik ve inanç vurgusu var. Alın, kendiniz okuyun.

Bonaparte, Murat'nın açarak uzattığı mektubu okudu.

— Zavallı! Bir saat daha yaşamak istiyor, hepsi bu. Size dediğim gibi yapın.

Ve mektubu ona geri uzattı.

— Fakat general, diye ısrar etti Murat, bu adamın gerçekten önemli şeyler açıklayacağını söylediğini görmediniz mi?

— Okumasına okudum: Ama bu üslubu iyi bilirim, bunun için size tekrar söyleyeyim ki bu mahkûmun söyleyecekleri zahmete girmeye değmez.

— Ne malum? dedi Murat. Bu işin yürütülmesini Mösyö Réal ile bana bırakın.

— Madem inat ediyorsunuz öyle olsun, dedi Bonaparte, artık karşı çıkmıyorum. Réal, taşıdığınız sıfatla onu sorgulamaya gidin. Murat, işinize geliyorsa yüksek hâkime refakat edin, ama erteleme yok, anlıyor musunuz, erteleme istemiyorum.

Réal ve Murat çekildiler. Bonaparte da yatak odasına gitti.

XXXII
Yurttaş Régnier'nin Polisi
Yurttaş Fouché'nin Polisi

Réal ile Murat başkonsülün makamından çıktıklarında saat gece yarısını geçmişti.

Mahkûm sabah ancak saat yedide kurşuna dizilecekti. Murat, başkonsülün yanına gitmek için, tesadüf eseri o akşam verdiği ve tekrar dönmesinin önemli olduğu büyük ve şatafatlı bir davetten ayrılmak zorunda kalmıştı. Dolayısıyla mahkûmu

ziyaret etme işini Réal'e bıraktı; onun vazifesi görülmüştü, başkonsülü haberdar etmişti; başkonsül de sorgulamayı kimin üstüne düşüyorsa ona, yani yüksek yargıca vermişti.

Réal mahpusun yanına infazdan iki saat önce gitmenin uygun olduğunu düşündü; yapacağı açıklamalar önemliyse, infazı erteletecek vakti kalırdı; eğer önemsizse de infaz saatinde gerçekleşirdi.

Kaldı ki insani duyuları yönlendirmeye alışık bir adam olarak, günün ilk ışıklarıyla hapishane etrafında harekete geçecek olan askerî birliğin, mahkûmun cesaretine son darbeyi indirerek daha eksiksiz itiraflar yapmasına yol açacağını düşünüyordu.

Açıklayacak şeyleri olduğunu hekim aracılığıyla Murat'ya bildirdiği sırada, zavallı komplocunun ne durumda olduğu bilindiğine göre, hiçbir cevap alamadığında ve Paris valisinden söz edildiğini hiç işitmediğinde bu durumun daha da vahimleştiği anlaşılmalıdır!

Cesaretini tamamıyla kaybetmiş olan bu bahtsız, artık can çekişmenin bunaltıları ve çırpınışları ortasında ölümü bir çocuk gibi beklemekte olan cansız ve güçsüz bir yaratıktan ibaretti. Bakışlarını sokağa bakan pencereye dikmiş, günün ilk ışıklarının belirmesini beklerken titriyordu.

Sabah beşe doğru hapishanenin kapısında duran bir arabanın tekerlek sesiyle yüreği hopladı. Ağır ağır açılan ve kapanan büyük kapıyı ve koridordaki ayak seslerini, hiçbir gürültüyü kaçırmadı; iki ya da üç kişinin çıkardığı bu ayak sesleri onun kapısında durdu; anahtar kilidin içinde gıcırdadı. Kapı açıldı. Son bir umutla içeri girene baktı; bayrak armalı mantosunun kıvrımları arasından tüyler ve nakışlar sarkan Murat'nın göz kamaştırıcı kostümünü görmeyi umuyordu; yumuşak ve dürüst çehresine rağmen gözünün pek tutmadığı siyah elbiseli bir adam gördü.

Duvara mühürlenmiş şamdanlarda mumlar yakıldı. Réal etrafına bir göz attı, bir hücrede olmadığından pekâlâ emindi.

Gerçekten de mahpus ölüme o kadar yakındı ki onu mahkemenin zabıt odasına nakletmişlerdi.

Réal, önce mahkûmun muhtemelen giyinik bir şekilde yığıldığı bir yatağı, sonra da ellerini ona doğru uzatan zavallıyı gördü.

Réal bir işaret yaptı. Bunun üzerine sorgulamaya geldiği kişiyle yalnız bırakıldı.

— Ben yüksek yargıç Réal'im, dedi; ihbarda bulunmak niyetinde olduğunuzu bildirdiniz; bunu dinlemeye geldim.

Konuştuğu kişi öyle bir asabi sarsıntıya kapılmıştı ki cevap vermeye çalışması boşunaydı; dişleri takırdıyordu ve yüzü korkunç seğirmelerle allak bullak olmuştu.

— Kendinize gelin, dedi danıştay üyesi; ölüme gidenleri görmeye alışkın olsa da, ölümü böyle bir dehşet içinde bekleyen kimseyi görmemişti. Ürkütücü görevlerimin bana izin vereceği ölçüde size iyi niyetle yaklaşacağım. Şimdi bana cevap verebilecek misiniz?

— Deneyeceğim, dedi zavallı; ama neye yarar? İki saat içinde benim için her şey bitmiş olmayacak mı?

— Size bir şey vaat etme yetkim yok, diye cevapladı Réal, bununla birlikte eğer bana söyleyecekleriniz iddia ettiğiniz kadar önemliyse...

— Ah! Buna kendiniz karar vereceksiniz, diye haykırdı mahpus. Haydi, neyi bilmek istiyorsunuz? Size ne söylememi istiyorsunuz? Banayol gösterin, benim aklım başımda değil.

— Sakinleşin ve cevap verin. Önce isminiz?

— Querelle.

— Göreviniz neydi?

— Askerî sağlık memuruyum.

— Nerede oturuyordunuz?

— Biville'de.

— Pekâlâ, şimdi anlatın.

— Huzuruna çıkacağım Tanrı'nın adına, size gerçeği söyleyeceğim, ama yine de bana inanmayacaksınız.

— Ne diyeceğinizi duyar gibiyim, dedi Réal: siz masumsunuz, değil mi?

— Evet, yemin ederim size.

Réal hafifçe elini salladı.

— En azından beni suçladıkları vakada, diye sürdürdü mahpus, masumiyetimi ispatlayabilirdim.

— Bunu neden yapmadınız?

— Çünkü olay anında nerede olduğumu belirtmem gerekiyordu, ama böylece kendimi bir yandan kurtarırken diğer yandan mahvedecektim.

— Ama yine de komploya karışmış mıydınız?

— Evet, ama Picot ve Lebourgeois ile birlikte değil. O suikast bombası olayına katılmadım, size yemin ederim. O dönemde Georges Cadoudal ile birlikte İngiltere'deydim.

— Ne zamandan beri Fransa'dasınız peki?

— İki aydır.

— Öyleyse, Georges'un yanından iki ay önce ayrıldınız.

— Ondan ayrılmadım.

— Nasıl! Ondan ayrılmadınız mı? Siz Paris'te, o da İngiltere'de olduğuna göre, sanırım ondan ayrılmış olmalısınız!

— Georges İngiltere'de değil.

— Nerede peki?

— Paris'te.

Réal iskemlesinden sıçradı.

— Paris'te mi? diye haykırdı. İmkânsız!

— Paris'te, çünkü beraber geldik ve tutuklanmamdan bir gün önce onunla konuştum.

Demek Georges iki aydır Paris'teydi! Bu açıklama tahayyül edilebileceğinden de önemliydi.

— Fransa'ya nasıl girdiniz peki? diye sordu Réal.

— Biville yarından. Bir pazar günüydü, bizi kıyıya bir İngiliz şalopası bıraktı; deniz o kadar azmıştı ki az kalsın boğuluyorduk.

— Durun bakalım, dedi Réal; bu sandığımdan daha da önemli, dostum; ama yine de hiçbir söz vermiyorum... Devam edin. Kaç kişiydiniz?

— İlk seferde dokuz kişiydik.

— O zamandan beri kaç sefer yapıldı?

— Üç.

— Sizi kıyıda kim karşıladı?

— Duvar saatçiliği yapan bir adamın oğlu; bizi adını bilmediğim bir çiftliğe götürdü. Orada üç gün kaldık; sonra, bir çiftlikten diğerine geçerek Paris'e kadar geldik; orada da bizi Georges'un arkadaşları karşıladı.

— İsimlerini biliyor musunuz?

— Sadece ikisininkini biliyorum: eski yaveri Sol de Grisolles ve Charles d'Hozier adında biri.

— Onları daha önce görmüş müydünüz?

— Evet, bir yıl önce Londra'da.

— Ne oldu peki?

— O iki mösyö Georges'u bir körüklü arabaya bindirdiler, bizse Paris'e yayan ulaştık ve farklı kapılardan girdik. İki ayda Georges'u sadece üç defa gördüm; o da ancak beni çağırttığında. Kaldı ki onu hiç aynı yerde iki defa görmedim.

— Onu son defa nerede gördünüz peki?

— Bir şarap tüccarının Bac Sokağı'yla Varenne Sokağı'nın köşesindeki dükkânında. Daha sokakta otuz adım atmamıştım ki, tutuklandım.

— O zamandan beri ondan hiç haber aldınız mı?

— Evet, Temple'ın kapıcısı Fauconnier aracılığıyla bana yüz frank yolladı.

— hâlâ Paris'te mi sizce?

— Bundan eminim. Başka seferler bekliyordu; ama her halükârda Paris'te Fransa hanedanından bir prens olmaksızın hiçbir şey yapılmamalıymış.

— Fransa hanedanından bir prens demek! diye haykırdı Réal. İsmini duydunuz mu hiç?

— Hayır mösyö.

— İyi, dedi Réal yerinden kalkarak.

— Mösyö, diye haykırdı mahpus, Réal'in eline sarılarak, dostlarımın beni bir hain, bir ödlek, bir sefil gibi görmeleri riskine girerek bildiğim her şeyi söyledim size.

— İçiniz rahat olsun, dedi yüksek yargıç, ölmeyeceksiniz, en azından bugün. Başkonsülün lehinize bir karar vermesine çalışacağım, ama az önce bana söylediklerinizin tek bir kelimesinden bile kimseye söz etmemeniz lazım, hiç kimseye; aksi takdirde sizin için hiçbir şey yapamam. Şu parayı alın ve gücünüzün yerine gelmesi için ihtiyacınız olan her şeyi aldırın. Muhtemelen yarın tekrar gelirim.

— Ah! Mösyö, dedi Querelle, Réal'in dizlerine atılarak, ölmeyeceğimden emin misiniz?

— Size bunun için söz veremem, fakat ağzınızı sıkı tutun ve ümit edin.

Fakat başkonsülün "Erteleme yok!" emri o kadar kesin olmuştu ki Réal Abbaye'nin müdürüne sadece:

— Meydandaki başçavuşa sabah ondan önce infazın gerçekleşmemesi gerektiğini anlatın, dedi.

Saat altıydı, Réal Bonaparte'ın talimatını hatırlıyordu: "Beni sadece kötü haber varsa uyandırın, iyi haberler için asla."

İleteceği haberin eksisini artısını düşünürken, bu haberin iyiden ziyade kötü olduğuna ve Bonaparte'ı uyandırtmaya karar verdi. Doğrudan Tuileries'ye geldi ve Constant'ı uyandırttı. Constant, Bonaparte'ın Joséphine'le ayrı odalarda kalmaya başlamasından beri kapısında yatan Memluk'u uyandırdı.

Rüstem de başkonsülü uyandırdı. Bourrienne eski okul arkadaşının gözünden düşmeye başlamıştı ve artık eski ayrıcalıklarına sahip değildi. Bonaparte Memluk'a yüksek yargıcın beklediğini iki kere söyletti, sonra Rüstem yanılmayacağına göre:

— Işığı yakın, dedi ve onu içeri alın.

Şöminenin köşesine yerleştirilmiş, başkonsülün yatağını aydınlatan büyük bir şamdan yakıldı.

— Nasıl? Demek sizdiniz Réal, dedi Bonaparte, yüksek yargıcın girdiğini görünce; demek ilk başta sandığımızdan da ciddi miymiş?

— Hem de çok ciddi general.

— Nasıl? Ne demek istiyorsunuz?

— Az önce tuhaf şeyler öğrendim.

— Anlatın bana, dedi Bonaparte, başını eline dayayıp dinlemeye hazırlanarak.

— Yurttaş general, dedi yüksek yargıç, Georges bütün çetesiyle Paris'te.

— Ne? dedi başkonsül, iyi işitmediğini zannederek.

Réal tekrarladı.

— Hadi canım! diye haykırdı Bonaparte, kuşku duyduğu anlarda yaptığı gibi omuz silkti; bu mümkün değil.

— Hiçbir şey bundan daha mümkün olamaz, General.

— Demek şu Fouché haydudunun bana dün akşam yazdığı buymuş, diye haykırdı Bonaparte: "Kendinize dikkat edin, ortalık hançer dolu." Alın, işte mektubu. Gece masamın üzerine koymuş, sonra da unutmuşum.

Zili çaldı.

Constant girdi.

— Bourrienne'i çağırın.

Bourrienne uyandırıldı ve aşağı inerek başkonsüle emirlerini sordu.

— Fouché'ye ve Régnier'ye, derhâl Cadoudal davası için Tuileries'ye gelmelerini, bu dava hakkındaki tüm belgeleri getirmelerini yazın, dedi Bonaparte; mesajları emirerleriyle gönderirsiniz. O sırada Réal bana olan bitenleri anlatacak.

Nitekim Réal, Bonaparte'ın yanında kaldı ve ona Querelle'in dediklerini kelimesi kelimesine aktardı: İngiltere'den bir İngiliz şalopasıyla Biville yarına yanaşarak geldiklerini;

Querelle'in adını bilmediği duvar saatçisi tarafından karşılanıp bir çiftliğe götürüldüklerini ve bir çiftlikten diğerine geçe geçe Paris'e vardıklarını; orada, Bac Sokağı'yla Varenne Sokağı'nın köşesindeki evde Cadoudal'ı son kez gördüğünü anlattı. Bu bilgileri başkonsüle aktardıktan sonra, Abbaye'de can çekişir halde bıraktığı zavallının yanına dönme iznini ve adamın ifşa ettiklerinin önemi göz önünde bulundurulduğunda yeni bir emre kadar infazının ertelenmesini istedi.

Bonaparte bu kez Réal'in görüşüne katıldı ve tamamen affedilmese bile en azından hayatta kalacağı vaadinde bulunma yetkisi verdi.

Réal, Fouché ile Régnier'yi bekleyen başkonsülü uşağıyla baş başa bırakarak dışarı çıktı.

Fouché, Bac Sokağı'nda oturuyordu ve en uzakta olan oydu. Dolayısıyla ilk gelen Régnier oldu.

Bonaparte'ın giyinip kuşanması bitmişti. Régnier onu, alnı kırışmış, başını önüne eğmiş, ellerini arkasında birleştirmiş bir halde gezinirken buldu.

— Ah! Demek sizsiniz Régnier, dedi başkonsül, dün bana Cadoudal hakkında ne demiştiniz?

— hâlâ Londra'da olduğunu ve üç gün önce Kingston'da Mr. Addington'ın sekreterliğinde akşam yemeği yediğini bana haber veren bir mektup aldığımı söylemiştim yurttaş başkonsül.

O anda Fouché'nin geldiği haber verildi.

— İçeri alın, dedi Bonaparte; Régnier'nin açıkça, Fouché'nin ise gizlice iki zaptiye şefini karşı karşıya getirmekten çekinmiyordu.

— Fouché, dedi ona başkonsül, buraya sizi Régnier ile benim fikir birliğine varmamızı sağlamanız için getirttim. Régnier, Cadoudal'ın Londra'da olduğunu iddia ediyor, bense Paris'te olduğunu iddia ediyorum; hangimiz haklıyız?

— Dün "Kendinize dikkat edin, ortalık hançer dolu," diye kime cevap verdiysem o haklı.

— Duyuyorsunuz ya, Régnier: Mösyö Fouché o mesajı bana verdi, demek ben haklıyım.

Régnier omuz silkti.

— Londra'dan dün aldığım mektubu Mösyö Fouché'ye iletir miydiniz?

Az önce Régnier'nin kendisine verdiği mektubu hâlâ elinde tutan Bonaparte, Fouché'ye verdi.

Fouché mektubu okudu.

— Başkonsül Londra'dan Cadoudal'la beraber gelen ve Paris'e onunla birlikte giren birini huzuruna çıkarmama izin verirler miydi?

— Evet! Hem de nasıl! dedi Bonaparte, beni çok sevindirirsiniz.

Fouché bekleme odasının kapısını açtı ve ajan Victor'u içeri aldı. Zarif bir biçimde giyinmişti; ister gerçek inancından, isterse de sadece revaçta olmasından dolayı o dönemde başkonsüle karşı komplo düzenleyen o genç kralcılardan birine tıpatıp benziyordu.

Saygılı bir selam verdi ve kapının yakınında bekledi.

— Bu da ne? diye sordu Bonaparte; bu adam gerçekten Cadoudal'la döndüyse, nasıl oluyor da hâlâ hayatta?

— Çünkü, diye cevapladı Fouché, Cadoudal'ı Londra'da izlemek ve gözünü üzerinden hiç ayırmamakla görevlendirdiğim ajanlarımdandı. Onu gözden kaybetmemek için peşinden Fransa'ya geldi ve Paris'e kadar izledi.

— Ne zaman? diye sordu Bonaparte.

— İki ay önce, diye cevapladı Fouché. Eğer Mösyö Régnier ajanımı bizzat sorgulamak isterse, kendisi bundan onur duyacaktır.

Régnier ajana yaklaşması için bir işaret yaptı; o sırada, Bonaparte genç adamı meraklı bir bakışla izliyordu. Ajan, aşırıya da kaçmadan, altta da kalmadan, son moda giyinmişti; âdeta bir sabah ziyaretinden sonra Madam Récamier'nin ya da Madam Tallien'in evinden çıkar gibiydi. Kendine özgü

ince ve ışıltılı bir tebessümü bastırmak için çaba gösterdiği bile hissediliyordu.

— Londra'da ne yapıyordunuz beyefendi? diye sordu Régnier.

— Ne yapmamı bekliyordunuz ki! Yurttaş nazır, diye cevapladı ajan, ben de herkes gibi yurttaş başkonsüle karşı komplo hazırlığı içindeydim.

— Ne amaçla?

— Altesleri prensler tarafından Mösyö Cadoudal'a tavsiye edilmek amacıyla.

— Hangi prenslerden bahsediyorsunuz?

— Bourbon hanedanı prenslerinden elbette.

— Kendinizi Georges'a tavsiye ettirmeyi başardınız mı peki?

— Evet, Monsenyör Berry dükü sayesinde, bu şerefe nail oldum sayın nazır. Öyle ki General Georges beni Fransa'ya yapılacak ilk sefere katılmaya, yani onunla birlikte gelecek ilk dokuz kişi arasında yer almaya layık buldu.

— Peki bu dokuz kişi kimdi?

— Mösyö Coster Saint-Victor, Mösyö Burban, Mösyö de Rivière, General Lajolais, Picot adında biri, ama kurşuna dizilen kişiyle karıştırılmamalı; Mösyö Bouvet de Lozier, Mösyö Damonville* ve dün idama mahkûm edilen Querelle adında biri, bir de bendeniz ve nihayet Georges Cadoudal.

— Fransa'ya nasıl yanaştınız peki?

— Bir tür kotrayla, kaptanı Wright idi.

— Ah! diye haykırdı Bonaparte, onu tanıyorum; Sidney Smith'in eski sekreteridir.

— Tam da öyle general, diye cevapladı Fouché.

---

* Cadoudal'ın Biville'de karaya çıkışı 21 Ağustos 1803 Pazar günü vuku bulmuştur; yanındaki yoldaşları birkaçı dışında Dumas'nın saydıkları kralcılar değildir; bunlar Hermely, Lahaye Saint-Hilaire, Brèche, Kirch adı altında Joyaut, Dassas ve Ville-Neuve adları altında öncekiler gibi Morbihan subayı olan Querelle, oğul Troche ve Georges'un uşak olarak yanına aldığı Louis Picot'dur; bkz. Georges Cadoudal, *Georges Cadoudal et la chouannerie*, Paris, E. Plon, Nourrit et Cie, 1887, s.296. (Fr.e.n.)

— Hava çok kötüydü, diye devam etti ajan, zar zor Biville yalıyarlarının aşağısına vardığımızda deniz kabarmıştı.

— Biville nerede? diye sordu Bonaparte.

— Dieppe yakınında, General, diye cevapladı Fouché.

Bonaparte, ajanın, bu tür bir adam için olağanüstü bir ölçülülük duygusuyla kendisine doğrudan cevap vermediğinin, Fouché onun yerine cevap verirken de boyun eğmekle yetindiğinin farkına vardı.

Bu alçakgönüllülükten etkilendi.

— Size soru sorduğum zaman, dedi, bana doğrudan cevap verebilirsiniz.

Ajan tekrar başını öne eğdi.

— Bu noktanın yaklaşık iki yüz otuz ayak yükseğinde olan Biville yalıyarlarının dibine indirildik, diye devam etti.

— O kadar yükseğe nasıl tırmandınız peki? diye sordu Bonaparte.

— Gemi palamarına benzeyen bir halat sayesinde! Bilek kuvvetiyle ve orada şömine bacası gibi bir şekil oluşturan yardan ayaklarla destek alarak çıkılıyor. Zaman zaman, tırmananların işini kolaylaştırmak için ip üzerine atılmış düğümler, hatta tüneklerindeki papağanlar gibi, üzerinde bir an dinlenilebilen tahtalar var. Tırmanmaya ilk ben başladım, ardımdan sayın De Rivière markisi, General Lajolais, Picot, Burban, Querelle, Bouvet, Damonville, Coster Saint-Victor ve nihayet Georges Cadoudal geldi.

Tırmanışın yarısına gelindiğinde, birçoğumuz yorgunluktan şikâyet etti.

— Haberiniz olsun, dedi Georges, arkamdaki halatı az önce kestim.

Gerçekten de yarların dibindeki dağınık çakıltaşlarının üzerine düşen halatın gürültüsünü duyduk.

Yerle gök arasında asılı kalmıştık, diye sürdürdü ajan, inmenin bir yolu yoktu; yarın zirvesini buluncaya dek çıkmak gerekiyordu.

Sonunda kazasız belasız doruğa ulaştık.

İtiraf edeyim ki toprağa ayak bastığımda az önceki tırmanış beni öyle bir dehşete düşürmüştü ki, yüzükoyun yere yattım; ayaklarımın üzerinde doğrulursam başım dönecek, aşağı yuvarlanacağım diye korkuyordum.

Aramızda en güçsüz olan Mösyö de Rivière bayılmış gibiydi; Coster Saint-Victor ıslıkla bir av havası çalarak ona yaklaştı; Cadoudal'a gelince, hırıltıyla soluk alarak şöyle dedi:

— Yüz otuz kiloluk bir insan için zor bir tırmanışmış.

Sonra halatı, etrafına sarılı olduğu ve ona dayanak noktası oluşturan kazıktan çıkardı ve ilk halat parçasının yanına ikinci bölümü de yolladı. Ne yaptığını ve bunu niçin yaptığını sorduk: Bu ip genellikle kaçakçıların işine yaradığı için, zavallının biri, yarısının kesik olduğunu bilmeden bu iple maceraya kalkışabilir, ucuna vardığında da yüz ayak yüksekten aşağı uçabilirmiş.

Bu işi de hallettikten sonra, karga gibi öttü, ona baykuş sesiyle cevap verildi ve iki adam belirdi.

Bunlar rehberlerimizdi.

— Mösyö Fouché, Georges'un Biville'den Paris'e, önceden hazırlanmış duraklarda mola vererek geldiğini söyledi. Nerelerde mola verdiğine dikkat ettiniz mi?

— Tabii ki general. Bunların listesini Mösyö Fouché'ye verdim; ama yine de hafızam yeterince güçlü, biri not almak isterse, hepsini tek tek sayabilirim.

Bonaparte zili çaldı.

— Savary'yi çağırın, dedi; şu anda yanımda olmalı.

Savary aşağı indi.

— Şuraya geçin, dedi Bonaparte ona bir masa göstererek ve mösyönün size diyeceklerini yazın.

Savary oturdu, bir kalem aldı ve ajanın söylediklerini yazmaya başladı.

— Önce, yalıyarlardan yüz adım kadar ötede gemiye bineceklerin ya da denizden gelecekleri bekleyenlerin kötü

havalardan korunmak için sığındıkları bir tayfa evi var. İlk durak yerimiz olan Pageot de Pauly adındaki bir delikanlının Guilmécourt'daki evine varmak için buradan yola çıktık; ikinci durağımız Saint-Rémy bucağındaki Potterie çiftliğinde Détrimont ailesinin eviydi; üçüncüsü Preuseville'de Loizel adında birinin eviydi. İzninizle sayın albay, diye devam etti ajan her zamanki nezaketiyle, bu noktada yolun birbirinden çok farklı olan ve hepsi Paris'e giden üç yola ayrıldığına dikkatinizi çekmek isterim. En soldaki yolun üzerinde dördüncü durak Aumale'de Monnier adında birinin evidir, beşincisi Feuquières'de Colliaux adında birinin evidir, altıncısı Monceau'da Leclerc'in evidir, yedincisi Auteuil'de Rigaud'nun evidir, sekizincisi Saint-Lubin'de Massignon'un evidir, dokuzuncusu da Saint-Leu-Taverny'de Lamotte'un evidir.

Şimdi, ortadaki yolu kavşaktan itibaren ele alırsak, dördüncü durak Gaillefontaine'de dul hanım Le Seur'ün evidir, beşincisi Saint-Clair'de Sachezlerin evi; altıncısı Gourney'de dul Cacqueray'in evidir. Sonra, aynı kavşaktan tekrar çıkarsak, sağdaki yolun dördüncü durağı Roncherolles'de Gambulerin evidir; beşincisi Saint-Crespin'de Bertengles'in evi; altıncısı Étrépagny'de Damonvillelerin evi; yedincisi Vauréal'de Bouvet de Lozier'nin evi; sekizincisi de Eaubonne'da Hyvonnet adında birinin evidir.* Hepsi bu.

— Savary, bu listeyi özenle muhafaza edin, dedi başkonsül, bize yararı olacaktır. Pekâlâ! Buna ne dersiniz Régnier? diye sordu Bonaparte.

— İnanın, ya benim dört ajanım salak ya da beyefendi usta bir kerata.

— Şu az önce söylediğiniz sizin ağzınızdan çıktığı için, sayın nazır, dedi ajan eğilerek, zaten bir övgüdür; ama ben

---

* Bu güzergâh Marco de Saint-Hilaire'den alınmıştır, bkz. *Deux conspirations sous l'Empire*. Ed. Hippolyte Souverain, 1845 (Bibliothèque des romans nouveaux, c.85), I, s.132, not 1, "Actes d'accusation de Georges, Moreau, Pichegru et autres, pièces du procès". (Fr.e.n.)

kerata değilim, yalnızca diğerlerinden biraz daha kavrayışlı ve kendini dönüştürme kabiliyeti bahşedilmiş biriyim.

— Şimdi, dedi Bonaparte, Paris'e geldiğinden beri Georges'la nasıl ilgilendiniz?

— Kaldığı üç dört evde onu izledim. Önce Ferme Sokağı'na yerleşti; sonra oradan Bac Sokağı'na gitti ve orada Querelle'i kabul etti, ki o da bu evden çıkarken yakalandı; nihayet bugün de Larive adı altında Chaillot Sokağı'nda.

— Ama mösyö, mademki bütün bunları bunca zamandır biliyordunuz... dedi Régnier Fouché'ye.

— Ama sadece iki aydır, dedi Fouché.

— Öyleyse neden tutuklatmadınız onu?

Fouché gülmeye başladı.

— Ah! Pardon sayın adalet bakanı, dedi, bizzat suçlanmadığım müddetçe size sırlarımı açamam. Kaldı ki bu sırrı General Bonaparte'a saklıyorum.

— Sevgili Régnier, dedi başkonsül gülerek, sanırım az önce işittiklerimizden sonra, ajanınızı Londra'dan çağırmanızda hiçbir mahzur yoktur. Şimdi adliye nazırı olarak, dün mahkûm edilen ve bize bütün gerçeği söylemiş olan zavallının –bunu kabul etmek zorundayım, çünkü ifadesi beyefendinin (Bonaparte az önce okuduğumuz bilgileri vermiş olan ajanı işaret etti) söyledikleriyle uyuşuyor– idam edilmemesini sağlayın. Onu tamamıyla bağışlamıyorum, çünkü hapishanede nasıl davranacağını görmek istiyorum. Gözünüzü üzerinden ayırmayacaksınız, altı ay içinde de bana hal ve tavırlarıyla ilgili bir rapor hazırlayacaksınız. Sevgili Régnier, geriye, artık sizi hiç hesaba katmamam gerekse de, sabahın bu erken saatinde uyandırdığım için üzüntülerimi ifade etmek kalıyor. Siz kalın Fouché.

Ajan salonun dibine çekildi ve oldukça uzaklaştığından, başkonsül ile gerçek zaptiye amirini âdeta yalnız bıraktı.

O zaman Bonaparte, Fouché'ye yaklaştı:

— Cadoudal'ın Paris'te olduğunu benden neden gizlediğiniz hakkında bilgi vereceğinizi söylemiştiniz.

— Öncelikle bunu bilmemeniz için gizledim sizden yurttaş başkonsül.

— Şakayı kesin, dedi Bonaparte, alnını kırıştırarak.

— Kesinlikle şaka yapmıyorum, yurttaş general, bugün beni bunu size söylemeye zorlamış olmanıza da üzüldüm. Beni mahremiyetinize kabul ederek verdiğiniz onur bana sizi inceleme fırsatı sağladı. Lanet olsun, kaşlarınızı çatmayın! Benim görevim bu. Pekâlâ! Öfkenizin yüzünüzde yarattığı kırışıklıklarla bir sırrı sizden daha hızlı bir şekilde açığa vuran kimse yoktur. Soğukkanlı olduğunuz müddetçe işler iyi gidiyor ve ağzınız bir şampanya şişesi gibi mumla kapalı oluyor, fakat öfkelendiğinizde şampanya şişesi patlıyor ve her şey köpük köpük akıp gidiyor.

— Mösyö Fouché, dedi Bonaparte, mukayeselerden uzak durun.

— Ben de sırların açığa çıkmasından uzak duruyorum; öyleyse general izin verin çekileyim.

— Hadi canım, hemen kızmayalım, dedi Bonaparte, Georges'u neden tutuklatmadığınızı bilmek istiyorum.

— Bilmek mi istiyorsunuz?

— Kesinlikle.

— Peki ya ben kendi Rivoli zaferimi sizin hatanız yüzünden kazanamazsam, o zaman kızmaz mısınız bana?

— Hayır.

— Pekâlâ öyleyse! Onların hepsini tek bir seferde yakalatmak istiyorum. Bunun mucizevi bir av partisi olduğunu ilk sizin haykırmanızı istiyorum. Cadoudal'ı aldırmadım çünkü Pichegru Paris'e daha dün geldi.

— Nasıl! Pichegru dünden beri Paris'te mi?

— Arcade Sokağı'nda* hizmetinize amade, çünkü henüz Moreau'yla görüşecek vakti olmadı.

---

* Ternes Şatosu'nun içinde açılan, sonra da Bayen Sokağı adını alan yolun o zamanki adı. (Fr.e.n.)

— Moreau'yla mı? diye haykırdı Bonaparte, siz delisiniz! Onların arasının bir daha düzelmemek üzere bozulduğunu unutuyor musunuz?

— Ah! Çünkü Moreau kıskandığı Pichegru'yü ihbar etti! Zira siz yurttaş başkonsül, herkesten iyi biliyorsunuz ki, Pichegru'nün giderken bıraktığı altı yüz franklık bir borç için, rahip olan kardeşi gönlü hiç razı gelmese de kılıcını ve apoletlerini *Hollanda Fatihinin Kılıcı ve Apoletleri* yazısıyla satmak zorunda kalmıştı; Pichegru'nün sayın Condé prensinden bir milyon frank almadığını çok iyi biliyorsunuz. Hiç evlenmemiş, dolayısıyla ne karısı ne çocuğu olan Pichegru'nun, Condé prensiyle sözleşmesinde dul karısı için iki yüz bin frank, çocukları için de yüz bin frank gelir şartı koşamadığını daha da iyi biliyorsunuz. Bunlar, hükûmetlerin başlarından savmak istedikleri, nankörlükten başka hiçbir şeyle bedeli ödenemeyen çok büyük hizmetlerde bulunmuş bir insana karşı kullandıkları o ufak iftiralardandır. Gelgelelim! Moreau haksız olduğunu kabul etti, Pichegru de dün, yaptıklarını affetmek için geldi.

En azılı düşmanları gibi gördüğü iki adamın kendisine karşı birleştikleri haberini alan Bonaparte, bütün yurttaşları gibi alışık olduğu, Korsika'ya özgü bir biçimde hızla istavroz çıkarmadan edemedi.

— Fakat, dedi, onlar görüştüklerinde, anlaştıklarında, ortalıkta gezinen tüm o hançerler bana çevrildiğinde, beni onlardan kurtaracak mısınız? Tutuklatacak mısınız onları?

— Henüz değil.

— Şuraya bakın! O zaman ne bekliyorsunuz peki?

— Bizzat bekledikleri prensin Paris'e gelmesini bekliyorum.

— Bir prens mi bekliyorlar?

— Hem de Bourbon hanedanından.

— Beni öldürmek için onlara bir prens mi lazım?

— Öncelikle, sizi öldürmek istediklerini söyleyen kim? Cadoudal kendi hesabına sizi asla öldürmeyeceğini ilan etti.

— Suikast bombasıyla ne yapmayı hesaplıyordu?

— Şeytanın eseri olan o işle hiçbir şekilde ilgisi olmadığı üzerine yeminler ediyor.

— Peki ne istiyor?

— Sizinle dövüşmek istiyor.

— Dövüşmek mi? Benimle mi?

— Niçin olmasın? Siz de geçen gün Moreau'yla dövüşmek istiyordunuz.

— Ama Moreau Moreau'dur, yani büyük bir general, bir fatihtir; ona *Ricatlar Generali* adını verdim, doğru, ama Hohenlinden'den önceydi bu. Benimle nasıl dövüşmek istiyorlar peki?

— La Malmaison ya da Saint-Cloud'ya döneceğiniz ve yanınızda yirmi beş otuz muhafız bulunacağı bir akşam, sizin adamlarınızla eşit sayıda ve silahlı yirmi beş otuz Chouan başlarında Cadoudal ile yolunuzu kesecek, saldıracak ve sizi öldürecekler.

— Peki ben öldürülünce, ne yapacaklar?

— Dövüşe katılmadan orada hazır bulunan Prens, krallığını ilan edecek; bütün bu işte serçeparmağını bile kımıldatmamış olan Provence kontu, XVIII. Louis adını alacak, atalarının tahtına oturmaya gelecek ve son söz söylenmiş olacak. Altın rengi uyduları olan Saturn gibi siz de Toulon, Montebello, Arcole, Rivoli, Lodi, Piramitler ve Marengo adlı uydularınızla tarihte bir tür güneş gibi ışıltılı bir nokta olarak kalacaksınız.

— Şaka etmeyelim Mösyö Fouché. Fransa'ya benim mirasımı devralmaya gelecek olan şu prens de kimmiş?

— Ah! Bu konudan hiç haberim olmadığını söylemeliyim. Neredeyse on yıldır o prensi bekliyorlar, o da gelmiyor.

Vendée'de beklediler, gelmedi. Quiberon'da beklediler, gelmedi. Paris'te bekliyorlar, ama Vendée ve Quiberon'da olduğu gibi gelmemesi muhtemeldir.

— O zaman öyle olsun! dedi Bonaparte, bekleyelim. Her şeyin sorumluluğunu alıyorsunuz, öyle değil mi Fouché?

— Paris'teki her şeyin sorumluluğunu alıyorum, yeter ki polisiniz benim polisime engel olmasın.

— Anlaştık. Hiçbir tedbir almadığımı biliyorsunuz, dolayısıyla bana göz kulak olmak size düşüyor. Yeri gelmişken, ajanınıza altı bin frank ikramiye verdirmeyi unutmayın; bir de, mümkünse Cadoudal'ı gözden kaçırmasın.

— İçiniz rahat olsun; eğer gözden kaybederse, onu bulacağımız iki işaret noktamız var.

— Nedir onlar?

— Moreau ve Pichegru.

Fouché çıkar çıkmaz Bonaparte Savary'yi çağırdı.

— Savary, dedi Bonaparte yaverine, Aşağı Seine vilayetinde araba soygunları ya da buna benzer suçlardan sabıkalı kişilerin listesini getirin bana.

Gerçekten de, iç huzurun tekrar sağlanmasından beri, polis içerideki nifak girişimlerine katılmış ya da araba soygunlarının gerçekleştiği bölgelerde dikkati üzerine çekmiş bütün kişilerin dökümünü çıkarmıştı.

Bunlar sınıflara ayrılmıştı:

1. Tahrikçiler
2. Eylemciler
3. Suç ortakları
4. Bu kişilerden birinin kaçmasına yardım edenler.

Querelle'in ve Fouché'nin ajanının bahsettiği duvar saatçisini bulmak gerekiyordu. Bonaparte, Fouché'nin ajanından onun adını öğrenebilirdi; fakat planını Fouché'ye açık etmek korkusuyla bu isme aşırı bir önem atfediyor görüntüsü vermek istememişti.

Nitekim Bonaparte, Régnier'nin körlüğünden ne kadar yaralanmışsa, Fouché'nin keskin görüşlülüğünden de neredeyse o derece yaralanmıştı. Kendisini, hakkında fikir sahibi olmadığı bir tehlikenin ortasında bulmak, bu tehlikeye karşı kendisinin bilgisi dışında polisin kalkanıyla korunuyor olmak, Bonaparte dehasında ve karakterinde bir insan için bir

nevi aşağılanmaydı. İyi görmese bile kendi gözüyle görmek istiyordu! Savary'ye Aşağı Seine vilayetindeki şüphelilerin listesini de işte bunun için getirtiyordu.

Eu ve Tréport'un raporlarına ilk göz attıklarında, Troche denen bir duvar saatçisinin adını buldular. Babası tutuklanmıştı ve bu işe çok önceden bulaştığından, onun yapacağı açıklamalara pek bel bağlanamazdı. Ama geriye on dokuz yaşında bir çocuk olan ve İngiltere'den daha önceki gelişleri ve halen sürmekte olan gelişleri herkesten iyi bilmesi gereken oğlu kalıyordu.

Bonaparte telgrafla tutuklanması ve doğrudan Paris'e getirilmesi emrini verdi; arabayla getirilirse ertesi sabah burada olabilirdi.

Bu arada, Mösyö Réal hapishaneye dönmüş, mahpusu acınacak bir durumda bulmuştu.

Gerçekten de, gün doğarken, yani saat altı yedi arası, onu kurşuna dizilmesi için Grenelle Ovası'na götürmesi gereken askerî birlik gelmiş ve meydandaki yerini almıştı. Mahkûmun binmesi gereken fayton, kapısı açık, basamağı indirilmiş bir halde kapı önündeydi.

Söylediğimiz gibi, zavallı adam parmaklıklı pencereleri sokağa bakan mahkeme kalemindeydi. Dolayısıyla penceresinden kurşuna dizilme öncesinin o korkunç hazırlıklarını görebiliyordu; kuşkusuz giyotin hazırlıkları kadar korkunç değildi, ama yine de dehşet vericiydi.

Emir subayının Paris valisinden infaz emrini almak için salındığını görmüştü ve bu infaza komuta etmek için sadece emir subayının dönüşünü bekleyen başçavuşun çoktan atına bindiği görülüyordu. Kendisine eşlik edecek olan Dragon süvarileri at binmiş ve hizaya girmişlerdi; subay da atının dizginini onun penceresinin parmaklıklarına bağlamıştı. Saat altı buçuktan dokuza kadar süren bu korkunç bekleyiş başladı.

Nihayet saat dokuzda, duvar saatinin vuruşlarıyla saatleri, yarım saatleri, çeyrek saatleri saydıktan sonra, sabah saat beşe doğru işittiği araba sesini tekrar duydu.

O zaman gözü kaygıyla kapıda kaldı; kulağı koridordaki gürültülerdeydi ve sabah yaşadığı heyecanla kalbi tekrar çarpmaya başladı.

Réal, dudaklarında tebessümle içeri girdi.

— Ah! Ölüme mahkûm edilmiş olsaydım gülümsemezdiniz! diye haykırdı zavallı mahpus, Réal'in dizlerine atılıp göğsüne doğru bastırarak.

— Size affınızı vaat etmedim, dedi Réal; bir erteleme vaat ettim ve bu emri getiriyorum; ama yine de sizi kurtarmak için elimden gelen her şeyi yapacağıma söz veriyorum.

— Madem öyle, iyi ya! diye haykırdı mahpus, korkudan ölmemi istemiyorsanız o süvarileri, o faytonu, o askerleri uzaklaştırın. Buraya benim için geldiler ve burada oldukları sürece bana söyleyeceklerinize inanmam.

Réal müdürü çağırdı.

— İnfaz başkonsülün emriyle ertelendi, dedi. Beyefendiyi ayrı bir hücreye alın, sonra da akşam Temple'a nakledin.

Querelle soluk aldı. Le Temple, uzun mahkûmiyetler almış, fakat az tehlikeli olanların kaldığı hapishaneydi. Réal'in az önce ona söylediklerinin nihayet doğrulanmasıydı bu. Kısa süre sonra, gözünü bir türlü ayıramadığı o pencereden, basamağı tekrar kaldırılıp kapısı kapatılan faytonun gittiğini gördü; sonra subayın atını çözdüğünü, eyere oturup adamlarının başına geçtiğini gördü; sonra artık hiçbir şey görmedi.

Aşırı sevinçten bayılmıştı.

Çağrılan hekim kanını aldı. Zavallı Querelle kendine geldi, ayrı hücreye kapatıldı ve verilen emir uyarınca ertesi gece Temple'a götürüldü.

Bayıldığı sırada Mösyö Réal onun yanında kalmıştı, kendine geldiğinde de başkonsülden onun adına yardım dileme sözü verdi.

XXXIII
Heba Olan Ümitler

Polis Troche'un izine tuhaf bir tesadüf eseri rastlamıştı. Anlattığımız dönemden iki ya da üç yıl önce, gümrükçülerle kaçakçılar bir geçiş sırasında karşı karşıya gelmişlerdi; karşılıklı birkaç el tüfek atılmıştı ve çatışma alanında kalan yarı yanmış tüfek sıkılarından birinin üzerinde aşağıdaki adres okunabilmekteydi: *Yurttaş Duvar Saatçisi Troche'a...*

Üstelik, Dieppe'te herkes yurttaş Troche'u tanıyordu, bunun sonucunda da yurttaş Troche'un kendisine gönderilmiş bir mektupla tüfeğini doldurduğundan kimsenin kuşkusu kalmadı; hükûmetin dikkatini de bu mektup çekti.

Beş ya da altı gün önce yurttaş Troche, Dieppe'den getirtilmişti. Kırk beş elli yaşlarındaki kurnaz Normandiyalı, Querelle'le yüzleştirilmişti ve Querelle'in kendisini tanımazlıktan geldiğini görünce, o da onu tanımamıştı; yine de yurttaş Troche tüm inkârlarına rağmen kodese atılmıştı.

Fakat geriye on dokuz yirmi yaşlarındaki saf koca oğlan havalarına rağmen kaçakçılığı saatçilikten çok daha iyi beceren oğul Troche kalıyordu. Paris'e getirilip başkonsülün yanında bekleyen Savary'nin huzuruna çıkarılınca, babasının itirafta bulunduğu kendisine söylenir söylenmez, Nicolas Troche buna inanır gibi göründü ve her şeyi itiraf etti.

Bu itiraf onu çok tehlikeye atmıyordu. Kıyıya çıkmak isteyen kaçakçılardan haberdar ediliyordu; o da onlara anlaştıkları işareti veriyordu. Deniz sakinse onlara yardım ediyor, deniz hırçınsa da havanın kısa bir süreliğine düzelmesini bekliyordu; yarın sırtına vardıklarında onlara yardım ediyordu; oradan da, söylediğine göre, onları bir arkadaşına teslim ediyor ve kıyıya çıkmasına yardım ettiği her kişi için üç frank alacağı ana kadar bir daha onların lafını duymuyordu.

Troche ailesinin çok eskiden kalma bir geleneğiydi bu: Büyük evlat büyüklük hakkından yararlanarak kârı miras

olarak devralıyordu ve bu ticaretten bin frank kazanan Troche ailesi, bu adamları sadece kaçakçı olarak tanıdıklarını iddia ediyordu.

General Bonaparte açık bir kapıdan bütün sorguyu dinlemişti. Düşünüldüğü gibi geçmişti sorgu. Savary yeni bir tekne bekleyip beklemediklerini sordu.

Oğul Troche, Savary'nin görüşmek için ona haber yollama şerefini bahşettiği sırada, Biville yarları karşısında bir İngiliz kotrasının karaya çıkmak için havanın düzelmesini bekleyerek volta vurduğunu söyledi.

Savary'nin izleyeceği yolun tamamı, önceden başkonsül tarafından çizilmişti. Genç Nicolas itiraf ederse –az önce yaptığı gibi– Savary, genci getiren arabaya onunla beraber binecek ve yeni gelenleri ele geçirmek için derhâl yola çıkacaktı.

Genç Troche bütün gün gözaltında tutuldu.

Yaver ne kadar acele ederse etsin, ancak akşam saat yedide, içinde bir düzine seçme jandarma bulunan eski püskü kocaman bir arabayı peşine takarak yola çıkabildi.

Bir anlığına Nicolas Troche'un hapishaneye, babası Jérôme Troche'un yanına gönderilmesi düşünülmüştü, ama yarların rüzgârlı havasını hapishane havasına tercih eden delikanlı, önceden kararlaştırılan işaretleri göndermek için kıyıda bulunmazsa karaya çıkılamayacağına dikkat çekti.

Troche hakiki bir kaçak avcıydı: Önemli olan onun avlanmasıydı, bunu kim için yaptığının önemi yoktu. Üstelik izlediği yolun onu giyotin sehpasına götürebileceği fikrinin yüreklendirmesiyle, şimdiye kadar geçmişte hizmet verdiklerininkini aşan bir gayretkeşlikle yeni gelenlere tuzak kurmaya gidiyordu. Gecenin geç saatlerinde Paris'ten, ortaya çıkabilecek her durumda harbiye nazırlığı yetkileriyle yola çıkan Savary, Dieppe'e yirmi dört saat sonra vardı.

Troche hemen kıyıdaki işaretleşmeler hakkında bilgi topladı.

Deniz hâlâ kötüydü, brik* hâlâ görüş mesafesinde yol alıyordu. Kötü hava kıyıya çıkışı imkânsız kılmıştı. Savary, Troche'u gündoğumunda deniz kıyısına götürdü. Gemi hâlâ görüş mesafesindeydi. Bulunduğu yerden, iyi bir rüzgâr çıkarsa yelkenlerin bir kez dolmasıyla yarların dibine varabilirdi. Fakat Savary, Dieppe'te kalmayı hiç istemedi. Kılık değiştirip burjuva elbisesi giydi, on iki jandarmasını da aynı şekilde giydirip Biville'e doğru yola çıktı.

Bu on iki adam alaydaki en gözüpeklerden seçilmişti.

Savary atları önden yolladı ve Troche'un kılavuzluğunda, genellikle İngiliz teknelerinin kıyıya bıraktığı özel görevlilerin girdiği bir eve girdi.

Tamamen ücra bir yerde bulunan bu ev, yetkililerin gözetim alanının dışında kalıyordu. Denize bakan köyün ucunda bulunuyor, himayesini talep etmeye gelenlere de hiç kimse fark etmeden giriş çıkış avantajı sunuyordu.

Savary adamlarını bahçenin dışında bıraktı, bacağını çitin üzerinden attı ve ufak eve doğru ilerledi. Yarı aralık bir kepengin kenarından, üzerine tereyağı sürülmüş ekmek dilimleri ve şarap bulunan bir masa gördü.

Savary çite döndü, Troche'u çağırdı ve ona bu yemek hazırlıklarını gösterdi.

— Kıyıdan gelenler için daima hazır tutulan atıştırmalık bir sofra bu, dedi Troche, kıyıya bu gece veya en geç yarın çıkılacağını gösteriyor. Sular çekilirse on beş dakika içinde geleceklerdir, aksi takdirde yarından önce gelmezler.

Savary boş yere bekledi, o gün de diğer günler gibi kıyıya çıkan olmadı.

Oysaki bu geliş büyük bir sabırsızlıkla bekleniyordu. Söylentiye göre, onsuz hiçbir şey yapılamayan ya da en azından Georges'un onsuz hiçbir şey yapmaması gereken o prens bu kotradaydı.

---

* İki direkli, seren yelkenli, birkaç top taşıyan gemi. (ç.n.)

Gün doğduğu sırada Savary yarların üzerindeydi. Toprak karla kaplıydı ve yolda bir anlığına hedeflediği sonuca vardığını sanmıştı. Açık denizden şiddetli bir rüzgâr esiyordu ve hava, on adım öteyi göremeyecek şekilde beyaz kar taneleriyle doluydu; ama sesler çok iyi duyuluyordu.

Yara giden çukur bir yoldan sesler geliyordu; Troche eliyle Savary'nin koluna bastırdı ve:

— İşte adamlarımız; Pageot de Pauly'nin sesini işitiyorum, dedi.

Pageot de Pauly kendisiyle aynı yaşta olan ve onun yokluğunda kılavuzluk yapmakla görevlendirilen bir delikanlıydı.

Savary çukur yolun ucunu tutmaları için jandarmalarını gönderdi; kendisi de Troche ve iki adamıyla birlikte seslerin geldiği yere doğru yürüdü.

Çukur yolun tepesinde aniden dört adamın belirmesi ve güçlü bir sesin "Dur!" diye haykırması gece gezginlerini ürküttü. Ama Pageot Troche'u tanıdı ve haykırdı:

— Korkacak bir şey yok. Yanlarında Troche var!

İki grup birleşti; Pageot'nun adamları kıyıya çıkanları karşılamak için yardan gelen basit köylülerdi.

Bu sefer karaya çıkış denenmiş ama tekne yanaşamamıştı, dalgalar çok büyüktü. Yalnız, kayıktan güçlü bir ses haykırmıştı:

— Yarın görüşürüz!

Ve bu rüzgârın kanadına binen bu iki kelime köylülere kadar yükselmişti.

Kotranın sandalını kıyıya yanaştıramadan denize indirdiği üçüncü seferdi bu.

Kotra gündüz açığa gidiyor, bütün gün volta vuruyordu. Akşamleyin karaya yaklaşıyor ve kıyıya yanaşmayı deniyordu.

Savary bütün o geceyi pusuda geçirdi; hiçbir şey gelmediği gibi, ertesi gün kotranın İngiltere'ye doğru pupa yelken uzaklaştığı seçiliyordu.

Savary kotranın dönüp dönmeyeceğini görmek için bir gün daha kaldı. Bu gün boyunca Savary gemiden inenlerin

tırmandıkları halatı dikkatle inceledi; her ne kadar kolay korkan bir adam değilse de, etrafı fırtınayla sarılı, başının üzerinde karanlık ve ayaklarının altında denizle bu zayıf desteğe böyle asılı olarak yardan tırmanmaktansa, on savaşa katılmayı yeğleyeceğini düşündü.

Her gün bir haberci aracılığıyla Bonaparte ile yazışıyordu.

Yirmi sekizinci gün gelen telgrafla Paris'e dönme emri aldı.

Savary dönme emrini almıştı, çünkü bazı noktalar aydınlatılmış, bazı noktalar da gölgede kalmıştı.

Bonaparte, on on iki gün boyunca Savary'nin kendisine bildirdiği kotranın, Georges'un onsuz harekete geçmeyeceğini beyan ettiği o meşhur Fransız prensini taşımadığı kanaatini edinmişti. Georges tek başına hareket ederse sıradan bir komplocu, Berry dükü veya Artois kontuyla beraber hareket ederse bir prensin müttefiki olurdu.

Bonaparte bir gün Carnot ile Fouché'yi huzuruna çağırtmıştı.

Sainte-Hélène'den *Le Héron** adlı geminin getirdiği el yazmasında bizzat Bonaparte'ın dediklerine bakalım:

Bununla birlikte ben ileri doğru hamle yaptıkça, arkadaşlarına çektirdiğim eziyeti affetmeyen Jakobenler daha da tehlikeli hale geliyorlardı. Gelinen bu uç noktada, Carnot ile Fouché'yi çağırttım.

— Beyler, dedim onlara, uzun fırtınalı yıllardan sonra, devrim boyunca kurulan çeşitli hükûmetlerin Fransa'nın çıkarlarıyla hâlâ hiç uyum içinde çalışmadığının sizin için de benim için de kesin olduğuna inanmak isterim; henüz hiçbir hükûmet onun coğrafi konumuna, sakinlerinin nüfusu ve dehasına yaraşır bir sağduyuyla oluşturulmadı. Bugün size ne kadar sıkıntısız görünürse görünsün, Devlet hâlâ bir yanardağın üzerinde duruyor: Lav kaynıyor; ne pahasına olursa olsun patlamaya karşı tedbir almak gerek. Tıpkı çok sayıda namuslu insan gibi ben de, Fransa'yı kurtarmanın ve fethettiği özgürlüğün avantajlarını ilelebet güvence altına almanın tek yolunun, onu tahtı babadan

* Le Héron tarafından getirilen bu Napoléon'un Hatıratı'nı bulamadık. (Fr.e.n.)

oğula geçen bir meşruti monarşinin koruması altına almak olduğunu düşünüyorum.

Carnot ve Fouché bu teklifime hiç şaşırmadılar: Bunu bekliyorlardı. Carnot, lafı dolandırmadan, bana tahtı hedeflediğimi çok iyi anladığını söyledi.

— Peki bu gerçekleştiğinde, diye cevap verdim ona, sonucu Fransa'nın zaferi ve huzuru olacaksa, yakınacak neyiniz olur?

— Bütün bir halkın eserini bir günde yıkmanız ve bundan epey pişmanlık duyabileceğiniz.

Carnot'yla hiçbir şey yapılamayacağını iyice anladım; bunun için konuşmayı sona erdirdim ve bu konuyu Fouché'yle tekrar ele almayı kafaya koydum; nitekim birkaç gün sonra onu çağırttım.

Aslında artık sır olmaktan çıkmış sırrımı Carnot ifşa etmişti. Ondan sessiz kalmasını istemediğimden, boşboğazlığına da kızmadım. Hem sonra, zihinlerde nasıl bir etki yarattığını görmek için tasarılarımın bilinmesi de lazımdı.

İşlerin başına geçtiğimden beri benim eserim olan eylemler, Fransızları, bir gün asayı benim almama hazırlamış mıydı? Ya da bu girişimlerimin onları huzurlu ve mutlu kılabileceğine inanıyorlar mıydı? İşte bundan haberdar değildim; fakat şurası kesin ki şeytani bir deha, Fouché, bu işe karışmasa, bu mesele dostane bir biçimde halledilebilirdi. Eğer etrafa yaydığı söylentiye samimiyetle inanmışsa, daha az suçlu olur; eğer bunu sadece başıma dert açmak için yapmışsa, bir canavardır.

Tahtta gözüm olduğunu haber alır almaz, Fouché, ajanlarının yardımıyla ve kendini ön plana çıkarmadan, belli başlı Jakobenler arasında, yegâne niyet olarak tahtı meşru mirasçısına teslim etmek amacıyla benim krallığı yeniden kurmak istediğim haberini yaydı. Bu söylentiye bütün yabancı güçlerin gizli bir anlaşmayla beni bu girişimde destekleyecekleri ekleniyordu.

Bu buluş şeytaniydi ve Bourbonların dönüşüyle yazgısı ya da varlığı tehlikeye girecek herkesi bana düşman etti.

Üstelik o dönemde Fouché'yi yeterince tanımadığımdan, doğal olarak böyle bir alçaklık yapacağından kuşkulanamazdım. Bu dediğim o kadar doğru ki, ondan kamuoyunun bu konuda ne düşündüğünü araştırmasını bile istemiştim. Ortalıkta dolaşan söylentiler hakkında bana izahat vermekte güçlük çekmedi, çünkü hepsini kendi uyduruyordu.

— Sizin tahta çıkmamanız için Jakobenler kanlarını son damlasına kadar akıtacaklardır. Onlar bir hükümdardan çekinecek değiller, hatta

iyi bir sonuca varmak için en iyi yolun bu olduğuna neredeyse kanaat getirdiklerini bile zannediyorum; fakat onların kabul etmedikleri şey Bourbonlar, çünkü onlara göre Bourbonlardan çekinmek için yeterince sebep vardı.

Bu söyledikleri, önümdeki engelleri öngörmemi sağlıyordu ve beni yılgınlığa düşürecek cinsten değildi; ben hiç Bourbonları düşünmüyordum ki. Fouché'ye yanlış haberleri yalanlamak ve Jakobenleri sadece kendi hesabıma çalıştığıma ikna etmek için nasıl davranmam gerektiğini sorarak, ona bu konuya yoğunlaşmasını söyledim.

Cevabını vermek için benden iki gün istedi.

Fouché, söylediği gibi iki gün sonra geldi.

— Albay Savary'nin mektubunda bize bahsettiği kotra, dedi, on birinci gün kaybolmuş. Kotrada sadece önemsiz ajanlar bulunduğundan Bretanya kıyılarına gitmiş; bu ajanlar başka bir yoldan geleceklerdir. Kendilerine yapılan çağrılara rağmen, Vendée'de cumhuriyetçilerle dövüşmeye gelme riskine hiç girmemiş olan Bourbon hanedanı prensleri Artois kontunu ve Berry dükünü, sizinle bizzat Paris'te vuruşmaya geleceklerine inanmayacak kadar iyi tanıyorsunuz. Uçarı ve kendini beğenmiş sayın Artois kontu, güzel *miss*'lere ve güzel İngiliz leydilerine kokuşmuş aşkını sunmakla meşgul. Berry düküne gelince, iyi bildiğiniz gibi, hiçbir prensin kaçırmaması gereken, bir düelloda veya bir dövüşte cesaretini ispatlama fırsatını hiç aramadı. Fakat dünya üzerinde, Ren kıyılarında, Fransa'ya yedi sekiz fersah mesafede, cesaret dolu olan ve cumhuriyetçi birliklere karşı dövüşerek o cesareti yirmi kere ispatlamış bir adam var: Condé prensinin oğlu Enghien dükü.

Bonaparte ürperdi.

— Dikkatli olun Fouché, dedi Bonaparte, her ne kadar size gelecekle ilgili planlarımı içtenlikle açmamış da olsam, zaman zaman aklınızdan sizi ürküten bir şeyin geçtiğini düşünüyorum: Günün birinde Bourbonlarla aramı düzeltmemin ve o gün sayın kral katili, kendinizi zor bir durumda bulacak olmanızın verdiği ürküntü bu. Bir Bourbon bana

karşı komplo düzenlerse, bu bana açık bir biçimde ispatlanırsa, beni ne kraliyet kanı ne de toplumsal itibar durdurur. Bahtımda ne varsa onu, en azından alnımda yazılı olduğuna inandığım şeyi hayata geçirmek istiyorum. Yoluma çıkacak her engeli alaşağı ederim; fakat hukukun ve vicdanımın benden yana olması lazım.

— Yurttaş, dedi Fouché, size Enghien dükünden bahsetmem bir tesadüf değil ve şahsi bir çıkar da gözetmiyor. Cadoudal'a bahşettiğiniz görüşmeden sonra, Sol de Grisolles'un generalinin peşinden Londra'ya gitmek yerine Almanya'ya doğru yola çıkması üzerine, onun Ren'in öte yakasında ne yapacağını kolayca öğrendim. Geçen gün huzurunuza çıkma şerefine nail olan ajanımı peşine taktım. Sizin de fark etmiş olabileceğiniz gibi çok becerikli bir çocuktur. Onun peşinden Strazburg'a gitti, onunla beraber Ren Nehri'ni geçti, yolda tanıştılar, onunla beraber Ettenheim'a geçti. Cadoudal'ın yaverinin ilk işi, Monsenyör Enghien dükünü ziyarete gitmek oldu; o da onu akşam yemeğine davet etti ve akşam saat ona kadar evinde ağırladı.

— Peki sonra? dedi aniden Bonaparte, Fouché'nin lafı nereye getirmek istediğini sezerek, ajanınız onlarla beraber yemek yemedi, öyle değil mi? Ne söylediklerini bilebilir ne de yaptıkları planları.

— Neler konuştuklarını tahmin etmek güç değil. Yaptıkları planları da tekrar yapmak kolay. Fakat, tahminlere girişmeksizin, işin olumlu kısmında duralım.

Siz de takdir edersiniz ki adamım o sekiz saati boş boş geçirmedi. Pekâlâ! O zamanı istihbarat toplamakla geçirdi. Edindiği bilgilere göre, Enghien dükü bazen Ettenheim'dan yedi sekiz günlüğüne ayrılmaktaydı; ayrıca, ara sıra bir geceliğine, hatta bazen iki geceliğine Strazburg'a gittiğini öğrendi.

— Bunda şaşacak bir şey yok, dedi Bonaparte; onun oraya ne için gittiğini ben de öğrendim.

— Ne yapmaya gidiyormuş peki? diye sordu Fouché.

— Metresi Prenses Charlotte de Rohan'ı görmeye gidiyormuş.

— Şimdi, dedi Fouché, geriye Enghien dükünün metresi değil, gizlice evlendikleri ve dükle birlikte Ettenheim'da oturabileceği için karısı olan Madam Charlotte de Rohan'ın Strazburg'da kalmasının Prens için bir bahane olup olmadığını bilmek kalıyor. Strazburg'a karısını görmeye gittiğinde, orada suç ortaklarını da görebilir; Strazburg'dan da Paris'e yirmi saatte ulaşabilir.

Bonaparte kaşlarını çattı.

— Demek bu yüzden, dedi, onu burada bir gösteride gördüklerine yemin etmişlerdi! Omuz silkip bunun doğru olmadığını söylemiştim.

— Gösteriye gelsin ya da gelmesin, dedi Fouché, başkonsülü gözünü Enghien dükünden ayırmamaya davet ederim.

— Bundan da iyisini yapacağım, dedi Bonaparte, yarın Ren'in öte yakasına güvenilir birini göndereceğim; raporunu doğrudan bana iletecek, döner dönmez de bu işi tekrar konuşacağız.

Ve Fouché'ye sırtını dönerek yalnız kalmak istediğini belli etti.

Fouché çıktı.

Bir saat sonra, başkonsül çalışma odasına jandarma müfettişini çağırtıyor ve ona emrinde, gizli bir görevle Almanya'ya gidebilecek ve Fouché'nin ajanı tarafından toplanan istihbaratı kontrol edebilecek güvenilir, zeki bir adamının olup olmadığını soruyordu.

Müfettiş başkonsüle bu nitelikte bir adamın emri altında olduğunu söyledi ve adama talimatları bizzat vermek isteyip istemediğini ya da kendisi tarafından aktarılmasının yeterli olup olmadığını sordu.

Bonaparte, bu kadar ciddi bir işte talimatların fazla açık olamayacağı karşılığını verdi. Dolayısıyla akşam bunları ka-

leme alacak ve subaya aktarması için müfettişe verdirecekti. Subay bu talimatları alır almaz yola çıkacaktı.

Talimatlar şunlardı:

Enghien Dükü'nün gerçekten Ettenheim'dan ara sıra esrarengiz bir biçimde kaybolup kaybolmadığı hakkında bilgi toplamak;

Özellikle çevresinde yer alan ya da kendisini görme onurunu bahşettiği sürgünlerin kim olduğu hakkında bilgi toplamak;

Son olarak da Almanya'nın küçük saraylarındaki İngiliz ajanlarıyla siyasi ilişkileri olup olmadığı hakkında bilgi toplamak.

Sabah saat sekizde, subay Strazburg'a doğru yola çıkıyordu.

XXXIV
Kendini Asan Bir Adamın İtirafları

Başkonsülün jandarma subayı tarafından iletilmesi gereken talimatları kaleme aldığı sırada, yakalanmış birkaç mahpusun götürüldüğü Temple Hapishanesi'nde feci bir sahne yaşanıyordu.

Bu mahpuslar, Georges'un Picot adındaki uşağı ve onunla birlikte Bac Sokağı'ndaki şarap tüccarının dükkânında yakalanan iki başka komplocuydu, Limousinli aynı gün Georges'un aynı mekândan çıktığını görmüştü. Picot'nun odasında bulunan bir kartta, Saintonge Sokağı'ndaki bir adres yazılıydı: derhâl oraya gidildi, Roger ile Damonville'e baskın yapıldı, Coster de Saint-Victor ise kıl payı elden kaçırıldı.

Damonville, Temple'a girdiği akşam kendini astı.*

Bunun üzerine gardiyanlara mahpusların hücrelerini gecede iki kez ziyaret etme emri verildi; genellikle, akşam kapılar kapandıktan sonra ertesi sabaha kadar hücrelere girilmezdi.

* 24 Mart 1804. (ç.n.)

Bouvet de Lozier adlı başka bir mahpus, 12 Şubat'ta Saint-Sauveur Sokağı'nda, Saint-Légerli bir hanımın evinde tutuklanmıştı.

Temple'a götürülünce konduğu ortak ısınma odasının yanındaki bir tecrit hücresinde önce epey kötü muamele gördü ve amansızca sorgudan geçirildi.

Otuz yaşlarında, kralcı bir subay olan Lozier, Georges'un general yardımcısı ve sıkı sırdaşlarından bir adamdı; sahte bir isim altında, Savary'nin raporunda sıraladığı bütün mola yerlerini hazırlatmıştı.

En aktif ajanlardan biriydi ve evinde kaldığı Madam de Saint-Léger'ye Chaillot'daki Grande Sokağı 6 numarada bir ev kiralatmıştı; Georges, Paris'e geldiğinde Larive adını kullanarak bu evde kalmıştı.

İlk sorgusunda şimdiden fazla şey söylediğini görünce, ikinci sorguda daha da fazlasını söylemekten çekinerek, kısa süre önce Damonville'in yaptığı gibi kendini öldürme kararı aldı.

Gerçekten de, 14 Şubat gece yarısına doğru, kapısının en üst demirine bağladığı bir ipek kravatla kendini astı.

Fakat tam kendini kaybettiği esnada, zindancılarından biri olan Savard gece denetimi için hücresine girdi. Kapıya dokunduğunda dirençle karşılaşınca, şiddetle itti, bir inilti işitti, geri döndü, kravatına asılı mahpusu gördü ve yardım çağırdı.

İkinci zindancı, bir çatışma olduğunu zannederek koşturdu; elinde açık bıçağını tutuyordu.

— Kes Élie, kes! diye bağırdı Savard, mahpusun boynundaki kravatı göstererek.

Adam bir saniye bile kaybetmedi, düğümü kesti ve Bouvet hiç kımıldamadan yere yığıldı. Öldüğünü zannettiler, ama başzindancı Fauconnier bundan emin olmak istediğinden, adamlarına onu mahkeme kalemine taşımalarını ve Temple'ın hekimi Mösyö Souppé'yi getirtmelerini söyledi.

Hekim mahpusun hâlâ soluk aldığını tespit etti, kanını akıttı; kan geldikten birkaç dakika sonra Bouvet de Lozier tekrar gözlerini açıyordu. Arabanın sarsıntısına dayanabilir hale gelir gelmez yüksek polis şefi yurttaş Desmarets'in yanına götürüldü.

Orada Mösyö Réal'in karşısına çıktı. O zaman, her şeyi itiraf etmekle kalmayıp yazılı bir ifade de verdi. Ertesi gün sabah saat yedide, tam da jandarmanın Almanya'ya doğru yola çıktığı anda, Réal başkonsülün odasına girdi ve onun, oda uşağı Constant'a saçlarını yaptırdığını gördü.*

— Ah! Sayın danıştay üyesi, bu kadar erkenci olduğunuza göre yeni bir haber getirdiniz.

— Evet general, size iletecek çok önemli haberlerim var, fakat sizinle yalnız konuşmayı arzu ederdim.

— Ah! Constant'ı sorun etmeyin, Constant hiç kimse değil.

— Madem öyle buyuruyorsunuz General, Pichegru'nün Paris'te olduğunu söyleyecektim.

— Biliyorum, diye cevap verdi Bonaparte, Fouché bana bunu zaten söylemişti.

— Evet! Fakat size söylemediği şey, Fouché'nin bilmediği şey, Pichegru ile Moreau'nun görüştükleri ve birlikte komplo kurdukları.

— Tek kelime daha söylemeyin! dedi Bonaparte.

Bir parmağını dudaklarına götürerek Réal'e susmasını işaret etti.

Bonaparte sabah tuvaletini hızlıca bitirtti ve danıştay üyesini çalışma odasına götürürken:

— Bakalım hele! dedi, hakkınız var, eğer bana açıkladığınız doğruysa, gerçekten çok önemli haber.

Ve Bonaparte daha önce bir iki defa belirttiğimiz başparmak hareketini göğsünün üzerinde çabucak yapıverdi.

---

* Bu bölüm üzerine (Réal'in Constant önünde yaptığı açıklama) bkz. Desmarets, a.g.e., I, s.95-96. (Fr.e.n.)

Réal olup bitenleri anlattı.

— Ayrıca verdiği yazılı ifadenin yanınızda olduğunu mu söylüyorsunuz? diye sordu Bonaparte.

— Buyrun işte, dedi Réal.

Bonaparte mektubu aceleyle çekip aldı, neredeyse yırtacaktı.

Gerçekten de Moreau'nun, kendini hedef alan herhangi bir komployla işbirliği yapması onun için büyük bir haberdi. Ona askerî strateji açısından sadece Moreau ile Pichegru meydan okuyabilirdi. Haklı ya da haksız olarak Fransa'ya ihanetle suçlanan, *18 Fructidor*'da Sinnamary'ye gönderilen Pichegru, Tanrı'nın eli karışmış gibi görünen bir mucize eseri kurtulmuş olmasına rağmen, Bonaparte için artık çekinilecek biri değildi.

Hâlâ Hohenlinden çarpışmasıyla ışıl ışıl parlayan, o bilgi dolu güzel zaferi Bonaparte tarafından yeterince takdir edilmemiş herhangi bir vatandaş gibi Paris'te yaşayan Moreau'nun ise tam tersine muazzam bir taraftarı vardı. *18 Fructidor*'da ve *13 Vendémiaire*'de Bonaparte işlerden sadece Jakobenleri, yani aşırı cumhuriyet taraftarlarını uzaklaştırmıştı. Ama başkonsülün yavaş yavaş iktidarı ele geçirdiğini ve adım adım krallığa doğru yürüdüğünü gören bütün ılımlı cumhuriyet taraftarları, maddi açıdan olmasa bile, en azından zihinsel olarak Moreau'nun etrafında toplanmıştı. '89'un, hatta '93'ün ilkelerine sadık kalmış üç dört generalin desteğiyle, görünürde Augereau ile Bernadotte'un, perdenin arkasında ise Malet, Oudet ve Philadelphe'lerin temsil ettikleri, ordu içindeki sürekli komployla, Moreau cidden çekinilecek bir rakipti. Oysa aniden, kendisine ismini verdikleri Fabius gibi kusursuz bir cumhuriyetçi olan, insanlara ve şeylere aşınma zamanı tanımak gerektiğini söyleyen o özdeyişi kendine düstur edinmiş, uygun zamanı kollayan Moreau, işte o Moreau, bir yanında Condéci Pichegru, diğer yanında Chouan Georges ile birlikte, bir kralcı komploya, zamanını

beklemeden gözü kapalı girişiyordu. Bonaparte gülümsedi, gözünü gökyüzüne çevirdi ve şunları söyledi:

— Gerçekten bir yıldızım var demek!

Sonra, Réal'e hitaben:

— Bu mektubu o mu yazmış?

— Evet general.

— Ve imzalamış mı?

— İmzalamış.

— Bakalım şuna.

Ve büyük bir merakla okudu:

Mezarın kapılarından çıkan ve hâlâ ölümün gölgelerini taşıyan bir insan bu; kalleşlikleriyle kendisini ve yandaşlarını içinde bulundukları o uçuruma atanlardan intikam alınmasını istiyor. Fransa'ya Bourbonların davasını desteklemek için gönderildikten sonra, kendini ya Moreau için dövüşmek ya da görevinin yegâne konusu olan girişimden vazgeçmek zorunda buluyor...

Bonaparte ara verdi,

— Moreau için dövüşmek de ne? diye sordu.

— Devam edin, dedi Réal.

Bourbon hanedanından bir prens, kralcıların başına geçmek için Fransa'ya gelmeliydi. Moreau Bourbonların davasına katılma sözü vermişti. Kralcılar Fransa'ya gelince Moreau sözünü geri aldı. Onlara kendisi için çalışmalarını ve onu diktatör olarak atamalarını teklif etti. İşte olanlar; bunların takdiri size kalmıştır.

Moreau'nun emri altında hizmet etmiş bir general olan Lajolais, onun tarafından Londra'daki prensin yanına gönderildi. Aracılığı Pichegru yapıyordu. Lajolais, Moreau'nun adına ve payına teklif edilen planın temel noktalarını benimser. Prens yola çıkmaya hazırlanır, ama Paris'te Moreau, Pichegru ve Georges arasında yapılan toplantılarda Moreau niyetini belli eder ve sadece bir diktatör için harekete geçebileceğini, ama bir kral için bunu yapmayacağını beyan eder. Fikir ayrılığı ve kralcı partinin neredeyse tamamen mahvolması bundan kaynaklanır.

Aynı Lajolais'yi 25 Ocak'ta Paris'te, beraber bulunduğumuz arabadan Georges ile Pichegru'yü, onları birkaç adım ötede bekleyen

Moreau'nun yanına götürmek için Madeleine Bulvarı'na geldiğinde gördüm; Champs-Élysées'de aralarındaki toplantıda Moreau kralı tekrar işbaşına getirmenin mümkün olmadığını ileri sürdü ve diktatör unvanıyla hükûmetin başına kendisinin geçmesini önerdi; kralcılara ancak kendi işbirlikçileri ya da askerleri olma şansını bırakmaktaydı.

Prens Fransa'ya ancak üç generalin aralarındaki toplantıların sonucunu öğrendikten ve harekete geçme konusunda aralarında tam bir birlik ve eksiksiz bir uyum sağlandıktan sonra gelecekti.

Georges her tür suikast ve bomba fikrine karşı çıktı; Londra'da bunun nedenini kesinlikle açıklamıştı; sadece kendisinin ve subaylarının bedelini canlarıyla ödeyebilecekleri bir güç çatışması istiyordu. Bu saldırının hedefi, başkonsülün, bunun sonucunda da hükûmetin ele geçirilmesiydi.

Daha bir saat önce kendi canına kastetmiş ve küçük düşürülen bir hükûmetin kendisine hazırladığı ölümü önünde gören bir adamın iddiasının sizin nezdinizde ne gibi bir ağırlığı olur, bilmem; fakat umutsuzluk çığlığımı tutamıyorum ve beni bu duruma düşüren insana saldırmadan edemiyorum. Üstüne üstlük, içine bulaştırıldığım büyük davanın devamında, ileri sürdüğüm her şeyi doğrulayan olgular bulunabilecektir.

BOUVET DE LOZIER.*

Bonaparte okumayı bitirdikten sonra bir an sessiz kaldı. Ciddi bir zihinsel çabayla bir sorunu çözmeye uğraştığı barizdi.

Sonra, kendi kendine söylenerek:

— Benim için endişe yaratabilecek tek adamın, dedi, bana karşı şansı olabilecek tek adamın böylesine beceriksizce mahvolması! İmkânsız bu!

— Moreau'yu hemen tutuklatmamı ister misiniz? diye sordu Réal.

Başkonsül kafasını salladı.

— Moreau çok önemli bir adam, dedi, benim doğrudan muhalifim, ondan kurtulmam da bir o kadar önemli. Kamu-

* Bouvet'nin mektubu Marco de Saint-Hilaire, a.g.e., I, s. 145-148'de verilmektedir. (Fr.e.n.)

oyunun tahminlerine bu şekilde maruz kalmayacak kadar çok çıkarım var.

— Ama ya Moreau yine de komploda Pichegru'yle beraber hareket ediyorsa? diye itiraz etti Réal.

— Hem size söylemem lazım ki, diye sürdürdü Bonaparte, Pichegru'nün Paris'te olduğundan sadece Fouché ve sizin kendisini asan adamınızın bu gece söyledikleri sayesinde haberdarım. Bakın işte, bütün İngiliz gazeteleri ondan bugün hâlâ Londra'da veya yakınlarında bir yerlerdeymiş gibi bahsediyor. Bütün bu gazetelerin bana karşı olduğunu ve Fransız hükûmetine karşı komplo kurduklarını iyi biliyorum.

— Her halükârda, dedi Réal, kapıları kapattırdım ve girmek için gelen herkesin sıkı bir biçimde incelenmesini emrettim.

— Özellikle de çıkmak isteyenlerin, dedi Bonaparte.

— Ertesi gün büyük bir teftiş yapmayacak mıydınız yurttaş başkonsül?

— Evet.

— Öyleyse iptal etmek lazım.

— Bu da nereden çıktı?

— Çünkü belki de hâlâ Paris sokaklarında dolanan altmış civarında komplocu var; başkentten bütün çıkış yollarının kapatıldığını görünce, ümitsiz bir hamleye kalkışacaklardır.

— Madem öyle, dedi Bonaparte, bu benim işim mi? Benim can güvenliğimi sağlamak sizin göreviniz değil mi?

— General, diye karşılık verdi Réal, ancak teftişinizi ertelemeniz şartıyla şahsınızın güvenliğine kefil olabiliriz.

— Sayın danıştay üyesi, size tekrar ediyorum, dedi sabırsızlanmaya başlayan Bonaparte; herkes kendi işiyle uğraşsın; sizin işiniz ben teftişe çıktığımda katledilmemem için göz kulak olmaktır, benim işimse katledilme riskini alarak teftişlere çıkmaktır.

— General, temkinsizlik bu.

— Mösyö Réal, diye karşılık verdi Bonaparte, bir danıştay üyesi gibi konuşuyorsunuz; Fransa'da en çok cesaret konusunda temkinli olunmaya başlandı!

Ve danıştay üyesine sırtını dönerek Savary'ye:

— Atlı bir emir eri gönderin, Fouché derhâl yanıma gelsin.

Tuileries'yle Fouché'nin oturduğu Bac Sokağı arasında büyük bir mesafe yoktu. Böylece on dakika sonra gerçek zaptiye nazırının arabası Tuileries'nin kapısında duruyordu.

Büyük adımlarla yürüyen Bonaparte'ın kendi kendine öfkelendiğini gördü.

— Çabuk olun! dedi Fouché'ye. Bouvet de Lozier'nin az önce hapishanede kendini boğmaya kalkıştığını biliyor musunuz?

— Zamanında yetişip onu kurtardıklarını, Mösyö Desmarets'in yanına götürüldüğünü, orada Mösyö Réal tarafından sorgulandığını ve bir ifadeye imza attığını da biliyorum, diye cevapladı Fouché, soğuk bir ifadeyle.

— İfadesinde Pichegru'nün Paris'te olduğunu söylüyor.

— Ben bunu size ondan önce söylememiş miydim?

— Evet, ama bana Moreau'yla birlikte komplo düzenlemeye geldiğini söylememiştiniz.

— O sırada henüz bilmiyordum bunu ya da en azından kesin olarak bilmiyordum; sadece şüphelerim vardı ve bu şüphelerimi size açmıştım.

— Peki bugün kesin biçimde biliyor musunuz? diye sordu Bonaparte.

— Korkunç bir adamsınız, dedi Fouché; size her şeyi, hem de olmadan önce söylemek gerekiyor, böylelikle hiçbir yeni haber getirilemiyor. Meseleyi kendi bildiğim şekilde sonuna vardırmama izin vermeniz koşuluyla, tam olarak hangi noktada olduğumu bilmek ister misiniz?

— Koşulunuzu kabul etmiyorum ve hangi noktada olduğunuzu bilmek istiyorum.

— Madem öyle, işte söylüyorum. Hepimizin kendi rolü var: Réal'in dün kendini asan Bouvet de Lozier'si var, benim de elimde belki yarın kendini asacak Lajolais var. Lajolais'yi tutuklattım, onu sorguya çektim, sorgu zaptında neler olduğunu bilmek ister misiniz? Görmek isteyeceğinizi düşünerek yanımda getirdim. İşte soruları çıkarılmış kısa bir özeti.

Ortak bir dost olan Rahip David'in sayesinde, eskiden araları bozuk olan Pichegru ile Moreau'nun nihayet barıştıklarını bir süredir biliyordum. Geçen yaz Moreau'yu birçok defa gördüm; bana Pichegru'yle görüşmek istediğini söyledi. Bu sorunu halletmek amacıyla Londra'ya gittim; orada Pichegru'yü gördüm, ona Moreau'nun talebinden söz ettim. Pichegru aynı şeyi onun da temenni ettiğini ve İngiltere'den ayrılmak için böyle bir yakınlaşma fırsatını seve seve kabul edeceğini söyledi.

Daha ancak on beş gün geçmişti ki karşımıza çıkan o fırsattan yararlandık. Pichegru o sırada Arcade Sokağı'nda kalıyordu; randevunun yeri Madeleine Bulvarı üzerinde, Basse-du-Rempart Sokağı'nın hizası olarak belirlendi. Moreau kendi evinden, yani Anjou-Saint-Honoré Sokağı'ndan faytonla geldi.

Madeleine'de indi; ben de ağır ağır ilerleyen arabanın içinde kaldım. İki general belirlenen yerde buluştular. Yaklaşık on beş dakika birlikte yürüdüler. O ilk görüşmede birbirlerine ne söylediklerini hiç bilemiyorum. Diğer iki görüşme bizzat Moreau'nun Anjou-Saint-Honoré Sokağı'nda kaldığı evde gerçekleşti. Bu kez Pichegru'yü, kaldığı yeri değiştirttiğim için Chaillot Sokağı'nda bekliyordum. Moreau'dan çok kızgın bir halde döndü. Hoşnutsuzluğunun sebebini sorduğumda da bana:

— Çıkar gütmeyen sert yürekli insan Moreau bize ne teklif etti, biliyor musunuz? dedi. Bizden kendisini diktatör yapmamızı istedi. Diktatörlüğü kabullenmeye tenezzül edecek! Bu... tutkuları olan biri ve o da hükmetmek istiyor. Madem öyle, ona çok başarılar diliyorum; fakat benim görüşüme göre Fransa'yı üç ay yönetemez.

— Moreau'yu tutuklamayı düşünüyor musunuz? diye sordu Bonaparte.

— Bunda hiçbir mahzur görmüyorum, dedi Fouché, kişiliğini tanıdığımız kadarıyla üç ay sonra da bugünkünden daha aklı başında olmayacak. O halde, ikisinin isminin birlikte telaffuz edilmesi ve Paris sokaklarındaki afişlerde yan yana görülmesi için Pichegru'yü de aynı anda tutuklamak gerekir.

— Pichegru'nün şimdi nerede kaldığını biliyor musunuz?

— Kaldığı yeri ona ben buldum; Leblanc adlı eski bir uşağının evinde. Bana pahalıya mal oluyor, ama her yaptığını öğreniyorum.

— Öyleyse Pichegru'yü tutuklama işini üstleniyor musunuz?

— Kesinlikle. Réal'e Moreau'yu tutuklama görevini verebilirsiniz, bu güç olmaz; hem bu güven göstergesi danıştay üyemizin de çok hoşuna gider. Moreau'nun saat kaçta Temple'da olacağını bana bildirsin, Pichegru de ondan yarım saat sonra orada olacaktır.

— Şimdi, diye baştan aldı Bonaparte, pazar günü bir teftişim olduğunu biliyorsunuz. Réal bana bunu ertelememi tavsiye ediyor.

— Bilakis teftişinizi yapın, dedi Fouché, çok iyi bir etki yaratır.

— Ne tuhaf şey, dedi Bonaparte, Fouché'ye bakarak, gözüpek biri olduğunuzu düşünmüyordum, oysa bana sürekli en cesur tavsiyelerde bulunuyorsunuz.

— Yerine getirmeye kendim mecbur olmadığım tavsiyeler bunlar, dedi Fouché her zamanki hayâsızlığıyla.

İki generali tutuklama emri aynı anda, aynı masada, aynı kalemle imzalandı. Savary Réal'e Moreau'nun tutuklanma emrini götürdü, Fouché de Pichegru'nünkini yanına aldı.

Moreau'nun tutuklanma emrini en iyi arkadaşlarından biri olan Moncey, jandarma genel komutanı sıfatıyla aldı.

Bu emir yüksek yargıca sunulduğunda, yanında Bonaparte'ın şu tavsiyesi bulunuyordu:

Mösyö Régnier,

General Moreau'yu Temple'a götürmeden önce, benimle konuşmak isteyip istemediğini öğrenin. Arzu ettiği takdirde onu arabanıza alın ve bana getirin. Her şey aramızda halledilebilir.

Fouché'ye Pichegru hakkında bu tarzda hiçbir tavsiyede bulunulmamıştı. Ama yine de Pichegru, Bonaparte'ın eski bir tanıdığıydı, çünkü Brienne askerî okulunda onun yardımcı öğretmeni olmuştu.

Bonaparte kendi okul anılarından hazzetmezdi: Ailesinin küçük bir soyluluk unvanına sahip olması ve ona azıcık para gönderebilmesi yüzünden çok sık aşağılanmıştı.

XXXV
Tutuklamalar

Moreau ile Pichegru'nün ertesi gün tutuklanması kararlaştırılmıştı.

Bonaparte, Moreau'nun tutuklanmasının Paris'te yaratacağı etki konusunda endişe duymuyor değildi.

Bizzat Moreau'ya yaptığı haksızlık, ona ne kadar değer verdiğini gösteriyordu.

Bu nedenle Bonaparte, Moreau'nun mümkünse Grosbois'daki arazisinde tutuklanmasını tercih ediyordu.

Sabah saat ona doğru, hiç haber alamayıp kesin bilgilerle haberdar edilmeyi isteyince, Constant'ı çağırdı ve ona Faubourg Saint-Honoré'de bir tur atma emrini verdi. Dediğimiz gibi, Moreau'nun Anjou Sokağı'nda bulunan evinin etrafında dolanırsa, olup bitenleri muhtemelen öğrenirdi; tabii eğer bir şey olup bittiyse.

Constant emre uydu; fakat hem Faubourg Saint-Honoré'de hem de Anjou Sokağı'nda sadece birkaç ajan gördü; onları hiç kimse tanımıyordu, ama Tuileries etrafın-

da dolandıklarını görmeye alışkın olduğundan kendisi tanıyordu. İçlerinde en iyi tanıdıklarından birine sorular sordu. Moreau'nun muhtemelen kır evinde olduğu cevabını aldı. Paris'teki evinde bulunamamıştı.

Constant geri dönerken, onun başkonsülün uşağı olduğunu hatırlamış olan ajan peşinden koştu ve ona Moreau'nun Charenton Köprüsü üzerinde tutuklanıp Temple'a götürüldüğünü haber verdi. Hiç direnmemiş, kendi arabasından ajanın faytonuna geçmişti; Temple'a getirildiğinde yüksek yargıç Régnier ona Bonaparte'ı görmek isteyip istemediğini sorunca da, başkonsülden bir görüşme talep etmesi için hiçbir sebep olmadığı cevabını vermişti.

Bonaparte'ın Moreau'ya duyduğu nefrette büyük bir adaletsizlik vardı; ama diğer tarafta da, Moreau'nun Bonaparte'a duyduğu nefrette de belli bir aşağılık duygusu vardı.

Zira bu nefret kendisinden değil, iki kadından kaynaklanıyordu; bunun ilhamını karısıyla kayınvalidesinden almıştı. Madam Bonaparte Moreau'yu, kendi gibi Martinique Adası'nda doğmuş arkadaşı Matmazel Hulot ile evlendirmişti. Tatlı, sevecen, insanı iyi bir eş ve iyi bir anne yapan bütün vasıflara mâlik genç bir kızdı; kocasını tutkuyla seviyor ve taşıdığı şanlı isimden gurur duyuyordu. Ne yazık ki meziyetleri arasında, annesinin fikirlerine, arzularına ve tutkularına mutlak bir saygı duymak da vardı. Madam Hulot hırslıydı ve damadının şöhretinin Bonaparte'ınkiyle aynı düzeyde olduğunu düşünerek, kızı için Joséphine'in konumuna benzer bir mevki istemekteydi. Annelik sevgisi sonu gelmeyen bir ağlayıp sızlamaya ve bitmek bilmeyen yakınmalara dönüştü; kızı da bunları kocasına anlattı. Eski Romalının dingin kişiliği bunu kaldıramayıp hırçınlaştı, evi bir muhalefet merkezi haline geldi, bütün hoşnutsuzlar orada buluşmaya başladı; başkonsülün her yaptığı, iğneleyici alaylara, buruk kınamalara konu oluyordu. Moreau'nun hayalci ve melankolik kişliği endişe verici bir hal aldı, haksız

olduğunda nefretle doluyor, memnun olmadığında komplo düzenliyordu.

Bonaparte da, Moreau'nun tutuklanıp bir süre kendi başına kaldığında, karısı ve kayınvalidesinin etkisinden kurtularak kendine geleceğini umuyordu.

— Ne oldu? diye sordu, o tutuklandıktan sonra gördüğü Régnier'ye, bana onu getiriyor musunuz?

— Hayır general; sizden bir görüşme talep etmesi için hiçbir neden olmadığını söyledi.

Bonaparte yüksek yargıca ters ters baktı ve omuzlarını silkerek:

— Bir budalayla uğraşmak tam da budur zaten, dedi.

Yalnız, budala hangisiydi?

Yüksek yargıç Bonaparte'ın Moreau'yu kastettiğini sandı.

Bizse Bonaparte'ın Régnier'yi kastettiğini sanıyoruz.

Pichegru de tutuklanmıştı:* Ancak onunla işler Moreau'yla olduğu gibi sessiz sedasız olup bitmemişti.

Fouché'nin başkonsüle Pichegru'nün saklandığı yeri bildiğini söylediğini hatırlıyoruz.

Gerçekten de Limousinli uyanıklığı sayesinde onu Paris'e geldiğinden beri hiç gözden kaybetmemişti.

Arcade Sokağı'ndan sonra onu Chaillot Sokağı'nda izlemişti; Chaillot Sokağı'ndan ayrılmak zorunda kaldığında da Coster Saint-Victor tarafından eski kadın arkadaşı güzel Aurélie de Saint-Amour'un evinde saklamıştı; o evde her yerdekinden daha güvendeydi. Fakat Alcibiade'daki son sığınağı Pichegru'nün katı ahlâkına uymuyordu. Eski bir uşağının –kimilerinin dediğine göre de eski emir erinin– onu ağırlamayı teklif etmesi üzerine, güzel kibar fahişenin Colonnes Sokağı'ndaki evinden ayrıldı ve Chabanais Sokağı'na geçti.

Orada iki gün kalmıştı.

Fouché onu sadece bu iki gün boyunca gözden kaybetmişti.

---

* 28 Şubat 1804. (ç.n.)

Bu yeni sığınakta hiçbir sorun yaşamadan on beş gün kaldı. Fouché'nin on iki gündür onu yeniden göz hapsind tutuyordu.

Moreau tutuklanmadan bir gün önce, Leblanc adında bir adam bizzat General Murat ile görüşmek için ısrar etmişti.

Bonaparte'ın eniştesi olan, *18 Brumaire*'de ona o denli güçlü bir destek veren Murat, hatırlanacağı gibi Junot'nun yerine Paris valiliğine atanmıştı.

Meşgul olduğu işler altında ezilen Murat, kendisinden talep edilen bu görüşmeyi önce reddetti; fakat Pichegru adının anılması üzerine bütün kapılar açıldı.

— Sayın vali bey, dedi elli yaşlarında bir adam, size Pichegru'yü teslim etmeyi önermeye geldim.

— Teslim etmeyi mi, satmayı mı?

Adam bir an başını eğdi ve sessizliğini bozmadı.

— Satmayı, diye mırıldandı.

— Kaça?

— Yüz bin frank.

— Vay canına! Dostum, çok pahalıymış!

— General, dedi adam başını kaldırarak, böyle bir alçaklık yapıldığında, en azından bedeli ödenmeli.

— Adresini bu akşama öğrenip onu istediğimde yakalayabilecek miyim?

— Para ödendikten sonra, istediğinizi yapmakta serbestsiniz; dilerseniz benim ruhumu da şeytana satabilirsiniz.

— Bu meblağı hazırlatacağım, dedi Murat. Pichegru nerede?

— Evimde, Chabanais Sokağı 5 numarada.

— Bana yazılı olarak odanın tasvirini yapın.

— Dördüncü katta, bir oda ve ayakyolu, iki penceresi sokağa bakıyor, bir kapısı sahanlığa, diğeri de mutfağa açılıyor. Size mutfağın kapı anahtarını vereceğim, iki tane yaptırdım, hizmetçim de adamlarınızı içeri alacak. Yalnız, sizi Pichegru'nün yastığının altında daima bir çift tabanca ve bir hançerle uyuduğu konusunda uyarayım.

Murat ifadeyi okudu ve muhbirin önüne koyarak:

— Şimdi, dedi, bunu imzalamanız lazım.

Adam kalemi aldı ve "Leblanc" imzasını attı.

— Yüz bin frank için size güçlük çıkarabilirdim, dedi Murat: Yataklık edenlere karşı çıkarılan yasayı biliyor musunuz? Pichegru on beş gündür evinizde olduğu halde neden daha önce ihbar etmediniz?

— Arandığından haberim yoktu. Kendisini sürgünlüğünün kayıttan düşülmesi için gelen bir göçmen gibi takdim etmişti; Paris'e başka bir amaçla gelmiş olabileceğine yalnızca dün kanaat getirdim ve onu tutuklatarak hükûmete bir hizmette bulunabileceğime inandım; ayrıca, diye ekledi, başını eğerek, size zengin olmadığımı söylemiştim.

— Artık zengin sayılırsınız, dedi Murat, önüne banknotları ve altın tomarlarını sürerek. Bu para size mutluluk getirsin; benimse bundan kuşkum var.

Leblanc Murat'nın makamından çıkalı daha bir saat olmamıştı ki Fouché'nin geldiği bildirildi.

Murat, Bonaparte'la içli dışlıydı ve gerçek zaptiye amirinin Fouché olduğunu biliyordu.

— Generalim, dedi Fouché ona, az önce gereksiz yere yüz bin frangı çöpe attınız.

— Nasıl yani? diye sordu Murat.

— Pichegru'nün evinde olduğunu ihbar eden Leblanc adında bir alçağa bu parayı vererek.

— İnanın, böyle bir sır için bana pahalı gelmemişti.

— Çok pahalıydı, çünkü zaten nerede kaldığını biliyordum ve onu ilk emirde tutuklatabilirdim.

— Bir hataya düşmemek için odasının konumunu da biliyor muydunuz peki?

Fouché omuzlarını silkti.

— Dördüncü kat, sokağa bakan iki pencere, biri mutfağa biri sahanlığa açılan iki kapı, yastık altında iki tabanca ve bir hançer. Pichegru istediğiniz zaman Temple'da olacak.

— Bunun yarın olması lazım. Yarın Moreau tutuklanıyor.

— Tamam, dedi Fouché, yarın sabah dörtte tutuklanmış olacak; yalnız, başkonsüle karşı bu işten ben sorumluyum; sonunu da ben getirmek isterim.

— Öyle olsun, dedi Murat.

Ertesi gün gecenin üçüyle dördü arasında, Komiser Comminges, iki müfettiş ve dört jandarma sağlanan istihbarat sayesinde, Chabanais Sokağı 5 numaraya gittiler. Gözüpek ve irikıyım adamlar seçilmişti, zira Pichegru'nün inanılmaz kuvvetli olduğu ve iyice direnmeden teslim olmayacağı biliniyordu.

Elden geldiğince gürültü çıkarılmadan kapıcı uyandırıldı, bu ziyaretin sebebi bildirildi ve Leblanc'ın aşçısıyla konuşmak istendiği söylendi.

Bir gün önceden haberdar edilmiş olan bu kadın, tamamen giyinikti; aşağı indi, ev sahibinin yaptırdığı yedek anahtarla mutfağın kapısını açtı, altı ajanı ve komiseri Pichegru'nün odasına soktu.

Pichegru uyuyordu.

Altı jandarma yatağın üzerine atıldılar. Pichegru ikisini devirerek yerinden doğruldu, tabancalarını ve hançerini aradı, ama onlar çoktan yerlerinden alınmıştı.

Dört jandarma üzerine çullandı. Gömleğiyle neredeyse yarı çıplak olan Pichegru üçüne karşı kendini savunuyordu, fakat dördüncüsü kılıç darbeleriyle bacaklarını yarıyordu. Yere külçe gibi yığıldı. Bir jandarma postalını suratına dayadı, ama neredeyse aynı anda bir çığlık attı: Pichegru, bir ısırıkta postalının ve topuk kemiğinin bir parçasını koparmıştı. Diğer üçü bir kanat mandalıyla sıktıkları güçlü iplerle onu sıkıca bağlamıştı.

— Tamam, beni ele geçirdiğinizi kabul ediyorum! dedi Pichegru. Bırakın beni!

Örtüye sarıldı ve bir faytonun içine atıldı.

Sergents adlı çevirme noktasında,* arabada yanında olan komiser ve iki ajan onun artık soluk almadığını fark ettiler. Komiser ipleri gevşettirdi. Tam zamanıydı, ölmesine ramak kalmıştı.

Bu sırada bir jandarma Pichegru'nün evinde ele geçirilen belgeleri başkonsüle götürüyordu.

Pichegru'ye gelince, böyle taşınarak Mösyö Réal'in çalışma odasına getirildi.

Réal onu sorgulamayı denedi. Marco Saint-Hilaire'in muhafaza ettiği bu ilk sorgu belgesi elimizdedir** ve Pichegru'nün o anki durumunu mükemmel bir biçimde tasvir etmektedir.

— Adınız nedir? diye sordu danıştay üyesi.

— Adımı bilmiyorsanız, bunu size bildirmenin bana düşmediğini takdir edersiniz, diye cevap verdi Pichegru.

— Georges'u tanıyor musunuz?

— Hayır.

— Nereden geliyorsunuz?

— İngiltere'den.

— Nerede karaya çıktınız?

— Çıkabildiğim yerde.

— Paris'e nasıl geldiniz?

— Arabayla.

— Kiminle?

— Kendi başıma.

— Moreau'yu tanıyor musunuz?

— Evet, beni Direktuvar'a*** o ihbar etti.

— Paris'te tekrar görüştünüz mü?

— Tekrar görüşseydik, kılıçlarımıza sarılırdık.

---

* Sergents (Çavuşlar) denen bu çevirme noktasında yirmi beş polis memurundan oluşan bir güvenlik gücü bulunmaktaydı ve 1555'de Saint-Honoré Sokağı'nın Coq-Saint-Honoré (günümüzde Marengo) Sokağı'na çıktığı orta yerinde dikilmişti; 1747'de yıkılmış, fakat yerin adı öyle kalmıştır. (Fr.e.n.)

** Bkz. *Deux conspirations sous l'Empire*, a.g.e., I, s.210-212. (Fr.e.n.)

*** Fransa'da 1795-1799 arasındaki yönetimin adı. (ç.n.)

— Peki beni tanıyor musunuz?

— Elbette.

— Sık sık sizden bahsedildiğini işitmişimdir ve askerî yeteneklerinizin hakkını hep teslim etmişimdir.

— Benim için gurur okşayıcı sözler bunlar, dedi Pichegru.

— Yaralarınıza pansuman yapılacak.

— Buna gerek yok, beni hemen kurşuna dizdirin.

— Bir önadınız var mı?

— Vaftiz edilmemin üzerinden o kadar zaman geçmiş ki, hatırlamıyorum.

— Sizi bazen Charles diye çağırmıyorlar mıydı?

— Bana isnat ettiğiniz sahte yazışmada verdiğiniz isim bu; kaldı ki, yeter artık, küstah sorularınıza cevap vermeyeceğim.

Nitekim Pichegru sessizliğini korudu. Mösyö Réal'in çalışma odasına evinden aldıkları giysi ve çamaşırları getirildi.

Mübaşirlerden biri ona oda hizmetçiliği yaptı.

Temple'a girdiğinde, koyu renkli bir frak giymiş ve siyah ipek bir kravat takmıştı; ayağında kenarları kıvrılmış çizmeler vardı; vücuduna yapışan bir pantolon kılıç izleriyle kaplı bacaklarının ve baldırlarının üzerindeki çamaşır sargılarını sıkıyordu.

Sorgu bittikten sonra Mösyö Réal aceleyle Tuileries'ye gitti. Pichegru'nün belgelerinin Bonaparte'a götürüldüğünü söylemiştik. Réal onu, Pichegru'nün belgelerini değil de Fransız Guyanası'nın refaha kavuşturulması için hazırladığı bir raporu okurken buldu. Sinnamary'de kaldığı süre boyunca iklim üzerine notlar tutmuştu, İngiltere'de kaldığı süre boyunca da usta bir yorumcu olarak bu inceleme yazısını kaleme almıştı. Yazısını, tatmin edici bir sonuca ulaşmak için, kendince, on iki on dört milyon gerektiğini söyleyerek bitiriyordu.

Bu rapor Bonaparte'ı oldukça etkilemişti: Réal'in kendisine Pichegru'nün sorgusu ve tutuklanması hakkında anlattıklarını yarı dalgın dinledi. O sözünü bitirdiğinde, az önce okuduğu raporu uzattı.

— Bunu bir de siz okuyun, dedi Bonaparte.

— Bu da nedir?

— Kimi zaman olduğu gibi, kendisini suça bulaşmış bir durumda bulan masum bir adamın çalışması. Fransa'dan uzakta, ona karşı planlar yapmak yerine, hâlâ onun zaferini ve zenginliklerini artırmaya uğraşıyormuş.

— Şu işe bakın! dedi Réal, başkonsülün ona uzattığı çalışmaya göz atarak, Guyana ve anakaradaki topraklarımızın refaha kavuşturulması üzerine bir rapor bu.

— Kimin eseri olduğunu biliyor musunuz? diye sordu Bonaparte.

— Üzerinde isim görmüyorum, dedi Réal.

— Peki öyleyse, Pichegru'nün raporu bu. Ona karşı anlayışlı davranın, onunla dengi bir adamla konuşur gibi konuşun, güvenini kazanmayı deneyin, sözü Cayenne'e ve Sinnamary'ye getirin; belki de onu, projelerini uygulamaya koyması için on on iki milyonluk bir kredi açarak vali yapıp oraya göndereceğim.

Bonaparte çalışma odasına girerken, ölüm cezasına çarptırılan bir adam hakkındaki bu düşünceleriyle Réal'in kafasını iyice karıştırmıştı.

Fakat, her ne kadar iki rakibi içinde en değerlisi Pichegru olsa da, Moreau tüm popülerliğinin keyfini çıkarırken, o popülerliğini zaten yitirdiği için, Bonaparte'ın en az nefret ettiği kişi Pichegru idi. Dolayısıyla, halkın ruhunu etkilemek için Moreau'yu affetmeyi, Pichegru'yü ise ödüllendirmeyi isteyebilirdi. Bu iki yüce gönüllü davranış aracılığıyla, tek bir mırıltı bile yükselmesinden çekinmeden, grubun diğer üyelerinin kafalarını kestirebilirdi.

XXXVI
Georges

Geriye Georges kalıyordu.

Onu, diğerlerine kendilerini tehlikeye atacak zaman tanımak amacıyla mı sona saklamışlardı, yoksa, diğerlerinden daha iyi istihbarat topladığı ve onlardan daha becerikli, daha usta, daha zengin olduğu için diğerlerinin elinde olmayan araçları mı vardı? Her halükârda, Moreau ile Pichegru yakalandıklarına göre, artık uygun zaman beklemek için bir sebep kalmamıştı. Dolayısıyla Fouché ciddi ciddi Georges'un peşine düştü. Usta bir mimar, önceden bir düzine kadar evde, elde plan olmadığı takdirde keşfedilmesi neredeyse imkânsız zulalar keşfetmişti. Fouché birçok kez izini bulduğunu zannetti ve o kadar usta olmasına rağmen Georges'un ellerinden kaçtığını gördü. Hep silahlı dolaşan, yatağa giyinik giren, paraya para demeyip tepeden tırnağa silah kuşanan Georges, önüne çıkan ilk evin kapısından girip kayboluyor, ikna, altın ya da tehdit yoluyla bir sığınak buluyordu. Bu ustaca ortadan kaybolmaların ikisi ya da üçü dillere destan olmuştur.

Şubat sonuna doğru bir akşam, barındığı evden kovulan, peşine bir sürü polis memuru takılan, kapana kısılmış fare gibi umutsuz durumdaki Georges, bulvardan Faubourg Saint-Denis'ye girer. Şeffaf bir ışıklı tabelada, *Guilbart, Diş Hekimi-Cerrah* yazısını okur, çabucak zile basar, kapı açılır, kapıyı ardından kapatır, nereye gittiğini soran kapıcıya "Mösyö Guilbart'a," diye cevap verir, merdivenlerin ortasında cerrahın hizmetçisi kadına rastlar, mantoya sarılı bir adamın zorla geçmeye çalıştığını gören kadın "Hırsız var!" diye bağırmak üzeredir!

Georges cebinden bir mendil çıkarır ve yanağının üzerine bastırır.

— Diş hekimini görmek mümkün mü madam? diye sorar Georges, hafifçe inleyerek.

— Hayır beyefendi! diye cevaplar oda hizmetçisi kadın.

— Nerede peki? diye sorar Georges.

— Yattı elbette! Gece yarısı, uyku vaktidir.

— İnsancıl biriyse benim için kalkacaktır.

— İnsancıl kimseler de diğer kimseler gibi uyurlar.

— Evet, fakat yüreklerine hitap eden bir çağrı geldiğinde kalkarlar da.

— Dişiniz mi ağrıyor?

— Çok şiddetli bir diş ağrısı çektiğimi söyleyin.

— Birkaç diş çektirmeyi mi düşünüyorsunuz?

— Gerekirse hepsini.

— O zaman başka. Yalnız, mösyö diş başına en az bir Louis altını alır.

— Gerekirse iki Louis veririm.

Oda hizmetçisi kadın tekrar yukarı çıkar, Georges'u muayenehaneye sokar, koltuğun iki mumunu yakar ve odaya girer; beş dakika sonra, dışarı çıkar ve:

— Mösyö beni izlesin.

Nitekim biraz sonra doktor girer.

— Hadisenize sevgili doktor, diye haykırır Georges, sizi sabırsızlıkla bekliyorum.

— Geldim, geldim, dedi doktor; şu koltuğa oturun... Tamam, işte oturdunuz. Bana hangi dişinizin ağrıdığını gösterin.

— Hangi dişim mi ağrıyor? Lanet olsun!

— Evet.

— Bakın.

Ve Georges, ağzını açarak dişçiye otuz iki incinin pırıldadığı bir mücevher kutusu gösterir.

— Ah! Şuraya bakın! der doktor, işte pek az rastladığım cinsten bir diş takımı; peki ağrıyan dişiniz hangisi?

— Bir tür nevralji, doktor, hangisi olduğunu siz bulun.

— Hangi tarafta?

— Sağ tarafta.

— Ama alay ediyorsunuz siz, boşuna bakıyorum, çünkü tek bir çürük diş göremiyorum.

— Sizden dişimi çekmenizi keyfimden mi istiyorum sanıyorsunuz peki, doktor? Ne keyifmiş ama!

— Fakat hangisini çekmem gerek?

— Şunu, der Georges birinci azı dişini göstererek, bakın, şu işte!

— Emin misiniz?

— Çok eminim, acele edin.

— Yine de, beyefendi, sizi temin ederim ki...

— Ama, der Georges kaşlarını çatarak, beni rahatsız eden bir dişimi çektirmekte özgür olduğumu sanıyordum.

Ve Georges, yerinden doğrulmak için yaptığı hareket sırasında, iki tabancanın kabzalarını ve bir hançerin süslü sapını belki de isteyerek gösterir.

Dişçi bu kadar silahlı bir adamın hiçbir isteğinin reddedilemeyeceğini anlar; dişi pensenin içine yerleştirir, şöyle bir kanırtır ve çeker.

Georges hafif bir çığlık bile atmaz. Bir bardak alır, içine su doldurur, suyun içine de çok kibar bir tavırla birkaç damla iksir döker:

— Mösyö, der, sizin gibi, hem eli hafif hem de bileği kuvvetli birine rastlamak imkânsız. Ama yine de İngiliz yöntemini Fransız yöntemine tercih ettiğimi belirtmeme izin verin.

Ağzını çalkalar ve leğene tükürür.

— Bu tercihinizin sebebi nedir mösyö?

— İngilizlerin dişi basit bir şekilde aşağıdan yukarıya penseyle çekmeleri. Böylelikle çekilen diş doğrusal bir hatta yukarı gelir. Halbuki siz Fransızlar kanırtıyorsunuz, bu da dişin kökünü kendi ekseninde yarım tur atmaya zorluyor; acı bundan kaynaklanıyor.

— Ama canınızın yandığını hissettirmediniz.

— Bunun nedeni kendime fazlasıyla hâkim olabilmem.

— Fransız mısınız mösyö?

— Hayır, Breton'um.

Ve şöminenin üzerine iki Louis altını koyar.

Georges yolun serbest olduğunu ona haber verecek işareti henüz işitmemiştir; bu yüzden vakit kazanmaya çalışıyordur. Mösyö Guilbart ise böyle tepeden tırnağa silahlı bir müşterinin canını sıkmayı düşünmüyordur; en ufak şeyleri bile çok hoş karşılar görünür. Nihayet bir ıslık sesi çınlar.

Georges'un beklermiş gibi göründüğü işaret budur. Hemen kalkar, doktorun elini sevecenlikle sıkar ve hızla merdivenden iner.

Doktor, az önce olup bitenlerin ayırdına varamadan, az önce bir deliyle mi, yoksa bir soyguncuyla mı karşı karşıya olduğunu bilmeden yalnız kalır. Ancak ertesi gün, bir polis memuru gelip, evinin civarında gözden kaybettikleri Georges'un eşkâlini verdiği zaman, adam onu tanır.

Fakat, "otuz iki dişi yerinde düzgün ağızlı" ayrıntısını duyunca:

— Yanılıyorsunuz! Artık otuz iki dişi yok, der.

— Ne zamandan beri? diye sorar memur.

— Dün akşam dişini çektiğimden beri, der Mösyö Guilbart.

Daha önce dediğim gibi, polis kayıtlarında bir efsane haline gelen bu olaydan iki gün sonra, en önemli komplocudardan ikisi tutuklanmıştı.

Bakın nasıl oldu bu.

Okuyacağınız hikâye bir polis dedikodusu ya da bir mahkeme tutanağından alıntı değildir.

Cenova'dan Marsilya'ya, ilk kez yolculuk ettiğim buharlı gemide, sayın Rivière markisiyle karşılaştım. Pek hoş sohbeti beni ona yakınlaştırdı; fakat, tam tutuklanma hikâyesine girdiği sırada, ben deniz tutmasından mustarip

olmaya başlamıştım ve tuhaf şey, dayanılmaz acılar ortasında peşimden gelen bu titrek ses âdeta ruhumu deliyordu. Bu sıkıntılar, ancak onu dinleyip ıstırabımı gizlemek için gösterdiğim benzeri görülmemiş çabaları fark ettiği zaman bitti. Bunun sonucunda, bana anlattıkları ve o sırada çektiğim ıstırap, zihnimde kırk yıl sonra bile hâlâ dünmüş gibi mevcut kalacak şekilde yer etti.*

Mösyö de Rivière ve Mösyö Jules de Polignac birbirlerine, ancak ölüm ayırır denen cinsten, eski usul bir bağlılık duyuyorlardı; birlikte komplo kuruyorlardı; Paris'e birlikte gelmişlerdi; birlikte ölmeyi umuyorlardı.

Moreau ile Pichegru tutuklandıklarında, polis onların da peşlerine takıldı. Sığınacak yer bulamayınca, kendi yaşıtları genç bir adam olan ve soylu bankacı sınıfı mensubu olduğundan başkonsülün hükûmetine kolaylıkla bağlanan Kont Alexandre de Laborde'dan kendilerine barınacakları bir yer bulmasını istemişlerdi.

Mösyö Laborde'un konağı Chaussée d'Antin'deki Artois Sokağı'ndaydı.

Italiens Bulvarı'na gelince, Rivière markisi Hanovre Köşkü'nün** duvar ayaklarının birinin önünde durdu ve yataklık edenlerin ölüme mahkûm edileceğini bildiren zaptiye kararını okudu.

Bulvarda kendisini bekleyen Jules de Polignac'ın yanına döndü.

---

* Dumas'nın Cenova'dan Marsilya'ya yolculuğu: Dumas, Livorno'ya gitmek için Cenova'da Sully adlı gemiye bindiği sırada (24 Haziran 1835?) Rivière markisiyle karşılaşmasını anlatmaktadır (Une année à Florence, "Gênes la superbe"); deniz tutmasına uğrayan genç yazar Marki'nin üç göç hikâyesine maruz kalmıştır; öyle ki, "R... markisini bir daha hayatım boyunca göremem," der, s. 225-238, 24 Aralık 1840. Bununla birlikte, burada söz konusu olan kişi, Rivière dükü Charles François Riffardeau'dur. (Fr.e.n.)

** Neuve-Saint-Augustin Sokağı'nda, Antin Sokağı hizasında bulunan Richelieu dükünün konağı, Richelieu'nün Hanovre'un ateşkes isteğini kabul etmek için para almış olmasından kuşkulanıldığı için bu adı almıştır. (Fr.e.n.)

— Dostum, dedi, kötü bir işe kalkışmak üzereyiz: Laborde kontundan sığınma istersek, onu ve bütün ailesini de tehlikeye atmış oluruz. Parası neyse ödeyerek onunki kadar emin bir sığınak bulabiliriz: Arayalım.

Temiz kalpli Jules de Polignac, bu akıl yürütmedeki doğruluğu hissetti ve derhâl Rivière markisinden ayrıldı; o kendi yönünde, Marki de kendi yönünde bir barınak arayacaklardı.

Rivière markisi, aynı akşam, daha önce başını derde sokmamak için evine sığınmayı reddettiği Labruyère adlı eski bir oda uşağına rastladı. Bu sefer, onurlu hizmetkâr öyle üsteledi ki, o da kabul etti.

Orada hiç endişeye kapılmaksızın on sekiz gün kaldı ve arkadaşı Jules temkinsiz bir davranışta bulunmasa muhtemelen yeri keşfedilmemiş olacaktı. Jules bulduğu eve girerken kardeşi Armand'ın tutuklandığını öğrendi. O zaman ölçüp biçmeden ve hiçbir tedbir almadan, bu felaketi dostu Mösyö de Rivière'e anlatmak için koşturdu; o da o andan itibaren onunla beraber gizlenmesini önerdi.

— Girerken sizi kimse gördü mü? diye sordu Mösyö de Rivière.

— Hiç kimse, evin kapıcısı bile görmedi.

— O zaman kurtuldunuz.

Altı gündür aynı odada kalıyorlardı ki, bir akşam Jules, dostunun ısrarlarına rağmen, çok önemli olduğunu söylediği bir randevuya gitmek için dışarı çıktı.

Onu tanıyan, geri döndüğünü gören ve geceyi evin önünde geçiren bir memurun haber vermesiyle, Labruyère'in evinde Rivière markisiyle birlikte tutuklandı.

Polis komiseri, altı gün önce Pichegru'yü tutuklamış olan Comminges'den başkası değildi. İlk işi, zavallı Labruyère'e yasanın yurttaşlara evlerinde yabancı barındırmayı yasakladığını söylemek oldu; Labruyère'in buna cevabı da, Mösyö de Rivière'in onun yabancısı olmadığı, bir dostu olduğu

ve giyotin sehpasını kapıya kursalar bile onu barındırmak için kapısının ona açık olacağını söylemek oldu.

Üçü de sorgulanmak için Danıştay Üyesi Réal'in huzuruna götürüldü.

— Sayın danıştay üyesi, diye konuşmaya başladı Rivière markisi, Paris'te bulunma sebebimizi bile bilmeden beni evine kabul eden insana hiçbir kötülük gelmeyeceği hakkında sözünüzü almadan, dostumun da benim de sorularınıza cevap vermeyeceğimizi önceden belirtirim.

Danıştay üyesi söz verdi; Mösyö de Rivière:

— Elveda dostum; rahat bırakılmanızı sağladım, buna memnunum! diyerek eski uşağına sarıldı.

9 Mart Cuma günü akşam saat altıda, Caniolle adında bir asayiş memuru, nöbette olduğu zaptiyede, Montagne-Sainte-Geneviève'in aşağısına gitme ve tesadüfen oradan geçerse 53 numaralı körüklü gezinti arabasını izleme emri aldı.

Bu araba, oturduğu yeri değiştiren ve dostlarından birinin onun için kısa süre önce aylığı sekiz bin franga kiraladığı bir eve yerleşmeye giden Georges'u alacaktı.

Araba çabuk geçti, fakat Caniolle onu izledi

Caniolle bir zanlının peşinde olduğunu tahmin etmişti.

Yol üzerinde değişik noktalara yerleştirilmiş polis memurları da talimat almışlardı. Caniolle onlara aldığı emirden bahsedince onun peşinden gittiler.

Araba Saint-Étienne-du-Mont Meydanı'na kadar ağır ağır tırmandı, Sainte-Geneviève Sokağı'na döndü ve küçük bir manavın bitişiğindeki dar bir yolun karşısında durdu.

Dar yol açıktı, arabanın körüğü indirilmişti. Sürücü manava girdi ve fenerlerini yaktı. Son feneri yerine koyduğu anda, Georges ile iki dostu, Le Ridant ve Burban, bir de bir dördüncüsü, hızla oldukları yerden çıktılar ve arabaya ilk olarak Georges atladı. Üç dostunun onu izlemeye ha-

zırlandığı sırada Caniolle dirsekleriyle kendine yer açarak ortalarından geçti.

— Bu da ne demek? dedi Burban, kendisi de adamı iterek. Arabanın öbür tarafına geçecek yeterince yer yok mu?

— Bildiğim kadarıyla, dedi memur aynı ses tonuyla, kimseye bir kötülüğü yoksa insan istediği yoldan gidebilir.

Fakat gözlendiğinden şüphelenen Georges, Le Ridant'ı kendine doğru çekti ve ötekileri beklemeden atını dörtnala sürdü. Kendini savunabileceğinden ve kan dökületeceğinden dolayı Georges'un sokakta tutuklanması istenmiyordu. Dolayısıyla memura sadece arabayı takip etme emri verilmişti ve ilk şaşkınlık anında Caniolle onların uzaklaşmasına engel olamamıştı. Onları tekrar bulmak ve gözden kaybetmemek gerekiyordu.

— Peşimden gelin! diye bağırmıştı Caniolle.

Ve iki memur onu izledi.

İçlerinden birinin adı Buffet'ydi.

Saint-Hyacinthe Sokağı yokuş olmasına rağmen araba onlarla arayı açmayı sürdürdü: Aralarındaki mesafeyi koruyarak Saint-Michel Meydanı'ndan geçti. O zamanlar Liberté Sokağı olan Fossés-Monsieur-le-Prince Sokağı'na girdi ve arabanın körüğünü indirmiş olan Georges, camdan arkalarında nefes nefese koşan adamları gördüğü için manivelayı tutan Le Ridant'a:

— Atları kırbaçla, takip ediliyoruz; kırbaçla, yoksa yakalanırız; son sürat! son sürat! diye bağırdı.

Arabanın çılgınca ilerlerken çıkardığı gürültü herkesi sokağa dökmüştü. Gemi azıya alan at, dizginine asılı kalan Caniolle'u sürükleyerek birkaç adım daha attı ve durdu.

O zaman Buffet basamağın üzerine sıçradı ve arabanın içindekileri teşhis etmeyi denemek için başını körüğün altına soktu; fakat o anda iki el silah sesi duyuldu, Buffet alnının ortasına bir mermi yiyerek sırt üstü düştü. Caniolle atın dizginini tuttuğu kolun düştüğünü hissetti. Kolu kırılmıştı!

Georges ve Le Ridant, biri sağa biri sola atladılar.

Le Ridant daha on adım atamadan kendini savunmaya çalışmaksızın yakalandı; Georges ise aksine, bir elinde hançeriyle iki memurla mücadele etti.

Hasımlarının üzerine doğrulttuğu hançerini indireceği sırada Thomas adlı şapkacı bir delikanlı üzerine atlayıp onu kıskıvrak kavradı. Diğer iki seyirci, Théâtre-Français Sokağı'ndaki piyango memuru olan Lamotte ve Arkebüzcü Vignal adında bir diğeri, kollarının üzerine atılıp hançeri elinden almayı başardılar.

Georges bir faytonun içine sokularak sımsıkı bağlandı ve Desmarets'in önünde kısım şefi Dubois tarafından sorguya çekileceği zaptiye amirliğine götürüldü.

Georges'un hali iki polisi hayli şaşırtmıştı.

Desmarets onu gördüğünde kapıldığı izlenimi şöyle anlatır: "İlk kez gördüğüm Georges'u, daima, canilerini dış güçlere karşı uzağa gönderen Dağdaki Yaşlı* gibi hayal ederdim. Karşımda, tam tersine, dolgun yüzlü, parlak gözlü, teni kırışıksız, sesi gibi emin ama yumuşak bakışlı birini buluyordum. Vücudu topluca olmasına rağmen bütün hareketleri ve tavırları esnekti. Yusyuvarlak bir başı, çok kısa, dalgalı saçları vardı; favori bırakmamıştı; onda, uzun süre geniş Bretanya fundalıklarına hükmeden ölümcül komploların liderini andıran hiçbir şey yoktu."

— Ah! Zavallı, diye haykırdı Dubois kontu onu gördüğünde; ne yaptığınızı biliyor musunuz? Az önce bir aile babasını öldürdünüz, bir diğerini de yaraladınız.

Georges gülmeye başladı.

— Bu sizin hatanız, dedi.

— Nasıl? Benim hatam mı?

— Elbette: Beni bekârlara yakalatmanız lazımdı.

---

* Sadık müritlerini kendine bağlamak için haşhaşı kullanan Haşhaşinler tarikatının büyük üstadı Raşid-ed-Din El-Sinan'ın (12. yüzyıl) takma adı. Üçüncü Haçlı Seferi sırasında (1189-1191) Philippe-Auguste'e suikast düzenlemeyi tasarlamıştır. (Fr.e.n.)

XXXVII
Enghien Dükü
(2)

Bonaparte'ın arasını Bourbon hanedanıyla, hatta Avrupa'daki tüm tahtlarla ilelebet bozan Enghien dükünün ölümünden Fouché'nin ne çıkarı olacağını söylemiştik.

Şimdi de Georges, Moreau ve Pichegru, sorgularında birbiri ardına, önce belli belirsiz şekilde söylenmiş olan, Bourbon hanedanından bir prensin Paris'e gelip komplonun başına geçeceğini tekrarlayarak, Fouché'nin öngörülerini âdeta doğruluyorlardı.

Fouché'nin nefreti yüzünden yanlış bir yola sürüklenmekten çekinen Bonaparte'ın resmen olmasa da fiilen bu görevi yürüten zaptiye nazırının ileri sürdüklerinin gerçek olup olmadığını saptamak için bir jandarma gönderdiği hatırlanacaktır. Yüksek yargıç Régnier ile Danıştay Üyesi Réal'in, onun ajanlarının pasif ve bilinçsiz olduklarından kuşkuları yoktu.

Jandarma yola çıktı.

O görünmez ve meçhul güç tarafından uğurlu ya da uğursuz bir olayın gerçekleşmesi buyurulduğunda her şey, insanları alıp rasgeldiği gibi oradan buraya, aynı hedefe doğru iten bu iradenin yardımına gelir. Modern zamanlardaki büyük olayların özelliği istisnasız tüm bireylerin bu olaylar karşısında yetersiz kalmasıdır. En güçlü ve en becerikli olarak bilinen insanlar, hiçbir şeye hâkim olmamış, hiçbir şeyi yönlendirmemiş, olaylar tarafından sürüklenmişlerdir. Hareketin öncülüğünü yaptıklarında güçlü, buna ayak diremeye kalkıştıklarında değersizdirler; burada, halkın çıkarlarını temsil ettiği müddetçe parlak kalan, 1811'in o anlamsız ve boş düşlerinde de mahvolan o gerçek Bonaparte yıldızı ortaya çıkar. Romalı Sezar'larla ittifak kurarak imkânsız olanı, devrim davasını yaşlı monarşilerin davasıyla uzlaştırmayı istemiştir. Filozofun alçakgönüllü bir şaşkınlıkla görebildiği de, toplumlar üzerinde süzülen ve eylemini kendi içinde

taşıyan bu güçtür; hükûmet etme yollarını dehanın ya da zümrenin üstünlüklerinde aramamak gerekir.

Ürünler kendi lehine çevrilebilir, fakat bunun övüncünü kimse kendine mal edemez.

Gelin görün ki, bu insanın, başka her durumda bir yansıtıcıdan ibaret olacak bu jandarmanın, kendine özgü bir düşüncesi vardı. Paris'ten Enghien dükünün Georges tarafından beklenen prens olduğu inancıyla yola çıktığında, bu büyük komployu aydınlatacak seçilmiş insanın kendisi olduğuna inanmış ve o andan itibaren olayları sadece kendi bakış açısıyla değerlendirmişti.

Önce, Enghien dükünün Ettenheim'da entrikalar çevirdiğinin kesin olduğunu, bahanesi av partileri olan yedi sekiz günlük yolculukların gerçek sebebinin kesinlikle komplo düzenlemek olduğunu yazmıştı.

Daha sonra bizzat Prens'in inkâr ettiği ortadan kayboluşlarına gelince, bunların büyük yankı uyandırdığına inanmak gerekir, çünkü babası Prens Condé, İngiltere'den ona şöyle yazıyordu:

Sevgili çocuğum, burada altı aydan beri bizi, Paris'e bir yolculuk yaptığınız konusunda ikna etmeye çalışıyorlar, bazılarıysa sadece Strazburg'a kadar geldiğinizi söylüyor; bunun yaşamınızı ve özgürlüğünüzü biraz gereksiz yere riske atmak olduğunu kabul etmek gerekir, zira, ilkelerinizin gönlünüzde nasıl yer etmişse, bizim gönlümüze de öyle yer ettiği hususunda içim çok rahat.

Buna Prens şöyle cevap veriyordu:

Babacığım, tesadüfün beni getirdiği mertebe ve mevki dışında cumhuriyet topraklarına ayak basabildiğimi söylemiş olabilmek ya da buna inandırmaya uğraşmak için beni tanımamış olmak gerekir. Boyun eğemeyecek derecede mağrurum. Başkonsül belki beni yok etmeyi başarır, ama beni aşağılayamaz.*

* *Pièces relatives à la catastrophe de monseigneur le duc d'Enghien*'de bulunan bu mektuplar, Le Duc d'Enghien, *épisode historique du temps du Consulat* içinde tekrar basılmıştır. Haz. Émile Marco de Saint-Hilaire, Paris, Baudry, 1843, s. 37-39; dükün mektubu 18 Temmuz 1803 tarihlidir. (Fr.e.n.)

Ama bütün bunlardan daha da vahimi, kaderin yine o korkunç cilvelerinden biri, bu jandarmanın prensin her zaman çevresinde bulunan kişilerin adlarını sorup soruşturduğunda, aradaki mesafeye rağmen, en içli dışlı görüştüğü kişilerin Ettenheim'a sık sık gelen iki İngiliz nazırı, Münih'teki Sir Francis Drake ve Stuttgart'taki Sir Spencer Smith olduğu, ayrıca bir İngiliz komiseri olan Albay Smith'in ve General Thumery'nin de prensin çevresinde yer aldıkları söylenmişti. Üstelik Thumery, bir Alman tarafından *Thumeriez* diye telaffuz edilir; bundan *Dumouriez*'e geçmek için iki harfin değişmesi yeterliydi. Yolladığı mesajda tamamen Fransız usulü yazılmış olan General Dumouriez adı, General Thumery adının yerini aldı ve Enghien dükünün Ren'deki varlığına olağanüstü bir önem kazandırdı. Bu durum, o andan itibaren, Fransa'yı kuşatan büyük bir komplo haline geldi: Paris'teki Moreau merkezdeydi; Georges ile Pichegru komployu batıda, Dumouriez de doğuda temsil ediyorlardı ve iç savaşın etrafını saran bu çemberin ortasında, Fransa'ya ancak çırpınmak kalıyordu.

Bir başka ayrıntı daha. O devirde, bilmem bugün de öyle midir, jandarma subayları, genel müfettişlerine raporlarının bir kopyasını vermeden, kimin talimatıyla olursa olsun, asla bir görevi yerine getirmezlerdi: Bunun için de mutlak gizlilik isteyen görevlerde hiç kullanılmazlardı.

İki rapor aynı postayla geldi: Biri General Moncey'e, diğeri ise Mösyö Réal'e gönderilmişti. Mösyö Réal günün belli bir saatinde Bonaparte'la çalışırdı; General Moncey her sabah emirleri almaya gelirdi, her zamanki gibi geldi, fakat cebinde jandarmasının raporu vardı ve onu hemen Bonaparte'a iletti. Bu raporun Bonaparte üzerindeki etkisi korkunç oldu: Strazburg kapılarında silahlı bir Bourbon'un Fransa'ya girmek için kendi ölüm haberini beklediğini anlıyordu; tahtın çıkarlarını savunmak için kılıcına sarılma cesaretini gösteren tek prensin etrafında bütün bir göçmen karargâhı, İngiliz

nazırlar, İngiliz komiserler, sonunda da bizzat İngilizlerden fazla İngiliz olan bir Dumouriez. Moncey'i başından savdı, fakat raporu sakladı ve yalnız bırakılmasını emretti.

Moncey'in, çıkarken, Fouché'ye, iki konsüle ve Mösyö Réal'e saat yedide Tuileries'de olmalarını bildirme amacıyla atlı emirerleri yollaması gerekiyordu.

Bonaparte saat yedide Chateaubriand'la görüşecekti. Hemen o anda sekreteri Mösyö Méneval'e, *Hristiyanlığın Dehası*'nın yazarından görüşmeyi saat dokuza ertelemesini rica eden bir mektup yazdırdı.

Bu iki dehanın yazgısı tuhaf bir şekilde birbirini izlemişti. İkisi de 1769 doğumluydu; ikisi de otuz iki yaşına basmıştı.* Birbirine üç yüz fersah mesafede doğan, birbirlerini tanımasalar da, daha sonra karşılaşacak, fikir birliği yapacak, fikir ayrılığına düşecek, yeniden bir araya gelecek olan bu iki adamdan biri eğitimi sırasında kolejin o büyük ve kasvetli duvarlarının gölgesinde generalleri ve devlet adamlarını yaratan o katı yönetmeliklere boyun eğecek, diğeri ise liman kıyılarında avare avare dolanıp rüzgârlar ve dalgalarla dostluk ederken, hayalperestlerin ve şairlerin yaratıcısı olan o iki büyük hocayla, Doğa'dan başka kitabı, Tanrı'dan başka eğiticisi olmadan yetişecekti.

Ayrıca birinin daima bir hedefi olmuştu ve ne kadar yüce olursa olsun bu hedefe ulaşmıştı; diğerinin ise sadece arzuları olmuştu ve bu arzuları hiçbir zaman gerçekleşmemişti. Biri mekânı ölçmek, diğeri sonsuzu fethetmek istiyordu.

1791'de Bonaparte olayların gelişmesini beklemek için üç ay ailesinin yanına döndü.

1791'de Chateaubriand Amerika'nın kuzeybatısından Hindistan'a giden geçidi keşfetmeyi denemek için Saint-Malo'da gemiye bindi: Şairi izleyelim.

---

* A. Dumas 7-14 Temmuz 1848 tarihli *La Patrie* dergisinde yayımlanan ve *Les morts vont vite*'e tekrar alınan nekrolojik makalesini tekrar ele almaktadır. (Fr.e.n.)

Chateaubriand, 6 Mayıs sabahı saat 6'da Saint-Malo'dan ayrılır. Daha sonra Chactas'ı da* götüreceği Azor Adaları'na varır; rüzgâr onu Newfoundland kıyılarına doğru sürükler, boğazdan geçer, Saint-Pierre'de on beş gün konaklayarak adayı sürekli saran sisler ortasında kaybolmuş bir halde kalır; bulutların ve rüzgâr dalgalarının ortasında dolaşıp görünmez bir denizin kükremelerini dinleyerek, havlı ve ölü bir fundalık üzerinde yolunu kaybettiğinde, tek rehberi kayalar arasında yuvarlanan bir tür kırmızımsı seldir.

On beş gün konakladıktan sonra, yolcu Saint-Pierre'den ayrılır ve Maryland kıyılarına varır; orada, içi huzur dolar; ama şairin umurunda mıdır? Geceler hayranlık vericidir, gün ağarmaları göz kamaştırıcıdır, alacakaranlıklar harikuladedir; güvertede oturup dalgalara gömülmek üzere olan ve Okyanus'un sınırsız ufkunun ortasında geminin ipleri arasından beliren güneşin izlediği yolu izler.

Nihayet bir gün, dalgalar üzerinde, hareketsiz olmasalar biraz daha koyu yeşil dalgalar sanılabilecek birkaç ağaç zirvesi fark edilmişti. Amerika'ydı bu!

Vahşi yazgıları, meçhul yıllıkları olan, Seneca'nın sezdiği,** Kolomb'un keşfettiği, Vespuci'nin adını koyduğu, fakat henüz hiç kimsenin henüz tarihini yazamadığı o dünya, yirmi iki yaşındaki bu şair için uçsuz bucaksız düşüncelerin başlangıcıydı.

Amerika'yı ziyaret etmek için en uygun zamandı! Fransız kılıçlarının yardımıyla yaptığı devrimi, fethettiği özgürlüğü okyanus üzerinden Fransa'ya geri gönderen Amerika karşısındaydı.

---

* Chateaubriand'ın *Atala* romanının kahramanı olan yerli. (ç.n.)

** "Daha sonra, yılların akışında, Okyanus'un dünya üzerindeki etkisinin gevşeyeceği, yeryüzünün tüm muazzamlığıyla açılacağı, Thetis'in bize yeni dünyalar açacağı ve Thule'nin artık evrenin sınırı olmayacağı zamanlar gelecek," (*Médée*, 375.-379. Dizeler, çev. Ch. Guitard, Flammarion, "GF", Paris, 1997). (Fr.e.n.)

Yüz yıl önce, Guillaume Penn'in birkaç başıboş kızılderiliden satın aldığı bir arazi parçasında serpilip açan bir şehrin kuruluşunda hazır bulunmak tuhaf bir duyguydu. Nihayet, herhangi bir yeni Cadmus tarafından güllelerin açtığı çukurlara insan ekilmiş gibi görünen bir savaş meydanı üzerinde bir ulusun doğuşunu görmek güzel bir gösteriydi.

Chateaubriand, Philadelphia'da, şehri görmekten ziyade Washington'ı görmek için mola verdi. Washington ona Paris galiplerinin gönderdiği bir Bastille anahtarını gösterir. Chateaubriand'ın henüz ona gösterecek bir şeyi yoktur; dönüşünde, *Hristiyanlığın Dehası*'nı gösterebilirdi.

Şair yaşamı boyunca yasa koyucuya yaptığı bu ziyaretinin hatırasını saklamıştır. Kuşkusuz Washington onu, kabul ettiği günün akşamı unutmuştu. Hem generali hem de kurucusu olduğu halkın başkanı olan Washington zaferinin doruğundaydı. Chateaubriand gençliğin belirsizlikler içeren o dönemini yaşıyordu ve henüz gelecekteki ününün ihtişamının ilk parıltıları bile belirmemişti. Washington, sonraları kendisi ve Napoléon hakkında, "Benim gibi, Avrupa'nın fatihini ve Amerika'nın yasa koyucusunu görmüş olanlar, bugün bakışlarını dünya sahnesinden başka yöne çevirir: Ağlatan ya da güldüren bazı palyaçoların söylediklerine ilgilenme zahmetine değmez,"* demiş bir kişi hakkında hiçbir öngörüde bulunamadan ölmüştür.

Washington, Chateaubriand'ın Amerikan kentleri içinde görüp görebileceği en ilginç şeydi. Kaldı ki bu yolcunun Atlas Okyanusu'nu katedip Yeni Dünya'ya ayak basması, her yerde hemen hemen birbirine benzeyen insanları görmek için değildi. Buraya, Amerika'nın bakir ormanlarının derinliğinde, okyanus gibi büyük göllerinin kıyısında, çöl gibi uçsuz bucaksız otlaklarının ortasında, ıssızlığın içinde konuşan o sesi aramak için gelmişti.

---

* Chateaubriand, *Voyage en Amérique*, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, I, s. 682. (Fr.e.n.)

Yolcunun hissettikleri hakkındaki açıklamalarını dinleyelim. O dönemde, Cooper tarafından hayran olunacak şekilde anlatılmış ve şiirleştirilmiş bütün bu ülkenin, tanınmadığını söylemek gerekir. Bu ülkenin izini sürerken yolunu şaşıran Gabriel Ferry, henüz *Altın Arayıcıları*'nı ya da *Kızılderili Costal*'i yazmamıştı; Gustave Aimard, ormanlarının derinliklerinden, o hayat verdiği efsaneler dünyasını çıkarmamıştı; hayır, ormanda ve otlakta her şey bakirdi, orman ve otlağın üzerindeki perdeyi kaldıracak ilk kişi onları *Yaratılış* günündeki gibi tertemiz ve saf bulacaktı.

Mohawk Çölü'nü katettikten sonra, balta girmemiş olmakla kalmayıp insan ayağı bile değmemiş ormanlara girince, âdeta kendimden geçtim, sağıma soluma dikkat etmeden ağaçtan ağaca ilerlerken, kendi kendime "Burada artık izlenecek yol yok, kent yok, daracık evler yok, başkanlar yok, cumhuriyetler yok, krallar yok..." diyordum. Bu ezelî haklarıma nihayet kavuşmuş olup olmadığımı anlamak için binlerce iradi hareket yapıyor ve deli olduğuma kanaat getiren iri Hollandalı kılavuzumu kudurtuyordum.*

Yolcu kısa sürede uygarlıkla vedalaşmıştır: *ajoupa*'dan** başka barınağı, topraktan başka yatağı, mantolardan başka örtüsü, gökyüzünden başka yatak gölgeliği yoktur artık.

Atlara gelince, boyunlarında bir çıngırakla serbestçe dolaşmaktadırlar; hayran olunacak bir korunma güdüsüyle de, sahiplerinin haşereleri kovmak ve yılanları uzak tutmak için yaktıkları ateşi asla gözden yitirmiyorlardır.

O zaman Sterne tarzında bir yolculuk başlar: Yalnız, yolcu uygarlığın tohumlarını ekmek yerine, ıssızlığın içine yayılır. Aniden bir kızılderili köyü belirir ya da birdenbire gezgin bir kabile görülür. O zaman uygarlığın insanı çölün insanına, yerkürenin her tarafında anlaşılan evrensel kardeşliğin

---

* a.g.e., s. 684. (Fr.e.n.)

** Kazıklar üzerinde duran, dallar ve yapraklarla çabucak örtülen bir tür kulübe. (Littré). (Fr.e.n.)

işaretlerinden birini yapar; o zaman müstakbel ev sahipleri ona yabancının şarkısını söylemeye başlar:

İşte yabancı, işte Büyük Ruh'un elçisi.

Bu şarkıdan sonra, bir çocuk gelip onu elinden tutup kulübeye götürürken şöyle der:

— İşte yabancı!

Ve *sachem** cevap verir:

— Çocuk, adamı benim kulübeme götür.

Yolcu, çocuğun himayesi altına giriyordu ve Yunanlarda olduğu gibi ocağın külleri üzerine oturuyordu. Ona barış çubuğu uzatılıyordu. Üç nefes çekiyordu ve kadınlar teselli şarkısını söylüyorlardı:

Yabancı kendine bir ana ve bir kadın buldu; güneş önceden de olduğu gibi, onun için doğacak ve batacak.

Sonra, kutsanmış bir akağaç kupası suyla dolduruluyordu; yolcu suyun yarısını içiyor ve kupayı ev sahibine veriyordu; o da suyu bitiriyordu.

Bu vahşi yaşam gösterisi yerine gece, sessizlik, kendini dinlemek, melankoli istenir mi?

Yolcu resmediyor; bakın:

Fikirlerimle coşarak kalktım ve az uzaktaki derenin kıyısına sarkan bir kökün üzerine oturdum. Hiçbir ressam fırçasının asla yansıtamayacağı, hatıralarını zevk alarak andığım o Amerika gecelerinden biriydi.

Ay göğün en yüksek noktasındaydı: Sağda solda, büyük aralıklarla arıtılmış binlerce yıldızın pırıldadığı görülüyordu. Bazen ay, karla taçlanmış ulu dağların doruğuna benzeyen bir bulut kümesine yaslanıyor, sonra o iri bulutlar uzuyor; beyaz saten gibi berrak ve dalga dalga bölmeler halinde açılıyor ya da hafif köpük tanelerine,

* Kızılderililerde ihtiyar meclisi üyesi. (ç.n.)

gökkubbenin mavi yaylalarında başıboş dolaşan sayısız sürülere dönüşüyordu. Bir başka seferinde gökkubbe, denizin düzenli gelgitleriyle çizilmişçesine yatay katmanların ve paralel kırışıklıkların ayırt edildiği bir kumsala dönüşmüş görünüyordu; dalga gibi geçen bir rüzgâr gelip perdeyi yine yırtıyordu ve göğün her tarafında yumuşaklıklarıyla esneklikleri âdeta hissedilecek kadar göze hoş gelen, âdeta pamuktan şaşırtıcı bir büyük yığınlar oluşuyordu. Yeryüzündeki manzara da en az onun kadar büyüleyiciydi; ayın mavimtırak kadifeden günışığı, ormanların doruğunda sessizce geziniyor, ağaçların aralarından sızdığında, ışık huzmelerini en derin karanlıkların koyuluğuna kadar gönderiyordu. Ayaklarımın altında akan ufak dere, sık ormanlıkta kâh meşe, kâh söğüt, kâh şeker akçaağaçlarının dibine dalıyor, az ilerideki düzlüklerde gecenin takımyıldızlarıyla parıl parıl belirdiğinde de elmas nişanlarla serpili ve enlemesine siyah kuşaklarla kesilmiş hareli gökmavisi bir şeride benziyordu. Nehrin öte yakasındaki geniş bir doğal otlakta, ayın berraklığı, örtü gibi yayıldığı çimler üzerinde hareketsiz uyuyordu. Savanada şuraya buraya dağılmış kayınağaçları, bazen esintilerin keyfine göre solgun tüllere bürünerek toprakla bütünleşiyor, bazen de tebeşirrengi bir fondan sıyrılıp karanlıkla örtünerek hareketsiz bir ışık denizi yüzeyinde oynaşan gölge adaları oluşturuyordu. Yakında, birkaç yaprağın düşüşü, ani bir rüzgârın çabucak geçişi, alacabaykuşun nadir ve kesik kesik iniltileri dışında, her şey sessiz ve sakindi; fakat uzakta, gecenin sakinliğinde çölden çöle uzanan ve çok uzak ormanlarda son bulan Niagara Şelalesi'nin muhteşem uğultusu işitiliyordu.

Bu tablodaki azamet ve melankolik şaşkınlık, insan diliyle tasvir edilemezdi; Avrupa'nın en güzel geceleri bunun hakkında bir fikir veremezdi. Bizim ekili tarlalarımızın ortasında, her yanda yerleşim merkezleriyle karşılaşan hayalgücünün ufuklara açılmaya çalışması boşunadır: ama bu ıssız bölgelerde ruh, sonsuz bir ormanlar okyanusuna dalmaktan, orada kaybolmaktan zevk alır; yıldızların ışığında, muazzam göllerin kıyısında başıboş dolaşmayı, korkunç şelalelerin kükreyen uçurumu üzerinde süzülmeyi, dalgaların kütlesiyle düşmeyi ve bütün bu vahşi ve ulu tabiata âdeta karışıp onun içinde erimeyi sever.*

---

* *Essai historique, politique et moral sur les révolutions anciennes et modernes considérées dans leurs rapports avec la révolution française*, 2. Kısım Bölüm LVII, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, s.445-447. (Fr.e.n.)

Nihayet yolcu, gürültüsü her sabah uyanan doğanın binbir sesi içinde kaybolan, ama her gecenin ortasında âdeta ona kılavuzluk etmek ve kendine doğru çekmek ister gibi daha yakından gürleyen Niagara Şelalesi'ne varmıştır.

Bir gün ona iyice yaklaştı. Chateaubriand'ın o kadar uzaktan görmeye geldiği bu muhteşem şelale, kısa sürede onu iki kez ölümle yüz yüze getirmiştir. Chateaubriand anlattığı vakit, bize söz düşmez. Ona bırakıyoruz:

Gelince, atımın dizginini bileğime sarılı tutarak şelaleye gitmiştim. Aşağıya bakmak için eğildiğim sırada, yakındaki çalılıkta bir çıngıraklı yılan kımıldadı; at ürktü, geriledi ve şaha kalktı; uçuruma yaklaşırken kolumu dizginlerden kurtaramadım ve hâlâ korkan at beni de ardından sürükledi. Önayakları artık toprağa değmemekteydi ve uçurumun kıyısında diz çökmüş bir halde sadece böğrünün gücüyle tutunuyordu. Karşılaştığı bu yeni tehlikeye kendi de şaşıran hayvan, yeni bir çabayla tek ayak üstünde dönerek kapaklanıp kenardan on kadem mesafeye atıldığında artık hiç çarem kalmamıştı.*

Hepsi bu değil. Bu tesadüfi tehlikeden kurtulduktan sonra, yolcu, öngörülebilir bir tehlikeye bile bile girer. Ama hiçbir karşılığı olmaksızın, vicdanlarında Tanrı'yı sınayabileceklerine inanan bazı insanlar vardır.

Bırakalım da yolcu devam etsin.

Şelalenin eski merdiveni kırılmıştı. Kılavuzumun anlattıklarına rağmen, iki yüz kadem yüksekliğindeki dimdik bir kayadan şelalenin aşağısına inmek isteyip bu maceraya atıldım. Şelalenin kükremelerine ve altımda kaynaşan korkunç uçuruma rağmen, sükûnetimi korudum ve aşağıya kırk kadem mesafe kalana kadar indim. Fakat oradaki kaygan ve dik kaya üzerinde ayağımı koyacak ne bir kök ne de bir yarık vardı. Boylu boyunca elimden asılı kaldım, ne inebiliyor ne de çıkabiliyordum; vücudumun ağırlığıyla parmaklarımın azar azar gevşediğini hissediyor ve ölümün kaçınılmaz olduğunu görüyordum. Benim o sırada Niagara uçurumu üzerinde asılı kalarak geçirdiğim iki dakika-

* Bu sayfalara atıfta bulunan tüm alıntılar ve dolaylı göndermeler için bkz. *Voyage en Amérique*, a.g.e. (Fr.e.n.)

nın benzerini yaşamış pek az insan vardır. Sonunda ellerim açıldı ve düştüm. İnanılmaz bir tesadüf sonucu, kendimi bütün kemiklerimin kırılması gereken bir kayanın üzerinde canlı buldum, üstelik büyük bir acı da hissetmiyordum; yarım karış uzaklıktaki uçuruma yuvarlanmamıştım; fakat suyun soğuğu içime işlemeye başlayınca, bu badireyi demin zannettiğim kadar zararsız atlatmadığımı fark ettim. Dirseğimin altından kırılmış olan sol kolumda dayanılmaz bir acı hissettim. Bana yukarıdan bakan ve kendisine işaretler yaptığım kılavuz, birkaç vahşi aramaya koştu; onlar da kayınağacı dallarını kullanarak büyük zahmetlerle beni yukarı çektiler ve evlerine taşıdılar.

Bu olay, tam da Napoléon Bonaparte adındaki genç bir teğmenin Saône Nehri'nde yüzerken boğulmaktan güçbela kurtulduğu anda gerçekleşiyordu.

Yolcu gölleri izleyerek yoluna devam etti. İlk önce Erie Gölü'nün kıyısı boyunca ilerledi. Kıyıdan, o korkunç fırtınalarıyla sağı solu belli olmayan bu deniz üzerinde ağaçtan oyulmuş kanolarıyla maceraya atılan Yerlileri görebiliyordu. Her şeyden önce, eskiden Fenikelilerin ilahlarına yaptıkları gibi cephaneliklerini kanolarının pupasına asmakta ve yükselen dalgaların, kar burgaçlarının ortasına atılmaktadırlar. Kanoların kenarından aşan bu dalgalar, sürekli onları yutmak üzereymiş gibi görünür. Kanoların kenarına önayaklarını dayamış olan avcı köpekleri, içler acısı çığlıklar atmaktadır; sessiz ve sadece manevra icabı hamleler yapan sahipleriyse ölçülü bir biçimde kısa kürekleriyle dalgalara vurmaktadır. Kanolar sıra halinde ilerler; ilkinin pruvasında, teşvik ya da yakarma amacıyla anbean *Ugh* sözcüğünü tekrarlayan bir reis durmaktadır.

En arkada yer alan ve bu insan ve kayık hattına son veren kanonun kıçında, bir başka reis yine ayaktadır ve dümen biçiminde uzun bir küreği idare etmektedir. Sis, kar ve dalgalar arasından sadece bu yerlilerin başlarına taktıkları tüyler, boyunlarını uzatıp uluyan köpekler ve iki *sachem*'in gövdeleri fark edilir.

Bu iki reis, sürücü ve kâhindir.

Uzaktaki bu bilinmeyen sularda âdeta meçhul tanrılar gibidirler.

Şimdi gözlerimizi gölden kıyılara, sulardan karaya doğru çevirelim.

Yirmi milden fazla bir alan boyunca geniş nilüferler yayılıyor. Yazın, bu bitkilerin yaprakları birbirine dolanmış yılanlarla kaplı. Bu sürüngenler güneş ışınlarında kımıldanmaya başladıklarında, altın, lâl ve abanoz rengi halkaların yuvarlandığı görülüyor; o zaman bu ikili ya da üçlü korkunç düğümlerde sadece çakmak çakmak gözler, üç iğneli diller, ateş ağızları, iğnelerle silahlanmış kuyruklar ve havada kırbaç gibi şaklayan çıngıraklar ayırt ediliyor. Bu lanetli Kôkutos'tan,* sürekli bir tıslama, ölü yaprakların hışırtısına benzer bir gürültü çıkıyor.

Yolcu bir yıl boyunca böyle dolaşmıştır; şelalelerden inmiş, gölleri katetmiş, ormanları aşmış, Ohio harabelerinin ortasında sadece geçmişin karanlık uçurumuna fazladan bir şüphe katmak için durmuş, nehirlerin akışını izlemiş, Tanrı'yı ilan eden doğanın evrensel sesine sabah akşam kendi sesini katmış, *Natchez* şiirini düşlemiş, Avrupa'yı unutmuş, özgürlük, yalnızlık ve şiirle yaşamıştır.

Ormandan ormana, gölden göle, otlaktan otlağa dolaşa dolaşa, kendi de fark etmeden tarıma yeni açılmaya başlamış Amerikan topraklarına yaklaşmıştı. Bir akşam, bir dere kenarında gözüne ağaç kütüklerinden yapılmış bir çiftlik ilişti; orada kalıp kalamayacağını sordu, isteği kabul edildi.

Gece oldu; çiftlikteki tek ışık, ocağın aleviydi. Bu ocağın bir köşesine oturdu ve ateşin ışığında, yerde bulduğu bir İngiliz gazetesini okuyarak oyalandı.

Gazeteye şöyle bir bakar bakmaz, gözüne dört sözcük çarptı: *Flight of the king*, "Kralın kaçışı."

XVI. Louis'nin kaçışının ve Varenne'de tutuklanmasının öyküsüydü bu.**

---

* Cehennemin etrafındaki ırmaklardan biri. (ç.n.)

** 29 Ağustos 1791 Pazartesi günü, *The Boston Gazette, and the Country Journal* ilk sayfadan ilan eder: "Flight of the King of the French and his family from Paris and their captures." [Fransız kralı ve maiyetinin kaçışı ve yakalanmaları.] (Fr.e.n.)

Aynı gazete soyluların göçünü ve soylu kişilerin prenslerin bayrağı altında toplanmasını anlatıyordu.

"Silah başına!" diye bağırmak için yalnızlıkların dibine kadar sızan bu ses, kaçınılmaz bir çağrı gibi geldi ona.

Philadelphia'ya döndü, onu on sekiz günde Fransa kıyılarına sürükleyen bir fırtınada denizi aştı ve 1792'nin Temmuz ayında, "Kral beni çağırıyor, geldim işte!" diye haykırarak Havre limanına yanaşıyordu.

Chateaubriand'ın kralın imdadına yetişmek için gemiye ayak bastığı anda, genç bir topçu yüzbaşı, su kıyısındaki taraçada bir ağaca yaslanmış, kafasında kırmızı bir başlıkla Tuileries'nin penceresinde kendini gösteren XVI. Louis'ye bakıyor ve küçümsemenin belirginleştirdiği bir sesle mırıldanıyordu: "Bu adam mahvolmuş!"

"Böylelikle," der şair, "bana vazife gibi görünen şey, başlangıçtaki hedeflerimi altüst etti ve kariyerime damgasını vuran beklenmedik olayların ilkini getirdi.

Hiç kuşkusuz, Bourbonların Bretanyalı bir ufaklığın Amerika'nın bir ucundan gelip onlara anlaşılması güç bağlılığını sunmasına ihtiyaçları yoktu. Amerika'daki yolculuğumu sürdürürken ev sahibemin lambasını yaşamımı değiştiren gazeteyle yakmış olsaydım, yokluğumun farkına kimse varmazdı, zira varlığımdan kimsenin haberi yoktu. Kendimle vicdanım arasındaki basit bir çatışma, tekrar dünya sahnesine çağırmıştı beni. İstediğimi yapabilirdim, çünkü tartışmanın tek şahidi bendim; fakat bütün şahitler arasında, önünde kızarmaktan en çok çekindiğim de oydu."

Chateaubriand *Atala*'yı ve *Natchez*'leri kâğıda döküyordu.

XXXVIII
Chateaubriand

Yolcu ayrıldığından beri Fransa hayli değişmişti; çok yeni şeyler, özellikle de yeni insanlar vardı.

Bu yeni insanların adı Barnave'dır, Danton'dur, Robespierre'dir. Ayrıca bir de Marat vardır, ama o bir insan değil, yırtıcı bir hayvandır. Mirabeau'ya gelince, o ölmüştür.

Neyse, soylu kişimiz bilgi toplar; kendini farklı görüşlere, ama aynı giyotin sehpasına adamış bütün o insanlarla peş peşe ilişkiler kurar.

Jakobenleri, aristokratlar kulübünü, edebiyatçılar kulübünü, sanatçılar kulübünü ziyaret eder. Çoğu eğitimli, görgülü insanlardır; hatta aralarında büyük senyörler bile vardır: La Fayette ve iki Lameth bu kulüplere giderler, Laharpe, Chamfort, Andrieux, Sédaine, Chénier orada şiiri daha doğrusu dönemin şiirini temsil ederler. Fakat eninde sonunda zamandan verebileceğinden fazlası istenemez. Resimde devrim yapmış olan David, tiyatroda bir devrim yapmış olan Talma bir toplantıyı nadiren kaçırırlar. Kapıda üyelik kartlarına bakmak için iki denetçi vardır: Biri şarkıcı Laïs'tir, diğeri ise Orléans dükünün evlilikdışı oğludur.

Bürodaki adam, davranışları onca zarif ve yüz ifadesi onca karamsar olan esmer adam, *Tehlikeli İlişkiler*'in yazarı Laclos şövalyesidir.

Oğul Crébillon neden ölmüştür? Ölmese başkan ya da en azından başkan yardımcısı olurdu.

Kürsüde cılız ve titrek sesli bir adam var; yüzü zayıf ve hüzünlü, zeytin yeşili giysisi biraz kaba ve biraz aşınmış; fakat saçları pudralanmış, yeleği beyaz ve çamaşırları tertemiz.

O, birlikte uygun adım yürüdüğü toplumun ifadesi Robespierre'dir; temkinsiz davranıp toplumun önüne geçtiği gün ise, Danton'un kanını isteyecektir.

Chateaubriand, Cordeliersler kulübünü ziyaret eder.

Bir kulüp haline gelmiş olan bu kilisenin de ne tuhaf bir alınyazısı vardır!

Kendisi de Cordeliersler kulübünün üyesi olan Saint-Louis, bu kulübü devrimci bir darbe sonrasında kurmuştur. Büyük bir senyör olan Sir de Coucy bir suç işler: Vincennes'deki

yargıç derebeyi ona bir para cezası verir ve bu cezayla Cordeliers okulu ve kilisesi inşa edilir.

Cordelierslerde, 1330'de ebedî İncil münakaşası yankılanır. Tanrıtanımazlığın dört yüz yıl sonra çözmesi gereken şu soru sorulur: "İsa ölmüş müdür?"

Kral Jean, Poitiers'de hapsedilmiştir. Darbe yiyen, alt edilen soyluluk da onunla beraber hapse atılır. Bir adam, halk adına kraliyet iktidarını ele geçirir ve karargâhını Cordeliers'de kurar. Bu adam Paris yargıcı Étienne Marcel'dir.

"Senyörler birbiriyle savaşırsa," der Étienne Marcel, "ahali üzerlerine çullanır."

Zaten Cordeliers keşişleri de daha sonra kiliselerini ellerinden alacak olanlara yaraşır seleflerdir; Orta Çağ'daki bu *sans-culotte*'lar, Babeuf'ten uzun zaman önce "Mülkiyet kamusal bir suçtur," Proudhon'dan önce de "Mülkiyet hırsızlıktır," demişlerdir.

Düsturlarının arkasında durmuşlardır, zira dilenci giysilerini değiştirmek yerine ateşe atılmayı tercih etmişlerdir.

Eğer Jakobenler aristokrasiyse, Cordeliers de halktır; yerinde duramayan, hareketli ve şiddet düşkünü Paris halkıdır. En sevdiği yazarlar tarafından; kilisesinin mahzenlerinde matbaası olan Marat tarafından; Desmoulins, Fréron, Fabre d'Églantine, Anacharsis Cloots tarafından; biri Paris hapishanelerini mezbahaya çevirmiş iki kasap olan Danton ve Legendre gibi hatipler tarafından temsil edilen halktır.

Cordeliersler kovandı; arılar etrafında bekliyordu:

Marat neredeyse karşılarında; Desmoulins ve Fréron, Vieille-Comédie Sokağı'nda; Danton, elli adım ötedeki Commerce Pasajı'nda; Cloots, Jacob Sokağı'nda; Legendre, Boucheries-Saint-Germain Sokağı'ndaydı.

Chateaubriand bütün bu insanları gördü ve dinledi: Desmoulins'nin "r"leri genizden söylemesine, Marat'nın kekelemesine, Danton'un gürlemesine, Legendre'ın sövmesine, Cloots'un dine küfretmesine tanık oldu; onlardan korktu.

Yurtdışında prenslerin bayrağı altında toplanan soylu kişilere katılma kararı aldı; maalesef iki kelimeyle özetlenebilecek bir gerçek bu kararına karşı çıkıyordu:

Parası yoktu.

Madam de Chateaubriand drahoma olarak sadece devrimin nakit parasını getirmişti ve nakit paralar, üzerine en azından bir senet ya da çek yazılabilen boş kâğıttan daha değersiz bir hale gelmeye başlıyordu.

Nihayet hâlâ parası olan bir noter bulundu; noter on iki bin frank borç verdi. Mösyö de Chateaubriand hazinesini bir cüzdana koydu ve cüzdanı cebine yerleştirdi. Bu on iki bin frank onun ve kardeşinin hayatı demekti.

İnsan niyet eder, ama işleri Şeytan düzenler. Geleceğin göçmeni bir dostuna rastlar, ona on iki bin frangı olduğunu söyler. Arkadaşı* bir kumarbazdır ve kumar bulaşıcıdır: Mösyö de Chateaubriand Palais-Royal'deki bir kumarhaneye girer, oynar ve on iki bin frangın on bin beş yüzünü kaybeder.

Ne mutlu ki, başını döndürmesi gereken şey onun aklını başına getirir. Müstakbel *Hristiyanlığın Dehası* yazarı, hakiki bir kumarbaz değildir. Kaybettiklerinin peşinden gitmek üzere olan bin beş yüz frangı cüzdanına yerleştirir, kendini o lanetli evden dışarı atar, faytona biner, Férou çıkmazına gelir, evine girer, cüzdanını arar, fakat bulamaz.

Cüzdan faytonda kalmıştır; alelacele aşağı iner; fayton gitmiştir. Peşinden koşturur. Çocuklar faytonun dolu geçtiğini görmüşlerdir. Neyse ki bir simsar faytoncuyu tanımaktadır ve ona oturduğu yerin adresini verir.

Mösyö de Chateaubriand onu kapısında bekler; faytoncu gecenin ikisinde gelir.

Arabaya bakarlar; cüzdan gitmiştir.

---

* Achard kontu, "Navarre alayındaki eski arkadaşlarımdan biri", *Mémoires d'outre-tombe* [Mezar Ötesinden Anılar] (bundan sonra MOT), IX, 6. böl. (Fr.e.n.)

Faytoncu onu Férou Pasajı'nda indirdiğinden beri faytonuna sadece üç *sans-culotte* ve bir rahip almıştır.

Sans-culotte'ların nerede oturduklarını bilmese de, rahibin oturduğu yeri biliyordur.

Saat gecenin üçüdür, dürüst bir insan bu saatte uyandırılamaz: Mösyö de Chateaubriand yorgunluktan tükenmiş bir halde evine döner ve uyur.

Aynı gün, cüzdanını ve bin beş yüz frangını getiren rahip tarafından uyandırılır.

Ertesi gün Mösyö de Chateaubriand, ağabeyi ve kendileri gibi giyinmiş ve dostları gibi görünen bir uşakla Brüksel'e doğru yola çıkar.

Zavallı uşağın üç kusuru vardır: İlki fazla saygılı olması; ikincisi çok içten davranması; üçüncüsü de yüksek sesle düş görmesidir.

Maalesef bu düşler onları çok zor durumda bırakabilecek cinstendir; daima kendini yakalamaya geldiklerini zanneder ve posta arabasından atlamak ister. İlk gece iki kardeş onu güçbela zapt ederler; ikinci gece arabanın kapısını tamamen açarlar, zavallı adam atlar ve uyanık olmasına rağmen düş görmeye devam ederek şapkasını almadan tarlalara kaçar.

İki yolcu onu başlarından savdıklarını düşünürler; bir yıl sonra vereceği ifade Mösyö de Chateaubriand'ın ağabeyinin hayatına mal olacaktır.

Sonunda iki kardeş Brüksel'e varır.

Brüksel kralcıların buluşma yeridir. Brüksel'den Paris'e yürüyerek dört beş günde varılır; dolayısıyla dört beş gün sonra Paris'te olunacaktır; kötümserler ise bu yürüyüşün bir hafta süreceğini söylerler.

Ayrıca iki kardeşin Paris'te beklemek yerine oraya gelmelerine çok şaşırılır; Paris'ten ayrılmalarına gerek yoktur, çünkü Paris'in üzerine yürünecektir; üstelik yeni gelene, vaktiyle teğmenlik yaptığı Navarre alayında bile yer bulunamamıştır.

Breton bölükleri, eskiden orduyu koruma ve iletişimi sağlamakla görevlendirilen serbest bölükler tarzında

Thionville'i kuşatma altına alacaklardır. Onlar Navarrelı beyefendiler gibi kibirli değillerdir, vatandaşlarını ağırlar ve kendi saflarında yer almalarına izin verirler.

Görüldüğü gibi, Mösyö de Chateaubriand ordu içinde yükselmeye eğilimli değildi. Saraydaki saltanat arabalarına binmek için süvari yüzbaşı rütbesine terfi etmiş, daha sonra tekrar asteğmenliğe dönmüştü; şimdi de Thionville kuşatmasına er olarak katılıyordu.

Brüksel'den çıkarken Mösyö de Chateaubriand, Mösyö de Montrond'la karşılaştı; iki adam aynı soydan geldiklerini sezdiler.

— Mösyö nereden geliyor? diye sordu askere kentli.

— Niagara'dan, beyefendi.

— Mösyö nereye gidiyor?

— Çatışma alanına.

İki adam birbirini selamladı ve her biri yoluna gitti.

On fersah ileride, Mösyö de Chateaubriand bir atlıyla karşılaştı.

— Nereye gidiyorsunuz? diye sordu atlı.

— Dövüşmeye gidiyorum, diye cevapladı yaya.

— İsminiz nedir?

— Mösyö de Chateaubriand, ya sizin?

— Mösyö Frédéric-Guillaume.

Bu atlı adam Prusya kralıydı. Şöyle diyerek uzaklaştı:

— Fransız soyluluğunu görür görmez tanırım.

Mösyö de Chateaubriand, tıpkı kuzeybatı geçidini bulmak için yola çıktığı gibi Thionville'i ele geçirmek için yola çıkmıştı; geçidi bulamamıştı, Thionville'i de ele geçiremedi. Ancak, ilk girişiminde, kolunu kırmıştı; ikincisinde ise alev almış bir kalasla bacağından yaralandı.

Mösyö de Chateaubriand'ın alev alev yanan o mertekle yaralandığı sırada, Napoléon Bonaparte adlı genç bir tabur komutanı Toulon kuşatmasında bir süngü darbesiyle baldırından yaralanmıştı.

Bir mermi de gönüllü kralcıyı öldürmek için elinden geleni yapmıştı, fakat giysisiyle göğsü arasındaki *Atala* el yazmasına isabet etti ve hızı kesildi.

Bu yarayı çiçek hastalığı izledi ve bu iki musibete de, bizim için çok daha ciddi olan bir diğeri eklendi: bozgun.

Genç göçmen, Namur sokaklarından ateş nöbetiyle titreyerek geçiyordu; yoksul bir kadın omuzlarının üzerine delik deşik bir örtü attı; bu örtü sahip olduğu tek şeydi. Ermişler arasına giren Aziz Martin zavallıya mantosunun ancak yarısını vermişti.

Mösyö de Chateaubriand şehirden çıkarken bir hendeğe düştü.

Ligne prensinin bölüğü geçiyordu; can çekişen adam elini uzattı. Titreyen bedenin hâlâ yaşadığı görüldü, ona merhamet edildi, bir yük arabasına konuldu ve Brüksel kapısına bırakıldı.

Geçmişi çok iyi değerlendiren, fakat geleceği okuma yetisi henüz kendilerine sema tarafından bahşedilmemiş olan Belçikalılar, bu genç adamın yayımlayacağı eserlerin sahtelerinin bir gün üç dört kalpazanı zengin edeceğini tahmin etmeyen Belçikalılar, zavallı yaralıya kapılarını açmadılar.

Gücünün son noktasına vardığında bir hanın eşiğine yattı ve bekledi. Ligne prensinin bölüğü geçip gitmişti; belki Tanrı'nın gönderdiği meçhul bir destek gelirdi.

Ümit etmek ölmek üzereyken bile iyidir.

Tanrı can çekişmekte olan adamı unutmadı, ona kardeşini yolladı.

İki genç aynı anda birbirlerini tanıyıp ellerini uzattılar. Ağabey Mösyö de Chateaubriand zengindi, üzerinde bin iki yüz frank vardı; altı yüzünü kardeşine verdi.

Onu da yanında götürmek istedi; neyse ki şairimiz peşinden gidemeyecek kadar hastaydı. Şairimiz bir berbere girdi ve orada yaşama döndü; ağabeyi ise kendisini giyotin sehpasının beklediği Fransa'ya doğru yoluna devam etti.

Uzun bir nekahet döneminden sonra iyileşen Mösyö de Chateaubriand, Jersey'e gitmek için yola çıktı. Jersey'den

Bretanya'ya geçmeyi düşünüyordu. Göçmenlikten bezmişti, Vendée'ye yerleşmek istiyordu.

Ufak bir tekne kiralandı; yirmi kadar yolcu kira parasını aralarında denkleştirmişlerdi. Denizde hava sertleşti: Orada soluk alınamıyordu, iki güverte arasına inilmesi gerekti. Nekahet dönemindeki hasta hâlâ güçsüzdü; insanlar üzerine yuvarlanıp onu eziyorlardı. Havanın düzeldiği Guernesey'de, onu baygın bir halde ve can vermek üzere buldular.

Onu tekneden indirip son nefesini rahat vermesi için yüzü güneşe bakacak şekilde sırtını bir duvara yasladılar. Oradan geçen bir kadın denizci kocasını çağırdı. Hasta, üç dört tayfanın yardımıyla iyi bir yatağa yatırıldı; ertesi gün Ostende şalopasına bindirildi.

Jersey'e vardığında sayıklıyordu.

Hasta, yoluna devam edebilecek gücü ancak 1793 ilkbaharında buldu. Herhangi bir beyaz bayrak altına girme ümidiyle İngiltere'ye doğru yola çıktı. Fakat orada, iyileşeceği yerde, göğsü fenalaştı ve danışılan hekimler mutlak istirahat tavsiye ettiler; teşhislerine göre, bütün önlemler alınsa bile, hastanın ancak iki üç yıllık ömrü kalmıştı.

La Pucelle'in* yazarına da aynı teşhis konmuştu. Tanrı, *Hristiyanlığın Dehası*'nın yazarı karşısında hekimleri bir kez daha yanıltarak bize bu teselliyi yaşatmayı borçluydu.

Hekimlerin kararı Mösyö de Chateaubriand'ı silah bırakmaya mahkûm ediyordu; o da eline kalemini aldı. *Denemeler*'i yazdı ve *Hristiyanlığın Dehası*'nın taslağını çıkardı. Ardından, bakış açıları birbirine zıt bu iki büyük eser, yaratıcılarının açlıktan ölmesine engel olamadıklarından, boş anlarında sayfası bir franga çeviriler yapıyordu.

1794 ve 1795 yıllarını böyle mücadele ederek geçirdi.

O sırada, açlığa karşı mücadele eden bir başka adam daha vardı; Toulon'u almış genç tabur komutanıydı bu. Sa-

---

* Voltaire, Ariosto'dan esinlenen yirmi bir kahramanlık şiirinden oluşan bu parodiyi 1755 yılında yayımlamıştır. (Fr.e.n.)

vaş komitesi başkanı Aubry onu topçu komutanlığı görevinden almıştı; Paris'e geldiğinde kendisine Vendée'de bir tugay komutanlığı verilmiş, o da bu komutanlığı reddetmişti öyle ki, Chateaubriand'ın çeviri yaptığı sırada o tamamen işsiz kalmış, Avrupa monarşilerinin istilalarına karşı Türkiye'nin gücünü artırma yolları üzerine notlar alıyordu.

Eylül başına doğru, sabrı taşan bu tabur komutanı kendini Seine Nehri'ne atma kararı almıştı. Irmağa doğru yol alırken köprünün girişinde bir arkadaşına rastlar.

— Nereye gidiyorsun? diye sorar arkadaşı.

— Kendimi nehre atacağım.

— Neden?

— Çünkü meteliğim yok.

— Benim yirmi bin frangım var, paylaşalım.

Ve arkadaşı, genç subaya on bin frank verir, o da nehre atlayıp boğulmaz; 4 Ekim'de gittiği Feydeau Tiyatrosu'nda, Lepelletier müfrezesindeki ulusal muhafızların General Menou komutasındaki Konvansiyon birliklerini püskürttüğünü ve yenilgiyi telafi etmek için bir general arandığını öğrenir.

Ertesi sabah saat beşte, Konvansiyon'dan General Alexandre Dumas'ya silahlı kuvvetlerin komutasını alma emri geliyordu. General Alexandre Dumas Paris'te değildi ve yerine general atanan Barras, yardımcılığına eski tabur komutanı Bonaparte'ın getirilmesine izin verilmesini rica ediyor ve olumlu cevap alıyordu.

5 Ekim, *13 Vendémiaire*'dir.

Napoléon karanlığından bir zaferle çıkıyordu; Chateaubriand ise kendi karanlığından bir şaheserle çıkacaktı.

13 Vendémiaire günü, general kuşkusuz yazarın dikkatini çekmiştir, fakat *Hristiyanlığın Dehası*'nın ortaya çıkışıyla da şair generalin dikkatini çekmiştir.*

---

* *Génie du christianisme ou Beautés de la religion chrétienne* Migneret yayınevi tarafından 14 Nisan 1802'de yayımlanmıştır; başında Başkonsül'e ithafen yazılmış bir name bulunan iki ciltlik ikinci basım ise Nisan 1803'te yapılacaktır. (Fr.e.n.)

Bonaparte başlarda Mösyö de Chateaubriand'a karşı tedbirler almıştır. Bourrienne, bir gün onun huzurundayken, kendisine sunulan atama yapılacak makam listelerinin hiçbirine bu adda ve bu meziyette bir kişinin konulmamış olmasına şaştığını söylemiştir.

— Bana ondan ilk söz eden siz değilsiniz, Bourrienne, diye cevapladı Bonaparte; fakat bir daha açılmamasını sağlayacak şekilde kapattım o konuyu. Bu adamın özgürlük ve bağımsızlık fikirleri benim sistemime asla giremez. Zoraki dostum olmasındansa bildik düşmanım olmasını yeğlerim. Ötesini sonra düşünürüm. Önce arka planda bir görevde deneyeceğim ve işini iyi yaparsa onu destekleyeceğim.

Bu sözlerle, Chateaubriand'ın hakiki değeri hususunda Bonaparte'ın hiçbir kuşkusu olmadığı kesinleşmektedir.

Fakat kısa süre sonra yayımlanan *Atala* onun ismine büyük bir görkem kattı; bundan sonra ismi, dikkatleri kendisinden başka bir yere çeviren her şeyi kıskanan başkonsülün endişeli bakışlarını üzerine çekti.

Hristiyanlığın Dehası'nın yayımlanmasını *Atala*'nınki izledi. Bonaparte, büyük bir heyecan yaratan ve en büyük özelliği zihni dinî fikirlerle ilgilenmeye yönelten bir kitabın harikulade desteğini arkasına aldı.

Bir gün, Madam Baciocchi elinde bir kitapla ağabeyini görmeye geldi.

— Şunu okuyun Napoléon, dedi ona; memnun kalacağınızdan eminim.

Bonaparte kitabı aldı, dalgın dalgın kapağına bir göz attı. *Atala*'ydı bu.

— *A* ile başlayan bir roman daha, dedi; sanki bütün bu saçmalıklarınızı okuyacak zamanım varmış gibi!

Bununla birlikte kitabı kız kardeşinin elinden aldı ve masasının üzerine koydu.

Bunun üzerine Madam Baciocchi ondan Mösyö de Chateaubriand'ın adının göçmenler listesinden silinmesini istedi.

— Ah! dedi. Şu sizin *Atala,* Mösyö Chateaubriand'ın mı?

— Evet ağabeyim.

— İyi boş zamanımda okurum, sonra sekreterine dönerek: Bourrienne, dedi ona, Fouché'ye Mösyö de Chateaubriand'ın adının göçmenler listesinden çıkarılmasını söyleyin.

Napoléon'un az okuduğunu ve edebiyatla pek ilgilenmediğini söylemiştim; bu da, Mösyö de Chateaubriand'ın *Atala*'nın yazarı olduğunu bilmemesinden anlaşılmaktadır.

Başkonsül *Atala*'yı okudu ve memnun kaldı; bir süre sonra Mösyö de Chateaubriand *Hristiyanlığın Dehası*'nı yayımladığında ise Bonaparte ona karşı tamamıyla ilk izlenimlerine döndü.

Bonaparte'la Mösyö de Chateaubriand'ın ilk karşılaşması Matmazel de Sourdis ile Hector de Sainte-Hermine'in evlenme sözleşmesinin imza akşamında oldu.

Bonaparte o akşam onunla konuşmayı düşünüyordu; fakat davet o kadar ani bir biçimde ve o kadar tuhaf bir tarzda bitti ki Bonaparte Chateaubriand'ı aklına bile getirmeden Tuileries'ye döndü.

İkinci kez, Mösyö de Talleyrand'ın Etrurya tahtına geçmeye giden Parma *infant*'ı onuruna verdiği o muhteşem akşam karşılaştılar.

O ilk elektrikli temas ve edindiği izlenim hakkında sözü bizzat Mösyö de Chateaubriand'a bırakalım:

> Napoléon içeri girdiği esnada koridordaydım: Üzerimde hoş bir etki yarattı; onu sadece bir kez görmüştüm ve hiç konuşmamıştım. Okşayıcı ve güzel bir gülümsemesi vardı; gözleri ise, özellikle alnı, kaşlarının oluşturduğu çerçeve hayranlık uyandırıcıydı. Bakışında henüz hiçbir şarlatanlık, teatral ya da yapmacık hiçbir şey yoktu. O sırada çok ses getiren Hristiyanlığın Dehası Napoléon'u etkilemişti. Bu soğuk siyaset adamı şaşılacak bir hayalgücüyle canlanıyordu: Eğer İlham Perisi yanında olmasa, bu durumda olamazdı; şairin fikirlerini akıl tamamlıyordu. Önemli insanların hepsi daima iki kişilikten oluşur, zira hem esinlenmeleri, hem harekete geçmeleri gerekir: Bunların biri tasarıyı doğurur, diğeri de onu hayata geçirir.

Bonaparte beni fark etti ve nedendir bilmem, tanıdı. Bana doğru yöneldiğinde, kimi aradığı bilinmiyordu; saflar peş peşe açılıyordu; herkes başkonsülün kendi önünde duracağını ümit ediyor ve bu yanlış anlamalar onda bir yere kadar sabırsızlık yaratıyor gibiydi. Yanımdakilerin ardından ilerledim; Bonaparte birden sesini yükseltti ve bana:

— Mösyö de Chateaubriand! dedi.

O zaman en önde yalnız kaldım; kalabalık kenara çekildi, fakat kısa süre sonra konuşanların etrafında bir halka oluşturdu. Bonaparte bana iltifat etmeden, gereksiz sorular sormadan, girizgâh yapmadan sadelikle yaklaştı ve hemen Mısır'dan ve Araplardan bahsetmeye başladı; sanki yakınlarından biriydim de aramızda önceden başlanmış bir sohbete devam eder gibiydi.

— Şeyhlerin çöl ortasında diz çöktüklerini, Doğu'ya döndüklerini ve alınlarını kuma değdirerek secde ettiklerini görmekten hep etkilenmişimdir, dedi bana. Doğu'da taptıkları o meçhul şey neydi?

Bonaparte sözünü kesti ve hemen başka bir konuya geçerek:

— Hristiyanlık! İdeologlar bunu bir astronomi sistemi haline getirmek istemediler mi? Bunu gerçekleştirdiklerinde, beni Hristiyanlığın önemsiz olduğuna inandıracaklarını mı sanıyorlar? Eğer Hristiyanlık kürelerin hareketinin alegorisi, yıldızların geometrisiyse, güçlü zihinler ne yaparsa yapsın, kendilerine rağmen, rezilliğe hâlâ yeterince yücelik atfetmiş olurlar.

Kendine hâkim olamayan Bonaparte uzaklaştı. Gecemin içinde, tıpkı Eyüb'e olduğu gibi, "Önümden bir ruh geçti; tüylerim diken diken oldu; orada durdu: yüzünü hiç tanımıyorum, sesini de bir soluk gibi işittim."*

Günlerim bir hayal dizisinden ibaret oldu; karanlıklarını ya da nurlarını araştırmaya zaman bulamadığım cehennem ve cennet sürekli, adımlarımın önünde ya da başımın üzerinde açılıp durdu. İki dünyanın kıyısında son ve yeni asrın insanıyla, Washington'la ve Napoléon'la tek bir kez karşılaştım. İkisiyle de çok kısa görüştüm; ikisi de beni yalnızlığa gönderdiler; biri iyi niyetli bir temenniyle, diğeriyse bir cinayetle.

Kalabalığın içinde gidip gelirken Bonaparte'ın bana, konuştuğu sırada olduğundan daha derin bakışlar yönelttiğini fark ettim. Onu bakışlarımla izlerken, Dante gibi kendi kendime:

Chi è quel grande, che non per che curi
*L'incendio?***

---

* Eyüb, V, 15-16. Aslında bu hayal Eliphaz'ındır. (Fr.e.n.)

** Dante, *İlahi Komedya,* Cehennem, XIV, 46-47. (Fr.e.n.)

Yangına aldırmayan o yüce insan da kim böyle? diyordum.*

Bonaparte'ın Chateaubriand'a böyle derin bakışlar yöneltmesinin olağanüstü bir yanı yoktu; o sırada isimleri bu en ulvi mertebeye ulaşan sadece ikisi vardı. Şair olarak Chateaubriand, devlet adamı olarak Napoléon.

O kadar çok harabeden geçilmişti ki,** bir abide üzerinde dinlenmeye can atılıyordu; fakat din yıkılanlar arasında en çok harap olmuş, en çok ezilmiş, unufak olmuş şeydi. Çanlar eritilmiş, sunaklar yıkılmış, aziz heykelleri kırılmış, rahipler boğazlanmış, sapkınlık tufanları gibi ayak bastıkları otları kurutup kentleri kırıp geçiren geçici ve gezgin sahte tanrılar uydurulmuştu. Saint-Sulpice Kilisesi bir zafer tapınağı, Notre-Dame ise bir akıl tapınağı haline getirilmişti. Artık giyotin sehpasından başka sunak, Grève Meydanı'ndan başka da tapınak kalmamıştı. Bizzat önemli kişiler de kafalarını olumsuz anlamda iki yana sallıyorlardı; artık sadece büyük ruhlar ümit edebiliyordu.

Bunun için *Hristiyanlığın Dehası*'nın ilk bölümleri salgın hastalıktan sonra alınan ilk temiz soluk gibi, buram buram ölüm kokusundan sonra insanların yaşamın kokusunu içlerine çekmesini sağladı.

Bütün bir halkın kanlı hapishane kapılarında bağırıp çağırdığı, durmaksızın işleyen ve "Artık din yok, artık Tanrı yok!" diye haykıran bir giyotin sehpasının etrafında, Révolution Meydanı'nda dans ettiği, Amerika'nın bakir ormanları ortasındaki huzur dolu bir gecede gözden yitmiş bir adamın, yosunlar üzerine uzanırken sırtını asırlık bir ağacın gövdesine dayayıp kollarını kavuşturarak gözünü aya dikmesi ve ayışığı aracılığıyla semayla temasa geçmesi ve şu sözleri mırıldanması teselli edici olmaz mıydı hiç:

---

* MOT, XIV, 4. bölüm. (Fr.e.n.)

** Dumas'nın nekrolojik makalesi "Chateaubriand"a da alınan öykü. (Fr.e.n.)

Bir Tanrı var! Vadideki otlar ve Lübnan'ın sedir ağaçları ona dua ederler, haşere övgülerini vızıldar, gündoğumunda fil onu selamlar, yapraklar arasında kuşlar onu cıvıldar, rüzgâr ormanda onu mırıldanır, yıldırım onun varlığını gürler, Okyanus onun uçsuz bucaksızlığını uğuldar!

Sadece insan "Tanrı yoktur!" der.

Bu insan yaşadığı bahtsızlıklarda gözünü hiç semaya kaldırmamış mıdır? Demek bakışları âlemlerin kum gibi saçılı olduğu o yıldızlı bölgelerde hiç gezinmemiştir! Ben, kendi payıma gördüm, bu yeterli. Güneşi gurubun kapılarında, lâl ve altın rengi kıvrımlı giysileriyle asılı gördüm; ayı, karşı ufukta, şarkın gökmavisinde gümüş bir lamba gibi yükselirken gördüm.

Bu iki yıldız göğün en üst noktasında lâl ve üstübeç renklerini karıştırıyordu, deniz şark sahnesini elmaslı küpelerle dolduruyor ve garbın görkemini gül dalgalarıyla yuvarlıyordu. Sakin sular kıyıdaki ayaklarımın üzerinde birbiri ardına ölgün bir şekilde son nefeslerini veriyordu; yamaçlarda, nehir kıyılarında ve vadilerde, gecenin ilk sessizlikleriyle günün son mırıltıları mücadele ediyordu.

Ey sen, tanımadığım, sen, adını ve meskenini bilmediğim, bu evrenin görünmez mimarı, bana her şeyi hissedecek bir içgüdü vermiş ve her şeyi anlayacak bir akıl vermeyi reddetmiş olan, hayalî bir varlık, bahtsızlığın yaldızlı bir hülyasından mı ibaretsin? Ruhum da benden kalan tozla birlikte eriyip gidecek mi? Mezar çıkışsız bir uçurum mu, yoksa başka bir dünyaya açılan kapı mı? Tabiat, insani çilelerin yanında daha iyi bir yaşam ümidini insanın kalbine sadece zalim bir merhametle mi yerleştirdi?

Merhametlerin babası, zayıflığımı bağışla, hayır, varlığından hiç şüphe etmiyorum ve ister alnıma ölümsüz bir yaşam yazmış ol, ister sadece geçip öleyim, sessizlik içinde buyruklarına tapıyorum ve senin haşeren senin hakikatini itiraf ediyor!*

Diderot'nun beddualarından, La Revellière-Lépaux'nun Tanrı ve insansever söylevlerinden ve Marat'nın salyalar akan kanlı sayfalarından sonra böyle bir nesrin nasıl bir etki yarattığı anlaşılır.

Bonaparte da, henüz gözünü çevirmeye cesaret edemediği devrim uçurumuna eğilmişken, hiçliğin gecesinde ışığın

* *Essai historique*., II, XXXI, s. 372. (Fr.e.n.)

ilk izini çizen bu kurtarıcı meleği durdurmuştur. Kardinal Fesch'i Roma'ya gönderirken yanına, güvercinin yerini alan ve güvercin gibi, Aziz Papa'ya zeytindalı götürmekle görevli kartalı, büyük şairi vermiştir!

Fakat Chateaubriand'ı büyükelçi sekreterliğine atamak hiç yeterli değildi, bu görevi onun da kabul etmesi gerekiyordu.

XXXIX
Roma Büyükelçiliği

Bonaparte Mösyö de Chateaubriand'ın sohbetinden hoşnut kalmıştı. Mösyö de Chateaubriand ise kendi payına, *Hatırat*'ında, Bonaparte'ın sorularını süratle peş peşe sorması üzerine, ona cevap verecek vakti bulamadığını anlatır.

Bonaparte'ın sevdiği sohbetler de, işte böyle tek başına ettiği sohbetlerdir. Mösyö de Chateaubriand'ın bu işlere aşina olup olmaması Bonaparte için önemli değildir; o bir bakışta kendisine nerede ve nasıl yararlı olabileceğine anlamıştı. Kimi zihinlerin daima *bildiğine* ve öğrenime gerek duymadığına inanıyordu.

Bonaparte büyük bir insan kâşifiydi, fakat insanların yeteneğinin sadece kendisine hizmet etmesini, kendisinin de kitleyi canlı tutan ruh olmasını istiyordu o. Onun izni olmadan sevgilisinin yanına bir saniyeliğine uçan bir küçük sinek, asi bir sinekti.

Biri, hem de büyük biri olma fikriyle bunalan Chateaubriand'ın aklına, sadece sıradan biri olma fikri asla gelmemişti.

Kesinkes reddetti.

Rahip Émery bu redden haberdar oldu. Saint-Sulpice rahip okulunun yöneticisi olan Rahip Émery, Bonaparte'ın takdir ettiği insanlardandı. Bonaparte'ın ona sunduğu bu

büyükelçilik başsekreterliği mevkisini din adına kabul etmesi için Chateaubriand'a yalvardı.

Rahip Émery önce başarısızlığa uğradı; ama pes etmedi ve ısrarı sonunda Chateaubriand nihayet kabul etme kararı verdi.*

Chateaubriand hazırlıklarını tamamladıktan sonra yola koyuldu; büyükelçilik sekreteri Roma'ya büyükelçiden önce gelmeliydi.

Genellikle yolcular gezilerine uygarlığımızın atası olan eski kentlerle başlarlar. Chateaubriand ise bu işe gelecek uygarlıklara sahne olacak yaşlı Amerika ormanlarıyla başlamıştı.

Sadece *Hristiyanlığın Dehası*'nın yazarına yaraşan o üslupla anlatılan bu yolculuktan renklisi olamaz: bu, bir ekol yaratacak kadar görkemli ve tuhaf bir üsluptur; bu ekolün ürünü de *Solitaire* ve *Ipsiboé* başlıklarıyla Fransa'yı bir an meşgul eden Mösyö d'Arlincourt ve onun ipe sapa gelmez romanları olmuştur; fakat Chateaubriand'a büyük gücünü veren ve taklitçilerinde bulunmayan şey, yalınlığın ve yüceliğin kendisi için çok kolay, diğerleri içinse imkânsız olan o karışımıdır.

Lombardiya yaylalarından geçişi, başka hiçbir yerde rastlanmayan o tatlı üslubun ufak bir örneğini sunar. Askerlerimizin yurtdışındaki halinin resmedilmesidir; nereye gidersek gidelim sevilmemize ya da bizden nefret edilmesine yol açan şey budur.

Fransız ordusu Lombardiya'da askerî bir koloni gibi konumlanıyordu. Sağda solda devriye gezen arkadaşları tarafından korunan, kafalarında inzibat başlığı, yumaşak hatlı ceketlerinin üzerinde orak niyetine kılıç taşıyan bu Galyalı yabancılarda, telaşlı ve neşeli hasatçıların havası vardı. Taşları yerinden oynatıyor, topları yuvarlıyor, yük arabalarını sürüyor, kesilmiş yapraklı dallardan hangarlar ve kulübeler dikiyorlardı. Atlar sıçrıyor, kalabalığın içinde şaha kalkıp sahipleriyle

* MOT, XIV, 5. böl.

oynaşan köpekler gibi gidip geliyorlardı. İtalyan kadınları bu çılgın ordugâh pazarında meyve satıyorlardı: Askerlerimiz, eski Barbarların soyundan gelen babaları gibi, sevgililerine: "Ben Fotrad, Frankların soyundan Eupert'in oğlu, sen sevgili zevcem Helgrine'e, güzelliğinin şerefine, çamlık mevkisindeki evimi veriyorum," diyerek, pipolarını ve çakmaklarını hediye ediyorlardı.*

Bizler garip düşmanlarızdır: Bizi önce biraz küstah, biraz aşırı neşeli, aşırı hareketli bulurlar; daha yanlarından uzaklaşmadan da özlerler. Canlı, nükteli, zeki Fransız askeri, evinde kaldığı kişiye işlerinde destek olur, Musa'nın Madyanlı kızlara yardım ettiği gibi kuyudan su çeker, çobanları kovalar, kuzuları yunağa götürür, odun yarar, ateş yakar, tencerenin altına bakar, çocuğu kucağına alır ya da beşiğinde uyutur. Keyfi ve etkinliği her şeye yaşamı taşır; ona ailenin asker bir ferdi gibi bakmaya alışılır. İçtima davulu mu çalmaya başlamış? Garnizon askeri kılıcına koşar, kapıda ağlaşan ev sahibinin kızlarını terk eder ve çürüğe çıkacağı günden önce bir daha düşünmeyeceği o köylü kulübesinden ayrılır.

Milano'dan geçerken, uyanmış büyük bir halk, bir anlığına gözlerini açmaktaydı. İtalya uykusundan uyanıyor ve kendi dehasını ilahi bir düş gibi hatırlıyordu: Yeniden doğan ülkemize, yoksulluğumuzun bayağılığına yararlı bir biçimde, Alpler ötesi doğasının yüceliğini getiriyordu; Ausonia, sanatın başyapıtlarıyla ve meşhur bir vatanın ulvi anılarıyla beslenmişti. Avusturya geldi; kurşundan mantosunu İtalyanlara yeniden giydirdi; onları tekrar tabutlarına girmeye zorladı. Roma, harabelerine, Venedik de denizine döndü. Venedik son tebessümüyle semayı güzelleştirerek yığıldı; çalkantılı sularının içine, artık doğmaması gereken bir yıldızın sevimliliğiyle yattı.**

27 Haziran akşamı Roma'ya vardı; ölümsüz şehrin dört büyük bayramından biri olan San Pietro'ya iki gün kalmıştı.

---

* Kadınların tabiattan aldıkları o üstünlük Barbarlar tarafından bile kabul ediliyordu. Yiğit Philippe'e kadar örfler özgürlüğü sınırlamamıştı ve kadının dulluk geliri kocanın sevgisine bağlıydı. Bir drahoma tahsisinde şunu okuruz: "Ben Folrad, Frankların soyundan Eupert'in oğlu, sevgili zevcem sen Helegine'e, *in honore pulchritudinis tuae* [güzelliğinin şerefine] çamlık mevkisindeki meskenimi veriyorum." (Chateaubriand, *Notes et pensées*, yay. Madame de Durfort, "Bulletin de la Société Chateaubriand", 1934, s. 61.) (Fr.e.n.)

** MOT, XIV, 7. böl. (Fr.e.n.)

28'inde, bütün gün koşuşturdu ve gelen her yolcu gibi önce Colosseum'a, Pantheon'a, Traianus Sütunu'na ve Sant'Angelo Kalesi'ne bir göz attı. Akşam, yerini aldığı Mösyö Artaud, yeni gelen halefini San Pietro civarlarında bir eve götürdü. Michelangelo'nun kubbesindeki ateşten elmaslı küpe, açık pencereler önünde dönüp duran vals girdapları arasından seçilebiliyordu; Adrianus dalgakıranında atılan havai fişekler Saint-Onuphrius'daki Tasse mezarı üzerinde havaya dağılıyordu.

Sessizlik, vazgeçiş ve gece, kırdaydı.

Ertesi gün San Pietro'daki ayine katıldı; duayı Papa VII. Pius okuyordu. İki gün sonra Papa hazretlerine takdim edildi; VII. Pius onu yanına oturttu, bu nadiren karşılaşılabilecek bir mutluluktu: Papalar konuklarını her zaman ayakta kabul ederler. Masanın üzerinde bir *Hristiyanlığın Dehası* nüshasının açık olduğu da doğruydu.

Mösyö de Chateaubriand denen o dehada, hayalgücüne hitap eden o muhteşem cümlelerin ortasında, herkesin hatırladığı o ufacık maddi ayrıntıları bulmaktan hoşlanırız.

Kardinal Fesch, Tiber Nehri yakınındaki Lancelotti Sarayı'nı kiralamıştı; büyükelçinin genç sekreterine de sarayın en üst katı verilmişti. İçeri girdiğinde, pireler bacaklarına saldırınca beyaz pantolonu simsiyah oldu. O diplomatik meskeni yıkattı, oraya yerleştikten sonra da pasaportlar hazırlamaya ve bu çok önemli görevlerle uğraşmaya başladı.

Güzel yazı sayesinde sarsılmaz bir dayanak bulan benim aksime, onun el yazısı, yetenekleri önünde bir engeldi. Kardinal Fesch onun imzasını fark ettiğinde omuz silkiyordu; *Atala*'yı da *Hristiyanlığın Dehası*'nı da okumadığından, kendi kendine, ismi bir sayfayı enlemesine dolduran bir adamın neyi doğru düzgün yazabileceğini soruyordu.

Düşmanlarının, zekâsının yeterli olmayacağı kehanetinde bulundukları bu büyükelçi sekreterliğinin yüksek makamında yapacak neredeyse hiçbir şeyi olmadığından pencere-

lerden çatılar üzerinden komşu bir evde kendisine işaretler yapan çamaşırcı kadınlara bakıyordu; sesini terbiye eden müstakbel bir kantatris, bitmek bilmeyen solfejiyle onu rahat bırakmıyordu. Ölüm tarafından gökyüzünün ve yeryüzünün ebedî şiirine çağrılıp bir defin merasimiyle sıkıntısı giderildiğinde mutlu oluyordu. O zaman, yukarıdaki penceresinden, sokağın uçurumunda genç bir annenin konvoyunu görüyordu; iki sıra beyaz tövbekârın arasında taşınan kadının yüzü açıktı; bazen yeni doğmuş ve ölmüş bebeği, çiçeklerle taçlanmış bir halde, ayaklarının dibine konuyordu.

Gelişinin ilk günlerinde büyük bir hata yaptı. Bonaparte tarafından tahttan indirilmiş eski Sardinya kralı* Roma'daydı; Chateaubriand ona saygılarını sunmaya gitti: Yüce gönüllüler doğal olarak düşenlere meylederler.**

Bu ziyaret, büyükelçilik sarayında patlayan diplomatik bir bomba tesiri yaptı. Onu gören bütün diplomatlar düğmelerini boyunlarına kadar ilikleyerek başlarını çevirdiler ve:

— Mahvoldu! diye mırıldandılar.

"Aptallığın doruğunda bulundukları halde kendini benden üstün zannetmeyen tek bir diplomatik kuşbeyinli yok," der Chateaubriand. "Hiçbir şey yapmamış olsam da, hiçbir önem taşımasam da, görevden azledileceğim umuluyordu: Ne önemi var, düşen biri vardı işte, bu daima keyif verir. Sıradan halimle, suç işlediğimi sanmıyordum ve her zamanki gibi, herhangi bir makam için çöpümü bile vermezdim. Büyük önem atfettiğimi zannettikleri kralların benim gözümde sadece mutsuzluk açısından önemi vardı. Roma'dan Paris'e benim ürkütücü budalalıklarımı yazdılar: Neyse ki muhatabım Bonaparte idi; beni boğması gereken kişi kurtarıcım oldu."***

---

* 1802'de kardeşi Victor-Emmanuel lehine tahttan feragat eden IV. Charles-Emmanuel. (Fr.e.n.)

** MOT, XIV, 8. böl. (Fr.e.n.)

*** a.g.e. (Fr.e.n.)

Chateaubriand ölesiye sıkılıyordu. Liyâkatinin ve zekâsının üzerinde olduğu düşünülen o mevki, kalem yontmaktan ve mektup postalamaktan ibaretti. Hazırlanmakta olan çatışmalarla ilgili onu hakkınca meşgul edecek bir şeyler bulunabilirdi, fakat hiçbir sırra ortak edilmiyordu. Büyükelçilikteki işlere kusursuzca katlanıyordu; fakat o zaman da, herhangi bir küçük memurun yapabileceği bir iş için, devrin en büyük dehası istihdam edilmiş oluyordu.

Ona verilen görevlerin en önemlilerinden biri, Prenses Borghese'ye* Paris'ten gelen bir kasa ayakkabıyı teslim etmek olmuştu. Prenses teşekkür niyetine beş altı ayakkabıyı büyük bir zarafetle onun önünde denemişti; fakat bu şık iskarpinler onun ayaklarında Dişi Kurt'un evlatlarının yaşlı toprağını sadece bir an çiğneyebilecekti.

Chateaubriand işinin vasatlığıyla gizli siyasi tedirginliklerin iç içe geçtiği mesleğini bırakmaya karar verdiği sırada, başına gelen bir felaket yüreğinin hüznünü ruhunun sıkıntısına ekledi. Sürgünden dönüşünde Madam de Beaumont adında bir hanım tarafından ağırlanmıştı; bu kadın, Madrid'deki Fransa büyükelçisi, Bretanya kumandanı, kendisini epey seven XVI. Louis döneminin hariciye nazırı olan ve ailesinin bir bölümünü beraberinde sürüklediği Eylül katliamında can veren Montmorin kontunun kızıydı.

Chateaubriand'ın tasvirlerinin öyle şiirsel bir karakteri vardır ki, alıntı yapıldığında, okurda da hayranlık uyandıracağı kanaatiyle bu tasvirleri okurun gözleri önüne serer.

İşte, ismen bile tanımadığınız o kadın dostun, yüzündeki kefen size âdeta Eudora kâhininin değneğiyle aralanıyormuş gibi görünecek tasviri.

Madam de Beaumont'un iyiden ziyade kötü görünen çehresi, Madam Lebrun tarafından yapılan bir portredekine çok benziyor, der *Hris-*

---

* Bundan kısa süre önce Prens Borghese ile ikinci evliliğini yapmış (28 Ağustos 1803) olan Pauline Bonaparte. (Fr.e.n.)

tiyanlığın Dehası'nın yazarı.* Zayıflamış yüzü solgun; olağanüstü bir inceliğin bitkince parlattığı badem gözleri, tıpkı bir ışık huzmesinin suyun billurundan geçerken yumuşadığı gibi yarı yarıya sönmüş olmasa, belki de daha fazla ışıltı saçardı. Karakterinde, duygularının gücünden ve hissettiği sızıdan kaynaklanan bir tür katılık ve sabırsızlık var. Düzeyli bir kişiliği, etkileyici bir zekâsı var; doğduğu dünyadan ruhunun tercihi ve mutsuzluğuyla çekilmiş; fakat dost bir ses bu yalnız zekâyı dışarıya çağırdığında, yanınıza geliyor ve size semadan birkaç söz söylüyor.**

Hekimler Madam de Beaumont'a Güney'in iklimini tavsiye ettiler; Chateaubriand'ın Roma'da bulunması, verdiği kararda belirleyici oldu. Gelişinin ilk günlerinde gözle görülür bir iyileşme hissetti. Eli kulağında bir yok oluşun belirtileri ortadan kayboldu; Mösyö de Chateaubriand ona bütün o harika Roma'yı arabayla gezdirdi; ama görmek, sevmek, hayranlık duymak için yaşamı duyumsamak gerekir. Hasta kadın hiçbir şeyden zevk almıyordu. Bir gün, onu Colosseum'a götürdü. Ancak Roma'da yaşanabilecek türden bir ekim günüydü.

Madam de Beaumont, yapının çevresinde yer alan sunaklardan birinin karşısındaki taşın üzerine oturdu; gözlerini kaldırdı ve bakışlarını kendileri de öleli nice yıllar olmuş ve nice insanın ve nice şeyin ölümünü görmüş o revaklarda gezdirdi. Harabeler, sonbaharın safran rengine bürüdüğü ve ışık içinde boğulan böğürtlen ve hasekiküpeleriyle süslüydü; ardından, can çekişen kadın güneşten ayırdığı bakışlarını bir basamaktan diğerine, arenaya kadar indirdi, haçın üzerinde sabitledi ve:

— Gidelim, üşüdüm! dedi.

Mösyö de Chateaubriand onu kaldığı yere götürdü; kadın yattı ve bir daha kalkmadı.

---

* Pauline de Beaumont'un 1788 tarihli portresi, Madam Vigée-Lebrun'ün 1789'da Fransa'dan ayrılmadan yaptığı tablolar ve portreler arasında yer almaktadır. (Fr.e.n.)

** MOT, XIII, 7. böl. (Fr.e.n.)

İşte, *Hristiyanlığın Dehası* yazarı bu kadının ölümünü şöyle anlatıyor:

Pencereyi açmamı rica etti, çünkü içi daralmıştı. Güneş ışığının yatağını aydınlatmasıyla sevinir gibi oldu. O zaman bana, aramızda birkaç kez konuştuğumuz kıra çekilme tasarılarını hatırlattı ve ağlamaya başladı.

Öğleden sonra saat ikiyle üç arası, Madam de Beaumont, böylesine iyi bir hanıma yaraşır bir sevecenlikle kendisine hizmet eden yaşlı İspanyol oda hizmetçisi Madam de Saint-Germain'den, yatağını değiştirmesini istedi: Madam de Beaumont'un taşınması sırasında can vermesinden çekinen hekim buna karşı çıktı. O zaman bana son anının yaklaştığını hissettiğini söyledi. Aniden örtüyü üzerinden attı, elini bana uzattı, elimi kasılarak sıktı; gözlerinin feri söndü. Serbest kalan eliyle yatağının ayakucunda gördüğü birine işaretler yapıyordu; sonra, elini göğsüne götürerek:

— Burası! Burası! diyordu.

İçim acıyarak, beni tanıyıp tanımadığını sordum: Yitip gidişinin ortasında belli belirsiz gülümsedi; hafif bir baş hareketiyle olumlu cevap verdi; artık sesi bu dünyadan gelmiyordu. Çırpınmaları birkaç dakika sürdü. Ben, hekim ve bakıcı kadın, düşmesin diye onu ellerimizle tutuyorduk: Ellerimden biri, hafif kemiklerine temas eden kalbinin üzerindeydi; zincirinden boşalan bir saat gibi hızla çarpıyordu.

Aniden kalp atışlarının durduğunu hissettim; huzura eren kadını yastığının üzerine yerleştirdiğimizde başı yana doğru eğildi. Açılmış saçlarının birkaç buklesi alnına düştü; artık kapalı gözlerine ebedî gece çökmüştü. Hekim yabancı kadının ağzına bir ayna ve bir ışık tuttu. Ayna, yaşamın soluğuyla buğulanmadı; ışık da hareketsiz kaldı. Her şey bitmişti.*

"Seni daima seveceğim," der bir Yunan mezar kitabesi; "fakat sen, ölüler diyarında, sana eski aşklarını unutturacak o Lethe suyunu sakın içme."

Bir süre sonra, Mösyö de Chateaubriand başkonsülün kendisini Valais elçisi olarak atadığı haberini aldı.

Bonaparte *Hristiyanlığın Dehası* yazarının sadece ön plandayken iyi olan ve hiç kimseyle bir tutulmaması gereken o insanlar soyundan geldiğini anlamıştı.

---

* MOT, XV, 4. böl. (Fr.e.n.)

Chateabriand Paris'e döndü: Değerini böyle takdir ettiği için Bonaparte'a duyduğu minnetle, *Hristiyanlığın Dehası*'nın ikinci basımını ona ithaf etti.

O ithaf gözümüzün önünde, işte; bu baskıya artık nadir rastlandığına inanıyoruz:

Başkonsül General Bonaparte'a,

General,

Hristiyanlığın Dehası'nın bu ikinci basımını himayeniz altına alma nezaketini gösterdiniz. Gücünüze sığınarak büyük başarı kazanan yüce davaya tevcih ettiğiniz lütfun yeni bir örneğidir bu. Sizin alınyazınızda, muhteşem maksatlarının yerine getirilmesi için sizi uzun zamandır seçmiş olan bu Tanrı'nın elini görmemek mümkün değildir; halklar size bakıyor, devletin temellerini ve refahını dine dayadığınızdan beri zaferlerinizle büyüyen Fransa, umudunu sizden yana çevirdi.

Onlara iade ettiğiniz ibadet yerlerinde sizin için dua eden otuz milyon Hristiyan'a el uzatmaya devam edin.

Derin bir saygıyla izinizdeyim, General.

Çok mütevazı ve çok itaatkâr hizmetkârınız,

CHATEAUBRIAND.*

Bonaparte, Valais'ye elçi tayin ettiği Chateaubriand'la görüşmesini, Enghien dükü ile ilgili toplantı nedeniyle iki saat geciktirdiğinde başkonsülle *Hristiyanlığın Dehası* yazarının ilişkileri bu durumdaydı.

XL
Karar

Hristiyanlığın Dehası'nın yazarı üzerine bu uzun parantezi açmadan önce, Bonaparte'ın, yalnız bırakılması için

---

* *Hristiyanlığın Dehası*'nın ikinci basımının nüshalara göre değişen ithaf mektubundaki, "Başkonsül Bonaparte'a" ya da "Başkonsül General Bonaparte'a" ibaresi, Chateaubriand'ın L'advocat tarafından yayımlanmış olan *Oeuvres complètes*'de tekrar basılmamıştır. (Fr.e.n.)

emir verdiğini söylemiştik. Öfkesinin tutku termometresinin en yüksek derecesine çıkmasını sağlayan da bu emir olmuştu. Yalnız kalınca sakinleşen, düşününce yumuşayan insanların aksine, tek başına kaldığında hayalgücü kızışıyor, içinde fırtına bulutları birikiyor, bu fırtına patladığında da yıldırımın birini çarpması gerekiyordu.

Akşam yemeğini yalnız yedi; Mösyö Réal, başkonsülün sabah eline geçenle in aynı bir raporla, fakat farklı düşüncelerle çalışmaya geldiğinde, başkonsülü büyük haritaların serili olduğu bir masanın üzerine uzanmış buldu.

Ren Nehri'nden Ettenheim'a uzanan hattı inceliyor, mesafeleri ölçüyor, kaç saatte yürünebileceklerini hesaplıyordu.

Mösyö Réal de tam bu çalışmanın ortasında içeri girdi.

Bonaparte durdu ve yumruklarından birini masaya dayayarak danıştay üyesine:

— Bakın Mösyö Réal, polisimden siz sorumlusunuz, beni her gün görüyorsunuz ve bana Enghien dükünün, sınırıma dört fersah uzaklıkta askerî komplolar düzenlediğinizi söylemeyi unutuyorsunuz!

— Ben de sizinle tam bu konuda görüşmeye gelmiştim, dedi Réal sakin bir şekilde, Enghien dükü sınırınıza dört fersah değil, hiç ayrılmadığı Ettenheim'da, yani on iki fersah uzakta.

— On iki fersah da nedir ki? dedi Bonaparte. Georges altmış fersah uzakta değil miydi? Pichegru seksen fersah uzakta değil miydi? Moreau neredeydi peki? Dört fersahta mıydı? Anjou-Saint-Honoré Sokağı'ndaydı; Tuileries'ye dört yüz adım mesafede; bir işaret çakması yeterliydi; iki suç ortağı hemen Paris'e, yanına geldiler. Bir de başardıklarını varsayın. Başkentte bir Bourbon vardı ve benden mirası devralıyordu. Bu kadarı da fazla ama! Demek sokakta tepelenebilen bir köpeğim ben; katillerim ise kutsal varlıklar!

O sırada Mösyö de Talleyrand ikinci ve üçüncü konsüllerle beraber içeri girdi.

Bonaparte doğrudan hariciye nazırının üzerine yürüdü:

— Düşmanlarım Ettenheim'da silahlı birlikler halinde toplanırken, sizin başkonsolosunuz Massias, Carlsruhe'de ne arıyor?

— Hiçbirinden haberim olmadı, dedi Mösyö Talleyrand, hem Mattias da bana bu konuda hiçbir bilgi aktarmadı, diye ekledi her zamanki sükûnetiyle.

Bu cevap verme ve kendini haklı çıkarma tarzı Bonaparte'ı iyice öfkelendirdi.

— Neyse ki, dedi, benim istihbaratım bana yetiyor; komploları cezalandırmayı bilirim; hakkımı suçlunun kafasıyla alırım.

Ve alışkanlığı üzere, salonda uzun adımlarla yürüyordu.

İkinci konsül Cambacérès ona yaklaşabilmek için elinden geleni yapıyordu; fakat, hakkımı suçlunun kellesiyle alırım, sözü üzerine Cambacérès durdu:

— Böyle bir şahıs elinizde olsa, dedi, katılığınızın bu noktaya varmayacağını düşünme cüretini gösteriyorum.

— Siz ne diyorsunuz mösyö? dedi Bonaparte, adamı tepeden tırnağa süzerek. Bana canilerini yollayanlara göz yummak istemediğimi bilin; bu davada içimden nasıl gelirse öyle davranacağım ve tavsiyeleri dinlemeyeceğim; bilhassa da sizin tavsiyelerinizi mösyö; XVI. Louis'nin ölümünü oyladığınız günden beri bana Bourbon kanı hususunda pek ölçülü görünüyorsunuz. Suçlunun kusurları karşısında ülkenin yasaları benden yana değilse, o zaman doğa yasalarının haklarını, meşru savunma haklarını kullanırım.

Onun ve adamlarının her zamanki amaçları benim canımı almaktır. Kâh hançerle, kâh ateş açarak her taraftan üzerime çullanıyorlar; havalı tüfekler icat ediliyor, suikast bombaları hazırlanıyor, dört bir yanım komplolarla, her türden pusularla çevriliyor. Ne yani! Her gün yakından ya da uzaktan bana ölüm darbeleri indirilecek! Hiçbir güç, hiçbir mahkeme, bana yapılan haksızlığı gideremeyecek; ben de o doğal kana kan hukukuna girmeyeceğim! Soğukkanlı, yargı

ve adalet konusunda biraz bilgili kim beni kınama cesaretini gösterir? Ayıbı, tiksinilecek olanı, cinayeti ne yana fırlatacağını bilemez! Kan kanı davet eder; bu, doğal, şaşmaz ve kaçınılmaz bir tepkidir; onu kışkırtanın vay haline!

İç karışıklıklar ve siyasi sarsıntılar yaratmakta ısrar edildiğinde, bunun kurbanı olmaya da hazırlıklı olmak gerekir! Hem sonra, bir ailenin, benim onlara karşılık verme hakkım olmaksızın, sürekli benim canıma kastetme gibi tuhaf bir ayrıcalığı elinde bulundurduğunu düşünmek için, ya budala ya da kaçık olmak gerekir. Hem başkasını yok etmek için yasaların üzerinde olduğunu iddia etmesi, hem de kendini korumak için aynı yasalardan medet ummaması hiç makul değildir; şanslar eşit olmalıdır.

Ben şahsen hiçbir Bourbon'a bir şey yapmadım. Büyük bir ulus beni başına getirdi; Avrupa'nın neredeyse tamamı bu seçime razı oldu; hem benim kanım da çamurdan değil ya; nihayet kendi kanımı onlarınkiyle bir tutmanın zamanı geldi. Peki ya misillemede biraz daha ileri gitsem ne olurdu? Bunu yapmak elimdeydi! Kaç kez hayatlarını bağışladım. Bana kaç kez kelleleri sunuldu; bu önerileri her seferinde tiksinerek reddettim. Böyle teklifleri kabul etmeyi alçaklık ve ucuz bir ödleklik gibi görmemin nedeni, beni düşürdükleri durumda bunu adaletsiz bulmam değil, kendimi çok güçlü hissetmem ve hiç tehlikede olmadığımı düşünmemdi. Benim hep inandığım özdeyişe göre hem siyasette, hem savaşta, her kötülük, kurallar içinde bile olsa, ancak katiyetle zorunlu olduğu ölçüde mazur görülebilir; bunun ötesindeki her şey cinayettir.*

Fouché henüz hiçbir şey söylememişti. Bonaparte, bir destek geleceğini hissederek onun tarafına döndü.

Fouché, başkonsülün bu sessiz sorgulamasına cevap olarak sadece, Mösyö Réal'e dönerek:

---

* Napoléon'un bu çıkışması *Mémorial de Sainte-Hélène*'den alınmıştır, çarşamba 20 [Kasım 1816]. (Fr.e.n.)

— Sayın danıştay üyesi, dedi, Georges ile aynı zamanda tutuklanan Le Ridant adlı kişinin sorgusunu, bizi aydınlatma amacıyla açıklayamaz mıydı? Ancak sayın danıştay üyesi, saat ikide Mösyö Dubois'dan aldığı ve birçok işle boğuşmak zorunda olduğundan okuyacak zaman bulamadığı bu sorgudan henüz haberdar olmayabilir.

Réal kulaklarına kadar kızardığını hissetti. Gerçekten de önemini ısrarla vurguladıkları bir kâğıt almıştı, fakat okumadan Georges'un dosyasına yerleştirmiş ve ilk fırsatta göz atması gerektiğini düşünmüştü.

O boş anı bulamamıştı ve sorgu zaptının varlığından haberdar olsa da içeriğini bilmiyordu.

Tek laf etmeden, çantasını açtı ve içindeki kâğıtları karıştırmaya başladı. Fouché omzunun üzerinden baktı ve parmağıyla bir kâğıdı göstererek:

— İşte şu, dedi.

Bonaparte, danıştay üyelerinin çantalarında ne olduğunu kendilerinden daha iyi bilen bu adama şaşkınlıkla baktı.

Bu sorgu zaptı en vahimlerindendi. Le Ridant bir komplo düzenlendiğini, bir prensin bu komplonun başında olduğunu, bu prensin önceden Paris'e geldiğini ve tekrar gelme olasılığı olduğunu itiraf ediyordu. Georges'un yanında otuz iki yaşlarında, eğitimli, zarif giyimli genç bir adam gördüğünü, bu adama herkesin saygı gösterdiğini ve onun önünde herkesin, Pichegru'nün bile, sırrını açtığını ekliyordu.

Bonaparte Réal'in okumasını yarıda kesti.

— Bu kadarı yeter beyler, dedi, yeter! Komplocuların bunca saygı gösterdiği o genç adamın Londra'dan gelen bir prens olamayacağı ortada, çünkü Biville yarları bir ay boyunca Savary tarafından sıkı gözetim altında tutulmuştur. Bu olsa olsa, Ettenheim'dan Paris'e kırk sekiz saatte gelen ve bir süre suç ortaklarıyla görüştükten sonra aynı sürede Paris'ten Ettenheim'a dönen Enghien dükü olabilir. Böyle-

likle plan tartışılmaz bir biçimde tamamlanıyor, dedi: Artois kontu Pichegru'yle beraber Normandiya üzerinden; Enghien dükü de Dumouriez'le beraber Alsace üzerinden gelecektir. Bourbonlar, Fransa'ya dönmek için, cumhuriyetin en ünlü iki generalini önden gönderiyorlardı. Albay Ordener'le Albay Caulaincourt'u çağırsınlar bana.

Başkonsülün düşüncesini böyle kesin bir biçimde ortaya koyduğunu duyduktan sonra, hiç kimsenin onun tasarılarına doğrudan ya da dolaylı olarak karşı çıkmaya cesaret edememesi anlaşılır bir şeydir.

Konsül Lebrun, böyle bir olayın Avrupa'da yaratacağı etkiden ürkerek belli belirsiz birkaç gözlemde bulundu. Cambacérès, ağzını açmasına izin vermeyen o amansız sözlere rağmen, yine bir bağışlayıcılık çağrısında bulundu; ama Bonaparte ona sadece:

— Pekâlâ, sizi böyle konuşmaya iten nedeni biliyorum: bunu bana bağlılığınızdan yapıyorsunuz; size teşekkür ederim, fakat kendimi savunmadan öldürtmeyeceğim; onların hepsini tir tir titreteceğim ve onlara uslu durmayı öğreteceğim, dedi.

Şu anda Bonaparte'ın ruhuna hâkim olan duygu, ne ürküntü ne de intikamdı; Bourbonların, taraftarlarınca kutsal addedilen kanlarının, onun gözünde cumhuriyetin herhangi bir bireyinin kanından daha kutsal olmadığını bütün Fransa'ya bildirme iradesiydi.

— Peki ama, diye araya girdi Cambacérès, sonunda hangi karara vardınız?

— Çok basit, dedi Bonaparte, *Enghien dükünü kaçırmak* ve *işi bitirmek*.

Oylamaya gidildi. Bir tek Cambacérès sonuna kadar itirazını sürdürme cesaretini gösterdi.

O zaman, *karar konseyde alındığından* ve bunun sorumluluğunu tek başına Bonaparte üstlenmediğinden, beklemekte olan iki albayı, Ordener'le Caulaincourt'u içeri aldırdı.

Albay Ordener Ren kıyılarına gidecek, yanına üç yüz Dragon süvarisi, çok sayıda jandarma müfrezesi ve birkaç istihkâm eri alacaktı. Bu askerler yanlarına dört günlük erzak alacaktı; ayrıca albaya da hiçbir durumda ahaliye yük olmaması amacıyla otuz bin frank verilecekti. Nehri Rheinau'da geçecek, dosdoğru Ettenheim üzerine yürüyecek, kenti saracak, Enghien dükünü etrafındaki bütün göçmenlerle, bilhassa da Dumouriez'le birlikte kaçıracaklardı.

O sırada birkaç topla desteklenecek başka bir müfreze Kehl tarafından Offenburg'a götürülecek ve Dük'ün Fransız topraklarına ayak basacağı ana kadar gözlemede kalacaktı.

Albay Caulaincourt kesin haberi alır almaz, Baden grandükünün* huzuruna gidecek ve az önce gerçekleştirilen eylemle ilgili açıklamalar içeren bir pusulayı ona takdim edecekti.

Saat sekizdi. Bonaparte konsey toplantısını bitirdi ve pişman olmaktan çekinirmiş gibi, kendilerine verilen görevle general unvanını hak eden iki albaya hemen o akşam yola çıkma emri verdi.

Yalnız kaldığında, Bonaparte'ın yüzüne bir zafer ifadesi yayıldı; bir kere yerine getirildiğinde kendisi için sonsuz pişmanlıklara yol açacak bu olay, karar verildiği andan itibaren ona sadece tatmin edilmiş bir gurur duygusu telkin ediyordu; onun kanı prenslerin ve kralların kanıyla birdi, çünkü hiç kimse, taç giymiş bir prens bile, onun kanını dökme hakkına sahip değildi.

Duvar saatine baktı, sekizi çeyrek geçeyi gösteriyordu. Bourrienne'in yerini alan ve az önceki tuhaf oturumda hazır bulunan yeni sekreteri Mösyö de Méneval, başkonsülün bir emri olabileceğini düşünerek orada kalmıştı.

Bonaparte onun oturduğu masaya gitti, bir parmağını masaya dayadı ve şu emri verdi:

— Yazın!

---

* Sınır valisi (margrav) Charles-Frédéric de Baden-Durlach (1738-1811) grandük unvanını ancak 1808'de aldı. (Fr.e.n.)

Paris, 19 *Ventôse* XII. Yıl*

Başkonsülden Harbiye Nazırı'na

Yurttaş general, bu görevde emrinize verdiğim General Ordener'e bu gece posta arabasıyla Strazburg'a gitmesi talimatını veriniz; başka bir adla, tümgenerali görecektir.

Görevinin amacı, Ettenheim üzerine yürümek, kenti kuşatmak ve Enghien dükünü, Dumouriez'i, İngiliz bir albayı ve maiyetlerinde olan tüm şahısları kaçırmaktır. Tümgeneral, Ettenheim'da keşifte bulunan jandarma astsubayı ve ayrıca polis komiseri ona gerekli tüm istihbaratı vereceklerdir.

General Ordener'e, 26'ncı Dragon süvari birliğinden üç yüz askeri akşam saat sekizde Rheinau'ya varmak üzere Schelestadt'tan yola çıkarması emrini verin.

Tümen komutanının Rheinau'ya yollayacağı on bir istihkâmcı da aynı şekilde akşam saat sekizde orada olacak ve bu amaçla tekneden ayrı bir şekilde posta arabasıyla ya da hafif topçuların arabalarıyla yola çıkacaklardır. Tümgeneral bir seferde üç yüz atı karşıya geçirebilecek dört veya beş büyük geminin orada bulunmasını temin edecektir.

Birlikler yanlarına dört günlük tayın ve fişek alacaktır. Tümgeneral bir yüzbaşı ya da subayı, bir jandarma üsteğmenini ve üç dört jandarma müfrezesini onların yanına gönderecektir. General Ordener Ren'i geçer geçmez Ettenheim'a yönelecek, doğrudan dükün ve Dumouriez'in kaldıkları yerin üzerine yürüyecektir. Bu sefer tamamlandıktan sonra, Strazburg üzerinden dönecektir.

General Ordener, Lunéville'den geçerken, Ettenheim'daki depoya komuta eden jandarma subayının emirlerini beklemek için Strazburg'daki makamına gelmesi talimatını verecektir.

General Ordener, Strazburg'a geldiğinde, çok gizli bir biçimde sivil veya asker iki ajanına yola çıkmalarını emredecek ve kendisini yolda karşılamalarını söyleyecektir.

Aynı gün, aynı saatte, 26'ncı Dragon süvarilerinden iki yüz askerin General Caulaincourt'un komutasında Offemburg kentini kuşatması ve Strazburg'da ele geçirilmediyse Reich baronesini ve halen Strazburg'da bulunan zaptiye amiri** yurttaş Méhé'nin kendisine istihbaratını ileteceği İngiliz hükûmetinin diğer ajanlarını tutuklaması emrini vereceksiniz.

---

* 10 Mart 1804. (ç.n.)

** Aşağı-Ren'in zaptiye amiri Shée idi.

General Caulaincourt, General Ordener'in oraya geldiğini öğrendiğinde devriyelerini Offemburg'dan Ettenheim'a yöneltecektir. Bunlar birbirlerine karşılıklı olarak destek vereceklerdir. Bu sırada, tümgeneral üç yüz atlı adamı dört hafif topçu bataryasıyla birlikte Kelh'e geçirecek ve iki yolun birleştiği yer olan Wilstadt'a bir hafif süvari kolu gönderecektir.

İki general en sıkı disiplinin sağlanmasına ve birliklerin bölge sakinlerinden hiçbir şey talep etmemesine özen göstereceklerdir; bu amaçla onlara on iki bin frank göndereceksiniz.

Görevlerini yerine getiremezlerse ve üç dört gün daha kalıp devriyeler çıkararak başarmayı umuyorlarsa, bunu yapma yetkileri vardır.

İki kentin *bailli*'lerine,* eğer Fransa düşmanlarını barındırmayı sürdürürlerse başlarına büyük belalar geleceğini bildirecekler.

Komutan Neufbrissac nehrin sağ yakasına iki topla birlikte yüz asker geçirmesini emredeceksiniz.

Kelh karakolları, tıpkı sağ kıyı karakolları gibi, iki müfreze döndüğü andan itibaren boşaltılacaktır.

General Caulaincourt'un yanında otuz jandarma olacaktır; ayrıca, General Caulaincourt, General Ordener ve tümen komutanı bir toplantı yapacak ve alınan önlemlerde uygun olduğuna inandıkları değişiklikleri yapacaklardır.

Dumouriez de Enghien dükü de Ettenheim'da ele geçirilemezse, durum süratli bir ulakla bildirilecektir.

Kelh karakolu sorumlusunun ve bu konuda istihbarat sağlayabilecek diğer kişilerin tutuklanmasını emredeceksiniz.

BONAPARTE.**

Bu değerli belgeyi imzaladığı anda, yurttaş Chateaubriand'ın geldiği bildirildi.

Söylediğimiz gibi Mösyö de Chateaubriand Bonaparte'ın yaşındaydı; yani o dönemde otuz beş yaşındaydılar. İkisi de kısa, hemen hemen aynı boydaydı. Bonaparte başını dik ve doğru tutardı; bu kusuru olmasa daha uzun boylu görünecek olan Mösyö de Chateaubriand'ın boynu ise omuzları

---

* Kraliyet subayı. (ç.n.)

** III. Napoléon'un emriyle yayımlanan *Correspondance de Napoléon* I. Cilt, c. IX, 1862, 7608'inci mektup, s. 354-356; mektubun daha önceki bir basımı için bkz. Marco de Saint-Hilaire, a.g.e., s. 235-239. (Fr.e.n.)

arasına gömülü dururdu; *Hatırat*'ında iddia ettiğine göre, ataları uzun süre miğfer takan savaşçı ailelerden gelenlerde neredeyse daima görülen bir şeydi bu.*

Mösyö de Chateaubriand'la tanışma şerefine nail olmuş ben de dahil herkesin, Bonaparte'ın gururu hariç, onunki gibi bir gururu hiç görmediklerini itiraf edeceklerinden eminim.

Hristiyanlığın Dehası yazarının bu gururu her şeyden, servetini, siyasi sorumluluklarını ve edebî saygınlığını yitirmesinden sonra da ayakta kalmayı başarmıştır. İşte bu gurur o zafer anında muazzam olmalıydı.

Bonaparte'ın ise, bir insanın varabileceği en yüksek toplumsal mevkiye ulaşmak için sadece bir adımı kalmıştı ve gururu, hem geçmişte hem o anda diğer insanlarla onun arasında mukayese kabul etmiyordu. Dolayısıyla Leviathan ile Behemot karşı karşıya bulunuyorlardı.**

— Görüyorsunuz ya Mösyö de Chateaubriand, dedi Bonaparte ona doğru ilerleyerek, sizi hiç unutmadım.

— Teşekkür ederim yurttaş başkonsül. Sadece değerlerini ancak hak ettikleri yerde ortaya koyabilen insanlar olduğunu anladınız.

— Yani, dedi Bonaparte, Sezar'ın "Roma'da ikinci adam olmaktansa, bir köyün muhtarı olmak evladır," sözünü hatırladım. Gerçek şu ki, sevgili amcamın yanında, kardinalin can sıkıcı pintilikleri, Châlons piskoposunun yapmacık cen-

---

* Chateaubriand'ın ilk yaşamöyküsünün (*Histoire de la vie et des ouvrages de M. de Chateaubriand*) yazarı Scipion Marie, "güzel bir hanım"ın tanıklığını aktarır: "Mösyö de Chateaubriand'ın omuzları birbirinin eşi değil biraz... *La Vie du duc de Berry*'ye koyduğu o tuhaf kambur övgüsünü okuyana kadar buna dikkat etmemiştim; prensin omuzlarının, bütün büyük asker soyları'nda olduğu gibi biraz yüksek olduğunu söyler." *Mémoires sur le duc de Berry*'de, 1820, XI. bölümde Chateaubriand şöyle yazar: "Bütün büyük asker soylarında olduğu gibi, boynu kısa, omuzları biraz yüksekti." (Bize bu notun konusunu ileten Mösyö Jean-Claude Berchet'ye teşekkür ediyoruz.) (Fr.e.n.)

** Kitabı Mukaddes'teki iki canavar. (Bkz. Eyüb, 3, 8 ve 40, 15-24.) (Fr.e.n.)

tilmenlik gösterileri ve müstakbel Fas piskoposunun bitmek bilmeyen yalanları arasında pek eğlendiğinizi sanmıyordum.

— Başrahip Guillon'un, dedi Chateaubriand.

— Hikâyesini bilirsiniz, dedi Bonaparte. Bir isim benzerliğinden yararlanarak, Carmes katliamından mucize eseri kurtulduktan sonra, Force'ta Madam de Lamballe'ın günahlarını bağışladığını iddia ediyor. Bu dediklerinin tek kelimesi bile doğru değil... Oyalanmak için neler yapıyordunuz?

— Elimden geldiğince ölülerle yaşıyordum. Roma'ya düş kurmak için giden yabancılar ne yapıyorsa onu yaptım. Roma'nın kendisi bir düş; onu ay ışığında görmek gerek: Trinité-du-Mont'un tepesinden bakıldığında, uzaktaki yapılar bir ressamın taslakları gibi ya da bir tekneden izlenen puslu kıyılar gibi görünür. Bitmiş bir dünya gibi olduğu varsayılan ay, soluk ışınlarını Roma çölleri üzerinde gezdiriyor, kimsesiz sokaklarını, çitle çevrili arazilerini, meydanlarını, hiç kimsenin geçmediği bahçelerini, manastırlarını ve Colosseum'un kemeraltları kadar ıssız avlu dehlizlerini aydınlatıyordu. Kendi kendime on sekiz asır önce aynı saatte ve aynı yerlerde neler olduğunu soruyordum. Gölgeleri artık Mısır kumlarına düşmez olduktan sonra, o dikilitaşların altından hangi insanların geçtiğini düşünüyordum. Sadece eski İtalya ölmekle kalmamış, Orta Çağ İtalyası da ortadan yok olmuş. Bununla birlikte o iki İtalya'nın izi de Ölümsüz Şehir'de hâlâ duruyor. Modern Roma San-Pietro'sunu ve şaheserleri sergiliyorsa da, eski Roma da buna karşı Panthéon'unu ve kalıntılarını ortaya koyuyor; biri Capitol'den konsüllerini indirirse, diğeri de Vatikan'dan üst düzey rahiplerini getirir: Tiber Nehri, aynı kalıntı içine yerleşmiş o iki zaferi ayırır; Pagan Roması mezarlarına gitgide daha fazla gömülüyor, Hristiyan Roma da yavaş yavaş yeniden yer altı gömütlüklerine iniyor.*

---

* Dumas, Napoléon'la Chateaubriand arasındaki muhayyel diyaloğun bu ilk bölümünde, MOT, XIV, 8. bölümü, sonra da XIV, 7. bölümü metne aynen sadık kalarak alır. (Fr.e.n.)

Bonaparte Roma'nın bu şairane tasvirini dinlerken hayallere dalmıştı, kulağı şairin söylediklerindeydi, ama gözleri elbette daha uzağa bakıyordu.

— Mösyö, dedi, eğer Roma'ya gitseydim, hele Fransa büyükelçiliğinin ataşesi olarak gitseydim, Roma'da Sezar'ın, Diokletianus'un, VII. Gregorius'un Roma'sından başka şey görürdüm; orada sadece altı bin yıllık Roma dünyasının vârisini, yani gelmiş geçmiş en büyük imparatorluğun anasını değil, bilhassa o harikulade, eşsiz, semanın lütfu olan, bütün zamanların uygarlığı ve bütün ülkelerin birliğiyle oyulmuş o havzanın, Akdeniz'in kraliçesini görürdüm; o aynadan, sırasıyla Marsilya, Venedik, Korinthos, Atina, Konstantinopolis, Smyrna, İskenderiye, Kyrenai, Kartaca ve Cadiz yansımıştır: Onun çevresinde, eski dünyanın üç parçası, Avrupa, Afrika ve Asya, birkaç günlük mesafede bir araya gelmişlerdir.

Bu ayna sayesinde, Roma'nın ve İtalya'nın efendisi olacak insan her şeye ve her yere gidebilir: Rhône üzerinden Fransa'nın kalbine; Eridan üzerinden İtalya'nın kalbine; Cebelitarık Boğazı'ndan Senegal'e, Ümit Burnu'na, iki Amerika'ya; Çanakkale Boğazı üzerinden Marmara Denizi'ne, Boğaziçi'ne, Karadeniz'e, yani Tataristan'a; Kızıldeniz üzerinden Hindistan'a, Tibet'e, Afrika'ya, Pasifik Okyanusu'na, yani uçsuz bucaksızlığa; Nil üzerinden Mısır'a, Thebai'ye, Memphis'e, Elephantine'e, Habeşistan'a, çöle, yani meçhule. Pagan dünyası, belki de gelecekte Sezar'ın ve Charlemagne'ın azametlerini aşacak bir büyüklüğe ulaşmak için bu denizin etrafında büyüdü. Hristiyan birliği onu bir an kollarına aldı. İskender, Hannibal, Sezar onun kıyılarında doğdular. Belki bir gün, "Napoléon onun bağrında doğdu!" da denecek. Milano deyince hemen "Charlemagne" diyen bir yankı duyulur; Tunus deyince de "Saint-Louis." Arap istilaları kıyılarından birinde

yayılmıştır; haçlı seferleri de diğer kıyısından doğmuştur. Uygarlık üç bin yıldır onu aydınlatmaktadır. Çarmıh tepesi on sekiz asırdır ona hükmeder!

Bu nedenle, tesadüf bir kez daha Roma'ya dönmenizi sağlarsa, size şunu demeye cüret ederdim: "Mösyö de Chateaubriand, artık yeterince şair, yeterince hayalperest, yeterince filozof, Roma'yı sizin bakış açınızla gördü; işbilir bir insanın kendini şehirle ilgili hayallere kaptırmak yerine, ufukların derinliğine dalmasının vaktidir. İki kere dünyanın başkenti olmuş bu şehirde artık yapacak bir şey yok; kendi kendini işleyen ve deniz adı verilen o büyük ovada ise yapacak çok şey var." İtalya'nın efendisi olduğum gibi bir gün İspanya'nın da efendisi olsaydım, temellerini okyanusun derinliklerine atacağım bir hisar yaptırmam bile gerekse, Cebelitarık boğazını İngilizlere kapatırdım. O zaman Mösyö de Chateaubriand, Akdeniz artık bir deniz değil, bir Fransız gölü olurdu.

Mümkün olabileceği gibi, sizin dehanızda bir insan bir gün Roma'ya dönerse, ben de iktidardaysam, sizi oraya artık büyükelçilik sekreteri olarak değil, büyükelçi olarak gönderip size şöyle derdim: "Boşuna bir kütüphaneyi başınıza dert etmeyin; Ovidius'u, Tacitus'u, Suetonius'u Paris'te bırakın; yanınızda sadece bir haritayı, Akdeniz haritasını götürün ve gözünüzü ondan bir an ayırmayın. Dünyanın neresinde olursam olayım, bu haritaya her gün bakacağımdan emin olabilirsiniz.

Elveda, Mösyö de Chateaubriand."*

Mösyö de Chateaubriand başı önde çıktı; iradeleri parçalayan ve gururları iki büklüm eden o güçlü ellerden birinin ağırlığını, az önce kendi alnında hissetmişti.

---

* Napoléon'un tiradının esinlendiği kaynak için bkz. F. De Champagny, *Les Césars*, Cilt II, "Tableau du monde romain sous les premiers empereurs," 2. Baskı. Paris, Librairie de L. Maison, 1853, s.4-5. (Fr.e.n.)

XLI
Zahmetli Yol

Bonaparte ile Chateaubriand'ın, üstünün emirlerini yerine getirmeye hazır bir astla üstten ziyade, yeni bir yarış için randevulaşan iki atlet gibi birbirlerini tartıp ayrıldıkları sırada, General Ordener, Strazburg'a doğru yola çıkıyordu.

Oraya varır varmaz, amacı belirtilmiş olmasa da, bütün isteklerini karşılama emrini almış olan tümen komutanının yanına çıktı.

Komutan hemen ona eşlik etmek üzere General Fririon'u, 26'ncı Dragon süvarilerinden üç yüz askeri, istihkâmcıları çağırttı ve General Ordener'in kullanma ihtiyacı duyacağı bütün gereçleri getirtti.

General Ordener, Schelestadt'a giderken, aynı zamanda Prens ile General Dumouriez'in Ettenheim'da bulunduklarından emin olmak amacıyla oraya kılık değiştirmiş bir jandarma astsubay çavuşu gönderiyordu.

Astsubay geri döndü ve ikisinin de Ettenheim'da olduklarını rapor etti.

General Ordener hemen Rheinau'ya doğru yola çıktı ve akşam sekizde oraya vardı; teknesi ve beş büyük geminin bir araya getirilmesiyle Ren Nehri tek seferde geçildi.

Sabah saat beşe doğru Prens'in şatosu tamamen sarılmıştı. Atların gürültüsü ve kapıları açma ihtarı üzerine Prens yatağından fırladı, eline bir çifte aldı, penceresini açtı ve şatonun pencerelerinde görebildiği kişilere ve uşaklara, "Cumhuriyet namına açın!" diye bağıran 38. Ulusal Jandarma Süvari Bölüğü komutanı olan yurttaş Charlot'ya nişan aldı.

Prens ateş edip yurttaş Charlot'nun işini bitirmek üzereyken, Prens'in yan odasında yatan Albay Grunstein, kendini savunmaya hazır bir biçimde penceresinde duran Prens'in üzerine atılarak elini tüfeğin üzerine koydu ve:

— Monsenyör, şerefinizi tehlikeye atmak mı istiyorsunuz? dedi.

— Kesinlikle hayır, sevgili Grunstein, diye cevap verdi Prens.

— Madem öyle, dedi Grunstein, direnişin hiçbir anlamı yok; gördüğünüz gibi etrafımız sarılmış; birçok süngü parıltısı görüyorum. Nişan aldığınız kişiye gelince, o komutan; düşünün ki onu öldürürseniz, kendinizi de bizi de mahvedersiniz.

— Pekâlâ, dedi Prens tüfeğini atarak; girsinler, ama kapıları kırarak girsinler; Fransız Cumhuriyeti'ni tanımıyorum ve ona kapı açmam.

Kapıların kırıldığı sırada Prens alelacele giyinmişti. "Silah başına! Silah başına!" diye yankılanan çığlıklar kısa süre sonra dindi. Alarm çanını çalmak için kiliseye koşan bir adam yakalandı ve sözde general Dumouriez direniş göstermeden ele geçirildi (onun Dumouriez değil Thumery olduğunu biliyoruz); Prens odasından dışarı çıkarıldı ve bütün kâğıtları gözden geçirildiği sırada Tuileries yakınında bir değirmene gönderildi. Zaten kapıları kırmalarına da gerek kalmamıştı; bir gün önce Ettenheim'a gönderilmiş ve Prens'in farklı konuklarının kaldıkları odaları komutan Charlot'ya bildirmiş olan astsubay Pferdsdorff, birkaç jandarma ve 22'nci alaydan bir düzine kadar Dragon süvarisinin başında avlu duvarlarını aşarak eve ayakyolundan girmişti.

Tutsaklar bir araya toplandığında, aralarında Dumouriez'i aramak boşunaydı. Sorgulanan Prens, Dumouriez'in Ettenheim'a hiç gelmediğini ve onu görse tanımayacağını söyledi.

Tutuklanan kişiler şunlardı:

Prens,

Thumery markisi,

Grunstein baronu,

Teğmen Schmidt,

Strazburg piskoposluğunun kurucusu Başrahip Weinborn,

Strazburg piskoposluğunun sekreteri Başrahip Michel,

Enghien dükünün güvenilir sekreteri Jacques,

Oda uşağı Simon Ferrand ve biri Pierre Poulain, diğeri de Joseph Canone adında iki hizmetkâr.

Enghien dükü ilk başta Paris'e götürülmekten çok endişelenmişti.

— Şimdi beni eline geçirdiğine göre, diyordu, başkonsül beni içeri attıracaktır. Üzerinize ateş açmadığıma çok pişmanım komutan, diye ekledi; sizi öldürmüş olacaktım, adamlarınız da ateş açarlardı ve benim için şimdi her şey bitmiş olurdu.

Samanla tıkabasa doldurulmuş iki tekerlekli bir yük arabası hazırdı; mahpuslar bindirildi ve Ren'e kadar iki sıra tüfekli adam arasında götürüldü. Orada, Prens Rheinau'ya götürülmek için tekneye bindirildi, Ren Nehri geçildi; Plobsheim'a kadar yayan gitti; bu sırada güneş epey yükseldiğinden, yemek için Plobsheim'da duruldu. Yemekten sonra, Dük, komutan Charlot ve jandarma astsubay çavuşuyla arabaya bindi. Bir jandarma da Albay Grunstein'la birlikte sürücü koltuğuna geçti.

Strazburg'a akşam saat beşe doğru varıldı; Albay Charlot'nun yanına gidildi.

Yarım saat sonra bir faytonla, kimi iki tekerlekli at arabasıyla kimi de köylülerin atlarıyla gelen arkadaşlarıyla karşılaştığı hisara nakledilmişti.

Kalenin komutanı hepsini bir salona toplamıştı.

Döşekler getirilmişti ve ikisi oda içinde, biri de kapıda duran üç nöbetçi bütün gece onlara göz kulak olacaktı.

Prens iyi uyuyamadı; olayların gidişatından endişeleniyordu. Kendisine yapılmış uyarıları şimdi hatırlıyordu ve bunlara yeterince dikkat göstermediği için hayıflanıyordu.

16 Mart Cuma günü, kaldığı yerin değiştirileceğini haber aldı; Strazburg şehrinin komutanı General Leval ve onu kaçıran General Fririon ziyarete geldiler. Tavırlar zorakiydi,

görüşme ise haddinden fazla soğuk geçti. Dük kentten gelip müstahkem mevkiye girerken sağdaki kulübeye nakledildi ve koridorlar sayesinde Thumery, Schmidt ve Jacques ile odasından iletişim kurabilmeye başladı. Ama ne o ne de adamları dışarı çıkabiliyordu.

Bununla birlikte kulübenin arkasında bulunan ufak bir bahçede gezinebilme izninin verileceğini ümit etmesine ses çıkarılmadı. Kapısında on iki asker ve bir subaydan oluşan bir muhafız takımı duruyordu.

Avlunun öte tarafına yerleştirilen Grunstein kontundan ayrı tutulmuştu.

Prens bu ayrılığa büyük bir hüzün içinde katlanıyordu.

Karısı prensese yazmaya başladı. Yazmayı bitirdikten sonra mektubu, yerine ulaştırması ricasıyla General Leval'a verdi.

Hiç cevap almadı; bu da hüzünlü halinin, yerini bitkinliğe bırakmasına neden oldu. İletişim kurması yasaklanmıştı. Saat dört buçukta, yanında bir asayiş komiseri bulunan Albay Charlot'nun onun önünde açtığı belgeleri incelendi.

Bu kâğıtları üstünkörü okudular. Ayrı ayrı tomar yaptılar ve Paris'e gönderdiler.

Prens akşam saat on birde yattı ve yorgunluktan bitmiş de olsa uyuyamadı. Müstahkem mevkinin komutanı Mösyö Machine onu yatağında ziyarete geldi ve gönül alıcı sözlerle teselli etmeye çalıştı.

17 Mart Cumartesi, Enghien dükü Prenses de Rohan'a yazdığı mektuba hiçbir cevap alamamıştı; ümitsizliğe kapılmak üzereydi. Açılan belgeleriyle ilgili olarak düzenlenen tutanağı imzalaması için getirdiler; akşam, muhafız subayı ve tutsak arkadaşlarıyla birlikte bahçede gezinmesine izin verildiği bildirildi.

Akşam yemeğini yedi ve içi rahatlamış bir halde yattı.

18 Mart Pazar gecesi bir buçukta Prens'i almaya geldiler; giyinmesi ve dostlarıyla vedalaşması için kısa bir süre

tanıdılar. İki jandarma subayı ve iki jandarmanın arasında tek başına yola çıktı. Kilise meydanında, altı atlı bir posta arabası bekliyordu; onu içine ittiler; teğmen Petermann ve bir jandarma yanına bindiklerinde astsubay Blitersdorff ve başka bir jandarma ise sürücü koltuğuna geçiyordu.

Prens'i taşıyan araba 20 Mart sabahı saat on birde sınıra vardı. Orada beş saat kaldı; muhtemelen bu süre boyunca, oynanacak olan korkunç trajedinin bütün ayrıntıları karara bağlanmıştı. Öğleden sonra saat dörtte, araba dış bulvarlar üzerinden Vincennes yoluna girdi ve oraya ancak gece vardı.

Cumhuriyet konsüllerinin aşağıdaki kararı vermeleri için zaman gerekiyordu:

Paris,
Tek ve Bölünmez Cumhuriyet'in XII. yılı, 29 *Ventôse*

Cumhuriyet Hükûmeti aşağıdaki karara varmıştır:

Bugüne dek Enghien Dükü diye bilinen şahıs, Cumhuriyet'e karşı silahlanmaktan, İngiltere hesabına çalışmış olmaktan ve halen çalışıyor olmaktan, İngiltere'nin Cumhuriyet'in iç ve dış güvenliğine karşı tezgâhladığı komplolara karışmakla itham edilmektedir; Paris valisinin atayacağı yedi üyeden oluşan ve Vincennes'de toplanacak askerî bir komisyonun önüne çıkarılacaktır.

Yüksek Yargıç, Harbiye Nazırı ve Paris Genel Valisi bu karardan sorumludur.

BONAPARTE
HUGUES MARET
PARİS GENEL VALİSİ
MURAT.

Askerî yasalara göre tümen komutanı komisyonu oluşturmalı, toplamalı ve hükmün infazını emretmeliydi.

Murat hem Paris'in hem de tümenin komutanıydı.

Az önce okuduğumuz ve paraf atmaya zorlandığı için Murat'nın imzasını da taşıyan konsüller kararının mührü yine onun tarafından açıldı ve okuduklarının verdiği kederden kâğıdı elinden düşürdü. Gözüpek, fevri, fakat iyi biriydi.

Konsüllerin Enghien dükünü tutuklatmaya karar verdiklerini öğrenmişti ve kayınbiraderinin yaşamının sürekli olarak yeni komplolarla tehlikeye atıldığını görmekten sabrı taştığından bu kararı alkışlamıştı; fakat Enghien dükü tutuklandığında, kendisini bu tutuklamanın korkunç sonuçlarını yürütmekle görevli bulmuştu ve buna yüreği dayanmıyordu.

— Ah! dedi ümitsizlikle, şapkasını uzağa fırlatarak. Ah! Demek başkonsül üniformama kan bulaşmasını istiyor!

Sonra pencereye koştu, camı açtı ve bağırdı:

— Atları arabaya koşun.

Araba hazır olur olmaz içine atladı ve "Saint-Cloud'ya!" dedi.

Bonaparte ve kendisi için utanç kaynağı gibi gördüğü bir emre hemen boyun eğmek istemiyordu.

Kayınbiraderinin yanına kadar girdi, dehşetin karmaşası içinde ona kederli duygularını ifade etti. Fakat Bonaparte kendisinin de yaşadığı huzursuzluğu tunçtan bir maskenin ardına gizleyip o görünürdeki soğukkanlılığın arkasına siperlenerek Murat'nın zayıflığını "ödleklik" olarak niteledi ve sözlerini şöyle tamamladı:

— Mademki siz korkuyorsunuz, o zaman bugün infaz edilecek olan bütün emirleri ben veririm ve ben imzalarım.

Başkonsülün, prensleri beklemek ve kıyıya çıktıkları anda tutuklamak için Biville yarlarına gönderilmiş olan Savary'ye oradan dönme emri verdiği hatırlanacaktır. Savary, bir şeye kendini adadığında, ona bedenen ve ruhen adayan insanlardandı; dünya görüşü yoktu, Bonaparte'ı seviyordu; siyasi ilkeleri yoktu, başkonsüle tapıyordu.

Gerçekten de, Bonaparte bütün emirleri kaleme aldırdı, bizzat imzaladı, sonra da Savary'ye, uygulanmalarına başkanlık etmesi için hepsini Murat'ya götürme emri verdi.

Bu emirler eksiksiz ve kesindi. Böylece, başkonsülün şiddetle reddettiği, kötü davrandığı Murat, bir yandan küfredip öte yandan güzel saçlarını yolarak, aşağıdaki emri verdi:

Cumhuriyet'in XII. Yılı 29 Ventôse

Paris Valisi General'e,

Enghien dükünün Paris valisi tarafından atanan yedi üyeden müteşekkil bir askerî komisyon önüne çıkarılması hakkındaki hükûmet kararının infazı amacıyla, bu günün tarihiyle, söz konusu komisyonu oluşturacak yedi asker üyenin isimleri aşağıdadır:

General Hulin,
Konsüller Muhafızlığı Piyade Humbaracıları Komutanı,
Başkan
Albay Guiton,
1'inci Zırhlı Süvari Alayı Komutanı
Albay Bazancourt,
4'üncü Hafif Piyade Alayı Komutanı
Albay Ravier,
18'inci Savunma Hattı Piyade Alayı Komutanı
Albay Barrois,
96'ncı Savunma Hattı Piyade Alayı Komutanı
Albay Rabbe,
Paris 2'nci Belediye Muhafız Alayı Komutanı
Yurttaş d'Autancourt, konsüllük jandarma birliği komutanı, tutanakları kaleme alma görevini yerine getirecektir.

J. MURAT.

Mahpusu Vincennes'e girerken bırakmıştık.

Bu zindan-şatonun müdürünün adı Harel'di; Ceracchi ve Aréna davasındaki işbirliğinin mükâfatı olarak bu komutanlığa getirilmişti.

Tuhaf bir raslantı sonucunda, karısı Enghien dükünün süt kardeşi çıkmıştı.

Herhangi bir emir almamıştı. Bir mahpusu barındırıp barındıramayacağını sorduklarında "Hayır," diye cevap vermiş, sadece kendi odasının ve toplantı salonunun olduğunu söylemişti.

O zaman mahpusun yatabileceği ve hakkında çıkacak kararı bekleyeceği bir odayı hemen hazırlatma emrini almıştı.

Bu emrin ardından, avluda bir çukur kazdırması söylenmişti.

Harel avlunun taş döşeli olmasından ötürü bunun güç bir iş olduğu cevabını verdi. O zaman bu çukurun kazılabileceği yer arandı. Şatonun hendeğinde duruldu; gerçekten de orada kazılı bir çukur vardı. Prens, Vincennes'e akşam saat yedide girdi. Açlıktan ve soğuktan tükenmişti; hiç hüzünlü bir havası yoktu, sadece biraz endişeliydi. Odası henüz hiç ısıtılmadığından, müdür onu dairesine davet etti. Sonra ona köyden yiyecek getirtildi. Prens masaya geçti ve müdürü beraber yemeğe davet etti.

Harel reddetti ve prensin emrine amade bekledi.

Bunun üzerine Prens ona Vincennes burcu ve orada olup bitenler hakkında bir sürü soru sordu. Bu bölgede büyüdüğünü anlattı, çok rahat ve iyi yüreklilikle konuşuyordu.

Sonra, kendi durumuna gelerek:

— Evet ya, dedi, sevgili müdürüm, bana ne yapmak istediklerini biliyor musunuz?

Müdürün haberi yoktu ve bu soruya hiçbir cevap veremezdi. Fakat perdelerin ardındaki gizli bir yüklükte yatmakta olan karısı, olup biten her şeyin farkındaydı; çukur kazılması emri de geleceği o derece açık gösteriyordu ki, kadın hıçkırıklarını tutamıyordu.

Kadının prensin süt kardeşi olduğunu daha önce söylemiştik.

Prens yatmak için acele ediyordu; yolculuk onu bitkin düşürmüştü. Fakat o daha uykuya dalmadan, Teğmen Noirot, Teğmen Jacquin, Yüzbaşı d'Autancourt ve jandarma erleri Nerva ile Tharsis Prens'in odasına girdiler ve tutanakçı tarafından zabıt kâtibi seçilmiş olan 18'nci alay yüzbaşısı yurttaş Molin'in katılımıyla sorgu mevzuatını yerine getirdiler.

— Adlarınız, önadlarınız, yaşınız ve vasfınız? diye sordu Yüzbaşı d'Autancourt.

— Adım Louis Antoine Henri de Bourbon, Enghien dükü, doğum tarihi 2 Ağustos 1772, Chantilly'de, diye cevapladı Prens.

— Fransa'dan ne zaman ayrıldınız?

— Bunu kesin olarak söyleyemem, ama sanırım 16 Temmuz 1789'du, büyükbabam Condé prensi, babam Bourbon dükü, Artois kontu ve onun çocuklarıyla beraber yola çıkmıştık.

— Fransa'dan ayrıldığınızdan beri nerede ikamet ediyordunuz?

— Fransa'dan ayrıldıktan sonra hep yanımda olan ebeveynlerimle beraber Mons'dan Brüksel'e geçtim; oradan Torino'ya, Sardinya kralının yanına gittik ve yaklaşık on altı ay kaldık; oradan, yine ebeveynlerimle beraber, Worms'ta ve civarında, Ren kıyılarında bulundum; daha sonra Condé müfrezesi oluşturuldu, savaşa katıldım; ondan önce de 1792 seferine Brabant'da Dük Albert'in ordusunda katılmıştım.

— Fransız Cumhuriyeti'yle Avusturya imparatoru arasında barış yapılmasından sonra neredeydiniz?

— Son seferi Graz yakınlarında bitirmiştik; İngiltere hesabına çalışan Condé müfrezesinin işine orada son verildi. Kendi keyfimle sekiz dokuz ay boyunca Graz ve civarlarında kaldım; İngiltere'ye geçmiş, bana ödenecek maaşı görüşen büyükbabamdan haber bekliyordum. O arada, Rohan kardinalinden kendi bölgesi olan Ettenheim-en-Brisgau'ya gitme izni istedim. İki sene orada kaldım. Kardinal ölünce Baden seçmen prensine resmî olarak ikametimi uzatma başvurusunda bulundum ve bu izin bana onun tarafından verildi.

— İngiltere'ye hiç gitmediniz mi? Ve bu ülke size maaş ödüyor mu?

— İngiltere'de hiç bulunmadım, bana maaş ödeniyor ve bundan başka bir geçim kaynağım katiyetle yok.

— Londra'ya çekilen Fransız prensleriyle ilişkilerinizi sürdürüyor musunuz? Bu uzun süre zarfında onları gördünüz mü?

— Elbette, hatırladığım kadarıyla 1794 veya '95'ten beri hiç görmediğim babam ve büyükbabamla yazışmayı sürdürüyorum.

— Condé ordusunda hangi rütbeyi taşıyordunuz?

— Öncü birlik komutanlığı; '96'dan önce, büyükbabamın karargâhında gönüllü olarak hizmet veriyordum.

— General Pichegru'yü tanıyor musunuz?

— Sanırım onu hiç görmedim; onunla hiç ilişkim olmadı; beni görmeyi istediğini biliyorum ve kullanmaya kalkışmakla itham edildiği aşağılık yöntemlerden dolayı da onu tanımıyor olmaktan memnunum.

— General Dumouriez'i tanıyor musunuz? Ve onunla ilişkiniz oldu mu?

— Diğerinden fazla değil, onu hiç görmedim.

— Barış sağlandığından beri hiç Cumhuriyet'in yönetimi dahilinde yazışmalar yapmadınız mı?

— Birkaç dostuma yazdım, ama bunlar hiç de hükûmeti endişelendirecek türden mektuplar değil.

Yüzbaşı d'Autancourt sorguyu burada bitirdi; sorgu zaptı kendisi, süvari komutanı Jacquin, teğmen Noirot, iki jandarma ve Enghien dükü tarafından imzalandı.

Fakat Dük, imzalamadan önce, aşağıdaki satırları yazdı:

İşbu tutanağı imzalamadan önce, başkonsülle özel olarak görüşme isteğimi ısrarla belirtirim. İsmim, mevkim, düşünce tarzım ve durumumun korkunçluğu, bana bu talebimin reddedilmeyeceği ümidini vermektedir.

LOUIS-A.-H. de BOURBON.*

O sırada La Malmaison'a çekilmiş olan Bonaparte, rahatsız edilmesini yasaklamıştı. Tamamıyla düşünceleriyle baş başa kalmak istediğinde sığındığı yer orasıydı.

---

* Harel'in tanıklığı ve Prens'in ifadesinin alınması için bkz. Bourrienne, a.g.e., c. VI, s. 329-331 (not 2) ve 336, ayrıca bkz. Saint-Hilaire, *Le Duc d'Enghien*, a.g.e., s. 247-253. (Fr.e.n.)

Madam Bonaparte, genç kraliçe Hortense ve hükümdarın bütün kadın maiyeti ümitsizliğe kapılmışlardı. Bu hanımlar kralcılara sempati beslediklerini açıkça ortaya koymuşlardı. Joséphine birçok kez keyifsizliğinin de üstesinden gelerek onun yanına kadar girmiş ve bu konuyu içtenlikle açmıştı.

Ama Bonaparte, ona bir tür yapmacık kabalıkla cevap vermişti:

— Susun, rahat bırakın beni, siz kadınlar siyasetten hiçbir şey anlamazsınız.

Ona gelince, 20 Mart akşamı, dalgındı, sakin görünmeye çalışıyordu; her zamanki gibi elleri arkasında ve başı öne eğik bir halde büyük adımlarla geziniyordu. Nihayet üzerinde bir satranç takımı bulunan masaya oturdu ve yüksek sesle sordu:

— Görelim bakalım, hanımların hangisi benimle bir parti oynar?

Madam de Rémusat kalkıp karşısına oturdu, fakat birkaç dakika sonunda kadından özür dilemeksizin taşları dağıttı ve çıktı.

Gördüğümüz gibi Bonaparte, bu işi başından tamamen savmak için, büyük bir ümitsizliğe kapılan Murat'nın üzerine yıkmıştı.

Bununla birlikte, ifadenin alınması bittiğinde, Prens çok yorulduğu için hemen uyudu. Ama daha bir saat geçmeden odasına girdiler.

Onu uyandırdılar, giyinmesini ve heyet odasına inmesini istediler.

Heyet başkanı General Hulin'in askerî yükselişi eşsiz olmuştu. İsviçreli'ydi, 1758'de Cenevre'de doğmuştu; bütün Cenevreliler gibi saatçi olmuştu. Uzun boyundan ve güzel çehresinden etkilenen Conflans markisi, onu avcısı yapmıştı. Bastille'de ilk tüfek atışları başladığında, her tarafı nakışlı harikulade kostümüyle koşturmuş ve general olduğu sanılmıştı. Bunun bir yanılgı olduğunun düşünülmesine izin

vermemiş, en yiğit mangalardan birinin başına geçmiş ve kraliyet hapishanesinin avlusuna ilk girenlerden olmuştu. O zamandan beri albay rütbesi taşıyordu ve kimsenin buna itirazı yoktu; altı hafta kadar önce de generalliğe terfi ettirilmişti. Gösterdiği cesaretin daha da dikkat çekici yanı, çatışma bittikten sonra Müdür Launay'in önüne geçmiş ve onu elinden geldiğince uzun süre korumuş olmasıydı; ancak zorla ve kendi de yere serilerek boyun eğmişti; ama bilindiği gibi zavallı müdürün paramparça edilmesine engel olamamıştı.

Belki de Enghien dükünü yargılayacak komisyonun başkanlığına, gösterdiği bu insaniyet hatırası nedeniyle atanmıştı.

Prens'in ifadesi onun tarafından ikinci bir kez, gereken tüm saygı gösterilerek alındı; fakat bir savaş meclisinde yapacağı tek bir şey vardı: Prens suçsuz kabul edilirse, onu Vincennes'dan çıkarmak, suçlu kabul edilirse de kararı infaz etmek.

Karar metni aynen şöyleydi:

1. Komisyonumuz, oybirliğiyle, Louis-Antoine-Henri de Bourbon adlı Enghien dükünün Fransız Cumhuriyeti'ne karşı silahlanmaktan suçlu olduğuna;

2. Oybirliğiyle, Fransız halkının düşmanı İngiliz hükûmetine hizmet etmekten suçlu olduğuna;

3. Oybirliğiyle, adı geçen hükûmetin ajanlarını ağırlamak ve onlara kredi açmaktan, Fransa'da istihbarat çalışmaları yürütmelerine yardım etmekten ve devletin iç ve dış güvenliğine karşı onlarla bir olup komplo düzenlemekten suçlu olduğuna;

4. Oybirliğiyle, İngiltere hesabına Fransa sınırlarındaki Fribourg ve Baden'de toplanan Fransız ve diğer göçmenlerin oluşturduğu bir teşkilatın başına geçmekten suçlu olduğuna;

5. Oybirliğiyle, yakın komşu vilayetlerde İngiltere yanlısı bir şaşırtma hareketi icra etmeye yönelik olarak Strazburg'da istihbarat çalışması yürütmüş olmaktan suçlu olduğuna;

6. Oybirliğiyle, İngilizler tarafından düzenlenen, başkonsülün yaşamına kast etme maksatlı bir komplonun teşvikçisi ve katılımcısı olmaktan; bu komplonun başarıya ulaşması durumunda da Fransa'ya döneceğinden suçlu olduğuna karar verdiğini ilan eder.

Bu sorunlar ortaya konup çözüldükten sonra başkan cezanın uygulanmasına ilişkin son maddeyi gündeme getirdi.

Bu son madde de diğerleri gibi halledildi ve askerî komisyon Louis-Antoine-Henri de Bourbon denen Enghien dükünü, işlediği casusluk, cumhuriyet düşmanlarıyla yazışma, devletin iç ve dış güvenliğine saldırı suçlarının karşılığı olarak oybirliğiyle idam cezasına mahkûm etti.

Öncelikle komisyon üyelerinin ne yaptıklarını kestirmelerini engelleyen bir gariplik vardı, o da içlerinden hiçbirinin oraya hangi amaçla çağrıldığını bilmemesiydi. Giriş kapısında kimliği teşhis edilemediği için komisyon üyelerinden birinin, bir saatten fazla beklemesi gerekmişti. Bir diğeri, Vincennes'e hemen o an gitme emrini aldığında, kendisi için olduğunu zannetmiş ve kapıda, tutuklanmak için nereye başvurması gerektiğini sormuştu.

Dük'ün Bonaparte'la görüşme talebine gelince, bir komisyon üyesi bu talebi hükûmete aktarmayı önermişti.

Komisyon bu öneriye katıldı; ama başkanın koltuğunun arkasında yer alan ve başkonsülü temsil ediyormuş gibi görünen bir general, bu talebin yersiz olduğunu beyan etti; komisyon sanığın taleplerini müzakereler sonrasında yerine getirme hakkını saklı tutarak daha da üstelemedi.

Karar verildikten sonra General Hulin, Enghien dükünün arzusunu Bonaparte'a aktarmak için eline dolmakalemi aldı.

— Siz ne yapıyorsunuz? dedi talebi yersiz bulan general.

— Heyetin ve mahkûmun dileğini iletmek için Başkonsül'e yazıyorum, diye cevap verdi Hulin.

— Davanız bitti, dedi adam, dolmakalemi alarak, bundan sonrası benim işim.

Savary duruşmada hazır bulunduktan sonra, konsüllük jandarmalarının yanına gitmişti ve onlarla şatonun önündeki açık alanda bekliyordu.

Onun alayındaki piyade komutanı gözleri yaşlı bir halde geldi ve askerî komisyon kararının infazı için kendisinden hazır bir manga istendiğini söyledi.

— Verin, dedi Savary.

— Ama mangayı nereye yerleştireyim?

— Hiç kimseyi yaralamayacağınız bir yere.

Gerçekten de Paris civarında bostancılar farklı pazarlara gitmek için şimdiden yollara düşmüşlerdi.

Subay mekânı iyice inceledikten sonra, kimseyi yaralamamak için en emin hendeği seçti.

Heyetin oturumu bittiğinde Dük odasına çıkmış, yatmış ve uykuya dalmıştı.

Hakkındaki kararı okuyup infazı gerçekleştirmek için almaya geldiklerinde derin bir uykudaydı.

Kararın ona infaz mahallinde okunması gerektiğinden, yataktan kaldırıldı ve giydirildi.

Ölüme götürüldüğünden hiç kuşkulanmadığı için, kalenin hendeğine açılan merdivenlerden inerken sordu:

— Nereye gidiyoruz?

Aşağıdan gelen soğuğu hissederek, feneri tutan yöneticinin elini sıktı ve ona alçak sesle sordu:

— Beni hücreye mi atacaklar?

Ona cevap vermeye gerek duymadılar, ama kısa süre sonra ona her şey açıklanmıştı.

Yönetici Harel'in tuttuğu fenerin ışığında, karar yüzüne okundu.

Sükûnetini kaybetmeksizin dinledi. Sonra muhtemelen böyle bir ihtimali göz önünde bulundurarak yazdığı bir mektubu cebinden çıkardı. Bu mektupta saçının bir buklesi ve altın bir halka bulunuyordu. Onu, Vincennes'e geldiğinden beri en çok ilişki kurduğu komisyon üyesi ve en çok sempati duyduğu kişi olan Teğmen Noirot'ya verdi.

Bunun üzerine Prens'i infaz etmesi gereken manga komutanı ona:

— Diz çökmek ister misiniz? diye sordu.

— Hangi amaçla? diye sordu Prens.

— Ölümü karşılamak için.

— Bir Bourbon, diye cevap verdi Enghien dükü, sadece Tanrı'nın önünde diz çöker.

Askerler birkaç adım gerilediklerinde hendek ortaya çıktı.

O sırada, Ettenheim'dan beri Dük'ün yanından ayrılmayan ufak köpek kapatıldığı yerden çıktı ve hendeğe onun yanına gelerek sevinçle havlamaya, bacaklarına sıçramaya başladı.

Prens onu okşamak için eğildi ve askerlerin silahlarını hazırladıklarını görünce:

— Zavallı Fidèle'imi sakının, dedi, sizden bütün istediğim bu, sonra, tekrar doğrularak: Emrinize amadeyim, beyler, görevinizi yerine getirin!

Zorunlu dört emir "Silah omza!", "Silah hazır!", "Nişan al!" ve "Ateş!" birbirini izledi; bir patlama duyuldu, Prens düştü.

Önceden kazılmış çukura giysileriyle ve olduğu gibi yatırıldı, sonra, birkaç saniyede, bedeni toprakla örtüldü ve askerler bu toprağı ayaklarıyla ezerek çimende bıraktığı izi silmeye çalıştılar.

Karar ilan edilir edilmez komisyonun bütün üyeleri Vincennes'den ayrılmak istemişti. Her biri kendi arabasını çağırtmış, şatonun kapısında karışıklık çıkmış, zavallı prensin ölüm kararını alanların biri bile dışarı çıkamadan gösterinin bittiğini ilan eden yaylım ateşi işitilmişti.

O zaman, yukarıdan gelen bir emirle kapatılmış olan kapı tekrar açıldı, her biri kendi arabasına binerek sürücüye lanetli şatodan derhâl uzaklaşmasını emretti; savaş meydanında tek bir adım gerilemeden ölüme kafa tutmuş bu gözüpek adamların hepsi, âdeta bir hayaletten kaçıyordu.

Bu durumdan diğerlerine kıyasla daha çok etkilenmiş görünen Savary, diğerleri gibi Paris yoluna girdi; fakat çevirme noktasında, danıştay üyesi kıyafetiyle Vincennes'e giden Mösyö Réal'e rastladı.

— Nereye gidiyorsunuz? diye sordu.

— Vincennes'e, diye cevapladı Réal.

— Orada ne yapacaksınız? diye sordu Savary.

— Başkonsülden aldığım emirle Enghien dükünün ifadesini alacağım.

— Enghien Dükü on beş dakika önce öldü, dedi Savary.

Mösyö Réal şaşkınlıkla, hatta neredeyse korkuyla bir çığlık attı ve benzi solgunlaştı.

— Ah! O zavallı prensin canını almak için kim bu kadar acele etti?

"Bu cevap üzerine," der Savary *Hatırat*'ında, "Enghien dükünün ölümünün başkonsülün eseri olduğundan kuşku etmeye başladım."*

Mösyö Réal Paris'e döndü.

Savary, Bonaparte'a gördüklerini anlatmak için La Malmaison'a gitti ve saat on birde oraya vardı.

Bu ölüm haberini aldığında başkonsül de Mösyö Réal kadar şaşkın göründü. Kendisiyle görüşmek isteyen Prens'in bu isteği neden yerine getirilmemişti?

— Karakterini bildiğim kadarıyla, dedi Bonaparte, her şey aramızda hallolabilirdi. Sonra taşkınlıkla yürüyerek: Burada anlamadığım bir şey var! diye haykırdı. Komisyonun Enghien dükünün itirafı üzerine karar vermiş olması kabul edilebilirdi; ama bu itiraf daha yargılamanın başlangıcında alınmıştı ve karar ancak, aydınlatılması önemli bir noktayla ilgili olarak Mösyö Réal onu sorguladıktan sonra infaz edilmeliydi.

Ve tekrarlıyordu:

— Burada beni aşan bir şey var! Hiçbir işe yaramayan ve sadece benim iğrenç davrandığım şeklinde yorumlanacak bir cinayet bu!

Saat on bire doğru, bu ölüm olayından tamamen habersiz olan Amiral Truguet, görevlendirildiği Brest donanmasının düzenlenmesiyle ilgili çalışmayı başkonsüle sunmak

---

* Rovigo, Mémoires, a.g.e., c. II, s. 66. (Fr.e.n.)

için La Malmaison'a geldi. Amiral, Savary ile görüşen Bonaparte'ın odasına alınamadığından, salona girdi ve derin bir ümitsizlik içinde iki gözü iki çeşme ağlamakta olan Madam Bonaparte'ı gördü. Az önce Prens'in infazını öğrenmişti; bu korkunç felaketin gelecekte yaratacağı yankılara dair endişelerini saklayamıyordu.

Amiral bu beklenmedik haberi alınca titremeye başlamış, başkonsülün onu beklediğini söylediklerinde titremesi artmıştı. Salona gitmek için yaverlerin öğle yemeği yediği yemek salonundan geçti; kendilerine eşlik etmesini istediler, ama aç değildi; acelesi olduğunu anlamaları için onlara elindeki dosyayı gösterdi; fakat ağzından tek bir söz çıkmamıştı.

Bonaparte'ın yanına geldiğinde:

— Yurttaş başkonsül, dedi kendini biraz zorlayarak, Brest donanmasıyla ilgili hazırlamamı istediğiniz çalışmayı size takdim etmeye gelmiştim.

— Sağ olun, dedi Bonaparte gezinmeyi sürdürürken. Sonra aniden durarak: Ne yaparsınız Truguet, dedi, bir Bourbon eksildi.

— Hah! dedi Truguet, yoksa XVIII. Louis filan mı öldü?

— Hayır. Söz konusu olan da tam bu! dedi Bonaparte coşkuyla. Enghien dükünü Ettenheim'da tutuklattım; onu Paris'e getirttim ve bu sabah altıda Vincennes'de kurşuna dizildi.

— Böyle sert bir tutumun amacı ne olabilir? diye sordu Truguet.

— Bakın, dedi Bonaparte, artık bana karşı gizlice düzenlenen sayısız suikastın önünü alma zamanı gelmişti; artık Monck rolü oynamak istediğimi söylemeyecekler.*

Faciadan iki gün sonra, Madam Bonaparte'ın durumunu merak eden Bourrienne, kendisini kabul edip edemeyeceğini sormak için özel bir haberci gönderdi.

---

* George Monck (Monk da denir): Büyük Britanya'da kraliyete dönüşü oylatan general. (ç.n.)

Özel haberci olumlu cevapla döndü.

Bourrienne La Malmaison'a koşturdu ve hemen Joséphine'in Madam Louis Bonaparte ve Madam de Rémusat ile birlikte olduğu süslenme odasına alındı.

Üç kadın da perişandı.

— Ah! Bourrienne, diye haykırdı Madam de Bonaparte onu görür görmez, ne korkunç! Bir süredir onun ne halde olduğunu bir bilseniz! Herkesten uzak duruyor, herkesin varlığından rahatsız oluyor. Böyle davranmayı kafasına kim sokmuş olabilir?

Bunun üzerine, Harel'den infazın tüm ayrıntılarını öğrenmiş olan Bourrienne, onlara olup bitenleri anlattı.

— Ne zalimlik! diye haykırdı Joséphine. Hiç değilse bunun benim hatamdan kaynaklandığını söyleyemeyecekler, çünkü onu bu uğursuz girişimden vazgeçirmek için her şeyi denedim; bana bundan söz etmemişti, ama onun yapacağı her şeyi nasıl sezdiğimi bilirsiniz. Her şeyi tasarlamıştı; ricalarımı nasıl şiddetle reddettiğini bir bilseniz! Kollarına yapıştım, dizlerine kapandım. "Üstünüze vazife olmayan işlere karışmayın, bunlar kadınlara göre işler değil, rahat bırakın beni," diye hiddetle haykırdı. Beni Mısır'dan döndüğünden beri hiç böyle sert bir biçimde reddetmemişti! Şimdi Paris ne düşünüyordur? Her tarafta ona lanet okunduğundan eminim, zira buradaki yaltakçıları bile onun huzurunda müteessir görünüyorlar. Kendinden hoşnut olmadığı ve herkese hoşnutmuş gibi görünmek istediğinde nasıl olduğunu bilirsiniz; hiç kimse onunla konuşmaya cesaret edemiyor ve etrafındaki her şey kasvet dolu. Bakın zavallı prensin, kendisi için değerli birine göndermem ricasıyla bana ulaştırdığı saçları ve bir altın yüzük. Emanet ettiği teğmen bunları Savary'ye vermiş, Savary de bana verdi. Dük'ün son anlarını anlatırken Savary'nin gözleri yaşlıydı, öyle ki, kendisinden utanıp "Ah! Ne yazık, hanımefendi," dedi gözyaşlarını si-

lerken, "fakat böyle bir insanın ölümünü büyük bir kedere kapılmadan düşünmek imkânsız."*

Valais büyükelçiliği için henüz yola çıkmamış olan Mösyö de Chateaubriand, Tuileries bahçesinden geçtiği sırada bir adam ve bir kadının resmî bir haberi bağıra bağıra duyurduklarını işitti. Gelip geçenler aniden duruyor ve şu sözcüklerle taş kesiliyorlardı: "Vincennes'de toplanan askerî komisyonun kararı, 2 Ağustos 1772 Chantilly doğumlu Louis-Antoine-Henri de Bourbon adlı Enghien dükünü ölüm cezasına çarptırmıştır."

Chateaubriand bu bağırtıyı duyunca yıldırım çarpmışa döndü, bir anlığına herkes gibi o da donup kaldı.

Evine döndü, masaya oturdu, istifasını yazdı ve aynı gün Bonaparte'a gönderdi.

Bonaparte Mösyö de Chateaubriand'ın el yazısını tanıyarak mektubu açmadan iki üç kere elinde çevirdi.

Nihayet mührü açtı, okudu, sonra da öfkeyle masasının üzerine fırlatarak:

— Daha iyi! dedi. Zaten bu adamla asla anlaşamayacaktık; o sadece geçmişten ibaret, bense geleceğim.

Madam Bonaparte, Enghien dükünün ölüm haberinin yaratacağı etki konusunda endişelenmekte haklıydı.

Paris, çığırtkanların duyurduğu haberi tasvip etmeyen uzun bir uğultuyla cevap verdi. Hiçbir yerde Enghien dükünün "yargılanması" denmedi, her yerde "katledilmesi" dendi.

Prensin suçlu olduğuna hiç kimse inanmadı ve hendeğini görmek için gerçek hac ziyaretleri düzenlendi.

Fakat hendeğin üstünün etrafındaki çimenin aynısıyla örtülmesine dikkat edilmişti ve zavallı genç adamın gömüldüğü yeri hiç kimse bulamadı; ta ki hep aynı yerde yatan bir köpek o yeri gösterene kadar.

---

* Bkz. Bourrienne, a.g.e., c. VI, s. 340-342. (Fr.e.n.)

Ziyaretçiler gözyaşları görmelerine engel olana dek gözlerini hendeğe dikip bakıyor, o sırada alçak sesle:

"Fidèle! Fidèle! Fidèle!.." diye köpeği çağırıyorlardı.

Ve zavallı hayvan bu iyi niyetli çağrılara uzun ve hazin ulumalarla cevap veriyordu.

Bir sabah Fidèle'i boş yere aradılar; hendek gönül gözüyle bakanlara hâlâ görünüyordu; ama polisi endişelendiren Fidèle ortadan kaybolmuştu.

XLII
İntihar

Pichegru'ye dönelim: Önce her şeyi inkâr etmişti; fakat Mösyö Moreau'nun uşağı tarafından efendisinin evine esrarengiz bir biçimde gelen ve saygıyla selamlanan ya da daha ziyade önünde şapka çıkarılan kişi olarak teşhis edildikten sonra, inkârdan vazgeçti ve alınyazısını Georges'un alınyazısıyla birleştirdi.

Temple'a getirildiğinde Pichegru'ye giriş katında bir oda verildi.* Yatağının başı pencere tarafındaydı; öyle ki yatağında okumak istediğinde ışığını bu pencerenin kenarına yerleştiriyordu; pencerenin dışında ve önünde, odasında olup biten her şeyi görebilen bir nöbetçi vardı.

Georges ile Pichegru'yü bir bekleme odası ayırıyordu. Akşamları bu bekleme odasının anahtarı kapıcıya bırakılıyor, içeride nöbet tutan bir jandarmanın dışarı çıkmasına izin verilmiyordu. Bir tehlike anında yardım istese dışarıya ancak pencereden çıkarılabilirdi.

Avlu kapısındaki nöbetçi, alarm çağrısını karakola aktarmalıydı; o da kapıcıyı uyarmalıydı.

---

* Dumas'nın bu bölümde çok yakından takip ettiği kaynak için bkz. Marco de Saint-Hilaire, a.g.e., I, s. 305-307. (Fr.e.n.)

Bir süre boyunca gözlerini ondan hiç ayırmayan iki jandarma Pichegru'nün odasında kaldı. Üstelik odası Mösyö Bouvet de Lozier'nin odasından da sadece bir bölmeyle ayrılmıştı; hatırlanacağı gibi Lozier daha önce kendini asmayı denemişti. Son olarak, üç dört adım ötede, sağdaki holde kapısı gece gündüz açık olan Georges'un odası vardı. İki jandarma ve bir onbaşı gözlerini ondan ayırmıyordu.

Mösyö Réal'le konuşan Pichegru, Georges gibi, odasında bulunan iki jandarmanın kendisini son derece rahatsız ettiklerini söyleyerek uzaklaştırılmalarını istedi.

Bonaparte, kendisine aktarılan bu istek karşısında omuz silkti ve:

— Onu boşa yormak niye? dedi. Bu jandarmalar kaçmasına engel olmak için değil, kendini öldürmesine engel olmak için oradalar; ciddi bir biçimde kendini öldürmeyi düşünen bir insan da daima amacına ulaşır.

Pichegru'ye bir dolmakalem ve mürekkep verilmişti: Çalışıyordu. Guyana'nın refaha kavuşturulması hususunda kendisine gösterilen bu yakınlık çok hoşuna gidiyordu ve muhtemelen hem bir stratejistin, hem de bir hesap adamının hayalgücüyle, kıyıların iç bölümlerindeki yürüyüşleri ve avlarından sakladığı anılarıyla, kendini şimdiden işe başlamış gibi görüyor ve bununla mutlu oluyordu.

Bonaparte Pichegru'nün kendisine karşı ölümcül planlar yaptığı fikrine sebepsiz kapılmamıştı.

Rivière markisi daha sonra Mösyö Réal ile Mösyö Desmarets'e, bir akşam Pichegru'yle Paris'te dolaştıklarında, kendisi hem eve dönmekten, hem de sokakta yakalanmaktan korkarken generalin birden durduğunu ve kendi alnına tabanca dayayarak:

— Ah! İnanın daha ileri gitmek yararsız, burada duralım, dediğini anlatmıştı.

Mösyö de Rivière, Pichegru'nün koluna sarılmış, tabancayı başka yöne çevirmiş ve en azından o anlığına, kendini öldürme fikrinden vazgeçmesini sağlamıştı.

Ardından onu, kendisini de misafir eden, Noyers Sokağı'nda oturan bir hanımın evine götürmüştü. Bunun üzerine, Pichegru hançerini masanın üzerine koymuş ve:

— Bu akşam gibi bir akşam daha geçirirsem, her şey bitmiş olacak, demişti.*

Charles Nodier, devrim anılarında, on bir yıl sonra Temple'da vuku bulacak olayı, sanki içine doğmuş gibi tuhaf bir anekdot olarak anlatır.

Pichegru, karargâhındakilerin hepsi gibi, boynu çok sıkan siyah ipek kravat takmaktaydı. Saint-Just'ün hacimli kravatını takan *harika çocukların* aksine, genç adam kravatını sağdan tek bir düğümle bağlamaya alışmıştı.

Saint-Just'ün emri uyarınca, herkes giyinik yatıyordu. Pichegru ve iki yaveri de aynı odada, yere serili döşeklerde yatıyorlardı.

Az uyuyan Pichegru, en son ve ancak sabaha doğru üç ya da dörtte yatıyordu.

Bir gece, güçbela uyuyan ve Hintli *thug*'lar** tarafından boğulduğunu gördüğü bir kâbusun pençesinde kıvranan Nodier, boynuna uzanan ve kravatının düğümünü çözen bir el hissetti. Uyandı, gözlerini açtı ve yanında diz çökmüş generali gördü.

— Ne? Siz misiniz General? diye sordu. Bana ihtiyacınız mı var?

— Hayır, diye cevap verdi, bilakis senin bana ihtiyacın vardı: Acı çekiyor ve inliyordun; sebebini öğrenmem de güç olmadı. Bizimki gibi sıkı bir kravat takıldığı zaman, uyumadan önce biraz gevşetmek lazımdır; aksi takdirde beyin kanaması ve ani bir ölüm beklenebilir. Bu, bir intihar aracıdır.***

---

* Bkz. Desmarets, a.g.e., General Pichegru'nün Temple'da ölümü (16 Nisan 1804), s. 138. (Fr.e.n.)

** Tanrıça Kali'ye tapan ve insan kurban törenleri olan Brahmanlar; bu cemaatte kan dökmek yasak olduğu için kurban boğularak öldürülür. (ç.n.)

*** Charles Nodier, a.g.e., c. I, III, Pichegru, §1, s.58. (Fr.e.n.)

Guyana'da koloniler kurulmasından söz edilen bir ziyareti sırasında, Mösyö Réal ona bir arzusu olup olmadığını sormuştu.

— Evet kitaplar! demişti Pichegru.

— Tarihle mi ilgili? diye sormuştu Réal.

— Ah! İnanın hayır! Tarihten gına geldi; Seneca gönderin bana; *kumarbaz* gibiyim.

— General, dedi gülerek Mösyö Réal, kumarbaz ancak son partiyi kaybettiğinde Seneca ister; henüz o noktada değilsiniz.*

Pichegru aynı zamanda kendisinden alınan çok değer verdiği bir portrenin iade edilmesini de istedi. Seneca ona gönderildi; tam Mösyö Desmarets portreyi de gönderiyordu ki biri, portrenin envantere girdiğini ve yargıya sunulmak için diğer parçalarla birlikte muhafaza edilmesi gerektiğine dikkatini çekti.

Sadece kitabın geldiğini gören Pichegru portreyi de istedi. Ona bu isteğinin neden reddedildiği açıklandı; bu gerekçeyi yeterli bulmadı.

— Hadi hadi, dedi kapıcıya, sanırım Cayenne'den bahsederken Mösyö Réal benimle alay etti.

Sabırsızlıkla Mösyö Réal'in ikinci ziyaretini bekliyordu.

Fakat tam bu sırada Enghien dükünün davası başladığından, işi başından aşkın Mösyö Réal, Pichegru'ye ikinci bir ziyaret yapacak zamanı bulamamıştı.

Göründüğü kadarıyla intihar kararını o sırada almıştı. Önce soğuktan şikâyetçi oldu; ama odasında bir ocak bulunduğundan, hemen ateş yakıldı. Ateş söndüğünde daha kolay canlandırmak için, ufak bir çalı çırpı demeti getirildi.

Ateş istediği günün ertesinde sabah odasına girildi ve yatağının üzerinde hayli sakin, hareketsiz bir halde bulundu.

---

* Aynı adlı komedinin (*Regnard*, 1696) son sahnesinde (V, XII) Valère'in uşağı Hector efendisine şöyle der: "Kütüphaneye gidiyorum/Bir kitap almaya ve size Seneca'dan bir yazı okumaya." Diyalog için bkz. Desmarets, a.g.e., s. 146. (Fr.e.n.)

Kendisine seslendiler.

Ölmüştü!

Bu felaketin farkına ancak bir saat sonra, yani sabah sekize doğru varıldığında, Tuileries'de nöbette olan Savary, o gün Temple'ın muhafız karakolunun komutanlığını yapan konsüllük jandarma subayından bir pusula aldı. Pusula, General Pichegru'nün birkaç dakika önce odasında ölü bulunduğunu ve olay yerinde inceleme yapmak için polisin gelmesinin beklendiğini bildiriyordu. Savary başkonsüle hemen bu pusulayı yolladı; o da başka ayrıntılara vâkıf olduğunu zannederek onu çağırttı. Başka hiçbir şey bilmediğini görünce:

— Hemen istihbarata gidin, dedi. Vay canına! İşte Hollanda fatihine yakışacak güzel bir ölüm!

Savary bir dakika bile kaybetmeden Temple'a koştu ve oraya, bu olayın ayrıntılarını öğrenmek için yüksek yargıcı temsilen gelen Mösyö Réal'le aynı zamanda vardı.

Odaya henüz kazayı ilk fark eden gardiyandan başka kimse girmemişti. Mösyö Réal ile Savary intihar edenin yatağının yanına sokuldular ve beyin kanamasından dolayı yüzü kıpkırmızı da olsa, onu kolayca teşhis ettiler.

General sağ tarafına yatmıştı, boynunun etrafında ufak bir urgan gibi dolanmış olan kravatı vardı, boynuna böyle doladığı ve elden geldiğince sıktığı kravatla kendini boğduğu görülüyordu. Sonra odadaki çalı çırpı demetinden kırdığı on beş santimlik ufak bir ağaç yongası almış, bunu kravatının altına geçirmiş ve nihayet kravatın sıkışmasıyla bilincini yitirene kadar bu yongayı döndürmüştü; o sırada başı yastığın üstüne düşmüştü, sıkışmış boynunun ağırlığıyla da ufak ağaç parçası kravatın gevşemesini engellemişti. Bu durumda, çok geçmeden beyin kanaması geçirmişti, eli hâlâ boynunun altındaydı ve ufak mandalı tutuyordu.*

---

* Bourrienne, a.g.e., c. VI, III. böl. Pichegru'nün ceset teşhis tutanağından (16 Nisan 1804) bir alıntı vermektedir. (Fr.e.n.)

Yakınındaki komodinin üzerinde, bir anlığına okumaya ara vermiş birinin yapacağı gibi, açık bir kitap bırakmıştı. Mösyö Réal'in ona gönderdiği Seneca'ydı bu; Seneca'nın "Komplo düzenlemek isteyen kişi her şeyden önce ölmekten çekinmemelidir," dediği sayfada kalmıştı.

Büyük ihtimalle, özellikle Enghien dükünün öldüğü söylentisi ona kadar ulaşınca, başkonsülden bağışlanma dileme ya da ölüm dışında başvuracak yolu kalmadığına inanan Pichegru'nün son okuduğu bölüm bu olmuştu.

Bu beklenmedik ve tuhaf ölüm hakkında bazı ayrıntılar verebilecek herkes derhâl sorguya çekildi, zira Savary'nin aklına gelen ilk düşünce bu ölümden dolayı Bonaparte'ın suçlanacağıydı.

Önce, geceyi Georges ile Pichegru'nün odalarını birbirinden ayıran bekleme odasında geçiren jandarmayı sorguladı; adam bütün gece hiçbir şey işitmemişti, sadece General Pichegru saat ikiye doğru inatçı bir öksürüğe tutulmuştu; kapalı olduğundan kendisi de yana geçemediği için, bütün kuleyi bu öksürük yüzünden uyandırmak istememişti. Ardından pencerenin önünde duran ve Pichegru'nün yaptığı her şeyi görebilen jandarmayı sorguladı; adam hiçbir şey görmemişti. Mösyö Réal ümitsizliğe kapılmaya başlamıştı.

— Bu intihar çok bariz bir biçimde kanıtlanmış olsa bile, biz ne yaparsak yapalım, mahpusu ikna edemediğimiz için boğduğumuz söylenecek.

Nitekim söylenen, ama haksız yere söylenen de bu oldu, Moreau'nun soruşturmasına da büyük zarar verebilirdi.

Tam tersine, Pichegru'yü öldürmek için hiçbir neden yoktu, çünkü başkonsülün onun hakkındaki tasarıları, hem onun yaşamını koruma altına alıyor, hem de kendi popülerliğini sağlıyordu. Bonaparte, Brienne'deki eski öğretmeni Pichegru'yü affetmekle kalmayıp onu Cayenne'e saygıdeğer bir görevle gönderirse, alacağı ceza ne olursa olsun Moreau'nun mahkûmiyetinin yaratacağı kötü etkiyi geçersiz kılacaktı.

Oysa doğru da olsa yanlış da olsa elindeki, Moreau'ya karşı suçlamaları Pichegru'ye karşı kullanamazdı.

Üstelik, Enghien dükü hakkında verilen kararın tüm ağırlığıyla üzerine çöktüğünü hissettiği sırada, bir de Pichegru'nün geceleyin iğrenç bir biçimde katledilmesinin halkta uyandıracağı dehşet hissini artırmanın zamanı değildi.

— Ah! dedi Bonaparte, tekrar Réal'i gördüğünde masaya yumruğuyla vurarak, Guyana'da koloni kurmak için bizden sadece altı milyon zenci ve altı milyon frank istediğini düşünüyorum da!

XLIII
Dava

Georges konusunda, Montagne-Sainte-Geneviève'in aşağısından saat yediyle sekiz arasında geçecek 53 numaralı körüklü gezinti arabasını bekleme emrinin asayiş memuru Caniolle'a verilebilmiş olması; asayiş memurunun saat yedide geçen arabanın peşine takılıp bir yolun girişinde onun ufak bir manava bitişik bir kapıda durduğunu görmesi; saat yedi buçukta, bu yoldan Georges ve Le Ridant'ın da aralarında bulunduğu dört kişinin çıkması; nihayet Georges'un, toplanmış doğru istihbarat üzerine yakalanması gibi sıkı önlemler alınması yurttaş Fouché'nin adamlarının en zekisi olan Limousinlinin Georges'u Londra'dan Paris'e, geliş gününden 9 Mart Cuma'ya kadar, bir saat bile gözden kaybetmemiş olması sayesindeydi.

Georges'un tabancasına ya da bıçağına sarılmadan teslim olacak bir adam olmadığını iyi bilen Fouché de, değerli Limousinlisini Breton liderin öfkesinden uzak tutmak istemişti ve Cadoudal'ın cevabını hiç beklemediğinden, onu bekâr bir adam yerine evli adamlar eliyle tutuklatmıştı.

Fouché, Georges'un tutuklanma haberini evinde bekliyordu; akşam saat dokuz buçuğa doğru haber geldi.

Yan odada bekleyen Limousinliyi çağırdı.

— Duydunuz ya, dedi Fouché. Geriye bir de Villeneuve ile Burban'ın ele geçirilmeleri kaldı.

— Onları istediğiniz zaman alabiliriz. Kaldıkları yeri biliyorum.

— Onlar için vaktimiz var. Yalnız, gözünüzü üzerlerinden ayırmayın.

— Georges'u gözümden kaçırdım mı?

— Hayır.

— Sizin gözünüzden kaçırdığınız bir şey olduğunu söylememe izin verir misiniz?

— Benim mi?

— Evet.

— Nedir?

— Georges'un parası. Londra'dan yola çıktığımızda üzerinde yüz bin franktan fazla para vardı.

— Bu parayı bulma işini üstlenir misiniz?

— Elimizden geleni yaparız. Yalnız, para denen şey ortadan çabuk kaybolur.

— Bu akşamdan itibaren bu işle ilgilenin.

— Yarın aynı saate kadar izinli miyim?

— Tam da yarın aynı saatte başkonsülle randevum var. Bütün sorularına cevap verebilsem iyi olurdu.

Ertesi gün saat dokuz buçukta, Fouché Tuileries'deydi.

Bunun Enghien dükünün tutuklanma kararının alınmasından önce olduğu unutulmasın. Georges'un tutuklanmasına dönerek bir adım geri gitmiş oluyoruz.

Fouché başkonsülü sakin ve neredeyse neşeli buldu.

— Georges'un tutuklandığını bana bildirmeye neden siz gelmediniz? diye sordu.

— Çünkü, diye cevap verdi Fouché, başkalarına da yapacak bir şeyler bırakmak gerek.

— Hangi koşullarda tutuklandığını biliyor musunuz?

— Buffet adında bir memuru öldürdü ve Caniolle adında bir diğerini yaraladı.

— İkisi de evliymiş.

— Evet.

— O zavallı adamların karıları için bir şey yapmak gerek.

— Bunu düşündüm: Dul kadına maaş, yaralının karısına da ikramiye.

— Açıkçası bu iyiliği onlara İngiltere'nin yapması gerekirdi.

— Yapacak da.

— Nasıl yapacak?

— Ya da Cadoudal yapacak. Ama Cadoudal'ın parası İngiltere'nin parası olduğuna göre, eninde sonunda maaşı İngiltere bağlamış olacak.

— Fakat bana üzerinde sadece bin, bin iki yüz frank bulunduğu söylendi; evinde yapılan aramada da hiçbir şey bulunamamış.

— Londra'dan yüz bin frankla yola çıktı, Paris'e vardığında otuz binini harcamıştı. Elinde yetmiş bin kalıyordu, dul kadına maaş bağlamak ve yaralıya ikramiye vermek için gerekenden fazla bir meblağ bu.

— Bu yetmiş bin frank nerede peki? diye sordu Bonaparte.

— İşte, dedi Fouché.

Masanın üzerine ufak bir altın kesesi ve banknotlar koydu.

Bonaparte merakla keseyi masaya boşalttı. Kırk bin adet altın Hollanda lirası vardı; gerisi de kâğıt para halindeydi.

— Buna ne dersiniz! dedi Bonaparte, demek şimdi de katillerimin parasını Hollanda ödüyor!

— Hayır, İngiliz altınının kuşku uyandırmasından çekinmişler.

— Bu paraya nasıl el koydunuz?

— Polisin eski düsturunu bilirsiniz: "Kadını arayın!"*

— Öyleyse!

— Kadını arattım ve buldurdum.

— Şunu bana biraz anlatsanıza, bugün meraklı günümdeyim.

— Pekâlâ, Izaï adında düşmüş bir fahişenin onlarla bağlantı kurduğunu ve manavlık yapan bir kadının yerinde komplocuların zaman zaman toplandığı bir oda kiraladığını biliyordum. Georges arabaya binerken o da karanlık yolda peşlerinden geliyordu; Georges gözlendiğinden şüphelenir gibi oldu. Elinde tuttuğu keseyi önlüğüne atıp "Parfümcü Caron'a ilet!" diyecek vakti ancak bulmuştu ki Caniolle bu sözleri işitti ve hemen bir ajana:

— Şu kıza yapışın, dedi.

— Ne demek istiyordu? diye sordu Bonaparte.

— Şu kızı takip edin ve gözden kaybetmeyin.

Georges gidince kız sokakta dolandı; fakat, Georges'un tutuklandığı sırada Odéon kavşağına gelmişti ki, olay hakkında tartışan büyük bir kalabalık gördü ve oradan geçmeye cesaret edemedi. Georges'un tutuklandığını öğrendiğinde daha da beter oldu; evine dönmeye cesaret edemedi ve bir kız arkadaşının evine sığınarak, paketi saklasın diye ona verdi.

Bu kız arkadaşın evine baskın düzenledim ve paketi buldum, hepsi bu. Heyhat! Ne kadar kolay bir işmiş!

— Izaï denen kızı tutuklatmadınız mı?

— İş olup bittiğine göre artık ona ihtiyacımız yoktu. Ah! Bu kız bir azize, diye ekledi Fouché, semanın ona daha etkili bir himaye bahşetmesine layıktı.

— O niyeymiş mösyö? dedi Bonaparte kaşlarını çatarak. Dine saygısızlık edilmesinden hoşlanmadığımı bilirsiniz.

— O hayâsız kadının boynuna ne taktığını biliyor musunuz? diye sordu Fouché başkonsüle.

---

* Cherchez la femme: "Kadını buldun mu olayı çözersin," anlamındaki bu deyişin kökeni Talleyrand'a ya da Başkan Dupaty'ye dayandırılmaktadır. (Fr.e.n.)

— Nereden bileyim? diye sordu Bonaparte.

İstese de istemese de Fouché'nin sohbetinin dolambaçlarında merakla sürükleniyordu; bu ayrıcalığa bir tek Fouché sahipti, zira Bonaparte'ta noksan olan vasıflardan biri de dinlemeyi bilmekti.

— Pekâlâ, şu yazıyı taşıyan bir madalyonu vardı:

Paris'in Kutsal Kilisesi'nde ve Lille'deki Saint-Pierre piskoposluk kurulunda saygı gösterilen gerçek haçın parçası.

— İyi, dedi Bonaparte. Kızı Saint-Lazare'a yerleştirin. Zavallı Buffet ve Caniolle'un çocuklarının eğitim masrafları devlet tarafından karşılanacak. Izaï'nin kız arkadaşının evinde bulunan paranın elli bin frangını Buffet'nin dul karısına, kalanı da Caniolle'a verirsiniz. Buffet'nin dul karısına kendi hazinemden de bin franklık bir maaş bağlıyorum.

— Sevinçten ölmesini mi istiyorsunuz?

— O da niyeymiş?

— Çünkü kocasının ölümünün yeterli bir ödül olduğunu düşünmüştür.

— Anlamıyorum, dedi Bonaparte sabırsızlıkla.

— Nasıl anlamazsınız? Pekâlâ, anlatayım! Kocası her akşam sarhoş olan ve her sabah kadını döven bir haytaydı. Bizim iblis Georges, bilmeden bir taşla iki kuş vurmuş oldu.

— Şimdi, dedi Bonaparte, Georges'un tutuklanma davası hallolduğuna göre, elinize ulaştıkça bana onun ifadelerini verin. Bu davayı büyük bir dikkatle, adım adım takip etmek istiyorum.

— İlkini getirdim bile, dedi Fouché: Paimbœuf'teki Oratoire Koleji'nin* öğrencilerinin eline verdiğimiz Vergilius'lar ve Horatius'lara hiç benzemiyor, *ad usum Delphini*. Evet, tamamen Georges'un ve Mösyö Réal'in ağızlarından çıkacak saflıkta.

---

* Fouché öğrenimini Nantes'taki Oratoire Koleji'nde yapmıştı (1768); 1790 yılında da okula başöğretmen olarak dönmüştü. (Fr.e.n.)

— Zanlıların sorgu zabıtları arada değiştiriliyor mu?

— Hatiplerin söylevlerinin *Le Moniteur*'de yayımlanan hallerinin kürsüde söylenenlerle hiçbir zaman aynı olmadığını fark ettiniz mi? Öyleyse! Zanlıların sorgu zabıtları da öyledir; değiştirilmez, güzelleştirilir.

— Şu Georges'unkini görelim bakalım.

XLIV
Temple

Başkonsül, Fouché'nin verdiği kâğıdı hırsla elinden kaptı ve zanlılara sorulması yasayla emredilen ilk sorulara bakmadan hemen dördüncü soruya geçti.

S. — Ne kadar zamandır Paris'tesiniz?

Y. — Beş altı aydır. Tam tarihini belirtemem.

D. — Nerede kaldınız?

Y. — Hiçbir yerde.

S. — Paris'e gelirken maksadınız neydi?

Y. — Başkonsüle saldırmak.

S. — Hançerle mi?

Y. — Hayır, muhafız kıtasındakilerin silahlarının aynısıyla.

S. — Ne demek istediğinizi açıklayın.

Y. — Ben ve subaylarım Bonaparte'ın muhafızlarını tek tek saydık: Otuz kişiler; ben ve yirmi dokuz adamım, maiyeti durdurmak için Champs-Elysées'ye iki ip sallandıracak ve tabancalarla üzerlerine çullanarak onlarla göğüs göğüse çarpışacaktık; haklı olduğumuzdan emindik ve cesaretimizin kuvvetiyle giriştiğimiz işin kalanını Tanrı halledecekti.

S. — Size Fransa'ya gelme görevini kim verdi?

Y. — Prensler: Hedefime ulaşmak için yeterli araçları sağladığımı yazdığımda, içlerinden biri bize katılacaktı.

S. — Paris'te kimlerle görüştünüz?

Y. — Müsaade ederseniz buna cevap vermeyeyim. Mağdurların sayısını artırmak istemiyorum.

S. — Başkonsüle saldırı planına Pichegru'nün de katkısı olmuş muydu?

Y. — Hayır. Bundan söz edildiğini bile duymak istemedi.

S. — Fakat, bu saldırının başarıya ulaştığını farz etsek, harekete geçmek için başkonsülün ölümünden istifade eder miydi?

Y. — Bunu ancak o bilir, ben değil.

S. — Saldırınızın başarıya ulaştığını farz edelim, o zaman sizin ve diğer komplocuların planı neydi?

Y. — Başkonsülün yerine bir Bourbon'u geçirmek.

S. — Bu iş için seçilmiş olan Bourbon kimdi peki?

Y. — Bugüne dek Mösyö diye adlandırılan, tarafımızdan XVIII. Louis olarak tanınan Louis-Xavier-Stanislas.

S. — Demek planlar Fransız prensleriyle birlikte tasarlanıp onların rızasıyla infaz edilecekti?

Y. — Evet yurttaş yargıç.

S. — Demek prenslerle konuşup onlara akıl danıştınız.

Y. — Evet yurttaş yargıç.

S. — Mali kaynağı ve silahları kim sağlayacaktı?

Y. — Uzun zamandır elimde bulundurduğum kaynaklar vardı. Ama silahım yoktu.*

Bonaparte sayfayı çevirdi. Diğer tarafında hiçbir şey yoktu, sorgu burada bitiyordu.

— Georges'un muhafız kıtamla aynı sayıda adamla saldırma tasarısı bana saçma geliyor, dedi.

— Bir de şikâyet edin bari! dedi Fouché, alaycı bir kıkırdamayla. Sizi katletmek istemiyorlardı, sadece öldürmek istiyorlardı. Otuzlar Savaşı'nın bir diğer örneğiydi, ikinci adamlarla yapılan bir tür Orta Çağ düellosu.

---

* Georges'un sorgu zaptını veren kaynak için bkz. Marco de Saint-Hilaire, a.g.e., s. 292-293. Kral Charles-Stanislas-Xavier'nin kardeşini Mösyö diye adlandıran *Moniteur universel*'in dersini düzeltiyoruz. (Fr.e.n.)

— Georges'la düello etmek mi?

— Moreau'yla şahitsiz dövüşmek istiyordunuz ya.

— Moreau Moreau'ydu Mösyö Fouché; büyük bir general, muzaffer bir şehirler fatihi. Almanya'nın dibinden Fransa sınırlarına ulaştığı ricat manevrası, onu Ksenophon'un dengi kılar.* Hohenlinden'deki savaşı onu Hoche'ların ve Pichegru'lerin dengi kılar; halbuki Georges olsa olsa bir çete reisi olabilir; bir tür kralcı Spartacus, kendinizi savunmanız gereken... fakat hiç dövüşülmeyen bir adam: Bunu unutmayın Mösyö Fouché.

Ve Bonaparte, Fouché'ye görüşmenin bittiğini belli etmek için ayağa kalktı.

Enghien dükünün infazı ve Pichegru'nün intiharı gibi iki korkunç haber Paris'i birkaç gün arayla sarsmıştı; ayrıca söylemek gerekir ki, birinin zalimce infaz edilmesi diğerinin intiharına inanılmasına engel olmuştu.

Haberin en yıkıcı etkiyi yarattığı yer, özellikle mahpusların toplandığı Temple olmuştu. Réal'in Pichegru'nün cesedini göstererek Savary'ye dediği "Bunun bir intihar olduğunu bariz bir biçimde kanıtlasak bile, mahpusu bizim boğduğumuzu söylemelerine engel olamayacağız," tahmininde yanılmamıştı.

Biz generalin ölümü hakkında tamamen şahsi görüşümüzü söyledik; şimdi de, Hollanda fatihiyle aynı hapishanede kalan, bunca zafer ve mağduriyet dolu bir yaşamın bir nevi düğümünün çözülmesine tanıklık etmiş insanların görüşlerini aktarmamız doğru olur.

Tutsaklığında ona en yakın olan mahpuslarını hakkında söylediklerini birbiri ardına görelim.

---

* 1796'da Ren ve Moselle ordusunun başında bulunan Moreau, Ren Nehri'ni geçti, Mayence savunma hatlarını ve Kehl Kalesi'ni ele geçirdi, Arşidük Charles'ı Heydenheim'da yendi, Tuna'yı geçti, fakat Jourdan'ın Würzbourg'da yenilmesinden sonra geri çekilmek zorunda kaldı ve Cehennem Vadisi (Val d'Enfer) üzerinden harikulade bir ricat manevrası gerçekleştirdi. (Fr.e.n.)

İsmini ilk defa anmadığımız bir adam; daha önceden generalin yaşamına uğursuzluk getirmiş ve ona Condé prensinin ilk tekliflerini ileten İsviçreli kitapçı Fauche-Borel,* bir önceki yıl 1 Temmuz'da tutuklanmış ve Temple'a götürülmüştü.

Aynı hapishaneye birbiri ardına Moreau, Pichegru, Georges ve bu büyük komplonun bütün suç ortakları, Joyaut namıdiğer Villeneuve, Roger, namıdiğer Loiseau ve nihayet, bütün güzel fahişelerin koruması sayesinde her gece mesken değiştirerek polis aramalarından kurtulan Coster Saint-Victor getirilmişti. Kendisine başvurulan Fouché şöyle demişti:

— Onu tanıyan birini Frascati** kapısına koyun, üç gü-ne kalmaz ya girerken ya da çıkarken yakalarsınız.

İkinci gün çıkarken yakalanmıştı.

Enghien dükünün tutuklandığı dönemde Temple'da yedi yüz mahpus vardı ve hapishanenin aşırı dolu olmasından ötürü Prens'e bir oda bulunamamıştı. Çevirme noktasında beş saat geçirmesi de bundandı: *Hamlet*'teki mezar kazıcının dediğine göre, Mahşer Günü'ne kadar beklenen o odayı bulana kadar, geçici bir oda aranmaktaydı.

Enghien dükünün infazını ve ölümünü anlattık.

Dolayısıyla Temple'da Pichegru'nün manevi açıdan katledildiğine kanaat getirmemiş tek bir mahpus olmadığını tekrarlayayım. Fauche-Borel, Pichegru'nün boğulduğunu ileri sürmekle kalmayıp onu boğanların ismini bile vermektedir.

İşte 1807'de yazdıkları: "Bu cinayetin seçme bölüğün onbaşısı Spon denen kişi tarafından iki kapıcıyla birlikte

---

* Fauche-Borel, Fenouillet adlı bir gezgin satıcı çehresi altında, *Les Blancs et les Bleus*'de ("Ren üzerindeki Prusyalılar") Condé prensinin Pichegru nezdindeki elçisi olarak takdim edilir. (Fr.e.n.)

** Direktuvar döneminde Napolili dondurmacı Garchi tarafından Richelieu Sokağı'yla bulvarın kesiştiği noktadaki Le Couteulx konağının yerinde açılan ve İmparatorluk dönemine kadar en nezih cemiyetin müdavimi olduğu bu zevk mekânında, atraksiyonlar ve oyunlar, havai fişek gösterileri, balolar düzenleniyordu; köşkler ve bahçe 1837'de yıkıldı. (Fr.e.n.)

işlendiğini düşünüyorum; bu kapıcıların biri, çok güçlü ve sağlıklı olmasına rağmen olaydan iki ay sonra öldü, Savard adındaki diğerinin ise '92 Eylül'ünün kırımcılardan biri olduğu teşhis edildi."*

Mahpuslar halen o korkunç kanaatin ve Pichegru'nün boğulduğu fikrinin ağırlığı altında eziliyorlarken, General Savary'nin Temple'a merasim üniformasıyla ve yanında, Georges Cadoudal'ı görme arzusu yüzünden, Louis Bonaparte'ın da aralarında yer aldığı bir kurmay heyetiyle geldiğini gördüler. O sırada Georges yeni tıraş edilmiş, yatağına uzanmıştı. Ellerini karnında kavuşturmuştu, elleri kelepçeliydi. Yanında iki jandarma vardı ve âdeta Georges'un yerleştirildiği küçük kuleyi dolduruyorlardı. Kurmay heyetinin tamamı sıkışarak da olsa Georges'un odasına girdi. Hepsi kralcı generalin bu hazin durumunun zevkini çıkarır gibi görünüyordu; mevcudiyetleri Georges'u sabırsızlandırıyordu. Nihayet, on dakika boyunca onu inceleyip fısıldaştıktan sonra, girdikleri gibi çıktılar.

— Bütün bu nakışlı giysiler de nedir? diye sordu Georges jandarmalarına.

— Başkonsülün kardeşi, diye cevapladı biri, yanındakiler de General Savary ile kurmaylarıydı.

— İyi ki beni kelepçelemişsiniz, dedi Georges.

Bununla birlikte dava soruşturması sürüyordu ve soruşturma sonuna yaklaştıkça Temple'ın iç yönetmeliği gevşemeye başlamış görünüyordu; mahpusların odalarından çıkmalarına ve bahçede toplanmalarına göz yumuluyordu; fakat bu yüzden birkaç kez korkunç kavgalara ramak kalmıştı. Hapishanedeki en üst iradeyi Savary temsil ettiğinden Temple bir askerî kışlaya dönüşmüştü ve mahpuslar doğal olarak ondan nefret ediyorlardı; fakat bu durum onun hapishaneye

---

* Bkz. Fauche-Borel, *Mémoires*, Paris Moutardier, 1829, c. III, s. 140. Yazar *Précis historique* (1807) ve *Notice sur Pichegru et Moreau* (1815) adlı kitaplarına atıfta bulunmaktadır. (Fr.e.n.)

gereğinden de fazla uğramasını engellemiyordu. Bir gün Moreau, odasından çıkarken onunla yüz yüze geldi; fakat olduğu yerde dönerek ona sırt çevirdi ve kapısını kapattı.

General Moreau için, hapishanedeki bütün hizmetli askerlerin ona duydukları derin saygının göstergelerinden daha ilginç ve daha etkileyici bir şey olamazdı: Hepsi ellerini şapkalarına götürüyor ve ona asker selamı veriyorlardı. Oturduğunda, etrafını sarıyor ve kendilerine hitap etmesini bekliyorlardı; o zaman ondan alçakgönüllülükle, kendisini Bonaparte'ın rakibi haline getiren ve diğer tüm generallerin üstünde bir konuma yerleştiren o güzel savaş kahramanlıklarından birkaçını anlatmasını istiyorlardı. Onlardan yardım istese, onun için Temple'ı kapatmak yerine açarlardı; kaldı ki, diğerleri gibi onun koşullarında da büyük bir düzelme olmuş, karısını ve çocuğunu görmesine izin verilmişti ve genç anne yavrusunu her gün getiriyordu. Zaman zaman Moreau'ya tadına doyum olmaz Clos-Vougeot şarabı getiriliyordu ve o da bu şarabı bütün hastalara, hatta bazen hasta olmayanlara da dağıtıyordu. Tenis oynayanların ya da jimnastikçilerin, iyice ısındıkları vakit, hasta kabul edildiklerini ve Clos-Vougeot şaraplarından paylarını aldıklarını söylemeye gerek yok elbette. Georges ile arkadaşlarını diğer mahpuslardan ayıran, neşeleri ve kaygısızlıklarıydı; oyunlarını teneffüsteki okul çocukları kadar gürültülü bir şekilde oynuyorlardı; içlerinde Paris'in en yakışıklı ve en zarif erkeklerinden ikisi vardı: Bunlar Coster Saint-Victor ile *Kuş* lakaplı Roger idi. Bir gün çubuklarda jimnastik yaparken iyice ısınan Roger boyunbağını çıkarmıştı.

— Biliyor musun sevgili dostum? dedi ona Saint-Victor, sende Antinous'un boynu var.

— Ah! Şuraya bakın, dedi Roger, bana bunun için iltifat etme zahmetine değer mi? Nasıl olsa bir hafta sonra kesilecek.

Kısa süre sonra, zanlıların ceza mahkemesine çıkarılmaları ve kamuya açık celselerin başlatılması için her şey tamam-

landı. Yargılanan sanıkların sayısı elli yediye ulaşıyordu; Conciergerie'ye nakledilmek için hazırlanma emrini aldılar.

Hapishane yeni bir görünüme büründü. İçlerinden bazıları, yaşamın sonu anlamına gelen tutsaklığın sonuna gelmenin sevinciyle, bavullarını kapatırken ya da bohçalarını bağlarken avazları çıktığı kadar bağırarak şarkı söylüyorlardı; kimi şarkı söylüyor kimi ıslık çalıyordu; hepsi yarışırcasına kendilerinden geçiyordu; sadece Temple'da kalanlar düşüncelere ve hüzne dalıp gidiyorlardı.

XLV
Mahkeme

Sadece mahpusların en neşelisi olmakla kalmayıp en çılgını da olan, bütün oyunlara katılan ve bilinen oyunlar repertuvarı tükendiğinde yenilerini icat eden Georges Cadoudal; en fantastik hikâyeleri anlatmış, XVI. Louis'nin tahtının kalıntıları üzerinde yükselen yeni imparatorluğu en iğneleyici belagatiyle alaya almış, yola çıkan cumhuriyeti onca neşeli nakaratlarla selamlamış olan Cadoudal, gerçekten kelleyi koltuğa alma vaktinin geldiğini görünce, oynamayı, gülmeyi ve şarkı söylemeyi kesti; bahçenin bir köşesine oturdu, yaverlerini ve subaylarını etrafına topladı ve hem katı hem okşayıcı bir ses tonuyla:

— Yiğit dostlarım, dedi onlara, sevgili çocuklarım, şimdiye kadar size kaygısızlığın ve neşeliliğin örneğini sundum; mahkeme önünde çok sakin, soğukkanlı ve bütün vakarınızla durmanızı tavsiye etmeme izin verin; özgürlüğünüzü, onurunuzu, yaşamınızı ellerinde tuttuklarını sanan adamların önüne çıkacaksınız; size bilhassa, yargıçların yönelteceği sorulara asla aceleyle, birden parlayarak ya da küstahça cevap vermemenizi tavsiye ediyorum; kendinizi yargıçlarınızın yargıçları gibi görün ve kendinizi yeterince güçlü hissetmedi-

ğiniz zaman, sizinle birlikte olduğumu ve sizinkinden farklı bir kaderimin olamayacağını, siz yaşarsanız benim de yaşayacağımı, ölürseniz benim de öleceğimi düşünün.

Birbirinize karşı yumuşak, bağışlayıcı ve kardeşçe davranın; daha fazla şefkat ve saygı gösterin; tehlikeye sürüklenmiş olmaktan dolayı birbirinize sitem etmeyin; her biriniz kendi ölümünün sorumluluğunu yüklensin, iyi ölsün!

Bu hapishaneden ayrılmadan önce, kimi iyi kimi kötü nice farklı muamelelere maruz kaldınız; bazıları sizi dost gördü, bazıları da size eşkıya muamelesi yaptı. Size iyi muamele edenlere de kötü muamele edenlere de teşekkür edin; iyi davrananlara minnet duyun, ötekilerden de nefret etmeyin; bizim gibi bu kulede kalmış olan iyi yürekli kralımız XVI. Louis'nin hain ve zorba diye adlandırıldığını unutmayın; bizzat Efendimiz İsa da –İsa Peygamber'in adının anılmasıyla hepsi şapkalarını bir ellerine alırken diğeriyle haç çıkardılar– asi ve yalancı muamelesi görmüş, yuhalanmış, tokatlanmış, kırbaçlanmıştı; zira insanlar bilhassa kötü davrandıklarında sözcüklerin değeri hususunda yanılırlar ve tam da yüceltilmeyi hak edenleri alçaltmak için onlara hakaret ederler.

Ve böylelikle yerinden kalkarak *Amen* dedi, haç çıkardı, diğerleri de bunu tekrarladı; onlara kuleyi göstererek her birini önünden geçirdi ve her birini adıyla çağırdıktan sonra onları takip etti.

Aynı gün, Moreau, Cadoudal ve Pichegru komplosuna karışmış bulunan elli yedi mahpustan sadece ikincil suç ortakları, yani onlara yollarda barınak sağlamış ve gece seferlerinde kılavuzluk etmiş olanlar kalmıştı. Büyük suçlular gittikten sonra, diğerleri avlularda ve bahçelerde gezinebildikleri gibi, Temple'daki odaları ve hücreleri ziyaret etmelerine de izin verildi.

Böylece, birkaç gün boyunca çok hareketlenen hapishanede gürültüler yankılandı. Nihayet, Paskalya'dan önceki

pazar günü, bütün yatakların kaldırıldığı büyük salonda bir balo düzenlenmesine izin verildi: Hepsi taşra kökenli olan bu mahkûmlar, orada şarkı söylemeye ve dans etmeye başladılar.

Bu balonun tarihiyle zanlıların mahkeme önüne çıkarıldıkları tarih çakışıyordu; dans edenler bu durumdan tamamen habersizdi. Sevinç içindeki bu insanlardan Leclère denen biri, o sırada, on iki sanığın ölümüne yol açacak bu duruşmaların başladığını kapıcıların birinden öğrendi; bunun üzerine eğlenen arkadaşlarının ortasına daldı ve sessizliğin sağlanması için zemine tabanıyla sert bir biçimde vurdu. Herkes sustu, herkes durdu.

— Ne zavallı hödüklersiniz! dedi Leclère, bu lanetli mekânda sizinle yaşamış ve şimdi burada olmayanların ölmek üzere olduklarını bile bile, âlem yapmanın zamanı mı? Şimdi dinle alakası olmayan şarkılar söyleyip dans etmenin değil, dua etmenin ve *De profundis* okumanın vaktidir. İşte, mösyönün elinde kutsal kitap var; ölüm üzerine ibret verici bir şey okuyacak bize.

Leclère'in işaret ettiği kişi, Fauche-Borel'in yeğeni olan Vitel adında bir gençti; elinde tuttuğu kitap bir Bourdaloue* vaazı idi: İçinde *De profundis* yoktu, fakat ölüm üzerine bir vaaz vardı. Vitel bir masanın üzerine çıktı ve vaazı okudu; bütün bu yiğit insanlar vaazı başından sonuna diz çökerek dinlediler.

Duruşmaların başladığını söylemiştik.

Şimdiye dek hiçbir zaman, *vendémiaire*'de bile, hatta *18 Brumaire*'de bile, Bonaparte kendini bu kadar ciddi bir durumla karşı karşıya bulmamıştı: Savaş meydanlarındaki dehasından gelen itibarından hiçbir şey yitirmemişti, fakat Enghien dükünün ölümü devlet adamının ahlâklılığına dair düşüncelerine korkunç bir darbe indirmişti; sonra da

---

* XVII. yüzyılda yaşamış ve çok sayıda vaaz kitabı bulunan bir Cizvit papazı. (ç.n.)

Pichegru'nün şüpheli intiharı gündeme gelmişti. Bu ölüm hakkında General Savary'yle aynı düşüncede olan pek az insan vardı. Hükûmet intiharın kanıtlarını üst üste yığıp bunu ispatlama zahmetine girdikçe, neredeyse tüm adli tıpçıların imkânsız olduğunu ileri sürdükleri bir intihar hakkındaki kuşku zihinlerde yayılmaya devam ediyordu; ardından da, Enghien dükünün itiraf edilmiş olan infazı ve Pichegru'nün inkâr edilen katlinin üzerine, bir de Moreau'nun halk arasında hiç kabul görmeyen suçlanması geliyordu.

Bu suçlama karşısında hiç kimse şaşırmıyordu; herkes başkonsülün bir rakip karşısındaki haset dolu nefretinin farkındaydı. Bonaparte da Moreau'nun sanık sandalyesinde tüm gücünü muhafaza edeceğinden o kadar emindi ki, kendisini mahkemeye götürmesi gereken muhafız sayısının onu korumak için yeterli olacağı, fakat onunla bir çatışma durumunda yetmeyeceği uzun uzun tartışılmıştı.

Bonaparte'ın endişesi, Bourrienne'e kırgın olduğunu bile unutturacak dereceye varmıştı. Onu gönderdiği sürgünden geri çağırttı ve duruşmalara katılıp gün içindeki oturumlarda olup bitenleri her akşam kendisine rapor etmekle görevlendirdi.*

Enghien dükü kurşuna dizilmiş ve Pichegru boğulmuşken, Bonaparte'ın en büyük arzusu, Moreau'nun suçlu ilan edilmesi ve onun bağışlayabileceği herhangi bir cezaya çarptırılmasıydı; bu nedenle Moreau'nun mahkûm edilmesini sadece mahkûmu bağışlamak için istediğini belirterek birkaç yargıcın nabzını yokladı; ama bu girişimler Yargıç Clavier'den ileri gitmemişti; eğer Moreau'yu mahkûm ederse Napoléon'un onu bağışlayacağı teminatına cevaben yargıç şöyle demişti:

— Peki bizi kim bağışlayacak?

---

* Bu dava hakkındaki ana kaynak, Dumas'nın notunda belirttiği gibi Marco de Saint-Hilaire'in *Deux Conspirations*'udur, fakat Bourrienne'den de yararlanmaktadır (a.g.e., c. VI, VIII. ve IX. Bölümler, s. 113-170). (Fr.e.n.)

Bu yüzden, duruşmaların başlayacağı gün, adalet sarayı çevresinde caddelerdeki izdihamı tahayyül etmek imkânsızdı; başkentin seçkin kesimi orada hazır bulunmayı istemişti; bu davada jürinin yer almaması, hükûmet başkanının dava sonucuna atfettiği önemi gösteriyordu. Sabah saat onda kalabalık kenara çekilerek uzun kırmızı cüppelerini giymiş on iki ceza mahkemesi yargıcının geçmesi için yol açtı. Sarayın salonu onları ağırlamak üzere düzenlenmişti; sessizce koltuklarına yerleştiler.

Bu on iki yargıç şunlardı: Başkan Hémard, Başkan Yardımcısı Martineau, kralcıların Tueroi* diye adlandırdıkları Thuriot, aynı adlı generalin kardeşi Lecourbe, daha önce aktardığımız güzel cevabı veren Clavier, Bourguignon, Dameu, Laguillaumie, Rigault, Selves, Grangeret-Desmaisons.

Savcıyla zabıt kâtibinin adları ise Gérard ve Frémyn'di.

Mahkemeye bağlı sekiz mübaşir vardı; Temple'ın hekimi Souppé ve Conciergerie'nin cerrahı da duruşmada bulunmak zorundaydılar.

Başyargıç sanıkların içeri alınmalarını emretti. Her biri iki jandarmanın arasında salona girdi: Sırası geldiğinde Bouvet de Lozier içeri başı önde girdi; başarısız intiharıyla ihanet ettiklerine bakmaya cesareti yoktu.

Diğerlerinin duruşu ciddi ve kendinden emindi.

Diğerleri gibi suçlu sırasında oturan Moreau sakin veya daha ziyade düşüncelere dalmış görünüyordu; askerî kesimli mavi bir redingot giymişti, fakat rütbesinin simgelerinden hiçbirini taşımıyordu. Onun yanında, sadece jandarmalarla ayrılmış bir şekilde, eski yaveri Lajolais ile, saraydaki bir baloya gider gibi özene bezene giyinmiş, genç ve yakışıklı Charles d'Hozier oturuyorlardı. Sanıklar arasındaki en ilginç şahsiyet olarak herkesin birbirine gösterdiği Georges ise kocaman kafası, güçlü omuzları ve sırayla her yargıca âdeta onlara ölümüne meydan okuyan dik ve küçümseyici

* Kral öldüren. (ç.n.)

bakışlar yönelttiğinden kolayca tanınıyordu; onun da yanında, seferlerde kâh Malabry, kâh Barco adını alan Burban, son olarak da bir sığırı tek yumrukta deviren ve bütün Morbihan bölgesinde sadece Bras-le-Fer* adıyla tanınan Pierre Cadoudal vardı. İkinci sırada yer alan iki Polignac ve Rivière markisi özellikle gençlikleri ve zarafetleriyle bakışları üzerlerine çekiyorlardı. Fakat, her ne kadar yanında, Antinous'unkini andıran boynuna pek değer vermeyen Kuş lakaplı Roger de olsa, yakışıklı Coster Saint-Victor'un yanında hepsi siliniyordu.

Coster Saint-Victor hakkında, onu kadınların gözünde ilginç kılan bir efsane vardı: Bonaparte'ın ona karşı beslediği nefretin aynı zamanda bir rekabet davasından ileri geldiği söyleniyordu; bu, Moreau'yla olduğu gibi savaş meydanı rekabeti değil, yatak odası rekabetiydi. İki adamın, o dönemdeki en güzel ve en ünlü aktrislerden birinin** yatak odasında karşılaştıkları ve başkonsülü tanımazlıktan gelen Coster Saint-Victor'un yerini ona bırakmayı reddederek, savaş meydanının olmasa bile gönül meydanının efendisi olduğu söyleniyordu.

Orada başkonsülü öldürebilirdi, ama Georges Cadoudal'a verdiği, onunla ancak eşit silahlarla dövüşme sözünü tutmuştu.

Nihayet üçüncü sırada, bu işe sadece saf bir bağlılıkla girmiş olan, başarısızlığa uğrayarak ölüm riskiyle karşı karşıya kalan, başarmış olsalar da yine önceden olduğu gibi ormanlara ve geniş fundalıklara dönecek o yiğit Chouanlar vardı.

Kırk altı sanığın ortasında –zira sayıları başta elli yedi iken kırk altıya inmişti– beş kadın vardı: Denaud, Dubuisson, Gallois, Monier ve nihayet, Fouché'nin dul Buffet ile Caniolle'un karısına maaş ve ikramiye verilmesi için tahsis

---

* Demirbilek. (ç.n.)

** Muhtemelen Marguerite Joséphine Weimer ya da Wemmer, namıdiğer Matmazel George (1787-1867). (Fr.e.n.)

ettiği yetmiş bin frangın Cadoudal tarafından emanet edildiği Izaï.

Duruşmaya, Georges'un tutuklanmasına katılan beş devlet memuru ve yurttaş tanığa mahkeme başkanı tarafından yöneltilen sorularla başlandı. Her biri ifadesini verdi. Beş yurttaşın sorgusundan sonra mahkeme başkanı, Georges'a hitaben:

— Georges, verecek bir cevabınız var mı? diye sordu.

— Hayır, diye cevapladı okuduğu kâğıttan başını kaldırmayan Georges.

— Size isnat edilen suçları kabul ediyor musunuz?

— Kabul ediyorum, diye cevapladı Georges, aynı umursamazlıkla.

— Sanık Georges kendisine hitap edildiği sırada hiçbir şey okumamalıdır, dedi sorgu yargıcı Thuriot.

— Halbuki şu okuduğum epey ilginç bir şey, diye cevap verdi Georges, kralın ölümünü oyladığınız 17 Ocak 1793 tarihli duruşmanın tutanakları.

Thuriot dudaklarını ısırdı. Mahkeme salonunundan bir uğultu yükseldi. Başkan aceleyle sorgulamayı sürdürerek bu uğultuyu kısa kesmeye çalıştı.

— Tanıklar tarafından belirtilen yerde tutuklandığınızı kabul ediyor musunuz? dedi Georges'a.

— O yerin ismini bilmiyorum.

— Tabancayla iki el ateş ettiniz mi?

— Hatırlamıyorum.

— Bir adam öldürdünüz mü?

— İnanın bilmiyorum.

— Üzerinizde bir hançer vardı.

— Mümkündür.

— Ve iki tabanca?

— Olabilir.

— Körüklü arabanızda kiminleydiniz?

— Unuttum.

— Paris'te nerede kaldınız?

— Hiçbir yerde.

— Tutuklandığınız sırada, Montagne-Sainte-Geneviève Sokağı'ndaki manav kadının evinde kalmıyor muydunuz?

— Tutuklandığım sırada körüklü arabamda kalıyordum.

— Tutuklanmanızdan bir gün önce nerede yattınız?

— Tutuklanmamdan bir gün önce yatmadım.

— Paris'te ne yapıyordunuz?

— Geziyordum.

— Hangi şahısları görüyordunuz?

— Beni takip eden bir yığın muhbiri.

— Gördüğünüz gibi sanık cevap vermek istemiyor, dedi sorgu yargıcı, başka birine geçin.

— Teşekkürler Mösyö Thuriot... Jandarma, bana bir bardak su getirtin; bu ismi telaffuz edince ağzımı çalkalama alışkanlığım vardır.

Böyle bir sorgunun salondakiler arasında nefret dolu gülümsemelere yol açması anlaşılır bir şeydir; Georges'un yaşamını feda ettiği hissediliyordu ve ona ölüme mahkûm kimselere duyulan o saygı gösteriliyordu!

Moreau'nun sorguya çekilme sırasının gelmesi sabırsızlıkla bekleniyordu; fakat Yargıç Thuriot Moreau'yu ancak dördüncü gün, yani 31 Mart'ta sorguladı.

Aynen Cadoudal'a yapıldığı gibi sorgulamaya tanıklarla başlandı.

Fakat aleyhte tanıkların hiçbiri Moreau'yu tanımadı. Bunun üzerine, Moreau küçümseme dolu bir tebessümle:

— Beyler, dedi, hiçbir tanık beni tanımaz, sanıkların hiçbiri de Temple'a getirilmeden önce beni görmemişti.

Pichegru'nün adamı olan Roland adında birinin sorgusunda, Pichegru tarafından Moreau'nun yanında göreve getirildiği sırada duyduğu kederi, görevi tamamladıktan sonra daha da derinden hissettiğini söyledi.

Moreau yerinden kalktı ve mahkeme başkanına hitaben:

— Ya Roland polise bağlı çalışıyor, dedi ya da bu ifadeyi korkusundan vermiştir. Sorgu yargıcıyla bu adam arasında neler olup bittiğini size ben söyleyeyim:

Onu sorgulamadılar. Hayır, onun ağzından hiçbir şey alamazlardı. Sorgularken ona: "Berbat bir durumdasınız, ya bir komplonun suç ortağı olacaksınız ya da onu açığa vuran kişi: Hiçbir şey söylemezseniz, suç ortağı olursunuz; itirafta bulunursanız kurtulursunuz," dediler. Bu adam da kendini kurtarmak için size anlattığı masalı uydurmuş. İyi niyetli ve sağduyu sahibi herkese soruyorum: Komploya hangi amaçla katılacakmışım?

— Fakat, dedi Hémard, kendinizi diktatör ilan ettirmek için.

— Diktatör mü? Ben mi? diye haykırdı Moreau. Öyleyse yandaşlarımı bulun; benim yandaşlarımın hepsi Fransız askeridir, çünkü yüzde doksanına komuta ettim ve elli binden fazlasının hayatını kurtardım. Benim yandaşlarım işte bunlardır. Tanıdığım bütün yaverlerim, emir subaylarım tutuklandı; bununla birlikte onlar aleyhine bir şüphe kırıntısı bile bulunamadı. Servetimden bahsedildi: İlk başta hiçbir şeyim yoktu, elli milyonum olabilirdi, oysa Paris'te bir evden ve Grosbois'daki toprağımdan başka mülküm yok; başkomutan maaşıma gelince, kırk bin franktır, fakat hizmetlerimle mukayese edilemeyeceğini düşünüyorum.

O sırada, Hohenlinden fatihinin elini güçlendirmek için generalle yaveri Lecourbe arasında önceden planlanmış gibi görünen garip bir olay gerçekleşti: Lecourbe mahkeme salonuna kucağında bir çocukla girdi.

Bu çocuk Moreau'nun, babasını öpsün diye getirilen oğluydu;* fakat mahkeme salonunu saran ve çocuğun kimin olduğunu bilmeyen asker hattı içeri girmesine izin vermemişti; o zaman çocuğu yukarı kaldırarak:

---

* General Moreau'nun sadece bir kızı vardı: Eugénie Victoire Françoise Sidonia Xaviera Isabelle, doğumu 1803. (Fr.e.n.)

— Askerler, diye haykırmıştı, bırakın da generalinizin oğlu geçsin.

Bu sözler telaffuz edilir edilmez salondaki bütün askerler silahlarıyla kendiliklerinden selam durmuşlardı; bütün salonda alkışlar yükselmiş, birçok kişi, "Yaşasın Moreau!" diye haykırmıştı.

O anda Moreau bir şey söylese, coşku mahkemeyi dağıtacak ve mahpusların omuzlara alınmasını sağlayacak kadar yoğundu.

Fakat Moreau sessizliğini korudu ve bu olayla hiç ilgilenmedi.

— General, dedi Cadoudal, kulağına eğilerek, bunun gibi bir duruşma daha olursa, o akşam Tuileries'de yatmak sizin elinizde olacak.

XLVI
Mahkûmiyet

2 Haziran tarihli duruşmada, en az beklendiği anda büyük bir merak uyandıran bir tanık da, sanıkları Biville yarlarının dibine indiren ufak birliğin komutanı Yüzbaşı Wright oldu.

Saint-Malo açıklarında çarşaf gibi bir deniz üzerinde faka bastırılmış ve beş altı Fransız şalopasının saldırısına uğramıştı; kolunu delip geçen bir mermi yarası aldığı bir çatışma sonrasında hapsedilmişti. Girişi salonda büyük bir çalkantı yarattı.

Ayağa kalkıldı, parmakların ucunda yükselenler zayıf ve cılız bedenli bir adam gördüler; mavi filo adıyla bilinen İngiliz kraliyet donanmasının üniformasını taşıyordu ve kolu sargılıydı. Otuz beş yaşında ve deniz yüzbaşısı olduğunu, Londra'da dostu Komodor Sidney Smith ile birlikte oturduğunu beyan etti. Tanık zorlukla ayakta durduğundan, ona

bir iskemle getirildi. Yüzbaşı teşekkür etti ve oturdu; yüzü o kadar solgundu ki hemen bayılacağı zannedilmişti.

Coster Saint-Victor aceleyle ona bir kolonya şişesi uzattı.

Oturan Yüzbaşı ayağa kalktı, olabilecek en ağırkanlı bir kibarlıkla selam verdi ve mahkemeye doğru döndü. Mahkeme başkanı sorguya devam etmek istedi.

Fakat Yüzbaşı başını iki yana salladı:

— Bir çatışma sonucunda yakalandım, dedi, savaş esiri olarak yakalandım; konumumun gerektirdiği bütün hakları talep ediyorum.

O zaman tanığa geçen 21 Mayıs'ta verdiği ifade okundu.

Tanık büyük bir dikkatle dinledi ve:

— Bağışlayın sayın başyargıç, fakat ülkemin sırlarını açıklamamam halinde askerî bir heyet önüne çıkarılmakla ve kurşuna dizilmekle neden tehdit edildiğimi anlamıyorum, dedi.

— Georges, tanığı tanıyor musunuz? diye sordu mahkeme başkanı.

Georges ona baktı ve omuzlarını silkerek:

— Onu hiç görmedim, dedi.

— Ya siz Wright, sonunda sorularıma cevap verecek misiniz?

— Hayır, diye cevapladı Yüzbaşı, ben bir savaş esiriyim ve savaş hukukunun bana verdiği hakları talep ediyorum.

— İstediğiniz kadar talep edin, diye cevap verdi mahkeme başkanı. Duruşmaya yarın devam edilecek.

Neredeyse öğle olmuştu. Herkes Başyargıç Hémard'ın sabırsız kişiliğine lanet okuyarak çıktı.

Ertesi gün sabah saat yediden itibaren, adalet sarayı etrafındaki kalabalık izdihama yol açmaktaydı: Celsenin açılışında Moreau'nun bir konuşma yapacağı söylentisinin yayıldığı da bir gerçekti.

Herkesin beklediği olmadı; fakat seyirciler buna karşılık çok dokunaklı bir sahneye tanık oldular.

Armand ve Jules de Polignac kardeşler yan yana oturuyorlardı, aralarına bir jandarmanın oturmamasını bile sağlamışlardı; mahkemeden sonra ölüm onları ayıracağı için, mahkemeye meydan okumak ister gibi sürekli birbirlerinin elini sıkıyorlardı.

O gün Jules'e sorulan birkaç sorunun onu zorladığını gören Armand yerinden kalktı.

— Beyler, dedi, bu çocuğa bir bakmanızı rica ediyorum: Daha yeni on dokuz yaşına girdi; onun hayatını kurtarın. Benimle Fransa'ya geldiğinde, sadece beni izliyordu. Tek suçlu benim; zira sadece ben, yaptıklarımın bilincindeydim. Size kelleler gerektiğini biliyorum: benimkini alın, size kellemi sunuyorum; ama bu delikanlıya dokunmayın; hoyratça hayattan koparmadan önce, ona neleri yitirdiğini öğrenme zamanı tanıyın.

Fakat o sırada Jules yerinden kalkıp bir kolunu Armand'ın boynuna atarak:

— Ah! Beyler, diye haykırdı, onu dinlemeyin; tam da on dokuz yaşımda olduğumdan, dünyada tek başıma olduğumdan, ne karım ne çocuğum olduğundan, asıl beni mahkûm etmeniz gerekiyor. Armand ise aksine bir aile babasıdır; genç yaşta ve daha kendi ülkemi tanımadan sürgünün ne olduğunu öğrendim; Fransa dışındaki yaşamımın Fransa'ya bir faydası yok, benim için de bir yük. Alın kellemi, sizin olsun; ama kardeşimin kellesini esirgeyin.

O ana kadar Georges ile Moreau'ya yoğunlaşan ilgi, düşmüş bir tahta olan sadakatin ve bağlılığın son temsilcileri gibi görünen şu iki güzel gence yöneldi. Gerçekten de, bu ikili, soyluluk, gençlik ve zarafet açısından sadece kralcı partinin değil bütün Paris'in sunabileceğinin en iyisini temsil ediyordu. Seyirciler ağızlarından çıkan her söze açıkça destek oluyordu; özellikle ufak bir olay herkesin gözlerini yaşarttı: Başyargıç Hémard, Mösyö Rivière'e suç belgesi olarak Artois kontunun portresini gösterdi ve:

— Sanık Rivière bu minyatürü tanıyor musunuz? diye sordu.

— Buradan iyi seçemiyorum sayın başkan, diye cevapladı Marki; yakınıma getirtebilir misiniz?

Başkan portreyi bir mübaşire vererek sanığa ulaştırdı.

Ama Marki, daha resmi eline alır almaz dudaklarına götürdü ve gözyaşlarıyla resmi kalbine bastırarak:

— Onu tanımadığımı mı sandınız? Sadece, onu ölmeden önce son bir defa öpmek istiyordum; şimdi, sayın yargıçlar, hükmümü okuyun da ölüme sizi kutsayarak yürüyeyim.

Farklı türden bu iki sahne de derin bir heyecan yarattı.

Başkan, Coster Saint-Victor'a, savunması için ekleyecek bir şeyi olup olmadığını sormuştu:

— Elbette, dedi, tanıklıklarına başvurduğum kimsenin ortada gözükmediğini ekleyeceğim; ayrıca kamuoyunun kafasını karıştırmaya ve sadece bize değil, müdafilerimize de küfür ve hakaret yağdırılmasına şaşmış durumdayım. Bu sabahki gazeteleri okudum ve çıkan yazıların tamamen yanıltıcı olduğunu kederle gördüm.

— Sanık, dedi mahkeme başkan, bunların davayla bir alakası yok.

— Hiç de öyle değil, diye devam etti Coster, mahkemeye sunma şerefine nail olduğum itiraz, esasen benim ve zavallı dostlarımın davasıyla ilgili; çıkan o yazılar müdafilerimizden çoğunun beyanatlarını acı bir şekilde saptırdı; kendi müdafime gelince, savcı tarafından sözü kesilmesine rağmen gösterdiği gayret ve yeteneğinden dolayı ona burada saygılarımı belirtmezsem, minnet borcumu ödememiş olacağımı düşünüyorum. Dolayısıyla kiralık müfterilerin ve hükûmete bağlı gazeteci müsveddelerinin o cesur yurttaşların ağzından çıkmış gibi yansıttığı küfür ve çapsızlıkları protesto ediyorum; avukatım Mösyö Gautier'den onun önünde hissettiğim minneti burada kabul etmesini ve asil ve cömert yardımlarını son ana kadar benden esirgememesini rica ediyorum.

Coster Saint-Victor'un bu çıkışı sadece muazzam bir sempatiyle karşılanmakla kalmayıp herkesin alkışlamasına yol açtı.

Coster Saint-Victor'un arkasındaki üçüncü sırada Morbihan fundalıklarından gelen, sert çehreli ve kol ve bacakları kısa ve kaslı yedi Breton oturuyordu; bu adamlar, ayrıca, komuta eden zekânın yanındaki itaatkâr kaba kuvveti temsil ediyorlardı. Ortalarında Georges'un, askerlerimize karşı misilleme girişiminden ibaret olan korkunç intikam eylemleriyle *Mavilerin Celladı* lakabını almış olan Picot adlı bir hizmetkârı görülüyordu; kolları kaslı, omuzları güçlü, çiçek bozuğu suratlı ufak bir adamdı; alnının üzerinde dümdüz kesilmiş kısa siyah saçları vardı. Kalın kızıl sarı kaşlarının altında parıldayan ufak gri gözleri yüzüne özel bir ifade ekliyordu.

Coster Saint-Victor sözünü bitirir bitirmez Picot yerinden kalktı ve Coster Saint-Victor'un görgü kurallarını bilen biri olarak gösterdiği inceliklere aldırmaksızın:

— Bana gelince, dedi, şikâyetim yok, hatta dahası ihbar edeceklerim var.

— İhbar mı? diye sordu başkan.

— Evet, dedi Picot, tutuklandığım gün zaptiye amirliğine getirildiğimde, bana önce, efendim General Georges'un kaldığı yeri ihbar edersem, masanın üzerine koydukları iki yüz Louis altınını ve serbest bırakılmayı teklif ettiler. Yerini bilmediğimi söyledim, ki doğrusu da buydu, çünkü general daima ikamet değiştirirdi. Bunun üzerine, yurttaş Bertrand, nöbetçi subaya başparmaklarımın sıkıştırılması için cephanelikten bir tüfek horozu ve bir tornavida getirmesini söyledi; daha sonra beni bağladılar ve parmaklarımı kırdılar.

— Bunlar bize gerçeğin yerine anlatmanız için ezberletilmiş laflar, dedi başkan Hémard.

— Yüce Tanrı'mın gerçeği bu; katıksız gerçek, diye karşılık verdi Picot; karakoldaki askerler de bunu söyleyebilir; ayaklarımı ateşe tuttular ve parmaklarımı ezdiler.

— Kaydedin beyler, dedi Thuriot, sanık bu durumdan ilk kez söz ediyor.

— Olur şey değil! dedi Picot, bunu bal gibi biliyorsunuz, çünkü Temple'da size bu konudan bahsettiğimde, bana: "Siz susun, bütün bunları biz hallederiz," demiştiniz.

— Bugün şikâyette bulunduğunuz şey hakkında bana hiçbir şey söylemediniz.

— Size o zaman söylememenin sebebi, beni yeniden işkenceye almalarından ve ayaklarımı yakmaya başlamalarından korkmamdır.

— Sanık, diye haykırdı başsavcı, yalan söyleyebilirsiniz, fakat yalan söylerken adaletin huzurunda biraz daha edepli olun.

— Adalet ne güzel şeymiş meğer: Huzurunda kibar davranmamı istiyor, ama bana adil davranmak istemiyor.

— Yeter, susun artık, dedi Hémard. Sonra Georges'a hitaben: Müdafinizin sözlerine ekleyeceğiniz bir şey var mı?

— Var, dedi Georges. Başkonsül bana kendisiyle görüşme şerefini bahşetmişti; kendi payıma katiyetle uyduğum, hükûmetin ise ihlâl ettiği bazı noktalarda anlaşmıştık. Vendée ve Morbihan'da eşkıya çeteleri örgütlendi; benim adımı kullanarak öyle dehşet verici şeyler yaptılar ki, Londra'dan ayrılıp Bretanya'ya gelmek ve bu çetelerin reislerinden birinin kafasına kurşun sıkarak hakiki Cadoudal olduğumu göstermem gerekti; ardından o günden itibaren aramızda bir kan davası olduğunu Napoléon Bonaparte'a ilan etmek için vekilim Sol de Grisolles'u gönderdim; Korsikalıdır, bunun ne demek olduğunu anlayıp durumunu değerlendirmiş olmalı. Fransa'ya dönmeye de o zaman karar verdim. Benim ve dostlarımın yaptıklarının bir komplo özelliği taşıyıp taşımadığını bilmiyorum; ama yasayı siz benden iyi biliyorsunuz beyler, bizi yargılama işini de vicdanınıza bırakıyorum.

Sanıklar içinde daha önce bir iki kez adını andığımız Başrahip David de vardı; Pichegru'nün dostuydu ve bu

dostluğun başına iş açmasıyla kendini sanık sandalyesinde bulmuştu; sakin, soğuk ve ölümden ürkmeyen bir rahipti; yerinden kalktı ve kararlı bir ses tonuyla:

— Pélisson, Maliye Nazırı Fouquet'yi sürgünde kendi haline terk etmedi ve sonraki kuşaklar onu sadakatin timsali olarak gördü; sürgünü sırasında Pichegru'ye duyduğum bağlılık, hapsedildiği sırada Fouquet'ye gösterdiği bağlılığın Pélisson'a getirdiğinden daha fazla mağduriyet getirmez bana umarım. Başkonsülün dostları var, hem de çok sayıda; çünkü, tıpkı Sylla gibi, müşteri daima haklıdır. Bana öyle geliyor ki, *Brumaire* darbesi başarısızlığa uğramış olsa, belki idama mahkûm edilirdi ya da en azından sürgüne gönderilirdi.

— Şu dediklerinizin akılla mantıkla alakası yok! diye haykırdı mahkeme başkanı.

— En azından sürgüne gönderilirdi, diye tekrarladı David.

— Susun, diye bağırdı Thuriot.

— Devam ediyorum, dedi ısrarla rahip, sürgünde olmasına rağmen onunla yazışmayı sürdüren ve onun geri dönmesi için uğraşan dostlarını suçlar mıydınız?

Thuriot koltuğunda kıpırdayıp duruyordu.

— Beyler, diye haykırdı öfkeyle, meslektaşlarına ve yardımcılarına bakarak, az önce işittiğimiz sözler öyle yakışıksız ki...

Ama Başrahip David sözünü kesti:

— Yargıçlar, dedi büyük bir sakinlikle, hayatım sizin elinizde, ölümden korkmuyorum, bir devrim sırasında onurlu kalmak isteniyorsa, her şeye hazır olmak ve her şeyi göze almak gerektiğini biliyorum.

Yukarıda andığımız şu birkaç söylev diğer sanıklar tarafından etraflıca açıklandı, ardından duruşma yine Polignac kardeşler arasında geçen yürekleri sızlatan bir sahneyle sona erdi.

— Beyler, dedi Jules, yargıçlara doğru eğilip ellerini bitiştirerek, ağabeyimin konuşmasından sonra çok heyecanlı olduğumdan kendi savunmamla pek ilgilenemedim; şimdi

daha sakin olduğuma göre, Armand'ın, benim lehimde size yönelttiği dileğini dikkate almamanızı umma cüretini gösteriyorum. Tekrarlıyorum, tam tersine, eğer bedel ödeyecek bir kurban gerekiyorsa, eğer ikimizden birinin ölmesi gerekiyorsa, henüz vakit var, Armand'ı kurtarın, onu gözü yaşlı karısına geri verin; benimse karım yok, ben ölüme meydan okuyabilirim, yaşamın keyfine onu özleyecek kadar varmadım.

— Hayır! Hayır! diye haykırdı Armand kardeşini kendine doğru çekip bağrına basarak, hayır, sen ölmeyeceksin! Ben, ben, rica ederim, sevgili Jules; ölüm benim hakkım.

Böyle bir sahne yargıçların vicdanını yaralıyordu.

— Duruşma sona ermiştir, diye bağırdı mahkeme başkanı.

Ve salonu boşalttırdı.

Mahkeme heyeti duruşma salonundan çıkarken saat sabah on biri çalıyordu; izdiham azalmak yerine her gün daha da artıyordu: Bir davanın içinde, Moreau'nunki ve Bonaparte'ınki olmak üzere iki dava görüldüğü anlaşılmaktaydı; her ne kadar kararın çok geç verileceği öngörülebilir olsa da, kimse salondan ayrılmamıştı.

Karar alınmasını haddinden fazla uzatan şey, Réal'in, hafif de olsa Moreau'nun herhangi bir cezaya çarptırılması gerektiğini söylemesi olmuştu; aksi takdirde hükûmet bir darbe yapmaya kararlıydı.

Gerçekten de herkesin masum gördüğü bir sanığı mahkûm etmek için uzun bir görüşme gerekiyordu.

Nihayet ertesi gün, 10 Haziran sabahı saat dörtte, bir zil sesi mahkeme salonunda bekleyen kalabalığı yerinden sıçrattı; bu zil sesi yargıçların duruşmaya gireceğini haber vermekteydi. Solgun bir günün ilk ışıkları gökten aşağı süzülüyor ve camlardan sızarak mumların son ışıklarına karışıyordu; bilindiği gibi, gündüzle gece arasındaki bu sabah mücadelesinden daha hazin bir şey yoktur.

Bu dehşet duygusunun ortasında, salona birden silahlı bir birlik girdi. İlkinden daha güçlü ikinci bir zil sesi işitildi o anda, kapı açıldı, bir mübaşir bağırdı:

— Yüce Divan!

Ve başkan Hémard, ardında gösterişle yürüyen tüm yargıçlarla birlikte gelip yerini aldı.

Elinde uzun bir kâğıt yaprağı tutuyordu: Mahkemenin kararıydı bu. Sanıklar da içeri alındı.

Başkan, birinci grup içeri alınıp ayakta karşısına dizildiğinde, elini göğsüne dayayarak uzun uzadıya gerekçelendirilmiş kararı endişe verici bir ses tonuyla okudu: Georges Cadoudal, Bouvet de Lozier, Rugulion, Rochelle, Armand de Polignac, Charles d'Hozier de Rivière, Louis Ducorps, Picot, Lajolais, Roger, Coster Saint-Victor, Deville, Armand Gaillard, Léhan, Pierre Cadoudal, Joyaut, Lemercier, Burban ve Mérille idam cezasına çarptırılıyordu.

Her isimden sonra bir ara vermeyi gerekli kılan bu uzun ve görkemli okuma esnasında salondakilerin nasıl kaygılandığı anlaşılabilir. Dinleyicilerin her biri, kulak kesilmiş ve soluğunu tutmuş bir halde, kalp atışları durmuşçasına, telaffuz edilen o ölüme adanmış ilk isimler arasında, bir akrabanın ya da bir dostun isminin okunduğunu duyma korkusuyla titriyordu.

Her ne kadar idama mahkûm edilenlerin sayısı yirmi bir de olsa, bu ilk listenin okunması bitirildiğinde dinleyicilerde büyük bir rahatlama oldu; o zaman başkan tekrar söz aldı ve kararın geri kalan bölümünü okudu:

— Komploya katılma suçunu işledikleri tespit edilen, fakat soruşturma ve müzakereler sonucunda ortaya çıkan hafifletici sebepler nedeniyle mahkeme, Jean-Victor Moreau, Jules de Polignac, Le Ridant, Roland ve Izaï'nin cezalarını iki yıl hapse indirmiştir. Diğer sanıklar beraat etmiştir.

Mahkûmlar haklarında verilmiş olan kararı sükûnet içinde, hiç ses çıkarmadan ve küçümsemeden dinlediler;

sadece Mösyö de Rivière'in yanında bulunan Georges ona doğru eğildi ve şöyle dedi:

— Artık yeryüzündeki kralla işimizi bitirdiğimize göre, şimdi gökteki kralla hesaplaşmamız gerek.*

XLVII
İnfaz

Fakat belki de asıl büyük endişe, sanıkların yazgılarının karara bağlandığı o salonda değildi. Enghien dükünün ölümü ve Pichegru'nün kuşkulu intiharından çok etkilenen Joséphine, Madam Murat ve Madam Louis, terörün çok can yaktığı dönemin kurbanlarını hatırlatan yirmi bir kişinin infazını dehşete kapılmaksızın düşünemiyorlardı.

Grève Meydanı'nın yirmi bir kişinin infazıyla kan gölüne dönmesi gerçekten de dehşet verecek bir durumdu.

Fouché'nin bir gün yazdığı "Ortalık hançer dolu," cümlesi, Joséphine için sürekli bir tehdit anlamına geliyordu; aklı fikri yirmi bir infazın yaratacağı yeni nefretlerdeydi ve sürekli olarak kocasının göğsünün üzerinde sallanan eski ve yeni kinlerin hançerini düşünüyordu. Joséphine'in elbisesine düşen ilk gözyaşları Madam de Polignac'ınkiler oldu; kardeşinin başını kurtarmak için âdeta kendi başını gözden çıkarmış olan soylu genç adam adına yalvarmaya Bonaparte'ın çalışma odasına koşmuştu.

Bonaparte reddetti; ne yalvarıp yakarmalar, ne de gözyaşları işe yaradı.

— Demek hâlâ düşmanlarıma ilgi duyuyorsunuz madam! dedi Joséphine'e sert bir ifadeyle. Kralcıları da cumhuriyetçileri de yola getirmek söz konusu olduğunda, iki

---

* Bu tuhaf dava hakkında daha tafsilatlı malumat sahibi olmak isteyenler, dostum Marco de Saint-Hilaire'in *Deux conspirations* adlı mükemmel çalışmasında bulabilirler. (Dumas'nın notu).

tarafın da birbirinden farkı yok: Eğer onları bağışlarsam, yeniden aynı teşebbüste bulunurlar; siz de yeni kurbanlar için benden ricada bulunmak zorunda kalırsınız.

Ne yazık! Yaşlanan ve Bonaparte'ın evlat sahibi olma ümidini her gün biraz daha azaltan Joséphine sözünü dinletemez olmuştu; Madam de Polignac'ı buldurdu ve ona Napoléon'un geçeceği yolda beklemesini söyledi; kadın ismini vererek ayaklarına atıldı ve kocası Armand de Polignac'ın affını istedi.

— Armand de Polignac demek! diye haykırdı Bonaparte, Askerî okulda çocukluk arkadaşımdı! Bana karşı gerçekten komplo düzenlemiş olabilir mi? Ah! Hanımefendi, diye ekledi, riskleri paylaşmadan sadık hizmetkârlarını tehlikeye atan prensler ne kadar da suçlular.

Murat ile karısı, Mösyö de Rivière'in affını dilemek için girdikleri sırada Madam de Polignac Tuileries'den çıktı. Tertemiz bir yüreği olan Murat, Enghien dükü davasında hiç istemeden oynadığı rol yüzünden ümitsizliğe kapılmıştı; söylediği gibi, asker üniformasına Bonaparte'ın sürmüş olduğu lekeyi temizlemek istiyordu. Mösyö de Rivière'in affı, Mösyö de Polignac'ın affının sonucuydu; neredeyse tartışmasız bir şekilde kabul edilmişti. Affedildiğini Mösyö de Rivière'e haber vermeye giden kişi Mösyö Réal oldu; fakat haberini ulaştırdığı bu aftan çıkar sağlamayı denemediği söylenemezdi.

— Cesareti ve sadakati takdir eden İmparator, dedi ona, hayatınızı seve seve bağışlayacak; bununla da yetinmeyecek, dilerseniz, ona verdiğiniz sözü tutacağınızdan emin olduğu için, hizmetine girmenizden zevk duyacak. Bir alay ister misiniz?

— Fransız askerine kumanda etmekten mutlu olurum ve bununla gurur duyarım, diye cevapladı Mösyö de Rivière; fakat şimdiye kadar başka bir sancak altında hizmet verdiğimden kabul edemem.

— İlk başta diplomat olarak görev yapmıştınız; Fransa'nın Almanya elçisi olmak ister misiniz?

— Beyefendi ve kral adına Almanya'nın bazı saraylarına gönderilmiş olmam sadece tesadüftür; bu görevleri yerine getirdiğim sırada sizin düşmanınızdım. Hükümdarlar, şimdiye kadar savunduklarıma ters düşen çıkarlar için pazarlık ettiğimi görürlerse hakkımda ne düşünürler? Hem onların gözündeki değerimi, hem de kendi gözümdeki değerimi yitiririm; bunu kabul edemem.

— Öyleyse yönetim kademelerinde yer alın! Bir valilik ister misiniz?

— Ben sadece bir askerim ve çok kötü bir vali olurum.

— Öyleyse ne istersiniz?

— Çok basit bir şey. Mahkûm oldum, cezamı çekmek istiyorum.

— Dürüst bir insansınız, dedi Réal çıkarken; eğer size bir yardımım olabilirse, bana bunu bildirin.

Sonra Georges'u çağırttı.

— Georges, dedi ona; imparatordan affınızı istemeye hazırım; bunu muhakkak kabul edecektir, hem de sadece hükûmete karşı komplo düzenlememeye söz verirseniz. Orduda görev alın.

Fakat Georges başıyla olmaz dedi.

— Dostlarım ve arkadaşlarım benim ardımdan Fransa'ya geldiler, dedi; ben de onların ardından giyotin sehpasına gideceğim.

Bütün yüce gönüllüler Georges'la ilgileniyorlardı; Murat da Mösyö de Rivière'in affını sağladıktan sonra, Georges'un affını sağlamak için ısrar etti.

— Madem majesteleri Polignac'ları ve diğerlerini affediyor, dedi, o halde neden Georges'u da bağışlamıyor? Georges çok kişilikli bir insan ve majesteleri hayatını bağışlamak isterse ben de onu yaverim yaparım.

— Bak hele! diye cevapladı Napoléon, sanırım ben de bunu isterim. Ama bu tuhaf adam bütün yoldaşlarını affetmemi istiyor; bu imkânsız: İçlerinde sokak ortasında cinayet işleyenler var. Bununla birlikte, istediğiniz gibi yapın; ne yaparsanız iyi yapmış olursunuz.

Gerçekten de Murat, Georges'un yoldaşlarıyla kapatıldığı zindana girdi. İnfazın ertesi gün yapılması gerekiyordu. İçeri girdiğinde dualar okuyorlardı; hiçbiri dönüp ona bakmadı. O ise duanın bitmesini bekledi; sonra, bir kenara çekerek konuşmaya başladığı Georges'a:

— Mösyö, dedi, imparator adına size orduda bir görev sunmaya geliyorum.

— Mösyö, diye cevapladı Georges, aynı şey bana bu sabah da teklif edildi ve reddettim.

— Mösyö Réal'in bu sabah size söylediklerine ilaveten, yanınızda bulunan ve eski ilkelerinden tamamen vazgeçerek imparatorun hizmetine girmek isteyecek olan adamlarınızın da affedileceğini bildirmeye geldim.

— O halde izninizle, dedi Georges, bu artık sadece beni ilgilendiren bir şey değil, teklifinizi arkadaşlarıma iletip görüşlerini almalıyım.

Bunun üzerine, Murat'nın demin alçak sesle yaptığı teklifi onlara yüksek sesle tekrarladı; sonra da hiç ses çıkarmadan ve onları bu teklifin lehinde ya da aleyhinde etkilemeyi denemeden bekledi.

İlk olarak Burban kalktı ve şapkasını çıkararak bağırdı:

— Yaşasın kral!

Hemen o anda on ses aynı haykırışla bu ilk sesi bastırdı.

O zaman, Murat'ya doğru dönerek:

— Görüyorsunuz ya mösyö, dedi, tek bir düşüncemiz ve tek bir çığlığımız var: "Yaşasın kral!" Sizi gönderenlere bunu bildirme inceliğini gösterin.

Ertesi gün 25 Haziran 1804'te, mahkûmları götüren iki tekerlekli araba giyotin sehpasının dibinde durdu.

Adli infazların kanlı tarihinde neredeyse eşsiz bir istisnayla, bu komplonun elebaşı olmasına rağmen ilk infaz edilen Georges oldu; bunun kendi isteği üzerine olduğu da bir gerçektir. Lehine birçok af girişiminde bulunulduğundan, can çekişen arkadaşlarından sonra, sadece son infazdan bir önceki infaz süresince bile hayatta kalsa, onu affetmek için sona sakladıkları fikriyle ölmelerinden ve yoldaşlarının kesik başlarının önünde yüzünün kızarmasından korkmuştu.

Beklenmedik ufak bir olay bu halka açık kanlı gösterinin uzamasına yol açtı. Altıncı sırada olan Louis Ducorps ve yedinci sıradaki Lemercier, giyotin sehpasına Coster Saint-Victor'dan önce çıkacaklardı. Coster Saint-Victor'a af sözü verilmişti ve her an bekleniyordu. Kendilerini feda ettiler ve açıklamalarda bulunacaklarını söyleyerek Paris valisinin yanına götürüldüler; bir buçuk saat boyunca valiyi hiçbir önemi olmayan ifşaatlarla oyaladılar ve bir buçuk saat boyunca giyotinin satırı havada kaldı. Coster Saint-Victor, o zarif Coster, bu gecikmeden istifade ederek bir berber getirtip getirtemeyeceğini sordu: "Zira, muhakkak benim için gelmiş olan bir kadın kalabalığı olduğunu görüyorsunuz; neredeyse hepsini tanıyorum; hapishaneye bir berber isteyeli dört gün oldu ve dört gündür bu isteğim reddediliyor: berbat görünüyor olmalıyım," dedi cellada.

Berber getirilmesi isteği ikinci defa reddedilen yakışıklı centilmen ümitsizliğe kapılmış gibi göründü; sonra nihayet Ducorps ile Lemercier döndüler, af çıkarılmamıştı ve doymak bilmeyen giyotin onları en sonuncusuna kadar parçalayıp yuttu.

Belediye konağının saati ikiyi çalıyordu; Napoléon'un asıl mutlak gücü o saatte başlamıştı. 1799'da, Direktuvar'ın hakkından gelerek siyasi dirençleri aşmıştı; 1802'de, Tribunat'yı iptal ederek yurttaş dirençlerini aşmıştı; 1804'te, cumhuriyetçi generallerle birleşen göçmenlerin komplosunu bozarak askerî direnişlerin üstesinden gelmişti. Tek rakibi

Pichegru, kendini boğmuştu. Tek dengi Moreau, sürgüne gidiyordu. On iki yıl süren mücadele, terör, isyanlar, birbirini izleyen partiler sonrasında, devrim bitiyordu; devrim yavaş yavaş onunla cisimleşmeye başlamış, bir insan haline gelmişti; nitekim, 1804'te basılan paralarda şu yazı vardı:

Fransız Cumhuriyeti, İmparator Napoléon.

İşte bu 25 Haziran 1804 akşamı; en son dava sırasında verdiği hizmetlerin mükâfatı olarak zaptiye nazırlığını yine ona bağlayan yeni imparatora ziyarette bulunmaya gelen Fouché, Napoléon'la bir pencere aralığında baş başa kalan Fouché, uygun zamanın geldiğini düşünerek:

— Peki öyleyse, majesteleri, dedi, üç yıldır başrahiplikteki bir hücrede sizin bir karar vermenizi bekleyen o zavallı delikanlı hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Hangi zavallı delikanlı?

— Sainte-Hermine kontu.

— Sainte-Hermine kontu mu? O da kimmiş?

— Sözleşmenin imzalanacağı akşam, Matmazel de Sourdis'le evlenmek üzereyken ortadan kaybolan kont

— O posta arabası soyguncusu mu?

— Evet.

— Kurşuna dizilmedi mi o?

— Hayır.

— Halbuki öyle emretmiştim.

— Mösyö de Talleyrand'ın akla uygun düsturunun tam aksine, siz önce olumsuzluğu sergiliyorsunuz.*

— Bunun sonucu olarak...

---

* Genellikle Talleyrand'a (Mösyö de Talleyrand'ın büyükelçilikteki genç sekreterlere sözünü hatırlıyorum: "İlk harekete güvenmeyin, daima cömertçedir." Stendhal, *Mémoires d'un touriste*, fakat bazen de dostu Montrond'a da dayandırılan söz: "Mösyö de Montrond, neredeyse daima dürüst oldukları için ilk hareketlerden sakınılması gerektiğinden bahseder." Prosper Mérimée, Jenny Dacquin'e, 25 Eylül 1832. (Fr.e.n.)

— Tavrınızın olumluya dönmesini bekledim. Aslında işlediği kabahat için üç yıl hapis oldukça ağır bir ceza gibi geliyor bana.

— İyi, o zaman er olarak orduya gönderin onu.

— Ordusunu seçmekte serbest mi? diye sordu Fouché.

— Seçsin, diye cevap verdi Bonaparte, ama sakın subay olmayı beklemesin.

— Peki efendim... Majestelerini zorlamak ona kalmış.

XLVIII
Üç Yıl Hapisten Sonra

Zaptiye nazırı imparatorla konuşalı bir saat geçmemişti ki Fouché'nin kapısındaki mübaşir:

— Mahpus getirildi, diye bildiriyordu.

Fouché kafasını çevirdi ve kapının öbür tarafında gerçekten de iki jandarma arasında duran Sainte-Hermine kontunu gördü.

Zaptiye nazırının bir işareti üzerine Sainte-Hermine kontu içeri alındı.

Tutuklandığı günden, Fouché ona yargılanmadan kurşuna dizilme ümidini verdiğinden beri hiç görüşmemişlerdi.

Sainte-Hermine, bir hafta, on beş gün, hatta bir ay boyunca, hücresinin kilidine her anahtar sokuluşunda, onu infaz için almaya geldiklerini zannederek kapıya doğru atılıyordu.

Sonra, en azından şimdilik, yaşamaya razı olması gerektiğini anladı.

Görülecek davalarda tanıklık etmesi için onu hapiste tutacaklarından korkmaya başlamıştı. Bir ya da iki ay da bu korkuyla geçti; sonra, tıpkı ümidinin dağılıp gitmesi gibi, korkusu da dağılıp gitti.

Ruhunda birbirini izleyen iki farklı duygunun çarpıntısına kapıldığından, zaman o farkına varmadan geçmişti.

Canı sıkıldı ve kitaplar istedi.

Verdiler.

Kalemler, resim kâğıtları, cetvel, pergel, gönye istedi.

Verdiler.

Mürekkep, yazacak kâğıt, dolmakalemler istedi.

Verdiler.

Sonra uzun kış geceleri gelip çattığından ve öğleden sonra dörtte hapishaneye karanlık çöktüğünden, Hector, vermeyi biraz güçlükle kabul ettikleri bir lamba istedi. Günde iki saat bahçede gezinme izni vardı; tanınma korkusuyla bundan hiç yararlanmadı. Bu durum, böylece üç yıl boyunca sürüp gitti.

Seçkin yapılı insanların gelişiminde, bahtsızlığın ancak fiziki güzelliği artırdığı ve manevi vasıflara yenilerini kattığı bir dönem vardır.

Hector yirmi beş yaşını yeni geçmişti ve sıradışı bir kişiliği vardı. Bu uzun tutukluluk sırasında, çehresi gençlere özgü rengini kaybetmişti, yanaklarının pembemsiliği ise yerini hafif esmer katmanları olan mat bir tene bırakmıştı; gözleri, karanlıkta görmeye çalışa çalışa irileşmişti; uzayan sakalı çehresine erkeksilik katıyordu; tüm yüz ifadesi, birbirlerinin içinde erimelerinden dolayı, neredeyse birbirinden ayırt edilemez üç küçük ayrıntıyla kendini gösteriyordu:

Düşünce, hayal, melankoli.

İçinde bulunan, gençlere özgü o fiziki kuvvetlerini harcama ihtiyacını jimnastik alıştırmalarıyla yatıştırmıştı; farklı ağırlıkta top gülleleri istemiş ve bunları hangi ağırlıkta olursa olsunlar kaldırarak ustaca atıp tutmaya başlamıştı.

Tavana astığı bir ipe sadece ellerini kullanarak tırmanma alıştırmaları yapmıştı. Sonunda günümüzde bir gencin eğitimini tamamlayan bütün bu modern jimnastik alıştırmalarını, eğitimini tamamlamak için olmasa da, oyalanmak için kendi icat etmişti.

Nihayet Sainte-Hermine bu üç yıllık hapis sırasında, insanın tek başına araştırabileceği her şeyi, coğrafyayı, ma-

tematiği, tarihi araştırmıştı. Gençliğinde yolculuğa düşkün olduğundan, Almanca, İngilizce ve İspanyolca'yı anadili gibi konuştuğundan, kitap isteyebilme izninden epeyce yararlanmış ve gerçekte yolculuk yapamadığı için haritalar üzerinde yolculuklara çıkmıştı.

Bütün dikkatini, bilhassa kısa süre önce Haydar Ali'nin İngilizlerle sıkı bir çatışmaya girdiği Hindistan çekmiş, Haydar Ali'nin oğlu ve Suffren, Bussy ve Dupleix valisi olan Tipu Sultan üzerine özel araştırmalar yapmıştı; müebbet hapse mahkûm olduğunu zannettiğinden, bütün bu özel araştırmaların bir gün işine yarayabileceğini hiç aklına getirmemişti.

Bu yaşantıya alışmıştı ve zaptiye nazırının huzuruna çıkarılmak onun için önemli bir olaydı. Bu emre itaat ederken içini belli belirsiz bir kaygının kapladığını itiraf etmeliyiz.

Hector, Fouché'yi hemen o an tanıdı; sırmalı bir elbise giymiş olması ve kendisine monsenyör diye hitap edilmesi dışında, karşısındakinde hiçbir değişiklik olmamıştı.

Kendini zaptiye nazırının önünde bulunca, Sainte-Hermine'in bütün eski anıları canlandı.

— Ah! Mösyö, dedi ona, ikisinin de kafalarından soruların geçtiği sessizliği ilk kendi bozarak, demek sözünüzü böyle tutuyormuşsunuz!

— Sizi yaşamaya zorladığım için bana çok mu kırgınsınız? dedi Fouché.

Sainte-Hermine hüzünle gülümsedi.

— Pencereleri parmaklıklı ve kapısında iki kilit bulunan on metrekarelik bir odada yaşamaya yaşamak mı denir? diye sordu.

— İki metrekarelik bir tabutta yatmaktansa, on metrekarelik bir oda daima daha rahattır.

— Tabut ne kadar dar olsa da, ölümle ilelebet rahata erilir.

— Sizi son gördüğümde ölmek konusunda ısrarcıydınız, aynı ısrarcılığı bugün de gösterir miydiniz? diye sordu Fouché.

Sainte-Hermine omuz silkti.

— Hayır, dedi. O zaman yaşamdan nefret ediyordum, bugünse umurumda değil; kaldı ki, beni çağırttığınıza göre, demek sıram geldi, öyle mi?

— Neden sıranız gelecekmiş ki? diye sordu Fouché.

— Çünkü Enghien dükünün, Pichegru'nün, Moreau'nun ve Cadoudal'ın işleri bitirildi; sanırım üç sene sonra benim işimi bitirmenin de vaktidir.

— Sevgili mösyö, Tarquinius emirlerini Sextus'a bildirmek istediğinde, bahçesindeki bütün haşhaşları kestirmedi, sadece başlarını kestirdi,* diye cevapladı Fouché.

— Bu cevaptan nasıl bir anlam çıkarmalıyım mösyö? diye sordu Hector kızararak. Başımın kesilmeye değmeyecek kadar alçak olduğunu mu?

— Sizi zerre kadar incitmek istemedim mösyö, fakat ne Enghien dükü gibi safkan bir prens, ne Pichegru gibi bir galip, ne Moreau gibi büyük bir savaşçı, ne de Georges gibi ünlü bir çeteci olduğunuzu siz de kabul edersiniz.

— Haklısınız, diye karşılık verdi Hector başını eğerek, bu saydığınız isimlerin yanında ben bir hiçim.

— Fakat, diye sürdürdü Fouché, safkan prens haricinde, onların hepsindeki meziyetlere sahip olabilirsiniz.

— Ben mi?

— Elbette. Hapishanenizde, hücresinden ancak ölüme gitmek için çıkması gereken bir adam muamelesi mi gördünüz? Tutukluluğunuz sırasında, ufkunuzun daralmasına, ruhunuzun bölük pörçük olmasına ya da kalbinizin saflığını yitirmesine yönelik herhangi bir girişimde bulunuldu mu? İstediğiniz halde size verilmeyen bir şey oldu mu? Sempati duyan bir gücün size göz kulak olduğunu ispatlamaz mı bu? Mösyö, sizin geçirdiğiniz seneler gibi üç sene, hiç de bir ceza sayılmaz, bir eğitim takviyesidir ve doğanız sizi insanlara ya-

---

* Bu anekdotun aktarıldığı yerler için bkz. *Titus-Livius, Histoire romaine*, I, LIV, 6 ve Herodotos, *Histoires*, 5, 92, 6. (Fr.e.n.)

kın kılmışsa, bu üç bahtsızlık senesini yaşamasanız eksikliğini hissederdiniz.

— Peki ama, diye haykırdı Sainte-Hermine, belli bir sabırsızlıkla, o zaman bir şeye, herhangi bir cezaya mahkûm edildim demek; neye mahkûm edildim?

— Er olarak askere alınmaya.

— Fakat bu bir rütbe tenzili.

— Posta arabalarını soyarken hangi rütbedeydiniz?

— Nasıl yani?

— Yehu'nun askerleriyle beraberken rütbenizin ne olduğunu soruyorum.

Hector başını eğdi.

— Haklısınız, dedi, er olacağım.

— Bununla da gurur duyun mösyö: Marceau, Hoche, Kléber er olarak başlayıp büyük generaller oldular. Bugün Fransa mareşali olan Jourdan, Masséna, Lannes, Berthier, Augereau, Brune, Murat, Bessières, Moncey, Mortier, Soult, Davout, Bernadotte; bunların neredeyse hepsi ilk önce er olarak görev yaptı. Siz de onlar gibi başlayın, onlar gibi bitirin.

— Ordunun arka saflarında bırakılmam emredilecektir.

— Üstlerinizi kahramanlıklarınızla zorlarsınız.

— Ailemin sempatisini kazanmamış, benim de sempatimi kazanamayacak olan bir hükûmete hizmet etmek zorunda kalacağım.

— Mösyö, Vernon Ormanı'nda posta arabalarına saldırdığınız dönemde, henüz sempati ya da antipati duyacak yaşta olmadığınızı itiraf edin; makul bir düşünceye değil, aile geleneklerine itaat etmekteydiniz. Hapse girdiğinizden, gözünüzü geçmişin tarihine ve geleceğin ihtimallerine çevirdiğinizden beri, eski dünyanın çöktüğünü, onun yıkıntıları üzerinde de yeni bir dünyanın yükseldiğini fark etmiş olmalısınız. O eski dünyayı temsil eden, onunla bağı olan her şey şiddet yoluyla, kaçınılmaz bir şekilde, kutsal bir yazgıya

bağlı olarak ölüp gitti. Tahttan ordunun en alt rütbesine kadar, yüksek yargıçlardan en ufak köy muhtarlarına kadar, sadece yeni yüzlerle karşılaşıyorsunuz; kendi ailenizde bile benzer bir bölünme oldu: Babanız ve iki kardeşiniz geçmişe ait insanlardı, sizse yeni dünyaya aitsiniz; şu anda aklınızdan geçenlerin beni haklı çıkardığına eminim.

— Mösyö, söylediklerinizin çoğunda haklı olduğunuzu itiraf etmeliyim; tıpkı XVI. Louis ile Marie-Antoinette'in, ait oldukları eski soyların temsilcileri olmaları gibi, ikisi tali soylardan gelen Bonaparte ile Joséphine de yeni günlerin temsilcileri oldular.

— Yanılmadığıma sevindim; tahmin ettiğim gibi zeki bir insansınız.

— Geçmişin izini silmek için, askere, kendi adımdan başka bir adla yazılabilir miyim?

— Evet; başka bir adla asker olabileceğiniz gibi, hizmet vereceğiniz orduyu da seçebilirsiniz.

— Teşekkür ederim.

— Bir tercihiniz var mı?

— Hiçbir tercihim yok; yürüdüğüm herhangi bir yolda, rüzgârın havalandırdığı bir toz parçası olacağım.

— Rüzgârla mücadele etmek varken, kendini onun sürükleyişine bırakmak da niye? Size hizmet etmek istediğiniz orduyla ilgili bir tavsiyede bulunmamı ister misiniz mösyö?

— Buyurun mösyö.

— İngiltere'yle kıyasıya bir deniz savaşına girişeceğiz; orduyu seçmek sizin elinizde denizci olun.

— Bunu düşünüyordum, dedi Hector.

— Ailenizde bu mesleğin evveliyatı var: 1734'te filo komutanı olan Hélée de Sainte-Hermine'den sonra, donanmada yüksek rütbelere gelmiş, soyadınızı taşıyan beş büyüğünüz var; bizzat amcanız bir savaş gemisinin komutanıydı, bunu siz herkesten iyi bilirsiniz, çünkü on dört yaşına kadar onun komutası altında dümenci yamaklığı yaparak deniz

subay adayı olmuştunuz; dolayısıyla bir gemi güvertesine, eğitiminizi yarı yarıya tamamlamış olarak çıkacaksınız.

— Bir buçuk asırdan beri ailemde olup biten her şeyden bu kadar iyi haberdar olduğunuza göre, amcama ne olduğunu söyleyebilir misiniz? Zira, hapiste kaldığım üç yıldan beri bütün dünyayla irtibatım kesildi.

— Kralın sadık bir hizmetkârı olan amcanız, Enghien dükünün ölümü üzerine istifasını verdi ve iki kuzininizle birlikte İngiltere'ye çekildi.

— Orduya kaç gün içinde katılmam gerek?

— Evinize dönüp bütün işlerinizi hale yola koymak için size ne kadar zaman gerek?

— İşlerim kısa sürede hallolur, zira bütün servetime el konulduğunu sanıyorum.

— Servetiniz bütünüyle size ait ve kâhyanız tarafından soyulmadıysanız, üç yıllık gelirinizi çekmecelerinizde bulacaksınız, üç yüz bin frank, sefere çıkan bir tayfa için güzel bir başlangıç.

— Mösyö, bana bütün bu söylediklerinizden, size çok şey borçlu olduğum sonucuna varıyorum; oysa henüz size teşekkür etmeyi akıl edemedim. Bunu, içinde bulunduğum tuhaf durumun aklımı karıştırmasına verin; nankör biri olduğumu da zannetmeyin.

— Sizin nankör olduğunuza hiç inanmıyorum, bu nedenle en iyi tavsiyeyi en sona sakladım.

— Söyleyin mösyö.

— İmparatorluk donanmasına kesinlikle girmeyin.

— Nereye girmemi istiyorsunuz peki?

— Ticari gemi görünümü altındaki bir korsan gemisine girin. Bu gemiler yeni bir yasayla donanmaya bağlı gemilerle aynı haklara sahip kılındı; rütbesiz tayfa olarak hizmet vermek zorunda olduğunuzdan, bir uzun yol gemisinin disiplinine alışamazsınız; rütbeler arasındaki ilişkinin katı olmadığı bir korsan gemisinde ise, gemi kaptanıyla kolaylıkla dost

olabilir, hatta parasını vererek silahlarının bir kısmını alabilirsiniz; gayrinizami donanmadan devlet donanmasına geçtiğiniz zaman da, hizmet süreniz amcanızın yanında dümenci yamaklığı yaptığınız ilk günden itibaren hesaplanacaktır.

— Ama Mösyö Fouché, dedi Hector, iyi niyetliliğiyle tanınmayan bir adamın kendisine bu kadar iyi niyetli davranmasına şaşırmış bir halde, zatıâlinizden böyle bir ilgi görmeyi hak etmek için ne yapmış olabilirim?

— İnanın ben de bilmiyorum ve ben bile kendimi tanıyamıyorum, dedi zaptiye nazırı; yalnız, yüksek zekâlarından emin olduğum bazı insanları zorlu görevlere yerleştirmekten hoşlanırım; bu durumlardan daima alınlarının akıyla çıkarlar. Sizin ne yapacağınızı bilmiyorum, ama bir gün bana teşekkür edeceksiniz, hem de bugünkünden daha da haklı olarak.

— Mösyö, dedi Sainte-Hermine eğilerek, bugünden itibaren her şeyim, hayatım için bile size minnettar kalacağım.

— Teslim olduğunuz gün bana geminin adını, mürettebat içindeki numaranızı, ayrıca hangi takma isimle askere alındığınızı bildirmeyi unutmayın; başka bir isimle hizmet etmeyi istediğinizi söylemiştiniz, değil mi?

— Evet beyefendi, Sainte-Hermine ismi öldü artık.

— Herkes için mi?

— Herkes için; özellikle de bu ismi taşıması gereken hanım için.

— Gemi komutanı ya da amiral unvanıyla o isim yeniden dirilene kadar, öyle değil mi?

— Ama bu gerçekleşmeden önce, ima ettiğiniz kişinin mutlu olacağını ve beni unutacağını umuyorum.

— Peki yine de bana, zaptiye nazırı sıfatımla her şeyi bilmem gerektiğine göre, nasıl öldüğünüzü sorarsa, ona ne cevap vereyim?

— Ona, borçlu olduğum bütün saygıyla ve aşkımın bütün gücüyle öldüğümü söyleyin.

— Mösyö serbesttir, dedi Fouché, iki kanatlı kapıyı açarak.
Jandarmalar kenara çekildiler.
Sainte-Hermine kontu selam verdi ve çıktı.

XLIX
Saint-Malo

Fransa kıyılarını Calais'den Brest'e kadar süsleyen o çok sayıda körfezden birinde, Normandiya'yla Bretanya, La Hague Burnu'yla Tréguier Burnu arasında, eski Fransız adaları Jersey, Guernesey ve Aurigny'nin karşısında, deniz kuşu yuvasını andıran bir kayanın üzerinde küçük Saint-Malo kenti yükselir.*

Vaktiyle, Bretanya bölgesine Armorique denen o ilkel ve tarihi pek de bilinmeyen dönemlerde, Rance Nehri'nin sularıyla yıkadığı bu kaya, açık denizden, Saint-Malo'yu çevreleyen ve demin adlarını sıraladığımız adacıkların da muhtemelen içinde yer aldığı ormanlar ve çayırlarla ayrılmıştı; fakat MÖ 709'daki büyük tufan, La Hague Burnu'yla Tréguier Burnu hizasında denize uzanan bu burnun bir bölümünü sular altında bırakmıştı.

Norman korsanlarının akınları, ölüm döşeğindeki Charlemagne'a gözyaşları döktürüyor ve çevredeki halkı Saint-Malo kayasına sığınmaya zorluyordu. Jean de Châtillon, 1143 ile 1152 arasında, adayı ve uzantılarını Marmoutier keşişlerinin elinden aldıktan sonra, piskoposluk merkezini buraya taşımıştı.

Yeni yaşam o tarihte başlamıştı: Vahşi okyanusun kızı, yiğit denizcilerin himayesi ve piskopos ile rahipler meclisinin olağanüstü yargılama yetkisi altında çabucak gelişmişti.

---

* Burada Saint-Malo'nun tarihini özetlemek için Dumas, göründüğü kadarıyla bölümü yazmadan önce gidip kaldığı kentte kendisine verilen birkaç broşürden esinlenmiştir. (Fr.e.n.)

Cemaatin ilkelerini ve halkın haklarını benimseyen bu örgütlenme, doğmakta olan kentin riskli refahını sağlayan bir sığınma toprağı haline gelerek nüfusunu artırdı; liman vergi muafiyetleriyle denizcilik hizmetlerini, istisnasız her dük ve kralın verdiği dokunulmazlıklar ve imtiyazlarla ticaretini, son olarak da savaş zamanında sürekli ganimetler, barış zamanında da sürüp giden bir ticaret ve kazançlı anlaşmalarla refahını ve servetini artırdı. Breton milletinin bağrında bir tür bağımsız cumhuriyet oluşturdu. Sığınma hakkının ihlâl edilmezliği, daha sonra VII. Henri adıyla kral olan genç Lancaster kontunun hayatını kurtardı. York hanedanının ilk hükümdarı IV. Edward'ın peşine düştüğü VII. Henri 1475'te, Saint-Malo kilisesine sığındı.

Geceleri sular çekildiğinde, gemilerin İngiltere'den getirilmiş yirmi dört buldogdan oluşan bir köpek sürüsü tarafından korunması tuhaf bir şeydi.

Bu âdet 1145'te rahipler meclisi ve cemaat tarafından benimsenmişti. İngiliz köpek sürüsü 1770 yılına kadar düzenli olarak hizmet verdi. O dönemde genç bir subay, bu dört ayaklı devriyelere verilen talimatı çiğneyerek, yat borusu çalındığında geçişi zorlamak istedi. Hayvanlar tarafından paramparça edildi.

Bunun üzerine konsey, zehirlenmeleri emrini vermişti.

Surlara gelince, bunların korunmasına özen gösteren sadece Malo sakinlerinin kendileri olmuştur.

Malo tersanelerinden denize açılan, önlerindeki dalgaları yararak İngiliz, Portekiz ve İspanyol gemilerini demir tırnaklarıyla kavrayan bütün o teknelerin hikâyesini anlatmak, uzun ve zaferlerle dolu bir hikâyeyi anlatmak olurdu. Hiçbir milletin yıllıklarında, surlarının etrafı bir saatte dönülebilen bu küçük halkın kazandığı sayıda çarpışma kaydı yoktur.

1234'ten itibaren, Malolular okyanusta izlerini bırakırlar. Süratle İngiliz gemilerinin üzerine üşüştüklerini gören Matthew Paris, onları *Hafif Deniz Birlikleri* diye adlandırır.

Bu gözüpek akıncılar hakkındaki övgüleri duyan Saint-Louis onları Picardie ve Normandiya'daki birliklerle birleştirir ve Amiral Dubourg'un İngiliz donanmasının üzerine salar. İngiliz amiral yenilir ve gemileri de tersanelerine dönmek zorunda kalır.

1 Nisan 1270'te Mansure'nin* tedavi etmesi gereken kutsal çılgınlığının kışkırtmasıyla, Saint Louis son haçlı seferine girişir. Çağrısına sadakatle cevap veren Malo gemileri, İspanya etrafından dönerek kararlaştırılan günde Aigues-Mortes'ta hazır bulunurlar.

Malo gemilerinin talihi İngilizler ve Felemenkler karşısında kaybettikleri o Écluse çarpışmasına** kadar yaver gitti.

Malolular düşmanları tarafından desteklenen Jean de Montfort'un tarafına geçerek onlarla arayı yumuşatmaya çalıştılar; fakat Dük eyaletlerinden kovulup İngiltere'ye sığınınca Saint-Malo Kral V. Charles'a boyun eğdi. O sırada Lancaster dükü Saint-Malo'yu ele geçirmek istedi; her şeyi yeni bir icadın, topların çözmesini bekliyordu; ama Malolular bir gece saldırısı düzenleyip mayıncıları dehlizlerinde öldürdüler ve ordugâhın bir bölümünü ateşe verdiler. Froissart, bu saldırının başarısızlığıyla Lancaster'ı ve bütün ordusunu utanca boğduğunu söyler.

Dük unvanını yeniden elde eden Dük Jean, Saint-Malo'yu fethetmek istedi. Kenti, erzak girişini engelleyen ciddi bir ablukaya alarak ve limandaki kumsalın altından kente su götüren kemeri de keserek bunu başardı. Böylece babasının verdiği imtiyazları kaldırdı.

---

* Fransız Haçlıları'nın Memlûk saldırılarına (8 Şubat 1250) direndikten sonra 11 Şubat'ta tekrar Sarazenlerin (Kuzey Afrika Müslümanları) saldırısına uğradığı Aşağı Mısır kenti; Saint Louis Dimyat'a doğru çekilmek zorunda kaldı, fakat ordu kısa sürede sarıldı ve kral teslim olmak zorunda kaldı (6 Nisan). (Fr.e.n.)

** 24 Haziran 1340: İngiltere Kralı III. Edward, Fransa'yı, Bruges önündeki Zwin Körfezi'nde karşı karşıya geldiği 220 Fransız gemisinin 190'ını ortadan kaldırdıktan sonra istila edebilmiştir. (Fr.e.n.)

Ama Malolular imtiyazlarından öyle kolay vazgeçecek insanlar değildi. Tıpkı V. Charles'a boyun eğdikleri gibi VI. Charles'a da boyun eğdiler ve bu yeni himaye altında teçhizatlandırdıkları bir donanmayla İngiltere kıyılarını kırıp geçirdiler.

25 Ekim 1415'te o kaçınılmaz Azincourt anı geldi: Fransa'nın mahvolmasına ramak kalmıştı. Bretanya dükü bu savaşta Saint-Malo'ya ulaştı; kent sakinleri de onu kakımlı ve beyaz güllü sancaklarla karşıladı.

O sırada muzaffer İngiltere, hâkimiyetini bütün Fransa'ya yaymıştı; bayrağı Notre-Dame'da ve bütün Norman kalelerinde dalgalanıyordu. Sadece, Mont Saint-Michel'in doruğundaki üç zambak çiçeği bozgunumuzu protesto ediyordu. Gözüpek kale bir donanma tarafından ablukaya alınmıştı. Piskopos Kardinal Guillaume de Montfort İngiliz filosunu donatmıştı; büyüklük ve sayı açısından zayıf durumda olmalarına rağmen Malo'nun kadırgaları İngiliz gemileriyle kıran kırana kapıştı. Zorlu ve ümitsiz bir mücadele yaşandı; İngiliz gemilerine borda edildi, mürettebat boğazlandı, tam bir bozgun oldu. Malolular bu zafer çığlığı üzerine, kolu kanadı kırık Fransa şaşkınlıkla başını kaldırdı ve soluk aldı. Topraklarının bu tarafında her şeyin öldüğünü zannediyordu; Mont Saint-Michel garnizonuna gelince, ciddi bir asker ve erzak yardımı aldı.

VII. Charles bu zaferin haberiyle bir anlığına sevdalı uyuşukluğundan sıyrıldı ve 6 Ağustos 1425'te, tahtına boyun eğen ülkelerde Malo gemilerini üç yıl boyunca eski ve yeni tüm mükellefiyetlerden muaf bırakan bir ferman çıkardı.

Bu muafiyetler, genel mültezimine liman ve sığınak haklarının tahsilini yasaklayan ve amiral gemisinin ve bölgedeki hisarların bakımı için dükler tarafından verilenler dışında hiçbir katkı talep etmemelerini emreden Bretanyalı I. François tarafından iki katına çıkarıldı.

XI. Louis 1466'da *Bien public** savaşlarında azalan Paris nüfusunu toparlamak amacıyla Saint-Malo kentinin muafiyetlerini ve dokunulmazlıklarını model alıp Paris'e uyguladı.

Malolular 1492'de, Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfiyle neredeyse aynı zamanda, Dieppeliler ve Biskaylılarla birlikte New Foundland'in ve Kanada'nın birkaç kıyısını keşfetmekteydiler. Basklar oraya *baccalaos* adını verirler; morina balığına İtalya'da, İspanya'da ve Fransa'nın bütün güney kıyısında verilen *baccalat* adı da buradan gelir.**

1505'te amcası Gloucester tarafından boğdurulan Galler prensiyle yedi yaşında nişanlanan ve II. François'nın art arda iki Fransa kralıyla, VIII. Charles ve XII. Louis ile evlenen kızı Prenses Anne, kısa süreliğine Saint-Malo'ya gitti. Şato inşaatına, rahip meclisinin karşı çıkmasına rağmen devam etti ve bu muhalefete hiç önem vermediğini iyice göstermek için kalenin kente bakan kulelerinden birine, rakiplerine meydan okuyan şu sözleri oydurdu: "Quic en groingne!"*** "Böyle olacak. Keyfim böyle istiyor."

Malolulların bir kent konağını, yani kendi kendilerini yönetme özgürlüğünü elde ettikleri yıl, Kanada'nın Kristof Kolomb'u olan Jacques Cartier doğmuştu. Tek başına tam bir ticaret ağı oluşturan ve Avrupa'nın üçte birini zenginleştiren bu değerli balığı Saint-Malo'ya ilk getiren o oldu.

O dönemden itibaren, Malolular bütün seferlere katıldılar: Tunus Kralı Muhammed al Hassan'ı tekrar tahtına oturttuğu sırada Şarlken'i Afrika'da izlediler ve Portekizlilerin ardından Büyük Hindistan'a gitmek için gemiler donattılar.

---

* Bourgogne hanedanının mirasçısı Charles le Téméraire (Atak Charles) ile Fransa kralının birbirlerine karşı yürüttükleri uzun savaşın bir bölümü. (Fr.e.n.)

** Berlam balığına (merluche) Portekizcede (Bask dilinde değil) *bacalhao* denir, İtalyanca bunu *baccalà* (*baccalat* değil), Güney Fransızcası *bacaliau*, İspanyolca da *bacalao* haline getirmiştir. (Fr.e.n.)

*** "İsteyen homurdansın." (ç.n.)

III. Paulus'un verdiği aforoz kararını VIII. Henry'ye götürüp verme cüretini gösteren de bir Malolu, Başdiyakos Ébrard oldu.

1512'de Fransa'yla İngiltere arasında savaş ilan edildi; bu savaş kıyasıya geçti. Başlarında Mösyö de Bouillé bulunan Malolular, Cézembre Adası'na yerleşmeye başlayan İngilizlere saldıracak, bir kısmını bozguna uğratacak, kalanları da gemilerine binip kaçmaya zorlayacaktı.

Ardından Fransa Kralı I. François ile birlikte İspanya Muharebesi başlar; Amiral Annebaut donanmasına takviye yapmak için kime başvurur? Gemilerine navlun ödediği Malolulara.

Birçok kaptan amirale katılmayı reddeder; fakat bunun nedeni bilinen denizlerin sınırlarına kadar gidip İspanya'yla kendi hesaplarına savaşmaktır. Amerika'dan dönen Şarlken'in donanmasının bir kısmının Meksika Körfezi'ne kadar kol gezen Malolu ve Bretanyalı gemiler tarafından kaçırılması böyle gerçekleşir.

Babasının yerini alan II. Henri ile VI. Edward arasında gerginlik çıkar. Kalemi alır ve Malolulara "derhâl teçhizatlanıp, denize açılıp, İngilizlerin üzerine yürüyüp onlara ellerinden gelenin en beterini yapmalarını," yazar ve "ne ele geçirecekleri prensleri teslim etmek, ne de bir vergi veya bir başka hak ödemek zorunda olacaklarını," vaat eder.

Portekizli Cabral tarafından Atlas Okyanusu üzerinde yeni bir ticaret yolu açılmıştı. Bu Brezilya yoluydu! Malo gemileri hemen bu yolu katetmeye başlarlar.

Malolular New Foundland'le geniş kapsamlı bir ticaret yapmayı sürdürüyorlardı. 1560'da kısa süre önce babasının yerine geçen II. François'dan bir mektup aldılar. Bu mektupla, balık avı için gemi yollamaları yasaklanıyordu, çünkü Kalvinistlerin kaçmasından çekinilmekteydi; ama Malo gemilerine bir tür tazminat olarak, Condé prensinin ölüm cezasına çarptırılmasıyla telaşa düşen ve İngiltere'ye geçmek için

Bretanya kıyılarına üşüşen Anjoulu Kalvinistlerin geçişine set çekme amacıyla, kıyılarda kuş uçurtmama görevi verildi.

Katolik Malolu̇ların İngiltere'ye Huguenot geçişine engel olmak için Bretanya kıyıları önünde kol gezdiği sırada, Kalvinist Malolular Amiral Coligny'nin Kaptan Ribaut komutası altında Florida'ya yaptırdığı sefere katılmaktaydılar.

Anjou dükünün kazandığı Jarnac Muharebesi Fransa'ya geçici bir barış sağlar. IX. Charles bu dinlenme anından yararlanarak Bretanya'yı ziyaret eder. Saint-Malo Piskoposu Guillaume de Ruzé ona eşlik etmektedir ve saygıdeğer yüksek rahibin piskoposluk merkezine tek gelişi bu olmuştur; Malolular IX. Charles'ı karşılamaya bayram giysileri içinde, önlerinde dört yüz çocukla arkebüz tüfeklerini kuşanmış olarak gelirler. Ertesi gün, Katoliklerin şaraplı ekmek yortusunda, kral katedrale gider ve ayin alayına katılır. Sonra, öğleden itibaren eğlenmesi için önünde bir deniz savaşı canlandırılan majesteleri, hediyelere boğulmuş bir halde, Cancale ve Dol üzerinden geri döner.

Hepsi bu kadar da değildir; bir sonraki yıl, Saint-Malo sakinleri dinibütün bir Hristiyan olan majestelerinin büyük parasal sorunları olduğunu öğrenirler.

Kralın ne kadar borcu olduğunu öğrenir ve bu parayı öderler. İşte, artık rastlanmayan cinsten kullar!

Saint-Barthélémy katliamı vuku bulur, fakat Malolular buna katılmayı reddederler ve Saint-Malo'da tek bir Kalvinist öldürülmez. Ama bir sonraki yıl, Belle-Isle'i İngilizlerden ve Fransız Kalvinistlerinden almak söz konusu olduğunda, silahlanır, kendi imkânlarıyla teçhizatlanır ve altmış adamlarının canı pahasına Montgomery'yi kovarlar.

Malolular her konuda olduğu gibi birlik olma konusunda da ateşliydiler. III. Henri'nin öldürüldüğünü ve Fransa kralının adının IV. Henri olduğunu öğrendiklerinde, şehir bu çifte olayı kaygılı bir sessizlikle karşılamıştır. Mezhep sapkını bir krala boyun eğme arzusunu sadece şato yöneti-

cisi Mösyö de Fontaine ifade etmiştir. Malolular hemen silahlara sarılmış ve barikatlar kurarak, şehrin ve sakinlerinin "ancak Tanrı Fransa'ya Katolik bir kral bahşedince" boyun eğeceklerine ant içmişlerdir.

Fakat IV. Henri inancını değiştirir değiştirmez, Mercœur düküne diz çöktürmek üzere Bretanya'ya parasızlık yüzünden gelemediğini öğrendiklerinde, krala istediği kadar top, barut, gülle ve para sağlamak için kolları sıvamış, sefer masraflarının da on iki bin eküsünü karşılamışlardır.

Bununla birlikte şato yöneticisi De Fontaine'i kısa süre önce katledenler de aynı insanlardır; çünkü iddia ettiklerine göre, onların çıkarlarına ihanet ederek, eğer IV. Henri kente girmek istiyorsa onu şatoda ağırlayacağını, böylece ona kentin kapılarını açtırabileceğini söylemiştir.

Fakat söylediğimiz gibi, IV. Henri mezhep değiştirir değiştirmez, Malolular onun en gayretkeş taraftarları olmuş ve o zamana kadar teçhizat sağladıkları birlik garnizonlarına karşı bir imha savaşına girişmişlerdir.

IV. Henri de onlara, "*arzulanabilecek en meşru, en içten ve en dürüst denizcilerin aracıları*" olduklarını yazmış ve İngiliz korsanlarına karşı Elizabeth adına müdahalede bulunmuştur.

Her korsanı aynı kefeye koymamak gerekir.

Saint-Malo daha XVII. yüzyıl başlangıcında bir deniz gücü olarak ağırlığını hissettirmişti.

1601'de gemilerinden ikisi, *Le Croissant* ve *Le Corbin*, Ümit Burnu'nu geçerek Doğu Hindistan'a gitti.

1603'te başka üç gemi "Kanada toprakları ve çevredeki bölgelerin keşfi ve biraz korsanlık için" yola çıkıyorlardı.

1607'de Montmorency dükünün yeğeni Choisy kontu, *L'Archange*, *Le Choisy*, *L'Affection*, *L'Esprit* ve *L'Ange* adlarında beş gemilik bir filoyla kıtanın etrafında yolculuk etme görevini üstlendiğinde, Maloluları bulabileceği en iyi denizciler saydığı için, tümenini Saint-Malo'da donattı.

IV. Henri'nin katledilmesi üzerine, tahta yeni çıkan XIII. Louis, Malolulara babasının verdiği bütün imtiyazların sürdüğünü teyit etti ve New Foundland'deki balık avı sırasında Malo gemilerinin mürettebatını korumak için iki savaş gemisi hazırlattı.

Richelieu de Huguenotları besleyip destekleyen La Rochelle'i kuşatma kararı aldığında yine bu sadık Malolulara başvurmuştu; ona Buckingham'ınkiyle boy ölçüşebilecek bir deniz ordusu lazımdı. Elinde sadece otuz dört balina gemisi vardı; Malolular ona yirmi iki gemi getirdiler. Sekiz bin nüfuslu ufak bir kent ve ufak bir liman, tek başına neredeyse Fransa'nın geri kalanı kadar katkıda bulunmuştu. Saint-Malo limanında bir donanma amiralliği karargâhı kuruldu; dökülen kanları gibi, yaptıkları harcamaları da krala havale ettiler.

Richelieu ölür. Yerine Mazarin gelir.

1649'da hükûmet Kanada'ya giden Saint-Malo gemilerine, yeni kolonide nüfusu artırmak için çok sayıda sokak kızı bindirir; her bir kız, orada bir eş bulmuştur ve gelmelerinin üzerinden daha on beş gün geçmeden, içlerinde evlendirilecek tek bir kız kalmamıştır; hepsi de kocalarına drahoma olarak bir sığır, bir inek, bir çift domuz, bir horoz, bir tavuk, iki varil tuzlama et, birkaç silah ve on bir ekü getirmiştir.

Saint-Malo erkeklerinin değeri, amiral gemisinin mürettebatının Malolular arasından seçilmesini alışkanlık haline getirecek ölçüde ünlüydü. XIV. Louis bu alışkanlığı yasa haline getirmiştir.

Malo donanması o sırada yüz elli gemiden oluşmaktaydı: altmış tanesi yüz tonilatonun altında, doksanı da yüz ila dört yüz tonilato arasındaydı.

Önemli denizcilerin ortaya çıkışı da tam o dönemde başlar. 1672 ile 1700 arasında Malo yıllıklarına, zamanında o kadar ünlenen ama günümüzde unutulup gitmiş şu isimleri kaydetmek gerekir: Dufresne des Saudrais, Le Fer de La

Bellière, Horn Burnu'nu dönen ilk Malolu olan Gouin de Beauchesne, Alain Porée, Fontaine'in beyi Legoux, Cité'nin beyi Louis-Paul Danycan, Joseph Danycan, Athanaze Le Jolif, Pépin de Bellisle, François Fossart, Villauglamatz, Thomas des Minimes, Étienne Piednoir, Joseph Grave, Jacques Porcher, Josselin Gardin, Nouail des Antons, Nicolas de Giraldin, Nicolas Arson ve Duguay-Trouin. Bu yıldızların çoğu sönmüş ya da solmuştur; sadece biri, Jupiter gibi parlak kalır: Duguay-Trouin'dir bu.

1704'te, Fransa'yı büyük bir yıkıma uğratan veraset savaşı sırasında, Saint-Malo ele geçirdiği seksen bir ganimetin satışından iki milyon dört yüz yirmi iki bin altı yüz elli lira iki metelik elde etmiştir. Fransa, Moka ticaretini başlatır; Surat, Kalküta ve Pondiçeri acentelerini kurar; Rio de Janeiro'yu fetheder, Mauritius Adası'nı ele geçirerek ona Fransa Adası adını verir; başkentini büyütür, etrafını surlarla çevirir,;Duguay-Truin'in ölümünden sonra da, kendisi kadar değerli olan, Fransa ve Bourbon adalarında valilik yapmış, Asya'da yaşadığımız bozgunları telafi eden Mahe de la Bourdonnais'yi dünyaya tanıtır.

XV. Louis döneminde, utanç verici 1763 Antlaşması'yla biten uğursuz savaşlarda, Saint-Malo ticaretinde muazzam zorluklar yaşanmıştı. XVI. Louis'nin yeni hükümdarlığının sunduğu umutlara rağmen sürekli düşen refah düzeyi, 1794 ve 1795'in devrimci fırtınası içinde tamamen silinmiş, '93'ün sonunda Saint-Malo'nun elinde ancak iki üç kabotaj gemisi kalmış ve korsan gemilerinin soyu tükenmişti.

1790'da o zamana değin Saint-Malo'nun kenar mahallesi olan Saint-Servan, ana kentten ayrılmış ve onun yarı nüfusunu beraberinde götürmüştü.

Nihayet 1793 yılı haziran ayına doğru, Konvansiyon temsilcisi Le Carpentier'nin gidişiyle soluk alan Saint-Malo denize beş küçük korsan gemisi indirebildi; 1796 ile 1797 yılları boyunca bu sayı otuza çıktı. Fakat çoğunda silah

olarak sadece karabina ve tüfekler vardı. Bir sonraki yıl Malolular yirmi sekiz yeni korsan gemisi donattılar. Gemi üretimindeki bu rakam, İngiltere'yle 1801'de yapılan barışa kadar aynen sürdürüldü.

Fakat bu barış, gördüğümüz gibi sadece bir an sürmüş, 1803 yılıyla birlikte de, iki halkın birbirine beslediği eski nefretin dışavurumu olan bir şiddetle, husumet yeniden başlamıştı.

O dönemin kahramanları, Le Mêmeler, Lejolif'ler, Tréhouart'lar ve Surcouf'lar olmuştu.

Surcouf'un ismi bizi doğal olarak kitabımıza döndürüyor.

L
Madam Leroux'nun Hanı

8 Temmuz 1804 sabahı on bire doğru, gökten iniyormuş gibi değil de denizden yükseliyormuş gibi görünen ve iyice alçalıp evlerin çatılarını sıyırarak geçen bulut dalgalarına rağmen, hava durumunu hiç umursamaz görünen yirmi beş yaşlarında bir delikanlı, Saint-Servan köyünden yayan yola çıkıyordu. Bu köye Châteauneuf yolundan gelmiş, aşırıya kaçmadan hızlı bir yemek için mola vermişti; şimdi de granit kayaların arasından, günümüzde imparatorluk yoluna dönüşerek ortadan kaybolmuş olan Boisouze yolundan aşağı iniyordu. Bardaktan boşanırcasına yağan ve deri şapkasından oluk oluk akan yağmur, adımlarını hiç hızlandıramıyordu; çantasını sırtında taşıyor ve tepelerine dokunduğunda etrafa binlerce elmas zerresi saçan çiy düşmüş çiçekleri değneğinin ucuyla devirerek, dinç bir tempoyla yürüyordu. Arkasında ve önünde deniz kükrese de, denizi düşünüyormuş gibi görünmüyordu; tepesinde çakan şimşeklerin çizgileri beliriyordu, ama yıldırımdan endişe eder bir hali yoktu; şantiyeye vardığında, karşısına çıkan tablo ne kadar ürkütücü de olsa, onu daldığı düşüncelerden çekip çıkaramadı.

Sillon'un Rocabey Mahallesi'ne bakan en uç noktasına varmıştı.

Sillon, Manş Denizi'yle iç havza arasında inşa edilmiş ve birbirine bağladığı Saint-Malo'yla Saint-Servan arasında uzanan dar bir dalgakırandı.

Otuz kadem yükseklikteki bu dalgakıranın eni en fazla sekiz kademdi ve surları dövmeye gelen kabarık ve fırtınalı gelgit zamanları, denizin hiddetle vurduğu her darbede, üzerini sıvı bir kümbet gibi kaplayan dalgalar, sonra da korkunç bir gürültüyle büyük limandan iç havzaya dökülüyordu. Rüzgârla denizin mücadeleleri o son derece asi Manş'ı hırpaladığında, beşerî bir yaratığın o dar şose üzerinde maceraya kalkışma cüretini göstermesine çok ender rastlanırdı: Bu hortumlardan birinin geçişi sırasında iç havzaya fırlatılan insanların yanı sıra, düşen atlardan ve arabalardan söz ediliyordu; dolayısıyla doğa unsurlarının kavgasının biraz yatışmasını bekleyip Sillon'u havanın sakinleştiği bir anda geçmek daha temkinlice olurdu. Adam ise, hâlâ aynı tempoda yürüyerek, şoseye girdi. Şoseyi geçene kadar, onu çiğneyip yutmak için çifte ağzını açmış iki kafalı bir canavarı andıran deniz, yüzeyine iki dev dalga indirdi; o ise, adımlarını hızlandırmadan, Sillon'un karşı tarafındaki en ileri noktaya ulaştı, şatonun köşesine vardığında da kendisini yağmurdan olmasa da en azından rüzgâra ve denize karşı koruyan duvar boyunca ilerlemeye başladı.

Yolcumuz, çekme köprüye ancak dizlerine kadar suya batarak varabildi ve kente doğru indi. Oraya gelince, yönünü belirledi; sonra, aniden, gözükara bir tavırla sola saptı ve kısa sürede, bugün Kafe Franklin'in bulunduğu küçük meydana ulaştı. Artık doğru yolu bulmuş gibiydi, Beurre Meydanı'ndan Traversière Sokağı'na giden caddeye girdi ve en genişi iki metre olan bir sokaklar ağında gözden kaybolurken gözüne kapı çıkıntısına sığınmış bir denizci ilişti:

— Hey arkadaş, dedi adama, Madam Leroux'nun hanı nerede biliyor musunuz?

— *A La Victorieuse* mü? diye cevapladı denizci.

— *A La Victorieuse*, diye tekrarladı yolcu.

— Demir atma yerini bilir misiniz arkadaş? diye sordu denizci.

— Sadece ismen.

— Hay aksi şeytan! dedi tayfa.

— Güvenli bir yer değil mi?

— Şey! Mecbur kalınca sığınmak için iyi bir yer, ama oralara girilecekse ceplerin dolu olması lazım.

— Sen yine de şu hanı bana bir göster, bu akşam yemeğini benimle yemek istersen en iyi şarabından bir şişe içer, o besi koyunlarından da bir but yeriz.

— Seve seve, dedi tayfa, arkadaş teklifi reddedilmez. Seni kim diye sorayım?

— René, diye cevap verdi yolcu.

— Tamam, saat kaçta?

— İstersen akşam yedi sekiz arası gel. Şimdi, soruma cevap vermediğini hatırlatmak isterim.

— Hangi soruna?

— Madam Leroux'nun hanının yolunu sormuştum sana?

— Yirmi adım ötede, diye cevapladı tayfa, Traversière Sokağı, tabelayı görürsün; ama sakın unutma, *A La Victorieuse*'de güleryüzle karşılanman için önce masaya bir kese altın boşaltman ve "Bana içecek ve yiyecek getir, gördüğün gibi ödeyecek param var," demen gerekir.

— Nasihatın için sağ ol, diye karşılık verdi yolcu, tekrar yola koyulurken.

Bu sefer, aldığı bilgi sayesinde, adamın söylediği gibi yirmi adım attı ve karşısında kocaman bir ev gördü; kapısının üzerindeki tabelaya bir fırkateyn çizilmiş ve yanına *A LA FRÉGATE VICTORIEUSE** yazılmıştı.

---

* Muzaffer Fırkateynde. (ç.n.)

Yolcu içeri girmekte bir an tereddüt etti; hiç bu kadar rahatsız eden bir gürültü duymamıştı; insanın ancak kendi şahit olunca tasavvur edebileceği çığlıkların, lanet okumaların, hakaretlerin, küfürlerin bir karışımıydı bu. Surcouf'un rakibi korsan Niquet, birkaç gün önce iki harika ganimetle dönmüştü; hasılat dün denizciler arasında paylaşılmış, henüz hiç kimsenin kendi payını harcayacak zamanı olmamıştı; ama hepsi, büyük bir coşkuyla, âdeta servetini ilk kim bitirecek diye iddiaya girmişçesine para saçmaya koyulmuşlardı. Az önce yağmış şiddetli yağmur bütün mürettebatı hanlara doldurmuştu. Kurdelelerle süslü araba gezintilerinin, kemanların ve flütlerin, o günkü kadının, yerini ertesi gün bir başkasına bıraktığı o gelip geçici gerdeklerin tamamı için, Saint-Malo kentinin yedi sekiz hanında randevulaşılmıştı. Kendilerine aristokratik bir sığınak bulamamışlar, denizcilerin alışılmış meskeni dar sokaklardaki ikinci sınıf hanlara dağılmışlardı.

Yolcu içeri girerken duraksamakla hata ediyordu, zira hiç kimse ona dikkat etmedi; herkes kendi işiyle o kadar meşguldü ki, kimsenin birbirine bakacak hali yoktu; kimi içki kimi tütün içiyordu; kimi bir köşede tavla veya iskambil oynuyordu; iki bilardo masasının etrafında, devasa bir şamata çıkaran yirmi beş ila otuz oyuncunun dışında, iskemlelere, sedirlere ve sobalara oturmuş elli altmış seyirci vardı. Mermer masaların üzerinde çınlayan para seslerinin bastırdığı bu korkunç hayhuyun ortasında, herkes kafasına göre davranıyordu; fakat böyle bir gürültüde kafasına göre davranmak güç olduğundan, herkes, yarı sarhoşluğun etkisiyle ,aklından geçeni yüksek sesle hem kendine, hem de buna hiç kulak asmayan diğerlerine söylüyor ama kendini dinletmeyi başaramıyordu.

Tayfa, Madam Leroux'nun geniş odalarındaki şarap sarhoşu göğüslerden çıkan o nefes kokularının oluşturduğu sisin ve yağmurdan ıslanmış bütün o giysilerden yükselen buharın ortasında kendine bir yol açmayı denedi. Sorduklarına

cevap alamıyordu; asasıyla bir kaçıklar krallığını yöneten Madam Leroux'yu arıyor, ama kimse onun nerede olduğunu göstermiyordu; nihayet kadını fark etti ve yanına ulaştı. Kadın da sarhoşluğun ahmakça gülümsemesiyle kaplanmamış yeni bir çehre görerek onun yanına gitmek için çabaladı.

Madam Leroux otuz yaşlarında, kısa boylu, şişman bir kadındı; çekici bir gülümsemesi, işveli bir konuşması, yapmacık davranışları vardı; gerektiğinde bu resmî maskeyi indirerek, ister aşk ister para yoluyla girişilen baştan çıkarma çabalarını reddetmeyi çok iyi biliyordu; bu sayede müşterileri, onunla ilgili emellerini bir gün gerçekleştireceklerini umut ediyorlardı. O zaman yumruklarını beline dayayıp kollarını iki yana açıyor, görüntüsü göz alabildiğine büyüyordu; sesi düşen yıldırım gibi azarlıyor, elleri de şimşek çabukluğuyla darbeler indiriyordu. Yolcuyla her zamanki maskesiyle ilgilendiğini söylemeye gerek yok elbette.

— Madam, dedi kadına, Faubourg Saint-Germain'in soylu görünümlü bir hanımıyla konuşurmuşçasına kibar hareketlerle ve aynı tatlı vurguyla, üç gün önce bir oda ayırmanız istenen bir mektup ve yurttaş René adına iki sandık ve bir ağaç kasa geldi mi size?

— Evet, evet, elbette yurttaş, diye cevap verdi Madam Leroux; oda hazır, beni izlerseniz sizi odanıza bizzat götürmekten büyük zevk duyacağım.

René bir baş hareketiyle olumlu cevap vererek 11 numaralı odaya götürmek için önüne düşen Madam Leroux'yu döner merdivende takip etti; René, odanın ortasında kendisini bekleyen iki sandığını ve ahşap kasasını tanıdı; akıllı ev sahibesi, pencerenin karşısına üzerinde kâğıt ve mürekkep duran bir masa hazırlamıştı; bu kadar zarif ve bu kadar iyi çivilenmiş iki ahşap sandığın sahibi olan bir adamın, muhakkak ki yazılacak mektupları olmalıydı.

— Yurttaş aşağıda mı yer, yoksa odasına mı servis edilsin? diye sordu Madam Leroux.

René, Traversière Sokağı'na birkaç adım kala karşılaştığı tayfanın tavsiyesini hatırladı, yapmacıksız bir şekilde elini cebine soktu ve bir avuç Louis altını çıkararak masanın üzerine koydu.

— Servisin odama yapılmasını istiyorum, dedi, hem de masa iyice donatılsın.

— Merak etmeyin mösyö, masanız donatılacak, dedi Madam Leroux, en çekici tebessümüyle.

— Ayrıca, sevgili madam Leroux, bana güzel bir ateş yakın, zira iliklerime kadar ıslandım; saat beşte iki kişilik leziz bir yemek getirin; yiğit bir genç buraya gelip René'yi soracak, ona odamı gösterirsiniz. Bilhassa da iyi bir şarap istiyorum.

Beş dakika sonra, 11 numaralı odada göz kamaştırıcı bir alev parlıyordu.

René, yalnız kalır kalmaz sırılsıklam giysilerini çıkardı; sonra çantasından, dağınık bir şekilde döşemenin üzerine bıraktığı takım elbisesinin aynısı olan bir takım çıkardı; bu yeni takım büyük bir özenle dikilmişti, fakat bir denizci giysisine mahsus en sert hatları taşıyordu.

Birkaç saniye sonra, kasırga, yaz fırtınalarının çabukluğuyla geçip gitmişti; kaldırım taşları kurumuş, gök yeniden maviye bürünmüştü ve saçaklardan akmaya devam eden birkaç damla dışında yüzü tekrar gülmeye başlayan doğa öfkelenmeden önce yaptığı gibi çocuklarını okşamaya hazır hale geldi. Birden, nereden geldiğini tahmin edemediği haykırışlar işitti. Bu çığlıklar, bazen derin bir ıstırabın iniltilerini, bazen de ölçüsüz bir sevinçle atılan kahkahaları andırıyordu. René pencereyi açtı ve hayalgücünün en aşırıya kaçan fantezilerinde bile düşleyemeyeceği bir sahneye tanık oldu. İki bin piastralık* ganimet payını almış olan bir denizci, bir haftada bin piastrayı harcamıştı; ama kalan parayla ne yapacağını bilemediğinden, piastralarını sobanın üzerinde kızdırmış ve

* 120 grani değerindeki İtalyan para birimi. (ç.n.)

bunları kapının önünde toplanan meraklılara atmaya başlamıştı; meraklılar piastralara üşüşmüş, fakat ilk dokunanların parmak derileri paraların üzerinde kalmıştı: Acı dolu çığlıklar bundan kaynaklanıyordu. Bazıları ise piastraların soğumasını bekledikten sonra ceplerine koymayı beceriyorlardı: Sevinç çığlıkları da bundan kaynaklanıyordu.

René, bu meraklıların ortasında, sabah yol sorduğu denizciyi fark etti; akşam yemeğine neredeyse bir saat vardı. Önce, hemen o gün Surcouf'u ziyaret edecek zamanı olduğunu sanmıştı; ama zamanın yetmeyeceğinden çekinerek bu ziyareti ertesi güne bırakmıştı; kaldı ki, görmeye geldiği olağanüstü adam hakkında istihbaratı bir denizciden, hem de alt sınıf bir denizciden toplayacağına üzülmüş değildi. Dolayısıyla davetlisi adama yanına gelmesini işaret etti, adam da bu işaret üzerine hızla hana yöneldi; fakat hana girmek için bu yoğun kalabalığı yarıp geçmesi gerektiğinden, René'nin zil kordonunu çekip yukarı purolar, çiğneyecek bir tutam tütün ve bir sürahi brendi getirtecek zamanı oldu.

Bu istedikleri daha masaya yeni konmuştu ki davetli tayfa içeri girdi.

René adamı buyur etmek için kalktı, elini sıktı ve ona masa yakınında bir sandalye gösterdi.

Ama dürüst adam, ilk iş olarak, basit bir tayfaya göre fazla şık bulduğu odaya bir göz attı; brendi şişesi, purolar ve çiğneyecek tütün tutamı, yeni gelen tayfanın da yiyecek bir ganimet kırıntısı olduğu yolundaki fikrini doğrular gibiydi.

— Bak hele! dedi tayfa, görünüşe göre sefer kötü geçmemiş; iki denizci takımı, ne lüks ama! Benimse on yıllık korsanlığım boyunca, ıslanan giysim üzerimde kurudu; asla iki takım alacak kadar zengin olmadım.

— Sizi yanıltan da bu, arkadaş, diye cevapladı René: Bunun nedeni ailemin yanından gelmem; sadece aile evladıyım; çıkacağım sefer de ilk seferim olacak; yalnız, bazı şeyleri öğrenmek istiyorum: Tehlikeden çekinmiyorum; ya kendi-

mi öldürtmeye ya da kendi yolumu çizmeye kararlıyım. İki ya da üç geminin yola çıkmak için hazırlandığını söylediler: *Leth*, *Saint-Aaron* ve *Le Revenant*. Niquet'nin komutasındaki *Leth*; Angenard'ın *Saint-Aaron*'u; Surcouf'un *Le Revenant*'ı. Sen bu gemilerin hangisini seçerdin?

— Şu işe bak! muzip bir soru! Ben şimdiden seçtim bile.

— Ah! Demek sefere çıkıyorsun.

— Dün kaydoldum.

— Üç gemiden hangisine?

— *Le Revenant*'a.

— En iyisi o mu?

— Ooo! Daha bilmiyoruz, çünkü henüz denize açılmadı.* Surcouf'la iyi iş yapması lazım, yoksa adama bunun sebebini sorarlar. Surcouf bir mavnayla bile işini görür.

— Demek Surcouf'a güveniyorsun.

— Ah! Onunla ilk seferim olmayacak, daha önce onu sınadım. *La Confiance* ile İngilizlere güzel numaralar çevirmiştik. Ah! O zavallı John Bull'u nasıl da dolandırmıştık ama!

— Arkadaş, bana şu güzel numaraların birkaçını anlatamaz mısın?

— Ooo! Seç beğen al.

— Hadi anlat, dinliyorum.

— Hele bir tütünümü çiğneyeyim de, dedi tecrübeli tayfa.

Böyle bir işlemin hak ettiği bütün dikkati gösterdi, kendine bir bardak brendi doldurdu, bir dikişte içti, iki kez öksürdü ve ardından başladı:

— O sırada Seylan sularındaydık; sefer kötü alametlerle başlamıştı: Sainte-Anne'da demir alırken bir oyma kayık alabora oldu ve üzerindeki üç kişiyi köpekbalıkları parça-

---

* Senelerce dinlendikten sonra, Surcouf denize ancak 2 Mart 1807'de, bu yeni gemiyle çıkmıştır (*Histoire de Robert Surcouf capitaine de corsaire*, gerçek belgelere dayanarak yayımlayan Ch. Cunat, Jules Capelle et cie, éditeurs, 1842, VI. böl., s. 165-166). (Fr.e.n.)

layarak yuttu; oralarda suda fazla kalınmaz, yoksa hemen yutulursun.

Seylan'ın doğusundaydık. Seferimizi Bengal Körfezi'ni yukarı doğru çıkarak Malezya kıyısından Coromandel kıyısına yapmayı kararlaştırmıştık; orada, ilahi bir lütuf gibi peş peşe güzel tesadüfler oldu; bir aydan az bir zamanda, altı harikulade gemi ele geçirdik; hepsi beş yüz tonilatoluk tıkabasa ve değerli yüklerle dolu gemilerdi.

Ganimetlerimizi gönderdiğimizde, mürettebatımız hâlâ Frères de la Côte mensubu yüz otuz kişiden oluşuyordu. *La Confiance* gibi bir gemi ve Surcouf gibi bir kaptanla, başarılarımızın bununla kalmayacağını umuyorduk.

Zaman zaman, yüksek bordalı İngiliz kruvazörlerine rastladığımızda onlardan kaçmamız gerekiyordu; bu da ulusal gururumuzu biraz zedeliyordu; ama *La Confiance* milleri o kadar süratli katediyordu ki, kaçarken bile, İngilizlerin elinden bu kadar kolay kurtulduğumuz için yine de gurur duyuyorduk. Hiçbir şeyle karşılaşmadan sürekli yalpalayarak yaklaşık bir hafta seyretmiştik ki, bir gün gözcü bağırdı: "Gemi!"

— Nerede? diye haykırdı Surcouf; adamın bağırtısını odasından işitmiş ve güverteye fırlamıştı.

— Büyük mü?

— *La Confiance*'ın tek lokmada yutamayacağı büyüklükte.

— Ne âlâ! Rotası ne?

— Bilmek imkânsız, çünkü rüzgâra karşı ilerliyor.

Bütün dürbünler ve bütün gözler hemen gösterilen tarafa döndü: Gerçekten de, bu sularda, geceleri kıyıdaki yüksek dağlardan inen ve sabahları kıyı yakınlarını hâlâ sarmalayan kalın sis tabakasını beyazlığıyla kesen, hareketli, yüksek bir piramit fark edildi.

Bu gemi hem yüksek bordalı bir gemi, hem de Hindistan kumpanyasının bir gemisi olabilirdi. Bir savaş gemisiyse, can

sıkıcı bir durumdu! Sadece eğlenmiş olurduk. Eğer bir ticaret gemisiyse onu ele geçirirdik.

Aramızda ancak iki fersah vardı; bilinmezliğin bize sunduğu bir geminin gücünü kavramak zor olsa da, gözlemlerimize başlamıştık...

O anda sofranın hazır olduğunu ve bizleri beklediğini bildirmeye geldiler.

Bu haber, biri dinlemekten, diğeri ise anlatmaktan zevk almış bu iki yeni dostun üzerinde sihirli bir etki yarattı ve ikisi de kalktı, hikâyenin devamını sonraya bıraktılar.

LI
Sahte İngilizler

René'nin parmaklarının arasında parıldadığını gördüğü bir avuç altınla kendinden geçen Madam Leroux, konuğunu rahatsız etmemek için akşam yemeğini hemen yan odada hazırlatmıştı. İçi istiridyelerle dolu kâseler, her servisin yakınına dizilmiş farklı biçimli üç kadeh, ışıl ışıl gümüş takımlar ve açılmış iki Chablis* çok zarif bir görünüm sergiliyordu. Yaşlı tayfa kapıda durdu ve gördüğü bu hoş manzaraya gülerek baktı.

— Ah! dedi, gemiye her gün böyle mükellef bir sofra bulma ümidiyle geliyorsanız yanılıyorsunuz genç dostum. Her ne kadar Surcouf'un sofrası iyi olsa da, kızarmış tavuktan ziyade kuru fasulye yenir.

— Madem öyle dostum, önümüze fasulye koyarlarsa biz de fasulye yeriz; fakat bu arada, mademki önümüze istiridye konuldu, o zaman istiridye yiyelim. Bir şey daha: Sen benim adımı biliyorsun, bense seninkini bilmiyorum; bu yüzden sohbet ederken rahatsız oluyorum. İsminiz nedir?

---

* Yonne bölgesinin ünlü beyaz sek şarabı. (ç.n.)

— Bendeniz Saint-Jean. Gemide bana Grand-Hune* derlerdi, çünkü gabyacıydım,** çarpışmada mevzim budur.

— Peki Saint-Jean. Bir kadeh Chablis alır mısın? Bu şişe ismine layık, buna kefil olurum.

Saint-Jean kadehini uzattı ve gözü kapalı içti.

— Vay canına, dedi içtikten sonra, ben de elma şarabı sanıyordum bunu; o halde bir kadeh daha doldur arkadaş, ilkine bu kadar kaba davrandığım için özürlerimi sunayım.

René ikiletmedi: Niyeti kendisi olabildiğince az konuşurken Saint-Jean'ı konuşturmaktı; bu da zor bir şey değildi. Chablis şarabından sonra Bordeaux şarabı, Bordeaux şarabından sonra Bourgogne şarabı, Bourgogne şarabından sonra da Champagne şarabı geldi. Kendi payına Saint-Jean, yüreğinin temizliğini gösteren bir teslimiyetle içki ikramına hiç ses çıkarmıyordu. Tatlılar geldiğinde:

— Artık sanırım ki, dedi René, yarıda bıraktığımız hikâyenin devamını ve Surcouf'un seferini *La Confiance* yerine bir İngiliz gemisinde tamamlamaktan nasıl kurtulduğunu anlatmanın zamanıdır.

— Rüzgârı önümüze alarak çark edip durduğumuzda, iki geminin arasında en fazla iki fersah vardı. Büyük çanaklıktaki yerimdeydim ve bir cep dürbünüm vardı; her şeyden önce kaptana, gözlediğimiz gemide üstü örtülü bir batarya bulunduğunu, bizden daha iyi donanımlı yelkenlerinin İngiliz usulü biçildiğini haber verdim; geriye gücünü ve özelliğini bilmek kalıyordu. Biz kaptanla konuşmaya başladığımız sırada, *La Confiance*'ın konumu içinden çıkılması zor bir hale geldi; zira önce yumuşak olan esinti, bizi dört mil hızla uzaklaştıracak kadar şiddetlenmişti; bununla birlikte, kuşkumuzu gidermek ve düşmanımızı bir an önce tanımak amacıyla ufak yelkenlerimizi iki çeyrek orsalayarak*** gemiye iyice yanaşma-

---

* Büyük-Çanaklık. (çanaklık: yelkenli gemilerde direklerin tepelerinde bulunan gözcü yeri.) (ç.n.)

** Gemide çanaklıkta kalarak donanımı denetleyen tayfa. (ç.n.)

*** Tekneyi rüzgâra vermek. (ç.n.)

ya yöneldik. Gözlediğimiz gemi de alelacele manevramızı tekrarladı: Bizden büyük olmasa, âdeta gölgemiz gibiydi. Bununla birlikte, aradaki mesafe yüzünden iki gemi birbirinin donanımını tanıyamadığı için, *La Confiance* bu şekilde bir süre yol aldıktan sonra, iskele tarafından anına varılabilecek şekilde bekledi: Esrarengiz gemi manevramızı aynen tekrarladı ve kuşkularımız devam ederken kendimizi yanlamasına durur bulduk; zira çok sayıda balya ve büyük miktarda fıçı, bataryasını bir ucundan diğerine gizlemekteydi.

Surcouf'un vaftiz törenine sadece o ufak perinin davet edilmediğini öğreneceksiniz, diye devam etti Saint-Jean, o da Sabır Perisi'dir. Üstelik mürettebat da bu duruma kaptanı kadar öfkelenmişti. Bizimle denk güçteyse ve çatışmaya girersek, kimliği meçhul geminin hali haraptı!

La Confiance, hayranlık yaratan mimarisinin avantajlarından, düşmanına yakın giderek yararlanırdı; bununla birlikte, bu tür bir manevra çatışmanın başlangıcında çok tehlikeli olduğu için, yeniden orsalamaya başladık ve mecburiyet halinde geri çekilebilmek için rüzgâra doğru ilerledik.

Sonunda meçhul gemiden daha iyi rüzgâr almaya başladık, dolayısıyla da ondan daha iyi yol alıyorduk; bu akılcı manevra büyük bir sevinç çığlığıyla karşılandı.

Surcouf gelip yanıma oturmuştu.

— Bak hele! dedi, birazdan bu geminin bir gizlisi saklısı var mı, yoksa gerçekten bize bordalamayı mı düşünüyor, anlarız. Benim gibi yaşlı bir deniz kurdunu öyle kolay kolay kandıramazlar. Bu ticaret gemilerindeki haydutların bütün hilelerini bilirim. İşini bilen kaptanların komutasında, çatışmayı kendileri istermiş gibi yaparak, kendilerini kovalayanları ürkütmeyi deneyen çok havalı gemiler gördüm ben!

Surcouf bu fikre öylesine bağlanmıştı ki *La Confiance*'ın seyrini düşmanın rüzgârını alacak şekilde düzenlemekte tereddüt etmedi. Bu hiç de hoş bir durum değildi, çünkü yanılıyorsa, hazırlıksız top ateşine tutulma ve bordalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktık.

Surcouf bir halata tutundu ve güverteden aşağı kaydı, sonra da yardımcısına ve ikinci kaptanına doğru hızla ilerleyip:

— Lanet olsun! dedi ayağını yere vurarak, beyler, büyük bir hata yaptım, önce gelmelerini beklemeli, sonra da İngiliz'in gücünü ve hızını anlamak için farklı manevralar yapmalıydım.

Ve Surcouf kafasına bir yumruk attı, purosunu tükürdü, fakat tekrar soğukkanlılığına kavuşmayı deneyerek:

— Bu da bana ders olsun, ama bu durumdan yararlanacağım, dedi.

Sonra cep dürbününü aldı, gemiyi beş dakika izledi ve avcunun içiyle bakır tüpleri birbirinin içinde çevirdi, sonra da mürettebata seslenerek:

— Herkes güverteye! dedi.

Süratle etrafında toplandık.

— İnanın! dedi, artık hiç şüphem kalmadı. Hepiniz erkeksiniz, çocuk değilsiniz ya, o zaman neyi fark ettiğimi sizden niye saklayayım? Şu İngiliz'e iyi bakın: Üzerinde simge olarak bir büst, düz palangalı makara kolları ve ufak gabya yelkeni camadanının üzerinde yeni bir parça var. Öyleyse, resmen bir fırkateyn bu.

— Fırkateyn mi? Vay canına!

— Ve bunun hangi fırkateyn olduğunu biliyor musunuz? Şu *La Sibylle** alçağı, adı batasıca! Ondan kurtulmamız zor olacak; ama avanak da değilim; *La Confiance*'ı sadece daha yakına yönlendirmeyi bir becerebilsem, o zaman bizi nasıl yakalayacaklarmış görürüz. Ah! diye devam etti, yumruklarını sıkıp dişlerini gıcırdatarak, keşke ganimetleri Mauritius Adası'na götürmeye yollamak zorunda kaldığım adamlarımın yarısı yanımda olsaydı! Hiçbir çıkarım olmasa bile, sadece keyfetmek için şu İngiliz'e iki çift laf etmek, biraz

* Kâhine. (ç.n.)

gülmek isterdim; ama bu mürettebatla böyle bir fantezinin riskini alamam, başarı ümidi olmadan *La Confiance*'ı feda etmek anlamına gelir bu; en iyisi İngiliz'i kandırmak. Hangi hileyi uyduracağımızı, ona hangi yemi uzatacağımızı düşünelim bakalım.

Surcouf kıça gidip oturdu, başını ellerinin arasına aldı; derin derin düşündü. Beş dakika sonra, aradığını bulmuştu; tam da zamanıydı, artık topların yarı menzilindeydik.

— İngiliz üniformalarını getirin! diye bağırdı.

Ele geçirdiğimiz son gemilerden birinde, Hindistan'a götürülen on iki kasa İngiliz üniforması bulmuştuk; bu üniformaların bir gün işine yarayabileceğini sezen Surcouf, onları *La Confiance*'ta alıkoymuştu.

Surcouf'un bu sözlerini herkes hemen anlamıştı ve bütün yüzlerde endişenin yerini tebessüm almaktaydı; İngiliz üniformaları kasalardan çıkarıldı ve iki güverte arasına serildi; her denizci bir ambar ağzından ulusal giysimizle indi ve kırmızı üniformayla yukarı çıktı: Daha beş dakika geçmemişti ki güvertede sadece İngilizler vardı.

O zaman otuz adamımız kollarını askıya aldı, diğerleri de başlarına kırmızıya boyanmış çaputlar sardı: Bu kan bir tavuğun canına mal olmuştu. Bu sırada alabandanın dışına, gülle deliklerini tıkamak için kullanılan tahta levhaların taklitleri çivilendi; sonra sandallarımızın kemerleri çekiç darbeleriyle çökertildi. Nihayet, hakiki İngiliz'imiz, baştercümanımız, üzerinde kaptan üniformasıyla komutan sandalyesini ve ses borusunu aldı; tayfa gibi giyinmiş Surcouf, o sırada yanına yerleşti ve söyleyeceklerini kulağına fısıldamak için hazırlandı.

Bléas adındaki yiğit bir teğmen, kafasında İngiliz subaylarının kaskıyla, Surcouf'un yakınında durmaktaydı.

— Emrinizdeyim kaptan, umarım kılığımı beğenirsiniz, dedi ona.

— Harikasınız, dedi ona Surcouf, gülerek; yalnız, maskaralık ve dalga geçme zamanı geçti. Bana çok dikkat edin,

Bléas, çünkü size verdiğim görev çok önemli; bu görevi yerine getirmeniz için iki sebep var: *La Confiance*'ın armatörünün yeğenisiniz ve şirketin hissedarısınız; ayrıca, İngilizceyi mükemmel konuşuyorsunuz; bir de cesaretinize, zekânıza ve soğukkanlılığınıza da inancım tam.

— Kaptan, ancak söylediğimi tekrar edebilirim size: Emrinizdeyim.

— Sağ olun. Bléas, futaya* binecek ve *La Sibylle*'e gideceksiniz.

— On dakika sonra beni geminin güvertesinde göreceksiniz kaptan.

— Hayır! Daha oraya gelmedik, dedi Surcouf ve olay bu kadar basit değil. Beş dakika sonra siz içindeyken futanızın suyla dolmasını istiyorum.

— Futa suyla dolsun, ben onunla birlikte batayım, yüzerek kurtulmaya çalışırken köpekbalıklarına yem olayım; hepsi tamam da, benim asıl anlamak istediğim, bütün bunların *La Confiance*'ı kurtarmaya ne faydası olacağı.

— Başınıza bir kötülük gelmesini istemediğimden emin misiniz Bléas?

— Tabii ki kaptan.

— Öyleyse benden açıklama istemeyin.

— Benim için bu yeterli; ama ya yanımda gelecekler?

— İçiniz rahat olsun, önceden haber verilmezse rollerini daha iyi oynarlar; iki tarafın da, ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduğuna inanmadığımın kanıtı ise işte: Size yüz İspanyol altını, arkadaşlarınızın her biri için de yirmi beş altın. Bu parayı tutumlu kullanmayın; maaşınıza dahil değildir ve tutsaklığınızda karşılaşabileceğiniz dertleri halletmeye yöneliktir; ama hiçbir şeyden çekinmeyin, bu parayı harcayacak zamanınız olmadan tutsaklığınızın biteceğini garanti ediyorum; size karşılık elli İngiliz vermem gerekse bile. Şimdi, bu yüz İspanyol altını ve ganimet paylarınız haricinde,

---

* Dar, uzun ve hafif yarış kayığı; uzunluğu yaklaşık 8 metredir. (ç.n.)

siz ve adamlarınız için toplam miktardan harikulade bir ikramiye ödenecek.

— Ah! Ona gelinceye kadar kaptan...

— Pöh! Olsun: Altın uğur getirir. Beni iyi anladınız mı?

— Tamamıyla.

— Sakın yüzmek için atlamayın.

— Ama ne yapalım? Kendimizi bırakıp boğulalım mı? diye haykırdı Bléas hayret içinde.

— Hayır; fakat su ayak bileğinizi geçer geçmez, *La Sibylle*'e doğru dönecek ve güzel bir İngilizce'yle yardım isteyeceksiniz. Anlaşıldı değil mi?

— Evet kaptan, anlaşıldı.

— Öyleyse tokalaşalım ve filikaya atlayalım.

Sonra, futanın reisine hitap ederek:

— Kernoch, evladım, bana güvenirsin, değil mi?

— Bu da sorulur mu? Elbette güvenirim size!

— Öyleyse endişelenme, şu şarabı şerefime iç, şu halat örme kamasını al, sonra, fırkateynin yarı yoluna geldiğinizde, futanın zeminine iki üç sıkı darbe indir ki hemen suyla dolsun.

O zaman, ağzını reisin kulağına, elini de cebine yaklaştırarak ona alçak sesle bir şeyler söyledi ve bir kâğıt rulosunu cebine sıkıştırdı.

— Zahmet etmeseydin, dedi Kernoch, ama önemi yok, kaptan.

— Beni öpmüyor musun peki?

— Ne demek! Hem de zevkle, diye cevapladı denizci.

Ve çiğnediği yumurta büyüklüğündeki tütünü ağzının dibine iterek Surcouf'un her bir yanağına, halk arasında dadı öpücüğü denen o kocaman öpücüklerden kondurdu.

Kısa süre sonra, Mösyö Bléas'ın komutasındaki futa, gemimizden ayrılıyordu.

Sıkıştırılan *La Confiance*, gabyalar dışında bütün yelkenlerini indirdi, rüzgârı arkadan aldı, bir pare top atarak

İngiliz bandırasını çekti, iskele tarafından orsaladı ve durdu. Milliyetimize tam olarak güvenemeyen *La Sibylle* ise, bizi salvosunun menzilinde tutmayı sürdürerek bataryasının lombarlarında fazlalık eden birkaç sözümona balyayı suya bıraktı, dehşet verici top kuşağını önümüzde sergiledi ve iskele tarafımızda durdu.

Bu seyirle yolumuza devam ediyorduk ki İngiliz kaptan bize nereden geldiğimizi ve bunca açık yelkenle neden bu kadar yanaştığımızı soruyordu.

Surcouf'un fısıldadığı tercüman, kamuflajına rağmen *La Sibylle*'i zaten tanıdığımızı, bu kadar hızlı yanaşmamızın nedeninin de kaptanına verecek bir müjdemiz olduğunu söyledi.

— Ne müjdesi? diye bizzat sordu kaptan, elindeki ses borusuyla.

— Terfi ettiğiniz müjdesi, diye cevapladı tercüman, sarsılmaz bir soğukkanlılıkla.

Surcouf bu cevabı ona fısıldarken, insanın gönlünden geçenleri ne kadar iyi bildiğini ispatlıyordu: Kendisine bir müjde verilen insan, bunu ona bildirenin doğru söyleyip söylemediğinden nadiren kuşkulanır. Böylelikle, o andan itibaren, İngiliz kaptanın yüz ifadesinde kuşkudan eser kalmadığını görebildik.

Ama yine de, kafasını sallayarak:

— Tuhaf bir şey bu, dedi, tekneniz bir Fransız korsan gemisine ne kadar da benziyor.

— Zaten öyle kaptan, diye cevapladı tercüman, hem de en ünlüsünden, Gascogne kıyısında ele geçirdik onu. Ama Bordeaux'nun korsan gemileri dünyanın en hızlıları olduğundan, yolculuğun devamı için onu kendi gemimize tercih ettik; Surcouf'un peşine düşüp Tanrı'nın yardımıyla onu yakalamak istiyoruz.

Tercümanımızla İngiliz kaptanın konuşması sürerken, futadaki adamlar birden korku dolu çığlıklar atmaya baş-

ladılar; gerçekten de filikaları su almaya başlıyor ve gözle görülür bir hızla sulara gömülüyordu.

Adamlarımıza yardım göndermesi için yalvarmak üzere hemen fırkateyne seslendik, zira top gülleleri ve makinalı tüfek atışlarıyla şu anda batmakta olandan da fazla hasara uğrayan filikalarımız denize dayanamayacak hale gelmişti.

Denizcinin ilk görevi, en zorunlu kanunu, dost veya düşman, tehlikede olan zavallıları kurtarmak olduğundan, *La Sibylle* denize büyük kayıklar indirdi ve teğmen Bléas ile tayfalarının yardımına koşuldu.

— Siz tayfalarımızı kurtarın yeter, diye bağırdı tercüman; biz karaya doğru bir kaçamak yapacağız, onları da dönüşte filikayla birlikte alırız.

La Confiance bu manevrayı yapmak için mizanasını indirdi, babafingosunu ve büyük flokunu kaldırdı, randa yelkenini açtı ve böylelikle fırkateynin önünden ilerlemeye başladı.

Surcouf gerçek bir deha parıltısı göstermişti ve o zaman, artık hiçbir endişesi kalmadığından, bütün sevincini gösterdi.

— Şu yiğit İngilizlere de bakın siz, dedi, onları sevmemekte ne kadar haksızız. Bakın, adamlarımızın gemilerine çıkmasına yardım ediyorlar. Tamam! İşte, Kernoch sinir krizi geçiriyor. Ya Bléas? İnanın, işte o da bayılıyor. Ah! Sevimli keratalar, onları unutmayacağım; rollerini hayran olunacak şekilde oynadılar; dostlarımız da biz de kurtulduk: Şimdi, manevraya dikkat! Bütün yelkenler fora! Rüzgâra sokul! Borinaları ger! Hey miço, sen de bana bir puro yak getir!

Açıkta esinti daha da kuvvetliydi; *La Confiance* hiçbir zaman böylesine asilce yönetilmemişti. Hızla gitmesine bakılırsa, âdeta bizi kurtardığı tehlikenin bilincindeydi.

Böyle bir gemide olmanın gururuyla, borda boyunca köpükler çıkararak hızla akıp giden suya, müteşekkir bir hayranlıkla bakıyorduk.

Bu yüzden de *La Sibylle*, yaptığımız kurnazlığı anlar anlamaz bizi top atışına tuttu, filikalarını gemiye aldı ve dümeni üzerimize kırdı. Ama biz güllelerin menzilinden çıkmıştık bile.

Hemen sürek avı başladı ve akşama kadar sürdü. Gece olunca, yolumuzu şaşırdık ve İngiliz'e babafingo direklerinden omurgasına kadar çökerterek girdik!*

Anlaşılmasını engelleyebilecek can alıcı yanını kasten çıkardığımız bu hikâyenin son bölümünde René misafirinin kadehine durmadan kâh rom, kâh şekerkamışı rakısı, kâh brendi koymaya devam ettiğinden, son sözleriyle birlikte anlatıcının kafası masanın üzerine düştü; uzun horultuları da bir gün öncesinin gerçekliğinden uykunun krallığına geçtiğini gösterdi.

LII
Surcouf

René bilgi toplamış ve Surcouf'un sefer için tayfa yazma işini sabahları sekizle on arası yaptığını öğrenmişti.

Böylece René sabah saat yedi buçukta, uzun bir yoldan geldiğini göstermek ve Surcouf'un karşısına üzerinde terzi dikimi elbiselerle çıkmaktan daha olumlu bir izlenim uyandırmak için gece kuruyan bir gün önceki giysilerini giyiyordu. Sekizde Porcon de la Barbinais Sokağı'na vardı, sonra, Boucherie Sokağı'ndan geçerek Dinan Sokağı'na ulaştı. Sokağın en ucunda, surların ve aynı adı taşıyan kapının yanında, avluyla bahçe arasında büyük bir yapı olan Surcouf'un evi bulunuyordu.

René'den önce gelen bir düzine kadar tayfa, girişteki odada bekliyorlardı; sırası gelen içeri alınıyordu; kimse kimsenin sırasını almasın diye, ilk odanın kapısında oturan bir tayfa, içeri girişte gösterilen sıra numaralarını yazıyordu.

---

* *Histoire de Robert Surcouf*, a.g.e., (bununla birlikte, sahte İngilizler olgusunu zikretmemektedir). (Fr.e.n.)

René sırasını beklemek zorundaydı; altıncıydı; beklerken her ülkeden silah armalarıyla dolu duvarlara bakarak oyalandı.

Siyah bir Java parsının postu üzerinde, ufacık bir çizikle bile ölümcül olabilen zehirli eğri hançerler, en korkunç zehirlere batırılmış oklar ve kılıçlardan bir koleksiyon duruyordu. Bir Atlas aslanının postu üzerinde, Tunus hançerleri ve Cezayir *flissa*'ları,* gümüş kabartmalı topuzcuklarla süslü tabancalar, tabanları hilal gibi kıvrık kılıçlardan bir koleksiyon duruyordu.

Bir bizon postu üzerinde yaylar, savaş baltaları, kafa derisi yüzme bıçakları ve namlusu yivli İngiliz tabancaları duruyordu.

Son olarak da bir Bengal kaplanının postu üzerinde, ağzı yaldızlı ve yeşimtaşı saplı kılıçlar, fildişi ve kırmızı akik saplı telkâri hançerler, gümüş yüzükler ve bilezikler vardı.

En nihayetinde dünyanın dört bir köşesi bu bekleme odasının dört duvarında silahlarıyla temsil edilmekteydi.

René'nin bu ganimetleri merakla incelediği ve yirmi kadem uzunluğunda bir timsahın katı hatlarını ve onun iki misli uzunluğunda bir boa yılanının kıvrımlarını takip ederek tavana baktığı esnada, sıralarını bekleyen üç dört gönüllü geçmişti bile; ayrıca on gönüllü de numaralarını alıp beklemeye başlamışlardı.

Zaman zaman, silah sesleri işitiliyordu; nitekim Surcouf, önünde tabancalar, pencerenin kenarına oturmuştu, iki üç subayı da büyük bir bahçedeydi; üzerlerinde dümdüz olmuş mermi izleri görülen döküm levhalara uzaktan atış talimi yaparak eğleniyorlardı.

Silah odası olarak kullanılan ikinci bir odada, muhtemelen korsan gemisinde subay adayı ya da teğmen olan üç dört genç, kılıç çekme talimi yapıyorlardı.

---

* Uzun, asimetrik ağızlı, sivri uçlu ve tek tarafı keskin büyük Kabiliye bıçakları. (ç.n.)

René her ne kadar sıradan bir tayfa gibi giyinmiş de olsa, Surcouf daha ilk bakışta karşısında giysisinin gösterdiğinden daha fazla meziyete sahip bir adamın bulunduğunu anlamıştı: Onu tepeden tırnağa süzdü; bakışları genç adamın kararlı bakışlarıyla karşılaştığında durdu; hayran olunacak boyunu bosunu, ince ve zarif kesimli sakalını inceledi ve bu gözlemini tamamlamak için ellerini görmeye uğraştı; ama eldivenleri vardı; eldivenlerin eskidiği bir gerçekti, ama daha yeni fırçalanmıştı ve onları giyen kişinin lüks içinde olmasa bile lüks özlemi içinde olduğu görülüyordu.

Bu yüzden René'nin ona iki adım kala durup verdiği asker selamına Surcouf, genel olarak denizcilerle yapmaya alışık olmadığı şekilde şapkasını kaldırarak cevap verdi.

René ise Surcouf'u tek bir bakışta incelemiş, muzaffer denizcinin, kısa kesilmiş sarı saçlı, çember sakallı, iri yapılı boynu omuzlarına gömülmüş, uzundan ziyade kısa boylu, büyük ihtimalle Herkül gibi güçlü, otuz bir yaşında bir adam olduğunu görmüştü.

— Ne istiyorsunuz mösyö? diye sordu Surcouf, hafif bir baş hareketiyle.

— Denize açılacağınızı biliyorum, mösyö ve sizinle yola çıkmayı isterdim.

— Tayfa olarak değil herhalde? diye sordu Surcouf.

— Tayfa olarak, diye karşılık verdi René, öne doğru eğilerek.

Surcouf ona tekrar, şaşkınlığından kaynaklanan bütün dikkatiyle baktı.

— Şunu söylememe izin verin ki, diye ekledi Surcouf, kilise korosundaki bir çocuk ayakkabı boyacısı olmak için yaratılmamışsa, siz de tayfa olmak için yaratılmamışsınız gibi geldi bana.

— Mümkündür mösyö, fakat öğrenmeye niyet edilirse, ne kadar güç olursa olsun çabucak öğrenilmeyen meslek yoktur.

— Ama güç de lazım.

— Güç yetersizse mösyö, ustalık çok şeyi halleder. Sanırım büyük ya da küçük çanaklıktan bir camadan getirmek ya da çanaklıktan veya çarmıklardan bir düşman gemisinin güvertesine el bombası atmak için çok güçlü olmak gerekmez.

— Bizim işimizde güç gerektiren manevralar da vardır, dedi Surcouf. Bir parçayı kaldırmanız gerektiğini farz edin, kırk sekizlik bir gülleyi topun ağzına yerleştirebileceğinize inanıyor musunuz?

Ve ayağıyla kırk sekizlik bir top güllesini René'ye doğru yuvarladı.

— Bunun kolay bir iş olacağını sanıyorum, dedi René.

— Deneyin! dedi Surcouf.

René eğildi, gülleyi tenis topu alır gibi tek eliyle aldı ve Surcouf'un kafasının üzerinden bahçeye attı.

Gülle yirmi adım kadar yuvarlandıktan sonra ancak durdu.

Surcouf kalktı, gülleye baktı ve tekrar oturdu.

— Bu beni rahatlattı işte mösyö; *Le Revenant*'ın bordasında, ben dahil, şu yaptığınızı yapabilecek beş altı adamım var. Elinizi görmeme izin verir misiniz?

René gülümsedi, eldivenini çıkardı ve Surcouf'a hassas ve narin elini uzattı.

Surcouf inceledi.

— Şuraya bakın beyler! diye haykırdı, öteki pencerenin kenarındaki subayları çağırarak, gelin de şu tuhaf şeyi görün.

Subaylar yaklaştılar.

— Genç bir kızın eli gibi, diye ekledi Surcouf, ama az önce kırk sekizlik bir gülleyi kafamın üzerinden gördüğünüz mesafeye fırlattı.

Surcouf'un güçlü ellerinin içinde bir kadın eli gibi görünen René'nin eli, Kernoch'un koskocaman ellerinde bir çocuk eli gibi göründü.

— Hadi canım kaptan, dedi Kernoch, bizimle alay mı ediyorsunuz? Buna da el mi denir yani?

Kaba kuvvetin, bariz güçsüzlüğü hor gören hareketiyle eli kendinden uzağa savurdu.

Surcouf, Kernoch'u durdurmak için bir hareket yapmıştı, ama René Surcouf'u bizzat durdurarak:

— Kaptan, dedi, izin verir misiniz?

— Buyur evlat, buyur, dedi Surcouf, üstün zekâlı her insan gibi beklenmedik bir şey karşısında coşkuya kapılarak.

Bunun üzerine René, şöyle bir gerildikten sonra, sadece pencereden değil, penceredeki çubuğun üzerinden bahçeye atladı.

Az önce fırlattığı güllenin birkaç adım ötesinde, muhtemelen Surcouf'un alıştırmalarında kullandığı ve geri getirmeye gerek olmadığı düşünülerek orada bırakılmış benzer bir gülle daha vardı.

René bir gülleyi avcuna aldı, diğerini de dengeli bir biçimde onun üzerine koydu ve kolunu yarım uzatarak ikisini de getirdi; sonra pencerenin yakınına gelince, her bir eline bir gülle aldı, ayakları bitişik olarak pervaza sıçradı, çubuğun altından geçti, salona indi ve güllelerden birini Kernoch'a uzatarak:

— Bu gülleyi benden uzağa fırlatan çıkarsa, dedi, bütün mürettebata benden elma şarabı.

René az önceki hareketlerini öyle bir zarafet ve kolaylıkla yapmıştı ki, oradakiler, gerçekten dökme olup olmadığını görmek için güllelere dokundular.

— Ah! Kernoch, dostum, işte reddedemeyeceğin bir teklif.

— Zaten reddetmiyorum, dedi Kernoch, yeter ki efendim Aziz Jacques yardımını benden esirgemesin...

— O şeref size ait, dedi René, dev gibi Breton'a.

Kernoch kendini bir toparladı, bütün gücünü sağ bacağına ve koluna verdi; ikisi de yay gibi tek bir hareketle boşalınca, gülle pencereden geçti, on adım öteye düştü, üç dört metre yuvarlandıktan sonra da durdu.

— Bir erkeğin bütün yapabileceği budur işte, dedi Kernoch, daha iyisini ancak şeytan yapar.

— Ben şeytan değilim Mösyö Kernoch, dedi René, ama bütün mürettebata şöleni sizin vereceğinizden emin gibiyim.

Ve kolunu sallamakla yetinerek üçüncü seferinde fırlattığı gülle, önce rakibinin güllesinin üç dört adım ilerisine düştü, sonra da neredeyse on adım yuvarlandı.

Surcouf sevinçten, Kernoch ise öfkeden çığlık attı. Diğerleri hayret içinde sessiz sedasız kaldılar; René'nin, daha gülleyi fırlatır fırlatmaz, yüzünün korkunç bir biçimde solduğu ve şömineye yaslanmak zorunda kaldığı da bir gerçekti.

Surcouf ona endişeyle baktı, ufak bir dolaba doğru hamle yaptı, oradan çarpışma günlerinde omzuna astığı bir içki matarası aldı ve René'ye uzattı.

— Sağ olun, dedi René, ben brendi içmem.

O zaman bir tepside yanında bir bardak ve şekerle duran su sürahisine gitti, bardağa birkaç damla su koydu ve içti.

Hemen o an dudaklarında tekrar bir tebessüm ve yanaklarında bir kırmızılık belirdi.

— Rövanş ister misin Kernoch? diye sordu orada bulunan genç bir deniz teğmeni.

— İstemem! diye cevapladı Kernoch.

— Hoşunuza gidecek başka bir şey yapabilir miydim? diye sordu René.

— Evet! dedi Kernoch, haç çıkarın.

René gülümsedi ve pazar duasının başında söylenen, "göğün ve yerin yaratıcısı kadirimutlak Baba Tanrı'ya inanıyorum," sözlerini tekrar ederek haç çıkardı.

— Beyler, dedi Surcouf, rica ediyorum, beni bu delikanlıyla yalnız bırakın.

Hepsi çekildi; Kernoch homurdanıyor, diğerleri de gülüşüyordu.

Surcouf'la yalnız kalınca, René yine önceki sakin ve sade tavrını takındı. Başka biri olsa birkaç sözle az önce kazandığı zafere imada bulunmadan edemezdi; ama o sakince Surcouf'un konuşmaya başlamasını bekledi.

— Mösyö, dedi gülerek Surcouf, az önce önümde yaptığınızdan, başka bir şey bilip bilmediğinizi anlayamam; ama dört kadem yükseğe sıçrayıp kırk sekizlik bir gülleyi eliyle fırlatan bir adam, benim gemim için daima yararlıdır. Şartlarınız nedir?

— Bordada bir hamak, tayın yemeği ve canımı Fransa'ya feda etme hakkı, bütün arzum budur mösyö.

— Sevgili mösyö, dedi Surcouf, bana verilen hizmetlerin karşılığını ödeme gibi bir alışkanlığım vardır.

— Fakat hiç deniz yolculuğuna çıkmamış, hangi görevi üstleneceğini bilmeyen bir denizci size hiçbir hizmette bulunamaz; bilakis ona mesleğini öğreterek asıl siz bir hizmette bulunmuş olursunuz.

— Mürettebatımın ganimetlerimde üçte bir hakkı vardır; tayfalarımın en iyileri ve en kötülerinin şartlarında hizmetime girmek işinize gelir mi?

— Hayır kaptan, zira hiçbir şey bilmediğimi ve her şeyi öğrenmem gerektiğini gören tayfalarınız beni hakkımla kazanmadığım bir parayı çalmakla suçlarlar. Altı ay sonra isterseniz bu konuyu tekrar tartışırız; bugünlük burada bırakalım.

— Fakat sevgili mösyö, dedi Surcouf, sadece Milon de Crotone gibi jimnastik yapmayı ve Remus gibi muştalı eldivenle dövüşmeyi bilmiyorsunuz ya. Örneğin avcı mısınız?

— Avcılık gençlik eğlencelerimden biri olmuştur, diye cevapladı René.

— Avcı olduğunuza göre tabanca kullanmayı da biliyor musunuz?

— Herkes gibi.

— Eskrim yapar mısınız?

— Öldüreni utandırmayacak kadar.

— Öyleyse! Gemimizde keskin nişancılar ve nöbette olmadığı saatlerde mürettebattan herkesin kılıçla vuruşarak oyalanabileceği bir eskrim salonu var, diğerleri gibi yaparsınız ve üç ay geçmeden ötekiler kadar güçlü olursunuz.

— Umarım, dedi René.

— Öyleyse bir tek maaş meselesi kaldı; onu da altı ay sonra değil, bu akşam birlikte yemek yerken hallederiz; bugün akşam yemeğini birlikte yeme zevkini bahşedersiniz umarım.

— Ne demek! Bu şereften dolayı size müteşekkir kalırım kaptan.

— Bu arada, nişancılarımızı görmek ister misiniz? Kernoch'la Bléas kapışmışlardı; hemen hemen aynı güçte oldukları için de, bir başladılar mı kolay kolay bitiremezler.

Surcouf, René'yi diğer pencereye götürdü.

Bu pencereden, yirmi beş adım öteye yerleştirilmiş döküm bir levha görülüyordu; nişan noktası, levhayı ikiye bölen bir tebeşir çizgisiydi.

İki denizci yeni gelenleri umursamadan hesaplaşmalarını sürdürdü; her iyi atıştan sonra seyirciler alkışlıyordu.

Birinci sınıf olmasalar bile, iki atıcı da kayda değer bir beceriye sahiptiler.

René de diğerleri gibi alkışladı.

Kernoch tam nişan çizgisinin üzerine bir mermi gönderdi.

— Bravo! dedi René.

Kuyruk acısı taze olan Kernoch, hiçbir şey söylemeden Bléas'ın elinden ikinci tabancayı aldı ve René'ye uzattı.

— Bununla ne yapmamı istiyorsunuz, beyefendi? diye sordu René.

— Demin bize gücünüzü gösterdiniz, dedi Kernoch; şimdi de umarım nişancılığınızı göstermeyi reddetmezsiniz.

— Elbette! Seve seve mösyö. Tam çizgiden vurduğunuza göre, bana pek az şans bıraktınız; fakat sizin de fark edeceğiniz gibi merminiz soldan ziyade sağa meylediyor.

— Ne olacak yani? dedi Kernoch.

— Şu olacak, dedi René, benim mermim daha ortaya girecek!

Ve nişan almaya zaman bırakmayacak kadar hızla ateş etti.

Mermi tam çizginin üzerine gitti ve bu çizgiyi iki yandan ortalayan gümüş rengindeki leke pergelle ölçülmüş gibiydi.

Tayfalar birbirlerine şaşkınlıkla baktılar. Surcouf bir kahkaha patlattı.

— Söyle bakalım Kernoch! diye sordu ikinci lostromosuna, buna ne dersin?

— Bir tesadüf olabilir derim, ama bir daha denersek...

— Bu yüzden, dedi René, demin yaptığım şey çocuk oyuncağı olduğu için bir daha denemeyeceğim, ama size bir başka oyun önereceğim.

Etrafına bir bakındı, bir masanın üzerinde mektup mühürlemede kullanılan kırmızı hamurlardan gördü; beşini aldı, eliyle çubuğa tutunarak bahçeye sıçradı ve beş hamuru levhaya bir karo beşlisi oluşturacak şekilde yapıştırdı; aynı çeviklikle pencereye tırmanarak tabancaları aldı ve beş mermi atışıyla mühür hamurlarını ortadan yok etti; levhanın üzerinde hiç hamur izi kalmamıştı.

Sonra, tabancayı Kernoch'a uzatarak:

— Sıra sizde, dedi.

Kernoch kafasını salladı:

— Sağ ol, dedi, iyi bir Breton ve iyi bir Hıristiyan'ım; bu işte bir şeytanlık var, artık bu işe hiç karışmam.

— Haklısın Kernoch, dedi Surcouf ve de şeytan bize kötü bir oyun oynamasın diye, onu *Le Revenant*'da yanımızda götüreceğiz.

Ve geminin eskrim öğretmeninin bulunduğu yan odanın kapısını açtı; zira bütün beden alıştırmalarında usta olan Surcouf, tüm denizcilerinin de kendisi gibi usta olmalarını istiyor, onlara hem kılıç, hem pala dersleri veren bir eskrim öğretmenini mürettebatında bulunduruyordu.

İçeride saldırı hamleleri yapılıyordu.

Surcouf'la René bir an baktılar.

Surcouf kendisine kötü savuşturulmuş gibi görünen bir hamle hakkında René'nin fikrini sordu.

— Ben olsam, dedi genç adam, bir *quarte** hamlesiyle savuşturur, düz hamleyle de karşılık verirdim.

— Mösyö, dedi eskrim hocası, bıyığını burarak, bunun sonu semirmiş bir tarlakuşu gibi tuzağa düşmek olurdu.

— Mümkündür mösyö, dedi René; tabii eğer paradımda ve karşı hamlemde çok ağır davranırsam.

— Mösyö ders almaya mı geldi? diye sordu eskrim öğretmeni, Surcouf'a doğru gülerek.

— Gardınızı alın sevgili dostum Bras-d'Acier,** dedi Surcouf, mösyö size ders vermeye gelmiş de olabilir. Buraya gelene kadar şimdiden iki kişiye ağızlarının payını verdi; öğrenciniz flöresini ona verebilirse, belki çok geçmeden üçüncü dersi de siz alırsınız.

— Chasse-Bœuf, dedi eskrim öğretmeni, flörenizi mösyöye verin, size verdiği tavsiyeyi kendi denemeye çalışacak.

— Böyle bir şey olmayacak, Mösyö Chasse-Bœuf, dedi René; bir eskrim hocasına dokunmak nezaketsizliktir, kendimi korumakla yetineceğim.

René son derece kendine has bir zarafetle öğrencinin elinden flöreyi aldı, âdetlere uygun bir biçimde selamladı ve gardını aldı.

Bunun üzerine, sanatının bütün inceliklerini yararsızca kullanan, ama bir şey elde edemeyen öğretmen Bras-d'Acier ile ilginç bir mücadele başladı. René ilk dört paradı uygulayıp karşı hamleye hiç tenezzül etmeksizin rakibinin kılıcını sürekli kendinden uzak tuttu. Kaldı ki Bras-d'Acier de unvanını hak ediyordu; on beş dakika boyunca hünerlerini, düz hamlelerini, kılıç tokuşturmalarını deneyerek bütün eskrim repertuvarını tüketti; zaten karmaşık olan hamleleri daha da karmaşıklaştırdı; ama hepsi yararsız oldu: Flöresinin ucu rakibinin ya sağından ya da solundan geçti.

---

* Eskrimdeki sekiz klasik saldırı ve savuşturma biçiminin dördüncüsü. (ç.n.)

** Çelikkol. (ç.n.)

Öğretmen Bras-d'Acier'nin aman dilemek istemediğini gören René, giriş selamını verdiği zarafetle çıkış selamı verdi, Surcouf tarafından sokak kapısına kadar geçirildikten sonra da, tam yemek saatinde, yani beşte geleceği sözünü vererek ayrıldı.

LIII
Le Revenant'ın Kurmay Heyeti

Aynı gün öğleden sonra saat üçte René, Madam Surcouf'un, kendisini iki yaşında bir çocukla oynayarak beklediği kaptanın salonuna alınmıştı.

— Bağışlayın mösyö, dedi kadın, fakat Surcouf, beklenmedik bir işi çıktığından, başta niyet ettiği gibi sizinle uzun uzun sohbet etmek için saat tam üçte burada olamadı; onu beklerken sizi layık olduğunuz gibi ağırlamamı istedi; zavallı bir taşralı kadının kusuruna bakmayın.

— Madam, dedi René, Mösyö Surcouf'un üç yıldır hoş bir hanımla evli olma mutluluğuna eriştiğini biliyordum; eğer Mösyö Surcouf kabul ederse yanına tayfa sıfatıyla gireceğimden, böyle bir isteğin yakışık almayacağını bilmesem, size takdim edilmek için bu saate kadar beklemezdim. Bugüne dek cesaretine hayrandım madam, bugün de fedakârlığına hayran oluyorum. Hiç kimse vatana olan borcunu Mösyö Surcouf gibi ödememişti. Her ne kadar ondan çok şey beklenebilirse de, Fransa'nın ondan isteyebileceği tek bir şey kalmamıştı ve tekrarlıyorum, sizden öpme iznini isteyeceğim bu güzel çocuğun yanından ayrılmak için, özellikle de annesinin yanından ayrılmak için, cesaretten de fazlası gerekir, fedakârlık gerekir.

— Ah! Ne demezsiniz! dedi, cümlenin sonunu işitmiş ve müstakbel denizcinin oğlunu öpüp karısını selamladığını hem babalık, hem kocalık gururuyla gören Surcouf.

— Kaptanım, dedi René, hanımefendiyi ve şu sevimli yavruyu görmeden önce, her türlü fedakârlığı yapabileceğinize inanırdım; fakat onları gördükten sonra, vatan sevgisinin bir insanı en aziz varlığından ayrılmaya kadar götürebildiğinden, siz beni temin etmediğiniz takdirde, kuşku duyarım.

— Peki madam siz ne dersiniz buna? diye sordu Surcouf. Korsan karısı olduğunuzdan beri, bir komplimanı yeni nişanlımmışsınız gibi dile getiren gönüllü tayfa gördünüz mü hiç?

— Şaka yapıyorsunuz! diye haykırdı Madam Surcouf. Mösyö tayfa olmak için gönüllü olmamıştır umarım.

— Tam da tayfa olmak için, madam, her ne kadar aldığım eğitimden dolayı bir salonda kendimi mürettebatınızdaki yiğit insanlara nazaran avantajlı bir konumda bulsam da, gemiye bindiğim andan itibaren en cahilleri bile benden avantajlı olacaktır.

— Size saat üç demiştim mösyö, dedi Surcouf, çünkü *Le Revenant*'ın kurmay heyetinden davetlilerimiz içeri girdikçe, sizi onlara takdim etmek istiyordum; bakın işte...

Tam o anda kapı açılmaktaydı:

— İşte önce ikinci kaptanımız Mösyö Bléas.

— Beyefendinin şöhretini işitme şerefine nail oldum, dedi René; *La Confiance*'tayken, düşman gemisi olduğunu çok geç fark ettiğiniz *La Sibylle* gemisine gitmek için Kernoch Reis'le kendini feda eden beyefendi. Bu cins fedakârlıklar, hem yapanı, hem de kendisi için fedakârlık yapılanı fazlasıyla onurlandırır.

— Umarım siz de bana beyefendiyi takdim edersiniz, dedi Bléas, zira onu sadece, şimdiye kadar gördüğüm en iyi nişancılardan biri olarak tanıyorum.

— Ne yazık ki beyefendi! dedi René, sizinki gibi dikkat çekebilecek göz kamaştırıcı bir geçmişim yok. Adım sadece René ve bütün istediğim, Mösyö Surcouf'un beni *Le Revenant*'a tayfa olarak almayı kabul etmesi.

— Bunun sorulacağı kişi ben değilim, işte baştayfa, dedi gülerek Surcouf.

Aynı anda içeri giren Kernoch'u gösterdi.

— Buraya gelin Kernoch! Az önce burada olmadığınıza üzüldüm, Mösyö René *La Confiance* gemisindeki bir futa reisinden bahsediyordu; bir İngiliz gemisine geçmek için ismini hatırlamadığım genç bir deniz teğmeniyle kendini feda etmiş; gemiye çıktıktan sonra da kusursuz bir sinir krizi rolü yaparak kırmızı giysili beyleri oyalamış; parsın pençesine yakalanmış tavşan gibi *La Confiance*'ın kaptanı da o sırada yelkenleri fora, tüyüyormuş.

— İnanın, dedi Kernoch, René'yi göstererek, mösyö orada olsaydı, her şey çok daha basit olurdu: Hedefini şaşmaz Lepage tabancalarımızdan birini verir ve "Şu salağın kafasını dağıtın," derdiniz. Tabancayı alır ve kafasını dağıtırdı ki ,bu da o gemide benim sinir krizimden daha iyi bir şamata çıkarırdı. Ah! Bu sabah Mösyö René bize silah dersi verdiğinde orada değildiniz Teğmen Blaise. Buna üzüldüm; ama eğer ümit ettiğimiz gibi bizimle gelirse, o küçük aleti nasıl kullandığını görürsünüz. Flöreyi nasıl kullandığına gelince, işte dostumuz Bras-d'Acier, bu konuda size mümkün olan tüm bilgileri verecektir.

— Yanılıyorsunuz Kernoch, dedi eskrim öğretmeni, zira mösyö, yönelttiğim bütün hamleleri savuşturma onurunu bana bahşetmesine rağmen, bir kere bile mukabelede bulunma zahmetine girmedi.

— Benim açığımı sezmiş olmanızdandı bu Mösyö Bras-d'Acier, dedi René; savunmada saldırıdan daha iyiyim; eskrim hocam Belloni adında yaşlı bir İtalyan'dı, bir kere isabet ettirmek yerine, üç hamle savuşturmayla rakibin daha güç duruma sokulduğunu iddia ediyordu: Mademki aynı kapıya çıkıyor, o zaman savuşturmak varken isabet ettirmenin faydası ne?

— Şimdi, dedi Surcouf, size takdim edeceğim sırf şu iki döküntü kaldı: Sanırım dünyadaki en iyi iki bombacı bunlar-

dır; akşam yemeğine geciktilerse de, dövüşte mevzilerindeki yerlerini almak için geç kalmayacaklarına sizi temin ederim; biri mizana çanaklığında, diğeri de anadirek çanaklığındadır. Ve şimdi Mösyö René, Madam Surcouf'un koluna girin de yemek salonuna geçelim.

Hizmetçi bir kadının götürmek için bu daveti beklediği küçük Surcouf, söz dinleyen bir çocuktu ve ilk söylenişte odasına çekildi.

Taşra sofralarının şatafatı bilinir; Surcouf bu bakımdan ismi anılan biriydi: Onun akşam sofraları Homeros'un kahramanlarını bile tatmin ederdi; onun kahramanları da Diomedes gibi yiyor, Aias gibi içiyorlardı. Kendisine gelince, bizzat Bacchus'a meydan okuyabilirdi. Yemeğin çılgın bir neşe içinde ve bilhassa gürültülü geçtiğini söylemesek de olur. Sadece su içen René'ye o kadar çok takıldılar ki sonunda aman dilemek zorunda kaldı; eskrim öğretmeni Bras-d'Acier haricinde hepsi bu özrünü kabul etti. O zaman, René bu ısrardan bezmiş bir halde, içine düştüğü aşırı müşkül durumdan dolayı Madam Surcouf'tan özür diledi ve onun sağlığına içme izni istedi.

İzin verildi.

— Şimdi madam, dedi, sıkı bir içiciye layık, yani iki üç şişe alabilen bir kupanız var mı?

Madam Surcouf'un talimatı üzerine bir hizmetkâr, üzerini süsleyen armalardan İngiliz yapımı olduğu anlaşılabilen bir gümüş kupa getirdi. İçine üç şişe şampanya boşalttı.

— Mösyö, dedi eskrim öğretmenine, bu kupayı Madam Surcouf'un sağlığına içme şerefine nail olacağım. Farkındaysanız beni buna siz zorladınız; doğrusu, sofraya otururken sadece su içtiğimi söylemiştim. Fakat bu kupa boşalınca, sizin de onu dolduracağınızı ve benim yaptığım gibi, ama artık Madam Surcouf'un sağlığına değil, kocasının zaferine içeceğinizi umuyorum.

Eskrim öğretmeninin hiçbir şey söylemeksizin, sadece gözlerini iyice açarak dinlediği bu ufak söylev, bir alkış tufanıyla karşılandı.

René Madam Surcouf'u selamlamak için ayağa kalkmıştı ve söylediğimiz gibi söylevi alkışlarla karşılanmıştı; fakat şampanya gibi baş döndürücü bir içkiyle ağzına kadar dolu olan o devasa kupayı, soğuk, hüzünlü bir ifadeyle, yaptığı işi küçümseyen bir tebessümle dudaklarına götürdüğü görüldüğünde, ortalığı sessizlik kapladı ve en sıkı içicilerin bile çılgınlık diye niteleyecekleri bu işin sonunun nereye varacağını görmek için herkes gözünü genç tayfaya çevirdi.

Ama o, aynı sükûnet ve aynı yavaşlıkla, kupayı hissedilmeyecek biçimde kaldırarak içmeye devam etti ve içinde tek bir köpüklü sıvı damlası kalmayıncaya kadar dudakları kabın gümüş renkli kenarına yapışık kaldı. O zaman kupayı ters çevirerek tabağına koydu ve kehribar renkli içkiden etrafa tek bir damla yayılmadı; sonra tekrar yerine oturdu ve kupayı eskrim öğretmeninin önüne koyarak:

— Sıra sizde mösyö, dedi.

— Ah! Doğrusu iyi hamleydi, dedi Kernoch. Sıra sizde, Üstat Bras-d'Acier.*

Adam bu mücadelenin üstesinden gelemeyeceğini hissetti ve mazeret belirtmek istedi, ama o sırada Kernoch ayağa kalktı ve kupayı kendi isteğiyle boşaltmazsa, zorla ağzına boşaltacağını söyledi; aynı anda da bir şampanya şişesinin tıpa tellerini başparmağıyla koparark gümüş kupaya doldurdu. Bunu görünce, Üstat Bras-d'Acier üç şişeyi teker teker içmek istedi ve bu isteği kabul edildi; ama daha ilk şişeyi içmişti ki aman dileyip artık bir bardak bile içemeyeceğini söyleyerek arkaya kaykıldı; nitekim beş dakika sonra sandalyesinden aşağı kayıyordu.

---

* İçki içme düellosunun hatırlattığı bir anlatı için bkz. Caucase, XLVII, "La Géorgie et les Géorgiens." (Fr.e.n.)

— Sizi Saint-Georges'umuzdan kurtarmama izin verin, dedi Kernoch, dönünce de bu ufak aksiliğin yarattığı soğukluğu unutturmak için size biraz şarkı söylerim.

Büyük kentlerde bile hiçbir akşam yemeğinin, birkaç davetli tarafından ev sahibi ya da sahibesine ya da kendi mesleklerini öven bir şiir söylenmeden bitmediği dönemdi. Dolayısıyla Kernoch'un teklifi coşkuyla karşılandı ve kısa süreli yokluğu esnasında, "Kernoch! Şarkı! Şarkı!" çığlıkları işitildi; o geri dönünce de çığlıklar iyice arttı.

Kernoch kendine yalvartacak adamlardan değildi. Bundan ötürü, başlama işaretini verdikten sonra, sesinin tüm hoş tonları ve yüz mimikleriyle aşağıdaki şarkıyı okumaya başladı:

Black Brig*

Deniz güzelse,
Hele rüzgâr da varsa,
Hey!
Geceleri
Akar gemimiz,
Esinti
Süpürürse
Suyu,
Şrik! Şrak! Evet
El çabukluğu marifet!

— Hep birlikte! diye haykırdı Kernoch.

Nitekim, düzenli horultuları işitilmeye başlanan Brasd'Acier haricinde, bütün davetliler koro halinde devam ettiler:

Esinti
Süpürürse
Suyu,
Şrik! Şrak! Evet
El çabukluğu marifet!

---

* Kara brik (brik: birkaç top taşıyabilen, iki direkli serenli gemi). (ç.n.)

Ön kasaradaki yiğit denizcinin gerçek şiiri olan bu şarkı, bir tayfa sofrasında en büyük ilgiyi görmeliydi; birçok kıta tekrar tekrar söylendi ve yemekten sonra, bravoların ve alkışların sonu gelmeyecek sanıldı. Fakat neredeyse baştayfanın kıtaları kadar büyük coşku yaratan bir şey de, René'nin eskrim öğretmenine meydan okuduğu kupayı boşalttıktan sonra da muhafaza etttiği sükûnetiydi; yüzü ne kızarmış, ne sararmıştı; sözleri de, bir bardak su içip ayağa kalkan birininki kadar anlaşılırdı.

Ardından bütün gözler Surcouf'a çevrildi; onun söyleyeceği bir şarkı, konukseverliğinin değerini iyice yüceltirdi; kendisinden istenileni anladı, gülümsedi ve:

— Pekâlâ öyleyse! dedi. Size, miçolara ders verdiğim zamanlardaki tayfa şarkımı söyleyeceğim.

İçinde, "Şişşşt! Sessizlik!" bağırtılarının yankılandığı bir uğultu duyuldu. Sonra sesler kesildi.

Surcouf düşüncelere daldı ve şöyle başladı:

— Miço, topla ipi direğin dibinden
Ve bir yoma bağı yap hele.
— Bir-ki! Tamam işte! Şeytan ısırır beni!
Üstat, ne burjuvayım ben, ne asker,
İp nasıl eğilir, nasıl bükülür bilirim: Söylerim halimi.

Surcouf bütün kıtaları söyledi ve başarısının Kernoch'unkinden aşağı kalır tarafı yoktu; fakat güzel ev sahibesinin gözlerinde beliren merak, René'nin bütün soğukkanlılığıyla oturmasının doğal mı yoksa iradi nedenlere mi bağlı olduğunu bilme isteğini yansıtıyordu.

Kadın kendini tutamadı ve ona hitap ederek:

— Ya siz Mösyö René, dedi, bize doğduğunuz bölgeden şarkı söylemeyen bir tek siz mi kalacaksınız?

— Maalesef benim doğduğum bir bölge yok Madam, dedi René, Fransa'da doğdum, hatırlamama izin verilen tek şey de bu işte; hafızamı iyice yoklarsam, hatırladığım tek bir

şarkı bulabilir miyim bilmem; gençliğimin bütün sevinçleri, ergenliğimin bütün çiçekleri, üç yıl süren hazin bir kış tarafından harap edildi; ama yine de hafızamı yoklayacağım, eğer orada birkaç kardelen bulursam, onları toplayacağım. Misafirlerinizin huzurunda onlar gibi zafer dolu şarkılar bilmiyor olmamı mazur görün madam; bir sefere çıkarsak, umarım ben de bu eksikliği gideririm; ama o zamana kadar, işte bütün bildiğim.

Ve genç bir kızınki gibi taze ve duru bir sesle, aşağıdaki şarkıyı söyledi:

Olsaydım güneş ışını,
Gelirdim sarmaya seni ışığımla,
Aşkla dolup taşarak:
Ama soluklaşırdım etrafında
Gözkapağının...

Olsaydım o mutlu ayna
Odanda seni yansıtan,
Görürdün bende kendini:
Razı ol görmeyi kalbimde
*Şu güzel serabı da.**

İzleyen dört kıta da ilki kadar başarılı oldu.

— Beyler, dedi Madam Surcouf, bülbül şakıyınca öteki kuşlar susar. Salona geçelim, kahvemiz hazır.

René kalktı, Madam Surcouf'un koluna girdi ve onunla beraber salona geçti: Daha kadını yeni selamlamış ve kolundan ayrılmıştı ki Surcouf yanına geldi ve bu sefer o koluna

---

* Karakter, vatanseverlik ve canlılık dolu bu üç şarkı, dostum La Landelle tarafından istediğim gibi kulllanmam için bana lütfedilmiştir. Tarih bakımından terslik yaratmasına rağmen bunları kitaba koymazlık edemedim. Palais-Royal'daki kitapçı Dentu'da hepsi bulunabilir. (Dumas'nın notu)./ G. de Landelle, *Le Gaillard d'avant. Chansons maritimes*, 2ème éd. Paris, E. Dentu, Palas-Royal, 17 et 19 galerie d'Orléans, 1865 (en azından *Black Brig* ve *Miçonun Dersleri*, *I. Düğümler*. Birinci Ders). (Fr.y.n.)

girerek onu pencere aralığına götürdü. René, bir astın üstüne gösterdiği saygıyla kaptana eşlik etti.

— Sevgili René, dedi Surcouf, sanırım artık bu şakaya son verme vakti geldi; benden ne istediğinizi ve benimle hangi amaçla ilişki kurmaya çalıştığınızı söyleyin: Gücümün elverdiği ölçüde hoş tutmaya can atacağım değerli bir yoldaşsınız.

— Kaptanım, sıradan bir tayfa olarak işe alınıp mürettebanıza katılmaktan başka bir isteğim olmadı ve şu an için de aynı şey geçerlidir.

— Ama sizi böyle geçici bir hevese kim yönlendirmiş olabilir? İyi bir ailenin evladı olduğunuzu boş yere gizlemeye çalışıyorsunuz; devletin en yüksek görevlerine aday olabilecek bir eğitim almışsınız. Kimlerle bir arada olacağınızdan, sizden ne gibi hizmetler isteneceğinden haberiniz var mı?

— Mösyö Surcouf, her tür gururdan uzak duran benim gibi bir insan, kendine layık olmayan kimselerle bir arada bulunmaz. Görevime gelince, zahmetli olacağını biliyorum; ama güçlü olduğumu biliyorsunuz, becerikli olduğumu gördünüz; sadece su içiyorum ve başkalarını sarhoş edecek kadar şarap içmeye zorlandığım zaman da, gördüğünüz gibi, şarabın benim üzerimde hiçbir etkisi olmuyor. Tehlikeye gelince, sanırım şarapla ilgili dediğimi bu hususta da söyleyebilirim: Ölümü onunla içli dışlı olacak şekilde uzun süre boyunca her gün bekledim; silahımı ve ustamı seçme hakkı verildiğinde de tayfa oldum; tanıdığım en yiğit ve en dürüst subaylardan olduğunuz için, sizi de kendime şef olarak seçtim.

— Sizi uyarmalıyım mösyö, dedi Surcouf: Bizde işe alınan bir tayfa, sıradan bile olsa, şartlarını beyan eder ve işle ilgiliyse bunlara saygı gösterilir.

— Yol arkadaşlarımın işini ve yaşamını paylaşmayı arzuluyorum; tayfa olarak üzerime düşen işlerin hiçbirinden bağışlanmayı hak etmedim; sizin de kolaylıkla anlayacağınız gibi beni tiksindirebilecek tek şey, kendime ait bir hamağımın olmaması olurdu.

— Reddedemeyeceğim derecede kolay bir şey bu; ama size daha iyisini de önerebilirim: Yazıcım olmak ister misiniz? Bir hamakla kalmayıp çalışma odanız da olur.

— Minnet duyarak kabul ederim; yeter ki bu mevki, denizcilik görevlerimi yerine getirme ve gerekirse dövüşme özgürlüğümü elimden almasın.

— Denizcilik görevlerinden muaf tutulmamanızı seve seve kabul ederim, dedi Surcouf gülerek, ama çarpışma günlerinde desteğinizi almayacak kadar enayi değilim.

— Hatırım için bir şey daha yapabilir misiniz? Kendi silahlarımla dövüşmek istiyorum, yani alışık olduğum silahlarla.

— Dövüş anı gelip çattığında, silahlar güverteye çıkarılır: Herkes işine geleni alır; siz de odanızdan kendi silahlarınızı alırsınız: Hatırınız için yaptığım pek bir şey yok yani.

— Son bir rica: Coromandel veya Bengal kıyılarına yanaşırsak, elbette masrafını kendi cebimden karşılama kaydıyla, kaplan ya da pars avına çıkmama izin verir misiniz? Bugüne dek bahsini o kadar çok duysam da bu avlara hiç katılmadım. Ayrıca subaylarınızdan birinin hayatını tehlikeye atmaya çekindiğinizde, o görevi bana verin; hayatı benim hayatta kalmama bağlı olan hiç kimse yok ve peşimden kimse üzülmeyecek.

— Ganimet günlerinde size subay muamelesi yapmama da izin verin o zaman, dedi Surcouf, ganimet şöyle paylaştırılır: üçte biri bana, üçte biri subaylara, üçte biri de askerlere.

— Kendi payımla istediğimi yapmama izin var mı? diye sordu Surcouf.

— Zaten size ancak yeter, diye cevapladı Surcouf.

— Şimdi de kaptanım, bir soru daha sormama izin verin, dedi René, elinizdeki silahlara güveniyor musunuz?

— Kesinlikle güveniyorum. Bir karabinam, *Foudroyant* adını verdiğim bir çifte tüfeğim ve bildiğiniz şişe kıracaklarım var.

— Şişe kıracağıyla neyi kastediyorsunuz?

— Tabancalarımı. Denizdeyken, adamlarıma talim yaptırmak için yardımcı yelkenlerin seren ilavelerine şişeler bağlatırım; bütün tayfaların bu alıştırmaya katılma hakkı vardır; yalpaya ve sallanmaya rağmen bir şişe vuran herkesin hakkı, tüfekle vurduysa bir ekü, tabancayla vurduysa da beş eküdür.

— Bu alıştırmaya da katılmak isterim, tabii ödüllerimi istediğim gibi kullanma hakkıyla.

— İstediğinizde katılabilirsiniz; şimdi de mütevazı taleplerinize rağmen, bu seçimi ister içinizden gelen bir sesi dinlediğiniz, ister de iradenizin üzerinde bir güç tarafından sürüklendiğiniz için yapıyor da olsanız, ciddi ciddi düşünmenizi tavsiye edeceğim sevgili René. Size rağmen de olsa, sizinle bir yere varmak istiyorum. Şimdi, bütün şartlarda anlaştık mı? Benden isteyeceğiniz başka bir şey var mı? Size sunabileceğim başka bir şey var mı?

— Başka hiçbir şey yok kaptanım, teşekkür ederim.

— Dost olduğunuz Kernoch, sizi mesleğimizin pratik uygulamaları hakkında bilgilendirir; ben ise, eğer siz de isterseniz, daha yüksek bilgileri verme işini üstlenirim. Bakın, Madam Surcouf bir elinde kahve fincanı, öteki elinde likör kadehiyle sizi arıyor.

René kibarca selamlayarak Madam Surcouf'a yaklaştı:

— Beni mazur görün hanımefendi, dedi, asla kahve ya da likör içmem.

— Dediklerine göre şampanya gibiymiş, dedi Kernoch, genç denizcinin özürlerinin arasına kaba şakasıyla girerek: Az içtiğiniz zaman kötü gelir.

— Madam Surcouf, dedi René, az önce kazandığım kaba zaferin, hayatımda katıldığım en sevimli akşam yemeklerinden birini mahvetmek üzere olan Üstat Bras-d'Acier'nin alaylarını bertaraf etme arzusundan başka bir nedenle olduğunu zannederse üzülürüm.

— Mademki sıra tatlıya geldi, dedi bir ses, artık yemeğinizin mahvolmasından çekinmezsiniz umarım.

— Bakın hele, dedi René, Üstat Bras-d'Acier baygınlığını atlatmış; komplimanlarımı sunmama izin verin mösyö; ben sizin yarın sabaha kadar kalkamayacağınızı sanıyordum.

— Saint Georges'un kılıcı adına, kaptanım, subaylarınızdan birine böyle hakaret edildiğinde, sizin önünüzde hesap sormamasını istemezsiniz herhalde, hem de derhâl! Kılıçlar! kılıçlar!

Ve az önce şekerleme yaptığı silah salonuna giren eskrim öğretmeni, neredeyse aynı anda, her bir elinde bir kılıçla geri döndü.

Madam Surcouf bir çığlık attı, etrafındakiler Bras-d'Acier'yi sakinleştirmek için koşuştular.

— Mösyö, dedi Surcouf, derhâl evinize dönmenizi ve yola çıkana kadar evinizden çıkmamanızı emrediyorum.

— Bağışlayın, sayın kaptan, dedi René, şu anda geminizin güvertesinde değil, evinizdesiniz; bizi buraya davet ederek, bir anlığına da olsa kendinizle denk kıldınız. Mösyöyü kapıya koyarsanız, tabiatıyla beni de onunla birlikte çıkmak ve rastlayacağımız ilk sokak lambasının altında onu öldürmek zorunda bırakırsınız; buna karşılık, güle oynaya başlayan bir şeyin güle oynaya bitmesine izin verirseniz, hanımefendiye hiç kimsenin öldürülmediği ölümüne bir düellonun ilginç gösterisini sunarız.

— Fakat... diye ısrar etti Surcouf.

— İzin verin kaptanım, dedi René; tek bir damla kan akmayacağına şeref sözü veririm.

— Pekâlâ, madem böyle istiyorsunuz beyler, aklınıza estiği gibi yapın.

Surcouf'un bu izni üzerine, hemen o anda, davetliler salonun iki tarafına çekilerek ortayı boşalttılar.

Düello kavramını kutsal addeden Üstat Bras-d'Acier, önce üstündeki ceketi ve yeleği yere attı ve iki kılıcı saplarından tutarak René'ye uzattı.

René o zaman Üstat Bras-d'Acier'nin alelacele iki düello kılıcı getirdiğini sanırken bir epe bir de flöre* aldığını fark etti.

Bu hatayı ancak o an fark eden René, hızla flöreyi kendine aldı; kılıcın düğmeli ağzını genç adamın elinde gören herkes gülmeye başladı.

Üstat Bras-d'Acier bu gülüşlerin sebebini öğrenmek için etrafına bakındı ve kısa sürede René'nin elinde bir flöre, kendi elindeyse bir epe olduğunu fark etti.

— Ben de bunu söylüyordum ya mösyö, dedi René, henüz yeterince ayılamamış olmalısınız; bununla birlikte, arzumu yerine getirmiş oldunuz; gardınızı alın lütfen, bana ayrıcalıklı davranmayın.

Genç adam da gardını aldı.

— Fakat, diye haykırdı salondakiler, mösyö bir epeyle saldırırken sizin kendinizi bir flöreyle savunmanız imkânsız.

— Ama yine de böyle olacak, diye ağırbaşlılıkla cevapladı René, aksi takdirde yarın beni mösyöyle eşit silahlarla düello etmeye zorlarsınız, o zaman da, bir sahte kabadayı gibi görünmemek için beyefendiyi öldürmek zorunda kalırım, ki bunun tesellisini de asla bulamam. Haydi Üstat Bras-d'Acier, sizi beklediğimi görüyorsunuz: İsterseniz ilk kan dökülene kadar diyelim; hile yapmakla suçlanmamam için de, hanımefendinin de izniyle, sizin gibi yapacağım.

Ve denizci ceketiyle yeleğini bir koltuğun üzerine atarak,en ince patiskadan gömleğiyle kaldı; gömleğin gözalıcı beyazlığı, Bras-d'Acier'nin gömleğinin ağartılmamış rengiyle tezat oluşturuyordu.

Sonra, kendi ekseninde yaptığı ani bir hareketle kılıcın ucu yere gelecek şekilde öyle zarif bir gard pozisyonu aldı ki, seyirciler, olağan bir saldırı hamlesinde yaptıkları gibi, alkışlamadan edemediler.

---

* Ucu sivri olan kılıcın (épée) aksine, flöre, yaralanmaları önlemek için uca konulmuş çiçek biçimli (Fr. *fleur*'den) bir düğmeyle örtülüdür. (ç.n.)

Bu alkışlar eskrim üstadını çileden çıkararak rakibinin üzerine yürümesine neden oldu.

Bunun üzerine, sabahleyin günışığında yaşanan şey, akşamleyin meşalelerin ışığında tekrarlandı; Üstat Bras-d'Acier eskrim repertuvarında bulunan bütün hamlelere, rakibi hatalı saldırıya yönelten fentlere, karşı hamlelere başvurdu; bütün bu hamleler, kendisini ümitsizliğe yönelten bir sükûnet, soğukkanlılık ve sadelikle savuşturuldu; nihayet, son bir fent öyle bir çeviklikle yapıldı ki, epenin ucu deriye dokunmaksızın gömleğe takıldı ve geniş bir yırtık açarak genç adamın göğsünün yarısını açıkta bıraktı.

René gülmeye başladı.

— Şimdi kılıcınızı yerden alacaksınız mösyö, dedi rakibine.

Aynı anda, flöresinin ağzı Üstat Bras-d'Acier'nin silahıyla öyle bir ustalık ve öyle bir şiddetle çarpıştı ki, adam on adım geriye sıçramak zorunda kaldı.

Eskrim öğretmeni rakibinin söylediği gibi epesini almaya eğildiği sırada, René flöresinin ucunu bir mürekkep hokkasına batırıyordu.

— Şimdi, dedi, size karşı üç hamle yapacağım, bu üç darbe göğsünüzün üzerinde bir üçgen çizecek. Gerçek bir düelloda, bu darbelerin her biri ölümcül olurdu. Tekrar iyi dost olduğumuz zaman, ki umarım bu gecikmez, size bu hamleleri savuşturmayı da öğretirim.

Gerçekten de, aynen dediği gibi, üç şimşeğin geçişi görüldü; son şimşekten sonra René geriye sıçradı: Flöresinin düğmesi eskrim öğretmeninin göğsünün sağ tarafına üç siyah nokta bırakmıştı ve bu üç nokta, pergelle çizilmişçesine kusursuz bir üçgen oluşturuyordu.

Ardından, René flöresini bir iskemlenin üzerine bıraktı, yeleğini ve ceketini giydi, şapkasını aldı, el sıkışmayı reddeden rakibine elini uzattı, Surcouf'un elini sıktı; ilk olarak üç şişe şampanyayı bir seferde içerek, ikinci olarak da kendisini

bir düello seyretmek zorunda bırakarak o gün iki kez görgü kurallarının dışına çıkmış olmasından ötürü özür dileyip karısının elini öptü; diğerlerini de dostça bir bakış ve zarif bir hareketle selamlayarak çıktı.

Kapı yeni kapanmış ve Üstat Bras-d'Acier giyinmek için silah salonuna yeni gitmişti ki, herkes *Le Revenant*'ın kaptanının etrafını sararak yeni gönüllü hakkında övgüler düzmeye başlamıştı.

— Peki ama, dedi Surcouf, böyle züppe bir delikanlıyı tayfalığa gönüllü olmaya kim teşvik etmiş olabilir?

— Ben anladım, dedi Madam Surcouf, kocasının kulağına.

— Ne anladın?

— Bir aşk acısı.

— Nereden vardın bu fikre?

— Gömleği yırtıldığında, göğsünün üzerinde, elmaslarla bir rakam yazılı madalyonu tutan altın bir zincirin pırıldadığını gördüm.

— Aşkla ilgili tahminin doğru olabilir, dedi Surcouf, ama bu kadar kibar bir adamı tayfalığa gönüllü olmaya kim zorlayabilir?

— Ah! Orasını bilmem, dedi Madam Surcouf.

— Asıl sır da orada, dedi Surcouf.

Ertesi gün, René'yi Surcouf ile Üstat Bras-d'Acier uyandırdılar.

Gece, özellikle de Surcouf, eskrim öğretmeninin aklını başına getirmişti. René'den özür dilemeye geliyordu.

LIV
Yol Hazırlığı

Az önce anlattığımız olaylardan bir hafta sonra, yani temmuz sonuna doğru, Saint-Malo'nun iç havuza ve dış li-

mana bakan surları ve de bugün bir şosenin altında kaybolmuş Saint-Servan kayalıkları, limanlarda her gün yenilenen, ama yine de kimsenin bıkmadığı bir gösteri için toplanmış meraklı seyircilerle kaplıydı; limandaki bütün gemiler bayraklarla donatılmıştı, limana bakan bütün evlere bayraklar asılmıştı ve her biri on iki kürekçi tarafından çekilen dört kayığın eşlik ettiği dört yüz tonilatoluk güzel bir brik, iç limanın dibinden ilerliyordu; herkes, kalabalığın gürültüsünü bastıran bir sesle, kürekçileri teşvik için bastıra bastıra aşağıdaki korsan şarkısını söylüyordu:

Ya zafer ya ölüm gerek
Gemisi akıp giden korsana
Çekin kürekleri! Yaşasın Fransa!

*Saint-Malo'dan edince avara,**
Döverdi uzun küreklerimiz suyu.

Saint-Malo'dan edince avara,
Döverdi uzun küreklerimiz suyu
Çek küreği! Açık olsun talihin!

Açıkta, açın gözünüzü tayfalar!
En irisidir geminin iyisi.

Açıkta, açın gözünüzü tayfalar!
En irisidir geminin iyisi.
Çek küreği, mavnamız!

Mavnamız akıp gider
Daha diridir uçan balıktan.

O sırada kayıklar ve gemi, Saint-Servan'ı Saint-Malo'dan tek başına ayıran dar kanaldan geçmekteydi ve cıvadranın**

* Kıyıdan uzaklaşmak. (ç.n.)

** Cıvadra: Yelkenli teknelerin baş taraflarından 25 dereceye kadar eğik olarak uzatılan ve pruva direği ile çubuklarının istiralyaları bağlanan seren. (ç.n.)

üzerinde, muhteşem bir biçimde yontulmuş, tabutundan belirip mezar taşını kaldıran bir iskelet görülebiliyordu.

Kaptan Surcouf'un kısa süre önce kendi parasıyla yaptırdığı *Le Revenant*'dı bu; yiğit kaptanının marifetlerini sahnelediği denizlere açılmak için inşa edilmiş olup Atlas ve Hint okyanuslarında bir hortlak gibi tekrar belirecekti.*

Kayaların üzerine yayılmış, surlardan sarkan, pencerelere yığılan bütün ahali, böylelikle şalopalardaki adamlarla göz göze gelince tek bir ağızdan haykırdı: "Yaşasın *Le Revenant*! Yaşasın mürettebatı!"; bu çığlıklara cevaben kürekçiler küreklerini kaldırırken kendileri de ayağa kalktılar ve: "Yaşasın Surcouf! Yaşasın Fransa!" diye bağırdılar.

Malolulların lombarlardan boynunu uzatan on altı adet on ikilik topu, baş tarafta mil üzerine bindirilmiş uzun bir otuz altılık topu saydığı ve kaptanın odasından yirmi dörtlük iki top ağzını şaşkınlıkla fark ettiği sırada, tekrar yerlerine oturan tayfalar gemiyi Surcouf'un evinin karşısına kadar çekerken şarkı söylemeye devam etmekteydiler:

Sımsıkı yakaladık işte,
Paris'e kırdım dümeni.
Çekin küreği, kara insanları!

Damgalı kâğıtlı haramiler
Kesti iflahını, tıktı deliğe.

Damgalı kâğıtlı haramiler
Kesti iflâhını, tıktı deliğe.
Çekin küreği! Vay benim sefaletim!

Fırlarım pabucuma bakmadan
Çıkarım bordaya.
Fırlarım pabucuma bakmadan
Çıkarım bordaya.
Çek küreği! En korsanından!

---

* Le Revenant: Hortlak. (ç.n.)

Korsanın en kötüsü
İlişmez İngiliz'e.

Korsanın en kötüsü
İlişmez İngiliz'e.
Çek küreği!

Ama noterler,
Yargıçlar ve avukatlar
İşte asıl haydut bunlar.

Dinan kapısının, yani Surcouf'un evinin karşısına varmışlardı. Korsanın evinin bütün pencerelerine karısı, çocuğu, akrabaları ve dostları doluşmuştu; sinirli ve şimdiden kaş çatar bir halleri vardı, nitekim gemi tam öğle vakti yola çıkacaktı. On bire az kalmıştı ve daha gemiye Surcouf'un mürettebatından tek kişi bile binmemişti. İkinci kaptanı Bléas'ı, Madam Leroux'nun hanında ve Traversière Sokağı'ndaki adamlarının ne yaptıklarına bakmaya göndermişti; Bléas da az önce ona alçak sesle, İspanya'ya doğru yola çıkan Sezar'ın Sybarisli alacaklıları tarafından ablukaya alınması gibi, mürettebatının da tayfalara borç para vermiş Yahudiler tarafından ablukaya alındığını, adamlarının bu borçlarını kendilerine ödenecek peşinatla ödeme sözü verdiklerini, şimdi de alacaklıların, paraları ödenmeden onları dışarı bırakmak istemediklerini söylemişti. Surcouf'un yanında duran ve onun bu duruma müdahale etmek üzere olduğunu gören René, kaptandan oraya onun yerine gitmeyi ve borçlularla alacaklıları tatlı dille uzlaştırmanın bir yolu olup olmadığını görmeyi istedi.

Surcouf'un gemisine benzer bir geminin yola çıkışını görmemiş olanlar, tahayyül edilebilecek en ilginç ve en tuhaf gösteriyi kaçırmış demektir.

Ödeme bürosunda tayfalara avansları ödenir ödenmez, kadınlar ve alacaklılar koparabilecekleri en büyük meblağı

ellerinden almak için onların üzerine çökerler; ama söylemek de gerekir ki, genellikle kadınlar, bu can alıcı anda, alacaklılardan da beterdir: İki gözü iki çeşme kadınların çığlıkları, gözyaşları, sızlanmaları, Yahudilerin tehditlerine karışır ve onların ithamları Yahudilerinkileri bastırır; bu yüzden, para tacirleri ne kadar açgözlü olursa olsun, neredeyse daima, önce kadınlar paralarını alır; zaten o bahtsız avcı kuşlar da halk nezdinde, hatta yargıçlar nezdinde kadınların daima haklı çıkacağını bilirler; bu yüzden bir yandan saç baş yolarken, neredeyse daima, istemeye istemeye aile içi hesapların önce görülmesini kabul ederler; fakat son kadın da parasını alınca, karabataklar yeni bir şirretlikle avlarına üşüşürler. Bu durumda, Yahudilerin yüklendikleri ilk tayfalar yumuşak davranıp paralarını öderlerse, bu örnek oldukça etkileyici olur; öteki tayfalar da, kimi sövüp kimi iç geçirerek, paranın ellerinden kayıp gitmesine ses çıkarmazlar; fakat ilk alacaklı makul biri çıkmaz da istediği meblağın yarısıyla yetinmezse –ki o yarısı da ona güzel bir kâr bırakmaktadır– eğer ilk borçlu inatçı biri çıkar da isyan etmeye hazır bir halde arkadaşlarına da isyan etmelerini öğütlerse, eğer güvenlik kuvvetlerinin müdahalesi zorunlu hale gelirse, o zaman öfkeli tayfa ve dediği dedik alacaklının söylevleri, Homeros kahramanlarının kışkırtmalarıyla aşık atabilecek saldırılara dönüşür.

Az önce olan da buydu. René gerçek bir kargaşanın ortasına düştü: Onu görünce, tayfalar kendilerine yardım geldiğini anladılar; onu "Kaptan'ın yazıcısı!" bağrışlarıyla karşılarken ortalık bravolarla inledi. Elinde tuttuğu ve altınla dolu gibi görünen bir kese, alacaklılar karşısındaki dâvasını başka bir açıdan savunuyordu; bir masanın üzerine çıktı ve konuşmak istediğini işaret etti.

Hemen o anda sessizlik sağlandı; hem de ne sessizlik! Descartes'ın atomları oradan geçse, onlar bile işitilirdi.

— Dostlarım, dedi, kaptanımız doğduğu şehirde ilk kez gemi donatırken, hangi memleketten olurlarsa olsunlar tayfalarıyla hemşehrileri arasında kavga çıkmasını istemiyor.

Kendisine doğru çevrilen bütün bu kafalar ortasında, ikram ettiği akşam yemeği karşılığında Surcouf üzerine istediği bütün bilgileri derlediği tayfa Saint-Jean'ın başını fark etti:

— Buraya gel, Saint-Jean! dedi adama. Sonra, hem tayfalara hem alacaklılara hitaben: Saint-Jean'ı hepiniz tanıyor musunuz? diye sordu.

— Tanıyoruz, diye cevapladı alacaklılar ve tayfalar.

— Dürüst bir adamdır, öyle değil mi?

— Evet! diye cevapladı tayfalar hep bir ağızdan Evet! Evet! Evet!

— Evet, diye cevapladı Yahudiler, daha alçak sesle ve daha az coşkuyla.

— Hesaplarınızı tutma işini ona veriyorum. Alacaklıların her birine, alacağı ne zamandan kalma olursa olsun yüzde beş faizle paralarını ödeyecek; böylece, bir aylık, on beş günlük, bir haftalık borç vermiş olanlar, paralarını sanki bir yıllık borç vermiş gibi alacaklar.

Yahudiler mırıldandılar.

— Şuraya bak! Ya kabul edersiniz ya da alacağınızdan vazgeçersiniz, dedi René; işte para (keseyi gösterdi), işte cebim: Cebime bir girerse, bir daha ne bu keseyi, ne de içindekileri görürsünüz: bir, ki, üç...

— Kabul ediyoruz! diye bağırdı Yahudiler.

— Saint-Jean, hesapları gör ve acele edelim; kaptan sabırsızlanıyor.

Saint-Jean usta bir muhasebeciydi ve hesaplamaları süratle yapardı; on beş dakikada bütün iş bitmişti; Yahudilerin ilk başta talep ettikleri elli iki bin frangı bulan meblağ yirmi bine bağlanmıştı; Yahudiler de, bakımsız bıyıkları ve sivri sakalları arasından gülümseyerek, bütün alacakları böyle sonuca bağlansa canlarına minnet olacağını itiraf ediyorlardı.

René onlara Saint-Jean'ın kaleme aldığı toplu bir alındı makbuzu imzalattı ve yirmi bin frangı ellerine saydı, böylelikle de borçlular tüm özgürlüklerine kavuştular; kapılar

açıldı, engeller kaldırıldı ve tayfalar, bir hışımla gürültülü ve hızlı bir halde, yola çıkış randevusunun verildiği Dinan kapısına koşturdular.

Gemiye öğle vakti binilecekti; daha on beş dakikaları vardı. Dolayısıyla Surcouf'un alnındaki kırışıklıklar, mürettebatının toplu halde geldiğini görünce düzeldi.

— Ah! İnanın, dedi René'ye, güreş tutabileceğinizi, Junot'yla tabanca atışında yarışabileceğinizi, Saint-Georges'la kılıç tokuşturabileceğinizi, General Bisson'la* kadeh yarıştırabileceğinizi biliyordum; ama diplomaside de Mösyö Talleyrand kadar hünerli olduğunuzu bilmiyordum; bu işi nasıl becerdiniz?

— Onların yerine ben ödedim, diye cevapladı René, yalın bir ifadeyle.

— Onların yerine siz mi ödediniz? diye sordu Surcouf.

— Evet.

— Ne kadar ödediniz?

— Yirmi bin frank, çok kârlı bir alışveriş oldu; elli bin istiyorlardı.

— Yirmi bin frank demek! diye tekrarladı Surcouf.

— Yeni gelenin ayak bastı niyetine ödeme yapması âdetten değil midir? dedi René gülerek.

— Hiç kuşku yok, dedi Surcouf, kendi kendine konuşarak, Çar Petro'nun torunu sanki, atası gibi tayfalığı öğrenmek istiyor.

O zaman, mürettebatına yüksek sesle hitap ederek:

— Hey! Sizi gidi müflis köpekler, dedi, alacaklılarınızın elinden postu deldirmeden benim sayemde kurtulduğunuzu zannediyorsanız yanılırsınız. Bir kere peşinatını ödedim mi, mürettebatım benden bir metelik bile beklememeleri gerek-

---

* Bu generalin öyle bir iştahı vardı ki, tatmin olabilmesi için İmparator'un ona ilave maaş bağlaması gerekmişti; Brillat-Savarin onun hakkında, "öğle yemeğinde sekiz şişe şarap içer ve sadece bir sürahi içmiş gibi şaka yapmaya ve emir vermeye devam ederdi," der. (Fr.e.n.)

tiğini bilir; hayır, ayak bastı niyetine paranızı ödeyen kişi, yeni arkadaşınız René; yirmi bin frank biraz fazla; ama ne yapalım? O da bundan keyif alıyormuş demek; umarım ona minnettar olursunuz ve herhangi bir tehlikeyle karşı karşıya kalırsa, onu kurtarmak için elinizden geleni yaparsınız. Şimdi, artık gemiye binelim.

Surcouf pencerelerinin karşısına, deniz alçaldığında suyun hızlı akıntısına kadar inen bir tür iskele yerleştirtmişti; ama sular yükseldiğinden, dalgalar ilk basamakları kaplamaya başlamıştı bile.

Gemiye çağıran davul sesiyle, denizciler altışar altışar indiler ve her seferinde on iki adam alan şalopalarla *Le Revenant*'a bindiler. Bir saat sonra, yüz kırk tayfa gemiye binmişti; ilk binenlerden biri olan René ise, yol arkadaşlarının teşekkürlerini kabul ediyordu. Daha sonra gelen gemi kurmay heyeti *Le Revenant* tarafından fifre ve davul sesleriyle karşılandılar.

Herkes, kaptan nöbet koltuğuna, gabyacılar çanaklıklara, bandıra subayı da işaret kasalarının yakınına olmak üzere derhâl görev yerine gitti. Yoklama başladı. Mürettebat toplam yüz kırk beş adamdan oluşuyordu; Surcouf konaklayacakları ilk limanlarda bu sayıyı yüz seksene çıkarmayı hesaplıyordu.

Sadece Bras-d'Acier ortada yoktu. Surcouf'a gemide René olduğuna göre eskrim öğretmenine gerek kalmadığını bildirmişti.

Kayıklar gemiye kundaklı yay usulü bağlandı ve bir pare top atılıp üç renkli bayrağın anadirek ucuna çekilmesiyle yola çıkış işareti verilmiş oldu.

Rüzgâr briki olduğu yerden alamayacağına göre, kürekçiler onu rüzgârın olduğu yere götürmek zorunda kaldı; tayfalar kürek çekmeyi sürdürdü, bu civarın en iyi gemi kılavuzu olan Surcouf da o sırada dümenciye yol gösteriyordu. Tayfalar hem kaldığı yerden şarkılarına başlayıp hem de küreklerine sarıldılar.

Roche-aux-Anglais açığına gelindiğinde, gemi durdu ve mürettebatına kıyıdan ayrılmakta olan seyircilerin de duyabileceği şekilde bağıran Surcouf'un sesi duyuldu:

— Hava güzel, deniz güzel, esinti güzel! Hızla açık denize açılalım! Çanaklıkları ve babafingoları flok kandilisalarına kaldıralım, burun rotaya.

Yelkenler direkler boyunca indirildi, sonra zarafetle bombelendi ve gemi Petite Conchée kanalına girdi; iki saat sonra, sürekli ufalan bir beyaz nokta gibi görünen *Le Revenant,* sonunda da tamamen gözden kayboldu.

LV
Tenerife

Fas kıyısına birkaç kilometre kala, Atlas dağlarının karşısında, Azorlar'la Capo-Verde Adaları arasında, başının tacı gibi duran bulutların ortasında yedi bin beş yüz metredeki doruğuyla Kanarya Adaları'nın kraliçesi yükselmektedir.

Bu enfes bölgenin havası o kadar bulutsuzdur ki, adanın doruk noktası otuz fersahtan fark edilir; adadaki tepelerden birinin zirvesinden de, sıradan bir gemi yedi fersahta gözden kaybolsa da on iki fersah mesafeden seçilebilir.

İşte orada, devasa volkanın gölgesinde, eskilerin Bahtlılar adını verdiği o adaların bağrında, hem Cebelitarık Boğazı'na, hem İspanya'nın iki Amerika yoluna, Hindistan'ın Avrupa yoluna ve de Avrupa'nın Hindistan yoluna bakan o noktada, işte Surcouf burada, su, taze yiyecek ikmali yapmak ve o dönemde hâlâ rastlanılan, fakat güneşin ayrıcalıklı evladı olarak günümüzde tamamen ortadan kalkarak yerini Marsala şarabı denen o alkollü içeceğe bırakan Madeira şaraplarından yüz şişe kadar satın almak için durmuştu.

Saint-Malo'dan Tenerife'ye kadar, Gascogne Körfezi'nin kaçınılmaz şiddetli rüzgârı haricinde hava elverişli gitmişti

ve iyi yol alınmıştı; tabii bir korsan gemisi için, peşine düşülecek tek bir tekneye rastlamadan katedilen bir yola iyi denebilirse; ayrıca, bir İngiliz fırkateynini savuştururken, rüzgâra sokularak seyrettiğinde, en hızlı temposuyla saatte on iki mil yol alabilen *Le Revenant*'ın mükemmel gidişini görebilmişlerdi. Surcouf, bu güzel hava sayesinde nişan alma alıştırmalarıyla uğraşmıştı ve çok sayıda asılı şişe, kendisi, ama bilhassa nadiren ıskalayan René tarafından kırılmıştı.

Reislerinin ulaştığı bu ustalık derecesine asla varamayan tayfalar, delikanlının ustalığına ise içtenlikle alkış tutmuşlardı; fakat subaylarda özellikle sınırsız bir gıpta hissi uyandıran ve delikanlıda çekici buldukları şey, beceri mucizelerini gerçekleştirirken yardımına başvurduğu ya da daha ziyade *sayelerinde* bu mucizeleri gerçekleştirdiği güzel silahlardı.

Bu silahlar arasında, küçük hayvanları, hatta kurşun kullanımının yararsız olduğu diğer hayvanları da, saçmayla avlamak için kullanılan sıradan bir namlulu tüfek, bir de büyük hayvanları avlamaya ve insanın zararlı hayvanlardan sayıldığı ülkelerde insanlara ateş etmeye yönelik aynı kalibrede ve yivli bir karabina vardı. Daha küçük iki kutunun her birinde de bir çift tabanca bulunuyordu; bunların bir çifti bilindik düello tabancasıydı, diğeri ise üst üste yerleştirilmiş çifte namlulu bir çift tabancaydı.

Ayrıca René kendine hiçbir süslemesi olmayan cilalı düz çelikten, borda bordaya saldırılarda kullanılacak bir balta yaptırmıştı. Bu baltanın çeliğine öyle hayran olunacak bir şekilde su verilmişti ki, küçükparmak iriliğinde bir demir, çubuğu bir saz gibi kesiyordu; fakat çok özel bir dikkat gösterdiği ve gümüş bir zincirle boynuna asılı taşıdığı en değerli silah, hafif kıvrık bir Türk hançeriydi; Şamlı Arapların harika su verilmiş kılıçlarıyla yaptıkları gibi, bu hançer de dalgalanan bir atkıyı ikiye bölüyordu.

Surcouf René'nin gemide bulunmasından, özellikle de ona yazıcılık görevini vermiş olmaktan çok mutlu görünü-

yordu; böylece onunla istediği kadar sohbet edebilmekteydi. Karamsar ve taviz vermez bir karakterde olan Surcouf, insanlarla pek fazla iletişim kuran biri değildi; bütün ülkelerden ve bütün mesleklerden adamların bu türdeş olmayan birliğini pasif bir itaat içinde tutmak amacıyla da, müretebatının eğlenmesi ve oyalanmasıyla çok ilgileniyordu. *Le Revenant*'da, arka kasarada subayları için, ön kasarada da eskrime yetenekli tayfaları için iki eskrim salonu hazırlatmıştı. Onlara atış talimi de yaptırıyordu; yalnız, subaylar mutlaka sancak tarafında, astsubaylar ve tayfalar ise iskele tarafında atış talimi yapıyordu.

Surcouf'un odasına her saatte ve her nedenle girebilen tek kişi, ikinci kaptanı Mösyö Bléas idi; ama diğer subayların, hatta yardımcısının bile, içeri girmek için ciddi bir mazeretleri olması gerekiyordu. René bu formaliteden muaf tutulmuştu; fakat yol arkadaşlarında kıskançlık duygusu uyandırma endişesiyle bu ayrıcalıktan nadiren yararlanıyordu ve kendi, Surcouf'un yanına gideceği yerde, Surcouf ona geliyordu. Kaptan kamarası bütünüyle askerî bir zarafetteydi: Görüş alanında düşman olmadığı zaman içeri çekilen iki adet yirmi dörtlük top bakırdandı ve üzerlerinde aynadanmış gibi kendi aksini seyretmeye bayılan zenci Bambu tarafından bakımları öyle itinalı yapılıyordu ki, altın gibi görünüyorlardı. Duvar kaplaması, Hindistan'dan getirilen kaşmirdendi; bütün ülkelerin silahlarıyla süslüydü. İki topun arasındaki boşlukta asılı olan çizgili bezden basit bir hamağı yatak niyetine kullanıyordu; çoğu zaman da Surcouf, gerekirse hamağın yerini tutan ve o da yirmi dörtlük iki top arasında duran büyük bir kanepeye giysilerini çıkarmadan uzanıyordu. Çatışma hazırlıkları sırasında, topların geri tepmesiyle zedelenebilecek şeyler kaldırılıyor ve oda topçulara teslim ediliyordu.

Surcouf güvertede gezindiğinde, sadece nöbetçi subayla konuşurdu; o gezindiği vakit de herkes kenara çekilir ve ona

geçiş alanı bırakmak için acele ederdi; bu yüzden de, tayfalarına rahatsızlık vermemek için tepeliğe yaslı dururdu.

Odasında olduğunda zenci Bambu'yu çağırma şekli, sesi bütün gemiye titreşim yayarak yankılanan tamtama vurmaktı; Surcouf'un öfkeli olup olmadığı tamtamın titreşiminin şiddetine göre anlaşılırdı.

Surcouf, Tenerife doruğunun dibinde bir haftadır yaşadığı ve adamlarına yaşattığı bu yeryüzü cennetinde av ve balıkçılık zevklerine yeni bir eğlenceyi, baloyu eklemişti.

Her akşam, Avrupa'da rastlanmayan yıldızlarla kaplı o güzel göğün altında, ağaçlardan ıtırlı hoş bir kokunun yayıldığı ve denizden serin bir esintinin yükseldiği saatte, halı gibi narin çimlerin üzerine, Chasna'dan, Vilaflor'dan ve Arico'dan renkli elbiseler giyinmiş güzel köylü kadınlar iniyordu. İlk gün, ünlü erkek dansçılara ve güzel kadın dansçılara yaraşır bir müzik bulmakta güçlük çekmişlerdi, ama René "Bana bir gitar veya bir keman bulun da eski gezgin müzisyenlik günlerimi hatırlayabiliyor muyum görelim," demişti.

Bir İspanyol kentinde gitar bulmak için elini uzatmak kâfidir; ertesi gün, René'nin önüne seçmesi için on keman ve bir o kadar da gitar getirilmişti; seçim yapmadan birini aldı ve gitara ilk dokunuşuyla çıkardığı sesten ustalığı anlaşıldı. Ertesi gün buna, her akşam suların çekildiğini haber veren ve René'nin yönettiği orkestraya birkaç tiz notayla ya da gümbürdemeyle İspanyol enstrümanına eşlik eden fifre ve davul da katılmıştı.

Bazen anılara dalan René'nin dansı ve dansçıları unutarak bazı melankolik doğaçlamalar yaptığı da oluyordu; o zaman dans duruyor, sessizlik çöküyordu ve ona parmaklar dudaklara götürülerek yaklaşılıyordu; melodi az veya çok sürüyor, bittiğinde ise Surcouf alçak sesle:

— Karım haklıydı, bunun altında bir aşk acısı var, diyordu.

Bir sabah René bir çatışma hazırlığıyla uyandı: Capo-Verde Adaları'nın açıklarında, altı yedi deniz mili uzakta, yelkenlerinin kesiminden İngiliz olduğu anlaşılan bir tekne fark ediliyordu. "Bir yelkenli!" bağırtıları üzerine Surcouf güverteye fırlamış ve demir alma emri vermişti. On dakika sonra, her saniye kalınlaşan bir yelken bulutu altında, dövüş hazırlığı seslerinin ortasında gemi denize açılıyor ve burnunu İngiliz gemisine doğru çeviriyordu. Beş dakika sonra René de, elinde karabinası ve kemerinde çift namlulu tabancalarıyla kamarasından çıkıyordu.

— Pekâlâ, dedi Surcouf, görünen o ki, biraz eğleneceğiz.

— Nihayet! dedi René.

— Siz de katılmak ister gibi görünüyorsunuz.

— Evet, fakat bana hiç kimseyi rahatsız etmeyeceğim bir yer göstermenizi isterdim.

— Madem öyle! Yanımda durun, tüfeklerimizi dolduracak iki de tayfa alalım.

— Bambu! diye bağırdı Surcouf.

Zencisi ona yaklaştı.

— Git bana *Foudroyant*'ı* getir.

Foudroyant Surcouf'un tüfeklerinden birinin adıydı; diğerinin adı da *Badin*** idi.

— Mösyö René'nin tüfeğini de getir, diye ekledi Surcouf.

— Gerek yok, dedi René, kemerimde dört kişiyi, elimde de bir kişiyi öldürecek malzeme var; bir amatör için bunun epey yeterli olduğunu sanıyorum.

— İngiliz ne yapıyor Mösyö Bléas? diye sordu tüfeğini dolduran Surcouf, pupa tepeliğinden İngiliz'in seyrini bir cep dürbünüyle izleyen ikinci kaptanına.

— Yelken ipi değiştiriyor ve bizden kaçmaya çalışıyor kaptan, diye cevapladı genç subay.

---

* Yıldırım saçan. (ç.n.)

** Dalgacı. (ç.n.)

— Ona yaklaşıyor muyuz? diye sordu Surcouf.

— Yaklaşsak bile o kadar azar azar ki, emin olamıyorum.

— Baksanıza! diye bağırdı Surcouf, babafingoları ve yardımcı yelkenleri açın, *Le Revenant*'ın üzerinde açılmadık, cep mendili büyüklüğünde bir bez bile kalmasın.

Zarafetle yan yatan ve karinasının önünde, ittiği köpük çemberini genişleten *Le Revenant*, safkan bir yarış atı gibi, efendisinin az önce onu mahmuzuyla dürttüğünü hissettiğini gösterdi. İngiliz ise bütün yelkenleri fora etti, ama böylece korsan gemisinin üstünlüğünü daha da iyi anlamış oldu.

O zaman Surcouf, onu milliyetini bildirmeye davet etmek için bir pare top attırdı, kendi milliyetini bildirmek için de de üç renkli bayrağı göndere çektirdi. İngiliz bayrağı da açılarak yükseldi; sonra, aniden, iki gemi artık topların sadece yarı menzilindeyken, İngiliz geri çekilme toplarının ikisiyle, korsan gemisinin direğine isabet ettirme ya da hızını azaltacak bir hasara yol açma ümidiyle ateş etti; fakat bu atış çok az zarar verdi ve sadece iki kişiyi yaraladı. Henüz gemi hasarlarının gürültüsüne alışkın olmayan René, üçüncü bir top atışına eşlik eden korkunç ve tarifi imkânsız uğultuyu neye bağlayacağını bilemedi.

— Kafamızın üzerinden geçen meret de neydi? diye sordu.

— Genç dostum, dedi Surcouf, sükûnetle sorulmuş soruya aynı sükûnetle cevap vererek, bunlar boynuzlu iki gülleydi. Mösyö Laclos'nun romanını bilir misiniz?

— Hangisini?

— *Tehlikeli İlişkiler*'i.

— Hayır.

— Pekâlâ, az kalsın kafanızı uçuracak olan o boş güllelerin mucidi odur. Bu uyarı hoşunuza gitmedi mi?

— İnanın ki gitmedi; fakat ben dans ettiğim zaman, orkestrayı oluşturan enstrümanların adlarını bilmeyi isterim.

Bunun üzerine, gözlem mevkisine çıkıp topların yarı menzilinde olunduğunu fark eden kaptan:

— Otuz altılığı hazırladınız mı? dedi.

— Evet kaptan, diye cevapladı topçular.

— Mermileriniz hangileri?

— Üç salkım mermisi.

— Ateşe hazır ol, dümeni iskeleye kır!

Ve düşman teknesinin dümen suyunda olduğunu fark edince:

— Ateş! diye bağırdı.

Dediğini yapan topçular İngiliz'in bir uçtan diğerine yardıkları güvertesini ölülerle ve yıkıntılarla doldurdular.

Sonra, dümen suyundan ayrılmak için dümeni sancağa kırarak:

— Bırak gelsin! diye bağırdı.

Tüfeklerin de yarı menziline girdiklerinden, *Foudroyant*'la iki el ateş etti ve güvertedeki anadireğin çanaklığından iki adam düştü.

Ama René, onun tüfeğini bırakarak elini kendisine doğru uzattığını gördü:

— Tüfeğin! Çabuk, çabuk!

René açıklama beklemeden tüfeğini ona verdi.

Surcouf omzuna dayayarak nişan aldı ve tetiği çekti.

Hızla yaklaştıkları İngiliz gemisinin kaptan kamarasında on ikilik uzun namlusunu kendisine ve yanındaki subaylara çevirmiş, ateş açmaya hazırlanan bir İngiliz topçu erini fark etmişti; ama er, fitili ateşleyemeden ölmüştü.

Böylece Surcouf kendisinin ve kurmay heyetinin bir kısmının hayatını kurtarmıştı. René ise, tabanca menziline girdikleri için, fitili tekrar eline alan ve ölmüş erin yerine geçmeye hazırlanan başka bir eri ilk atışta öldürdü. Sonra art arda üç el daha ateş ederek anadireğin ve mizananın çanaklıklarına üç ölüm elçisi daha yolladı. İki gemi artık birbirlerine on adım mesafede, yan yanaydı. Surcouf bağırdı:

— İskeleden ateş!

Aynı anda, *Le Revenant*'ın çanaklıklarından İngiliz teknesinin güvertesine bomba yağmaya başladı; bu sırada gab-

yacılar da karabinalarıyla yirmi adımdan çatışmaya girmişlerdi. İngilizler tam sancak tarafındaki bataryalarıyla ateş açacağı sırada, gemileri *Le Revenant*'ın korkunç top atışına tutuldu ve küpeşteleri darmaduman olurken toplarının beşi altısı dağıldı, anadirekleri dibinden koptu ve iki çanaklığını dolduran gabyacıları denize döküldü.

Bu cehennemi andıran gürültünün ortasında, Surcouf'un sesi duyuldu:

— Bordalayıp saldırıya geçiyoruz!

Bu çığlık yüz elli ses tarafından tekrarlandı ve tam harekete geçiliyordu ki İngiliz gemisinden başka bir çığlık yankılandı:

— Bayrak indi!

Çatışma bitmişti. Korsan gemisinde iki ölü, üç yaralı; İngiliz gemisinde ise on iki ölü ve yirmi yaralı vardı.

Surcouf İngiliz kaptanını gemisine getirtti. Ele geçirdiği geminin on ikilik on altı topu olan *Liverpool Yıldızı* olduğunu ondan öğrendi. Değerinin azlığını göz önünde bulundurarak, Surcouf onu fidyeye bağlamakla yetindi.

Fidye altı yüz sterlin olarak tespit edildi ve Surcouf bu meblağın tamamını mürettebatına teşvik ikramiyesi olarak dağıtarak kendine hiçbir şey almadı; ama bu geminin İngiltere'ye ulaşmadan önce kendisinden güçsüz bir gemiyle karşılaşıp yenilgisinin hıncını ondan çıkarabileceğini düşünerek, Mösyö Bléas'a gemiye çıkma ve toplarını ve barutlarını denize atma emri verdi.

Ardından *Le Revenant*, çatışmasının gururu, Tenerife'deki bir haftalık molayla huzur bulmuş yüreğiyle tekrar Ümit Burnu rotasına döndü ve günü geldiğinde ilk çatışmasının bedelini saygın bir şekilde ödemekte kusur etmeyecek olan René kadar cömert bir yoldaşla Ekvator'u geçeceğine şimdiden seviniyordu.

Fakat *Le Revenant*'ın mürettebatının, o gün Neptun Baba'ya, okyanus tanrılarının kabaca bir şakasını sunmaktan başka işleri olacağı, geminin seyir defterine önceden yazılmıştı.

LVI
Ekvator'dan Geçiş

Gerçekten de Surcouf'un Ekvator'dan geçmeyi hesapladığı günün arifesi, hatta tam o gün, güzel bir eylül sabahı, saat üçe doğru, direkteki gözcü bağırdı:

— Bir yelkenli!

Surcouf neredeyse hemen odasından çıktı.

— Hangi rotayı izliyor? diye sordu.

— Kuzeybatıdan geliyor ve görünüşe göre güneydoğuya gidiyor; bu da bizimle aynı rotayı izlediğini gösteriyor.

Surcouf bu sözleri duyar duymaz kendini arka kasaradan çarmığın üzerine attı, çarmıktan da anadireğin ufak çanaklığına ulaştı.

Her yelkenlide sihirli bir sözcük olan "Gemi!" lafı üzerine, nöbetçi mürettebat da, karşı karşıya gelecekleri geminin gücünü kestirmek için serenlere ve çanaklıklara atıldı: *Le Revenant*'la hemen hemen aynı yolu katediyor gibi görünüyordu; ancak Meksika Körfezi'nden geliyor olması kuvvetle muhtemeldi. *Le Revenant* hızını düşürdü ve İngiliz gemisine bir top menzili kadar yaklaşmak için yoluna devam etti; Surcouf, hücum da olsa ricat da olsa, yapılacak manevranın hâkimi olmak istiyordu. İki gemi birbirini karşılıklı gözlüyordu; birbirlerine epey uzak bir mesafede oldukları için de bu gözlem iki saate yakın sürdü. Gün doğuyor, gökkubbenin renkleri açılmaya başlıyordu ki İngiliz, *Le Revenant*'ın hızının üstünlüğünden, yelkenlerinin kesiminden ve tığ gibi direklerinden bir korsan gemisiyle karşı karşıya olduğunu saptadı. İngiliz gemisi hemen bir pare top atışıyla bandırasını direğe çekerek oradaki varlığını ortaya koydu ve Büyük Britanya'nın renkleri uğursuz bir kıvılcım gibi meçhul geminin donanımı arasından geçerek kıçdireğinin ucuna yerleşti.

Gülle deniz yüzeyinde sekti, en yüksek dalgaları sıyırdı ve korsan gemisinin üzerinden geçerek öte tarafından sular sıçrattı.

Surcouf sıyırıp geçen gülleye, hiç umursamıyormuş gibi burun kıvırdı.

Yalnız Surcouf, çatışmaya karar verdiği geminin bir tüccar gemisi olup olmadığından tamamen habersiz de olsa, bir sessizlik düdüğü çaldırdı ve hemen ardından emir verdi:

— Herkes kıça geçsin!

Yaklaşık yüz elli adamdan oluşan mürettebat, merdiven kalıbının dökülmüş olduğu ve merasim törenlerinde nöbet mevkisi hizmeti gören kümbetin etrafında toplandı; herkesin onu bu kadar devasa bir tasarıdan vazgeçirmeye niyetli olmasından dolayı, meçhul gemiye saldırmanın isabeti üzerine, subaylarına danışmaksızın, adamlarına söylev çekmek istiyordu: Çift mürettebat ve geçici birlikler taşıdığından habersiz olmalarına karşın, yine de güvertelerinin üniformalarla kaplı olduğu fark ediliyordu.

— Sonuç olarak, diye haykırdı Surcouf, kısa bir konuşmaya başlayarak, gösterişli görünümüne rağmen bu bir savaş gemisi değil; sizi temin ederim ki bu, bir İngiliz şirketinin gemisi. Onu topla alt edecek gücümüzün olmadığı doğru, ama bordalayacağız; herkes hazırlığını buna göre yapsın. Girişeceğiniz korkunç saldırının bedeli olarak size bir saat yağma izni veriyorum.

Hemen o anda adamların hepsi sevinç çığlıkları atarak kendi mevzilerine döndü ve tepeden tırnağa silah kuşandı. Cephanelik subayı, önünden geçenlere, göğüs göğüse dövüşlerde çok tehlikeli olan aborda kılıcı ya da mızraklı balta, uzun namlulu tabanca ve hançer dağıtmaktaydı. Gabyacılar çanaklıklarını bakır karabinalar ve el bombası varilleriyle dolduruyordu; o sırada deniz onbaşıları da korkunç aborda kancaları çıkarıyorlardı.

Aynı zamanda geminin iki cerrahı, hastabakıcıların da yardımıyla, yaralıların getirileceği büyük ambar ağzını hazırlıyorlardı. İçinde kapaklı şişeler ve ilaçlar bulunan ecza sandığı bir kenara koyuldu; yanında kumaş şeritlerinden,

sargı bezlerinden ve rulo bantlardan bir piramit oluşturuldu; az daha ileride, lanetli turnike, cerrahi gereçler kutusu ve avadanlıklar, kaygan ve ışıl ışıl aletlerin kaygı verici ihtişamını sergiliyordu; son olarak da ameliyatların yapıldığı asma yatak ve döşekler, üzerlerine uzanacak zavallıları ağırlamaya hazır hale getirildiğinde, sıhhiye subaylarının hazırlıkları tamamlandı ve tüm bunlar etrafta hüzünlü bir izlenim bıraktı.

Tiz ve uzun bir düdük sesi, herkese yerini alma ve çatışmaya hazırlanma emrini iletti.

İngiliz kaptan ise, gücüne güvenerek, saldırıya geçme amacıyla rüzgâr önde çark etti; aynı zamanda subaylarından birini de –henüz hiçbiri yatağından kalkmamış olan– yolculara ve hatta hanımlara, kaptanın kendilerini bir Fransız korsan gemisinin sulara gömülmesi ya da ele geçirilmesini seyretmeleri için kıç güverteye davet ettiğini söylemeye gönderdi.

Hasmının manevrasını gören Surcouf da çark etti ve geminin üzerine yöneldi; o sırada yelken ipleri iskele tarafındaydı, İngiliz'inkiler ise sancak tarafında geminin ismi *Standard*'ı okuyabilecek kadar yakınından geçtiler; İngiliz bu fırsatı kaçırmayıp salvosunu gönderdi, fakat Surcouf buna hiç karşılık vermedi. Aldığı hasar sadece bazı yelkenlerin delinmesi ve birçok halatın kopmasıydı ki, bunlar da hemen onarıldı. Düşmanın güvertesindeki çok sayıda askeri gören Surcouf, on iki tayfaya uzun mızrak dağıttırdı, onları güvertenin ortasına yerleştirdi ve düşmanın adamları ilerler, bizimkiler de gerilerse, dost düşman ayırt etmeksizin mızraklarını kullanmaları talimatını verdi. Çanaklıklar alabildiğine adamla doldu; bol bol el bombası da yerleştirildi; karabinaların bakır namluları güneş ışınlarını yansıtıyordu; nihayet, *Le Revenant*'ın en keskin nişancıları bir tabyadaymış gibi İngiliz subaylarının üzerine ateş açmak için filikalıkta pusuya yattılar.

O sırada düşman gemisinin kıç güvertesi meraklı gözlerle bakan zarif leydiler ve yakışıklı centilmenlerle dolmuştu;

kimi çıplak gözle, kimi kelebek gözlükleriyle, kimileri de tiyatro dürbünüyle seyretmekteydi.

— Biliyor musunuz kaptan? dedi Bléas, Surcouf'a, kıç güvertesine kurulmuş bütün bu haspaların ve bütün bu züppelerin bizimle alay eder gibi bir halleri var. Bize elleriyle şirin mi şirin hareketler yapıp selam yolluyorlar ki, bu da şöyle tercüme edilebilir: "İyi yolculuklar beyler, sizi batıracağız; denizin dibinde fazla sıkılmayacağınızı umarız."

— Bütün bunlar zırvadan ibaret! diye cevapladı Surcouf. Şu sevimli kuklalara fazla kızmayın; üstelik en fazla bir saat içinde hepsini mütevazı ve itaatkâr, baktığımızda boynu bükük vaziyette göreceksiniz. Siz asıl şu temkinsiz topçunun kafa üstü düşüşünü seyredin.

Gerçekten de başı açık, sarı saçları rüzgârda uçuşan yakışıklı bir delikanlı, küpeşteden topunu doldurmak için çıkmıştı. Surcouf ona nişan aldı, mermi saçlarının arasından geçti ama isabet etmedi; delikanlı elini kaldırıp Surcouf'u küçümseyen bir hareket yaptı, Surcouf tüfeğini dolduramadan yerine dönebileceğini düşünmekteydi; ama Surcouf'un *Foudroyant* çift namluluydu; ateş etti ve bu sefer genç adam kırılan bir ağaç gibi iki büklüm oldu, topuna iki koluyla yapıştı, ters döndü, bacakları çözüldü, bir süre daha kavuşturduğu elleriyle topu tutmaya çalıştı, fakat elleri yavaş yavaş çözüldü ve denize düşerek kayboldu. Hiçbir ayrıntısını kaçırmadığı bu ölüm, Surcouf'u derinden etkilemişti.*

— Yeni bir emre kadar herkes yüzükoyun yatsın! diye bağırdı, heyecanını bastırmaya çalıştığı sessiz bir andan sonra.

Tam zamanıydı: İngiliz gemisinden yaylım ateşi açıldı, ama Surcouf'un şanslı günüydü; verdiği emir sayesinde, tek bir adam isabet almadı; Surcouf hasmının pupasını gördüğünde, geminin arka alanını genişletmeyi ve iskele rüzgârı üzerinden aborda etmeyi düşündü; ama *Standard*, bu abor-

* *Histoire de Robert Surcouf*, a.g.e., IV, s. 93-96. (Fr.e.n.)

dadan kaçınmak maksadıyla, tıpkı boynuzlu alnını göstermek için dönüp duran bir boğa gibi çark etti; bunun zorlamasıyla *Le Revenant* aniden, hasmını üçüncü bir kez sollamaya davranıp yelken ipleri sancaktayken orsaya dönerek rüzgârı yakaladı. İngilizler, karşılarındakilerin kararlı tavrından, aborda etme niyetinde olduklarını anlamışlardı. İngiliz kaptan dönmek için dümen kırdı; ateş açmak için istinga ettiği büyük yelkeninden yoksun kalan *Standard*, düşmanını arkada bırakamadan rüzgâr almaya başladı; manevrasını elden kaçırarak yan yattı ve *Le Revenant*'ın gerisinde kaldı; bunun üzerine *Le Revenant* kendisini İngiliz'in yüksek bir kaleye benzeyen geniş pupası altında buldu. Alt yelkenleri yukarı kıvrılıp kaldırılmış, rakibini geçmekten çekinerek hızını azaltan Surcouf, hiçbir taraftan görülmez oldu; o zaman da gemisini enlemesine yanaştırarak, "Ateş!" diye bağırdı ve öteki gemiye bordalarken gülle ve mermilerle dolu salvosunu gönderdi. Bu iki kütlenin birbirlerine çarptıkları anda korkunç bir çatırtı oldu, serenler çakıştı, halatlar karıştı ve iki gemi tokuştu: O kadar yakınlaşmışlardı ki topların namluları birbirine değecekti.

O anda, iki gemiden de "Ateş!" sesleri yankılandı ve iki krater açıldı; yalnız, *Le Revenant*'ın direksiz bölümleri *Standard*'ın bataryasının aşağısında kaldı; *Le Revenant*'ın salvosu ise güverte hizasının bir kadem üstünden küpeştesini uçuruyor ve önüne gelen her şeyi biçiyordu. İşte o zaman İngiliz'in güvertesinde korkunç bir panik oldu: Surcouf'un saldırısı o kadar gözüpekçe olmuştu ki düşmanları olup biteni anlayamamıştı bile; son salvolarıyla korsan gemisinin dövüşemeyecek hale geldiğini zannetmişlerdi ve kendilerinin üçte biri kadar mürettebatıyla Surcouf'un onlara aborda etmeyi kafasından geçirdiğini düşünemiyorlardı; bu yüzden *Le Revenant*'ın bozgununu ve mürettebatının can çekişmesini keyifle seyretmek için hepsi geminin tepeliğine çıkmışlardı; ama her taraftan *Standard*'ın üzerine aborda kancaları yağmaya başlayınca, sancak tarafında sallanan ağır çapa kor-

san gemisinin avcı lombarına takılıp bir gemiden diğerine geçiş için kolay bir köprü oluşturunca, kapıldıkları şaşkınlık büyük oldu: Söylediğimiz gibi, bu yüzden İngiliz'in kapıldığı dehşet duygusu, *Standard*'ı katedip gelen demir kasırgasını ve yirmi ila yirmi beş adamı yaralı ya da ölü olarak yere serdiğini gördüğü vakit, ifade edilemeyecek bir hal aldı.

— Sıra sende Bléas! diye bağırdı Surcouf kükremeyi andıran sesiyle, bordalayıp saldırın!

— Bordalıyoruz! diye tekrarladı mürettebat hep bir ağızdan ve düşman gemisine korkunç bir coşkuyla atıldılar.

Surcouf yanındaki iki davulcuya hücum temposu tutmalarını emretti. Bu gürültüyle çılgınca harekete geçen korsanlar, ellerindeki baltaları ya da kılıçları, dişlerindeki hançerleri, öfkeyle kasılmış dudakları, kan çanağı gibi gözleriyle, ayak basabilecekleri her şeyin üzerine basarak kırılmış küpeştelerin üzerinde belirdiler; o sırada Guide ile Avriot ise *Le Revenant*'ın çanaklıklarından düşman güvertesine el bombası yağdırmaktaydı. Bir an durur gibi olduklarında Surcouf onlara bağırdı:

— Hadisene Avrion! Hadisene Guide! El bombası, el bombası, daha daha el bombası!

— Hemen kaptan! diye cevap verdi gabyacı Guide, bulunduğu mizana çanaklığının tepesinden; serenin ucundaki iki gabyacı az önce öldürülmüşlerdi.

— Hadi! Madem öyle, el bombası yerine İngilizlerin üzerine iki cesedi at öyleyse; ölü halleriyle İngiliz gemisine ilk çıkma şerefi onların olur.

Neredeyse anında, güçlü kollar tarafından fırlatılan iki ceset bir eğri çizerek bir grup subayın üzerine düştü.

Etraflarında büyük bir boşluk oluştu.

— İleri dostlarım! diye haykırdı Bléas, bu geri çekilmeden yararlanalım.

Bir saldırganlar grubu iki gemiyi birbirine bağlayan güverteden atladı; ilk üç kişi, İngiliz güvertesine ilk ayak basan

kişi olacağı üzerine ganimetteki payına bahse girmiş olan zenci Bambu, diğerleri de René ve Bléas'tı. Hayranlık verici bir şekilde kullandığı bir mızrağı olan Bambu silahını iki üç kez salladı ve her seferinde bir İngiliz öldürdü. René'nin baltası iki üç kez inmişti ve üzerlerine indikleri de ayağının dibinde yatmaktaydı.

Fakat aniden durdu, hareketsiz kaldı ve göğsünden mermiyle yaralanmış bir yolcunun taşınmasına dehşetle karışık bir şaşkınlıkla baktı; iki kızı adamın yanındaydı ve bu korkunç kıyım sahnesinin ortasında, karşı karşıya kaldıkları tehlikeyi düşünmeden yürüdüler; biri adamın başını tutuyor, diğeri de ellerini öpüyordu. René, bu grup ambar ağzından içeri girip kaybolana kadar, gözlerini can çekişen yaralının son kasılmalarının görüldüğü solgun çehresinden alamamıştı.

Yaralı ve kızları gözden kaybolduğunda, René bakakalmıştı. Bléas'ın onu yandan şiddetle itmesi ve başına indirmek üzere baltasını kaldırmış İngiliz'i bir tabanca atışıyla öldürmesi gerekti; ancak o zaman bu tuhaf takatsizlikten çıktı ve İngilizlerin ortasına daldı.

Surcouf *Standard*'ın donanma bayraklarının üzerindeydi; güvertesine bir göz attığı gemi kırmızı giysilerle doluydu, fakat saflarında açılan inanılmaz boşlukların hemen doldurulduğunu hayretle gördü. Adamlarının harikalar yaratması boşunaydı; elinde bir top tıkacı tutan Kernoch, bunu bir topuz gibi kullanmaktaydı. Breton Herkül'ün vurduğu her darbe bir insanın canına mal olmaktaydı; ama bütün bu cesaret mucizelerine rağmen, korsanlar daha ancak anadireğin dibine varabilmişlerdi.

Dediğimiz gibi kanlı mücadelenin üzerinde süzülen Surcouf ilk iki on altılık topu lombarlarından dışarı çektirmiş, demir kesmelerle doldurtmuş ve İngilizlerin kendilerine hazırlanan bu tuzağı görebilmesinden önce de bu iki topu arkaya doğrultmuştu.

— Pasavanlardaki* safları açın! diye bağırdı Surcouf, heyecanlı bir sesle.

Niyetini tahmin eden herkes, derhâl iskele ve sancak küpeştelerine geri çekilerek, bu ateş burgacına serbest bir geçiş yolu bıraktı.

Bu geri çekilişin hemen ardından, korkunç bir yaylım ateşi duyuldu ve demir kesmeler *Standard*'ın kıç güvertesini cesetlerle doldurdu.

Bu felaketle İngilizlerin cesaretlerini yitirmelerine ramak kalmıştı ki, komutanları onları yeniden toparladı ve ilk ambar ağzından elli yeni adam daha fırladı. *Standard* için ne yazıktı ki, Avriot ile Guide yukarı çıkarılan iki sepet içindeki el bombalarını avuç avuç güverteye attılar; biri nöbet mevkiinin dibinde patladı ve İngiliz kaptan yüzüstü yere kapaklandı.

— Kaptanları öldü! diye bağırdı Surcouf; kaptan öldü; onlara İngilizce bağırın, içinizde kim İngilizce biliyorsa bağırsın.

René iki adım ileri çıktı ve kanlar içindeki baltasını kaldırarak bağırdı:

— *The captain of the* Standard *is dead, lower the flag!***

Bu emir o kadar düzgün bir İngilizceyle verilmişti ki, bandıra kaptanı emrin ikinci kaptan tarafından verildiğini zannederek emre uydu.

Bununla birlikte, dövüş yeniden başlamak üzereydi; *Standard*'ın ikinci kaptanı, komutanın artık sağ olmadığını öğrenince, hâlâ sağ ve ayakta olan İngilizlere çağrıda bulunarak geminin yönetimini almak için güverteye atladı. *Standard*'ın bordasında gerçekleşen tiksindirici kıyıma rağmen, bu gemi Kalküta'ya yolcu taşıdığı için, eli silah tutabilecek mağlupların sayısı hâlâ galiplerinkinden fazlaydı. Neyse ki güverte hâlâ korsanların denetimi altındaydı; kaptanı

---

* Gemide kıçtan başa giden yollar. (ç.n.)

** İng. *Standard*'ın kaptanı öldü, bayrağı indirin! (ç.n.)

ve peşinden gelen birkaç adamını iki güverte arasına attılar ve ambar kapaklarını üzerlerine kapattılar; fakat uğradığı yenilgiyle kızışmış olan ve kanının son damlasına kadar çarpışmak isteyen kaptan, üstü kapalı bataryasıyla on sekizlik iki topu, üst güverteyi çökerterek, Surcouf ile kurmaylarını yıkıntılar altında bırakacak şekilde yukarı doğrulttu.

Top tekerleklerinin gürültüsünü işiten Surcouf, kaptanın niyetini sezdi, bir ambar ağzı açtırdı ve bataryanın içine daldı.

Orada Surcouf, kendini cesaretle savunan, fakat şimdiden birçok yara almış olup kan kaybeden genç bir deniz harp okulu öğrencisinin hayatını kurtarmayı denerken öldürüleceğini düşünmüştü.

Surcouf bedeniyle sarmak için delikanlının üzerine çullandı; ama o, Breton'un iyi niyetini anlamayıp boğazına sarıldı ve hançeriyle ona vurmaya çalıştı. O sırada zenci Bambu geliyordu, efendisinin tehlikede olduğunu görerek zavallı *midshipman*'i* mızrağıyla yere çiviledi ve genç adam son nefesini verdi: Üniformasındaki bir düğme mızrağın hızını kesmese, Surcouf da aynı darbeyle ölecekti.** Artık bataryadaki adamlar da güvertedekiler gibi teslim olmuşlardı.

— Başka kimseyi öldürmeyin! diye haykırdı Surcouf, *Standard* artık bizim! Yaşasın Fransa! Yaşasın ulusumuz!

Muazzam bir hurra sesi yankılandı ve kıyım durdu.

Ama yeniden bir çığlık koptu:

— Yağma saati!

— Söz verdim, dedi Surcouf René'ye dönerek, sözümü tutmam lazım; yolcuların yağmadan, kadınların da şiddetten muaf tutulacağını unutmayalım. Ben erkeklerin çıkarlarını gözeteceğim. René, siz de benim adıma, kadınların namusunun korunmasını gözetin.

— Sağ olun Surcouf, dedi René, kadın yolcuların odalarına doğru koşarken.

---

* Deniz subay adayı. (ç.n.)

** a.g.e., VI, s.170-175; 26 Mart 1807 çarpışması. (Fr.e.n.)

O sırada geminin cerrahına rastladı.

— Mösyö, dedi yanından geçerken, bir yolcu ağır yaralanmıştı; bana odasını gösterebilir misiniz?

— Kızlarının odasına taşıdılar.

— O oda nerede?

— Biraz yürürseniz zavallı çocukların hıçkırıklarını duyarsınız.

— Yani artık onu kurtarma ümidi yok mu?

— Az önce öldü.

René bir kamaranın kapısına yaslandı, elini gözlerine götürdü ve içini çekti.

O sırada şaraptan ve kandan sarhoş olmuş bir erkek güruhu sintine güvertesinde fırtına gibi esmekteydi; bağıra çağıra şarkı söylüyor ve her şeyi kırıp döküyorlardı.

Kamara kapıları tekmelerle kırılmaktaydı. O zaman René'nin aklına hıçkırıklarını duymuş olduğu iki güzel kız geldi.

Bir kadın ağzından çıkan bir imdat çığlığı işitir gibi oldu.

İlerledi ve bir kapının önünden geçerken bastırılmış çığlıklar işitti; bu çığlıklar yardım istemekteydi.

Kapı içeriden kapalıydı.

René baltasını elinden bırakmamıştı; kapıyı paramparça etti.

Gerçekten de burası yaralının, daha ziyade ölünün odasıydı.

Bir tayfa iki kız kardeşin birini kollarına almıştı ve ona tecavüze yeltenmekteydi.

Diğer kız kardeş ise, babasının naaşı önünde diz çökmüş, ellerini göğe kaldırmış, az önce kendilerini yetim bırakan Tanrı'ya, hayatlarını kararttıktan sonra, bir de utanca boğmaması için yalvarmaktaydı.

Kapının kırıldığını duyan tayfa yüzünü kapıya döndü.

— Sefil! dedi ona René; kaptanın emrine uy ve o kadını bırak.

— Kadını bırakacağım demek? Ben mi? O benim ganimet payım. Bırakmam onu; benim o.

René'nin yüzü, döşekteki ölüden daha solgundu.

— Kadınlar ganimet sayılmıyor. Beni onu bırakmanı bir kez daha söyletmek zorunda bırakma.

— Sakin ol, dedi tayfa dişlerini gıcırdatarak, kemerinden bir tabanca çıkardı ve çok yakından ateş etti.

Sadece kapsül fitili yandı.

René'nin sol kolu bir yay gibi gevşedi, bir ışıltının geçtiği görüldü ve tayfa külçe gibi yığılarak öldü.

René boynunda taşıdığı hançeri adamın kalbine saplamıştı.

Genç kızlar kapıldıkları dehşetten sıyrılamadan, onları kan görüntüsüyle iyice ürkütmemek için, tayfayı ayağıyla oda dışına itti.

Sonra, cesedi kapıya enlemesine yaslayarak:

— Sakin olun, dedi, bir kadın kadar yumuşayan sesiyle, artık hiç kimse içeri giremez.

İki genç kız birbirine sarıldı.

Sonra, büyük olanı genç adama hitaben:

— Ah! Mösyö, dedi, keşke babam size teşekkür etmek için burada olsaydı! Az önce atlattıkları tehlike yüzünden tir tir titreyen biz iki zavallı çocuktan iyi yapardı bunu.

— Teşekküre hiç gerek yok matmazel, dedi René, hem vazifemi, hem de içimden geleni yaptım!

— Madem bizi himayenize aldınız mösyö, umarım bunu sonuna kadar sürdürürsünüz.

— Maalesef matmazel, ben sıradan bir koruyucuyum, diye cevap verdi René. Ben de size hakaret eden adam gibi yoksul bir tayfayım; bütün gücüm de onu yere serebilmekten ibaret. Bununla birlikte, diye ekledi eğilerek, komutanımızın himayesine girerseniz, size, şahsınıza da servetinize de hiçbir zarar gelmeyeceği sözünü verebilirim.

— Onun karşısına ne zaman ve ne şekilde çıkmamız gerektiğini siz bize söylersiniz mösyö.

O anda, Surcouf'un sesi işitildi.

— İşte o, dedi René.

— Yani bu adamı René'nin öldürdüğünden eminsiniz, diyordu Surcouf.

René kapının önündeki döküntüleri iteledi.

— Evet kaptan, dedi, ben öldürdüm.

— Ona böyle davranmanıza neden olacak ne yapıyordu ki René?

— Küçükhanımın ne durumda olduğuna bakın, dedi René, küçük kız kardeşin yırtık giysilerini göstererek.

— Ah! Mösyö, diye haykırdı genç kız, Surcouf'un ayaklarına atılarak, mösyö hem canımızı, hem namusumuzu kurtardı!

Surcouf elini René'ye uzattı, o da bir adım geriledi.

— Fransız mısınız matmazel? diye sordu Surcouf.

— Evet kaptan. Bu benim kız kardeşim... ve... –sesi değişerek– bu da ölen babamız.

— Babanız nasıl öldü? Bize karşı mı dövüşüyordu?

— Aman Tanrım! Babamın Fransızlara karşı dövüşmesi mümkün mü?

— Peki o zaman bu felaket nasıl gerçekleşti?

— Bu gemiye Portsmouth'ta bindik. Hindistan'a, bir şirketimizin olduğu Rangun'a gidiyoruz. *Standard*'ın komutanı, korsanlara ait olduğunu söylediği bir gemiyi nasıl batıracağını seyretmemiz için bizi güverteye davet etti. Sadece seyirci olan babama bir kurşun isabet etti ve onu öldürdü.

— Sizi sorularımla sıkıyorsam bağışlayın matmazel, dedi Surcouf, bunları merakımdan değil, size bir faydam olabilir mi diye soruyorum. Babanız yaşasaydı, kesinlikle odanıza girmezdim.

İki genç kız birbirine bakıyordu. Mister Revigston'ın yolcularını eğlendirmek için astırma sözü verdiği o sefil korsanlar bunlardı.

Artık hiçbir şey anlayamıyorlardı. Sosyete salonlarının müdavimi olan en centilmen erkeklerde bile bu iki korsandaki nezaketle karşılaşmamışlardı.

Surcouf'un ince bir ruhu ve keskin bir kavrayışı olduğundan, bu iki güzel vatandaşının şaşkınlıklarının sebebini anlıyordu.

— Küçükhanımlar, dedi, size bu soruları sormanın zamanı değil; fakat zaferimizden dolayı kabul etmek zorunda kalacağınız yeni konumunuz hakkında sizi bir an önce bilgilendirmek istiyordum.

— Ah! Mösyö, dedi kızların büyüğü, size cevap vermekte tereddüt göstererek asıl biz hata ettik; şimdi de bize sorular sorun diye yalvarıyoruz; çünkü belli ki öğrenmemiz gerekenleri bizden çok daha iyi biliyorsunuz.

— Tek bir sözünüz bizi uzaklaştırmaya yeterdi matmazel, dedi Surcouf; tek bir sözünüz de bizi burada tutuyor. Rangun'a gitmekte olduğunuzu söylemiştiniz; Ganj'ın ötesindeki Pegu Krallığı'ndadır. Sizi oraya kadar götürme sözü veremem, fakat sizi ve kız kardeşinizi Mauritius Adası'na bırakabileceğim hususunda teminat verebilirim, orada Birmanların imparatorluğuna gitmek için daha iyi imkânlar bulabilirsiniz. Başınıza gelen felaketten dolayı para sıkıntısı çekerseniz, sadece bana başvurma onurunu bahşedeceğinizi umarım.

— Sağ olun mösyö; babamın önemli bir meblağa tekabül eden poliçeleri vardı.

— Babanız beyefendinin adını sorsam, bunu bir ölçüsüzlük olarak telakki eder misiniz?

— Sainte-Hermine vikontu.

— 1792'ye kadar kraliyet donanması hizmetinde bulundu ve 1792'de istifasını verdi,* öyle değil mi matmazel?

— Tam da öyle mösyö. Görüşleri nedeniyle Cumhuriyet'in hizmetine girmeye razı olamıyordu.

---

* "Kralın sadık bir hizmetkârı olan amcanız, Enghien dükünün ölümü üzerine istifasını verdi," diye açıklıyordu Fouché, XLVIII. Bölüm'de. (Fr.e.n.)

— Ailenin küçük bir kolundandı. Ailenin reisi 1793'te giyotine vurulmuş, iki oğlu da kralcılık davası için ölen bir Sainte-Hermine kontuydu.

— Ailemizin geçmişini bizim kadar iyi biliyorsunuz mösyö: Bize üçüncü oğluna ne olduğunu söyleyebilir misiniz?

— Üçüncü bir oğlu mu vardı? diye sordu Surcouf.

— Evet, tuhaf bir biçimde ortadan kaybolmuştu. Matmazel Claire de Sourdis'le evlilik sözleşmesini imzalayacağı akşam, tam imzaların atılacağı anda ortadan kayboldu, onu boşuna aradılar. Bir daha ne görüldü, ne de ondan bahsedildiği duyuldu.

— Bundan hiç haberim olmadığını söylemeliyim.

— Sekiz yaşına kadar beraber büyütüldük. Sekiz yaşında, babamla yola çıktı ve 92'ye kadar onunla kaldı. Ailesi tarafından çağrılınca bizden ayrıldı. Onu bir daha hiç görmedik. Devrim olmasa, babam gibi denizci olacaktı.

Genç kız hıçkırığını bastırmaya çalıştı.

— Ağlayın matmazel, rahatlayın, dedi Surcouf. Bir an için sizinle acınız arasına girdiğime üzgünüm. *Standard*'ı Mauritius Adası'na götürüyorum, daha doğrusu *Standard*'ı ele geçirilmiş bir kaptanla Mauritius Adası'na gönderiyorum: Orada satılacak, fakat size daha önce söyleme onuruna nail olduğum gibi, sizi Mauritius Adası'ndan Rangun'a götürecek bolca seçeneğiniz olacak...

Surcouf derin bir saygıyla eğildi ve çıktı.

René onu takip etti; fakat tam kapıdan çıkacağı anda, küçük kız kardeşin kendisine bir şey söylemek ister gibi baktığını hissetti.

Durdu ve elini kıza uzattı.

Genç kız, gayriihtiyari bir hareketle bu eli kavradı, dudaklarına götürdü ve ona şöyle dedi:

— Ah! Mösyö, Tanrı aşkına, kaptanla konuşup babamızın naaşının denize atılmamasını sağlayın.

— Bunu ondan isterim küçükhanım, dedi René; ama kız kardeşinizle siz de bana bir lütufta bulunun.

— Nedir? Ah! Söyleyin, söyleyin, diye haykırdı iki genç kız.

— Babanız çok sevdiğim ve bir daha hiç göremeyeceğim akrabalarımdan birine benziyor. Babanızı öpmeme izin verin.

— Ah! Bütün kalbimizle mösyö, dedi iki genç kız.

René cesede yaklaştı, bir dizini yere koydu, başını ona doğru eğdi, alnını saygıyla öptü ve hıçkırığını bastırarak dışarı çıktı.

İki kız kardeş şaşkınlıkla onu izledi. Bir oğlun babaya vedası, René'nin Sainte-Hermine vikontuna veda edişinden daha müşfik ve daha saygılı olamazdı.

LVII
Esir Tüccarının Gemisi

Surcouf ile René güverteye çıktıklarında, çatışmanın izleri hayal meyal görülüyordu. Yaralılar seyyar hastaneye indirilmiş, ölüler denize atılmış ve kanlar yıkanmıştı.

René Surcouf'a, iki genç kızın babalarının naaşının denize atılmaması ve yanaşılacak ilk karaya çıkarılması yolundaki isteklerini açtı.

Denizciliğin bütün kurallarına aykırıydı bu; yine de bazı durumlarda buna benzer ayrıcalıklar tanınmıştı. Madam Leclerc, yani Pauline Bonaparte, kocasının naaşını Saint-Domingue'den böyle getirmişti.

— Pekâlâ, dedi Surcouf. *Standard*'ın kaptanı öldüğüne göre, Mösyö Bléas ganimetin komutasını alacak ve bir odası olacak. Bir boş subay odası daha varsa, oraya Sainte-Hermine ailesinin küçükhanımlarını yerleştiririz; babalarının naaşını da bir meşe tabuta yerleştirip odalarına bırakırız.

René bu kararı iki genç kıza bildirmeye gitti; onlar da hemen şükranlarını sunmak için Surcouf'un yanına gelmek istedi.

Ablanın adı Hélène, küçüğün ise Jane'di.

Hélène yirmi yaşını doldurmak üzereydi; Jane de on yedisindeydi.

İkisi de güzeldi; ama güzellikleri farklıydı.

Hélène daha üç yıl önce Cizvit papazı Camelli'nin Japonya'dan Fransa'ya getirdiği ve büyük seralarda kamelya adıyla yaygınlaşmaya başlayan bir çiçeğin beyazlığıyla karşılaştırılabilecek derecede beyaz tenli bir sarışındı. Altın sarısı saçları, güneş hafifçe gölgelendirdiğinde, onlara tuhaf bir çekicilik katan yaldızlı bir renge bürünüyor ve tıpkı parfümün çiçeğe yaptığı gibi, onlar da alnında bir tür hale yaratıyorlardı. Beyaz, tombul, zarif elleri, ilginç bir şeffaflığı muhafaza eden tırnaklarında pembeleşmişti; beli bir denizperisininki gibiydi; ayakları da çocuk ayaklarına benziyordu.

Jane, belki genel ölçütlere göre ablası kadar güzel değildi, fakat daha çekiciydi; ufak ve muzip bir ifadeyi yansıtan ağzıyla, iki parmak arasında sıkılan bir gül serinliğindeydi; inip kalkan burun kanatları Yunanlarınkine ya da Romalılarinkine benzemiyordu ve tamamen Fransızlara özgüydü; gözlerinde koyu gökyakut parıltıları ve alevleri vardı; teni, esmer olmasa da, uzun süre Attika güneşine bırakılmış Paros mermeri rengindeydi.

İki genç kız Surcouf'un kendilerine ne kadar ilgi gösterdiğini, özellikle de René'nin babalarının naaşını gördüğünde nasıl bir heyecanla hüzünlendiğini fark edebilmişlerdi; delikanlının cesedin alnını öptüğü sırada gözlerinden akıveren yaşlar kesinlikle fark edilmişti; dolayısıyla Surcouf'a, bu durumda isteklerini bildirmenin kendilerine düşmediğini, neyin iyi olacağına inanıyorsa öyle yapmasını söylemişlerdi.

Surcouf *Standard*'daki ikinci kaptan odasını şimdiden temizletmişti; iki genç kızı babalarının cesediyle vedalaşmaya davet etti. Bu iklimde, hemen bir tabuta kapatılması gerekiyordu; tabut naaşın şimdi bulunduğu odada kalacaktı, genç kızlar da ikinci kaptanın odasına yerleşeceklerdi. René, Surcouf tarafından iki kızın eşyasının taşınmasına nezaret

etmeye ve onlara elinden gelen bütün hizmetleri sağlamaya davet edildi.

Hélène ve Jane odalarına girdiler; René, acılarını yaşarken onları rahatsız etmemek için kamaranın kapısında bekledi.

Kızlar bir saat sonra, göğüsleri hıçkırıklarla kabarmış ve gözleri hâlâ yaşlarla dolu bir halde çıktılar; Jane zar zor yürüyordu, René'nin koluna tutundu; daha güçlü olan ablası mücevher kutularını ve babalarının cüzdanını taşıyordu; ikisi de, acılarını paylaşırken kendilerini rahatsız etmemek için baş başa bırakan genç adamın davranışındaki inceliği fark etmişlerdi; ama sadece Hélène ona minnetini ifade edebildi, Jane gözyaşlarını tutamadığından konuşamıyordu.

René iki genç kızı kendilerine ayrılan odaya yerleştirdi, sonra da babalarının son hazırlıklarıyla bizzat ilgilenmek istediğinden, onları yalnız bıraktı.

İki saat sonra, doğrama meşeden bir tabut yapmıştı ve Sainte-Hermine vikontunun naaşı içine konmuş, tabut çivilenmişti.

Genç kızlar ilk çekiç sesini işittiklerinde, bu gürültünün nedenini tahmin ettiler ve eski kamaralarına doğru yürüyerek babalarını bir kez daha görmek istediler, fakat kapıda René'yle karşılaştılar; evlat bağlılığının bu son çabasından endişeleniyor ve iki kız kardeşi bu son duygulardan uzak tutmak istiyordu. Dolayısıyla ikisini de kollarına aldı, yeni odalarına götürdü, onları birbirlerine sarılmaya teşvik etti; kızlar öpüşüp hıçkıra hıçkıra ağlayarak bir kanepenin üzerine yığıldılar. O zaman Jane'in elini Hélène'in elinin üzerine koydu, ikisini de saygıyla öptü ve çıktı.

Bütün hareketlerinde öyle bir iffet vardı ve bu gençler öyle korkunç koşullarda tanışmışlardı ki, Hélène de, Jane de, René de, kendilerini bu kardeşçe yakınlığa yönelten olayların çabukluğunun farkına bile varamamışlardı.

Ertesi gün, iki gemi birlikte Mauritius Adası'na doğru seyrediyordu. *Le Revenant*'dan kırk korsan *Standard*'a geç-

mişti. Surcouf Bléas'a ganimetin idaresini vermişti; bir dostun ya da en azından sempatik bir yüreğin mevcudiyetinin iki genç kız için ne kadar gerekli olduğu düşünülerek René'ye Bléas'la gitme izni verilmişti.

Standard ve *Le Revenant* arasındaki çatışmadan iki gün sonra, *Le Revenant* bir şalopa gördü ve peşine takıldı. Şalopa önce kaçmayı denedi, fakat ilk "*Le Revenant* adına bayrak indirin!" çağrısı ve onu izleyen bir top atışı üzerine şalopa teslim oldu.

İki kız kardeşle birlikte bulunduğu kıç güvertenin tepesinden şalopayı iskele tarafına bağlayan René, korkunç bir sahneye tanık oldu: Tenleri abanoz rengi birkaç büyücü tarafından hazırlanmış bir ilacı içiren genç bir zencinin çabalarına rağmen can çekişen, ölümlerine az kalmış iki zavallı, az ötede, Avrupalı kadınları öldürebilecek yakıcılıkta bir güneşin altında ısınan ve havayı zevkle içlerine çeken neredeyse çıplak beş genç zenci kadın. İçlerinden biri, kucağındaki çocuğa meme vermeye çalışıyor, çocuk da bu kupkuru göğse boş yere yükleniyordu.

Le Revenant'ın tayfalarının şalopaya indiğini gören dört kadın ayağa kalkıp kaçtılar; beşincisi de onlar gibi yapmak istedi, ama gücü yetmedi ve elindeki çocuğu düşürerek yere yığıldı. Subay çocuğu yerden aldı ve annesine verdi; ilk bakışta ve bilhassa direklerinin yüksekliğinden zenci köle taşıyan bir gemi olduğunu anladığı bu teknenin kaptanını görmeye gelmişti.

Gerçekten de sintinenin dibinde, çok zor koşullarda, zincire vurulmuş ve yere yatırılmış yirmi dört zavallı zenci görüldü.

Havanın yenilenebilmesi için tek çıkış yolu olan ambar kapağından, buram buram mide kaldıran tiksinç bir koku, yayılıyordu.

Filikanın, bandırasından Amerikalı olduğu anlaşılan gemiden ayrıldığı anda, Surcouf, ikili bir işaret vererek René ile Bléas'ı *Le Revenant*'a çağırıyordu.

Genç kızlar endişeyle bu manevranın ne anlama geldiğini ve niçin çağrıldıklarını soruyorlardı. René, onlara kaptanın özel izni olmaksızın zenci ticareti yaptığını ve *Le Revenant*'da onu yargılamak için bir savaş meclisi toplanacağını açıkladı.

— Peki ya suçlu bulunursa, dedi Jane, titreyen bir ses tonuyla, ona ne ceza verirler?

— Büyük olasılıkla asılır, dedi René.

Jane dehşete kapılarak bir çığlık attı.

Fakat merdivenin dibindeki filikada tayfalar kürekleri sudan çıkarmış beklerken, Bléas zaten inmişti, René'ye de ancak halatları kavrayıp kayığa atlayacak zaman kalmıştı.

Bléas ile René geldiklerinde öteki subaylar çoktan salondaki yerlerini almışlardı. Amerikalı kaptan toplantı salonuna getirildi; iri vücut hatlarıyla insanüstü bir güçte olduğunu belli eden, uzun boylu bir adamdı; sadece İngilizce biliyordu; Surcouf da zaten bu ihtimali düşünerek René'yi toplantıya çevirmen olarak çağırmıştı. Surcouf, İngilizlerin her şeyi anlamalarını sağlayan "Kaptan öldü, bayrak indirin!" emrini haykırma biçiminden, René'nin İngilizce'yi anadili gibi konuştuğuna hükmetmişti.

Amerikalı kaptanın beraberinde getirdiği belgeler, Amerikalı olduğunu ve ticaretle uğraştığını teyit ediyordu; fakat Avrupa'daki deniz kuvvetleri tarafından köle ticareti yapma izni verilen sekiz Amerikan gemisinden biri olduğunu gösterecek belgeyi istemeleri boşunaydı. Bunu kanıtlayacak belgesinin olmadığını itiraf ettikten sonra, bu zavallıları ülkelerinden ve ailelerinden zorla ya da hileyle koparıp alarak işlediği suç yüzüne okundu.

Suçlu olduğuna kanaat getirildikten sonra Amerikalı kaptan ölüme mahkûm edildi.

Zenci köle tacirlerinin ölümü hem zalimane, hem de utanç vericidir; ya kendi gemilerinin ya da onları yakalayan geminin serenine asılırlar.

Karar okunduktan sonra Amerikalı kaptana kendini ölüme hazırlaması için bir saat verildi. Kaptan en ufak bir heyecan belirtisi göstermeden hakkında verilen kararı dinledi; her kapıya bir nöbetçi konularak salonda bırakıldı; zira küçültücü bir azabı çekmektense kendini suya atmasından çekiniyorlardı.

Karısına ve çocuklarına yazmak için kâğıt, kalem ucu ve mürekkep istedi; istedikleri verildi. Yazmaya başladı.

On on beş satır boyunca yüz hatları sakindi, fakat yavaş yavaş yüzünü karmaşık duyguların yansıması kapladı ve âdeta bir tür bulut yüz hatlarını perdeledi ve iç içe geçirdi, kısa süre sonra yazdığını göremiyordu ve istememesine rağmen gözkapaklarının kenarından süzülen birkaç damla yaş, yazdığı veda mektubuna düştü.

O zaman Surcouf'la konuşmak istedi.

Surcouf, yanında kendisine çevirmenlik yapmaya devam eden René'yle alelacele geldi.

— Mösyö, dedi, veda etmek için karıma ve çocuklarıma yazmaya başlamıştım; onlara olan sevgim yüzünden girdiğim utanç verici meslekten habersiz oldukları için, onlara ölümümü, özellikle de ölüm sebebimi anlattığım bir mektubun, kederlerini azaltmak yerine artıracağını düşündüm; sizden bir ricada bulunmak istiyorum. Kamaramdaki yazı masasında dört beş bin frank değerinde altın bulacaksınız. Yirmi dört mahpusumdan ve şalopamdan kırk beş elli bin frank kazanacağımı ummuştum; bu para yaşamımın üzerine düşürdüğüm lekeyi unutmamı sağlayacak dürüst bir işe başlamak için yeterliydi. Tanrı böyle olmasını istemedi, demek ki olmaması gerekiyormuş. Şalopam ve mahpuslarım size ait, fakat çekmecemde bulacağınız beş bin frank benimdir. Bu yüzden, size bir denizcinin son ricası olarak yalvarıyorum, o beş bin frangı karıma ve çocuklarıma ulaştırın. Adresi yazmaya başladığım mektupta bulursunuz. Sadece, "Ekvator'u aşarken kaza eseri ölen Kaptan Harding'den"

yazısı olsun. Her ne kadar kınanması gereken bir davranış da olsa, bu yaptığım, hassas kalplerce mazur görülecektir, çünkü tek amacı, kalabalık ve ilginç bir ailenin yardımına koşmaktı. Hiç değilse bundan sonra acı çektiklerini görmeyeceğim. Asla kendimi öldürmeye kalkmazdım, fakat mademki ölüm bana dışarıdan geliyor, bunu bir ceza gibi değil, bir lütuf olarak kabul ediyorum.

— Hazır mısınız?

— Hazırım.

Kalktı, gözkapaklarındaki son yaşları silkelemek için kafasını salladı, karısının adresini yazdı: *Madam Harding, Charlestown.* Sonra mektubu Kaptan Surcouf'a verirken:

— Sizden bana söz vermenizi istiyorum mösyö, dedi, söz mü?

— Denizci sözü mösyö, diye cevap verdi Surcouf, arzunuz yerine getirilecek.

Surcouf bir işaret verdi: Bir davul sesi işitildi. Vakit gelmişti; kaptan ölümle karşı karşıya kalınca, tekrar soğukkanlılığına büründü. En ufak bir heyecan belirtisi göstermeksizin boyunbağını çözdü, gömleğinin yakasını aşağı çekti ve kendinden emin adımlarla geminin infaz için hazırlanmış bölümüne vardı.

Güverteye derin bir sessizlik hâkimdi, zira bu ölüm kararları bütün denizcilerde, korsanlarda bile saygı uyandırır.

Bir ucu ilmikli, diğer ucunu da dört adamın tuttuğu bir urgan mizanada bekliyordu; *Le Revenant*'ın bütün mürettebatı güverteye çıkmış, diğer iki gemi de durmuştu; güvertesi, kıç güvertesi ve serenleri insan doluydu.

Amerikalı kaptan ilmiği boynuna kendi geçirdi, sonra da Surcouf'a doğru dönerek:

— Beni bekletmeyin mösyö, dedi; beklemek bir ıstırap.

Surcouf komutana gitti ve boynunu ilmikten kurtardı.

— Sahiden pişmanlık duydunuz mösyö, dedi ona; benim de amacım sadece buydu; kendinizi toparlayın, cezanızı çektiniz.

Amerikalı kaptan titreyen elini Surcouf'un omzuna koydu, etrafına şaşkın gözlerle baktı ve olduğu yerde yığıldı.

Sağlam karakter yapısında bazen karşılaşılan şey olmuştu.

Acı karşısında güçlenmiş, sevinç karşısında tekrar zayıflamıştı.

LVIII
Amerikalı Kaptanın Beş Bin Frank İsterken Kırk Beş Bin Franga Sahip Olması

Amerikalı kaptanın baygınlığı çok sürmedi. Surcouf idam cezasını infaz ettirmeyi hiç düşünmemişti. Savaşı meslek edinmişlerin her şeyin üzerinde tuttukları o üstün vasıfları bu adamda teşhis ettiğinden, köle tacirinin zihninde güçlü bir iz bırakmak istemiş ve hedefine elbette ulaşmıştı. O an kararını vermişti: Hayatını kurtarmakla kalmayacak, onu yıkıma da uğratmayacaktı.

Bunun üzerine, rotayı seksen ila doksan mil güneybatıdaki Rio de Janeiro'ya çevirme emri verdi.

Rio de Janeiro, Güney Amerika'nın en önemli köle pazarlarından biri olduğundan, Kaptan Harding'in orada bazı zenci köle satıcılarını tanıdığı aşikârdı. Surcouf daha körfeze demir atarken onu yanına getirtti.

— Mösyö, dedi ona, ölmek üzereyken tek bir isteğiniz vardı, o da yazı masanızda bulunan beş bin frangın dul eşinize ulaştırılmasıydı; bugün sizin için daha da iyisini yapacağım. Bu yirmi dört zenciyi başınızdan en avantajlı şekilde savabileceğiniz limandasınız; onları satıp paranızı kendinize saklamanıza izin veriyorum.

Harding şaşkınlığını belli edercesine hafifçe sarsıldı.

— Bitmedi mösyö, diye ekledi Surcouf; buna karşılık sizden isteyeceğim bir şey var. Adamlarımdan biri, yazıcım, hizmetkârdan ziyade dostum, nedendir bilmem ufak şalopanızı çok beğendi.

— Ona verebilirsiniz mösyö, dedi Harding, sahip olduğum her şey gibi o da sizindir.

— Evet, fakat René çok mağrur bir çocuktur, benden de sizden de hiçbir şey kabul etmeyi istemez; şalopanızı *satın almak* isteyecektir; demin dediğinizi göz önünde bulundurmak size kalmış, bu brikin artık size ait olmadığını söylemiştiniz, onu almak isteyen ve alabilecek parası olan kişiye makul bir fiyata satabilirsiniz.

— Mösyö, diye cevapladı Harding, bu işte benim tavrımı sizin tavrınız belirler: Şalopama siz fiyat biçin ve biçtiğiniz fiyatın yarısına bırakayım.

— Şalopanız mösyö, yirmi sekiz ila otuz bin frank eder. René size on beş bin frank verecek, ama ona aynı zamanda geminizin ulusunu ortaya koyan belgeleri de verirsiniz ki Amerikan bandırasıyla seyir hakkı olsun.

— Ama gemi sahibinin Fransız olduğu anlaşıldığında bu bir zorluk çıkarmayacak mı? diye cevapladı Harding.

— Kim anlayacak ki? diye sordu, Surcouf'un yazıcılığına devam eden René.

— Bunun anlaşılmaması için çok temiz bir İngilizce konuşmak gerekir, dedi Harding, özellikle de yabancı dil konuşan bir Fransız söz konusuysa, bu epey güçtür. Şimdiye kadar bu yanılsamayı yaratabilecek sadece beyefendiyi gördüm, diye ekledi René'yi göstererek.

— Madem öyle mösyö, geminin satılacağı kişi de ben olduğuma göre, diye tekrar söze girdi René, artık isteğimin önünde hiçbir engel kalmadığını görüyorsunuz. Elçinize satış senedini hazırlatın, gemideki paranızı ve size ait her şeyi karaya çıkarın. İşte yeni kentteki Mösyö David ve oğlunun dükkânında nakde çevirebileceğiniz on beş bin franklık bir bono. Bana bir makbuz verin.

— Fakat, dedi Harding, parayı bana sözleşmeyi yaparken verirsiniz.

— Bu poliçe gösterildiğinde paranın ödendiğinden emin olmanız için size zaman lazım; Mösyö Surcouf ve ben bu akşam ya da en geç yarın sabah yola çıkmak istiyoruz.

— Satın alan kişinin ismi nedir? diye sordu Harding.

— Siz kimi isterseniz o olur, diye cevap verdi gülerek René: Eğer hoşunuza giderse, mesela Kentuckyli Fielding.

Harding yerinden kalktı ve René'nin saat kaçta uygun olacağını sordu:

— Elçinizin yerine saat kaçta gelmemi istiyorsanız söyleyin, orada olacağım.

Fikri sorulan Surcouf, koydan ancak ertesi gün ayrılacaklarını düşünüyordu. Dolayısıyla öğleden sonra dört için randevulaştılar. Saat beşte, *Coureur de New York* gemisinin Kentuckyli John Fielding'e satışı yapılmıştı. Saat altıda, Kaptan Harding on beş bin frangını almıştı; sonra, saat yedide, İngiliz donanmasından Rio de Janeiro'da kalmayı tercih etmiş iki yüz tayfa ya da asker, aynı sayıda Fransız mahpusla değiş-tokuş edilecekleri sözüyle Britanya elçisine emanet edilmişti. Nihayet, ertesi gün şafak sökerken üç gemi yola çıkma hazırlıklarını yaptı, ulusal bandıra altında Ümit Burnu'na yöneldi.

Surcouf'un karar verdiği gibi ve de genç kızlara hami bulma amacıyla, kızlar *Le Revenant*'dan *Standard*'a geçmişti. İkisi de geminin geri döndüğünü görmüş, çok sevinmişlerdi; bir başlarına bırakılmışlardı ve Pegou Nehri üzerindeki şirketlerinin bulunduğu Rangun'a gitmeyi başka türlü asla beceremezlerdi. İkisi de Hindistan'ı tanımıyordu; fakat büyük kız Hélène, Londra'da Kalküta'daki Hint ordusu garnizonundan bir subayla tanışmıştı; babalarıyla yola çıkmadan önce iki genç kızın Hindistan'a dönmeleri ve orada Hélène'in Sir James Asplay'le evlenmesi hususunda anlaşılmıştı. Jane ile babası, Jane evlenene kadar şirketin değerini artırmayı sürdüreceklerdi; o da evlendikten sonra, genç evlilerin babalarıyla oturmak isteyip istememelerine ya da babalarının biriyle oturmayı veya altı ay biriyle altı ay diğeriyle

oturmayı tercih edip etmeyeceğine göre Rangoon House'u ya satacak ya da elde tutacaklardı.

Ailenin tüm planları Sainte-Hermine vikontunun ölümüyle altüst olmuştu. Yeni bir plan yapmak gerekiyordu ve başlarına gelen olaydan allak bullak olduklarından, hiçbir projede karar kılamıyorlardı. Dolayısıyla, tam da baba şefkatinden mahrum kaldıkları anda kendilerine tamamen kardeşçe bir şefkat gösteren bu delikanlıya rastlamış olmaları, kızlar için büyük bir mutluluk kaynağıydı. Bu yüzden, Surcouf'un komutasındaki gemilere Rio de Janeiro'dan Ümit Burnu'na kadar eşlik eden güzel hava sayesinde, bu okyanus güzergâhı ve bir dünyadan diğerine geçiş gerçek bir gezinti olmuştu. Üç genç arasında yavaş yavaş tatlı bir yakınlık kurulmuştu; bu durum, René'yi sevimli bulan ve kendisi eşine kavuştuğunda, Jane'in de uzun süre eş aramasının gerekmeyeceğini uman Hélène'i çok sevindiriyordu.

İki genç kız da müzisyendi, ama babalarının ölümünden beri ikisi de piyanoya dokunmamıştı. Sık sık alize rüzgârlarının kanadına atlayıp gittiği yere kendi başına varacakmış gibi görünen gemiyi, sakince yol almaya bırakan tayfaların sevimli şarkılarını dinliyorlardı.

Bir gece Chateaubriand'ın dediği gibi* karanlık olmayıp sadece günışığının eksikliğini çeken o gecelerden birinde, arka kasaradan hoş bir ses yükseldi ve kederli bir Breton şarkısı söylemeye başladı. İlk notalarda Hélène, René'yi susturmak için kolunu eliyle tuttu: Terör dönemi sırasında senyörünü bir İngiliz gemisine bindirerek kurtaran ve nöbetçinin "Kimdir o?" sorusuna cevap vermediği için bir kurşun yiyerek âşığının kollarında can veren genç bir kızın efsanesiydi bu. Bu ağıt bittiğinde, gözü yaşlı genç kızlar, René'den bu şarkıyı söyleyeni bulmasını ve tekrarını istemesini rica ettiler.

---

* "Saydam gölgeleri güzelim Yunanistan göğünü gizlemekten çekinen o gecelerden biriydi: Karanlık değildi bu, sadece günışığı yokluğuydu." (*Les Martyrs* [Şehitler], I. Kitap). (Fr.e.n.)

Ama genç adam onlara bunun gereksiz olduğunu, güfteyi bildiğini sandığını söyledi; müziğe gelince, hatırlayabilmek için sadece bir piyanoya, bir çizgili kâğıda ve bir kalem ucuna ihtiyacı vardı. Bunun üzerine Hélène'in odasına girdiler. Başını ellerinin arasına alan René bir an hatıralarını yardıma çağırdı ve yazdı; şarkıyı hiç ara vermeden baştan sona kâğıda döktü, sonra da piyanonun nota sehpasına koyarak, tayfanınkinden daha farklı bir yumuşaklık ve daha farklı bir ifade içeren bir sesle, çok güzel bir diyaloğu aktaran bu ağıda başladı.

René son kıtaların tekrarında, "Onu seviyorum! Onu seviyorum! Yine de onu seviyorum!" sözlerini öyle bir ifadeyle söylemişti ki, bu naif tınıyla kendi hikâyesini anlattığı, her zamanki melankolisinin de ölmüş bir sevgiliden ya da en azından ilelebet yitirilmiş bir sevgiliden kaynaklandığı zannedilebilirdi. İki genç kızın yüreklerini titreten kederli ses tonu en müşfik ve en yakınma dolu gönül tellerine dokunarak üçünü birleştiriyordu.

René kamarasına döndüğünde geminin duvar saati ikiyi gösteriyordu.

LIX
Mauritius Adası

Aynı günün sabahı saat beşte, gözcü tayfa, "Kara!" diye bağırdı. Masa Dağı görünmüştü.

Gün boyunca rüzgâr elverişliydi ve gemiler saatte on iki on üç mil yol alarak Ümit Burnu'nu döndüler. Küçük filoyu Aghulas Burnu'nda karşılayan bir rüzgâr esintisi onu çabucak doğuya, karadan uzağa götürdü. Tekrar Mauritius Adası'na dümen kırıldı ve bir süre sonra Neiges doruğu seçilebiliyordu.*

* Mauritius Adası'nın doruk noktası (3 069 m.) olan ve Salazes dağ çemberindeki sönmüş volkan. (Fr.e.n.)

O dönemde hâlâ Fransa Adası denilen Mauritius Adası gemilerin Hint Denizi'nde sığınabilecekleri tek yerdi.

Portekiz Kralı Dom Emmanuel 1505'te Hindistan kıyısına bir kral naibi ya da genel vali atama kararı almıştı. Bu makam, beş yıl sonra Avrupa'ya geçmeye hazırlandığı sırada Hottentotlar tarafından Ümit Burnu yakınında katledilen Dom François d'Almeida'ya emanet edilmişti.

Fakat, Dom Pedro Mascarenhas'ın* Mauritius ve Réunion adalarını keşfettiği d'Almeida hükûmetinin ilk yılından itibaren, Portekizlilerin hüküm sürdüğü bütün XVI. yüzyıl boyunca bu adaların herhangi birinde bir işletme kurdukları görülmemiştir; yabancıların ziyaretinin ada yerlilerine sağladığı tek avantaj da bu yabancıların adaya bıraktıkları keçi, maymun ve domuz sürüleri olmuştur; ada 1598'de Hollandalılara teslim edilmiştir.

Portekiz II. Felipe'nin hükümranlığı altına girdiğinde, Portekizliler toplu halde Hindistan'a göç etmişlerdir. Anavatanlarından uzak kaldıklarını görünce, kimileri bağımsızlıklarını ilan etmiş, kimileri de ülkedeki prenslerin hizmetinden çıkarak korsan olmuştur.

1595'te Cornelius Houtman o zamandan beri serpilip gelişen bu gücün temellerini atmıştır.

Hollandalılar zamanla Portekizlilerin ve İspanyolların Hint Okyanusu'nda fethettiği bütün toprakları, dolayısıyla da Cerne ve Mascarenhas adalarını ele geçirmeyi başarmışlardır. O dönemde hiçbir yerleşim merkezi bulunmayan Cerne Adası'na ilk olarak 1598'de Amiral Van Neck ayak basmıştır.

Donanma 1 Mayıs 1600'de Texel'de Amiral Jacques-Cornelius van Neck'in komutası altında yol almıştı; gemile-

---

* Réunion (Bourbon), Mauritius (Fransa), Rodrigues ve Cargados adalarının tümüne verilen Mascarenhas ismi buradan gelmektedir. Mauritius Adası önce, adaya 20 Şubat 1507'de ayak basmış olan Alphonse Albuquerque'in donanmasındaki gemilerden birinin adı verilerek Cerne ya da Sirne diye adlandırılmıştır. (Fr.e.n.)

rin adı muhafaza edilmişti: Amiralin adı *Maurits* idi ve Cerne adasına adını vermişti. Hollandalılar bu adanın sadece adını biliyorlardı: Adada keşif yapmak ve limanlarının ağır tonajlı gemileri alıp alamayacağını öğrenmek amacıyla denize iki şalopa indirdiler; bu şalopaların biri büyük limana kadar girdi, mükemmel bir derinlikte olduğunu ve yaklaşık elli gemi alabileceğini tespit etti; akşamleyin tayfalar amiral gemisine beraberlerinde birçok büyük kuş ve elle yakalanabilen çok sayıda küçük kuşla döndüler; dağlardan inen ve suyu bol olan bir tatlı su kaynağı keşfetmişlerdi.

Bununla birlikte, adada yerleşimin olup olmadığını henüz bilmeyen ve gemideki çok sayıda hastadan dolayı keşifte bulunmaya zamanı olmayan amiral, orada bıraktığı kalabalık bir birliği beklenmedik bir saldırıya karşı korunaklı bir mevziye yerleştirdi.

Art arda birçok kez adanın diğer bölümlerini incelemek ve meskûn olup olmadıklarından emin olmak için şalopalar gönderdi; fakat keşfe çıkan mürettebat, sadece, kendilerinden kaçan hayli barışçıl dörtayaklılara ve kendilerini yakalamak isteyenlerden kaçmak için hiçbir girişimde bulunmayacak ölçüde tehlikeden habersiz çok sayıda kuşa rastladı. Bununla birlikte bir asma köprü, bir bocurgat çubuğu ve büyük bir seren, Cerne kıyılarında bir deniz felaketi yaşandığına tanıklık ediyordu.

Amiral kendilerini bu kadar güzel ve gemileri için bu kadar güvenli bir limana getirdiği için Tanrı'ya şükrettikten sonra, bu adaya, o sırada Birleşik Eyaletler'in *stathouder*'ı* Orange prensinin onuruna *Mauritius Adası* adını verdi.

Bu adayı rastlanabilecek en cazibeli yerlerden biri kılan, her yanının yemyeşil ağaçlarla süslü ve bulutlardan dorukları görülmeyen yüksek dağlarla çevrili olmasıydı. Taşlık zemini geçit vermeyen yoğun korularla kaplıydı; genellikle abanoz gibi muhteşem kara ağaçlara, parlak kırmızı renkli ağaçlara

* Vali. (ç.n.)

ve nihayet balmumu rengi koyu sarı ağaçlara rastlanıyordu; çevredeki çok miktarda palmiye ağacı onlara hoş bir serinlik sunuyordu; bu ağacın özünün tadı şalgamı andırıyordu ve bu sebzeye eşlik eden sosla yenebiliyordu; adadaki ağaçların bolluğu, tayfaların rahat kulübeler yapmalarına imkân sağladı; havanın temizliğinin de yardımıyla, hastaların kısa sürede iyileştikleri görüldü.

Deniz ise balık açısından öyle bereketliydi ki, bir ağ atılıyor, binbir balık tutuluyordu. Bir gün, bir gemi mürettebatını iki öğün doyuracak kadar büyük bir kedibalığı yakalamışlardı. Kaplumbağalar o kadar büyüktü ki, fırtınalı bir günde altı adamın bir kabuk altına sığındıkları görülmüştü.

Hollandalı kaptan, Hollanda, Zelanda ve Amsterdam armalarının yontulduğu bir levhanın Portekizce *Christianos reformados* yazısıyla birlikte bir ağaca asılmasını emretti. Ardından dört yüz kulaçlık çember şeklinde bir arazinin etrafına kazıklar çaktırdı ve zemini denemek için bu alana çeşitli bitkiler ekildi ve dikildi; oraya aynı zamanda kümes hayvanları da bırakıldı, böylelikle bu güzel adada mola veren gemiler, doğal kaynaklar dışında da erzak bulabileceklerdi.

Hermansen, 12 Ağustos 1601'de, su ve erzak yoksunluğu çekilmeye başlanan Mauritius Adası'na *Le Jeune Pigeon* adında bir yat gönderdi; bir ay boyunca hiçbir haber alınamayan yat sonunda, beraberinde aşağıdaki maceraları anlatan bir Fransız'la geri döndü.

Birkaç yıl önce, İngiltere'den Hindistan'a gitmek için, yanında iki gemiyle birlikte yelken açan bir gemiye binmişti. Bu iki geminin biri Ümit Burnu yakınında, yolcular ve mallarla ortadan kaybolmuştu; kalan iki geminin mürettebatı o kadar azdı ki, daha kötü durumda olan gemiyi yakmanın yerinde olacağına karar verilmişti; ama kısa sürede bu zavallıları da aralarında yayılan tifüs ve iskorbüt hastalıkları kırıp geçirmiş, gemide görev yapacak sayıda denizci kalmamıştı.

Malakka yakınındaki Timor kıyısında karaya vurduğunda, bu Fransız, dört İngiliz ve iki zenci dışında bütün mürettebat ölmüştü. Kıyıya vuran gemiden çıkan bu zavallılar, büyük bir yoksunluk içinde olmalarına rağmen, tuhaf bir plan yapmış ve bir yelkenliye el koyarak İngiltere'ye geri dönmenin bir yolunu bulmuşlardı. Yolculuklarının başında her şey iyi gitmişti; fakat ülkelerinden çok uzaklaştıklarını gören zenciler geminin idaresini ele almak için komplo düzenlemiş; niyetleri anlaşılınca da cezalandırılma korkusuyla ümitsizce denize atlamışlardı.

Mürettebatın geri kalanı birçok fırtınayı savuşturduktan sonra, nihayet Mauritius Adası'na sürüklenmişti; fakat aralarında kusursuz bir uyum olsa bile hayatlarının hiç de güvende olmadığı bir anda, işbirliği yapamamışlardı; bu adada bir hafta geçirdikten sonra, Fransız, Tanrı onlara bir yardım gönderene kadar orada kalmayı önermişti. Ama İngilizler denize açılıp yolculuğa devam etmek istemiş, çoğunlukta ve daha güçlü oldukları için de hiç tereddüt etmeden istediklerini gerçekleştirmeye girişmişlerdi; ama Fransız da kendi istediğini yapmaya kararlı olduğundan, arkadaşları enginlere yelken açıp onu bu ıssız adada bırakmışlardı. Neredeyse üç yıldır o adadaydı; meyvelerle ve kaplumbağa etiyle beslenmişti; bedeninin gücü azalmamıştı, Hollanda gemilerinde bulunan tayfalar kadar güçlü kuvvetliydi; fakat zihinsel melekelerinin bir kısmını yitirmişti; bu durum, onunla biraz konuşulduğunda kolaylıkla anlaşılıyordu. Giysileri yırtık pırtıktı, neredeyse çıplaktı.

Görünen o ki, Hollandalılar, 1606'da Mauritius Adası'nı ziyaret etmiş, fakat 1644'ten önce orada hiç yerleşim kurmamışlar. İlk yerleşim merkezlerini kuranların kimler olduğunu saptamak ne kadar güç de olsa, bunların XVI. yüzyılda Hint Denizi'ni talan eden korsanlar olması muhtemeldir.

Bütün bildiğimiz, 1648'de Van der Master'in Mauritius valisi olduğudur. Leguat da yolculuk hikâyelerini anlatırken, Rodrigues Adası'na geldiğinde valinin Mösyö Lameocius

olduğunu söyler; nihayet aynı seyyahın Rodrigues Adası dönüşü Mauritius Adası'nda mahpus edildiği 1690'da, bu makamda Cenevreli Rodolphe Déodati bulunmaktadır. 1693'ten 1696'ya kadar, Madagaskar'ın sağlıksız koşullarından yorgun düşen bazı Fransızlar, beyaz kadın bulamadıklarından, Mascarenhas'a sarı ve siyah ırktan kadınlar getirmiş ve onlarla evlenmişlerdir. Flacourt adaya kral adına el koymuş ve Portekiz bayrağının dalgalandığı yere Fransız bayrağını çekmiştir; adaya sonradan *Bourbon* ismini veren de odur; bu yeni yerleşimde birkaç erkek ve birkaç kadın bırakmış ve komutayı koruyup kayırdığı Payen adındaki birine vermiştir. Sömürgelerin bu yeni sakinleri verimli bir toprak bulmuş ve onu büyük bir şevkle işlemişlerdir. Önce balık, kaplumbağa, pirinç, patates ve diğer sebzelerle beslenmiş ve sürülerin çoğalmasını sağlamak için, kasaplık et kullanımını kendilerine katiyetle yasaklamışlardır; yeryüzündeki bu cennet parçasında çok hoş ve çok huzurlu bir hayat sürmüşlerdir.

Dört İngiliz korsan Avery, England, Condon ve Patisson, Kızıldeniz'de, Arabistan ve Pers ülkesi kıyılarında büyük bir servet kazandıktan sonra, mürettebatlarının bir kısmıyla oraya yerleştiler. Fransa kralı onları affetti ve bu maceracılardan 1657'de gelmiş olan biri, 1763'te hâlâ yaşamaktaydı. Yeni isminden gurur duyan Bourbon Adası Fransızların elinde refaha kavuştuğu sırada, Ümit Burnu'ndaki yerleşimleri yüzünden Mauritius'u ihmal eden Hollandalılar yitip giden bu adayı 1712'de terk ettiler. 15 Ocak 1715'te deniz albayı Dufresne, Hollandalıların kendi istekleriyle adadan çekilmesinden yararlanarak otuz kadar Fransız'ı adaya çıkardı ve ona Fransa Adası adını verdi: Bu iki adanın gelişmeleri, limanlarının elverişli, topraklarının verimli ve havalarının sağlıklı olması, orada gerçek bir koloni kurma fikrini esinledi. Bourbon Adası Valisi Mösyö de Bauvillier, 1721'de oraya *Triton*'un kaptanı şövalye Garnier de Fougeray'i gönderdi; şövalye 23

Eylül'de adanın komutasını Fransa kralı adına aldı ve oraya, üzerinde Latince bir yazı bulunan beyaz bir bayrak sallandırdığı, kırk kadem yüksekliğinde bir direk koydurdu. 28 Ağustos 1726'da, Bourbon Adası'nda ikamet eden Mösyö Dumas, iki adanın valisi olarak atandı. Adaların idareleri ayrıldı ve Mösyö Maupin Mauritius Adası'na vali atandı.

Fakat koloninin asıl babası, asıl koruyucusu, asıl yasa koyucusu Mösyö Mahé de La Bourdonnais oldu. 1735'te yönetimi devraldı. Her ne kadar tarih tarafından unutulmuş sayılsa da, romanımız onun intikamını almıştır.

Yeni yönetim geldiğinde, Mauritius Adası'nın mahkemesi Bourbon Adası'nın mahkemesine bağlıydı; Mösyö de La Bourdonnais ise bu adaya ceza yasalarıyla ilgili tüm konularda komşu adanınkine eşit bir güç veren kralın açık mektuplarını getirmekteydi.

Fakat Mösyö de La Bourdonnais'nin idaresi altındaki on bir yıl boyunca bu kayırma bir işe yaramadı, zira adada tek bir dava bile görülmemişti; Mauritius'u üzen tek sorun, kaçak zencilerin sebep olduğu koşuşturmalardı. Mösyö de La Bourdonnais itaatkâr zencilerden bir jandarma oluşturdu ve onları isyankâr zencilere karşı kullandı. Mauritius'a ilk şekerkamışını eken ve pamuk ile çivit işletmelerini kuran o oldu. Bunların üretimi Surate ve Moka'daki pazarlardan Pers ülkesine ve Avrupa'ya yayıldı.

Mösyö de La Bourdonnais tarafından 1735'te kurulan şeker fabrikaları on beş yıl sonra yıllık altmış bin frank gelir getiriyordu. Brezilya ve Santiago'dan manyok getirtti, fakat ada sakinleri bu yeni bitkinin gelişini husumetle karşıladılar ve o da ada sakinlerine, hizmetlerindeki her köle için üç yüz kademlik bir araziye manyok ekme zorunluluğu getirmeye mecbur kaldı.

Demek ki her şey Mösyö de La Bourdonnais'nin Fransa Adası'na dayanıyor. Ulaşım yollarını o çizmiştir; boyunduruğa vurulan sığırların yardımıyla, yapı kafeslerini ve taş-

ları evlerin inşa edildiği limana kadar sürüklemeyi beceren o olmuştur; askerî tersaneleri, topçu bataryalarını, müstahkem mevkileri, kışlaları, değirmenleri, iskeleleri, büroları, dükkânları ve limana, hastanelere ve deniz kıyısına tatlı su getiren üç yüz kulaç uzunluğunda bir su kemeri inşa eden de o olmuştur. Ondan önce, Mauritius sakinlerinin gemi inşasından hiç haberi yoktu; öyle ki, balıkçı tekneleri bir hasara uğradığında, limanda demirli gemilerin dülgerlerine başvurmak zorunda kalıyorlardı; ada sakinlerini adada bol bol bulunan kerestelerle bir donanma kurmasına yardım etmeleri için yüreklendirdi; ormanlardan büyük miktarda ağaç kesildi, keresteler gemi yapımında kullanılabilecek hale gelmeleri için kesildikleri yerde oyuldu ve iki yıl içinde çalışmalara başlamaya yetecek kadar hazır kereste birikti.

1737'de Mösyö de La Bourdonnais gemileri kalafatlamak ve yük boşaltmak için dubalar yaptı; malzeme taşımak için sandallar ve şalopalar inşa etti; su taşımak için yeni mavnalar, ucuza tamir edilsinler diye uygun bir konuma getirilen şalopaları ve sandalları karaya çeken bir makine icat etti. Bu makine sayesinde, su yolları tıkanan bir gemi bir saat içinde tamir edildi, temizlendi ve denize indirildi. Kusursuz bir gemi haline gelen bir brik inşa etti; ertesi yıl, iki tane daha inşa etti ve tersanede beş yüz tonilatoluk bir gemiye başladı.

İşini fazla iyi yaptığı için sonunda hakkında kötü söylentiler çıkarıldı. Kendini savunmak için Paris'e gitti. Bu işi kolayca halletti: Şöhreti üzerinde toplanmış kara bulutları bir çırpıda dağıttı; yakın bir gelecekte İngiltere ve Hollanda'yla sürdürülen ilişkilerin bozulması söz konusu olduğundan, iki düşman gücün ticaret gemilerine saldırmak için belli sayıda savaş gemisi donatmayı planladı; fakat kabul edilse de planı hiçbir zaman uygulamaya geçirilmedi ve 1741'de fırkateyn kaptanı unvanıyla kralın savaş gemilerinden biri olan *Mars*'a komuta etmek için özel olarak görevlendirildi ve Paris'ten yola çıktı.

Fakat 1742'de barış sağlandı ve Mösyö de La Bourdonnais Mauritius Adası'na döndü. Aleyhinde yeni söylentiler çıkınca yeniden Fransa'ya gitti. Pondichéry'de, Fransa'ya karabiber ağacı, tarçın ağacı ve keresteleri boyacılıkta kullanılan çok sayıda ağacı getiren Mösyö Poivre'ı buldu.

1766'da Choiseul dükü tarafından Mauritius ve Réunion adalarına yönetici olarak atanan da aynı Mösyö Poivre'dır; orada Sosyete Adaları'nın *rima*'sını ya da ekmekağacını yetiştirdi; kendisine emanet edilen bu iki koloniye küçük hindistancevizini, tarçını, karabiberi ve karanfili getirdi. Réunion Adası bugün tek başına dört yüz bin karanfil üretmektedir ve Asya'da bu karanfilin Moluk Adaları'nınkine üstünlüğü kabul edilmiştir; Madagaskar'daki *ampalis* ya da iri meyveli dut ağacı, gülyağı esansı çıkarılan ağaç, içyağı ağacı, Çin çayı, bakam kerestesi, ölümsüz kereste, Seylan ve Nam Ky'ın tarçın ağacı, hindistancevizi ağacı çeşitleri, hurma ağaçları, mango ağaçları, yenibahar ağacı, meşe, çam, asma, Avrupa'nın elma ve şeftali ağaçları, Antiller'in avokado ağacı, Filipinler'in *mabolo*'su,* Moluk Adaları'nın sagu ağacı, Çin'in sabunağacı, Jolo'nun *maran*'ı, dünyanın en iyi meyvesi kabul edilen mangostan, Mauritius Adası'na, valisi ya da daha ziyade kâhyası Mösyö Poivre'ın bağışlarıdır.

Bu göz kamaştırıcı sömürgenin temeline her biri bir taş koyan bir dizi parlak validen sonra, General Decaen adayı en gelişmiş haliyle Mösyö Magallon-Lamorlière'den devraldı.

Yalnız, adayı devraldığı sırada İngiltere'yle savaş başlamıştı. Bu savaş ilan edildiğinden beri, söylediğimiz gibi, Réunion ve Mauritius adaları Fransız gemilerinin Hint denizlerinde sığınabilecekleri tek yerdi; Surcouf'ların, L'Hermitte'lerin ve Dutertre'lerin ganimetlerini satış için gönderdikleri ve avaryalarının tamiri için döndükleri yer burasıydı; bu yüzden adanın görüş mesafesinde, korsanların elinden

* Meyvesi Réunion Adası'nda "kedi kakası" diye adlandırılan bir tür ağaç. (ç.n.)

ganimetlerini geri almak için turlayarak bekleyen iki ya da üç İngiliz savaş gemisinin görülmediği nadirdi.

Dolayısıyla "Kara!" sözcüğünü duyar duymaz güverteye fırlayan Surcouf, *Le Revenant*'ın babafingo çubuklarına atıldığında, denizin Savanne limanından Quatre-Cocos Burnu'na kadar boş olduğunu görünce şaşakaldı; yalnız, adanın arkasında gizlenen bazı İngiliz gemilerinin Tortue Körfezi ya da Tamarin Körfezi tarafında volta atıp atmadığını bilmiyordu.

Gerçekten de, Suffren *balyos*'unun *Hint Denizi'nin Çuha Adası** diye adlandırdığı bu adaya dördüncü kez yanaşan Surcouf, çok ağaçlı adaları daima sarmalayan o buğunun arasından Mauritius Adası'nı, Kreoller Dağı'nı ve Bambularda demir çembere ulaşan büyük limanın zincirlerini tanıdı. Böylelikle büyük limana yandan bakıyorlardı.

Mauritius Adası'na sadece mola vermek, erzak ve su ikmali yapmak için gelindiğinde, bazen karşıda büyük liman mı yoksa Louis limanı mı olduğu konusunda tereddüt edilir; fakat Surcouf gibi, avarya tamiri ya da ganimet satışı için gelinince, hiç tereddüt edilmez. Nitekim büyük limanın girişi, bizim güneydeki ağaçlarımızı kuzeyden güneye yatıran karayel gibi, yılın dokuz ayı boyunca adanın ağaçlarını doğudan batıya doğru eğen rüzgâr tarafından sarsıldığından, alizelerin gücüyle limana girmek kolaydır; fakat aynı zamanda, ters rüzgâr yüzünden, çıkış da neredeyse imkânsızlaşmaktadır.

Söylediğimiz gibi Surcouf, denizde hiçbir geminin olmadığına kanaat getirdikten sonra, Diable Burnu'na yaklaştı ve artık rotasından emin olduğundan, sığlıklardan kaçınmak için kuzeydoğuya dümen kırarak büyük Savanne koruluklarını arkasında, Beyaz Dağları ve Fayans Tepesi'ni ve bütün Flacq bölgesini solunda bıraktı; Amber Adası'na yandan gelince, Malheureux Burnu'nu açıktan geçmek için

---

* Kythera. Yunan mitolojisinde Afrodit'in doğduğu yer olan aşk ve zevk adası. (ç.n.) / Bkz. Ch. Cunat, a.g.e., V. böl., s. 127. (Fr.e.n.)

batı-kuzey-batı yönünü takip etti. Burnu döndükten sonra, dümen kırmadan Vaquois ve Canonniers burunlarından ada rüzgârıyla volta vurdu ve böylece Louis limanına vardı. İşaret tepesinden bir fırkateyn, bir brik ve bir şalopanın geldiği uzun zaman önce bildirilmişti; bu yüzden Chien-de-Plomb hastane kilisesinin tepesi ve Blaguers Burnu'nun her yanı dürbünlerini gemilere yöneltmiş meraklılarla kaplıydı.

Beklendiği gibi, işaretlerle uyarılan gemiler karantinaya girmek için Pavillon'da demir attılar; sıhhiyeciler genel sağlık belgesini hazırlamışlardı: Yanlarında her zamanki gibi meyve ve türlü türlü serinleticiler taşıyan bir sandal filosu geliyordu. Kontrol yapıldıktan sonra, küçük sandallar tarafından tanınan ve selamlanan Surcouf, Chien-de-Plomb'da demir atmak amacıyla yola devam emri verdi; fakat o gelmeden çok önce, kürekçiler tarafından kayıktan kayığa aktarılan ismi, meraklılar arasında en güzel ulusal anıları uyandırmıştı ve *Standard*, *Le Revenant* ve *Le Coureur de New York* gemileri demir attıklarında her taraftan bravo sesleri ve sevinç çığlıkları yükseliyordu.

LX
Karada

Mauritius Adası'na mal indirmenin kolaylığı bilinir: Bir fersah derinlikte kapalı bir limanın dibinde, gemiden bir dereyi aşar gibi Chien-du-Plomb iskelesine atlanır. Daha on adım atmadan Gouvernement Meydanı'na gelinir; o zaman, valiliği ve onun adada eşine rastlanmayan harikulade ağacını sağda bırakarak sarayın pencerelerinin altından geçilir; Gouvernement Sokağı'ndan Champ de Mars'a doğru çıkılır ve kiliseye gelmeden sağda, günümüzdeki Théatre Meydanı'nda *Grand Hôtel des Étrangers* ile karşılaşılır.

Otelin kapısında beliren grupta, Matmazel Hélène de Sainte-Hermine ile koluna girmiş Surcouf vardı; arkadan

kol kola Jane ile René geliyordu ve nihayet kortejin sonunda Bléas ile iki-üç subay bulunuyordu. Öncelikle genç kızlar otelin en iyi odası için seçildi; hemen matem giysislerini dikecek bir kadın terzi getirttiler. Yaşadıkları kayıp duygusu hâlâ tazeydi; fakat bu kaybın gerçekleştiği koşullar, ebedî sonsuzluk hedefi, René'nin bu sempatik mevcudiyeti, bu kadar öğretici, bu kadar merak uyandırıcı, bu kadar donanımlı sohbeti, genç kızların yarasına bir nevi merhem olmuş, iyileştirmese bile, acısını azaltmıştı.

René onlara ne yapmayı düşündüklerini sorduğunda, matem kıyafetleri gelmeden dışarı çıkmayacaklarını söylediler; gemideyken matemleri onlara çok elzem görünmemişti; fakat bir şehirde, üzüntülerini hiç dışa vurmayan ve hüzünlerini hiç yansıtmayan kostümler içinde görünmekten utanırlardı. Ayrıca, ilk ziyaretlerini Pamplemousses semtine yapacaklarını söylediler.

Daha bu Pamplemousses semtinin adı duyulur duymaz, *Paul et Virginie*'nin* [Paul ve Virginie] kulübelerine bir hac ziyaretinin yapılacağı anlaşıldı. Bernardin de Saint-Pierre'in romanı, o devirde, yayımlanalı on beş yıl olmuş olmasına karşın, Yunancadan çevrilmiş *Daphnis ve Khloe*'yi andıran o sevimli idil, genç kızların akıllarından hiç çıkmamıştı.

Bu eser toplumda iz bırakan eserlerdendi. Kimileri onu hayranlıkla benimserler, diğerleri şiddetle reddederler; bu, tıpkı bir çıkar sorunu gibi, uğruna dövüşmeye hazır olunan o duygusal sorunlardan biridir.

Paul et Virginie'nin Madam Necker'in salonlarında okunmasının çok az etki yaratması üzerine, kendi yeteneği hakkında iyice kuşkuya kapılan Bernardin de Saint-Pierre'in

---

* Jacques-Henri Bernardin de Saint-Pierre'in Mauritius Adası'nda geçen bu ünlü romanında, aralarında kan bağı olmamasına karşın iki kardeş gibi büyüyen ve fazla yakınlaşmaları üzerine Virginie'nin okul için Fransa'ya gönderilmesiyle birbirinden ayrılan iki çocuğun hikâyesi anlatılır. Sonunda Virginie adaya döner, fakat Paul'ün gözü önünde Virginie'nin gemisi kayalıklarda batar. (ç.n.)

kitabını bastırmaktan neredeyse vazgeçtiğini bilinmektedir. Mösyö de Buffon sıkılmış, Mösyö de Necker esnemiş, Thomas ise uyuklamıştır.

Dolayısıyla *Paul et Virginie*'yi bastırmama kararı almıştır.

Bu iki evladını terk etmek ona çok zor geliyordu; ama sonunda kararını vermişti: yaşadığı en büyük hayalkırıklıklarından birini hatırlatarak kendisini zalimce rahatsız eden bu el yazmasını ha bugün ha yarın yakacaktı.

Artık bu noktaya varmıştı: Döneminin en birikimli kişileri tarafından mahkûm edilen el yazmasını alevlere yaklaştırmakta hâlâ tereddüt ettiği günlerden birinde, deniz ressamı Joseph Vernet ona üzüntüsünün sebebini sordu.

Bernardin anlattı ve dostunun hararetli ısrarlarına boyun eğerek sadece ona okumaya karar verdi.

Vernet hiçbir onaylama ya da beğenmeme belirtisi göstermeksizin dinliyordu. Bu endişe verici sessizliği sonuna kadar korudu. Bernardin'in ise okumasında ilerledikçe yüreği allak bullak oluyor ve sesi titrekleşiyordu. Nihayet, son kelimeden sonra, gözünü yargıcına doğru kaldırdı.

— Ne diyorsun? diye sordu.

— Ne mi diyorum dostum? dedi Vernet onu kucaklayarak, düpedüz bir şaheser yaratmışsınız!

Ve ilmiyle ya da zihniyle değil, gönlüyle yargılayan Vernet, doğru bir tahminde bulunmuş, gelecek de onu haklı çıkarmıştı.

O zamandan beri, daha göz alıcı bir üslupla yazılmış ve daha gösterişli bir ekole mensup iki başka roman, *Paul et Virginie*'nin muhteşem başarısını unutturmak istemişti.

Bu romanlar başka bir dehanın, Bernardin'in tam zıddı bir dehanın eseriydi: *René* ve *Atala.*

René ve *Atala* kendilerine bir yer edindiler, fakat *Paul ve Virginie* de kendi yerini korudu.

Peki öyleyse! Sainte-Herminelerin her şeyden önce görmek istedikleri de bu basit hikâyenin gerçekleştiği yerdi. Ter-

zi kadın genç kızlara giysilerini ertesi gün teslim etme sözü verdiğinden, kutsal ziyaretin ertesi gün yapılması konusunda anlaşıldı.

René kız arkadaşlarına Fontainebleau ve Marly ormanlarındaki en zarif gezintilerden aşağı kalmayacak bir kır partisi düzenlemek için hazırlıklara girişmişti.

Abanoz kerestesinden ve Çin kumaşından iki tahtırevan yaptırdı. Kendisi için bir Cap atı satın aldı, Bléas ve Surcouf için bulabildiği en güzel atları kiraladı; nihayet *Hôtel des Étrangers*'nin sahibinden kendisine yirmi siyah hamal bulmasını istedi; sekizi tahtırevanları, on ikisi de erzakı taşıyacaktı. Lataniers Nehri'nin kıyısında akşam yemeği yiyeceklerdi; René bir gün önceden oraya bir masa, örtü ve sandalyeler taşıttı.

Araç gereçle donatılmış güzel bir kayık, avlanmak yerine balık tutmayı tercih edecek olanları bekleyecekti. René'ye gelince, hangi ava katılacağını bilmediğinden, iki güzel yol arkadaşına eşlik etmeye karar vererek tüfeğini omzuna asmakla yetindi.

Gezinti günü, bu güzel enlemdeki neredeyse bütün günler gibi göz kamaştırıcıydı ve aşırı sıcağa kalmamak için herkes sabahın altısında *Hôtel des Étrangers*'nin alt katındaki salonda toplanmıştı.

Tahtırevanlar ve taşıyıcıları sokakta bekliyorlardı; onların yanında üç at eşeleniyordu; dört zenci kafalarının üzerinde yiyeceklerin bulunduğu teneke kutuları taşıyorlardı; nihayet, diğer sekiz zenci de eşyayı arkadaşlarıyla nöbetleşe taşımak için yedekte bekliyorlardı. René at seçimini Bléas ve Surcouf'a bıraktı; onlar da, bütün denizciler gibi vasat süvariler sayıldıklarından, gözlerine en sakin görünenleri seçtiler. Dolayısıyla Cap atı René'ye kaldı. İyi bir süvari olan Bléas, René'nin üstünlüklerinin rövanşını almayı düşünüyordu; fakat Cafre –atın adı buydu– binicisini üzerine oturtmaya pek niyetli olmamasına rağmen, eyere oturduktan sonra René'yi

bertaraf etmenin kolay bir iş olmayacağını anlamak zorunda kaldı.

Mauritius Adası'nda sık sık yapılan bu gezintilerin özel bir karakteri vardır. O devirde yollar çok bozuk olduğu için, kadınlar neredeyse daima tahtırevanlarla, erkekler de at üstünde giderlerdi; alışıldığı üzere neredeyse çıplak olan zencilere gelince, büyük tören günlerinde üzerlerine, yaklaşık dizlerine kadar gelen mayo biçiminde bir tür mavi ceket geçirirlerdi. Sekiz zenci kaldırdıkları tahtırevanların kollarını omuzlarına dayadı ve yürürken dengelerini sağlamak için kullandıkları büyük bir sırıkla hızlı adımlarla yola koyuldu. Öğlen yemeğinin bulunduğu kasaları taşıyan dört zenci de, neşeliden ziyade melankolik bir sömürge şarkısının ritmiyle yürümeye başladı.

Yol çok şirindi. Sağda, kuzeydoğuya doğru alçalarak sıralanan Port sıradağları; sonra, Pieter Both'un altında, henüz hiç kimsenin tırmanmaya cesaret edemediği Pouce Dağı; ardından, havada asılı bir tür çukur yayla gibi görünen Prêtres çöküntüsünün harika manzarası. Bu yemyeşil amfiteatrı görünce insan kendinden geçer. Yol boyunca, beyaz ırktan olmayan insanların kulübeleri görülüyordu.

Sonra Lataniers Nehri geçildi ve Terre-Rouge'a girildi.

Her yanda bambu tutamları, hoş kokular yayan kara saplı mimozalar ve frenküzümleri vardı.

Paul ile Virginie'nin mezarını bekleyen yaşlı bir rahip, orayı bir çiçek ve yeşillik cennetine çevirmişti.

Yol üstünde her an rengârenk papağan sürüleriyle, sıçrayarak geçen maymunlarla, adadaki sayılarının bolluğundan ötürü sopayla avlanan yabantavşanlarıyla, kumru katarlarıyla ve adaya özgü küçücük bıldırcınlarla karşılaşılıyordu.

Nihayet eskiden ekilmiş bir araziye gelindi; iki ufak kulübenin yıkıntıları hâlâ görülüyordu. Vaktiyle orada yetiştirilen buğdayların, mısırların, patateslerin yerine, şimdi sadece çiçekli geniş bir zemin, sonra, kimi yerlerde, üzerlerinde can-

lı renkte çiçekler olan ve sunaklara benzeyen küçük tepecikler görülüyordu.

Kuzeye doğru tek bir açıklık vardı ve solda, adaya yanaşan gemilere işaret verilen Découverte tümseği diye adlandırılan tepe yer alıyordu. Pamplemousses Kilisesi'nin çan kulesi, büyük bir ovanın ortasında gözalıcı bir biçimde düzenlenmiş sık bambuluğu delip geçiyordu; daha uzakta da, adanın en uçlarına kadar yayılan ormanlar vardı. Deniz kıyısında önde Tombeau Körfezi, biraz sağda Malheureux Burnu, daha ötede de, dalgaların ortasında bir burç gibi yükselen Point-de-Mire'in etrafında kimsenin yaşamadığı birkaç adacık su yüzeyinde beliriyordu.

Grubun hiç zaman kaybetmeden yaptığı ilk şey, Paul ve Virginie'nin mezarlarını örten taşı ziyaret etmek oldu. İki genç kızın bir türlü ayrılamadıkları bu gömütte herkes duasını etti. Şiirsel anılara pek meraklı olmayan erkekler, gördükleri tanıtım yazıları sayesinde, adada olması gereken av hayvanı sayısını tahmin ederek avlanmaya giriştiler. Taşıyıcı zencilerin bazıları onlara kılavuzluk etti ve bir saat sonra, kahvaltının yapılacağı Lataniers Nehri yakınında buluşmaya karar verildi. René'ye gelince, genç kızlara göz kulak olmak için orada kaldı. Jane, Bernardin de Saint-Pierre'in kitabını getirmişti ve bizzat roman kahramanı kızın mezarı üzerinde, René üç dört bölüm okudu.

Şimdiden yakmaya başlayan güneş, iki genç kız ve şövalyelerini, hiçbir gölgeliğin serinletmediği bu koydan ayrılmak zorunda bıraktı.

Turistlerimiz buraya gelene kadar yolculuklarının hedefiyle fazla meşgul olduklarından manzaraya pek dikkat etmemişlerdi. Ermenistan'da yolculuk ederken, beklenmedik bir anda kayıp cenneti bulan bir adam, olsa olsa bu enfes Pamplemousses bölgesinde ilk kez gezinen bir yolcu kadar sevinerek şaşırırdı. Her şey üç gencin coşkusunu ayağa kaldırıyordu, sürekliliğini korumak için hep canlı kalması

gereken bir hayranlık içindeydiler. Dokuz on kadem yüksekliğinde pırıl pırıl lifli ve boğum boğum sapları olan, eklem yerlerinde uzun, ince ve çentikli yapraklarla süslü şeker kamışı dikili tarlaları ilk defa görüyorlardı.

Bu şeker kamışı tarlalarının yakınında, âdeta birbirlerini tamamlarcasına kahve ağacı tarlaları bulunuyordu. Madam de Sevigné'ye göre, Racine'in eserleriyle aynı değeri görmesi gereken kahve tanesi, tıpkı Racine'in iki yüz yıldır bütün şiir meraklılarına zihinsel hazlar vermesi gibi, yüz yetmiş iki yıldır Avrupa'ya nefsî hazlar vermekteydi. Üç gencin özellikle hayranlık duydukları şey, her ağaçtan leziz bir meyve sallandıran doğanın bu cömertliğiydi. Gerçekten de, bademleri, pembe elmaları ve avokadoları toplamak için ellerini uzatmaları yeterliydi. Uzaktan Lataniers Nehri'nin kıyısında bir hareketlilik olduğunu gördüler; sofraya yemek takımları yerleştiriliyordu.

Şimdiye kadar hiçbir içecek, onlara Lataniers Nehri'nden aldıkları üç bardak su kadar tatlı gelmemişti.

Avcılar daha dönmemişlerdi; ama on dakika sonra civarda duyulan birkaç el silah sesi, döndüklerini haber verdi.

Saat daha sabahın onu da olsa, bu taze ve temiz havanın da katkısıyla, yolcularımız açlıktan ölüyordu.

Kaldı ki sofra da en cezbedici görünümü sunuyordu: Denizciler denize kadar inmiş ve yığınla deniz kabuklusu toplamışlardı; bunların arasında, Cenova'da yapıldığı gibi tutundukları taşlarla birlikte ikram edilen o ufak istiridyelerden de bol miktarda vardı; sofranın köşelerine, üzerlerindeki meyveleriyle ağaç dalları konmuştu.

Öğle yemeğinin ana menüsünü hazırlamakla görevli olan *Hôtel des Étrangers*'nin başaşçısı, kutsal görevini kusursuz yerine getirmişti: Yarım kuzu, bir karaca parçası ve taptaze ıstakozlar göndermişti.

Balığa gelince, Fransa'da hiç görmediğimiz, irilik açısından daha harikulade, lezzet açısından da daha mükemmel türlerdi.

Adada bulabildikleri en iyi şaraplar, Lataniers Nehri'nin en derin çukurlarında soğuyordu.

Avcılar bir yavru geyik, iki ya da üç yabantavşanı ve keklik, bir sürü de bıldırcınla geldiler. Aşçılar akşam yemeği için gelen bu taze et takviyesine el koydular, zira turistler kendilerini o kadar iyi hissetmişlerdi ki, hep bir ağızdan "Bütün gün kalalım!" diye bağırmışlardı.

Bu teklife hiç kimse itiraz etmediğinden, öğle yemeğinin burada yenmesine ve saat ikiye kadar ağaçların ve nehrin serinliğinden istifade edilmesine karar verildi; ondan sonra tekrar atlara binilecek ve *Saint-Géran* gemisinin battığı kıyı ziyaret edilecekti.

Bu şekilde, hac ziyareti tamamlanacaktı. Doğum yeri, batış yeri ve mezar yeri görülmüş olacaktı.

René ve yol arkadaşları hiç böyle bir bolluk ve Avrupa'da bilinmeyen böyle bir meyve çeşitliliği görmemişlerdi. Merakları iştahlarını destekleyip mazur gösterdiğinden, saat ikiye kadar sofradan kalkılmadı.

Bol bol yemek ve arak verilen zenciler, çabalarını ödüllendirme amacını taşıyan bu cömertliğin akşam yemeğinde de süreceğini umarak, tam saatinde işbaşı yaptılar.

Böylece, aynı düzen içinde, tepeciği ve kavunağaçlarını geride bırakıp bazı yerlerinde zencilerin baltayla yolu açmalarının gerektiği ufak koruluklardan geçen yola koyuldular.

Taşıyıcılar, ne kadar berbat olursa olsun, bu yollarda tahtırevanlarındaki genç kızların hiç sarsılmayacakları kadar hızlı ve hünerli adımlarla yürüyorlardı.

Kırk beş dakikadan az bir zamanda Amber Adası'nın ya da daha ziyade *Saint-Géran*'ın anakarayla ada arasında girdiği geçidin karşısına gelindi.

Bernardin de Saint-Pierre'in kırsal yaşam konulu yapıtının sonuç bölümündeki felaketi belirten hiçbir iz olmamasına rağmen, heyecan belki mezar ziyaretindekinden de büyük oldu. Her biri orada, gözlerini dikmiş bir halde ve yürekle-

ri çarparak, olayın nasıl gerçekleşmiş olabileceği hakkında subaylara sorular sorarken, birden, tam da geminin gözden kaybolduğu yerde büyük bir gürültü işitildi ve suyun yüzeyinde olağanüstü bir çalkantı görüldü.

Ama kısa sürede her şey açıklığa kavuşmuştu: İki muazzam kütle dalgaların ortasında çırpınıyordu.

Ölümcül düşmanı kılıçbalığıyla kapışan orta boyda bir balinaydı bu. Bu iki dev gladyatör, âdeta, düellolarına başlamak için tam da kafilenin geçtiği bu anı beklemişlerdi.

İki tarafın da inadına kızgınlıkla saldırıya geçtiği dövüş uzun sürdü. Canavarı andıran balina kuyruğu üzerinde neredeyse ayağa kalkıyor ve çan kulesi gibi bir kütle sergiliyordu; burun deliğinden iki fıskiyeyle çok yükseğe su fışkırtıyordu, fakat yavaş yavaş basıncı azalan bu su yavaş yavaş kan rengini almaya başladı. Sonunda o iki sıvı sütunu, iki balıktan küçük olanın müstakbel zaferini göstererek pembe bir yağmura dönüştü. Gerçekten de daha çevik olan kılıçbalığı, balinanın etrafında dört dönüyor ve ona soluk alacak fırsat bırakmadan kılıcını böğrüne saplayıp duruyordu. Sonunda balina, son ve güçlü bir çabayla yerinden kalktı ve düşmanının üzerine düştü; muhtemelen onu ezmişti, çünkü kılıçbalığı bir daha hiç görünmedi. Balina ise, can çekiştiğini belirten son birkaç çırpınıştan sonra, yavaş yavaş katılaştı, ölüm çarpıntılarına kapıldı ve yankısının muazzamlığı haricinde insan çığlığına benzeyen güçlü bir çığlık atarak kısa sürede can verdi.

LXI
Dönüş
(1)

Söylendiğine göre şu sıralar akademiye alınılması düşünülen ve Réunion, Mauritius ya da Hindistan'da yaşamış olması muhtemel Mösyö Leconte de Lisle, "Le Manchi"

adını taşıyan sevimli bir manzum piyesinde, bir genç kadının tahtırevanıyla gezintisini resmetmiştir:

Gidiyordun öyle, o tatlı sabahlarda,
Dağdan büyük ayine.
Saf zarafetin ve pembe gençliğin içinde,
*Hindularının ahenkli adımıyla.**

Okur tahtırevan taşıyıcılarının *ahenkli* adımlarına eşlik eden şarkıların Mösyö Leconte de Lisle'in mısralarıyla hiçbir ortak noktası olmadığını zannetmesin. Hiçbir şey şiirsellikten bu vahşi şarkılar kadar uzak olamaz; hiçbir şey bu şarkıların ezgileri kadar kulağı tırmalamaz. İnsan ilkel dönemde, bir fikri birkaç kelimede bir araya getirdiğinde ve birkaç notalık bir melodi bulduğunda, bunları durmadan tekrarlar; bu kadarı zihninin taleplerine ve müzikal düzeninin ihtiyaçlarına yeter. Hélène ile Jane'in tahtırevanlarının taşıyıcıları da, yabancı genç kadınların güzelliğinden esinlenip doğaçlama şarkı söylemek yerine, Hélène'in kara gözleri ve saçlarını, Jane'in sarı saçları ve mavi gözlerini anlatmak yerine, ekmeğini yoğururken fırıncının çıkardığı yakınma dolu sesi andıran bir haykırışla biten o şarkıyla yetiniyorlardı.

Böylelikle, eğer yol yokuş yukarıysa, şarkının şu bölümünü söylüyorlardı:

Geldi işte sahibe
Çıkarken yukarı... Hey!

Eğer yol yokuş aşağıysa, nakaratlarındaki iki sözü değiştirmeleri yetiyordu:

Geldi işte sahibe
İnerken aşağı... Hey!

---

* Leconte de Lisle, *Poèmes barbares*, XXXIV, "Le Manchy". İlk basımı 1 Ağustos 1857 tarihli *La Revue française* içinde, s. 29-30. (Fr.e.n.)

Sonra, zaman zaman, yorulan dört taşıyıcının yerine dört yedek taşıyıcı geçiyor, tekrar yola çıkılıyor, aynı tekdüze ve yakınma dolu şarkı hedefe varıncaya kadar devam ediyordu.

Bazen sevgilisinden ayrı düşmüş âşık bir şair, şarkının ya da ağıdın alışıldık sınırlarını aşmayı dener. İlk dört mısraya dört mısra daha ekler. Aynı ruh halindeki bir başkası, bir başka dört mısra ekler; bir üçüncüsü, bir başka dört mısra daha ekler; böylece ilk âşığın yakınması, Homeros'un epik parçaları gibi, üzerinde herkesin çalıştığı bir şiir haline gelir. O zaman o şiirin yönelimi değişir: Hüzünlü de olsa neşeli de olsa, zorunlu olarak, zencilerin kankan dansı olan *bambula*'ya varan bir dans şarkısı haline gelir; bizim *kankan*'ımızdan daha az sarsak, fakat daha şehvet uyandırıcıdır.

Genellikle, efendiler yemek yediği sırada köleler sofra yakınına dans etmeye gelirler. Çoğu zaman, sömürgelerdeki bu sofralarda, Avrupa'daki on sekiz ila yirmili yaşlara tekabül eden, on iki ila on beş yaşlarındaki kız çocukları da bulunur. O genç kızlar bu danslarla eğlenirler; bu danslar kalplerinin önünden de, gözlerinin önünden de hayal güçlerini hiç zorlamadan geçer gider.

Lataniers Nehri'nden dönüşte, akşam yemeği servisi sırasında da aynı şey oldu: Bir orkestra kuruldu; sofranın etrafında büyük bir çember oluştu; her biri bir şamdana dönüşen zenciler ellerine asma dalına tıpatıp benzeyen ve ne kadar yeşilse o kadar iyi yanan eğri sarmaşık dallarını aldılar; bu dalları yaktılar ve çevresi otuz kadem, çapı da on kademlik bir alanı şarkı söylenip dans edilmesi için aydınlattılar. O sırada bir zenci kadın bu boş alana girdi ve aşağıdaki saf, hatta belki de fazla saf şarkıyı söylemeye başladı:

Dans et Callada,
Zizim bum bum;
Dans et Bambula,
Hep na böyle!

Oradaki bütün zenci erkekler ve kadınlar, kadının tek başına söylediği bu dört mısrayı koro halinde, dans figürleri yaparak tekrarladılar; o sırada kadın da aynı koreografik hareketleri tek başına yapıyordu. Sonra zenci kadın tek başına tekrar başladı:

Yon jou dimanche de bon matin.
Moin déceune en ville bien pomponné,
Moin contré youli béqué bien malin,
Qui dit moin belle moune mi yon ti bouqué.[*]

Sonra tekrar nakarattan aldılar ve nakaratla beraber, şarkıyı söyleyen kadın ve arkadaşları dans etmeye başladı:

Dans et, Callada,
Zizim bum bum;
Dans et, Bambula,
Hep na böyle!

Ve o zaman zenciler boş alanı doldurup dans ederek iç içe geçtiler.

Kısa sürede bu göğüs göğüse dans öyle bir hale geldi ki, dansçıların devam etmesini engellemek için el uzatmak gerekti. Nitekim durdular; her biri yerine döndü, şarkıcı kadın arkadaşlarının arasına karıştı, çember yeniden oluştu ve bir an boş kalan çemberin içinde, Surcouf'un zencisi Bambu, Martinique zencilerine has şivesiyle şarkı söylemeye başladı:

Zizim, tralala la la la,
Zizim, tralala la la la,
Zizim, tralala la la la,
Zamis vini danse bamboula.

---

[*] Metinde Kreol dilinde verilen bu şarkının çevirisinde yardımcı olan Bertrand Lafont'a teşekkürlerimi sunarım. Bir pazar sabahı erkenden,/ Giyinip kuşanmış, şehre iniyordum./ Kurnaz mı kurnaz bir beyaza rastladım./ Küçük buketinle güzel bir kadınsın, dedi bana. (ç.n.)

Travail la pas fait moin la peine,
Pioché la pas fait moin la peine,
Quatre piquets la pas fait moin la peine,
Car doudou moin yo voyé si loin.[*]

Her ne kadar Bambu'nun söylediği kıtalar Martinique'in yerel lehçesinde de olsa, Mauritiuslu zenciler onu anlamakta güçlük çekmemişlerdi ve her nakarat tekrar tekrar söylendi, gitgide artan bir enerjiyle dans edildi; her sözün ve her hareketin ne anlama geldiğini anlayan René, genç kızlara iki üç kere artık gitmek isteyip istemediklerini sormuştu. Kendileri için bu kadar yeni olan bir gösteride sadece eğlenceli bir seyir fırsatı gördüklerinden, kalmak istediler. Fakat zifiri karanlık çöktüğünden, René atların ve tahtırevanların getirilmesini emretti. Hanımlar tahtırevanlarına, erkekler atlarına bindiler. Yola çıkma işareti verildi.

Böylece hiç kimsenin beklemediği bir gösteri, bu güzel günü, ona yakışan bir dönüşle bitirmiş oldu. Av peşindeki hayvanlar gibi taze et kokusuna gelmiş erkek kadın iki yüz üç yüz zenci, av etlerinin artıklarını silip süpürdükten sonra, yol göstererek misafirlerine minnetlerini gösterdiler.

Ardından, aydınlığı sayesinde kaçak zencilerin Paul ve Virginie'yi evlerine götürdükleri o koruluktan her biri bir dal kopardı[**] ve yolcular, etraflarındaki bu ışıl ışıl fener alayıyla Louis limanına doğru yola koyuldular.

İlerledikçe dünyanın en güzel manzaralarını aydınlatan bu hareketli ışıklandırmadan daha göz alıcısına rastlanamazdı. Bu manzaralar her an değişiyordu: Kâh sık ağaçlıkların leke gibi durduğu bir ovaydı, kâh görüş alanını kapatan ve

---

* Zizim, trala la la la,/ Zizim, trala la la la,/ Zizim, trala la la la,/ Gelin Bambula dansı yapalım dostlar. Çalışmak zahmet vermiyor bana/ Kazmak zahmet vermiyor bana/ Dört kazık zahmet vermiyor bana/Çünkü yolladılar sevgilimi benden uzağa. (ç.n.)

** "...en irilerinden dört zenci hemen ağaç dalları ve sarmaşıklarla bir sedye yaptılar ve üzerine Paul ile Virginie'yi yerleştirdiler..." (*Paul et Virginie*, Flammarion, "GF", s. 98-99). (ç.n.)

doruğunda o güzel Güney Takımyıldızı'nın parladığı görülen bir dağdı; bazen de dağlar ve ormanlar aniden kenara çekilerek, aradan, yüzeyinde ayın gümüş yansımaları pırıldayan bir ayna gibi nihayetsiz denizi açığa çıkarıyordu. Bu meşale taşıyıcılarının önünde, her türden av hayvanları, geyikler, yabandomuzları, yabantavşanları hareketleniyor ve onların görüntüsüyle sevinç çığlıkları atıldığında meşaleler geniş bir havuz gibi hayvanı kıstırmak için bir araya toplanıyordu; fakat hayvan, kendini kovalayanları zorlayarak meşaleleri peşine takıyordu ve ardında uzun bir ateş ırmağı oluşuyordu; sonra, hayvan ortadan kaybolduğunda, bütün bu alevler her yana dağılıyor ve avcı erleri gibi kortejin başındaki saflarına geçiyorlardı. Fakat bu yolculuk sırasında karşılaşılan belki de en ilginç şey, Malabarlılar kampının ortasından geçilmesi oldu. Bütün Hint halklarının buluşma yeri olan Mauritius Adası'nda Malabar halkından kimsenin olmaması düşünülemezdi: Umman Denizi'nin sularıyla yıkadığı Hint kıyılarının bu sürgünleri, birleşmiş ve âdeta kendi içlerinde yaşayıp öldükleri bir kenar mahalle oluşturmuşlardı. Evlerin bazılarında hâlâ ışık yanıyordu, fakat bütün kapılar ve pencereler açıldı ve kapkara iri gözlü, ipek saçlı, güzel zeytuni çehreli kadınlar belirdi. Hepsi bez ya da patiskadan uzun gömlekler giymişti; altın ya da gümüş bilezikleri vardı; ayak parmakları da yüzük doluydu; cüppelere benzeyen bu uzun beyaz gömlekleri ve yüz hatlarının düzgünlüğüyle, gömütten çıkarılmış Roma ve Yunan kadınlarını andırıyorlardı.

Malabarlılar kampından Paris Caddesi'ne, Paris Caddesi'nden de *Hôtel des Étrangers*'nin sahibinin konuklarını saygıyla kapıda karşıladığı Gouvernement Sokağı'na girildi.

İki genç kızın dinlenmeye çok ihtiyaçları vardı; tahtırevanın gidişi her ne kadar yavaş da olsa, alışık olmayanları bitkin düşürür. Hélène ve Jane içeri girer girmez, bir yandan René'ye borçlu oldukları güzel güne teşekkür ederken, ondan çekilmek için izin istediler. Odalarına çıktıklarında, Hé-

lène'in biraz aydınlanmış çehresi tekrar alışıldık melankoli rengine büründü ve kız kardeşine dönerek:

— Jane, dedi ona, sitemden ziyade hüzün içeren bir sesle, Jane, sanırım babamız için dua etmenin zamanıdır.

Jane'in gözlerinden yaşlar boşandı, kendini ablasının kollarına attı, sonra da yatağının yanında diz çökerek haç çıkardı ve mırıldandı:

— Ah babacığım, beni bağışlayın!

Neden bahsediyordu?

Kuşkusuz kalbinde doğmakta olan, alışık olmadığı bir gürültünün ve yeni mekânların yardımıyla babasının hatırasını bir kenara itmiş olan herhangi bir yeni duygudan.

LXII
Le Coureur de New York

René, ertesi gün ortalık aydınlanır aydınlanmaz, uyanmasına rağmen yatağından çıkmamış olan Surcouf'un odasına girdi.

— Vay sevgili dostum René'ymiş, dedi onu görünce, bizi çayırda bir yemeğe davet ediyorsunuz ve gerçek bir prens ziyafeti çekiyorsunuz. Çimenler üzerinde bir yemeği kabul etmiştim, fakat Bléas'la ben, bu gezintinin masrafını sizinle paylaşmaya karar verdik.

— Sevgili kaptan, dedi René, ben de tam sizden, beni size minnettar kılacak, hoşunuza gidebilecek bir hizmette bulunmayı istemeye gelmiştim.

— Söyleyin sevgili René, elimden gelecek bir şeyse, isteğinizi peşinen kabul ediyorum.

— Beni herhangi bir bahaneyle Pegu kıyısına keşfe göndermenizi isterdim. Siz Mauritius Adası veya civarında aylarca kalacaksınız, bana altı hafta izin verin; size istediğiniz yerde katılırım.

— Anlıyorum, dedi Surcouf gülerek, sizi hiç istemeden babalarını öldürdüğümüz iki güzel hanıma vasi yaptım; siz de vasi olarak görevlerinizi sonuna kadar yerine getirmek istiyorsunuz.

— Söylediğinizde gerçek payı var, Mösyö Surcouf; fakat sözlerinizin ötesindeki düşüncelerinizi de okuyabildiğimden, size sadece, beni bu yolculuğa teşvik eden şeyin aşktan tamamen farklı bir duygu olduğunu söyleyeceğim; buna, onaylamanız koşuluyla, köle tacirinden gemisini satın aldığım anda karar vermiştim. Bundan sonra başıma neler gelebileceğini bilmiyorum; fakat Hindistan kıyılarına bu kadar yaklaşıp da, ölümle yüz yüze kalındığı için yaşamın en yüksek duygusunu yaşatan o güzel kaplan ya da fil avlarından birine katılmamış olmak istemem. Aynı vesileyle, nedenini hiç kimsenin asla bilmeyeceği bir ilgi duyduğum iki yetim genç kızı da evlerine götürmüş olurum. Aşktan bahsediyorsunuz kaptan; daha yirmi altı yaşıma gelmedim, fakat yine de kalbim seksen yaşındaymışım gibi ölü. Zamanımı öldürmeye mahkûmum sevgili Surcouf. Madem böyle, ben de zamanımı olağanüstü şeyler yaparak öldürmek isterim. Aşk için ölmüş bu kalbin başka hisler duyduğunu görmek isterim; bana bu duyguları aramama ve onları bulmama yardımcı olmak için altı haftalık ya da iki aylık bir izin verin.

— Peki o ceviz kabuğu büyüklüğünde gemiyle nasıl seyahat edeceksiniz? diye sordu Surcouf.

— Ah! Asıl meseleye geldik, dedi René; gemiyi alırken bir Amerikalıya satılıyormuş gibi işlem yaptırdığımı gördünüz; geminin uyruğunu gösteren bütün belgeleri aldım. Bütün İngilizleri ya da Amerikalıları Londralı ya da New Yorklu olduğuma inandıracak kadar iyi İngilizce konuşuyorum. Mademki Amerikalılar bütün dünyayla barışıklar, ben de Amerikan bandırasıyla seyrederim; böylece yoluma devam etmeme izin verilir ya da durdurulursam kanıtlarımı gösterir ve serbest bırakılırım. Buna ne dersiniz?

— İki güzel yolcunuzu bir yığın zenci taşımış bir gemiye bindirmeyeceksiniz herhalde?

— Sevgili kaptan, on beş gün içinde *Le Coureur de New York*'u tanıyamayacaksınız; dış görünümünde hiçbir şey değişmeyecek; fazladan bir kat boya atılacak, o kadar; fakat iç bölümü, dün gördüğüm harikulade keresteler ve göz kamaştırıcı kumaşlar sayesinde özenle döşenmiş küçük bir şatoya benzeyecek; tabii izin verirseniz.

— Fakat izninizi zaten almıştınız dostum, dedi Surcouf, hem de söyler söylemez.

— Madem öyle, geriye sadece, Louis limanında tanıdığınız en hünerli tekne dekoratörünü göstermeniz kalıyor.

— Bu işi ben üstleniyorum genç dostum, dedi Surcouf, ayrıca harcamalar bütçenizi aşarsa, benim kefaletimle sınırsız krediniz olacak.

— Bu yardımınızdan dolayı da size teşekkür etmek isterim sevgili kaptan; bana adresinizi verirseniz, nezaketsizliğimi bununla sınırlı tutacağım.

— Vay canına, demek milyonersiniz! diye haykırdı Surcouf, artık merakına hâkim olamayarak.

— Biraz daha fazlası, diye cevap verdi René, hiç umursamadan; şimdi bana ne zaman uygun olacağınızı söylerseniz, dedi ayağa kalkarak, benim keseme ihtiyacınız olursa da...

— Sizi temin ederim ki ihtiyacım olacak, sadece kesenizin derinliğini ölçmek için bile olsa.

— Öyleyse ne zaman gidiyoruz sevgili kaptan? diye sordu René.

— İsterseniz hemen, diye cevap verdi Surcouf, yatağından aşağı atlayarak.

On dakika sonra, iki yol arkadaşı büyük caddeden iniyor, Chien-de-Plomb rıhtımını izliyor ve Louis limanının en büyük tekne imalatçısının dükkânına giriyorlardı.

Surcouf, Louis limanında hemen hemen Saint-Malo'daki kadar tanınıyordu.

— Vay! diye haykırdı imalatçı, bizim sevgili Mösyö Surcouf gelmiş!

— Evet, Mösyö Raimbaut, hem de sanırım yağlı bir müşteriyle.

Surcouf imalatçıya Trou-Fanfaron'un karşısında sallanan René'nin şalopasını gösterdi.

— Bakın mösyö, dedi, işte dostlarımdan birinin dışı yenilenmesi gereken şalopası; içi de saray gibi düzenlenmeli; aklıma siz geldiniz ve onu size getirdim.

İmalatçı Surcouf'a teşekkür etti, dışarı çıktı, güneş gözünü almasın diye elini siper ederek tekneye baktı.

— Yakından görmek lazım, dedi.

— Lafı mı olur? diye cevap verdi René.

Ve güvertede duran bir tayfaya bağırdı:

— Hey! Şalopadakiler! Bir sandal gönderin.

Sandal anında palangadan kaydı, ardından iki tayfa içine atladılar ve Surcouf'un ayağının dibinde kıyıya yanaştılar; üç adam hemen sandala çıktı, sandal da şalopaya yanaştı. Surcouf, âdeta kendi gemisindeymiş gibi önden yukarı çıktı; ardından da geminin sahibi René ve imalatçı Mösyö Raimbaut onu izlediler.

Mösyö Raimbaut mezurasını çıkarıp, geminin bütün bölümlerinin ölçüsünü aldı ve René'nin hangi değişiklikleri arzu ettiğini sordu. Değiştirilecek hiçbir şey yoktu, sadece güzelleştirmek gerekiyordu; teknesinin içinde aşağı inilen ambar ağzının yanında iki küçük oda, bir yemek salonu, son olarak da arka bölümün tamamını kaplayan, iki yataklı büyük bir yatak odası vardı. Bu oda yivli çubuk üzerinde kayan bir perdeyle ikiye bölünebilirdi.

— Mösyö Raimbaut, dedi René, bu odanın duvarlarının tikağacıyla kaplanması lazım; öndeki iki oda için maun yeter; yemek salonunun sırmalı abanozdan olmasını istiyorum; her gün temizlenebilmesi için bütün süsler yaldızsız bakırdan olacak. Bir fiyat çıkarın, Mösyö Surcouf sizinle pazarlık

eder; gemimin on beş gün içinde yola çıkmaya hazır olması lazım; yarısı bugün ödenecek, yarısı da teslim edilince.

— Umarım başka söze gerek yoktur Raimbaut Baba, dedi Surcouf.

— Hiç gerek yok, ama, diye cevap verdi imalatçı, burada bir aylık iş var.

— Orası beni ilgilendirmez, dedi René, şalopam bana on beş gün içinde lazım; bunun bana kaça mal olacağına gelince, biz Mösyö Surcouf'la güverteye çıkıp sizi hesaplamalarınızla baş başa bırakalım.

Küçük geminin güvertesine daha yeni çıkmışlardı ki *Standard*'ın karşısında duran bir araba gördüler; iki genç kız arabadan inip bir kayık çağırdılar ve Surcouf'un ganimeti olan geminin bordasına çıktılar.

— Hayırdır! dedi Surcouf. Bizi sabahın bu erken saatinde ziyaret eden hanımlar da kim acaba?

— Onları tanımadınız mı? diye sordu René.

— Hayır, dedi Surcouf.

— Babalarının tabutu önünde dua etmeye gelen Sainte-Hermineler; dinî vecibelerini yerine getirirken onları rahatsız etmeyelim; tekrar güverteye çıktıklarında saygılarımızı sunarız.

Birkaç dakika beklediler; sonra, şalopa rıhtıma bitişik bağlandığından, gemiden dalgakırana atladılar ve *Standard*'a geçerek, iki genç kızı götüren kayığa gelip kendilerini de almasını işaret ettiler ve sancak tarafının merdiveninden çıktılar.

Güverteye vardıkları anda, yüzen bir tayfa bağırdı:

— İmdat! Yardım edin arkadaşlar! Köpekbalığı!

Bütün gözler ona çevrildi; gemi istikametinde yüzüyordu, ardında da camgözün suyu hızla yaran sırt yüzgeci görülüyordu.

Etraftan "Cesaret! Geliyoruz! Sabret!" çığlıkları yankılandı; fakat René buyurgan bir tavırla bağırdı:

— Kimse yerinden kımıldamasın; her şeyi ben hallederim!

O anda çığlıkları duyan Sainte-Hermineler güverteye çıkıyorlardı; René'nin elini göğsüne götürdüğünü ve gümüş bir zincirle asılı hançerinin yerinde olup olmadığını kontrol ettiğini, ceketiyle yeleğini yere attığını gördüler, genç adam sonra da küpeşteye çıkıp suya atlarken bağırdı:

— Cesaret arkadaş, yüzmeye devam et!

Jane'in yüzü kül gibi soldu ve bir çığlık attı; Hélène kardeşini de kendisiyle beraber çekerek Surcouf'un kendisine el uzattığı kıç güverteye kadar geldi.

Tam geldikleri anda René'nin tekrar su yüzeyine çıktığını gördüler; hançerini dişleri arasında tutuyordu, ikinci bir kez daldı ve tayfa ile köpekbalığının arasında tekrar belirdi; canavara üç metre uzaktaydı. Nihayet hayvana doğru ilerleyip üçüncü kez gözden kayboldu. Birden camgöz çırpınır gibi bir hareket yaptı ve şiddetli bir acısı varmış gibi kuyruğuyla suyu kamçıladı; sonra, her yanı kan rengine boyandı. Mürettebattan büyük bir sevinç çığlığı yükseldi. René tekrar köpekbalığının bir metre arkasında belirdi, fakat ancak soluk alacak kadar dışarıda kaldı; daha o gözden kaybolur kaybolmaz köpekbalığı tekrar kuyruğuyla suyu kamçıladı, çırpınırken sırtüstü döndü ve beyaz karnını gösterdi: Bir metre uzunluğunda yarılmıştı.

O arada tayfalar, kimseden emir beklemeden kayığı denize indirmişlerdi ve René'ye doğru kürek çekerek ilerliyorlardı; o ise hançerini kınına yerleştirmişti ve köpekbalığını, acıdan ne yapacağını bilmez halde bırakarak gemiye doğru yüzüyordu. Yol üstünde kayıkla karşılaştı; iki tayfa ona el uzatıp sudan çıkmasına yardım ettiler ve kollarını beline dolayıp sarılarak şapkalarını sallamaya ve "Yaşasın René!" diye bağırmaya başladılar.

Standard'ın denizcilerinden mendil sallayan iki genç kıza kadar herkes aynı şekilde bağırıyordu.

Bütün arkadaşlarının ikazlarına rağmen yüzmeye kalkışmış olan ihtiyatsız tayfa ise kendisine atılan bir ip yardımıyla gemiye çıkmıştı.

René'nin *Standard*'ın güvertesinde belirmesi bir zafer gibi kutlandı. Arkadaşlarının zengin, yakışıklı ve eğitimli olup üstünlüğünü her konuda ve herkese gösteren bu delikanlıyı kıskandığı zamanlar olmuştu tabii; fakat kendileri gibi bir zavallı için hayatını tehlikeye attığını görünce, coşkuları sınır tanımadı ve kıskançlığın yerini hayranlık ve şükran duyguları aldı.

Ona gelince, bu saygı gösterilerini savuşturmak için acele ederek, gözleri yaşlı ve yarı baygın Jane'e tuz koklatan Hélène'in bulunduğu kıç güverteye doğru atıldı; Surcouf da kızın ellerinin içine vuruyordu.

O gelince Jane, eline aldığı elini öptü ve bir çığlık atarak kız kardeşinin göğsüne saklandı.

— Şuraya bakın! dedi Surcouf, böyle şeyler yaptığınıza göre, ya içinizde kurt var ya da canınızdan bezdiniz!

— Sevgili kaptan, diye cevap verdi René, Gondarlı zencilerin bir köpekbalığı saldırısına uğradıkları zaman suya dalıp balığın altına girerek bıçakla karnını yardıklarını işitmiştim; bunun doğru olup olmadığını denemek istedim.

O sırada hesabını yapmış ve hakiki bir tüccar gibi gözü başka hiçbir şey görmemiş olan Mösyö Raimbaut kıç güvertesine çıktı ve René'ye bir kâğıt sundu.

René sekiz bin beş yüz frank olan yekûna baktı ve kâğıdı Surcouf'a verdi.

İki kız kardeşin, özellikle de Jane'in, kendilerine bir türlü gelemeden René'ye şaşkın şaşkın baktıkları sırada, Surcouf Mösyö Raimbaut'nun faturasını son derece dikkatli bir biçimde inceliyordu.

Kâğıdı René'ye vererek:

— Beş yüz frank indirim yapılırsa, dedi, makul bir rakam olur.

— Şalopa on beş günde hazır olur mu peki? dedi René.

— Sözüm söz, dedi Mösyö Raimbaut.

— Kaleminizi verin bana beyefendi, dedi René.

Raimbaut usta, kalemini verdi. René faturanın arkasına şöyle yazdı:

İbraz üzerine Mösyö Rondeau Mösyö Raimbaut'ya dört bin franklık bir ödeme yapacaktır; aynı tarihten on beş gün sonra da, şalopa bitirildiği takdirde, dört bin beş yüz frank daha ödeyecektir.

Surcouf onu ani bir hareketle durdurdu; fakat René buna aldırmadı ve devam etti:

Beş yüz frank işçilere ikramiye olarak dağıtılacaktır.

René,
Standard tayfası.

LXIII
Vasi

Araba Kaptan Surcouf, tayfa René ve iki kız kardeşi *Hôtel des Étrangers*'ye geri getirdi. İki saat sonra otelin hizmetkârı, René'nin yanına gelip Sainte-Hermine ailesinin küçükhanımlarını ağırlamak ya da onların yanına çıkmak isteyip istemediğini sordu.

René kızların onun odasına inmesi yerine, kendisinin yukarı çıkmasının daha uygun olacağını düşündü.

Hizmetkâr yukarı çıkarak Mösyö René'nin geldiğini haber verdi. İki genç kız onu hissedilebilir bir rahatsızlık içinde karşıladılar.

— Sanırım büyük olarak söze benim başlamam uygun olur, dedi Hélène, gülümseyerek.

— Söze böyle resmiyetle başlamanıza şaşırdığımı belirtmeme izin verin matmazel.

— Resmiyetten ziyade hüzün demeniz gerekirdi, beyefendi: Ülkelerinden üç bin fersah uzakta, yanlarında babalarının naaşını götüren ve önlerinde daha gidecek bin bin iki yüz fersah yolları olan iki yetim genç kızın halinde pek de sevinç verici bir şey olmadığını siz de kabul edersiniz.

— Yetim kaldığınız doğru, dedi René; daha gidecek bin fersahınız olduğu da doğru; fakat size göz kulak olmaya söz vermiş ve sözünü sonuna kadar tutacak sadık ve saygılı bir ağabeyiniz var. Artık hiçbir şeye kafa yormayacağınız ve güvenliğinize göz kulak olmayı bana bırakacağınız hususunda anlaştığımızı zannediyordum.

— Bu söylediklerinizi şimdiye kadar yerine getirdiniz zaten mösyö, dedi Hélène; fakat bize bugüne kadar yaptığınız sınırsız iyilikleri daha fazla suiistimal edemeyiz.

— Rangun'a, yani şirketinize dönene kadar size göz kulak olma ayrıcalığına nail olduğumu zannediyordum ve tedbirlerimi buna göre almıştım; ama Surcouf'un sizin için seçtiği vasiden vazgeçmek isterseniz, bu onurlu unvanı bırakmaya hazırım. Seçilmiş olmaktan mutluluk duyardım, fakat kendimi dayatıyor gibi hissedersem umutsuzluğa kapılırım.

— Ah! Mösyö René!.. diye haykırdı Jane.

— Elbette, kendimizi hem bu kadar iyi, hem de bu kadar yüce gönüllü ve cesur bir insanın koruması altında hissetmekten mutluluk duyarız, diye araya girdi ablası; fakat kendi çıkarımız için sizi böyle meşgul etmemiz yakışık almaz. Sizden bütün isteğimiz, bizi Birman İmparatorluğu'na gidecek bir kaptana tavsiye etmeniz; böylece bizi kıyıda, Pegu Nehri'ne kadar götürecek bir muhafız takımı bulabileceğimiz bir noktada bırakır.

— Benim teklifim yerine gerçekten bunu tercih ediyorsanız matmazel, ısrar etmeye hiç hakkım yok ve şu andan itibaren, çok üzülerek, hatta derin bir kederle, sizleri gördüğüm günden beri düşündüğüm ve beni bazı mutlu düşlere daldıran bu tasarıdan vazgeçiyorum.

René yerinden kalktı, şapkasını aldı ve iki kız kardeşi selamlamaya hazırlandı.

Fakat, Jane içgüdüsel ve gayriihtiyari bir hareketle, René'nin yöneldiği kapının önüne atıldı.

— Ah! Mösyö, dedi, Tanrı bizi şimdiye kadar bizim için yaptığınız ve hâlâ yapmak istediğiniz her şey için yeterince minnettarlık göstermeyecek kadar nankör olduğumuzu zannetmenizden korusun; fakat ablam ve ben, bir yabancıya bunca minnet borcu duymaktan biraz ürkmüş durumdayız.

— Bir yabancıya! diye tekrarladı René. Ablanızdan da zalimsiniz matmazel; o bu kelimeyi telaffuz etme cesaretini göstermemişti.

Jane sözüne devam etti.

— Tanrım! dedi, onun adına daima annesi ya da babası düşünen genç bir kızın, benim yaşımda bir çocuğun kendini ifade etmesi ne zormuş! Ah! Ablam beni azarlayacak da olsa, bizden, hakkımızda böyle kötü düşüncelerle uzaklaşmanıza izin vermeyeceğim.

— Ama Jane, dedi Hélène; mösyö de çok iyi biliyor ki...

— Hayır, Hélène, dedi Jane; hayır, mösyö hiçbir şey bilmiyor; demin bize veda etmek için ayağa kalkış tarzından bunu iyi anladım; bize bir başkasının himayesinde yolculuk etmeyi önerdiğinde sesinin değişmesinden anladım.

— Jane! Jane! diye tekrarladı Hélène.

— Ah! Mösyö neye isterse ona inansın, diye haykırdı Jane; fakat nankör olduğumuzu zannetmesin! Sonra, René'ye dönerek: Hayır mösyö, dedi, ablamın ağzından toplumun görgü kuralları konuştu, benimkinden de hakikat konuşacak. Madem öyle, işte hakikat: Ablam çekiniyor, zira bu sorun aramızda ilk defa tartışılmıyor, ablam geminizden iki ay uzak kalmanızın Mösyö Surcouf nezdinde size zarar vermesinden endişeleniyor; inceliğiniz yüzünden çıkarlarınızı tehlikeye atmanızdan çekiniyor; bizim tüm servetimizi yitirmemizi, her açıdan layık olduğunuz bir terfiden olmanıza tercih eder.

— Matmazel Hélène'in çekincelerinin bu kısmına öncelikle cevap vermeme izin verin. Ben size kalbimde kardeş yerini verirken, beni size vasi tayin eden bizzat Mösyö Surcouf oldu; sizi Rangun'a götürecek olan ve tarafsız bir ulusa ait olduğu için *Standard*'da karşılaştığınız tehlikeleri yaşatmayacak küçük şalopayı onun teşvikleriyle satın aldım. Siz de gördünüz, bu sabah Mösyö Surcouf şalopama yaptırdığım düzeltmelerin bedelini bizzat sizin önünüzde ödedi. Hangi tonilatoda olursa olsun, hiçbir gemide *Le Coureur de New York*'taki kadar kendi evinizdeymiş gibi olamazsınız.

— Fakat beyefendi, diye utangaç bir ifadeyle söze girdi Hélène, bize yolculuk sırasında bazı kolaylıklar sağlamak için, geminizin yolcuları olmasak harcamayacağınız sekiz on bin franklık bir harcama yapmanıza nasıl izin veririz?

— Yanılıyorsunuz matmazel, diye ısrar etti René; Hindistan'a giden siz değilsiniz, benim. Tutkulu bir av meraklısıyım; kendi kendime pars, kaplan ve fil avına çıkmaya söz vermiştim; kendime verdiğim sözü tutuyorum, hepsi bu. Sizi şirketinize götürme teklifimi kabul etseniz de etmeseniz de Hindistan'a gideceğim. Pegu Nehri'nin kıyıları, bana kesinlikle söylediklerine göre, Birman Krallığı'nın kaplan ve pars avı bakımından en zengin bölgelerinden biriymiş. Hem söylememe izin verin sevgili kız kardeşlerim, oraya vardığınızda son ve kederli bir vazifeyi yerine getirmeniz gerekecek. Şimdiye kadar, bu dinî görevi bana vermiştiniz; bana başladığım şeyi bitirmenin o hazin huzurunu bahşetmeyecek misiniz? Ve sizden böyle ani ve zamansız ayrılarak ömrümün geri kalanında benim için en değerli anlar arasına girecek bir hatırayı elimden mi alacaksınız?

O arada Jane, ellerini birleştirmiş, gözünden yaşlar dökerek, René'nin sözlerle yaptığından daha anlamlı bir biçimde yalvarıyordu; o kadar ki, artık karşı koyamayan Hélène, René'ye elini uzattı ve Jane ablasının uzattığı ele atılarak onu tutkuyla öptü.

— Jane! Jane! diye mırıldandı Hélène.

Jane gözlerini kapattı ve iskemlesine yığıldı.

— Bu kadar samimi teklifleri daha uzun süre reddetmek, dedi Hélène, neredeyse dostluğa hakaret gibi bir şey olur; dolayısıyla kabul ediyoruz ve kardeşçe himayenizin hatırasını bütün yaşamımız boyunca koruyacağımıza söz veriyoruz.

Hélène yerinden kalktı ve René'nin önünde hafifçe eğildi: Ziyaretinin yeterince uzun sürdüğü anlamına geliyordu bu.

René selam verdi ve dışarı çıktı.

O andan itibaren, René'nin kafasını meşgul eden tek şey *Le Coureur de New York*'u denize açılacak duruma getirmekti. Surcouf, ona eski dökme toplarının yerine, *Standard*'ın beş bakır topunu vermişti.

Şalopayı çekip çevirmek için on beş adam yetiyordu; *Standard*'ın ve *Le Revenant*'ın mürettebatları, elbette Surcouf'un izniyle, şalopanın mürettebatını tamamlamayı kendiliklerinden teklif ettiler.

Ne yazık ki, bir Amerikan teknesinin mürettebatını Fransızlardan toplamak imkânsızdı: On Amerikalıyla sözleşme yaptı ve Surcouf'un iki mürettebatından İngilizce konuşan beş adam seçti. Surcouf ona fazladan, Ganj ağzına iki kere gitmiş olup bu güzergâhı bilen baştayfa Kernoch'u dümenci olarak verdi; ayrıca, önce yola çıkarken gösterdiği cömertlik, sonra da köpekbalığı olayındaki fedakârlığından ötürü René'ye şükranlarının bir kanıtını sunmak isteyen tayfalar, Louis limanındaki en iyi silahçıda yivli namlulu bir İngiliz tüfeği buldular; René'nin kaplan ve pars avlamaya niyetlendiğini ve bu av için elinde sadece tek namlulu bir karabina ya da alelade bir tüfek olduğunu biliyorlardı; o tüfeği her biri kendi payına düşen parayı ödeyerek satın aldılar ve yola çıkmasının arifesinde hep beraber gelerek ona hediye ettiler.

Namlunun üzerine şu yazıyı oydurmuşlardı: "Surcouf'un tayfalarından yiğit arkadaşları René'ye."

Genç tayfaya daha iyi bir hediye verilemezdi! Zaten o da silah edinmeye yeterince vakit ayıramadığına birçok kez hayıflanmıştı; Mauritius Adası'ndan ayrılmaları sırasında da, tam zamanında yetişen bu tüfek hem silah eksiğini gideriyor hem de gururunu okşuyordu.

Raimbaut Usta, kararlaştırılan günde René'ye kusursuz bir zevkle süslenmiş bir gemi teslim etti. Mauritius Adası'nın ağaçları o kadar harikuladedir ki kendinden başka süse ihtiyacı yoktur. İki genç kızın bizzat René tarafından dayanıp döşenen odaları, zevk ve zarafet harikalarıydı; iki genç kızın hiçbir şeyle uğraşmaları gerekmemişti; babalarının tabutu *Standard*'dan *Le Coureur de New York*'a taşınmış ve tamamen siyah örtüyle kaplı ufak bir dua odasına konmuştu. O zaman René, Hélène ile Jane'in yanına çıktı ve iki kız kardeşe yelken açmak için artık sadece emirlerini beklediğini söyledi. Onlar ise yola çıkmaya hazırdılar; görkemli bir ölüm ayini düzenlenmesini istediler; ardından *Le Coureur de New York*'un güvertesinde öğle yemeği yenecek, yemekten sonra da yelken açılacaktı. Ertesi gün sabah saat onda, iki genç kız Surcouf'un nezaretinde kiliseye giriyorlardı; ayinin bir Fransız gemisinin eski kaptanı için düzenlendiğini bilen bütün Mauritius Adası yetkilileri, bütün kaptanlar, bütün subaylar, Louis limanında demirlemiş ya da oradan geçen gemilerin bütün tayfaları, sivilden ziyade askerî olan bu ayine katılmışlardı.

Bir saat sonra genç kızlar hâlâ yanlarında olan Surcouf ve René ile limana doğru yayan gittiler.

René iki hanım yolcusu namına Surcouf, Bléas ve Kernoch'u yemeğe davet etmişti. Limanda demirli bütün gemiler bir bayrammış gibi bayraklarla donatılmıştı ve içlerinde en ufak ve en zarifi olan *Le Coureur de New York*, yegâne direğine, iki serenine ve en tepesine gemideki bütün flamaları asmıştı. Her ne kadar herkes neşeli olma çabası gösterse ve ada valisi General Decaen'in emriyle garnizon orkestrası

rıhtım üzerinde bütün ulusal şarkıları çalsa da, öğle yemeği mahzun geçti.

Nihayet yola çıkma vakti geldi; René ile iki güzel yolcusunun şerefine kadehler son bir kez kaldırıldı; Surcouf iki yetim kızın uzattıkları ellerini öptü, René'ye sarıldı ve bir pare top atışıyla yola çıkma işareti verildi.

O zaman *Le Coureur de New York*, yol arkadaşlarına bu son hizmeti sağlamayı istemiş olan *Standard* ve *Le Revenant*'ın iki şalopası tarafından yedeğe alınırken sarsıldı; şalopalar ve gemi limanın kıvrımlarını takip etti; rıhtımın üzerindeki ahali ise yer bulabildikleri ölçüde onları izliyordu.

Bête Geçidi hizasında, sadece bin kademde, şalopalar durdu. Yola koyulduğundan beri geminin hazırlıklarının tamamlanmasıyla uğraşılmıştı, artık sadece rüzgâra yelken açmak kalıyordu. Halatlarını geri alırken iki şalopanın tayfaları onu son bir kadehle selamlayarak bağırdılar: "Kaptan René'ye ve Sainte-Hermineli küçükhanımlara mutlu yolculuklar!"

Gemi Tombe Körfezi boyunca ilerledi ve Canonniers Burnu'ndan sonra gözden kayboldu.

Zaten dümen suyu çoktan görülmez olmuştu.

LXIV
Malezyalı Korsanlar

Hiçbir gemiyle karşılaşmadıkları altı günlük güzel bir seyir sonrasında, tekrar Ekvator'dan geçtiler. Güzel yolcu hanımların canını sıkan tek şey, geminin içindeki kavurucu sıcaktı. Ama René hanımların odasına iki banyo teknesi koydurmuştu ve bu tedbir sayesinde günün en sıcak saatlerini fazla sıkıntı çekmeden atlatıyorlardı.

Akşam olduğunda güverteye çıkıyorlardı; esinti şiddetleniyor ve yakıcı saatlerin yerini, enfes bir hafif yel ve deniz

kokularıyla dolu serin saatler alıyordu. O zaman güverteye sofra kuruluyordu ve taze balık yakalamak için herkesin başvurduğu hileler ile Seyşeller ve Maldivler'den erzak temin etmenin kolaylıkları sayesinde, karadaki kadar taze meyveleri ve yiyecekleri oluyordu.

O zaman, bu kavurucu iklime özgü harikulade akşam ve gece manzaraları başlıyordu. Hindistan denizlerinde günbatımları muhteşemdir. Sonra, kızıl küre okyanusun içinde kaybolur kaybolmaz, toz olarak tekrar belirip göğün lacivert sayfasında altın yaldızlı kum taneleri gibi yayıldığı görülür.

Deniz ise gözleri ufka yöneltir ve bize en az yaratılışın geri kalanı kadar ilginç bir manzara sunar.

Okyanus ortasında bir gemide bulunmak, genellikle sanıldığı gibi hüzün verici değildir; sürekli suya bakılması, buna alışık olmayan gözlerin algılayamadığı bir sürü harikanın keşfedilmesini sağlar. Denizin dibinde kaynaşan ve bazen yüzeyde soluklanmaya gelen sayısız canlının mucizevi niceliklerinin, biçimlerinin, renklerinin, düzenliliklerinin, alışkanlıklarındaki çeşitliliğin incelenmesi yolcuya geniş bir gözlem ve araştırma alanı sağlar.

O zamana kadar tatlı bir yelle ilerlemişlerdi, ama akşam sekiz sularında, ay berrak ve epey yüksekteyken, gökyüzü saf ve sakinken, birden ufukta yükselen bulutlar hızla atmosferin üst bölgesine ulaştı. Kısa sürede gökyüzü kapkara ve derin bir taşocağına dönmüştü; ürkütücü bulutların perdelediği ay, onlara karşı boşuna mücadele veriyordu. Zaman zaman, bu karanlık perdenin bir parçası yırtılıyor ve hemencecik sönüveren ışınlara geçit veriyordu. Yeşile çalan bakır renkli diğer bulutlarda çakan şimşekler iz bırakıyordu; zaman zaman gemiye birkaç iri su damlası düşüyordu. Uzaktan yıldırım sesleri işitiliyor, gökyüzü her taraftan perdeleniyordu; karanlık yoğunlaşmış, rüzgâr hiddetle eserken karanlıklar âdeta elle tutulur hale gelmeye başlamış ve geminin seyri hiç olmadığı kadar hızlanmıştı.

Birden geminin önünde deniz yüzeyine yayılan gümüş rengi geniş bir kuşak fark edildi; kısa sürede bu açıklığa ulaşıldı ve bir yığın deniz hayvanı, özellikle de dalgaların şiddetle kaldırdığı denizanaları görüldü; çeşitli derinliklerde yüzen başka hayvanlar ise, sadece farklı olmakla kalmayıp zıt biçimlerde beliriyorlardı; dalgaların yüzeyinde görülenler ateş silindirleri gibi yuvarlanıyorlardı, daha derinlerde yüzenler beş altı kadem uzunluğunda yılanlar gibi görünüyordu; her kasılma ve gevşeme hareketinde ışık huzmeleri yayıyorlardı ve hayvanların tamamı alev almış gibi görünüyordu; fakat fosforlu ışıltılarını yitirdikleri anda kırmızı, kızıl, portakal, yeşil ve gökmavisi gibi hafif tonlardan harikulade bir yosun rengine geçiyorlardı. Yolcu hanımların bu gösteriyi ilgiyle izlediklerini gören René, bunlardan çok sayıda yakalamayı becerdi ve deniz suyuyla dolu bir kavanoza koydu; bu deniz canlılarının tek bir tanesi bile öyle bir ışık yayıyordu ki, onun ışığında bütün bir akşam yazı yazmak ve okumak mümkündü.

René her akşam kıç güverteye ya da hanımların odasının penceresine oturuyor ve denizin derinliklerinde, her yanda kımıldayan o altın ve gümüş kütlelerini seyrederek saatler geçiriyordu. Deniz daha çırpıntılı ve gece daha karanlık olduğu için parıltıları da bir o kadar canlı görünüyordu; o zaman da mucizevi boyutta, bazıları en az on beş ila yirmi kadem çapında, kımıldayan cisimler ayırt ediliyordu.

Yuvarlanıp giden bu fosforların parıltısında çeşitli başka hayvanlar, özellikle de bu ışık yayma özelliğinden yoksun mercanbalıkları ve palamutlar ayırt ediliyordu; bu balıklar alev almış gibi görünen bu denizin ortasında yüzen koskocaman kütleler oluşturuyorlardı. Geminin dümen suyunun yarattığı çalkantı, epey ardında bir ateş izi bırakıyordu. Şalopa artık kütlesinin böldüğü dalgaları kaplayan bir tekne değil, demirinin bağrında açtığı her yarıktan ateş demetleri fışkıran, lavlı araziyi süren bir sabandı.

On bir günlük bir seyirden sonra Maldivler'in açıklarına gelmişlerdi; sabah altıya doğru cılız bir güneydoğu rüzgârıyla giderken gözcü tayfanın bağırdığı işitildi: "Hey, hey! Bir oyma kayık!" Bu bağırış üzerine Kernoch güverteye fırladı ve elinde bir dürbünle gezinen René'yle karşılaştı.

— Nerede? diye sordu Kernoch tayfaya.

— Bize doğru esen rüzgârın altında.

— Uskundurası var mı yok mu?

— Var.

— Her şey hazır mı? diye sordu Kernoch, baştayfaya doğru dönerek.

— Evet kaptan, diye cevapladı adam.

— Toplarınız dolu mu?

— Evet kaptan üçü gülleli, üçü mermili.

— Ya pruva topu?

— Topçubaşı emirlerinizi bekliyor.

— Her zamankinden üçte bir fazla doldurun, on iki kilo da kurşun koyun. Tüfek kasalarını da güverteye çıkarttırın.

— Ah! Ah! Kernoch Reis, ne oldu da böyle pirelendiniz? diye sordu René.

— Bana dürbününüzü verebilir misiniz Mösyö René?

— Seve seve, dedi René dürbünü ona uzatarak, kusursuz bir İngiliz dürbünü bu.

Kernoch dürbünü oyma kayığa doğrulttu.

— Vay canına, evet! dedi, içinde yedi sekiz tayfa olmalı.

— Kafanızı meşgul eden şu oyuncak mı Kernoch?

— Tam olarak değil; fakat yapışkanbalığını gördüğüm vakit, endişe ettiğim şey yapışkanbalığı değil, köpekbalığıdır.

— Bu yapışkanbalığının yol gösterdiği köpekbalığı neyin nesi peki?

— *Le Coureur de New York* gibi güzel bir gemi ve güzel yolcularımız için birkaç bin rupilik bir fidye almaya burun kıvırmayacak herhangi bir Hint gemisi.

— Fakat, dedi René, Tanrı beni bağışlasın, şu sizin oyma kayığın uskurdurası var mı yok mu bilmem, ama bize doğru geliyor sanırım.

— Yanılmıyorsunuz.

— Hangi amaçla?

— Bizi gözlemlemeye, kaç topumuz olduğunu saymaya, tayfalarımızın sayısından emin olmaya, son olarak da kolay veya zor lokma olup olmadığımızı görmeye geliyor.

— Vay canına! Ama şu oyma kayığınızın beş dakika içinde karabina menziline gireceğini biliyor musunuz?

— Evet, onlarla merhabalaşmak istiyorsanız tüfeklerinizi alıp gelmek için zaman kaybetmemelisiniz.

René özel hizmetine bakan ve gemide *Parisien* diye hitap edilen Parisli bir tayfaya seslendi.

François çocukluğunu güzel Paris şehrinde geçirmiş her yumurcak gibi her işten anlardı, her şeyi biraz bilirdi ve hiçbir şeyden korkusu yoktu; bizzat Amerikalıları bile gülmekten çatlatacak kadar hızlı dans eder, tekme dövüşünü bilir, gerektiğinde de flöreyi ustalıkla kullanırdı.

— François, dedi René, gidip odamdan karabinamı, yivli çiftemi ve iki namlulu tabancalarımı alın; bütün kalibrelerde mermi ve barut da getirin.

— Demek yağız delikanlılarla muhabbet edeceğiz, öyle mi kaptan? diye sordu François.

— Korkarım ki öyle, dedi René. Parisien, bütün dilleri bildiğine göre, Malezya dilini de bilir misin?

— Malezya dilinden anlamam.

Ve ön ambar ağzına *imparatorluğun selametine göz kulak olalım** şarkısını ıslıkla çalarak indi.

François azılı bir Bonapartistti ve İngilizlerle bir arada bulunmayı bir aşağılanma olarak görüyordu; bu konuda bir açıklama istemişti, ama efendisi ona bunun onu ilgilendirmediğini söylemişti ve bu cevap yetmişti. Beş dakika sonra

---

* Dalayrac'ın *Renaud d'Ast* (1787) operasındaki bir şarkıdan. (Fr.e.n.)

istenen silahlarla döndü; oyma kayık hâlâ süratle yaklaştığı için René karabinasını hemen doldurdu; yivli tüfek ve tabancalar da mermilerle dolduruldu.

Lepage'ın hayranlık verici bir silahı olan karabinanın menzili o dönem için inanılmazdı: Yedi sekiz yüz adımdan bir insanı öldürebilirdi.

René iki tabancayı kemerine geçirdi, karabinasını aldı ve tüfeğini taşıması için François'ya verdi.

Oyma kayık ilerlemeye devam ediyordu; artık sadece iki yüz adım arkadaydı.

René seslenme borusunu Kernoch'un elinden aldı.

— Hey siz! diye bağırdı İngilizce, *Le Coureur de New York*'a yanaşın.

Oyma kayıktaki bir tayfa cevap niyetine kenara tırmandı ve edepsiz bir hareket yaptı.

René karabinasının namlusunu sol eline devirdi, omuzuna dayadı ve neredeyse nişan almadan ateş etti.

Adam sıçradı ve denize düştü.

Oyma kayıktakiler öfkeyle çığlıklar attılar ve ölüm tehditleri yağdırdılar.

— Kernoch, dedi René, Romulus'u bilir misiniz?

— Hayır, Mösyö René, Romulus Saint-Malolu muydu? diye sordu Kernoch.

— Hayır sevgili dostum Kernoch, ama Saint-Malolu olmaması büyük bir adam olmasına engel değildi; bütün büyük adamlar gibi eli çabuktu. Bir gün, öfkeli bir anında, kardeşini öldürdü. Kardeşini öldürmek büyük bir suç olduğundan ve bir cinayet asla cezasız kalmadığından da, teftişe çıktığı bir gün, büyük bir fırtına patladı ve o fırtınada kayboldu! Hedefinizi belirleyin, sadece av topuyla nişan alın ve oyma kayık Romulus gibi ortadan kaybolsun.

— Av topçuları, diye bağırdı Kernoch, hazır mısınız?

— Evet, diye cevap verdiler.

— Öyleyse oyma kayık menzile girince, ateş!

— Bekleyin! diye bağırdı René; François, hanımları uyarın da korkmasınlar, onlara toplarımızı deneyerek eğlendiğimizi söyleyin.

François ambar ağzında kayboldu ve bir dakika sonra tekrar belirdi.

— Tamam dediler ve siz Mösyö René'yle beraberken hiç korkmadıklarını söylediler.

Mil üzerinde duran yirmi dörtlük top, oyma kayığın hareketini izlemiş ve yaklaşık iki yüz adımlık bir mesafeden ateş etmişti.

Kaptan René'nin talimatı harfiyen yerine getirilmişti. Oyma kayığın yerinde sadece yüzen tahta parçaları ve alttan köpekbalıkları çektikçe yavaş yavaş kaybolan, can çekişen adamlar görüldü.

O anda, gözcü tayfa bağırdı:

— *Praw* geliyor!

— Nerede? diye sordu Kernoch.

— Rüzgâr yönünde.

Gerçekten de, altmış kadem uzunluğunda ve dört beş kadem eninde upuzun bir yılana benzeyen bir oyma kayık görülüyordu. Otuz ila kırk kürekçi ve kırk ila elli savaşçı sayılabiliyordu; ayrıca muhtemelen kayığın zemininde karın üstü mevzilenmiş olanlar da vardı.

Boğazdan çıkar çıkmaz burnunu şalopaya doğru çevirdi.

— Oradakiler, hazır mısınız? diye sordu Kernoch.

— Emirlerinizi bekliyoruz kaptan, diye cevap verdi topçubaşı.

— Üçte bir fazla doldurun, on iki kilo da mermi koyun.

Rüzgâr yükselip manevrayı daha da kolaylaştırınca:

— Emir verdiğim zaman çark etmeye hazır olun, dedi Kernoch.

— Aynı rotada mı? diye sordu baştayfa.

— Evet, ama ağır olun, böyle sefil düşmanlar karşısında kaçıyor gibi görünmemek lazım.

Camadanlar alındı ve şalopa hız kesti.

— Gemiyi çark edebileceksiniz değil mi? diye bağırdı Kernoch baştayfaya.

— Merak etmeyin kaptan, topaç gibi dönecek.

Adamları artık seçebiliyorlardı. Reisleri kıvrık pruvada ayakta duruyor ve tüfeğini tehdit edercesine sallıyordu.

— Şunun hatrını sorabilir misiniz Mösyö René? dedi Kernoch. Yaptığı pantomim gösterisinden hiç hazzetmedim.

— Bırakın da biraz daha yaklaşsın sevgili dostum Kernoch, saygınlığımızı lekelemeyelim. Bu tür adamlar karşısında her atışta isabet gerekir. François, bordalamalarını engellemek için güverteye mızraklar çıkarttırın.

François ambar ağzına indi ve kucak dolusu mızrak taşıyan iki tayfayla döndü. Bunları geminin bordasına, yani korsanların bordalayacağı tarafa yerleştirdiler.

— Çanaklığa karabinalı iki adam gönderin sevgili dostum Kernoch, dedi René.

Emir hemen yerine getirildi.

— Kernoch, dedi René, şimdi şu adamın nasıl takla attığına bakın.

Ve karabinasıyla bir el ateş etti.

Gerçekten de, ayakta duran ve muhtemelen reis olan adam, kollarını uzatıp tüfeğini bıraktı ve arkaya düştü. Kurşunu göğsünün ortasına yemişti.

— Bravo sevgili Mösyö René; ben de onlara hiç beklemedikleri bir sürpriz hazırlıyorum.

René karabinayı tekrar doldurması için François'ya verdi.

Kernoch mürettebattaki en sıkı iki adama alçak sesle bir şeyler söyledi; sonra da yüksek sesle:

— Çark etmeye hazır ol! diye bağırdı dümencibaşına.

Sonra nöbet yerinden bir an ayrılarak topçubaşının yanına gitti:

— Dinleyin beni ve dediğimi iyi anlayın Valter, dedi ona, çark edeceğiz.

— Evet kaptan.

— Topunuzun kayığı boylu boyuna yandan göreceği bir an olacak; o anı kaçırmayın. Tek bir saniye olacak; o an ateş edin.

— Ah! Evet, anlıyorum, dedi topçu. Ah! Mösyö Kernoch, ne matrak adamsınız.

Pruvaya üçüncü bir adam çıkmıştı, üçüncü bir tüfek atışı onu da denizin derinliklerine gönderdi. O sırada şalopa çark ediyordu.

Birden, ikinci bir patlama işitildi ve adamların uzun kayığın bir ucundan diğerine kadar başaklar gibi yana devrildikleri görüldü.

— Bravo, dedi René, sonra, İngilizce Ho! Hey! diye bağırdı, bunun gibi bir atış daha Reis Kernoch ve söylenecek söz kalmayacak.

Gerçekten de uzun kayıkta muazzam bir kargaşa çıkmış, otuzdan fazla adam kayığın dibine devrilmişti. Ölüleri alelacele denize atıyor ve çatışmayı sürdürebilecek duruma gelmeye çabalıyorlardı.

Bir an sonra, şalopanın üzerine bir kurşun ve ok yağmuru başlasa da, pek bir zarar veremiyordu. Yirmi kadar kürekçi sıralarına oturdular ve uzun kayık ilerlemesini sürdürdü.

O sırada Kernoch her şeyi ayarlamıştı ve Malezyalılara sürpriz yapmaya hazırdı. Bir ağın içine konmuş ve sancak mizanasının seren ucunda asılı duran yirmi dörtlük dört gülleydi bu. Yukarıdan aşağı düştüğünde bir havan topu işlevi görüyordu.

Şalopa ile arasında yaklaşık yüz adım kalan uzun kayık olanca hızıyla tam yandan yaklaşıyordu.

— Sancaktan ateş! diye bağırdı Kernoch.

Madenî parçalarla dolu on altılık üç top aynı anda patladı ve kürekçilerle hayatta kalmış olanlar arasında üç boşluk açtı.

Kernoch reis işi bitirme vaktinin geldiğine karar verip dümenciye bağırdı:

— Bırak gelsin.

O zaman şalopayı uzun kayıktan ayıran mesafe korkunç bir yaylım ateşi ortasında hızla silindi; sonra bir ıslık sesi işitildi: Ağa doldurulmuş gülleler bütün ağırlıklarıyla uzun kayığın üzerine düşerek onu beli kırılan bir timsah gibi ortadan böldü. Hayatta kalan kırk elli adam denize atladılar ve şalopaya çıkmaktan başka kurtuluşları olmadığından ne bulurlarsa ona sarıldılar.

Korkunç, gözü dönmüş ve göğüs göğüse bir çatışma asıl o zaman başladı. Şalopanın her yanından sallanan mızraklar gemiyi bir kan çemberine aldı.

Birden gürültünün ortasında, René kadın çığlıkları duyar gibi oldu. Gerçekten de Hélène ile Jane, saçları başları darmadağın ve yüzleri korkudan kireç gibi olmuş bir halde güverteye fırladılar.

İki Malezyalı camlarını kırıp odalarının içine atlamıştı ve kızları ellerinde hançerleriyle kovalıyorlardı.

Jane kendini René'nin kollarına atarken bağırdı:

— Kurtarın beni René! Kurtarın beni!

Kız daha sözünü bitirmemişti ki, biri güvertede diğeri merdivende iki korsan göründü.

René Jane'i ablasına teslim etti ve tabancasının iki mermisini küpeştede beliren iki kafaya doğru sıktı; bir mızrak kaptı ve iki kızı François'ya emanet ederek çatışmanın orta yerine atıldı.

LXV
Varış

Çatışma bitmek üzereydi. Şalopaya saldıran yüz korsandan en fazla onu hayatta kalmıştı; bunların da çoğu yaralı olduğundan, sonunda öldürülüyorlardı. Ateşin başlattığı işi denizin bitirmesini beklemek yeterliydi.

— Yelkenler fora! diye bağırdı Kernoch, rotamız kuzey!

Kontra babafingo çubuğu kaldırıldı ve gemi, mahmuzlanan bir at gibi, rüzgâra itaat ederek, pusulanın gösterdiği istikamette ileri atıldı.

Uzun kayığın kalıntılarına yapışmış bazı adamlar suda sürükleniyordu; kimileri bir direk yakalamaya gücü yetmeden çırpınıyor, kimileri de denizin derinliklerindeki köpekbalıkları tarafından aşağı çekilerek yok oluyorlardı. Şalopa yanaşılacak kıyıya iki yüz fersah uzaktaydı.

Kernoch günün kahramanıydı. Onun buluşu sayesinde uzun kayık ikiye bölünmüş ve bütün adamlar denize dökülmüştü. O altmış adamın gemiye çıkacak bir yol bulmaları halinde şalopanın başına neler gelmiş olacağını kim bilebilirdi.

René kıç güverteye açılan ufak merdivenin basamaklarına oturmuş genç kızların yanına döndü. Rüzgârla dalgalanan saçları ve hançer darbeleriyle yırtılmış gömleğiyle üzerinden kanlar akan mızrağına yaslanırken, Homeros'un kahramanlarından biri kadar güzeldi. Jane onu tekrar görünce, neredeyse hayranlığını dışa vuran bir sevinç çığlığı attı. Ellerini ona doğru uzatarak haykırdı:

— İkinci defa kurtarıcımız oldunuz!

Fakat René bir kucaklaşma ve bir öpücük talep eden bu safdil hamleye cevap vermek yerine, kızın elini aldı ve dudaklarına bastırdı.

Hélène başını kaldırıp ona baktı ve kız kardeşine ölçülü davranmasından ötürü bakışıyla teşekkür etti.

— Her ne kadar Jane gibi anlamlı bir tavırla gösterememiş olsam da, dedi Hélène, benim de size onun kadar müteşekkir olduğuma inanın. Tanrı bizi maruz bıraktığı acılarda bile iyiliğimizi düşünüyor; babamızı elimizden alıyor, ama bize bir kardeş, bir koruyucu, bir dost, nasıl diyeyim, şükranımız haddini aştığında şükranımıza bizzat sınır koyan bir insan veriyor. Siz olmasanız bizim halimiz ne olurdu mösyö?

— Benim yerimi bir başkası alırdı, dedi René; Tanrı'nın size bir destek göndermemesi imkânsızdı. Ben olmasam, sizi koruma görevini yerine getirmek için gökten bir melek inerdi.

O sırada François, silahlarını toplamış, René'ye getiriyordu.

— Bütün bunları odama geri koyun François, dedi René; neyse ki artık bu sefil imha araçlarını kullanmamıza gerek kalmadı.

— Eh! Eh! Mösyö, dedi Parisien, bu aletleri hafife almayın: Kullandığınızda elinize yakışıyor. Suya atılan şu iki çamyarmasına bakın, parmağıyla genç kızların odasına pencereden giren ve güverteye kadar peşlerinden gelen iki Malezyalıyı işaret ediyordu. Onlar bunun ne demek olduğunu iyi anladılar.

— Elinizi çabuk tutun çocuklar, diye bağırdı René güverteyi temizleyen tayfalara, çabuk olun ve güvertede tek bir damla kan kalmasın. Kaptan Kernoch onun ve hanımefendilerin sağlığına içmeniz için size üç şişe arak vermeme ve bugün üç günlük yevmiye almanıza izin veriyor. Haydi hanımlar, ya kıç güverteye çıkalım ya da sizin odaya inelim; fakat sanırım aşağı inmeden önce marangozun odanızı bir elden geçirmesi gerekecek. Sizin yerinizde olsam, bir süreliğine üst güverteye gelmeyi tercih ederdim. Ya da kendi kamaranıza dönebileceğiniz ana kadar benim kamarama buyurun.

— Kıç güverteye çıkalım, dedi Hélène.

Üçü birlikte yukarı çıktılar ve denize bakarak oturdular. Tanrı'nın eserleri neredeyse daima insanın eserlerini unutturur.

Hepsi ister istemez bakışlarını uçsuz bucaksız enginlere çevirdi.

— Az önce şurada birbirlerine bıçak, hançer, kesici aletlerle saldıran ve şu anda tehlikede olsa hepsi için canımı tehlikeye atacağım adamlar olduğunu düşünüyorum da, dedi René alnına vurarak.

Hélène bir iç geçirdi ve Jane ile René'nin oturdukları sıraya ilişti.

— Peki Fransa'ya döndüğümde haberlerinizi iletebileceğim ve sizi korumasını isteyebileceğim bir akrabanız yok mu? diye sordu René, lafı hiç dolandırmadan.

— Ailemizin hikâyesi biraz hazindir: Ölüm elini çabuk tutmuş. Önce yengemiz gitti, sonra da üç erkek evlat babası olan kocası; oğullarının ilki kurşuna dizildi, ikincisi korkunç şartlarda giyotinde can verdi; üçüncüye gelince, babam onun gizeminin derinliklerine inebilmek için elinden geleni yaptı ama o gencin üzerindeki esrar perdesi aralanmak bilmiyor. Evlilik sözleşmesini imzalayacağı akşam, sırra kadem basan o efsane kahramanları gibi ortadan yok oldu.

— O delikanlıyla hiç karşılaşmadınız mı? diye sordu René.

— Karşılaştık; hatta hatırlıyorum, o zaman çok küçüktük: Savaş gemisi kaptanı olan babamın emrinde çalıştı; dümenci yamağı kostümü, yandan astığı hançeri ve başında denizci şapkası takan nazik bir çocuktu. O zaman o on iki on üç, bense altı yedi yaşlarındaydım. Benden küçük olan kız kardeşim onu daha az tanıdı. Her şey darmadağın olup gittiğine göre artık bunlardan söz edebiliriz, babam iki aileyi daha da sıkı bağlarla bir araya getirmeyi kafasına koymuştu. Birbirimize sadece kuzenciğim ve kuzinciğim demekle kalmayıp, kocacığım ve karıcığım da diyorduk. Bu, unutulması gereken o çocukluk seraplarındandır; özellikle de bunu hatırlamanın kimseye faydası yoksa ve insanın yüreği bunu kaldırmıyorsa. Onun başına gelen felaketi öğrendiğimizde, biz de araştırmalar yaptık, ama bir işe yaramadı; babam da zavallı çocuğa mahvolmuş gözüyle bakıyordu. Sonra da Cadoudal'ın, Pichegru'nün ve Enghien dükünün ölümüyle o büyük felaketler geldi. Fransa'dan tiksinen babam, bütün dikkatini dünyanın öbür ucunda sahip olduğu ve sadece pirinç ekerek servet kazanabileceği söylenen on beş ila yirmi

fersahlık araziye verme kararı aldı. Londra'da, yedi sekiz yıldır Hindistan'da yaşamış ve Kalküta garnizonunda görev yapmış ve Hindistan'daki gibi iki ila üç yüz fersah uzaktan komşumuz olan Sir James Asplay'le tanıştık. Hindistan topraklarını incelemiş biridir ve oradan ne kadar ürün alınabileceğini bilir; usta bir avcıdır; çevresi altmış fersahlık, bağımsız bir krallık kurmayı hayal eder. Bense Hamlet gibi az hırslıyımdır; krallığım bir ceviz kabuğu* kadar da olsa, kız kardeşim mutlu olursa ben de mutlu olurum.

Hélène kız kardeşinin başını incelikle kendine yaklaştırdı ve ona şefkatle bir öpücük kondurdu.

René bütün bu anlatılanı büyük bir dikkatle dinlemişti; zaman zaman, sanki genç kızın hatıralarını kendininkilerle ilintilendiriyormuş gibi iç geçiriyordu.

Sonra, yerinden kalktı, kıç güverte üzerinde enine boyuna birkaç tur attı ve sonunda Chateaubriand'ın o dönemde çok moda olan şu şarkısını mırıldanarak kızın yanına oturdu:

Ne kadar tatlı hatıralarım var
Çocukluğumun güzel mekânından!
Kız kardeşim, Fransa'nın o günleri
Ne güzeldi!
Sevgilim ol ey ülkem,
*Daima.***

Her biri kendi kafasındaki düşüncelerle sessizliğe gömülmüştü ve François yemeğin hazır olduğunu haber vermeye gelmemiş olsa bu sessizlik Tanrı bilir ne kadar sürerdi. Çatışma sırasında yemek salonu biraz hasara uğradığından, yemek bu seferliğine Mösyö René'nin kamarasında yenilecekti.

---

* Dumas, *Danimarka Prensi Hamlet* uyarlamasında (II, 3. bölüm, sahne V) Shakespeare'i şöyle çevirir: Ceviz kabuğu kadar bir imparatorluğum olsa,/ Krallar kralı gibi görürdüm kendimi, Tanrım... /Şayet kötü düşler sarmazsa orada. (Fr.e.n.)

** *Les Aventures du dernier Abencérage* (*Oeuvres complètes*, Ladvocat, c. XVI, s. 256-257). (Fr.e.n.)

Sainte-Hermine ailesinin küçükhanımları; hiç girmedikleri bu odanın sanatsallığını görünce şaşırdılar. Çok iyi bir ressam olan René, hayran kaldığı bütün güzel manzaraların ve kayda değer bütün görüntülerin suluboyalarını yapmıştı. İki manzaranın arasına en değerlisinden bir silah arması asılmıştı; silah armasının karşısında, birkaç müzik enstrümanı vardı. Müzisyen olan iki kız kardeş merakla yaklaştılar. Enstrümanların arasında bir gitar vardı ve Jane gitar çalmayı bilirdi. Hélène ise iyi bir piyanistti; fakat babasının ölümünden beri, kız kardeşiyle kaldıkları odada bir piyano bulunmasına rağmen, tuşlarına parmak dokundurmak aklına bile gelmemişti.

Şimdi yolcuları birbirlerine bağlayan yeni bir unsur, müzik vardı; René'nin odasında da bir piyano vardı, fakat René piyanoyu kendine özgü bir tarzda çalıyordu; dönemin büyük ustalarının gürültülü parçalarına repertuvarında asla yer vermiyor, Grétry'den *Une fièvre brûlante*,* Weber'den *Dernière pensée*** gibi yüreğindeki düşüncelerle uyumlu bazı yumuşak ve hüzünlü melodileri tercih ediyordu: Fakat piyano onun için sıklıkla, kendisi dışında hiç kimsenin bilmediği hatıralara cevap veren bir yankı oluyordu. İşte o zaman eli öyle zengin melodili akorlar buluyordu ki, artık sesler çıkarmakla yetinmiyor ve bir lisanı konuşmaya başlıyordu.

Geceleri iki kız kardeş sık sık odalarından ahenkli titreşimler işitmiş ve bunu rüzgârın halatlardaki çıtırtısı ya da eski seyyahların deniz ilahlarının şarkısı zannettiği gece gürültülerinin bir araya gelmesi zannetmişlerdi; ama hiçbir zaman, belirsiz fakat bitmek bilmeyen bir hüznü yansıtan bu iniltilerin bir erkeğin elinden ve bir piyanonun soğuk tuşlarından çıktığını düşünmemişlerdi. Öğle yemeğinden sonra,

---

* "Yakıcı Bir Ateş", güftesi Sédaine'e aittir (Richard Cœur-de-Lion [Aslan Yürekli Richard] içinde, üç perdelik komedi, 1784). (Fr.e.n.)

** "Son Düşünce", C. M. von Weber'in piyano ve keman için duygusal güfteli divertissement'ı. (Fr.e.n.)

güvertede Ekvator güneşinin yakıcı ışınlarına maruz kalmamak için René'nin odasında kaldılar. O zaman René genç kızlara hem piyanoyu, hem de duvara asılı enstrümanları gösterdi; fakat genç kızların gözlerinde birer damla yaş belirdiğini fark ettiğinde, bilmedikleri ve tehlikelerle dolu ülkelere beraberlerinde götürdükleri babalarının naaşını düşündü.

O zaman genç adamın parmakları piyanonun üzerinde dolanarak, Weber'in Viyana'da kısa süre önce bestelediği o melankolik melodiyi çalmaya başladı. Bu müzik André Chénier'nin ve Millevoye'un hüzünlü şiiri gibi, neredeyse daha yeni doğmuştu ve devrimlerle altüst olup ağlayacak nice şeyi olan o yeni dünyada yayılmaya başlıyordu. Şarkı, kendi isteği dışında, fakat bizzat müziğin verdiği duyguyla, parmaklarının altında bitkinleşerek ilerliyor ve basit akorlara dönüşerek daha da kederli bir hale geliyordu.

Weber'in melodisi bitince, René'nin parmakları içgüdüsel olarak enstrüman üzerinde gezinmeye devam etti ve o zaman bestecinin hatıralarından kendi hatıralarına geçti. Genç adamın ruhu, öğretilemeyen bu doğaçlamalarda tüm parıltısıyla ortaya çıkıyordu. Müziği bir kitap gibi okuduğu iddiasında olanlar, burada müziği bir bulutun içinden görür gibi oluyorlardı; o bulut, güzel bir vadiyi ya da bereketli bir ovayı, derelerin şırıldamak yerine inildediği, çiçeklerin koku yaymak yerine ağladığı hazin bir dünyaya dönüştürüyordu. Bu müzik genç kızlar için o kadar yeni ve aynı zamanda o kadar tuhaf bir şeydi ki, kendileri de fark etmeden yanaklarından sessiz gözyaşları süzülüyordu. René'nin parmakları tuşlara dokunmamaları için bir sebep yokken durduğunda –zira böyle akorlar sonsuza kadar sürebilir– Jane koltuğundan kalktı ve Hélène'in önünde diz çökerek:

— Ah! Kardeşim, dedi, böyle bir müzik, bir dua kadar tatlı ve dindarca değil mi?

Hélène sadece iç geçirip Jane'i yüreğine bastırarak karşılık verdi.

İki genç kızın birkaç gündür, ayırdına varamadıkları hislerle dolu yeni bir yaşam sürdükleri ortadaydı.

Gençler farkına varmadan günler akıp geçti.

Bir sabah gözcü tayfa bağırdı: "Kara göründü!" René'nin hesabına göre, görünen kara Birmanya toprakları olmalıydı.

Yeni bir hesaplama bu inancı teyit etti.

Kernoch hiçbir şey anlamadan bu hesaplamalara bakıyor ve hiçbir zaman deniz seferine çıkmamış olan René'nin, kendisinin asla anlayamadığı bir işi nasıl bu kadar kolay yerine getirebildiğini kendine soruyordu.

Şalopa dümen kırarak Pegu Nehri'nin ağzına yöneldi. Kıyılar o kadar alçaktı ki, dalgalardan seçilemiyorlardı.

"Kara göründü!" çığlığı üzerine iki kız kardeş güverteye çıkmıştı; orada elinde dürbünüyle René'yle karşılaştılar; dürbünü genç kızlara verdi, fakat deniz ufkuna pek alışık olmayan gözleri, önce denizin uçsuz bucaksızlığından başka şey ayırt edemedi. Bununla birlikte, karaya yaklaştıkça, gözlerinin alıştığı sınırın ötesinde, ufkun arılığı sayesinde fark edebildikleri dağ zirvelerinin adalar gibi belirdiği görülüyordu.

Gemi büyük direğine yeni bir bandıra çekti ve on iki pare top atışı yaptı; kalenin topu buna hemen cevap verdi. Sonra Kernoch bir kılavuz istedi. Bir süre sonra, talep edilen kılavuzu getiren ufak bir teknenin Rangun Nehri'nden çıktığı görüldü. Adam gemiye çıktı. Hangi dili konuştuğu sorulduğunda ne Pegulu, ne de Malakkalı olduğunu, Junchseylon'dan geldiğini söyledi; Siyam kralına* ödediği vergiden kurtulmak için Rangun'a sığınmış ve gemi kılavuzu olmuştu: Çat pat İngilizce konuştuğu kadarıyla René ona soruları şahsen sordu. René'nin ilk sorusu Pegu Nehri'nin onun gemisi gibi dokuz ila on kadem su içi derinlikte bir geminin seyrine uygun olup olmadığıydı.

Adı Baca olan kılavuz, ırmağa yirmi fersah kadar, yani bir Fransız senyörüne ait bir tesise kadar girilebildiği cevabını

---

* I. Rama (1782-1809). (Fr.e.n.)

verdi. Sadece birkaç kulübeden oluşan çiftliğin adı Rangoon House idi; artık kuşkuya gerek kalmamıştı: Sainte-Hermine vikontunun mülkü buydu. Küçük gemiye Amerikalılar gibi işlem yapıldı, fakat çok sıkı bir kontrolden geçirildi: Bu sularda alışveriş yapmaya gelen ticaret gemilerine o kadar az benziyordu ki, ırmağa giriş iznini alabilmesi için art arda üç kez denetlenmesi gerekti.

Gün epey ilerlemişti ki Rangun'a varıldı ve Rangun Nehri geçilebildi; bu nehir daha sonra İravadi'nin bir koluna dökülerek Pegu Nehri'ne giriyordu; kaynağını beş altı tepenin yamaçlarından alan Pegu Nehri, İravadi ile Sittang arasında yirmi beş ila otuz fersahlık bir mesafeden sonra Rangun'a ulaşıyordu. Nehir üzerinde karşılaştıkları ilk kent olan Siriam'da, taze yiyecek satın almak amacıyla durdular; orada tavuk, güvercin, suda ve bataklıkta avlanan hayvanlar ve balık buldular. Rüzgâr güneyden esmeyi sürdürürse ufak gemi Pegu'ya iki günde varabilecekti; ama rüzgâr yön değiştirir ve ters istikamette eserse, şalopayı Pegu'ya kadar yedeğe alacak gemilere başvurmak gerekecekti, ki bu da yelkenle gitmenin iki misli zaman alacak bir manevraydı. Eskiden ülkenin başkentiyken nüfusu yüz elli bin olan, fakat halihazırda ancak yedi bin kişinin yaşadığı yoksul Rangun kentini görmek için durmanın sırası olmadığı konusunda herkes hemfikirdi. Eski görkeminden sadece kentin yağmalanması sırasında dokunulmayan Gotama Tapınağı, ülke dilinde altın tapınak anlamına gelen Schwegadon* kalmıştı.

Şalopanın pupa yelken girdiği ağızda Pegu Nehri yaklaşık bir mil genişliğindeydi; fakat kısa süre sonra balta girmemiş ormanların daralttığı nehrin genişliği ancak Seine Nehri'nde Louvre ile enstitü arasındaki mesafeye denk düşüyordu: On ila on iki kadem yüksekliğinde, yani kıç güverte hizasın-

* Ya da Schwegadon Pagodası (Tapınağı), yüz metreyi aşan bir yüksekliktedir ve Buda'nın sekiz saç telini barındırmasıyla meşhurdur. (Fr.e.n.)

daki bu ormanların görünmeyen bölümlerinde her türden yırtıcı hayvan yaşıyor olmalıydı. Küçük geminin çanaklığı, ağaçların beş altı metre yukarısında kalıyordu ve nehrin sağında ve solunda, bir yanda Sittang'ın ıssız kıyılarına kadar uzanan bataklıklı ovalar, diğer yanda da varlıklarını İravadi Nehri'ne borçlu bir dizi kent seçiliyordu.

René bunca bitkiyle kaplı bir nehirde seyretmenin tehlikeli olduğunu çok iyi anlamıştı; tüfeğini ve çifte karabinasını getirttiği güvertede kendi başına nöbet tutma kararı aldı. Akşam olunca, kıç güverteye onun yanına gelen iki genç kız bu engin ıssızlıklarda av borusunun nasıl yankılanacağını merak ettiklerinde borusunu getirtti. Balta girmemiş ormanda zaman zaman büyük gürültüler işitiliyordu: Kuşkusuz ormanda korkunç dövüşler oluyordu. Yalnız dövüşen bu sakinler kimdi? Muhtemelen kaplanlar, timsahlar ve kıvrımlarında bir sığırı boğup kemiklerini kıran ve tek lokmada yutabilen uzun boa yılanlarıydı.

Her çeyrek saatte bir, insan kulakları için tahammül edilmez olan çığlıklarla bozulan sessizlikte, o kadar ürkütücü ve o kadar görkemli bir şey vardı ki, René av borusunu ağzına götüreceği sırada genç kızlar birçok kez ona engel oldular. Aniden gür sesli, sarsıcı ve kışkırtıcı bir av borusu yankılandı: Âdeta ormanlar üzerinden geçip yayılarak zayıfladığı ve henüz ne Tanrı'nın ne de insanların ad verdiği o uzak çöllerde yitip gittiği işitildi. Bu bilinmeyen vurgular üzerine, etraflarındaki her şey sessizleşti ve hareketsizleşti; kulaklarına yabancı ve yeni gelen bu gürültünün ne olduğunu anlamak için vahşi hayvanlar bile susuyordu sanki.

Rüzgâr iyiydi ve römorksuz ilerleniyordu. Birden gözcü tayfa bağırdı:

— Baş tarafta kayık!

Bu civarlarda her şey tehlikeydi. René önce iki yol arkadaşının içini rahatlattı, tüfeğini aldı ve olan biteni kendi gözüyle görmek için kıç güvertenin balkonuna kadar ilerledi.

İki kız kardeş yerlerinden kalkmışlardı ve René'nin ilk işaretiyle odalarına inmeye hazırlardı. Gece açıktı, ay yusyuvarlaktı ve ışınları gerçekten de kayığı andıran bir nesneyi aydınlatıyordu.

Bu nesne tek başına ilerliyor ve suyun akışını takip ediyor gibiydi. Yaklaştıkça biçimi belirginleşiyordu ve René onu kökünden sökülmüş bir ağaç kütüğüne benzetti. Hiç kımıldamadığından hiçbir yaşam belirtisi göstermeyen bu nesnenin yaklaşmasında ürkütücü hiçbir şey görmeyen René, genç kızları çağırdı ve onlar da kıç güvertenin balkonunda yanına geldiler. Kütük artık şalopaya yirmi adım mesafedeydi ki, René, kor gibi yanan iki şeyin parıldadığını gördü; hiç pars görmemişti, ama üzerine doğru gelenin bu hayvanlardan biri olduğunu hemen anladı. Muhtemelen herhangi bir ağacın üzerinde pusuya yattığı sırada, kütük rüzgâr tarafından sökülmüş ve ırmağa doğru ilerlemişti. İlk ürküntüyle kütüğe tutunup kalmıştı ve suya kapılıp gidince de kıyıya nasıl döneceğini bilememişti.

— Kardeşim Hélène ayağının altına güzel bir halı istiyorsa, dedi René, bunu söylemesi yeter.

Kıza parmağıyla, yolcuları fark ettiğinde tüyleri dikilen ve çenesi titreyen hayvanı gösterdi; iyiden iyiye tehditkârlaşmıştı.

René tüfeğini omzuna dayadı, fakat Hélène onu durdurdu.

— Ah! Onu öldürmeyin, dedi, zavallı hayvan!

Kadınların ilk tepkileri daima merhametten yanadır.

— Bunun bir cinayet olacağı doğru, diye mırıldandı René.

Kütükle şalopanın yolları kesişti; şalopanın karinasına sürtünen ağaç yaprakları işitildi.

Birden dümenci korkunç bir çığlık attı.

— Yüzükoyun yatın! diye bağırdı René, kendisine itaat edilmesinde hiçbir tereddüte yer vermeyen sesiyle.

Namlusu omzuna yaslı duran tüfek şimşek gibi sol eline düştü, silah patladı, bir saniye sonra da birinci mermiyi ikincisi izledi.

İki kız kardeş birbirinin kollarına atılmıştı; zira olup bitenleri tahmin etmişlerdi. Kütük üzerindeki zorunlu yolculuğunda açlıktan gözü dönmüş olan pars, arkadan geçerken fırlamış ve bir sıçramada küpeştenin üstüne ulaşmıştı. Gürültü üzerine başını çeviren dümenci, yırtıcı hayvanı küpeşteye pençeleriyle yapışmış ve üzerine atlamaya ramak kalmış bir halde görmüştü; o zaman o çığlığı atmış ve René'nin dikkatini çekmişti; bu da parsa, yediği iki kurşuna mal olmuştu.

René, elinde ikinci tüfeğiyle bir sıçramada dümenciyle parsın arasına girmişti; fakat hayvan ölmüştü: İki kurşundan biri kalbini delip geçmişti.

LXVI
Pegu

Bütün mürettebat tüfek sesi üzerine güverteye koşturmuştu; yine Malezyalıların saldırısına uğradıklarını zannediyorlardı. Geçmişte yaşanan korkuların bir faydası da şudur: Gelecekteki tehlikelere karşı tetikte olunmasını sağlar.

Biraz dinlenmeye gitmiş olan Kernoch güverteye ilk çıkanlardan biriydi. Dümenciyle parsı yan yana yatar bir durumda buldu; ikisi de ölü gibiydi.

Önce, parsın çırpınırken birkaç pençe atmış olabileceği dümencinin yardımına koşuldu. Fakat sapasağlamdı; pars ise ikinci mermide kaskatı kesilip ölmüştü.

Geminin kasabı büyük bir özenle parsın derisini yüzdü. René'nin söylediği gibi post önce Hélène'e tahsis edilmişti; fakat Jane bunu ablasından o kadar ısrarla istedi ki Hélène sonunda razı geldi.

Gemi durmamıştı; rüzgâr da iyi olduğu için, her ne kadar ağır ağır da olsa, nehirde yol almaya devam ettiler.

İki genç kız odalarına tir tir titreyerek döndüler; yaşayacakları bu harikulade ülkenin verdiği coşku azalmaya başlamıştı. René gecenin üçüne kadar onlarla kaldı; her an pencerelerinin ardından kana susamış herhangi bir vahşi hayvanın korkunç yüzünü göreceklerini zannediyorlardı.

Geceyi alıştıkları korkularıyla geçirdiler. Gün doğar doğmaz genç koruyucularını güvertede bulma ümidiyle dışarı çıktılar.

Yanılmıyorlardı; onları görür görmez:

— Çabuk gelin, diye haykırdı; güneş doğarken şu iki *pagoda*'nın ne kadar güzel göründüğünü görmeniz için sizi uyandıracaktım. En yakın olanı Dagung Tapınağı: Altın yaldızlı okundan ve güneşliğinden tanırsınız onu; gece hemen yanından geçtik.

İki genç kız bu iki abideye, ama bilhassa yüksekliğiyle bütün bölgeye hâkim olan Dagung Tapınağı'na gerçekten de hayranlıkla baktılar. Dayandığı taraça çok yüksek kayalar üzerine inşa edilmişti. Sadece taraçaya çıkan merdivenin yüz taş basamağı vardı.

René'nin söylediği gibi, devasa ayaklığının üzerindeki bu yaldızlı piramit en harikulade etkiyi, üzerine güneş ışınları yağdığı anda yaratıyordu. Çevredeki bütün kırlar, geceleyin içinden dehşet verici bağırtıların yayıldığını duydukları ormanlarla kaplıydı. Nehir kenarındaki balta girmemiş ormanlar da pek iç açıcı bir görünüm arz etmemişlerdi. Bütün gece, boğazlanan çocuk çığlıklarını andıran timsah çığlıkları işitilmişti. Bu orman yer yer büyük pirinç tarlalarıyla kaplıydı; bu tarlalar, esas olarak tarımla uğraşan ve *karainer*'ler* denen özel bir sınıf tarafından ekiliyordu; bu köylülerin çok sade âdetleri vardır, Birmanlarınkinden farklı bir dil konu-

* Ya da karenler, tarım ve at yetiştiriciliğiyle uğraşan Birmanya dağ köylüleridir. (Fr.e.n.)

şurlar, hayvan yetiştiriciliği ve tarımcılıkla geçinen çalışkan insanlardır. Şehirlerde oturmazlar, köylerindeki evler ise kazık temeller üzerine inşa edilmiştir.

Aralarında hiç kavga etmezler; hükûmetin girdiği çatışmalara da hiç katılmazlar.

Üzerinde yol aldıkları nehirde balık o kadar boldu ki, tayfalar birkaç oltayı geminin ardından sallandırıp akşam yemeğine yetecek balığı tuttular. Bazıları pars etini tatmak istedi. Hayvan en fazla bir buçuk iki yaşındaydı; aşçı pirzolasını çıkardı, fakat en sağlam dişliler bile etini kemiğinden ayıramadı.

Ertesi gün, şalopanın ön tarafında, biri alligator, diğeri kayman cinsinden iki timsah arasındaki müthiş bir mücadele haricinde hiçbir aksilik yaşanmadan geçti; kavgayı durdurmak için bir pare top atışı yaparak kavgacıları paramparça etmek gerekmişti. Sonunda Pegu'ya varıldı.

Pegu, sahne olduğu devrimlerin izlerini taşır; hisarlarının büyük bölümü yıkıktır, nehirden otuz kadem kadar yüksektedir ve taşkınlarda nehir on kadem daha yükselir.

On ila on iki kademden daha derin olan gemiler Pegu'da durmak zorundadır, çünkü sular çekildiğinde bir fersah ileride karaya otururlar.

Gümrüğe emanet edilen geminin, harbiye nazırlığı vekili olan *chekey*'in sorumluluğu altına bırakılması kararlaştırıldı.

Yolcular, Pegu'dan geçen nadir yolcuların kaldığı yabancılar sarayı denen bir tür saraya yerleştiler.

Ama René sarayın dairelerini ayrıntılı bir şekilde inceledikten sonra, şalopasında kalmayı tercih ettiğini ve Sainte-Hermine vikontunun mülküne gitme hazırlıklarını oradan yürüteceğini açıkladı. Bu mülke yerel dilde, bol miktarda yetişen bitkisinden dolayı Tembul* arazisi deniyordu; eğer ilgilenilirse bu biber başlıca gelir kaynağına dönüşebilirdi.

---

* Hindistan'da yetişen bir tür tırmanıcı biberağacı. (ç.n.)

Hint denizlerinde saygı uyandırıcı bir şekilde tanınmaya başlamış bir güç olan Amerika bandıralı ve on altı toplu bir şalopanın gelişi, Peguluları meraklandırmıştı. Dolayısıyla gelişinin ertesi günü, ilk ziyarete imparatorun tercümanı geldi. Pegu *shabunder*'i namına meyveler hediye etmek ve aynı zamanda, ertesi gün *nak-kan* ile *seredoje*'nin de ziyarete geleceklerini bildirmekle görevlendirilmişti.*

Bu tür ziyaretleri öngörmüş ve Mauritius Adası'ndan kumaşlar ve silahlar satın almış olan René, ona güzel bir çifte hediye etti. *Shabunder* bu güzel hediyeden pek hoşnut kaldı; René adamın sevincinden yararlanarak şalopasını ona emanet etti; İngiltere'deki deniz komiserinin muadili olması nedeniyle gemiye kolaylıkla göz kulak olabilirdi.

Gümüşten bir tükürük hokkası taşıyan iki kölenin eşlik ettiği sahil komiseri ziyareti boyunca, sadece tembul çiğnedi ve René'ye de ikram etti.

René de, gerçek bir Brahma çömezi gibi kokulu yaprağı çiğnedi; fakat dişlerinin beyazlığına önem verdiği için, adam odadan çıkar çıkmaz ağzını hemen suyla çalkaladı ve biraz arak içti.

Ertesi gün, *shabunder*'le sözleştikleri gibi, *nak-kan* ile *seredoje* ziyarete geldiler.

Hiç kimsenin hazırlıksız yakalanmasının istenmediği Pegu Krallığı'nda, zaptiye amiri unvanına tekabül eden *nak-kan*, kralın kulağı anlamına gelir.

Seredoje unvanı da sekreterliğe tekabül eder.

İkisi de tükürük hokkalarını taşıyan adamlarla dolaşıyorlardı. Onlar da sürekli tembul çiğnese ve bir yandan çiğnerken diğer yandan tükürse de, konuşma daha ilginç geçti. René güzel yolculara ait toprakların verimi hakkında daha somut bilgiler edindi. Sadece tembul yetiştirmek ve

---

* Shabunder: Malezya vilayetlerinde, tüccarları kollamak, limanı denetlemek ve gümrük vergilerini toplamakla görevli resmî memur. (Fr.e.n.) / Nak-kan ve serdoje: Çeşitli görevlere sahip idare amirleri. (ç.n.)

Hindistan'ın diğer bölümlerine göndermek istenirse, yılda en az elli bin frank kazanılabileceğini öğrendi; ayrıca pirinç ve şeker kamışı yetiştirerek, hemen hemen aynı gelir sağlanabilirdi. Çiftlik Pegu'ya yaklaşık elli İngiliz mili uzaklıktaydı; yalnız, oraya ulaşmadan önce kaplanlar ve parslarla dolu ormanlardan geçmek gerekiyordu; üstüne üstlük, bu ormanlara Siyam ve Sumatra haydutlarının dadandığı ve bu bölgeyi yırtıcı hayvanlardan da daha tehlikeli kıldıkları söyleniyordu.

İki ziyaretçi birbiriyle hemen hemen aynı giyinmişti: birinin giysisi eflatun, diğerininki ise maviydi; ikisi de bütün yırtmaçlarında ve kol uçlarında altın nakışlar bulunan uzun sabahlıklar giymişti.

René kralın sekreterine kenarları altın işlemeli bir İran halısı ve majestelerine Versailles tezgâhından güzel bir çift tabanca verdi.

Ziyaret süresince iki memur çömelmiş halde durdu; İngilizce konuşan sekreter diğerine tercümanlık yapıyordu.

Pegu'ya geldiğimizden beri o kadar çok tembuldan söz ettik ki, Hintlilerin Avrupalıların tütün düşkünlüğünden de güçlü bir şekilde bağımlı olduğu bu bitki üzerine bazı ayrıntılar vermemiz yerinde olacaktır.

Tembul sarmaşık gibi tırmanıcı bir bitkidir; yaprakları limon ağacınınkilere çok benzer, fakat daha uzun ve uçları daha dardır; tembulun meyvesi sinirotununkine çok benzer ve genellikle yaprağı yerine meyvesi tercih edilir. Bu bitki bağda olduğu gibi ekilir ve aynı şekilde sırıklarla desteklenir. Bazen *arec* ağacıyla* birleştirilir ve bununla şirin beşikler yapılır; tembul bütün Doğu Hindistan'da, özellikle de deniz kıyılarında yetişir.

Hintliler günün, hatta gecenin her saatinde tembul yaprağı çiğnerler; ama tek başına öğütüldüğünde yaprakları acılaştığından, tembul tiryakileri buruk acılığını hafifletmek

* Palmiyeye benzeyen bir ağaç.(ç.n.)

için *arec* ve yaprağa biraz kireç sararlar. Daha zengin olanlar ise içine Borneo kâfuru, sarısabır otu, misk ve akamber karıştırırlar.

Bu şekilde hazırlanmış tembulun öyle güzel bir tadı ve öyle hoş bir kokusu olur ki Hintliler bunsuz yapamazlar. Satın alacak kadar zengin olan herkes bunun tadına bakar. Tarçın ve karanfille beraber *arec* çiğneyenler de vardır. Ama bu karışım, biraz kireçli tembul yaprağına sarılı *arec* karışımı kadar iyi değildir. Hintliler ilk çiğnemeden sonra *arec*'in rengini alan kırmızı bir sıvı tükürürler. Tembul kullananların nefesleri bulundukları odayı kokutacak kadar yayılır ve bu koku hoştur; fakat bu tembul çiğnemek dişlere zarar verip onları karartır, çürütür ve düşürür. Aşırı tembul kullanımı yüzünden daha yirmi beş yaşında tek dişi kalmamış Hintliler vardır.

Bir süreliğine görüşmemek üzere vedalaşıldığında, herkes birbirine ipek kese içinde tembul hediye eder ve tanıdık bir kimsenin tembulu tadılmadıkça yanından ayrılma izni alınmış sayılmaz. Toplumsal mevki sahibi biriyle ağzı tembul kokmadan konuşmaya cüret edilmez. Bu tedbiri almadan kendi muadili biriyle konuşmak bile nezaketsizlik olur. Kadınlar da aşk bitkisi diye adlandırdıkları tembulu çok kullanır. Yemeklerden sonra tembul alınır, ziyaretler sırasında tembul çiğnenir. Tembul elde tutulur, selamlaşırken tembul ikram edilir, kısacası tembul Doğu Hindistan'da günün her saatinde etkin bir rol oynar.

Tembul çiğneyen iki adam daha yeni gitmişlerdi ki, şalopanın zengin bir Amerikalıya ait olduğu, adamın tabancalar, halılar ve çifte tüfekleri hediye ettiği söylentisi henüz yayılmıştı ki, biraz yabani bir müzik sesinin yaklaştığı işitildi.

René hemen iki yolcu hanımı çağırdı; onları usanç verici sohbetlerden uzak tutmak istemişti, şimdi de müziğin zevkini yaşatmak istiyordu.

Genç kızlar yukarı çıkıp kıç güverteye gittiler ve müzisyenleri taşıyan ve her birinde iki kaval, iki zil ve bir tür

davuldan oluşan bir orkestra bulunan üç kayığın yaklaştığı görüldü. Kavalların sesi obua sesine benziyordu. Müzisyenler kayıklarının baş tarafında, örtüyle kaplı ufak bir zeminin üzerindeydi. Böylece, her sırada ikişer ikişer oturan kürekçilerden ayrı duruyorlardı. Bayrak direğinin yükseldiği kıç bölümü, tamamen dinsel bir süslemeyle, bir dizi Tibet ineği kuyruğuyla süslenmişti.

Müzik iddialı değildi, ama nahoş da değildi. René ana melodilerini notaya dökmek için onlara iki üç parçayı tekrarlattı.

Her kayığa on iki *talk* –her *talk* üç buçuk frank eder– verdi.

René ilk günden beri Sainte-Hermine vikontunun mülküne ulaşmak için çabalamıştı. Fakat tek taşıma aracı atlar ya da fillerdi; ayrıca, sahil komiserinin söylediğine göre en az on adamlık bir muhafız takımı gerekliydi.

Yalnız, büyük bir dinî bayram için hazırlıklar başladığından, hiç kimsenin ibadetini yerine getirmeden Pegu'dan ayrılmak istemeyeceği açıktı. Tören alayının büyük tapınağa doğru yürüyüşünden ibaret olan bu bayram bittiğinde, *shabunder* René'ye kaplan avı için gerekli bütün donanıma sahip at ya da fil kiralama işini üstlendi; onları bir ay, iki ay, üç ay, istediği kadar kiralayabilecekti; atlar ve sürücü yirmi *talk*, filler ve bakıcıları da otuz *talk* tutuyordu.

René'nin at ya da fil ne gerekirse bunun için *shabunder*'e başvuracağı sözünü vermesinden sonra, adam René'ye, büyük tapınağa gidilen merdivenlerin kenarındaki bir evin penceresine geçmeyi önerdi.

René kabul etti.

İki genç kızla birlikte pencerenin önünden geçtiklerinde, büyük bir şaşkınlıkla, *shabunder*'in oraya halılar ve sandalyeler yerleştirtme inceliğini gösterdiğini gördü.

Bu törene kadınların ve erkeklerin katılımı kayda değerdi ve güneşin doğuşundan sabah ona kadar otuz bin kişiye ulaş-

tı; her birinin elinde, gayretkeşliği ve bahtıyla orantılı bir adak vardı. Bazıları rahipler için asılmış hediyelerin ağırlığı altında dalları eğilmiş bir ağacı yüklenmişti. Bu hediyeler tembul, reçel ve pastaydı. Kimileriyse her türden hediyelerle yüklü zarif piramitlere dayanan mukavvadan timsahlar ve devler sürüklüyorlardı. Son olarak da boyanmış ve balmumu sürülmüş mukavva filler, tapınağa gönderilen paket dizisini tamamlıyordu: Genellikle bu fillerin üzerine havai fişekler, yıldızlar ve meyveler yüklenmişti. Bütün sakinler, çoğu bizim imalathanelerimizden çıkanlara benzeyen, kimileri de daha kaliteli yerel ipekten yapılmış en güzel bayramlıklarını giymişlerdi. Avrupalı kadınlar gibi özgür olan Birman kadınların yüzü açıktı. Bu ayrıcalığı erkeklerin onlara pek önem vermemesine borçlu olduklarını söylemek epey hazindir: Erkekler kadınları kendilerinden aşağı ve doğa tarafından erkeklerle hayvanlar arası bir konuma yerleştirilmiş gibi görürler. Adalet önünde kadınların tanıklıkları yalnızca basit bir bilgi hükmündedir ve ifadeleri mahkeme kapısından içeri girmeden alınır.

Birmanlar kadınlarını yabancılara satarlar; fakat bu durumda, sadece kocalarına itaat ettiklerinden, şereflerine hiç leke düşmez ve mazeret olarak, önce o itaat yasası, sonra da ailelerinin yardımına koşma zorunlulukları vardır.

Rangun'da ve Pegu'da fahişelik vardır ve bu tür evlerde ikamet edenlerin sayısını zaruri oranda tutan yasaya karşı çıkmak için bu sorunu ele almakta tereddüt etmiyoruz. Genç kızların, kendilerini, uygarlaşmış kentlerde bile alçaltan o aşağılık mesleğe yönelmeleri tembellikten ya da yozlaşmışlıktan kaynaklanmaz. Zamanında Roma'da On İki Levha Yasası ne ise,* Birmanlardaki borç yasası da aynıdır: Her alacaklı borçlusunun ya da borcunu ödemeyenin ailesinin efendisidir; onu köle olarak satar, ailenin kızları ya da karısı güzelse, mallara en iyi fiyatı fuhuş işletmelerinin sahipleri

* On İki Levha Yasası (Roma 303-306, MÖ 451-449), Roma'nın temel yasa metni. (Fr.e.n.)

ve sahibeleri verdikleri için, müflis kızları diye adlandırılabilecek bu zavallı yaratıkları o adamlara ya da o kadınlara satarlar. Vaktiyle kaynağı başka olan *hetaera** sınıfı vardı; onlara ise ilahın kadınları deniyordu.

Bir kadın, erkek çocuk sahibi olmak için bir dilekte bulunur ve erkek yerine kız çocuğu olursa, onu ilaha götürüyor ve yanına bırakıyordu. Bu kadının, kızının ilaha mal olduğu bedeli getirmesi gerektiği için de geçen yabancılar adına ilahın kadını unvanıyla anılıyordu. O ülkenin insanları tarafından *valasi* ("ilahın köleleri"), yabancılar tarafından da hem dansöz hem fahişe anlamına gelen *bayadere*** sözcükleriyle adlandırılıyorlardı.

LXVII
Yolculuk

Tapınaktaki törenler bittikten sonra René, *shabunder*'e verdiği sözü hatırlattı; gerçekten de, René'nin üç file ihtiyacı olduğunu söylemesinin ertesi günü, bu üç hayvan ve bakıcıları rıhtımda, şalopanın karşısında bekliyordu. René şalopasını emanet etmek için İngiliz-Amerikalı mürettebatına pek güvenemiyordu; fakat Kernoch ile altı Breton'unu orada bıraktıktan sonra gözetim için ırk nefretine, kavga çıkması durumunda da şalopanın savunması için Breton sadakatine güvenebilirdi. Dolayısıyla yanına yalnızca Parisien'i, yani sadık François'sını aldı.

Dolayısıyla iki fil, dört kişinin sığabileceği tahtırevanlarıyla genç kızlara ve kendisine yeterdi. Ayrıca *shabunder*'in tavsiyesi üzerine güvenliği sağlamak için yanına on muhafız almıştı.

---

* Eski Yunan'da yosma. (ç.n.)

** Portekizce bailadeira'dan (dans etmek), Hindistan'da kutsal dansçı kadın. (ç.n.)

Her adam ve her atın yevmiyesi beş *talk*'a mal olacaktı. Yola tahtırevanla devam etmek yerine canı at binmek isteyeceği zamanlarda kendisi ve François için iki boş at da yularlarından tutulmuş halde onlara eşlik edecekti.

Kafilenin şefi yolculuğun üç gün süreceğini tahmin ediyordu.

Yol üstünde bir köye rastlamayı ummadıklarından, iki ata erzak yüklendi. Yiyecekleri çeşitlendirmek için yolda avlayacakları hayvanlara güveniyorlardı.

Mürettebatında ayrılık çıkması halinde Birman yetkililerden korunma güvencesi alan Kernoch, Pegu'da güven ve emniyet içinde kaldı, o sırada küçük kervan ise nehrin bir kolunu izleyerek doğuya doğru uzaklaşıyordu.

Akşam olduğunda, ertesi gün girecekleri ormanın karşısında kamp kurdular; tatlı su akıntısını izleyerek, yolda içecek su bulamama endişesiyle su yedeklediler.

İlk akşam kayda değer hiçbir şey olmadı: Pegu'yu hâlâ görebilecek mesafedelerdi ve önceden söylediğimiz gibi daha ormana girmemişlerdi.

Tahtırevanlar fillerin sırtından indirilip yere konulabiliyor, böylelikle genç kızların cibinlik altında uyuyabildikleri bir tür çadır oluşturuyordu.

Sürüngenleri ve yırtıcı hayvanları uzakta tutmak için büyük bir ateş yaktılar. Kafile şefi, filler olduktan sonra nöbetçiye gerek olmadığını, bu zeki hayvanların doğal içgüdüleriyle uyarıldıklarında yaklaşan düşman kim olursa olsun alarm verdiklerini söylüyordu.

Yine de René bu vaade tamamen güvenemedi ve bizzat nöbet tutmak istedi: Bu görevi gecenin ilk yarısında kendisi ve diğer yarısında François üstlendi.

Fillerin nereden gelirse gelsin tehlikeyi hissetme yeteneğinin kanıtlandığını henüz görmemişti.

Bununla birlikte, iki dev hayvana çok düşkün oldukları taze dalları ve elmaları kucak kucak götürerek onlarla dost-

luk kurmaya başladı. Son derece zeki olan bu hayvanlar, kendilerine görev icabı ve bakıcı olduğu için yiyecek getiren kişi ile dostluğundan getiren kişiyi kısa sürede ayırt ederler ve insanda çoğu zaman lüzumlu olandan önce gelen, her zeki varlık için onca değerli o fazlalığa maliktirler. Kıskançlığa yol açmak istemediğinden, ilkine verdiği kadar yiyeceği ikinciye de getirdi.

Filler önce ona muayyen bir güvensizlikle baktılar, yabancının kendilerine zarafetle özen göstermesinin sebebini anlamamışlardı. Fakat her halükârda bundan istifade ettiler. Sonra iki genç kızı onlara götürdü; kızların her biri fillere taptaze ve iyice şekerli iki üç dal ikram etti; filler dalları kızların ellerinden nezaketle aldı ve dikkate değer bir hoşnutlukla ağızlarına götürdü. René yola çıkmadan önce kendisinin ve iki genç kızın fillerle dostluk kurması için güvendiği bu tatlı yiyeceklerden yedeklemeye özen göstermişti.

Su içmeye gelen birkaç pars ve av aramak için balta girmemiş ormandan çıkan birkaç timsah dışında gece epey sakin geçti; nöbetçi fil onların yaklaştığını haber vermişti; zira fillerin ikisi birden nöbet tutmaya gerek görmemişti ve René ile François gibi geceyi ikiye bölmüşlerdi; yalnız, birbirlerine, René'nin Parisien'e güvendiğinden daha çok güveniyorlardı.

Nitekim gece yarısı ilk fil dizlerini büküp uyumuş ve yerini uykudan uyanan arkadaşına bırakmıştı.

Gün doğarken fil herkesi uyanmaya davet eden bir tür boru sesi çıkardı.

René'nin himayesi altındayken başlarına hiçbir aksilik gelmeyeceğinden emin olan genç kızlar, kendi odalarındaymış gibi uyumuşlardı; sabahın mis gibi kokan havasını içlerine çekerek tazelenmiş ve iyi dinlenmiş bir halde kalkmışlardı.

René fillerin bir gün önce yolda çok sevdiklerini belli ettikleri bitkilerden bir kucak dolusunu alıp onlara yaklaştı.

Hélène ve Jane o iki dev hayvana ürkmeden yaklaşmayı henüz başaramamışlardı. Fakat bakışları yumuşaktı, onlardan çekinecek hiçbir şey olmadığını iyice anladılar; René'nin kucak kucak getirdiği bitkileri alıp fillere uzattılar. Hayvanlar bunu bir tür hoşnutluk gürüldemesiyle karşıladılar. Bitkiler mideye indirildikten sonra René de okşamalardan nasibini aldı, zira filler fikrin ondan çıktığını ve onun kendileri için iyi yüreklilikle yaptığı şeyi genç kızların ürkerek yaptığını fark etmişlerdi.

Filler bitkileri tükettikten sonra sağa sola bakınarak bir şeyin eksikliğini hissettiklerini belli ettiler. Bu eksiklik, yoksun kalmaları için bir sebep görmedikleri şeker kamışlarıydı. Tamamen haklı olduklarından, René gidip getirdi ve Hélène ile Jane'a uzattı, filler kamışları dünkü keyifleriyle yiyip bitirdiler.

Hafif bir kahvaltı yapıldı, çünkü gün içinde iki mola verilecekti: Sabah on birde ilk molayı bir göl yakınında verip günün sıcağının geçmesini beklediler; akşam yedide durulacak ikinci yerde de geceyi geçireceklerdi.

İki genç kız, bu onurun kendilerine bahşedilmesine çok sevinen fillerine bindiler. René birkaç adım arkadan takip ettiği François'yla ata bindi ve iki kız kardeşin filiyle yan yana ilerledi. Kılavuz kafilenin başına geçti ve iki sıra halinde yürüyen ortadaki grubun iki yanında on atlı muhafız yer aldı. Sadece seyisini taşıyan ikinci fil ilkini takip etti. Bu orman o kadar karanlık ve o kadar tehditkârdı ki, René kendisi için hiç kaygılanmasa da, iki hanım arkadaşı için endişe duymadan edemedi. Biraz İngilizce konuşan kılavuzu getirtti.

— Haydutların saldırısı için ormanın bu bölümünde mi dikkat etmeliyiz? diye sordu.

— Hayır, diye cevapladı adam, haydutlar öteki ormanda.

— Peki burada nasıl bir tehlikeyle karşı karşıyayız?

— Yırtıcı hayvanlar var.

— Hangi yırtıcılar bunlar?

— Kaplanlar, parslar ve çok büyük yılanlar.

— İyi, dedi René, yürüyelim; sonra François'ya dönerek: Sandığa git, dedi, iki iri ekmek parçası getir bana.

François ikiye bölünmüş bir ekmek getirdi.

Filler daha ekmeği fark eder etmez bunun kendileri için getirildiğini sandı.

Tahtırevanı boş olup arkada kalan fil René'ye yaklaştı; delikanlı iki dev hayvanın arasında kalmıştı.

İki genç kız dehşete kapılarak tahtırevanlarından aşağı eğildiler. René ve atı az kalsın iki devin arasında ezilecekti.

René bir tebessümle kızları sakinleştirdi ve iki ekmek parçasını gösterdi. Fillerin hortumları, tehditkâr olmak yerine, genç adamın etrafında sevgi gölleri oluşturur gibiydi.

Yaptığı iyiliğe daha fazla değer katmak için kendini naza çeken cilveli biri gibi davranan René, leziz lokmalarını fillerin arzulamasını bir an seyretti, sonra aniden her birine onca arzu ettiği parçayı verdi.

René'nin bu dörtayaklı azmanlarla kurduğu dostluğun tapınağına böylelikle yeni bir taş eklenmiş oldu.

— Kılavuzumuz az önce size ne cevap verdi? diye sordu Hélène.

— Sizden başkası olsa, ormanın avla dolu olduğunu ve tembul arazisine kadar yiyecek için endişe etmememiz gerektiğini söylediği cevabını verirdim. Fakat sizin gibi yürekli bir yol arkadaşına, biz uyurken başımızda nöbetçi yoksa tek gözümüz açık uyumamız gerektiğini söylediği cevabını veririm. Dolayısıyla rahat uyuyun, çünkü size göz kulak olmayı ben üstleniyorum.

Ormana girdiklerinden beri âdeta bir kilisedeydiler. Yolcuların sesleri, işitilmekten çekinirmiş gibi, insan kelamının ses perdesinde en alt basamağa inmişti. Hava akşam altı olmuşçasına kararmıştı, ağaçlar o kadar sıktı ki hiçbir kuş sesi işitilmiyordu; gün bittiğinde uyanan hayvanların konserini oluşturan tuhaf gürültülerle gece çöküyor gibiydi. Onların

güneşi de karanlıklardı. Geceleyin avlanıyor, seviyor, yiyor, içiyorlardı; gündüzleri uyuyorlardı.

Bir fırtınayla bir kum çölünü okyanusa çeviren, tek bir ağacı kendi başına bir ormana dönüştüren, ormanın hiç günışığı sızmayan en karanlık derinliklerinde göz kamaştırıcı renkleri olan ve insanı sarhoş eden kokular yayan çiçeklerin açtığı doğanın kuvvetinden ürküyorlardı. Gölgede soluksuz kalan ve ancak güneşte renklenen başka çiçekler ise ilk dallara tutunuyor, diğerlerinin arasından kayıyor, günışığına doğru uzanıyor, en uçlarda zümrüde kakılmış yakut ve safirler gibi açılıyorlardı; o kadar geniş, güçlü ve gelişkindirler ki, bu devasa ağaçların çiçekleri zannedilebilirler, oysa sapları arandığında, bir uçurtma ipini andıran cılız bir sarmaşıkla karşılaşılır. Bu ormanlarda her şey sırdır; ama o sır, düşüncelerin en uğursuzuna, ölüme götürür.

Gerçekten de ölüm sizi dört bir yandan sarmaktadır. Şu çalıda, sizi kaplan bekler. Şu dalın üzerinde, pusudaki pars bekler. Altı yedi kadem yukarısından kesilmiş bir ağaç gibi görünen yumuşak ve kıvrımlı şu gövde, vücudunun geri kalanı çöreklenmiş ve bir yay gibi boşalarak sizi on beş ila yirmi kadem mesafeden kavrayacak bir yılanın başıdır. Geniş bir ayna gibi görünen şu göl, bilindik yırtıcı hayvanlar olan kayman, krokodil, alligator gibi timsah türleri haricinde, asla dışarı çekilemeyen, su yüzeyine çıktığında ağzını açarak bir atı ya da bir süvariyi tek lokmada yutan o devasa *kraken*'i* gizler. Kısacası Hindistan'da, yani kâinatın en bereketli ve en ölümcül bölgesindeyizdir.

René, güneşin yer yer ateş oklarından birini güçlükle sokabildiği o sessiz ve loş ağaç kubbesinin altında yürürken bu düşüncelere dalmıştı. Birden, âdeta bir perde kalkar gibi, en karanlık günbatımından en göz kamaştırıcı aydınlığa geçil-

* Gemileri durdurabilen bir tür ahtapot söz konusudur; ama bu canavar yumuşakça Birman göllerinden ziyade Norveç denizlerinde yaşar; ayrıca, alligatorlar ve kaymanlar Amerika'ya özgü timsah türleridir. (Fr.e.n.)

di; gölün karşısına gelmişlerdi ve ona ulaşmak için, rüyada görülenlere benzeyen o çayırların birini katetmek kalmıştı: Burası âdeta yitirilmiş cennetten yeryüzüne düşmüş bir parçaydı. Hiçbir florada sınıflandırılmamış sık çiçekler öylesine derin bir parfüm yayıyorlardı ki, bu koku insanı öldürebilirdi. Bu yeryüzü parçasında, acayip çığlıklar atan, zümrüt, yakut ve safir rengi tüyleri olan masalsı kuşlar gidip geliyor, ufukta ise lacivert bir halıya benzeyen göl uzanıyordu.

O iç karartıcı ormanla bu huzur veren çayırın ve bu ışıl ışıl gölün aykırılığı karşısında bütün göğüslerden bir ferahlama çığlığı yükseldi; oh çekerek derin bir nefes aldılar.

Çayırdan geçtiler; otlardaki bazı hışırtılar önlerinden giden bazı sürüngenleri ürküttüklerini gösteriyordu. Hatta kulağı hep kirişte olan kılavuz, sarı siyah küçük kareli, olsa olsa bir kadem uzunluğunda, zehri öldürücü olan ve Birman dilinde *damalı* denen ufak bir yılanı değneğiyle öldürdü.

Kılavuz yolculara bu yılanın bir özelliğini açıkladı: Hayvanın soktuğu saate göre, insan ya akşam güneş batarken ya da sabah gün doğarken ölürdü. İnsanların ya da hayvanların hiçbirinin başına bir kaza gelmedi.

Sonunda gölün kıyısına vardılar: Öğle yemeği molasının burada verilmesi önceden kararlaştırılmıştı.

René çayırdan geçerken kekliğe benzeyen birkaç kuş ve tavşan iriliğinde bir tür ufak ceylan vurmuştu. François, Parisli sıfatıyla, giriş kapısında yemek dersleri almıştı; ceylanı ve keklikleri güzel bir biçimde hazırlamayı becerdi.

René'nin fillerine her zamanki ihtimamı gösterdiğini söylemeye gerek yok; hortumlarını küpeçiçeğine benzeyen büyük kırmızı ve beyaz çiçekli bir ağacın yapraklarına doğru istekle uzattıklarını, fakat ulaşamadıklarını görünce, François'ya Paris'te çocukken ağaçlara tırmanmayı öğrenip öğrenmediğini sordu. Aldığı olumlu cevap üzerine, eline bir budama bıçağı verdi ve ne kadar dal kesebilirse yere indirmesini rica etti.

Bunun yerine getirildiğini bariz bir sevinçle karşılayan filler, René'nin ellerini öpmek ister gibi okşuyorlardı.

René, insan aklına bu kadar yakın olan o içgüdünün gelişimini görmekten haz aldığı aşikar iki genç kızı aşağı indirtti. Kızlar daha yere ayak basar basmaz filler dal yığınının üzerine üşüştüler ve zevk çığlıkları atarak yemeklerine başladılar; René ile iki hanım arkadaşına yönelttikleri baygın bakışlar da onlara ne kadar müteşekkir olduklarını belli ediyordu.

Öğle yemeği ve onu izleyecek olan uyku saati için herkes elinden geleni yaptı. Hiçbir şeyden ürkmez olmuşlardı; bu kadar güzel bir günde ve bu kadar güzel bir manzara içinde herhangi bir tehlikeyle karşı karşıya olunduğuna inanılması neredeyse imkânsızdı.

LXVIII
İmparator Yılan

Gölün takip ettikleri kıyısı, sık ormanla bitişik bir tür makiyle çevriliydi.

Keşfe çıkmak için gruptan ayrılan François, balta girmemiş bu ormanda iki üç tavuskuşunu ürküterek havalandırmıştı. Bunlardan iki tanesini vurmanın ve kuyruk tüylerinden kızlar için iki yelpaze yapmanın hevesine kapıldı.

Yemek bitince bu eğlence için René'den izin istedi.

René bu sık ormanlarda tavuskuşu olan yerde kaplanın da olduğunu biliyordu; bu konuda dikkatini çektiği François, bir Paris çocuğu gibi kaygısızca, tavuskuşu vurma arzusundan çabucak bir kaplan vurma tutkusuna geçti; borda kılıcını ve René'nin çiftesini alarak gitti.

Daha on adım atmamıştı ki, René, bu kadar tecrübesiz bir avcıyı tek başına yolladığına pişman olmuştu; etrafına bakındı, her şeyin kusursuz bir sakinlikte olduğunu gördü ve François'ya kendisini beklemesini işaret etti: Yola çıkmadan önce, iki kız kardeş için bazı tedbirler almak istiyordu.

İki kız, bütün bu barbar giysilerinin ortasında şirin bir görüntü oluşturuyordu. Fillerin ikisine de birer parça ekmek verdi; her birini, muazzam gür dalları yirmi kademden yere inen ağacın bir kenarına getirdi; sonra fillere genç kızları gösterdi ve iki dev onu işitebilirmiş gibi, parmağıyla işaret ederek:

— Onlara göz kulak olun, dedi.

İki genç kız yararsız olduğuna inandıkları bu tedbire ve ihtimal vermedikleri tehlikeye gülüyorlardı.

René yanlarından ayrılmadan önce, onlara yine bir sürü öğüt verdi; bu öğütlerden biri, vahşi bir hayvanın saldırısına uğradıkları takdirde, saldırılması imkânsız bir kale gibi olan fillerin bacak aralarına sığınmalarıydı.

René kendini tavuskuşu vurmaktan başka bir umudun çekiciliğine kaptırmıştı; gördüğümüz gibi, Hindistan canavarlarının birkaçıyla zaten karşılaşmıştı, fakat bir kaplanla hiç yüz yüze gelmemişti. İki kız kardeşin ellerini sıktı ve François'ya katıldı. İkisi de koruluğa girdiler.

Koruluğun ardından sık ağaçlı orman belirdi; çalılıklar o kadar sıktı ki bir alet olmadan yol açmak imkânsızdı.

François borda kılıcını çekmişti ki, René, üzerinden yeni geçilmiş bir patika gördü; neredeyse birkaç saat önce kemirilmiş kemikler büyük bir etoburun buradan geçtiğini gösteriyordu.

François'ya seslenerek patikaya girdi.

O da onu izledi.

Doruğu kafalarının üzerinde bir beşik gibi yuvarlaklaşan sık ormanda sağa sola birkaç tur attıktan sonra, René hayvanın yuvasına ulaştı.

İki kaplanın iniydi bu; fakat majestelerinin ne biri ne diğeri evdeydi; sadece iri kedi büyüklüğünde, homurdanarak birbiriyle oynaşan iki yavru kaplan vardı.

Kendilerinden başka türden varlıkları fark eden yavrular, ne kadar güçsüz de olsalar, savunma konumuna geçti-

ler. Fakat René elini uzattı, birini boynundan tutup aldı ve François'ya atarak bağırdı:

— Götür, götür!

Sonra diğerini alarak alelacele, kendisini savunması imkânsız olan o dar ve uzun yoldan çıktı. Yavru kaplanlar ise homurdanıyor ve kendilerine musallat olunduğunu annelerine haber vermek ister gibi çığlıklar atıyorlardı.

O anda, dört yüz beş yüz adım öteden korkunç bir kükreme işitildi.

Yavrularının çağrısına cevap veren anneydi bu.

— Ormanın dışına, ormanın dışına! diye bağırdı René, yoksa mahvoluruz.

François'nın teşvike ihtiyacı yoktu, az önce işittiği kükreyişle nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu anlamıştı. Adımlarını hızlandırdı ve Fransa'ya götürüp botanik bahçesine hediye etmeyi düşündüğü kaplanını elinden bırakmaksızın kendini ormanı çevreleyen korulukta buldu.

İkinci bir kükreme işitildi, ama artık avcılara en fazla yüz adım uzaktan geliyordu.

Yirmi adım ötelerinde bir ağaç ve bir çalılık vardı.

— Yavru kaplanı bırak, diye haykırdı René, kendi elindeki yavruyu yere bırakarak. Sen ağaca, ben de çalıya.

François talimatlara duyduğu inancın hızıyla emirlere harfiyen itaat ediyordu.

Her biri yerlerine yeni ulaşmışlardı ki üçüncü bir kükreme işitildi, fakat bu sefer başlarının üzerinde gümbürdeyen bir gök gürültüsü gibiydi ve aniden, yürümekten ziyade uçan bir dişi kaplan yirmi adım ötelerine düştü.

Bir an için, analık sevgisiyle intikam arasında tereddüt eder göründü, fakat analık baskın çıktı. Yavrularına doğru ilerleyerek bir kedi gibi miyavladı; fakat korkunç bir miyavlamaydı bu.

O anda, böğrünü döndüğü François silahını omzuna dayadı ve ateş etti.

Apansız bir darbe alan dişi kaplan, olduğu yerde sıçradı ve yere yığıldı.

François onun sol omzunun üstünü kırmıştı.

Dişi kaplan kısa süre içinde iki silahlı adamdan kendine ateş açanı üzerini kaplayan dumanın arasından fark etti; ona yöneldi ve yaralı olmasına rağmen tek seferde yedi sekiz adım sıçradı.

François onu daha fazla yaklaştırmanın yararsız olduğuna karar verdi. Çiftesiyle ateş etti. Kaplan sırtüstü yuvarlandı, korkunç bir kükremeyle biraz daha çabaladı, yüzüstü döndü ve sağlam kalan ayağıyla toprağı eşelemeye başladı, bu arada dişlerini de göstererek ağzından akan kanla sırılsıklam olan çimleri ısırıyordu.

— İşi tamamdır! İşi tamamdır! Mösyö René! diye haykırdı François, ilk tavşanını vuran bir çocuk gibi.

Ve gidip kabza darbeleriyle kaplanın işini bitirmeye hazırlandı.

— Ona yaklaşma ahmak! diye bağırdı René, tüfeğini tekrar doldururken.

— Neden ki? Artık öldüğüne göre; öyle değil mi Mösyö René?

— Ya erkeği? O da mı öldü? Salak! Bak, sesini dinle.

İki avcının kulağını yırtan bu kükremeden daha korkuncunu hiçbir insan kulağı işitmemiştir.

— Tüfeğini tekrar doldur, doldur ve arkama geç, dedi René.

Fakat onun sevinç, heyecan ve korkudan titrediğini ve barutunu tüfeğinin namlusu yerine yere döktüğünü görünce, ona, tutması için kendi tüfeğini verdi ve arkadaşının elindeki boş silahı aldı.

Bir dakika içinde iki silah da barut ve birleşik kurşunlarla dolmuştu. Sonra silahlar tekrar el değiştirdi.

— Artık kükremiyor, dedi François alçak sesle René'ye.

— Kükremeyecek, dedi René. Dişisinin ona cevap vermediğini görünce, ya öldüğünü ya da bir tuzağa düştüğünü

anlıyor. Dişisi gibi kendini göstermek yerine, önce keşif yapıyor. Tetikte ol! Dört bir yanı gözlememiz lazım.

— Şişşt! dedi François, René'nin kulağına, dal çıtırtısına benzer bir şey işittim.

Tam o anda, René onun omzuna dokundu ve parmağıyla, sık ağaçlar içindeki patikanın girişinde karnını yere sürterek beliren kaplanın canavarımsı başını gösterdi. Önce inine koşmuştu, orayı boş bulunca da gürültü çıkarmadan sazlıkların dışına süzülüyordu.

François başıyla kaplanı gördüğünü işaret etti.

— Filip'in sağ gözüne, dedi yüksek sesle René.

Ve ateş etti.

Birkaç saniye boyunca, duman, merminin isabet edip etmediğini görmelerini engelledi.

— Ben ölmediğime göre, dedi René, o zaman kaplan öldü.

Nitekim kısa süre sonra can çekişerek kükreyip çırpınan kaplan göründü.

— Peki ateş ederken hangi niyetle, "Filip'in sağ gözüne"* dediniz? Bu kaplanın adı Filip mi yani?

— Hayır, dedi René, onun adı kaplan, bunun için de ona güven olmaz.

Ama artık endişelenmeyi gerektirmeyecek derecede iyi isabet almıştı, sadece ölümün kendi işini tamamlamasını sükûnetle bekleyeceklerdi. Bu da uzun sürmedi; her ne kadar tek kurşunla vurulmuşsa da, erkek kaplan, iki kurşun isabet eden dişisinden daha önce ölmüştü. Kusursuz nişancı René'nin söylediği gibi sağ gözü delen kurşun beyne girmiş ve hayvanı o anda öldürmüştü; oysa dişi kaplanın son nefesini vermesi için yaklaşık on beş dakika beklemek gerekmişti.

İki avcı, çıkardıkları üç el silah sesinin beraberlerindeki adamlardan birkaçını en azından onlara ne olduğunu merak edip getirteceğini umarak bir süre bekledi.

---

* Yazar bu anekdotu LXXXV. Bölüm'de de kullanmakta ve açıklamaktadır. (Fr.e.n.)

Ama beklemeleri boşunaydı ve avlarından tatmin olmuş bir halde kafilenin yanına dönmeye ve alacakları bir atla iki kaplanı taşımak için geri gelmeye karar verdiler.

Fakat François, kaplanlardan ayrılmak istemiyordu; tekrar doldurduğu tüfeğini omzuna attı, kendi taktığı adla kaplancıklarını boyunlarından tuttu, René'nin tüfeğini doldurmasını bekledi ve birlikte, bir kilometreden uzak olmayan gölün yoluna koyuldular.

Daha yüz adım gitmişlerdi ki, on trompetin çıkaracağı gümbürtüye benzeyen bir çığlık ormanı inletti, daha sonra aynı çığlık bir daha duyuldu.

İki genç adam birbirine baktı. Bu çığlığın ne olduğu hakkında en ufak bir fikirleri yoktu. Böyle bir çığlığı hangi hayvan atmıştı?

Aniden René elini alnına vurdu.

— Ah! diye haykırdı, yardım isteyen fillerimiz bunlar!

Öyle bir hızla fırladı ki, yüz adımdan sonra, François onun peşinden gitmekten vazgeçti.

René öyle doğru bir istikamet tutturmuştu ki, iki genç kızı bıraktığı yerin neredeyse yirmi adım ötesine vardı. Karşısına çıkan tuhaf manzaradan dehşete kapılarak durdu.

Etrafa dağılmış olan muhafızlar uzakta duruyorlardı. hâlâ ağacın dibinde birbirine sarılmış vaziyette oturan iki kız kardeş dehşetten felç olmuş gibiydiler. Sadece iki fil mevzilerinden bir adım bile uzaklaşmamışlardı ve hortumlarını yukarı dikmiş, iki genç kızın altında oturduğu ağacın en aşağı dallarından birine sarmalanmış olan ve canavarı andıran başını yerden on beş kadem yukarıdan sallayan koskocaman bir boa yılanını dikkatle gözlüyorlardı; bakışlarını Hélène ile Jane'den ayırmayan yılan, iki genç kızı büyüleyici gücü altına almak ister gibiydi.

Kendilerine bırakılmış değerli emaneti savunmaya kesin kararlı olan filler dövüşmeye hazırdı.

Muhafızlar kaçmıştı. Yalnızca kılıç ve mızrakları olduğundan, böyle bir hasımla mücadele etmelerinin hiçbir yolu yoktu.

René'yi fark eden filler sevinçle bağırmaya başladılar.

Çağırdıkları kişi onları anlamış ve koşup gelmişti. René bir bakışta yapması gerekeni planladı. Tüfeğini yere koydu, iki genç kıza doğru atıldı, onları kollarının arasında iki çocuk gibi taşıdı ve o anda ormandan çıkan François'nın gözetimine bıraktı.

— Şimdi! dedi, rahatlayıp bir soluk alarak ve tüfeğini kavrayarak: Şimdi baş başayız Üstat Piton! Şimdi Lepage'ın mermileri de Apollon'un okları kadar değerli mi göreceğiz.*

Boa kendine av olarak seçtiği kızların götürülüşünü gözleriyle izlemişti. Fakat kızlara ulaşmadan önce, kendine meydan okur görünen iki izbandutla nasıl mücadele etmesi gerekeceğini de iyi görüyordu.

Fırtınanın içindeki rüzgâra benzer ıslıklar çıkarıyordu. Ağzından iğrenç kokulu bir salya akıyordu, boynunu içine çektiğinde kanlı gözlerinden parıltılar saçıyordu; boanın bedeninin en ince kısmı olan boynunun genişliği büyük bir fıçının iriliğindeydi.

Ağacın dalları ve yaprakları arasında kaybolan kıvrımları izlenemiyordu.

René yere iki ayağıyla sağlam bastı. Karşısında ilk atışta ıskalamamak gereken bir hasım vardı; açık ağzına nişan aldı ve iki tetiğe de aynı anda bastı. Canavar silkinerek ağacı sarstı, dalları kırarak yukarı tırmandı ve bir fırtına gibi silkelediği ağacın sık yaprakları arasında bir an kayboldu.

François koşup geldi, dolu tüfeğini René'ye uzattı ve onun boş tüfeğini aldı.

---

* Bu tanrı, Delphi'de (ya da Pythô'da) Gaia'nın kehanetlerde bulunduğu inin girişini bekleyen dev yılanı oklarıyla öldürmüştür (Ovidius, *Dönüşümler*). (Fr.e.n.)

— İki hanımı mümkün olduğunca uzaklaştır, dedi René, borda kılıcını da bana bırak.

François söyleneni yaptı, genç kızların yanına döndü ve onları çatışma alanından uzaklaştırdı.

Hortumlarını hâlâ yukarıda tutan ve ufak gözleri sabit bir noktaya bakan filler, sürüngeni gözden kaybetmiş gibi görünmüyorlardı. René'nin dışında bütün seyirciler bu gösteriye titreyerek bakıyorlardı.

O ise gerçekten seyirci değil, oyuncuydu.

Filler yılanı kışkırtmak ister gibi ayaklarıyla yere vuruyorlardı.

Nihayet yılan tekrar belirdi; çirkin, biçimsiz ve kanlı kafası ağacın gövdesi boyunca kayarak yere doğru iniyordu.

Peş peşe gelen iki tüfek atışı daha ona isabet etti.

Boa kâh gücü yetmediğinden, kâh da yaraları gözlerini bulandırdığından, kâh hareketlerinin kontrolünü yitirdiğinden, ağacın dibine bir külçe gibi düştü.

Rangun'daki *pagoda,* granitten zemini üzerine yıkılsa ancak bu kadar gürültü çıkarır ya da toprağı bu kadar sarsardı.

Duyularını yitirmiş fakat kuvvetini muhafaza etmiş olan boa, altında toprağı hisseder hissetmez, zembereğinden boşalan bir yay çabukluğuyla tüm gövdesini sergiledi. Ama görmediği filin menzilinden geçtiği sırada o fil kırık kafasının üstüne ayağıyla bastı; bu baskıdan kurtulmak için müthiş bir çaba gösterdi, fakat üzerindeki üç dört ton ağırlık, filin kuvvetiyle iki misline çıkmıştı: Bunun üzerine, ezilen bir solucan gibi büküldü ve devasa kütleye uzanarak onun etrafına sarındı.

İkinci fil, arkadaşının karşı karşıya olduğu tehlikeyi gördü, yılana doğru atılarak bedeninin etrafını hortumuyla sardı; fakat ilk filin etrafına uzunluğunun sadece üçte biriyle sarılmış olan boa, gövdesinin geri kalanıyla da ikinci filin etrafına dolandı.

Bu biçimsiz kütle bir anlığına Laokoon Heykeli'nin* devasa bir taklidi gibi göründü.

Fillerden bir acı çığlığı duyuldu; René, Nuh Nebi'den kalma bu üç devin ortasında bir pigme gibi görünüyordu.

Ama o bir insandı, düşünme yetisine sahipti, kazanmalıydı.

François'nın ayaklarının dibine fırlattığı borda kılıcını aldı ve iki filin son çabalarıyla, boanın bedeninin kendi ayaklarının dışında açıkta kalmasını sağladıkları anda, yeni bileylenmiş kılıcı kaldırdı ve Homeros'un devlerine ya da *Kurtarılmış Kudüs*'ün kahramanlarına yaraşır bir darbeyle yılanı ikiye böldü. Belkemiği kopunca, yılanın iki bölümü, her ne kadar ayrı ayrı hareket etmeyi sürdürse de, güçlerini yitirip yere yığıldı.

Fillerin biri yarı boğulmuş bir halde dizlerinin üzerine çöktü; diğeri ise ayakta kalmıştı, ama sallanıyor ve acı dolu keskin bir hırıltıyla havayı soluyordu.

René göle koştu, şapkasını suyla doldurdu ve ayaktaki filin ağzına azar azar boşalttı; dizlerinin üzerine çöken filin ise solunum yollarının tekrar açılması için zaman gerekiyordu. René fillerin bakıcılarına seslendi ve yüzleri ölü gibi solmuş kızların yanına koştu. İkisine de kendi kız kardeşleriymiş gibi sarıldı. Bu sarılma esnasında, Jane'in ağzı René'nin dudaklarıyla karşı karşıya geldi, ama René çabucak uzaklaştı. Genç kız derin bir iç çekti.

LXIX
Soyguncular

Bir müddet her biri kendi heyecanıyla baş başa kaldı.

René kızlara destek olup onlarla ufak bir çimenli tümseğe oturdu. Fakat hâlâ temkinliydi, François'nın elinden tekrar doldurmuş olduğu tüfeği aldı.

---

* 1506'da keşfedilmiş olan ve Vatikan'daki Belvedere Sarayı'nda muhafaza edilen ünlü helenistik heykel. (Fr.e.n.)

François'nın tüfeği ve borda kılıcı çatışma alanında kalmıştı.

René küçük bir dadının inceliğiyle cebinden altın kaplama kapaklı bir şişe çıkardı ve genç hanım dostlarına tuz koklattı.

Konuşabildikleri anda –dili ilk çözülen de Hélène oldu–, René onlara neler olduğunu ve kaçmayı bile denemeden o yılanın yaklaşmasına neden izin verdiklerini sordu.

İki genç kız öğle yemeğinden sonra, iki devasa koruyucularının bekçiliği altında, çekinecek hiçbir şeyleri olmadığından emin bir halde uyumuşlardı.

Bir süre sonra Hélène uykusunda tuhaf bir rahatsızlık hissetmişti. Yavan ve tiksinç bir koku etrafına yayılmıştı, dehşet çığlıkları gibi bir şeyler işitmişti, fakat ancak fillerin yeri göğü inleterek tepindikleri anda gözünü açma gücünü bulmuştu. O zaman yirmi adım ötesinde canavarın iğrenç kafasını fark etmişti; ağzı açıktı ve gözlerini ona dikmişti.

Etrafındaki havayı pis pis kokutan, onun iğrenç kokulu nefesiydi.

Kız kardeşini uyandırmış, ayağa kalkmak ve kaçmak istemiş, yerinden kımıldamaksızın ağaçlardan kuşları düşüren ve yemek istediği hayvanları kendine çeken yılanın o büyüleyici gücünü dehşetle hissetmişti.

Levaillant'ın kısa süre önce yayımlanan seyahatnamesinde,* ünlü seyyahın, ölmesine ramak kaldığı sırada, benzer bir büyüden, bir tüfek atışıyla çekim çizgisini etkisizleştirerek kurtulduğunu okuduğunu hatırlıyordu.

Bağırmaya, imdat istemeye yeltenmişti; fakat kâbuslarda olduğu gibi sesi çıkmamıştı.

Gözleriyle René'yi aramış, onu görmeyince de mahvolduğunu düşünmüştü.

O andan itibaren, belinden kavranarak götürüldüğü ve gözlerini açıp kendini René'nin kolları arasında bulduğu ana kadar, duygu ve duyu açısından her şey birbirine karışmıştı.

---

* *Voyages de Levaillant dans l'intérieur de l'Afrique* (1790-1796). (Fr.e.n.)

Yılandan uzaklaşıp gözlerinin menzilinden çıkar çıkmaz melekelerinin hemen hepsine tekrar kavuşmuştu, fakat dövüşün son kısmında dehşetin büyüklüğü yüzünden gözlerini kapamış ve artık hiçbir şey görmemişti.

Artık kendini onu korumaya adamış erkeğin yanında sağ salim durduğundan, hissettiklerini dile getirebilecek kelimeleri bulamıyordu.

Jane bütün bunları konuşmadan dinliyordu; ama René onun bayılmadığını vücudunun titreyişlerinden, elinin gayriiradi sıkışlarından ve gözkapaklarından kayarak yanaklarından yuvarlanan sessiz gözyaşlarından anlamaktaydı.

Bu Herkül'e yakışır mücadelenin ilk şaşkınlığı atlatıldığında, François dikkatleri kendisi ve iki kaplan yavrusu üzerine çekmeyi başardı. O zaman, tüfekle iki el ateş ederek dişi kaplanı nasıl öldürdüğünü, Mösyö René'nin de tek atışla erkeğini öldürdüğünü anlattı.

İki iri kedinin harikulade kürklerini orada bırakmamak gerekiyordu. René bu kürkleri at üzerinde ya da mızraklarla çatılan bir sedye üzerinde taşıyacak olanlara on *talk* teklif etti.

Muhafız takımındaki askerler sedyeyi tercih ettiler ve hepsi hayvanları taşımak istediğinden, René, ölü hayvanları almaya gideceklerin de kalacakların da ödülden pay alabilmeleri için meblağı iki misline çıkardı.

François tam çatışma alanından tüfeğini ve kılıcını almaya gidecekti ki iki filin bunları getirdiğini ve René'nin ayakları dibine bıraktıklarını gördü.

Silahlarını aldı ve keşifçilerin başına geçti.

İki kaplana karşı verdikleri mücadeleyi anlatma sırası bu sefer de René'ye gelmişti. Olan bitenleri, âdeta Saint-Denis kenar mahallesinden bir avcının Vésinet Ormanı'nda bir tavşanı nasıl avladığını anlatması gibi sade ve mütevazı bir ifadeyle anlattı.

Vuruldukları yerde bulunan iki kaplan muzaffer bir edayla getirildi.

Bu süre zarfında, kamp yerinde kalan adamlar yılanın boyunu ölçmekle oyalanmışlardı: çevresi bir metre, uzunluğu ise kırk altı kademdi.

Filler de seyir meraklısıydı. René'nin onları büyük ihtimalle ölümden kurtardığını anlamışlardı. Hortumlarının ucuyla onu görülmemiş bir zarafetle okşuyorlardı; Hélène ise onlarla o kadar samimi olmuştu ki, inanılmaz bir maharetle kızın elinden eldivenlerini çıkarıyorlardı.

Yola çıkma vakti gelmişti. Belki de sadece İsa'nın çölün derinliklerinde gördüğüne benzer bir şiddet sahnesinin yaşandığı bu büyüleyici bölgeden ayrıldılar.

Kızlar tahtırevandaki yerlerini aldı, René ile François, kendilerini taşımaktan gurur duydukları belli olan fillere bindi.

Kılavuzlar iki atı dizginlerinden tutarak götürdüler.

İki üç saat ilerledikten sonra, sabah on birden beri gözden yitirdikleri ormana tekrar girdiler.

Sabahtakiyle aynı karanlıklar, aynı gerçeküstü dehşetle karşılaştılar; hatta yolcular, kendilerini bekleyen tehlikelerin masal olmadığını anlamış, gördüklerinden sonra bu karanlıklar ve dehşet daha da büyümüştü.

Gece için korunaklı bir kamp oluşturmak üzere derhâl bütün önlemler alındı. Ufak ağaçlar kesilerek altı kadem yüksekliğinde kazıklar yapıldı ve bunları birbirine çatarak etrafı çevrili on beş kadem çapında bir alan hazırlandı. Her zamanki gibi, yere indirilen tahtırevanlarda kalmayı tercih eden genç kızlar geceyi geçirmek için hazırlıklara giriştiler. Akşam yemeğinde François'nın yolda vurduğu iki ceylanı yediler; iki yavru kaplan da süt yerine ceylanların kanını içtiler ve bundan hiç de şikâyet etmediler. Nihayet, yırtıcı hayvanları uzak tutmak için etrafı çevrili alanın kenarlarında içeriden beslenebilecek ateşler yakıldı. Bu amaçla kuru odunlardan bir yığın hazırlandı; altı yedi kadem yüksekliğindeki bir kazık duvarı, kaplanların ya da parsların istila-

ları karşısında vasat bir sur olurdu; ama bilindiği gibi ateş, yırtıcı hayvanları uzakta tutar.

Gündüze kıyasla gece sakin geçti: Kazık duvarındaki aralıklardan, yanan korlar gibi görünen gözlerin parıldadığı fark edildi ve yakın mesafeden yürekleri hoplatan kükremeler işitildi; fakat gündüz yaşananlara nispeten bu o kadar önemsiz bir şeydi ki devriyeler ateş bile etmediler. Kaldı ki François ile René gece nöbetini paylaşmışlardı; iki fil de kendi görevlerini yiğitçe yerine getiriyorlardı.

Saat altıda herkes ayaktaydı; o gün iki genç kızın arazisine varmaları gerekiyordu. Geriye ormanın yırtıcı hayvanlar açısından en tehlikesiz, fakat soyguncular açısından en tehlikeli bölümü kalmıştı.

Bizzat Pegu Nehri'nin doğduğu dağ silsilesinde inleri, takip edilmeleri halinde de Toungoo köyünde sığınakları vardı. İki genç kızın toprakları bu dağların yüksek kesimlerinde ve Sittang Nehri'nin kıyılarındaydı; üreticilerin ürünlerini Sittang Nehri ağzına, yani denize ulaştırmalarını sağlaması bu arazinin değerini biraz daha artırıyordu.

Sabah saat altıda hafif bir kahvaltıdan sonra tekrar yola koyuldular. René ile François, bu kez üzerlerine bir tür cephanelik kurdukları fillerine bindiler. Soyguncularla karşılaşabilecekleri ve genç kızları korumak için dövüşmeleri gerekeceği fikri, René'nin, içinde fillerin de yer aldığı bir plan kurmasına yol açmıştı. René, müttefiki olan bu hayvanların kendisini yarı yolda bırakmayacağından çok emindi.

Saat on birde, mola vermek için uygun bir yer buldular: Burası, kırlara hâkim olan ve on iki ila on beş kişilik gruplar halinde hızla yer değiştirebilen o soyguncular tarafından kırıp geçirilmiş eski bir köyün yıkıntılarıydı.

Soyguncularla karşılaşmayı bekledikleri yere yaklaştıkları için, René bir ordu generali gibi bütün tedbirleri almış ve saldırı durumunda uyulması gereken talimatları vermişti. Fakat beklemedikleri bir olay bütün bu planları altüst etti.

Yemek yedikleri sırada, en fazla yarım kilometre öteden, Sittang Nehri'nin kıyısından geliyormuş gibi görünen silah sesleri işitildi. Başka bir yolcu grubunun haydutlarla çatışmaya girdiği barizdi. René hemen altı adamı filin üzerine bindirdi; atlardan birine atlayarak François'ya diğer ata binmesini emretti ve çatışma yerine doğru ilerledi. Nehrin kıyısına geldiler ve bir kayığa başka üç kayığın saldırdığını gördüler.

Saldırıya uğrayan kayıkta, kırmızı üniformaları ve yaldızlı apoletleriyle dikkati çeken iki İngiliz vardı; yanlarında muhafız olarak on on iki kişi bulunuyordu, ama onlarda da René'nin adamları gibi, silah olarak yalnızca mızraklar vardı.

Haydutlarda ise aksine, bozulmaya yüz tutmuş birkaç tüfek vardı ve üç kayığın her birinde on kadar adam bulunuyordu.

Bu kayıkların ikisi yolcuların kayığını bordalayarak ele geçirmeyi deniyordu. Üçüncü kayıktakiler ise öldürülmüş iki adamı ırmağa atmakla meşguldü.

İngilizlerin silahlarının haydutların ellerindekilerden hayli üstün olduğu barizdi; fakat yardım gelmezse, iki subay ve muhafızlarının sayıca kalabalık hasımlarına boyun eğeceklerdi.

— Cesaret kaptan, diye bağırdı René kusursuz bir İngilizceyle, bize yanaşmak için manevra yapın. Size kim nişan alırsa onu ölmüş bilin.

Nitekim iki tüfek atışı duyuldu ve iki haydut devrildi. René tüfeğini François'ya verdi ve onun tüfeğini aldı; iki haydut daha düştü.

— Tekrar doldur, dedi René François'ya, kemerinden bir tabanca çıkarırken.

Bir kayık İngiliz subayın kayığına yanaşmıştı ve bir haydut öteki kayığa atlamaya hazırlanıyordu: Bir tabanca atışıyla ırmağa düştü.

İki İngiliz ise böyle müthiş bir enerjinin yardımlarına koştuğunu görerek çifteleriyle ateş açmış ve üç adamı devirmişlerdi.

O arada fil olup bitenleri anlamıştı. Bakıcısının ve taşıdığı altı adamın itirazlarına rağmen ırmağa inmişti. Nehir derin olmadığından, ayağını basıp bir kayığı alabora etmişti. Ardından, devrilen kayıktan düşen adamlar su yüzeyine çıktıklarında onları hortum darbeleriyle bayıltıyor ya da muhafızlar onları mızraklarıyla şişliyorlardı.

Bu takviye kuvvetin gelişi, İngiliz subaylarına, yitirmek üzere oldukları cesaretlerini geri kazandırmıştı: Tekrar ateş açmaya başlamışlardı; çok yakından ateş ettikleri için de her atışta bir adam deviriyorlardı. On dakikadan az bir sürede, kimi iki İngiliz kimi de René ile François tarafından öldürülen, kimi fil tarafından etkisizleştirilen ya da muhafızların bıçakladığı soyguncular, güçlerinin yarısını kaybetmişlerdi ve şimdi geri çekilme sırası onlara gelmişti.

Reisleri çekilme emri verdi; fakat daha bu emir ağzından yeni çıkmıştı ki birdenbire vurularak düştü. Otoritesini göstererek verdiği emir, René'nin, reisin o olduğunu anlamasını sağlamıştı; son tabanca atışlarından biriyle de adaleti sağlamıştı.

O andan itibaren haydutların kaçışı tam bir bozgunu andırıyordu: Peşlerinden üç dört el ateş edilmesi, saflarından üç dört adamın eksilmesine yol açtı. İngilizlerin kayığı kıyıya yaklaştı; subay karaya atladı ve René tarafından karşılandı. René ona:

— Mösyö, beni size takdim edecek kimse olmadığından kendi kendimi takdim etmekten başka çarem yok, dedi.

— Kendinizi zaten öyle bir takdim ettiniz ki mösyö, dedi İngiliz onun elini sıkarak, kefile ihtiyacınız yok. Şimdi size nerede olduğumuzu sorabilir miyim? Gittiğimiz Rangoon House'a ne kadar uzaktayız?

— Sainte-Hermine vikontunun arazisine iki üç fersah, sizin ilk tüfek seslerinizi işitip yanından ayrıldığım kafileme de yaklaşık çeyrek fersah uzaklıktayız. Bize katılmak ve yolculuğunuzu karadan tamamlamak isterseniz, size tercihinize

göre bir at veya bir fil verebiliriz, biz de zaten vikontun çiftliğine gidiyoruz.

— Atı tercih ederim, dedi İngiliz subayı, bu daha mütevazı olur; ülkemden beş bin fersah uzakta bu kadar yiğit, iyi nişancı bir vatandaşıma rastlamaktan duyduğum mutluluğu da ilave etmeliyim.

René, subayın yanılgısına gülümseyerek ona kendi atını verdi ve François'ya seslendi:

— François, silahlarıma göz kulak olun ve fili alıp yanımıza gelin.

Sonra ikinci bir atın üzerine atladı ve İngiliz'e eliyle yolu gösterip selam vererek dörtnala uzaklaştı. Beş dakika geçmeden mola yerine varıldı ve hiçbir yeni aksilikle karşılaşmayan kafile bırakıldığı yerde bulundu.

Yalnız Jane öyle endişelenmişti ki tahtırevanında bekleyememişti. Ablasıyla birlikte aşağı inmişlerdi ve atların seslerini işiten iki genç kız gelen atlılara doğru birkaç adım ilerlemişlerdi.

İki adam da işinin erbabı at cambazlarının zarafetiyle atlarından indiler ve René, İngiliz subayının elini alıp Matmazel de Sainte-Hermine'i selamlayarak:

— Miss Hélène, dedi, size Sir James Asplay'i takdim etmekten onur duyarım; sonra İngiliz'e dönerek: Sir James Asplay, Miss Hélène de Sainte-Hermine ve kız kardeşi Miss Jane'i size takdim etmekten onur duyarım.

Sonra, onları afallamış bir halde bırakarak, bu tanışmanın ilk anlarını etkilememek için birkaç adım geriledi.

Jane, René'yi, en müşfik sevgi ve ürküntüyle karışık, tasvir edilemez bir bakışla selamladı ve ablasını izledi.

Sözlerine hâkim olmaya, hâlâ başarabilen güzel genç kız, yüreğine ve bakışlarına hükmetme gücünü artık yitirmişti.

On dakika sonra René bataryaları ve tüfeğinin namlusunu patiska bir mendille kurularken Sir James onun yanına geldi ve eğilerek:

— Mösyö, dedi, size neler borçlu olduğumu henüz bilmiyormuşum; Matmazel Hélène az önce söyledi, sizin dostluğunuzdan uzun süre mahrum kalmak istemediğini de ekledi.

René iki genç kızın yanına gitti ve iki saat sonra, gece çökerken Sainte-Hermine vikontunun arazisine giren kafile, bir köpek sürüsünün havlamalarıyla selamlanıyordu.

Bir tabutun, hem de babalarının tabutunun üç günlük uzun bir yolculukta iki genç kız üzerinde ne kadar hazin bir etkiye yol açacağını anlayan René, vikontun naaşının ayrı bir kafile tarafından taşınması ve tembul arazisine yaşayanlardan üç gün sonra gelmesini ayarlamıştı.

LXX
Kâhyanın Ailesi

Yaklaşık bir buçuk saattir, neredeyse elle çizilmiş gibi düzgün bir yolda, çok sayıda insanın yaşadığı bir çiftliğe yaklaştıklarını fark etmişlerdi. Yolu incelediklerinde fil, manda ve at izlerini tanımışlardı. Bu yolun sonu, kapı işlevi gören ve çekme bir köprüye dayalı inip kalkan sağlam bir parmaklığa varıyordu. Parmaklığın demirleri arasından, sağda ve solda, çok sayıda kulübenin silüetlerinin belirdiği görülebiliyordu; kulübeler bu minyatür köyün efendisinin evi gibi görünen yapıya doğru bir nevi kortej oluşturuyordu. Evin köpeklerinin böyle büyük bir patırtı koparmasının sebebi René'nin tahtırevanından bir av borusu çıkarıp gerçek bir tilki avcısı gibi dönüş borusunu öttürmüş olmasıydı.

Sir James'in tüyleri ürperdi. İngiltere'den ayrıldığından beri, bu kadar yiğitçe çalınan bir asker ezgisini hiç işitmemişti.

Ama bu boru sesini daha önce hiç duymamış olan köpekler geceleyin bırakıldıkları yuvalarından, neredeyse her zaman yırtıcı hayvanların kükremeleriyle bozulan gece sükûnetini bozan bu aletin ne olabileceğini, köyün en yaşlısı

haricinde kestiremeyen sakinler de günü bitirip ailece akşam yemeği için çekildikleri kulübelerinden fırlamışlardı.

Ev âdeta sıçrayarak uyanmıştı. Kapılar açıldı, pencereler gıcırdadı; zencisi Hindusu Çinlisi her biri elinde reçineli meşaleyle bir düzine hizmetkâr belirdi.

Yaşlı bir adam tek başına öne çıktı. Taşıdığı meşalenin aydınlattığı yüzünden, altmış sekiz yetmiş yaşlarında olduğu anlaşılabiliyordu. Uzun beyaz saçları ve muhtemelen Hindistan'a geldiğinden beri ne makas, ne ustura değmiş uzun bir aksakalı vardı. Gür ve gümüş renginde kaşların çevrelediği hâlâ canlı, iri, kara gözleri parıl parıldı; beli dik, bacakları sağlamdı; kapıya on adım kala durdu.

— Bana misafir olmaya rıza gösteren yabancılara selam, dedi; fakat burası Fransa'ya hiç benzemez; onlara kendime ait olmayan bir evin kapısını açmadan önce, kim olduklarını sormama da izin vereceklerdir.

— Sizi babamın cevaplaması gerekirdi, diye karşılık verdi Hélène; ama dudakları ölümle mühürlendi ve benim onun adına size söylediğimi o söyleyemez. Tanrı senden razı olsun, Guillaume Remi; senden ve bütün ailenden razı olsun.

— Ah! Ortalığa nur saçıldı! diye haykırdı ihtiyar, özlediğimiz efendimizin yerine, yollarını onca gözlediğimiz ve onca beklediğimiz, şimdiye kadar hiç görmediğim ve ölmeden önce göremeyecek olmaktan çok korktuğum küçükhanımefendilerim gelmiş demek!

— Evet Remi, biziz, dedi kızlar aynı anda.

Sonra Hélène tek başına ekledi:

— Benim iyi kalpli Remi'm, kapıyı çabuk aç, çünkü üç gündür yollarda perişan olduk ve sana öyle misafirler getirdik ki, eğer cesaretleri ve bağlılıkları onlara destek olmasa, şimdi bizden çok daha fazla yorulmuş olurlardı.

Yaşlı adam bağırarak kapıya koştu:

—Jules! Bernard! Buraya gelin! Yoldan gelen saygıdeğer efendilere hemen kapıyı açalım.

Yirmi iki ila yirmi dört yaşlarında iki irikıyım delikanlı kapıya doğru koşturdular; yaşlı adam ise bağırmayı sürdürüyordu:

— Adda, Cuma'ya söyle ocakları yaksın; Domingo'ya da en iri tavuklardan kesmesini söyle. Çengelinde ne var Bernard? Kilerinde ne var Jules?

— Ah! Sakin olun baba, dedi iki delikanlı; bir alaya bile yetecek malzememiz var, oysa burada bir bölük bile yok.

İki genç atlarından yere atlamışlardı ve Hélène ile Jane'in fillerinden inmelerine yardım ediyorlardı.

— İsa efendimiz adına! diye haykırdı Remi iki genç kıza bakarak, ne güzel çocuklar bunlar! Yüce Tanrı'nın sevgili melekleri, yeryüzündeki adınız nedir peki?

Jane ve Hélène adlarını söylediler.

— Matmazel Hélène, dedi yaşlı adam, babanız vikont beyefendiye benziyorsunuz; Matmazel Jane, siz ise anneniz hanımefendinin tıpatıp portresisiniz. Ah! Sevgili efendilerim, diye ekledi yaşlı adam gözkapaklarında titreyen yaşları düşüren bir baş hareketiyle sizi bir daha göremeyeceğim! Sizi bir daha göremeyeceğim! Sizi bir daha göremeyeceğim! Ama her şey bundan ibaret değil, diyerek kendini topladı; onları ne kadar sevmiş olsak da ölüler bize dirileri unutturmamalı. Geleceğinizden haberdar edilmiştik. Bir gün, şimdiye kadar hiç görmediğimiz bir şey gördük: Pegu postacısı çıngırağını çalarak geliyordu. Babanızın bir mektubunu getiriyordu, güzel yavrularım! Ve babanız bana sizinle birlikte geleceğini haber veriyordu. Mektubun üzerinde "Getirene yüz frank," yazıyordu; ona iki yüz verdim, yüzü babanızın parasından, yüzü de kendi paramdan. Bana getirdiği habere o kadar sevinmiştim ki. Dolayısıyla her şeyi hazır bulacağınız odalarınız yaklaşık altı aydır sizi bekliyor. Onlar böyle boş kaldıkça yüreğimde de bir boşluk vardı. Tanrı'ya şükür! İşte geldiniz, boşluğu doldurdunuz.

Yaşlı adam, elinde şapkasıyla kafilenin önüne geçti ve perdeleri az önce açılmış büyük eve doğru yollandı; duvarları abanoz ağacı ve altın renkli bir tür akasya ağacıyla kaplanmış büyük bir yemek salonuna girildi; evdeki zenci kadınlar tarafından dokunmuş eşsiz incelikte hasırlar parkeyi kaplıyordu. Henüz yıkanmamış bezlerin ağarmamış rengini koruyan sarısabır ipliğinden dokunmuş örtüler ve peçetelerle bir sofra hazırlanmıştı. Kaşıklar ve çatallar madenîlerinin yerini mükemmelen çok sert bir tür ağaçtan oyulmuştu. Servis takımı Kalküta'dan satın alınmış İngiliz bıçaklarıyla tamamlanıyordu.

Bu farklı eşyayı bir çölde bir araya getirmek için gereken sabır ve iradenin izahı mümkün değildi; ama fedakârlığın onca kaynağı, minnettarlığın da onca hal çaresi vardır ki!

Mobilyaların geri kalanı, yataklar, aynalar, duvar kaplamaları, İngiliz imalatıydı ve Kalküta'dan geliyordu. Gençler Hindistan'a, Ganj'ın ötesine iki yolculuk yapmış ve büyük ev diye adlandırdıkları konak için lüzumlu, hatta lüks eşyayı, bu amaçla kiraladıkları gemilerle taşımışlardı.

Doğramacı olan Guillaume Remi, çocuklarının her birine bir meslek öğretmişti. Birini marangoz, diğerini çilingir, üçüncüyü de ziraatçı yapmıştı.

Görmediğimiz bu üçüncü gencin adı Justin'di; kaplanın peşindeydi: Bir kaplan mandalarından birini boğazlamış, fakat yemeye zamanı olmamıştı; o da mandadan geriye kalanların yakınında pusuya yatmaya gitmişti. Ziraatçı vasfıyla, avcılık işi ona düşüyordu ve evin av eti ihtiyacını o karşılıyordu; ihtiyaç durumunda, avcı olmasalar da, üçü de silah kullanabiliyordu ve dünyanın bütün ülkelerinde iyi nişancı muamelesi görürlerdi.

Remi'ye vikontun kızlarıyla gelişini haber veren mektuptan beri, sofra kurulmuştu ve günün ya da gecenin hangi saatinde gelirlerse gelsinler, beklendiklerinden emin olmaları için öylece bırakılmıştı. Her gün sadece bardaklar siliniyor ya da porselenlerin tozu alınıyordu.

Adda iki kızı odalarına götürmekle görevlendirmişti. Kızlar şaşkınlık üzerine şaşkınlık yaşıyorlardı: Topraktan ya da samandan kulübe gibi bir şey bulmayı beklerken, sandıklarının aksine, gerekli olan her şeyin fazladan olanlarla birlikte var olduğu bir evde bulmuşlardı kendilerini.

İki genç dairelerine Jules ve Bernard tarafından götürüldü.

Kalküta'da çıraklık yaptığı için İngilizce bilen Jules, özel olarak kaptanın hizmetine verilmişti.

Sadece Fransızca ile Sumatra ve Malezya yarımadasında konuşulan birkaç yerel lehçeyi bilen Bernard, René'nin emrine girdi.

İyi anlaşılması için belirtelim: "Hizmetine verilmek" ya da "emrine girmek" sözleriyle uşaklığı andıran bir şeyi kastetmiyoruz; kendi değerlerinin bilincinde olan bu gençlerde, kendilerine bir hizmetkârın dalkavukluğundan ziyade bir ev sahibinin kibarlığını veren, doğuştan bir gurur vardı. René ve Bernard daha ilk akşamdan iyi arkadaş oldular. Daha kibirli bir kişiliğe sahip olan İngiliz'in Jules'le uyum sağlaması içinse biraz zaman gerekti.

Yarım saat sonunda, yeni gelenlere yemeğin hazır olduğu bildirildi.

Yolcular yemek salonuna geçtiler ve sadece dört kişilik servis yapıldığını gördüler. Baba, iki oğlu ve genç kız ayakta ,duvarın yanında duruyorlardı.

— Adda, dedi Hélène yumuşacık sesiyle, ava giden kardeşiniz dışında, bu masada dört kişilik servis eksik.

Genç kız Hélène'e şaşkınlık içinde baktı.

— Anlayamadım matmazel, dedi.

— Biri kız kardeşimle benim arama babanız için, dedi Hélène biraz buyurgan bir ses tonuyla, biri şu iki mösyönün arasına sizin için, biri benim sağıma ve biri Jane'in soluna kardeşleriniz için ve nihayet bir beşinci de avdaki kardeşiniz için. Hatta dostu François'nın kendisiyle aynı masada oturduğunu görse Mösyö René'nin rahatsız olmayacağını

da söylerdim, ki sanırım beni yalanlamayacaktır. François bugün kırk yıllık bir avcı gibi hiç heyecana ve kibre kapılmadan bir kaplan vurdu: Kaplan vurmuş bir insan, bütün sofralara oturabilir bence; bir imparator sofrasına bile.

— Ama matmazel, dedi yaşlı adam öne çıkarak, hizmetkârlar ve efendiler arasındaki mesafeyi kaldırmanın anlamı ne? Siz emretseniz bile, biz bunu unutamayız ki.

— Dostlarım, dedi Hélène, aramızda hizmetkâr efendi ilişkisi yok; babam bunu bana en az yirmi defa söylemiştir. Sizden bizi ağırlamanızı istemeye geldiğimizde sofranızdan kalktınız, bizi evinizde ağırladınız, ama artık bizi misafir etmeyin. Vakitlerinizi de alışkanlıklarınızı da değiştirmek istemiyoruz, fakat bu akşamlığına bizimle beraber yeme onurunu bahşedin.

— Adda, mademki matmazel böyle istiyor, dedi Remi, bize söylediğini yapmak düşer.

Hizmetkârları çağırmaya yarayan ve devasa bir tınısı olan bir tamtama vurdu: Dört zenci belirdi.

— Emredin, dedi Remi, Hélène'e.

Hélène beş kişilik servis eklenmesi emrini verdi ve nereye koymaları gerektiğini gösterdi.

İki kız kardeş koltuklarını kenara çekti, yaşlı adam aralarına oturdu: İki oğlunun biri Hélène'in sağına, diğeri Jane'in soluna oturdu. İki genç kenara çekilmişlerdi ve René, bir Fransız'a yaraşır bir kibarlıkla Adda'ya bir koltuk sunuyordu.

Sonunda François çağrıldı; o da kendini biraz naza çektikten sonra bundan yan çizemeyeceğini görüp ciddi bir ifadeyle, avdaki kardeşin servisinin karşısındaki yerini aldı.

Ancak o zaman Adda'ya dikkat edildi ve güzelliği, iki Fransız kızın ağzından, istemeden, bir hayranlık çığlığı yükselmesine neden oldu.

Adda, dümdüz bir çizgide yer alan iri kara gözleri, hafif yanık teni, kuzguni siyah parlak saçlarıyla Hindu Venus'üydü; bir heykeltıraş kiraz rengi saten dudaklarını, inci gibi

dişlerini, kollarını ve ellerini model olarak kullanabilirdi; hafif kıvrımları Avrupai elbiselerdeki taklitlerini kabul etmeyen, Bengal kumaşından bir sari giymişti. Heykeltıraşların figürlerine sardıkları ve ahlâk kurallarının kendisine emanet ettiği bütün aşk sırlarını ele veren o giysilerden biriydi. Onda sadece kadında değil, bazı vahşi hayvanlarda da bulunan o zarafet vardı. Onda hem kuğunun hem ceylanın, ayrıca da tamamen Fransız bir soyun ve ruhun ifadesi vardı. İki ırkın karışmasının harikulade ürünüydü.

Adda'nın güzelliğine iltifat etmek hiç kimsenin aklına gelmedi.

Ona hayranlıkla bakıldı, hepsi bu.

Dört zenci hizmetkâr ilk tabakları kaldırmışlardı ki yolcuları karşılayan havlamalar tekrar işitildi.

Herkes durdu.

— Hiç merak etmeyin, dedi Remi, Justin geri dönüyor.

Köpeklerin sesi yırtıcı bir hale geldi.

İki kardeş kafalarıyla işaretleştiler.

— Kaplanı vurmuş mu? diye sordu René.

— Evet, diye cevapladı Remi postunu getirmiş, köpekler bunun için öfkelendi.

O sırada yemek salonunun kapısı açıldı ve üç kardeşin en büyüğü olan, aslan sarısı saçlı ve sakallı, Herkül gibi yapılı yakışıklı bir delikanlı kapının eşiğinde belirdi. Üzerinde dizlerine kadar inen ve yarı beli bir kemerle sıkılı eski bir Galya gömleği vardı; özellikle, kaplanın kafasını başına, hayvanın ön ayaklarını da göğsüne çaprazlama koyduğundan, Le Brun'ün İskenderiye savaşlarını çizdiği resimlerde rastlanan deneyimli bir sancaktar havasındaydı.

Bu görünüm o kadar tuhaf ve beklenmedikti, hayvanın kanının damladığı bu alında öyle vahşi bir haşmet vardı ki, gören herkes ayağa kalktı.

Ama o, kapıdan selamlayarak, Hélène'e doğru ilerledi ve bir dizini yere koyarak ona şöyle dedi:

— Matmazel, şu halıyı ayaklarınızın altına sermeme izin verin, size daha layık bir şey olmasını isterdim.

LXXI
Yeryüzündeki Cennet

1780'de, bundan yaklaşık yirmi beş yıl önce, *La Victoire* gemisinin kaptanı Sainte-Hermine vikontuna, kısa süre önce İmparator Ava'dan bağımsızlığını elde eden Pegu kralı adına özel bir görev verilmişti. Bu görev, Bengal Körfezi'nde, yeni krallığın batı kıyısında, Metra Nehri'yle deniz arasındaki yedi ila sekiz fersahlık bir araziye ulaşmak ve bir Fransız yerleşimi kurmaktı. Kral XVI. Louis bunun karşılığında, yeni krallığın kendini güçlendirmesine yardım etmek için silah, para, hatta Fransız mühendisler sunuyordu.

Yeni hükümdarın adı Menderagee Praw idi. Zeki bir adam olduğundan bunu kabul etti; fakat Sainte-Hermine vikontunu, Fransa'ya olan bağlılığını ve kendisi için ne kadar değerli olduğunu kanıtlamak için, krallığın meskûn olmayan kısımlarından istediği bir yeri bir ticaret yerleşimi kurmak için seçmeye davet etti.

Sainte-Hermine vikontunun *La Victoire* gemisinde, babasının eski bir hizmetkârının oğlu olan çok zeki bir doğramacısı vardı.

Bu doğramacının adı Remi'ydi: Okuduğu, üstelik hiç durmadan tekrar tekrar okumaya devam ettiği tek kitap *Robinson Crusoe* idi. Bu kitapta okudukları başını öylesine döndürmüştü ki, Remi hayalinde canlandırdığına uyan bir adanın açığından her geçişlerinde, aletlerini alıp karaya çıkmasına, bir tüfek, barut ve kurşun verip içindeki sese kulak verip orada kalmasına izni versin diye Sainte-Hermine vikontuna yalvarıyordu.

Mösyö de Sainte-Hermine'in hiçbir şahsi serveti yoktu; kendisine sunulan arazilerin nasıl bir zenginliği barındırdığını biliyordu; teklifi kabul etmek ve aklına yatan bir yer bulup bulamayacağını görüp seçimini yapmak üzere bir yolculuğa çıkma kararı aldı. Böylece Remi'nin isteğini de yerine getirmiş olacaktı.

O sırada* biri henüz doğmamış olan iki kızıyla birlikte, muhtemelen ondan on yedi yıl sonra yaptığımız yolculuğun aynısını yaptı ve 1805'in başına doğru tembul arazisi diye adlandırdığımız yere vardı.

Burası harika bir yerdi; vikont bütün avantajlarını değerlendirdi. Pegu Nehri üzerinden Rangoon ve Siriam'la, Sittang Nehri üzerinden Mergui Takımadası'yla, Tabaluayn Nehri üzerinden de Martaban'la ve Siyam'ın bütün batı kıyısıyla iletişim halindeydi. Bu arazi doğa tarafından tahkim edilmiş gibiydi. Sittang Nehri'ni besleyen ya da ondan çıkan kolların neredeyse bütünüyle sardığı bir yarımadaydı. Anakaraya sadece yüz metrelik bir uzantıyla bağlıydı. Bütün bu arazi kuşkusuz daha önceden bir tür zirai deneye tabi tutulmuştu; Hindistan'da doğal olarak yetişmeyen ve muhtemelen vaktiyle kaderine terkedilmiş bitkilerin ürünü olan tembul her adımda yetişiyordu.

Mösyö de Sainte-Hermine bu araziyi seçti. Yarımada yaklaşık iki fersah uzunluğunda ve yarım ya da çeyrek fersah genişliğinde olmalıydı. Arazinin ölçüleriyle çok kesin bir plan yaptı ve Pegu kralına, eğer gerçekten ona bu iyiliği yapmak istiyorsa, çizdiği toprak parçasını kendisine vererek bütün dileğini yerine getirmiş olacağını söyledi.

Bu plan kâğıt üzerinde, aynı zamanda da krallık toprakları içinde öyle az bir yer tutuyordu ki, kral Sainte-Hermine vikontunun talebini hiç güçlük çıkarmadan kabul etti. Arazinin verilmesini onayladı, kraliyet mührünü vurdu ve Sayın Sainte-Hermine vikontu, majesteleri Mendéragée-Praw'ın kraliyet topraklarında üç fersahlık bir arazinin sahibi oldu.

---

* Yani 1784'e doğru. (Fr.e.n.)

Remi, bu anlaşmanın hazırlanışını, açgözlülüğün bütün sıkıntılarını çekerek izlemişti. Anlaşma imzalanıp mühür vurulduğunda ve paraflar atıldığında, huzuruna çıktığı Mösyö de Sainte-Hermine gözlerini ona dikti.

— Ne dersin Remi? dedi ona, umarım artık mutlu olmuşsundur!

— Sizin başınıza gelen bütün iyiliklerde olduğu gibi kaptan, diye cevap verdi Remi.

— Fakat bu sefer iyilik benim başıma gelmiyor.

— Nasıl yani?

Ve anlamaya başlayan Remi, kızarmaya ve bütün gücüyle titremeye başladı.

— Aman Tanrım! kaptan, diye haykırdı, nasıl? Bu mümkün olabilir mi?

— Elbette, temsilcim olacağın için bu muazzam arazinin tek sahibi olacaksın. Sana ne zaman döneceğimi ya da dönüp dönmeyeceğimi söylemeyeceğim. Eğer dönmezsem ve çocuklarım araziyi talep etmezlerse, bütünüyle sana ait olacak. Eğer dönersem ya da hak sahipleri olan çocuklarım benim adıma dönerlerse, edinilmiş ya da edinilecek kazançları yarı yarıya paylaşırız. Sana beş bin frank, on tüfek, üç varil barut, yüz elli kilo kurşun ve bütün aletleri bırakıyorum; zaten bu aletler senin. Bir mi, iki mi, yoksa dört köle mi istersin? Sana istediğin kadarını vereceğim.

— Hiç kimseyi istemem, dedi Remi; fakat biliyorsunuz ki, ne zaman dönerseniz dönün, buranın çeyreği değil, yarısı değil, tamamı size aittir.

— Tamam! dedi Vikont, bunu zamanı ve yeri geldiğinde hallederiz.

Ve Remi'nin elini sıkarak, doğramacıyı, inşa etmek istediği evlerin ilk parçalarını toplamayı düşündüğü bir koruluğun ortasında bıraktı.

Saat sabahın onuydu ve Remi, bu zengin ve yaşam dolu tabiatın karşısında kendini Tanrı'yla baş başa buldu.

Etrafına baktı ve gururla:

— Bütün bunların kralıyım! dedi.

Fakat âdeta ona cevap veren bir kükreme işitildi. Bu, "Peki! Sen kralsan, ben de buranın efendisiyim," diyen bir kaplandı.

Yeni imparatorluğunun başına geçen Remi, bu türden bazı karşı çıkışlara hazırdı, bu yüzden çok dehşete kapılmadı; yaprakları neredeyse yerlere kadar inen bir ağaç seçti ve gece olmadan, ağacın gövdesi etrafına, kendisini yırtıcı hayvanların ilk saldırılarından koruyabilecek bir kulübe inşa etti; yukarıya çıkmak için kendine bacaya benzer bir yol açmıştı ve oradan üst dallara ulaşabiliyordu; iki tahtayla, yukarıdaki dalların üzerine dört beş dolu tüfeğini yerleştirdiği bir mevzi kurdu. Sonra, vikontun ona bıraktığı erzakları yemeye başladı.

Remi sevincin doruğundaydı: İlk defa kendi kendinin efendisi oluyordu ve Augustus gibi* kendini evrenin efendisi zannediyordu.

Sabahki kükremeyi unutmuştu.

Altmış adım ötesindeki otlarda gördüğü bir dalgalanma bunu ona hatırlattı.

O andan sonra, bir yandan yemeğini sürdürürken, gözünü, hareket ettiğini gördüğü uzun otlardan ayırmadı.

Kendisi gibi, yiyecek bulma mutluluğuna erişmemiş, fakat bunun peşinde olan bir parstı bu.

Remi büyük vahşi kedilerin alışkanlıklarına çok aşina değildi; bu yüzden ilk dalın ayağının, üçüncü dalın da elinin erişebileceği bir mesafede olduğunu kontrol etmekle yetindi.

İlk dala ayağını koydu, elini de üçüncü dalın üzerine koydu ve ağacına çıkmaya başladı; yaklaşık yirmi beş kadem yükseklikteki mevzisine ulaştığında, sıkı sıkıya kapalı bir kaledeymiş gibi sükûnet içinde yerine yerleşti.

---

* En azından Corneille'de söylediği tirada göre (bkz. Corneille, *Cinna ou la Clémence d'Auguste*, V, 3, dize 1696-1697). (Fr.e.n.)

Pars ise onun yaptıklarını izlemişti.

Bir kuşu avlamak için karnının üzerinde pusuya yatan bir kedi gibi sokularak ilerledi.

Ağaca yaklaşık yirmi adım kala pars hamle yapmaya hazırlandı ve bir sıçrayışta Remi'nin iki metre altına ulaştı.

Remi'nin doğramacı baltası yanında, kemerine asılıydı; parsın uzanıp ağacın gövdesine tutunmaya çalıştığı andan yararlanarak ustalıkla ve var gücüyle indirdiği bir balta darbesinin kestiği pençesi, daldan dala sıçrayarak yere düştü.

Pars, acı ve öfkeyle dehşet verici bir şekilde kükredi ve diğer pençesini uzattı; fakat Remi onu da, ilkini aratmayacak bir şiddet ve ustalıkta indirdiği bir darbeyle diğerinin yanına yolladı.

Pars ikinci kez haykırdı ve dengesini yitirerek yirmi kadem yüksekten külçe gibi düştü.

Remi beş tüfeğinden birini aldı ve düşüşten sonra kendine gelmesine vakit bırakmadan kafasını bir kurşunla dağıttı. Sonra indi, bıçağını aldı, temiz bir şekilde derisini yüzdü, postunu bir ağaca astı, gördüğü asılı kurt pençeleri gibi hayvanın iki pençesini kapısına geçirdi ve tekrar yemeğine koyulurken kendi kendine:

— Bu hayvanlar uzaktan insana ne kadar esrarengiz geliyor; oysa yakından hiç de öyle değilmiş! dedi.

Parslar da bu sözleri duymuş gibi, o akşam, o şafak ve o gece hâlâ kükremeleri işitilse de, hiçbiri kulübenin görüş menzilinde belirmedi.

Üstelik kulübenin biçimi de yavaş yavaş değişmişti; başta sadece derme çatma bir dal yığınıyken, bir ay sonra yontulmuş ve birbirlerine tutturulmuş ağaç gövdeleriyle ufak bir hisar haline gelmişti; bir merdivenle sapasağlam döşeme kirişleri olan bir tavan arasına çıkılıyordu. İç içe geçirilmiş altı tahta bir kamp yatağı oluşturuyordu ve dört ayağının üzerinde sağlam duran bir masa, bir tabureyle birlikte, şimdilik mobilya işlevi görüyordu.

Bir sabah Remi kulübesine doğru bir kervanın yaklaştığını gördü. Sainte-Hermine vikontu, Pegu'ya geldikten sonra ,zavallı yalnız adamın eksikliğini hissedeceği her şeyi düşünmüştü.

Ona pirinç, buğday, mısır, bir at ve bir kısrak, bir inek ve bir dana, biri erkek biri dişi iki domuz, bir horoz ve altı tavuk, ayrıca dişisiyle birlikte kocaman bir bekçi köpeği ve son olarak da biri erkek biri dişi iki kedi gönderiyordu. Bütün bunların yanına, buğday öğütmek için, gemilerdeki gibi bir değirmen eklenmişti.

Remi önce bu zenginliklerden ürktü: Bu yeni can yoldaşlarını nereye yerleştirecekti? Neyse ki vikont bütün bunların arasına, Remi'nin ıssız bir yerde tedarik edemeyeceği çiviler, kilitler ve bir yığın gereç eklemişti.

Bütün bu hayvanlara yirmi dört saat içinde, hatta bir hafta içinde bir ahır inşa etmeyi aklından geçiremezdi; kulübenin etrafına, arasından geçemeyecekleri, üzerinden atlayamayacakları yükseklikte ve sıklıkta çepeçevre bir kazık duvarı yaptı.

İlk gün hayvanlar kapalı tutuldu; ikinci gün, çevresi yüz adım, bunun sonucunda da çapı otuz üç adım olması gereken kazık duvarı tamamlanmıştı. Hayvanlar kapalı alana sokuldu ve kapı üstlerine kapandı. İlk olarak horoz kazık duvarını kapatan direklerden birinin ucuna tünedi ve zamanı bildirip nöbet tutarak ötmeye başladı. Tavuklar daha geldikleri gün yumurtlamışlardı.

Bütün bu kervanı getirmiş olan adamlar Remi'den bir makbuz almışlardı. Sainte-Hermine vikontu paralarını önceden ödemişti. Remi fazladan birkaç *talk* bahşiş vererek onları gönderdi.

Gittiklerinin ertesi günü atları, ineği, domuzları, danayı, köpekleri, kedileri, horozu ve tavukları çayıra saldı.

Köpek çiftiyle kedi çifti evcil hayvanlar olduklarını hemen belli ettiler; köpekler kapının iki yanına oturdu, kediler de tavan arasına çıktılar.

Bu tavan arası bir hisarı andırıyordu; sürekli mermi dolu olan on tüfek, kuşatılma durumunda, içeridekilerin ulaşacağı mesafedeydi; elli kadar fişek de hazırda ölüm kusmayı bekliyordu.

Bu tavan arasından her tarafa tepeden bakılabiliyordu; ustalıkla düzenlenmiş mazgal deliklerinden de düşmanın atışlarına hedef olmadan, her yana ateş edilebilirdi.

Diğer hayvanlar çayıra yayıldılar. Tavuklar evin etrafında kalıp yemlendiler.

Akşam olunca, içgüdüleri onları kazık duvarına doğru getirdi: Horozun endişesinden ve köpeklerin havlamasından, ağılın etrafında bir kaplan ya da parsın dolaştığı anlaşılıyordu.

Fakat, söylediğimiz gibi gündüz de gece de, çevrede hiçbir hayvan görülmedi.

Bu arada Remi, bu can yoldaşı kalabalığıyla uğraşmanın tek bir kişi için epey iş çıkardığını fark etmeye başlıyordu; bazen kendi zayıflığına hayıflanıyor ve kurulmakta olan bu koloniye, sadece ona koloniyi büyütme ümidi vermek için değil, uğraşması gereken birçok işte ona yardım etmek için de bir kadının fazla gelmeyeceğini düşünüyordu.

İblisin işi gibi gördüğü bu saplantılarla içinin her zamankinden daha fazla daraldığı bir gece Remi, gün doğmadan bir saat önce, horozun ötmesiyle, köpeklerin havlamasıyla ve nehir kenarından geldiğini sandığı tüfek sesleriyle uyandı.

Bir tüfek aldı, ceplerini fişeklerle doldurdu ve peşinde köpekleriyle çatışmanın yaşandığını sandığı nehir kıyısına doğru atıldı.

Birkaç ölü kıyıda yere yığılmıştı, üç kişiydiler ve son nefeslerini vermişlerdi; kuşkusuz Siyam Krallığı'nın batı kıyılarından Sittang Nehri yoluyla çıkan o soyguncuların saldırısına uğramışlardı.

Etrafı araştırdı, seslendi, cevap gelmedi; fakat gün tamamen doğunca, heykel gibi hareketsiz, diz çökmüş, sessiz, kaskatı bir yaratığı görür gibi oldu.

Yanına gitti; yerde ölü yatan kırk yaşlarında bir adamın yanında diz çökmüş, on iki ila on üç yaşlarında bir Hindu kızıydı.

Bir mermi adamın göğsünü delip geçmişti.

Bu ıssız yerde iki aydır tek başına olan Remi'nin kendisi de, el sürülmemiş saçları ve sakalıyla bir hayduda benziyordu.

Bununla birlikte genç kız onu görünce hiç korkmuş gibi görünmedi; ona ölü adamı göstermekle yetindi, tekrar başını önüne eğdi ve ağlamaya başladı.

Remi kederinin dinmesi için birkaç dakika bekledi.

Sonra genç kıza kalkmasını ve kendisini izlemesini işaret etti.

Kız kalktı, üç çağrı çığlığı attı ve hiç kimseden cevap gelmedi; o zaman genç ve vahşi zarafetiyle elini ve başını Remi'nin omzuna yasladı ve ona ayak uydurarak yürüdü.

Kırk beş dakika sonra, kazık duvarına gelmişlerdi.

Hayvanlar onların gelişini uzaktan hissettiklerinden beri kapıya üşüşmüşlerdi; sonra, dünyanın en dostça gösterileriyle onlara, geçmeleri için yol açtılar.

Köpek havladı, domuz homurdandı, inek böğürdü, at kişnedi, kedi miyavladı, horoz öttü.

Havva yeryüzü cennetine giriyordu ve her hayvan onu kendi tarzında selamlıyordu. Sadece adam hiçbir şey söylemiyordu, ama evinin kapısını açarken, yüreği daha önce hiç çarpmadığı gibi çarpıyordu.

LXXII
Koloni

Remi evin etrafında bol bol bulunan bir tür eğreltiotundan tavan arasına iki üç kucak dolusu çıkardı, pars postunun üzerine yaydı, giriş katındakine benzer iki tabure yonttu ve tavan arası yeni Havva'nın odası oldu.

Remi genç Birman kıza şimdiye kadar hiç yapmadığı gibi baktı ve onu hoş buldu: Gök renginde uzun bir elbisesi vardı, belinde ipek bir kuşak vardı, boynunun etrafında ve geniş yenlerinin uçlarında nakışlar vardı; bir çocuğunki gibi küçük ayaklarında örme hasırdan sandaletler vardı; yüzünün teninden azıcık daha koyu olan ellerinin hoş bir biçimi vardı; zeki gözleri Remi'ye şükranla bakıyordu ve âdeta "Mademki felaket beni sana verdi, o zaman senin için ne yapabilirim?" der gibiydi.

Remi ise genç kıza, yaşadığı felaketi unutturmak için her şeyi yapmaya hazırdı; kısa süre sonra ikisi de bu ruh hali içinde, kâh Birman dilinde, kâh Fransızca, yaşamın temel ihtiyaçları için, bildikleri sözcükleri kullanarak konuştular.

Muhtemelen ziraatla uğraşan bir kabiledendi, zira hemen hayvanların bakımıyla ilgilenmeye koyuldu: Erkek ve dişi domuzun ayrı yerde tutulmaları gerektiğini gösterdi ve aynı gün bir barınak inşa edildi. Dana büyüyordu ve artık annesinin sütüne ihtiyacı yoktu; bununla birlikte, ya oburluktan ya da tembellikten, anasından süt emmeye devam ediyordu. Kız bazı uzun ve ince otlarla, dokusu çok sıkı sepetler ördü, böylece ağaçtan ya da çiniden bir kap gibi içine süt koyabildiler; kız yumurtaları topladı, tavuklarını yumurtlayıcılar ve kuluçkacılar diye ikiye ayırdı; böylelikle daima taze yumurtaları oluyordu ve evin etrafında civcivleri yemleniyordu.

Fakat çok daha önemli bir başka keşfi, toprağın her yerinde biten o tırmanıcı bitki, tembul oldu; kız mısırı ve buğdayı da biliyordu; Remi'ye ikisinin de yetiştirilme biçimini gösterdi.

Remi genç kızın yanından ayrılmamasına imkân sağlayan yeni uğraşlarını çok seviyordu. Kız geleli ancak iki ay olmuştu. Remi değirmeni kurdu ve kıza ekmek yapmayı öğretti. Bir süre sonra artan sütten ürettikleri tereyağı ve peynir sayesinde evdeki bolluk daha da arttı.

Kız sarısabır ipliğinden ağ ve ip yapmayı biliyordu. Balık tutmak için araçlar yaptı ve kısa sürede yiyeceklerinin

bir bölümünü bununla sağlamaya başladılar. Nihayet Remi çiftliğin işlerinin hizmetçisiz yürümeyecek kadar çoğaldığını fark etti ve sadece on beş fersah uzaktaki Toungoo'ya gidip birkaç zenci satın alıp alamayacağını ya da birkaç hizmetkâr bulup bulamayacağını görmeye karar verdi.

Havva'nın hazırladığı ve her yıl istedikleri kadar elde edebilecekleri tembuldan bir yarar sağlayıp sağlayamayacağını da görmek istiyordu.

Bir sabah, atı serbest bırakmak yerine eyerledi, dizginlerini taktı ve üzerine atladı; erkeğinin yanından ayrılmaya hiç alışmamış olan kısrağın, zorunlu olmasa bile, yolculuğa erkeğiyle çıkmaya hazır olduğunu gördü; dişiyi de eyerlediler, boynuna dizgini attılar ve kazık duvarının kapısını açtılar.

Fakat o sırada Havva kapının önüne geçti ve geçmek isteyen Remi'ye ellerini uzatarak ağlamaya başladı; bildiği Fransızca sözcükleri iki üç defa tekrarladı:

— Seninle beraber, seninle beraber, seninle beraber.

Remi zaten Havva'yı iki üç gün tek başına bırakacağı için huzursuzdu, yokluğu sırasında başına bir bela gelmesinden korkuyordu. Havva, kurmuş olduğu ufak çiftliği, saldırıya uğrarsa, tek başına koruyamazdı. Hem zaten, Remi, bir seçme şansı olsa, Havva'yı yitireceğine evini ve hayvanlarını yitirmeyi tercih ederdi. Bunun üzerine, bir kaya oyuğuna Remi'nin en değerli şeyleri olduğuna inandığı tüfekleri ve barutu sakladılar; çünkü tüfeklerle ve barutla, elinden alınmış olanları tekrar ele geçirebilirdi. Hayvanlara gelince, endişelenecek bir şey yoktu: Neredeyse hepsi otobur olduğundan, yiyeceklerini kendi başlarına bulmaya alışıktılar. Hazinesinden yirmi beş Louis altını aldı.

O zaman memnun bir şekilde, gözünü arkada bırakacak hiçbir şey olmaksızın, kurulmakta olan küçük çiftliği Tanrı'ya emanet etti. Remi'nin bir pusulası vardı: Bu alet sayesinde Toungoo'ya yöneldi. Sittang'ın kollarından birini geçmek zorunda kaldılar. Remi bir sığlık aramak istedi, ama

genç kız ona bunun boşuna olduğunu ve yüzme bildiğini işaret etti. Remi'yle kız kıyıya yanaştılar, el ele tutuştular ve atlarını ırmağa sürdüler.

O akşam Toungoo'ya varmışlardı.

Pegululular büyük kentlerden uzak yerleşimlerde gümüş para yerine saf altın olup olmadığını anlamak için taşa sürttükleri ufak külçeler kullanırlar; gümüş madenleri olan Birmanya'da altın genellikle sadece tapınakları yaldızlamakta kullanılır.

O sırada Havva'nın kendisine ne kadar yararı dokunacağını fark etti: Birman dilini konuşuyor ve ona tercümanlık yapıyordu; üstelik kurulmakta olan bir koloniye gerekli bir yığın ufak eşya da vardı; Remi'nin kesinkes unutmuş olduğu bu şeyleri kız hatırlıyordu.

Fakat daha önemlisi, tembulunun mükemmel bulunması ve tedarik ettiği her şeyi bununla değiştokuş etmesi oldu; tüccarlar üç ay içinde hazırlayacağı bütün malı almaya söz verdiler.

Bu kez kente gelmesine de gerek yoktu: Tüccar çiftliğe kendi gelerek malını alacaktı. Çiftlik o andan itibaren tembul arazisi adını da aldı.

Ayrıca iki erkek ve iki kadın zenci satın aldılar. Pirinç ekiminden anlayan iki erkek ve Havva'ya hayvanların bakımında ve tembul hazırlamada yardım etmek için iki kadını işe aldılar.

Nihayet, Remi'nin hazırlayacağı bir tür sabanı çekmek için iki manda buldular; elbette biri erkek biri dişiydi. Sabanda demir yerine tikağacı kullanacaktı.

Erkeklerin, kadınların ve hayvanların, atların ancak en ağır tempolu yürüyüşüne ayak uydurabilmeleri yüzünden dönüş üç gün sürdü. Nehirden kazasız belasız geçildi ve ufak çiftlik ufukta belirdi.

Köpekler onları tanır tanımaz koşturdular, peşlerinden de diğer hayvanlar geliyordu, sadece horoz tüneğinden ayrılma-

mıştı; tavuklar da civcivleriyle ilgileniyorlardı; kediler ise Mısır ilahlarının ciddiyetiyle kapının iki yanında oturuyorlardı.

Efendilerinin yokluğunda hiçbir şey olmamıştı ve çiftliğin içinde ve dışında hiçbir şeye el değmemişti.

Her şeyin yolunda gittiğini ve yolculuğunun başarıyla son bulduğunu gören Remi, şükranını göstermek için göğe doğru kollarını açtı. Havva kendisi için açıldığını zannettiği bu kollara masum bir şekilde atıldı. Remi onu kalbinin üzerine bastırdı ve dudakları ilk defa karşılaştı, öpüştüler.

O günden sonra Remi'nin insan kaçkınlığı yavaş yavaş kayboldu, *Robinson*'u okumaktan vazgeçti ve bu kitaptan eve kalan tek anı, zencilerden birine Cuma adı verilmesi oldu.

O andan itibaren işler bölüşüldü, herkesin görevi belli oldu ve günlük çalışma saatleri belirlendi.

Remi mahareti sayesinde sabanı hazırladı, mandaları sabana koştu ve sürdüğü on dönüm toprağa tohum ekti.

O kadar karmaşık olan saban imalinin yanında, bir tarla sürgüsü yapmayı başarmış olması hiçbir şeydi. Dolayısıyla Remi on dönüm toprağı sürdü ve buğdaylar yetişmeye başladı.

Toprağı sürmek ve ekmek işlerinde kendisine yardımcı olmaları için tutmuş olduğu iki gencin biri, sulak bir alan bularak oraya arklar kurdu ve pirinç tarlası haline getirdi.

Avcılığa ve balıkçılığa meraklı olan diğer genç, eve yiyecek tedarikiyle görevlendirildi; fakat av ve balık bol olduğundan, boş kalan vaktini tembul ekiminde çok usta zenci bir kadına yardım etmeye ve böylelikle Remi'nin başarısı için büyük ümitler bağladığı bu bitkinin bakımı ve bollaşmasına ayırdı.

Havva ve ikinci zenci kadın hayvanların bakımına ve ev işlerine yetiyorlardı.

Bu çalışanların takviyesi sayesinde küçük koloni saygı uyandıran bir görünüm kazanıyordu. Şimdiye kadar dövülmüş olan zenciler, çalışmaya zorlandıkları için hiçbir şey yapmamışlardı; şimdi ise köleden ziyade hizmetkâr gibi

beslendikleri ve muamele gördükleri için, sabahtan akşama çalışıyorlardı; evin efendisinin yüzü haricinde bütün yüzler gülüyordu; Remi artık insan kaçkını değildi, doğru, fakat bundan beteriydi: Âşıktı.

Havva ise Remi'yi bütün kalbiyle ve bütün masumiyetiyle seviyordu. Okşamaları da sözleri de bunu gösteriyordu. Fakat Remi'nin yüreğini burkan da bu karşılıklılıktı; Havva onu sevmemiş olsa, bunu ona söylememiş olsa, bir tek kendi aşkına karşı mücadele edecek güçte olurdu; fakat hem kendinin hem de Havva'nın aşkına karşı mücadele etmek gücünü aşıyordu.

Okurlarımın dudaklarına bir soru gelecektir: "Niçin?"

Hemen cevap vereyim: Çünkü yiğit bir erkek, kusursuz bir Hristiyan, Mathurin Remi ile Claudine Perrot'nun meşru oğulları olan Remi, büyük oğlunun bir gayrimeşru çocuklar soyu başlatmasını asla istemezdi.

İçindeki eğilimlerle vicdanı arasındaki mücadelenin en çetin noktasındaydı ki, bir akşam köpekler havlamaya başladı; öfkeli değillerdi ve âdeta bir dostun geldiğini haber verircesine tatlı tatlı ve kardeşçe havlıyorlardı. Kapısını çalmaya gelen kişi gerçekten de bir kardeşti.

Çin'de İsa'nın çağrısını yaymaya ve muhtemelen orada ölümü aramaya giden Fransız bir Cizvit'ti.

— İki kere hoş geldiniz peder! dedi Remi neşeyle, zira bize bizim size asla veremeyeceğimiz şeyi getiriyorsunuz.

— Size bu kadar olağanüstü ne getirebilirim ki evlatlarım? diye sordu Tanrı hizmetkârı.

— Bu genç kıza selameti, bana da mutluluğu getiriyorsunuz; o Pagan, bu akşam onu vaftiz edersiniz; onu seviyorum, yarın da bizi evlendirirsiniz.

Yeni bir dine giren kıza öğretilecekler uzun sürmedi.

Ona, Remi'nin Tanrı'sından başka bir Tanrı tanıyıp tanımadığı soruldu; "Hayır," diye cevapladı.

Remi'yle aynı dine mensup olarak yaşayıp ölmek isteyip istemediği soruldu.

"Evet," diye cevap verdi.

Remi hemen o akşam, ertesi günü bayram ilan etti; hiç kimse çalışmayacaktı.

Nihayet, Cizvit rahibini, sabah ve akşam dindarca duasını ettiği ve doruğunda bir haç bulunan küçük bir tepeye götürerek:

— Peder, dedi Tanrı hizmetkârına, yarın bizi burada takdis edeceksiniz ve size söz veriyorum: Bizi takdis etmenizin üzerinden bir sene geçmeden, burada küçük bir şapel olacak.

Remi ile Havva ertesi gün, iki zenci erkeğin, iki zenci kadının ve iki Pegulunun eşlik ettiği bir törenle evlendiler.

Vaftiz töreni evlilik töreninin hemen öncesinde gerçekleşti; öyle ki, her ne kadar dinimiz hakkında pek az bilgi sahibi olsa da, Havva'nın iki tören arasında, düşüncesinde bile günah işleyecek vakti olmadı.

Aynı gün, âdet olduğu üzere evin sahibini, sahibesini, hizmetkârları, hayvanları ve evi takdis eden Cizvit yoluna koyuldu.

Hayvanlar gelişmek ve çoğalmak için takdis edilmeyi hiç beklememişlerdi. İneğin bir yaşında güzel bir yavrusu vardı, mandanın dişisi yavrulamıştı, kısrağın bir tayı olmuştu, kedi ailesinin altı yavrusu doğmuştu, köpek ailesinin on yeni üyesi vardı; domuz yavrularına gelince, saymak mümkün değildi, üstelik serbest bırakılan domuz yavruları da yabandomuzlarına dönüşmekteydi.

Tüccarın ürünleri almak için uğrayacağı dönem geldi; tembul arazisinin verebileceği yıllık ürünü kolayca tahmin edebilecek iki üç meslektaşı da ona eşlik ediyordu. Pazarlıkta anlaştığı tüccar istenen parayı getirmişti; fakat toprak beklenenin üç misli ürün verdiğinden, Remi'nin ufak çiftliğinden kazancı sadece dokuz bin *talk* olmadı; zira diğer iki tüccar, buradan iyi iş çıkaracaklarını hissederek, yanlarında Birmanya'da para yerine kullanılan o ufak altın külçeleriyle dolu keseler getirmişlerdi.

Tüccarlar Remi'ye bir anlaşma teklif ettiler: Ona her yıl on iki bini tembul, geri kalanı da mısır, pirinç ve buğday için on beş bin *talk* ödemeyi taahhüt ediyorlardı.

Bu ürünlerden biri eksik olursa, Remi noksanını tembulla telafi edecekti.

Tüccarlar iki manda, zenci dört erkek iki kadın ve iki Pegulu göndermeyi taahhüt ettiler.

Pegulular biri çilingir, diğeri de marangoz olmalıydı.

İyi yürekli Cizvit'in gidişinden dokuz ay ve birkaç gün sonra Havva, Justin adını verdikleri bir erkek çocuğu doğurdu.

Zenci kadınlardan biri ebelik yaptı ve bu işi harikulade başardı.

Remi evlendiği, tepedeki o küçük şapelde ilk çocuğunu kendi vaftiz etti; kuşkusuz sözüne bağlılığı bahtını açmıştı; zira bir yıl sonra ve iki yıl sonra doğan iki diğer oğlu da Jules ve Renard adlarını almıştı.

Ardından üç yıl geçti ve Adda isimli bir kızları oldu.

Bu arada koloni de serpilmeye devam ediyordu; bir fersahtan fazla bir alan ekiliyordu. Çalışan hizmetkârların ve kölelerin sayısı on sekizdi; ayrıca on kadar zenci ve melez çocuğuna yaşlarına göre meşgale bulunuyor, daha çalışacak yaşa gelmeyenler ise kedi ve köpek yavrularıyla oynayıp tavukların peşinden koşuyorlardı.

Remi'nin oğullarının en büyüğü tarım, balıkçılık ve avcılığa yönelmişti.

İkincisi, Bernard, çilingir ustasının yanında çıraktı; üçüncüsü, Jules ise Remi'nin çalıştığı tüccarların ona gönderdikleri marangoz ustasının yanında çıraklık yapıyordu.

Ufak koloninin sürüp gitmekle kalmayıp durmadan artan refahını izlemeye gerek yok. Ancak, kulübelere sığmamaya başladıkları ve Remi'nin kulübeler yerine büyük bir ev inşa etmeye ve bu evin vikont beyefendinin evi olmasına karar verdiği bir zaman geldi. Bu büyük evin etrafına da

Remi ve evin diğer bütün hizmetkârları ve çalışanları için ufak evler inşa edilecekti.

Remi Mösyö Vikont'un evinin planını yaptı ve sanki her şeyden önce onun gelişi bekleniyormuş gibi herkes bu işe girişti: İki genç, işlerini marangoz ve çilingir ustalarıyla birlikte çalışacak kadar öğrenmişlerdi. Remi kirişlerin ve verandaların yontulmasında bütün marangozluk sanatını gösterdi. Sonra, Havva'nın içeriyi Prome, Pegu ve hatta Kalküta'dan gelen kumaşlarla döşediği sırada, en aşağı on beş ila on sekiz evden oluşan köyün kalan kısmının inşasıyla uğraşıldı.

Bu büyük çalışmanın tamamlanması için iki yıl gerekti: Fakat koloni hâlâ büyüdüğü, on beş ila on sekiz bin *talk*, yani altmış bin franga yakın gelir elde edildiği için, çalışma beklenenden de hızlı ilerledi.

Remi'nin üç oğlu yakışıklı ve güçlü kuvvetli delikanlılar olmuştu; üçü de iyi silah kullanıyordu.

Küçük koloni iki kez haydutların saldırısına uğramıştı; fakat köyün dört köşesinde yükselen dört korugan sayesinde öyle bir karşılanmışlardı ki, tekrar gelmeleri pek akıllıca olmazdı.

Bilhassa Justin her çeşit soyguncunun ve hayvanın korkulu rüyası haline gelmişti. İki ya da üç fersahlık bir mesafede bir kaplan ya da bir parsın görüldüğü öğrenilirse, Justin tüfeğini omzuna atıyor, babasının baltasını yanına alıyor ve ancak kaplan ya da pars öldükten sonra dönüyordu.

Başında ve omuzlarında kaplanın postuyla içeri girip kendisini uzun zamandır bekleyen kişileri gördüğünde, öldürdüğü kaplan sayısı on bire ulaşmıştı. Bir yıl önce, büyük bir bahtsızlık, koloniyi oluşturan hizmetkârlar ve kölelerle birlikte bu güzel aileyi kedere boğmuştu: Remi'nin karısı, üç yakışıklı delikanlının ve güzel genç kızın anneleri ölmüştü.

LXXIII
Sainte-Hermine Vikontunun Cenaze Töreni

Sainte-Hermine vikontunun tembul arazisindeki çiftliğinin nasıl kurulduğunu artık bildiğimize göre, hikâyemize kaldığı yerden devam edebiliriz.

Kitab-ı Mukaddes zamanındaki Arapların âdetlerini XIX. yüzyılın başında sürdüren bu ataerkil aileyi gördüklerinde, iki kız kardeşin, Sir James Asplay'in ve René'nin nasıl etkilendiklerini okurlarımıza açıklamamıza gerek yok.

İbrahim Remi'den saygıdeğer değildi; Rebekka Adda'dan güzel değildi; Davud ile Yonatan, Bernard ile Jules'den mağrur değillerdi: Nihayet, çenelerini ayırarak bir aslanı parçalayan Şimşon, Justin'den yiğit ve cesur değildi.

Böylece iki genç kız odalarına, genç adamlar da dairelerine, gördüklerine bizzat şaşırarak ve bu mütevazı yücelik önünde eğilerek döndüler. Ertesi gün Adda, Hélène ile Jane'in geceyi nasıl geçirdiklerini sormaya gelip, babası için genç hanımefendilerin huzuruna çıkma iznini istediğinde, yaşlı adam ciddi ve ağır adımlarla iki genç kızın yanına çıktı. Elinde ufak bir defter vardı ve onlara hesap vermeye gelmişti.

— Küçükhanımlarım, dedi, yirmi dört ila yirmi beş yıllık yokluktan sonra bir borçluyla bir alacaklı arasında yapılması gereken ilk iş, borçlunun borçlu olduğu meblağı bildirip hesap vermesidir.

Genç kızlar şaşakalmış bir halde birbirlerine baktılar.

— Babamız bize bundan hiç bahsetmedi, dedi Hélène. Bir şey düşünecek olsaydı da, sizin ona borçlu olmanızdan ziyade kendisinin size borçlu olduğunu düşünürdü; bu durumda bize tek tavsiyesi, çiftliği satmamız ve satıştan elde edilen geliri sizinle paylaşmamız olurdu.

Remi gülmeye başladı.

— Bu şartları kabul edemem matmazel; küçük hizmetimi saygıdeğer efendime çok pahalıya ödetmek olurdu bu.

Hayır matmazel, çok yorgun değilseniz, servetinizi kendi gözlerinizle görmek için benimle gelin. Kız kardeşiniz hak sahibi olarak size eşlik eder; eğer o iki beyefendinin hazır bulunmasını arzu ederseniz de size mümkün mertebe çok sayıda şahidin önünde hesap vermekten mutlu olurum.

İki kız kardeş birbirlerine danıştılar ve meselenin kendi aralarında halledilmesi gerektiği görüşüne vardılar. Bu iyi yürekli hizmetkâra karşı büyük bir yakınlık besliyorlardı ve nişanlandıklarında artık kendileri için bir yabancı olmayacak bir erkeğin, bu adama göstermek istedikleri cömertliğe karşı çıkmasından çekiniyorlardı.

— Yalnız gideriz saygıdeğer dostum, dedi; sadece bize yolu göstermenizi rica ediyorum.

Yaşlı adam birkaç adım önden yürüdü, sonra küçük bir kapıyı açtı ve iki genç kıza girmelerini işaret etti. Evin belki de taştan yapılmış tek odası olan bu ufak odanın pencerelerinde ızgara şeklinde iç içe geçmiş parmaklıklar vardı ve içinde mobilya niyetine sadece, biri bir kadem diğeri de üç kadem yüksekliğinde, ufak iki metal varil bulunuyordu; her bir varil demir zincirlerle duvara bağlanmıştı ve yine duvara gömülmüş iki demir halkaya geçirilmiş insan boyunda iki demir çubuğa dayanıyordu.

Yaşlı adam cebinden bir anahtar çıkardı, gevşemesiyle kapağın açılmasını sağlayan bir asma kilidi açtı.

Yaşlı adamın eliyle kaldırdığı kapak kenara düştü ve Hélène ile kardeşinin şaşkın bakışları parmak iriliğinde ufak altın külçeleriyle karşı karşıya geldi. İki genç kız birbirlerine şaşkınlık içinde bakarak sarıldılar.

— Küçükhanımlarım, dedi yaşlı adam, bu varilde bir milyondan biraz fazlası olmalı.

Genç kızlar titredi.

— Ama, dedi Hélène, bu kime ait? Bizim olması imkânsız.

— Oysa düpedüz hakikat bu, dedi yaşlı adam: Mülkünüzü yaklaşık yirmi yıldır verimli bir şekilde idare ediyorum: Her yıl aşağı yukarı elli ila elli beş bin frank getirdi; diğerini

hiç saymadım, zaten bunun için hassas terazi lazım; ama konut harcamaları çıkarıldığında dokuz yüz bin franga yakın bir şey olmalı.

İki genç kız birbirine baktı.

Yaşlı adam cebinden ikinci bir anahtar çıkardı ve duvara özenle gömülmüş ikinci varili açtı.

Bu varil de yarısına kadar yakutlar, kızıl yakutlar, gökyakutlar ve zümrütlerle, söylediğimiz gibi Birmanya'da ticarette para olarak kullanılan külçe altınlar ve değerli taşlarla doluydu.

Yaşlı adam kolunu varilin dibine kadar daldırdı ve eliyle bir alev şelalesi çıkardı.

— Bu da ne? diye sordu Hélène. Harun Reşid'in hazinesini mi buldunuz yoksa?

— Hayır! diye cevapladı yaşlı adam, fakat altının nerede olursa olsun ancak ağırlığı değerinde olduğunu, halbuki şu değerli taşların, her ne kadar işlenmemiş de olsalar, Fransa'da iki misli fiyata gideceğini düşündüm. Bu ülkedeki rayice göre burada yaklaşık üç yüz bin franklık taş var.

— Sözü nereye getirmek istiyorsunuz peki? diye sordu Hélène gülümseyerek, zira Jane, dış ayrıntılara ilgi göstermeksizin, bütünüyle düşüncelerine dalmış bir halde dinliyordu.

— Size şunu demek istiyorum, sevgili hanımefendilerim: bu toprak, insanlar, hayvanlar, çiftliğin ürünleri nasıl size aitse, bu altınlar ve taşlar da size aittir.

— Dostum, dedi Hélène, sizinle babam arasındaki anlaşmayı biliyorum. Sizden ayrılırken, "Remi, mademki burada kalmak istiyorsunuz, sizi burada bırakıyorum; size sunabileceğim azıcık kaynağa uygun bir ev yapın; ben ya da ailemden hak sahibi biri buraya döndüğünde, her şeyi eşit paylaşırsınız," demişti size. Ne yazık ki sevgili Remi, bu paylaşımı babamın yerine sizden istemeye gelen mirasçı benim: Sahip olduğunuz her şeyin yarısı kız kardeşime ve bana aittir, fakat diğer yarısı da sizindir.

Yaşlı adamın yanaklarından yaşlar döküldü.

— Hayır! dedi, hayır, saygıdeğer babanız bunu kastetmiş olamaz ya da bu anlaşmayı benimle yaptığında, bu çiftliğin böyle zenginleşeceğine inanmıyordu. Bilin ki bizler zavallı çiftçileriz, hizmetinizde geçinmemize izin vermeyi sürdürürseniz ve çocuklarımla torunlarıma babalarından kalanı intikal ettirmek isterseniz fazlasıyla seviniriz.

Hélène, Remi'ye tam karşıdan ve ciddi bir ifadeyle baktı:

— Remi, dedi, bize fazla cömert davranırsanız kendi çocuklarınıza adaletsizlik edeceğinizi unutuyorsunuz. Çocuklarınız da sizin gibi çalıştılar, doğru, sizin kadar çalışmadılar, fakat yaşları ve kuvvetleri elverdiğince ortak servetimiz için çalıştılar; onların haklarını korumayı ve saklı tutmayı ben üstleniyorum!

Remi ısrar etmeyi denedi; fakat o anda çan sesi öğle yemeğini haber verdi, yani bir Çin gonguna vurulan üç darbeyle sofranın hazır olduğu bildirildi.

Hélène önce Jane'i dışarı çıkardı ve Remi'nin koluna girdi.

Remi kapıyı ardından kapattı ve üçü birlikte aşağı indiler.

Bir kral sofrası böyle ihtişamlı olmamıştır: Hint tavuskuşları, altuni Çin sülünleri, Birmanya beç tavukları masada tüylerinin harikulade yelpazelerini açmışlardı; yemişlere gelince en leziz meyvelerin hepsi bir araya gelmişti: Mangolar, guavalar, iri iri muzlar, ananaslar, durianlar, avokadolar, ekmekağacı yemişleri ve *jamerose*'lar vardı; latanya palmiyesi şarabı ve greyfrut suyundan başka içecek yoktu. Çok derinlere gömülmüş bu içecekler, buz gibi likör serinliğindeydi.

Çiftlikte hiç meyve ağacı olmadığından, üç kardeş bir gün önce akşam sözleşmiş ve tarıma açılmış toprakların etrafında bir kuşak oluşturan ormandan bu meyveleri toplamaya gitmişlerdi. Sadece nehrin kıyısında bulunan man-

goları toplamak için iki fersah yukarı çıkan Justin, Sittang kıyısındaki balta girmemiş ormanda çok sayıda kaplan izi görmüştü.

Bu haber üzerine, coşkuya kapılan beş genç birkaç gün içinde bir kaplan avına çıkma kararı aldı; hanımların avcılarla birlikte gelebilmesi için filleri de alacaklardı.

Bu son öneriyi Jane getirmiş ve oybirliğiyle kabul edilmişti; ancak Hélène ona hüzünle bakmış ve şöyle mırıldanmıştı:

— Zavallı kardeşim!

Gerçekten de Jane'in çok cesur olduğu söylenemezdi; fakat hiçbir şey onu, René'nin bu korkunç ava tek başına gitmesi ve üç dört gün boyunca onu görmeden endişe içinde beklemek kadar ürkütmüyordu.

René onu vazgeçirmeye çalıştı, ama sadece ikna edemeden üzmekle yetindi. O zaman Hélène, bir tek sözüyle, bu avı başka bir zamana erteledi. Vikontun naaşının bugün yarın gelmesi bekleniyordu ve zevkleri düşünmeden önce cenaze töreninin yapılması gerekiyordu.

Sofradan kalkarken Hélène, Sir James ile René'yi yanına çağırdı; onlara aralarında olup biteni ve yaşlı adamın ısrarlarına rağmen babasıyla yaptıkları anlaşmaya uyulmasını dayattığını anlattı. İkisi de genç kızın kararını onayladı.

— Böylelikle, dedi Hélène gülümseyerek, Jane de hiç farkına varmadan mirasçı oldu, zira konuşmamızın tek kelimesini bile duymadı; olsun, zira bu ıssız yerde ona bir koca bulmak kolay olmayacak.

— Sizin gibi tedbirli davranması ve Avrupa'dan bir tane getirmesi gerekirdi, sevgili Hélène, dedi Sir James.

Gözleri René'ye çevrildi, ama genç adam hiç renk vermedi ve dudaklarında sevinçten ziyade hüznü yansıtan belli belirsiz bir tebessüm şekillendi.

O anda dikkatleri üç kardeşin giriştiği bir iş tarafından dağıtıldı.

Muhteşem bir baobap ağacının gölgesine, ırmağa dökülecek bir su yolu açmak niyetiyle bir havuz kazıyorlardı.

Havuz kazıldıktan sonra, yönü değiştirilen su yolu iki genç kız için harika bir banyo olacaktı, suya girmek için evin dışına yüz adım atmaları yetecekti.

Bu mükemmel ailenin bütün meşgalesi, konuklarını rahat ettirmekti.

Eve döndüklerinde, üç genç, Jane'i kapıda oturmuş, iki küçük Birman atını terbiye eden Adda'ya dalgın dalgın bakar halde gördüler. Bu atlar Hélène ile Jane'in gezintileri içindi.

Pegu'da oldukça farklı iki at ırkı vardır: Aşağı Pegu'nun atları Arakan'dan Tenasserim'e kadar uzanan su basmış ve bataklık zeminde yaşarlar. İravadi'nin sayısız kolları tarafından oluşturulmuş deltanın içinde kalındığı müddetçe, ufak yapılı ve çelimsiz atlar bulunur; fakat Henzada'nın kuru arazilerine ulaşılır ulaşılmaz, kısa boylu, fakat zarif ve yorulmak bilmez bir at ırkına rastlanır.

Kaldı ki Birmanya'da önemli şahsiyetlerin binek hayvanı fildir; kısa mesafeler kateden eski tarz arabayı mandalar ya da sığırlar çeker. Dolayısıyla at bir lükstür.

Çiftlikte beş altı at vardı; fakat onlara sadece delikanlılar ve Adda biniyordu; başka hiç kimse onları kullanmaya kalkışmıyordu; daha doğru bir ifadeyle, onlara binmeye kimse cesaret edemiyordu.

Avrupalı kadınların eyerlerinden habersiz olan yarı vahşi Adda, erkekler gibi at biniyordu; eteği hayli dar ve yandan açık olduğundan, ayak bileğine kadar inen bir içdonu giyiyordu. Atın bütün hareketlerine uyan esnek ve korsesiz bedeni ve rüzgâra savurduğu saçlarıyla, Phaedra'nın bahsettiği, uçuşan saç örgüleriyle Teselya silahlarının üzerine koşarak giden o Teselya kadınlarını* hatırlatıyordu.

---

* Euripides, *Hippolytus*, d. 220-221: "Sesimin av köpeklerini hırpalamasına ve elimde sivri bir kargıyla, Teselya mızrağını saçlarım boyunca fırlatmaya can atıyorum!" (Fr.e.n.)

İki genç kız güzel ev sahibelerinin manevralarına gerçekten hayran kaldılar, fakat ata asla aynı şekilde binmeyeceklerini söylediler.

Adda bunun önemli olmadığını, René'nin ya da James'in bir Fransız eyeri çizeceğini ve marangoz kardeşinin de bunu imal edeceğini söyledi.

O anda ormandan bir fil, dört at ve on kadar adamın oluşturduğu bir konvoyun çıktığı görüldü.

Filin üzeri kara bir çarşafla örtülmüştü.

Bu haber üzerine, özellikle de evin üstündeki damköşküne çıktıktan sonra, bu gelenin babalarının naaşı olduğu konusunda iki genç kızın kuşkusu kalmadı.

Herkesin toplanması için gong çalındı, sonra kapılar açıldı ve cenaze konvoyu beklendi. Tabutu taşıyan fil avluya girince, iki genç kız diz çöktü, herkes de onlar gibi yaptı.

Cenazenin bütün ayrıntılarıyla uğraşmayı üstlenmiş olan Pegu *shabunder*'inin aklına, iki Cizvit misyonerine, yırtıcı hayvanlarla dolu bu kadar tehlikeli bir ormandan geçmek için bu muhafızlardan ve bu ulaşım imkânından istifade etmelerini önerme fikri gelmişti.

Misyonerler öneriyi kabul etmiş ve bunun karşılığında Sainte-Hermine vikontunun tabutu başında cenaze duası yapmayı teklif etmişlerdi.

Tabut şapele taşındı. Mum olmadığından, yirmi dört saat boyunca reçineli odunlar yakıldı.

Sonra, cenaze ayini mümkün olan en görkemli şekilde yapıldı.

Nihayet Vikont'un naaşı Havva'nın gömülü olduğu yerin yanına defnedildi.

Birkaç gün boyunca bütün koloni bu şiddetli ve erken ölüm hatırasının verdiği hüzne gömüldü.

Jane birkaç gün boyunca kendisine neden ağladığı sorulmadan istediği kadar ağlayabildi.

Ertesi gün iki Cizvit Çin'e doğru yollarına devam ettiler.

LXXIV
Kaplanlar ve Filler

Sainte-Hermine vikontunun cenaze törenini izleyen günlerde, gençler yeni eğlence partilerine kalkışmamaya ve planladıkları keyifli avdan söz etmemeye büyük bir özen gösterdiler.

Hatırlayacağımız gibi, Justin'in Sittang kıyısında mango toplamaya gittiği sırada, çok sayıda iz gördüğü yerde bir kaplan avı planlanmıştı; fakat fillerin yardımıyla düzenlenmesi gereken bu av için bazı hazırlıklar yapmak gerekiyordu.

Marangoz Jules ağaçtan, bir metre yüksekliğinde, dört beş kişi alabilecek *houdat*'lar* yapmalıydı; çilingir Bernard ise Bengal'de yabandomuzu avında kullanılanlara benzeyen beş altı mızrak hazırlamalıydı.

Kaldı ki René fillerle kurduğu iyi ilişkiyi sürekli geliştirmişti. Ömer ile Ali'yi –iki kalınderiliye bu isimleri vermişti– her gün ahırlarından bizzat çıkarıyordu.

Kendini onlara teslim ediyor, onu hortumlarıyla kaldırmalarına izin veriyordu; dizlerini bükmelerini istiyor ve dizlerine basarak kocaman sırtlarına çıkıyordu; sonra da onu tekrar yere indiriyorlardı. Onları çağırdığında, her biri kendi ismini duyarak geliyordu; nihayet, onları istediği gibi tahrik ediyor ya da sakinleştiriyordu ve hiçbiri aldığı emre itaatsizlik etmiyordu.

Sekiz ila on gün sonra, *houdat*'lar ve mızraklar hazırlanmıştı.

Birkaç gün daha beklediler.

Sonunda bizzat Jane:

— Mösyö René, ya şu kaplan avınızdan ne haber? dedi.

René Jane'e ve ablasına doğru eğildi ve:

— Her şey sizin talimatınıza göre düzenlenir hanımlar, dedi.

---

* "Nacelle" (balon sepeti); daha aşağıda, *panelle*: Hindistan'da kullanılan yuvarlak karınlı toprak ya da madenî oturak. (Fr.e.n.)

Av için bir sonraki pazar gününde karar kılındı; ava çıkılacak yer en fazla iki saatlik bir mesafedeydi; yalnız, saat altıda gündoğumuyla birlikte varmak için sabahın dördünde yola çıkmak gerekiyordu.

Ertesi pazar sabahın dördünde herkes hazırdı. Önce *houdat*'lar, fillerin sırtlarına ve karınlarına dolanan kalın zincirlerle bağlanarak sağlama alındı. *Houdat*'ların etrafına içinde cephane ve erzak bulunan sandıklar ve su dolu *panelle*'ler bağlandı. Sonra silahlar kontrol edildi.

Justin ile kardeşlerinde sadece süngülü tüfekler vardı.

René Justin'e tek atımlık yivli karabinasını verdi. Hediye etmeyi düşündüğünü söylemeksizin ona birçok kez bu tüfekle atış yaptırmıştı; Justin de bu silahın hedefi hep tutturmasına çok sevinmişti.

Şöyle bölündüler.

Justin ata bindi; Sir James, Jules, Hélène Ömer'e bindiler; Jane, Bernard ve René Ali'yi kendilerine ayırmışlardı. Her *houdat*'nın içinde bir şemsiye taşıyıcısı için yer vardı. Sir James, Jules'e iki Manton tüfeğinden birini ödünç verdi; birini de Bernard'a vermek istedi, ama Bernard bu silahı hiç kullanmadığı cevabını verdi.

Fransa'da *cornac*, Hindistan'da da *mahut* diye bilinen fil bakıcıları fillerin başları üzerine yerleştiler; kulaklar da zırhları oluyordu. Her birine, hayvanlarını yürütmek için kullanmaya alışık oldukları demir çengeller yerine, hem bu amaçla hem de kendilerini savunmak için kullanacakları mızraklar verildi.

Bir kaza olur korkusuyla çağırmak istemedikleri on iki kışkışçı kendiliklerinden gelmek istemişti; onları, bir süngülü tüfek ve boa yılanını tek darbede kesmiş olan meşhur borda kılıcından başka silah istememiş olan François yönlendiriyor ve komuta ediyordu.

Kaplanlardan nefret etmek üzere yetiştirilmiş bir düzine kadar köpek serbestçe iz sürüyordu.

Kalküta civarlarında bu ava birçok kez katılmış olan Sir Jaṃes, seferin yöneticisi olarak seçildi.

Hemen hemen hiçbir şeyle karşılaşılmadan iki fersah kadar gidildi. Sonunda Justin'in izleri görmüş olduğu sık ormana varıldı. Köpekler endişelilerdi, filler de hortumlarını kaldırarak yürüyorlardı; Justin'in atı, altındaki toprağı eşeliyor, beklenmedik hamleler yapıyor, kulaklarını dikiyor ve havayı kokluyordu. François adamlarını teşvik etti, fakat onlara örnek olmasına rağmen, sık ormanlığa girmekte tereddüt ediyorlardı.

O zaman çağırdığı köpekler, ormana gözüpekçe daldılar.

— Dikkat! diye bağırdı Sir James, kaplan uzakta değil.

Daha sözünü bitirmemişti ki köpeklerden biri bir tehlike çığlığı attı.

Hemen ardından boğuk ve derin bir kükreme işitildi.

Aslanın boğuk sesini ve kaplanın kükremesini işitmemiş biri, doğanın en korkunç iki sesini işitmemiş demektir. Bu ses, bedenimizin işitme kanallarından değil, derimizin tüm gözeneklerinden girer.

Ormanın farklı yerlerinde benzer iki üç kükreme daha yankılandı; kaplanın yalnız olmadığını gösteriyordu bu.

Tüfeklerin dolduruluşu, sonra da bütün köpeklerin havlaması duyuldu; bu sefer hayvanı artık sadece hissetmiyor, görüyorlardı da.

— Kaplan sizin! diye haykırdı François.

Aynı anda, bir fişek çabukluğu ve bütün azametiyle muhteşem bir kralı andıran bir kaplanın ormanın dışına sıçradığı görüldü.

İlk sıçrayışında yirmi metrelik bir alanı aştı ve ormanlığın yedi sekiz kadem uzağına düştü; fakat, âdeta yere değmeye ihtiyacı yokmuş gibi ya da yere değer değmez bir yay onu fırlatıyormuş gibi, tekrar sıçradı ve dalların arasından yine ormana daldı.

Bütün hayvanlar gözle görülür bir endişeye kapıldılar; Justin'in atı ise ürküntüden ziyade öfke gösterdi. Hayvanın

beliriverdiği kısa süre boyunca buhar çıkaran burun deliklerini uzattı ve ona iki gözünden şimşekler savurdu. Dizginleri ona engel olmasa, âdeta dişe diş dövüşmek için atılacaktı.

Bütün gözler başı açık, göğsü yarı çıplak, kollarını dirseğine kadar sıyırmış ve bir eliyle atının dizginini diğeriyle de mızrağını tutan, Nümidyalı bir atlı gibi görünen Justin'e çevrilmişti ki, aniden, kışkışçıların çığlıkları, manda boynuzundan boruların gürültüsü ve köpek havlamalarıyla huzursuzlanan ikinci bir kaplan ormandan çıktı; ilki gibi sıçramamıştı, kaçmakta olan bir hayvan gibi karnını yere sürterek kayıyordu.

Ormandan on adım çıktığında, fillerle karşı karşıya kaldı ve kaplanların hamle yapmadan önceki alışkanlıklarıyla âdeta zeminle bütünleşti.

Korkuya kapılan genç kızlar "Kaplan! Kaplan!" diye bağırıyorlardı. Filler savunmaya geçti; avcılar tam ateş açacaklardı ki, Justin'le atının şimşek gibi bir hızla geçtiğini gördüler.

İyice afallayan kaplanın iki adım ötesine gelen Justin bir nara attı, atını dört kadem yükseğe kaldırdı ve yırtıcı hayvanın üzerinden geçerken kolunun bütün kuvvetiyle mızrağını fırlatarak onu yere çiviledi.

Sonra, üç dört adım sonunda atını birden durdurarak:

— Şimdi sıra sizde beyler, dedi; ben işimi hallettim, bu bana yeter.

Ve atıyla birlikte fillerin arkasında yerini aldı.

Kaplan korkunç bir şekilde kükredi, ayaklarının üzerinde doğrulmak için müthiş bir çaba gösterdi, fakat demir bir yay gibi atılmış olan mızrak kaburgalarını baştan aşağı delmekle kalmamış, zemine de beş altı karış kadar gömülmüştü; öyle ki, ayaklarının üzerinde doğrulan kaplanın vücudunda mızrağın demirinden ziyade ağaç sapı bulunuyordu.

O sırada zavallı hayvan kudurur gibi oldu, kendi üzerinde döndü, mızrağın sapını dişleriyle kavradı ve kırdı.

Fakat bu son çabası olmuştu; uzun bir inilti çıkardı, kan kustu ve hâlâ yere çivilenmiş bir halde son nefesini verdi.

Hayvanın son iniltisi bir intikam çağrısı olmasa da bir dövüş çağrısıymış gibi, ilk kaplan her biri yirmi adımlık iki sıçramayla altmış adım ötede tekrar belirdi; avcılara o kadar yaklaşmıştı ki canının istediği filin üzerine sıçramak için üçüncü bir hamlesi yetecekti.

Fakat buna zamanı olmadı; ikinci sıçramasında toprağa değer değmez iki el tüfek atışı aynı anda duyuldu.

Kaplan yuvarlandı.

Onu yandan gören Sir James, mermiyi omuz boşluğuna yerleştirmişti.

Cepheden gören René ise alnını dağıtmıştı.

Kaplan anında ölmüştü.

Aynı anda, az önce işittikleri patlama sesinin etkisine kapılmış gibi görünen üç kaplan daha tüyler ürpertici kükremelerle ormandan fırladılar; fakat az önce olanları görmüş ve bir saniye bile dururlarsa avcıların bu andan istifade ederek onlara ateş açacağından çekinir gibi, dövüşmek zorunda oldukları düşmanı tanımak için daireler çizmeye başladılar.

Avcılar boş yere ateş açmayacak kadar tecrübeliydiler. Kaplanların fırıl fırıl dönüşlerinin son bulmasını beklediler.

Birkaç saniye sonra, iki kaplanın biri René'nin filine doğru atılırken, ezilmemek için kendini kenarda tutmaya özen gösterdi.

O arada René'nin tabancalarından birini aşağı yöneltip ateş açacak vakti oldu, fakat mermi hayvanı budundan vurarak hafif bir yara açtı ve kudurganlığını daha da artırdı. Alev alev yanan gözleriyle ağzından ateşler saçarak pençelerini dev hayvanın böğrüne uzattı ve *houdat*'ya kadar tırmanmayı denedi; fakat fil ani bir vücut hareketiyle onu kendinden iki üç adım ileri fırlattı. René bu fırsattan yararlanarak tabancasıyla ikinci kez ateş etti ve hayvanı boynundan vurdu. Fil kaplana doğru, yüksekte tuttuğu hortumunu korumaya alarak ve kocaman ayaklarıyla onu ezmeye

çalışarak yürüdü; fakat kaplan tekrar filin göğsüne atılarak tehlikeyi savuşturdu. Karşı tarafta bulunan Bernard hayvanı görüş alanına almak için boşuna çabalıyordu; René'nin tehlikesiyle kendisininkinden daha fazla ilgilenen Jane ise *houdat*'dan dışarı sarkıyordu. Neyse ki, avcıların görüş alanından çıktığı sırada kaplanın bir bacağını pençesinin altına kıstıran fil, doğanın onu donattığı mızrağını hayvanın göğsüne soktu. Kaplanın pençesi gevşedi ve düştü. Yere düşer düşmez de fil ayağını üzerine koyarak onu ezdi.

O sırada Sir James, Hélène ve Jules, az önce Jane, Bernard ve René'nin atlattıkları tehlikeden de büyük bir tehlikeyle karşı karşıyaydılar. Kaplanlardan biri fillerine cepheden saldırdığı esnada, diğeri de ters taraftan gelip sırtına sıçramış ve oraya tutunmuştu. Neyse ki, bu konumuyla René'ye sol böğrünü açmaktaydı. René nişan aldı, ateş etti ve bir kurşunla kalbini deldi.

Önce tuttuğunu bırakmayan kaplan kendi üzerinde kıvrıldı, yarasını ısırdı ve düştü.

Öteki kaplanın başı iki genç kızın büyüğüne bir iki kadem uzaktaydı ki Sir James nişan almadan çiftesiyle ateş etti. Daha önce iki yara açılmış olan noktaya kurşunlar, sıkılar ve alevler yağdı. Kaplan yıldırımla çarpılmış gibi düştü.

Rahat bir soluk aldılar.

Beş kaplan öldürülmüştü.

François'nın kışkışçıları ve köpekler ormandan hep beraber çıktılar; kışkışçılarda iki adam eksikti: Birinin kafası ezilmişti; ormandan çıkmadan az önce kaplanlar tarafından öldürülen diğerinin ise göğsü parçalanmıştı. Ölümleri o kadar çabuk olmuştu ki bir çığlık bile atamamışlardı ya da bu çığlığı atabilmiş olsalar bile, hortumların çıkardığı gürültü, köpek havlamaları ve diğer kışkışçıların bağırtıları arasında kaybolmuştu.

Ama en fazla kırk elli adım mesafede toprağın üzerinde uzanmış yatan beş kaplanı görünce, ölen iki arkadaşlarını

unuttular. Kaplan avı çılgınlığı Bengalliler ve Birmanlar için, beş kaplan ölüsünün iki insan ölüsüne oranla daha değerli olacağı ölçüde şiddetlidir.

Fillere gelince, ikisi de yaralıydı, fakat yaraları ciddi değildi.

Sedyelere konulan ölüler eve götürüldü.

Justin'in atının bir benzeri olan ufak Birman atının üzerindeki Adda konvoyun önüne çıktı, sonra da dört yabancının ve kardeşlerinin sağ salim döndüklerini bildirmek için atını dörtnala sürdü.

Ömer ve Ali adlarındaki filler iki kız kardeş nezdinde yeni haklar kazanmışlardı.

Bu yüzden Hélène bu hayvanları çiftliğine almak istedi: Bu üstün zekâlarını evin bekçiliği ve korunması için kullanacaklardı. René iki kız kardeşe o andan itibaren iki file kendi malları gibi bakabileceklerini söyledi; *shabunder* aracılığıyla fillerin sahipleriyle anlaşmaya çalışıyordu.

Akşama Jane ateşlendi; bu rahatsızlığı günün yorgunluğuna bağladılar. Ablası yanından ayrılmadı.

René ve Sir James baş başa bir sohbete daldılar.

Jane'in durumunu öğrenmek için çağırdıkları Adda, odaya yaklaşırken hıçkırıklar duyduğunu, saygısızlık etmemek için de içeri girmediğini söylüyordu.

René'nin iki kız kardeşin, daha ziyade de Jane'in kederine gösterdiği ilgiyi gören James –zira Adda sadece onun ağladığını söylüyordu– bu hüznün sebebini öğrenip ertesi gün René'ye açıklama sözü verdi.

Bu kavurucu bölgede, gecelerin serinliği harikuladeydi. İki genç adam gece saat bire kadar gezindiler; Jane'in odasındaki tül perdelerin ardından, buğuda yitip giden bir yıldız gibi titreşen mumu gördüler.

René bütün bilimleri biraz araştırdığı gibi, bir dövüş sonrasında ya da özel durumlarda cerrahlığın ve tıbbın da kendisine hiç yabancı olmadığını kanıtlamıştı.

Ertesi gün Sir James'in Hélène adına ondan gitgide daha fazla ıstırap çeken Jane'i ziyaret etmesi ricasında bulunmasıyla da şaşırmaktan ziyade hüzünlenmişti.

Genç adamla iki kız kardeş arasındaki yakınlıktan sonra, René'nin bu daveti reddetmesi gülünç olurdu.

Muhtemelen Jane René'yle yalnız görüşmek istediğini söylemişti, zira René Hélène'e kendisine kız kardeşinin yanına kadar eşlik etmesini rica ettiğinde, Hélène orada bulunmasının görüşmenin mahremiyetini bozacağını düşündüğünü söyledi.

Dolayısıyla René odaya tek başına çıktı, hafifçe kapıyı tıklattı; titrek bir ses:

— Girin, dedi.

LXXV
Jane'in Hastalığı

Jane bir koltuğa uzanmıştı; karanlığın serinliği muhafaza etmesi ve panjurlar arasından biraz esinti girmesi için odanın bütün jaluzileri kapalıydı.

René'nin girdiğini gören Jane yerinden kalktı ve ona elini uzattı.

— Beni görmeyi arzu etmişsiniz sevgili kardeşim, dedi René Jane'e; geldim işte.

Jane ona koltuğun başucunda duran sandalyeyi gösterdi ve yorgunlukla içini çekerek tekrar yerine uzandı.

— Dün, dedi Jane, çiftliğe dönerken, ablam bize bu kadar büyük hizmetlerde bulunmuş olan iki gözüpek hayvanı sahiplenme arzusunu ifade ettiğinde, siz de bu hayvanları kendi malımız gibi görmemizi söyledikten sonra, birkaç gün içinde bizden ayrılma arzunuzu dile getirdiniz.

— Doğru, dedi René, kesinlikle gitmek zorundayım. Kaptanımdan sadece sizi buraya getirmek ve yerleştirmek

için gereken zaman kadar özel bir izin aldım. Artık görevimi yerine getirdim. Tanrı'ya şükür! Ablanız ve siz çiftliğinize sağ salim vardınız. Ablanız beklediği hamiyi buldu; Çin'e veya Tibet'e giderken buradan geçen ilk rahip onları evlendirecektir.

— Mesele de bu zaten, dedi Jane, ablam evlilik törenine katılmanız için kalmanızı arzu ediyordu.

René Jane'e mahzun mahzun baktı ve elini iki elinin arasına alarak:

— Siz bir meleksiniz Jane, dedi, size olur diyebilmek için bana çok daha güçlü sebepler gerek.

— Demek beni reddediyorsunuz? diye sordu Jane içini çekerek.

— Böyle gerekiyor, dedi René.

— Gidişinizin gerçek nedenini bana söylemediğinizi itiraf edin.

René Jane'in yüzüne baktı.

— Ne olursa olsun söylememi istiyor musunuz? diye sordu.

— Ne olursa olsun, evet, diye cevapladı Jane, bunu istiyorum; gerçek bazen çok acıdır, ama neredeyse daima her şeyin devasıdır. Sizi dinliyorum!

— Jane, dedi René, metanetini korumaya çalışarak; sizin bahtsızlığınız beni sevmeniz.

Jane bir çığlık attı.

— Benim bahtsızlığım da, diye ekledi René, sizin olamamam.

Jane yüzünü elleriyle sakladı ve hıçkırıklara boğuldu.

— Bunları size söylememeyi isterdim Jane, dedi René, fakat dürüst bir insan olarak böyle davranmam gerektiğine inanıyorum.

— İyi o zaman, dedi Jane, beni bırakıp gidin.

— Hayır, dedi René, sizi böyle bırakıp gitmeyeceğim, bizi ayıran sebebi öğreneceksiniz ve hem benim hem kendinizin yargıcı olacaksınız.

— René, dedi Jane, gösterdiğim zafiyete bakın, bunu inkâr etme gücünü bile bulamadım; bizim aramızda, evlenmemizde, aşılmaz bir engel olduğunu söylüyorsunuz. Bitirin sözünüzü! Yarayı açtınız, şimdi de dağlayın.

— Bırakın da size bir cerrahın sert elleriyle değil, bir kardeşin yumuşak elleriyle dokunayım Jane: Bir örtünün yırtıldığını ve benden gizlemek istediğiniz şeyi o yırtıktan görmüş olduğumu unutun. İki elinizi ellerime koyun, başınızı omzuma koyun. Beni artık sevmemenizi istemiyorum Jane, Tanrı saklasın! Beni sadece farklı bir şekilde sevmenizi istiyorum. Siz '88'de doğdunuz sevgili dostum; siz iki yaşınızdayken, ailenize, babanızla sefere çıkmak ve ondan denizciliği öğrenmek için Hector de Sainte-Hermine adında genç bir akraba katılmıştı: O, babanızın ağabeyi Sainte-Hermine kontunun üçüncü oğluydu. Siz onu hatırlamıyorsanız, ablanız Hélène kesinlikle hatırlayacaktır.

— Ben de hatırlıyorum, dedi Jane, ama bu genç adam ve bizi birbirimizden ayıran o aşılmaz engel arasında ne gibi bir bağlantı var?

— Bırakın da size her şeyi anlatayım, Jane, zira bitirdiğimde, dürüstlüğüm konusunda içinizde hiçbir kuşku kalmayacak.

Babanızla yola çıkan çocuk üç deniz yolculuğu yaptı ve tam denizcilikten zevk almaya başlıyordu ki devrim patlak verdi ve 1792 sonuna doğru babası onu yanına çağırdı. Gidişini hatırlıyor olmalısınız, zira kederli olmuştu, çok gözyaşı dökülmüştü; küçük eşim diye adlandırdığı sizden ayrılamıyordu.

Jane'in beyninde bir şimşek çaktı.

— İmkânsız, diye haykırdı, René'ye şaşırmış bir halde bakarak.

— Hector baba, evine döndüğünde, diye ekledi René durmaksızın ve Jane'in şaşkınlığını fark eder görünmeksizin, babasının başının kesilişini, büyük ağabeyinin kurşuna

dizilişini, ikinci ağabeyinin giyotine gidişini gördü. Verdiği sözlere sadık kalarak aynı yola baş koydu. Sonra barış oldu; her şey bitti zannedildi, Hector gözlerini açıp etrafına bakabildi, sevebildi ve umabildi.

— Ve Matmazel de Sourdis'i sevdi, dedi Jane, soğuk bir ifadeyle.

— Ve Matmazel de Sourdis'i sevdi, diye tekrarladı René.

— Peki öyleyse ne oldu? diye sordu Jane. Evlilik sözleşmesini imzalama anında hiç kimse bir anlam veremeden nasıl ortadan kayboldu? Ona ne oldu? Nerede o?

— Sözleşmenin imzalanacağı sırada, arkadaşlarından biri gelerek, onu, verdiği bir sözü yerine getirmesi için uyardı; bir kez söz vermişti, bu sözü tutmamaktansa mutluluğu yitirmeyi ve yaşamını tehlikeye atmayı tercih etti. Evlilik sözleşmesini imzalayacağı kalemi attı, görülmeden salondan ayrıldı, ölmüş babasının ve iki ağabeyinin onu çağıran seslerine koştu. Yakalandı ve güçlü bir koruyucu sayesinde, kendi istediği gibi kurşuna dizilmek yerine üç yıl Temple Hapishanesi'nde kaldı.* Üç yılın sonunda, onu ölü zanneden imparator, hâlâ hayatta olduğunu öğrendi; fakat kendisine başkaldırma cüretini göstermiş bir adam için üç yıl hapsin yeterince ağır bir ceza olmadığını düşünerek onu hiçbir terfi ümidi olmayan bir er olarak hizmet vermeye mahkûm etti.

Askerliğe donanmada babanızın emri altında başlamış olan Hector, tekrar oraya dönme talebinde bulundu. Ona bütün özgürlükleri verildi.

Gönüllü donanmada devlet donanmasından daha az sıkıntıyla karşılaşacağını düşünen Hector, Saint-Malo'ya gitti ve *Le Revenant* şalopasında Surcouf'un emrinde çalışmaya başladı.

---

* *Moniteur Universel*'deki versiyonu koruyoruz, fakat XLVII. Bölüm İnfaz'da Büyük Manastır'dan söz edilir. (Fr.e.n.)

Ablanız ve babanızla yolculuk ettiğiniz *Standard*'la *Le Revenant*'ın hangi tesadüf sonucunda karşılaştıklarını biliyorsunuz. Çatışmayı gördünüz; babanız da orada öldü.

Söylediğim gibi Hector, Surcouf'un mürettebatına katılmıştı. Sainte-Hermine vikontundan söz edildiğini duydu. Kontun öldüğünü gördü, babanızın cesedinin denize atılmaması arzunuzu duydu; Surcouf'a ısrar etti ve naaşı gemide bekletti; ayrıca Surcouf gittiğiniz yere kadar size eşlik etmesine ve çiftliğinize yerleştiğinizi görmeden ablanızın ve sizin yanınızdan ayrılmamasına izin verdi.

Artık her şeyi biliyorsunuz sevgili Jane. Size daha fazlasını söylememe gerek yok; fakat bu büyük sırrımı ablanıza bile söylememeniz gerekiyor.

Denizciliğin temel ilkelerini babanızın emri altında öğrenen, '92'de ailesinin yanına çağrıldığı için sizin yanınızdan derin bir kederle ayrılan o çocuk; babasının başının kesilişini, ağabeyinin kurşuna dizilişini, ikinci ağabeyinin giyotine gidişini gören, ailesinin yaşadığı korkunç yazgılara rağmen onlarla aynı yola atılan, savaşın bittiğini zannederek Matmazel de Sourdis'e aşkını itiraf eden, bu kadar yankı uyandıracak şekilde bozulan evliliği yüzünden o kadından başka hiçbir kadına asla ait olmamak için yemin eden, elinde silahla yakalanan, kurşuna dizilmek yerine üç yıl Temple'a hapsedilen, en nihayetinde de imparator tarafından, kara ordusunda er ya da donanmada tayfa olması koşuluyla hayatı bağışlanan o genç adam sevgili Jane, Sainte-Hermine kontu, kuzeniniz benim!

Ve Jane'in koltuğu önünde diz çökerek iki elini tuttu; bu elleri öpücüklere ve gözyaşlarına boğdu.

— Şimdi, dedi René, artık kendiniz karar verin: Dürüst bir erkeğin yapması gerekenlere gölge düşürmeden Matmazel de Sourdis'ten başka bir kadının kocası olabilir miyim?

Jane boğuk bir hıçkırık attı, kollarını kuzeninin boynuna doladı, buz gibi dudaklarıyla alnına bir öpücük kondurdu ve bayıldı.

LXXVI
Mühlet

Jane'in bayıldığını görünce René'nin ilk tepkisi cebinden, koklatmak için bir şişe İngiliz tuzu çıkarmak olmuştu; fakat hemen, onu kendine getirmenin, acısını da geri getireceğini ve nasıl ki gün gücünü gecenin karanlıklarından ve sabahın gözyaşlarından alırsa, onun da uyandığı vakit ihtiyaç duyacağı enerjiyi melekeleri uyuşunca tekrar toplayacağını düşünerek doğayı kendi güçleriyle baş başa bıraktı.

Nitekim Jane kısa bir süre sonra içini çekerek kendine gelmek üzere olduğunu belli etti; René, kıza yaslandığından, ölümle yaşam arasında kaç kalp atışı olduğunu sayabildi. Jane sonunda gözlerini açtı; nerede olduğunu hâlâ bilmiyordu:

— Ne kadar iyiyim! diye mırıldandı.

René hiç cevap vermedi; onu kendine gelirken karşılaştığı ilk bulanık parıltılarından yoksun bırakmanın henüz zamanı değildi; aksine, ne ölüm ne yaşam olan ve ruhu âdeta bedenin üzerinde asılı bırakan bu belirsiz durumu bir tür manyetizmayla uzatmaya devam etti.

Sonunda tüm düşünceleri tek tek geri geldi, düşünceleriyle birlikte de durumun bilincine vardı. Mutsuzluğu üzerlerine çekmek için hiçbir şey yapmamış kimselerinkine benzeyen ümitsizliği, mahzun ve yumuşaktı ve kısa sürede de kabullenişe dönüştü. Gözlerinden yaşlar akmaya devam etse de, bu yaşlar ilkbaharda bir baltanın istemeden yaraladığı genç bir ağacın özsuyunun akışı gibi sakin ve hıçkırıksızdı. Gözlerini tekrar açıp genç adamı yanında görünce:

— Ah! René, dedi, yanımda kalmışsınız, çok iyisiniz; ama hakkınız var, bu durum sizin için de benim için de böyle sürüp gidemez. Biraz daha burada kalın, sizden güç almama izin verin; akılla iradenin bir araya geldiklerinde yapabildikleri her şeyi yapacağımı göreceksiniz. Sırrınıza gelince, onun için hiç çekinmeyin, ölüler mezarlarına nasıl gömülmüşlerse

o sır da benim kalbimin derinliklerinde kalacak. Ve emin olun René, bütün ıstırabıma rağmen, bütün geçmiş acılarıma rağmen, gelecek bütün acılara rağmen, sizinle karşılaşmamış olmayı hiç istemezdim. Şu anki tüm acılarımı hayatımın sizi görmeden önceki haliyle, sizi artık görmeyeceğim zamanki haliyle karşılaştırdığımda, her yanı kederlerin izini taşıyan şu anki hayatımı, sürdürdüğüm renksiz hayata, sürdüreceğim amaçsız hayata tercih ederim. Odamda hatıranızla baş başa kalacağım. Siz aşağı inin; benim inmeyeceğimi söyleyin, hastalığımın önemli olmadığını söyleyin; biraz rahatsız, yorgun olduğumu söyleyin, hepsi bu, odadan çıkmamamı sizin önerdiğinizi söyleyin; bana birkaç çiçek yollayın, boş bir vaktiniz olursa beni görmeye gelin, benim için yapacağınız her şey için size minnettar kalırım.

— Sözünüzü dinlemeli miyim? diye sordu René, yoksa size rağmen kalıp kendinize gelmeniz için beklemeli miyim?

— Hayır, sözümü dinleyin; size "Gitmeyin," dediğimde, sözüme kulak asmamanız gerekecek.

René yerinden kalktı, kuzininin elini gerçek bir şefkatle öptü, bir an ona hüzünle bakakaldı, kapıya doğru ilerledi, bir daha bakmak için durdu ve çıktı.

Jane'in rahatsızlığının ciddiyetini yalnız Hélène fark etmişti; bunu ne yorgunluğuna, ne de atlatılan tehlikelere bağlıyordu, gerçek sebebi kavramıştı.

Yumuşak ve hoş bir ruhu, fakat coşkudan ziyade soğukluğa meyilli bir kişiliği olan Hélène, kesinlikle bir aşk evliliği yapmıyordu. Sir James'le cemiyet hayatında karşılaşmış ve onda hem ruh, hem soy, hem de gönül asaletini bulmuştu; Sir James onun hoşuna gitmişti, fakat gerçekte Sir James'i mutluluğunu ya da mutsuzluğunu onunla evlenmelerine bağlayacak kadar sevmiyordu. Sir James de hemen hemen onunkine benzer bir duygu taşıyordu; Kalküta'dan tam zamanında, fakat sevdiği kadına kavuşmaya gelen bir âşıktan ziyade, sözünü yerine getiren dürüst bir insan gibi gelmişti.

Kalküta'yla tembul arazisi arasındaki dört ila beş yüz fersahı katettiği dakiklikle, dünya turu da yapabilirdi; fakat dünya turu bittikten sonra Hélène'i bulmasa, buna şaşardı, çünkü ona göre iyi bir ailenin çocuğu olan her kadın, bir centilmen gibi sözünün kölesiydi, fakat bundan ümitsizliğe kapılmazdı; bu iki kalp birbiri için yaratılmıştı, o iki varlık mutlu olmak için yaratılmışlardı.

Ama Jane için aynı şey geçerli değildi. Renkli ve ateşli kişiliği, alev alev yanan kalbiyle sevmeye ve sevilmeye ihtiyacı vardı: Dış görünüşle hiç ilgilenmemişti; René'nin üzerindeki tayfa giysisini hiç dert etmemiş, zengin mi yoksul mu, soylu mu sıradan biri mi olup olmadığını hiç sormamıştı; kendisini öpücüklere boğan bir korsanın kolları arasında çırpındığı sırada ona bir kurtarıcı gibi görünmüştü; peşine bir köpekbalığı takılmış olan ve bütün arkadaşları tarafından kaderine terk edilmiş basit bir tayfa için denize atladığını görmüştü; bütün denizcilerin korkulu rüyası olan bir canavarla dövüştüğünü ve onu alt ettiğini görmüştü; kendisini ve ablasını korumak için Malezyalı korsanlar, kaplanlar, yılanlar ve haydutlarla mücadele etmesini gerektiren bin beş yüz fersahlık bir yolculuğa çıktığını görmüştü; iyiliğiyle karun gibi altın saçtığını görmüştü. Daha fazla ne isteyebilirdi? Üstelik genç, yakışıklı ve nazikti. Onları bir araya getirenin tesadüf değil, Tanrı olduğunu düşünmüş ve onu ancak kendi mizacındaki bir insan ilk sevdiğinde nasıl severse öyle, var gücüyle sevmişti. Şimdi ilk karşılaştıkları andan, hem René'nin, hem de kendi kalbinde her şeyin apaçık göründüğü o ana kadar beslediği bu sevilme ümidini yitirmesi gerekiyordu. Fransa'dan dört bin fersah uzakta, René'nin gidişiyle yalnızlığının daha da artacağı bu ıssız yerde ne hale düşecekti? Ablası ne kadar mutluydu! Seviyor ve seviliyordu.

Sir James Asplay'in aşkı gibi bir aşkın onunki gibi bir aşkla karşılaştırılamayacağı doğruydu. Tecrit içinde yaşa-

maya ve güneşsiz bir hayatın kışında sönmeye mahkûm bu yanan kalpler neye yarardı?

Hayatında güzel olmamış bir kadın, hiç genç olmamış demektir, ama sevilmemiş bir kadın da hiç yaşamamış demektir.

Ve Jane ümitsizlikle bir gün köşelerinde kendisiyle René'nin baş harflerinin bulunacağını düşlediği patiska mendillerini gözyaşlarıyla sırılsıklam ederek dişleriyle yırtıyordu.

Gün böyle geçti. Rahatsızlığı Jane'e aşağı inmemek için bir mazeret sağlamıştı. Hastalığın yorgunluk ve korkudan kaynaklanmadığından kuşkulanan Hélène, hiç alışık olunmayacak şekilde Jane'e kendisini kabul edip edemeyeceğini sordurdu.

Jane olumlu cevap verdi ve bir an bile geçmeden koridorda ablasının ayak seslerini işitti.

Gözyaşlarını içine akıttı ve gülümsemeye çalıştı; ama hiçbir şeyi gizlemediği sevgili ablasını görür görmez hıçkırıklara boğuldu ve kollarını Hélène'e doğru açarak haykırdı:

— Ah! Ablacığım, ne kadar mutsuzum! Beni sevmiyor ve gidiyor.

Hélène kapıyı kapattı, sürgüledi ve gelip Jane'in kollarına atıldı.

— Of! diye haykırdı Hélène, bu aşkı bana, neden henüz karşı konulması mümkünken itiraf etmedin ki?

— Ne yazık ki! dedi Jane, onu ilk gördüğüm anda sevdim.

— Ben de ne kadar bencilmişim, dedi Hélène, ablan ve ikinci annen olarak sana göz kulak olmak yerine kendi duygularımla meşguldüm, bir de o adamın dürüstlüğüne güvenmiştim!

— Ah! Hayır! Onu suçlama, diye haykırdı Jane, Tanrı, kendini bana beğendirmek için asla bir şey yapmadığına ve benim onu erkeklerin en yakışıklısı, en şövalye ruhlusu, en yiğidi bulduğum için sevdiğime şahittir.

— Sana seni sevmediğini mi söyledi peki? diye sordu Hélène.

— Ah hayır! Hayır! Bana yapmış olabileceği kötülüğün farkındaydı.

— Evli mi peki?

Jane başını salladı.

— Hayır, dedi.

— Bir incelik sorunu mu? diye sordu Hélène. Basit bir korsan kaptanın karısı olmak için fazla soylu ve fazla zengin olduğunu mu düşünüyor?

— Abla, o bizden soylu ve zengin!

— Öyleyse, bütün bunların ardında bir sır mı var? diye sordu Hélène.

— Bir sırdan da fazlası, bir gizem! diye cevapladı Jane.

— Bana söyleyemeyeceğin bir şey mi?

— Yemin ettim.

— Zavallı çocuk, o zaman bana senin için ne yapabileceğimi söylemen gerekiyor.

— Burada mümkün olduğunca uzun süre kalsın; kalacağı her gün ömrüme bir gün katar.

— Yola çıkana dek onu tekrar görmeyi mi umuyorsun?

— Mümkün olduğunca fazla.

— Kendine güveniyor musun?

— Hayır, ama ona güveniyorum!

Pencere açıktı; Hélène kapamak için gitti. Avluda Sir James'i, yoldan geldikleri belli olan toz toprak içinde dört beş adamla sohbet ederken gördü; hararetle konuşuyorlardı ve çok neşeli bir halleri vardı.

Sir James, Hélène'i fark etti.

— Ah! Canım Hélène, aşağı inin, rica ediyorum, size iyi bir haberim var.

— Çabuk in, Hélène, dedi Jane ve bu iyi haberi bana da söylemek için hemen gel. Ne yazık! diye mırıldandı, kimsenin bana verecek iyi bir haberi yok, hiç kimse de bana sevinçli bir haber getirmeyecek.

Beş dakika sonra Hélène döndü. Jane mahzun bir gülümsemeyle gözlerini ona çevirdi.

— Ablacığım, dedi Jane, az önce bu dünyada beni hâlâ mutlu edecek bir şeyin kaldığını fark ettim: Sizin mutluluğunuzdan aldığım pay bu. Buraya yanıma gelin ve başınıza gelen sevinçli olayı anlatın bana.

— Babamın cenazesinde son duasını okuyan rahiplerin bizim evliliğimizi kutsamadan gitmelerine neden izin verdiğimizi tahmin ettin, değil mi? diye sordu Hélène.

— Evet, diye cevapladı Jane, cenaze duasıyla evlilik ayininin aynı ağızdan çıkmasının dinimize bir saygısızlık olduğunu düşündünüz.

— Evet. Ve şimdi ne oluyor? Tanrı bizi ödüllendiriyor: Rangun'da oturan Peder Louis adında bir İtalyan rahip iki üç yılda bir krallıkta hayır işlerini yerine getirmek için bir yolculuğa çıkıyor; şimdi de Sir James Asplay'in Pegu'ya iş bulmak için gelen şu adamlardan öğrendiğine göre, Peder Louis üç dört gün içinde burada olacakmış. Ah! Sevgili Jane, aynı anda dördümüzü de mutlu etse ne güzel bir gün olurdu!

LXXVII
Hindistan Geceleri

O dönemden itibaren, hayat Jane için art arda gelen karşıt duygulardan ibaret oldu. René yanındayken yaşamın bütün pınarlarıyla dolarak yaşıyor, o uzaklaştığında ise sararıp soluyor ve kalbi artık güçlükle atar gibi oluyordu.

Onu bir akraba ve bir dostun bütün şefkatiyle seven René, kızın durumunun ciddiyetini kendinden hiç gizlemiyordu. Genç ve bizzat çekici bir güce sahip olsa da, bakışlarıyla, el sıkışlarıyla, iç çekişleriyle sevdiği erkeğin atardamarlarına zavallı yaşamını mızrak gibi sokan güzel ve tutkuyla âşık genç bir kızın o sarhoş edici etkisinden kurtulamıyordu. René için, bu tutkulu sohbetlerde hem kederli, hem de haz verici bir çekim gücü vardı. Yirmi altı yaşında, yani yaşamın ve gençliğin

özsuyu insanın içinde kıpırdarken, gökyüzü, toprak, çiçekler, hava, meltem, Şark'ın baş döndürücü tahrikleri, her şey, size "Sev!" derken, sevmeyi kendine yasaklamak, doğanın bütün güçlerine karşı tek başına mücadele etmektir.

René kendi kendine âdeta çözülmesi imkânsız bir sorun çıkarıyor ve bununla birlikte, durmadan yenilenen o mücadeleden galip çıkıyordu.

Bu sevimli tehlike karşısında soğukkanlı kalmak bir yana, onun kadar güçlü durmak için, gördüğümüz gibi, en korkunç badireleri atlatmış olmak gerekiyordu.

Evin ortasında, bungalovun ilk katında, yatak odalarının açıldığı büyük bir oda vardı; bu odanın biri doğuya biri batıya bakan iki balkonu vardı: Jane ile René gecelerinin en güzel bölümünü bu balkonlardan birinde geçiriyorlardı. Mücevher çekmecesinde unuttuğu inciler, taşlar ve elmaslar yerine, çiçeklere bayılan Jane, *mhogry* adındaki hayranlık verecek derecede hoş bir çiçeğin kokusunun gücünü bilmeden, bilhassa da dikkate almadan, ondan kendine kolyeler yapıyordu. Bu çiçek biçimiyle yasemini ve leylağı, kokusuyla da sümbülteberi ve yabaniyasemini andırır; kâh beyaz, kâh pembe, kâh sarı olan çeneğinin dayandığı uzun taca bir ip geçirilmesiyle yapılan bu kolyeyi takanlar çok tahrik edici kokularla sarmalanır.

Cezayir ve bütün Afrika kıyısı Mağriplileri, portakalçiçeğinden yaptıkları taçlar ve kemerlerle bu güzel kokulu süsü tanıyacaklardır.

Bazı dönemlerde Hindistan geceleri ışıl ışıl ve büyüleyicidir; güneşin doğuş ve batış vakitleri göz kamaştırıcı mucizelerdir: Gökyüzü en usta havai fişekçinin alevlere katabileceği renk tonlarına bürünür. Görülebilir ve hissedilebilir bir sonbahar ve ilkbahar olduğu farz edilirse, ilkbaharın ve sonbaharın güzel günlerinde, dolunayın zuhuru bizim Batı'daki solgun günlerimizdeki güneşin doğuşuna benzer. Güneş ateştense ay da altındandır; çapı muazzamdır; göğün

doruk noktasına geldiğinde, onun ışığında okunup yazılabilir, güpegündüzmüş gibi ava çıkılabilir. Gecelerini harikulade kılan şey bilhassa çeşitliliğidir: Bazı geceler o kadar karanlık olur ki iki adım ötesi bile seçilmez, bazıları da gökkubbede ışıldayan ve bizim memleketlerimizde bilinmeyen yıldızlı gök ve sonsuz sayıdaki takımyıldız olmasa, gündüzden farksızdır. O zaman gökteki cisimler bizim yarımküremizdekinden daha yakın, daha fazla, daha göz alıcı görünürler ve ay, onların ışıklarını solgunlaştırmak yerine, âdeta onlara kendi ışığını da katar gibidir.

Başka geceler –düşüncemi o kadar az ifade ediyor ki, gece sözcüğünü kullanmakta tereddüt ediyorum– yarımkürenin tüm kubbesini tutuşturan hakiki kuzey kızıllıklarıdır; tam da göğün mavisinden kayan nadir bulutlar batmakta olan güneşin lâl rengi ışınlarının silinmesine daha yeni izin verdikleri, alacakaranlığın, tiyatroda iki dekor arasında inip kalkan perdesi gibi, daha yeni silinip gittiği sırada, yeryüzünden yükselen süt gibi bir aydınlık, manzarayı bir ufuktan diğerine kadar kaplar ve büyük Rus şairi Puşkin'in dile getirdiği,* odağı belli olmayan o güzel beyaz geceleri ortaya çıkarır. Gün mü doğacaktır? Gece mi çökecektir? Bunu kimse bilemez: Cisimlerin gölgesi yoktur; bu tuhaf aydınlığı çıkaran ışığın odağı belli değildir; meçhul bir akışkan madde sizi sırılsıklam eder; hayalgücü atılır ve âdeta göğün en yüksek kubbelerine dokunur; kalbe ilahi şefkatin girdiği hissedilir; ruhun sizi mutluluğa inandıran böyle sonsuz atılımları vardır.

Ve o sırada dallar kımıldaşarak tatlı kokular yayar; en yüksek ağaçların doruğundan en mütevazı ot birikintisine, hışırtılar duyulur; çiçekler kokularını melteme katarlar ve o

---

* A. Puşkin'in *Tunç Süvari* şiiri. A. Dumas, Puşkin'in "o güzel geceleri güzel dizelerde resmetmeyi denediği" bu şiirin bir çevirisini önerir: "Ama benim her şeyden önce sevdiğim, ey umut kenti,/ O beyaz gecelerinin gevşek şeffaflığı,/ Çiçeklerin açtığı o mutlu ay geldiğinde,/ Annesinden uzakta ürkek bir sevgilinin/ Tedirgin eliyle yazdığı gecikmiş pusulayı/ Senin tatlı solgunluğunda okuyabilmesidir âşığın..." (Fr.e.n.)

meltem bir araya gelmiş bir milyon çiçeğin yakıcı buğulu kokusunu getirir; bu çiçekler ismi değişen ama doğası değişmeyen o evrensel Tanrı'nın sunağında tabiatın yaktığı tütsüdür.

İki genç bu gecenin ortasında yan yana oturmuşlardı; Jane'in eli René'nin elindeydi; bazen saatlerce hiçbir şey konuşmuyorlardı; Jane kendinden geçiyor, René düş kuruyordu.

— Mutluyum René, diyordu, gözünü göğe çeviren ve kendini tatlı bir uyuşukluğa bırakan Jane. Neden Tanrı bana bu mutluluğu reva görmüyor? Bu bana yeterdi.

— Bizim gibi zavallı aşağı yaratıkların zayıflığı da tam bu noktada, diye cevap veriyordu René: Semavi cisimlerin dengesiyle evrensel uyumu oluşturan bir Âlemler Tanrısı yerine, kendi hayalimizde kişisel bir Tanrı yarattık ve herkes ona atmosferdeki büyük felaketlerin değil, küçük kişisel mutsuzluklarımızın hesabını soruyor. Tanrı'ya dua ediyoruz; beşerî dehamızın anlayamadığı, beşerî çizgilerin ölçemediği, hiçbir yerde görülmeyen, bununla birlikte eğer varsa her yerde olan o Tanrı'ya dua ediyoruz; kızılderilinin totemine, zencinin nazarlığına dua etmesi gibi, ona eskilerin sürekli el altında tuttukları bir karış boyunda ufak bir heykelciğe, evlerini koruyan tanrılarına dua ettikleri gibi dua ediyoruz. Ona işimize gelip gelmediğine bağlı olarak, "Şunu neden yaptın? Bunu neden yapmadın?" diye soruyoruz. Tanrımız bize cevap vermiyor, bizden çok uzakta; zaten bizim küçük tutkularımızla da uğraşmıyor. O zaman ona karşı haksız davranıyoruz, sanki başımıza bu belaları o göndermiş gibi ona sitem ediyoruz; sadece zavallı olmakla kalmayıp kendimizi dinsiz ve kâfir kılıyoruz.

Tanrı'ya bizi neden böyle baş başa bırakmadığını soruyorsunuz, sevgili Jane ve farkında olmadan zamanı ebediyetle karıştırıyorsunuz. Biz bir ulusun başına gelen büyük felaketlerle sürüklenen zavallı atomlarız, bitmekte olan bir dünyayla başlayan bir dünya arasında eziliyoruz, çöken bir krallık ve yükselen bir imparatorlukla beraber sürükleniyo-

ruz. Tanrı'ya XIV. Louis'nin savaşlarıyla Fransa nüfusunu neden azalttığını, şatafatlı mermer ve tunç tutkusuyla hazineyi neden boşalttığını sorun. "Pireneler diye bir şey yok artık," sözünü söyleyebilmek için –ki bu sözü söylediği gün artık doğru da değildi– neden felaketlere yol açan bir politika uyguladığını sorun ona. Bir kadının kaprisine boyun eğip bir rahibin* boyunduruğu altında eğilerek Nantes fermanını neden iptal ettiğini, böylece Hollanda ve Almanya'yı zenginleştirirken Fransa'yı neden iflasa götürdüğünü sorun ona. XV. Louis'nin Chateauroux düşesleri, Étioles markizleri** ve Du Barry kontesleri yaratarak neden büyükbabasının uğursuz icraatını sürdürdüğünü sorun. Neden tarihten ders almayarak satılmış bir nazırın öğütlerini dinlediğini ve Avusturya'yla yapılan ittifakların hanedana daima uğursuz geldiğini unutarak Fransa tahtına neden Avusturyalı bir prensesi çıkardığını sorun.*** Neden XVI. Louis'ye kral meziyetleri yerine, içinde ne sözüne bağlılık ne de aile babası metaneti bulunan burjuva içgüdüleri verdiğini sorun. Bir kralın uymak istemediği bir yemini etmesine, buyruğundakilere karşı dışarıdan yardım aramaya gitmesine neden izin verdiğini, böylelikle de ulu bir başı, sıradan canileri yok eden giyotin sehpasının seviyesine niçin indirdiğini sorun ona.

İşte burada, bahtsız Jane, burada, tarihimizin başlangıcını bulacaksınız. Burada, bir baba ve iki kız kardeş bulmuş olmama rağmen ailenizden neden ayrıldığımı göreceksiniz. Burada neden babamın bizzat kralın kanıyla kıpkırmızı olan o giyotin sehpasında öldüğünü, neden ağabeyimin kurşuna dizildiğini, neden ikinci ağabeyimin giyotine gönderildiğini göreceksiniz; benim de, tam mutluluğa ulaştığım anda, verilmiş bir sözü yerine getirmek için, neden kendimi tüm ümitle-

---

* Bu kadın, kralın günah çıkarma papazı Peder La Chaise'in etkisi altında olduğu söylenen Madam de Maintenon idi. (Fr.e.n.)

** Madam de Pompadour. (Fr.e.n.)

*** Choiseul dükünün vazettiği ittifakların altüst oluşunun ürünü olarak müstakbel XVI. Louis'nin Marie-Antoinette ile evliliğini ima ediyor. (Fr.e.n.)

rimden koparıp üç yıl Temple Hapishanesi'ne attırdığımı ve sonunda yaşamımı bağışlarken, coşkusuz ve ikna olmamış bir halde kendimi beni mutsuzluğa mahkûm eden bir adamın sahte merhametine teslim eden bir yola neden girdiğimi göreceksiniz. Eğer Tanrı size cevap verirse ve eğer Tanrı "Neden böyle yaşayamıyorum? Bu bana yeterdi," sorusuna cevap verecek olsa, size, "Zavallı kızcağız, sizi tesadüfen karşılaştıran ve zorunluluk sonucu ayıran yaşamlarınızdaki o son derece küçük olaylarda benim hiçbir sorumluluğum yok," derdi.

— Peki öyleyse Tanrı'ya inanmıyor musunuz René? diye haykırdı Jane.

— Elbette inanıyorum Jane, fakat âlemleri yaratan, onların semadaki yollarını çizen ve tam da bu nedenle şu yerkürenin yüzeyine tutunmuş zavallı iki atomun mutsuzluğu ya da saadetiyle uğraşacak vakti olmayan bir Tanrı'ya inanıyorum. Jane, zavallı dostum, üç yılımı tüm bu gizemleri araştırarak geçirdim; yaşamın bir tarafında bu dipsiz karanlıklarına indim ve diğer tarafından çıktığımda, nasıl ve niçin yaşadığımızdan, nasıl ve niçin öldüğümüzden hâlâ haberim yoktu; kendi kendime Tanrı'nın, aradığım şeyi adlandırmaya yarayan bir sözcük olduğunu söylüyordum; bu sözcüğün anlamını bana yaşamdan daha sessiz değilse, ölüm söyleyecek.

— Ah René, diye mırıldandı Jane, başını genç adamın omzuna yaslayarak, bu felsefe benim bilinçsizliğime göre çok ağır; ben inanmak isterim, bu, daha kolay ve o kadar ümitsiz değil.

LXXVIII
Evlilik Hazırlıkları

René çok çekmişti; yaşamdan tiksintisi, tehlikeyi umursamazlığı bundan kaynaklanıyordu. Yirmi iki yaşında, yani varoluşun insana çiçeklerle bezenmiş bir bahçe gibi açıldığı

çağda, o varoluş onun önünde kapanmıştı; kendini birden dört mahpusun intihar ettiği ve diğer mahpusların neredeyse hepsinin ancak darağacına götürülmek için çıkarıldıkları bir hapishanede bulmuştu. Onun bakış açısına göre, Tanrı adaletsizdi; zira Tanrı, ailesinin örneğini ve ilkelerini, yani krala sadakat yolunu izlediği için onu cezalandırmıştı; yasalar dışındaki şeylere sadakatin bazen suça dönüşebildiğini ve ancak vatana bağlılığın Tanrı'nın gönlüne göre bir sadakat olduğunu kabul etmesi için çok okuması ve çok kafa yormaası gerekmişti; sonra bir şeye kanaat getirmişti, o da Tanrı'nın –ve Tanrı derken uzayda binlercesi akıp giden âlemlerin yaratıcısı kastedilmektedir– her insanın doğumunu kütüğüne kaydederken aynı zamanda alınyazısını da belirleyen, bireysel bir Tanrı olmadığıydı.

Eğer yanılıyorsa, eğer her ihtimale, hatta her imkâna karşı, bu Tanrı böyleyse, dolayısıyla adaletsiz ve körse; eğer beşerî yaratıkların yaşamı tesadüfün kaprislerine teslim edilmiş maddi aksaklıklardan oluşmuyorsa; kimsenin şikâyet etme hakkı olmayacağı böyle bir Tanrı'ya karşı mücadele eder ve Tanrı'ya rağmen dürüst bir insan olurdu.

Uzun süren bu sınavdan su verilen çeliğin sarsılmazlığı ve arınmışlığıyla, alnının akıyla çıkmıştı; bir zırhın iyi tutturulmamış parçaları bir çarpışmada nasıl düşerse, çocukken inandığı şeyler de öyle tek tek ayaklarının dibine dökülmüştü; ama bu durumda Akhilleus gibi, onun da zırha hiç ihtiyacı yoktu. Şaşmaz bir ana olan kara yazgı, onu Stiks'te pişirmişti; kötülüğü bildiğinden kötülükten iğreniyordu ve iyilik yapmak için bir ödül umuduna ihtiyacı yoktu; Tanrı'nın insanı atıldığı tehlikelerde doğrudan koruduğuna inanmadığından, kendini kendi gücü, mahareti ve soğukkanlılığıyla koruyordu. Doğadan edinilen dışsal nitelikleri, ruhunun ve bedeninin manevi ve fiziki eğitimiyle, kendi kendine harcanan çabayla bölümlere ayırmıştı. Bu fikirler zihninde iyice yer ettiğinde de, yaşamının ufak olaylarından Tanrı'yı so-

rumlu tutmaktan vazgeçmiş, kötülükten iğrendiği için hiç kötülük yapmamış, iyilik insana toplum tarafından dayatılan görevlerden biri olduğu için de iyilik yapmıştı.

Jane onun gibi bir erkek hakkında, ablasına "Ben kendime güvenmiyorum, ama ona güveniyorum," derken haklıydı. Bu yüzden René'nin onun yanında geçireceği kısa süreden yararlanarak gündüzleri onun yanından mümkün mertebe ayrılmıyordu; atla çiftlik civarında uzun gezintiler yapıyor, ancak yemek zilini işitince ya da sıcaktan çok bunalırlarsa dönüyorlardı. Öğleden sonra tekrar çıkıyor, bazen de temkin sınırlarını aşarak uzaklara gidiyorlardı; fakat René'nin tüfeği eyerinin çatına asılıyken ve tabancaları kuburluklarındayken, Jane hiçbir şeyden çekinmiyordu.

Zaten bir süredir Jane tehlikeyi hiç umursamaz gibi görünüyor, hatta tehlikeden kaçınmaktan ziyade onu arar gibi davranıyordu.

Her akşam, iki genç salonun verandasında bir araya geliyorlardı; orada, Jane'in bir ay önce anlayamayacağı, dolayısıyla da hiç tartışamayacağı felsefeden konuşarak vakit geçiriyorlardı. Jane sürekli olarak, Hamlet* tarafından araştırılmış fakat aydınlatılmamış ölümün o büyük esrarını gündeme getiriyordu; düşünceleri kayda değer bir berraklık, tutarlılık ve kararlılık kazanmıştı; daha önce bu konularla hiç ilgilenmediğinden, zihninde René'nin akıl yürütmelerindeki gerçeği olmasa bile, en azından olabilirliği anlamasını sağlayan bir algı tazeliği vardı.

Kaldı ki dışarıdan Jane'de hiçbir şey değişmiş gibi görünmüyordu; daha solgundu, daha mahzundu, gözleri daha ateşliydi, hepsi bu. Balkondaki bu gece buluşmalarının sonunda, neredeyse daima başını René'nin omzuna yaslıyor

---

* Daha önce zikredilmiş olan Shakespeare uyarlamasında, Dumas (Hamlet), Perde III, Sahne III, ünlü monoloğu şöyle çevirir: "Ölmek! Uyumak! Bu kadarı yeter, sonra da artık acı çekmemek! Yaşamak için doğduğumuz o bin ıstıraptan kaçmak!/ Ölmek! Uyumak! Kimbilir? Belki de düş görmek." (Fr.e.n.)

ve uykuya dalıyordu. O zaman René hiç kımıldamıyor ve göz alıcı mehtabın ışığında yüreği sıkışarak hüzne ve mutsuzluğa mahkûm olmuş o genç ve güzel çocuğu seyrediyordu. Ardından, uykunun mahmurluğuyla, uyanıkken iradesinin engelleyeceği bir damla yaşı gözkapaklarının arasından kaydığında, René iç geçiriyor, göğe bakıyor ve kendine, şu âlemdeki ıstıraplarımızın bir başka âlemdeki mutluluğa katkıda bulunup bulunmadığını soruyordu.

Günler ve geceler böyle geçti. Yalnız Jane, her gün biraz daha mahzunlaşıyor, her gün biraz daha solgunlaşıyordu.

Bir sabah, kimilerinin onca sabırsızlıkla, kimilerinin de onca ürküntüyle beklediği Peder Louis geldi.

Bu sefer Jane bu ziyaretin üzerinde yarattığı etkiyi gizleyemedi; odasına çıktı, kendini yatağa attı ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Yokluğunun farkına bir tek René vardı; René Jane'e dostlukla, fakat sıradan bir sevgiden daha müşfik, daha ihtimamlı bir dostlukla bağlıydı. Bir yabancı onun gözlerini Jane'den hiç ayırmadığını, o ürperirken ürperdiğini, solarken solduğunu görse, sabırsızlıkla evlilik saatini bekleyen bir nişanlı zannederdi.

Peder Louis beklendiğini biliyordu; geldiğini bildiren adamlardan biri ona beklendiğini haber vermek ve kılavuzluk etmek için Pegu'ya geri gönderilmişti. Bu adamla, tek başına, hiçbir şeyden çekinmeden ve kendini Tanrı'ya emanet ederek yola çıkmıştı.

Salı günüydü; evlilik töreninin pazar günü yapılmasına ve salıyla pazar arasındaki dört günde gelinle damadın evlilik duasına hazırlanmasına karar verildi.

Jane'in ortadan kaybolduğunu sadece René'nin fark ettiğini söylemiştik; odasına çıktı, kapıyı bir erkek kardeş samimiyetiyle açtı ve onu kendini attığı yatağın üzerinde, gözyaşları içinde çılgına dönmüş bir halde buldu.

Hélène'in mutluluk tarihinin onun da bedbahtlık tarihi olacağını biliyordu; çünkü Sir James Asplay ve Hélène ev-

lendikten sonra, René'yi alıkoyması için, René'nin de gitmemek için hiçbir gerekçeleri kalmayacaktı.

Kızı kollarına aldı, yakınına götürdüğü pencereyi açtı, saçlarını topladı ve alnına tatlı bir öpücük kondurdu.

— Cesaret, diye mırıldandı, sevgili Jane, cesaret!

— Cesaretmiş! Sizin için söylemesi kolay, diye cevap verdi hıçkırarak: sevdiğiniz kadını bulabilmek için benden ayrılıyorsunuz; ben de sizden sizi bir daha hiç görmemek üzere ayrılıyorum.

René cevap vermeden onu kalbine bastırdı; ona ne cevap verebilirdi ki? Söylediği doğruydu!

Soluksuz kalıyordu; yüreği parçalandı, gözlerinden sessiz yaşlar fışkırdı.

— Siz iyi yüreklisiniz, dedi Jane. Ellerini gözkapaklarından geçirip ağzına götürürken âdeta gözkapaklarını ıslatan yaşları içmek ister gibiydi.

Jane elbette çok mutsuzdu, ama belki de René ondan daha mutsuzdu: Bu mutsuzluğa kendisinin sebep olduğunu ve arkadaşını teselli etmek için elinden hiçbir şey gelmediğini düşünürken, yardıma çağırdığı bütün hayalgücü ona, içinden gelmeyen o alelade cümleleri sunuyordu; zihnin hiçbir şey yapamadığı durumlar vardır; zihnin yetersiz kaldığı ve bir yüreği ancak başka bir yüreğin teselli edebileceği hissedilir.

O zaman ikisi de susuyor, her biri kendi düşüncesine dalıyor, bu düşünce aynı mutsuz aşk düşüncesi olduğu için de, sessiz kalarak, sıradan sözlerle anlaşabileceklerinden daha iyi anlaşıyorlardı.

Jane'i aşkla sevmeyen René, Jane'in bu aşkının kendi üzerine taşmasını hissetmekten kederli bir haz duyuyordu. Yaşamını Claire ile sürdüremediğinden, seve seve sürdürmek isteyeceği tek kadın Jane'di. Bu arada saatler, günler geçiyor ve her geçen gün Jane'i daha mahzun ve daha sevgi dolu kılıyordu.

Jane'in acısını daha da artıran şey, sebebini sadece Hélène bildiği için acısını azaltmasına kimsenin yardım edemediği şey, kutlama hazırlıklarıydı.

Bernard, *tsy-tchou* denen ağacı çizip yararak meşhur Japon cilası kadar çıkmaz bir cila elde etmişti.

Köleler *caula-tchou* ağaçlarından, *pelatchong* adı verilen bir solucanın bıraktığı ve bizimkiler kadar saf ve şeffaf mumlar yapmayı sağlayan mum dolu kabuklar toplamışlardı.

Koskocaman salkımları olan ve alkol elde edilen bir orman meyvesi toplanmıştı: Bu meyveyle yapılan alkol, alt sınıflardan zencilerin ve Hinduların bayıldığı bir içecekti.

Hazırlıkların hiçbiri Jane'den gizlenmiyordu ve ablasına hiç ummayacağı bir mutluluk vaat eden bu hazırlıkların her biri, ablası için duyduğu şefkat ne olursa olsun, kalbini kırıyordu.

Cumartesi akşamı, Jane'in tüm bedeninin titremeye başladığı sırada, René bir an yanından ayrılmamıştı.

Kızın kalkıp dışarı çıktığını gördü, birkaç saniye bekledi, yerinden kalktı ve çıktı: Ancak kendi odasına çekilmiş olabilirdi. Odaya giden merdivenden çıkmaya başladı ve onu merdivenin dördüncü basamağında, bayılmış bir halde buldu; kucağına aldı ve odasına taşıdı. Genellikle bu tür baygınlıklar geçirdiğinde Jane tuz kokluyor ve kendine geliyordu. Bu sefer baygınlık uzun sürdü. Jane, René'nin dizlerinde yatıyordu, göğsü göğsüne yaslıydı; eli buz gibiydi; kalbi artık atmıyordu; ağzı Jane'in ağzına sadece birkaç santimetredeydi, soluğunu genç kızın göğsüne üflese ona yaşam katacağını içgüdüsel olarak hissediyordu; dudaklarını dudakları üzerine bastırsa bir elektrik şokuna kapılmış gibi sarsılacağını kestiriyordu. Bu yolların hiçbirini denemeye cesaret edemedi; belki de Jane'in zannettiği kadar güvenilir değildi; onu bu kadar genç, bu kadar solgun, böyle can verir bir halde görünce yüreği parçalandı ve gözlerinden boşanan yaşlar Jane'in yüzüne döküldü. O zaman, kurumuş bir çiçeğin çiy damlalarıyla tekrar doğrulması gibi, Jane başını kaldırdı ve gözlerini açtı.

— Ama artık buradan gittiğinizde! Artık buradan gittiğinizde! diye haykırdı kızcağız kederli bir vurguyla, benim halim ne olacak? Ah! Ölseydim keşke!

Bu son haykırıştan sonra şiddetli bir sinir krizi geçirdi.

René yardım çağırmaya gitmek istedi, ama Jane ona yapışarak:

— Beni yalnız bırakmayın; ölmek istiyorum, ama sizin de burada olmanızı istiyorum.

René, Jane'in yanına döndü ve onu kollarına alarak kendine gelene kadar sarıldı.

Hélène ile Sir James kendilerinden başkalarını, özellikle de o başkaları yanlarında değillerse, düşünemeyecek derecede mutluydular.

René ile Jane gece saat ikiye kadar balkonda kaldılar; çiftlikteki herkes uyanıktı, herkes düğün hazırlıklarıyla uğraşıyordu. Üç kardeş çiçek dolu ağaç dalları kesmiş ve bu dallarla çiftlikten kiliseye uzanan beşik biçiminde bir çardak yapmışlardı. Bunun Hélène ile Sir James'e hazırladıkları bir sürpriz olması nedeniyle akşam saat ondan gecenin üçüne kadar çalışmışlardı. René'nin koluna yaslanarak odasına dönen Jane son ağaç dalının da yerleştirildiğini gördü.

— Zavallı çiçeklerin bütün ilkbahar yaşamaları gerekirdi, dedi René, oysa üç gün sonra ölmüş olacaklar!

— Bir ilkbahardan fazlasını yaşaması gereken birini tanıyorum ben, diye mırıldandı Jane, bu çiçeklerden daha önce ölmüş olacak.

LXXIX
Düğün

Ertesi gün tan vakti, yatak odasının kapısından çıkan René Jane'e durumunun nasıl olduğunu sormaya gidecekken, ablası Hélène'in odaya girdiğini gördü.

İyi yürekli genç kız kardeşini bir gün önce fazla ihmal ettiğini hatırlıyordu; ilgisizliğin hiçbir payı olmadığı bu unutkanlıktan ötürü ondan af dilemeye gelmişti.

Gün doğdu doğacaktı, herkes geç saate kadar uyanık kaldığından evde henüz hiç kimse uyanmamıştı.

İki genç kız yarım saatten fazla sarmaş dolaş kaldılar, sonra ayrıldılar.

René, Hélène'in kendi odasına girerken çıkardığı gürültüyü duydu.

O zaman Jane'in kapısına süzüldü; hıçkırıklarını, bu arada kısık bir sesle tekrarlanan kendi adını duyunca, dışarıdan sordu:

— Bir şeye ihtiyacınız var mı? İçeri girebilir miyim?

— Ah! Evet! dedi Jane, evet, sizi görmeye ihtiyacım var, gelin.

İçeri girdi.

Jane dökümlü bir patiska bornoza sarınmış bir halde yatağında oturuyordu; yanında yakut, gökyakut ve zümrüt dolu bir kese yarısına kadar çarşafın üzerine saçılmıştı; en iri ve en güzel taşları seçiyor ve parfüm kokan İspanyol derisinden ufak bir keseye yerleştiriyordu. Ufak kesenin üzerinde iki harf vardı.

O iki harf bir C ve bir S idi.

— Gelin, dedi René'ye, gelin yakınıma oturun.

René bir iskemleyi Jane'in başucuna çekti.

— Ablam az önce çıktı, dedi, çok mutlu; onu hüzünlendiren tek şey, gözyaşlarımı ondan gizleyememem. Bana ne zaman yola çıkacağınızı sordu; yarın çıkacağınızı söyledim, yarın gidiyorsunuz, değil mi? diye sordu, sesini toklaştırmaya çalışarak.

— Benden düğünün ertesi gününe kadar beklememi istemiştiniz.

— Ve son derece iyi biri olduğunuz için buna razı oldunuz. İnanın size müteşekkirim René. Bana sizi burada bir-

kaç gün daha alıkoymak için bir çare bulmasını isteyip istemediğimi sordu. Ama ona bunun sizin tarafınızdan alınmış bir karar olduğunu, zaten buna bir son vermek gerektiğini söyledim.

— Bir son vermek mi sevgili Jane? Bununla neyi kastediyorsunuz?

— Acı çektiğimi kastediyorum, size acı çektirdiğimi, ilişkimizin bir çıkar yolu olmadığını, gidişinizi üç gün, dört gün, beş gün geciktirirseniz üç gün, dört gün, beş gün sonra birbirimizden ayrılmamız gerekeceğini kastediyorum. İnsan ancak yaşamaktan mutlu olduğu zaman ölümünü ertelemek ister.

René bir iç geçirdi ve hiç cevap vermedi; o da aynen Jane gibi düşünüyordu; yalnız, onun bunu bu kadar açık bir biçimde dile getirme cesaretini bulmasına şaşırmıştı.

Jane taş kesesinin içinde kalanları da yatağın üzerine boşalttı ve ayıklamaya devam etti. Jane'in bu işi yapış tarzında onca hüzün vardı ki, en iri ve en temiz taşların seçimine onca özen gösteriyordu ki, René kenara ayırdığı bu taşlarla ne yapacağını ona sormaya cesaret edemedi.

Odayı günışığı dolduruyordu; evin içinde uyanmaya ve gürültü çıkarmaya başlamışlardı; Jane elini René'ye uzattı ve ona odasına dönme vaktinin geldiğini işaret etti.

René Jane'in uzattığı eli öptü ve çıktı.

Elbette o da genç kız kadar mahzun bir ruh halindeydi.

Robdöşambrını çıkardı, bir sabah ceketi giydi ve aşağı indi.

Justin'in eyersiz ve dizginsiz kullanmaya alışık olduğu at, evin hemen yanındaki çayırda serbestçe otluyordu. Ata yaklaştı, ona bir tutam ot gösterdi ve hafifçe ıslık çaldı.

At René'nin elinden ot tutamını aldı, o da bu andan istifade ederek sırtına atladı.

At inanılmaz bir sıçrayış yaptı; ama René onu bacakları arasında tuttuğu andan itibaren at ona aitti ve ne kadar sıç-

rasa, kendini ne kadar sağa sola atsa da, binicisini üstünden atamıyordu.

Şimdiye kadar ona sadece Justin binebilmişti; bu yüzden ona Boyuneğmez diyorlardı.

Bir pencere açıldı ve bir ses bağırdı:

— Tanrı aşkına, René! O ata binmeye kimse cesaret edemez, sizi öldürür.

Fakat daha beş dakika geçmeden, Boyuneğmez başını eğmiş, kuzu gibi uysallaşmıştı.

René atın yelesinden bir tutamı eline sardı ve onu idare etmek için yeleyi dizgin gibi kullanarak atı Jane'in penceresinin altına götürdü ve bütün direnişine rağmen onu diz çökmeye zorladı; fakat boynunun üzerindeki elin ağırlığı azalır azalmaz bir sıçrayışla fırladı ve akıl almaz bir hızla koşturmaya başladı; iki elini arkasına alan René bu gidişe karşı durmak için hiçbir şey yapmıyordu; at aniden keskin bir açı yaparak bir tür patikaya girdi; burada yaşlı bir zenci kadınla karşılaştı; atını sağa çevirmek için dizleriyle ve eliyle ne yaparsa yapsın, karşısına çarpışacağı biri çıktığından habersiz olan at, itaat etmesine rağmen geç kaldı ve yaşlı kadının omzuna dokunarak onu devirdi.

Kadın bir çığlık attı; ama hemen o anda yere atlayan René onun kalkmasına yardım etti.

Hiç de ciddiye alınacak bir kaza değildi, başka biri buna dikkat bile etmezdi; önüne gelen beyazın yaşlı bir zenci kadını ezme hakkına sahip olduğunu sandığı her yerde, özellikle de Hindistan'da bu çok önemsiz bir şeydi; ama René iyi yürekliydi: Cebinden Hindistan'da ucuz ürünler satın alırken kullanılan altın külçelerinden birini çıkardı; on beş ila yirmi frank ederdi. Zenci kadın onun ellerini öpmek istedi.

Kadının hiç aksamadan yürüdüğünü ve kazanın hiçbir zarar vermediğini görünce, ıslık çaldığı Boyuneğmez koşarak ona geldi; atın sırtına atladı ve tekrar evin yolunu tuttu.

Justin, René'yi kutlamak için bekliyordu.

Ondan başka biri asla atına binememişti ve René'nin hiç tereddüt etmeksizin onun üzerine atlayıp çabucak boyun eğdirdiğini görmüştü.

Justin'le sohbet ederken, patikanın köşesinde devirdiği yaşlı kadın avluya girdi ve evin çalışanlarına bazı sorular sordu.

Bu soruların ardından, eve girdi ve gözden kayboldu.

— Bu kadın da kim? diye sordu René.

Justin omuz silkti.

— Bir büyücü, dedi. Burada bu pespaye ile kimin işi olabilir? Sonra Sir James'in tam takım üniformasıyla aşağı inerken René'nin hâlâ pantolon ve beyaz ceketle beklediğini fark ederek: Sanırım gecikeceksiniz Mösyö René, dedi; tören saat onda.

René yelek cebinden saatini çıkardı; sekiz kırk beşi gösteriyordu.

— Tamam! İyi, dedi, fazlasıyla vaktim var.

Yine de odasına çıktı.

Fakat salondan geçerken büyük bir şaşkınlıkla zenci kadının Jane'in odasından çıktığını gördü.

Oraya neden gelmişti?

Kadının yanına gitti ve birkaç soru sordu; fakat kadın ona söylediklerini anlamadığını işaret ederek yoluna devam etti.

René bizzat Jane'e sormak için odasına girmek istedi, fakat odanın kapısı içeriden kilitliydi ve René'nin girmek istemesi üzerine Jane:

— İmkânsız, şimdi giyiniyorum, diye cevap vermekle yetindi.

René odasına döndü; birkaç dakika sonra, beyaz ceketinin ve pantolonunun yerine korsan kaptanı üniforması giymişti.

İndiği yemek salonunda rahiple karşılaştı.

Rahibin kısa süre içinde geleceği öğrenildiği günden beri, Adda ona bir ayin kaftanı dikmekle uğraşmıştı. Rahibin ayi-

ni kara cüppesiyle yönetmesi, onun bütün gününü hüzünle dolduran bir fikirdi.

Bu yüzden, Hindistan'da, kaynatılarak rahiplerin giysilerini altın rengine boyamakta kullanılan bir su bitkisi sayesinde, nakışlara boya katarak, Avrupa'da bile bir sanat eseri olacak bir ayin kaftanı yapmayı becermişti.

Peder Louis kendini hiç bu kadar muhteşem görmemişti, çehresi sevinçle ışıldıyordu.

Saat onda kilisenin girişinde mumlar yanıyordu. Herkes hazırdı.

Jane o kadan güçsüzdü ki, bizzat papaz, onu kiliseye gelirken birinin koluna yaslanmaya davet etti; René'nin koluna yaslandı.

Tembul arazisinde belediye yoktu. Dolayısıyla evlilik akti medeni hukuka göre değil, sadece dini olarak düzenlendi.

Çiftliğin kapısından kiliseye kadar uzanan o çiçekli ağaç yol, ağaçları dikmiş olanların haricinde herkesi şaşırttı: Bir büyüyle boy atmış gibiydiler.

Alyans Avrupa'dan getirilmişti.

Alışıldık sorular sorulup karıkoca adaylarının olumlu cevapları alındıktan sonra, rahibin alyansı Hélène'in parmağına geçirdiği anda, Jane bir iç geçirdi ve karşısında duran iskemlenin üzerine yığıldı.

René ona hemen küçük bir tuz şişesi verdi. Jane bu kadar açık bir teessür belirtisinin herkes için ne kadar keder verici olacağını bizzat anladı; bütün cesaretini topladı ve sadece diz çökmüş olduğu görülebildi.

Az önce olanı sadece Hélène ile René fark etmişlerdi.

Jane yemeğe katılmak istedi, fakat bu isteği gücünü aşıyordu; sofradan kalktı ve yukarı çıktı.

René'nin bakışlarıyla danıştığı Hélène ona kalmasını işaret etti, fakat beş dakika sonra:

— René, Jane'e ne olduğunu öğrenir misiniz? dedi. Hepimizin hekimi sizsiniz, bir süredir epey hasta olan şu zavallı çocuk olmasa işsiz güçsüz gezecektiniz.

René kalktı ve hızla Jane'in odasına gitti.

Onu parkeye uzanmış buldu; ne koltuğuna ne yatağına ulaşacak zamanı olmuştu.

Onu omuzlarının altından kavradı, pencereye kadar sürükledi, bir koltuğa yatırdı.

Nabzını yokladı, atmıyordu, damarlarındaki kan kaynar gibiydi; çok derin bir güçsüzlük halinden çok canlı bir taşkınlığa geçiyordu; bu taşkınlık sona erdiğinde de daha da ürkütücü olan o uyuşukluk haline geçiyordu.

Bu işlek insani makinede ciddi bir arıza olduğu ve artık yaşamın olağan kuralları uyarınca değil, bu arızanın düzensiz kaprisleri uyarınca işleyeceği hissediliyordu.

— Ah! dedi René ümitsizlik içinde, sevgili Jane, kendinizi öldürmek mi istiyorsunuz?

— Ah! diye karşılık verdi Jane, zamanım olsaydı, kendimi öldürmezdim, kendiliğimden ölürdüm.

LXXX
Eurydike*

Bu cevaplar üzerine söylenecek hiçbir şey kalmıyordu; bu genç yürekte öyle bir ümitsizlik hissediliyordu ki, ona üzülmek ve gittiği yere onunla sürüklenmekten başka yapacak şey yoktu. Jane'nin acısının son raddeye ulaştığını görünce, René bütün gün yanından ayrılmamaya karar verdi.

Akşam yemeği saati geldi; Hélène, yüzünden, yüreğini dolduran sevinci son izlerine kadar silerek, aşağı inip inmeyeceğini öğrenmek için Jane'in yanına çıktı; ama onu, bu kadar derinden etkilenmiş bir ruh için yapılacak hiçbir şey olmadığını gösteren bir uyuşukluk halinde buldu. Kız kardeşinin yanında kalmasını René'den ilk rica eden o oldu: Bu kadar

* Orpheus'un karısı Eurydike'nin, peşine Aristea takıldığı sırada, bir yılan tarafından sokularak ölümcül bir yara aldığını hatırlatalım. (Fr.e.n.)

büyük bir kederi ancak ona sebep olan kişinin sona erdirebileceğini ya da en azından yatıştırabileceğini anlıyordu.

René ise yıkılmıştı; artık Jane'e söyleyecek sözü yoktu, iç geçiriyor, ona bakıyor, ellerini uzatıyordu; aralarında, söyleyebilecekleri bütün sözcüklerden daha anlamlı bir dil vardı. René birkaç gün ertelemenin Jane'i iyileştireceğini düşünse, elbette yola çıkışını ertelerdi; onu buradan ayrılmaya zorlayan ahlâki bir gereklilikti, ama bazı kişilikler için, bu gereklilikler en güçlüleridir. Kaldı ki Jane bu ayrılık hakkında kesin tavrını takınmış görünüyordu; yedi sekiz gündür, pazartesiden sonra nasıl var olacağını hiç düşünmüyor ve o gün geçtiğinde, sekiz güne kurulmuş bir saat sarkacı gibi duracağını hissediyordu.

Jane'in hastalık haberi bütün çiftliğe yayılmıştı ve herkes onu sevdiğinden, herkese hüzün çökmüştü; aynı zamanda da herkes aynı şeyi, bu hastalığın yılan oynatıcısı kadının bir büyüsü olduğunu düşünüyordu.

René'nin atıyla çarptığı ve aynı gün Jane'in odasından çıkarken gördüğü zenci kadını böyle adlandırıyorlardı. René evin alt kademedeki hizmetkârlarının dillerine doladıkları bütün bu söylentileri duyuyordu, fakat Justin'in ona, "Bir tüfek mermisi bizi bu pespayeden kurtarsa nasıl olur?" diye haykırdığını da unutmuyordu.

Akşam yemeğine inerken –zira kendisinin aşağı inmemesini bağışlatmak için gitmesini bizzat Jane talep etmişti– Justin'in zenci kadın hakkındaki inancını paylaşır gibiydi; her ne kadar Jane'in hastalığının neden kaynaklandığını herkesten iyi bilse de, Justin'e kadın hakkında sorular sordu.

Ona Yılan Oynatıcısı diyorlardı, çünkü en zehirli sürüngenleri uyutma ve onlara dokunma yetisine sahipti; ama yetenekleri bununla sınırlı değildi: İddia edildiğine göre, insanları birkaç dakikada ve hayvanları da güçsüz bırakarak öldüren zehirli otları biliyordu.

Jane'in böyle bir kadınla ne gibi bir ilgisi olabilirdi?

René hastanın yanına yeniden çıkarken bunu ona sormaya niyetliydi; ama bu temiz yürekli melekle karşı karşıya gelince, sözler ağzından çıkmaya cüret edemedi; bununla birlikte, üzerinde belli belirsiz ama tuhaf bir tedirginlik gezinir gibiydi. Önsezi olarak değerlendirilen o ürpertileri hissediyordu; aniden yüreği kasılıyor ve ağzından Jane'i tir tir titreten hafif boğuk bir çığlık çıkıyordu.

Sonra kıza yaklaşıyor, kaybetmekten korktuğu çocuğuna giden bir baba gibi onu bağrına basıyor, alnını öpüyor, ellerine öpücükler konduruyordu; fakat bu okşamalarda her tür tensellikten uzak öyle bir şefkat vardı ki, Jane hiç yanılmıyordu ve bu okşamaların gerçek anlamını hissediyordu; ama hiç alışık olmasa da Jane'e çok tatlı gelen bu okşamalar, bir tür yaşam belirtisini ortaya çıkarıyor, şakaklarını zonklatıyor, yanaklarını kızartıyordu; René'ye tatlı ve dostça niyetlerinden dolayı teşekkür ediyordu.

Gece oldu. İki genç salonun verandasında her zamanki yerlerine geçtiler. Âdeta her şey zavallı Jane'i sakinleştirmek için anlaşmış gibiydi, hiç görülmemiş güzellikte bir gece ve hiç görülmemiş parlaklıkta bir gökyüzü karanlıklara ışık saçıyor ve geceyi sadece günışığı noksanlığı olmaya zorluyordu. Ay görünmüyor, yıldızlar da buna rağmen her yana yayılan bir ışık göz alıyordu. Buruk, ince, sinir bozucu bir koku dalga dalga yayılıyor, sinir tellerini tahrik ediyor, atardamarları harekete geçiriyor, ciğerleri ferahlatıyor ve tüm gücü sadece Asya'da, özellikle de Hindistan'da solunan o yakıcı atmosferde anlaşılan o meçhul yaşamı sunuyordu.

René müstakbel bir yaşam olasılığı ve ruhun ölümsüzlüğü üzerine bütün soruları ve bütün cevapları Jane'le tükettiğine inanıyordu.

René panteistti, maddenin ebedîliğine inanıyordu, çünkü bir kum zerresinin ezildiğinde bin kum zerresine dönüştüğünü ama hiç yok olmadığını görmüştü; fakat René ruha inanmıyordu çünkü ruh ona hiçbir şekilde görünmemişti ve o, elle tutulmayan, gözle görünmeyen şeylere inanmazdı.

Bichat kısa süre önce ölmüştü; sorunu ele almış ve çözmüştü; ölüm ve yaşamla ilgili donanımlı kitabı René hapisteyken çıkmıştı; Gall'in ve Spurzheim'ın hatalarını onaran bu kitabı özel olarak incelemişti.* Madde teorisini geliştirdiği ölçüde, Jane'in gözlerinden sessiz bir biçimde yaşlar dökülüyor ve yanakları boyunca iki sedefli nehir çiziyordu.

— Öyleyse René, dedi Jane, bir ayrıldığımızda, bunun ilelebet süreceğine ve bir daha hiç görüşmeyeceğimize mi inanıyorsunuz?

— Onu demek istemiyorum Jane, diye cevap verdi René, tesadüf bizi ilk defa karşılaştırdı, siz Paris'e dönebilirsiniz, ben Hindistan'a dönebilirim, tesadüf bizi bir kez daha bir araya getirebilir.

— Fransa'ya gitmeyeceğim, dedi Jane hüzünle, siz de Hindistan'a dönmeyeceksiniz, kalplerimiz sizin bir başka kadına olan aşkınızın bütün gücüyle bu dünyada ayrıldı, vücutlarımız yeryüzünün bütün kalınlığıyla ebedîyen ayrılacak. Az önce bana elle tutulmayan ve gözle görünmeyen şeylere inanmadığınızı söylüyordunuz René; ama benim, sizin Matmazel de Sourdis'e olan aşkınıza, ne kadar elle tutulmaz ve gözle görünmez de olsa, inanmam gerekiyor.

— Evet, fakat bu aşkın nesnesi elle tutulur ve görünür. Her ne kadar görmesem de, *Aeneis*'te tanrıları gizleyen o bulutlar gibi, beni saran aşkınıza da inanıyorum Jane.

— Hakkınız var René, dedi Jane, gözünü kurularken mendilini gözlerinin üzerinde bırakarak. René, diye devam etti yerinden kalkarak, zalim ve bencilim; kendi mutsuzluğumla sizi de mutsuz ediyorum. Yarın görüşürüz: Birbirimizden yarın ayrılıyoruz, ruhumu o yüce an karşısında güç-

---

* Bichat'nın 22 Temmuz 1802'de öldüğünü belirtelim; bununla birlikte Dumas'nın *Recherches physiologiques sur la vie et la mort* adlı kitabı daha sonraki şu çalışmalara karşı çıkmıştır: *Anatomie et physiologie du système nerveux en général et du cerveau en particulier* (Gall ve Spurzheim, 1810-1819), *Observation sur la phrénologie ou la Connaissance de l'homme moral et intellectuel* (Spurzheim, 1810). (Fr.e.n.)

süzleştirmeyin, bütün gücüme ihtiyacım olacak, belki siz de bütün gücünüze ihtiyaç duyacaksınız.

— Odanıza mı dönüyorsunuz Jane?

— Evet, dua etmeye ihtiyacım var. Dua iyileştirmez, biliyorum, ama afyon gibidir, gevşetir; yalnız bana bir konuda söz verin.

— Hangi konuda Jane?

— Sürpriz yapıp bana elveda demeden gitmeyeceksiniz; uzun ve teselli edici bir vedalaşmaya ihtiyacım var; her zamanki gibi omzunuzda uyumam lazım, fakat bu sefer bir daha hiç uyanmayacağıma inanarak.

René Jane'in yanından ayrılmakta tereddüt ediyor, kestiremediği bir duyguya kapılıyordu; onu odasının kapısına kadar götürdü, uzun zaman göğsüne yaslı tuttu ve odasına dönerken üç dört kere Jane'in kendisine seslendiğini zannetti. Odasına döndükten sonra bir türlü uyku tutmadı; sanki başına büyük bir felaket gelmişti, öyle hissediyordu.

Bir gece esintisinin serinliğini solumayı umarak odasının penceresine yaklaştı. Gerçekten de, sabahın ilk serinlikleri toprak zemin üzerinde dalgalanır gibiydi; geceyi şeffaf kılan o beyazımsı ışıltılar ortadan kaybolmaya başlıyor ve bunun yerine grimsi bir buhar iniyordu. O anda Jane'in kapısının açıldığını işitir gibi oldu ve bir rahatsızlığı olup olmadığını öğrenmek için atıldı, fakat genç bir kızı uykusunda izler gibi görüneceği geldi aklına ve kapalı kapının ardında durdu; sonra, bir daha bir şey işitmediği için, kendi penceresine döndü; o arada, gece şeffaflığını daha da yitirmişti, ama hava henüz iyice aydınlanmasa da, geceliğine sarınmış Jane'in evden çıktığını ve yalınayak, duraksayarak çayıra doğru yürüdüğünü görmemesi imkânsızdı. Önce Jane'in bir uyurgezerlik nöbeti geçirdiğini ve ne yaptığını bilmeden dışarı çıktığını düşündü. Fakat bu fikrinden çabucak vazgeçti. Jane hayaletlerin ve uyurgezerlerin o kaskatı ve akla mezarı getiren adımlarıyla yürümüyordu, aksine çekingenlikle

yürüyordu ve ayağı sivri ya da keskin bir taşa çarptığında acıyla sarsılıyordu; bir an başını kaldırdı ve bakışı René'nin olduğu pencereye doğru döndü, ama René kendini hemen geriye attı ve kız onu görmedi.

Jane'in böyle yalnız ve neredeyse çıplak dışarı çıkması, sadece alışılmamış değil, tedbirsiz bir hareketti: Düğün ziyafeti için kızartılmış olan etlerin kokusu herhangi bir yırtıcı hayvanı evin yakınlarına çekmiş olabilir, herhangi bir çalının ya da ot yığınının ardında gizlenen bu hayvan da genç kızın üstüne atlayabilirdi.

Elini uzattı, gölgenin içinde, dolu karabinasını el yordamıyla bularak pencereye yaklaştı.

O anda gecenin içinde yitip gittiği için, biçimini ayırt edemediği kara bir kütlenin Jane'e yaklaştığını görür gibi oldu. Ama Jane, ondan kaçmak yerine, aksine onun tarafına doğru yönelir gibiydi. Erkek miydi, kadın mıydı? René bunu ayırt edemedi; yalnız Jane'in aniden acıyla keskin bir çığlık attığını, dizüstü çöktüğünü, sonra da büyük bir acı çekiyormuşçasına yerde yuvarlandığını işitti; kara gölgenin hemen yakın mesafedeki bir koruluğa ulaşmayı denediğini görünce Jane'in saldırıya uğradığına dair kuşkusu daha da azaldı; gölge daha on adım atmamıştı ki René karabinasını omzuna götürüp ateş ediyordu.

Öncekinden daha az tiz, ama en az onun kadar acı dolu ikinci bir çığlık işitildi; katil, erkek veya kadın, otların üzerine yuvarlandı, iki üç kere çırpındı, kaskatı kesildi.

René karabinasını attı, merdivenleri koşarak indi, Jane'in geçtiği bütün kapıları açık buldu, Jane'in bedenini çimenler üzerinde görünce de ona doğru koşarak kollarına aldı ve eve götürdü.

Tüfek sesi evin her yerinde yankılanmıştı; bir gece saldırısı olduğu zannedildi ve herkes eline geçen ilk silahı kapıp koşturdu. İki üç kölenin önünde ilk gelen Justin, kapıda meşalelerle bekliyordu.

René Jane'i kucağına alıp getirmişti; onu sokan yılanın hâlâ ayağının dibinde durduğunu ve zehirli dişleriyle yaraya asılı kaldığına dikkat etmemişti.

— Damalı yılan! diye haykırdı Justin, sürüngeni elleriyle kavrayıp başını duvara vurarak ezerken. Biri yarayı emsin!

— O işi ben yaparım, dedi René, Jane'i odasına götürürken. Araştırın, soruşturun; genellikle zencilerin yılan zehirlerine dair kimsenin bilmediklerini bilirler.

— Haklı, dedi Justin: Üç dört kişi at binsin, yılan oynatıcı kadını her yerde arayın; onu ölü veya diri buraya getirin.

Bu arada René, Jane'i odasına götürüp yatağına yatırmıştı; mermer gibi beyaz ve soğuk ayağında iki kan damlacığının belli ettiği iğne deliğine benzer iki ısırığı görünce dudaklarını yapıştırdı ve kırk yıllık bir yılan oynatıcısı gibi yarayı emmeye koyuldu.

O sırada, gözleri kapalı, elleri göğsünde duran ve şimdiden ölüye benzeyen Jane'in yatağının etrafındaki herkes birbirine sorular soruyordu; ama René, dudaklarının altındaki bu ayağın geçirdiği titremelerden, Jane'in acı çektiğini, hem de korkunç bir acı çektiğini hissediyordu. Birazdan, bütün ev uyanmış ve hepsi Jane'in odasına koşturmuştu; bitkin düşen René kafasını kaldırdığında, en önde, bir ölüden daha soluk çehresiyle Hélène'i ve yanında yaslandığı, yüzü onun kadar solmuş Sir James'i gördü.

— Sir James, dedi René, bir dakika bile kaybetmeden, avda kullandığım ufak ecza çantasından amonyak ve neşter getirin.

Sir James, René'nin odasına fırladı ve istenenleri getirdi.

Yaranın etrafını bozuk beş frank iriliğinde mavimsi bir halka sarmıştı bile.

René bir bardak su istedi ve içine birkaç damla amonyak döktü, sonra neşteri aldı ve deneyimli bir cerrahın ustalığıyla açtığı haç biçiminde bir yarıktan siyah ve kokuşmuş bir kan fışkırdı; yarayı yeniden emdi ve başparmağıyla, kan tekrar

pembe akana kadar bastırdı, sonra da yarığın üzerine tahriş edici sıvıdan on damladan fazla döktü. Acı artmıştı, Jane bacağını yukarı çekti.

— Tanrı'ya şükür! diye haykırdı Hélène, ölmemiş.

— Yarın, yarın bu sabah sokulduğu saatte ölecek, dedi Justin alçak sesle.

René ise Jane'in verdiği bu yaşam belirtisinden istifade ederek onu amonyaklı sudan içmeye zorluyordu.

O sırada, yılan oynatıcısı zenci kadını bulmak için gönderilen adamlar, büyücünün cesedini Jane'in bedeninin bulunduğu yerin yirmi adım ilerisinde bulduklarını söyleyerek içeri giriyorlardı.

— Ah! diye haykırdı René, Jane'in çığlığını işitip yere yığıldığını görünce onu o kadının öldürdüğünü zannetmiştim; tüfeğim elimdeydi, ona ateş ettim ve öldürdüm.

— Ah! Bahtsız, dedi Justin alçak sesle, dünyada onu kurtarabilecek tek kişiyi öldürmüşsünüz.

— Zavallı yavrucuğum! diye haykırdı René, Jane'i göğsüne bastırıp hıçkıra hıçkıra ağlayarak.

— Bana üzülme, dedi Jane hiç kimsenin işitemeyeceği kadar alçak bir sesle; Justin'in yaşayacak yirmi dört saatim kaldığını söylediğini işitmedin mi?

— Nasıl yani? diye sordu René.

— Demek ki hayatımın aşkı, diye mırıldandı Jane, sana özgürce, seni seviyorum diyebileceğim yirmi dört saatim var! Ölüm buyursun gelsin; zaten ondan medet umuyordum, fakat bu kadar bağışlayıcı olacağını beklemiyordum.

O sırada rahip girdi.

Ona haber vermek kimsenin aklına gelmemişti; kazayı az önce öğrenmişti.

Gözkapaklarını aralayan Jane onu fark etti.

— Beni bu aziz adamla yalnız bırakın, dedi. Sonra René'ye alçak sesle: O çıkar çıkmaz buraya dön; yirmi dört saatimin bir dakikasını bile kaybetmek istemem.

Herkes çıktı.

İçeride tutulan gözyaşları kapıda boşaldı.

Kocasının kollarında yarı baygın durumdaki Hélène, yürüyemediği için odasına âdeta taşındı; bu o kadar beklenmedik bir olaydı ki, herkesin gözyaşlarını bile dondurmuştu.

René iki koltuğun hâlâ bıraktıkları gibi yan yana durduğu salon verandasına geçti; kendi koltuğuna oturdu, Jane'in koltuğuna başını yasladı ve belki de hepsininkinden daha derin bir kedere teslim oldu.

Geçmişi düşündüğünde, Jane'i, ondan ayrılacağı anda ölmeye hazırlanırken görüyordu; Jane'in çağırttığı, odasına aldığı, o iğrenç altın tutkusunu hayatıyla ödeyen ve Jane'in ölümünde René'den yararlanan o kadın, Kleopatra'yı öldürecek engerek yılanını bir incir sepetinde getirmekle görevli Nübyeli köle değil miydi?

Bu ölüm tam gerçekleşmesi gereken saat için kararlaştırılmıştı.

Bir gün önce Jane ona veda etmeden yola çıkmama sözü verdirmişti; bu, sıradan değil, ebedî bir vedalaşma olacaktı; her şey iyi planlanmıştı: İnsanıyla hayvanıyla bütün çiftlik ahalisinin büyücü kadından nefret ettiğini biliyordu; geceleyin avluya girerse köpek havlamalarından ve hizmetkârların lanet okumalarından dolayı yanına kadar gelemeyeceğinden kuşkusu yoktu; bu yüzden büyücüyü kendi gidip bulmaya karar vermişti; yılan sokmasına ve zehrin etkisine hiçbir şey engel olmasın diye de yalınayak gitmişti.

Ve şimdi René'yle geçirecek azıcık zaman bırakması için Tanrı'ya yakarmak yerine, aşkının bütün gücünü dışa vurabileceği yirmi dört saati olmasına seviniyordu; bu yirmi dört saatin sonunda, ağzından kaçıracağı fazla ateşli sözleri ölüm temizleyecekti. Günah çıkarması kısa sürdü; "René'yi seviyorum," demekle tek günahını da söylemiş oldu. Bu yüzden rahip gün belirirken çıktı; kızın yanında ancak yarım saat kadar kalmıştı.

Jane'in odasından çıkan rahip René'nin yanına geldi ve:

— Sizi seven aziz çocuğun yanına gidin; onu teselli etmekte güçlük çekmeyeceksiniz.

Jane'in odasına giren René, onu, kendisini kolları açık beklerken buldu.

— Yakınıma oturun sevgilim, dedi; her şeyden önce, ölüm anına kadar yanımdan ayrılmayacağınızı biliyorsunuz.

— Ne durumda olduğunuzu bilmem için bana önce ayağınızı gösterin, dedi René.

— Ne yararı var ki? Ölüm kararım ilan edilmedi mi? Şimdi önümde yaşayacak sadece yirmi üç saat var; ne erteleme ne iptal talep ediyorum; mutluyum.

— Rahip size ne söyledi?

— Beni ikna etmesine yaramayan bir yığın umut verici söz. Bana ümit vermek istedi; bana havada gezinen görünmez ruhlarla çevrili olduğumuzu, içinde bulundukları ortam gibi berrak oldukları için onları ayırt edemediğimizi, etrafımızda süzüldüklerini, bize sürtünüp geçtiklerini, uyanık olduğumuzda kulaklarımıza anlaşılmaz kelimeler mırıldandıklarını, uyuduğumuzda bizimle konuştuklarını söyledi. Bizim henüz bilmediklerimizi biliyorlarmış, zira alınyazısının sırrına vâkıflarmış: Bizi haddinden fazla seven ruhların içimize sızmasına engel olamadıkları bazı vahiylerin, bazı içedoğuşların nedeni buymuş. "Sadece gördüğümüze inanırız," diye ekledi, "doğru bu; ama birçok kanıt bizi duyularımızın zayıflığından ve güçsüzlüğünden kuşkulandırırmış. Mikroskopların icat edilmesinden önce, yani yaklaşık altı bin yıl boyunca, bu aletin yardımıyla görünür olan varlıkların yarısı gözümüze görünmediler; bakışlarını bu sonsuz küçüklük dünyasına yönelten ve bu dünyanın sonu olmadığını ilk tasavvur eden kişi çıldırmıştır. Öyleyse! Belki bir gün," dedi iyi yürekli rahip, "belki bir gün sonsuz küçüklükleri gösteren alet gibi sonsuz şeffaflıkların da görüleceği bir alet keşfedilir. O zaman, mevcudiyetini sadece şiirin tasavvur ettiği

o hava perileriyle sözden başka herhangi bir yolla iletişime geçilecektir." Öyleyse! Sevgili René, ruhumun ölünce sizden ayrılmayacağı fikri, peşinizden gelebileceğim, olduğunuz yere gidebileceğim, soluyacağınız havaya karışabileceğim, saçlarınızı dalgalandıran rüzgârın içinde olabileceğim fikri, bu ümit, ne kadar saçma olursa olsun, bana sonsuz sevinçler verdi. Shakespeare, "Gökte ve yerde beşerî felsefenin henüz düşlemediği pek çok şey var!" dememiş mi?*

Jane'in sesi şu son sözcüklerle yavaş yavaş çatallaşmıştı, başını René'nin omzuna bıraktı.

— Ağrınız mı var? diye sordu genç adam.

— Yok, tam olarak ağrıyor denemez; sadece gücüm azalıyor, sokulan ayağım buz gibi, mezara o ayağımla iniyorum, soğuk yavaş yavaş yukarı çıkacak, yüreğime geldiğinde de yatağımdan ebedî yatağa geçeceğim.

René onun yavaş yavaş uykuya daldığını hissettiğinden, son mücadelesi için biraz uyuyup kuvvet toplasın diye konuşmayı kesti. Uykusu sıkıntılıydı, sıçramaların ve sayıklamaların ardı arkası kesilmiyordu.

Hélène yukarıya çıktı; odanın kapısı yarı aralıktı; kafasını kapı aralığından içeri soktu ve gözleriyle kız kardeşinin nasıl olduğunu sordu.

René omzunda uyuduğuna işaret etti; Hélène içeri girdi, yaklaştı ve kardeşini alnından öptü.

— Tanrım! Hélène, dedi ona, siz evdeki herkesle görüşüyorsunuz, bu yavrucağı iyileştirmek için olmasa bile en azından acısını dindirmek için yapacak hiçbir şey yok mu?

— Ah! En cahiline kadar herkese sormadığımı mı zannediyorsunuz? Hepsi bana, ölümün acılı olmadığı, fakat kaçınılmaz olduğu cevabını verdiler. Ona söylemeyi unutmayın sevgili René, onu sizinle yalnız bırakıyorsam, bunun nedeni

---

* *Hamlet*'i uyarlayan Dumas şöyle yazar: "Ah! Yeryüzü/ Ve gökyüzü, dostlarım, ne sırlar gizlerler/ Felsefenin henüz düşlemediği." (Perde I, 2. Bölüm, Sahne IV.) (Fr.e.n.)

ilgisizlik değil, son sevincinden hiçbir şey eksiltmemek istememdir.

Sonra, Hélène üzerine ikinci kez eğilerek kız kardeşini öptü ve ayaklarının ucuna basarak dışarı çıktı.

Ama Hélène uzaklaştıkça, Jane'in de gözleri açıldı; bir an sabit kaldı, sonra da bir iç geçirerek:

— Ah! Sevgili René, dedi, o kadar güzel bir rüya gördüm ki! Aynen sizi gördüğüm gibi, gökten ışık saçan güzel bir meleğin yatağımın yanına indiğini, alnımdan öptüğünü ve bana "Bizimle gel kardeşim, seni bekliyoruz!" dediğini gördüm. Sonra beni tekrar öptü ve uçup gitti.

Ona gerçeği söylemek, bir yanılsamayı, güzel bir yanılsamayı bozmak olurdu; René sustu.

— Şimdi, sevgilim René, diye ekledi Jane, izin verirsen bir soru sorayım. Geçen gün senin yola çıkışından sonra yaşamıma son verme kararını aldığımda, bazı taşları ayıkladığımı ve ayrı bir keseye koyduğumu gördün mü?

— Evet, Jane, tam ne yaptığınızı soracaktım ki bunu sormamın saygısızca bir davranış olacağını düşündüm.

— Kendinizi tuttuğunuzu fark etmiştim, dedi Jane, fakat bu konuda size bir şey anlatmanın vakti gelmediği için ben de sustum.

— O kesenin üzeri, dedi René, elle işlenmiş iki harfle süslüydü, bir C ve bir S.

— Bu iki harf kafanızı meşgul etti, öyle değil mi?

— Claire de Sourdis'in başharfleri bunlar.

— Gerçekten de öyle, dedi Jane, bu kese *kuzinim* Claire de Sourdis için hazırlanmıştır. Günlerden bir gün, Napoléon'a yaptığınız hatayı unutturduğunuzda, kendinize layık bir mevkiye tekrar geldiğinizde, Matmazel de Sourdis karınız olacak; o zaman ona şöyle dersiniz: "Orada, sıcak solukların ve ateşli tutkuların ülkesinde, iki genç kuzinimle karşılaştım; önce onurlarını, sonra da canlarını kurtardım; hiç durmadan sizi düşünsem de, sizden uzaktayken hayatımı bu kızlara

adadım. Bu iki kızın en genci maalesef öldü: Onu sevecen bir dostlukla seviyordum; fakat kalbim ona ait değildi, size aitti. Bu aşk yüzünden öldü, zira yaşatmadığı zaman öldüren o aşklardan biriydi; ama ölmeden önce, kendine ait olan bu keseyi aldı: İçinde biri yakuttan, biri gökyakuttan, diğeri de zümrütten üç takım takı yapılabilecek kadar taş var; bunları on misli taş arasından bizzat seçti; bu keseye adınızın baş-harflerini bizzat kendi eliyle işledi; en nihayetinde ölürken, kendisi adına size vermem için bunları bana teslim etti; bu, düğün hediyesi olarak. Bunu mezardan çıkan bir el sunduğu için reddetmeye pek hakkınız yok. Onu kıskanmayın; onu hiçbir zaman sevmedim; kaldı ki ölüler kıskanılmaz."

René hıçkırarak ağlamaya başladı.

— Ah! Susun Jane, dedi, susun.

— Bu üç takımdan birini onun üzerinde her gördüğünüz-de, beni düşünmek zorunda kalacaksınız.

— Ah! Jane, Jane, diye haykırdı René, sizi unutabileceğimi nasıl düşünürsünüz?

— Susadım René, su verin bana.

Bu su içme isteği sabahtan beri iki üç kez ifade ettiği tek ihtiyaçtı.

René'nin verdiği bir bardak suyu kana kana içti.

Jane'in alnı kırıştı, gitgide daha fazla bitkin görünüyordu.

— Beni sormaya gelen olmadı mı peki? diye sordu Jane; gördüğüm kadarıyla ablam Hélène, ifade ettiğim gibi, sizinle yalnız kalma arzumu harfiyen yerine getiriyor.

René, Jane'in kalbinin derinliklerinden Hélène'i ilgisizlikle suçladığını üzülerek gördü ve kendisini görmeye geldiğini ondan sakladığına pişman oldu.

— Hélène'i suçlamayın, dedi, siz uyurken geldi.

— Ah! dedi Jane gülümseyerek, demek yanılmamışım, rüyada gördüğüm ve gökten gelen bir melek zannettiğim oymuş demek. Sevgili Hélène, melek zannedilmek için fazla şey yapmasına gerek yok, bir tek kanatları eksik.

— Jane, dedi René, sizin yanınızdan bir an ayrılmayacağım; ama sizi seven insanları kabul etmiyor ve kendilerinden ilelebet ayrılırken umursamayarak onlara büyük bir acı veriyorsunuz.

— Haklısınız René, herkesi çağırın.

René, Jane'in başını yumuşak bir biçimde yastığa bıraktı ve Hélène'i çağırmaya gitti.

— Gelin yanı başıma oturun, dedi Jane; ben ölene kadar sizden başka hiç kimse olmayacak yanımda. Sonra bu gece uyumak istediğimi söylerim, herkes çıkar, o zaman beni dizinize oturtursunuz ve nice güzel saatler geçirdiğimiz verandadan gökyüzüne, yıldızlara, kâinata ve size veda ederim.

Merdivenden Jane'in yanına dua etmeye gelenlerin çıktığı işitildi; önce ablası Hélène, sonra Sir James Asplay, sonra da rahip belirdi.

Arkalarından yaşlı Remi, üç oğlu, Adda ve biraz geriden de François geliyordu.

François'nın arkasından da hizmetkârlar, Birman uşaklar, kadın erkek zenciler geliyordu.

Herkes diz çöktü.

René ölmekte olan kızın başucunda durdu. Rahip odanın ortasında ayakta dururken diğerleri onun çevresinde diz çöktü.

Peder Louis saygıdeğer bir insandı; her koşula uygun bir dil kullanmayı biliyordu. Konuşması, genç kızın meçhul şeylere, aşkın esrarına, evliliğin tatlılıklarına, anneliğin sevinçlerine dokunaklı bir vedasıydı; bu dünyevi şeyleri Tanrı'nın sevgili kullarına ayırdığı ilahi mutlulukla kıyasladı.

Jane ikinci kez bayıldı.

İlk konuşan rahip oldu:

— Hastayı boşuna yorduğumuzu sanıyorum; kimsenin göğe yükselmek için bu tertemiz yavrucaktan daha az duaya ihtiyacı olamaz.

Jane'in yanında sadece René, Hélène ve Sir James kaldı. O zaman René kıza tuz koklattı; Jane ürperdi, bazı içgüdüsel

tepkiler verdi, gözünü tekrar açtı ve gülümsedi; etrafının onu sevmiş olanların, onu hâlâ sevenlerin hepsiyle çevrili olduğunu görüyordu, babası da çiftliğin kilisesinde onu bekliyordu; elini Hélène'e uzattı ve Hélène, ikinci kez onun kollarına atıldı.

— Artık yaşayamazdım, biliyorsun sevgili Hélène'ciğim, dedi ona; en acısız ölüm şeklinin ne olacağı hakkında zavallı kadına başvurdum; bana damalı yılan sokmasını önerdi; ölüyorsam, bunun nedeni ölmeyi istemiş olmamdır, dolayısıyla benim için üzülmeyin. René benden bugün ayrılacaktı, acı ve keder içinde ağır ağır ölecektim; şimdi ben ondan ayrılıyorum, dolayısıyla iradem zorlanmıyor; insanın kendi seçtiği felaket daima en tahammül edilebilir olandır, bu felaketi size boyun eğilmesi imkânsız olan kara bahtınız dayatır. Bak ne kadar sakinim, bak ne kadar mutluyum; bir de solgunluk olmasa, âdeta rol değiştirmiş olmadık mı? Sen ağlıyorsun, ben gülümsüyorum. Öyleyse sevgili Hélène'ciğim, ölümün düşlediğim şekilde olması için, şu anda olduğum gibi onun omzuna yaslı ölmem lazım; ellerimi göğsümde ebediyete kadar onun sevgili elinin birleştirmesi lazım. Önünde yaşayacak daha uzun mutlu yıllar var sevgili Hélène'ciğim; benimse olsa olsa birkaç dakikam var. Beni onunla yalnız bırak abla, bu dünyada bizim için her şeyin bittiğini sana o haber versin. Dilerim Tanrı bizi öbür dünyada buluşturur!

Hélène Jane'i son bir defa öptü, sonra Sir James iki elini sıktı; sakin yüz hatlarından acılı bir titremenin geçtiği ve sıktığı gözkapaklarının arasından bir damla yaşın süzüldüğü görüldü; sonra koluyla Hélène'in belini sardı ve onu kalbine bastırarak, elinden ölümün almasından çekinirmiş gibi sürükledi.

Zaman akıp gitmiş, gece olmuştu ve odada hiç ışık olmamasına rağmen, gece o kadar aydınlıktı ki alacakaranlık vakti gibi her şey seçilebiliyordu.

— Vakit yaklaşıyor herhalde, dedi Jane; mezara indikçe soğuğun yukarı çıktığını hissediyorum; acı çekmiyorum, sadece yaşamanın imkânsız olduğunu hissediyorum.

Kemerini gösterdi:

— Şuradan aşağısı artık yaşamıyor, dedi; beni balkonumuza götür; sana orada veda etmek istiyorum, orada ölmek istiyorum.

René, Jane'i kollarının arasına aldı, balkonda dizine oturttu.

Orada soluklanıp bir an canlandı. Gece bir önceki gece gibi şeffaftı. René çayır boyunca Jane'in geçtiği yolu görüyordu; zenci kadının ona doğru geldiğini görüyordu; genç kızın düşerken attığı çığlığı duyuyordu; sonunda zenci kadının tüfek mermisiyle yere yuvarlandığını görüyordu: Sadece hatırlamakla kalmayıp gözlerinin önünde canlanan bütün bu şeyler gözlerini yaşlarla doldurdu. Jane'i kalbine bastırarak haykırdı:

— Ah! Jane! Sevgili Jane!

Jane gülümsedi.

— Bunu bana önceki gün söylememekle ne iyi etmişsin, dedi, ölme kararını alamazdım.

Bir an sessiz kaldı ve hem René'ye hem göğe baktığı için gözleri büyümüş gibi görünüyordu:

— Hadi kollarının arasına al beni René, dedi, senden uzağa süzülüp gitmeme izin verir gibisin.

— Yok, hayır! diye haykırdı René, hayır, aksine, seni elimden geldiğince göğsüme bastırıyorum.

— O halde, dedi Jane, beni kendine çeken ölüm bu. Koru beni René, koru beni.

Ve kolları René'nin boynuna sarılıyken kaskatı kesilerek başını göğsünde sakladı. René de başını başına yasladı.

Bir an sonra, onun titrediğini hissetti.

René başını kaldırdı ve Jane'in acıyla kasılmış yüzünü gördü.

— Ah! diye haykırdı kız, dişlerini yüreğime geçiriyor, yüreğimi dişliyor.

Ve René'nin başını kendi başına doğru çekerken, dudaklarını genç adamın dudaklarına bastırarak:

— Elveda! dedi, elveda! Sonra, belli belirsiz bir sesle ekledi: Görüşmek üzere, belki de...

Ve kendini bütün ağırlığıyla René'nin koluna bıraktı.

René ona baktı: açık kalan gözleri âdeta hâlâ görüyordu; elini kalbine bastırdı, artık atmıyordu; yanağını dudaklarına yaklaştırdı: Soluğu sönmüştü, yüzünü yalayıp geçen son nefes ruhunu alıp götürmüştü.

Böyle birkaç dakika ona bakakaldı; hâlâ bir sözün ya da bir hareketin bir yaşam kalıntısını açığa vuracağına inanıyordu.

Ama hayır, ölmüştü, gerçekten ölmüştü.

Onu tekrar odasına götürdü, yatağının üzerine bıraktı, ellerini göğsünün üzerinde bitiştirdi ve gonga vurdu.

Başta Hélène ve Sir James olmak üzere herkes koşturdu.

— Her şey bitti, dedi René.

Herkesin gözyaşları sel oldu; Hélène yaklaştı ve açık gözlerini kapatmak için elini uzattı.

— Yok hayır! dedi René, Hélène'in elini yavaşça tutarak; bu görevi benim yerine getirmemi istediğini biliyorsunuz.

Ve kızın gözkapaklarını kapattı; bundan böyle ruhu ebediyete götüren o meçhul meşalenin ışığıyla açılacaklardı.

Bu dinî vecibe yerine getirilince René:

— Naaşın yanında kalın; bu bedenin bir ruhu varsa, onu beraberimde götürürüm, diyerek odadan dışarı fırladı.

Gerçekten de ikisinin gece yıldızlarının huzurunda sık sık sözünü ettikleri o büyük sırra şimdi hiç değilse ikisinden biri vakıftı.

René, Jane'i bir âşık gibi değil, en müşfik dostu, en sadık kardeşi gibi seviyordu. Bir insana bir köpeğe ateş eder gibi ateş edebilen ve bir köpek gibi ayaklarının dibinde yuvarlanmasına ilgisizce bakan bu tunçtan adam, ağlamak için yalnız kalmaya gerek duyuyordu.

Jane'in ölme biçimi ve iklimin sıcaklığı, naaşın çabuk gömülmesini gerektiriyordu. Ölünün yanında sadece rahip

kaldı. Hélène odasına döndü ve kocasının kollarında kız kardeşinin arkasından ağlayarak düğün gecesini tamamladı. Son olarak da Remi ve üç oğlu bütün cenaze işlemleriyle ilgilendi; Justin bütün kiliseyi çiçeklerle süslerken Adda naaşı gömülmeye hazırlıyor ve onu Jules ile Bernard'ın hazırladıkları tikağacından bir tabutun içine, bir döşeğin üzerine serilmiş taze dalların ortasında yatıyordu ve başının altında sarısabır lifinden bir yastık vardı.

Aynı gün saat beşte, hüzünle çalınan gong cenaze töreninin başlayacağını bildirdi. Bütün çiftlik, sekisinin altına tabutun koyulduğu avlunun kapısında toplandı. Orada yeni dualar söylendi ve dört genç kızın taşıdığı tabut kiliseye girdi.

René iki fili serbest bırakmıştı: Filler, âdeta yaşanan felaketi anlamış gibi, herkesi gözden geçirmiş, ya genç kızın yokluğunu fark ettiklerinden ya da büyük bir acının herkesi sarstığını anladıklarından, genel yasa eşlik etmiş ve kilisenin kapısında taştan iki dev heykel gibi sessiz ve hareketsiz beklemişlerdi.

Jane, Havva ile Sainte-Hermine vikontunun yattığı mezarlığa gömüldü; sonra, ilkel halklarda olduğu gibi, çiftliğin en alt kademedeki kölelerinin de katıldığı büyük bir yemekle dinî tören tamamlandı.

Jane ölünce René çiftlikten ayrılmaya kesinkes karar vermişti ve cenaze töreninin hemen ertesi günü yola çıkacağını açıkladı. Hélène'in duyduğu minnete rağmen ve iki kız kardeşe ne kadar destek vermiş olursa olsun, onun evdeki varlığı artık bir üzüntü sebebiydi. Hélène Jane'i öldüren şeyin bu delikanlıya duyduğu aşk olduğunu fazlasıyla biliyordu; fakat René'nin hem gerçek isminden, hem de gerçek hikâyesinden habersiz olduğu için, kız kardeşinin ölümüne René'nin sebep olduğunu düşünmeden edemiyordu. En içten teşekkürlerin ortasında, sözü René'nin Birmanya'ya yaptığı yolculuk sırasındaki harcamalarına getirdi, fakat René ona öyle bir gülümsemeyle baktı, öyle bir zarafetle elini öptü ki,

bu konuda ısrara hiç gerek olmadığını iyice anladı. Geri çevireceğini önceden kestirdiğinden, René'ye Jules'ün yaptığı değerli taşlarla dolu küçük bir kasa hediye etti; ama René hüzünle göğsünden Jane'in işlediği keseyi çıkardı, onu öptü, açtı ve içindekileri Hélène'e gösterdi.

Fakat Jules'ün yaptığı kasanın içindekileri masaya boşaltıp Hélène'in hediyesi olan taşlar arasından en güzel gökyakutu seçerek:

— Hüzün taşı, dedi, bununla bir yüzük yaptıracağım ve onu yanımdan hiç ayırmayacağım.

Hélène iki yanağını René'ye uzattı.

— Ah! Bu başka, dedi, bir kız kardeşin hediyesi bu.

Ve onu öptü.

Ertesi gün yola çıkmak için her şey hazırlanmıştı, muhafız takımı beraber geldikleri takımın aynısıydı; René sadece Jane'in çiftlikte alıkoymayı arzu ettiği filleri bırakmıştı; Sir James'in, Hélène'in aldığı cevaptan daha iyi bir karşılık almayı umarak René'ye bu fillerin değerini sorması üzerine:

— Jane onları benden istemişti, diye cevapladı René; onları ona vermiştim, ona aittirler.

Ertesi gün tan vakti, muhafız takımı avluda hazır bekliyordu.

Bir an için René'yi merak ettiler: Odasından inmiyordu, odaya çıkıldı, orada değildi. Tam onu aramaya başlayacaklardı ki kiliseden çıktığını gördüler: Gecenin bir kısmını Jane'in tabutunun yanında geçirmişti.

Yapacak son bir ziyareti kalmıştı, Ömer ve Ali'nin yanına gidecekti. Filler önce onun kendilerini de beraberinde götürmek için almaya geldiğini zannettiler, ama kısa sürede yolculuk kafilesine dahil olmadıklarını anladılar ve acılarını gizleyecek kadar kibar olmadıkları için, en anlamlı ve en belirgin işaretlerle bunu René'ye ifade ettiler.

Daha önce karşılaştıkları yerde ayrıldılar. Sir James güzel Manton tüfeğini René'ye vermekte ısrar etti, o da buna kar-

şılık kendi tüfeklerinden birini ona verdi. Hélène zaten ona verebileceği en iyi şeyi vermişti: İki yanağını uzatmıştı.

Yanlarında yürüyüşü yavaşlatacak kadınlar olmadığından, tembul arazisinden Pegu'ya kadar sadece bir mola verme kararı alınmıştı. Bunu başarmak için, geceyi göl kenarında geçirmeleri ve ertesi gün hemen Pegu'ya varmaları gerekiyordu.

René ve François, hep son sürat giden ve yorulmak nedir bilmeyen o ufak Birman atlarına binmişlerdi; kaldı ki onları yayan izleyen adamlar da atlardan şaşırtıcıydı ve yorulmak bilmiyorlardı.

Öğleye doğru, kavurucu sıcağın geçmesi için, ormanın en sık yerinde kısa bir mola verildi. René üç kardeşin bolca verdiği tembulu adamlarına dağıttı, akşama ve ertesi günkü ilk molada da aynı miktarda vermeyi vaat etti.

Saat beşe doğru göle varıldı.

Daha varır varmaz, zencilerin ve Hinduların bazıları, uzaktan her boyda timsahın kökünden sökülmüş ağaç kütükleri gibi su yüzeyinde yüzdüğünü görmüş olsalar da, yıkanma arzularına karşı koyamadılar; suya girmek için, bedenlerini saran mavi iş giysilerini dizlerine kadar indirmeleri yeterdi.

Peştemallarını çıkardılar ve suya atladılar.

O sırada René ile François, ellerinde tüfekleriyle, gözlerini kâh göle, kâh kıyıda seyrelen sık ormana çeviriyor, nöbet tutuyorlardı.

LXXXI
Dönüş
(2)

Aniden yüzücülerden biri çığlık attı ve suyun altında kayboldu; bir timsah sinsi sinsi yaklaşıp adamı bacağından yakalayıp gölün dibine çekmişti.

Dehşet ve korku dolu bu çığlık üzerine diğerleri kıyıya yüzdüler; ama son yüzücünün birkaç adım arkasındaki suyun bir canavar tarafından kamçılandığı görülüyordu; bununla birlikte, peşinden geldiğini hisseden yüzücü iyice hızlanarak kıyıya ulaşmayı başardı.

Adam karaya daha yeni ayak basmıştı ki timsahın sudan çıktığı ve iki ön ayağıyla toprağa tutunduğu görüldü: Hayvanın olsa olsa on adım ilerisinde olan zenci, bütün gücüyle René'ye doğru koşturdu.

— Ne oldu, neyin var? diye sordu gülerek.

— Timsah benim şu vücudu öğle yemeği yapmak istemek, diye cevap verdi zenci.

Bu arada, timsah sudan çıkmıştı ve firari zencinin tahmin ettiği niyeti besler gibiydi, takibe hazırlanıyordu.

— Timsahlar insanlara su dışında da saldırırlar mı? diye sordu René.

— Öyledir sahip, hele daha önce insan eti yemişse; bakın işte bana gelmek; şimdi lazım kovalamak onu.

— Ama silahın yok ki zavallı! dedi René.

— Yok lazım, dedi zenci. Sonra yol arkadaşlarına hitaben: Ah! Bana yok lazım; gelin sizler, bana lazım sadece bir ağaç.

Timsah kaçmak yerine durmuştu ve adamın kendi türünden üç dört hayvanın desteğini aldığını görerek, ileri gidip gitmemekte tereddüt ediyordu.

Fakat zenci o kadar yakınından geçti ki, timsah kendiliğinden gelip içeri gireceğini sanarak ağzını sonuna kadar açtı; ama ağız birbirine çarpan iki tahtanın çıkardığı bir gürültüyle kapandı; hayvan sadece hava almıştı.

Timsah dört beş kademlik sıçramalarla peşine takıldı.

Fakat Afrikalı, timsaha hazırladığı şakanın sonu için zorunlu olduğunu yoldaşlarına gösterdiği ağaca çabucak ulaştı.

Zamanı gelmişti: Timsah ona on adımdan uzak değildi. Zenci gerildi ve bir maymun hafifliğiyle bir tür söğüt ağacına tırmandı.

René zencinin bir tehlikeyle karşı karşıya olmadığını sanırken timsahın zar zor ağaca yapıştığını ve devasa bir kertenkele gibi zencinin ardından tırmandığını gördü.

O zaman zenci ağacın yan dallarından birinin üzerine atıldı. Bu kovalamaca ve hayalkırıklığı sonucunda iştahı iyice kabaran timsah onunla aynı dala tutunmaya kalkıştı.

O andan itibaren zencinin mahvı kaçınılmaz görünüyordu ve bütün seyirciler onunla birlikte titremeye başlamışlardı; ama o sırada dalın ucunu kavradı ve kendini yavaşça toprağın üzerine bıraktı.

Derhâl bütün arkadaşları yardımına koştular ve dalın ucunu kavrayarak ani hareketlerle sarstılar; kesik kesik o kadar sert sarsıyorlardı ki, ne kadar mankafa olursa olsun, timsah bir tuzağa düştüğünü anlamaya başladı.

İşte o zaman, ağaçlara tırmanacak bir yapıya sahip olmadığını fark ederek endişesini belli eden hareketler yaptı; dal boyunca uzandı, dört pençesiyle ona tutundu, aşağıdan sarsmalarına rağmen dengesini korumayı denedi; ama sonunda, bir eyerin atın karnına dönmesi gibi döndü ve düştü.

Hareketsiz kaldığında zenciler üzerine atıldı: Kafası üzerine düşmüştü ve düşüşü sırasında boyun omurları kırılmıştı.

Bir saat sonra, timsahın muhafızlardan birini yemesi yerine, muhafız takımı ateş etrafına kurulmuş, timsahı yiyordu.

Gece hızla çöküyordu. René bütün adamlarına, sürüngenleri, yırtıcı hayvanları ve timsahları uzakta tutmak amacıyla yakılacak büyük bir ateş için ormandan odun toplama ya da kesme emri verdi.

Izgara et kokuları bütün çiğ ya da kızarmış et meraklılarını bu noktaya çekeceğinden, bu tedbirin çok yararı vardı.

On dakika sonra, bütün gece yetecek kadar odun toplanmıştı.

René bu odunlarla, sadece tükendiği noktadan beslenen bir tür ateşten siper yaptırdı. Sonra herkesin keyfini yerine getirmek için tembul dağıtıldı ve René herkesi rahat rahat

uyumaya davet ederek François ile birlikte herkese göz kulak olacaklarını söyledi.

Ateş yandıktan sonra, iç karartıcı kaplan kükremeleri, pars gürlemeleri ve çocuk hıçkırıklarını andıran timsah viyaklamalarıyla hava karardı; o zaman her şey insanı tehdit eden bir ses haline geldi: Orman, su ve balta girmemiş ağaç dalları, savaş meydanını birbirini parçalamaya hazır bir iblisler ordusuna teslim etmiş gibiydi; en son hava da işin içine karıştı, saat on bire doğru baykuş kadar iri yarasalar alevlerin üzerinde uçuşmaya ve duman dalgalarının üzerinden geçerken ürkütü verici senfonilerinin tiz notalarını haykırmaya geldiler; bu alev dumanları cehennemin ağzından çıkıyordu âdeta.

Bu karmakarışık gürültü karşısında titrememek için, Horatius'un sözünü ettiği* o üç kat çelikli yürek gerekiyordu. François gözüpek biri olmasına rağmen bir an cesaretini yitirdiğini hissetti; bir eliyle René'nin koluna yaslandı, diğer eliyle de ormanın içinde, otuz adım kadar uzakta zıplayan iki ışığı gösterdi.

— Sessiz ol, dedi René, onları görüyorum.

Ve bir hedef tahtasına nişan alır gibi sükûnet içinde tüfeğinin kabzasını omzuna dayayarak ateş etti.

Tüfek atışına korkunç bir kükreme cevap verdi; sonra, bu kükreme bir uyarı işaretiymiş gibi, göl kenarı dışında ufak kamp yerini çevreleyen her yandan sayısız kükreme sesi duyuldu. Vahşi tehdit!

— Ateşe odun at, demekle yetindi René.

François söyleneni yaptı:

Sıçrayarak uyanan Birmanlar ve Hinduların kimisi diz çökmüş, kimisi de ayağa kalkmıştı.

— İçinizde bir ağaca tırmanıp bütün dallarını kesebilecek biri var mı? dedi René İngilizce.

Bir Birman bu işi üstlendi, François'dan bordalama kılıcını istedi ve kamp yerine en yakın ağaca bir maymun

---

* *Aes triplex* (*Odes* [Koşuklar], I, 3, 9). (Fr.e.n.)

çevikliğiyle tırmandı. Oduncunun aldığı emri derhâl yerine getirmesi gerektiğine inandığını gösteren bir çabuklukla hemen her taraftan dallar dökülmeye başladı. Ne mutlu ki ağaç reçineliydi ve ilk dallar ateşe atılır atılmaz alev çemberi kamp yeriyle orman arasında gerçek bir hisar gibi yükseldi.

Bununla birlikte René'nin ateş ettiği yerden kükreme sesleri geliyordu: Ya yaralı kaplan can çekişiyordu ya da bu hayvanların alışkanlığı uyarınca dişiyse yanında erkeği, erkekse yanında dişisi vardı. René silahını tekrar doldurdu ve dört tüfekten ibaret tüm cephanesini François'ya verdi. Sonra yanan köseğilerden alarak, az önce ateşi harikulade bir biçimde beslemiş olan reçineli ağacın dallarına attı. Ağaç alev aldı. Bir anda, alev aşağıdan en tepeye kadar çıktı ve devasa bir Noel ağacı gibi yanarak elli adımlık alanda her şeyi aydınlattı.

O zaman kıyıda tırmanmaya uğraşan ve muhafızlar tarafından fark edilmeden onlara yaklaşmaya çalışan timsahları gördüler.

René ateşten ürkerek bir anlık tereddüt geçiren iki dev kertenkeleye doğru ilerledi. İri aptal gözlerinin şaşkınlıkla baktığı ve bedenlerinin fazla harlı sıcağın etkisiyle kendi üzerlerinde kıvrıldığı görülüyordu. Gözleri irice bir madenî para büyüklüğündeydi, René'ye bundan azı da yeterdi. On adımdan uzakta olmayan en yakındakinin gözüne bir mermi gönderdi; hayvan çırpınarak dikildi ve göle birkaç adım mesafede devrilip düştü.

Bazen av, bazen de avcı olarak timsahla karşı karşıya gelen zenci, o zaman, ucu yanan bir dal aldı ve bir kargı gibi kullanarak canavarın gırtlağına daldırdı. Hayvan bunu söndürmek için korkunç bir gürültüyle göle atladı.

Arkadaşının başına gelenlerden korkmuş ikinci timsah, diğeri gibi geriledi ve kendini suya attı.

Bu arada ağaç yanmaya devam ediyordu ve tepesinden düşen alev alev dallar çevredeki ot demetlerini ve diğer

ağaçları ateşe veriyordu. Kasıp kavuran yangın kısa sürede büyüdü ve daha büyük bir alanı kapladı; gölden esen rüzgâr alevleri önüne almış itiyordu. Alevler etrafa yayıldıkça, yaralı ya da uykuda yakaladığı farklı hayvanların çığlıkları işitiliyordu.

Bu çeşit çeşit çığlıkların ortasında, kuyruklarıyla çarptıkları ağaçları sarsarak kaçan yılanların ıslıkları işitiliyordu.

— Hadi dostlarım, dedi René, sanırım artık rahat rahat uyuyabiliriz.

Ve alev çemberinin ortasına yattı, gerçekten de beş dakika sonra şalopasının kamarasındaki kadar rahat uyuyordu.

LXXXII
Çifte Ganimet

Ertesi gün René tan vakti uyandı.

François ise onun gibi uyuyamamıştı ve dikkatle nöbet tutarak bütün gece uyanık kalmıştı.

Hiçbir hayvan, bir timsah bile onu tedirgin etmemişti.

Fakat uyandıktan sonra, René herkese bir yudum *arak* içirip adamların her birine çiğneyecek bir tembul yaprağı dağıtarak yola çıkış işaretini verdi.

Bereket versin ki atlara bukağı vurulmuştu; gölün muazzam bir ayna gibi aksettirdiği yangından ürküp kaçmayı denemiş olsalar bile, bunu başaramamışlardı.

Bu içdenizin nemli derinliklerinde yaşayan bütün hayvanların olan bitenden hiçbir şey anlamadıkları bir an olmuştu elbette. Orman yarım fersah eninde bir alanda yanıyordu ve göl de bizzat bir alev gölü gibiydi.

Ertesi gün, günışığıyla birlikte hepsi kaçmıştı ve artık ne kaplan kükremeleri, ne yılan ıslıkları, ne de timsah hırıltıları işitiliyordu; her yan sessizdi, sık ormanlığın uzaklarında çıtırdadığı hâlâ işitilebilen yangının çevresindeki her şey kaçmıştı.

Bütün bu adamlar René'ye hayranlıkla bakıyorlardı. Geceleyin gözükara olanlar nadir insanlardır; gündüzleyin görebildiği bir tehlikeye kafa tutan biri, geceleyin göremediği, belki görse de küçümseyebileceği bir tehlike karşısında tir tir titreyebilir.

Ama René'nin ruhu özel bir çeliktendi ve ona korku işlemiyordu.

Tekrar yola koyuldular.

Kimse yüreğinin bunaldığını itiraf etmese de, hepsi bu lanetli ormandan uzaklaşmak istediklerini belli eden adımlarla yürüyorlardı.

Saat ikiye doğru ormanın sınırı artık görünüyordu ve derin bir nefes aldılar; ancak o andan sonra, mola vermekten ve öğle yemeğinden söz ettiler, ama ormanda en gözüpeklerine bile cüretkâr görünecek bu planı ancak ormandan tamamen çıkınca uygulamaya cesaret ettiler.

Ama orada, ovada, günışığı altında, adamların her biri sabahtan beri hiçbir şey yemeden yürüdüğünün farkına varmaya başladı. Neşeyle oturuldu, atlardan birinin terkisine asılı seyyar mutfaktan, kızarmış ve tütsülenmiş bir antilop budu çıkarıldı; herkes bir dilim kesti ve bir bardak arakla beraber yemeye başladı.

Artık gündüzleyin nadiren yırtıcı hayvan bulunan, yer yer çalılıklarla kaplı bir ovada, iki üç saatlik bir yürüyüşleri kalmıştı sadece. Dolayısıyla kafile Pegu'ya kadar yoluna kazasız belasız devam etti.

René'nin şalopası aynı yerdeydi: Demirlemiş, öylece duruyordu.

René kendini tanıttı; sandalı derhâl *Le Coureur de New York*'un yanından ayrıldı ve onu nehrin kıyısından almaya geldi. Muhafızlar, atlar ve filler için fiyatta anlaştığı adam, bir tür barınak gibi kullandığı teknenin üstünde onu bekliyordu.

Aynı akşam bütün hesaplar kapatıldı ve anlaşılan meblağ, liman valisinin huzurunda, René'ye tembul arazisinde eşlik eden kölelerin ve hayvanların sahibine ödendi.

René'nin Hélène'e hediye ettiği iki file gelince, bunların satış fiyatları açıkça belirlenmediğinden, *shabunder*'e müracaat edildi.

Bu *shabunder* unvanının İngiltere'deki sahil müfettişliğine tekabül ettiğini söylemiştik.

René'yi Birmanya'da tutan hiçbir şey yoktu; gördüğümüz gibi, sadece bir tesadüf onu oraya sürüklemişti. Sainte-Hermine ailesinin küçükhanımlarına karşı yerine getirmek zorunda olduğuna inandığı vazifeler bittiğine göre, burada kalmak için hiçbir sebebi yoktu. Dolayısıyla ertesi gün, Pegu Nehri'ni beraber geçtikleri kılavuz kaptanı yanlarına aldılar. Bu adam, aşağı inmek için günün birinde ona tekrar başvuracaklarını bildiği için, René tembul arazisindeki işlerini halledip onu Pegu'dan alana kadar, günde üç dört kuruşluk pirinç yiyerek sakin sakin beklemişti.

Tarih 22 Mayıs 1805'ti.

René bir yıl önce *Le Revenant*'a binerek Saint-Malo limanından ayrıldığından beri Fransa'da olup bitenlerden tamamıyla habersizdi.

Vatanı özlemek için ne kadar az nedenimiz olursa olsun, ortak anamızın üzerimizde öyle çok hakkı vardır ki, onu bizi doğuran anamız kadar özleriz. Üstelik René, Fransa'dan büyük olayların hazırlanmakta olduğu bir dönemde ayrılmıştı. Bonaparte İngiltere'ye hücum etmeye kararlıydı. Bu tasarısını gerçekleştirmiş miydi? Yoksa vaz mı geçmişti? Hindistan'a geldiğinden beri bu konuda hiç kimseden bilgi alamazdı; muhtemelen Mauritius Adası'na döndüğünde Surcouf'u bulacaktı ve bu konuda yeni ve önemli gelişmeleri öğrenecekti. *Le Coureur de New York*'u denize doğru götüren akıntı sayesinde, Pegu'yla Rangun arasındaki mesafeyi üç günde katettiler; dördüncü gün denize ulaşmışlardı.

René gemisinin rotasını Sumatra Adası'nın burnuna doğrulttu. On gün sonra Achem Burnu'nu seçebiliyordu, o

akşam burnu döndü ve Achem Burnu'ndan büyük Chagos Takımadası* kadar tek bir kayaya rastlanmayan o uçsuz bucaksız alana girdiler.

Ertesi gün tan vakti, gözcü tayfa "Gemi!" diye bağırdı. René elinde dürbünüyle güverteye fırladı.

Gerçekten de Jouzou Burnu açığında, ikisi Chagos'a doğru birlikte ilerleyen, biri de onların üzerine doğru gelen üç gemi ayırt ediliyordu. René görünüşlerine bakarak ilk ikisinin ticaret gemisi olduğuna hükmetti; ama o devirde ticaret gemileri de resmî gemiler gibi silahlıydı.

Bununla birlikte dikkati, bilhassa, karşıdan gelen gemi üzerinde yoğunlaştı.

Bu gemi hakkında yanılmanın imkânı yoktu. Tüy gibi hafif gidişi ve manevralarının çabukluğuyla korsanlık için donatılmış bir gemi olduğunu anlamak kolaydı.

René dürbününü François'ya verirken, üzerine basa basa:

— Şuna bak! dedi.

François dürbünü aldı, baktı ve bir sevinç titremesine engel olamadı; René de gülümsediğinden, François dürbünü iade ederken mırıldandı:

— İnanın, bundan kiç kuşkum yok.

O anda, karşıdan gelen gemiden bir top atıldı ve duman dalgasının ortasından sancağı açıldı.

— Görüyorsun ya, dedi ona René, Cumhuriyet'in bandırası.

Birlikte ilerleyen iki gemi hemen birer top atışıyla karşılık verdiler ve Büyük Britanya bayrağı açtılar.

— Yelkenler fora! diye bağırdı René, dümeni çatışma alanına doğru kırın.

Yaklaşık altı deniz mili mesafedeydiler, ama esinti o kadar azdı ki, birbirlerine yaklaşırken karşılıklı ateş et-

---

* Chagos: Maldivler'in güneyinde alçak adalar grubu, en büyüğü Diego Garcia'dır. (Fr.e.n.)

meyi sürdüren gemiler kısa sürede bir duman bulutuyla çevrelenmişlerdi; fakat kuzeydoğudan esen ve orada çatışmakta olan gemiler için önemi olmayan bu azıcık rüzgâr, hafif, manevrası kolay ve rüzgâra açık bir tekne olan *Le Coureur de New York*'un saatte beş altı mil yol almasını sağlıyordu.

Zaman geçip gittikçe üç savaşçı geminin etrafındaki bulut kalınlaşıyordu.

Ateş saçan topların Malezya kıyılarında yankılanıp geri dönen patlama sesleri, üst üste düşen yıldırımlarınkine benziyordu. Üç gemi çatışmaya gireli neredeyse bir saat geçmişti ki René de dövüş hazırlığı emri verdi ve etraflarını saran muazzam duman çemberinin içine atıldı; topçular fitilleri ateşleyip mevzi alırken, René dumanın dağıldığı bir anda, iki geminin birinin tepeliğinde şu ismi gördü: *Louisa.*

Geminin hangi ulusa ait olduğunun ve mürettebatının nereden toplandığının onun için hiç önemi yoktu! Bu geminin bir Fransız gemisine karşı dövüştüğünü biliyordu; bütün bilmesi gereken de buydu!

— Sancak tarafı, ateş! dedi, gemi boyunca koşarak.

Ve sancak tarafındaki altı top tek bir atış halinde patladı. Sonra, kiminle karşı karşıya olduğunu henüz anlamamış olan gemiyi bir baştan bir başa katederek başından kıçına kadar mermi dolu iki büyük gülle bıraktı.

Korkunç bir çatırtı işitildi: Tabanından kopan mizana *Louisa*'nın güvertesine devrilmişti.

Sürekli artan bu dumanın arasında, bütün gürültüleri bastıran ve "Bordalıyoruz!" diye haykıran tanıdık bir ses işitti.

Aynı anda René'nin cıvadrası, önünde olan ve ismini bilmediği geminin çarmıklarına girdi; ama ismini bilmemesinin önemi yoktu, duyduğu haykırışa benzer bir haykırışla cevap vermek üzere boruyu ağzına götürerek "Bordalıyoruz!" diye bağırdı.

Etrafını seçebildiği bir anda, yanaştığı geminin nöbet mahallinde bir İngiliz subayını fark etti; tüfeğini sağ elinden sol eline geçirip hızla omzuna aldı, ateş etti ve nöbet yerindeki İngiliz'in güverteye yuvarlandığını gördü.

— Bordalıyoruz! Arkadaşlar, bordalıyoruz! diye haykırdı tekrar, cıvadranın üzerine ilk önce kendisi atlarken, bu sırada mürettebattan François idaresindeki sekiz dokuz tayfa çarmıklar boyunca büyük bir ustalıkla kayarak cıvadraya ulaştı ve bu asma köprü üzerinde reislerinin peşinden gitti.

Şaşkın İngilizler bu adamların nereden geldiğini anlayamamışlardı; adamlar âdeta gökten düşmüşlerdi; tam o sırada yankılanan bir sesle René onlara İngilizce seslendi:

— *Le Coureur de New York* namına bandıra indirin!

İngiliz gemisinin ikinci kaptanı emre itaat edilmemesi için kolunu kaldırdı, fakat kolu vücudunun üzerine yığıldı, sesi kısıldı; bir tabanca mermisi iki şakağını delip geçmişti.

İngiliz sancağı indirildi, René aynı sesle, bu kez Fransızca bağırdı:

— Çatışmayı bitirin dostlarım, İngiliz teslim oldu.

Sonra etrafı dinledi: Her yanı sessizlik kaplamıştı.

Rüzgâr esintisinin çatışmanın üzerini örten ve gemileri birbirlerinden gizleyen duman örtüsünü kaldırması için bir süre beklendi; duman yavaş yavaş direklerin etrafından döne döne yükseldi; iki İngiliz gemisi teslim olmuştu ve birkaç dakika sonra René, düşman gemisinin güvertesini ele geçirip İngiltere bayrağı üzerine ayağını koyan Fransız kaptanı fark etti.

Yanılmamıştı; bu Surcouf'tu.

İkisi de hem sevinç hem de zafer dolu bir çığlık attılar; her ne kadar uzattıkları elleri birbirine henüz dokunamasa da, birbirinin ismini haykırıyor olmaları, iki dostun birbirini tanıdığını göstermekteydi.

LXXXIII
Chien-de-Plomb'a Dönüş

İlk anda Surcouf da René de, daha yeni ele geçirdikleri gemilerden ayrılmaya cesaret edememişlerdi; subaylar ifadelerini verip, François *Louisa*'ya, Surcouf'un ikinci kaptanı Édeux de üçdirekli *Triton*'a komutan olarak geçtikten, bütün formaliteler halledildikten sonra iki kaptan birbirlerinin yanına gelmek için sandallarını indirdiler.

Sandallar yarı yolda karşılaştı. René teknesinden Surcouf'un teknesine zıpladı ve kollarına atladı.

Gün boyunca birbirlerinden ayrılmamaya ve akşam yemeğini beraber yemeye karar verdiler; o zaman da, dostunu kendi gemisine davet edebilmek için yiyeceklerini övme yarışına girdiler. Ama René'nin mönüsü bizzat Surcouf tarafından bile daha iştah açıcı bulunduğundan, yemeği *Le Coureur de New York*'ta yemek üzere anlaşıldı.

Bundan dolayı, iki yol arkadaşı eski köleci gemisine bindi.

René, Surcouf'a birkaç kelimeyle Birmanya'daki yolculuğundan bahsetti; ona avlarını, gündüz ve gece saldırılarını, Malezyalılarla çatışmalarını, bir boa yılanıyla düellosunu ve, hangi koşullar altında olduğunu söylemeden, zavallı Jane'in ölümünü anlattı; son olarak da, tembul arazisinden yola çıkışını, ormandaki yangını, timsahlar ve kaplanların çifte saldırısını anlattı.

Surcouf keyifle tepiniyordu.

— Karaya çıkmak diye işte buna denir, diyordu, eğlenme fırsatları çıkar; bana gelince, salak gibi tuzağa düşen İngilizlerle üç dört sıkıcı çatışmam oldu ve sanıyorum bugün kellem aslanın ağzındaydı, sen gelip çenesini gevşetmesen yanmıştım. Karşılaştığım iki gemiyle o kadar meşguldüm ki, inanır mısın, senin geldiğini görmedim; bir de Malolu, Breton ve Norman kaptanların en keskin gözlüsü diye geçinirim! Bu yüzden bizim topların seslerine karışan senin on

altılık toplarının müziğini işittiğimde ne kadar şaşırdım, sorma! Ama sesini ilk duyduğumda, İngilizce konuşuyor bile olsan hemen tanıdığımı da söylemek gerek. Şimdi ne ele geçirdiğimizi biliyor musun?

— İnan bilmiyorum! dedi René. Ganimet için değil, senin yardımına yetişmek için çatıştım.

— Madem öyle! Sevgili dostum, dedi Surcouf, Ümit Burnu'ndan Horn Burnu'na kadar bütün okyanusa dökebilecek biberimiz var; üç milyonluk biber, dostum, bunun bir milyonu sen ve arkadaşların için.

— Tamam ama ya senin adamların? Kendi adına bir milyonundan vazgeçebilirsin, ama ömürlerinin kalan kısmında çorbalarına tuz ve biber ekme derdinde olan on sekiz ila yirmi zavallı düşünüldüğünde bundan vazgeçilmez. Dolayısıyla sen istersen kendi ganimet payından vazgeçebilirsin, bu da az bir şey değil, beş yüz bin frank! Ama onlara kendi paylarını vereceksin.

— Yani bunu onlara sen vereceksin!

— Sen ya da ben, bir önemi yok; onlar üzümü yer, bağını sormazlar. Şimdi, bana en başta Fransa'da neler olup bittiğini, denizde mi karada mı dövüştüklerini sormuştun. Bu konuda kesinlikle hiçbir şey bilmiyorum, top sesleri Hint Denizi'ne kadar gelmiyor. Bütün bildiğim, Tanrı'nın korumasını dilediğim kutsal pederimiz Papa'nın, Napoléon'u imparator ilan etmek için Paris'e geldiği. Fakat İngiltere'ye saldırma konusunda tek kelime bilgim yok; haşmetli imparatora bir tavsiyede bulunmam gerekirse de, onun askerlik görevine devam etmesi, bizi de denizcilik mesleğimizde serbest bırakması olur.

René karadan ayrılalı daha az zaman olmuştu; dolayısıyla *Le Revenant*'ın subaylarının ağızlarını sulandırırmış gibi görünen taze erzak ve supsulu meyvelerden fazlasıyla vardı.

Surcouf da bir köpekbalığıyla özel ve neredeyse dişe diş bir olay yaşamıştı. Bu düellonun hikâyesi, Surcouf'un da ay-

nen René gibi, hangi biçimde ortaya çıkarsa çıksın ve riski ne kadar fazla olursa olsun tehlikeyle karşı karşıya kaldığında soğukkanlılığını yitirmediğini gösterecektir.

René'nin yola çıkmasından birkaç gün sonra Surcouf tekrar av aramaya başlamıştı. Mahe Adası'nda mola verdiği sırada, bir oyma kayık uyumakta olan koskocaman bir köpekbalığına çarpmış, hayvan da bir kuyruk darbesiyle oyma kayığı Praslin ve La Digue arasında alabora etmişti; canavarın saldırısına uğrayan oyma kayıktakiler, reisleri haricinde, canavara yem olmuşlardı.

Canavarın yiyip yuttuğu adamlar Surcouf'un mürettebatındandı.

Bu üzüntü verici olay korsan gemisinin mürettebatını, özellikle de camgözün dişlerinden kurtulan tek kişi olan reisini çok etkilemişti. Meryem Ana'ya bir dilekte bile bulunmuştu; ama yaşadıkları yorgunluklar ve zorlu görevleri, denizcilerin hafızasını pek fazla canlı tutmaz.

Tekneler ve tayfalar, sömürge halkının satın aldığı serinletici içkileri ele geçirmek için bir adadan diğerine sürdürdükleri talanlarına kayıtsızca tekrar başlamışlardı.

Yola çıkma günü kararlaştırıldığında, Surcouf'un eski dostu olan bir Mahe sakini, adanın batısında birkaç yıl önce kurduğu bir çiftlikte, onu birkaç subayla birlikte akşam yemeğine davet etmişti. *Le Revenant*'ın sandallarından birine binerek aradaki mesafeye rağmen yolu kısa sürede katettiler.

Gemiye dönmek için kararlaştırılan ana kadar gün neşeli geçmişti; en önde Surcouf'un sandalı, devam edecekleri sefer için taze erzakla dolu yola çıkmıştı. Bir subay ve kaptanın kölesi Bambu da aynı sandalla gemiye dönmüşlerdi. Surcouf tüfeğini ve bütün gezintilerinde yanına aldığı av çantasını kölesine vermişti.

Davetlilere ayrılan, çiftliğin baş oyma kayığı kıyıdan ayrılmıştı; dümeninde üç misafirini, yani Surcouf, ikinci cerrah Millien ve Teğmen Joachim Vieillard'ı ağırlayan ev sahibi vardı.

Oyma kayık Mahe'nin kuzey ucunu dönüyordu; gün sonuna doğru hafifleyen meltem denizin yüzeyini sıyırıyordu. Batmakta olan güneşin ışınlarını yansıtan *Le Revenant*'ın yeni boyanmış top bataryası şimdiden ayırt ediliyordu; oyma kayık, bu takımadanın zeminini oluşturan, irilikleri ve doymazlıklarıyla dikkat çekici köpekbalıklarının yurt edindikleri denizaltı platosunun berrak sularında, güçlü kuvvetli dört zencinin yardımıyla kayarak gidiyordu.

Aniden, sandalların arkasındaki dümen suyunda, bu deniz canavarlarından biri belirdi; devasa kafası insan etini o kadar yakından kokluyordu ki, söylediğimiz gibi, dümendeki ev sahibi ona hiddetli bir kürek darbesi indirdi.

Doymak bilmez içgüdüsünün etkisi altındaki hayvan, duraksamak bir yana, hızlandı ve kendisinden kısa oyma kayığın yanına geldi.

Daha sonra, muhtemelen oburluğuna yaraşır bir yem gibi gördüğü tekneyi kavramak amacıyla yan yatarak geri geldi.

Bir kuyruk darbesiyle tekneyi az kalsın alabora edecek gibi oldu; bu da, hiç aksatmadan kafasına indirilen kürek darbelerine rağmen sürekli saldırıya geçen bu kadar dikkafalı bir şampiyonla girdikleri müsabakanın nasıl sonuçlanacağını bilemeyen mürettebatı ve yolcuları korkuttu.

Daracık kayığın bordası hizasında fırın gibi açık ağzını gösterdiği bu korkunç saldırılardan birinde, Surcouf bir sepetten taze bir yumurta aldı ve var gücüyle hayvana fırlattı. Çiftliğinde akşam yemeği yedikleri sömürgelinin hediyesi olan yumurta, balığın boğazından, lezzetli bularak keyfini çıkarır göründüğü enfes bir ekmek dilimi gibi geçti; sonra, üç sıra diş bulunan çenesini kapattı, suya daldı ve kayboldu.

Tehlike geçtikten sonra, saldırıya ve *obur*'u* doyurmaya yarayan lokmaya çok güldüler ve bir dahaki karşılaşmalarında ona bir omlet yapmaya söz verdiler.**

---

* Tayfaların köpekbalığına verdikleri ilginç ad, "le goulu". (ç.n.).

** Cunat, a.g.e., V, s. 129-132. Surcouf o sırada La Confiance gemisiyle seyrediyordu (1800). (Fr.e.n.)

Mauritius Adası'ndan çıktığından beri Surcouf'un dördüncü kapışmasıydı bu; mürettebatının sayısı yetmişe inmişti. René karşı çıkmadığı takdirde, Mauritius'a dönme kararı aldı.

René de daha fazlasını istemiyordu.

26 Mayıs'ta *Le Revenant* ile *Le Coureur de New York*, ganimetleriyle birlikte, Ekvator'u geçiyor ve orta kuşağa giriyorlardı.

20 Haziran gününün ilk ışıklarında, gözcüler "Kara!" diye bağırdılar.

Güneş ufuktan kendilerine doğru yaklaştıkça dağlar belirmeye başladı; ertesi gün aynı saatte, Flacq ile Ambre adaları arasında bulunuyorlardı.

Saint-Géran'ın battığı körfezi fark ettiler. Adanın yakınları serbest göründüğü için, ufak filoyu yöneten Surcouf dümeni Plate Adası'na kırdı ve bu adayla Point-de-Mire arasından geçti. Bu sular geçildikten sonra Pavillons sığınağına doğru yöneldi.

Tombeau Körfezi açığında kılavuz gemisi yanaştı ve muhtemelen Fransa'yla İngiltere arasındaki savaş hazırlıkları sebebiyle, adanın önünde hiçbir İngiliz gemisinin seyretmediğini haber verdi.

Böylece Surcouf, René ve ganimetleri taşıyan iki gemi zorluk çekmeden Louis limanına girip Chien-de-Plomb rıhtımına demirledi.

LXXXIV
Valiyi Ziyaret

Surcouf ve René'nin, her biri yedeğinde önemli bir ganimetle geri dönmeleri Mauritius'a sevinçli bir gün yaşatmıştı.

Bütün kolonilerimiz arasında anavatana en bağlı olanı belki de Mauritius'tur. Bir Fransız şairi –düzyazı şairi olduğu

doğrudur, fakat Chateaubriand da bir düzyazı şairidir– *Paul et Virginie* romanıyla bu adaya, onu metropolün iki kızı haline getiren, şairane ve edebî bir cila atmıştır. Bu adanın yiğit, maceraperest, fantezi ve tatlı coşkularla dolu sömürge halkı, geçirdiğimiz büyük olayları ve sürdürdüğümüz büyük savaşları hayranlıkla izliyordu. Sadece onların memleketinde satacağımız gemiler ve mallardan ettikleri kârlar için sevmiyorlardı; aynı zamanda, büyük olanı sevmek ve ona hayranlık duymak, doğalarında olan bir şeydi.

Yaklaşık altmış yıldır Fransa Adası'nın adı Mauritius Adası'dır ve İngiltere'ye aittir. Altmış yıldır, üç nesildir, Louis limanı ya da Bourbon limanı üzerinde beyaz bayrak ya da üç renkli bayrağın dalgalandığı zamanlardaki gibi, Fransa Adası bugün de hâlâ kalben Fransız'dır.

Ve bütün o Breton ya da Norman kahramanlarının isimlerinin hafızamızdan neredeyse silindiği bugün bizler Surcouf'ları, Cousinerie'leri, L'Hermite'leri, Hénon'ları ve Le Gonidec'leri ancak bulanık bir geçmiş olarak hatırlarken onların isimlerini bilmeyen ve Meksika Körfezi korsanlarınınkileri soluk bırakacak marifetlerini size anlatmaya hazır olmayan tek bir Louis limanı çocuğu bulamazsınız. Bu yüzden Mauritius Adası'nda denizcilerimiz, yaşadıkları felaketlerden sonra da, başarı kazandıklarındaki gibi sıcak bir şekilde ağırlanıyorlardı. Ünlü bankacı Mösyö Rondeau'ya kayıplarını telafi etmek ve iki yüz hatta iki yüz elli bin franklık gemiler inşa ettirmek üzere borçlanmak için birçok kez basit bir imza atmaları yetmemiş miydi?

Yiğit denizcilerimizin hepsinin dayanışma içinde olduğu ve içlerinden biri sözünü tutamazsa, bunu onun yerine yapmak için, on tanesinin bir araya geldiği de doğrudur.

Kendini bütünüyle denizcilik mesleğine veren, tehlike karşısında kendini sarsılmaz hisseden, kariyerinin başlangıcı için Mösyö Fouché'nin verdiği öğüdün değerini anlayan René, Surcouf'un ikinci kaptanı, hatta kendi ufak şalopa-

sının kaptanı olarak yaptıklarının yarısını resmî bir gemide ikinci kaptan olarak yapmış olsa, üstlerinin övgülerine mazhar olup imparatorluk donanmasının bir gemisinde ikinci kaptanlığa yükseleceğini de anlıyordu.

Ama yaptıklarını, şimdiye kadar yüreği en ufak bir kıskançlık duygusuyla kararmamış bir insanın gözleri önünde yapmıştı. Kendisine bir fırkateynin komutası sunulan Surcouf, donanmamızın bütün subayları tarafından tanınır ve takdir edilirdi. Onun bir tavsiyesiyle René ilk gemiye subay adayı olarak alınabilirdi; onun için en önemlisi, Avrupa'ya dönmek ve *Le Tonnant*, *Le Redoutable*, *Le Bucentaure*, *Le Fougueux*, *Achille*, *Le Téméraire* ve nice başka gemiye komuta eden o ünlü kaptanlardan biri yanında hizmet etmekti.

Bunun için ona Surcouf'tan bir tavsiye mektubu lazımdı, Surcouf da elbette bunu vermeyi reddetmezdi.

Surcouf, Mauritius Adası'nın valisi General Decaen'ı tanıyordu; ona bir ziyarette bulundu ve Güney denizlerinden İspanya denizlerine ya da Kuzey denizlerine doğru konum değiştiren savaşa katılmak için Fransa'ya dönmeyi arzulayan en yiğit kaptanlarından biriyle ertesi gün görüşme lütfunda bulunmasını istedi. Benzer hikâyelere katmayı çok iyi becerdiği coşkuyla René'nin *Le Standard*'ın ele geçirilmesinde nasıl bir tavır sergilediğini ve bu geminin yolcusuyken, babaları ölünce yalnız başına kalan iki Fransız kızı Birmanya'ya götürmek için kendi ganimet payını nasıl feda ettiğini anlattı.

Özel prenslere ait olan Birmanya, sadece Avrupa'da değil Mauritius'ta da neredeyse hiç bilinmiyordu. Bununla birlikte, İngilizlerin baskısından kurtulabilmiş neredeyse tek ülke olduğu için, bilinmesi önemli bir ülkeydi.

General Decaen Surcouf'un tavsiye ettiği delikanlıyı kabul etmekten mutlu olacağını belirtti.

René, ertesi gün kararlaştırılan saatte genel valinin konağına gitti ve onu içeri almakta tereddüt eden kapıcıya adını

söyledi. Bu çekingenlik René'nin gözünden kaçmadı ve kapıcıya sebebini sordu.

— Mösyö Surcouf'un ikinci kaptanı ve *Le Coureur de New York*'un süvarisi olduğunuzdan emin misiniz? diye sordu adam.

— Kesinlikle eminim, diye cevapladı René.

Korsan gemilerinde çalışanlar için üniforma giymek kesin zorunluluk olmadığından, René, doğduğu ve yetiştirildiği sınıfı gizlemeyi denese bile, üzerinden atamadığı o doğuştan zarafetiyle giyindiği için, dürüst kapıcının çekingenliği yersiz değildi. Mauritius'ta bunu yapmakta bir mahzur görmediğinden, sanki Sourdis kontesine ya da Madam Récamier'ye ziyarete gider gibi giyinmişti.

Kaptan Surcouf'un yardımcısı Mösyö René'nin geldiği bildirilen General Decaen, çok kısa saçlı, bakımsız favorili ve sakallı, zariften ziyade ilginç savaş kostümüyle bir tür deniz kurdu bekliyordu. Solgun tenli, yumuşak bakışlı, saçları bukleli, elleri kusursuz bir eldivenin içinde, üst dudağı hafif bir bıyıkla gölgelenen yakışıklı bir delikanlının geldiğini gördü.

Mösyö René adı bildirildiğinde yerinden kalkmıştı: Fakat onu görünce kalakaldı.

René ise aksine en yüksek sosyete salonlarına alışık bir adamın rahatlığıyla ilerlemişti; generali kusursuz bir zarafetle selamladı.

— Nasıl olur beyefendi, dedi general şaşkınlık içinde yiğit kaptanımız Surcouf'un dün bana sözünü ettiği kişi siz misiniz?

— Tanrım! Beni ürkütüyorsunuz generalim, diye cevap verdi René. Sizde yirmi dört yirmi beş yaşlarında, sadece bir yıl sefer tecrübesi olduğu için epey bilgisiz zavallı bir çocuktan başka bir beklenti yarattıysa, hemen çekilmeye ve bu tavsiye üzerine bana gösterdiğiniz ilgiye layık olmadığımı itiraf etmeye hazırım.

— Hayır mösyö, diye karşılık verdi general, şaşkınlığımın nedeni tam tersine, sizi incitmek bir yana, hem görünümünüz,

hem de davranışlarınız açısından bütün şahsınıza dair üstü kapalı bir övgüdür. Şimdiye kadar, korsan gemisi tayfası olmak için sürekli sövmek, şapkasını yana devirmek, denizin sallantılı zeminindeki biri gibi bacaklar ayrık yürümek gerektiğini sanıyordum; beni mazur görün, yanılıyormuşum; bana ziyaretinizi neye borçlu olduğumu öğrenme zevkini lütfeder misiniz?

— Generalim, dedi René, bana büyük bir iyilikte bulunabilirsiniz; yüzümün akıyla ve yakışık aldığı biçimde kendimi öldürtmeme yardım edebilirsiniz.

Ve René, zümrüt topuzlu ufak bir bambu bastonla oynayarak oturdu.

— Kendinizi öldürtmenize mi mösyö? dedi general, gülümsemesini zar zor bastırarak, yaşınıza, bahtınıza, zarafetinize, muhtemelen şimdiden elde ettiğiniz ve daha da artıracağınız başarılara rağmen sizi öldürtmek! Şaka ediyorsunuz...

— Düşman karşısında bunun için elimden geleni yapıp yapmadığımı Surcouf'a sorun.

— Mösyö, Surcouf bana cesaretiniz, ustalığınız ve gücünüz hakkında inanılmaz şeyler anlattı; bunun için sizi gördüğümde, bana sözü edilen kişi olup olmadığınızdan kuşku duydum; bana sadece insanlar karşısındaki cesaretinizden değil, daha da zorundan, birçok kez yırtıcı hayvanlar karşısında gösterdiğiniz cesaretten de söz etti. Ona göre, bu yaşta Herkül'ün on iki görevini yerine getirmişsiniz.

— Bunda övünülecek bir şey yok generalim; hem ölümden çekinmeyen hem de onu sevinçle karşılayacak bir insan, bir kurşunun yolunu şaşırması haricinde, neredeyse yenilmezdir. Hem ben sadece kaplanlarla kapıştım; kaplan zalim bir hayvandır, fakat ödlektir. Her karşılaşmamızda, gözümü gözüne diktim ve bakışlarını yere çevirttim. İster insan olsun ister hayvan, bakışlarını yere çeviren kaybeder.

— Gerçekten beni şaşırtıyorsunuz mösyö, dedi general ve akşam yemeğine kalma şerefini bahşederseniz, sizi Ma-

dam Decaen'a takdim etmeyi, oğlumun elini sıkmanızı ve ona av hikâyelerinizden birkaçını anlatmanızı isterim.

— Zevkle kabul ediyorum general; zavallı bir tayfa, sizin gibi seçkin bir kişiyle bir arada olma mutluluğuna nadiren erişir.

— Ganimet payı olarak eline beş yüz bin frank geçecek olan zavallı bir tayfa! dedi general gülerek. İzninizle belirteyim ki hiç değilse servet bakımından zavallı bir tayfa değilsiniz.

— Bu bana size söylemeyi unuttuğum bir şeyi hatırlatıyor general. Amatör korsanken ganimet paylarımı hayır işleri için harcamaya alıştım. Böylece, beş yüz bin frangımın dört yüz binini arkadaşlarıma bırakıyorum; kalan son yüz bini de, anavatana dönmek isteyen yoksul Fransızlara ya da denizcilerin dul eşlerine dağıtılması için size teslim etmeme izin verin. İzin verirsiniz, öyle değil mi?

Ve general bu soruyu cevaplayacak zamanı bulamadan, masanın üzerine eğilerek bir kâğıt parçası aldı ve dünyanın en aristokratik yazısıyla, oldukça aristokratik bir dildeki şu pusulayı yazdı:

Beyefendi, size gösterildiğinde, sadece bu pusula karşılığında, Mauritius Valisi General Decaen'a yüz bin frank ödemenizi rica ederim. Kendisi bu meblağı ne amaçla kullanacağını bilmektedir.

23 Haziran 1805.
M. RONDEAU,
Bankacı,
Gouvernement Caddesi, Louis Limanı.

General Decaen pusulayı aldı ve okudu.

— Fakat, dedi afallamış bir halde, bu senedi kullanıma sokmadan ganimetinizin satışını beklemeliyim.

— Gerek yok generalim, diye cevapladı René kayıtsız bir tavırla, Mösyö Rondeau'da size ödemesini rica ettiğim meblağın üç katı kredim var.

— Öyleyse onu haberdar etme zahmetinde bulunmalısınız mösyö.

— Gerek yok, gösterildiğinde diye bir ibare var; zaten Paris'teki bankerim Mösyö Perrégaux tarafından gönderilmiş olan imza suretim de onda mevcut.

— Döndüğünüzden beri Mösyö Rondeau'yu hiç ziyaret ettiniz mi? Ya da kendisini geldiğinizden haberdar ettiniz mi?

— Onunla tanışma şerefine nail olmadım generalim.

— Tanışmak ister misiniz?

— Memnuniyetle generalim; çok cana yakın biri olduğu söyleniyor.

— Sevimli biridir. Evimdeki akşam yemeğine onu da davet etmemi ister misiniz?

— Eğer dostlarınızdan biriyse generalim, bunda hiçbir mahzur görmem.

O sırada Madame Decaen içeri girdi,* René ayağa kalktı.

— Madam, dedi general, müsaadenizle size Mösyö René'yi takdim edeyim, Kaptan Surcouf'un yardımcısı, şu yaman çarpışmada muhtemelen dostumuz Malolunun özgürlüğünü ve canını kurtaran kişi. Az önce yoksul Fransızlara ve denizcilerin dul eşlerine dağıtılması için bana Mösyö Rondeau'nun yüz bin franklık bir senedini verdi, bize bankeriyle beraber bu akşam yemeğe gelme şerefini bahşediyor. Bu kutsal görev size nasip oldu madam; dolayısıyla Mösyö René'ye teşekkür edin ve sizden ricam, öpmesi için ona elinizi uzatın.

Şaşıran Madam Decaen elini René'ye uzattı; o da bu ele doğru eğildi, ona hem parmaklarının hem de dudaklarının ucuyla dokundu ve sonra geriye bir adım atarak selam verdi.

— Ama benden isteyecek bir şeyiniz olduğunu unutuyorsunuz mösyö, dedi general.

---

* General Marie-Anne Bichon'la IX. Yıl'ın 16 *Fructidor*'unda (3 Eylül 1801) evlenmişti. (Fr.e.n.)

— Ah! şimdi, dedi René, şimdi sizi gün içinde tekrar görme şerefine nail olacağıma göre, izin verin de ziyaretimin verdiği rahatsızlığı daha fazla uzatmayayım.

Ve önce afallayan generali, sonra da kocasından daha çok şaşıran Madam Decaen'ı selamlayarak çıktı; odada kalan karıkoca bakışarak, bu muammanın açıklamasını birbirlerinin gözlerinde aradılar.

Birazdan, General Decaen, Surcouf'un yanına gitmiş ve onu, ikinci kaptanı ve bankeri Mösyö Rondeau'yla beraber akşam yemeğine davet edtmişti.

René'ye sofraya saat kaçta oturulacağını söylemeyi unutmuştu.

Sofraya saat üç buçukla dört arasında oturulacaktı.

General Decaen çıkar çıkmaz Surcouf hızla René'nin odasına girdi.

— Ne oldu böyle dostum? diye sordu ona. Vali bey az önce beni seninle ve Rondeau'yla beraber akşam yemeğine davet etti.

— Çok doğal bir şey oldu, vali bey görgü kurallarını iyi bilen bir adam ve seni davet ederse beni çok sevindireceğini sezdi.

LXXXV
Yoksullar İçin Para Toplanması

Saat tam üç buçukta, Surcouf ve René, askerlere özgü bir dakiklikle valinin kapısına gelmişlerdi.

René hiç değilse dörde çeyrek kalaya kadar beklemek istemişti; ama Surcouf, valinin evinde yediği zaman saat üç buçukta sofraya oturduğuna ve kendisini bekletenlere çok kızdığına dikkatini çekti.

René bu açıdan da davetlilere belli bir bekletme payı bırakıldığını iddia etti; ama Surcouf Nuh diyor, peygamber

demiyordu ve Surcouf'un saatiyle tam üç buçukta valinin kapısını çalıyorlardı.

İki misafir henüz hiç kimsenin gelmediği salona alındı.

Madam Decaen süslenme odasında son hazırlıklarını tamamlıyordu, general de yazışmalarını bitiriyordu, uşağıyla birlikte at gezintisine çıkmış olan mösyö Alfred Decaen* ise henüz eve dönmemişti.

— Görüyorsun ya sevgili Surcouf, dedi René dirseğine dokunarak, demek sandığın kadar taşralı değilmişim; ev sahiplerine nezaket göstermemekle suçlanacak duruma düşmek için önümüzde en azından on beş dakika varmış.

Bir kapı açıldı, general içeri girdi.

— Bağışlayın beyler, dedi, ama örnek alınması gereken bir işadamı olan Rondeau benden dörde kadar izin istedi; bürosunu o saatte kapatıyor ve on yıldan beri, elindeki kalemi daima çalışanlarından sonra bırakır. O gelene kadar isterseniz burada bekleyelim ya da bahçede bir tur atalım; nasıl tercih ederseniz. Bakın, oğlum da attan iniyor; onun da sofraya oturmadan üstüne başına bir çekidüzen vermesi lazım.

General bir pencereyi açtı:

— *Presto! Presto!* diye bağırdı oğluna, seni kıyıdaki taraçada bekliyoruz.

Bahçeye indiler ve üstü ağaç dallarıyla kaplı yollardan deniz kıyısındaki taraça diye adlandırdıkları yere vardılar.

Burası, bir yanı Bête-à-Mille-Pieds'den Grande-Rivière koyuna kadar güzel bir manzara sergileyen bir seyir noktasıydı. Taraçanın iki ucuna uzun çadırlar kurulmuştu; çadırların biri silah salonuna çevrilmişti ve ganimet maskeler ve flörelerle süslenmişti; diğeri ise dökme levhaların, bebeklerin hedef noktaları olarak kullanıldıldığı ve en karmaşık maha-

* General Decaen'ın tek bir erkek çocuğu olduğu doğrudur, ayrıca adı da Camille'dir; fakat annesiyle babasının evlendiği tarih hesaba katıldığında o sırada ancak bir kucak bebeği olması lazım gelirdi. (Fr.e.n.)

retleri geliştirmek için her şeyin bulunduğu bir atış salonu haline getirilmişti.

Raslantı eseriymiş gibi silah salonuna girildi.

— İşte, artık kendi ustalık alanınızdasınız Mösyö René, dedi general; zira Surcouf'un bana söylediğine göre, çok yetenekliden de öte, üstün yetenekliymişsiniz.

René dudaklarını hafifçe oynattı.

— General, dedi, kaptan Surcouf beni öz babam gibi sever; onun sözüne bakarsanız, ben en iyi at binicisi, en iyi eskrimci, Saint-Georges'dan* beri en iyi tabanca nişancısıyımdır. Zaferimi görmek için beni o ünlü melezle karşı karşıya getirmeye bile uğraştı. Ne yazık ki bir dostun gözleri, dostunun meziyetlerine büyüteçle bakar; kusurlarına bakarken de, bu mercekler ustalıkla ters çevrilir. Herkes kadar nişancıyım, belki sıradan insanlardan biraz daha iyiyimdir, fakat üstünlüğüm bundan ileri gitmez. Kaldı ki, eskrim söz konusu olduğunda el alışkanlığımı epey yitirmiş olmalıyım, çünkü gemiye çıktığımdan beri elime flöre almadım.

— Çünkü kılıç tokuşturacak kendi gücünde hiç kimseyi bulamadın, dedi Surcouf. Kuzu postuna bürünseydin bari!

— Nasıl! Sizinle bile mi Mösyö Surcouf? diye sordu general; halbuki usta bir eskrimci olarak bilinirsiniz.

— O Saint-Malo'da generalim, Saint-Malo'da! Üstelik mösyöyü elinde flöreyle ilk kez görmem bütün şöhretimi yitirmeme yetti.

O anda Mösyö Decaen'ın oğlu girdi.

— Buraya gel Albert, dedi babası ve Mösyö Surcouf'tan bir ders al. Kılıçta muayyen bir seviyede olduğunu iddia ediyorsun, Mösyö Surcouf'un da bu konuda şöhreti var. Madem böyle! Umarım, senin kendini beğenmişin teki olduğunu göstererek bana yardımcı olacaktır.

Delikanlı gülümsedi ve gençliğin verdiği güvenle, iki flöre ve iki maske almaya gitti; sonra da Surcouf'a bir maske ve bir flöre uzatarak:

---

* Şövalye Saint-Georges 1799'da ölmüştür. (Fr.e.n.)

— Mösyö, dedi, eğer babamın isteğini onun için, özellikle de benim için yerine getirmek isterseniz, size sonsuz müteşekkir kalırım.

Köşeye sıkışan Surcouf'un bu meydan okumayı kabul etmekten başka çaresi yoktu; şapkasını ve elbisesini çıkardı, maskeyi yüzüne taktı ve generali selamlayarak:

— Emrinizdeyim general, dedi, oğlunuz beyefendinin de.

— Beyler... dedi general gülerek, Entelle ile Dares'in* düellosuna benzer bir şey görmeye hazır olun. Şuraya bakın! Mösyö Rondeau, diye ekledi general, tam zamanında geldiniz! Beyler, size en iyi nişancılarımızdan sayılan Mösyö Rondeau'yu takdim edeyim; çünkü burada herkes silahlarla biraz ilgilenir, bankerler bile. Sevgili dostum Mösyö Rondeau, uzun zamandır tanıdığınız Mösyö Surcouf ve henüz tanımadığınız Mösyö René, fakat sanırım aranızda bazı ilişkiler varmış...

— Ah! dedi Mösyö Rondeau, acaba Mösyö René de...

— René... hepsi bu, beyefendi, diye cevapladı René, ama izin verirseniz, hizmetkârınız diye ilave edebilirim.

— Nasıl yani mösyö, dedi Mösyö Rondeau, ellerini koltukaltlarına sokup göbeğini şişirerek, üç yüz bin frank, hatta daha fazlası adına asıl ben sizin hizmetkârınızım.

René onu selamladı.

— Ama bu beyleri geciktiriyoruz, dedi. Hadi beyler, tokuşturun kılıçlarınızı.

Surcouf ile Mösyö Alfred Decaen, biri bir heykel kımıltısızlığında –bunun Surcouf olduğunu söylemeye gerek yok–, diğeri ise gençliğin güveni ve zarafetiyle gardlarını aldılar.

Biri ciddi, sıkı, azıcık gergin, hafif paradları savuşturan, diğeri ise art arda ataklarla kılıcını sallayan, hücumları savuştururken karşı hamle yapan, ya bacağı ya da eli sürekli

---

* Aineias'ın yoldaşı Frigyalı Dares, Sicilya'da Ankhises'in onuruna düzenlenen iç karartıcı oyunlarda Troyalı atlet Entelle'e yenilmiştir (*Aeneis*, V, 369-387). (Fr.e.n.)

hareket eden, sebepsiz kesiklere yol açan, kılıcını kâh üçlü kâh dörtlü oyunlara sokan bu iki oyun tarzı arasında biraz farklılık olsa da, rakiplerden birinin diğerine büyük bir üstünlüğü yoktu.

On dakikalık mücadelede delikanlı Surcouf'a bir kez, Surcouf da ona iki kez dokunmuştu.

Alfred, Surcouf'u selamladı, yenildiğini ilan etti ve flöreyi bankere verdi.

Mösyö Decaen'ın dediği gibi, herkes silahlarla biraz uğraşır ya da en azından o devirde Mauritius'ta herkes, bankerler bile eskrimle ilgilenirdi. Mösyö Rondeau üst giysisini çıkardı, cüzdanını pantolon cebine yerleştirdi ve gardını aldı.

Onunla Surcouf arasındaki oyun kusursuz bir eşitlikte sürdü: Her biri diğerine iki kez dokundu ve Surcouf maskesini çıkararak René'ye uzattı.

— Sevgili Surcouf, dedi René, seyirci önünde, hele böyle uzman bir seyirci tabakası önünde eskrim yapmaktan hiç hoşlanmadığımı bilirsin. Bu yüzden yerini almamamı mazur gör; hakkımda yarattığın şöhret halesini ayakta tutayım derken onu yok ederim, bırak da bu şöhretimi koruyayım.

— Beyler, dedi Surcouf, René'nin ne kadar yakın bir dostu olsam da, onu eskrim yaparken sadece bir kez gördüm; o gün de bugünkü sebepleri ortaya atmıştı, yapmamak için. Dolayısıyla onun tevazusunu zorlamamak için üstüne fazla gitmeyelim. Üstelik, diye ekledi, sanırım bu çalan da yemek zili.

Mösyö Rondeau'nun iri çehresinde, çiçek açmış şakayık gibi bir zafer tebessümü belirdi.

— Mademki beyefendi kılıç tokuşturma şerefini benden esirgiyor, dedi, bunu daha sonraya bırakalım.

René onu selamladı, Surcouf maskesini ve flöresini yerlerine astı.

Akşam yemeği zili gerçekten çalmıştı ve bu beyleri karşılamaya gelen Madam Decaen'ın sekinin ilk basamaklarını indiği görülüyordu.

Eve doğru yola koyuldular; delikanlı annesini sabahtan beri görmemiş bir okul çocuğu gibi koştu, kollarını boynuna doladı ve öptü.

Selamlaşıldı, karşılıklı birkaç iltifatta bulunuldu; sonra, Madam Decaen'ın kavalyesinin kim olacağı merakla beklenirken:

— Madam Decaen'ın koluna girin Mösyö René, dedi general.

René selam verdi, kolunu uzattı ve Madam Decaen'ı yemek salonuna kadar götürdü.

Her zaman olduğu gibi, ilk servis çatal kaşık şıkırtıları ve tabak sesleri arasında geçti; sonra, Mösyö Rondeau yerinden kalktı, huzurla bir iç çekti ve René'ye hitaben:

— Mösyö René, dedi ona, dün tiyatroda perde arasında Kafe Comédie'den dondurma almaya gitmiştim; orada, adamın birinin etrafında bir grup toplanmıştı, bu adamın dediklerini ben de dinledim; galiba Birmanya'dan gelmiş bir tayfaydı. Kaptanı hakkında öyle abartılı şeyler anlatıyordu ki, dinlerken gülmeden edemedim.

— Ne söylüyordu peki Mösyö Rondeau? diye sordu René.

— Kaptanının, borda kılıcının tek bir darbesiyle iki fili boğmaya çalışan bir boa yılanını ikiye böldüğünü söylüyordu.

— Ve bu sizi güldürdü mü Mösyö Rondeau?

— Elbette ki güldürdü!

— Orada olsaydınız gülmezdiniz, bu konuda sizi temin edebilirim.

— Benim pek pısırık biri olduğumu mu zannediyorsunuz Mösyö René?

— Onu söylemiyorum mösyö, fakat en gözüpek insanları bile yıldıran görüntüler vardır. Ve dün size bunu anlatan, bu olaydan az önce dişi bir kaplanı öldürüp iki yavrusunu boyun derilerinden tutarak getiren adam da, dehşet verici

sürüngeni fark ettiğinde bir çocuk gibi titremeye başlamıştı; bu adamın ödlek olmadığı hususunda da sizi temin ederim.

— Ama en azından şakacı biriydi, dedi Mösyö Rondeau, zira yılanın elli yedi kadem uzunluğunda olduğunu da ekledi.

— Ben değil o ölçtü, diye sakin sakin cevap verdi René.

— Kaptanı siz miydiniz öyleyse?

— Evet beyefendi, eğer bu adamın adı François ise.

— Evet, evet, dün kendini tanıtırken bu adı söylemişti. Yani yılan iki fili boğuyor muydu?

— Boğup boğmadığını bilmem mösyö, fakat fillerin kemiklerinden bir av köpeğinin dişlerinden çıkan seslere benzer çatırtılar geliyordu; yine de bunu can çekişirken son soluğuyla yapıyordu; çünkü kafasını iki kurşunla dağıtmıştım.

Madam Decaen misafirine şaşkınlıkla bakıyordu; Alfred ise merak içinde dinliyordu.

— Ama, dedi Surcouf, dostum René'nin ismini duymuş olsaydınız, bunun aklınıza daha çok yatması gerekirdi. Bizzat Chien-de-Plomb rıhtımında, gözler önünde bir köpekbalığıyla dövüşmesi vardı ki, köpekbalığının sonu da boanınki kadar kötü olmuştu.

— Nasıl? dedi Mösyö Rondeau, bir tayfanın peşine takılan köpekbalığının karnını deşen o adam siz misiniz?

— Evet mösyö: Ama bilirsiniz ki bundan kolay bir şey yoktur. El yatkınlığına bakan bir iştir; sadece iyi kesen bir bıçak gerekir.

— Adam başka bir şey daha anlatıyordu, diye devam etti, yürekli ve mükemmel biri olmasına rağmen sohbetteki bütün gülünçlüğü kendi üzerinde toplamaya kararlıymış gibi görünen Mösyö Rondeau; sık ormanlık araziden az önce çıkmış, yirmi adım ötesindeki bir kaplana nişan aldığını ve tetiği çekmeden önce "Filip'in sağ gözüne!" dediğini anlatıyordu. Sağ göz müydü sol göz müydü hatırlamıyorum, ama mühim değil, o da benim gibi hiçbir şey anlamamıştı bu sözden.

General Decaen gülmeye başladı.

— General, dedi ona René, lütfen Mösyö Rondeau'ya Aster'in başından geçenleri anlatma inceliğini gösterin; bunu ben anlatsam, inanmayabilir.

— Sevgili dostum Mösyö Rondeau, dedi general, Aster, Filip'ten* kötü muamele gören Amphipolisli çok usta bir okçuydu; onun eyaletlerinden ayrıldı ve Methone'ye çekildi; kısa süre sonra Filip bu şehri de kuşattı. O zaman Aster, hem öcünü almak hem de Filip'in bunun kimin intikamı olduğunu anlamasını istediğinden, bir okun üzerine şöyle yazdı: "Aster'den Filip'in sağ gözüne." Gerçekten de, Filip'in sağ gözü çıktı, bu yara yüzünden öleceğini bile düşündü. Derhâl şehre başka bir ok gönderdi ve üzerinde şunlar yazılıydı: "Methone alındığında Aster asılacaktır." Makedonya kralı Methone'yi aldı ve Aster'e verdiği sözünü tuttu. Anekdot böyle işte, Mösyö Rondeau, doğru olmasa bile tarihte yeri olduğu konusunda sizi temin ederim.

— Kör şeytan! İşte sizin yeteneğinizle rekabete girebilecek bir ustalık Mösyö René.

— Hadi canım, dedi René beni sonuna kadar zorlama niyetinde olduğunuzu görüyorum Mösyö Rondeau, kılıç tokuşturmayı reddetmiş olmamı da bağışlayamıyorsunuz. Yemekten sonra, emrinize amade olurum ve şartlarımı kabul ederseniz, oyundan benden önce bezeceğinizi sözümle taahhüt altına alıyorum.

O andan itibaren sohbet genel konularla devam etti; fakat Rondeau'nun yenilmesini görme arzusuyla sohbetin bitmesini aceleyle bekleyen Madam Decaen ve Alfred, yemek biter bitmez kahve ve likörlerin eskrim salonunda içilmesini önerdi.

Nitekim oraya gidildi ve göbeği beğenilme merakının icap ettirdiğinden fazla genişlemeye başlamış olan Mösyö Rondeau, kendine güveninin de teşvikiyle, ilk gelenlerden biri oldu.

---

* İskender'in babası.(ç.n.)

— Tekliflerinizi dinleyelim, Mösyö René, dedi general.

— General, bana madamın yoksulları himayesine aldığını söylememiş miydiniz? dedi René.

Ve Madam Decaen'ın önünde eğildi.

— Öyleyse, mösyö Rondeau ya da ben, rakibimize flöreyle hiç dokunamadan beş kere isabet alırsak bin frank ödeyeceğiz.

— Ah! çok güzel! dedi Mösyö Rondeau ağız dolu kahkahasıyla, sanırım bu iddiayı kabul edebilirim mösyö.

Mösyö Rondeau bir flöre aldı, ağzını ayakkabısının tabanına sürttü, sallayarak havayı kırbaçladı, eğip büktü ve eline uygun olduğuna karar vererek gardını aldı.

René önüne gelen ilk flöreyi aldı, rakibini selamladı ve o da garda geçti:

— O şeref sizin mösyö, dedi.

Mösyö Rondeau hızla ve art arda, gözünün keskin, elinin de yatkın olduğunu kanıtlayan üç hamle yaptı; ama bu üç hamle birbiri ardına basit paradlarla savuşturuldu.

— Ah! Demek sıra bende, dedi René.

Tekrar gardlarını aldılar ve herkesin gözleri kamaştı:

— Bir, ki, üç, diye saydı René.

Bu üç vuruşun her birinde Mösyö Rondeau isabet almıştı.

René'nin yüzünü döndüğü seyirci topluluğu hep bir ağızdan:

— Üç kere, dedi.

— Sıra sizde mösyö, dedi René; ama hemen uyarayım, bana yönelteceğiniz ilk iki vuruşu savuşturacağım ve dik vuruşlarla karşılık vereceğim; önceden haber veriyorum size, çünkü beni olduğumdan usta ve hünerli zannedip paradlarınızı karıştırabilirsiniz.

Mösyö Rondeau dudaklarını ısırdı ve:

— Hazırım mösyö, dedi.

Gerçekten de René, ilk iki hamlesine, söylediği gibi, iki dik vuruşla karşılık verdi.

İkinci vuruşa itiraz edilemezdi: Flöre bankerin göğsünde kırılmıştı.

— Madam, dedi René, Madam Decaen'ın önünde eğilerek, mösyö size yoksullar adına bin frank borçlu.

— Rövanşımı isterim, dedi Mösyö Rondeau.

— Memnuniyetle, dedi René; gardınızı alın!

— Yok hayır! Flöreyi bırakalım; flörede ustam olduğunuzu kabul ediyorum; ama bu kez tabancada karşı karşıya geleceğiz.

Alfred hızla iki tabanca kutusu açtı.

— Tek atış, değil mi? dedi René Mösyö Rondeau'ya; Louis limanını sanki kuşatma varmış gibi ayağa kaldırmanın lüzumu yok.

— Peki! Tek atış mösyö, dedi Mösyö Rondeau; hangi hedefe ateş edeceğiz?

— Bekleyin, dedi René, orası çok basit.

Alfred dört tabancayı tekrar doldurmuştu.

— Bu kadarı yeter! dedi René.

Ve nişan alma zahmetine girmeden tabancalardan birini alarak ateş etti ve mermiyi yirmi beş adım mesafedeki bir palmiye gövdesinin ortasına gönderdi.

— Merminin açtığı deliği görüyor musunuz? dedi Mösyö Rondeau'ya.

— Çok net bir şekilde, dedi adam.

Bir tabanca aldı.

— Mermiyi deliğin en yakınına atan kazanmış olacak, dedi René, anlaştık mı?

— Anlaştık, dedi Mösyö Rondeau.

Rövanşını almaya ne kadar önem verdiğini gösteren bir dikkatle nişan aldı ve ilk merminin bir parmak ötesine isabet ettirdi.

— Vay vay! dedi iki yana sallanarak; bir bankere göre hiç de fena bir atış değil.

René de tabancasıyla nişan aldı ve ateş etti.

— Gidin bakın ve iki nişancının hangisinin kazandığına karar verin, beyler, dedi.

General, Surcouf, Alfred ve özellikle Mösyö Rondeau, alelacele, hedef olarak kullanılan ağaca koşturdular.

— Ah! İnanın! dedi Mösyö Rondeau, ya gözlerim kamaşmış ya da ağaca bile isabet ettirememişsiniz.

— Gözünüz kamaşmış mösyö, dedi René.

— Nasıl? Gözüm mü kamaşmış? dedi Mösyö Rondeau.

— Evet! Bakmanız gereken yere bakmıyorsunuz. İlk deliği yoklayın.

— Pekâlâ, ya sonra? diye sordu Mösyö Rondeau.

— İlk mermiye dokunacaksınız.

— Dokunuyorum.

— Onu çıkarın.

— İşte.

— Şimdi yine yoklayın.

— Nasıl yine yoklayayım?

— Evet, yoklayın, yoklayın.

Mösyö Rondeau hayret içinde kalakaldı.

— İkinci bir mermi daha hissetmiyor musunuz? diye sordu René.

— Evet mösyö.

— Demek ikinci mermim ilkinin üzerine isabet etmiş! Onu daha da yakına getiremezdim ya.

Bir an sessizlik oldu; Surcouf bile bu inanılmaz maharete şaşmıştı.

— Tüfekle üçüncü bir rövanş yapmamızı ister misiniz, Mösyö Rondeau? diye sordu René.

— Hayır, istemem! dedi adam.

— Oysa size kolay bir şey teklif edecektim.

— Neymiş o?

— Kafalarımızın üzerinde uçuşan şu yarasalardan birini kurşunla vurmak.

— Siz yarasaları kurşunla mı vurursunuz? diye sordu Mösyö Rondeau.

— Neden olmasın? dedi René; tabancayla da ölüyorlar.

Ve dolu olan dördüncü tabancayı alarak, silah salonu civarından geçecek kadar bahtsız bir yarasayı vurdu.

René Mauritius valisine ondan ne beklediğini söyleyecek zamanı o akşam da bulamadı.

LXXXVI
Yola Çıkma

Ertesi gün sabah saat on birde René üçüncü defa hükûmet sarayına çıkıyordu.

Bu sefer misafir olarak değil, bir dost olarak kabul edildi. Bu içten, açık ve cömert mizaçlı delikanlı Mauritius valisinin hoşuna gitmişti; bu yüzden onu iki elini uzatarak karşıladı ve odacılara kim olursa olsun içeri almamalarını emretti.

— Bu sefer sevgili Mösyö René, rahatsız edilmeyeceğiz, size bir yardımda bulunacağımı, böylelikle de borcumu ödemiş olacağımı unutmadım. Benden isteğiniz nedir?

— Söyledim ya size general, kendimi öldürtme fırsatı istiyorum.

— Yine o aynı şakayı yapıyorsunuz sevgili Mösyö René, dedi general omuz silkerek.

— Kesinlikle şaka yapmıyorum, diye karşılık verdi René, canım ölesiye sıkılıyor; bunaldığım bir gün beynime bir kurşun sıkacağım; dolayısıyla yararsız ve gülünç bir ölü olacağım, bana deli diyecekler. Fransa için ölürsem, yararlı ve şerefli bir ölü olurum ve bana kahraman derler. Beni bir kahraman yapın general, bu sizin için o kadar zor da değil.

— Bunun için ne lazım?

— Önce bana Fransa'dan haberler vermelisiniz. Fransa'ya karşı genel bir ittifaktan bahsediliyordu. Kalküta'da günün haberi buydu. Neler olup bittiğini biliyor musunuz ve bana anlatabilir misiniz?

— Sanırım hâlâ Boulogne'da düz gemiler inşa etmekte ve boğazın sisleri arasından Londra'ya bakmaktayız.

— Ama savaş olacağına inanıyorsunuz, değil mi general?

— İnanmaktan da fazlası, bundan eminim.

— Madem böyle! General size kendimi ben övmedim; bu övgüleri dostlarımdan, hatta neredeyse düşmanlarımdan duydunuz. Benim gibi, ne Tanrı'dan ne de iblisten korkan, dört dil konuşan, bir işaretle suyu veya ateşi geçmeye hazır bir adamın ülkeye yararlı olabileceğine inanıyor musunuz?

— İnanıyorum! Elbette inanıyorum; kendinizi öldürtmenize bu şekilde yardımcı olmamı istiyorsanız, benden yararlanın.

— Burada on iki toplu şalopamla kalırsam general, hiçbir işe yaramam; kimliği meçhul, size demin de söylediğim gibi, yararsız bir ölü olurum. Tanrı'nın beni donattığı şeyleri kullanabilirsem, ismim duyulur, bir mevkiye gelebilir ve bütün hırsımın yöneldiği bir hedefe ulaşabilirim.

— Peki bunun için ben ne yapabilirim? diye sordu vali.

— Şunu yapabilirsiniz: Benim hakkımda söylenen iyi şeylerin ve cesaretimin Hindistan'dan yayılan şöhretinin, sizi beni, tavsiyenizle Fransa'ya göndermeye teşvik ettiğini yazabilirsiniz...

— Nazırlığa mı? diye araya girdi General.

— Yok, hayır! Bunu sakın yapmayın, tam tersine, karşılaşacağım ilk donanımlı savaş gemisinin kaptanına yazabilirsiniz. Sizin tavsiyeniz sayesinde, beni birinci sınıf subay adayı olarak kabul etmeyecek tek bir kaptan çıkmaz. Surcouf'un emri altında ikinci kaptanlık ve bir savaş şalopasında bizzat kaptanlık yaptığım için bu rütbe hakkımdır. Gemimin önemsiz olduğunu biliyorum, ama neyse, eğer bir brikle yapılabilecekleri ben bir şalopayla yapabilmişsem, bir korvetle yapılabilecekleri bir brikle, bir uzun yol gemisiyle yapılabilecekleri de bir korvetle yapabileceğimi ispatlar bu.

— Benden istediğinizi yapmak çok kolay sevgili René, dedi general; sizin için daha zor bir şey yapmak isterdim. Size önce, Fransa'ya verebileceğiniz hizmetler için Avrupa'ya dönme emri, sonra da üç büyük gemi için özel mektuplar vereceğim: *Le Redoutable*'a komuta eden Lucas, *Le Pluton*'a komuta eden Cosmao ve *L'Intrépide*'e komuta eden Infernet yakın dostlarımdır. Onlara nerede rastlarsanız rastlayın, gemilerine binebilir ve on dakika sonra subaylar salonunda yerinizi alabilirsiniz. Sizin için yapabileceğim başka bir şey var mı?

— Teşekkürler, söylediklerinizi yaparsanız beni ihya edersiniz.

— Fransa'ya nasıl dönmeyi düşünüyorsunuz?

— Bunun için kimseye ihtiyacım yok general; komuta ettiğim ve en sıkı İngiliz korsanlarına meydan okuduğum küçük şalopanın mülkiyeti tamamen bende; Amerikan gemisi olduğu için tarafsız. Bir Amerikalı gibi görünmeye yetecek kadar iyi İngilizce konuşuyorum, ama bunun farkına sadece Amerikalılar varabilir. İki üç gün içinde, Birmanya yolculuğumda bana eşlik eden on sekiz adama ganimet payımı bırakarak yola çıkacağım. Bu meblağı siz alacaksınız ve müretteba Mauritius'a ister ayrı ayrı, ister toplu halde geldiğinde kendisine düşen payı alacak. İçlerinden birine, François'ya ayrıcalık tanınacak; Pégu'ya benimle birlikte gelmiştir ve bir yerine iki pay alacaktır.

— Bize veda etmeye geleceksiniz, değil mi Mösyö René?

— Adamlarımdan her birinin payına düşen tutarı size elimle getirerek o şerefe nail olacağım, general. Madam Decaen'a saygılarımı ve Mösyö Alfred'e dostluğumu sunmadan yola çıkarsam çok üzülürüm.

— Onları hemen görmek istemez misiniz? diye sordu general.

— Şimdi rahatsız etmek istemem, dedi René.

Ve valiyi selamlayarak çıktı.

Kaldığı yere dönünce, René kendisini bekleyen banker Mösyö Rondeau'yla karşılaştı. Bir gün önceki hengâmede asıl işinin para kazanmak olduğunu unutmamış ve René'yle ganimet payı hakkında görüşme yapmaya gelmişti; böylelikle Louis limanından ayrılmadan önce mürettebata para dağıtabilecekti.

Nitekim René de, bu yöntemin, ganimetlerin satışından kendilerine düşecek payı ve kaptanlarının kendi payından onlara devrettiği meblağı almak için Louis limanına gelmek zorunda kalacak adamları beraberinde götürmekten çok daha basit olduğunu düşündü.

René ve Mösyö Rondeau, öncelikle ganimetten kendi payı olan beş yüz bin frangın tamamının mürettebata dağıtılması hususunda anlaştılar; sonra, geriye kalan kendi beş yüz bin frangından, yoksullara yüz bin frank ödenecek, dört yüz bin frank da on sekiz adamı arasında paylaştırılacaktı.

Bu dört yüz bin frank üzerinden François iki pay alacaktı.

Mösyö Rondeau yirmi bin franklık bir iskonto talep ediyor ve hemen bir milyon ödemeyi öneriyordu.

René kabul etti, ondan alacağı üç yüz bin frangın yirmi bini için bir alındı makbuzu verdi, Madam Decaen'a, hemen yoksulları için kendi payına düşen yüz bin frangı gönderdi ve adamlarına ertesi gün için randevu verdi; Rondeau da kendi iki bin franklık ödemesini istediği şekilde yapacaktı.

Ertesi gün öğle vakti on sekiz adamı onu görmeye gelmişti. Onlara önce, tahminî ganimet paylarını, yani beş yüz bin frangı satıştan önce ödeyeceğini haber verdi. Sonra, kendi ganimet payından valiye sakat kalmış denizciler ve dullarla yetimler için yüz bin frank bıraktığını ekledi; ayrıca, şaşkınlık ve kısa sürede, içtenliklerinden kuşku duyulmayacak coşkulu bir sevinçle dışa vurulan bir hayranlığın ortasında, geriye kalan dört yüz bin frangı bağlılıklarına ve sadakatlerine teşekkür etmek için arkadaşlarına bıraktığını belirtti; sadece, kendisine tembul arazisinde eşlik eden François'ya iki pay verilecekti.

Ardından iki gün sonra kendisiyle birlikte Fransa'ya hareket edeceklerini, bu nedenle onları karılarına mümkün olan en fazla parayı götürmeye davet ettiğini, bunun onlar için kolay olduğunu, çünkü önceki ganimetler de dahil edilirse her birinin altmış bin franktan fazla parası olduğunu ekledi.

Bu meblağ, her birine ya Fransız altını ya da İngiliz banknotu olarak ödenmişti; hepsi, âdeta altınları ya da banknotları ceplerinden uçuverecekmiş gibi çekinerek, elleriyle ceplerini kollaya kollaya gittiler.

Giriş sakin olmuştu, fakat çıkış gürültülü oldu. Altmış bin franga sahip olmak ve tarafsız bir bandıra altında yolculuk edileceği için, denizde karşılaşılacak aksilikler dışında bir kazaya uğramadan ülkelerine varmayı ümit etmek, sevinç gösterilerine kalkışmaları için başlıbaşına bir sebepti ve bu taşkınlıklar en gürültülü şekliyle tezahür ediyordu.

Théatre Meydanı'ndan denize doğru giden çığ, Louis limanını uzun seneler boyunca çalkalayan anılardan biri oldu ve *Le Coureur de New York* mürettebatının paylarını aldıkları gün birçok olay yaşandı.

René söz verdiği gibi ertesi gün hükûmet sarayına gidiyor ve generalin, kendisini evin bir evladı gibi ağırlayan o mükemmel ailesinden içten bir kederle izin istiyordu. General onun bu kusursuz zarafetinin ve o basit René isminin ardında açıklayamadığı bir sır olduğunu sezmişti.

Yirmi adımdan bir bıçağın keskin ağzındaki dört mermiyi yararak isabetliliği hakkında bir fikir veren çift namlulu tabancalarını, bir anı olarak saklaması için evin delikanlısına getirmişti.

Valinin hazırladığı mektuplarda René'nin tasavvur edebileceği tüm övgüler fazlasıyla yer alıyordu. General Decaen'ın Hindistan valisi olarak donanma üzerindeki nüfuzunu kullanıp *Le Coureur de New York*'un genç kaptanına karşılaşılacak ilk gemide komutanlık verilmesi emriydi bu.

Vali ne zaman demir alınacağını sordu ve *Le Coureur de New York*'un kaptanı ve mürettebatına veda etmeye geleceğine söz verdi.

Saat tam üçte demir alınacaktı. Öğleden beri Chien-de-Plomb rıhtımı meraklılarla dolmuştu.

René denizcilerine hiçbir emir vermemiş, fakat saat ikide hepsinin gemide olmasını rica etmişti ve manevraları hiçbir tereddüt göstermeden yerine getirecek bir soğukkanlılıkta olurlarsa, onlara müteşekkir kalacağına söz vermişti. Herkese, bir limanda şimdiye kadar görülmemiş olan bir şeyi, her birinin çantasında altmış bin frank bulunan ve hiçbiri sarhoş olmayan bir mürettebat göstermek istiyordu. En buyurgan emriyle elde edemeyeceği bir şey için, dostça bir rica yetmişti.

René adamlarını, valinin kendilerine yola çıkışlarında hazır bulunma şerefini bahşedeceğinden haberdar etmişti; bu yüzden onlar da, René'ye haber vermeden, altı yedek sandal ısmarlamışlardı; her bir sandalda kürekçiler haricinde bir sürü bayraktar ve müzisyen olacaktı.

Vali şalopasını René'nin gemisine bağlattı ve yola çıkış anında gemiden bir top atışı yükseldi ve "Yola Çıkış Şarkısı"* çalmaya başladı; valinin bir işareti üzerine bu salvoya cevaben Beyaz Kale'den on altı pare top atışı yapıldı; sonra gemi, adaya çeyrek fersah mesafede, yelkenlerine rüzgâr almak için elinden geldiğince yavaş yavaş geçide süzüldü, ancak oraya varıldığında serenler indirilerek yavaşlandı ve valinin teknesi yanaştırılarak yiğit General Decaen'ı ve ailesini aldı, altı sandal müzisyenler eşliğinde Chien-de-Plomb rıhtımına götürüldü.

Le Coureur de New York ise güneye doğru yol almaya devam etti ve kısa süre sonra akşamın ilk buğuları arasında gözden kayboldu.

---

* Sözleri Joseph-Marie Chénier'ye, müziği Méhul'e ait olan, Bastille'in alınışının beşinci yıldönümü kutlamalarına yönelik ulusal marş. Bonaparte Konsüllük döneminin sonuna kadar bunu ulusal ezgiler arasında muhafaza etmiştir. (Fr.e.n.)

LXXXVII
Avrupa'da Olup Bitenler

Şimdi okuyucuyu Avrupa'da olup bitenlerden ve olayların yaşandığı yerle arasındaki mesafe göz önüne alındığında kendisi de bilmediği için, valinin René'ye anlatması mümkün olmayan şeylerden haberdar etme zamanının geldiğini düşünüyoruz.

Napoléon'dan nerede ayrıldığımızı hatırlıyoruzdur.

Mısır'ın gözünü kamaştıran Piramitler zaferinden sonra, İtalya'ya boyun eğdirmiş, Almanya'yı dehşete düşürmüş, İspanya'yı kendi imparator pelerininin bir kenarına iliştirmiş ve Hollanda'yı Fransız İmparatorluğu'na katan Marengo Zaferi'nden sonra, Napoléon, Akka önünde yerle bir olan o cihan imparatorluğu düşlerini Dover kayalıklarına doğru taşımıştı; Abukir'de donanmasını yıldırım gibi çarpan adamın, Suriye kıyılarında yaptığı gibi, Manş kıyılarında da planlarını bir kez daha boşa çıkaracağını düşünmemişti. O adam Nelson'dı!

Dövüşmeye yazgılı olduğu insanın deha seviyesine apansız zaferleriyle bir anlığına yükselmiş, müstesna bir kadere sahip o kişiyi, okurlarımıza, gerçeğin ışığında göstermenin zamanıdır.

Bu kişinin ancak, İngiltere'yi, Fatih William'dan sonra karşısına çıkan en büyük tehlikelerin birinden kurtarma misyonunu yerine getirecek kadar yaşadığı doğrudur.

Nelson'ın kim olduğunu ve eski dünyada Pompeius'un Sezar karşısında elde ettiği konumu, modern dünyada bir anlığına hangi mucizevi olaylar sonucunda ele geçirdiğini söyleyelim.*

Nelson 20 Eylül 1758'de doğmuştu. Dolayısıyla, sözünü ettiğimiz dönemde, kırk yedi yaşındaydı.

Norfolk kontluğunun ufak bir köyü olan Burnham-Thorpe'ta doğmuştu; babası köyün papazıydı, annesi ardın-

* Bu bölüm "La San Felice", II'den alınmıştır. (Fr.e.n.)

da on bir çocuk bırakarak genç yaşta öldü. Walpolelarla* akraba olan, donanmada hizmet veren bir dayısı altmış dört toplu *Redoutable* gemisine onu subay adayı olarak aldı. Bu adamın nice tuhaf şeyle dolu hayatında asıl tuhaf olan, denize ilk açıldığı gemiyle aynı adı taşıyan ve aynı o gemi gibi altmış dört toplu olan bir Fransız gemisinden atılan bir mermiyle ölmüş olmasıdır.

Önce kutba gitti ve gemisi orada altı ay buza saplanıp kaldı.** Gemi civarındaki gezintilerinden birinde bir beyaz ayıyla karşılaştı ve onunla boğuştu. Bu eşit olmayan mücadeleyi gören arkadaşlarından biri imdadına yetişmese ve kulağına tüfeğini sokup ateş ederek hayvanın beynini dağıtmasa, canavar onu pençeleri arasında boğacaktı.

Ekvator'dan geçti, Peru'da bir ormanda yolunu kaybetti, altında uykuya daldığı bir ağaçtan inen zehirli bir yılan tarafından sokuldu, ölüme ramak kala kurtuldu ve yaşamı boyunca vücudunda aynı yılanın derisindeki gibi mor lekeler taşıdı.

Kanada'da ilk aşkını yaşadı ve en büyük çılgınlığı yapmayı düşündü.

Sevdiği kadından uzak kalmamak için fırkateyn kaptanlığından istifasını vermek istedi. Subayları onu gafil avlayarak bir soyguncu ya da deli gibi bağladılar, gemisine kadar bir at üstünde taşıdılar ve onu ancak okyanusun ortasında serbest bıraktılar.

Nelson'ın istifasını verdiğini ve bu istifanın kabul edildiğini farz edin: Bonaparte Akka'yı alırdı; Abukir Muharebesi, Trafalgar Muharebesi olmazdı; donanmamız, İngiliz donanması tarafından ezilmek bir yana, ona karşı muzafferane bir mücadeleye girişirdi ve sadece bu adamın önünü kestiği dünyayı fetih yolumuzda yürüyor olurduk.

---

* Walpolelarla akrabalığı olan bu dayı, Maurice Suckling (Barsham, 14 Mayıs 1725-14 Temmuz 1778), kızlık adı Mary Suckling olan Nelson'ın annesinin kardeşidir .(Fr.e.n.)

** 1773 yılı, nisan ve ekim ayları arasında. (Fr.e.n.)

Londra'ya dönünce Mrs. Nisbett adında genç bir dulla evlendi; kadını, ruhunda kolayca ve onca çabuk yanıveren o tutkuyla sevdi; tekrar denize açıldığında da, kadının ilk kocasından olan oğlu Josuah'ı beraberinde götürdü.

Toulon İngilizlere teslim edildiğinde, Horatio Nelson *Agamemnon* gemisinde kaptandı; Kral Ferdinand ile Kraliçe Karolina'ya ilk askerî limanımızın alındığını haber vermek için gemisiyle Napoli'ye gönderildi.

Sir William Hamilton onunla kralın huzurunda karşılaştı, evine götürdü, salonda yalnız bıraktı, karısının odasına geçti ve:

— Leydim, size yakışıklı olmakla övünemeyecek, ufak tefek bir adam getirdim; yanılıyor da olabilirim ama bir gün İngiltere'nin övünç kaynağı, düşmanlarının da korkulu rüyası olacak, dedi.

— Bunu şimdiden nasıl öngörüyorsunuz? diye sordu Leydi Hamilton.

— Sohbetimizin kısalığından. Kendisi salonda, gidip ona hoş geldiniz deyin canım; evimde hiç İngiliz subayı ağırlamadım; fakat onun benim konağım dışında bir yerde kalmasını istemiyorum.

Ve Nelson, ırmakla Chiaia Sokağı'nın çakıştığı yerde bulunan İngiltere büyükelçiliğine yerleşti.

Bu olay 1793'te yaşanıyordu. Nelson o sırada otuz dört yaşında, Sir William'ın dediği gibi ufak tefek bir adamdı; mavi gözleri, soluk bir yüzü vardı; kartal burunluydu –Sezar ve Condé'yi avcı kuşlara benzeten ve savaşçılara özgü bir burna sahipti; inada varan sabrını gösteren güçlü çıkık bir çenesi vardı. Saçına sakalına gelince; soluk, seyrek ve sarıydı.

Bu ilk kısa görüşmede Emma Lyonna'nın Nelson'ın fiziği hakkında kocasından farklı düşündüğünü gösteren hiçbir şey yoktu; ama büyükelçinin hanımının yıldırım gibi çarpan güzelliği etkisini göstermişti. Nelson Napoli'den, İki Sicilya

Sarayı'ndan istediği takviye kuvvetleri alıp götürdü, Leydi Hamilton'a çılgın gibi âşık olup ayrıldı.

Bu aşk Nelson'ın utancı oldu.

Emma Lyonna ise o devirde utanç kotasını zaten doldurmuştu.

Nelson'ın Calvi'nin alınması sırasında kendini öldürtmek isteyip bir gözünü kaybetmesi, Tenerife seferinde kendini öldürtmek isteyip bir kolunu kaybetmesi bu aşkın yarasını sarmak için midir, hırstan mıdır, nam salma arzusu mudur, bilinmez. Ama her iki fırsatta da hayatını öyle bir kaygısızca tehlikeye atmıştır ki, yaşamla pek bağı kalmadığı düşünülmüştür.

16 Haziran 1798'te Napoli'ye ikinci kez gelir ve ikinci kez Leydi Hamilton'ın huzuruna çıkar.

Durum Nelson için kritiktir. Ona Fransız donanmasını Toulon limanında ablukada tutma ve denize açılmaya çalışırsa çatışma görevi verilmiştir; geçerken Malta'yı alan ve İskenderiye'ye otuz bin adam çıkaran bu donanmanın elinden kayıp gittiğini görmüştür.

Hepsi bu da değildir: Bir fırtınaya yakalanmış, gemileri ciddi hasara uğramış, su ve erzak sıkıntısı çekmiştir ve onarım için Cebelitarık'a gitmek zorunda olduğundan Fransız donanmasını takip edememektedir.

Mahvolmuştur: On üç büyük savaş gemisi ve seksen yedi taşıma gemisinden oluşan bir donanmayı bir aydır Akdeniz'de, yani büyük bir gölde aramış olan ve ona rastlayamadığı gibi, izini bile bulamayan kişi ihanetle suçlanabilecektir; Nelson'ın Messina ve Siraküza limanlarından erzak, Calabria'dan da kırılmış direk ve serenlerine kereste tedariki için İki Sicilya Sarayı'ndan izin alması söz konusudur. Oysa İki Sicilya Sarayı'yla Fransa arasında bir barış antlaşması vardır ve bu antlaşma mutlak tarafsızlık gözetilmesini dayatmaktadır; Nelson'a istediğini vermek, antlaşmanın ihlâli ve tarafsızlığın bozulması anlamına gelecektir.

Ama Ferdinand ile Karolina Fransızlardan fazlasıyla nefret ettikleri ve Fransa'ya karşı büyük bir nefret yemini ettikleri için, Nelson'ın talep ettiği her şey ona küstahça bir edayla verilir ve kendisini sadece büyük bir zaferin kurtarabileceğini bilen Nelson, Napoli'den, her zamankinden daha âşık, daha çılgın, daha kaçkın bir halde, ilk fırsatta yenme ya da kendini öldürtme yemini ederek ayrılır.

Yenmiştir ve öldürülmesine ramak kalmıştır.

Barutun icadından ve top kullanılmaya başlandığından beri hiçbir çarpışma, denizleri böyle bir felaketle dehşete düşürmemiştir.

Söylediğimiz gibi, Fransız donanmasını oluşturan on altı büyük savaş gemisinden sadece ikisi alevlerden uzak durup düşmanın elinden kurtulabilmiştir.

L'Orient gemisi havaya uçmuştur; bir başka gemi ve bir fırkateyn batmış, dokuzu ele geçirilmiştir. Nelson kahramanca davranmış, çatışma boyunca ölümün üzerine yürümüştür ve ölüm onu reddetmiştir; fakat bu arada ağır bir yara almıştır: Son anlarını yaşayan *Guillaume Tell*'in bir güllesi, gemisi *Vanguard*'ın bir serenini kırmıştır; duyduğu gürültünün sebebini anlamak için başını kaldırdığı anda, kırık seren alnına çarparak kafatası derisini kalan tek gözünün üzerine yığmış ve sersemletici darbeyi yiyen bir boğa gibi, kendi kanında yüzdüğü güvertede onu alaşağı etmiştir.

Nelson yaranın ölümcül olduğunu zannetmiş, kendisini kutsaması için papazı çağırtmış ve onu ailesine veda ettiğini söylemekle görevlendirmişti; ama papazla birlikte cerrah da yukarı çıkmıştı: Doktor kafatasını muayene etti, kafatası sağlamdı, deri siyah bir alınbağıyla tekrar tutturuldu. Nelson düşürdüğü boruyu yerden aldı ve "Ateş!" diye bağırarak imha eylemine devam etti.

Bu adamın Fransa'ya duyduğu nefrette bir devin soluğu vardı.

2 Ağustos akşamı saat sekizde, donanmadan kalan son iki gemi Malta'ya sığınıyordu.

Nelson'ın zafer kazandığı ve donanmamızın imha edildiği haberini Sicilya Sarayı'na ve İngiltere amiralliğine hafif bir yelkenli götürdü.

Fransızlardan çok çekinildiği ve Fransız Devrimi çok lanetlendiği için, bütün Avrupa'dan Asya'ya kadar muazzam bir sevinç çığlığı yükseldi.

Özellikle de başta öfkeden gözü dönen Napoli Sarayı, bu sefer de mutluluktan çıldırıyordu.

Otuz bin Fransız'ı ve onlarla birlikte Bonaparte'ı Mısır'a ilelebet hapseden o zaferi bildiren Nelson'ın bu mektubunu alan kişi de tabii ki Leydi Hamilton oldu.

Toulon *13 Vendémiaire*, Montenotte, Dego, Arcole ve Rivoli'deki adam; Beaulieu'yü, Wurmser'i, Alvinzi'yi ve Prens Charles'ı yenen adam; iki yıldan az bir zamanda yüz elli bin kişinin esirin alınmasına yol açan çarpışmaları kazanan; yüz yetmiş gemiyi ele geçirmiş, büyük kalibrede beş yüz elli topu, altı yüz sefer topunu, beş köprü donanımını ele geçiren Bonaparte; Avrupa'nın bir köstebek yuvası olduğunu ve büyük imparatorlukların ve büyük devrimlerin sadece Şark'ta olduğunu söyleyen hırslı adam; daha yirmi yedi yaşında Annibal'den ve Scipion'dan büyük olan, İskender ve Sezar kadar büyük olmak için Mısır'ı fethetmek isteyen maceraperest yüzbaşı, böylelikle yerle bir olup, bertaraf edilen ve adı savaşçılar listesinden silinen o adam; nihayet o büyük savaş oyununda, karşısına kendisinden daha şanslı ya da daha usta bir oyuncu çıkmıştı. Piyonları dikilitaşlar, atları sfenksler, kaleleri piramitler, filleri Kambises'ler, şahları Senusret'ler, vezirleri Kleopatra'lar olan Nil'in o devasa satranç tahtasında şah, mat olmuştu!

Fransa ve Bonaparte isimleri yan yana geldiğinde Avrupa hükümdarlarının ruhunda esen dehşet dalgasını, Fransa'nın aşağılandığını görüp Bonaparte'ın mahvolduğunu zanne-

derek sevinçten çılgına dönen bu hükümdarların Nelson'a gönderdikleri hediyelerle ölçmek ilginç olurdu.

Bunların tek tek sayılması kolaydır; Nelson'ın kendi eliyle yazdığı bir nottan kopya ediyoruz.

III. George'dan Büyük Britanya'da Lordlar Kamarası üyeliği ve bir altın madalya.

Avam Kamarası'ndan, kendisi ve en yakın mirasçıları için, Nil ve Burnham-Thorpe baronluğu unvanı ve çatışma tarihi 1 Ağustos 1798'ten itibaren geçerli olmak üzere iki bin sterlinlik bir gelir.

Lordlar Kamarası'ndan, aynı günden itibaren geçerli olmak üzere, aynı koşullarda aynı meblağda gelir.

İrlanda Parlamentosu'ndan, bin sterlinlik bir ödenek.

Doğu Hindistan Şirketi'nden, bir kereye mahsus on bin sterlin.

Sultan'dan,* iki bin sterlin değer biçilen zafer tüylü, elmas kakmalı bir toka ve bin sterlin değer biçilen bir kürk manto.

Valide Sultan'dan,** bin iki yüz sterlin değer biçilen elmas kakmalı bir kutu.

Sardinya kralından,*** bin iki yüz sterlin değer biçilen elmas kakmalı bir tütün kutusu.

Zante Adası kralından, altın saplı bir kılıç ve altın topuzlu bir baston.

Palermo kentinden, gümüş bir tepside tütün kutusu ve altın bir zincir.

Ve nihayet *Swiftsure*'un kaptanı, dostu Benjamin Hallowell'den, eğer geçiştirseydik sıralamamızda eksikliği fazlasıyla hissedilecek olan, tamamen İngilizlere özgü bir armağan:

L'Orient gemisinin havaya uçtuğunu söylemiştik; Hallowell bu geminin anadireğini aldırmış ve gemisinin güver-

---

* III. Selim. (ç.n.)

** Mihrişah Valide Sultan. (ç.n.)

*** IV. Charles-Emmanuel. (ç.n.)

tesine taşıtmıştı; sonra, geminin doğramacısı ile çilingirine, direkle ve onun demir aksamıyla bir tabut yaptırdı; tabutun üzerindeki levhada şu menşe şehadetnamesi bulunuyordu:

Bu tabutun tamamının, majestelerinin emrim altına verdiği geminin Abukir Körfezi'nde büyük bir bölümü kurtarılan L'Orient gemisinin kerestesi ve demiriyle yapıldığına tanıklık ederim.

BEN. HALLOWELL.

Tabutu böyle tanıttıktan sonra, şu mektupla da Nelson'a bağışlamıştı:

Saygıdeğer Nelson C. B.'ye,

Sevgili senyörüm,

İşbu mektupla aynı zamanda, Fransız gemisi *L'Orient*'ın direğinden oyulmuş bir tabutu, terkidiyar ettiğinizde öncelikle kendi zafer abidenizde istirahat edebilmeniz amacıyla gönderiyorum. O günün henüz uzak olmasını ümit etmek, itaatkâr ve size gönülden bağlı hizmetkârınızın en içten arzusudur.

BEN. HALLOWELL.*

Kendisine verilen hediyeler arasında, hemen söyleyelim ki, Nelson'ı en çok etkileyen bu sonuncuydu; onu belirgin bir hoşnutlukla kabul etti; kamarasında duvara dayalı olarak, tam da yemek için oturduğu koltuğun arkasına koydurdu. Ölümden sonrasını hatırlatan bu mobilyanın kederlendirdiği yaşlı bir uşak, amiralden tabutun sintine güvertesine nakledilmesi emrini kopardı.

Nelson ağır yaralıyken *Fulminant* gemisine gitmek için *Le Vanguard*'dan ayrıldığında, yeni gemide henüz nereye konacağına karar verilememiş olan tabut, birkaç ay boyunca ön kasarada kaldı. *Fulminant*'ın subaylarının Hallowell'in

* Şehadetnamenin ve mektubun kopyası için, bkz. *The Dispatches and Letters of Vice Admiral Lord Viscount Nelson*, Sir Nicholas Harris Nicholas'ın notlarıyla, III, s. 89. Dumas tarafından tekrarı için, İtalyancada bkz. *I Borboni di Napoli*, II, XI, s. 239, Fransızcada *Souvenirs d'une favorite* içinde. (Fr.e.n.)

yeteneğini hayranlıkla seyrettikleri bir gün, Nelson onlara kamarasından bağırdı:

— İstediğiniz kadar hayranlıkla seyredin beyler, ama o sizin için yapılmadı.

Nihayet bulduğu ilk fırsatta, Nelson, tabutu hemen kadifeyle kaplamasını rica ederek İngiltere'deki döşemecisine gönderdi; işi gereği her an tabuta ihtiyaç duyabilecek olduğundan, tabutu o durumda hazır bulmayı arzu ediyordu.

Yedi yıl sonra Trafalgar'da öldürüldüğünde Nelson'ın bu tabutla gömüldüğünü söylemeye gerek yok.

Hikâyemize dönelim.

LXXXVIII
Emma Lyonna

Tanrı'nın adaleti, Abukir ve Trafalgar galibinin cezalandırılması için, Emma Lyonna* isminin sonsuza kadar Nelson ismine bağlı kalmasını istemiştir.

Nelson'ın Abukir'de kazandığı zaferin haberini Napoli ve Londra'ya hafif bir yelkenliyle gönderdiğini söylemiştik.

Nelson'ın mektubu gelir gelmez Emma Lyonna –zira zafer ona bildiriliyordu– hemen Kraliçe Karolina'nın yanına gitti ve açık mektubu ona uzattı.

Kraliçe mektuba bir göz gezdirdi ve ağzından bir çığlık ya da daha ziyade bir mutluluk kükremesi yükseldi.

Sonra XVI. Louis'nin yüzüne ölüm hükmünü okumuş kişiyi, buraya muhtemelen Direktuvar'ın Napoli monarşisine bir ihtarı olarak** gönderilmiş olan Fransa büyükelçisi Garat'yı umursamadan ve artık Fransa'dan korkacak hiçbir şey kalmadığına inanarak, Nelson'ın Napoli'de, bir kahra-

---

* Bu bölüm de bir önceki gibi "La San Felice", II ve III'ten alınmıştır. (Fr.e.n.)

** Aslında, Garat Ocak 1798'de Talleyrand tarafından Napoli Sarayı nezdinde büyükelçi olarak atanmıştı. (Fr.e.n.)

man gibi karşılanması için bütün hazırlıkların alenen, göstere göstere ve etraflıca yapılması emrini verdi.

Hem Roma'daki Fransız birliklerinin varlığı, hem de Roma Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi yüzünden çifte tehditle karşı karşıya olduğundan, diğer hükümdarlardan geri kalmamak için, ona yıllık üç bin sterlin ödenek ve gök gürültüsünü hazırlayan üç tekgözlü devden birinin adı olan Bronte dükü unvanı verilmesini, âşığı Başbakan Acton aracılığıyla kralın imzasına sundu; kral ise bu unvanın yanında, Nelson'a kendi hediyesi olarak, XIV. Louis'nin, oğlu V. Felipe'ye İspanya'ya hükümdarlık etmeye giderken verdiği, onun da oğlu Don Carlos'ya Napoli'yi fethetmeye giderken verdiği kılıcı sunma hakkını kendine ayırıyordu.

Tarihî değerine paha biçilemeyen ve Kral III. Charles'ın talimatına göre sadece İki Sicilya Krallığı'nın savunucularına ya da kurtarıcılarına intikal etmesi gereken bu kılıca, üzerindeki elmaslar sebebiyle beş bin sterlin, yani bizim paramızla yüz yirmi beş bin frank değer biçiliyordu.

Kraliçeye gelince, o da Nelson'a yeryüzündeki bütün unvanların ve kralların yarışamayacağı bir hediye verme ayrıcalığına sahipti; onun hediyesi, Nelson'ın beş yıldır en ateşli düşlerinin başaktrisi olan Emma Lyonna'ydı.

Nihayet Nelson'ın Napoli'ye girmesi gereken günün sabahı, kestane saçlarını iki yana çekip görünüşteki saflığı nedeniyle bir melek alnı zannedilebilecek o yalancı alnından öperek Emma Lyonna'ya:

— Sevgili Emma'cığım, benim krallığımı, dolayısıyla da senin kraliçeliğini sürdürmen için, bu adam bizim olmalı; bu adamın bizim olması için de sen onun olmalısın, demişti.

Emma başını eğmiş ve cevap vermeden kraliçenin iki elini kavrayarak öpücüklere boğmuştu.

Maria Karolina'nın İngiltere büyükelçisinin eşi Leydi Hamilton'a nasıl böyle bir ricada bulunabildiğini ya da böyle bir emri nasıl verebildiğini açıklayalım.

Emma, Galler ülkesinden yoksul bir köylü kızıydı. Ne yaşını ne doğum yerini biliyordu. Anılarının en derinlerine indiğinde, kendisini, bir kuzey ülkesinin sisi ve yağmuru ortasında bir dağ yolunda yalınayak yürüyen, yorgunluktan bitap düşmediğinde ya da yolu kesen dereleri aşmak gerektiğinde onu kucağına alan anasının giysilerine buz kesmiş ufacık elleriyle tutunan, eski elbiseli, üç dört yaşında bir çocuk olarak görüyordu.

Bu yolculuk sırasında aç kaldığını ve üşüdüğünü hatırlıyordu.

Bir şehirden geçerken annesinin herhangi bir zengin evi ya da bir fırıncı dükkânı önünde durduğunu ve yalvaran bir sesle, çoğu zaman vermeyi reddettikleri biraz bozuk parayı ya da neredeyse her zaman verdikleri bir parça ekmeği istediğini hâlâ hatırlıyordu.

Yollara düşen ana kız, ufak Flint kentine nihayet varmışlardı. Burası Emma'nın annesinin ve babası John Lyon'un doğdukları yerdi. Babası iş ararken Flint kontluğundan ayrılmış ve Chester kontluğuna gitmişti. Çalışması pek bir işe yaramamıştı. John Lyon genç ve yoksul ölmüştü, dul karısı da doğduğu toprakların ona karşı konuksever mi yoksa bir üvey ana gibi mi davranacağını görmek için memleketine dönüyordu.

O sırada Emma, kendini rüyadaymış gibi, bir tepenin yamacında dört beş koyunlu bir sürüyü güderken görüyordu; alnına süs olarak taktığı kırçiçeği taçlarının kendisinde nasıl durduğunu anlamak için, koyunların su içtiği çeşmedeki aksine bakıyordu.

Ardından eve Halifaxlı bir kontun verdiği, annenin rahat geçimine ve kızının eğitimine yönelik ufak bir para girdi.

İşte o sırada onu, üniforması hasır şapka, gökmavisi elbise ve siyah önlük olan yatılı bir kız okuluna verdiler.

Orada iki yıl kaldı; iki yılın sonunda annesi onu almaya geldi, yatılı okula ödeyecek parası kalmamıştı, Halifax kontu ölmüştü ve vasiyetinde ana kızı unutmuştu.

Thomas Hawarden adında, kızı genç ve dul olarak ölünce ardında üç çocuk bırakmış birinin evine çocuk bakıcısı olarak girmeye karar vermesi gerekti.

Çocukları körfez kıyısında gezdirirken başına gelen bir tesadüf, yaşamının gidişatını değiştirdi. Miss Arabell adında Londralı ünlü bir kibar fahişe ve o sıradaki âşığı Romney adında çok yetenekli bir ressam, kıyıda mola vermişlerdi; ressam Galler ülkesinden bir köylü kadının taslağını çiziyordu, Miss Arabell de taslağı çizerken onu seyrediyordu.

Emma'nın beraberindeki çocuklar ressamın ne yaptığını görmek için ayakucunda ilerliyorlardı. Emma da onların ardından gitti. Ressam birden dönerek onu gördü ve şaşkınlıkla çığlık attı. Emma on üç yaşındaydı ve ressam hiç bu kadar güzel bir kız görmemişti.

Kim olduğunu ve ne yaptığını sordu. Aldığı eğitimin en başında öğrendikleri, bu soruları belli bir zarafetle cevaplamasına yardım etti; ressam, Mr. Hawarden'ın çocuklarının bakım işinden ne kadar kazandığını sordu. Kız da giydirildiğini, yemek ve yatacak yer verildiğini ve ayda on şilin aldığını söyledi.

— Londra'ya gelin, dedi ressam ona, size bakarak yapmama razı olacağınız her taslak için beş gine* veririm.

Ve ona, üzerinde "Edward Romney, Cawendish Square, No: 8" yazan bir kart uzattı.

O sırada Miss Arabell de, kemerinden içinde birkaç altın bulunan ufak bir kese çıkarmış ve ona vermişti.

Genç kız kartı aldı, özenle göğsüne yerleştirdi, keseyi reddetti; Miss Arabell bu parayı Londra'ya yolculuğunda kullanabileceğini söyleyerek ısrar edince de:

— Teşekkürler madam, dedi, Londra'ya gidersem, yaptığım ve yapacağım ufak tasarruflarla giderim.

---

* Yirmi bir şilin ya da yirmi altı frank elli santim değerinde eski bir İngiliz altını. (ç.n.)

— Ayda kazandığınız on şilinle bir de para mı biriktiriyorsunuz? diye sordu Miss Arabell gülerek.

— Evet hanımefendi, diye cevapladı genç kız içtenlikle.

Ve her şey orada bitti.

Hayır, her şey orada bitmedi, zira o gün, tam tersine, meyvelerini verdi. Altı ay sonra Emma Londra'daydı, fakat Romney yolculuğa çıkmıştı. Romney olmadığından Miss Arabell'i buldu, o da onu refakatçi olarak yanına aldı.

Miss Arabell, saltanat naibinin* metresiydi; dolayısıyla bir kibar fahişenin erişebileceği servetin doruğundaydı.

Emma iki ay boyunca güzel kibar fahişenin evinde kaldı, eline geçen bütün romanları okudu, bütün tiyatroların müdavimi oldu; odasına döndüğünde de, izlediği bütün rollerin provasını yaptı, seyrettiği bütün baleleri taklit etti; başkaları için ancak bir soluklanma vakti olan şey, onun her saatini dolduran bir uğraş oldu; kısa süre önce on beş yaşına basmıştı, gençliğinin ve güzelliğinin en parlak dönemiydi; esnek ve uyumlu gövdesi her poz için kıvrılabiliyor, doğal eğilip bükülmeleriyle de en usta dansözlerin hünerlerine ulaşıyordu. Art arda yaşadığı iniş çıkışlarına rağmen, çocukluğun o lekesiz renklerini, edebin bakirelere özgü o yumuşaklığını daima muhafaza eden, olağanüstü bir hareketliliğin duyarlılığıyla donanmış yüzüne gelince, melankoliye kapıldığında kederi, sevindiğinde de göz kamaşmasını yansıtıyordu. Hatların duruluğunun altından âdeta ruhunun saflığı görünüyordu; öyle ki, dönemimizin büyük bir şairi, bu semavi aynayı solgunlaştırmakta tereddüt ederek, ilk kusurundan söz ederken "O kötülüğe değil, temkinsizliğe ve iyiliğe düşmüştür,"** demişti.

---

* Galler prensi IV. George. (Fr.e.n.)

** Alphonse de Lamartine, *Nelson (1758-1805)*. Paris, Louis Hachette, 1853, I, XI, s. 21, tam olarak şöyle yazmaktadır: "İlk düşüşü kötülüğün içine bir düşüş olmamıştır, temkinsizliğe ve iyiliğe düşmüştür." (Fr.e.n.)

İngiltere'nin Amerikan kolonilerine karşı sürdürdüğü savaşın en hararetli dönemiydi ve *la presse** işini tüm şiddetiyle görüyordu.

Emma'nın kız arkadaşlarından birinin Richard adındaki kardeşi bu baskı yüzünden, istememesine rağmen denizci yapılmıştı.

Delikanlının Fanny adındaki kız kardeşi alelacele Emma'dan yardım istemeye koştu. Onu o kadar güzel buluyordu ki, ricasına kimsenin itiraz edemeyeceğini düşünüyordu.

Emma'ya cazibesini Amiral John Payne üzerinde kullanması için yalvardı; Emma baştan çıkarma yeteneğinin sonunda ortaya çıktığını hissetti; neşeyle en şık elbisesini giydi ve arkadaşıyla birlikte amirali görmeye gitti.

İstediğini elde etti; fakat John Payne'in de istekleri oldu ve Emma, Richard'ın özgürlüğünün bedelini, aşkıyla olmasa bile en azından minnetiyle ödedi.

Amiral Payne'in metresi Emma Lyonna'nın kendine ait bir evi, kendi hizmetkârları, kendi atları oldu; ama bu başarının parıltısı bir göktaşının geçişi kadar kısa sürdü. Filo yola çıktı ve Emma Lyonna, ufukta gözden kaybolan âşığının gemisinin bütün yaldızlı düşlerini de elinden aldığını gördü.

Ama Emma, Dido gibi şipsevdi bir Aeneas için kendini öldürecek kadın değildi. Amiralin dostlarından biri, zengin ve yakışıklı centilmen Sir Harry Fatherson, Emma'ya aynı yaşantıyı sürdürme teklifinde bulundu. Emma zaaf yolunda ilk adımı atmıştı; teklifi kabul etti, bütün bir sezon boyunca av partilerinin, şenliklerin ve dansların kraliçesi oldu; ama sezon bittiğinde ikinci âşığı tarafından da unutulunca, ikinci bir aşkta da küçük düşürülünce öyle bir sefalete düştü ki, gelip geçenlerden aşk dilenen zavallı yaratıkların dadandığı kaldırımların en çirkefi olan Haymarket kaldırımı onun tek geçim kaynağı haline geldi.

---

* Hem "basın" hem "baskı" anlamına gelir. (ç.n.)

Bereket versin ki, genel sapkınlık ticaretine atılmak için başvurduğu iğrenç çöpçatan kadın, himayesine aldığı yeni kızın seçkinliği ve tevazusundan etkilenerek, onu kader yoldaşları gibi fuhuş yapmaya sürüklemek yerine, evinin müdavimlerinden ünlü bir hekime götürdü.

Bu adam, Londra gençliğine, maddi güzelliği dinî bir öğreti olarak öğreten mistik ve şehvet düşkünü bir şarlatan olan ünlü Doktor Graham'dı.

Emma'yı gördüğünde, utangaç Venus'ün hatlarında kendi Venus Astarte'sini bulmuş gibi oldu.

Bu hazineye yüklü bir bedel ödedi; ama ona göre bu hazineye paha biçilemezdi: Onu Apollon'un yatağına yatırdı; Vulcanus'un Venus'ü Olympos sakinlerinin gözü önünde mahpus tuttuğu örtüden* daha şeffaf bir örtüyle kapladı ve bütün gazetelere, teorilerinin zafer kazanması için şimdiye kadar yoksunluğunu çektiği, güzelliğin yegâne ve en üstün o numunesine nihayet sahip olduğunu açıkladı.

Şehvet düşkünlüğüne ve bilime yapılan bu çağrı üzerine, bütün dünyada tapılan o büyük aşk dinini benimseyen herkes, Doktor Graham'ın muayenehanesine koşturdu.

Zafer eksiksiz oldu: Resimde de heykelde de böyle bir başyapıt asla yaratılmamıştı; Apelles** ve Phidias*** alt edilmişlerdi.

Ressamlar ve heykeltıraşlar akın akın geldiler. Londra'ya dönen Romney de diğerleri gibi, Flint kontluğundaki genç kızla karşılaştı. Onu, Ariadne olarak, Bakhos rahibesi olarak, Leda olarak, Armida**** olarak bütün görünümler altın-

---

* Ateş tanrısı Vulcanus onu Mars'la aldatan karısı Venus'ü cezalandırmak için ikisini birden görünmez madenî bir ağla hapseder ve âşıklar bütün Olympos halkına alay konusu olur. (ç.n.)

** MÖ IV. yüzyılda yaşamış Yunan ressam, Köpüklerden Doğan Afrodit ona mal edilmiştir. (ç.n.)

*** MÖ V. yüzyılda yaşamış Atinalı heykeltraş. Athena ve Zeus'un bugüne kadar geçerliliğini koruyan tiplerini yaratmıştır. (ç.n.)

**** Tasso'nun *Gerusalemme liberata* [Kurtarılmış Kudüs] adlı yapıtındaki "büyücü kadın." (Fr.e.n.)

da resmetti. İmparatorluk kütüphanesinde büyücü kadını tensel Antik Çağ'ın icat ettiği bütün şehvetli pozlarda temsil eden bir gravür koleksiyonumuz vardır.

İşte o sırada, kralları yetiştiren aile olarak ün salmış Warwicklere mensup ve Sir William Hamilton'un yeğeni olan Sir Charles Greenville, Emma Lyonna'yı gördü, bu kusursuz güzellikle gözleri kamaştı ve ona çılgınca âşık oldu. Genç lord kadına en parlak vaatlerde bulundu; ama Emma, Doktor Graham'a büyük bir minnetle bağlı olduğunu ileri sürdü ve bu kez âşığını ancak kocası olacak bir erkek için terk edeceğini söyleyerek bütün baştan çıkarma denemelerine karşı koydu.

Sir Charles reşit olur olmaz Emma Lyonna'nın eşi olmaya söz verdi. Emma da o zamana kadar, kaçırılmaya razı oldu.

Nitekim âşıklar karıkoca hayatı yaşadılar ve babalarının sözü uyarınca evlilikle meşrulaştırılmaları gereken üç çocuk doğdu.

Fakat bu birliktelik sırasında bir nazırlıktan bir diğerine geçişi, Greenville'e gelirlerinin büyük kısmını sağlayan bir mevkiyi kaybettirdi. Neyse ki bu olay, birlikteliklerinin üçüncü yılının sonunda ve Londra'nın en iyi öğretmenleri sayesinde Emma Lyonna'nın müzikte ve resimde olağanüstü bir ilerleme kaydettiği sırada gerçekleşti; ayrıca bir yandan kendi dilinde yetkinleşirken, Fransızca ve İtalyanca da öğrenmişti; dizeleri Mrs. Siddons gibi okuyordu, pantomim ve poz verme sanatında da kusursuzluğa erişmişti.

Greenville, işini kaybetmesine rağmen harcamalarını bir türlü azaltamamıştı; yalnız, para istemek için dayısına yazmıştı. İsteklerinin her biri önce dayısı tarafından yerine getirildi; ama nihayet son talebinde, Sir William Hamilton birkaç gün içinde Londra'ya gelmeyi düşündüğünü ve bu yolculuktan yeğeninin işlerini *incelemek* için yararlanacağını yazdı.

Bu *inceleme* sözcüğü iki genci hayli ürkütmüştü; Sir William'ın gelmesini hem arzu ediyor, hem de neredeyse aynı ölçüde bundan çekiniyorlardı. Sir William onları döndüğünü haber vermeden aniden evlerine geldi. Sekiz gündür Londra'daydı.

Sir Williams bu sekiz günü yeğeni hakkında bilgi almakla geçirmişti ve başvurduğu kimseler ona yeğeninin düzensiz yaşamının ve sefaletinin sorumlusunun birlikte üç çocuk yaptığı bir fahişe olduğunu söylemeyi ihmal etmemişlerdi.

Emma odasına çekildi ve sevgilisini dayısıyla yalnız bıraktı. Dayısı ona, hemen o anda Emma Lyonna'yı terk etmek ya da artık tek serveti olan mirasından vazgeçmek dışında seçenek sunmadı.

Sonra da yeğenine karar vermesi için üç gün tanıyarak gitti.

Genç çiftin tek umudu artık Emma'daydı; yeğeninin kusurunun bağışlanabilir olduğunu göstererek ondan âşığını bağışlamasını istemek Sir William Hamilton'a düşüyordu.

Bunun üzerine Emma, yeni statüsünün giysilerini giymek yerine gençliğindeki kılığına bürünerek hasır şapkasını ve aba elbisesini giydi; geri kalanını gözyaşları, tebessümleri, mimikleri, cana yakın davranışları ve sesi halledecekti.

Emma, Sir William'ın yanına girdiğinde adamın ayaklarına atıldı; ya ustaca tasarlanmış bir numarayla ya da tesadüfen, şapkasının kordonları çözüldü ve kestane rengi güzel saçları omuzlarına yayıldı.

Büyücü kadın kederliyken bir başkasına benzetilemezdi.

Şimdiye kadar sadece Atina'nın mermerlerine ve Büyük Yunanistan'ın heykellerine âşık olmuş yaşlı arkeolog, ilk defa diri güzelliğin Praksiteles ve Phidias'ın tanrıçalarının soğuk ve solgun güzelliğine baskın çıktığını farketti. Yeğeninin anlam veremediği aşkı, şiddetle kendi kalbine girdi ve kendini savunmayı deneyemeden onu bütünüyle ele geçirdi.

Yeğeninin borçları, doğuştan cılızlığı, yaşamın skandalları, zaferlerinin herkesçe bilinmesi, güler yüzün peşkeş çekilmesi, aşklarından doğan çocuklara kadar her şey, Sir William tarafından kabul edildi; tek şartı, özsaygısını tamamen yitirmesini, Emma'nın kendini ona vererek telafi etmesiydi.

Emma bu işi ümit ettiğinden daha iyi becermişti; fakat bu kez kendi şartlarının tamamını açıkladı: onu yeğeniyle sadece evlilik vaadi birleştirmişti; Napoli'ye ise ancak Sir William Hamilton'ın resmî karısı olarak geleceğini belirtti.

Sir William her şeye razı oldu.

Emma'nın güzelliği Napoli'de beklenen etkiyi yarattı: Herkesi şaşırtmakla kalmadı, aynı zamanda gözleri kamaştırdı.

Antikacı ve seçkin madenbilimci, Büyük Britanya büyükelçisi, III. George'un süt kardeşi ve dostu olan Sir William'ın evinde, İki Sicilya başkentinin en yüksek tabakası, bilim adamları, siyasetçiler ve sanatçılar bir araya geliyordu. Kendisi de sanatçı olan Emma'ya siyaset ve bilim hakkında bilmesi gerekenleri öğretmeye çok az zaman yetti ve kısa sürede, Emma'nın değerlendirmeleri Sir William'ın salonuna gelip gidenlerin hepsi nezdinde yasalara dönüştü.

Zaferi bununla da kalmadı. Saraya takdim edilir edilmez, Kraliçe Maria Karolina, Emma'nın kendisinin yakın dostu ve ayrılmaz gözdesi olduğunu ilan etti. Marie-Thérèse'in kızı Haymarket fahişesiyle alenen kendini göstermekle kalmıyor, Toledo Caddesi'ne ve Chiaia gezinti yerine de aynı saltanat arabasıyla gidiyor ve aynı elbiseyi giyiyordu; ama, Antik Çağ'ın en şehvet uyandırıcı ve en ateşli pozlarını sergilemekle geçirdiği akşamlar sonrasında, böyle bir lütufla gururu okşanan Sir William'a, vazgeçemediği dostunu ancak ertesi gün ona iade edeceğini söyletiyordu.

Napoli Sarayı'nda korkunç bir şekilde yankılanan bu olayların ortasında, eskimiş krallıkların savunucusu Nelson'ın ortaya çıkıp büyüdüğünü görmüştük. Onun Abu-

kir zaferi, sallantıdaki tahtlarına tutunmaya çalışan o kralların hepsini tekrar ümitlendiriyordu. Zenginliklere, iktidara ve hırsa doymak bilmeyen Maria Karolina ise kendi tahtını muhafaza etmek istiyordu. Dolayısıyla kız arkadaşı üzerindeki büyüleyici etkisini kullanarak, onu despotizmin temel dayanağı haline gelen Nelson'ı karşılamaya götürdüğü günün sabahı, Leydi Hamilton'a, "Bu adam bizim olmalı; bu adamın bizim olması için de sen onun olmalısın," demiş olması şaşırtıcı değildir.

Emma Lyonna'nın, dostu Fanny Strong için Amiral Payne'e yaptığını, Leydi Hamilton'ın dostu Maria Karolina için Amiral Horatio Nelson'a yapması pek mi zordu?

Zaten, Burnham-Thorpe'un yoksul papazının oğlu için, azametini kendi cesaretine ve şöhretini kendi dehasına borçlu bir adam için, kendisini karşılamaya bu kralın, bu kraliçenin, bu saray maiyetinin, zaferlerinin ödülü olarak da taptığı o harikulade yaratığın geldiğini görmek, görkemli bir ödül olmalıdır.

LXXXIX
Napoléon, İnsanları Yola Getirmenin, Kaderi Dize Getirmekten Daha Zor Olduğunu Anlıyor

Nelson için düzenlenen şenliklerin sonunu biliyoruz.

Bunca küstahlık karşısında hiddete kapılan Fransız büyükelçisi pasaportlarını talep etti ve gitti. Kral ilk saldıran olma zevkini Fransa'ya tattırmak istemedi; altmış beş bin kişilik büyük bir orduyla yola çıktı, Championnet ve on iki bin kişilik ordusuyla karşılaştı ve bu ilk karşılaşmada öyle acı bir şekilde yenildi ki, Napoli'ye kadar arkasına bakmadan kaçtı.

Championnet, onu o sırada cumhuriyetçi generallerin sergiledikleri coşkuyla takip etti. Böylece Napoli kralının altmış beş bin adamının yapamadığı şeyi, beş ila altı bin

lazzaroni'yle* yapmayı denedi; Fransızlara karşı koydular, şehri üç gün boyunca savundular, son olarak da kral, kraliçe ve Napoli kraliyet ailesiyle birlikte İngiltere büyükelçisi ve hanımının bulunduğu gemiyi korudular.

Sicilya'ya sığınıldı.

Bir gün Kardinal Ruffo kraldan alınmış bir geçiş belgesiyle ve kralın bütünleyici benliğiymiş gibi, Napoli'yi tekrar fethetmek için Messina'dan yola çıktı. O sırada Bonaparte, donanmasının Abukir'de imha edilmiş olması yüzünden mahsur kaldığı Mısır'daydı; İtalya'da mağlup olan Fransızlar, yenilmezlik şöhretlerini yitiriyorlardı.

Ruffo, Calabria'yı tekrar ele geçirdi, Napoli'yi de aldıktan sonra ancak Roma sınırlarında durdu.

Ferdinand Roma'ya döndü; ondan önce de mahkemeye çıkarılmadan ölüme mahkûm ettiği yüz kişilik bir liste geldi.

Amirallikten istifa etmiş olan Caracciolo, Napoli yurttaşı olarak şehrin denetimini üzerine almak zorunda bırakılmıştı. Ona karşı bulunabilecek tek bahane buydu. Hiçbir mahkeme onu mahkûm etmeye cesaret edemezdi; fakat Nelson, güzel Emma'sının bir öpücüğü ve kraliçenin bir tebessümü için cellatlık yapmayı kabul etti.

Caracciolo'yu saklandığı barınağından aldırdı, *Le Foudroyant*'ın güvertesine getirtti ve orada, insanlık hukukuna aykırı bir biçimde, Napolili bir general bir İngiliz amirali tarafından mahkûm edildi ve mizananın ucuna beş para etmez bir korsan gibi asıldı.**

Londra'ya döndüğünde, Napoli Sarayı'nın gönlünü kazanmak için göz yumduğu utanç verici suistimallerden sonra, Nelson'ın en azından bir kınama cezası aldığı zannedilebilir. Öyle bir şey olmadı.

---

* Napoli ordusu askerlerine verilen ad. (ç.n.)

** Macdonald, Mack'ın Napolililerini 4 Aralık 1798'de Civita Castellana'da yendi; kral ve kraliçe Napoli'den 23 Aralık 1798'de kaçtılar; Kardinal Ruffo Calabria'ya Şubat 1799'da çıktı ve Napoli'ye haziran ayında girdi; Caracciolo La Minerva'nın üzerinde 29 Haziran 1799'da asıldı. (Fr.e.n.)

İngiltere'ye Leydi Hamilton'la döndükten sonra, aksine orada, Abukir ve Napoli kahramanı olarak karşılandı: Thames'teki bütün tekneler onun renklerinde flamalarla süslendi; hükûmet ve Londra'daki loncalar âdeta vatanı o kurtarmış gibi yüceltici övgüler yönelttiler: Geçtiği yerlerdeki halk coşkuyla hareketlendi ve kentin her tarafında onu alkışlayıp kortejler oluşturdu.

Londra yakınlarında Merton adlı bir sayfiye evi satın aldı; oraya aşkını, zaferini ve pişmanlıklarını gizledi; Emma'dan Horatia adıyla vaftiz edilen bir kızı oldu.

Baltık'taki savaş onu tekrar okyanusa çağırdı; Kopenhag limanını zorlayan ve Danimarka donanmasını yakan donanmanın komutanlığını yaptı. Bu koşullar altında amiralin emrini verilen işaretlerle alırken, dürbününü olmayan gözüne dayadı; ona amiralin ateşkes emri bildirildiğinde, buna karşılık olarak inatla "Görmüyorum," cevabını verdi.

Bir Alaric'in ya da bir Attila'nın cevabı olabilecek, uygarlaşmış halklarda ise cezalandırılacak bu cevap, onun adını Londra'da zaferle aydınlattı, Avrupa'nın geri kalanında ise dehşet yarattı.

İngiltere'ye muzafferane bir dönüş yaptı ve kraldan lord unvanını aldı.

Büyük Britanya'nın Napoléon'un karşısına çıkarabildiği tek güçtü.

Bununla birlikte Napoléon İngiltere'ye karşı düellosunu sürdürüyordu.

On sekiz aydır bütün Fransa ve Hollanda limanlarında İngiltere'ye bir saldırının tehditkâr unsurlarını bir araya getirmişti. Dunkerque'ten Abbeville'e kadar beş ila altı yüz topçeker şalopa, kıyıda ordugâh kuran Boulogne birliklerini bindirmeye hazırdı ve hareketli köprüleriyle Britanya kıyılarına bir günde Fatih William'ınki kadar karşı konulmaz bir ordu indirebilirlerdi.

İngiltere Mösyö Bonaparte olarak adlandırdığı kişinin ceviz kabuklarıyla alay ederken, karşısında toplanan kor-

kunç birlikleri gözden kaçırmıyordu. Deniz filosu Manş'ın güvenliğini sağlıyor ve taşıma şalopalarımızın Londra yolunu geçici olarak kesiyordu.

Bu yüzden Napoléon ancak altmış ila seksen savaş gemiden oluşan bir donanma yarattıktan sonra saldırmak istiyordu; Manş'a atılacak ve İngiltere donanmasına karşı savaşacaklardı. Denizdeki zaferin ya da yenilginin onun için önemi yoktu, düşman donanmalarını bir gün meşgul edebilse, o sırada yüz elli ila iki yüz bin adamı İngiliz kıyısına indirecekti. Ama kimi Escaut'da, kimi Brest'te, kimi Toulon'da, kimi Cadiz'de, sıkı bir abluka altında bulunan Fransız gemilerinin, İngilizlerin donanmasıyla eşit ya da ondan üstün güçte bir donanma olarak bir araya gelmesi ancak gizem, karmaşık düzenlemeler ve cüretkârlıkla mümkündü. Oysa Fransa'da da, Hollanda'da da, İspanya'da da amirallerimizin hiçbiri, feleğin imkânsızlıklarına zorla istediğini yaptıran o kahramanca ve ümitsiz manevraları yerine getirebilecek dehada değildi.*

Cesur yüreklerine rağmen, çekingen ruhlu olduklarından, hiçe saymaları emredilen sorumlulukların ağırlığı altında hepsinin beli bükülüyordu. "Yenemiyorsanız yenilin, ama yeter ki dövüşün," emrinden hiçbir şey anlamıyorlardı. İngiliz filolarının Londra'ya yardım götürmelerinin ne pahasına olursa olsun engellenmesi gerektiğini ve İngiliz gemilerini Manş'ın beş yüz fersah uzağında meşgul etmenin İngiltere'yi istila etme tasarısında Napoléon'a hizmet etmek olduğunu anlamıyorlardı.

Zira kara savaşı sadece cesaret, deniz savaşı ise kahramanlık ve bilim ister.

Yenilmiş, kırıp geçirilmiş, geri çekilen bir kolordu tekrar birleşir, derlenir toparlanır; fakat batan ya da yakılan bir filo, üzerindekileri de kendisiyle beraber sulara gömer ve dalgaların üzerinde sadece yanan kalıntılar bırakır.

---

* Lamartine'in güzel deyişi. *Nelson*, a.g.e., II, IX, s. 67. (Fr.e.n.)

İngilizlerin de Napoléon kadar iyi bildiği bir şeydi bu. Dağılmış filolarını toparlamaktan ümidini kesen Napoléon, Toulon'dan ve Brest'ten aynı anda kırk elli bin savaşçı taşıyan iki filo çıkarmayı ve iki yoldan Hint Denizi'ne doğru göndermeyi düşlüyordu. Bu iki filo kaçınılmaz bir şekilde İngiltere filolarını ardına düşürecekti ve bu filoların Hindistan'ın imdadına koştuğu sırada, belki de Manş üzerine hareketli köprüsünü atma zamanını bulacak ve iki insanın, Sezar ile Fatih William'ın ondan önce yaptıklarını yapacaktı.

Ama bu planın muazzamlığı kısa sürede sabrını tüketmiş, daha basit ve daha emin görünen bir başka plana yönelmişti. İngiliz filolarının tümünü Manş'ın uzağına çekmek söz konusuydu; emri üzerine, İspanyol ve Fransız filolarının ortak komutasını verdiği Amiral Villeneuve Toulon'dan on üç gemi ve birkaç fırkateynle çıkmıştı.

Amiral Gravina'nın komutası altındaki İspanyol filolarıyla Cadiz'de birleşmişti; oradan Atlas Okyanusu'nu aşmış ve Antiller'de altı gemisi olan Amiral Missiessy'nin filosuyla buluşmuştu; Brest filosuna komuta eden Amiral Ganteaume ise, Brest önünde kol gezen İngiliz amirali Cornwallis'i uzak tutacak ilk fırtınadan yararlanarak Martinique'teki Villeneuve, Gravina ve Missiessy'ye katılma emri almıştı. Bu filo, İngilizleri Antiller'deki sömürgeleri konusunda endişelendirdikten sonra, Britanya filolarının kendi peşinde dağıldıkları sırada Fransa'ya doğru yelken açacak, onlarla Avrupa yakınlarında çarpışacak ve yense de yenilse de İngiltere saldırısına katkıda bulunmak için Manş'a yönelecekti.

Maalesef denizin sürekli sükûneti Ganteaume'un Brest sığınağından çıkmasına hiç imkân vermedi. Villeneuve, Cornwallis'le Brest önünde çarpışma, böylelikle Ganteaume'u ablukadan kurtarma, donanmanın bu bölümüyle bağlantı kurma, daha sonra da bir araya gelecek altmış savaş gemimizle, gücü ve sayısı ne olursa olsun İngilizlerin deniz ordusuyla Manş girişinde savaşma emriyle Avrupa denizlerine dönüyordu.

— İngilizler, diye haykırıyordu Napoléon, Aias* gibi yumruğunu göstererek, başlarına gelecekleri bilmiyorlar: Manş'a on iki saat hükmedersem, İngiltere'nin eceli gelmiş demektir.**

Napoléon bu sevinç çığlığını attığı sırada Boulogne'daydı; önünde kıtayı ele geçirmiş ve son bir fetih için etraflarına büyük bir açgözlülükle bakan yüz seksen bin adam vardı.

Napoléon zamanın önemini fazlasıyla hissediyordu. Avusturya'nın savaş ilanının ve bütün Almanya'nın ayaklanmasının önünü almak için sadece birkaç günü kaldığını biliyordu. Villeneuve ona kalırsa kesinlikle Brest sularındaydı. Halbuki Villeneuve, karanlıkların ve sisin ortasında gerçekleşen korkunç bir gece çarpışmasında iki İspanyol gemisini İngilizlere kaptırmıştı ve Brest ablukasını kaldırıp Ganteaume ile birleşerek pupa yelken Manş'a gelmesi emirlerine rağmen, Ferrol limanına giriyor ve boş yere gemilerine yiyecek ve içecek ikmali yapıyordu.

Napoléon öfkelenmişti. Zaferin elinden kayıp gittiğini hissediyordu. "Haydi," diye yazıyordu Brest limanında hapsolmuş Ganteaume'a, "gidin de altı asırlık bir aşağılanmanın ve utancın intikamını bir günde alalım, haydi. Kara ve deniz askerlerimin hayatlarını tehlikeye atabilecekleri daha büyük bir hedef asla olamaz."

"Haydi," diye yazıyordu Villeneuve'e, "bir an bile kaybetmeden gidin, gidip filolarımı toparlayın ve Manş'a girin; hepimiz saldırı için hazırız, her şey yüklendi ve her şey yirmi dört saatte bitecek."

Bu mektuplarda Napoléon gibi bir insanın sabırsızlığının boyutları hissedilmektedir: Cadiz limanında mahsur kalan Villeneuve'ün şaşkınlığını ve Brest limanında sıkışıp kalan Ganteaume'un mecburen kımıldayamadığını öğrendiğinde, Villeneuve'ü cahillik ve ödleklikle suçlamış ve bir fırkateyne bile komuta edemeyeceğini belirtmiştir.

---

* Oileus'un oğlu Küçük Aias'tır bu (*Odysseia*, IV).(Fr.e.n.)

** Lamartine, *Histoire de Nelson*. (Fr.e.n.)

— Korku bu adamın gözünü kör etmiş, demiştir.

Bahriye Nazırı Decrès, Villeneuve'ün dostuydu; bu yüzden Villeneuve'ü aşağılayamayan Napoléon, Decrès'e yükleniyordu.

"Dostunuz Villeneuve muhtemelen Cadiz'den çıkamayacak kadar ödlek," diye yazıyordu ona; "eğer hâlâ yola çıkmadıysa filonun komutasını almak için oraya Amiral Rosily'yi sevk edin; Amiral Villeneuve'e de Paris'e gelip bana bu tavrının hesabını vermesini emredin."

Bakan Decrès, Villeneuve'ü eski saygınlığına kavuşmasından tamamen mahrum eden bu felaketi ona tebliğ etme gücünü kendinde bulamadı; sebebini belirtmeden Rosily'nin yola çıktığını bildirmekle yetindi. Öyle yapacağını umsa da, Villeneuve'e Rosily'nin Cadiz'e varmasından önce yelken açma tavsiyesinde de bulunmadı ve kusurlarını kabul ettiği bir dostla imparatorun haklı öfkesi arasında sıkışıp taraf tutmama ve her şeyi tesadüfe bırakma kusurunu işledi.

Ama Villeneuve nazırın mektubunu aldığında, kendisine söylenmeyen her şeyi tahmin etmişti; onu en çok inciten, asla hak etmediğini bildiği o ödleklik unvanıydı; fakat o dönemde Fransız deniz kuvvetleri böyle bir çöküntü içindeydi ve zayıflığının bilincindeydi! Öte yandan, Nelson cesaretiyle öyle akıl almaz bir şöhret yapmıştı ki, onun karşısına çıkan her donanma kendini peşinen yenik görüyordu.

Yeniden harekete geçmeye karar veren Villeneuve, birliklerini dinlendirmek için ve hastalarını tedavi ettirmek için karaya çıkardı. Amiral Gravina, denizde zor duran gemilerinin yarısını başından savdı ve onların yerine Cadiz tersanesinin en iyi gemilerini aldı.

Eylül ayının tamamı bu hazırlıklara ayrıldı; filo malzeme açısından zenginleşti, ama personel olduğu haliyle kaldı.

Mürettebatlarımız tatbikatla geçirdikleri sekiz aydan beri muayyen bir tecrübe edinmişlerdi. Kaptanların bazıları eşsizdi, ama subaylar arasında ticaret gemilerinden gelen ve

askerî denizciliğin ne bilgisine ne de ruhuna sahip olan çok sayıda kişi vardı; denizcilerimizde bilhassa noksan olan şey, İngilizlerin yeni savaşma tarzına uygun bir taktik sistemiydi: Nelson, eskiden yapıldığı gibi iki cephe hattı oluşturmak ve her geminin safını koruyup tam kendi karşısına düşen gemiyi hedef alarak yöntemli bir biçimde ilerlemesi yerine, gemilerin nispi sürati dışında hiçbir ölçüte dikkat etmeden gözüpekçe ilerlemeyi alışkanlık haline getirmişti.

Düşman filosunun üzerine atılıyor, onu ikiye ayırıyor, bir parçasını koparıyor ve göğüs göğüse savaşmaktan ve silah arkadaşlarını vurma riskinden çekinmeden hasmına bayrak indirinceye ya da dibi boylayıncaya kadar ateş açıyordu.

Bununla birlikte Napoléon, emin olmasa bile, daha o zamandan İngiltere seferinin başarısızlığa uğramasından çekinerek, Mösyö de Talleyrand'a yeni tasarılarını ana hatlarıyla belirttiği bir mektup yazdı; bunlar, henüz düşlerin kavranılmaz sislerinde dalgalanan tasarılardı.

"Olan oldu," diye yazıyordu ona, "filolarım okyanusta ortadan kayboldular; eğer Manş'a dönerlerse, hâlâ vakit var, gemiye biner, İngiltere'de inerim ve Londra'daki ittifakların düğümünü keserim. Bunun aksine amirallerim kişiliklerindeki yetersizliklerden dolayı beceriksiz davranırlarsa, iki yüz bin adamla Almanya'ya girerim; Viyana'yı alır, Bourbonları Napoli'den kovar ve kıtaya barış getirdikten sonra okyanusa dönerek deniz barışını sağlarım."

Nihayet 18 Eylül'de, Napoléon, Malmaison'da Avusturya imparatorunun Fransa'ya karşı bildirgesini haber alır. Fransa, Avusturya'nın saldırılarına misillemeyle cevap verir.

Kişiliğini ortaya koyan uygulamadaki o çabukluğuyla, tam başarılacağı anda bozguna dönüşmüş olan Boulogne seferinden yana tavır alır ve kendini bütünüyle yaklaşık on iki gündür düşündüğü kıta savaşı tasarısına verir.

Elinde hiç bu kadar kaynak olmamıştır. Önünde bu kadar geniş bir hareket alanının açıldığını hiç görmemiştir. İlk

kez, İskender ve Sezar kadar özgürdür. Moreau, Pichegru, Bernadotte vb. silah arkadaşları kıskançlıkları yüzünden uyumsuz davranarak, itaatsiz ya da tedbirsiz tutumlar sergileyerek kendi kendilerini oyun dışı bırakmışlardır. Elinde sadece kendi iradesine itaat eden ve onun maksatlarına ulaşılması için gerekli bütün vasıfları en üst düzeyde bir araya getiren subaylar kalmıştır.

Dört yıl süren barıştan yorgun düşen, sadece zafer için soluk alan, sadece dövüşmek isteyen, on yıllık savaş ve üç yıllık ordugâh sırasında yetişmiş ordusu, en zor çatışmalara, en ciddi girişimlere de hazırdır.

Ancak Fransa'nın hiçbir zaman bir benzerine sahip olmadığı söylenebilecek ölçüde harikulade hazırlanmış bu orduyu büyük bir hızla kıtanın merkezine nakletmek gerekmektedir.

Sorun buradadır.

XC
Cadiz Limanı

17 Ekim 1805'te, Paris şehrine daha o zamandan Gunzbourg çarpışmasında ele geçirilen iki topu ve sekiz bayrağı göndermiş olan İmparator, Münih'e girmiş, Ulm'u kuşatmış ve Mareşal Ney'e dük unvanını kazandıran Elchingen Muharebesi'ni başlatmıştı: Bu çarpışmanın olduğu gün ve senatoya kırk bayrak gönderdiği günün arifesinde, Amerikan bandırası taşıyan bir şalopa Amiral Villeneuve'ün filosunun bulunduğu Cadiz limanına girmekteydi.

Limana girdikten sonra yönünü saptadı, *Le Redoutable*'ın demirlediği yer hakkında bilgi edindi; kalenin eteğinde olduğunu öğrendiğinde, oraya kadar gidemediği için tören sandalını denize indirdi ve kaptanı, kürekçilere *Le Redoutable*'e doğru yönelmelerini emretti.

Gemiye belirli bir mesafeye geldiklerinde, nöbetçi subay ses borusuyla kendisine seslendi. Cevaben, gemisinin adının *Le Coureur de New York* olduğunu ve kaptanın Komutan Lucas'ya Hindistan'dan haberler ve Mauritius valisinden mektuplar getirdiğini söyledi.

Durumdan derhâl haberdar edilen Kaptan Lucas güverteye çıktı ve sandalda bulunan subaya gemiye çıkmasını işaret etti.

O subay René'den başkası değildi.

Bir anda merdivene atıldı ve güverteye tırmandı.

Kaptan Lucas onu kibarca, ama yine de, özellikle denizcilikte mutlak bir rütbe meselesi olan o üstünlükle karşıladı.

Kaptan Lucas gelen subaya kendisiyle özel olarak görüşmeyi mi arzu ettiğini sordu; olumlu cevap alınca da onu salonuna inmeye davet etti.

İki adam salona girer girmez kapı kapatıldı ve René valinin mektubunu Lucas'ya sundu.

Lucas mektuba sadece şöyle bir göz attı.

— Dostum General Decaen sizi öyle kelimelerle tavsiye etmiş ki, dedi René'ye, bana sadece sizi memnun etmek için ne yapabileceğimi sormak kalıyor.

— Kaptan, üç dört gün içinde büyük bir deniz savaşına gireceksiniz; ben şimdiye kadar sadece kısmi çatışmalarda bulundum ve itiraf edeyim ki, sadece Hint denizlerinde bilinen ismime biraz pırıltı katabileceğim büyük bir Avrupa savaşında benim de payım bulunsun isterim.

— Evet, dedi Lucas, evet, öyle ya da böyle, canımızı versek de, hayatta kalsak da ün kazanılacak bir çarpışmaya gireceğiz. Bilgi edinmek amacıyla değil ama dostça bir sohbet bağlamında, denizcilik geçmişiniz hakkında birkaç ayrıntıyı sorabilir miyim?

— Görüyorsunuz ya kaptan, geçmişim henüz iki yıllık. Surcouf'a hizmet ettim. Yüz kişilik mürettebat ve on altı topla, kırk sekiz topu ve dört yüz elli mürettebatı bulunan

Standard'ı ele geçirdiği o ünlü çatışmada yer aldım; daha sonra Birmanya'ya bir sefer yaptığım o ufak şalopaya komuta ettim; nihayet, Mauritius'tan dönerken, iki İngiliz gemisinin arasında kalmış olan Surcouf'u kurtarma mutluluğunu yaşadım; bu iki gemiden, on altı topa ve altmış mürettebata sahip olanını, sadece on sekiz adamım olmasına rağmen ele geçirdim.

— Surcouf'u çok iyi tanırım, dedi Lucas, en yiğit korsanlarımızdan biridir.

— İşte ondan bir mektup, sizinle karşılaşırsam diye yazmıştı.

Ve René *Le Redoutable*'ın kaptanına Surcouf'un verdiği mektubu sundu.

Lucas mektubu başından sonuna büyük bir dikkatle okudu.

— Mösyö, dedi René'ye, Surcouf'un sizi böyle övmesi için, gerçekten olağanüstü bir insan olmanız gerekir; beş yüz bin franklık ganimet payınızın dört yüz binini tayfalarınıza, yüz binini de Mauritius Adası'nın fakirlerine bıraktığınızı söylüyor; bu da sizin büyük bir servet sahibi olmanızı, bunun sonucunda da donanmaya girmek için büyük bir istek duymanızı gerektirir; üstelik imparatorluk donanmasında daha çabuk yükselme hırsıyla korsan gemisinde göreve tayfa olarak başladığınızı söylüyor. Maalesef *Le Redoutable* gemisinde size sadece üçüncü kaptanlık görevi sunabilirim.

— Umduğundan da fazlası bu kaptan, minnetle kabul ediyorum. Göreve ne zaman başlayabilirim?

— İstediğiniz zaman!

— Mümkün olan en kısa sürede kaptan: Barut kokusu alıyorum ve bulmak için diğer yarımküreden geldiğim o büyük çatışmayı üç dört gün içinde göreceğime eminim. Gemim sizin hiçbir işinize yaramayacak kadar ufak tonajlı: Gemimi Fransa'ya gönderip buraya döneyim.

Lucas sevimli bir tebessümle yerinden kalktı:

— Bekliyorum sizi kaptan, dedi.

René adamın iki elini hararetle sıktı, merdivene doğru atıldı ve şalopasına döndü.

Şalopada François'yı odasına çağırdı.

— François, dedi, ben burada kalıyorum; şalopamı Saint-Malo'ya götürmen için sana emanet ediyorum. Sana içinde vasiyetnamem bulunan bir evrak çantası veriyorum; eğer ölürsem, bu vasiyette kendi hisseni bulursun. Bu çanta dışında, işte değerli taşlarla dolu bir kese; ölürsem, bizzat bu keseyi Matmazel Claire de Sourdis'e götürürsün; annesi Sourdis kontesi hanımefendiyle, bir tarafı rıhtıma diğer tarafı da Beaune Sokağı'na bakan Sourdis Konağı'nda oturuyor.

Bu kesede taşların nereden geldiğini belirten bir mektup var; fakat bu taşları ancak ölümümden emin olduktan sonra vasiyetnamemi açıp teslim et. Teknenin sağlık belgesine zaten cari mülk sahibi olarak senin ismini ekledim. Bir yıl boyunca sana emanet; yazı masamın çekmecesinde her biri bin frank değerinde on iki altın rulo bulacaksın, üçü bu yılı geçirmene yardım için ayrılmıştır. İngilizler tarafından durdurulursan, geminin Amerikan bandıralı olduğunu belirtirsin ve benim nerede olduğumu sorarlarsa, yolda Nelson'ın donanmasıyla karşılaştığımı ve onun gemilerinden birine bindiğimi söylersin. Elveda sevgili François, sarıl bana, silahlarımı getirt ve sağ salim Saint-Malo'ya varmaya çalış. Varır varmaz da Madam Surcouf ve ailesine Robert'in haberlerini verirsin.

— Yani, dedi François, gözlerini iri elinin tersiyle silerek, yani demek ki beni beraberinizde götürecek kadar sevmiyormuşsunuz, ben ki dünyanın bir ucuna kadar, hatta daha da ötesine, peşinizden gelirdim. Lanet olsun! Sizden ayrılmak yüreğimi parçalıyor!

Ve yiğit adam hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

— Senden ayrılıyorum, diye devam etti René, çünkü tek dostum olduğuna inanıyorum; çünkü güvenebileceğim tek

insansın; çünkü bu evrak çantasının içindekiler yarım milyon değerinde; çünkü bu değerli taş kesesi üç yüz bin franktan fazla eder; son olarak, çünkü bunlar senin himayende olunca, yanımdaymışlar gibi rahat olacağım. Dolayısıyla iki iyi insan olarak el sıkışalım. İki yürekli insan olarak birbirimizi sevelim. İki iyi dost olarak sarılalım! Beni *Le Redoutable*'a götür, en son sana veda etmek istiyorum.

François, René'nin kararının kesin olduğunu anladı. Artık sadece karabinası, bir çifte ve aborda baltasından ibaret olan silahlarını topladı; sonra da herkesi güverteye çağırarak mürettebata yeni kararını ilan etti ve adamlarından, eski yoldaşları François'yı kaptanları olarak kabul etmelerini istedi.

Bu açıklama karşısında herkes içten bir üzüntü hissetti; ama René hepsine, bir yıl, şu anki maaşlarıyla ve aynı koşullarda, Saint-Malo limanında *Le Coureur de New York*'ta çalışma izni verdi; sandalına inerken kendisine eşlik eden François ve altı kürekçi ona mutlak sadakat sözü veriyorlardı.

On dakika sonra Kaptan Lucas'nın huzurundaydı.

François ile birbirlerine onun önünde veda ettiler.

Bir insanın iyi olduğunun en büyük göstergesi astlarının ona duydukları sevgidir. Bu bakımdan, taptıkları René için, François'nın gözyaşları ve diğer tayfaların üzüntüleri kaptana, mürettebatının üçüncü kaptanına duydukları sevgi hakkında bir fikir verebildi. Bu yüzden, Kaptan Lucas yola çıkış anında, duvarına asılı lületaşından güzel bir pipoyu indirdi ve François'ya verdi.

İşte o sırada François, minnettarlığını nasıl dile getireceğini bilemediğinden, hıçkırıklara boğuldu ve tek bir söz edemeden çıkıp gitti.

— İnsanların sizin hakkınızda düşündüklerinin bu şekilde ortaya çıkması hoşuma gitti, dedi Lucas; böyle sevildiğinize göre yiğit bir çocuk olmalısınız. Hadi oturun da sohbet edelim.

Ve René'nin silahlarını inceleyerek ilk önce o oturdu; sadece yivsiz bir çifte, yivli bir karabina ve aborda baltası kalmıştı.

— Silahlarımı Mauritius Adası'ndaki dostlarıma dağıttığıma üzgünüm, dedi René, size layık bir şey hediye etmek isterdim, bugünse elimde sadece bunlar var, seçin...

— Mükemmel bir nişancıymışsınız, dedi Lucas, tüfekler sizde kalsın, baltayı ben alayım, ilk çarpışmada hakkını vereceğimi umuyorum.

— Peki, aşırıya kaçmak gibi görünmezse, ilk çatışmanın ne zaman olacağını sorabilir miyim? dedi René.

— İnanın, dedi Lucas, fazla gecikmemesi lazım. İmparator İspanya ve Fransa filolarının birlikte yola çıkma hazırlığını Villeneuve'e havale etti; Tuğamiral Salcedo'nun güçlerine katılmak için Kartaca'ya gidilecek, oradan da Napoli'ye geçilerek filoya bindirilmiş birlikleri boşaltıp General Saint-Cyr'in ordusuna katılmaları sağlanacak. "Bizim arzumuz" diye ekledi imparator, "kendinizi düşmandan daha güçlü gördüğünüz her yerde tereddüt etmeden saldırmanızdır. Düşmanın işini bitirmeye çalışın; bu harekâtın başarıya ulaşmasının sizin Cadiz'den yola çıkış hızınıza bağlı olduğunu takdir edersiniz. Vakit kaybetmeden harekete geçmeyi ihmal etmeyeceğinize güveniyoruz ve bu önemli seferde size gözüpeklik ve çok büyük bir çaba göstermenizi tavsiye ediyoruz." İmparator, Villeneuve söz konusu olduğunda, bu amiralin dizginlenmekten ziyade mahmuzlanmaya ihtiyacı olduğunu düşündüğünden abartmaktan çekinmiyordu. Aynı zamanda Tuğamiral Rosily'nin de Paris'ten yola çıkmasını ve Cadiz'de yetişebilirse, düzenli filonun komutasını almasını, *Le Bucentaure*'un anadireğine amirallik bandırasını çekmesini ve Amiral Villeneuve'ü seferin hesabını vermek için Fransa'ya göndermesini emretti.

— Hay aksi şeytan! dedi René, durum ciddi.

— Ayrıca, diye sürdürdü Lucas, savaş konseyi Amiral Villeneuve'ün gemisinde toplandı; amiraller ve tümen ko-

mutanları, tuğamiraller Dumanoir ile Magon, kaptanlar Cosmao, Maistral, Devillegris ve Prigny Fransız filosunu temsil ediyorlar; her geminin durumu ve her birinin beklentileri ve çekinceleri hakkında kendilerine danışılacak.

Bir yandan konuşurken aynı anda odada bir uçtan diğerine gezinen Lucas birden René'nin önünde durdu.

— İmparator ne dedi biliyor musunuz? diye sordu.

— Hayır kaptan, hiçbir şey bilmiyorum, iki yıldır Fransa dışındayım.

— "Fransa'da ölmeyi göze alan iki ya da üç amiral çıktığında," dedi, "İngilizler gitgide küçülecekler." Her ne kadar amiral olmasak da, diye devam etti Lucas, iki ya da üç gün içinde majestelerine, *ölmeyi göze alan* amiraller olmasa da *ölmeyi bilen* kaptanlar olduğunu ispatlamak söz konusu.

Lucas René'ye bunları söylerken bir subay içeri girdi.

— Kaptan, dedi Lucas'ya hitap ederek, bütün gemi kaptanlarına amiral gemisinde toplanmaları emri geldi.

— İyi, filikayı hazırlayın, diye cevap verdi Lucas.

Filika hazır olunca aşağı indi ve kaptanları konseye çağrılmamış olan diğer beş altı geminin filikaları gibi o da yönünü *Le Bucentaure*'a çevirdi.

O arada René'ye, yerine geçeceği üçüncü kaptanın kamarası gösteriliyordu. *Le Coureur de New York*'taki kaptan kamarasından daha büyük ve daha konforlu olan güzel bir kamaraydı.

Getirdiği iki ya da üç sandığı daha yeni yerleştirmişti ki Kaptan Lucas geri döndü. Çağrılmadan onun yanına çıkmaya cesaret edemese de, René kaptanla yaptığı sohbetten sonra, ikinci bir görüşme şerefinin kendisine bahşedileceğinden hiç şüphe duymuyordu.

Hiç yanılmıyordu: Dönüşünden beş dakika sonra kaptan onu çağırttı.

René üstünün ona hitap etmesini saygıyla bekledi.

— Tamamdır, dedi Lucas, yarın ya da ertesi gün. Amiral, "Eğer rüzgâr izin verirse hemen yarın yola çıkacağım," dedi. O sırada ona Nelson'ın altı gemisinin Cebelitarık'a gitmek için görevlendirdiği haber verildi; bunun üzerine Amiral Gravina'yı gemisine çağırdı ve onunla bir süre fikir alışverişinde bulunduktan sonra, konseyde bulunmayan bütün kaptanları çağırtarak yelken açmaya hazır olmalarını emretti. Bana da bu talimat verildi.

— Benim için özel bir görev düşünüyor musunuz? diye sordu René.

— Bakın, dedi Lucas, ne gemimi, ne de adamlarımı tanıyorsunuz. Önce onlarla tanışın. İyi nişancıymışsınız; karşımıza çıkacak geminin güvertesini iyi görebileceğiniz yüksek bir noktaya mevzilenin. Elinizden geldiği kadar sırma apoletli vurun; bordalarsak da sadece içinizden gelen sese kulak verin. Baltanızı saklıyorum ve onu kullanmaya can atıyorum. Benim borda kılıcımı da sizin odanıza getirmelerini söyledim. Benim için fazla büyük, diye ekledi Lucas, kısa boyuyla alay ederek, tam sizin elinize göre.

İki adam birbirlerini selamladı ve René kamarasına çekildi.

Odasında geniş ve kıvrık ağızlı güzel bir Tunus taban kılıcı buldu. Belli bir bilek hareketiyle havada uçuşan bir Hint ipeğini ikiye kesebilen, ince su verilmiş o kılıçlardandı.

Ama yola çıkış anında bir şeyin farkına varılmıştı, o da Cadiz limanı ve civarında beklenen iki buçuk ay boyunca saflardan firarların başlaması ve bilhassa İspanyolların mürettebatlarının yaklaşık onda birini yitirdiğiydi.

Gün boyunca Cadiz sokaklarında bu firarilerin yakalanmasına çalışıldı, ama büyük bölümü çoktan kırlara ulaşmıştı. Yine de 19'unun sabahı saat yedide birleşik donanma harekete geçti.

Nelson'ın bundan haberi oldu; o sırada İngiliz donanmasının büyük bir bölümüyle Cadiz'in yaklaşık on altı fersah batı-kuzeybatı yönündeydi.

Boğaza kendisinden önce girerse Villeneuve'ün elinden kurtulabileceğini bildiğinden, boğaza doğru ve geçidi kapatmak için dümen kırdı.

Ama Cadiz limanından yola çıkmak kolay değildi. Amiral Villeneuve'den altı yıl önce, Amiral Bruix, limandan ancak üç günde çıkabilmişti.

Havanın sakinliği ve ters akıntı kısa sürede donanmanın ilerleyişini durdurdu ve 19 Ekim günü sadece sekiz dokuz gemi geçitlerden çıkabildi.

Ertesi gün, hafif bir güneydoğu esintisi filonun çıkışını kolaylaştırdı; bir gün önce harika olan hava, gece sırasında kapatmıştı ve güneybatıdan sert bir rüzgârı haber verir gibiydi; ama birkaç saat sürecek elverişli bir esinti, birleşik filoyu Trafalgar Burnu'nun açıklarına taşıyabilirdi; Villeneuve'le bu konumunda karşılaşacak olan fırtına, doğudan güneybatıya doğru eserse, amiral planlarını gerçekleştirebilirdi.

Sabah saat onda son Fransız ve İspanyol gemileri Cadiz'in dışına çıkmışlardı. İngiliz donanması ise Spartel Burnu'na birkaç fersah mesafede boğazın girişini bekliyordu.

İşte o sırada, artık geri çekilmemeye kararlı olan Villeneuve, Amiral Decrès'e şu son mesajı yazdı:

"Bütün filo yelken açmış durumda... Rüzgâr güney-güneybatı yönünde; ama bunun bir sabah rüzgârı olduğunu sanıyorum. Bana, bizi on sekiz yelkenlinin beklediği bildirildi. Böylece Cadiz sakinlerinin size bizimle ilgili verecek haberleri olması hayli muhtemeldir... Monsenyör, yola çıkarken sadece majestelerinin hedefleri doğrultusunda ilerlemek ve son seferimdeki olayların yarattığı hoşnutsuzluğu ortadan kaldırmak için tüm çabamı göstermek istiyorum. Bu harekât başarıya ulaşırsa, her şeyin böyle olması gerektiğine ve her şeyin majestelerine hizmetin en iyisi için hesaplandığına inanmamakta güçlük çekerim."

XCI
Küçük Kuş

Bundan iki ay önce, Nelson askerlik yaşamının tamamen bittiğine iyiden iyiye inanmış, Leydi Hamilton'la Merton'daki harikulade kır evine çekilmişti. Lord Hamilton ölmüştü ve iki sevgilinin evlenebilmesi için tek bir engel olarak Nelson'ın birkaç yıl önce evlendiği Mrs. Nisbett kalmıştı.

Söylediğimiz gibi Nelson bir daha denize açılmamayı düşünüyordu; zaferlerden yorulmuş, şöhrete doymuş, üst düzey görevlerin yükünü taşımış, bedeni sakatlanmıştı ve yalnız kalmak ve huzur bulmak istiyordu.

Bu ümitle Londra'daki bütün değerli eşyasını Merton'a taşıtmakla uğraşmıştı.

Güzel Emma Lyonna, geleceğinin her zamankinden güvenli olduğuna inanıyordu ki bu tatlı rüyanın ortasına düşen bir yıldırımla uyandı.

2 Eylül'de, yani Nelson'ın dönüşünden olsa olsa on iki gün sonra, sabah saat beşe doğru Merton'ın kapısı çalındı. Donanma komutanlığından bir mesaj geldiğini sezen Nelson yatağından fırladı ve bu erkenci ziyaretçiyi karşılamaya gitti.

Bu Kaptan Blackwood'du; gerçekten de komutanlıktan, Nelson'ın uzun zamandan beri peşinde koşturduğu Fransa ve İspanya birleşik filolarının Cadiz limanında kıstırıldıkları haberiyle geliyordu.

Nelson, Blackwood'u tanıyınca haykırdı:

— Blackwood, bahse girerim ki bana birleşik filodan haberler ve onları imha etme emrini getiriyorsunuz.

Blackwood'un ona bildirmeye geldiği tam buydu; ondan beklenen de bu imhaydı.

Nelson'ın bütün güzel planları uçup gitmişti; artık gözü birleşik filonun bulunduğu o toprak parçasından, daha doğrusu deniz parçasından başka şey görmüyordu ve geçmiş

zaferlerinin verdiği o kendine güvenle gözleri ışıldayarak Blackwood'a birçok kez:

— Blackwood, Villeneuve'e uzun süre hatırında kalacak bir ders vereceğimden emin olun, diye tekrarladı.

Niyeti önce Londra'ya gitmek ve Emma'ya yeni görevi hakkında hiçbir şey söylemeden, bu sefer için gereken her şeyi hazırlamaktı.

Ona her şeyi ancak son anda itiraf edecekti. Fakat Emma onunla beraber kalkmıştı ve Blackwood'la konuşmasından sonraki dalgınlığını fark ettiği için, onu bahçenin en sevdiği ve nöbet yerim diye adlandırdığı bölümüne götürdü.

— Neyiniz var, dostum? diye sordu Emma. Bana söylemek istemediğiniz bir şey kafanızı meşgul ediyor.

Nelson gülümsemeye çalıştı.

— Dünyanın en mutlu erkeğiyim, dedi. Sevginizle ve ailemle sarmalanmışken daha ne arzu edebilirim ki? Aslında, bundan iyisi can sağlığı.

Emma sözünü kesti.

— Sizi tanıyorum Nelson, dedi, beni kandırmaya çalışmanız boşuna. Düşman filolarının nerede olduğunu biliyorsunuz, onları avınız gibi görüyorsunuz ve onları sizden başka biri imha etse dünyanın en mutsuz insanı olursunuz.

Nelson ona sorgularmış gibi baktı.

— Madem öyle dostum, diye devam etti Emma, öyleyse o filoları imha edin ve o kadar iyi başladığımız bir davayı nihayete erdirin; bu imha harekâtı iki yıldır katlanmak zorunda kaldığınız yorgunluğun ödülü olacak.

Nelson nikâhsız karısına bakmaya devam ediyordu, ama her ne kadar sussa da, yüzüne tarif edilmez bir minnet ifadesi yayılıyordu.

Emma devam etti:

— Yokluğunuzun bana verdiği acı ne kadar büyük olursa olsun, her zaman yaptığınız gibi vatanınıza hizmet edin ve hemen Cadiz'e gidin. Bu hizmetler minnetle karşılanacak

ve ruhunuz huzura erecektir. Son ve görkemli bir zafer kazanacak ve buraya mutlu bir şekilde dönerek vakar içinde istirahate çekileceksiniz.

Nelson kadına bir süre daha sessizce baktı, sonra, yaşlı gözlerle haykırdı:

— Yürekli Emma! İyi yürekli Emma! Evet, kalbimi okudun; evet, düşüncelerime nüfuz ettin. Emma olmasaydı, Nelson da olmazdı. Ben ne isem, o senin eserin; hemen bugün Londra'ya gideceğim.

Telgrafla haberdar edilmiş olan *Victory* hemen o akşam Thames'e gelmişti ve ertesi gün yola çıkış hazırlıklarına başlanmıştı.

Bu arada on günü daha birlikte geçirdiler. Nelson son beş günün neredeyse tamamında donanma komutanlığındaydı; 11'inde, çok sevdikleri Merton'a son bir kez daha gittiler, ayın 12'sini baş başa geçirip orada yattılar.

Nelson, gün doğmadan bir saat önce kalktı ve kızının odasına geçti, yatağının üzerine eğildi, huşu içinde sessizce dua ederken gözünden yaşlar aktı.

Nelson çok dindardı.

Sabah saat yedide Emma'ya veda etti: Emma onu arabasına kadar geçirdi; onu uzun uzun bağrına bastı; hüngür hüngür ağlıyordu, ama gözyaşlarının ortasında tebessüm etmeye çabalayarak:

— Küçük kuşu tekrar görmeden çatışmaya girmeyin, dedi.

Bir insanı tam olarak ölçebilmek için, onu azametinin tepesindeyken değil, zaaflarının en derininde gözlemlemek lazımdır.

İşte, Nelson'ın küçük kuşunun efsanesi:

Emma Lyonna, söylediğimiz gibi, o dönemdeki ismiyle "Nil Kahramanı"nı ilk kez Abukir Muharebesi'nden dönüşünde görmüştü. Onunla selamlaşırken fenalaşmış, Nelson onu kamarasına taşıtmıştı, kendine geldiği sırada pencereden giren küçük bir kuş da Horatio'nun omzuna konmuştu.

Belki de hiç kapamadığı gözlerini açan Emma:

— Bu küçük kuş da neyin nesi? diye sordu.

Nelson tebessüm etti ve gülerek cevap verdi:

— O benim uğurum, madam; bu ağacı bir gemi direği yapmak için kestiklerinde, dallarının arasında bir serçe yuvası varmış; İngiltere, Hindistan ya da Amerika denizlerinde, bu sevimli hayvan kazandığım her zaferden önce benim ziyaretime geldi. Bu küçük kuş yanıma geldiğine göre, kuşkusuz beni yine bir zafer bekliyor olmalı. Ama onu savaştan bir gün önce ya da savaş gününde görmeden çatışmaya girersem, eminim başıma bir felaket gelecek.

Gerçekten de bu kuş ona en güzel zaferini, Emma Lyonna karşısındaki zaferini haber veriyordu.

Kopenhag topa tutulduğu sırada bu kuşun şakımasıyla uyanmıştı; odasına nasıl girdiğini hiç bilmiyordu.

Emma bu yüzden:

— Küçük kuşu tekrar görmeden çatışmaya girmeyin, diyordu.

Nelson ertesi sabah Portsmouth'a varmış, 15 Eylül'de de denize açılmıştı.

Fakat hava o kadar kötüydü ki, ne kadar acele etmek isterse istesin *Victory* iki gün boyunca Britanya kıyılarından uzaklaşamadı.

Nelson bu gecikme sayesinde, denize açılmadan önce, nikâhsız karısına ve kızına şefkatle dolu iki pusula ulaştırabildi; yine de bazı hazin önseziler içine doğmaya başlamıştı.

Nihayet hava düzeldi ve Manş'tan çıkabildi; 20 Eylül günü öğleden sonra saat altıda bütün yelkenler fora seyrederek, Cadiz'de Tuğamiral Collingwood'un komutası altındaki yirmi üç gemilik filoya katıldı.

Yine o gün, kırk altı yaşına bastı.

1 Ekim'de yazdığı aşağıdaki mektupla Emma'ya Amiral Collingwood'la buluştuğunu ve bir yılan tarafından sokulduğundan beri yakalandığı o sinir krizlerinden birini geçirdiğini haber veriyordu.

İşte mektubu:

1 Ekim 1805

Çok sevgili Emma'cığım, kalemi alıp size bir satır yazmak benim için bir teselli oluyor; zira bu sabah, saat dörde doğru, beni fazlasıyla güçsüz bırakan şiddetli bir spazm atlattım. Bu krizlerden birinin beni bir gün öldüreceğini düşünüyorum. Yine de, şimdi tamamen geçti ve geriye sadece büyük bir yorgunluk kaldı. Dün yedi saat yazı yazdım; muhtemelen geçirdiğim krizin nedeni de bu yorgunluktu.

Filoya 20 Eylül akşamı oldukça geç saatte yaklaşabildim ve ancak ertesi gün irtibat kurabildim. Sanırım buraya gelişim hem filonun komutanı hem de filodaki herkes tarafından iyi karşılandı; subaylara açıkladığım savaş planım, onları coşkuyla yerlerinden sıçratan bir vahiy etkisi yarattı. İçlerinde gözyaşı dökenler bile oldu. Planım yeni, eşsiz, basitti ve bunu Fransız filosu karşısında uygulayabilirsek zafer kesindir: Bütün subaylar, "Size tamamıyla güvenen dostlarla çevrilisiniz!" diye haykırıyordu. Belki içlerinde Yehudalar da vardır; ama çoğu benim komutam altına girdiklerine kesinlikle seviniyor.

Az önce Napoli kraliçesi ve kralının, 18 Haziran ve 12 Temmuz tarihli mektuplarıma yazdıkları cevapları aldım. Sizin hakkınızda tek kelime etmiyorlar! Aslında bu kral ve bu kraliçeyle nankörlükte kimse yarışamaz! Bu mektupların suretlerini, İngiltere'ye ilk fırsatta gönderilecek olan kendi mektubuma ilave ediyor ve sizi ne kadar sevdiğimi bilmenizi istiyorum.

Henüz küçük kuş ortalıkta yok; ama kaybedilecek zaman da yok. Sakat bedenim burada; bütün kalbimse sizinle.

H. N.

Nelson'ın Collingwood'un filosuna intikal etmesinden tam bir ay sonra, söylediğimiz gibi, Amiral Villeneuve de Fransız hükûmetinden, denize açılıp boğazı geçme, Napoli kıyılarına birlik çıkarma, Akdeniz'deki İngiliz gemilerini silip süpürdükten sonra da Toulon limanına dönme emrini almıştı.

On sekizi Fransız on beşi İspanyol otuz üç savaş gemisinden oluşan birleşik filo, 20 Ekim Pazar sabahı saat yediden itibaren hafif bir esintiyle ilerleyerek kendini göstermeye başladı.

Aynı günün sabahı çarpışma eli kulağında görünüyordu; Nelson, biri nikâhsız karısına diğeri de Horatia'ya olmak üzere iki mektup yazdı.

Çok sevgili ve canım Emma'cığım, düşman filosunun limandan çıktığı haberi geldi; rüzgârımız öyle az ki onlara yarından önce yaklaşabileceğimizi ummuyorum; savaş tanrısının çabalarımızı görkemli bir başarıyla taçlandırmasını ümit ediyorum. Her halükârda, zafer de kazansak canımızı da versek, kendi canımdan fazla sevdiğim sizin ve Horatia'nın adını sevgiyle anacağınızdan eminim.

Dostunuz için dua edin,

NELSON.

Sonra Horatia'ya yazıyordu:

Victory, 19 Ekim 1803

Sevgili meleğim, 19 Eylül tarihli mektubunuzu alınca dünyanın en mutlu insanı oldum. İyi bir kız olduğunuzu ve size tapan sevgili Leydi Hamilton'ımı sevdiğinizi bilmek beni çok sevindiriyor. Onu benim için öpün. Düşmanların birleşik filosunun Cadiz'den çıktığını söylüyorlar; bu yüzden, sürekli sizi düşündüğümü söylemek için mektubunuza acele cevap veriyorum sevgili Horatia'cığım. Selamete ve zafere erişip derhâl Merton'a dönmem için Tanrı'ya yakardığınızdan eminim.

Sevgili yavrum, babanızın hayır duasını kabul edin.

NELSON.

Ertesi gün, Emma'nın mektubuna şu notu ekledi:

20 Ekim sabahı

Boğazın ağzına ulaşıyoruz; bana uzaktan kırk yelkenlinin göründüğünü söylüyorlar. Bunlar otuz üç savaş gemisi ve yedi fırkateyn olmalı, fakat rüzgâr soğuk, deniz de kabardığından, geceden önce tekrar limana döneceklerini zannediyorum.

Son olarak, birleşik filoyu gördüğünde, Nelson kendi günlüğüne şöyle yazdı:

Önünde secde ederek taptığım Yüce Tanrı'dan, mağdur Avrupa'nın genel çıkarı için İngiltere'ye büyük ve görkemli bir zafer yaşatmasını,

bu zaferin de savaşan ve galip gelenler namına hiçbir kusurla gölgelenmemesine imkân vermesini dilerim. Kendi şahsıma gelince, yaşamımı bana ihsan etmiş olana tekrar sunuyorum. Yaradan, vatanıma sadakatle hizmet etmek için göstereceğim çabaları kutlu kılsın. Beni bugün savunuculuğuna tayin etme lütfunda bulunduğu kutsal davayı bir tek ona emanet ederim. Amin! Amin! Amin!

Denizcinin sert kabuğunun altında bazı anlarda beliren o mistisizm ve coşkunluk karışımının bulunduğu bu duadan sonra, şu vasiyetnameyi yazdı:

21 Ekim 1805
Yaklaşık on mil mesafemizde bulunan
Fransa ve İspanya birleşik filosunun görüş mesafesinde.

Sir William Hamilton'ın dul eşi Emma Lyonna'nın krala ve kraliçeye verdiği son derece büyük hizmetlerin, kral tarafından da ulus tarafından da hiçbir zaman karşılık görmediğini göz önünde bulundurarak;

Burada bilhassa hatırlatırım ki:

1. Leydi Hamilton 1799'da, İspanya kralı tarafından kardeşi Napoli kralına gönderilen ve içinde İngiltere'ye savaş ilan etme niyetinden bahsedilen bir mektubu ele geçirmiştir; bu mektuptan haberdar edilen nazır, Sir John Jervis'e, fırsat bulurlarsa İspanya tersanelerine ve İspanyol donanmasına saldırma emrini gönderebilmiştir; eğer bu hususta bir şey yapılmamışsa, bu Leydi Hamilton'ın kusuru değildir;

2. Leydi Hamilton'ın Napoli kraliçesi üzerindeki nüfuzu sayesinde, donanmaya Sicilya limanlarından ihtiyaçlarını giderme imkânının sunulması için Siraküza valisine emir verilmemiş olsa, böylelikle de ihtiyaç duyduğum her şeyi elde edip Fransız donanmasını yok edemesem, komutamdaki Britanya donanması ikinci bir kez Mısır'a dönemezdi.

Dolayısıyla, bu hizmetlerin karşılığını verme ve Leydi Hamilton'ın rahat geçimini sağlama sorumluluğunu kralıma ve vatanıma emanet ederim.

Ayrıca evlatlığım Horatia Nelson Thompson'u da ulusumun teveccühüne emanet eder, bundan sonra Nelson adını taşıması arzumu belirtirim.

Kendileri için yaşamımı tehlikeye attığım şu anda, kraldan ve İngiltere'den istediğim lütuflar sadece bunlardır. Tanrı kralı ve ülkemi ve de tüm sevdiklerimi kutsasın.

NELSON.

Nikâhsız karısının geleceğini güvence altına almak için aldığı tüm tedbirler, Nelson'ın öleceğini sezdiğinin delilleridir. Az önce günlüğüne kaydettiği notlara daha da resmiyet katmak için, amiral gemisi kaptanı Hardy'yi ve *Euryale*'in kaptanı, kendisini Merton'dan almaya gelmiş olan Kaptan Blackwood'u çağırdı ve onlara bu vasiyetnameyi şahit olarak imzalattı. Nitekim ikisinin de isimleri, geminin seyir defterinde Nelson'ın isminin yanında bulunmaktadır.

XCII
Trafalgar

O tarihte, yani 21 Ekim 1805'te Fransa'da bilinen tek bir deniz savaşı yöntemi vardı: Düşmanın üzerine doğru, mümkünse rüzgârı arkasına alarak tek bir hatta ilerlemek, karşısındaki gemiye saldırmak, gemilerin gücünün kıyaslanmasını tesadüfe bırakarak düşmanı yok etmek ya da onun tarafından yok edilmek.

Sonra, bizim için çatışmayı düşmanımızdan daha tehlikeli hale getiren başka ilkeler, neredeyse emirler de vardı.

Donanma bünyesinde yayımlanan resmî talimatlarda, bir deniz savaşının ilk ve baş hedefinin düşmanın teçhizatının tahrip edilmesi ve direklerinin kırılması olduğunun hiç unutulmaması da kesin olarak tavsiye ediliyordu.

"Fransızlarla çarpışmalarımızda sürekli olarak," der İngiliz general Sir Edward Douglas, "gemilerimizin her zaman gövdeden ziyade teçhizatta hasar gördüğünü tespit ettik."

Son olarak, İngiliz topçuları harikulade bir iş görüyordu; onların topları dakikada bir ateş açarken, bizse ancak üç dakikada bir ateş açabiliyorduk.

Bu ateş gücü farkının sonucu olarak İngilizler güvertelerimizi cesetlerle doldururken, bizim güllelerimiz direkler ve halatlarla uğraşıyor ve bazen boşa beş altı atış yapılıyordu.

Bunun tam aksine, yetmiş dört toplu bir İngiliz teknesi her bordasından etrafa saniyede beş yüz metre kateden bir buçuk ton demir saçıyordu.

Bu bir buçuk ton demir, bir gemi gövdesi gibi nüfuz edilebilir, yani parçalanan ve gülleden daha ölümcül parçacıklarla etrafa saçılan bir engele isabet ettiğinde ise, bizim yapmakta olduğumuz gibi o karşı konulmaz gücü boşa harcamak yerine, o geminin gövdesini mahvediyor, topları yerinden söküyor ve önüne çıkan herkesi öldürüyordu.

"İngiltere, denizlerdeki mutlak gücünü de beş yıl önceki Abukir zaferini de bizzat bu gülle sağanağına borçludur," diye yazıyordu Nelson donanma komutanlığına; buna borçluydu.

Üstelik, tek bir hatta dövüşme tarzına gelince, Nelson bundan vazgeçeli epey zaman olmuştu ve bizim henüz alışık olmadığımız yeni bir tarz geliştirmişti.

Donanmasını bir V'nin iki kolu gibi iki sivri uçlu sıra halinde oluşturuyordu, yani sivri uçla Fransız hattını zorluyordu; kendi gemisini Makedonya takozu* konumunda tutuyordu; bu takozun ucu önüne gelen her şeyi açıyor, iki bordadan ateş ediyor, hattı aşıyor, sonra da düzenli bir biçimde geri çekiliyordu; karşı kol da aynı şeyi yapıyor ve sarılan gemilerin yardımına gelinemeden onları yok ediyordu.

Amiral Villeneuve, iki gün önce topladığı savaş konseyinde şöyle demişti:

"Gemilerimiz bütün çabalarını saldırıya uğrayan gemilerin yardımına koşmaya, örnek teşkil edecek olan amiral gemisine yaklaşmaya harcamalıdır. Kaptan süvarilerimiz, kendisi de dövüşe girip toz duman içinde kalan ve belki durumu müsait olmayan amiralden işaret beklemek yerine, cesaretlerinden ve zafer aşklarından güç almalıdır:

Ateşin içine atılmayan her kaptan, görevinin başında değil demektir; bunun işaretle bildirilmesi de, onun için onur kırıcı bir durum olacaktır."

---

* Piyadelerin tepesi düşmana dönük üçgen şeklinde dizildiği konum. (Fr.e.n.)

Nelson şöyle demişti:

"Filomu iki kola ayırdıktan sonra, iki ayrı çatışmaya gireceğim: Birisi Collingwood'un komutasına bıraktığım saldırı çatışmasıdır; diğeri de kendim üstlenmek istediğim savunma çatışmasıdır. Villeneuve muhtemelen beş altı millik bir alana yayılacaktır; onun üzerine gideceğim ve hattını ikiye ayıracağım; o zaman Collingwood'a sayı avantajını ve üstün gücün ağırlığını tek başına kullanma imkânını bırakmış olacağım.

İngiliz donanması kırk gemiden, Fransız-İspanyol donanması ise kırk altı gemiden oluşmaktadır. Collingwood, on altı gemisiyle on iki düşman gemisine hücum edecek; bense kalan yirmi dört gemiyle diğer otuz dört gemiyi durduracağım; durdurmakla da kalmayıp ortadaki komutan gemisini çevreleyen gemilerin üzerine atılacağım: Bu manevrayla Amiral Villeneuve'ü ordusundan ayıracak ve öncü birliğine emirlerini aktarmasına engel olacağım.

İkinci kol kaptanına hedeflerimi bildirdiğim andan itibaren, bu kolun tüm idaresi ve mutlak komutası ona aittir; saldırısını istediği gibi yürütmek ve kuşatmaya aldığı gemileri tutsak alacağı ya da imha edeceği ana kadar avantajını kullanmak onun bileceği iştir. *Diğer düşman gemilerinin araya girmemesini ben sağlayacağım*. Filo kaptanlarına gelince; çarpışma sırasında amirallerinin işaretlerini göremez ya da tam olarak anlayamazlarsa, gemilerini bir düşman gemisine bordalamakla kötü bir iş yapmayacaklarından emin olsunlar."

Denizcilik taktiklerinin en verimli ilkelerinin bu kadar yalın bir biçimde sergilenmesi üzerine, bütün subayların ve filo komutanlarının bulunduğu *Victory*'nin konsey odasında, coşkulu bağırışlar uzun uzun yankılandı.

"Bir elektrik şoku gibi oldu âdeta," diye yazıyordu Nelson, Donanma Komutanlığı'na. "Bazı subayların heyecandan gözleri yaşardı. Bu hücum planını hepsi onayladı; onu yeni, öngörülmez ve anlayıp uygulaması kolay buldular ve en büyük amiralden en ufak kaptana kadar herkes 'Eğer yanına varabilirsek düşmanın işi bitik,' diye haykırdı."

Villeneuve kendini peşinen galip gören Nelson'ın tam aksine, çarpışmaya gidiyor, ama kendine güvenmeden gidiyordu. Bu kadar sadık yiğitlerden, bunca eğitimli ve eşsiz askerden oluşmuş olan bu donanmada, nereden geldiğini bilmediği bir imha tohumu hissediyordu.* Ürküntüsünün temelinde Abukir'in anısı vardı; subaylarımızın deniz tecrübesi noksanlığı, askerlerimizin güvensizliği, her konudaki eksikler, bitmek bilmeyen yazışmalarının konusuydu.

Villeneuve ile Gravina'nın gemisini limanın dışına çıkaran esinti aniden dinmişti; camadanları dolanarak rüzgâr altına düşmüş olan birkaç İspanyol gemisinin tecrübesizliği yüzünden ilerlemekte geciken birleşik ordu yavaşça kıyıdan uzaklaşıyordu.

Çıkışımızdan fırkateynleri tarafından haberdar edilen Nelson, şimdiden pupa yelken yolumuzu kesmeye yetişiyordu. Ama kısa süre sonra şiddetli yel çevirimlerinin yerini yeni bir dinginlik aldı ve iki filo birbirlerinin yerini saptayamadan gece bastırdı.

Çeşitli noktalarda ateşler belirdi; gittikçe tekrarlanan ve sesin katettiği mesafeyle Amiral Villeneuve'e ilerleyişini hasımlarından gizlemeye çalışmasının boşuna olacağını gösteren top atışları, ona donanmasını daha derli toplu bir biçimde bir araya getirmesi gerektiğini hissettirdi.

Ertesi gün, sabah yediye doğru amiral, doğal düzende, yelken ipleri sancak tarafına alınarak savaş düzenine girme işareti verdi.

Bu hareketi gören Nelson, onca arzuladığı çarpışmanın hemen o gün gerçekleşeceğini anladı. Gemisindeki eşyayı çatışma için istifletti ve Leydi Hamilton'ın koridor duvarın-

---

* Kusursuz bir kaynak olarak bkz. M. Jurien de La Gravière, *Les Guerres maritimes*, 2. cilt, s. 179. (Fr.e.n.) / Deniz albayı E. Jurien de La Gravière'in *Les guerres maritimes sous la République et l'Empire* adlı kitabında, Saint-Vincent Burnu, Abukir, Kopenhag ve Trafalgar deniz savaşlarının planları ve coğrafyacı A. H. Dufour'un hazırlayıp gravürünü çıkardığı bir Sund haritası vardır. (Paris, Charpentier, kitapçı-yayıncı, 1853, s.169). (Fr.y.n.)

daki portresini güllelerden korumak için iki güverte arasına indirtti.

Birleşik filo aradaki mesafeyi her dalgada kısaltan bir kararlılık ve çabuklukla sıkı savaş düzeninde ilerliyordu.

Cılız bir batı-kuzeybatı esintisi, çalkantının uzun dalgalanmalarıyla ilerleyen gemilerin en üst yelkenlerini çok az şişiriyordu; bu, eli kulağında bir fırtınanın şaşmaz göstergesiydi. İngiliz donanması saatte bir fersah hızla ilerliyordu ve Nelson'ın planı uyarınca iki kola ayrılmıştı.

Nelson'ın bindiği *Victory* ilk filonun başındaydı; ardında, düşman hattında ilk gediği açacak tunçtan iki koç, doksan sekizer toplu iki gemi, *Téméraire* ve *Neptune* vardı. Yetmiş dört toplu *Le Conquérant* ile *Léviathan*, *Neptune*'ün ardından geliyorlardı ve Tuğamiral Northesk'in bandırasını taşıyan yüz toplu *Britannia*'nın önündelerdi.*

Bu ilk gruba epey uzağından, Nelson'ın ilk bindiği gemilerden biri olan *Agamemnon* geliyor ve *Britannia*'nın dümen suyunda her biri yetmiş dört toplu dört gemiye; *Ajax*, *Orion*, *Monitor* ve *Spartiate*'a kılavuzluk ediyordu.

Artık top menziline girilmişti. Villeneuve, denizde alışkanlık haline gelmiş, fakat bu kez pek yerinde olmayan bir tedbirle, ancak iyice yaklaşıldığında ateş açılması emrini vermişti; iki İngiliz kolu büyük bir gemi kümelenmesi oluşturduğundan, her atış isabet edecekti: Güllelerin karavana ihtimali yoktu.

Öğleye doğru, Amiral Collingwood'un komutasındaki güney kolu, Nelson'ın komutasındaki kuzey kolunun bir çeyrek saat önüne geçerek *Santa Anna* hizasında bizim hattımızın ortasına ulaştı. *Belle-Isle* ve *Mars* onun ardından geliyorlardı; *Tonnant* ile *Bellérophon* *Mars*'ı yakından izliyorlardı; *Colossus*, *Achille* ve *Polyphème*, *Bellérophon*'u onda bir deniz mili mesafeden izliyorlardı; daha sağdaki *Revenge*, ardında *Swiftsure*, *Thunder* ve *Defence* sıralanıyorlardı; iki-

* Dumas, zamanında yaygın olarak görüldüğü gibi, İngiliz ya da İspanyol gemilerinin bazılarının adını Fransızcalaştırmaktadır. (Fr.e.n.)

si de eski yelkenliler olan *Dreadnought* ve *Prince*, iki kol arasında seyrediyorlardı, ama onlar da Collingwood'un filosuna dahildi.

İngiliz filosunda iki bin yüz kırk sekiz top vardı. Fransız filosunda bin üç yüz elli altı, İspanyol filosunda da bin iki yüz yetmiş top vardı.

Amiral Villeneuve'ün bandırası *Le Bucentaure* gemisine çekilmişti: Amiral Gravina'nınki ise yüz on iki toplu *Prince des Asturies* gemisinde dalgalanıyordu. Tuğamiral Dumanoir *Le Formidable*'a, Tuğamiral Magon *Algésiras*'a komuta ediyorlardı; üç güvertesinde üç sıra top olan iki harikulade İspanyol gemisi, yüz otuz toplu *Santissima Trinidad* Tuğamiral Cisneros'un ve yüz on iki toplu *Santa Anna* Tuğamiral Alava'nın bandırasını taşıyorlardı.

Seyirleri rüzgârın durması ve çalkantıyla bozulan on gemi, çarpışma mevzilerine bir türlü varamamışlardı ve hattın gerisinde âdeta ikinci bir sıra oluştuyorlardı.

Bunlar *Neptune*, *Scipion*, *L'Intrépide*, *Rayo*, *Le Formidable*, *Duguay-Trouin*, *Mont-Blanc* ve *San Francesco di Assisi*'ydi.

Çatışma kolunun ilk üç gemisi *Le Bucentaure*'un etrafında toplanmışlardı; en önde Amiral'in *Santissima Trinidad*'ı, onun dümen suyunda *Le Redoutable* ve nihayet *Le Bucentaure* ile *Le Redoutable*'ın arasında rüzgâr altındaki *Neptune* vardı.

Kaptan Lucas, biri *Victory*'nin diğeri de *Royal Souverain*'in kılavuzluğunda yol alan iki İngiliz kolunun birleşmeleri gereken noktayı belirleyerek, buluşma sırasında *Le Bucentaure* ile *Santa Anna*'nın arasına yerleşecek şekilde manevra yaptı. Üst güvertede yanında hiç kimsenin tanımadığı genç bir subay vardı: René'den başkası değildi bu.

René'nin elinde bir aborda kılıcı ve karabinası vardı.

Nelson da kendi üst güvertesinde görülebiliyordu; yanında hem güvendiği hem sevdiği, *Euryale*'in kaptanı Blackwood ve amiral gemisi kaptanı Hardy vardı.

O anda kurmay heyetine bağlı subaylardan birini yanına çağırarak:

— Mr. Pasco, dedi, orduya şu parolayı gönderin: *England expects every man will do his duty!* [İngiltere her askerinin görevini yapacağına güvenmektedir.]

Nelson mavi bir giysi giymişti, göğsünde Bath şövalyeleri, Ferdinand ve Liyakat nişanlarını, Gioacchino da Fiore (Yohakim) ve Malta tarikatının nişanlarını, son olarak da Osmanlı Hilâli'ni taşıyordu.*

Kaptan Hardy ona yaklaştı:

— Tanrı aşkına giysinizi değiştirin kaptan, dedi, göğsünüzdeki bu süslemeler sizi hedef tahtası haline getirecek.

— Çok geç artık, dedi Nelson; beni bu giysiyle gördüler, artık başkasını giyemem.

O zaman başkomutanlık rütbesini göz önünde bulundurması ve birleşik filo gemilerinin yoğun kütlesinin ortasına bir öncü kol gemisi gibi en önde girmemesi rica edildi.

— Yol verin, dedi Hardy, sizi takip eden *Léviathan*'a yol verin de geçsin ve Fransızların ateşini ilk o karşılasın.

— Eğer önüme geçebilirse *Léviathan*'a yol vermek isterim, diye cevapladı gülümseyerek. Sonra, Hardy'ye dönerek: Bu arada bütün yelkenleri açın, dedi.

Kaptanları *Victory*'nin güvertesinden ancak o zaman ayrıldılar ve her biri kendi gemisine gitti.

Kıçtaki merdivenin yukarısından onlara veda ederken zaferini hararetle kutlayan Kaptan Blackwood'un elini şefkatle sıktı.

Karanlık, kelimenin tam anlamıyla Fransız filosunun altında kayboluyordu.

---

* Napoli'de 1800 yılında İki Sicilya'nın kralı tarafından kurulan Saint-Ferdinand ve Mérite tarikatı, devlete ve hükümdara bulunulan hizmetleri ödüllendirmeye yönelikti ve yirmi dört büyük haç içeriyordu; Gioacchino da Fiore tarikatı 1755'te Saksonya-Cobourg-Saalfeld dükü tarafından kurulmuştu; Malta ya da Saint-Jean-Baptiste askerî tarikatı Amiens Antlaşması'ndan (1802) itibaren İspanya krallarının egemenliğine girmişti. (Fr.e.n.)

— Bize büyük bir zafer için, teslim olan ya da batırılan kaç gemi yeterli olacak? diye sordu gülerek Blackwood'a.

— On iki ya da on beş, diye cevapladı Blackwood.

— Bu hiç yeterli değil, dedi Nelson. Yirmi gemiden aşağısı beni hiç tatmin etmez. Sonra, alnı kırışarak: Elveda Blackwood, dedi dostuna. Gücü her şeye yeten Tanrı sizi kutsasın, sizi bir daha görmeyeceğim.

Bununla birlikte ilk ateşi açma onuru Nelson'a nasip olmadı. Amiral Collington'ın kolunun başındaki gemi, Nelson'ın komutasındaki kolu yanlamasına geçmişti. İspanyollar ve Fransızların savaş hattını yaran da, Collingwood'un bindiği *Royal Souverain* oldu; üç sıra toplu İspanyol gemisi *Santa Anna*'nın üzerine yüklendi ve bu gemiye sancak sancağa yapışarak onu yaylım ateşine ve dumana boğdu.

— Yiğit Collingwood! diye haykırdı Nelson düşmanın ortasında açılan gediği göstererek; bakın, Hardy, bakın, önüne, ardına, yanına bakmadan gemisiyle ateşin içine nasıl atılıyor. Yol açıldı işte, doldurun yelkenleri.

Nelson'ın *Victory*'nin kıç güvertesinde haykırdığı sırada, Collingwood da bu gök gürültüsünün ortasında, amiral gemisi kaptanı Rotheram'a haykırıyordu:

— Ah! Nelson şimdi burada olsa ne kadar sevinirdi!

Oraya gelmekte gecikmeyecekti. Birleşik filonun yedi gemisinin gülleleri şimdiden kafasının üzerinden geçip yelkenlerini yırtarak güvertesinde izler bırakıyordu.

Victory'nin üzerinde ilk can veren, Scott adında, Nelson'ın kâtibi bir delikanlı oldu; Amiral ve Hardy'yle konuşurken bir gülle onu ikiye ayırdı.

Nelson bu delikanlıyı çok sevdiğinden, Hardy, görüntüsünün Amiral'i üzmemesi için cesedi hemen kaldırttı.

Neredeyse aynı anda iki destekli gülle güverteye, bedenlerinin orta yerinden kesilen sekiz adamı fırlattı.

— Ah! dedi Nelson, bu kadar sıkı atışı fazla sürdüremezler.

Aynı anda, Nelson'ın ağzının önünden geçen bir güllenin rüzgârı soluğunu kesti ve az kalsın onu boğacaktı.

Yüzbaşılarından birinin koluna tutundu, bir dakika boyunca soluksuz bir halde yerinde sendeledi, sonra, kendine gelerek:

— Hiçbir şeyim yok, dedi, hiçbir şeyim yok.

Bu gülleler *Le Redoutable*'den geliyordu.

Söylediğimiz gibi, o dönemdeki alışkanlık, direklere ve halatlara ateş etmekti; fakat Lucas'nın yöntemi bu değildi.

— Dostlarım, demişti ateşe başlamadan önce topçulara, aşağı ateş edin! İngilizler öldürülmekten hoşlanmaz.

Ve aşağıya doğru ateş ediyorlardı.

Victory daha ateş açmamıştı.

— Hemen yakınımızda üç gemi var; hangisine bordalayalım? diye sordu Hardy Nelson'a.

— En yakındakine, diye cevap verdi Nelson; hem zaten siz seçin.

O ana kadar *Victory*'ye en büyük tahribatı *Le Redoutable* verdirmişti. Hardy dümencilere *Victory*'yi *Le Redoutable*'a yöneltmelerini ve bu gemiye lombar lombara yapışmalarını emretti.

— Sanırım çanaklıktaki yerime çıkma zamanı geldi, dedi René Lucas'ya.

Ve kıçdireği çanaklığının çarmıklarına doğru atıldı.

René'nin çanaklığa tırmanması esnasında, iki gemi, kanatlarındaki bütün demir kesmeleri birbirine kustu. Öyle gürültülü bir sarsıntıyla çarpıştılar ki, birinin diğerinin karnını deştiği zannedilebilirdi; birbirine girmiş olan bu yelken kütlesine dalıveren rüzgârın kuvveti *Le Redoutable*'ı geriletmese ve bu gerileme esnasında o da *Victory*'yi kendisiyle beraber sürüklemese bu durum gerçekleşebilirdi.

Nelson'ı izleyen gemiler bu boşluğun çatışma hattında oluşturduğu açıklıktan geçtiler ve sağlı sollu ikiye ayrılarak birleşik filonun gemi kümelerini gruplara ayırdılar.

Öğle vaktiydi; çarpışma başlamıştı. İngilizler beyaz kuyruklu kılıfı olan Aziz George sancağını çektiler; İspanyollar bir yandan Kastilya bayrağını açarken bandıralarının altına uzun bir tahta haç astılar ve üç kez "Yaşasın imparator!" diye bağırıldıktan sonra, her Fransız gemisinin pruvasında üç renkli sancak yükseldi.

O sırada Villeneuve'ün etrafındaki altı yedi gemi *Victory*'ye aynı anda ateş açtı. *Le Redoutable* yanındaydı, gürleyen ve ateş saçan iki top onu durduramıyordu. *Le Redoutable*, *Le Bucentaure*'un arkasından tabanca menzilinde dolandı; ön kasarasının altına yerleştirilmiş altmış sekizlik kısa bir top, Fransız gemisinin kıç pencerelerinden yuvarlak bir gülle ve beş yüz tüfek mermisi kustu; iki üç misli mermi doldurulmuş elli top *Le Bucentaure*'un arka kasarasını çatır-datarak kırarken, yirmi yedi topu yerinden söktü ve bataryaları ölü ve yaralılarla doldurdu.

Victory, Le Redoutable'ın korkunç şekilde alev almasıyla açılan hattı yavaşça katetti. Borda bordaya birbirine takılı kalmış iki gemi hattan çıkmayı sürdürdü; *Le Redoutable*'ın çanaklıklarından ve bataryalarından *Victory*'nin yaylım ateşine karşılık verildi ve toplardan ziyade yaylım ateşine başvurulan bu çarpışmada, denizcilerimiz tekrar üstün duruma geçti. Kısa sürede, *Victory*'nin kıçtan başa uzanan güverteleri ve kasaraları cesetlerle doldu; savaşın başlamasından önce bu gemide bulunan yüz on adamdan hâlâ çarpışabilen en fazla yirmi kişi kalmıştı; iki güverte arasında sürekli taşınan yaralılardan ve can çekişenlerden geçilmiyordu. Bu yığınlarca yaralıya, kırık bacaklara, bedenden ayrılmış kollara cerrahlar hayret içinde bakıyordu; dehşetten dili tutulan, heyecandan ne yapacağını bilemeyen *Victory*'nin papazı, on yıl sonra da söylediği gibi, bu *kasap tezgâhı*'ndan kaçmak istiyordu; güvertedeki kargaşanın ortasına atıldı; dumanlar arasından, kıç kasaradaki Nelson'ı ve Kaptan Hardy'yi tanıdı. Kollarını açarak koşturduğu Nelson, aniden yıldırım çarpmış gibi güverteye yığıldı.

Saat tam biri çeyrek geçiyordu.

Le Redoutable'ın kıçdirek çanaklığından atılan bir mermi onu baştan aşağı sarsmış ve apolet hızını kesemeden sol omuzdan girerek belkemiğini kırmıştı.

Tam kâtibinin yanında vurulup yüzü kana bulanmış bir halde yere yığılmıştı. Kalan tek kolundan yardım alarak bir dizinin üzerinde doğrulmayı denedi. Ona iki adım mesafede bulunan Hardy, yere yığılmasının gürültüsüyle hemen ona doğru atıldı, iki tayfa ve Çavuş Secker'ın yardımıyla onu tekrar ayağa kaldırdı.

— Milordum, yaranız ciddi değildir umarım, dedi ona.

Fakat Nelson:

— Bu sefer Nelson'ın işini bitirdiler Hardy, diye cevap verdi.

— Ah! Böyle konuşmayın! diye haykırdı kaptan.

— Çok geç, dedi Nelson, bütün bedenimin sarsılmasından belkemiğimin kırıldığını hissettim.

Hardy derhâl Amiral'in yaralılar bölümüne taşınmasını emretti. Denizcilerin onu taşımaları esnasında, dümen manevralarının idaresinde kullanılan halatların yoğun ateşten koptuğunu fark etti. Bunu Kaptan Hardy'ye gösterdi ve *midship*'e kopan halatları yenileriyle değiştirmesini emretti.

Sonra cebinden mendilini çıkardı; adamlarının onu tanımamaları ve yaralının kim olduğunu bilmemeleri için yüzünü ve madalyalarını örttü.

İki güverte arasına indirildiğinde, geminin cerrahı Mr. Beatty hemen yardımına koştu.

— Ah! Sevgili Beatty, dedi Nelson, ilminiz ne kadar kuvvetli olursa olsun, benim için hiçbir şey yapamazsınız; belkemiğim kırık.

— Umarım yara Senyör'ümüzün zannettiği kadar ciddi değildir, dedi cerrah.

O anda Nelson, yanına yaklaşan *Victory*'nin papazı saygıdeğer Mr. Scott'u tanımış ve acıyla kesik kesik, fakat yine de gür bir sesle ona bağırmıştı:

— Saygıdeğer pederim, beni Leydi Hamilton'a, Horatia'ya, bütün dostlarıma hatırlatın; onlara vasiyetnamemi hazırladığımı ve Leydi Hamilton ile kızım Horatia'yı ülkeme miras bıraktığımı söyleyin... Şu anda size söylediğimi aklınızda iyi tutun ve asla unutmayın!

Nelson bir yatağın üzerine taşındı, giysisi güçlükle çıkarıldı ve üzerine bir örtü serildi.

Bu işler yapılırken doktora:

— Doktor, işim bitti! Doktor, ben öldüm! dedi.

Mr. Beatty yarayı muayene etti; Nelson'a, çok canını acıtmadan yaraya kadar inebileceğini söyledi; gerçekten de sondayı koydu ve merminin akciğere girdiğini, belkemiğinde durduğunu tespit etti.

— Vücudumun bir yanından girdi bir yanından çıktı, eminim bundan, diyordu Nelson, yarasına sonda takılırken.

Doktor sırtını muayene etti, sağlamdı.

— Yanılıyorsunuz milordum, dedi. Fakat bana ne hissettiğinizi açıklamaya çalışın.

— Her nefes alışımda yükselen bir kan seli hissediyorum... dedi yaralı. Vücudumun alt kısmı ölü gibi... Zorlukla nefes alıyorum ve siz aksini söyleseniz bile, belkemiğimin kırıldığından eminim.

Bu belirtiler cerrahın hiç ümit beslememesi gerektiğini anlamasını sağladı; ancak yaranın ciddiyeti, cerrah, Kaptan Hardy, papaz ve iki cerrah yardımcısı dışında gemideki hiç kimseye söylenmedi.

Ama yaşanan felaketin bilinmemesi için Nelson'ın aldığı bütün önlemlere rağmen, *Le Redoutable*'da bu biliniyordu.

Nelson'ın güverteye yığıldığı anda, kıçdireğinden gelen güçlü bir sesi bütün mürettebat işitmişti:

— Kaptan Lucas, bordalayın! Nelson öldü.

XCIII
Felaket

Lucas çarmıklara doğru atıldı ve yirmi kadem yüksekliğe gelince, *Victory*'nin güvertesinin gerçekten boş olduğunu fark etti.

Hemen o anda bordalama takımına seslendi; Fransız gemisinin kasaraları bir dakikaya kalmadan kıç güverteye, küpeştelerin üzerine ve çarmıklara üşüşen silahlı adamlarla doldu.

Victory'nin topçuları bu yeni saldırıyı püskürtmek için toplarını bıraktılar. Bir el bombası yağmuru ve sıkı bir yaylım ateşinde kalınca da kısa sürede kargaşa içinde birinci bataryaya çekildiler.

Victory'yi sürati koruyordu ve *Le Redoutable* tayfalarının geminin yan duvarlarına tırmanma çabaları boşunaydı. Kaptan Lucas büyük serenin iplerinin kesilip iki gemi arasına köprü gibi serilmesini emretti.

Diğer yandan, subay adayı Yon ile dört tayfa, *Victory*'nin çarmık askılarında asılı çapadan yardım alarak İngiliz gemisinin güvertesine ayak basmayı başarmışlardı. Bordalama müfrezeleri onların izlediği yolu görmüştü: *Le Redoutable*'ın ikinci kaptanı Yüzbaşı Dupotet başlarını çekiyordu.

İpten ipe geçerek kıçdireği çanaklığından *Victory*'nin üzerine kendini bırakan bir adam bir göktaşı gibi ortalarına indi. Tam *Victory*, zaferin ortasında kendisinden yirmi altı top eksiği bulunan bir gemi tarafından ele geçirilen bir amiral gemisinin tuhaf görünümünü sergilemek üzereyken, korkunç bir gülle ve demir salkımı salvosu *Le Redoutable*'ın güvertesini süpürüp geçti.

Bu, hattı aştıktan sonra düşmanının cıvadrası altına atılan *Le Téméraire*'di.

Bu tek salvoyla iki yüz adam yere serilmişti.

Fransız gemisinin yanına yaklaşan *Le Téméraire* onu yaylım ateşine tuttu. Bu sırada bandıra kopup gitmişti, fakat

Kaptan Lucas'nın mürettebatının neredeyse hiç tanımadığı bir adam, bandıra sandığına doğru atıldı, yeni bir üç renkli bandıra aldı ve onu serene çiviledi.

Fakat, iki sıra toplu bir gemiyle başa çıkmak için üç sıra toplu iki gemi yetmiyormuş gibi, *Le Redoutable*'ı ezmeye gelen iki gemiye yeni bir düşman gemisi katıldı.

İngiliz gemisi *Neptune* ona kıç tarafından yanaşarak mizana ve kıçdireklerini kıran bir salvo gönderdi. Bu demir sağanağı altında bandıra bir kez daha harap oldu, fakat anadirek direndi; az önce bandırayı serene çivilemiş olan adam anadireğe atıldı ve babafingo serenlerine yeni bir bandıra çiviledi. Sonra da *Le Téméraire*'e bir misilleme salvosu göndererek anadireğini devirdi ve elli adamını öldürdü.

Neptune'den gelen yeni bir salvo *Le Redoutable*'ın bordalarından birini tahrip etti, dümenini kullanılmaz hale getirdi ve su kesimi hizasında birçok gülle deliği açarak sintinesine sel gibi su dolmasına neden oldu.

Bütün kurmay heyeti yaralıydı, on bir yedek subayın onu ölümcül yara almıştı. Altı yüz kırk üç kişilik mürettebatın beş yüz yirmi ikisi dövüşemeyecek haldeydi; bunların üç yüzü ölmüştü, iki yüz yirmi ikisi de yaralıydı. Nihayet bir gülle anadireği kırarak devirdi ve üçüncü bandırasını da beraberinde sürükledi.

Diğer iki bandıranın yerine yeni bandıra dikmiş olan adam, üçüncü bir bandırayı dalgalandırabileceği bir yer aradı, ama gemi kızağa çekilmiş gibi direksizdi ve Lucas her zamanki sakin sesiyle:

— Yararı yok René, batıyoruz, diyerek onu durdurdu.

Le Bucentaure da en az bu kadar acınacak haldeydi; cıvadrası *Santissima Trinidad*'ın koridoruna sıkışmıştı ve kendini kurtarmak için boşuna çabalıyordu; hiç kımıldayamaz hale geldikleri sırada önce *Victory*, sonra da Nelson'ın dört gemisi tarafından yıldırımla vurulmuşa çevrilen bu iki gemi, iki yüz on topu ve yaklaşık iki bin muharibiyle, kendilerini

uzaktan vuran gemilere çift sıra bataryalarının patlamalarıyla karşılık vermeye devam ediyordu.

Kıç güvertesinde ayakta duran Villeneuve, çatışmada gösteremediği kararlılığı durumunun ümitsizliğinde bularak *Le Bucentaure* ile *Santissima Trinidad*'ın ve ona hep birlikte saldıran dört düşman gemisinin ateşiyle aydınlanarak büyüyordu.

Bütün subaylarının etrafında birbiri ardına devrildiklerini görüyordu; bulunduğu yere mıhlanmıştı ve sol bataryalarını kullanamadığından hem arkadan, hem de sağdan ezici bir ateşe katlanmak zorundaydı.

Bir saatlik çarpışmanın veya daha ziyade can çekişmenin sonunda, amiral gemisi kaptanı Magendi'nin yaralı düştüğünü görmüştü. Onun yerini alan Yüzbaşı Dandignon da yaralanmış, onun yerine de Yüzbaşı Fournier geçmişti. Anadirek ve kıçdireği birbiri ardına güverteye yıkılarak korkunç bir karışıklığa neden oldu. Mizanaya bandıra çekildi; esen hafif rüzgârın, bu gemilerin alevli kümelenmesinin etrafında yoğunlaşmasına yol açtığı kalın bir duman bulutunun ortasındaki amiral, artık geriye kalan filoda neler olup bittiğini seçemiyordu. Havanın bir an açmasından yararlanarak baştaki gemileri fark ettiğinde –on ikisi hâlâ hareketsizdi– elinde kalan son direğe işaret sancaklarını çekerek, onlara hep beraber çark etmelerini ve ateşin üzerine gitmelerini emretti.

Sonra karanlık tekrar yoğunlaştı, artık hiçbir şey görmüyordu; saat üçte de üçüncü direği güvertedeki diğer dökün-tülerin üzerine devrildi.

O zaman filikalarından birini denize indirmeyi denedi; güvertedeki filikalar direklerin düşmesiyle kırılmıştı; geminin yanlarındakileri de gülleler delmişti; iki üç tanesi denize iner inmez dibi boyladı.

Villeneuve çatışma boyunca, kaderden bir gülle, bir tüfek ya da tabanca mermisi dileyerek en çok tehdit altındaki mevzilere koşmuştu.

Kader ona intiharı layık görecekti.

Kendi yedi gemisi tarafından terk edilmiş olan İspanyol amiral gemisi, dört saat çarpıştıktan sonra teslim oldu ve İspanyol filosunun geri kalanı kendini esintiye bırakarak Cadiz kıyılarına döndü.

Bu esnada her Fransız gemisinin bayrak indirişiyle *Victory*'nin mürettebatından bir sevinç hurrası yükseliyordu ve bu hurraların her birinde, yarasını unutan Nelson soruyordu:

— Ne oluyor?

O zaman ona bu çığlıkların sebebi söyleniyor, o da büyük bir memnuniyet duyuyordu. Aşırı susuzluk çekiyor, sık sık su içmek istiyor ve kâğıt bir yelpazeyle serinletilmesini rica ediyordu.

Kaptan Hardy'yi şefkatle sevdiğinden, bu subayla ilgili endişesini durmadan açığa vuruyordu; papaz ve cerrah bu konuda içini rahatlatmayı deniyorlardı. Amiralin kendisini görmek istediğini bildirmek için Kaptan Hardy'ye mesaj üstüne mesaj gönderiyorlardı; Nelson da, onun gelmediğini gördükçe, sabırsızlık içinde haykırıyordu:

— Hardy'yi yanıma getirmek istemiyorsunuz, onun öldüğüne eminim.

Nihayet Nelson'ın yaralanmasından bir saat on dakika sonra, Kaptan Hardy iki güverte arasına indi.

Amiral onu görünce bir sevinç çığlığı attı, hararetle elini sıktı ve:

— Söyle bakalım Hardy, çatışma nasıl gidiyor? Gün bizim için nasıl geçiyor?

— İyi, çok iyi milord, diye cevapladı Kaptan, on iki gemiyi ele geçirdik bile.

— Umarım bizimkilerden hiçbirinin sancağı inmemiştir.

— Hayır milord, hiçbir sancak inmedi.

Bunun üzerine içi rahatlayan Nelson kendi haline baktı ve bir iç geçirerek:

— Ben ölü bir adamım Hardy, hem de ölüme koşa koşa gidiyorum. Kısa sürede benim için her şey bitmiş olacak. Yaklaşın dostum. Sonra, alçak sesle: Sizden bir ricam olacak, Hardy: Ölümümden sonra saçlarımı Leydi Hamilton için kesin ve bana ait olan her şeyi ona verin.

— Az önce cerrahla konuştum, diye karşılık verdi Hardy. Ölmeyeceğiniz konusundaki ümidini muhafaza ediyor.

— Hayır Hardy, yok, diye cevap verdi Nelson. Beni kandırmaya çalışmayın. Belkemiğim kırıldı.

Vazifesi Hardy'yi güverteye çağırıyordu: Yaralının elini sıktıktan sonra çıktı.

Nelson cerrahı çağırttı. Doktor, bir bacağı kopmuş Yüzbaşı William Ruvers'ın yanındaydı. Yine de yardımcılarının pansumanın üstesinden geleceklerini söyleyerek hemen koşturdu.

— Sadece eski yol arkadaşlarımın haberlerini bekliyordum, dedi Nelson. Bana gelince, doktor, artık size ihtiyacım yok. Hadi gidin, size vücudumun alt kısmının hiçbir şey hissetmediğini söylemiştim; şahsımın bu parçası şimdiden buz gibi soğudu.

O zaman cerrah Nelson'a:

— Milord, dedi, bırakın da sizi elle bir muayene edeyim.

Gerçekten de, bedeninin şimdiden ölü gibi hissizleşmiş alt bölümünün uçlarına dokundu.

— Ah! dedi Nelson, ben neden bahsettiğimi iyi biliyorum: Scott ile Burke da bana aynı sizin dokunduğunuz gibi dokundular; onları da hissetmedim. Ölüyorum Beatty, ölüyorum.

— Milord, diye karşılık verdi cerrah, maalesef sizin için artık hiçbir şey yapamam.

Ve bu son açıklamasını yaparken, gözyaşlarını gizlemek için arkasını döndü.

— Bunu biliyordum, dedi Nelson; göğsümün içinde bir şey yerinden kalkıyor gibi.

Ve elini gösterdiği noktaya koydu.

— Tanrı sayesinde, diye mırıldandı, görevimi yaptım.

Doktor, artık amirale hiçbir tedavi uygulayamazdı; diğer yaralıların bakımıyla ilgilenmeye gitti; ama o sırada Kaptan Hardy döndü; güverteden ikinci kez ayrılmadan önce korkunç haberi Amiral Collingwood'a götürmesi için Yüzbaşı Hill'i göndermişti.

Hardy, her ne kadar şimdiden ölümün kollarında olsa da Nelson'ı bu kadar eksiksiz ve nihai bir zafer kazandığı için kutladı. Görebildiği kadarıyla şu anda on beş Fransız gemisinin İngiliz donanmasının eline geçtiğini söyledi.

— Ben yirmi diye iddiaya girerdim, diye mırıldandı Nelson. Sonra, aniden rüzgârın konumunu ve fırtına belirtilerini hatırlayarak: Demir atın Hardy! Demir atın! diye haykırdı.

— Donanmanın komutanlığını Amiral Collingwood alacak sanırım, dedi kaptan.

— Hayır, en azından ben yaşadığım müddetçe değil, dedi, kolunun üzerinde dikilerek, Hardy size demir atmanızı söylüyorum, ben böyle istiyorum.

— Emri vereceğim milord.

— Bunu kendiniz için yapın, hem de beş dakikadan önce. Sonra halsizlikten yüzü kızarırmış gibi: Hardy, dedi tekrar, naaşımı denize atmamanızı rica ediyorum.

— Ah! Hayır! Kesinlikle, bu hususta içiniz rahat olsun milord, diye cevap verdi ona Hardy, hıçkırıklara boğularak.

— Zavallı Leydi Hamilton'a, benim sevgili Leydi Hamilton'ıma göz kulak olun, dedi Nelson zayıflayan bir sesle. Sarılın bana, Hardy!

Kaptan ağlayarak onu yanağından öptü.

— Memnun ölüyorum, dedi Nelson. İngiltere kurtuldu!

Kaptan Hardy bir an, sessizce düşünceye dalarak seyrettiği ünlü yaralının yanında kaldı; sonra diz çökerek onu alnından öptü.

— Kim öpüyor beni? diye sordu, gözü şimdiden ölümün karanlıklarına boğulan Nelson.

Kaptan cevap verdi:

— Benim! Hardy.

— Tanrı sizi kutsasın dostum! dedi ölmekte olan Nelson.

Hardy güverteye döndü.

Yanındaki papazı o sırada tanıyan Nelson:

— Ah! Peder bey, hiçbir zaman günahta ısrarcı olmadım, dedi ve bir ara verdikten sonra: Peder bey, aklınızda tutmanızı rica ediyorum, Leydi Hamilton ile kızım Horatia Nelson'ı mirasım olarak ülkeme ve kralıma bırakıyorum. Horatia'yı asla unutmayın.

Susuzluğu gitgide artıyordu. Bağırdı:

— Su... su... yelpaze... hava aldırın bana... ovuşturun beni.

Bu son isteğini, sadece eliyle göğsünü ovuşturarak onu biraz rahatlatmış olan papaz Mr. Scott'a söylemişti; sözlerini kesik kesik ve ıstırabının iki katına çıktığını gösteren bir sesle telaffuz etmişti; öyle ki son bir kez:

— Tanrı sayesinde vazifemi yerine getirdim, demek için tüm gücünü toplaması gerekti.

Nelson son sözlerini söylemişti.

Cerrah geri döndü, Nelson'ın sofracıbaşısı ona efendisinin artık ölmek üzere olduğunu söylemişti. Mr. Beatty ölmekte olan Nelson'ın elini tuttu: Soğuktu; nabzını yokladı: Hissedilmiyordu; nihayet alnına dokundu, Nelson tek gözünü açtı ve hemen kapadı.

Nelson son nefesini az önce vermişti, saat dördü yirmi geçiyordu; yarasına rağmen üç saat otuz iki dakika hayatta kalmıştı.

Belki Nelson'ın ölümü hakkında verdiğim ayrıntılara şaşılacaktır; fakat tarihçinin değil belki, ama romancının gelmiş geçmiş en büyük askerlerden birine mezara kadar re-

fakat etmesi bana gerekli gibi göründü. Bu ayrıntıları hiçbir kitapta bulamamıştım. Geminin cerrahı Beatty* ve Papaz Scott'ın bizzat imzaladıkları ölüm tutanağına ulaştım.

XCIV
Fırtına

Belki Trafalgar Muharebesi Nelson'ın ölümüyle bitmeliydi; ama onun gibi, ölerek vatanları için ellerinden gelen her şeyi yapmış olan nice yiğit insanın isimlerini karanlıkta bırakmak hepimize haksızlık gibi görünebilirdi.

Villeneuve'ü *Le Bucentaure*'un güvertesinde, denizde batmadan durabilecek ve onu yangından uzaklaştıkları için zarar görmemiş gemilerden birine götürebilecek tek bir filikası kalmadığından ümitsiz bir halde bırakmıştık. Nelson'ın koluyla karşılıklı birkaç gülle atıştırdıktan sonra düşmansız kalan baştaki gemilerden birine ulaşabilse ve bu güçlü takviyeyle savaşa geri dönebilse, o gün yine kaybedilmiş olabilirdi, ama kesinlikle yaşanan o korkunç felakete dönüşmezdi.

Fakat, bir cesede bağlı bir canlı gibi, *Le Bucentaure*'a zincirlenip tek bir darbe indiremeden bütün darbelerin hedefi haline gelince teslim olmak zorunda kaldı.

Bunun üzerine bir İngiliz şalopası gemilerin birinden ayrıldı ve onu alıp *Mars* gemisine götürdü.

Tuğamiral Dumanoir, Villeneuve'ün işaretlerini tekrarlamıştı. Bu işaretlerin verildiği on gemi, kaptanı Poulain çarpışma başlar başlamaz öldürülmüş olan *Le Héros*, *San Agostino*, *San Francesco*, *Mont-Blanc*, *Duguay-Trouin*, *Le Formidable*, *Rayo*, *L'Intrépide*, *Scipion* ve *Neptune* idi.

---

* Sir William Beatty, *An Authentic Narrative of the Death of Lord Nelson, with the circumstances preceding, attending, and subsequent to that Event; the Professional Report of His Lordship's Wound; and several Interesting Anecdotes*, 1807. (Fr.e.n.)

Ama sadece dördü, denize indirilmiş olan filikalarından çark etmek için, yardımlaşarak yollanan işarete uydu.

Bunlar *Mont-Blanc*, *Duguay-Trouin*, *Le Formidable* ve *Scipion* oldu; yalnız Tuğamiral onlara *rüzgârı öne alıp* çark etmeleri işaretini vermişti; böylelikle *gelişine bırakarak*, yararlı olduğuna hükmettikleri anda çarpışmaya atılmak onlara kalacaktı.

Tuğamiral Dumanoir *Le Formidable*'e komuta ediyordu; dolayısıyla *Scipion*, *Duguay-Trouin* ve *Mont-Blanc* ile birlikte çarpışma hattı boyunca kuzeyden güneye ilerlemeye koyuldu; yöneldiği yerde İngilizleri iki ateş arasında bırakabilecekti; ama saat artık üç olmuştu; neredeyse her tarafta felaketler yaşanmış, *Le Bucentaure*, *Santissima Trinidad* ele geçirilmiş, *Le Redoutable* ise harap olmuştu; İngilizler, her taraftan, rüzgâr altındaki gemilerin üzerine üşüşüyorlardı; yol aldıkları sırada yoğun ateş altında kalıp ağır hasara uğrayan bu dört geminin çatışma olanakları azaldı.

Karşılarındaki ateşten dolayı cesaretlerini kaybederek hiçbir şey yapamadılar ve çarpışmaya katılmadan uzaklaştılar.

Fransız hattının Collingwood'la karşı karşıya gelen ucunda ise harikulade bir cesaretle dövüşülüyordu.

Santa Anna ve *Prince des Asturies* gemileri tarihçilerden iyi not almayı hak ediyordu.

İki saatlik çarpışmadan sonra, ilk artçı gemi *Santa Anna* üç direğini yitirmiş ve *Royal Souverain*'e neredeyse kendi uğradığı kadar hasar vermişti. Az önce, ancak Tuğamiral Alava'nın tehlikeli bir biçimde yaralanmasından sonra bayrak indirmişti.

Santa-Anna'ya en yakın gemi olan *Le Fougueux*, *Royal Souverain*'in hattı zorlamasını engelleyerek *Santa-Anna*'ya yardım için olağanüstü bir çaba gösterdikten sonra, artçı gemisi *Le Monarque* tarafından yüzüstü bırakılmıştı. İki düşman gemisi tarafından etrafı çevrilen ve saldırıya uğrayan *Le*

Fougueux ikisini de manevra yapamaz hale getirmişti. Daha sonra *Le Téméraire* ile yan yana gelince, önce üç bordalama denemesini püskürtmüş ve yedi yüz adamının dört yüzünü kaybetmişti.

Bu gemiye komuta eden Kaptan Beaudoin öldürülmüş, yerini Yüzbaşı Bazin almıştı; ama İngilizler, dördüncü kez saldırıya geçerek ön kasarayı ele geçirmişlerdi. Yaralanarak kan revan içinde kalan Bazin, yanındaki birkaç adamıyla arka kasaraya sığınmış, sancak indirmek zorunda kalmıştı.

Kaptan Cosmao komutasındaki *Pluton,* tam da *Le Monarque*'ın çarpışması gerekirken çekip gittiği noktaya süzülüvermiş ve etrafına dolanmaya çalışan düşman gemisi *Mars*'a ateş açarak onu durduruvermişti; tam ona bordalayarak ele geçireceği sırada, üç sıra toplu bir gemi yardıma gelmiş ve onu pupasından topa tutmuştu. Bunun üzerine, usta bir manevrayla kıçı yerine bordasını hedef göstererek ateşinden kaçındığı bu yeni hasmın elinden kurtulmuş ve onu üst üste öldürücü yaylım ateşlerine tutmuştu.

İlk düşmanına dönüp rüzgârın avantajını kullanarak onun iki direğini kırmayı ve savaş dışı bırakmayı başarmıştı. O sırada *Pluton*, görevlerini kendisi kadar titizlikle yerine getirmeyen gemilerin geri çekilmesi yüzünden etrafındaki düşman gemilerinin sayı üstünlüğüyle bunalan Fransızların imdadına yetişmeye uğraşıyordu.

Pluton'un arkasındaki *Algésiras* değerli mucizeler yaratıyordu. Tuğamiral Magon'un komutasında, az önce *Le Redoutable*'ın verdiği mücadeleye benzer bir çatışmaya girmişti.

Tuğamiral Magon, Mauritius'ta Saint-Malolu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Gençti, yakışıklıydı, yiğitti. Üç renkli bandırayı çektiği sırada mürettebatını toplamış ve bordalama sırasında karşı gemiye ilk atlayan tayfaya, Filipinler Şirketi'nin kendisine ödül olarak verdiği harikulade bir kılıç kemeri kayışını hediye etme sözü vermişti.

Hepsi bu güzel ödülü elde etmek istiyordu.

Kahramanlık hususunda *Le Redoutable*, *Le Fougueux* ve *Pluton*'un komutanlarıyla yarış halinde olan Tuğamiral Magon, hattı kesmek isteyen İngilizlerin geçiş yolunu kapamak için *Algésiras*'ı o tarafa yöneltmişti. Bu manevra esnasında, vaktiyle Fransızlara ait olup Abukir'de İngilizlerin ele geçirdiği ve Tiller adında cesur bir subay tarafından kumanda edilen *Le Tonnant*'la karşılaştı. Gemiye tabanca menziline kadar yaklaştı, ateş açtı, sonra da çark ederek cıvadrasını düşman gemisinin çarmıklarına soktu. *Le Tonnant*'a bu şekilde eklemlendikten sonra, en yiğit tayfalarına isimleriyle seslenerek onları bordalamaya teşvik etti. Ama hepsi güvertede ve cıvadrada toplanmış olan tayfalar yan taraftan korkunç bir yaylım ateşine maruz kaldılar; Magon da kolundan ve uyluğundan yaralandı.

Güverteden ayrılmaya karşı çıktı. Ama subayları, kendileriyle beraber tekrar çarpışmaya dönebilmesi için ona pansuman yaptırmasını önerdiler. İki tayfa onu sürüklediler; ama bir takımın başında *Algésiras*'ın güvertesine atılmaya hazırlanan Kaptan Tiller'i fark etti; tayfalarının elinden kurtuldu, bir balta kaptı, üç kere üst üste saldırıya geçip üç kere püskürtülmüş olan İngilizleri tekrar püskürttü. İkinci kaptanı Letourneur yanında öldürülmüştü; komutayı alan Yüzbaşı Plassant da hemen yaralanmıştı.

Parıltılı üniformasıyla hedef oluşturan Magon bir yara daha aldı ve gücünün kesilmek üzere olduğunu hissetti. Bir anlığına komutayı M. de La Bretonnière'e bıraktı ve iki tayfaya yaslanarak güverte arasına indi.

Ama gemisinin yarılmış bordasından tam göğsünün ortasına bir tüfek mermisi girdi: Bir güllenin kırdığı mizanayla aynı anda yere yığıldı.

İstilaya uğrayan *Algésiras*'ın güvertesinde gemiyi savunacak ne asker, ne de subay kalmıştı ve tamamen manevra yapamaz hale geldiğinden İngilizlerin saldırısına uğradı.

Algésiras'ın yanında, dört Fransız gemisi, *L'Aigle*, *Swiftsure*, *Berwick* ve *Achille* hayran olunacak bir cesaretle göze göz dişe diş bir çarpışma sürdürüyordu.

Bellérophon'la serenden serene uğraşıp onunla bir saate yakın çarpıştıktan sonra, az kalsın ele geçirmek üzere olduğu bu hasımdan mecburen ayrılan *L'Aigle*, *Belle-Isle*'e yöneldi. Kaptanı yiğit süvari Courège saat üçte öldürüldü, ama yine de çarpışmayı bırakmadı ve ancak saat üç buçukta, *Revenge* ile *Defence* onu birlikte topa tutunca sancak indirdi.

Swiftsure'un iki yüz elli denizcisi ölmüştü. Komutanı ve kaptanı nöbet yerlerinde vurulmuştu.

Yüzbaşı Lune onların yerini aldı ve onlar gibi görevi başında vuruldu. İki düşmanı *Bellérophon* ile *Colossus* tarafından bunaltılan *Swiftsure* sonunda teslim oldu.

James'in *Denizcilik Tarihi*'nde yılmaz kaptan Camas diye adlandırdığı* Kaptan Camas komutasındaki *Berwick*, art arda *Achille* ve *Defence* ile çarpıştı. Üç direği dibinden kırılmıştı, ama bu hasar iki güverte arasına iki yüz yaralının taşındığı sırada, elli bir cesedin sıkıştırdığı iki bataryasını engellemiyordu.

Kaptan Camas öldürüldü; Yüzbaşı Guichard da birkaç dakika daha dayandı ve *Berwick* İngilizlerin eline geçti.

Belle-Isle'e ilk saldıran *Achille* de kısa süre içinde kendini sarılmış halde buldu; *Neptune*'den kurtulup en son artçılığı alan *Polyphème*, *Swiftsure* ve *Prince*, onu yüz doksan altı topun ateşiyle ezdiler. Önce uyluğundan yaralanan, fakat hâlâ terk etmek istemediği nöbet noktasında ayakta duran Kaptan Deniéport görevi başında öldürüldü; gabyacıların düşman güvertesine el bombaları attıkları sırada tutuşturdukları ve her tarafı alev alan mizana düşman gülleleriyle devrildi ve güverteyi alev alev yanan kütlesiyle kapladı.

Alevlerle sarmalanan *Achille*'in etrafında tek bir müttefik gemisi kalmamıştı. Bütün subayları ya ölü ya yaralıydı; komutayı bir deniz teğmeni almıştı. Adı Cochard'dı, kahramanlarla dolu bir kurmay heyetinden tek sağ kalan oydu.

---

* "Her Gallant Captain Mr. Camas", *Naval History of Great Britain from the Declaration of War by France in 1793 to the Accession of George IV*, by William James, Londra, Richard Bentley, 1837, c. IV, s. 56. Bu alıntı için bkz. Jurien de la Gravière, a.g.e., c. II, s. 203. (Fr.e.n.)

Ümitsizce de olsa çarpıştı; korkunç bir patlamanın dehşeti İngiliz gemilerini ondan uzaklaştırdı ve *Achille*'e, düşman kendi ateş menzilinde olduğu sırada aldırmadığı yangınla mücadele etme imkânını sağladı. Genç subayın son işi bandırayı geminin ucuna çiviletmek oldu ve *Achille*, müretteba tının bir bölümüyle birlikte havaya uçtu.

Bu çocuğun ölümü, ne kadar görkemli de olsa Nelson'ın ölümüne benziyordu.

Amiral Dumanoir ve dört gemisi çatışma alanından uzaklaşırken, bir gemi, *L'Intrépide* ve bir kaptan, Infernet, yüreklilikle geri dönüyor ve çatışmanın en şiddetli noktasına atılıyordu. Rüzgârda hâlâ dalgalanan son üç renkli sancaktı; *Léviathan* ve *Africa*'yı püskürttü, *Agamemnon* ile *Ajax*'ın ateşine maruz kaldı, *Orion*'la yan yana çarpıştı, iki bordalama denemesine kalkıştı, birini püskürttü ve ancak altıncı düşman gemisi, *Le Conquérant* onun son direğini devirince ve beş yüz elli beş mürettebatının üç yüz altısı savaşamayacak duruma gelince teslim oldu.

L'Intrépide'in bandırasının indirilmesiyle savaş son bulmuştu.

Gün bitmiş, savaş tamamıyla kaybedilmişti. Yeni ve son bir parıltı yayan birkaç isim, genel bozgunun ortasında kişisel başarının onuru için hak iddia edebileceklerdi. Villeneuve kendini öldürtmek için son ana kadar elinden gelen her şeyi yapmıştı; Tuğamiral Magon öldürülmüştü; Lucas, mürettebatından geriye kalan yüz otuz altı adamının başında aslanlar gibi savaşmıştı; Nelson'ı öldürmüş olan mermiyi atan el de onun çanaklıklarından ateş etmişti. *Achille*, *Le Vengeur*'ün yaptığını* tekrarlamıştı; Infernet ile Cosmao değerli gözüpeklikleriyle harikulade savaşmışlardı.

---

* Kaptan Renaudin'in komutasındaki *Le Vengeur-du-Peuple* 1 Haziran 1794'te Lord Howe'un İngiliz filosuna karşı kanının son damlasına kadar mücadele etmiş ve sonunda Manş sularına gark olmuştu. (Fr.e.n.)

Fransa ve İspanya İngilizlerden aldıkları on yedi gemiyi kaybetmişti, biri havaya uçmuştu; altı ila yedi bin adam ölmüş ya da yaralanmıştı.

İngilizler tam bir galibiyet kazanmışlardı, fakat bu zafer kanlı, zalimce geçmiş ve pahalıya mal olmuştu: Nelson ölmüştü, İngiliz donanması da kelimenin tam anlamıyla başsız kalmıştı.

Nelson'ın ölümü onlar için bir ordu yitirmekten beterdi.

Yedeklerinde hemen hepsi direksiz ve batmak üzere olan on yedi gemi ve bir esir amiral vardı.

Mağlupların cesareti ve fedakârlığı sayesinde tarihte eşi benzeri olmayan o övünülecek bozgunlardan birini yaşamıştık.

İngilizlerin başladığı işi gece ve fırtına bitirdi. Hasarlı altı gemi, ıskarmozlarında cesaretlerinin bedelini taşıyorlardı. Günbatımı rüzgârıyla yükselen dalgaya bile zar zor dayanıyorlardı.

Bu yıkıntıların komutasını almış olan Collingwood, günün kalan kısmında Nelson'ın büyük bir ısrarla tavsiye ettiği gibi demirlemek yerine, çatışma sırasında teslim olmuş on yedi gemiye askerlerini yerleştirmekle geçirdi ve sağdan soldan kalıntıları toplamakla meşgulken aniden karanlık bastırdı.

Deniz, rüzgâr, yıldırım, kör kayalar, göğün ve denizin bütün felaketleri savaşı izleyen iki günü bizzat savaş gününden daha yürek daraltıcı hale getirdi. Kabaran deniz, altmış saat boyunca, mağlup iki filoyla muzaffer filo arasında hiçbir ayrım gözetmedi, üç filoyla da alay etti.

Nelson tarafından ele geçirilmiş olan gemilerin bir bölümü, dalgaların her şeyi söküp götüren gücünün kendilerini tutan palamarları koparmasıyla ya kaçtı ya da kabaran dalgalar üzerinde Trafalgar Burnu'ndaki kör kayalara sürüklendi.

Le Bucentaure kıyıdaki kayalıklarda parçalandı. *L'Indomptable* kıyıya doğru sürüklenişini güvertede yanan fe-

nerleriyle bizzat aydınlattı; Diamant Burnu'nda bütün mürettebatıyla birlikte battı. Sadece tek bir çığlık, sulara gömülen mürettebatın çığlığı işitildi.

Rüzgârın, elindeki bütün ganimetleri tek tek geri aldığını gören Collingwood, *Santissima Trinidad*'ı ateşe verdi ve üç sıra toplu üç İspanyol gemisi, *Saint Augustin*, *Argonaute* ve *Santa Anna*'yı da alevler içinde kendi hallerine bıraktı.

Deniz bir an sakinleşir gibi oldu, rüzgâr da deniz üzerinde hiç görülmemiş bu büyük odun yığınının yanmasını görmek için yatışmış gibiydi.

Savaş bittiğinde mağlupların konumu galiplerden iyiydi. Amiral Gravina ve on bir gemisinin Cadiz'de güvenilir ve yakın bir sığınakları vardı; ama Cadiz'e fazla uzak olan İngilizlerin önünde ise, aksine, zaferin yorgunluğunu atmak için dalgaların enginliği vardı.

Sonra, hayatta kalmak için fırtınaya karşı mücadele vermek zorunda kalınca, direklerini yitirdiklerini, kendilerinden de beter, direksiz kalmış ve hareket yeteneği kalmamış ganimet gemileri yedeklediklerini gördüler.

Ele geçirdikleri gemilerin bazılarını kendiliklerinden terk ettiler. Denizin kendilerinin ve galiplerin kalıntıları karşısındaki bu mücadelesini gören mağluplar sevinç çığlıkları attı.

Le Bucentaure'da nöbet bekleyen İngilizler Amiral Collingwood'un kendilerini esirleriyle birlikte kaderlerine terk ettiğini görünce, gemiyi Fransız mürettebattan kalanlara kendileri teslim ettiler; onlar da kendilerini ürkütücü kürek cezası görüntüsünden kurtaran fırtınaya şükrederek dümdüz kalmış gemileri üzerindeki birkaç derme çatma direği doğrulttular, birkaç yelken kalıntısını bağladılar ve kasırganın sürüklemesiyle Cadiz'e yöneldiler.

Nelson'ın naaşını götüren *Victory*'yle benzer şekilde, yiğit Tuğamiral Magon'un naaşını götüren *Algésiras* da fırtına sayesinde kurtulmak istemişti. Direnişe büyük katkıda bulunduğu çarpışmadan ne kadar hasarlı çıkmış olursa ol-

sun, daha yeni inşa edildiğinden dalgalara diğerlerinden iyi dayanıyordu; fakat güvertedeki on beş kademlik anadirek, dokuz kademlik mizana ve beş kademlik kıçdireği kırılmıştı. Onu yedeğine alan ve kendi de güçlükle manevra yapan gemi, onları birbirlerine bağlayan halatı bırakmıştı. Gemide nöbet tutmakla görevli olan İngilizler, mahvolduklarını düşünmüş ve yardım istemek için top atışı yapmışlardı; fakat İngiliz filosu onlara cevap veremeyecek derecede meşguldü. Bunun üzerine, geminin ikinci kaptanı olan bir Fransız subayına başvurmuşlardı.

Bu Fransız subayı, Mösyö de La Bretonnière idi; ondan mürettebatının yardımıyla gemiyi kurtarmasını ve İngiliz ya da Fransız herkesin kurtulmasına yardım etmesini rica ettiler.

Mösyö de La Bretonnière teklifin daha ilk kelimesinde bundan sağlayabileceği yararı görmüştü. Sintine dibinde tutulan vatandaşlarıyla konuşup onlara danışmak istedi.

Görüşme iznini aldı.

Subayları buldu ve onlarla baş başa konuştu. Olan biteni anlattı. Fransızlara özgü o hızlı kavrayışla ne demek istediğini hemen anladılar. *Algésiras*'ta otuz kırk silahlı İngiliz ve silahsız ama gemilerini İngilizlerin elinden almak için her şeye hazır iki yüz yetmiş Fransız vardı. Subaylar sintineye girdiler, tutsaklar tarafından coşkuyla karşılanan planlarını anlattılar. Mösyö de La Bretonnière önce İngilizlere teslim olmaları çağrısında bulunacaktı; eğer reddederlerse, Fransızlar verilen bir işaretle üzerlerine atlayacaklardı; İngilizler dövüşürlerse düşmanlarının çoğunu öldüreceklerdir, ama sonuçta sayıca fazla olan kazanacaktı.

Kaptan La Bretonnière İngilizlerin yanına yol arkadaşlarının cevabıyla döndü.

Algésiras'ın bu kadar büyük bir tehlike ortasında terk edilmiş olması bütün kuralları unutturmuştu. Fransızlar kendilerini özgür kabul ettiklerini, ayrıca da gardiyanları dövüşmeyi bir şeref meselesi haline getirirlerse dövüşebile-

ceklerini söylüyorlardı; Fransız mürettebat silahsız olmasına rağmen dövüşmeye başlamak için sadece bir işaret beklemekteydi.

Nitekim kapışmak için sabırsızlanan iki Fransız denizci İngiliz nöbetçilerin üzerine atıldıklarında iki süngü darbesi aldılar, biri öldü, diğeri de ağır yaralandı. Bu girişimin ardından muazzam bir kargaşa çıktı; fakat Mösyö de La Bretonnière duruma hâkim oldu ve İngiliz subaylara düşünme fırsatı tanıdı. Bir süre kendi aralarında tartışan subaylar, Fransa kıyısına varıldığı anda serbest kalmaları şartıyla Fransızlara teslim oldular.

Mösyö de La Bretonnière son bir şart koşarak kendisine Fransız hükûmetinden serbest bırakılmalarını istemesi için zaman tanımalarını istedi; Mösyö de La Bretonnière onlara özgürlüklerini elde etme sözü veriyordu.

O zaman gemide sevinç çığlıkları duyuldu, subaylarla tayfalar görevlerine döndüler, çanaklık direkleri yerleştirildikleri yerden çıkarıldı, doğramacılar onları büyük direk parçalarına kırıldıkları yerden sabitlediler; depo araştırıldı, bulunan yelkenler çekildi ve Cadiz'e doğru yol alındı.

Nelson'ın öngördüğü fırtına bütün gece gümbürdedi, gün doğunca daha da şiddetlendi ve azgınlaştı. *Algésiras* bütün gün bu fırtınaya karşı mücadele etti ve kaptansız da olsa, Cadiz kıyılarına aşina bir denizcinin yardımıyla barınağın girişine vardı.

Fakat oraya geldiğinde, tehlikeyi göze almak istemedi; kendisini zorunlu olarak kıyıya sürükleyen rüzgâra direnmek için tek bir çapa mataforası ve bir kalın halatı kalmıştı; eğer demir koparsa *Algésiras* mahvolacaktı, Diamant Burnu denen amansız kör kayalığa üçte bir deniz mili mesafedeydi.

Gece tahmin edilebilecek kaygılarla geçti, tekrar gün doğdu; geceleyin fırtınanın gürültüsünü bastıran çığlıklar işitilmişti; *Le Bucentaure* kıyıya sürüklenip parçalanmıştı, fakat yanında demirli duran, çarpışmaya az katıldığı için az

hasara uğramış olan *L'Indomptable*, güçlü demirlerle ve sağlam halatlarla bağlıydı.

Algésiras gün boyunca tehlikede olduğunu belirtip yardım çağırmak için top atışları yapmıştı. Birkaç kayık yardıma gelmek için kendisini tehlikeye atmış, ama gemiye varamadan batmıştı. Gemiye tek bir kayık ulaştı ve ona çok cılız dökümlü bir demir attı.

Denizin üzerine tekrar gece yayılıyordu, *Algésiras* ile *L'Indomptable* birbirlerine epey yakın demirlemişlerdi; fırtına iyice arttı; iki alev, dikkatleri *L'Indomptable*'ın üzerine çekti; gemi tehlike sinyali veriyordu, iki güçlü çapası kopmuştu ve üzerinde ümitsizlikten çılgına dönen mürettebatıyla birlikte, her tarafı borda fenerleriyle kaplı olarak, alevler içinde bir hayalet gibi *Algésiras*'ın birkaç kadem uzağından geçti ve Diamant Burnu'nda korkunç bir çatırtıyla parçalandı.

Gemiyi aydınlatan borda fenerleri, yankılanan çığlıklar, her şey, bir dakikada dalgalar arasında sönüp gitti.

Bu gemiye sığınmış olan bin beş yüz adamın bin beş yüzü aynı anda can verdi.

Ufak çapaları tarafından tutulan *Algésiras* günün doğduğunu ve denizin sakinleştiğini büyük bir şaşkınlıkla izledi.

Denizcilerinin kılavuzluğunda Cadiz barınağına girdi ve tesadüf eseri, suların ilk yükselmesiyle kendini çekecek olan bir çamur yatağına oturdu.

Şimdi de bu korkunç felaketin ortasında, *Le Redoutable*, Kaptan Lucas ve üçüncü kaptan René'nin ne halde olduklarını görelim.

Kaptan Lucas'nın ancak üç saat dövüştükten sonra sancak indirdiğini söylemiştik; altı yüz kırk kişilik mürettebattan beş yüz yirmi ikisi savaşamayacak duruma düşmüştü; üç yüzü ölmüştü, iki yüz yirmi ikisi de ağır yaralıydı. Bütün subaylar ve on bir yedek subayın onu yaralılar arasındaydı.

Bizzat Kaptan Lucas da baldırından hafif bir yara almıştı.

Le Redoutable gemisine gelince, anadireğini ve kıçdireğini yitirmişti; *Le Tonnant*'ın topları onun üzerine öylesine yüklenmişti ki, kıçı tamamen çökmüş ve geniş bir delikten ibaret hale gelmişti; bordalamalar, gülleler, son olarak da on sekizlik bir topun bozulması ve infilak ederek büyük hasara sebep olan otuz altılık bir kısa top yüzünden neredeyse bütün topları yerinden sökülmüştü.

Geminin her tarafı delik deşikti ve hasarlı bir iskelet gibi görünüyordu. Düşman gülleleri, önlerinde ağırlıklarına direnecek yeterince güçlü tahtalar bulamadığından, sintine güvertesine düşüyor ve cerrahların tedavi ettiği ya da sırasını bekleyen zavallı yaralıları öldürüyordu.

Dümen yekesi alev almış ve hareket etmesi imkânsızlaşmıştı. Birçok su yolu açılmış ve çarpışma sırasında pompalar kırılmıştı. *La Victoire* ile *Le Téméraire, Le Redoutable*'ın iki yanına bağlı kalmışlardı; fakat ona tayfa gönderemedikleri gibi, ondan uzaklaşacak güçleri de kalmamıştı.

Akşam saat yediye doğru, İngiliz gemisi *Swiftsure* Kaptan Lucas'yı yedeğine almaya geldi ve *Le Redoutable Swiftsure*'a bağlandı.

Geceleyin René kaptana yaklaştı ve İspanya kıyıları sadece bir fersah uzakta olduğundan, deliklerin birinden denize süzülüp yüzerek karaya varmayı teklif etti.

Lucas mükemmel bir yüzücüydü, fakat baldırından yaralandığından kıyıya varamamaktan çekiniyordu. René bütün sorumluluğu alarak onu su üstünde tutacağını ve hem kendisi, hem de kaptanı için yüzeceğini söyledi.

Ama Lucas katiyetle karşı çıktı ve René'den sadece kendini kurtarmasını istedi.

René itiraz etti.

— Sizi bulmak için Hindistan'dan geldim kaptan, dedi, sizi terk etmeyeceğim. Eğer bizi ayırırlarsa, o zaman herkes kendi başının çaresine bakar. Nerede buluşuruz? Paris'te mi?

— Bahriye nazırlığında benden daima haber alabilirsiniz sevgili dostum, dedi Lucas.

O zaman René ona yaklaştı:

— Sevgili kaptan, dedi, kemerimde her biri elli Louis altınlık iki tomar var, lütfen birini alır mısınız?

— Sağ ol cesur dostum, dedi Lucas, ama benim de yatak odamdaki çekmecelerden birinde –tabii eğer yatak odası hâlâ yerindeyse– size hisseniz olarak sunmayı düşündüğüm otuz Louis altınım var. Paris'e gelir gelmez benim hakkımda bilgi almayı ihmal etmeyin; size bu buldogların sunmaktan imtina edebileceği bazı ayrıcalıkları bana rütbem sağlayabilir.

Ertesi gün, *Swiftsure*'un kaptanı, kaptan Lucas'yı, ikinci kaptanı Mösyö Dupotet'yi ve deniz teğmeni Ducrès'i aldırmak için bir filika gönderdi. Kaptan Lucas isimlerini verdiği takdirde, istediği subaylarından bazıları *Swiftsure*'a getirileceklerdi.

Bütün gün kurtarma işiyle geçti; *Le Redoutable* göz göre göre batıyordu. Neyse ki, içindeki yüz dokuz kişiyi alacak vakit olmuştu; gemiden gemiye aktarma sırasında suya düşen iki denizciden biri boğuldu.

Lucas'nın ismini verdiği René, *Swiftsure*'a getirilmişti.

Cebelitarık'a dümen kırıldı; ertesi gün, Herkül sütunlarından birine varılmıştı.

René İngilizceyi çok iyi bildiğini gizlemişti; ister İngilizce olsun ister İspanyolca, yarımadanın bu ucunda etrafında söylenen her şeyi anlıyordu.

Mahpusların fırkateynlerle İngiltere'ye gönderileceklerini de böyle öğrenmiş oldu; tek bir fırkateyn altmış yetmiş adamdan fazlasını alamayacağına göre, zorunlu olarak birbirlerinden ayrılacaklardı.

Birkaç gün sonra, Lucas'ya İngilizlerin kendisine verdikleri özel önemden dolayı, bir savaş gemisiyle İngiltere'ye gönderileceği bildirildi; diğerleri iki fırkateyne bölüştürülecek ve hepsi aynı gün yola çıkacaktı.

İki fırkateyn, bir korvet ve Avrupa'ya dönüş için savaşa hazır duruma getirilmiş olan üç direkli bir ticaret gemisiyle

bir filo kurulacaktı. Avrupa'ya dönüş diyoruz, çünkü Cebelitarık Avrupalı olmaktan ziyade Afrikalıdır.

Kaptan Lucas savaşa katılmadığı için ne bir kopuk halatı, ne de mürettebatı öldürülen *Prince* gemisiyle dönüyordu.

René elli kadar yol arkadaşıyla *Samson* adındaki üç direkli ticaret gemisiyle dönüyordu. Lucas, ondan ayrılmadan önce, şahsına duyduğu bütün sempatiyi, o kasvetli 21 Ekim günü şahit olduğu, cesur adamın yarattığı sempatiyi ifade etmişti.

Birbirlerine aralarında ast üst ilişkisi olan iki kişi gibi değil de, iki dost gibi veda ettiler.

Gemiler Gascogne Körfezi'ne kadar birlikte seyretti; orada çıkan bir rüzgâr onları ayırdı.

Düzgün seyirli kusursuz bir yelkenli olan *Prince* kıyıya yanaştı ve Finistère Burnu'nu döndü.

Gemisine *Prince*'inki kadar hâkim olamayan *Samson*'un kaptanı Parker, bir fırtınada en büyük tehlikenin kıyılarda olduğunu söyleyen deyişe uyarak gemiyi açık denize yöneltti.

Deniz biraz sakinleşip güneş yeniden göründüğünde ve açık denizde rahatça yol alınabildiğinde, İrlanda'nın otuz ila otuz beş fersah batısında olduklarını fark ettiler; hemen doğuya dümen kırıldı ve yola devam edildi. Fakat yaşlı denizciler havanın bu sükûnetinin ciddiye alınmaması gerektiğini anlıyorlardı ve hiçbir zaman bir savaş gemisi kaptanlığı düzeyine çıkmamış olan Kaptan Parker konumundan hiç emin değildi.

Katettiği yol boyunca, René kendisine bilhassa tavsiye edildiği için, onun deniz bilgisini takdir etme imkânı olmuştu; sayıları az olduğu için mahpusların güvertede küçük gruplar halinde gezinmelerine izin vermenin bir mahzuru olmadığından da, René'nin yanına gitti ve bir sohbeti başlatmak için, batıda yükselen bir kara bulut kümesini göstererek kötü bir Fransızcayla:

— Bugün akşam yemeğini geç yiyeceğiz yüzbaşı; ama beklerken hiçbir şey kaçırmayalım diye aşçıbaşına emir ver-

dim. Ve yükselen bulutlara doğru elini uzatarak: Kaldı ki, dedi, işte dikkatimizi çekmeyi hak eden ve bizi eğlendirebilecek bir görüntü.

— Evet, diye cevapladı René; tek istediğim, sonunda başımıza fazla dert açmaması.

Gerçekten de tuhaf bir manzaraydı; ama söylemek gerekir ki René'nin kaygıları hiç de abartılı değildi.

Güneybatı yönünde ağır kara bulutlar birikiyordu; kısa süre sonra bir araya gelmeleri durmadan büyüyen bir sıradağ görünümü sunmaya başlamıştı. Göklerdeki Alpler'in bütün ayrıntıları seçilebiliyordu: Dik sırtlı doruklar, oraya çıkan sarp patikalar; rüzgârın inanılmaz bir çabuklukla süpürdüğü, bir volkanın başına benzeyen bu fantastik And Dağları'nın en yüksek doruğu, bu ateş pompalarının neredeyse sönmüş bacalarından çıkan son dalgalardan biri gibiydi. Bu doğal fırından çıktıklarını görmek ve göğün parlak mavisi içinde yol aldıklarını izlemek bir zevkti, zira söylediğimiz gibi volkanın dumanıyla kaplanmış gibi göründüğü o nokta haricinde gök ufkun üzerinde harikulade bir biçimde masmaviydi.

— Her halükârda, dedi içi rahatmış gibi görünen birinci kaptan, bu siyah kargaşadan bir şey çıkacaksa, bu, hemen olmayacak. Akşam yemeğimizi rahat rahat yiyip sindirelim, o zaman bakarız.

— Size saygıda kusur etmek istemem mösyö, dedi yaşlı bir tayfa, üstüne akıl vermeye cesaret edemeden; güneybatı rüzgârının esintisi, ne kadar sağlam olurlarsa olsunlar dişlerinizden ve midenizden daha hızlı.

— Ben de tayfanızla aynı düşüncedeyim, dedi René, fırtınanın rahat yemek yememize izin vereceğini de sanmıyorum; bir tavsiyede bulunmamı isterseniz, geminin fırtınada kalmasına ya da yıldırım düşmesine hazırlıklı olmanız gerekir.

— Fakat, dedi boynundaki çelik zırhla kaygan küpeştenin üzerinde oturan ve bakışlarını herkesi endişelendiren

bu kara kütleye sabitlemiş olan bir *midshipman*; kaptanım, rüzgâr yok, deniz gemimizin bordasında ancak çalkalanıyor; niye acele edelim ki?

— Mister Blackwood, sizin yerinizde amcanız olsaydı, işin içyüzünü kesinlikle sizden iyi görürdü; babafingoları toplayın ve hemen indirtin.

Blackwood bu görevin yerine getirilmesini emretti ve daha önce kehanette bulunmuş olan yaşlı tayfanın şöyle dediği duyuldu:

— Bu çok iyi! Ama yetmez.

Kaptan ona gülümseyerek baktı ve devam etti:

— Babafingoları indirir indirmez, gabya yelkenlerinde üç camadanı katedin, büyük yelkeni de toplayın.

Emir, denizcilik disiplininin baş meziyeti olan o dakiklikle yerine getirildi. Ufukta esintisi görülen rüzgârın kanatlarının altında deniz hafifçe kıpırdaşıyordu; güneybatıdaki esmer leke gökyüzüne muazzam bir mürekkep lekesi gibi yayılıyordu; hafif esinti güçlenmiş ve tehditkâr olmaya başlamıştı.

— Ya şimdi ne yapardın ihtiyar? diye sordu kaptan, öğüt veren adama.

— Size saygıda kusur etmek istemem, ama ben olsam, dedi yaşlı tayfa, yelkenleri daha da indirir, neredeyse hepsini toplardım.

— Mizana ve küçük flok altındaki mayistra yelkenine geçin, diye bağırdı kaptan.

Emir yerine getirildi.

Dalgalar irileşmişti, gök gürüldüyordu.

— Sofraya beyler, sofraya! diye bağırdı ambar ağzında beliren bir *midshipman*, elinde peçetesiyle.

Bir an peçetenin uçuşmasını seyretti.

— Vay, vay, vay! dedi, demek rüzgâr çıkmış, aşağıda hiçbir şey hissedilmiyor.

— Evet, ama burada şimdiden fark ediliyor, dedi kaptan, birazdan aşağıda da fark edersiniz.

— Yukarıda durum nasıl? diye sordu subaylar, güvertede çene çalmaya çıkmış olan *midshipman*'e.

— Bundan iyisini görmüştüm, diye cevapladı *midshipman*.

— Kaptan akşam yemeğine inmiyor mu? diye sordu bir başkası.

— Hayır! Kaptan Lucas'nın bize tavsiye ettiği ve Nelson'ı öldüren kişi olduğu söylenen o genç esirle güvertede kalıyor.

— Tehlike durumunda, dedi ikinci kaptan, inanın, bu büyük marifetinin ödülü olarak, kendim denizin dibini boylamadan on dakika önce onu yollayacağım.

— Sevgili dostum, haksızlık ediyorsunuz, dedi meslektaşlarından biri. Eğer Nelson'ı o öldürdüyse, bir Fransız olmanın gereğini yapmış. Siz Lucas'yı öldürseydiniz, denize atılmayı mı hak edecektiniz? Dünyadaki bütün Lucas'ları bir araya getirseniz bir Nelson etmeyeceğini biliyorum, ama Kaptan Lucas da yiğit bir kaptandır. Üniformasının *Victory*'nin küpeştesinde üç kere parladığını gördünüz mü? Ateşin ve dumanın ortasında aborda baltasının bir gökkuşağı gibi parıldadığını gördünüz mü? Eğer kendinizi Lucas'nın karşısında bulursanız, ister güzel havada olsun ister fırtınada, saygıyla selamlayın ve geçip gidin; ben olsam öyle yapardım.

Subaylar salonunda bu tartışmanın yaşandığı sırada, güvertede kaygılı bir sessizlik vardı. Rüzgâr aniden dinmişti; artık onun yararlı itici gücünden destek almayan gemi, kabaran dalgalar arasında ağır ağır seyrediyordu; sular geminin bordasını hüzünle yıkıyordu; gemi dalgaların derinliğine daldıktan sonra güçlükle yukarı çıktığında da, bu sular, parıltılı ufak şelaleler oluşturarak üst güverteden okyanusa dökülüyordu.

O sırada geminin güvertesine getirilecek bir ışığın alevi, dikey bir şekilde göklere yükselirdi.

— Korkunç bir gece bu Kaptan Parker, dedi rütbesi ona konuşma hakkı veren yüzbaşı.

— Bu kadar kehanet olmadan değişen rüzgârlar da gördüm, diye cevapladı kaptan, kendinden emin bir ses tonuyla.

— Fakat bu değişikliğe, en eski denizcinin hiç duyarsız kalmayacağı tahminler eşlik eder, diye homurdandı yaşlı tayfa; denizlerde geçirdiği kırk sene, ona arkadaşları üzerinde, azar azar subayların da kabullendiği bir üstünlük vermişti.

— Ne istiyorsunuz peki beyler? dedi kaptan; tek bir esinti yok ve gemide babafingo yelkeni bile rüzgâr almıyor.

— Evet! dedi yaşlı tayfa, hatta, *Samson*'un mütevazı bir ticaret gemisi olarak hiç de fena yol almadığını söyleyebilirim. Direkleri dört köşe, Kral George'un sancağını taşımayan çok az gemi, onun rüzgârını kazanabilir ya da sularında gezinebilir; ama bir denizciyi düşündürmesi gereken bir havada ve saatteyiz. Şurada üzerimize doğru çarçabuk ilerleyen gri ışığa bakın; bana bunun nereden geldiğini kim söyleyebilir? Amerika'dan mı, kutuptan mı? Aydan gelmediği kesin.

Kaptan ambar ağzına yaklaştı, genç subayların gülerek kadeh tokuşturduklarını işitti.

— Yeter artık gülüp içtiğiniz! diye bağırdı onlara. Herkes güverteye.

Kaptanın seslendiği subaylar bir anda güverteye fırladılar. Göğün ve denizin durumu fark edilir edilmez, hem subaylar hem tayfalar, yaklaşan fırtınayı karşılayabilecek önlemleri almaktan başka şey düşünmez oldu.

Kimsenin ağzından tek kelime çıkmıyordu, ama herkes bütün gücünü, bütün enerjisini birbiriyle yarışırcasına harcıyordu. Nitekim her kola kesinlikle ihtiyaçları olacaktı ve bir iş düşecekti.

On beş dakikadır güneybatıda yükselmiş olan soluk renkli ve iç karartıcı sis, şimdi yarışın ödülünü kazanmak için öne atılan bir atın çabukluğuyla gemiye doğru ilerliyordu; hava, doğudan gelen bir esintiye eşlik eden o nemli hararetini yitirmişti ve direkler arasından hızlanan kasırganın habercisi ufak serpintiler gelmeye başlıyordu.

O sırada okyanus üzerinde şiddetli ve korkunç bir gümbürtü işitildi. Okyanusun çalkantılı olan yüzeyi kırışmaya başladı ve sonunda kusursuz bir beyazlıkta parlak bir köpükle kaplandı. Bir an sonra, rüzgârın hiddeti geminin hantal ve cansız kütlesine boşaldı.

Geminin fırtına karşısındaki durumu, o sırada, ovanın ortasında bir süvari bölüğünün saldırısını kare şeklinde dizilmiş bekleyen bir piyade bölüğü gibiydi.

Bora yaklaşınca kaptan, hava değişimlerinden yararlanmak ve rüzgârı mümkün olduğunca öne almak için birkaç yelkeni indirmişti. Ama savaşmak için değil mal taşımak için inşa edilmiş gemi, ne onun sabırsız dileklerine, ne de anın gereklerine cevap veriyordu. Yavaşça ve ağır ağır doğu rotasından ayrılmıştı ve darbeyi tam da açık yanından yiyecek şekilde konumlanmıştı. Bu savunmasız geminin üzerinde canlarını tehlikeye atanların hepsinin şansı varmış ki, fırtınanın bütün şiddetine tek bir darbede maruz kalmayacaktı. Açılan küçük yelken kocaman serenlerinin üzerinde titredi, bir dakika boyunca bir şişti bir düştü, sonra da kasırga korkunç bir taşkınlıkla üzerine çöktü.

Gökyüzü o kadar kararmıştı ki ancak el yordamıyla hareket edilebiliyordu. Hayalet gibi solgunlaşan adamlar, birbirlerini ancak çakan şimşeklerin kaçamak aydınlığında ya da gözleri bir anlığına kamaştıktan sonra, canlı ve anlık bir parlak ışık çekildiğinde, daha da karanlık olan bir geceye daldırmış köpüklü dalgaların yansımasında görüyorlardı. Fırtınanın doğrudan etkilerini azaltmak için insanın elinden gelen her şey yapılmıştı. Olaylar bekleniyordu. Dakikalar sayılıyordu.

Yalpalamanın ve geminin arkadan öne sallanmasının etkisiyle sık sık çarptıkları direklerin ve bordanın aldığı sık darbelerle her yanları yara bere içinde kalan, havada görünmez keskin kırbaçlar gibi gidip gelen kopuk ip parçaları tarafından hırpalanan, çalışmaktan ve endişeden yorulan, her

an yeni tehlikelerle karşı karşıya olduklarından çılgınca bir ümitle içleri kıpır kıpır olan *Samson* tayfaları, kendilerini rüzgâr tarafında fırkateynin bordalarına bağlı tutarak, sırtlarını eğerek geminin başından kıçına ya da sağından soluna hücum ederek kasaralardan boşanan muazzam dalgalardan korunuyorlardı. Hiç konuşulmuyordu, herkes kendi düşüncelerine dalmıştı, tatsız bir sessizlik, birkaç küfür, birkaç yakınma, lanet okumak ya da suçlamak için göğe yöneltilen birkaç haykırış.

Gemiyle bir devin bir yeldeğirmeni kanadıyla oynaması gibi oynayan deniz, onun önüne, arkasına, beline, yanağına, böğrüne, aynı anda her yerine vuruyor, kâh hareketli dağların doruğuna çıkarıyor, kâh artık hiç çıkamayacak gibi göründüğü uçurumlara atıyordu.

İskele tarafına gelen bu darbelerden biri büyük bir şiddetle çarptığı pupayı anında sağa çevirip sonra sola attığında mizana işlevini yitirdi. Rüzgâr yelkenin her yanını sarmaladı ve çok sağlam olan bu bezi ince bir tül gibi yırttı.

Direkte, delinen, lime lime olan, yerinden kopan yelkenden parça bile kalmamıştı; dümenin kolu kırılmıştı ve içeriye dolan su sancak tarafına yatan gemiye doğrulma imkânı tanımayacak kadar hızlı hareket ediyordu.

— Ne yapalım? diye sordu René'ye kaptan.

— Dümeni rüzgâra kır! diye cevapladı René.

— Dümen rüzgâra! diye bağırdı Kaptan Parker sesi fırtınanın ortasında bile işitilebilecek kadar güçlü çıkmıştı.

Daha önce lafa karışmış olan yaşlı denizci yedek bir dümenle alelacele dümencilik görevini üstlenmişti. Bu emre süratle ve kendinden emin bir halde uydu, fakat geminin nasıl manevra yapacağını görmek için gözünü baştaki yelkene dikmesi boşunaydı. Büyük direkler iki kez ufka doğru eğildiler ve iki kez uysal uysal havaya kalktılar; sonra, suyun şiddetine ve kütlesine boyun eğen gemi deniz üzerinde yan yattı.

— Ne yapalım? diye sordu tekrar René'ye kaptan.

— Kesin! dedi René.

— Dikkat! diye haykırdı Parker, yüzbaşıya seslenerek; gidip bir balta bulun.

Yüzbaşı, bu emri verenin düşüncesi kadar çabuk bir biçimde itaat ederek mizanaya atıldı ve kaptanın buyruğunu kendi elleriyle yerine getirmek için kollarını kaldırarak, tok ve kendinden emin bir sesle:

— Keseyim mi? diye sordu.

— Bekleyin. Koca Nick, diye bağırdı kaptan dümenciye, gemi dümene itaat ediyor mu?

— Hayır kaptanım.

— Öyleyse, kesin! dedi Parker tok ve sakin bir sesle.

Tek bir darbe yetti; çektiği muazzam ağırlıkla gerilen direk daha balta dokunur dokunmaz şiddetle çatırdadı ve gemi donanımı gürültüler çıkararak kökünden koparılmış bir ağaç gibi düşerken, direk, denizle arasındaki azıcık mesafeyi aştı.

— Sorun bakalım gemi tekrar doğruluyor mu? dedi René kaptana.

— Tekrar doğruluyor mu? diye bağırdı Parker dümenciye.

— Kaptan, hafifçe hareketlendi, ama az önceki bora onu tekrar yana yatırdı.

Yüzbaşı anadireğin dibine gelmişti bile; yaptığı işin ne kadar önemli olduğunu anlıyordu.

— Keseyim mi? diye sordu.

— Kesin! diye cevap verdi kaptanın endişeli sesi.

Vurulan sıkı bir darbenin ardından yabana atılmayacak korkunç bir çatırtı duyuldu, ilkini ikinci ve üçüncü darbeler izledi; tahtalar, halatlar, yelkenler, her şey denize sürüklendi ve aynı anda gemi doğrularak sakin sakin rüzgâr yönünde ilerlemeye koyuldu.

— Tekrar doğruldu! Doğruldu! diye haykırdı o ana kadar suskun ve kararsız kalmış olan bütün mürettebat.

— Gemiyi direk çubuklarından kurtarın, hareketine hiçbir şey engel olmasın, diye bağırdı kaptan, hayli heyecanlı bir sesle, sadece büyük gabyayı istinga etmeye hazır olun; gemiyi bu tehlikeden çıkarmak için bırakın bir süre sarkık kalsın; ama, bu arada kesin! Cesaret dostlarım; bıçak, balta elinize ne geçerse onunla kesin, her şeyi kesin!

Tekrar doğan umudun verdiği o kuvvet ve cesaretle, düşen direk çubuklarını gemiye bağlayan ipler bir anda kesildi ve *Samson*, su yüzeyini tüyleriyle sıyırıp geçen bir kuş gibi köpükleri yalayıp geçti.

Rüzgâr, gök gürültüsüne benzeyen bir kuvvetle kükrüyordu; kalan tek yelkenin germe ipleri, bora yaklaştığı anda havada uçuşur durumdaydı ve açılan fakat aşağı indirilen babafingo yelkeni öyle bir şişmişti ki, hâlâ ayaktaki tek direk olan kıçdireğini de beraberinde yerinden kaldıracaktı.

Elini kaptanın koluna koyan René, ona tehlikeyi gösterdi. Parker durumu anladı ve ağzından emirden ziyade bir ricayı andıran şu kelimeler çıktı:

— Bu direk böyle bir sarsıntıya pek uzun süre dayanamaz evlatlarım; eğer baş tarafa düşerse, bir daha kullanılmaz hale gelebilir. Yukarı bir iki adam çıkarın, yelkeni kessinler.

Bu emrin verildiği ikinci kaptan bir adım geriledi.

— Bu ağaç bir söğüt dalı gibi bükülüyor, dedi daha şimdiden altı da yarılmış, rüzgâr öyle şiddetli ki, çıkmak için ölümü göze almak gerek.

— Haklısınız, dedi René, şu bıçağı bana verin.

Ve daha ikinci kaptan ona ne yapacağını sormadan, bıçağı elinden aldı, kasırganın her ağ karesini neredeyse koparacak kadar gerdiği halatlara sıçradı.

Onu gözleyenler arasında zeki olanları, niyetini anladılar, aynı zamanda da onu tanıdılar.

— Bu o Fransız! O Fransız bu! diye bağırdılar.

Ve hiçbirinin girişmeye cesaret edemediği bu hamleyi bir Fransız'ın yerine getirmesinden utanan yedi sekiz deneyimli

denizci, alevler içindeki göğe doğru çıkmak için iskalaryalara atıldılar.

— Aşağı inin, diye bağırdı kaptan ses borusuyla, aşağı inin, Fransız haricinde herkes insin.

Fakat tayfalar kırılan onurlarının verdiği canlılıkla, duydukları bu sözleri duymazlıktan geldiler.

Ama René hepsinden önce yukarı varmıştı, bıçağının keskin ağzını, şişmiş ve her an kopacak gibi gerilmiş yelkenin köşelerinden birini alt serene bağlayan kalın ipe indirdi. Böyle bir darbeden fazlasına ihtiyacı olmayan yelken hemen o an bütün bağlarını kopardı ve geminin başında yeni açılan bir sancak gibi dalgalandığı görüldü; gemi ağır bir dalganın üzerinde yükseldi, kasırganın şiddetiyle ve bütün ağırlığıyla yeniden sulara gömüldü.

Sarsıntının şiddeti direğin alt donanımlarından birinin germe ipini korkunç bir çatırtıyla kopardı ve cıvadranın üzerine yatırdı.

— Aşağı inin, diye bağırdı kaptan ses borusuyla, istralyalardan inin, istralyalardan inin, inin; hayatınız tehlikede; orada durmayın, aşağı inin!

Sadece René itaat etti. Kendisini yutacak olan kuyudaki demir teli izleyen yıldırımın çabukluğuyla kayarak kendini üst güverteye bıraktı.

Yüksek direk bir an sallandı ve dört bir yana esner gibi oldu, sonra geminin yalpasına uyarak her şey denize döküldü, her şey tel tel dağıldı: ipler, serenler, istralyalar, denizci kümelerini silkeleyip kimisini güvertenin üzerinde sağa sola fırlatarak ezdi, kimisini de dalgalara gömdü.

— Denize bir şalopa indirin! Bir şalopa indirin! diye bağırdı kaptan.

Fakat bir anda, bütün direk ve donanım parçaları ve de onlara bağlı olan her şey, geminin her iki yanında denizden bulutlara doğru yayılan sisin ortasında kayboldu.

Denize düşen adamları kurtarmanın hiçbir yolu olmadığını kabullendikten, güvertede ezilenleri cerrahın eline teslim

ettikten sonra, kaptan, şu son felaketi yaşamamış gibi rahat ve sakin bekleyen René'ye elini uzattı.

Kaptan'ın René'ye yaralanıp yaralanmadığını sorduğu sırada, bir tayfa gelip sintinedeki su seviyesinin dört kademe yükseldiğini haber verdi. Tekne denizcilerin *deniz bohçaları* diye adlandırdıkları o koca dalgalardan öyle çok yemişti ki, onlar el atmayı akıl edene kadar sintinenin yarısı su dolmuştu.

— Başka koşullarda sintineyi boşaltmak hiç sorun olmazdı, dedi kaptan, ama tayfaların pompalamaktan nasıl nefret ettiklerini bilirsiniz: Bu işten zaten tiksinirler, hele bu kadar yorgunken, onları böyle bir zahmete sokmaya cesaret edemiyorum.

— Kaptan, dedi René elini uzatarak, bu işi bana bırakmak ister misiniz?

— Hem de nasıl, diye cevap verdi kaptan.

— Pekâlâ! İki güverte arasında, mürettebat gemiyi ve hepimizi kurtarmakla uğraşırken yan gelip yatmaktan başka bir şey yapmamış altmış yetmiş adamım var. Şimdi çalışma sırası benimkilerde, ötekiler de dinlensin. Bana tayfalarımı dört saatliğine verin; dört saat içinde, sintinenin dibinde tek damla su kalmaz ve iki gündür sizin mürettebatınızın onlar için yaptıklarının karşılığını benimkiler de dört saatte vermiş olurlar.

René, Nelson'ı kendisinin öldürmüş olduğu söylentisinin yayılmasıyla, fırtına sırasındaki davranışıyla, İngiliz tayfalarının gözünde itibar kazanmıştı; kırk yıldır Fransızlara karşı, fırtınaya karşı, bazen de Tanrı'ya karşı mücadele veren Nelson'ı öldüren kişi sıradan biri olamazdı.

Kaptan denizin yatıştığı bir andan yararlanarak bütün adamlarını güverteye topladı ve onlara:

— Dostlarım, size kötü bir haberim var, sintineye dört beş kadem su doldu; suyun yükselmesine izin verirsek gemi yarın sabah batar, ama aksine pompaların başına geçerseniz, bugün başımıza gelenlerden de büyük olan bu yeni tehlikeden kurtulmamız için hâlâ bir şans var.

Kaptan Parker'ın tahmin ettiği gibi oldu; mürettebatın yarıdan fazlası güverteye uzanarak pompalamaktansa ölmeyi yeğlediklerini söylediler. Mürettebatın diğer yarısı da sustu, fakat kaptan, üstelemeye devam ederse, teklifine en sıkı direnci bu grubun göstereceğini fark etmekte de zorlanmadı.

— Evlatlarım, dedi kaptan, yorgunluğunuzu, bu işten ne kadar tiksindiğinizi anlıyorum. Şimdi size Yüzbaşı René, ona ve adamlarına yolculuk sırasında gösterdiğiniz ilgiye şükranını sunmak için bir teklifte bulunacak.

İlk olarak yaşlı dümenci şapkasını kaldırdı ve onu selamladı.

— Yüzbaşı René sıkı bir denizci, dedi, onun gibi yürekli sine az rastlanır, teklifini dinleyelim.

Mürettebat, artık kimsenin ilgilenmediği fırtınanın ortasında hep bir ağızdan haykırdı:

— Yüzbaşı René'yi dinleyelim, Yüzbaşı René için hurra!

René yaşlı gözlerle selam verdi ve onun ağzından şimdiye kadar bir kelime İngilizce işitmemiş olan bütün mürettebatı hayrete düşürerek, ancak Suffolk kontluğunda duyulabilecek kadar akıcı ve yalın bir üslupla:

— Sağ olun! Savaş sırasında düşmanız, savaştan sonra rakibiz; tehlike karşısında ise kardeşiz, dedi.

Bu girizgâh her taraftan yükselen alkışlarla karşılandı.

— İşte size teklifim: Gemide, siz onlar için çalışırken iki gün boyunca dinlenmiş altmış dokuz esir var; her ne kadar fedakârlığınız biraz kendiniz için de olsa, fırtına sürdüğü sırada belki de onları düşünmemiş olsanız da, benden, şimdi sizin yerinize çalışma sırasının onlarda olduğunu söylememi istediler.

İngiliz tayfalar dinliyor ve henüz ne demek istediğini anlamıyorlardı.

— Onları dört saatliğine serbest bırakın; bu zaman zarfında sizin yerinize pompalama işini halledecekler; dört saat-

te gemi kurtulur, birlikte kardeşçe birer bardak cin içersiniz ve her biri, sizin hakkınızda muhafaza edecekleri hatıranın aynısını sizin de muhafaza edeceğinizden mutlu bir halde esir tutulduğu güverte arasına geri döner. Bu konuda size şerefim üzerine söz veriyorum.

İngilizler şaşkınlıktan kalakalmışlardı. Böyle bir şeyin teklif edileceği hiçbirinin aklına gelmezdi. Esilerin yaptığı, düşmanlarının, gemiyi kendilerine teslim etmesine dair bu teklifte şövalyelere yaraşır öyle bir şey vardı ki, anlamaları için bir süre gerekti.

Ama böyle bir sessizliği bekleyen yaşlı kaptan Parker, kollarını René'nin boynuna dolayarak haykırdı:

— Can dostlarım, Yüzbaşı René onlara kefil oluyor, ben de ona kefilim.

O zaman teknenin üzerinde tasvir edilmesi imkânsız bir uğultu yükseldi; ama, bu arada, ikinci kaptan kendisine alçak sesle verilen emri duymuştu ve aniden, bir ambar ağzından, böyle bir saatte ve böyle bir havada güverteye çıkarılmalarına şaşırmış on iki esirlik ilk kafile belirdi; fakat çarpışma sırasında dümdüz edilmiş gemileri *Le Redoutable*'ınki gibi dümdüz olmuş bu güvertede, kaptanlarının gülümseyerek onlara el uzattığını gördüler.

— Can dostlarım, dedi René, bu yiğit yoldaşlar iki gündür fırtınaya kafa tutuyorlar; bu fırtınanın şiddetini kestirmek için görmenize gerek kalmadı; kurtuldular, ama yorgunluktan canları çıktı. Sintinede beş kadem su var.

— Bizi pompalara verin, dedi *Le Redoutable*'ın ikinci lostromosu, üç saatte damlası kalmaz.

René ikinci lostromonun dediğini İngilizce tekrarladı; o sırada Kaptan Parker büyük bir cin fıçısı getirtmişti.

— Evet dostlarım, dedi René, İngilizlere hitap ederek, kabul ediyor musunuz peki?

Sadece bir haykırış duyuldu.

— Evet, yüzbaşı! Evet, kabul ediyoruz!

Ve birkaç gün önce acımasızca birbirlerinin kanını son damlasına kadar akıtmaya çalışan bu adamlar, yürekleri kardeşlikle titreyerek sarmaş dolaş oldular.

— Adamlarınıza gidip dinlenmelerini söyleyebilirsiniz, diye fısıldadı René kaptan Parker'a. Siz de gidin dinlenin; bana sadece nerede kıyıya çıkmak istediğinizi söyleyin; dört saat boyunca her şeyi üstleniyorum, geminin idaresini de.

— Saint-Georges Kanalı hizasında olmalıyız, rüzgâr ve çalkantı bizi küçük Cork limanına doğru götürüyor, küçük bir seren dikip herhangi bir yelken çekin ve on derece ile on iki derece boylamlar arasında yol alın. Bir bardak cin alın dostlarım, diye sürdürdü kaptan ve örnek olmak için bardağını René'ninkiyle tokuşturdu.

On dakika sonra herkes işinin başındaydı, galipler uyuyor, mağluplar çalışıyordu ve esirler kendi hapishanelerini kendileri idare ediyorlardı.

Dört saatin sonunda sintinede tek damla su kalmamıştı, İngilizler gemilerinin idaresini tekrar ele almıştı ve ertesi gün, *Samson*'dan kalanlar, ufak Cork kentine iki yüz metre mesafede demir atıyorlardı.

XCV
Kaçış

Ertesi gün, gemi her ne kadar bir tombaz gibi dümdüz de olsa, gemide Fransızları esir tutmanın mümkün olmadığı anlaşıldı.

Denize atlayıp yüzerek karaya ulaşmak çok kolaydı. Karaya çıkıldığında da, Fransızlarla İrlandalılar arasındaki yakınlıktan dolayı İrlandalılara rahatlıkla güvenebilirlerdi. Bir İrlandalı bir Fransız esiri asla ihbar etmezdi.

İki ulus arasında daimi bir pakt vardı. Dolayısıyla esirlerin kentteki hapishaneye yerleştirilmelerine karar verildi.

Geminin merdiveninden inerken bir esir René'ye yaklaştı ve kökeni hakkında kuşku duyulmayacak bir İrlanda şivesiyle:

— Beni de koğuşunuza alın, buna pişman olmazsınız, dedi.

René adama bir göz attı, samimi ve temiz bir çehresi vardı; beraberinde kimleri alacağı sorulduğunda da, üçüncü sırada o adamı saydı, diğer beş kişi için de onların karar vermesini istedi.

Her koğuş sekiz kişilikti.

René'nin herhangi bir ayrıcalık talep etme niyeti olmadı; böyle yapsa, kendini yol arkadaşlarının üzerinde bir konuma yerleştirmiş ve onlara hak etmedikleri bir güvensizliği telkin etmiş olurdu. Kendisini yanına almasını istemiş olan bu İrlandalı da, kuşkusuz sadece ona faydalı olmak için bu talepte bulunmuştu.

René Cork'tan Portsmouth'taki hapishane gemisine nakledileceğinden habersiz değildi ve bu korkunç gemilerde ne korkunç azaplar çekildiğini biliyordu. Yine de kendisine söylenenle yetindi, ötesini sorup soruşturmadı, bu açıklamaların kendiliğinden geleceğini düşünüyor ve yanılmıyordu.

Nitekim kendilerine tahsis edilen hapishanenin giriş katında, on altı kadem yüksekliğinde surlarla çevrili bir avluya bakan parmaklıklı pencereli bir odaya kapatılır kapatılmaz, İrlandalı, gece gündüz iki nöbetçinin dolaştığı avluyu teftiş ettikten sonra René'nin yanına geldi ve ona alçak sesle İngilizce şunu söyledi:

— Portsmouth hapishanelerine gitmek istemiyorsak buradan mı sıvışmamız gerekiyor? dedi.

— Evet, diye cevapladı René; bunun çaresini bulmak lazım, bende para var ve para bir işe yarayacaksa, bütün yol arkadaşlarım için harcamaya hazırım.

— Para işe yarar, dedi İrlandalı, ama ondan iyisi var.

Ve René'ye sekiz iskemle ayağının içine sokulmuş sekiz yelken iğnesi gösterdi.

— Yakalanacağımızı gördüğümde, diye ekledi İrlandalı, geleceği düşündüm ve "İnsanın cesareti ve sağlam kolları olduktan sonra sıvışamayacağı hapishane yoktur," dedim kendime; o zaman bir kutu iğneyi kenara ayırdım, sekiz iskemle ayağı kırdım ve çilingirden bir eğe aldım; işte bohçamdakiler bundan ibaret.

— Anlıyorum, dedi René, sekiz hançer, parmaklıklarımızı kesmek için de bir eğe görüyorum, ama duvarlara tırmanmak için bir ip göremiyorum.

— Paranız olduğunu söylemiştiniz. Ben İrlandalıyım, ülkemi ve vatandaşlarımı tanırım. Gemimizin hale yola koyulması ve denize açılabilmesi için en az altı haftaya ihtiyaç var; nöbetçi kulübesinin kapısını kapatıp sobanın yanında sıcacık oturmak varken hiçbir İngiliz nöbetçinin dışarıda dolaşmayacağı, o buz gibi İrlanda gecelerinden biri elbet gelecek. Vatandaşlarıma gelince, Fransız sözcüğü onlar için kurtarıcı, dost, kardeş, müttefik anlamına gelir; vatandaşlarımdan çekinecek hiçbir şey olmadığı gibi, onlardan çok şey de umabiliriz; param var diyorsunuz, illa gerekmese de , bunun faydası olur, zararı olmaz; duvarın öte yanından bize ip atacak iyi bir çocuk buluruz, bu, belki zindancı bile olabilir, yani sadece beklemek ve hazır olmak gerek. Zindancıyla biraz ilişki kurarsam bir haftada dışarı çıkarız; tabii ki bu, kurtulacağımız anlamına gelmez, ama kurtulmaya epey yaklaşmış oluruz. Şimdi bizi konuşurken gördüler, yol arkadaşlarımızın kafasında bazı kuşkular doğabilir; durumu tam olarak açıklamadan onlara biraz bilgi verin: Ama çenelerini tutsunlar, umutlarını da yitirmesinler.

René iki kelimeyle İrlandalının isteğini yerine getirdi.

O sırada kapı açıldı ve zindancı belirdi.

— Bakalım kaç kişiymişiz? dedi.

Saydı.

— Sekiz, yani sekiz döşek lazım, zira sizi saman üzerinde yatırmamız söz konusu değil; İngiliz ya da İskoçyalı olsaydınız o zaman iş değişirdi.

— Bravo Donald Baba! dedi İrlandalı.

Zindancı neye uğradığını şaşırdı; temiz bir İrlanda şivesiyle kendi adının telaffuz edildiğini işitmişti.

— Unutmamış, diye ekledi İrlandalı, Napoli ve Calabria'da emrinde hizmet ettiğim yiğit general Mac Donald'ın kırk beşinci dereceden akrabası olduğunu unutmamış.

— Vay canına, dedi zindancı, demek sen İrlandalısın?

— İrlandalıyım elbette, buraya on fersah mesafedeki Youghal'danım. Donald Baba bundan çok uzun zaman önce buraya iki oğluyla, James ve Tom'la oynamaya geldiğimi hatırlamıyor; yiğit çocuklardı. Onlara ne oldu baba?

Zindancı elinin tersiyle gözlerini sildi.

— Zorla İngiliz ordusuna alındılar: James firar etti ve kurşuna dizildi; Tom'a gelince, zavallı çocuk Abukir'de öldürüldü.

İrlandalı, René'ye bakıyor ve ona gözleriyle "Sandığımız kadar zor olmayacağını görmüşsünüzdür," diyordu.

— Alçak İngiliz pislikleri! dedi, demek intikamımızı hiç alamayacağız.

— Ah! O günler bir gelse, dedi Donald yumruğunu göstererek, tek dileğim bu.

— Katolik misiniz? diye sordu René.

Zindancı haç çıkararak cevap verdi.

René adamın yanına gitti, cebinden bir tutam altın çıkardı ve eline tutuştururken:

— Alın dostum, bununla evlatlarınızın ruhunun huzur içinde olması için bir ayin yaptırırsınız.

— Siz İngiliz'siniz, dedi zindancı, ben İngilizlerden hiçbir şey almam.

— Ben Fransız'ım, hem de iyi bir Fransız'ım yiğit dostum, bunu sana vatandaşın da söyleyecektir; eğer öbür dünyada da ayinler düzenleniyorsa, o tarafa, oradaki papazlara koro çocuğu olarak eşlik edecek yeterince İngiliz yolladım.

— Bu doğru mu? diye sordu zindancı vatandaşına.

— Kutsal Teslis kadar doğru, diye cevapladı adam.

Zindancı döndü ve René'ye elini uzattı, o da sıktı.

— Ya şimdi, dedi ona, kabul ediyor musun?

— Mademki İngiliz değilsiniz, istediğiniz her şeyi kabul ederim beyefendi.

— İş halloldu o zaman, dedi İrlandalı. Hepimiz dostuz ve iyi dostuz, birbirimize dostça davranmalıyız. İyi ekmek, iyi bira, hava soğuyunca da ateş.

— Her yemekte de et, diye ekledi René; işte, bu ilk haftamız için.

Ve zindancıya beş Louis altını verdi.

— Vay canına, dedi zindancı İrlandalıya, bu adam amiral mi yoksa?

— Hayır, diye cevapladı İrlandalı; ama zengin, Hindistan'da önemli ganimetler ele geçirmiş; bize de savaştan önce katıldı.

— Hangi savaş? diye sordu zindancı.

— Trafalgar Muharebesi, hani Nelson'ın öldürüldüğü.

— Nasıl? diye haykırdı zindancı; Nelson öldü mü?

— Evet, hem istersen onu öldüren eli de gösterebiliriz sana.

— Bugünlük bu kadarı yeterli, bundan daha sonra söz ederiz.

— Görüşürüz Donald Baba ve iyi ekmek, iyi bira, taze et.

Mahpusların zindancılarından hiçbir şikâyetleri olmadı. Hemen o akşam, Donald'ın vaatlerini yerine getirmek için nasıl seferber olduğunu görebildiler; fakat aynı akşam, hücrelerinin parmaklıklı penceresinin baktığı dar avluda iki devriyenin ayak seslerini de duydular.

Donald Baba Fransızlarla bir hafta boyunca tek kelime konuşmadı. Fakat buna karşılık, zindancı hapishaneye her girişinde, İrlandalı vatandaşıyla alçak sesle görüşüyordu.

— Her şey yolunda, diyordu İrlandalı her seferinde.

Hava gitgide soğuyordu. Bazen bora öyle şiddetli esiyordu ki, nöbetçi İngilizler fırtına boyunca nöbetçi kulübesinden çıkmıyorlardı; o zaman İrlandalı parmaklık demirlerini eğeliyordu ve penceredeki üç demirin ortada olanı şimdiden alttan kesilmişti.

Soğuk havadan korkunç ayaza geçildi.

— Bana yüz frank verin, dedi İrlandalı bir akşam René'ye.

René cebinden beş Louis altını çıkardı ve İrlandalıya verdi. O da zindancıyla ortadan kayboldu ve bir saat sonra döndü.

— Tanrı'ya dua edelim de bu akşam dondurucu bir soğuk yapsın, dedi İrlandalı, o zaman özgürlüğümüze kavuşuruz.

Akşam yemeği her zamankinden bol geldi ve herkes bir gün sonrası için cebine ekmek ve et ayırabildi. Akşam saat dokuza doğru, kontluktaki bütün sığırların boynuzlarını kökünden sökecek bir kuzey rüzgârının eşliğinde kar yağmaya başladı. Saat onda, dışarıyı dinleyen mahpuslar avluda nöbetçilerin ayak seslerini duyamıyorlardı: Belki de bunun nedeni taşları halı gibi örten kardı. Pencereyi araladılar ve temkinli bir biçimde baktılar. Avluda kimsenin olmaması, İngilizlerin devriye gezmek yerine kulübede ısınmalarından kaynaklanıyordu.

İrlandalı, hapishanenin bir köşesinden bir taş aldı ve duvarın üzerinden attı. Aynı anda, duvarın öbür tarafından atılan bir ip avluya düştü ve havada sallandı.

— Öyleyse artık sadece şu demir çubuğa son eğeyi vurmak kalıyor, dedi İrlandalı.

— Tamam, dedi René, zaman kaybetmek yararsız, işi bana bırakın.

Çubuğu iki eliyle kavradı, kendine doğru çekti ve ilk asılışta çubuğun gömülü olduğu taşı çatlattı.

— İşte benim silahım, dedi, başkasına ihtiyacım yok.

Açtıkları delikten ilk çıkan İrlandalı avluyu gözden geçirdi; hiçbir devriye yoktu, duvardaki bir kancaya bağladığı ip gerildi, bu da diğer tarafta biri tarafından tutulduğunu gösteriyordu; bir iskemle ayağına iliştirilmiş yelken iğnesini dişlerinin arasına yerleştirdi, çevik bir hamleyle duvarın tepesine çıktı ve diğer tarafta gözden kayboldu.

Ardından, René en az onun kadar çevik, usta ve becerikli bir hamleyle tırmandı, fakat diğer tarafa geldiğinde ipe asılan bir tek İrlandalıyı buldu; onları kurtaran yardımcıları ortadan kaybolmuştu.

Diğerleri de hiçbir engelle karşılaşmadan geldiler; sonuncusu aşağı indiğinde de ipi tekrar avlunun içine attılar.

İnsanın dört adım önünü görmediği o kuzey gecelerinden biriydi; İrlandalı, takip edilmediklerinden emin olduktan sonra, yön tayin etmek için bir an bekledi ve etrafı dinledi:

— İşte deniz, dedi elini doğuya doğru uzatarak, yani tam olarak deniz değil, çünkü gürültüsü yeterince işitilmiyor, Saint-George Kanalı bu; eğer peşimize takılırlarsa buradan geleceklerdir, dolayısıyla ters yönden gitmemiz lazım. Limerick'e ulaşıncaya kadar kuzeye doğru yürüyelim, buraları bilirim ve yolunuzu şaşırtmayacağınızdan hemen hemen eminim; ama yine de bir pusulamız olsaydı, ne harika olurdu.

— Al sana bir pusula, dedi René, yanından hiç ayırmadığı ve Hindistan'daki seferleri sırasında kullandığı ufak bir pusulayı cebinden çıkararak.

— İşte şimdi her şey yoluna girdi, dedi İrlandalı, haydi yola koyulalım!

Amaçları Cork'tan çıkmaktı; neyse ki Cork müstahkem bir şehir değildi, ama bir garnizonu vardı. Kaçaklar daha yüz adım atmamışlardı ki, uygun adım yürüyen bir İngiliz devriye müfrezesinin ayak seslerini duydular.

İrlandalı sessiz olmalarını söyledi, müfrezenin adımları kadar ölçülü adımlarla gerisin geri dar bir sokağa girdi ve sekiz mahpus büyük bir kapının altına yığıldılar.

Müfreze neredeyse yanlarından geçti, hepsi soluklarını tutmuştu. İngilizlerden biri mırıldandı:

— Yüzbaşı bizi nöbetçi karakolunda bırakabilirdi. Fransız bile olsa, insanın böyle bir havada kaçmayı düşünmesi için çıldırmış olması lazım.

Ayak sesleri uzaklaşarak azaldı, o zaman kaçaklar gizlendikleri yerden çıkıp müfrezenin aksi yönündeki yola girdiler; on dakika sonra Cork'un dışındaydılar ve Hamlet'in Elseneur terasında yakındığı* o acı kuzey rüzgârının suratları üzerinden geçtiğini hissettiler.

Orada, küçük kafile tekrar birkaç saniye durdu.

— Gelin, dedi İrlandalı, Blarney yolu üzerindeyiz; orada yatmak isterseniz dostlarım var, yine de bence, tamamıyla ıssız olan ve tek bir haneye bile rastlamayacağımız Mallow yolunu izlememiz daha temkinlice olur.

— Peki Mallow'da tanıdıkların var mı? diye sordu René.

— Mallow'da her birimiz için on dostum var.

— Öyleyse Mallow'a gidelim, dedi René. Yarın sabah peşimize takılmaya kalkışacaklara karşı bir gün kazanmış oluruz.

Mallow'a sabah saat altıda, yani gün doğmadan bir saat önce varmışlardı; İrlandalı dosdoğru bir eve yöneldi, kapısını çaldı ve ilk katın penceresinden sorulan "Kim o?" sorusuna cevaben:

— Farrill hâlâ burada oturuyor mu? diye sordu.

— Evet, diye cevap verildi, Farrill benim; ya sen kimsin?

— Ben Sullivan'ım.

— Bekle, bekle, kapıyı açmaya iniyorum.

Kapı açıldı, iki adam birbirine sarıldı.

Farrill yoldaşını hemen içeri almak istiyordu, ama kaçaklara duvara dizilmelerini söylemiş olan İrlandalı:

---

* Piyesin Dumas tarafından uyarlanmasında, a.g.e. I. Perde, 2. Bölüm, 1. Sahne. Horatio tek başına yakınır: "Rüzgâr sert ve kesiyor ıslığıyla yüzü." (Fr.e.n.)

— Yalnız değiliz, yanımda yoldaşlarım var, bu geceye kadar onları ağırlaman lazım, dedi.

— İster on kişi olun ister yüz, kapım açık. Farrill sizin için elinden geleni yapar. Hadi, kim olursanız olun, içeri girin.

Mahpuslar yaklaştılar:

— Beyefendi, dedi René, biz dün gece Cork Hapishanesi'nden kaçan Fransız mahpuslarız; yoldaşımız Sullivan bize sizin için kefil oldu, biz de hayatımızı güvenle size teslim ediyoruz.

Kapı açıktı; Farrill bir işaret yaptı, hepsi görünmeden içeri girdi ve kapı üzerlerine kapandı.

Sullivan içeri girerken René'yi, onları ağırlaması karşılığında Farrill'e kesinlikle para vermemesi hususunda uyardı; bu tür bir öneri onu derinden incitirdi.

Altı buçuk fersah yürümüşlerdi; yorgunluklarını atmak için günü uyumak ve yemek yemekle geçirdiler.

Farrill zengin bir adam gibi görünmüyordu, bununla birlikte onları İrlandalının söylediği gibi muhteşem ve zengin bir sofrada ağırlamasa da, içtenlikle karşıladı ve rahat etmeleri için elinden geleni yaptı.

Unu ve birkaç şişe iyi birası vardı; bu vesileyle içildi. Akşam saat yedi olur olmaz kaçaklar yola koyuldular. O gece Bruree'ye kadar yürümeleri, yani yedi fersah katetmeleri gerekiyordu. Kaçakların ikisinin pabuçları kötü durumdaydı, ama Farrill önce eski ayakkabılarını onların ayağında denedikten sonra, en azından bu açıdan yürüyüşü engelleyecek bir aksilik çıkmaması için, onlara iki çift yeni pabuç satın almıştı.

Sabah saat beşe doğru Bruree'ye vardılar.

Sullivan köyün bulunduğu ufak Maigue Nehri'nin sağ yakasından gitmelerine dikkat etmişti. Orada konukseverliği Farrill'i aratmayan bir tanıdığı vardı; her şey hemen hemen aynı şekilde yaşandı; kaçaklar yediler, içtiler, dilekleri kadar uyudular ve o gece Askeaton'a gitmek için yola koyuldular: Ancak, bu defa, izlemeleri gereken dünkünden daha zor bir karayolu olduğu için Sullivan'ın dostu onlara

kılavuzluk etmek istemişti; bu arada, Sullivan da Askeaton kentinde tanıdığı olmadığını itiraf etmek zorunda kalmıştı.

Dolayısıyla hem kendisi hem yoldaşları adına minnettar kalarak dostunun teklifini kabul etmişti. Onun rehberliğinde Askeaton'a vardılar.

Sihirli bir etki yaratan "Bunlar Fransızlar!" sözünü işitince eller uzanıyor ve kapılar açılıyordu; İrlanda gibi yoksul bir ülkede bu fazladan masraf epey külfet çıkarsa da ev kadınlarının bile yüzü gülüyordu.

Bu sefer kaçakların kılavuzu onları eniştesinin evine götürmüştü.

Ertesi günün güzergâhını içerse de, durumun açıklanması uzun sürmedi. René bir tekne satın almayı ve gerekli yiyecekleri yükledikten sonra bu tekneyle rahat rahat Fransa'ya dönmelerini teklif etmişti; fakat Sullivan kafasını iki yana salladı, sürekli İngilizlerle ilişkide olan deniz limanlarının ahalisini iç bölgelerin ahalisi kadar güvenilir bulmuyordu. Dolayısıyla baskın yaparak bir tekneyi ele geçirmeleri ve ne halde olursa olsun bu tekneyi kullanmaları görüşündeydi; şayet gerekirse, erzak temini için başka bir yerde konaklarlardı; zaten her tarafta kaçakların peşinde koşuşturan İngiliz askerleri görülmüştü ve Cork Hapishanesi'nden sekiz Fransız mahpusun kaçtığı bütün kıyı boyunca duyulmuştu.

Dolayısıyla o gece dört fersah yol almakla yetinip Loghill'de yattılar; orada, Shannon Nehri'ne demir atmış tekneler hakkında bilgi aldılar.

Foynes'da bir şalopa vardı, fakat dar geçidin fazla içindeydi; kılavuzları onlara, bunun yerine, Tarbert'le karşısındaki küçük ada arasında demirli olan şalopa gibi, direkli bir gemiyi ele geçirmelerini tavsiye etti.

Harekâtın gece üçle dört arasında yapılması kararlaştırıldı. Nitekim saat yediye doğru, kıyıya İrlandalı kaygısızlığıyla bağlanmış bir filikayı çözdüler, içine atladılar, onu şalopaya palamarla bağladılar ve teknenin içine atladılar. İçindeki

üç adam ve bir kadın, sekiz adamın baskınına uğradıklarını görünce bağırmaya başladılar.

Ama Sullivan onlara kusursuz bir İrlanda diliyle, susmazlarsa yoldaşlarının ve kendisinin onları susturmak zorunda kalacaklarını anlattı; aynı zamanda yelken iğnelerini de gösterdiğinden, zavallılar boyun eğdi.

Bir anda demir alındı, yelken açıldı ve rüzgâr kuzeyden estiğinden, şalopa Atlas Okyanusu'na, yüksek bordalı bir gemi gibi azametle girdi.

Denizde bir fersah gittikten sonra dört İrlandalıyı şalopaya yanaştıkları filikaya indirdiler; René onlara yirmi Louis altını verdi ve Fransa'ya sağ salim vardıkları takdirde ,Dublin'deki bir banker aracılığıyla, onlara gemilerinin en az iki misli değerinde bir poliçe göndereceğine söz verdi.

Bu kendi halinde insanlar söylediklerine pek inanmadılar; ama az önce aldıkları yirmi Louis altınını da vermeye mecbur olmadığından, bir gün poliçenin gelmesini de ümit ederek akıntı sayesinde epey neşeli bir halde Shannon Nehri'ne doğru yola koyuldular; ilk başta demir attıkları yere döndüklerinde de, başlarına gelenin gerçek mi rüya mı olduğundan hâlâ pek emin değillerdi.

XCVI
Denizde

Şalopanın idaresini aldıktan sonra kaçakların ilk işi, ellerinde ne kadar erzak olduğunu görmek için gemiyi kolaçan etmek oldu. Turba* yüklü gemide ancak yüz patates, sekiz lahana, iki çömlek tereyağı ve on on iki şişe tatlı su, berbat bir pusula, yırtık pırtık geniş bir yelken, çok kötü durumda bir flok ve ondan da kötü durumda bir trinketa yelkeni bulunuyordu.

* Bataklık kömürü. (ç.n.)

Çok tasarruflu davransalar bile ancak beş altı günlük yiyecekleri vardı; teknede ekmek yoktu; muhtemelen evlerinde de yoktu, geminin eski sahiplerinin durumu buydu; genel olarak, o zaman olduğu gibi bugün de, İrlanda'nın durumu böyledir.

— Durumu gözden geçirelim, dedi René; sanırım hemen öğünleri düzenlememiz akıllıca olur: Dün akşam iyi yedik, bu sabah iyi yedik, bu akşamdan önce bir şey yemeye ihtiyacımız yok.

— Hım... hım! diye birkaç ses çıktı.

— Hadi canım, dedi René; makul davranalım ve bir şeyde anlaşalım: Akşam saat sekizden önce kimsenin karnı acıkmayacak.

— Anlaşıldı, dedi İrlandalı, akşam sekizden önce kimse acıkmayacak; acıkanlar da ya karınlarını ovuşturacak ya da uyuyacaklar; akşam yemeklerini de uyurken rüyalarında yerler.

— Bırr! dedi tayfaların biri; en acilen yapılması gereken şeyin hemen bir ateş yakmak olduğunu düşünmüyor musunuz?

— Ah! En azından turba eksikliği çekmeyeceğiz, dedi Sullivan; güneş ortadan kayboldu, tekrar kendini göstermekte acele eder gibi de görünmüyor; kar yağmaya devam ediyor, içinde biriktirecek bir muşambamız varsa, bu sayede suyumuz olacak; ama bu arada ellerimizin uçlarını ısıtacak bir ateş yakın.

Bir mangal yaktılar ve sabahtan akşama, akşamdan sabaha ateşini beslediler.

İngiltere kıyıları ve Manş Denizi'nde ocak ve şubat aylarında gecelerin soğuğu dayanılmaz olur; üstelik sadece soğuk değil, denizde seyir için önünü net bir şekilde görmek de ayrı meseledir. Bir pusula bulunmuştu, ama eskiydi, paslıydı ve mürettebatı fazlasıyla yanıltıyordu: Katettikleri yolu ölçmek için bir paraketa misinası aramaları

boşunaydı; hangi rüzgâr doğrultusunda yol aldıklarını ya da almaları gerektiğini saptayacak hiçbir araçları yoktu; pusula kutusunu aydınlatacak şamdan da yoktu, yağ da; sadece, önce güneye sonra doğuya doğru gitmeleri gerektiğini biliyorlardı, fakat bunun için ellerinde sadece René'nin küçük cep pusulası vardı; bunu görebilmek için de, ilk başta o kadar burun kıvırdıkları o turbanın ateşi dışında bir olanakları yoktu.

René en donanımlı ve cesaretine en çok güvenilen kişi olarak oybirliğiyle kaptan seçildi.

Deniz kötü, rüzgâr kuvvetli ve değişken, şalopanın yelkenleri de yırtık pırtıktı; gemide bulacakları bütün bez parçalarının bir araya getirilmesini emretti. Sullivan bir sandık buldu, bu sandıkta da epey iyi durumda birkaç bez parçasıyla bir şamdan buldu; büyük bir yelken yapmaya uğraşan tayfalara da bu şamdan ışık verdi.

Saat sekizde herkes iki patatesini, iki lahana yaprağını, bir parça tereyağını ve bir bardak suyunu almıştı.

Bez yetmedi, trinketa yelkenini feda edip onunla anayelkenin parçalarının dikilmesine karar verildi; bu onarım işlemi onlara beş gün kaybettirdi. Anayelken dikildiğinde daha hızlı ve daha emin bir biçimde yol almaya başladılar.

Şamdanın yerine turbanın çömleğinde beslemeyi ihmal etmedikleri meşe köseğileri konmuştu. Gidilen rotadan hemen hemen emindiler; René'nin pusulası, yapılabilecek hataların önüne geçebilirdi. Kaçaklar yiyecek hususunda bu kadar tutumlu olmalarına rağmen, dördüncü gün, dağıtım ilk günlerdeki gibi sürdürüldüğü takdirde, iki ya da en fazla üç günlük yiyecekleri kaldığı fark edildi. Suyu ellerinden geldiğince idare etmişler, fakat lahanaları pişirmek için de kullanmak zorunda kalmışlardı. Patateslere gelince, onları da turbanın içinde pişiriyorlardı.

Beşinci gün ufukta bir gemi görüldü. René yol arkadaşlarını etrafına topladı ve parmağıyla gemiyi gösterdi.

— Ya İngiliz ya da müttefik bir ülkeden, dedi; eğer İngiliz ise bordalayıp ele geçiririz; eğer dost bir ülkedense, yardımını isteriz, bize destek olur ve yolumuza devam ederiz. Şalopamız *Le Revenant*'la ele geçirdiğimiz *Le Standard*'ın dört yüz elli adamı, bizimse sadece yüz yirmi adamımız vardı; onun kırk sekiz topu, bizimse on altı topumuz vardı; hem karnımız da aç değildi. Dümeni rüzgâra kır İrlandalı, üzerine gidelim.

Herkes sivri uçlu hançerini, René de demir çubuğunu aldı; fakat dost veya düşman gemi, şalopanın önünden kaçmaya başladı, onlar da yakalayamayacaklarını anlayınca vazgeçtiler.

— Birinin bana verecek bir damla suyu yok mu? dedi bir tayfa, içler acısı bir sesle.

— Al işte, dedi René, yiğit çocuk.

— Ya siz ne yapacaksınız? diye sordu tayfa.

— Ben mi? dedi René melekleri bile imrendirecek bir gülümsemeyle ben susamadım ki.

Ve su hakkını tayfaya verdi.

Böylece akşamı ettiler, dağıtılan son yemek bir patates, bir lahana yaprağı ve yarım bardak sudan ibaretti.

Başlarına bir felaket gelen mürettebatların çektikleri en acımasız ıstırabın susuzluk olduğu uzun zamandır bilinir: Susuzluk, insanı en iyi dostuna karşı bile acımasız kılar.

Ertesi gün, susuzluk ihtiyacı kaçaklarımızın her birini hiddetten kudurtmuştu; her biri elinden geldiğince kendi haline çekilmiş, yüzler solgunlaşmıştı. Aniden bir çığlık işitildi ve tayfaların biri, kendini kaybederek denize atladı.

— Serenleri kullanarak durun ve ona ip atın, diye bağırdı René.

Ve tayfanın ardından denize atladı.

İki saniye sonra, adamı kolundan tutmuştu ve ona karşı mücadele vererek yüzeye çıkıyordu. Bir ip yakaladı, adamın vücuduna doladı ve bir düğüm yaptı.

— Çekin onu, dedi.

Tayfa gemiye çekildi.

— Şimdi benim sıram, dedi.

Hemen üç dört ip atıldı, birini kavradı ve bir anda şalopaya çıktı.

Bu kadar kırılgan ve hassas bir yapısı olmasına karşın, ne açlığın ne susuzluğun etkisini hisseder görünen bir tek o kalmıştı.

— Ah! dedi İrlandalı, bari biraz emecek kurşunum olsaydı.

— Aynı işi altın da görür mü sence? diye sordu René.

— Hiçbir fikrim yok, dedi İrlandalı, benim altından ziyade hep kurşunum olmuştur.

— Madem öyle, al o zaman, şu parayı ağzına koy.

İrlandalı baktı: Üzerinde XVI. Louis'nin portresi bulunan bir yirmi dört franklıktı.

Diğer altı tayfa da ağızlarını açmış ve ellerini uzatmışlardı.

— Ah! Ne güzel, serin serin, dedi İrlandalı.

— Duyuyorsunuz ya Mösyö René, dedi diğerleri, nefes nefese.

— Alın, dedi René, her birine bir Louis altını vererek, deneyin bakalım.

— Ya siz? dediler.

— Benim susuzluğum o kadar da dayanılmaz değil, bunu son çare olarak saklayacağım.

Nitekim tayfaların genellikle bir parça kurşunla sağladıkları bu tuhaf serinleme yöntemi için altın para da işe yaramıştı. Bütün gün yakınıp sızlandılar, ama aynı zamanda da Louis altınlarını emdiler ve çiğnediler.

Ertesi gün tan vakti güney yönünde havanın açtığı görüldü. Geceyi dümende geçirmiş olan René dimdik ayağa kalktı ve aniden haykırdı:

— Kara göründü!

Bu haber sihirli bir etki yarattı; hemen o anda diğer yedi adam ayağa kalktılar.

— Dümeni sancağa kırın, diye bağırdı tayfaların biri, Guernesey bu. İngilizler Fransız adalarında kol geziyorlardır, dümeni sancağa kırın.

Bir dümen hamlesiyle gemi adadan uzaklaştırıldı ve yönü Tréguier Burnu'na çevrildi.

— Kara! diye ikinci bir kez bağırdı René.

— Ah! Nihayet, dedi bir tayfa; görüyorum, Tréguier Burnu bu, çekinmemize gerek kalmadı, mümkün mertebe kıyıya yakın gidelim; iki saat içinde Saint-Malo'da oluruz.

Nitekim, dümendeki yerine geçmiş olan İrlandalı kendisine söylenen manevrayı uyguladı ve bir saat sonra, günümüzde Chateaubriand'ın mezarı bulunan Grand-Bé kayasını sağda bırakıp pupa yelken Saint-Malo limanına giriyorlardı.

Şalopa İngiliz yapımı olduğundan yabancı gibi teşhis edilmişti; fakat içindekilerin giysileri görülünce gerçek anlaşıldı: Bunlar İngiltere hapishane gemilerinden ya da zindanlarından kaçan tayfalardı.

Dalgakıranda, bir savaş şalopasıyla kimliklerini tespit etmeye gelmiş olan donanma komutan muavini tarafından durduruldular.

Tetkik uzun sürmedi, kaçışlarının tüm ayrıntılarını anlatma işini René üstlendi, o sırada donanma kâtibi de zabıt tutuyordu.

René, tutulan zabtı yazma bilen dört tayfasıyla birlikte imzaladıktan sonra, limanda Mauritius'tan dönen *Le Coureur de New York* adında ve Kaptan François'nın idaresinde bir Amerikan gemisi olup olmadığını sordu.

Tersanenin yakınında demir atmış ve geleli sadece on ya da on bir gün olmuştu.

René, kendisini geçici olarak, Surcouf'un onbaşısı olarak kaydettirmiş olsa da, geminin kendine ait olduğunu beyan etti ve gemiye çıkmasına izin verilip verilmeyeceğini sordu.

Kimliği teşhis edildiği için istediği yere gitmekte serbest olduğunu söylediler.

Fakat zabıt tutulduğu sırada, zavallı kaçakların hallerini gören ve birkaçının "Açlıktan ölüyorum, susuzluktan ölüyorum!" diyerek kendini kaybettiğine tanık olan donanma komutan muavini, sekiz kâse et suyu ve bir şişe iyi şarap getirtmiş, sonra da donanma hekimini çağırtmıştı.

Hekim, zavallı kaçakların dört gözle bekledileri yiyeceklerle aynı anda geldi; uzun zamandır yemek yemediklerinden yiyeceklerin çok tedbirli bir biçimde dağıtılması gerekiyordu.

Hekim et suyunu içine ekmek doğramadan kaşık kaşık, şarabı da ufak kadehlerle içmelerini istedi.

René, on beş dakika sonra, her biri Louis altınını geri vermek isteyen adamlarına, paranın, daha fazlasını bulana kadar kendilerine ait olduğunu söylüyordu.

O zaman, yol arkadaşlarıyla birlikte geldikleri şalopanın zavallı İrlandalılardan zorla alındığını beyan eden René, sahiplerine parasını ödemek istediği için geminin değerinin saptanmasını talep etti.

Geminin içindeki bir dolapta bulduğu sağlık belgesinden sahibinin adresini öğrendiği için işler daha da kolaylaşıyordu.

Dolayısıyla şalopa dış limanda kaldı, o sırada da güçleri yerine gelmiş olan René ve yoldaşları bir kayığa atlıyorlardı.

— Haydi küreğe evlatlarım, hem de çarçabuk! dedi René. Dosdoğru *Le Coureur de New York*'a çekin; kürekçilere iki Louis altını var.

— Şuraya bakın, dedi onu tanıyan biri, Mösyö Surcouf'un *Le Revenant*'ındaki bütün arkadaşlarımın borçlarını ödeyen Mösyö René bu. Mösyö René için hurra!

Diğer kürekçiler, coşkuları sayesinde ücretlerini iki misline çıkarmayı ümit ederek var güçleriyle "Hurra!" diye bağırmaya başladılar.

Bu çığlıklar üzerine, *Le Coureur de New York*'un mürettebatı güverteye fırladı ve René kıç güvertede, elinde dürbünüyle kendisini tanımaya çalışan dostu François'yı gördü.

Daha o "Arkadaşlar, kaptan geliyor; Mösyö René, hurra!" diye yeni bağırmıştı ki, gemi bir saniyede bayraklarla

donandı ve liman komutanının izni beklenmeden sekiz pare top atışı işitildi.

Ardından tayfalar şapkalarını sallayıp "Mösyö René, hurra!" diye bağırarak çarmıklara atıldılar.

François merdivenin son basamağında kollarını açmış kaptanını bekliyor ve ona bir saniye daha erken sarılabilmek için denize atlamaya hazır görünüyordu.

René'nin gemide nasıl bir tezahüratla karşılandığı tahmin edilebilir. Kürekçilere bekledikleri bahşişi verdi, o sırada da yedi yol arkadaşı *Le Coureur de New York* mürettebatına, nasıl kaçtıklarını, René'nin onların susuzluğunu gidermek için kendisinin nasıl susuz kaldığını, herkesi nasıl cesaretlendirdiğini, nihayet daha iyi bir iş bulana kadar onları yanında kalmaya nasıl davet ettiğini anlatıyorlardı.

Sonra, René'ye yaklaşan herkesin şenliğe katılması gerekirmiş gibi, birkaç tayfa yanına gelip onu gemiye getirmiş olan kürekçilerle tayınlarını paylaşma izni istediler.

— Çocuklar, dedi René, sizinle paylaşacakları tayınınız değil, benim akşam yemeğim. Dönüş günüm bir bayram günüdür ve İngiltere hapishanelerinden döndüğüm gün her tayfa benim gemimde subaydır.

O zaman, firar ettikleri yol arkadaşlarına serinletici içkiler dağıttırdıktan sonra aşçıyı çağırttı ve akşam yemeğinin mönüsünü bizzat belirlemek istedi.

O gün Saint-Malo'daki her şeyin en iyisi ve en güzeli *Le Coureur de New York*'un mürettebatı ve kaptanı içindi.

XCVII
Mösyö Fouché'nin Öğütleri

René bu limana 11 Ocak 1806'da, Napoli Krallığı'nın istila edilmesiyle ve Masséna'nın Spoleto'ya girişiyle aynı günde gelmişti.

Bahtsız Villeneuve'ün Trafalgar Muharebesi'ni kaybettiği gün, İmparator Ren Nehri'ni aşmış, Donauwerth Köprüsü'nün ve Tuna'nın geçilmesiyle seferi başlatmıştı.

Sonra, Ulm önüne geldiği ve bu şehri almak için hazırlıklara başladığı sırada, Mareşal Soult, Memmingen'i almıştı; Mareşal Ney de ilk düklük unvanını aldığı Elchingen Muharebesi'ni kazanıyordu.

Ulm teslim olmuştu. Mack ile garnizon birliğinin otuz bin askeri imparatorun önünden geçmiş ve silahlarını ayaklarının önüne koymuştu; sonra, en önde imparatorluk muhafız kıtası ve her biri düşmandan alınmış bir bayrak taşıyan seksen başhumbaracıyla Augsbourg'a girmişti. Sonunda Viyana'ya girmiş, Austerlitz Muharebesi'ni kazanmış, Avusturya imparatoruyla bir mütareke imzalamış ve İmparator Napoléon'un İmparator Aleksandr'a gönderdiği barış mektubunu taşıyan Junot, mektubu Çar'a ulaştırmadan önce Ruslar Avusturya eyaletlerinden kaçmıştı.

12 ve 29 Aralık tarihleri arasında Napoléon Schönbrunn Şatosu'nda kalmış ve Napoli hanedanının artık hüküm sürmediğini, 27'sinde oradan ilan etmişti.

1 Ocak 1806'da cumhuriyet takvimini ortadan kaldırmıştı. Bazı tarihleri unutturmak için miydi bu? Öyleyse, bunu pek başaramadı; bu tarihler unutulmadı, eski takvimde Gregoryen rakamlarını da almadı.

Sadece iki tarih Offenburg ve *18 Brumaire* için söylenmeye devam edildi.

Bütün bu haberler Fransa'ya ulaşmış ve Trafalgar bozgununu arka plana düşüren bir coşkuya sebep olmuştu. Zaten Napoléon, zaferlerinin orta yerinde içini cız ettiren bu bozgunun, bir zaferden ziyade, fırtınaya bağlı bir kaza gibi aktarılmasını buyurmuştu.

Trafalgar'dan ise, aksine, gazeteler sadece kendilerine izin verildiği ölçüde bahsetmişlerdi ve belki de René bu savaştan canlı dönen ilk Fransız'dı. Bu yüzden, döndüğü gü-

nün ertesi, donanma valiliğinden kaptan unvanıyla kendisine yöneltilen görüşme davetini aldı.

Valinin arzusunu yerine getirmek için acele etti.

Vali doğal olarak Trafalgar felaketi üzerine kesin haberler almayı arzu etmekteydi.

René bizzat imparatordan gelen emirle bu felaket üzerindeki sessizliğin korunmasının buyurulduğunu henüz bilmiyordu.

Vali soru sormadan önce onu uyardı, fakat bu olay hakkındaki tüm gerçeği öğrenmeyi ne kadar arzuladığını da ona iyice belli etti.

René, kendisine hiçbir özel bilgi iletilmemesinden dolayı, ona gözleriyle gördüğü her şeyi anlattı.

Buna karşılık olarak vali de ona, Londra'da sekiz ila on gün mahpus kalan Kaptan Lucas'nın, *Le Redoutable*'ın adını ilelebet unutulmayacak biçimde üne kavuşturmasını sağlayan o muhteşem cesaretini yüceltmek isteyen hükûmetin bir kararnamesiyle özgürlüğüne kavuştuğu haberini verdi.

Nelson'ı öldüren mermi *Le Redoutable* gemisinden atıldığından ve hükûmet Lucas'yı alçakça bir intikam duygusunu tatmin etmek için mahpus tuttuğunun söylenmesini istemediğinden böyle bir kararname çıkarılmıştı.

Dolayısıyla Lucas bir gün önce Paris'e varmıştı; gelişi de donanma valiliğine telgrafla bildirilmişti.

René'nin talebi üzerine vali, Lucas'nın adresini öğreneceğine ve bu adresi genç denizciye ulaştıracağına söz verdi.

Sonra ondan öğrenecek bir şey kalmadığından, hürmetle ona yol verdi.

René, Saint-Malo'daki tutumundan sonra efsanevi bir şahsiyet haline gelmişti; fakat Saint-Malolular onun ve yol arkadaşlarının kaçırdıkları şalopaya bin yüz frank değer biçildiğini, René'nin en büyük bankerden Dublin'deki O'Brien ve Ortakları adına iki bin beş yüz franklık bir poliçe aldığını ve bu poliçeyi şalopanın sahibi olan Patrick adındaki zavallı

bir gemiciye gönderdiğini öğrendiklerinde hayranlıkları sınır tanımadı.

Zavallı aile, Patrick'in tek yapacağı işin Dublin'e gidip şalopasına biçilen değerin iki mislini ödemekle yükümlü O'Brien ve Ortakları'nı bulmak olduğunu bildiren kâğıdı aldığında büyük bir şaşkınlığa kapılmış olmalıydı.

Bu arada, René de François'ya Saint-Malo'ya dönüşünü ve Finistère Burnu açıklarında bir İngiliz briki tarafından kovalandığında, ancak yolunu değiştirip rotasını Amerika'ya çevirerek nasıl kurtulduğunu bütün ayrıntılarıyla anlattırmıştı.

Saint-Malo'ya dönüşünü geciktiren de bu olmuştu.

Bu kovalamaca sırasında, *Le Coureur de New York*, saatte on bir ila on iki mil yaparak adını hak ettiğini ispatlamıştı.*

François René'ye, eğer yakalanma bahtsızlığına uğramış olsa, kafasına kurşun sıkmaya karar verdiğini söyledi. René bu söylediğine derhal inanacak kadar tanıyordu onu.

François'nın bu itirafından sonra, René'nin gemideki her şeyi yerli yerinde, cüzdanını yazı masasının çekmecesinde, vasiyetnamesini cüzdanında, değerli taşlarını da küçük kesede bulduğunu söylemeye gerek yok.

François, René'nin bıraktığı parayla mürettebatın ödemesini yapmıştı ve en titiz denetçi bile hesaplarında çeyrek kuruşluk noksan bulamazdı.

René, François'dan, ne yapacağına karar verinceye kadar yardımcılığına devam etmesini ve geminin onun ismine kayıtlı kalmasını rica etti.

Bu sırada René, donanma valisinden Lucas'nın Paris'e döndüğünü, imparatorun da yakında başkente döneceğini öğrenmişti. Bu iki gerekçe onun da bir an önce Paris'e gitmesini gerektiriyordu.

Donanma valisinden sonra ikinci ziyaretini Madam Surcouf'a yaptığını ve ona kocasının en iyi haberlerini iletti-ğini söylemek yararsız olur.

---

* Coureur: Koşucu. (ç.n.)

René'nin şalopasında tekrar kavuştuğu şeyler arasında, çok şık bir gardırop vardı; ihtiyacı olan şeyleri toparladı ve posta arabasında dikkat çekmek istemediği için bir yolcu arabasına bindi.

Paris'e gelince Richelieu Sokağı'ndaki Mirabeau Oteli'ne yerleşti. Otel o devirde daha Paix Sokağı'na taşınmamıştı. Otele yerleşip adı kayıt defterine işlenir işlenmez, Fouché'nin sekreteri ziyaretine geldi ve en ivedi biçimde zaptiye nazırlığına uğramasını rica etti.

René'nin o gün gitmesini engelleyecek bir işi yoktu, üstelik Fouché'nin onun için neler tasarladığını bir an önce öğrenmeyi çok istiyordu.

Sekreterden biraz beklemesini rica etti, çabucak üstünü başını düzeltti ve onunla arabaya bindi.

Daha ismi söylenir söylenmez nazırın çalışma odasının kapısı açıldı ve sekreter:

— Sayın Nazır Mösyö René'yi bekliyorlar, diyerek çıktı.

René nazırı bekletmek istemedi, hemen içeri girdi.

Fouché her zamanki alaycı yüz ifadesiyle bekliyordu, ama yine de somurtmaktan ziyade güler yüzlüydü.

— *Le Coureur de New York*'un sayın kaptanı döndüler demek?

— Sayın Nazırın bana atfettiği unvan, ufak işlerimden haberdar olduğunu belli ediyor.

— Benim işim bu, dedi Fouché, işlerinizi yürütme tarzınızdan dolayı da iltifat ederim. Size verdiğim öğütten memnun musunuz?

— Kuşkusuz; ancak Sayın Nazır kadar öngörülü bir kişi iyi öğütler verebilir.

— Sadece iyi öğütlerde bulunmak yetmez sevgili Mösyö René, bu öğütlere uymak da gerekir. Ve sizi bu açıdan ancak kutlayabilirim. İşte Mösyö Surcouf'un bahriye nazırlığına yazdığı ve *Le Standard*'ın ele geçirildiği çarpışmayı anlattığı mektubun kopyası. Burada bahsedilen tayfa René öyle bir

tutum sergilemiş ki, onu birinci sınıf subay adayı olarak adlandırmakta tereddüt etmiyor; Mösyö René dikkatimi çektiği için meslektaşım Mösyö Decrès'ten mektubun kopyasını istedim. Bu ikinci mektup da, yine aynı nazırlığa gelmiş ve Surcouf'un Mauritius'a ulaştığını ve René adında bir subay adayına kendi satın aldığı Amerikan bandıralı bir gemiyle iki kuzinini ve amcası Sainte-Hermine vikontunun naaşını Birmanya'ya götürme iznini verdiğini bildiriyor. Şu üçüncü mektup da, her çeşit ürkütücü canavarlara karşı harikulade bir yiğitlik gösterdikten sonra Mauritius'a döndüğünü haber veriyor; Nemea aslanı kadar iri kaplanlardan ve Python* kadar uzun yılanlardan söz edildiğine dikkatinizi çekerim. Subay adayı René, Birmanya'dan dönerken de, Surcouf'un iki İngiliz gemisiyle çatışmasının tam ortasına denk gelir, gemilerin birini ele geçirir, böylelikle de Surcouf'a diğerini bırakır; kendisini tanıyan herkesin şüphe etmeyeceği gibi Surcouf da diğer geminin işini görür. Ardından, ganimetten kendine düşen payın bir kısmını adanın yoksullarına, bir kısmını da denizcilerine bırakır ve İmparator'un, İngilizlerin büyük bir deniz savaşıyla durdurulması hakkındaki emrini bildiğinden, bu savaşta hazır bulunmak için izin ister; Mauritius Adası'nın valisi General Decaen'ın mektuplarını ve komutanı Surcouf'un izin belgesini yanına alarak ufak gemisi *Le Coureur de New York*'a biner ve Trafalgar Muharebesi'nden üç gün önce Cadiz Körfezi'ne gelir. Derhâl *Le Redoutable* gemisine çıkar ve Kaptan Lucas'dan üçüncü kaptan rütbesini alır.

Savaş başlar, üç geminin saldırısına uğrayan Kaptan Lucas hırsını *Victory*'den çıkarır, tek bordada yüz seksen asker getiren *Le Téméraire* yetişmese, az kalsın İngiliz amiral gemisini ele geçirecektir. O sırada Nelson, *Le Redoutable*'ın kıçdirek çanaklığından atılan bir mermiyle can verir. Büyük bir kendinden eminlikle belirtildiğine göre bu mermi, gemi-

* Parnassos'un eteğinde Apollon tarafından öldürülen efsanevi yılan. (ç.n.)

de sabit bir görevi olmadığı için istediği yerde savaşmasına izin verilmiş olan ve bu nedenle gabyacıların en tehlikeli mevziine geçen René adındaki üçüncü kaptanın silahından çıkmıştır...

Aniden durup genç adama gözünü dikerek:

— Nelson'ı üçüncü kaptan René'nin öldürdüğü doğru mu, mösyö? diye sordu.

— Bunu kesin olarak iddia edemem, Sayın Nazır, diye cevapladı René; yalnız, kıçdirek çanaklığında elinde tüfek olan tek kişi bendim; Nelson'ı mavi giyisisi, haçları ve general apoletlerinden tanıdım, üzerine ateş ettim, fakat aynı zamanda anadireğin çanaklıklarından ve mizananın çanaklığından da ateş ediliyordu. Dolayısıyla Fransa'yı bu amansız düşmanından kurtaran kişinin ben olduğumu kesinlikle söyleyecek durumda değilim.

— Ben de kesinlikle söyleyemem, dedi Fouché, ama bana söyleneni ya da yazılanı, yetkisi olan herkese tekrarlarım ve tekrarlayacağım.

— Sayın Nazır serüven dolu yolculuğumun başını bildiği gibi, sonunu da mı biliyor yoksa?

— Evet. Esir düşerek Cebelitarık'a, oradan da Kaptan Parker'ın *Samson* gemisiyle İngiltere'ye götürüldünüz; geminin yakalandığı korkunç fırtına sırasında adamlarınızla pompaların başına geçerek batması kaçınılmaz olan tekneyi kurtardınız; sonra Cork Hapishanesi'nden yedi yoldaşınızla kaçtınız ve Shannon Nehri'nde bir şalopayı ele geçirdiniz; sonra bu şalopayla Saint-Malo'ya döndünüz; o zaman geminin sahibine bir tazminat ödemek gerektiğini düşündünüz ve ona Dublin'deki O'Brien Şirketi üzerinden iki bin beş yüz franklık bir poliçe gönderdiniz .

— Her şeyden tamamıyla haberdar olduğunuzu söylemeliyim monsenyör, dedi René.

— Anlıyorsunuz ya beyefendi: Tarafsız bir bandırayla kendi hesabına deniz yolculuğu yapmak için kendi parasıyla

bir Amerikan şalopası alıp kendi ganimet payını yoksullarla ve tayfalarıyla paylaşan; Trafalgar'da ümitsiz bir savaşa katılmak için iki bin fersah yol kateden; esir düştüğünde bir haftada hapisten kaçan; Fransa'ya döndüğünde de zavallı bir gemicinin bütün serveti olan teknesini elinden aldığını hatırlayıp bin yüz frank değer biçilen tekne için, *ödünç aldığı* tekne sahibine iki bin beş yüz frank gönderen tayfalara pek sık rastlanmıyor. Borçlarınızı, en başta da bana olan borcunuzu fazlasıyla ödüyorsunuz mösyö. Şimdi, mademki son öğütlerim bu kadar işe yaramış, size şimdi vereceğim öğüdü de hafızanızın bir köşesine iliştirir misiniz?

— Buyurun monsenyör, buyurun.

— Adınız Mösyö René, imparatora bu isimle takdim edileceksiniz; ona vereceğim raporda Sainte-Hermine kontundan hiç söz edilmeyeceğini unutmayın. İmparatorun tayfa René ile bir hesabı olmadığından yükselmenize yardım edecektir; oysa tayfa René'yle Sainte-Hermine kontu arasında en ufak bir yakınlık sezerse, kaşları çatılacaktır; muhtemelen, yarattığınız harikalar boşa gidecek ve her şeye yeniden başlamak gerekecektir. İşte sizi bunun için hemen çağırttım; imparator muhtemelen ayın yirmi altısında burada olacak. Donanma konukevinde Kaptan Lucas'yı ziyaret edin, imparator gelir gelmez onu kabul edecek; Lucas size majestelerinin huzuruna çıkmayı önerirse, kabul edin. Sizi ondan daha iyi takdim edebilecek kimse yoktur; verdiğim öğüdü dinleyip, Sainte-Hermine kontunun lafını etmezseniz, askerî kariyerinizin çok iyi gideceğinden ve üçüncü kaptan René'nin bahtının açık olacağından kuşkum yok.

René, Fouché'nin kendisine neden bu kadar yakın davrandığını anlayamadı, zaptiye nazırından izin istedi. Fouché, bu soruyu kendine sormuş olsa, ancak şu cevabı verebilirdi: "Hiçbir sebebi yok; fakat öyle sempatik görünümlü insanlar vardır ki, sadece mevcudiyetleriyle bile en kötü niyetlilerin üstesinden gelirler."

René derhâl donanma konukevine gitti, yarası tamamen iyileşmiş ve İngilizlerin kendisine karşı sergilediği tutumdan çok hoşnut kalmış kaptan Lucas'yı ziyaret etti.

— Bir sefer daha düzenlersek, benimle gelin sevgili René, dedi genç adama; Nelson'a gönderdiğiniz merminin bir eşini de Amiral Collingwood'a göndermeye çalışın.

Kaptan Lucas, Napoléon'un Paris'e ne zaman döneceğini bilmiyordu; René'den ayın yirmi beşinde gizlice Paris'e geleceğini öğrenince bir an düşündü.

— Ayın yirmi dokuzunda beni görmeye gelin, dedi, belki size verecek güzel bir haberim olur.

Söylediğimiz gibi, Napoléon Paris'e ayın yirmi altısında gelmişti; Münih'te Eugène Beauharnais'nin Prenses Augusta Amalia von Bayern ile düğününü* kutlamak için birkaç gün mola vermişti; fakat katılacağı düğün töreni yoksa, diğer başkentlere sadece bir gün ayırıyordu.

Yeni müttefiklerinin tebriklerini kabul etmek için Stuttgart'ta bir gün, aile ittifaklarını karara bağlamak için Karlsruhe'de bir gün.** Paris halkının sevincini ve hayranlığını göstermek için kendisini sabırsızlıkla beklediğini biliyordu. İşine karışmadan, akışını seyrettiğinden beri kamu işlerinin gidişatından derinlemesine hoşnut olan Fransa, devrimin ilk günlerindeki canlılığına kavuşmuş ve ordusunu ve başkomutanlarını alkışlamaya başlamıştı.

Üç yıllık bir savaş yerine üç aylık bir sefer sonunda bütün kıta silahsızlandırılmış, Fransa asla aşmaması gereken sınırlara ulaşmış, silahlı zaferlerimize göz kamaştırıcı bir zafer

---

* Eugène de Beauharnais ile Augusta Amalia von Bayern'in düğünü 13 Ocak 1806'da yapıldı.(Fr.e.n.)

** Stuttgart yeni Wurtemberg Krallığı'nın başkentiydi (Presburg Anlaşması, Aralık 1805), Kral I. Friedrich'in kızı Katharina, Westfalen kralı Jérôme Bonaparte ile orada evlenecektir; Karlsruhe ise, Charles-Frédéric'in Ren konfederasyonuna girmesinden sonra grandüklük haline gelen Baden markgraflığının başkentiydi: Charles-Frédéric'in torunu ve halefi Charles-Louis (1776-1818) imparatorun evlatlığı Stéphanie de Beauharnais ile evlenmişti. (Fr.e.n.)

daha eklenmiş, sükûnet ortamı yeni bir huzur ve refah beklentisi yarattığından halkın güveni sağlanmıştı; onbinlerin ağzından çıkan "Yaşasın imparator!" çığlıkları işte bunun için Napoléon'a teşekkür etmek istiyordu.

Marengo'dan sonra, hiçbir şey Austerlitz Muharebesi kadar güzel görülmemişti.

Nitekim Marengo'nun Konsüllük dönemi için ifade ettiği anlamı, Austerlitz de imparatorluk dönemi için ortaya koyuyordu. Marengo, Bonaparte'ın konsüllük gücünü eline geçirmesini sağlamıştı; Austerlitz ise imparatorluk tacını başına koyuyordu.

Kaptan Lucas'nın Paris'te olduğunu öğrenen imparator, her ne kadar Trafalgar Muharebesi en sevdiği sohbet konusu olmasa bile, ayın üçünün sabahı kaptana kendisini ayın yedisinde kabul edeceği haberini gönderdi.

René, ayın dördünün sabahı, Lucas'nın söylediği gibi donanma konukevine gitti. Kaptan da tam bir gün önce, ayın yedisinde bir görüşme için beklendiğini bildiren mektubu almıştı.

Görüşme sabah onda olacaktı; Lucas ile René, René'nin Lucas'ya yemeğe gelmesi, sonra da Tuileries'ye birlikte gitmeleri hususunda anlaştılar.

Görüşmeye çağrılmayan ve böyle bir talepte bulunmayı istemeyen René, Lucas'ya bekleme odasında oturacağını söyledi.

René'nin bu şekilde takdim edilmekten biraz çekindiğini söylemek doğru olur. İlki Permon'un evinde, diğeri de evlilik sözleşmesinin imzalanacağı Sourdis kontesinin konağında olmak üzere, Bonaparte'ın, kendisine sabitlediği o sakin ve delici bakışlarından ürküyordu. Bu göz âdeta baktığı her şeyi zihninde çerçeveliyor ve hafızasına kazıyordu; fakat neyse ki René'nin karşı karşıya kalabileceği tüm bakışları alt etmek için ihtiyaç duyduğu tek şey, hiçbir şeyin bozamayacağı bir iç huzuruydu.

Dolayısıyla ayın yedisinde, sabah saat dokuzda, René Lucas'nın konukevine gitmişti. Ona çeyrek kala Lucas'yla arabaya bindi; ona on kala Tuileries'nin kapısında bekliyorlardı.

Lucas'yla birlikte yukarı çıktı ve anlaştıkları gibi giriş odasında bekleyerek kaptanı önden gönderdi.

Kaptan zeki bir insandı; İmparator'un huzuruna çıktıktan sonra, René'nin ismini telaffuz etmeden, genç adamın azametli, güzel ve cesur davranışlarını söylemenin bir yolunu buldu; fakat imparatorun da bu konuda neredeyse kendisi kadar malumat sahibi olduğunu fark etti; bunun üzerine kendine güveni gelen Lucas, kahraman askerini görmek isterse, şu anda girişteki odada beklediğini ve onu takdim edebileceğini ima etti.

İmparator, onayını belli ederek bir zile bastı; bir yaver kapıyı açtı:

— *Le Redoutable*'ın üçüncü kaptanı Mösyö René'yi içeri alın, dedi Napoléon.

Genç adam içeri girdi.

Napoléon gözlerini ona doğru çevirdi ve şaşkınlıkla üniformalı olmadığını gördü.

— Nasıl? dedi, Tuileries'ye sivil kıyafetle mi geliyorsunuz?

— Haşmetmeapları, dedi René, Tuileries'ye siz majestelerini görme şerefine nail olmak için gelmemiştim, zira kabul edilmeyi beklemiyordum, sadece kaptana eşlik ettim. Kaldı ki, haşmetmeapları, kaptan olmamama rağmen kaptanlık yaptım. Kaptan Lucas bana gemisinde bu görevi Trafalgar Muharebesi'nden üç gün önce verdi; üçüncü kaptanı öleli birkaç gün olmuştu, ama tayinim onaylanmadı.

— Ben sizin ikinci kaptanlık yaptığınızı zannediyordum, dedi Napoléon.

— Evet haşmetmeapları, ama o bir korsan gemisindeydi.

— Surcouf'un *Le Revenant*'ında, değil mi?

— Evet haşmetmeapları.

— İngiliz gemisi *Standard*'ın ele geçirilmesinde katkınız oldu mu?

— Evet haşmetmeapları.

— Hem de çok yiğitçe mi?

— Elimden geleni yaptım haşmetmeapları.

— Sizin haberlerinizi Mauritius Valisi General Decaen'dan aldım.

— Ona takdim edilme şerefine nail oldum, haşmetmeapları.

— Bana sizin Hindistan'daki bir yolculuğunuzdan bahsetti.

— Evet, elli fersah kadar ilerlemiştim.

— İngilizler size müdahale etmediler mi?

— Hindistan'da onların işgalinde olmayan bir bölgedeydi haşmetmeapları.

— Neresiymiş? Ben bütün Hindistan'ı onların işgalinde sanıyordum.

— Pegu Krallığı'nda haşmetmeapları, Sittang Nehri'yle İravadi Nehri arasında.

— Söylediklerine göre, Hindistan'ın bu bölgesinde ürkütücü av maceralarınız olmuş.

— Karşıma çıkan birkaç kaplanı öldürdüm.

— Bu hayvanlardan birine ilk ateş ettiğinizde çok heyecanlandınız mı?

— İlkinde evet haşmetmeapları, ama diğerlerinde değil.

— Nedenmiş o?

— Çünkü ikincisinin gözlerini önüne indirmesini sağladım ve o andan itibaren kaplanın insan tarafından hükmedilecek bir hayvan olduğunu anladım.

— Ya Nelson karşısında?

— Nelson'ın karşısında haşmetmeapları, bir an tereddüt ettim.

— Neden?

— Çünkü Nelson büyük bir savaşçıydı haşmetmeapları, belki de majesteleriniz için lüzumlu bir denge unsuru olduğunu düşündüm.

— Bak hele! Ama yine de bu sizi, Tanrı'nın gökten yolladığı o muhteşem adama ateş etmekten alıkoymamış demek!

— Evet, alıkoymadı. Çünkü gerçekten gökten indirilmiş bir adamsa, Tanrı'nın mermiyi ona isabet ettirmeyeceğini düşündüm; kaldı ki, haşmetmeapları, diye devam etti René, hiçbir zaman Nelson'ı öldürmüş olmakla övünmedim.

— Ama yine de...

— Bu şeylerle övünülmez, diye sözünü kesti René; olsa olsa itiraf edilir. Eğer Gustave-Adolphe'u ya da Büyük Friedrich'i öldürmüş olsaydım, ülkemin iyiliğine olduğuna inandığım için yapmış olurdum, ama asla bununla avunmazdım.

— Peki ya düşmanlarımın saflarında olsaydınız, bana da ateş eder miydiniz?

— Onlarla asla birlikte olmam, haşmetmeapları!

— İyi.

Odadan çıkmadan çekilmesini işaret etti, Lucas'yı yanına çağırdı.

— Sayın kaptan, dedi, bugün İngiltere ve Prusya'ya savaş ilan ediyorum. Sadece bir noktada denize kıyısı olan Prusya'ya karşı bir savaşta, sizin yapacak fazla bir işiniz olmayacak; ama İngiltere'ye karşı savaşta, size epey iş düşecek. Villeneuve hususunda sözünü ettiğim, *ölmeyi bilen*, hatta bazen, *ölmeyi isteyen* o insanlardan birisiniz.

— Haşmetmeapları, dedi Lucas, Trafalgar'da gözümü Villeneuve'ün üzerinden bir an ayırmadım. İçimizden hiç kimse onun görevini dakiklikle ve âdeta ibadet eder gibi yapmadığını söylemeye cüret edemez.

— Evet, Trafalgar'a vardıktan sonrası doğru. Ama oraya kadar başıma epey dert açtı. Londra'ya gideceğime Viyana'ya gittiysem, bilin ki onun yüzündendir.

— Bundan şikâyet etmeyin haşmetmeapları, bu güzergâh değişikliği size hiçbir şey kaybettirmedi.

— Zafer açısından elbette kaybettirmedi, ama bugün siz de görüyorsunuz ki, her ne kadar Viyana'ya gitmiş olsam

da, işte yine İngiltere ve Prusya'ya savaş ilan etmek zorunda kalıyorum. Fakat göründüğü kadarıyla bir tek bu yol kaldığından, İngiltere'yi yenerek, kıta üzerinde para yardımı sağladığı kralları alt edeceğim. Bu savaşa başlamadan önce sizi tekrar göreceğim Kaptan Lucas; işte sizden almanızı rica ettiğim şeref madalyası unutmayın, bu size verdiğim kendi madalyamdır.

René'ye doğru dönerek:

— Size gelince mösyö, dedi, isimlerinizi ve soyadınızı yaverim Duroc'a bırakın; Kaptan Lucas dostunuz gibi göründüğüne göre, sizi ondan ayırmamaya uğraşırız.

— Haşmetmeapları, dedi René yaklaşıp eğilerek, Majesteleri beni tanımadıysa, kendilerine benden bahsedilirken ve takdim edilirken söylenen ismi muhafaza edebilirdim, fakat bu, imparatoru aldatmak olur. Napoléon'nun öfkesine maruz kalınır, ama o aldatılmaz. Haşmetmeapları, herkes için adım René'dir, majesteleri için ise adım Sainte-Hermine kontudur.

Ve tek bir adım gerilemeden, imparatorun önünde eğildi ve bekledi.

İmparator bir an hareketsiz kaldı, kaşlarını çattı, yüzünü önce bir şaşkınlık kapladı; sonra da bu şaşkınlığın yerini sert bir ifade aldı.

— Bu yaptığınız doğru bir davranış mösyö, fakat sizi bağışlamam için hiç kâfi değil. Evinize gidin, adresinizi Duroc'a bırakın ve Mösyö Fouché'nin size emirlerimi aktarmasını bekleyin. Zira, eğer yanılmıyorsam, Mösyö Fouché de koruyucularınızdan biri.

— Bunun için hiçbir şey yapmamış da olsam, haşmetmeapları, dedi Sainte-Hermine, eğilerek.

Sonra çıktı ve Kaptan Lucas'yı beklemek için arabaya gitti.

— Haşmetmeapları, dedi Lucas, majestelerinin zavallı dostum René'ye kızmak için ne gibi sebepleri olduğundan

bütünüyle habersizim; fakat onun tanıdığım insanların en dürüstü ve en yiğidi olduğuna şerefim üzerine yemin ederim.

— Elbette! dedi Napoléon, buna az önce tanık oldum zaten! Onu zorlayan hiçbir şey yokken adını söylememiş olsaydı, şimdi fırkateyn kaptanıydı.

Napoléon yalnız kalınca, bir an sessizce endişeye kapıldı, sonra, buruşuk eldivenlerini şiddetle masasının üzerine fırlatarak:

— Ne şanssızım! dedi donanmada bana tam da böyle adamlar lazımdı.

René'ye ya da Sainte-Hermine kontuna gelince, yapabileceği en iyi şey, aldığı emre itaat etmekti.

O da bunu yaptı.

Richelieu Sokağı'ndaki Mirabeau Oteli'ne döndü ve bekledi.

XCVIII
Roma'daki At Menzili

Napoléon 2 Aralık'ta Austerlitz Muharebesi'ni kazanmıştı.

Ayın 27'sinde Napoli hanedanının artık hüküm sürmediğini ilan etmişti.

15 Şubat'ta Joseph Napoléon Bourbonlar tarafından ikinci kez terk edilen şehre girmişti.

Nihayet 30 Mart'ta İki Sicilya'ya kral ilan edilmişti.

Yeni Napoli kralının ya da daha ziyade müstakbel Napoli kralının ardından, Fransız ordusu Roma eyaletlerini istila etmişti; bu da Aziz Papa Hazretleri'ni çok derinden incitmiş, topraklarına tecavüz diye nitelediği şeyle ilgili sitemlerini bildirmek için Kardinal Fesch'i çağırtmıştı.

Napoléon, bu konuyu açan Kardinal Fesch'e şöyle cevap vermişti:

Çok Aziz Papa Hazretleri, Roma'da siz hükümdarsınız, bu doğru, fakat Roma Fransız İmparatorluğu'na dahildir; siz papasınız, fakat ben imparatorum, Cermen imparatorlarının olduğu gibi, daha eskisinde de Charlemagne'ın olduğu gibi bir imparatorum ve birçok nedenle ve iktidar söz konusu olduğunda sizin için Charlemagne benim: Dolayısıyla topraklarınızı dostlarıma açıp düşmanlarıma kapatarak, imparatorluğun federatif yapısına itaat edeceksiniz.

Tamamen Napoléon'a özgü bu cevap karşısında, her zaman yumuşacık bakan Papa hazretlerinin gözünde şimşekler çakmıştı; bunun sonucunda Kardinal Fesch'e, kendi üzerinde bir hükümdar tanımadığı ve eğer Napoléon kendi üzerinde Almanya'daki IV. Henri'nin zorbalığını kurmak istiyorsa, onun da VII. Gregorius'un direnişini tekrar canlandıracağı karşılığını vermişti.

Buna cevaben de Napoléon, belirgin bir küçümsemeyle, XIX. yüzyılda manevi silahlardan pek çekinmediğini söylemişti; ayrıca din işlerine karışmaktan imtina ederek bu silahların kullanılması için de hiçbir meşru bahane yaratmayacaktı; dünyevi hükümdarı vurmakla yetinecekti; onu, Roma'daki saygıdeğer piskopos ve Hristiyanlığın piskoposlarının başı olarak Vatikan'da bırakacaktı.

Bu tartışma olduğu yerde sayarak 1805 yılının Aralık ayı boyunca meşgul edecekti; Napoléon, aynı Aralık ayında, sonuna kadar gitme hususundaki kesin niyetini göstermek için, General Lemarrois'ya Adriyatik kıyısındaki Urbino, Ancona ve Macerata eyaletlerini işgal etme emrini verdi.

Bunun üzerine VII. Pius, aforoz tasarısından vazgeçerek aşağıdaki koşullarda bir uzlaşmayı tartışmaya yanaşmak zorunda kaldı:

Eyaletlerinin bağımsız hükümdarı ilan edilmiş ve Fransa tarafından bu şekilde tanınmış olan Papa, Fransa'yla bir ittifak sözleşmesi yapacak ve bu ülkenin savaşa girmesi halinde, Roma eyaletlerinin topraklarını onun düşmanlarına kapatacaktı; Fransız birlikleri Ancona, Ostia ve

Civitavecchia'yı işgal edecekti, ama bu bölgelerin harcamaları Fransız hükûmeti tarafından karşılanacaktı; Papa, Ancona'nın çamur dolan limanını kazdırmayı ve onarmayı taahhüt edecekti; Kral Joseph'i tanıyacak, Kral Ferdinand'ın elçisini, Fransız katillerini, ant içmeyi reddeden Napolili kardinalleri geri gönderecek ve Napoli tahtı üzerindeki eski unvan verme hakkından vazgeçecekti; İtalya'nın konkordatosunu İtalya Krallığı'nı oluşturan ve Fransız eyaletlerine dönüşmüş olan eyaletlere genişletmeye razı olacaktı; vakit geçirmeden Fransız ve İtalyan piskoposlar atayacaktı ve bunlardan Roma'ya gitmelerini talep etmeyecekti; bir Cermen konkordatosu akdetmekle görevli tam yetkili temsilciler atayacaktı.

Son olarak Napoléon'a kardinaller kurulunun yapısı konusunda güvence vermek ve Fransa'nın nüfuz alanını topraklarıyla orantılı kılmak için kardinallerin toplam sayısı içinde Fransız kardinallerinin sayısını üçte bir oranına çıkaracaktı.

Bu düzenlemelerin özellikle ikisi papalık yönetiminin midesini bulandırıyordu: ilki, topraklarının Fransa düşmanlarına kapatılmasıydı, ikincisi de Fransız kardinal sayısının artırılmasıydı.

Bunun üzerine Napoléon, Sayın Bayane kardinaline* pasaportlarını verdirdi ve papalığın diğer eyaletlerinin istila edilmesini emretti. Foligno'da iki bin beş yüz asker toplanmıştı, iki bin beş yüz asker de General Lemarois'nın komutası altında Perugia'da toplanmıştı; General Miollis'e bu iki tugayın başına geçme, Joseph'e Terracina'dan göndermesi emredilen üç bin askeri emrine alma ve bu sekiz bin askerle Hristiyan âleminin başkentini istila etme emrini verdi.

General Miollis gerekirse zor kullanarak Sant'Angelo Kalesi'ne girmeli, orada papalık birliklerinin komutasını almalı, Papa'yı Vatikan'da bir şeref kıtasıyla bırakmalı, ken-

* 1739-1818, kardinal (1801, in pectore, sonra da 1802). (Fr.e.n.)

disine her tür çıkışmaya da Fransa'nın Roma'yı, düşmanlarını Roma eyaletlerinden uzaklaştırmak için tamamen askerî bir amaçla işgal ettiği cevabını vermeliydi; sadece polis teşkilatını ele geçirmeli ve onu, Roma'yı bir barınak gibi kullanan eşkıyaları kovmak için kullanmalıydı; son olarak da Napolili kardinalleri Napoli'ye yollamalıydı.

Sağlam karakteri, lekesiz dürüstlüğü ile Cumhuriyet'in eski askerlerinden biri olan General Miollis, bir yandan Hristiyanlığın liderine gerekli itibarı gösterirken, önemli bir sözleşmeyle de Roma'da büyük bir eyalet oluşturmalı ve Romalıları, hakiki önderleri olarak, artık Vatikan'daki yaşlı papayı değil, Sant'Angelo Kalesi'ne yerleşen Fransız generalini görmeye alıştırmalıydı.

Papa'nın Napoli eyaletlerinde taş üstünde taş bırakmayan eşkıyalara sığınma hakkı tanımayı alışkanlık haline getirdiği ezelden beri bilinir; bu eşkıyalar gelip geçici bir felaket değil, yerleşmiş bir çıbanbaşıdır; Abruzzo'da, Basilicata'da, Calabria'da eşkıyalık babadan oğla geçen bir meslektir; nasıl doğramacı olunuyorsa öyle de terzi olunduğundan, nasıl fırıncı olunuyorsa öyle de eşkıya olunur; yılın sadece dört ayı boyunca babaevinden ayrı kalınır ve yol kesen eşkıya haline gelinir; kışın eşkıyalar rahat rahat evlerinde oturur, hiç kimse de onların rahatını bozamaz. İlkbahar gelince etrafa dağılmaya başlarlar ve her biri alışık olduğu yerde işini yapar.

Bu yerlerin en revaçta olanları Roma sınırlarına yakın olanlardır. Peşine Napoli hükûmetinin adamları takılan eşkıya sınırı geçer ve Roma eyaletlerinde dokunulmaz bir sığınak bulur; bazen şu anda olduğu gibi, olağanüstü durumlarda, Napoli hükûmeti haydutlarının peşine düşer, Roma hükûmeti ise bunu asla yapmaz.

Bu şekilde, Gaeta kuşatması sırasında Roma'dan General Reynier'ye gönderilen bir emir subayı Terracina ile Fondi arasında katledilmiş ve ölümü hiç yankı bulmamıştır; oysa pes etmek nedir bilmeyen Binbaşı Hugo tarafından bir ala-

geyik gibi kıstırılıp yakalanan Fra Diavolo'yu* kurtarmak için din adamları takımının tamamı elbette çırpınmaktadır.

Yirmi altı ila yirmi sekiz yaşlarında, orta boylu, hiçbir orduya ait olmayan tuhaf bir üniforma giymiş bir delikanlı, işte bu koşullarda at menziline gelip bir araba ve at istedi.

Üst üste çapraz namlulu ufak bir İngiliz karabinası taşıyordu; kemerine geçirdiği bir çift tabanca, Roma'yla Napoli arasındaki yola girenlerin karşılaşabileceği tehlikelerden hiç de habersiz olmadığını gösteriyordu.

Menzilin sahibi, bir arabası olduğunu, fakat kendisine satılmak üzere bırakıldığından kiralayamayacağı cevabını verdi; atlara gelince, istediğini seçebilirdi.

— Araba çok pahalı değilse ve işime gelirse, dedi yolcu, belki satın alabilirim.

— Gelin görün o zaman.

Yolcu adamı izledi: Üstü açık bir tür körüklü gezinti arabasıydı; ama hava sıcaktı, üstünün açık olması da sıkıcı olmak yerine elverişli bir durum yaratıyordu.

Genç adam bir sandık ve bir çantayla tek başına seyahat ediyordu.

Az sonra fiyat tartışıldı; yolcu bir fiyat indiriminden ziyade vicdanını rahatlatmak için pazarlık ediyordu.

Sonunda sekiz yüz frankta anlaştılar. Yolcu arabanın kapı önüne getirilmesini ve atların koşulmasını istedi. Yolcunun sandığını arabanın arkasına nasıl zincirlediğini izlediği sırada, bir süvari subayı, kapısının önünde ayakta duran ve yolcunun giriştiği işe büyük bir kayıtsızlıkla bakan menzil sahibine hitap ederek, aynı istekte bulundu:

— Bana kiralayacak atların ve bir araban var mı?

— Sadece at kaldı, diye cevapladı menzil sahibi umursamazlıkla.

— Peki arabalara ne oldu?

---

* Asıl ismi Michele Pezza'dır; General Hugo anılarında ondan uzun uzun bahseder. (Fr.e.n.)

— Az önce sonuncusunu, atları koşan şu beyefendiye sattım.

— Yasaya göre yolcularının hizmetine sunmak için daima hazır bir araban olmalı.

— Yasa ha! dedi menzil sahibi. Sizin yasa dediğiniz nedir? Burada, bizler onu unutalı çok uzun zaman geçti!

Ve toplumların ahlâken başına buyruk bırakılmasına pek aldırmayan bir adam gibi parmaklarını şıklattı.

Subay uğradığı hayal kırıklığını belli eden bir küfür savurdu.

İlk yolcu ona bir baktı: Yirmi sekiz ila otuz yaşlarında, hem alıngan hem de inatçı olduğunu gösteren açık mavi gözlü, yakışıklı bir delikanlı gördü; subay ayaklarını yere vurarak kendi kendine:

— Fakat, hay aksi şeytan, yarın akşam beşten önce Napoli'ye varmış olmalıyım ve altmış fersah yolu at üzerinde katetmeyi canım hiç istemiyor!

— Mösyö, dedi adama, cemiyet insanlarını birbirlerine tanıtan o kibarlıkla; ben de Napoli'ye gidiyorum.

— Evet ama siz arabayla gidiyorsunuz, dedi subay, aniden neşelenerek.

— Tam da bu yüzden size bana eşlik etmenizi önerebilirim.

— Bağışlayın mösyö, dedi subay, kibarca selam verip sesinin tonunu değiştirerek; fakat sizi tanıma şerefine nail olmadım.

— Ama ben sizi tanıyorum; General Lasalle'ın üçüncü süvari alayının, yani ordunun en yiğit alaylarından birinin yüzbaşı üniformasını giymişsiniz.

— Bu, önerinizi kabul etme ölçüsüzlüğünde bulunmam için bir sebep değil.

— Sizi neyin engellediğini anlıyorum mösyö, bu konuda içinizi iyice rahatlatayım: Yol masrafını yarı yarıya öderiz.

— Öyleyse, dedi süvari yüzbaşı, üzerinde anlaşmamız gereken araba kalır.

— Hassasiyetinizi hiçbir hususta incitmek istemem mösyö, sizinle yol arkadaşlığı yapmayı da çok isterim; nasılsa Napoli'ye vardığımızda ikimizin de böyle bir külüstüre ihtiyacı olmaz, onu satarız, satamazsak da yakarız; eğer satarsak, onun için sekiz yüz frank ödediğime göre dört yüz frank alırım, kalanıyla da siz işinizi görürsünüz.

— Dört yüz frangınızı size hemen vermek koşuluyla teklifinizi kabul ediyorum, o zaman araba ikimizin olur ve kaybımızı gerçekten yarı yarıya paylaşmış oluruz.

— Sizi hoşnut etmek isterim mösyö, dolayısıyla teklifinizi tamamıyla kabul ediyorum, fakat bu sohbet aynı ülkenin vatandaşları arasında biraz yapmacık geliyor bana.

Subay menzil sahibine doğru ilerledi.

— Arabanın yarısını beyefendiden satın alıyorum, dedi ona; işte benim hisseme düşen dört yüz frank.

Menzilin sahibi kollarını kavuşturmuş halde bekledi.

— Mösyö benim paramı ödedi, dedi, dolayısıyla parayı bana değil ona vermeli.

— Bunu bana biraz daha kibarca söyleyemez miydin, tuhaf adam?

— Size nasıl söylüyorsam öyle işte, istediğiniz gibi anlarsınız.

Subay elini kılıcının sapına götürmek için bir hamle yaptı, ama bel kayışını tutmakla yetindi, sonra da diğer yolcuya hitaben:

— Mösyö, dedi, az önce menzil sahibine sertçe hitap ettiği için dikkati daha da çeken bir kibarlık vurgusuyla; size borcum olan dört yüz frangı kabul ediyor musunuz?

Diğer yolcu eğildi; karabinasının kayışıyla çaprazlama duran, çelik fermuarlı ufak bir deri yol çantasını açtı.

Subay elinde tuttuğu altını içine boşalttı.

— Mösyö, artık ne zaman isterseniz gidebiliriz.

— Valizinizi sandığımla birlikte bağlatmak istemez miydiniz?

— Sağ olun, arkama koyarım; kaburgalarımı bu eski araba iskeletinin zıplamalarından koruyacaktır, üstelik elimin altında bulunmasını istediğim bir çift tabancam da onun içinde. Hadi arabaya, posta sürücüsü, arabaya!

— Beyefendiler yanlarına muhafız almıyorlar mı? diye sordu menzilin sahibi.

— Sen bizi manastırlarına dönen rahibeler mi zannettin?

— Nasıl isterseniz; keyfiniz bilir.

— Bizimle arandaki fark da bu zaten, papanın uşağı seni! Sonra da sürücüye: *Avanti! Avanti!* diye bağırdı.

Sürücü atları dörtnala sürdü.

— Appian yolundan git, San Giovanni'nin Laterano kapısından değil, diye bağırdı yolcuların menzile ilk gelmiş olanı.

XCIX
Appian Yolu*

İki genç adam Sextius piramidini sağda bırakarak, Appian yolunun geçen iki bin yılın henüz birbirinden ayıramadığı o iri döşeme taşlarında, üstü açık arabalarıyla yola çıktıklarında saat sabah on bir civarıydı.

Bildiğimiz gibi, Mösyö Hausmann'ın Paris'i için Champs-Élysées, Boulogne korusu ve Buttes-Chaumont ne ise, Sezar'ın Roma'sı için de Appian yolu o olmuştu.**

İlk Çağ'ın güzel günlerinde ona Büyük Appian, yolların kraliçesi, Elusia yolu deniyordu; kentteki son derece

---

* MÖ 312 yılında Romalı yüksek memur Appius Claudius'un yaptırdığı 660 km uzunluğundaki yol. (ç.n.)

** Dumas Isaac Laquedem'in (Librairie de la France Théâtrale, 1853) 10 ve 11 Aralık 1852 tarihli *Le Constitutionnel*'de tefrika edilmiş olan birinci bölümü "La Via Appia"yı almaktadır. Dumas'nın kaynağı için bkz. Charles Dezobry, *Rome au siècle d'Auguste, ou Voyage d'un Gaulois à Rome à l'époque du règne d'Auguste et pendant une partie du règne de Tibère.* (Fr.e.n.)

zengin, soylu ve zarif olan her şeyin yaşamda ve ölümde buluşma yeriydi.

Her türden ağaçların, özellikle de harikulade mezarları gölgeleyen muhteşem servilerin gölgesindeydi; Flaminius yolu ve Latin yolu gibi başka yolların da Appian yolu üzerinde gömütleri vardı. Ölüm düşkünlüğü neredeyse İngiltere'deki kadar yaygın olan ve bilhassa Tiberius, Caligula ve Neron'un hükümdarlıkları döneminde intihara karşı nefretin hakiki bir salgın gibi sardığı bir halk olan Romalılarda, bedenin ilelebet uyuyacağı yerin önemi büyüktü.

Bu yüzden de, bir canlının mezarıyla ilgilenmeyip bu işi mirasçılarına bırakması ender görülürdü; gömütünü kendi gözüyle görerek yontturmaktan büyük zevk alınırdı; bu yüzden günümüzde bile hâlâ rastlanan anıt-mezarların çoğu ya V.F. harflerini –*Vivus fecit* anlamını– ya V.S.P. harflerini –*Vivus sibi posuit* anlamını– ya da V.F.C. harflerini –*Vivus faciendum curavit* anlamını– taşımaktadır.*

Gerçekten de göreceğimiz gibi, bütün inanış türlerinin ortadan kaybolmaya başladığı, Tusculum avukatının** dediğine göre bir kâhinin bir diğerine gülmeden bakamadığı, gömütten yoksun kalan her bireyin ruhunun yüz yıl boyunca Stiks kıyılarında başıboş dolaşmak zorunda olduğu Cicero zamanında, hayli itibar gören bir dinî gelenek uyarınca gömülmek, Romalılar için önemli bir şeydi. Yolunun üzerinde bir ceset görüp onu gömmeyi ihmal eden herkes de öyle bir günah işlemiş oluyordu ki, bunun kefaretini ancak Ceres'e bir dişi domuz kurban ederek ödeyebiliyordu.

Fakat iş gömülmekle de bitmiyordu, hoş bir şekilde gömülmek de lazımdı; bizimkinden daha sevimli görünmeye çalışan Pagan ölümü, Augustus asrındaki can çekişenler tablolarında, hiç de kel kafalı, göz çukurları boş ve iç ka-

---

* Sırasıyla: "(Bunu) hayattayken yaptı", "(Bunu) hayattayken kendisi için diktirdi", "(Bunu) hayattayken yaptırdı".

** Cicero. (ç.n.)

rartıcı bir biçimde titreyen, eti çekilmiş bir iskelet gibi görünmüyordu.

Hayır, sadece güzel bir kadındı bu; Uyku'nun ve Gece'nin çehresi soluk, saçları darmadağın, elleri beyaz ve soğuk, öpüşü buz gibi olan kızıydı; çağrıldığında karanlıklardan çıkan, ciddiyetle, yavaş ve sessizce yaklaşan, ölen kişinin başucuna eğilen ve tek bir ölümcül öpücükle onun hem dudaklarını hem gözlerini kapatan meçhul bir dost gibi bir şeydi. O zaman, ceset kendisi için ateşin yakılacağı ana kadar sağır, dilsiz ve duyarsız kalıyordu; yakılan ateş, bedeni yakıp kül ederken ruhu maddeden ayırıyor, madde küle dönüşüyor, ruh da tanrı haline geliyordu. Ve bu yeni tanrı, kutsal ruh, tıpkı hayaletlerimiz gibi, canlılar için görünmez kalırken, alışkanlıklarına, düşkünlüklerine, tutkularına dönüyordu; âdeta duyularına yeniden hâkim oluyor, sevdiğini seviyor, nefret ettiğinden de nefret ediyordu.

Bir savaşçının mezarına kalkanları, mızrakları ve kılıcı, bir kadının kabrine iğneleri, elmasları, altın zincirleri ve inci kolyeleri ve nihayet bir çocuğun mezarına en çok sevdiği oyuncaklar, ekmek, meyveler, tüketecek zaman bulamadığı ana göğsünden sağılmış birkaç damla sütün, kaymaktaşından bir vazoya konması da bu yüzdendi.

Dolayısıyla, kısa ömürleri boyunca oturdukları evlerinin konumu Romalıların gözünde ne kadar önemli bir yer tutuyorsa, ebediyete kadar meskenleri olacak o diğer evin kendi zevklerine, alışkanlıklarına ve arzularına az ya da çok uyması, az ya da çok hoş olması için planlamasına, yerleşimine ve konumuna nasıl daha büyük bir dikkat göstereceklerini siz tahmin edin: Zira kutsal ruhlar, yerleşik tanrılar türbelerine zincirliydiler, en fazla etrafında dönmelerine izin vardı. Kimileri kır zevki düşkünleri, basit zevkli insanlar, çoban kafalılardı; azınlıktakiler ise ebediyete kadar peri kızlarının, kır tanrılarının ve orman perilerinin refakatinde, rüzgârın kımıldattığı yaprakların tatlı sesinin beşiğinde sallanıp çakıl-

taşlarının üzerinden kayan derelerin mırıltısıyla eğlenerek, dallar arasında kaybolmuş kuşların şarkısıyla sevinç duyarak geçirmek amacıyla, kendi bahçelerine, kendi korularına dikilmesini istiyorlardı.

Bunlar, söylediğimiz gibi, filozoflar ve bilgelerdi; ama onlar sessizliğe ve kendi içlerine dalmaya ne kadar muhtaçsa, başkaları da –ve asıl onlar kalabalıktı, çoğunluktu, muazzam bir çoğunluktu– harekete, çalkantıya ve kargaşaya o kadar muhtaçlardı; o başkaları, bütün ülkelerden gelip Latin yolu üzerinde, Flaminius yolu üzerinde, özellikle de pek revaçta olduğu için bir imparatorluk yolu olmaktan çıkıp âdeta Roma'nın bir kenar mahallesi haline gelen Appian yolu üzerinde, Avrupa'ya Asya'dan ve Afrika'dan haberler getiren yolcuların geçtiği yol kenarlarındaki arazileri ateş pahasına alıyorlardı. Appian yolu hâlâ Napoli'ye uzanıyordu, fakat her biri bir anıt olan saray ve türbelerden oluşan iki sıra bina arasında kalmıştı; böylece Appian yolu boyunca gömülmüş olma mutluluğuna erişen talihli kutsal ruhlar, gelip geçen tanınmış ve tanınmamış kimseleri görmekle kalmıyor, Asya ve Afrika hakkında yeni söylenenleri işitmekle kalmıyor, mezar taşlarındaki kitabelerin ağzından bu gelip geçenlerle konuşuyorlardı.

Ve saptadığımız gibi bireylerin karakteri ölümden sonra da devam ettiğinden, mütevazı insan şöyle demekteydi:

Vardım, artık yokum.
İşte bütün hayatım ve bütün ölümüm.

Zengin insan şöyle diyordu:

STABIRIUS'un
İstirahatgâhı.
Roma'nın bütün mangalarında
Rütbe sahibi olabilirdi.
Dindar, gözüpek, sadıktı
Hiçten yola çıktı:

Geriye otuz milyon sesterce bıraktı
Ve filozoflara asla kulak asmadı.
Kendine iyi bak, sen de onun gibi yap.

Sonra, geçenlerin dikkatini çekeceğinden daha emin olmak için, zengin Stabirius, mezar kitabesinin üzerine bir güneş saati oyduruyordu!

Edebiyatçı şöyle diyordu:

Yolcu!
Yolunun sonuna varmak için
Ne kadar acelen de olsa,
Bu taş ona bakmanı
Ve yazılı olanı okumanı ister:
Burada şair MARCUS PACUVIUS'un
kemikleri yatmaktadır,
Bunu öğrenmeni istiyordum işte,
Elveda!

Ağzı sıkı insan şöyle diyordu:

Adımı, doğumumu, kökenimi,
Geçmişte ve bugün ne olduğumu,
Hiç açığa vurmayacağım.
İlelebet dilsiz,
biraz kül, biraz kemik, o kadar!
Hiçten geldim ve geldiğim yere döndüm.
Senin de budur sonun. Elveda!

Hoşnut insan şöyle diyordu:

Dünyada olduğum müddetçe iyi yaşadım.
Benim piyesim bitti bile, sizinki de bitecek yakında.
Elveda! Alkışlayın!

Nihayet, kimliği meçhul biri, muhtemelen bir baba, yedi yaşında bu dünyadan göçen zavallı kızının kabrine şunları yazdırıyordu:

Toprak! Hiç ağırlık etme ona!
O sana hiç yük olmadı ki!

Peki ama yaşama sımsıkı sarılan bütün bu ölüler, mezar dilinde kiminle konuşmak istiyorlardı? Yoldan geçenler başlarını çevirip baksınlar diye pencere camlarına vuran kibar fahişelerin yaptığı gibi gömütlerinden seslendikleri kimlerdi? Ruhlarıyla ilgilenmeye devam ettikleri ve onları dinlemeden, onları görmeden geçip giden o neşeli, kaygısız ve telaşlı dünya nasıl bir anlam taşıyordu?

Roma'da gençlik, güzellik, zarafet, zenginlik ve aristokrasiyi temsil eden her şeydi. Appian yolu, İlk Çağ'ın Longchamp'ıydı; yalnız, bu Longchamp'ın katedilmesi üç gün yerine bütün yıl sürüyordu.

Öğleden sonra saat dörde doğru, günün sıcağı azaldığında; kavuruculuğu daha etkisizleşip aydınlığı azalan güneş Tiren Denizi'ne indiğinde; çamların, yeşil meşelerin ve palmiyelerin gölgesi batıdan doğuya uzandığında; Jupiter Latial'ın tapınağının tepeden baktığı o lacivert sıradağlardan inen ilk serin yelle Sicilya zakkumu günün tozunu silktiğinde; Hint manolyası, gece çiyini üzerinde toplamaya hazırlanan kokulu bir kupa gibi, külah şeklinde yuvarlak fildişi beyazı çiçeğini yukarı kaldırdığında; arşın alevinden gölün nemli bağrına kaçan Hazar Denizi *nelumbo*'su* gece saatlerinin serinliğini açılmış çeneğinin bütün genişliğiyle içine çekmek için suyun yüzeyine çıktığında; o zaman Appian kapısından çıkan *Trossulum*'lar,** yakışıklıların öncüleri diye adlandırabileceğimiz Roma'nın ufak Troyalıları belirmeye başlardı; bu kez Abbian sakinleri de, soluk almak için açılıp teftişten geçmeye hazırlanan evlerinden çıkarak *atrium*'dan***

* *Nelumbium speciosum*, nilüfergillerden beyaz çiçekli bir tür, eskilerin "kutsal aknilüfer"i, Herodotos'un sözünü ettiği "Nil zambağı". (ç.n.)

** Bir Etrürya kasabasının sakinleri. (ç.n.)

*** Roma evlerinde, genellikle üstü kapalı bir kemerin altından girilen iç avlu. (ç.n.)

getirilmiş sandalyelere ya da koltuklara oturur, süvarilerin at binerken basamak olarak kullandıkları koruma taşlarına yaslanır ya da dirilere hiç rahatsızlık vermemek için ölülerin meskeninde sırt sırta getirilen yuvarlak sıralar üzerine ata biner gibi oturur veya yan yatarlardı.

Böyle bir oyuncu çeşitliliği ve böyle bir seyirci rekabeti Champs-Élysées'de iki sıra halinde kuyruk olmuş Paris'te, Cascina'ya koşan Floransa'da, Prater'de acele eden Viyana'da, Toledo Sokağı'nda ya da Chiaia'da üst üste yığılan Napoli'de asla görülmemiştir!

C
İsa'dan Elli Yıl Önce Appian Yolunda Olup Bitenler

Önce, en başta, bugün kibar beylerimizin bindiği atların ataları olan Nümidya atlarına binmiş süvariler görünürdü; bu eyersiz ve üzengisiz atların altın rengi çuhadan ya da kaplan postundan örtüleri vardı: Kimileri alayın geçişini görmek için durur, kimileri gezintiyi ağır adımlarla sürdürür ve bunların önünde kısa gömlekli, hafif pabuçlu, harmanilerini sol omuzlarına sarmış ve böğürlerine, gitmek istedikleri hıza göre sıktıkları ya da gevşettikleri deri bir kemer bağlamış koşucular vardır; nihayet kimileri de, sanki yarışı kazanacaklarmış gibi, gümüş tasmalı göz kamaştırıcı çoban köpeklerini atlarının kafalarına saldırtarak bütün Appian yolunu birkaç dakikada katederlerdi. Hışımla gelen bu alayın yoluna çıkanın vay haline! Kendini bu kişneyen ve havlayan toz girdabına kaptıranın vay haline! Böyle biri çıkarsa, köpekler tarafından ısırılmış, atlar tarafından çiğnenmiş bir halde kaldırılır yerden; o kişi, kan revan içinde, her tarafı kırılmış bir halde götürülürken, bütün bunlara sebep olan soylu genç yurttaş hızını kesmeden arkasına dönecek ve kahkahalar atıp yolundan dönmemedeki maharetini göstererek, atının gittiği yönün tersine bakmaya devam edecektir.

Nümidya atlarının arkasından, soyları Roma'ya Jugurtha'yla* birlikte götürüldüğü bu çöl çocuklarıyla neredeyse sürat yarışına girebilecek olan hafif arabalar gelir: Bunlara *cisii* derler; hafif taşıt takımıdır, yelpaze şeklinde koşulmuş üç katırın çektiği bir nevi *tilbury*'dir;** soldaki ve sağdaki katırlar gümüş çıngıraklarını sallayarak sıçraya sıçraya dörtnala giderken, ortadaki katır düz bir çizgi tutturup kararlılıkla, neredeyse bir okun hızında tırıs gider. Daha sonra *carrucae*'ler, yüksek arabalar gelir; modern *corricolo*'lar bunların sadece bir çeşidi ya da daha ziyade bir türevidir; soylular bunları nadiren kendileri sürer, genellikle ülkesinin ilginç giysilerini taşıyan bir Nübyeli köleye kullandırırlar.

Sonra *cisii*'lerin ve *carrucae*'lerin ardından dört tekerli arabalar, lâl rengi minderler ve dışarı dökülen zengin motifli halılarla süslü *rhedae*'ler ilerlemektedir; *covini*'ler öyle sımsıkı örtülmüş ve kapalı arabalardır ki, bazen Roma sokaklarında ve ahalinin gezinti yerlerinde bir sevişme mekânının sırlarını taşırlar. Birbirine aykırı iki çehre: Uzun *stola*'sını giymiş, kalın *palla*'sına sarınmış ve sadece kibar hanımlara mahsus özel biçimli bir tür arabada, *carpentum*'da bir heykel katılığıyla oturan Romalı hanım; diğer yanda da Kos bezi, yani sisli örgüden bir kumaş giymiş, döşeğine sere serpe uzanmış, harikulade *paenulae*'lerle kaplı sekiz taşıyıcının alttan tuttuğu ve sağındaki, metresinin soluduğu havayı tavuskuşu tüylerinden bir yelpazeyle yellemek için tatlı oynaşmaya ara veren aşk elçisinin, gece İris'inin, azat edilmiş Yunan'ın, solunda da soylu zevk rahibesi döşeğinden inip değerli taşlarla süslü çıplak ayağını yere basmak zorunda kalmadan oturmaya karar verdiği yere ulaşabilsin diye ince ve uzun bir kadife halının bağlı olduğu kadife süslü bir basamak taşıyan Liburniyalı bir kölenin refakatindeki bir kibar fahişe.

---

* Nümidya kralı, MÖ 104'te yakalanarak Roma'ya götürüldü. (ç.n.)

** İki kişilik üstü açık ve hafif at arabası. (ç.n.)

Zira bir kere Campus Martius katedildikten, Capena kapısından çıkıldıktan, Appian yoluna varıldıktan sonra, çoğu insan yoluna atla ya da arabayla devam eder, fakat çoğu da yere ayak basar ve öte berisini kölelerine emanet ederek türbelerle evler arasındaki açıklıkta gezinir ya da açık hava vurguncularının, saatini yarım *sesterce*'e kiraladığı iskemlelere veya taburelere oturur. Ah! Gerçek zarafet işte orada görülür! Moda işte orada keyfince hüküm sürer! Hakiki zevkli modeller üzerinde, sakal düzgünlüğü, saç kesimi, mintan biçimleri ve Sezar tarafından halledilen fakat yeni neslin emin olamadığı, mintanın uzun mu kısa mı, bol mu dar mı olması gerektiği hususundaki büyük mesele işte orada incelenir. Sezar'ın mintanları yerleri süpürüyordu ve boldu; fakat Sezar'dan bu yana büyük adımlar atıldı! Kış yüzüklerinin ağırlığı hakkında, en iyi allık terkibi hakkında, deriyi yumuşatıp kadife gibi yapmak için en kolay sürülen bakla merhemleri hakkında, nefes kokusunu gidermek için eski şarapla yoğurulmuş en tatlı mersin ve sakızağacı pastilleri hakkında ciddi ciddi tartışılır orada! Kadınlar, dinlerken hem serinleten hem koku veren kehribar yumaklarını hokkabazlar gibi sağ ellerinden sol ellerine geçirirler; en âlimane ve sonu belli olmayan teorileri başlarıyla, gözleriyle ve hatta kimi zaman elleriyle alkışlarlar; tebessümle aralanan dudakları inci gibi dişleri açığa vurur; arkaya attıkları başörtülerinin altından, simsiyah gözleri ve abanoz kaşlarıyla zengin bir aykırılık yaratan harikulade sapsarı saçları görünür; saçlarının asıl rengini, ya Cermen ülkesinden getirttikleri kayın ağacı külü ve keçi içyağı karışımından yapılmış bir sabunla, ya sirke tortusu ve sakız ağacı yağı karışımı kullanarak ya da en basiti, Musalarla Herkül Tapınağı'nın hemen karşısında bulunan Minucius kemeraltındaki tavernalardan, Galyalı yoksul kızların kırkıcılara elli *sesterce*'e sattıkları ve o kırkıcıların yarım *talent*'e sattıkları harikulade perukları takarak değiştirdik-

leri için, alev sarısı, altın sarısı ya da kül sarısı muhteşem saçları vardır.*

Yarı çıplak halk adamı, *gökyüzüne bir akşam yemeği için çıkacak olan* aç Yunan, oradan lükse ve zenginliğe karşı bir söylev metni çıkaran mantosu eprimiş, kesesi boş filozof bu gösteriye imrenerek bakarlar.

Ve otursa da, ayakta da olsa, gitse de gelse de, hepsi, kâh o bacağın, kâh bu bacağın üstünde sallanarak, ellerini kaldırırken yenlerini düşürüp topuktaşıyla tüylerini temizledikleri kollarını göstererek, güler, sever, çene çalar, Cadiz ya da İskenderiye şarkıları mırıldanır, kendilerini dinleyen ve çağıran o ölüleri unutarak Vergilius'un dilinde zırvalarlar, Demosthenes'in lisanında cinas değiştokuş ederler, bilhassa Yunanca konuşurlar, zira Yunanca, aşkın gerçek dilidir ve âşıklarına Thais ile Aspasia'nın dilinde "Canım hayatım," diyemeyen bir kibar fahişe, böyle bir fahişe, deri sandallı ve kalkanlı Mars** askerleriyle oynaşmaya müstahaktır.

Bununla birlikte, o beyhude ve anlamsız kalabalığa; o uçarı gençlere; o kalbi fesat dolu kadınlara; sıhhatlerini genelevlerde, keselerini de meyhanelerde bırakan o iyi aile çocuklarına; her şeyden önce İtalyan olduğu için aylak ve tembel, fakat İngilizmişçesine hırçın, İspanyolmuşçasına mağrur, Galyalımışçasına kavgacı olan o halka; yaşamını kemeraltlarında gezinmekle, hamamlarda konuşmakla, *circus*'larda el çırpmakla geçiren o halka; işte bu genç kimseler için, bu kadınlar için, bu iyi aile çocukları için, bu halk içindir ki Vergilius, o tatlı Mantova kuğusu, eğitim itibariyle olmasa da gönül itibariyle Hristiyan şair, kır mutluluğunun şarkısını söyler, cumhuriyetçi hırsı lanetler, iç savaşlara dinsizlik damgasını vurur ve Homeros'tan beri yazılmış en güzel ve

---

* Bütün bu ayrıntılar için bkz. Dezobry, a.g.e., IV, mektup XCVI, "Bir kadının dünyası." (Fr.e.n.)

** Fucin gölünün güneyinde yerleşik ve muhtemelen Cermen kökenli olan savaşçı Samnium halkı. (Fr.e.n.)

en büyük şiiri hazırlar; bu şiiri sadece kendinden sonra geleceklere değil, çağdaşlarına da layık bulmayarak yakacaktır! Horatius, onlar için, onlara dönmek için kaçar Philippi'ye ve daha rahat koşabilmek için kalkanını ardında bırakır; onlar baksın diye ve onlar adlandırsın diye, dalgın dalgın Forum'da, Campus Martius'ta, Tiber kıyısında, ıvır zıvır diye adlandırdığı şeylerle kafası meşgul bir halde gezinir: koşukları, hicivleri ve şiir sanatıyla. Beş yıldır Trakyalıların yanında sürgünde iken, imparatorun kızının bir anlık âşığı olmanın ya da ufak Agrippa'nın doğumundaki sırdan tehlikeli bir biçimde haberdar olmanın bedelini ödeyen sefih Ovidius,* onlardan ayrılmış olmanın derin pişmanlığı içindedir; *Tristia, Karadeniz'den Mektuplar* ve *Dönüşümler* adlı eserleri onlara yöneliktir; aralarına dönmek için Augustus'a yalvarmıştır ve Roma'ya dönmesine izin vermesi için Tiberius'a da yalvaracaktır; vatanından uzakta gözlerini kapatıp, aynı anda hem Sallustiani'nin harikulade bahçelerini,** hem yoksul Suburra Mahallesi'ni, hem Sezar'ın Cassius'a karşı mücadele verirken az kalsın boğulacağı Tiber Nehri'nin gürül gürül sularını, hem de Latin kurtlarının ini ve Romulus ile Romus'un beşiği olan kutsal koruluğun yakınında uzandığı çamurlu Velabre deresini görecektir! Onlar için ve onların nisan güneşi gibi değişken sevgisini muhafaza etmek içindir ki Maecenas, Etrurya krallarının bu torunu, Augustus'un dostu, kendisinden daha erkek iki hadımağasının omuzlarına yaslanmadan yürümeyen zevk düşkünü Maecenas, şairlerinin şarkılarının, resimlerindeki fresklerin, komedyenlerinin gösterilerinin, pantomimci Pulades'in yüz hareketlerinin ve dansçı Bathyles'in ayaklarını birbirine hafifçe çırparak zıplayışlarının parasını

---

* Ovidius, Augustus'un kızı Julie'nin aşırılıklarının şahidi midir, suç ortağı mıdır? Augustus'un tahtının mirasçısı olarak Tiberius'un yerine genç Agrippa'yı getirmeyi hedefleyen siyasi entrikalara karışmış mıdır? Sürgününün sebepleri esrarını korumaktadır. (Fr.e.n.)

** Bu ünlü bahçeler (Horti Sallustiani) Monte Pincio'yla Quirinal arasında yer almaktaydı. (Fr.e.n.)

öder! Onlar için Balbus bir tiyatro açar, Filip bir müze diker, Pollion da tapınaklar inşa eder.

Agrippa yirmi bin *sesterce* ikramiyeli piyango biletlerini, altın ve gümüş nakışlı Pontus kumaşlarını, sedef ve fildişi kakmalı mobilyaları onlara bedava dağıtır; güneşin doğuşundan batışına kadar içinde kalınabilen hamamları, efendinin kesesinden tıraş oldukları, kokular süründükleri, ovundukları, hararetlerini söndürdükleri ve karınlarını doyurdukları hamamları onlar için kurar; onlar için otuz fersah kanal kazdırır, altmış yedi fersahlık su kemerleri inşa eder, Roma'ya günde iki milyon metreküpten fazla su getirir ve bunu iki yüz çeşmeye, yüz otuz sarnıca, yüz yetmiş havzaya dağıtır. Ve nihayet, onlar için, tuğladan yapılmış Roma'yı mermere çevirmek için, onlara Mısır'dan dikilitaşlar getirmek için, onlara forumlar, bazilikalar, tiyatrolar inşa etmek içindir ki, bilge imparator Augustus, altın çatal bıçak takımlarını erittirir, Ptolemaios'ların terekesinden sadece babası Octavius'tan kalma bir Murano vazosunu tutar, amcası Sezar'ın mirasından ve Antonius'un yenilgisinden, dünyanın fethinden sadece yüz elli milyon *sesterce* (bizim otuz milyon Fransız frangı) tutar; Flaminio yolunu Rimini'ye kadar tekrar onlar için yaptırır; onlar için Yunanistan'dan soytarılar ve filozoflar çağırır; Cadiz'den dansçı kadınlar ve erkekler; Galya'dan ve Cermen ülkesinden gladyatörler; Afrika'dan boa yılanları, su aygırları, zürafalar, kaplanlar, filler ve aslanlar; sonunda ölürken de onlara: "Benden memnun musunuz ey Romalılar? İmparator rolümü iyi oynadım mı? Evet mi? Öyleyse alkışlayın!" der.*

İşte Appian yolu buydu, Augustus zamanının Roma'sı ve Romalıları böyleydi; ama iki yolcumuzun dönemine kadar o yolun üzerinden iki bin yıl geçmişti ve ölümün gözdesi de bizzat can çekişirken, Capene kapısından Albano'ya kadar sadece, geçmişin sırlarının izini ancak bir arkeoloğun sürebileceği, uzayıp giden yıkıntılar sunmaktaydı.

---

* Bkz. Suetonius, Vies des douze Césars, Auguste, XCIX. (Fr.e.n.)

CI
Bir Denizci Yüzbaşı ile Bir Süvari Yüzbaşı Arasında Geçen Arkeoloji Sohbeti

İki genç adam bir süre hiç konuşmadılar; daha genç, yani arabayı önce satın almış olan, tarihin bu dev belgelerine ilgiyle bakıyordu; diğeri, yani yaşı daha büyük olanı ise, yol arkadaşının tanır gibi baktığı bu harabelere hiçbir tarihî ya da görsel anlam yükleyemiyor ve onlara pek de umursamadan bakıyordu.

— Bu taşlardan her birinin adını ve tarihini bilen kimseler olduğunu düşünüyor da insan, dedi süvari yüzbaşı aldırış etmediğini belli edercesine, hatta burun kıvırırcasına.

— Doğru, öyleleri var, dedi yol arkadaşı gülümseyerek.

— Daha dün büyükelçimiz Mösyö Alquier'nin evinde akşam yemeğindeydim; ona Berg grandükünün bir mektubunu arz edecektim;* aramıza bilge bir mimar katıldı, inanın karısı da çok güzeldi.

— Visconti mi?

— Onu tanır mısınız?

— Eh! Anlattıklarınıza bakılırsa kim tanımazdı ki?

— Öyleyse Roma'da mı oturuyorsunuz?

— Dün ilk kez geldim ve bu sabah sizinle beraber ayrıldım, ama Roma'yı orada doğmuş gibi tanımama engel değil bu.

— Ezelden beri varolduğu söylenen bu şehirde bir işiniz mi vardı?

— Geçirdiğim zamana değdi; eski günleri anmayı çok severim, o zamanın insanları devleri andırıyorlardı, Vergilius da bir gün harikulade bir dizesinde, mezarlarının üzerinden araba geçtiğinde kemiklerinin iriliğine şaşıp kalacağımızı söylerken haklıydı.

— Ah! Evet, hatırlıyorum, dedi genç yüzbaşı, yol arkadaşının aklına gelenler karşısında esneyerek; *mirabitur ossa*

---

* Başka deyişle Joachim Murat. (Fr.e.n.)

*sepulcris,** diye devam etti gülerek; ama bizden daha büyük oldukları kesin mi?

— Tam da bunu kanıtlayan bir yerden geçiyoruz.

— Nereden geçiyoruz ki?

— Maxentius *circus*'unun önünden geçiyoruz, ayağa kalkın, höyüğe benzer bir şey göreceksiniz.

— Bu bir mezar değil mi?

— Evet, fakat XV. yüzyılda yapılmış: Başsız bir erkeğin mezarıydı ve başsız olmasına rağmen boyu altı kademe yakındı. Babası Gotlardan geliyordu, annesi de Alainlerden;** önce dağlarda çobanlık yapmış, sonra Septimus Severus döneminde asker, Caracalla döneminde *centurion,**** Heliogabalus döneminde halk temsilcisi, nihayet İskender'den sonra da imparator olmuş. Başparmağına yüzük niyetine kadın bilezikleri takarmış; yüklü bir arabayı tek eliyle sürüklermiş; eline aldığı taşı avcunda sıkıp toz edermiş; hiç soluklanmadan birbiri ardına otuz güreşçiyi yere serermiş; yalınayak koşarken dörtnala bir atla aynı hızda gidermiş; büyük *circus*'un etrafını on beş dakikada üç kere dönermiş ve her turunda akıttığı terle bir kupa doldururmuş; nihayet, günde yirmi kilo et yer ve bir anforayı tek dikişte bitirirmiş. Adı Maximus: Aquileia önünde kendi askerleri tarafından öldürülmüş ve kellesi senatoya gönderilmiş, senato da kelleyi Campus Martius'ta halkın önünde yaktırmış. Altmış yıl sonra, onun soyundan geldiğini iddia eden başka bir imparator Aquileia'da naaşını aratmış, sonra bu *circus*'u inşa ettirdiği sırada da onu gömüte yatırmış ve ölen kişi en çok yayı ve okları sevdiği için, yanına Cermanya dişbudağından bir yay ve Fırat kamışından altı ok koymuş; yay altı, oklar da beş kademmiş; az önce söylediğim gibi, devin adı Maximus'tur

---

* Vergilius, Georgica, I, 497. (Fr.e.n.)

** Alainler: IV. yüzyıl sonuna doğru Hunlar tarafından Sarmatya'nın güneyindeki Palus Mæotide ile Kafkasya arasındaki topraklarından kovulup 406 yılında Galya'yı işgal eden barbar halk. (ç.n.)

*** Centurion: Roma ordusunda yüz kişilik takımın başı. (Fr.e.n.)

ve Roma imparatoru olmuştur. Ona bu mezarı yaptıran ve atlarıyla arabalarının etrafında döndüğü sınırtaşı haline getirenin adı da Maxentius'tur ve Roma'yı Büyük Konstantin'e karşı savunurken boğulmuştur.

— Evet, dedi genç süvari yüzbaşı, yüzerek kurtulmaya çalışan Maxentius'u resmeden Le Brun'ün tablosunu* iyi hatırlıyorum. Semiramis'in asma bahçelerini andıran, üzerinden narlar sarkan şu yuvarlak kule onun mezarı mı?

— Hayır, isminin mermere kazıldığını görebileceğiniz çok güzel bir kadının mezarı. XIII. yüzyılda Papa VIII. Bonifacius'un yeğenine kale olmuş olan bu mezar, Metellus Creticus'un kızı ve Crassus'un karısı Caecilia Metella'nın mezarı.

— Ah! dedi subay, bu kadının evli olduğu adam öyle cimriymiş ki, parayla tutmuş olduğu Yunan filozofuyla dışarı çıktığı vakit, adama, güneş çarpmasın diye eski bir hasır şapka giydirir, döndüklerinde de geri alırmış.

— Ama yine de İspanya'daki yargıçlık makamına erişmesini engelleyen borçlarını alacaklılarına ödemesi için Sezar'a otuz milyonu o vermiştir; bütün borçlarını ödedikten sonra da oradan kırk milyonla dönmüştür. Sezar'a ödenmiş olan o otuz milyon ve karısı için dikilmiş olan bu anıtmezar, Crassus'un hayatındaki iki lekedir.

— Peki o kadın böyle bir mezara layık mıydı? diye sordu subay.

— Evet, soylu bir hanımdı; maneviyatçı, sanatçı ve şairdi; içinde Catilina, Sezar, Pompeius, Cicero, Lucullus, Terentius Varro,** yani Roma'da bulunan manevi, zarif ve zengin ne

---

* Le Brun'ün *La Bataille de Constantin contre Maxence* tablosu (1666). (Fr.e.n.)

** Roma'nın en olağanüstü âlimlerinden biridir (MÖ 116'ya doğru-MÖ 27'ye doğru). Diller, din, hukuk, ahlak, siyasi kurumlar gibi birçok konuyla ilgilenmiştir. Yazdıkları, kendisinden sonra gelen bütün âlimler için ve Aziz Augustinus başta olmak üzere Kilise Babaları için bitmez tükenmez bir kaynak olmuştur. (ç.n.)

varsa birleşmişti; böyle bir birlikteliğin nasıl bir şey olabileceğini tahayyül ediyor musunuz?

— Büyükelçimiz Mösyö Alquier'nin evindekinden daha eğlenceli olmalı. Mezarı araştırılmıştı galiba.

— Evet, Papa III. Paulus'un emriyle, küllerinin durduğu bir kavanoz bulunmuş ve Farnese Sarayı'nın girişindeki bir köşeye taşınmıştı; hâlâ orada olmalı.

Bu arada araba yoluna devam ediyordu; Caecilia Metella'nın mezarını geçmişlerdi ve daha bakımsız kaldığı için ne olduğu anlaşılmayan bir yıkıntıya yaklaşıyorlardı.

Yol arkadaşının ilk açıklamalarını dalgın dalgın dinleyen süvari subayı, o konuştukça sözlerine daha fazla dikkat eder gibiydi.

— İnanın, dedi, anlamadığım bir şey var, o da tarihin, yazıldığında ne kadar sıkıcı, anlatıldığında ise ne kadar eğlenceli olduğu; harabelerden daima bir yılan yuvasıymış gibi uzak duran ben bile, hikâyelerini anlatmaya söz verirlerse şu taşların her birini tek tek kaldırmaya hazırım.

— Üstelik, dedi genç rehber, bu taşların tarihi de ilginç.

— Devam edin, *Binbir Gece Masalları*'nda Güzel Şehrazat'ın her gece bir masal anlattığı o sultan gibi merak içindeyim.

— İmparator Commodus'u öldürmek isteyen Quintilianus kardeşlerin villası bu.

— Ah! Evet, Traianus'un torunu değil miydi o?

— Marcus Aurelius'un da oğlu; ama imparatorlar birbirlerinin ardından gelseler de birbirlerine benzemezler. On iki yaşındayken, banyo suyunu fazla sıcak bulup suyu ısıtan kölenin fırına atılmasını emretmiş; suyu soğutulup istediği ılıklığa getirilmesine rağmen, ancak kölenin piştiğini görünce suya girmeyi kabul etmiş. Zaten genç imparatorun garip kişiliği sadece kıyıcılık yönünde gelişmiş; bu yüzden ona karşı birçok komplo düzenlenmiş; önünden geçtiğimiz bu yıkıntılar da bu komploculara ait. Söz konusu olan, sadece Commodus'u öldürmekmiş; fakat bu kadar uzun boylu

olup kendine Marcus Aurelius'un oğlu yerine Jupiter'in oğlu Herkül denmesini isteyen güçlü bir adamı katletmek kolay değilmiş. Hayatı arenalarda geçmiş, orada dövüşen gladyatörlerin hepsinden ustaymış; bir Partlıdan ok atmasını, bir Mağripliden de mızrak atmasını öğrenmiş.

Bir gün, bir arenada, imparatorun karşısındaki uçta bir pars bir adamı pençesiyle kavramış ve onu parçalayarak yemeye hazırlanıyormuş. Yayını ve oklarını yanından hiç ayırmayan Commodus yayını germiş ve okuyla, adama hiç dokunmadan parsı vurmuş. Bir başka gün, halkın ona olan sevgisinin azaldığını gördüğünden, yüz mızrakla yüz aslan vuracağını bütün Roma'ya ilan ettirmiş. Arena tahmin edeceğiniz gibi seyircilerle tıklım tıklımmış; imparatorluk locasına altın yaldızlı demirden yüz mızrak getirilmiş, arenaya yüz aslan sokulmuş; yüz mızrağı fırlatmış ve yüz aslanı öldürmüş.

— Vay canına! dedi genç subay.

— Olayın tanığı ben değilim, Herodianus;* oradaymış ve görmüş.

— Öyleyse söyleyecek başka sözüm kalmıyor, dedi süvari, kalpağını kaldırarak.

— Üstelik, diye devam etti öyküyü anlatan, imparator altı kadem boyundaymış ve söylediğim gibi çok güçlüymüş; bir değnek darbesiyle bir atın ayağını kırıyor, tek yumrukta bir sığırı deviriyormuş.

Bir keresinde olağanüstü vücut yapısına sahip bir adam görmüş, yanına çağırmış ve kılıcını çekip adamı bir vuruşta ikiye ayırmış. Görüyorsunuz ya, böyle bir adama suikast düzenlemek pek kolay ve tehlikesiz bir iş değilmiş. Yine de Quintilianus kardeşler kararlarını vermişler; ancak, tedbirlerini de almışlar; sahip oldukları altın ve gümüşlerin, mücevher ve değerli taşların hepsini gömmüşler; işi başaramamaları halinde kaçmak için atlar hazırlamışlar, sonra da saraydan amfiteatra açılan dar bir geçidin altına saklanıp pusuya yatmışlar.

---

* μετά Μάρκον βασιλείας ιστορίαι (*Tis meta Markon basileias historiai)*, I. (Fr.e.n.)

Talih ilk başta suikastçılardan yana gibiymiş: Commodus'un yanında muhafız yokmuş. Quintilianus kardeşler onun üstüne atlamışlar, suç ortakları da çevrelerini sarmış.

Al bakalım, demiş onu hançerleyen iki kardeşten biri, al bakalım Sezar, bunu sana senatodan getirdim.

O zaman, o karanlık kubbenin altındaki o dar geçitte müthiş bir boğuşma yaşanmış. Commodus hafif yaralanmış: Vurulan darbeler onu pek sarsmıyormuş, o ise vurduğu her darbeyle bir adamı deviriyormuş; nihayet Quintilianus kardeşlerden kendisini hançerlemiş olanı eline geçirmiş, demir gibi parmaklarıyla boynunu sıkmış ve boğmuş. Ağabey Quintilianus can verirken kardeşine haykırmış:

— Kurtar kendini Quadratus, her şey mahvoldu!

Quintilianus kendini kurtarmış, bir ata atlamış ve dörtnala kaçmış.

Askerler hemen peşine düşmüşler: Kaçan can derdindeymiş, peşine düşenler de ödül derdinde. Bu arada askerler Quintilianus'a yetişmeyi başarmışlar; neyse ki o her şeyi öngörüp kendine tuhaf bir son çare tasarlamış, buna inanmak gerek, çünkü olayı anlatan hakiki Dion Cassius'tur.* Firarinin yanındaki küçük bir tulumda, hayvanlar arasında pıhtılaşmayan ya da bozulmayan tek kan olan bir tavşanın kanı varmış, tulumun içindeki bütün kanı ağzına doldurmuş ve kaza sonucu düşer gibi attan kendini yere bırakıvermiş. Onu yol üzerinde uzanmış bir halde ve kan kusarken bulmuşlar ve ölmüş olduğuna kanaat getirip giysilerini çıkarmış, cesedini oraya bırakmış ve düşmanının nasıl öldüğünü Commodus'a haber vermeye gitmişler. Bu arada Quintilianus kalkıp evine dönmüş, tekrar giyinmiş ve götürebildiği bütün altın ve gümüşü alarak kaçmış.

— Ya Commodus? diye sordu süvari subayı, o nasıl ölmüş peki? Günde yüz aslan öldüren bu kasap ilgimi çekti.

---

* *Historia Romana*, LXXIII. (Fr.e.n.)

— Commodus gözde metresi Marcia tarafından zehirlenip en sevdiği atlet olan Narcissus tarafından boğularak öldürülmüş. İmparatorluk Pertinax'ın eline geçmiş, ama o da altı ay sonra canıyla birlikte imparatorluğu kaybetmiş. Ardından Didius Julianus, Roma'yı, onunla birlikte de dünyayı satın almış; fakat Roma henüz satılmaya alışkın değilmiş.

— O zamandan beri alıştı, diye tepki gösterdi subay.

— Evet, ama bu kez ayaklanmış; satın alan kişinin parayı ödemeyi unutmuş olduğu da bir gerçek. Septimus Severus ayaklanmadan istifade ederek Didius Julianus'u öldürtmüş, tahta çıkmış ve dünya nefes almış.

Velletri'den önce menzil olmadığından ve Roma'dan Velletri'ye beş fersah katetmek gerektiğinden, arabacı atları biraz dinlendirmek için izin istedi.

İki yolcu Roma kırlarının en dikkat çekici yerlerinden birine geldikleri için bu teklifi seve seve kabul ettiler.

CII
Okurun İki Yolcudan Birinin Adını Tahmin Ettiği, Diğerininkini de Öğrendiği Bölüm

Tam da Roma'nın kaderinin çizildiği bir yere gelmişlerdi.

Horatius'larla Curiatus'ların savaş meydanındaydılar.* Bunu duyan genç süvari subayı elini hemen kalpağına götürüp selam durdu.

İkisi de arabada ayağa kalktılar.

Önlerinde, Albano yolunun ikiye böldüğü o büyük tepeler dizisi uzanıyordu; en solda, Horatius** zamanının karları ve günümüzün yeşilliğiyle kaplı Soratte tepesi beliriyordu;

---

* Roma efsanesine göre MÖ VII. yüzyılda Roma ile Alba kentleri arasındaki husumete son verdirmek için iki taraf da üçer fedai seçer. Romalı Horatius'lar Albalı Curiatus'ları yenerler. (ç.n.)

** Odes, I, 9, 2. Eskiden Apollon'a adanmış olan Falisques tepesi, günümüzdeki Monte Santo Oresto'dur. (Fr.e.n.)

en yüksek doruğunda da Jupiter Tapınağı* vardı. Önlerinde, ufak bir tepenin doruğunu beyazlaştıran, Pompeius villasının yıkıntıları üzerinde doğmuş ve sinek katili Domitianus'un insan katili Pompeius'un villasına eklettiği geniş yapıları doldurmayan sekiz yüz hanesi ve üç bin sakiniyle o gaspçı Alba Longa'nın evlatlığı Albano duruyordu. Sağlarında, Tiren Denizi'ne doğru alçalan ve içinde sırasıyla *Falisci, Aequi, Volsci, Sabini* ve *Hernici* halklarının çarpıştıkları ve ölüp gittikleri *circus*'u çevreleyen sıradağlar uzanıyordu. Arkalarında Roma, Numa'nın kehanetlerinin içine doğduğu Egeria vadisi, yolcularımızın yeni katettikleri ve Roma'yla onları uzun bir yıkıntı çizgisiyle birleştiren uzun mezar dizisi; nihayet en sonda da, Roma'nın arkasında, ebediyet yolunda göğün derinliklerine demir atmış bulutlara benzeyen masmavi adaların serpiştirildiği uçsuz bucaksız deniz vardı.

Bu *circus*'un içinde iki bin beş yüz yılın hatırası bulunuyordu; son olarak da bu *circus*, ister cumhuriyet yönetimi ister papaların yönetimi altında olsun, yirmi asır boyunca dünya tarihinin ana ekseni olmuştu.

Atlar soluklanmıştı, araba yoluna devam etti.

Horatius'ların mezarı hizasında anayoldan ufak bir patika ayrılıyordu; Roma kırlarını kaplayan o aslan postuna benzer kızılımsı pas rengi otların ortasında zar zor seçilen ve dağın kıvrıntılarında kaybolan bu patika, Roma'dan Vellatri'ye giden yayalar için anayola göre kestirme olması sayesinde, her şeye rağmen varlığını sürdürmüştü.

— Şu patikayı görüyor musunuz? dedi arkadaşına kılavuzluk etmek isteyen ve diğeri bir süreliğine lafını kestiğinde bariz sabırsızlık belirtileri gösteren: Milon'un iki gladyatörü, on kadar arkadaşlarıyla muhafızlık ettikleri tahtırevandan burada ayrılmış ve ovada orakçılarla sohbet eden Clodius'a saldırmaya büyük ihtimalle bu patikadan gitmişlerdi. Sağ

* Geleneğin naklettiğine göre Tarquinius Superbus tarafından Albanus Tepesi üzerine kurulmuştur (günümüzde Monte Cavo, 949 m).

göğsünün altından girip omzundan çıkan bir mızrakla yaralanan Clodius, o zamanlar bir çiftlik olan bu yıkıntılara sığınmıştı; gladyatörler onu takip etmiş ve saklandığı fırında öldürerek anayolda yerlerde sürüklemişlerdi.

— Peki öyleyse, bana, neredeyse iflas etmiş ve gırtlağına kadar borca batmış olan bu Clodius'un Romalılar üzerinde koruyabildiği nüfuzunun nereden geldiğini açıklayın, diye sordu süvari subayı.

— Çok basit: Öncelikle o kadar yakışıklıydı ki yurttaşları ona *Pulcher** adını takmışlardı. Kadim halklarda güzelliğin önemini bilirsiniz; Capova çıkışında gladyatör Spartacus'la dövüşürken aldığı yenilgi şöhretini hiç lekelememişti; dört kız kardeşinin biri Konsül Metellus Celer'le, diğeri hatip Hortensius'la, üçüncüsü banker Lucullus'la evliydi, dördüncü kız kardeşi Lesbia ise şair Catullus'un metresiydi. Oysa Roma'daki kemdilliler onun dört kız kardeşinin de sevgilisi olduğunu söylüyorlardı; bilindiği gibi ensest, Roma'nın son günlerinde pek revaçtaydı. Clodius da dört kız kardeşiyle dünyanın dört gücünü elinde tutuyordu: Metellus Celer'in karısıyla konsüllük gücünü; Hortensius'un karısıyla Roma'nın en belagatli seslerinden birini; Lucullus'un karısıyla dünyanın en zengin bankerinin kasalarını; nihayet Catullus'un metresi Lesbia'yla da büyük bir şairin dostluğunun ve dizelerinin verdiği popülerliği; ayrıca, elinde tuttuğu bu seçkin takımına bir gün ihtiyaç duyabilecek olan zengin Crassus tarafından destekleniyor, bir yandan karısını ayartmaya çalışırken sefahatine ortak olduğu Sezar'dan güleryüz görüyor, eniştesi Lucullus'un lejyonlarını lehine ayaklandırdığı Pompeius tarafından da fazlasıyla kayırılıyordu; kız kardeşi Lesbia'yı seven ve Clodius'un hiç karşı çıkmadığı bir şekilde onun âşığı olmayı arzulayan Cicero'yla bile çok iyi geçiniyordu.

Bu aşk Clodius'un ölümüne neden oldu. Pompeius'un kızı, Sezar'ın da karısı olan Mussia'nın** âşığı olduğunu

---

* Lat. Güzel. (ç.n.)

** Aslında adı Pompeia'dır. (ç.n.)

söylemiştim size. Onu rahat rahat görebilmek için evine kadın kılığında girmişti; bildiğiniz gibi, bu lezbiyen seks âlemlerinde erkeklerin varlığı, hatta erkek hayvanların varlığı katiyetle yasaktı. Bir hizmetçi kadın onu tanıdı ve ihbar etti: Mussia onu gizli dehlizlerden kaçırdı, fakat söylentiler yayılmış ve korkunç bir skandal yaratmıştı.

Bir hatip tarafından dinsizlikle suçlandı ve yargıçlar önüne çıkmak zorunda kaldı, ama Crassus ona olup bitenlere aldırmamasını, yargıçları satın alma işini kendisinin halledeceğini söyledi; nitekim bu işi parayla ve kendilerini Clodius için feda eden güzel soylu hanımlarla, hatta o adalet tanrıları için Jupiter'le Ganymedes'in fablini tekrarlayarak* becerdi de; bu olay, Seneca'ya, "Clodius'un aklanması işlediği suçtan beter oldu,"** dedirtecek kadar büyük bir rezalete yol açmıştır.

Üstelik Clodius kendini savunmak için, o sırada, Bona Dea Bayramı'nın arifesinde,*** başka yerde Roma'ya yüz mil uzaklıkta olduğunu, dolayısıyla da beş saatte otuz beş fersah uzaktan gelemeyeceğini ileri sürmüştü. Ne yazık ki Cicero'nun karısı Terentia, Cicero'nun Lesbia'ya aşkını bilen ve tam da o esrarengiz gece kocasının Clodius'la konuştuğunu görmüş olan kıskanç karısı, Cicero'nun önüne, ne kadar kurnaz olursa olsun kaçamadığı iki seçenek koymuştur:

— Ya Clodius'un kız kardeşine âşıksınız, o zaman neyle yetineceğimi bilirim ve onun aleyhinde ifade vermezsiniz ya da ona âşık değilseniz, öyleyse kardeşi aleyhine ifade vermemek için de gerekçeniz kalmaz.

Cicero karısından çok korkardı; bu yüzden Clodius'un aleyhinde ifade verdi. Clodius onu asla affetmedi; Roma'yı bir yıl boyunca çalkantı ve isyanlarla sarsan ve ancak

---

* Güzel oğlanlar bularak. (ç.n.)

** Seneca, *Epistulae morales ad Lucilium*, XVI, 97. (Fr.e.n.)

*** Lat. İyi Tanrıça Bayramı. Bona Dea, iyilik ve doğurganlıkla ilişkilendirilen tanrıçaydı. (ç.n.)

Milon'un Cicero'ya yardım ederek Clodius'u gladyatörlerine öldürttüğü anda biten nefret bundan kaynaklanıyordu.

Halk, ender görülen bir şekilde, ilahına ölümünden sonra da sadık kaldı; zira cesedini bulan bir senatörün onu arabasında Roma'ya getirmesi ve karısı Fulvia'nın onun için muhalif cemiyette bir ateş yaktırmasından sonra, halktan insanlar ateşten aldıkları köseğilerle Roma'nın bir mahallesini yakmışlardı.

— Sevgili yol arkadaşım, dedi genç subay, gerçek bir ayaklı kütüphanesiniz ve bir başka Varro'yla yolculuk yapdığım için bütün ömrüm boyunca mutlu olacağım... Nasıl ama! Roma tarihini benim de biraz bildiğimi görüyorsunuz, dedi kendisi de bir şeyler söylediği için sevinip ellerini çırparak... Devam edelim, devam edelim, dedi. Şu mezar nedir? Doğrusu bir açığınızı yakalamak isterdim.

Ve ona sollarında yükselen bir anıtı gösteriyordu.

— Kötü bir yer seçtiniz, diye devam etti kılavuz, bu konuda çok bilgiliyimdir. Burası Troya'nın yağmalanması sırasında dikkatsiz davranıp annesinin eteğini bırakmış Ascanius'un, Aeneas'ın oğlunun mezarı; annesini kaybettikten sonra, Ankhises'i ve ocak tanrılarını sırtlamış götüren babasını bulmuştur: Roma'nın kuruluşu buna dayanır; fakat işin garip yanı, neredeyse aynı zamanda, mezarı buraya iki fersah mesafede olan, Ulysses'in oğlu, Tusculum'un kurucusu Telegonus başka bir aileye mensuptur. Biri Yunan diğeri Asyalı, yani iki düşman ırkın evlatları olan bu iki adamda, iki düşman halk Avrupa'yla kimlik kazanmıştır: İki halk rakipti, birbirlerine düşmandı; babaların Troya önünde başladıkları düello Roma'da çocuklar arasında devam etmişti. Alba ve Tusculum'un en önemli iki ailesi, Sezar'ın Julia ile Caton'un Porcia ailesiydi. Bu iki adamın korkunç mücadelesini bilirsiniz; iki bin yıl sürdükten sonra Troya düellosu Utica'da bitmiştir. Mağlupların torunu olan Sezar, Hector'un öcünü galiplerin torunu Caton'dan almıştır.

Ascanius'un mezarı Napoli yolundan gelirken ilk mezardır, Roma yolundan gelirken de son mezardır.

İsimler uzayıp gidiyordu ve Victor Hugo'nun Ruy Gomez'i gibi en önemlilerini unutuyordu; ama onlardan geriye iz kalmamıştı ve zamanın orağı onları biçip yerle bir etmişti.

İki gencin daha büyük, yani daha az birikimli olanı bir süre düşüncelere daldı; zihninde hararetli bir faaliyetin sürüp gittiği anlaşılıyordu.

— Hiç tarih öğretmenliği yaptınız mı? diye sordu yol arkadaşına.

— Ah, inanın yapmadım!

— Fakat bütün bunları nasıl öğrendiniz?

— Ben de bilmiyorum: Kâh bir kitabı kâh bir başkasını okuyarak; bu şeyler öğrenilmez, akılda yer ederler; tarihe meraklıysanız, ilginç şeylere meyliniz varsa, olaylar ve insanlar beyninize girerler, beyniniz onlara kendi biçimini verir ve insanlarla olayları başka bir ışık altında görürsünüz.

— Vay canına! dedi genç subay; sizinki gibi bir beynim olsaydı, bütün hayatım boyunca okumaktan başka şey yapmazdım.

— Sizin için bunu temenni etmem, dedi genç bilge gülerek. Eğitiminizi benim koşullarımda almanızı istemezdim... İdama mahkûm edilmiştim, her gün kurşuna dizilmeyi ya da giyotin sehpasını bekleyerek üç yıl hapiste kaldım; kendimi oyalamam şarttı.

— Gerçekten zor bir yaşamınız olmuş olmalı, dedi subay, yol arkadaşına dikkatle bakıp yüzünün sert hatlarında geçmişi okumaya çalışarak.

Sorunun yöneltildiği kişi melankolik bir şekilde gülümsedi.

— Gerçek şu ki, dedi, hep gül dolu bir yatakta yatmadım.*

---

* Hazinesinin yerini söylemesi için korlar üzerine uzatılmış olan son Aztek imparatoru, veziri Guatimozin'e, "Ya ben gül dolu bir yatakta mı yatıyorum," demiştir. (Fr.e.n.)

— Kesinlikle soylu bir aileye mensupsunuzdur.

— Soyludan daha fazlasıyım mösyö.

— Siyasi sebeplerle mi idama mahkûm edildiniz?

— Evet siyasi sebeplerle.

— Sizi bunları sormam keyfinizi kaçırıyor mu?

— Kesinlikle hayır. Cevap veremeyeceğim... ya da vermek istemeyeceğim şeylere cevap vermem, hepsi bu.

— Kaç yaşındasınız?

— Yirmi yedi.

— Tuhaf şey, hem daha genç hem de daha yaşlı gösteriyorsunuz. Hapisten çıkalı ne kadar zaman oldu?

— Üç yıl.

— Çıkınca ne yaptınız?

— Savaşa katıldım.

— Denizde mi karada mı?

— Denizde insanlarla, karada da yırtıcı hayvanlarla.

— Yani?

— Denizde korsan, karada avcıydım.

— Denizde kiminle savaştınız?

— İngilizlerle.

— Karada ne avlıyordunuz?

— Kaplan, pars ve boa.

— Hindistan'a ya da Afrika'ya mı gittiniz?

— Hindistan'a.

— Hindistan'ın hangi bölgesine?

— Dünyada neredeyse hiç kimsenin bilmediği bir bölgesine, Birmanya'ya.

— Büyük deniz savaşlarına katıldınız mı?

— Trafalgar'a.

— Hangi gemide?

— *Le Redoutable* gemisinde.

— Nelson'ı gördünüz mü öyleyse?

— Evet, hatta yakından.

— İngilizlerin elinden nasıl kurtuldunuz?

— Kurtulmadım; esir düştüm ve İngiltere'ye götürüldüm.

— Esir değişiminden mi yararlandınız?

— Kendim kurtuldum.

— Cezaevi gemisinden mi?

— İrlanda'dan.

— Ya şimdi nereye gidiyorsunuz?

— Hiç bilmiyorum.

— İsminiz?

— İsmim yok; ayrıldığımız zaman bana bir isim verirsiniz ve size bir evlatlığın hamisine duyduğu minnettarlığı duyarım.

Genç subay yol arkadaşına şaşkınlıkla baktı; bu kaygısız ve avare yaşantıda gerçek bir sırrın olduğunu hissediyordu; aldığı cevaplar için ona minnet duyuyor, gizledikleri için de kızmıyordu.

— Ya benim kim olduğumu sormayacak mısınız? dedi.

— Hiç meraklı değilimdir; ama yine de söylemek isterseniz, size müteşekkir olurum.

— Ah! Sizin yaşamınız ne kadar ilginç ve muhtemelen şairane ise benim yaşamım da o kadar sıradan. Adım Charles Antoine Manhès; 4 Kasım 1777'de Cantal vilayetinin Aurillac kasabasında doğdum. Babam mahkemede kraliyet savcısıydı. Sizin gibi Fransız aristokrasisinden olmadığımı görüyorsunuz. Yeri gelmişken, unvanınız neydi?

— Kontluk.

— Doğduğum kasabanın okulunda okudum; eğitimim bu yüzden biraz ihmal edilmiştir. Vilayetimin idarecileri askerliğe eğilimli olduğumu anlayarak beni École de Mars'a gönderdiler. Özellikle topçuluğa ilgim vardı ve öyle büyük bir ilerleme gösterdim ki on altı yaşında öğretmenliğe atandım. Ama École de Mars dağıtılınca, alnımın akıyla geçtiğim bir sınava tabi tutuldum ve Cantal'da üçüncü taburda, oradan sonra da 26. savunma alayında görevlendirildim. 1795'te tekrar orduya katıldım; dört yıl Meurthe ve Moselle

ordusunda sefere çıktım; VII. yılı, VIII. yılı ve IX. yılı İtalya ordusunda geçirdim; Novi'de ağır yaralandıktan sonra altı hafta yaramın iyileşmesini bekledim ve alayıma Cenova Nehri'nde katıldım... Siz hiç sıkıntı çekmediniz mi?

— Evet, kimi zaman.

— Madem öyle, o sıkıntıları her gün çeken ben, bunun ne anlama geldiğini size anlatabilirim. Arkadaşlarımın seçimiyle teğmenliğe atandım; geçen yıl 6 Haziran'da Liyakat Nişanı verilerek şövalye ilan edildim; Austerlitz Seferi'nden sonra yüzbaşılığa terfi ettim; bugün yüzbaşıyım ve Berg grandükünün emir subayı olarak imparatorun Berlin'e girdiğini kardeşi Joseph'e haber vereceğim, ona katıldığım Jena Seferi'nin tüm ayrıntılarını anlatacağım; döndüğümde de süvari bölüğü komutanlığına getirileceğim vaat edildi, ki yirmi dokuz yaşında hiç de fena değil bu. İşte bütün hikâyem, ne kadar kısa ve ne az ilginç olduğunu siz de görüyorsunuz; fakat asıl ilginci, şimdi Velletri'ye varmış olmamız ve benim çok aç olmamdır; inip yemek yiyelim.

İsimsiz yolcu kendisine yapılan teklifi uygun bulduğundan, arabadan aşağı atladı ve müstakbel süvari bölük komutanı Charles Antoine Manhès ile *La Naissance d'Auguste** oteline girdi.

Arkeologlar onaylamasa da bu isim, otelin ilk Roma imparatorunun doğduğu evin harabeleri üzerine inşa edildiği anlamına geliyordu.

CIII
Pontine Bataklığı

Yolcular kötü bir akşam yemeği yediler, fakat *La Naissance d'Auguste* hanında kötü muamele gördüklerini söyleseler haksızlık ederlerdi, çünkü tahtta olduğu dönemde bile

* Augustus'un doğumu. (ç.n.)

Augustus'un akşam yemeği iki kuru balık ve bir bardak sudan ibaret olmuştu. Augustus'un doğumunu ve bir değirmenciyle Afrikalı bir kızın evladına dünya krallığı vaat eden geleneklerin ortamını anlatmaya kalkışsak bir cilt yazmamız gerekir.

Antonius ona, "Dedelerin Afrikalıydı, annen Aricia'nın en sert değirmenini döndürüyordu, baban da Nerulum'da çekip çevirdiği paranın kararttığı bir elle un karıştırıyordu,"* dememiş miydi?

Fakat emareler ortadaydı.

Annesi Atia Apollon Tapınağı'ndaki döşekte uykuya daldığında, heykelin asâsını saran ve Tıp Tanrısı'nı simgeleyen yılan sahından ayrılmış, döşeğe tırmanmış, içine girmiş ve Atia'yı bir an kıvrımlarının içinde sıkmış, ancak onu dölleyince ayrılmıştır.

Bir gün elinde bir lokma ekmekle okula giderken, üzerine bir kartal çullanmış, lokmasını elinden almış ve Olympos'un çok lezzetli *ambrosia*'sının** kokusu sinmiş bir halde geri getirmiştir ona.***

Sonunda evin üzerine yıldırım düşmüş ve onu kutsamıştır.

O akşam Velletri'de şenlik vardır; o civardaki bütün köylü kadınları ve erkekleri bir araya gelmişlerdir.

Dans edilmektedir.

İtalya'nın bir yarısı ağlarken diğer yarısı daima dans etmiştir. Fransızların Roma'da olmaları, Fransızların Napoli'de olmaları, Fransızların Gaeta'yı kuşatmış olmalarından ve Pontine bataklığının öte yanından şehri topa tutan yirmi dörtlüklerin patlama yankılarının işitilmesinden hiç endişe duyulmuyordur.

Napoléon kardeşine, "Çemberi daraltın," diye yazmıştı.

Joseph de itaat ederek kuşatmada çemberi daraltıyordu.

---

* Suetonius, *Vie des douze Cesars*. Auguste, IV. Nerulum Lucania'nın Thurium'a komşu olan bir küçük kentiydi. (Fr.e.n.)

** Olympos Dağı'nın yiyene ölümsüzlük veren yiyeceği. (ç.n.)

*** a.g.e., XCIV ve XCV. (Fr.e.n.)

Fransızlara gülümsüyorlardı; genç kızlar el uzatıyor, onlarla dans ediyorlardı; bakışlarını hiç kaçırmıyorlardı; ama onlarla yalnız kalındığında, Fransızları hançerliyorlardı.

İki genç adamla aynı sofrada yemek yiyen diğer müşteriler, yaptıkları dört franklık harcamayı ödemek için en genç yolcunun bir Louis altını çıkardığı keseyi ve yol arkadaşının cebine koymak için mantosundan çekip çıkardığı keseyi açgözlülükle izliyorlardı.

İçip dans edenlerin ortasında gezinen Velletri belediye başkanı, bu zenginliklere en az diğerleri kadar tamahkârlıkla baktı, ama yine de, tıpkı Roma'daki menzilci gibi, Pontine bataklığını geçmeleri için yanlarına dört adamlık bir muhafız takımı verdi.

Fakat Manhès, askılığından iki tabancasını çekti ve eliyle kılıcına vurdu; yol arkadaşı da çifte karabinasının hazır olup olmadığını kontrol ediyordu.

— İşte bizim muhafız takımımız, dedi; bir Fransız kendi silahından başka korumaya ihtiyaç duymaz.

— Daha bir ay önce, dedi belediye başkanı alaycı bir ifadeyle, bir Fransız emir subayı burada sizin gibi akşam yemeği yedi; onun da güzel silahları vardı, o silahları onu katledenlerin elinde gördüm.

— Peki onları yakalatmadın mı? diye haykırdı Manhès yerinden hızla kalkarak.

— Benim görevim yolculara muhafız takımı sağlamaktır, diye cevap verdi belediye başkanı, teklifimi reddeden kişileri öldürenleri yakalamak değil; görev sınırlarımı aşmam.

Manhès ısrar etmenin yersiz olacağını düşündü, yol arkadaşına kendisini izlemesini işaret etti; sonra, atı ve sürücüsü değişmiş olan arabalarına bindiler, yanından ayrıldıkları adamın parasını fazlasıyla ödediler ve Pontine bataklığına doğru dörtnala yola koyuldular.

Velletri'den Terracina'ya, yani Napoli Krallığı sınırlarına kadar uzanan bu Roma topraklarının iki konuda meşhur

olduğu bilinir ve orada solunan zehirli hava kesinkes haydutların yol açtığından daha çok ölüme yol açmaktadır.

Solgun benizli zayıf gemicisi, hasta yolcuları, parmak uçlarını kanalın suyuna sokan genç kızı ve insan yaşamının üzerine bir şamdana üfler gibi esen o leş kokulu topraklardaki bitkisel yaşamdan beslenen, o yemyeşil güzel sebzeleri resmeden büyük ressamımız Hébert'in kayığını hatırlar mısınız?*

Akşam yemeğini yerlerken gece çökmüştü ve iki yolcu handan çıktıklarında, yer yer ağaç yapraklarıyla ebrulanan yol harikulade bir ayışığında gümüş gibi parlıyordu. Zaman zaman, yola, altından geçen yolcuların üzerine devrilecek gibi görünen dik bir kayanın büyük gölgesi vuruyordu. Pontine bataklığına yaklaştıkça, göğe doğru zaman zaman büyük buhar çizgileri yükseliyor, önünden geçtikleri ayın üzerine kara bir bez seriyordu.

O zaman gökyüzü de sarımsı, tuhaf ve marazi renklere bürünüyordu. Havanın koyuluğu yüzünden lambaların zar zor aydınlattığı su birikintilerinde, kafalarını sudan çıkararak gürültülü bir biçimde soluk alan ve gecenin yanıltmasıyla iyice iri görünen devasa hayvanların kımıldadığı görülüyordu: En gözüpek avcıların bile onları vurmak için gelmeye cesaret edemediği, emin sığınakları bataklığın ortasında olan vahşi susığırlarıydı bunlar.

Ayrıca sağda solda, arabanın hareketinden ürken, günbatımı renginde kocaman kuşlar uçuşuyordu. Bunlar gri balıkçıllar, içinde kayboldukları karanlıklara iki kanat çırpmasıyla dalarken iç karartıcı bir çığlık atan vahşi balaban kuşlarıydı. İki yolcumuzun izledikleri yol, en az Faust'la Mephistopheles'in şabatta gittikleri yol kadar hayaletlerle doluydu.

— Daha önce hiç böyle bir şey gördünüz mü? diye sordu Manhès.

---

* Ernest Hébert, *La Malaria*, 1850-1851 salonunda sergilenen yağlıboya tablo bugün Orsay Müzesi'ndedir. (Fr.e.n.)

— Evet, Pegu'dan tembul arazisine giden yolda; yalnız, orada işittiğimiz susığırı böğürtüleri değil, kaplan kükremeleri ve timsah hırıltılarıydı. Tepemizde uçuşan da balıkçıllar veya balaban kuşları değil, uyuyan kişiye hissettirmeden atardamarlarını yarıp bir insanın kanını on dakikada boşaltan vampirler olduğu söylenen o iri yarasalardı.

— Bunu görmeyi çok isterdim, dedi Manhès.

İkisi de isteksiz görünseler de tekrar sessizliğe gömüldüler.

Birden, araba sürücüsü omzuna astığı bakır boruyu üç kere öttürdü. Bu çağrının kime yönelik olduğunu anlamayan iki genç bunu bir işaret sandı ve elleri silahlarına gitti.

Ama neredeyse aynı anda iki ya da üç boru sesiyle cevap verildi; bu lanetli bataklığın yeşil bitki örtüsünün ortasında, etrafı hayaletlerle çevrilmiş gibi görünen bir ateşin parıltısını gördüler. Bu bir posta arabası menziliydi.

Araba durdu.

O ateşli seyislerden beşi altısı meşaleler yakıp kamçılarını kavrayarak sık otların içine atıldılar, o sırada diğerleri de çıkış noktalarını tuttular.

Arabanın sürücüsü birkaç saniyede atları çözdü.

— Çabuk paramı ödeyin, dedi genç yolculara, ben sıvışıyorum.

Yolcular parayı ödedi, sürücü ata atladı ve dörtnala uzaklaşarak karanlığın içinde kayboldu.

Bu arada, o vahşi seyislerle onlardan daha da vahşi olan atları arasında, insanların küfrettiği, dört ayaklıların da kişnediği bir mücadele başlamıştı; kim olduğu kestirilemeyen iki grup insan arabaya yanaştı; uçuşan saçları atlarının yelelerine karışan adamlar masal kahramanı hayvanlar gibi, üçbaşlı sentorlar gibi görünüyorlardı. Boyun eğen atlar kişnemeyi kesmişlerdi ve artık sadece yakınıyorlardı. Biri araba koluna geçirildi; diğeri de yanına bağlandı. Atlı iki adam arabanın sağında ve solunda yerlerini aldı; kolun dışındaki sürücü atın eyersiz sırtına atladı; gürültüyle nefes alan ve

sabırsızlıkla yerleri eşeleyen koşulu atları tüm gücünü kullanarak tutmayı sürdüren adamlar birden dizginleri bırakıp kendilerini yana attılar. Hiddetten kuduran atlar, kişneye kişneye burun deliklerinden duman, gözlerinden de ateş püskürterek ileri atıldılar. At üstündeki iki adam, koşulu atları yolun ortasında tutmak ve yolun iki yanındaki hendeklere uçmamaları için vahşi çığlıklarla ileri atıldı; böylelikle atlı adamlar, koşulu atlar, araba ve yolcular, âdeta bir burgacın içinde kayboldular.*

Bunu izleyen üç menzilde de az önce tasvir etmeyi denediğimiz görüntünün tıpatıp aynısına tanık oldular; yalnız, atlar gittikçe daha öfkeli, insanlar da daha solgun, daha bezgin oluyordu.

Son menzilde, arabanın lambaları söndü, sürücüde de seyiste de yakacak mum olmadığı için iki yolcu ellerine birer meşale aldılar.

Aynı gözü dönmüş süratle yola koyuldular; artık Terracina'ya sadece iki buçuk fersah yolları kalmıştı.

Şimdiye kadar düz olan arazinin kayalar arasında dikleşmeye başladığı bir yerde, iki genç aniden, hendeği aşıp yola atlayan gölgeler gördüklerini zannettiler.

— *Faccia in terra!*** diye haykırdı bir ses.

Yerlerinden doğrulurken bir el silah sesinin yankılandığını duydular ve yolcuların arasından geçen bir mermi arabanın dibini deldi; ismini söylememiş olan yolcu, karabinasını omzuna bile götürmeden, tabancayla ateş eder gibi tetiğe bastı.

Bir çığlık havayı yardı ve yola yığılan bir bedenin gürültüsü işitildi.

İki yolcu ellerindeki meşaleleri aynı anda on adım ileriye attı; yol aydınlandı ve dört beş adam göründü, içlerinden

---

* A. Dumas, önce "Les Marais Pontins" başlığıyla *Le Courrier français*'nin 17-20 Haziran 1843 tarihli sayılarında tefrika edilen XXI. Bölüm, "Roma Yolu"nun bir kısmını tekrar kaleme alarak kullanmaktadır. (Fr.e.n.)

** Yüzükoyun yatın! (ç.n.)

biri atların dizginine yapışmış olmasına rağmen arabayı durdurup durdurmamakta tereddüt ediyordu.

— Bırak dizgini serseri! diye haykırdı Manhès.

Ve bir mermiyle onu da arkadaşının yanına yuvarladı.

Aynı anda üç el ateş edildi, bir mermi Manhès'in kalpağını uçurdu, bir diğeri yol arkadaşının omzunu sıyırdı; fakat karabinanın ikinci atışı da üçüncü eşkıyayı yere serdi.

O andan sonra haydutlar kaçacak delik arıyorlardı, fakat iki yolcu da arabanın yanından elde silah ileri atıldı.

Haydutların talihsizliği günün doğmaya başlamasıydı; iki genç ise, Atalanta'yla* yarışacak durumdaydılar.

Manhès önünden kaçanın arkasından tabancayla ikinci kez ateş etti. Adam tökezledi, kemerinden bir hançer çekmek istedi, fakat daha kınından çıkaramadan yüzbaşının kılıcı göğsüne indi.

İkinci yolcunun peşine takıldığı haydut ise, vurulacağını anlayınca kemerinden bir tabanca çekti, döndü ve çok yakından ateş etti, fakat isabet ettiremedi.

Aynı zamanda, gırtlağını sıkan çelikten bir el hissetti; o sırada şakağına da bir tabanca namlusunun soğuk ucu dayanmıştı.

— Seni öldürebilirdim, dedi ona yolcu, ama seni diri yakalamak ve haydutların cesur olduğuna hâlâ inananlara, seni tasma takılmış bir ayı gibi göstermek hoşuma gidecek. Haydi dostum Manhès, kılıcınızın ucuyla bütün o *yüzükoyun yatanları* dürtün de şu serserilerin ellerini bağlamamıza yardım etmeye gelsinler.

Gerçekten de sürücü ve arabaya iki yanında dörtnala eşlik eden iki atlı harfiyen söz dinlemiş ve atlarından inip yola yüzükoyun yatmışlardı; ama Manhès'in kılıcının ucunu hisseder hissetmez, sersemlemiş bir halde ayağa kalkarak sordular:

— *Signori* ne isterler?

---

* Bkz. Ovidius, *Dönüşümler*, X, 560-707. (Fr.e.n.)

— İp, diye cevap verdi Manhès, şu iki çam yarmasını da sıkıca bağlayın.

Adamlar söyleneni yaptılar; iki haydut arabaya bindirildi, yolcuların boşalır boşalmaz attıkları ve yeni bir saldırıya uğrama korkusuyla derhâl tekrar doldurulan tabancaları ve karabinaları topladılar.

İki yolcu, anayolda üç ceset bırakıp iki yaralıyı yanlarına alarak arabanın iki yanında yürüdüler.

— Ah! İnanın sevgili dostum, dedi Manhès, eline su alıp yol arkadaşının kasketini çıkararak benden vaftiz babanız olmamı rica etmiştiniz, sanırım seremoniyi yerine getirme anı geldi. Bayard, d'Assas ve La Tour d'Auvergne namına sizi vaftiz ediyor ve Léo adını veriyorum; yemin olsun ki bu ismi hak ettiniz. Kont Léo, vaftiz babanıza sarılın!

Kont Léo gülerek vaftiz babasına sarıldı ve birlikte yürüyüp arabadaki eli kolu bağlı mahpuslarına muhafızlık ederek Terracina yoluna koyuldular; onlara güya muhafızlık yapan at üstündeki iki seyis ise korkudan tir tir titriyorlardı ve benizleri daha da solmuştu.

CIV
Fra Diavolo

Vergilius'un* deyişiyle Beyaz Anxur'a, bizim daha az şairane biçimde adlandırmakla yetindiğimiz tozlu Terracina'ya az kala, Roma sınırını bekleyen bir Fransız karakolu vardı.

Yolcuların etrafı hemen sarıldı, zira ilk bakışta Fransız oldukları anlaşılmıştı; ancak, boş olduğunu zannettikleri arabaya eşlik eden bu iki genci gören vatandaşlar, oturdukları yerden fırlayan haydutları görünce merakla etraflarını sardılar.

---

* Ya da daha ziyade Horatius, *Satirae*, II (*Le Corricolo*'da düzeltilen kalem sürçmesi). (Fr.e.n.)

Esrarengiz durumun izahını arabanın içine ilk göz atmalarında almışlardı.

— Pekâlâ, dedi karakol komutanı çavuş, işte darağacı namzeti avlar. Bunları Napoli'ye götürün subayım; bu beyler orada tam kendilerine uygun bir ortam bulurlar.

Terracina'ya girdiler ve *Hôtel de la Poste*'un önünde durdular.

Kapının önünde bir subay geziniyordu. Manhès ona yaklaştı.

— Yüzbaşım, dedi, ben Berg Grandükü General Murat'nın emir subayı Yüzbaşı Manhès'im.

— Sizin için yapabileceğim bir şey var mı sevgili dostum? diye sordu subay.

— Buraya yarım fersah mesafede altı haydut yolumuzu kesti, üçünü öldürdük; vebaya sebep olmamaları için gömdürmek isterseniz onları yol üzerinde bulursunuz; ölmemişlerse de sağ kalacaklarını sanmam. İki de esir aldık. Yerlerinden kımıldadıkları anda süngüyü karınlarına sokma tavsiyesiyle arabanın yanına bir nöbetçi koyabilir misiniz? Bu arada, biz de çok acıktık, bize soframıza oturma onurunu bahşeder misiniz? Siz burada neler olup bittiğini anlatırsınız, ben de size orada neler olup bittiğini anlatırım.

— İnanın, dedi subay, teklifiniz reddedilmeyecek kadar cazip.

Derhâl iki askerine tüfeklerini alıp arabanın iki yanına yerleşmeleri emrini verdi; süngü kullanımıyla ilgili tavsiyeyi de eklemeyi unutmadı.

— Şimdi, dedi subay, her ne kadar tanınmamış bir isim olsa da, yol arkadaşınıza ismimi söyleyebilmeniz için kendimi takdim etme onurunu bağışlayın: Adım Yüzbaşı Santis.

Hanın mutfağına birlikte girdiklerinde Léo'yu elini yüzünü yıkarken buldular.

— Sevgili kontum, dedi ona Manhès, size az önce haydutlarımızın başına iki nöbetçi diken Yüzbaşı Santis'i tak-

dim ediyorum. Yüzbaşı Santis, size de Kont Léo'yu takdim ederim.

— Güzel isim beyefendi, dedi Yüzbaşı Santis.

— Hem gerçekten de hak edilmiştir, dedi Manhès, buna kefilim; onu demin görseydiniz: İki atışta iki adamı yere serdi; üçüncüye gelince, adama nişan almaya bile zahmet etmedi; onu sağ yakalamak istiyordu; şu gördüğünüz ufacık beyaz eliyle boynunu yakalayıp sıktığı adam aman diledi ve her şey böylece halloldu.

Ve hancı konuşulanları dinlemek için yaklaştığında, adamın pamuk beresini püskülünden kavradı, parmağının etrafında oyun oynayan bir çocuk gibi döndürdü; hancı iki elini uzatarak pamuk beresini yakalamaya çalışınca da:

— Dikkatinizi çekerim mösyö, dedi ona, bize selam vermeyi unuttunuz. Artık selam verdiğinize göre, pamuk berenizi alabilirsiniz, işte; bize en mükemmel masayı donatın, yemeği beklerken de, bize onca zamandır tadına bakmayı istediğim o ünlü *lacryma-christi*'den* iki üç şişe getirin.

Hancı mahzene inmesi için kilercisine, fırını yakmaları için mutfaktaki garsonlara ve sofrayı hazırlamaları için oda hizmetçisi kızlara seslenerek gitti.

Yanlarından ayrılırken kafasını sallayıp ellerini göğe doğru kaldırarak söyleniyordu:

— *Questi Francesi! Questi Francesi!*"**

Manhès gülmeye başladı.

— Bu dürüst insanlar için bir muammayız ve hep öyle kalacağız, dedi, aslanlar gibi dövüşüp çocuklar gibi oynayabilmemizi anlamıyorlar; asıl gücümüzü buradan aldığımızı bilmiyorlar. Haydi kilerci, bizi odamıza götürün ve patronunuzun şu *lacryma-christi*'sini tattırın; eğer iyi çıkmazsa, size bir şişesini nefes aldırmadan zorla içireceğime yemin ederim.

---

* İsa'nın gözyaşları. Güney İtalya'nın misket şarabı. (ç.n.)

** Şu Fransızlar! (Fr.e.n.)

Kilerci merdivenden çıktı, iki subay ve Kont Léo da onu izlediler.

Tesadüf bu ya, şarap iyi çıktı.

— Evladım, dedi şarabı tadan Manhès, başka bir niyet beslediğim bu şişeyi midene indirmen beni üzmez, ama şu eküyü cebine indirirsen beni sevindirirsin.

Ve garson, onun attığı üç liralık eküyü önlüğüyle yakaladı.

— Şimdi, dedi yüzbaşıya, bize burada olup bitenleri anlatın.

— Sanırım orada olup bitenler daha ilginç, diye cevap verdi yüzbaşı.

— Gerçek şu ki, dedi Manhès, sefer uzun sürdü. Bir ay. Napoléon 8 Ekim'de sefere çıktıktan sonra, 8 Kasım'da Magdeburg'u teslim aldı; bu bir ayda otuz bin kişi, yani günde bin kişi öldü; ne büyük bir eser ama, değil mi? Yüz bin asker esir alındı; kalan otuz beş binin de tek bir tanesi bile Oder'i tekrar geçemedi; Saksonlar Saksonya'ya döndüler, Prusyalılar da silah bıraktılar. Yüz altmış bin kişilik bir Prusya ordusu vardı, Napoléon bir üfledi: Uçup gitti; onlarla karşı karşıya geldiğimiz savaş meydanında da üç yüz top ve Invalides Bulvarı'nı kaplayacak kadar bayrak bıraktı. Prusya kralı* hâlâ Prusya kralı; yalnız, artık ne krallığı var, ne de ordusu.

— Pekâlâ, dedi subay, her ne kadar Bourbonlar Sicilya'ya çekilmiş de olsalar, Prusya kralından zenginler, zira topa tuttuğumuz ve onlar için direnen, ama teslim olması çok sürmeyecek olan Gaeta toprakları hâlâ onların,** Calabria'da da bir orduları var; bunun bir forsa ordusu olduğu doğru, yine

---

* Friedrich Wilhelm III. (Fr.e.n)

** Şubat 1806'da, Gaeta'da General Reynier tarafından kuşatılan Prens d'Assia Philippsthal, şehrin teslim olmasını reddetti; bu direniş karşısında Fransız genelkurmayı, şehri on dört bin kişi ve yetmiş topluk bir güçle kuşatmak amacıyla General Lacour komutasında yeni bir ordu getirmek zorunda kaldı. Prens 18 Temmuz'da teslim olana kadar beş ay dayandı. Dolayısıyla bu tarihler daha sonraki Prusya seferinin tarihleriyle denk düşmemektedir. (Fr.e.n)

de forsa olmaları onları bizi sırayla boğazlamada daha hünerli kılıyor. Ah! Büyük savaş! Büyük savaş! Bir tek bu var sevgili meslektaşım, diye ekledi subay, bizimki sadece tiksinç bir kasaplık; ama ben asıl General Verdier ve General Reynier gibi yiğit subayların öteki savaşa katılmaya mecbur olmalarına yanıyorum.

Mekân sahibi yemeği getirerek yüzbaşının yakınmalarını böldü.

— Askerlere silah altındayken içki yasak, dedi Kont Léo, ama mahpuslar susuzluktan ölüyor olmalı; hadi onlara bir damacana şarap götürün de içsinler, ellerini çözmek tehlikeli olur. Askerlere gelince, hiç endişe etmesinler! Nöbetleri biter bitmez sıra onlara gelecek. Yeri gelmişken, yaralı olmayan mahpusa, şarabı onu öldürmek istemeyen yolcunun gönderdiğini söylersiniz; her ne kadar *Faccia in terra!* diye bağırıldığında kendilerini yere atsalar da, Pontin bataklığındaki sürücülerimize yiyecek ve içecek verdirin. Ayrıca atları arabaya koşun, yanlarında koşmaları için de bize iki iyi at verin.

Öğle yemeği bitince üçü de Fransa şerefine kadeh kaldırdılar, el sıkıştılar ve aşağı indiler.

Léo iki nöbetçiye teşekkür etti, handa kendilerini iyi bir yemeğin beklediğini söyledi ve Manhès'le birlikte at bindi; harikalar vaat eden bir sürücü de bulmuşlardı ve araba, at değiştirecekleri Capova yoluna dörtnala girdi.

Tam genç yolcular Gaeta'dan geçerken, kafası bir top güllesi tarafından koparılan General Vallongue'un naaşı getirilmekteydi: Burçlar altmış top, havan ve yirmi dörtlük tarafından dövülüyordu.

Sürücü hızlı gitmeyi vaat etmişti, sözünü tuttu; sabah saat sekizde Capova'daki menzile varmışlardı; on biri çeyrek geçe de Napoli'ye girmişlerdi.

Uğultusu bir fersah uzaktan işitilecek kadar gürültülü ve canlı olan güneşin şehri, bugün her zamankinden daha faz-

la çılgın görünüyordu; bütün pencerelerde Napoli'nin yeni renkleriyle süslü bayraklar vardı; şehrin sokaklarını dolduran kalabalık sadece başkent halkından değildi, civar köylerden de gelenler vardı.

Bu girdaba bir kapılınca, araba ve ona eşlik eden iki atlı da kendilerini akıntıya bırakmak zorunda kaldılar. On sekiz kadem yüksekliğinde görkemli bir darağacının dikili olduğu eski pazar meydanına sürüklendiler. Bütün bu kalabalık az sonra gerçekleşecek bir infazın heyecanıyla kaynamaktaydı. Bütün ağızlardan peş peşe işittikleri Fra Diavolo adı, iki yolcuya mahkûmun önemini, ölümünü görmek için oluşmuş bu muazzam kalabalığın da vurguladığı önemini gösterdi.

Araba, mahpuslar ve muhafızlar, Del Carmine Meydanı'ndan eski pazara girdikleri sırada, mahkûmu getiren at arabası da daracık *Sospiri del Abisso*, yani *Uçurumun İç Çekişleri* Sokağı'ndan meydana girmekteydi.

Bu sokağa böyle bir ad verilmiştir, çünkü mahkûm, kendisini öldürecek aleti, yani darağacı veya giyotin sehpasını ilk kez bu sokağı katederken görür.

Bu görüntü karşısında iç çekmeyen bir mahkûma da nadir rastlanır.

Yakalanması imkânsız zannedilmesine rağmen yakalanmış olan o haydut, Fra Diavolo görüldüğünde, meydanın her yanından büyük bir uğultu yükseldi; mahpuslar da arabalarının içinde ayağa kalktılar.

O anda Manhès ve Kont Léo onlara yaklaştılar, ama arabanın sürücüsü, halka özgü olan, fakat bilhassa Napoli halkına özgü olan o vahşi neşeyle:

— Tamam, dedi, bırakın şu zavallıları da baksınlar, seyredecekleri gösteri onlara da ibret olacaktır.

Kendisi de bu gösteriyi en rahat şekilde izlemek için atının üzerine kuruldu.

Bakalım Napoli'nin altını üstüne getiren kişi, şöhretini hak etmiş miydi?

CV
Av

Fra Diavolo Fransa'da İmparator Napoléon'la kardeşi Kral Joseph arasında yol açtığı uzun yazışmalardan ziyade, Scribe ile Auber'in opera komikleriyle* tanınır.

Adı Michele Pezza'ydı; küçük Itri köyünde yoksul bir ailenin evladı olarak doğmuştu ve geçimini iki katırla komşu köylerle ufak çapta bir zeytinyağı ticareti yaparak sağlıyordu; keşiş kurnazlığı ile şeytanın aşağılıklığını birleştirdiği için yarı kutsal yarı sade olan bu Fra Diavolo** lakabını ona hemşehrileri takmıştı.

Önce Kilise'ye meyletmişti; rahiplikten ayrıldıktan sonra, katırlar ve atlar için semer yapan bir araba ustasının yanına çırak olarak girmişti.

Fakat kısa süre sonra ustasıyla hararetli bir tartışmaya girince evden kaçtı ve ertesi gün, bahçesinde üç dört misafiriyle birlikte akşam yemeği yiyen adamı bir tüfek atışıyla öldürdü.

Bu cinayet 1797 yılına doğru işlenmişti; katilin yaşı on dokuzdu.

Böyle durumlarda hep görüldüğü gibi dağa kaçtı.

1799 Devrimi ve Napoli toprakları Championnet tarafından istilâ edildiğinde iki yıldır hayduttu.

O sırada birden Bourboncu ve kralcı olmaya karar verdi; bunun sonucu olarak işlediği cinayetlerin kefaretini ödemek ve kendini ilahi hukuku savunmaya adamak için de sanfedist*** olması gerekti.

---

* *Fra Diavolo ou l'Hotellerie de Terracine*, üç perdelik opera komik, söz M. Scribe, müzik M. Auber, ilk temsili 28 Ocak 1830'da Opéra-Comique'te yapılmıştır. (Fr.e.n.)

** Şeytan Peder. (ç.n.)

*** Sanfedist sözcüğü, Kral Ferdinand'ın görevlendirdiği Cardinal Ruffo'nun Napoli topraklarını tekrar fethetmek için kurduğu Kutsal İman ordusundan (Santa Fe'den) gelir. (ç.n.)

Dolayısıyla Kral Ferdinand'ın Fransızlara karşı birleşme çağrısına ilk cevap verenlerden biri oldu.

İşe önce üç kardeşini bir araya getirmekle başladı; onları yaverleri yaptı, gönüllülerin katılımıyla çetesini üçe, dörde, beşe katladı ve o günden itibaren, Roma ile Napoli arasındaki yol üzerinde vatanseverliğini ispatladı.

Asılmasının mahpuslara daha da ilginç gelmesi, onun, bu işe onların bittikleri yerde başlamış olmasındandı; onları esir alan iki yolcuyu soymaya çalıştıkları yer Itri'ye olsa olsa bir fersah uzaktaydı.

Bu ilk seferde çok sayıda cinayetle adını duyurdu: General Championnet'nin yaveri olan ve komutanı tarafından General Lemoine'a gönderilen süvari birliği komutanı Claye,* emin olmadığı bir kılavuzu izleme temkinsizliğinde bulunmuştu; kılavuz da onu Fra Diavolo'nun adamlarının ortasına götürüp parça parça doğratmıştı.

Garigliano Köprüsü'ndeki saldırıda** savaş alanında kalan yaver Gourdel, bir hafif piyade taburu komutanı ve bir düzine kadar subay ve asker, Fra Diavolo ve adamları tarafından yaş dallarla ağaçlara bağlanmış ve ağır ateşte yakılmışlardı; o sırada komşu köylerden gelen erkek, kadın, çocuk köylüler de alevlerin etrafında "Yaşasın Fra Diavolo!" diye haykırarak dansetmişlerdi.

Fra Diavolo'yla daha önce çatışmaya girip bir keresinde çetesinin neredeyse tamamını yok etmesine rağmen kendisini ele geçiremeyen Championnet, bu eşkıya reisinin onu düzenli bir orduya komuta eden bir generalden fazla uğraştırdığını itiraf ediyordu.

Bunun sonucu olarak, Kral Ferdinand ile Kraliçe Karolina Sicilya'ya sığınıp orada karşı saldırıya hazırlanırken, tali-

---

* İkincisi Mammone'ye isnat edilen bu iki cinayet, *La San Felice*, LXIX. bölüm'de anlatılmaktadır. (Fr.e.n.)

** "Mola'dan çıkarken (...) Latium'u Campania'dan ayıran Garigliano (Liris) Nehri uzanmaktadır." (*Manuel du voyageur en Italie*).(Fr.e.n.)

matlarını onların yüce ağızlarından almak için adaya kendi imkânlarıyla gelen Fra Diavolo, artık sadece tanınmayan bir adam değil, dost olarak ağırlanması önem taşıyan bir adama dönüşmüştü. Bu yüzden de kral ve kraliçe tarafından harikulade ağırlandı. Kral ona bir yüzbaşılık beratı, kraliçe de iki zümrüt arasına bir pırlanta üzerinde isminin baş harfleri bulunan göz kamaştırıcı bir yüzük verdi.

Bu yüzük bugün oğlu Şövalye Pezza tarafından –hâlâ hayattaysa– titizlikle saklanmaktadır, babası darağacına giderken asalet unvanını ona miras bırakmıştır ve geçmişle gelecek arasında imzalanmış olan anlaşma gereği Kral Ferdinand zamanında bağlanan maaşını Kral Victor-Emmanuel'den almayı sürdürmektedir.

Fra Diavolo memleketine, Terra di Lavoro'ya döndü; Capova ile Gaeta arasında dört yüz adamlık bir çeteyle kıyıya çıktı.

Fra Diavolo kraliyet çıkarları için büyük hizmetler yaparken, öyle aşırılıklara kalkıştı ki, Cardinal Ruffo, Gaeta'ya girmesine izin vermedi; ama kendisini, yüzbaşılarından birine verilen bu red cevabından kralı haberdar etmek zorunda hissetti.

Kral kendi eliyle şöyle cevapladı:

Fra Diavolo'ya arzu ettiği gibi Gaeta'ya girme iznini vermemenizi onaylıyorum; onun bir eşkıya reisi olduğu hususunda size katılıyorum, fakat öte yandan, bana iyi hizmet ettiğini itiraf etmek zorundayım; dolayısıyla onu bezdirmek değil yönlendirmek gerekir; ama aynı zamanda benim nezdimde kalıcı bir değer ifade etmeyi hakikaten istiyorsa, tutkularına bir gem vurması ve adamlarını disipline sokması konusunda, onu güzel sözlerle ikna etmek de gerek.*

Ama Fra Diavolo'nun kendini kaptırdığı bu aşırılıklar Ferdinand tarafından bu babacan kınamayı hak etse

* 16 Ağustos 1799 tarihli, İtalyanca tamamının verildiği yer için bkz. *I Borboni di Napoli*, IV, VIII. bölüm, ayrıca özellikle bkz. *La San Felice*, CLXXXVIII. bölüm.(Fr.e.n.)

bile, Karolina'nın onun aleyhine düşünmesine yol açmadı; Napoli'yi geri aldıktan sonra da, kendi yazdığı bir mektupla ona albaylığa atandığını haber vermeye tenezzül etti. Bu lütfu bildiren mektupta ayrıca kraliçenin saçlarından bir bukleyle örülmüş bir bilezik vardı; ayrıca ömür boyu üç bin dukalık (on üç bin iki yüz frank) bir maaşla Cassano dükü de yapılmıştı; onu 1806 ve 1807 yıllarında Fransızlarla savaşırken gördüğümüzde de bu unvana ve tuğgenerallik rütbesine sahipti.

Bourbonların tahtının Kral Joseph tarafından böyle *gasbedilmesi*, Fra Diavolo'ya Kral Ferdinand'a ve Kraliçe Karolina'ya sadakatinin yeni örneklerini sergilemek için harika bir fırsat sundu.

Palermo'ya gitti, kraliçe tarafından kabul edilip el üstünde tutularak Abruzzi'ye gönderildi; ama kraliçe, ona Kral Ferdinand'ın yaptığı gibi askerlerinin disiplinine göz kulak olmasını tavsiye etmeyi unuttu.

Fra Diavolo kraliçenin verdiği talimatları öyle sıkı sıkıya yerine getirdi ki, Kral Joseph bir düşmandan kurtulmasının katiyetle zorunlu olduğunu düşündü; belki Lord Stuart ve onun İngilizlerinden daha az tehlikeliydi, ama kesinkes daha kabaydı.

O zaman kral, Binbaşı Hugo'yu yanına çağırdı.

Kralın onun cesaretine ve sadakatine tam bir güveni vardı: Bir Plutarkhos insanıydı. Dürüstlüğünün cezasını çekiyordu. Moreau'nun devrinde hizmet etmiş, onun tarafından takdir edilmiş, sevilmişti. Bonaparte tahta çıktığında, Bonaparte'a tebrik mahzarları imzalandı, diğerleri gibi o da mahzarını imzaladı; fakat ondan Moreau hakkında gerçeğe aykırı olan ve onu Cadoudal davasında suçlu duruma düşürecek şeyler imzalaması istendiğinde kesinlikle kabul etmedi.

Reddettiğini Bonaparte öğrendi, Napoléon da hatırladı.

Napoléon'un kimlere nasıl kin güttüğü bilinir. Binbaşı Hugo bir sabah Napoli ordusuna tayin edildiğini, yani imparatorun gözünün önünden uzaklaştırıldığını öğrendi. Hal-

buki imparator sadece görüş alanına giren çemberin içinde savaşanları görmekte ve ödüllendirmekteydi.

Ama Binbaşı Hugo bir süre oğlunun imzası olan İspanyolca *Hierro* ("demir") kelimesini şiar edinebilirdi. Bunları açıkladıktan sonra, daha o dönemde büyük şairimiz Victor'un babası olduğunu eklemeye gerek görmüyorum.

Kaldı ki cesaret kadar merhamet de dolu oğlu onu şu birkaç mısrada resmetmiştir:

Babam, yumuşacık tebessümlü o kahraman,
Peşinde büyük yiğitliği ve upuzun boyuyla
Herkesten çok sevdiği tek bir süvari,
Katediyordu atı üzerinde, bir çarpışma akşamı
Üzerine gece çökmüş ölülerle kaplı savaş meydanını
Cılız bir ses işitir gibi oldu karanlıkta.
Bozguna uğrayan ordudan bir İspanyol'du
Yol kenarında kan revan sürüklenen,
Hırıl hırıl, kırgın, solgun ve neredeyse ölü,
"Merhamet edin! İçecek bir şey verin," diyen.
Babam, heyecanlı, uzattı sadık süvarisine
Eyerinden sallanan bir matara romu,
Aniden, süvarinin eğildiği anda,
Bir adam, bir tür Mağripli, uzanıyordu üzerine,
Elinde sıkıp kavradığı bir tabancayı,
"Karamba!" diye bağırıp nişanlayarak babamın alnına.
Şapkasını düşüresiye yakından geçti mermi
Ve arkaya silkindi atı,
"Sen yine de içecek ver ona," dedi babam.*

CVI
Binbaşı Hugo

Bunun üzerine, Kral Joseph, dediğim gibi Binbāşı Hugo'yu Portici'ye çağırtmıştı; onu uzun zamandır tanıyor ve

* Victor Hugo, *La Légende des siècles*, XLIX, "Le Temps Présent", IV, "Après la bataille." Elyazması 18 Haziran 1850 tarihlidir. (Fr.e.n.)

hakikaten layık olduğu şekilde seviyordu; fakat Napoléon, kardeşleri de dahil olmak üzere herkesin ruhuna öyle bir ürküntü salmıştı ki, Kral Joseph, onu kırmaya cüret etmiş bir insana dokunamıyordu. En gözüpek ve en usta olanların bile karşısında başarısızlığa uğradığı bir adamı ele geçirip kendini gösterme fırsatını vererek de, bir şekilde Binbaşı Hugo'nun elini güçlendirmek istiyordu.

Ünlü Macdonald'ın, tek sebep olarak Moreau'yla dostluğu ve onun cumhuriyetçi duygularını paylaşıyor olması kuşkusuyla beş yıl gözden düştüğünü hatırlayalım; Napoléon'un onu hatırlaması ve kurmay başkanlığına getirmesi için, Prens Eugène'in İtalya'da hata üstüne hata yapması gerekecekti; intikamını, orduyu kurtararak ve Wagram'da kahramanca davranarak almıştır.

Kral Binbaşı Hugo'ya, kraliyet muhafızlarının bazı piyade alaylarından, kraliyetin Afrika muhafızlarından, Korsika lejyonundan, birinci ve ikinci Napoli ordusundan alınan adamlarla bir birlik oluşturmasını emretti; daha sonra da, sekiz ila dokuz yüz kişiye ulaşabilecek bu birliğin başında, bir an bile soluk aldırmaksızın Fra Diavolo'nun peşine düşmeliydi.

Bu birliğe toplar ve elli kadar Dragon süvarisi de katılmıştı.

Fra Diavolo önemli bir çete reisi haline gelmişti; emri altında yaklaşık bin beş yüz adam vardı ve eylem alanı olarak deniz, Kilise'ye bağlı eyaletler ve Garigliano arasındaki dağ silsilesini seçmişti.

Kendisine verilen talimatlara göre Binbaşı Hugo nehri geçecek, düşmanı arayacak, bulacak, yok edene kadar da gözden kaybetmeyecekti; eşkıyanın sıkıştığı bölgeden çıkamaması için stratejik hazırlıklar yapılmıştı. General Duhesme tümeninin başında Roma eyaletlerini işgal ediyordu; General Goullus bir tugayla Sora vadisini koruyordu; Garigliano kıyısına art arda birlikler dizilmişti; Gaeta garnizon

komutanı General Valentin de Fra Diavolo'nun gemiyle kaçmamasına göz kulak olmalıydı.

Fra Diavolo'ya ciddi bir düşman muamelesi yapıldığını görüyorsunuz: Üç general tarafından göz hapsinde tutulurken, bir binbaşı da ona saldıracaktı.

Binbaşı Hugo kendisine ancak rahatsızlık verecek olan iki topu, Dragon süvarilerinin muhafızlığında geri gönderdi; ihtiyaç duyarsa Dragonları çağıracaktı ve o nerede olursa olsun yanına intikal edeceklerdi.

Ama Fransız subaylarının karşısında, bir dağ savaşında kendilerine kafa tutabilecek cinsten bir düşman vardı. Fra Diavolo onu yakalamak için alınan tedbirleri öğrenir öğrenmez, bu birliğin saldırısını beklemek yerine, San Guglielmo'daki ulusal muhafızlara baskın yaptı, Arce altında kamp kurmuş bir taburu bozguna uğrattı ve Cervaro'ya doğru ilerledi.

Binbaşı Hugo peşine düştü ve ondan bir saat sonra Cervaro'ya vardı.

Düşmanın bu vahşi ve ağaçlık köyün ardına saklandığını düşünen binbaşı, birliğini ikiye böldü; bir bölümü dağın etrafını, diğeri de dağı aradı.

Yanılmamıştı: Kısa süre sonra birkaç tüfek atışı düşmanın keşfedildiğini haber verdi; fakat nişancılar ne kadar coşkulu olursa olsun, ateş kısa sürdü. Sağdan bir hat izleyerek hasımlarının üçte biri kadar yol kateden Fra Diavolo, yorgun Fransızların kendisini takip edemeyeceğini düşünerek dağın yukarılarına çıkmıştı. Binbaşı Hugo havanın kararması, iyi bilmedikleri ağaçlıklarda maceraya atılmanın tehlikesi ve yiyecek ihtiyacı yüzünden akşam saat ona doğru Cervaro'ya dönmek zorunda kaldı.

Fakat gece üçe doğru binbaşıyla birlikleri üç koldan yola koyulmuşlardı. Fra Diavolo Acquafondata geçidine, geçidi Fransızlardan korumak için artçı bir kuvvet bırakmıştı. Binbaşı Hugo, ikinci lejyonun, savaşa ilk kez katılan Napolili

humbaracılarının başına geçti ve onlarla birlikte artçı kuvveti püskürttü; ama ne yazık ki sel gibi bir yağmurla beraber gece çöktü; Fransızlar durmak zorunda kalarak sahipleri tarafından terk edilmiş ufak bir çiftlikte dinlendiler; gün doğunca da tekrar yola koyuldular.

Bütün yolları bilen Fra Diavolo, bu yolların hiçbirine girmiyordu; çobanlar tarafından açılmış patikaları izliyor, sık sık ani sapmalar yapıyordu. Bu yüzden, izini kaybetmemek için ancak çobanlara bel bağlayabilirlerdi: Bunlara iyi para verildiğinde, Fransızlara en kestirme yolları gösteriyorlardı; çoğu zaman bu yollar, kıvrımlarını izlemeyi ya da çağlayanlara tırmanıp inmeyi gerektiren eski sel yataklarıydı; bu yataklarda öyle çok kaya vardı ki, çoğu zaman askerler ayakkabılarını çıkarıp yalınayak yürümek zorunda kalıyorlardı.

Bu zorlu takip başlayalı sekiz gün olmuştu bile; daha düşmanı yakalayamamış, ama soluklarını ensesinde hissettirmeye başlamışlardı; askerler neredeyse hiç dinlenmiyor, yemeklerini aceleyle yiyor, ayakta uyuyorlardı. Binbaşı Hugo polisin yolladığı casusları eyaletin her tarafına yağdırıyordu; valilere, belediye başkanlarına gönderdiği posta erleriyle her yanı ağ gibi sarıyordu; nerede olduğunu ve ne yaptığını günü gününe biliyordu, fakat onu henüz çetesinin ana gövdesiyle çarpışabilecekleri şekilde sıkıştıramamıştı.

Neyse ki Abruzzi'ye doğru yürüyen ve Fra Diavolo'nun habersiz olduğu bir Fransız taburuna, içinden geçmekte olduğu köyün yakınındaki bir korulukta bu eşkıya ve çetesinin toplandığı haberi geldi; tabur durdu, bir kılavuz aldı, baskın yaptı ve yüz kadar adamını öldürdü.

Binbaşı Hugo çatışma seslerini duyunca birliğiyle koşturdu. Neredeyse tamamen sarıldığı için bir çatışmadan hiç umudu kalmayan Fra Diavolo hileye başvurmak zorunda kaldı.

Çetesini topladı.

— Yirmişer adamlık müfrezelere ayrılın, dedi adamlarına, bu müfrezelerin her biri benim onlarla olduğumu hissettirsin ve en emin görünen yolla bir gemiye binme yolu bulsun. Toplanma yeri Sicilya olacaktır.

Daha karar alınır alınmaz uygulamaya geçildi; çete küçük gruplara ayrıldı ve her biri bir taraftan on koldan gözden kayboldular; Binbaşı Hugo'ya Fra Diavolo'nun geçtiği haberi geldi, fakat raporlarında ona, izi sürülen kişinin Abruzzi'ye doğru tırmandığı ve Biferno'nun kâh bir yakasında, kâh diğer yakasında görülmüş olduğu, Puglia'ya ulaşmaya ya da Napoli'ye çekilmeye çalıştığı söylendiği için büyük bir kararsızlığa düştü.

Biraz düşündükten sonra, Binbaşı Hugo bu strateji oyununu tahmin etti: Mareşal de Rantzau'nun kullandığı strateji oyunuydu bu.

Fra Diavolo bu birliklerin hangisindeydi?

Bu kararsızlık içinde, bütün bu grupları aynı yöne girmeye zorlamak gerekiyordu.

Bu gereğin sonucu olarak Napoli müfrezelerini Biferno'nun sol yakasına yönlendirdi; Isernia'dan Korsika lejyonunu getirtti, onunla birlikte kraliyet ve Afrika muhafızlarını alarak Cantalupo ve Bojano vadisi üzerinden ilerledi.

CVII
Köşeye Sıkışmak

Vardıklarında, Molisse kontluğu âdeta büyük bir felaketle altüst olmuş bir bölge görünümü arz ediyordu, nitekim eyalet kısa süre önce bir depremle sarsılmıştı; önce etrafa dağılan bölge sakinleri, yıkık evlerine dönmeye başlıyordu; kimileri de alelacele inşa edilmiş barakalara sığınmıştı; ama onlarla sık sık temas kurma fırsatı bulan Binbaşı Hugo bu insanların iyi niyetli olduklarını biliyordu; dolayısıyla kendisine bütün güçleriyle yardım edeceklerinden bir an bile kuşkulanmamış-

tı, nitekim kurye olarak gönderdiği köylüler de gece gündüz cesurca seyahat ediyor, istekleri iletiyor, cevapları getiriyordu. Her tarafta evleri yerle bir olmuş olan ulusal muhafızlar, kurbanı oldukları felaketi unutarak kılavuzluk yapmayı teklif ediyorlardı; vatandaşlarının düşmanları haline geldiğini gören Fra Diavolo ise büyük bir şaşkınlık içindeydi.

Fakat görünmez bir güç, haydudun kendi planını uygulamayıp düşmanının isteği doğrultusunda davranmak zorunda kalmasına yol açtı; Binbaşı Hugo kısa süre sonra, müfrezeleri tarafından dört bir yandan izi sürülen eşkıyaların Bojano vadisine indiklerini öğrendi.

Hava berbattı; ürkütücü seller birbirini izliyor ve sular askerlerin beline geliyordu. Normal zamanlarda en fazla iki kadem derinlikte akan Biferno öyle bir kabarmıştı ki, Vinchiaturo ulusal muhafızları köprüyü savunmak için tam zamanında yetişseler, nehri aşması imkânsız olduğundan, Fra Diavolo yakalanmış olurdu.

Sonunda, gökyüzünün yağmur olup boşandığı bir günde, Afrika muhafızları ile Fra Diavolo'nun adamları Bojano ile Guardia köyü arasında karşılaştılar; Binbaşı Hugo'nun bizzat komuta ettiği askerleri dörde karşı bir dövüşüyorlardı. Neyse ki Fra Diavolo'nun peşindeki diğer birlikler de art arda sökün ettiler ve çatışmaya katıldılar; ama şiddetli yağmur devam ettiği için taraflar sonunda sadece kabza, süngü ve hançer kullanmak zorunda kaldılar.

Bu dehşet verici dövüş, düşmanını öldüremeyenlerin düşmanı tarafından öldürüldüğü bu muazzam düello, iki saatten fazla sürdü; nihayet, cesaret ve sebat mucizeleri sonunda haydutlar püskürtüldü; bin beş yüz adamdan topu topu yüz ellisi Vinchiaturo Köprüsü'nü geçebildi ve Tammaro vadisinden Benevento'ya kadar indi; otuz kadar kişi esir alınmıştı, bin kişi savaş meydanında öldü ya da sellerde boğuldu. Binbaşı Hugo'nun Dragonları yanında olsa, bütün çete yok edilir ve Fra Diavolo ele geçirilmiş olurdu.

Yürüyüş esnasında, bir esir, binbaşıya yaklaştı ve kendisini serbest bırakırsa onu dağda çeteye ait on bin dukanın, yani kırk beş bin frangın gömülü olduğu bir yere götürmeyi teklif etti.

Binbaşı Hugo bu teklifi reddetti: Onun görevi, komuta ettiği hareketli birlik için ganimet toplamak değil, Fra Diavolo'nun peşinden gitmekti.

Fra Diavolo'yu takip eden öncü kol Calore üzerine ulaştığında, on beş ila on altı kadem yüksekliğinde kabarmış bir ırmakla karşılaştı ve Benevento'ya, Binbaşı Hugo'nun yanına dönüp ona karşı karşıya oldukları engeli haber verdi. Fra Diavolo askerler karşısında tekrar yirmi dört saat avantajlı hale geliyordu ve izini bir an kaybederlerse kıyıya varıp hâlâ bir birliğin denetiminde olan Capri'ye gitmek için tekneye binmesinden korkmak gerekiyordu.

Binbaşı Hugo adamlarına ayakkabı dağıttırdı ve birkaç homurdanmaya rağmen, onları gece yarısından bir saat sonra yola çıkmaya zorladı.

Montesarchio'da, hareketli birliklerinin arasından kayıp geçen Fra Diavolo'nun Vergine Dağı'nın öte yanına vardığını öğrendi.

Montesarchio, Napoli'yle Benevento arasındaki yol üzerinde yer alan bir köydür; Roma ordusunun Samnitlerle savaşarak bozguna uğradığı yer de bu yol üzerinde karşımıza çıkmaktadır.* Bu noktasında iyice darlaşan geçidin bir tarafında Taburno, diğer tarafında da Vergine Dağı bulunmaktadır; bu dağ, adını karşı yamaçta bulunan harikulade bir Bakire Meryem manastırından** almıştır; fakat Benevento tarafında dağ öyle sarplaşmaktadır ki, o güne kadar oraya çıkmayı sadece keçilerinin peşine düşen çobanlar göze almıştır.

---

* MÖ 321'de. Bkz. Titus-Livius, *Histoire romaine*, IX, III. Caudium yakınında bulunan ve mağlup Romalıların boyunduruğa vurulmuş halde geçmek zorunda bırakıldıkları geçit yeri. (Fr.e.n.)

** XII. yüzyıl, tekrar inşası XVII. yüzyıl, Campania'daki en ünlü hac yeri. (Fr.e.n.)

Erişilmez olagelmiş o dağa tırmanırken, Binbaşı Hugo kaybettiği yirmi dört saatlik arayı kapatıyordu ve peşine düştüğü hayduda yetişme şansı hâlâ vardı; kılavuzları kararını değiştirmesi için ellerinden geleni yapmış olsalar da, Binbaşı Hugo dağa tırmanılmasına karar verdi ve gün doğarken, böyle bir tırmanışı başka kimse göze alamayacağından çobanların kılavuzluğunda tırmanmaya başladılar; askerleri homurdanarak da olsa arkasından geldiler.

Yolun muazzam olan zorluklarına kayalığın üzerindeki patikayı daha da kayganlaştıran ince kar eklenmişti. Neyse ki dağın birkaç ağacın bulunduğu bir noktasına vardılar; dallara tutunarak tırmanmaya devam ettiler. Kaldı ki, bizzat yolun zorluklarıyla coşup her düşüşlerinde neşelenen askerler, üç saatlik korkunç yorgunlukları sonunda, birbirlerine güle güle, puslar içinde kaybolmuş bir düzlüğe ulaştılar; nerede olduklarını bilmiyorlardı.

Fakat kan ter içinde ancak şöyle bir kendilerine gelmişlerdi ki, dağların doruklarında görülebilen o sıkı rüzgârlardan biri, üzerlerini saran bulut perdesini yırttı ve âdeta önlerinde bir tiyatro perdesi açıldı; tüm enginliğiyle Napoli Körfezi'ni gördüler.

Dağa tırmanılmıştı. Neşeli olan ama suskunluğunu koruyan birlik, Aletta'ya yönelerek karşıdaki yamacı inmeye başladığı sırada, bir yaylım ateşine tutuldu; tesadüf eseri Fra Diavolo çetesinin tam karşısına varmışlardı.

Haydut Fra Diavolo kuşkusuz dövüşmeden kaçabilmeyi çok isterdi, ama bu imkânsızdı: Korsikalılardan oluşan öncü müfreze onun adamlarıyla çatışmaya başlamıştı ve göğüs göğüse çarpışıyorlardı; silahların sesini duyan diğer birlikler de geliyor ve felakete son vermenin zamanı geldiğine kanaat getirerek ateşin ortasına gözü kapalı atlıyorlardı; ama bu sefer de, iki gece dinlenebildiği için peşindekiler kadar yorgun olmayan Fra Diavolo otuz kadar adamıyla kaçmayı başardı. Geride kalan yüz yirmi eşkıya esir alındı ya da silahlarını atarak kaçtı, ama binbaşı onları dert etmiyordu; onun derdi,

gerçekten değerli tek kişi olan reisleriyleydi. Fra Diavolo ele geçirildiğinde çetenin tekrar bir araya gelemeyeceği ortadaydı; onun emrindekiler bir başka reisin emri altına girmeye asla razı olmayacaklardı.

Bölgeyi kaplayan, ama yine de bir insanın kolaylıkla geçmesine izin veren ağaçlar arasından uzaklaşmaya çalışan ve bölgeyi mükemmel tanıyan Fra Diavolo'nun hâlâ kaçma ümidi vardı; ama bunun için mutlaka Puglia yoluna ulaşması ve bir süre onu izlemesi gerekiyordu.

Kısa süre sonra bu yola ulaştığını fark etti.

Öte tarafa geçmesine engel olan bir uçurum vardı; ardından binbaşının askerleri geliyordu, o anda, devriye dolaşmaya çıkmış olan bir alay Fransız süvarisinin karşısına çıktığını gördü: Eğer ileri giderse, süvarilerin arasına düşecekti; geri dönerse de peşinden gelen askerler yollarını kesecekti; sağda da, söylediğimiz gibi, bir uçurum vardı.

Yoldaşları titreye titreye durdular; endişeli gözlerini ona dikip âdeta ona "Bizi ancak, sana Fra Diavolo unvanını kazandırmış olan o şeytani kurnazlıklarından birini yaparak sen kurtarabilirsin," der gibiydiler.

Nitekim, bu müşkül durumda da dehasını koruduğu görüldü.

— Çabuk ellerimi arkamdan bağlayın, dedi, yaverimi de aynı şekilde bağlayın.

Dili tutulan eşkıyalar ona dehşetle bakıyorlardı.

— Hadi çabuk! Acele edin! diye haykırdı Fra Diavolo; kaybedecek zamanımız yok.

Soru sormadan itaat ettiler: Hiç ipleri kalmadığından, mendillerini çıkardılar ve ellerini bağladılar.

— Şimdi, diye devam etti Fra Diavolo, yürekli bir biçimde yola koyulup şu süvarileri karşılamaya çıkalım; size bizim kim olduğumuzu soracaklar, bizim Fra Diavolo çetesinden esir aldığınız iki eşkıya olduğumuzu ve ödüllerinizi almak için bizi Napoli'ye götürdüğünüzü söyleyeceksiniz.

— Ya kendileri götürmek isterlerse?

— Bizi onlara teslim edersiniz ve size haksızlık ettiklerini söyleyerek yanlarından ayrılırsınız.

— Ya siz peki yüzbaşı?

— Pöh! İnsan bir kere ölür.

Emir kısa sürede yerine getirildi. Fra Diavolo ve yaveri merhamet uyandırıcı ve süklüm püklüm bir ifade takındı; sahte sivil muhafızlar süvarilere doğru kararlı adımlarla ilerlediler ve onlar tarafından sorguya çekildiler. Her Napolili öyle veya böyle hazırcevaptır. Eşkıyaların biri iki esiri nasıl ele geçirdiklerini anlattı. Süvariler konuşan adamı tebrik ettiler ve küçük birlik, alkışlar arasında, ters yönde giden alayın sonuna kadar ulaştı; birbirlerine iyi yolculuklar dileyerek dostça ayrıldılar.

Haydutlar avcıların artçı birliğine üç yüz metre mesafede, yolu kesen ve meydana giden bir patika buldu. Fra Diavolo ile yaverinin bağları çözüldü ve Fra Diavolo avcılara ateş emrini verdi.

Askerler az önce ellerinden kayıp giden adamların öneminden habersizlerdi; sadece kendileriyle alay ettiklerini zannettiler; fakat at üstündeyken ve yolları iyi bilmezken, araziyi kusursuzca tanıyan yaya adamları, içinden geçilmesi neredeyse imkânsız olan sık bir korulukta takip etmeye kalkışmadılar bile; dolayısıyla nasıl aldatıldıklarını ancak anayol üzerinde Binbaşı Hugo'nun adamlarıyla karşılaştıklarında, onlardan kimlerle yüz yüze geldiklerini öğrendiklerinde anladılar.

Av devam etti. Akşam, Binbaşı Hugo ve birliği Castellammare civarlarında küçük bir mezra olan Lettere'ye vardılar. Oradakilerden, belli bir mesafede kamp ateşleri görüldüğünü haber aldılar ve Fra Diavolo'nun elinde kalan adamlarının çoğunun öldürüldüğü yeni bir çatışmaya girdiler; kendisi de yaralanmış Fra Diavolo La Cava'ya doğru elinden geldiğince çabuk kaçtı. Neredeyse tek başına kalan Fra Diavolo için endişelenecek bir şey kalmamıştı, bir kayık

bulabilir, Capri ya da Sicilya'ya gidebilir ve yeni bir çeteyle tekrar ortaya çıkabilirdi.

Son umudu bir gemiye atlamaktı. Dolayısıyla yalnız kaldığı takdirde başının çaresine daha kolay bakabileceğini düşünerek son yol arkadaşlarını başından savdı.

Başına altı bin duka (yirmi sekiz bin frank) ödül konmuştu. Çevredeki ulusal muhafızlar ve Fransız birliklerine haber salınmıştı; öyle ki bölgede altı bin duka kazanmayı isteyen ne kadar insan varsa Fra Diavolo'nun düşmanı olmuştu.

Nihayet kasım sonuna doğru, geceler çok soğuyup zemin karla kaplanınca, dağın eteğinde kamp ateşi yakamaz oldu; ayrıca, sivil muhafızlarla son çatışmasında ikinci bir yara almıştı ve gücü tükenme noktasındaydı; Fransızlardan kaçmaya başlayalı yirmi dokuz gün olmuştu; Aletta'dan beri hiçbir şey yemediğinden, kelimenin gerçek anlamıyla açlıktan ölüyordu. Dağda saklı olan ve bir adamının Binbaşı Hugo'ya teklif ettiği on bin dukayı, emin bir sığınak, bir lokma ekmek ve bir gecelik uyku için seve seve verebilirdi.

Bir ila iki saat nereye gittiğini bilmeden öylesine yürüdü; girdiği yeni bölgeyi hiç tanımıyordu. Akşam dokuz sularında, bir çoban kulübesine vardı, bir yarıktan içeriyi gözledi ve içeride tek bir adam olduğunu gördü; reddedilirse zor kullanmaya karar vererek ondan kendisini misafir etmesini istemek için içeri girdi.

Çoban Tanrı'nın kendilerine verdiği azıcık şeyi diğer insanlarla paylaşmaktan hiç yüksünmeyen yoksullara özgü o yakınlıkla ağırladı onu.

Fra Diavolo içeri girdi, ev sahibine sorular sordu ve bu civarda hiç sivil muhafız görülmediğini öğrenince silahlarını bir köşeye koydu, ateşin yanına geçip oturdu ve çobanın yemeğinden kalanları, yani küller içinde unuttuğu birkaç patatesi yedi.

Daha sonra, kendini saman yatağa attı ve uykuya daldı.

Fra Diavolo sivil muhafızları öngörmüş, fakat eşkıyalarla karşı karşıya kalabileceğini kestirememişti. Gece yarısına

doğru, Cilientolu dört haydut tesadüf eseri Fra Diavolo'nun uyuduğu kulübeye girdiler. Çobanı ve misafiri gırtlaklarına dayanan namlularla uyandılar ve gelenlerin sivil muhafızlar mı haydutlar mı olduğunu bilemeyen Fra Diavolo, ismini gizledi, hiç direnmeden teslim oldu, böylelikle de silahsız ve parasız kaldı.

Fra Diavolo, bu ziyaretçilerden kurtulduktan sonra geriye sadece verecek bir canı kalacağını umuyordu. Binbaşı Hugo peşine düştüğünden beri, talihi hiçbir işte yaver gitmiyordu; hep yenilmişti; yaralanmış, silahsız ve parasız kalmıştı; başına daha ne gelebilirdi ki?

Zavallının daha çekeceği vardı; eşkıyalar daha yüz adım gitmemişlerdi ki, kendilerini ihbar edebilecek bir adamı serbest bıraktıklarını akıl ederek kulübeye geri döndüler ve onu kendilerini izlemeye zorladılar.

Boyun eğmek zorundaydı.

Fakat son üç günü pabuçsuz olmak üzere, yirmi dokuz gündür kayalar ve dikenler arasında kaçan zavallının ayakları yara bere içindeydi. Acısını gizlediğini, fakat bütün çabalarına rağmen onlara ayak uyduramadığını gören haydutlar onu tüfek kabzası vurarak ve süngüleriyle böğrünü dürterek yürüttüler.

— İsterseniz öldürün beni, dedi Fra Diavolo, ama daha ileri gitmem imkânsız.

Ve düştü.

CVIII
La Forca[*]

Haydutlar ya merhametten ya da zararsız gördüklerinden, onu yol üzerinde can verir halde terk ettiler.

— Ama Fra Diavolo neden ismini vermedi ki? diye sorulacaktır. Çünkü kellesinin altı bin duka ettiğini bilmektey-

* Darağacı. (ç.n.)

di ve onu tanırlarsa her birinin ceplerine bin beş yüz duka koymak için kendisini hemen adalete teslim edeceklerinden kuşkusu yoktu.

Kimlerle karşı karşıya olduğunu biliyordu. Onlar uzaklaşınca, bir çabayla yerinden doğruldu; kırık bir ağaç dalından destek alarak rasgele yürümeye koyuldu; sonunda kendini bir köy girişinde buldu: Burası, Baronissi köyüydü. Karşısına çıkan ilk sokağa girdi ve bir süre sonra aradığını buldu.

Bir eczacı, dükkânını açmış ve yerlerin karla kaplı olduğunu görünce adamın birinin meydanda durup etrafa endişeli ve kararsız bir halde bakıyor olmasına çok şaşırmıştı.

Ona yaklaştı ve ne aradığını sordu.

— Bir arkadaş bekliyorum, diye cevap verdi adam, Calabria'dan geliyorum, o gelir gelmez de yoluma devam edeceğim.

Fra Diavolo'nun bahtsızlığına bakın ki eczacı Calabrialıydı, yolcunun o bölgenin şivesiyle konuşmadığını fark etti, herhangi bir firariyle karşı karşıya olduğundan kuşkulandı, onu mutfağında ısınmaya davet etti ve ufak bir kadeh cin doldurdu; ama ona böyle riyakârca yaklaşırken, genç bir hizmetçi kıza gelmesini işaret etti ve ona alçak sesle, hemen belediye başkanına koşmasını ve ulusal muhafızları uyarmasını söyledi.

Bir süre sonra, dükkâna dört adam ve bir onbaşı giriyordu. Onbaşı Fra Diavolo'ya yaklaştı ve kimlik kâğıdını görmek istedi.

— Ne kâğıdı? diye sordu Fra Diabolo. Artık pasaportsuz seyahat edemiyor muyuz?

— Ohoo! dedi onbaşı, o kadar çok eşkıya sözü ediliyor ki ne kadar tedbir alsak az. Madem bize nereden geldiğinizi söylemek istemiyorsunuz, o zaman sizi Salerno'ya götürürüz.

Gerçekten de onu Salerno'ya götürüp süvari birliği komutanı Farina'nın makamına teslim ettiler; o da sorgusuna başladı.

O anda, Binbaşı Hugo'ya bağlı Pavese adında Napolili bir istihkâm eri tesadüf eseri süvari komutanının yanına girdi ve mahpusu görerek haykırdı:

— Fra Diavolo!

Bu çığlık üzerine oradakilerin, bilhassa da mahpusun nasıl şaşırdığı tahmin edilebilir.

İnkâr etmek istedi; ama ne yazık ki, Bourbonlar döneminde albay ve dük iken, Napoli sokaklarını üniforması ve rütbesiyle mağrur bir halde geçtiğinde, önünde sık sık selam durmuş olan mütevazı istihkâm erinin, her ne kadar yarı çıplak, kan revan içinde olsa da onu tanımaması imkânsızdı. İstihkâm eri bu teşhisinde öyle ısrar etti ki, kuşkuya yer kalmadı ve o korkunç Fra Diavolo'nun nihayet tutuklandığından emin olundu.

Bu müthiş çetecinin tutuklandığını Kral Joseph'e bildiren kişi Binbaşı Hugo oldu; fakat cesaretine ve zekâsına hayranlık duyarak, onu Fransız hükümdarın merhametine bıraktı.

Ama Joseph, Fra Diavolo'nun siyasi cinayetleri haricinde işlediği sivil suçların kral tarafından bağışlanmasını imkânsız kıldığını, Bourbon taraftarını, Kral Ferdinand'ın ordularındaki tuğgenerali ve Casana dükünü affedebileceğini, fakat cani ve kundakçı Fra Diavolo'yu bağışlayamayacağını söyledi.

Fra Diavolo'nun şöhreti büyüktü; bu yüzden mahkeme salonu tıkabasa meraklılarla doluydu; sanık duruşmalarda hazır bulunuyordu, oysa Joseph ile Murat'nın yönetimlerinden önceki yargıçlar buna yararsız bir formalite gözüyle bakmışlardı. İstendiğinde savunma vermeyi hep reddetti; hapishanede hiç durmadan, sadece kendisine verilen emirleri yerine getirdiğini tekrarladı; sakince dinlediği idam kararının okunması bitirildiğinde haykırdı:

— Halbuki Sidney Smith'in* bana yapmamı emrettiklerinin ancak yarısını yapmışımdır.

---

* Calabria'daki ayaklanmaya önayak olan komodor. (ç.n.)

Cezası ertesi gün öğlen infaz edilecekti.

Manhès ile Kont Léo'nun Marché-Vieux Meydanı'na girdikleri öğle vakti de tam o güne denk gelmişti;* Mercato Vecchio Meydanı'na Manhès'in üniforması sayesinde, atları, iki esirleri ve sürücüleriyle birlikte girebilmişlerdi.

Söylediğimiz gibi, Fra Diavolo Uçurumun İç Çekişleri Sokağı'ndan getirilmekteydi; solgun yüzünde yine de kendinden emin bir ifade vardı; ipin işlevini yerine getirmesine engel çıkarmamak için saçları kulak hizasında, halka şeklinde kesilmişti; boynuna Ferdinand'ın kırmızı mumlu mührü ve imzasıyla Napoli armalı krallık orduları tuğgenerallik beratını asmıştı; omuzlarına koyduğu ve ancak merdivenden tırmanmadan önce üzerinden alacakları ceketi kollarını açıkta bırakıyordu; bu kolların birine, Kraliçe Karolina'nın sarı saçlarıyla örülmüş bir bilezik, elmaslı bir fermuarla tutturulmuştu.

Fra Diavolo ne küstahça ne de mütevazı davranıyordu, sakindi; ruhun beden üzerindeki, iradenin de madde üzerindeki gücünü gösteren bir sükûnetti bu. Seyreden ahalinin dörtte üçünü tanıyordu, fakat sadece kendisine selam verenlerin selamını alıyordu. Bazı kadınlara tebessümle baktı, bir ikisini selamladı. Bir Fransız muhafız arabanın önündeki ahaliyi kenara çekilmeye yönlendiriyor ve darağacının çevresindeki yüz adımlık bölümü boşaltıyordu; merdivenin dibinde cellat Donato usta ve iki çırağı duruyorlardı.

İki tekerlekli araba durdu; Fra Diavolo'nun inmesine yardım etmek istediler, ama o çevik bir hareketle yere atladı ve emin adımlarla merdivene doğru ilerledi; rahip ve zabıt kâtibi onu izlediler; orada zabıt kâtibi verilen kararı yüksek sesle okudu.

Kararda, semerci ustasının öldürülmesinden iki Fransız askerin katledilmesine kadar toplumun Fra Diavolo'da suçlu bulduğu her şeyin izini taşıyan şikâyetler bulunuyordu.

---

* 11 Kasım 1806. (Fr.e.n.)

Ölüm Tarikatı'nın tamamı arabayı Castel Capuano'dan darağacına kadar izlemişti; tarikatın bir müridi arabada onun yanında oturmuştu ve arabadan birlikte indikten sonra, eli omzunda, ona darağacının dibine kadar eşlik etti. Ölüm Tarikatı müridinin eli onun omzu üzerinde durduğu müddetçe celladın ona dokunma hakkı yoktu; o el oradan kalkınca mahkûmun bedeni infazcıya aitti.

Kararı ayakta ve hiç kımıldamadan dinleyen Fra Diavolo, bir süre uzun beyaz cüppeli adamla mırıldanarak konuştu; cellat bekliyordu; sonunda, sırtını iskeleye dayamış olan Ölüm Tarikatı'nın müridine:

— Size söyleyecek bir şeyim kalmadı, elinizi kaldırın kardeşim, ben hazırım.

Cellat arkasına geçti, sehpaya ilk o çıktı, omuzlarının altından kaldırarak kurbana yardım etmek istedi, ama o başını salladı.

— Gerek yok, dedi, tek başıma çıkabilirim.

Ve her ne kadar elleri bağlı da olsa, çıktığı her basamakta "Ave Maria, Ave Maria, Ave Maria" diyerek geri geri gitti, sehpaya vardı. Yağlı urganın hizasına gelince, cellat boynunu düğüme soktu, sonra kurbanın belki söyleyecek bir şeyi daha vardır diye bir saniye bekledi.

Nitekim Fra Diavolo yüksek sesle bağırdı:

— İşlediğim cinayetlerden ötürü Tanrı'dan ve insanlardan beni bağışlamalarını diliyorum ve Bakire Meryem'in dualarına sığınıyo...

Sözünün sonunu getiremedi: Donato usta omuzlarının ortasına indirdiği bir ayak darbesiyle onu ebediyete fırlatmıştı.

Boşluğa düştüğünü hisseden haydut öyle bir çaba gösterdi ki, ellerini bağlayan ipleri koparttı. Cellat çabucak üç dört basamak çıktı, sallanan ipi kavrayarak kendine çekti ve kurbanın omuzlarına asılarak kendini bıraktı; eğer belkemiği kırılmamışsa, vücudun ağırlığıyla kırılacaktı; iki üç

kere silkeledi, sonra da kurbanın vücudundan aşağı kaydı, ayaklarına tutunarak yere atladı.

Fakat ya düğüm iyi atılmadığından ya da yeni ipin yeterince kaygan olmamasından ya da bu güçlü bünyenin boynunu kırmak başkalarının boynunu kırmaktan daha zor olduğundan cellat göğsüne ulaştığı anda kurban onun beline kollarını dolayıp can çekişmenin bütün şiddeti ve kalan tüm gücüyle onu göğsüne bastırarak sıktı.

Ahali tek bir ağızdan bağırdı: "Bravo Fra Diavolo, bravo!" sırada neredeyse kurbanı kadar ölüme yaklaşan cellat, acılı bir iniltiyle uluyordu.

İki çırak patronlarının imdadına yetişmek için atıldılar; bir anlığına dört kişi, darağacına yaraşır bir meyve gibi biçimsiz bir grup halinde aynı ipin ucunda asılı kaldı; ama birden ip koptu, dördü de darağacının tabanına düştü.

Bunu gören kalabalıktan hiddetli çığlıklar yükseldi; taşlar havada uçuştu, satıcılar değneklerini, *lazzaroni*'ler bıçaklarını salladı ve hepsi birlikte "Donato'ya ölüm! Çıraklarına ölüm!" diye haykırarak darağacına doğru atıldı.

Fakat Napoli'nin ayaktakımının, Kral Ferdinand dönemindeki gibi, cellat işini hakkıyla yerine getirmediğinde darağacını alaşağı edip celladı paramparça ettiği günler geride kalmıştı.

Darağacının etrafında çember oluşturmuş Fransızlar ahaliye doğru süngülerini çattılar ve tek saf halinde ilerleyerek ahaliyi eski pazarın dibine püskürtüp uzakta tuttular.

Bu arada Manhès, kont, arabadaki iki mahpus ve atın üzerindeki sürücünün oluşturduğu ilginç grup infaza komuta eden subay tarafından fark edilmişti ve nezaketen, subaylar birbirlerine birkaç kısa soru sormuş, üstü kapalı cevaplar vermişlerdi. Manhès ona iki kelimeyle yanındaki tutsakların kim olduğunu açıklamış ve onları ne yapabileceğini sormuştu.

Subay, onları Vicaria Hapishanesi'ne teslim etmesini tavsiye etmişti.

Sonra, iki genç adamın sorduğu, "Şehrin en iyi oteli hangisi?" sorusuna tereddütsüz cevap vermişti:

— Martin Zir'in yeri, *La Vittoria.**

— İşittin ya, dedi Manhès sürücüye, subaya teşekkür ettikten sonra.

Sürücü yolcularını Vicaria'ya götürdü. Arabadan inip tutsaklarını kapıcıya teslim ettiler; kapıcı onlardan isim ve adreslerini istedi; ama Léo, kendi yanındaki tutsaktan ayrılmadan önce, zavallıların üzerlerinde pek para olmadığını ve yemek yemeleri gerektiğini düşünerek, adamın eline bir Louis altını bıraktı. On dakika sonra, *La Vittoria* oteline giriyor, sürücüyle hesaplarını görüyor, Pontine bataklığında bir gece ve doludizgin gittikleri on iki fersahtan sonra en çok ihtiyaç duydukları şeyler olan banyo ve yemek siparişlerini veriyorlardı.

Ama banyoya girmeden önce Manhès, Joseph de Bonaparte'ın başmabeyncisine mektup yazıyordu; Kont Léo ise zaptiye nazırı Saliceti'ye kartını gönderiyordu.

Sofraya otururken, iki genç adama da cevap geliyordu: Kraliyet sarayının başmabeyncisi, Manhès'e, Kral Joseph'in imparatordan ve Murat'dan taze haberler almaktan mutluluk duyacağı için onu yakın zamanda beklediği cevabını veriyordu.

Kont Léo ise zaptiye nazırının sekreterinden, sarayı teşrif ettiği takdirde ekselanslarının onu keyifle kabul edeceğini bildiren bir mektup almıştı.

Her biri kendisine gelen mesajı almıştı, banyo yapmaya girdiler.

---

* Dumas 1835'te Napoli'ye gittiğinde, Via Partenope'de bulunan bu birinci sınıf otelde kalmıştır. "Bay Martin Zir tam bir kusursuz İtalyan otelci timsali: zevkli, zeki, kalburüstü bir antikacı, tablo düşkünü, Çin eserleri meraklısı, yazar elyazmaları koleksiyoncusu; hancı haricinde her şey Bay Martin Zir. Ama yine de La Vittoria oteli Napoli'nin en iyisi. Bu nasıl oluyor? Hiç bilmiyorum. Hikmetinden sual edilmiyor." Le Corricolo, "Osmin et Zaida". (Fr.e.n.)

CIX
Christophe Saliceti, Zaptiye ve Harbiye Nazırı

Tabiat itibariyle zarif olan erkeklerin yıkanıp giyinmeleri de kısa sürer.

Okurlarımızın René olduğunu zaten anladıkları Kont Léo da o erkeklerdendi. Surcouf'un yanında ikinci kaptanlık ve Lucas'nın yanında üçüncü kaptanlık rütbeleri hiç tasdik edilemediğinden, korsanlıkta giydiği fantezi ürünü üniformayı da, denizci olarak giydiği nizami üniformayı da giymek istemedi; dolayısıyla o devirdeki gençlerin rağbet ettiği, Brandenburg şeritli düğmelerle iliklenen ufak düşük yakalı redingot, vücuda yapışan kazimir pantolon, çizme, beyaz kravat, beyaz yelek ve kenarları kıvrık şapkayı seçti. Ekselansları sayın zaptiye ve harbiye nazırına Kont Léo adıyla takdim edildiğinde saat öğleden sonra üçtü.

Hâlâ kabul edilmeyi bekleyen iki üç kişi vardı; ama nazır, Kont Léo'yu yanına çağırdı ve o gün başka kimseyi kabul etmeyeceğini belirterek bekleyenlere ertesi gün gelmelerinin söylenmesini istedi.

Zaptiye ve Harbiye Nazırı Christophe Saliceti Korsikalıydı; o sırada altmış yaşındaydı.*

Devrim sırasında Bastia'da avukatken, milletvekilliğine atanarak Kurucu Meclis'e gönderilmişti; orada Korsikalıların Fransız vatandaşlığına kabulü kararnamesini çıkardı, sonra Konvansiyon ve Beşyüzler Meclisi üyeliği yaptı. *18 Brumaire*'e, bir darbe olduğu için karşı çıkması yüzünden bir ara Bonaparte tarafından kızağa çekildi; kısa sürede tekrar göze girdi ve Napoli tahtına atanan Joseph tarafından zaptiye ve harbiye nazırlığına getirildi. Yüzü güzeldi, çehresinde dikkat çekici bir incelik vardı ve bizzat Joseph Bonaparte'ın maiyetinde bile güçlü bir desteğe sahip olduğu düşünülüyordu.

---

* A. Dumas 1757 doğumlu Salicetti'yi on sene yaşlandırmaktadır. (Fr.e.n.)

Bürosunda oturmuşken "Kont Léo!" adının ilan edildiğini duyduğunda yerinden zarafetle kalkmış ve bir sandalye göstermişti.

Léo çabucak cevap verme nezaketini göstermesinden ötürü Saliceti'ye teşekkür etti.

— Mösyö, dedi Saliceti, Napoli'ye benim yerimi alma isteğiyle gelmenizden ürkmüş olduğum için, sizi kabul etmek bana daha da övünç veriyor.

— Ah! Beyefendi, diye gülerek cevap verdi, bundan sonra kâh René, kâh Léo diye adlandıracağımız genç adam bu makam, gözümü bir an bile üzerine çevirme cüretini göstermeme yer vermeyecek derecede iyi dolduruluyor.

— Roma'dan Yüzbaşı Manhès'le beraber gelen sizsiniz değil mi mösyö? diye sordu Saliceti.

— Evet ekselansları, bunu sormakla da bana öyle bir zaptiye teşkilatınız olduğunu ispatlıyorsunuz ki, sizin halefiniz olmayı, bırakın ümit etmeyi, arzu etmek bile istemiyorum.

— Vicaria Hapishanesi'ne uğradınız ve esir aldığınız iki haydudu tutuklattınız; ardınızda da üç ölü bırakmıştınız.

— Böyle durumlarda insan elinden ne gelirse onu yapabiliyor, diye karşılık verdi Léo; elimizden bu kadarı geldi, mösyö.

— Şimdi mösyö, ziyaretinizi neye borçlu olduğumu ve sizi nasıl memnun edebileceğimi sorabilir miyim?

— Ekselans, Majesteleri Napoléon'un gözünden düşme talihsizliğine uğradım, fakat buna karşılık, hangi niyetle olduğunu bilmesem de, Mösyö Fouché'nin yakın ilgisine mazharım.

— Ve bu çok önemlidir, dedi Saliceti; Fouché bırakın dedikleri kadar kötü bir insan olmayı, iyi yanları olan biridir; onu Konvansiyon'da tanıdım, çoğu zaman aynı düşünceyi destekledik ve birbirimize bağlı kaldık. Bana iletmeniz için size hiçbir şey söylemedi mi?

— Hayır mösyö, emirlerini almak ve nereye gitmem gerektiğini sormak için gittiğimde bana "Size bugüne dek verdiğim tavsiyelerin yararını gördünüz mü?" diye sordu. "Fazlasıyla sevgili düküm," dedim. "Öyleyse Napoli'ye gidin, Saliceti'yi görün, imparatorun kardeşine birkaç yararlı hizmette bulunmaya çalışın ve dönüp beni görün," dedi.

— Ondan birkaç tavsiye mektubu almadınız mı peki?

— Elbette istedim, ama bana "Sevgili mösyö, buna hiç niyetim yok. Siz talihli bir insansınız; dosdoğru önünüze bakın ve ilerleyin, kısmet sizi olduğunuz yerde bulacaktır," dedi. Bunun üzerine, yola koyuldum ve Roma'ya geldim. At değiştirilen menzilde Yüzbaşı Manhès'le karşılaştım: bu, Fouché'nin öngördüğü kısmetin başlangıcıydı; sonra Pontine bataklığında altı haydut yolumuzu kesti, bildiğiniz gibi üçünü öldürüp ikisini esir aldık; nihayet en sonunda da kısmetimiz yaver gidiyormuş ki, şehre tam Fra Diavolo'nun asıldığı anda vardık.

— İyi bir dostsunuz mösyö, bunu zaten biliyordum; benden bir arzunuz var mıydı?

— İnanın ekselans, artık Mösyö Fouché'nin görüşüne katılmaya başlıyorum: Beni izleyeceğim bir yola sokun.

— Diplomasi ya da entrikalarla işiniz olmaz, değil mi? diye sordu Saliceti.

— Ah! İnanın hayır, diye karşılık verdi René, kara askeri veya denizciyim. Beni kendimi öldürtebileceğim bir yere gönderin, denizde veya karada olması benim için hiç fark etmez.

— Kendinizi öldürtmek de neden?

— Çünkü hırslıyım, çünkü yitirdiğim mutluluğu bana sadece yüksek bir mevki verebilir.

— Bizim donanmamız yok mösyö; sipariş ettiğimiz iki savaş gemisi ancak iki yıl sonra bitecek; bu sizin işinizi fazla ileri erteler. Büyük bir savaşın içinde değiliz. Kuşattığımız Gaeta beş veya altı gün içinde teslim olacak; ama sizin büyük

bir kaplan ve pars avcısı olduğunuzu biliyorum, bizim makilerimizde Birmanya'nın balta girmemiş ormanlarındakinden fazlası var; yalnız, bizimkilerin adları Torribio, Parafanta, Benincasa, Il Bizarro.* Bu kaplanları avlamak ister misiniz? Ölü ya da diri yakalayacağınız her biri için bir terfi var.

— Tamam, dedi René; yine de büyük savaşı yeğlerdim, yine de avcı olacağıma asker olmayı yeğlerdim; fakat Mösyö Fouché beni böyle yönlendirdiğine göre, muhtemelen bir bildiği vardır.

— Bu yönlendirmenin nedenlerini ben de biliyorum sanırım, mösyö: Sizinle yakından ilgileniyor ve bu ilgiyi paylaşacağımdan emin olarak sizi bana yönlendirdi. Sizden krala bahsedeceğim mösyö; beni tekrar görmeye gelin.

— Ne zaman?

— Yarın.

René kalktı ve eğilerek:

— Beni en zarif biçimde kabul ettiğinizi Mösyö Fouché'ye söylememe izin verir misiniz mösyö? diye sordu.

— Fransa'ya mümkün mertebe az yazın; mektuplarınızda öveceğiniz kişilerin de yereceğiniz kişilerin de adlarını yazmayın; size yardım etmek isteyen dostlarınızın tavsiyelerine engel olursunuz.

— Yok artık mösyö; nasıl olur da Napoléon'un azametinde bir insan...

— Şişşt! dedi Saliceti. Napoléon benim gibi Korsikalı ve huzurumda onun güneşle bile mukayese edilmesine izin veremem: Güneşte bile lekeler vardır mösyö.

Kont Léo selam verdi, nazırdan izin aldı ve çıktı.

La Vittoria otelinin kapısında Manhès'le karşılaştı.

Genç yüzbaşının çehresi ışıl ışıldı.

---

* Yol kesen haydutlar (Taccone ve Panzanera gibi, bkz. aşağıda). Özellikle sonuncusu için bkz. Dumas'nın bir söyleşisi, *Monte Cristo* içinde, no. 10, 31 Ocak 1862, tekrar basımı *Moniteur universel du soir* içinde, 16 Aralık 1868, "Taccone et Bizzarro" başlığı altında. (Fr.e.n.)

— Sırası gelmişken söyleyeyim, dedi: Sizden krala bahsettim, bana sizi görmeyi arzu ettiğini söyledi.

— Sevgili dostum, diye karşılık verdi Manhès'e Kont Léo, nazırlarla görüşmeye başladığımdan beri, özellikle de Mösyö Saliceti'yle kırk beş dakika görüştüğümden beri, usul erkân meraklısı oldum. Mösyö Saliceti benden majestelerine bahsedeceğini söyleme lütfunda bulundu, bu işi ona bırakmak lazım, onun teklif ettiğinden başka bir yol izlememe güceneceğini sanıyorum.

— Muhakkak hakkınız var, dedi Manhès; fakat kralla görüşmeye gittiğinizde mutlaka orada hazır bulunmaya çalışacağım. Şimdi, gününüzün geri kalanında ne yapıyorsunuz? Akşam yemeğini Pompei'de yemek ister misiniz?

— Seve seve, dedi Léo ve zili çalarak: Garson, dedi, gün sonuna kadar iyi bir araba ve iki iyi at lazım.

Üstat Martin Zir, otelinin en güzel arabasını hazırlattı; gelişlerinden bir saat sonra biri kral, diğeri de nazır huzuruna çağrılan iki yolcunun her türlü ilgiye layık kişiler olduklarını anlamıştı.

İki genç arabaya bindi.

Harikulade bir gündü: Daha ancak ocak ayının ortası geçilmişti, Paestum güllerini iki kez açtıran ve Sicilya tarafından Baia Körfezi'nin dibinde hazdan titreyerek dinen o ılık esintilerin geldiği şimdiden hissedilmekteydi.

Henüz ilkbahar değildi bu; fakat artık kış da değildi. Piliero'dan Porte del Carmine'ye üç kez isim değiştirerek yayılan o pis ama neşeli rıhtım, dalgakıran, bir yanda Tasso'nun mısralarını okuyan o doğaçlama ustası, diğer yanda İsa'nın mucizelerini öve öve anlatan Kapusen papazı, adım başı karşılaşılan ve o zamanlar Napoli sokaklarının tek süpürücüsü olan domuzları, bir yanda Campanella diğer yanda Misene burunları arasındaki ışıl ışıl sularıyla körfezi ve dalgaların üzerine bir tabut gibi yatmış masmavi Capri Adası, başka yerlerde hâlâ kar altında olan çiçeklerden ku-

cak kucak getirerek grupların etrafını saran genç kızlarıyla Metastasio'ya:

Ey gençlik, yaşamın baharı!
Ey bahar, senenin gençliği!

dedirten o serinlik ve neşe havasına bürünmüştü.

Ve bütün bunlar gülüyor, şarkı söylüyor, birbirine çiçekler atıyor, iki fersaha yakın yol boyunca, yani dalgakırandan Resina'ya kadar, birbirine küfürler yağdırıyordu. Resina'da manzara değişiyordu. Ama genç kızlar, Kapusen papazları, şarkıcılar, domuzlar değişmiyordu, bunlara bir de makarna imalatçıları ekleniyordu, neredeyse bütün Portici sakinlerinin aşina oldukları bir meslekti bu.

Bellerine kadar çıplak halde birbirlerinin sırtına sürttükleri hamur rulolarını, gastronomi yasalarının emrettiği iriliğe getiren erkekler acayip gülünç görüntüler arz ediyorlardı. Portici makarnası, tadının İtalya'nın bütün diğer hamurlarından güzel olduğu yolundaki şöhretini, kuşkusuz hamurun açıldığı yüzeyden almaktadır.

Torre del Greco'ya yaklaşırken, iki delikanlı, bir isyan ya da bir haydut saldırısı olduğunu zannettiler. Silah sesleri art arda öyle yankılanıyordu ki, yanlarına silah almadıklarına pişman olmaya başlamışlardı; o sırada, işittiklerinin bir çatışma gürültüsü olmadığını, Aziz Antonius onuruna atılan çok sayıda fişeğin patlaması olduğunu öğrendiler.

Takvimle pek haşır neşir olmayan iki gencimiz, Afrika'ya doğru yola çıkarken sert bir rüzgârın İtalya'ya sürüklediği meşhur ilahiyatçının bayramının haziran ayında kutlandığını zannettiklerini belirttiler. Ama onlara, burada bahsedilen azizin, Vezüv'ü yenen ve ateşe hükmeden Padovalı Antonius olmadığı, şeytana kapılışı Callot tarafından resmedilmiş olan Büyük Antonios olduğu açıklandı.

Azize gösterilen büyük itibar, sokaklarda başıboş dolaşan bir sürü domuzun varlığını da izah ediyordu.

Nihayet Pompei'ye vardılar.

Yer altı kenti o devirde günümüzdeki gibi açığa çıkarılıp temizlenmiş olmaktan uzaktı, fakat daha o zamandan, kazılarını akıllı bir yönetici yürüttüğünde yabancıların merakına sunacağı harikalar hakkında bir fikir veriyordu.

Kont Léo'nun dostuna *atrium*'un, *impluvium*'un, *triclinium*'un* ne olduklarını, kısacası bir Grek-Roma evinin tüm mimarisini açıklaması özellikle burada oldu.

Mezarlar sokağında ölüler kendilerini oyalayacak refakatçiler yaratma arzusuyla mezarlarının etrafına yerleştirdiği ve akrabaların, dostların, bunlar yoksa da gelip geçenlerin oturduğu o yuvarlak sıraları topraktan ancak uçları görünür halde buldular.

Léo kölelikten azat edilen Diomedes'in mahalledeki en güzel evi** inşa ettirdiği zamanda yaşadığı gibi, her mağazanın ve her dükkânın yapılış amacını gösterdi.

Gece olduğunda daha Manhès'in merakı giderilmemişti, yol arkadaşının bilimsel lafazanlığından da sıkılmamıştı.

Geri dönmeleri gerekti. On sekiz asır geriye gitmiş, Yaşlı Plinius ve Genç Plinius'un çağdaşlarıyla üç saat geçirmişlerdi.

Aniden manzara değişti ve iç karartıcı sessiz mezarlık yerine, kendilerini cıvıl cıvıl hareketli bir yolda buldular; geceleri her şey gün içinde olduğundan daha gürültülü oluyordu sanki. Tam Vezüv kraterinin üzerinde asılı duran ay, gökteki devasa bir havan topu tarafından az önce fırlatılmış bir mermi gibiydi. Deniz gümüş rengi bir bezden ibaretti; üzerinde süzülen şalopalardaki aldatma ışığının su yüzeyine çektiği balığı elindeki üçlü çatalıyla bekleyen bir balıkçı karartısı, pruvadaki ateş demetinin üzerinde seçiliyordu.

---

* Atrium: İç avlu. Impluvium: avlunun ortasındaki su toplama havuzu. Triclinium: Üç sediri bulunan ve her sedire üç misafir oturtulan yemek salonu. (ç.n.)

** Diomede'nin Via dei Sepolcri üzerindeki villasının harikulade resimleri, yerlerinden alınarak Napoli müzesine konulmuştu. (Fr.e.n.)

Pompei'den Roma'ya götüren uzun yol milyarlarca yıldızla ışıl ışıldı ve karnavalın sonuna doğru bir *moccoletti** akşamındaki Roma sokaklarını andırıyordu.

Güneş tarafından kutsanmış o eyaletlere Tanrı'nın avuç avuç yağdırıp ektiği o yaşam zenginliğini anlamak için, âdeta bu hareketliliği görmüş, havada çakışan bütün o sözlerin geçişini hissetmiş olmak lazımdır.

Portici'de atlara bir soluk aldırmak için araba durdu; hemen etrafı, düşmanlığını değil merakını gösteren, arabanın basamaklarına çıkan, yolcuların burnunun dibine giren, Manhès'in gümüşlü burmalarına ve Léo'nun ipekten Brandenbourg şeritli düğmelerine parmaklarıyla dokunan bir kalabalık tarafından sarıldı.

Birden bu kalabalığın ortasında, biri dirsek ve yumruk darbeleriyle kendine yol açarak, diğeri de ettiği duaların alçakgönüllülüğüyle kendine yer açtırarak, bir Kapusen ve bir dilenci belirdi.

Napoli şivesiyle konuşan dilenci içler acısı bir sesle:

— Bir *grano*,** senyör hazretleri! Bir *grano*, senyör hazretleri! Açlıktan ölüyorum, üç gündür bir şey yemedim! diyordu ki, son nefesini verdiği zannedilirdi.

Francesco tarikatının papazı, Aziz Francesco'nun müritlerini ayırt eden o genizden gelen vurguyla:

— Senyör prens, bin yıldan fazladır Araf'ta azap çeken, eğer Araf yeryüzünün merkezinde olmasa etrafımızda çıkarılan bütün bu şamataya rağmen çığlıklarını işitebileceğiniz günahkârların ruhları için bir şey verin, diyordu.

Ve sözü tekrar dilenci alıyordu:

— Senyör hazretleri!

---

* Roma Karnavalı sırasında da kullanılan ufak mumlar; *Monte Cristo Kontu*, XXXVII. Bölüm'de de sözü edilir. "Moccolettilerin aniden sönmesi, ışığın yerini alan o karanlık..." (Fr.e.n.)

** Bire bir anlamı, ilke olarak bir ons altının altı yüzde biri olan "grain/çekirdek"tir. İki Sicilya Krallığı'nda Aragonlu I. Ferdinand tarafından dolaşıma sokulmuş olan gümüş veya bakırdan bozuk para. (Fr.e.n.)

O sırada da Kapusen papazı tekrarlıyordu:

— Senyör prens!

O zaman Manhès konuşmak istediğini işaret etti.

İkisi de sustu.

— Dostum, dedi Kapusen papazına, eğer ruhlar bin yıldır Araf'ta bekliyorlarsa, birkaç gün daha bekleyebilirler demektir, oysa şu zavallı yetmiş iki saattir bir şey yememiş, açlıktan ölmemesi için bir an bile kaybetmemek lazım.

Böylece keşişin elindeki büyük keseyi alarak açtı ve dilencinin şapkasına boşalttı; ondan sonra da şaşırıp kalmış olan keşişe geri verdi ve sürücüye doğru dönerek:

— *Avanti*! diye bağırdı. *Avanti*!

Sürücü atları dörtnala sürdü ve *La Vittoria*'nın kapısına kadar durmadı.

CX
Kral Joseph

Ertesi gün öğlene doğru, iki delikanlının öğle yemeklerini bitirdikleri sırada bir atlı, nazırdan aşağıdaki mesajı getiriyordu:

Sayın Kont,

Bugün sizi majestelerine takdim etmek için saat üçte bekliyorum; dün akşam, sizi görmeyi arzu ettiğini, benim ona sizden bahsetmemden önce kendi söyledi. Kraliyet sarayı dönüşünde akşam yemeğini birlikte yeriz. Sizinle tanışmayı arzu eden kızım De Lavello düşesine de sizi takdim edeceğim.

Sizi beşle altı arası evimde bir araya getireceğini umduğum bu daveti, adresini bilmediğim dostunuz Yüzbaşı Manhès'e de iletmenizi rica ediyorum.

René ikinci mektubu da Manhès'e aktardı ve o da dostu gibi bir cevap yazarak nazırın davetine katılmaktan onur duyacağını bildirdi.

Nitekim saat üçte Kont Léo, Saliceti'nin evine gidiyordu; nazır hazırlanmıştı, arabası da koşuluydu.

Kardeşlerin en büyüğü olan, fakat dehasına hürmeten, büyük çocuğa tanınan haklardan Napoléon'un lehine karşılıksız feragat eden Kral Joseph, otuz dört yaşında, yumuşak ve temiz yüzlü, kardeşi ne kadar kavgacıysa o kadar barışçıl mizaçta bir insandı. Kendisini çok seven Napoléon'un bir taht vermeyi düşündüğü ilk aile üyesiydi; fakat tahtta da sade bir yurttaş gibi oturan Joseph bütün aile içinde kardeşlerine daima en bağlı ve en itaatkâr olanıydı.

Napoléon'la Joseph arasındaki, sekiz dokuz cilt dolduran mektuplaşmada, ilginç bir biçimde Joseph'in ona daima *haşmetmeapları* ve *majesteleri*, Napoléon'un ise ona değişmez bir biçimde *kardeşim* dediğini görürürüz.

Bu mektupların çoğu nasihatlerden, birkaçı emirlerden oluşmaktadır ve Napoli'de hiç bulunmamış olan Napoléon'un topografya ve ahlâk açılarından Napoli Krallığı'nı nasıl bizzat orada bulunan Joseph'ten iyi bildiğini görmek tuhaftır; Napoléon Joseph'in bilhassa aşırılık derecesindeki yürek temizliğine hitap eder; kraliyet, tereddütsüz ve kararlı olmasını istemektedir; özellikle de haydutların eşkıya arabulucularının ve rahiplerin affedilmelerine karşıdır.

Ferdinand ve Karolina tarafından yetiştirilen Rodio markisi, Joseph'in yönetiminde çete savaşını sürdürüp Puglia'da elinde silahıyla yakalanınca, önüne çıkarıldığı konseyde savaş esiri olarak teslim olduğunu ileri sürmüş ve affedilmiştir. Fakat, *yukarıdan* gelen emirle ikinci bir konsey toplanmış ve mahkûm edilmiştir. Kral o sırada ortalıkta yoktur ve Saliceti tarafından kurşuna dizdirilmiştir.

Bu vesileyle de, Joseph bağışlama yetkisinin kendisine bırakılmamasına üzüldüğü için, Napoléon ona, aşağıdaki paragrafı alıntıladığımız uzun bir mektup yazmıştır:

Mademki Napolililer Korsikalılarla karşılaştırıyorsunuz, hatırlarsanız Niolo'ya girildiğinde kırk asi ağaçlara asılmıştı ve terör yüzünden

hiç kimse kıpırdayamıyordu. Büyük Ordu'dan dönüşümde Plaisance başkaldırmıştı; oraya bölgenin başkaldırmadığını iddia eden ve bana Fransız zihniyetinden dem vuran Junot'yu göndermiştim; ona iki köyü yaktırma ve içlerinde altı rahibin de bulunduğu isyanın elebaşılarını kurşuna dizdirtme emrini gönderdim. Emir yerine getirildi ve bölge boyun eğdi; uzun zaman da böyle sürüp gidecek.

Kraliçenin uyandırdığı korkuyu görüyorsunuz; elbette onu örnek alıp taklit etmenizi önermiyorum, fakat bunun bir güç olduğu da inkâr edilemez. Eğer katı ve kararlı davranırsanız, Calabrialılar da diğerleri de otuz sene yerlerinden kımıldamazlar.

Mektubumu başladığım gibi bitireceğim. Napoli ve Sicilya kralı olacaksınız, üç ya da dört yıl barış içinde yaşayacaksınız. Eğer gevşek davranırsanız, eğer dizginleri sıkı ve kararlı bir biçimde elinizde tutmazsanız, eğer ne istediğini bilmeyen halkın düşüncesine kulak verirseniz, eğer zengin olacak şekilde suistimalleri ve eski gaspları ortadan kaldırmazsanız, eğer ransızları, Korsikalıları, İsviçrelileri, Napolilileri hizmetinizde çalıştıracak ve gemiler donatacak vergiler salmazsanız, hiçbir şey yapamazsınız ve dört sene içinde, bana faydalı olmak bir yana, zarar verirsiniz, zira elimdeki olanakları kullanırsınız. Şu sözümü iyi hatırlayın: Hükümdarlığınızın kaderi Calabria'ya döndüğünüzde nasıl bir tutum sergileyeceğinize bağlıdır. Affetmeyin.

En az altı yüz asiyi kılıçtan geçirin. Onlar benim daha çok askerimi boğazladı. Başlıca köy ağalarından otuzunun evlerini yaktırın ve mülklerini orduya dağıtın. Bütün sakinlerin silahlarını toplatın ve en kötü davranışları sergilemiş olanlardan beş altı büyük köyü yağmalatın.

Mademki Calabria isyan etti, neden bölgedeki mülklerin yarısına el koyup orduya dağıtmayasınız? Hem size büyük bir yardımcı kaynak olurdu, hem de gelecek için herkese ibret olurdu. Devlette yumuşak bir tutumla değişiklik ve reform yapılamaz; olağanüstü tedbirler ve katılık gerekir. Askerlerimi Calabrialılar katlettiğine göre, eyaletteki gelirlerin yarısına askerlerimin yararına el koyan kararnameyi de bizzat ben çıkaracağım; ama siz, onların başkaldırmadığını ve hep size bağlı kaldıklarını bir sabit fikir haline getirirseniz, zayıflıktan başka bir anlama gelmeyecek bu iyiliğiniz Fransa'ya zarar verecektir.

Fazla iyisiniz!*

---

* İmparator III. Napoléon'un emriyle yayımlanan *Correspondance de Napoléon* Cilt I, c. XIII, 1863, Mektup 10573, s. 28-29, Saint-Cloud, 30 Temmuz 1806 tarihli. Dumas bu bölüme önceki bir paragrafı eklemektedir. (Fr.e.n.)

Gerçekten de söylediğimiz gibi, Kral Joseph eşsiz biriydi; bu yüzden de Napoli tahtında dört değil sadece iki yıl kaldı.

Adı ilan edilir edilmez, Saliceti ve himayesine aldığı genç içeri kabul edildi.

Görüşmede hazır bulunma niyetini yol arkadaşına söylememiş olan Manhès, kralın yanındaydı.

— Mösyö, dedi ona Joseph, Saliceti'nin iltifatlarına ve onun saygılı selamına karşılık verdikten sonra; enişte m Murat'nın yaveri yol arkadaşınız Manhès'ten dün, sizi Pontine bataklığında soymaya kalkışan altı eşkıyaya karşı nasıl davrandığınızı öğrendim. Bu ilk mevzuda size sadece iltifatlarımı sunabilirim; ama akşam, anlaşıldığı kadarıyla iyi bir arkadaşı tarafından tavsiye edildiğiniz Saliceti'den öğrendiğime göre, orduda göreve başlamak için gelmişsiniz. Bu kararınız için size iltifattan fazlasını borçluyum, teşekkürlerimi kabul edin.

— Haşmetmeapları, diye cevap verdi Kont Léo, nazır hazretleri siz majestelerine hiçbir hırsımın olmadığını söylemiş olmalı; bana hangi görevi vermeyi uygun bulursanız, o görev bana yetecektir. Beni rütbesiz er yaparsanız omzumda tüfeğimle, subay yaparsanız elimde kılıcımla iyiliklerinize layık olmaya çalışırım; elimden geleni yaparım.

— Saliceti bana donanmada hizmet ettiğinizi söyledi mösyö, dedi kral.

— Sahillerimizin en tanınmış denizcilerinden Malolu Surcouf'la korsanlık yaptım, haşmetmeapları.

— Duyduğuma göre Trafalgar'da da bulunmuşsunuz. Bir korsan gemisindeyken Trafalgar'a nasıl katıldınız?

— Ertesi gün büyük bir çarpışmanın gerçekleşeceğini bildiğimden, *Le Redoutable*'ın kaptanı Lucas'ya hizmetlerimi sunmaya gittim; Mauritius valisi General Decaen ve sevgili reisim Surcouf benden ona öyle övgüyle söz etmişler ki, kaptan Lucas beni *Le Redoutable* gemisinin boşta bulunan üçüncü kaptanlık görevine getirdi.

— Saliceti'nin bana dediğine göre, *Le Redoutable* gemisinde de, sadece aslan gibi dövüşmekle kalmamışsınız, hatta Nelson'ı öldüren merminin sizin karabinanızdan çıkmış olması muhtemelmiş.

— Hiçbir zaman bununla övünmedim majesteleri: Öncelikle bundan emin olmadığımdan; sonra da Nelson'ın, öldürmüş olmakla övünmekten neredeyse utanç duyacağım büyük bir savaşçı olmasından.

— Peki İngiltere zindanlarından dönüşünüzde Kaptan Lucas'yla yeniden karşılaşmadınız mı?

— Elbette majeste.

— Kaptan Lucas kardeşime sizden söz etmedi mi?

— Etti haşmetmeap.

— Sizi ona nasıl takdim etmez ki?

— Bana bu onuru bahşetti.

— Ve benim kardeşim, sizi hiçbir şekilde ödüllendirmediği gibi, rütbenizi bile onaylamadı mı?

— Haşmetmeap, bu konuda cevap vermek için, ya kendimi suçlamam ya da kardeşinizi suçlamam gerekirdi. Eğer kendimi suçlamamı emrederseniz...

— Hayır! Bu kadarı yeter, dedi Kral Joseph, Kont Léo'nun omzuna eliyle dokunarak; her şeyi kısa süre önce harbiye nazırlığına getirdiğim Saliceti'yle konuşursunuz; bu sıfatıyla sizin için ne arzu ederseniz yapacaktır. Sonra, başıyla selamlayarak: Ondan memnun kalmazsanız da, gelir bana şikâyet edersiniz.

— Asla şikâyet etmem haşmetmeap, diye cevap verdi René.

— Yeri gelmişken, dedi Joseph, görüşmenin bittiğini anlayıp tam kapıdan çıkacağı sırada onu durdurarak; büyük bir avcı olduğunuzu biliyorum; size Hindistan'daki gibi kaplan ve pars avı sunamam, ama Asproni koruluklarında çok sayıda yabandomuzum var; bu kadar değersiz bir avı geri çevirmezseniz, Saliceti size yardımcı olacaktır.

René teşekkür etmek için eğildi ve çıktı.

Manhès arkasında kalmıştı, gözüyle ve eliyle onun yanına geleceğini işaret etti.

Gerçekte Manhès, yol arkadaşının Kral Joseph üzerinde yarattığı izlenimi öğrenmek için bekliyordu; yanına geldiğindeki neşeli çehresi de bu izlenimin mükemmel olduğunu belli ediyordu.

Nitekim kapı daha Manhès'in ardından yeni kapanmıştı ki Kral Joseph, hatırlayamamaktan çekindiği şeyleri kaydettiği ufak defteri cebinden çıkarıyor ve kurşunkalemle şunları yazıyordu: "Bana bir cesaret ve kibarlık modeli gibi gelen bu genç adamı ya Reynier'ye ya da Verdier'ye kendi ellerimle emanet etmeyi unutmamalıyım."

CXI
Il Bizzarro

Saliceti ve iki konuğu harbiye nazırlığına girdiler. Saliceti, René'nin Joseph üzerinde nasıl bir etki yaratacağını tahmin etmişti. Arkada kaldığı sırada ona söylediği birkaç söz Manhès'i rahatlatmıştı. Nihayet Manhès'in René'nin elini sıkışı da, yarattığı izlenimin mükemmel olduğunu anlatmaya yetmişti.

Lavello düşesi, babası ve iki davetliyi salonda beklemekteydi.

Düşes babasının taptığı hayli güzel bir kadındı ve hâlâ gençti. Bir sene sonra harbiye nazırlığı sarayı yıkıldığı ve düşes yıkıntılar altında kalma riskini kıl payı atlattığı vakit, Saliceti de ölecek gibi olmuştu; fakat bunun nedeni kendi başına gelenler değil, kızı için duyduğu endişeydi.

René takdim edildi; ince ve zarif bir kadın olduğu için kısa sürede bu genç adamın zarafetini ve görgüsünü takdir etti.

Sofraya geçildi.

Saliceti iki misafiriyle rahatça sohbet edebilmek için aile ortamında olmak istemişti; tek başınayken René'den fazla bir bilgi edinemezdi; zira ister tevazudan, ister ketumluktan olsun, sözün kendisine gelmesinden hiç hazzetmediğini sezmişti; böylelikle René'nin ağzından alamayacağı açıklamaları Manhès'ten almayı umuyordu.

Altıncı davetli, Saliceti gibi Korsikalı olan nazırlığın başkâtibiydi.

Bilindiği gibi daima sofraya oturduktan ancak bir süre sonra koyulaşan sohbet başlayınca:

— Mösyö, dedi Saliceti konuğuna, hangi ad altında hizmet görmek istiyorsunuz? Yerinizde olsam dostunuz Manhès'in verdiği ismi alırdım: Kont Léo güzel bir isim, değil mi kızım?

— Léo'nun aslan anlamına geldiğini düşünürsek, diye karşılık verdi Lavello düşesi.

— Bu ismi Léo'nun aslan anlamına gelmesinden ötürü almayacağım madam; hem sevip, hem de değer verdiğim bir insandan geldiği için alacağım; bir diğer neden de, ekselanslarının ve siz hanımefendinin bu isimden hoşlanmış olmalarıdır.

— Şimdi sevgili konuğum, dedi Saliceti, işimizi aile içinde karara bağlayalım; tıpkı dostum Fouché'nin size açıkladığı gibi nasıl devletin hem korsan gemileri, hem de savaş gemileri varsa, bizim de nizami birliklerimiz ve haydut avcılarımız var. Nizami birliklerde, arkadaşlarının sırtına binerek kendini gösterme fırsatıyla nadiren karşılaşılır. Haydut avcılığında ise aksine, av nizami savaştan çok daha tehlikeli olduğundan dikkati kendi üzerine çekmek için çok daha fazla fırsatla karşılaşılır. Nitekim Binbaşı Hugo –nasılsa biz bizeyiz, her şeyi söyleyebilirim– Caldiero'daki kahramanca davranışına rağmen, ufak bir kırgınlık yüzünden terfi alamamıştır. Oysa bugün Fra Diavolo'yu ele geçirdiği için bir ay geçmeden albaylığa atanacak.

— Buna ne dersiniz dostum Manhès? diye sordu René.

— Nazır beyefendinin size mükemmel bir tavsiyede bulunduğunu söylerim elbette! Ah! Sayın Düşes, affınızı dilerim. Bölgede kalıp bu ava sizinle birlikte çıkmak isterdim.

— Üstelik, dedi başkâtip, size önerecek esaslı bir eşkıyam da var; eğer böyle devam ederse, Benincasa'lar, Taccone'ler ve Panzanera'lar onun yanında saat hırsızları gibi kalırlar.

— Bugün mesajlar geldi mi? diye sordu Saliceti.

— Evet, General Verdier'nin emir subayı bugün bana yazdı.

— Haydudun adı nedir? diye sordu nazır.

— Henüz bilinmiyor; ama haydutluğa nasıl başladığına bakılırsa hayli tanınacak; adı Il Bizzarro; henüz genç bir adam, olsa olsa yirmi beş yaşında: Ondan fazla şey de beklememek lazım.

— Hele bir görelim, dedi Manhès; bu konuda bir değerlendirme yaparız.

— Daha çocuk yaştayken, diye devam etti Saliceti'nin başkâtibi, hizmetine girdiği zengin bir sömürge sakinin kızını baştan çıkarmış; temkinsiz davranan gençler aşklarını etrafa belli etmişler; kızın erkek kardeşleri durumdan şüphelenip iki âşığı gözetlemiş ve hallerinden her şeyin anlaşıldığı bir anda onları basmışlar...

— Mösyö, mösyö, dedi Lavello düşesi, sözünüze dikkat edin!

— Fakat sayın düşes, dedi gülerek başkâtip, meramımı anlatmam da lazım.

— Tamam, Robert, dedi Saliceti.

— ... her şeyin anlaşıldığı bir anda diyordum, diye tekrarladı dikkafalı kâtip, âşığı birçok kez bıçaklamış ve onu öldü zannederek bir gübre yığınının üzerine bırakmışlar. Oradan geçen iyi niyetli insanlar, bir ceset görünce, köyün kilisesine taşımışlar; cenaze duası okunduktan sonra naaş orada ertesi güne kadar sergilenecekmiş.

Caniler onu öldürdüklerini sanıyormuş; nitekim tabutun içinde hiç araya girmeden cenaze duasının bitmesini ve ilahiler söylemekten yorulan rahiplerin kiliseden çıkmasını beklemiş.

Artık tabutu çivilemek ve zavallı âşığı kilisenin içinde açılan çukurlardan birinin içine indirmekten başka yapacak şey kalmadığına kanaat getiren rahiplerin hepsi çekilmişler.

Fakat son rahip de çıkar çıkmaz, ölü, önce tek gözünü, sonra da diğerini açmış, başını tabuttan çıkarmış ve yanmayı sürdüren mumların ışığında kilisenin bomboş olduğunu görmüş.

Önce ne olup bittiğini ve nerede bulunduğunu anlamamış; ama üzerindeki kan, kan kaybının sebep olduğu halsizlik ve yaralarında hissettiği acıyla olup bitenleri hatırlamış; bir çabayla önce tabuttan sonra da kiliseden çıkmış ve ezelden beri kaçaklara sığınak olan dağa yönelmiş.

Size ilk perdesini anlatacağım dramın öncesindeki bu olaylar 1800'e doğru gerçekleşiyordu; kahramanımın ismini hatırlarsınız: Il Bizzarro daha on dokuz yaşındaydı.

Dört veya beş yıl boyunca kimse Il Bizzarro'dan söz edildiğini duymamış; ancak, tabut boş bulununca, haklı sebeplerle kaçtığı sanılmış. Büyük ihtimalle, beş yıldır Soriano'yı talan eden bir hırsız ve cani çetesine katıldığı düşünülmüş. Bu çete, ikinci Fransız istilası ve Prens Joseph'in Napoli Krallığı'na getirilmesi üzerine, eşkıyalıklarına bakmadan, Bourbonların bayrağı altında toplanmanın tam sırası olduğuna hükmetmiştir.

Il Bizzarro'nun cesareti ve soğukkanlılığı onu kısa sürede herkesin önder olarak görmesini sağlamış. Çeteye reis seçilmiş ve yönetimi tek başına ele geçirdikten sonra intikam anının geldiğini düşünmüş.

Ardından, bundan altı veya yedi ay önce bir pazar günü, bütün Varano ahalisi –ölü zannedilerek bırakıldığı köyün adı buydu–, bütün köy ahalisi diyorduk, eski patronu da

dahil olmak üzere, onun hayli karanlık bir gece geçirdiği o kilisede ayine katılmak için toplanır. Il Bizzarro, çetesiyle birlikte kiliseye girer, ana sunağa kadar yürür, arkasını döner ve herkese çıkmalarını emreder.

Önce afallayan sonra da dehşete kapılan kalabalık bir süre tereddüt eder; ama Il Bizzarro adını söyleyip ateş açmakla tehdit eder; daha o zamandan namı yürümüş olduğu için kimsede tereddüt kalmaz: Herkes kapıya koşturur. Il Bizzarro ve adamlarının gözleri önünden, dili tutulmuş, dehşete kapılmış ve eşkıyaların bakışlarıyla çılgına dönmüş bir kalabalık geçer.

Kalabalığın arasından iki kurban seçmiş: Bunlar eski patronunun oğulları, yani sevgilisinin onu hançerlemiş olan erkek kardeşleriymiş.

Onun kadar talihli çıkmayan bu iki zavallı, bir daha kalkmamak üzere yere yığılmışlar, daha üç kurban eksikmiş, çünkü eski patronunun beş oğlu, sevgilisinin beş erkek kardeşi varmış.

Il Bizzarro adamlarıyla kiliseye geri dönmüş: Aradıklarını sahın arkasına saklanmış halde bulmuş; onları da ilk ikisi gibi bizzat hançerlemiş; intikamın bütün zevkini tek başına çıkarmak istiyormuş; Il Bizzarro iki kişiyi daha arıyormuş; bunlar sevgilisinin babası ve bizzat sevgilisiymiş.

Yaşlı adamın evine koşmuş ve onu hasta yatağında, başucunda kendisine bakan kızıyla bulmuş.

Kız eski âşığını tanıyarak intikamını korkunç bir şekilde almaya geldiğini sezmiş ve onunla babasının arasına atılmış; ama Il Bizzarro onu itmiş ve ailenin son erkeğinin işini bitirmiş, bayılan sevgilisini kollarında dışarı çıkarmış ve onu da atının terkisine atarak dağa dönmüş.

— Kıza ne olmuş peki? diye sordu Lavello düşesi, ondan haber alınabilmiş mi?

— Maalesef madam, hemcinsleriniz için bu bir utanç sebebi midir yoksa bir şeref vesilesi midir bilemem, fakat onda

aşk kanbağından güçlü çıktı; Il Bizzarro'yu babasının ve erkek kardeşlerinin kurbanıyken sevmişti, onu babasının ve kardeşlerinin katiliyken de sevmeye devam etti; o günden beridir de, Il Bizzarro çetesi askerî olarak örgütlendiğinden, daima erkek kılığında at binmiş olarak Il Bizzarro'nun yanında görüldü; o ateşli eşkıya savaşında Il Bizzarro'ya layık olduğunu kanıtlayan bir gözüpeklik ve cesaret gösteriyor.

— O sefil yakalanmadı mı peki? diye sordu düşes.

— Başına iki bin duka ödül kondu madam; ama hiçbir muhbir ona ihanet etme cesaretini gösteremediği için, şimdiye dek kendisine karşı düzenlenen bütün pusu ve tuzaklardan kurtuldu.

— Madem öyle Kont Léo, dedi Manhès, senin yerinde olsam, asker sözü verir, ya Bizzarro'nun başını alırım ya da adımdan vazgeçerim.

— Adımı koruyacağım, dedi René sadece, kellesini alacağım.

— Ben de o gün, dedi Lavello düşesi, öpmeniz için size elimi uzatırım.

CXII
Biri Murat'nın Yanındaki Görevinin Başına Dönmek Diğeri De Reynier'den Görev İstemek Üzere Yola Çıkan İki Gencin Ayrılması

Akşam yemeğinin ertesi günü Manhès ve Kont Léo, Joseph'in Asproni'de yabandomuzu avına çıkma teklifini kabul etti: Bunu Capodimonte'deki önemsiz avlara tercih etmişlerdi.

Vurdukları bir düzine yabandomuzunu iki tekerlekli bir arabaya koyup eti askerlere dağıttılar.

Napoli şehriyle gurur duyan Saliceti, kentin tüm güzelliklerini görmeleri için iki delikanlının beş altı gün kalmalarında ısrar etti; gezintilerinin iki üç tanesine de bizzat eşlik etti.

Lucullus'un eski villası Nisida'yı, Campania'nın Napoli'den önceki başkenti Pozzuoli'yi, Serapis Tapınağı'nı, Caligula Köprüsü'nden kalanları, 1538 depreminde yarısı toprak altında kalmış Lucrin Gölü'nü ziyaret ettiler; Aeneas'ın, kendisine cehennem kapılarını açması gereken altın dalı kıyısından kopardığı Averno'yu ve nihayet, günümüzde alevlerin yerine Tarento'dan getirilen istiridyeler ve midyelerin yağlanmasını sağlayan o balçıklı suların kaynadığı Acheron'u gezdiler; sonra, yeşil ağaçlar ve süpürgeotlarıyla kaplı sevimli bir yoldan geçerek, Romalıların donanmasının durduğu Misenus Denizi'ne vardılar; donanmanın amirali Yaşlı Plinius,Vezüv denen doğa olayını yakından görmek için bir kayıkla uzaklaştıktan sonra Stabia ile Pompei arasında kumda boğulmuştu. Daha sonra, hamamlarının kötü şöhreti yüzünden, Cicero'nun orada bir villası olduğunu itiraf etme cesaretini gösteremediği ve Cumae villası diye adlandırdığı Baja'yı ziyaret ettiler: Neron'un annesiyle barışmış gibi yapıp, Tacitus'un dediğine göre bir evladın annesine gösterebileceği en büyük dikkat ve saygının işareti olarak göğüslerinden öperek yanından ayrıldığı ve güneşte ışıldayan çini çan kulesiyle Bauli'yi de. Oradan yüz adım ötede, Baja'daki villasına giden yaldızlı dehliz açılmıştı. Agrippina, bağırmaksızın, imdat istemeksizin, o zaman Baja'daki evine doğru yüzmüş ve köleleri tarafından karşılanmıştı; ama bir saat sonra Anicetus gelmişti ve Agrippina ona, son sözü olarak oğluna götürmek üzere iki sözcükten oluşan şu korkunç mesajı vermişti: *Feri ventrem.* [Karna vur!] Babasını öldürecek bir evladı taşımış olan karnını böyle cezalandırıyordu.

Sonra Napoli limanının oluşturduğu hilalin diğer boynuzunda Portici'yi, Torre del Greco'yu, Sorrente Denizi'nin ortasında portakal bahçeleriyle harabeye dönüşen kaleden adını alan Castellammare'yi, daha sonra da yaklaşık bir yıldır İngilizlerin elinde olduğu için girilemeyen Capri Adası'na en yakın nokta olan Campanella Burnu'nu tekrar gördüler.

Salerno'yu ziyaret etmek için La Cava ormanlarından geçmenin tehlikesine rağmen, delikanlılar Paestum'u görme arzusuna karşı koyamadılar ve Eski Yunan'ın daha Augustus zamanında bile yıkıntı halinde olan o anıtlarının üzerine isimlerini yazmaya gittiler.

İlk Çağ'ın bu harikalarına yaklaşılmasına engel olan böğürtlenler ve dev otlar ortasında, Apicius ve Lucullus'un sofralarında yapraklarının koparılması için Napoli'ye gönderilen sepetler dolusu güllerden birini bulana dek René epey zahmet çekti.

Yaklaşırken ürküttükleri bir yılan böğürtlenlerin arasından çıktı, yaldızlı halkaları bir anlığına tapınağın koyu renkli döşeme taşları üzerinde aktı gitti ve *cella*'nın* içinde kayboldu.

Bu yalnızlıkların tanrısal bekçisiydi kuşkusuz.

Dönüşte, babasına zulüm çektirdiği için Almanya kralı IV. Heinrich'in** zulmüne maruz kalan ve ölmeden önce mezar taşına, "Adaleti sevdim, haksızlıktan kaçındım, işte bunun için sürgünde ve sefalet içinde ölüyorum," diye dine aykırı bir kitabe oyulmasını emreden Papa VII. Gregorius'un mezarını ziyaret için Salerno'ya uğradılar.

Sonunda yola çıkma vakti geldi, o güzel Napoli şehrinden ve Saliceti'nin o hoş konukseverliğinden ayrılmak gerekti. Léo ve Manhès silah üzerine el basarak sonsuza kadar kardeşlik yemini ettiler ve ayrıldılar.

Kont Léo'ya gelince, Saliceti Calabria'ya gönderilecek ilk müfrezeyi bekleyerek onunla birlikte yola çıkmasını istedi.

Ama René, yaşamını korumak için onca tedbir alacak adam değildi; mademki bütün iletişim koptuğu için o sırada nerede olduğu bilinmeyen, ama muhakkak Amantea'da ya da Cotrone'de olması gereken General Reynier'nin emri altına girmesi isteniyordu, nerede olursa olsun generali bulacağını söylemekle yetindi.

---

* Loca. (ç.n.)

** Namıdiğer Kara III. Heinrich. (Fr.e.n.)

— İsminizi vermeniz yeter, dedi Saliceti, en iyi şekilde yararlanmak için sizinle nasıl görüşmesi gerektiğini bilecektir.

Lavello düşesi ona öpmesi için elini uzatmak istedi; ama o, çekici kadının önünde eğilerek:

— Madam böyle bir lütuf, ödül olmalıdır, teşvik değil, dedi.

René, Saliceti'nin Kral Joseph'in bir hediyesi olduğunu gizlice söylediği tam donanımlı kusursuz bir ata, onun kapısında bindi; subay üniforması giymişti; karabinası eyer çatında, sadık tabancaları kemerindeydi. Saliceti'nin karşı çıkmasına rağmen yola tek başına çıktı.

Daha ilk gün Salerno'ya vararak orada yattı; atı, günün en sıcak iki saatinde dinlenerek günde on saat yorulmadan gidebiliyordu.

İkinci gün Capaccio'ya ulaştı; orada sorup soruşturdu ve karmakarışık yolları izlemenin çok zorlaştığını, üstelik Fransız ordusuyla Napoli'nin arasını kesmiş olan çok sayıda haydut *comitiva*'larının* başkentle general arasındaki her tür iletişimi engellediğini öğrendi. Ayrıca, İngiliz generali Stuart'ın Santa-Eufemia Körfezi'nde beş altı bin İngiliz ile Bourbonların müttefik edindiği üç ila dört yüz forsalık bir birliği topladığı da söyleniyordu.

René yine de ne eşkıyalardan, ne de yollardan çekinerek Capaceti'den ayrıldı.

Uzun bir gündü: Lagonegro'ya ulaşmak gerekiyordu; yolda tek bir ev bile olmadığı için de, René eyer kuburluklarından birine bir parça ekmekle bir piliç, diğerine de bir şişe şarap sokuşturarak iyi bir tedbir aldığını düşünmüştü.

Saat beşte, yani gün doğarken yola çıktı ve saat on birde, yolun üçe ayrıldığı bir kavşağa geldi.

Hakkında uyarıldığı ilk zorluk buydu.

René, kapılıp gittiği girdabın içinde Fouché'nin inandığı o şans yıldızına çok güveniyordu.

---

* İt. Birlikte giden (cum, ire) insan grubu. (ç.n.)

Attan indi, sağ elinin uzanabileceği bir yere karabinasını, tabancalarını ve şarap şişesini koydu, oturdu ve Asproni ya da Capodimonte parkındaymış gibi rahat rahat yemeğini yemeğe başladı.

Yoldan bir köylünün geçeceğini ve ona dostluk olsun diye yolu göstereceğini ya da paragözlüğünden dolayı, o Fransız ordusunu bulana dek kılavuzluk etmeye razı olacağını umuyordu.

Yanılmıyordu: Daha pilicine yeni başlayıp şarabının ancak dörtte birini içmişti ki bir at sesi işitti ve tek gözü bir mendilin ardında gizlenmiş, çehresinin yarısını örten geniş kenarlı bir şapka takmış, suratı unla bembeyaz olmuş bir değirmenci gördü.

René adama seslendi.

Bu ses üzerine değirmenci atını durdurdu ve açık gözüyle, ona seslenenin kim olduğuna baktı.

— Arkadaş, susadın mı?

Şişeyi gösterdi adama.

— Gel iç. Aç mısın?

Pilici gösterdi.

— Beni tanımıyorsunuz ki, dedi adam.

— Ama sen beni tanıyorsun, dedi René, Fransız askeriyim. Orduya intikal etmek için şu üç yoldan hangisine sapmam gerektiğini söylersin ve ödeşiriz ya da, iki üç Louis altını kazanmak istersen, ne âlâ, bana kılavuzluk edersin.

— Ne açım, ne de susuzum, diye cevap verdi adam, ama size kılavuzluk ederim.

— İyi.

Köylü atından inmedi.

René yemeğine devam etti, sonra bitirince de şişeyi, ekmeği ve pilicin yarısını yan yana koydu, tabancalarını kemerine geçirdi, karabinasını eyer çatına bağladı, yemeğinden kalanları ilk geçecek aç için bıraktı, atına atladı ve köylüye bir Louis altını uzatarak:

— Önden yürüyün, işte önödemeniz, dedi.

— Teşekkür ederim, diye cevap verdi adam, benden memnun kalırsanız, hepsini beraber ödersiniz.

Köylü önden gitti, René onu takip etti.

Adamın atı her ne kadar sersefil görünse de, René'yi sevindiren bir çabuklukta bir tırısa kalktı, kılavuzun yavaşlığı yüzünden gecikmeyecekti.

Kazasız belasız Lagonegro'ya vardılar. René kılavuzunun yol boyunca koruluktan aniden çıkan adamlarla birkaç kelime konuştuğunu ve adamların hemen koruluğa geri daldığını fark etmişti; kılavuzunun bu civarlarda yaşadığını, onunla konuşan adamların da tanıdıkları olduğunu düşünmüştü.

René'nin iştahı yerindeydi, kendine mükemmel bir akşam yemeği hazırlattı, kılavuzuna da aynısının verilmesini emretti; onu gün ağarırken uyandırmasını söyledi: Ertesi geceyi Laino'da ya da Rotonda'da geçirmeleri lazımdı: Önlerinde yine on saatlik uzun bir gün vardı.

O gün de diğer günler gibi geçti; değirmencinin atı harikalar yarattı, hızını ne artırıyor, ne de azaltıyordu ve böylece saatte iki fersah yapıyorlardı.

Bütün yol boyunca, dar vadi girişlerinde, kocaman kayaların ardında, ufak korulukların ortasında, değirmenci tanıdık kimselerle karşılaşmayı sürdürüyor, birkaç söz ettikten sonra da adamlar ortadan kayboluyorlardı.

Ertesi gün, René'nin kılavuzu bu büyük yolu –tabii o devirde bütün Calabria'da büyük yol diye adlandırılmayı hak eden tek bir yol yoksa da–, o yolu izlemek yerine, sağa saptı ve Cosenza'yı solda bırakarak akşam San Mango'ya vardı.

René sorup soruşturdu ve Santa-Eufemia Körfezi üzerinde yoğunlaşan Fransız ordusuna birkaç fersah mesafede olmaları gerektiğini öğrendi; aynı zamanda kendisine verilen cevaplarda hafif bir küstahlık olduğunu, hancının kendisine surat astığını fark etti.

O zaman René, ona saygılı davranmaya davet ettiği kimselere baktığı gibi baktı.

Mekân sahibi ona saygıyla anahtarını ve büyük mumunu uzattı; iç Calabria'da küçük mum bilinmiyordu.

René odasına çıktı ve anahtar lüks farz edildiği için kapının basit bir iple bir çiviye tutturulduğunu gördü.

Yine de içeri girdi, soyunmadan kuru tahta döşeğe kendini atmadan önce, elinin erişeceği mesafeye yerleştirdiği bir masaya karabinasını ve tabancalarını koydu.

Yatalı en fazla bir saat olmuştu ki yan odadan gelen ayak sesleri işitir gibi oldu; bu adımlar onun kapısına yaklaşıyordu. Kapının açılmasını bekleyen René, tabancalarından birini aldı ve ateş etmeye hazırlandı.

Fakat iki kere sarsılan kapının hiç açılmaması onu çok şaşırttı; bir eline mumluğu, diğerine de tabancasını aldı ve kapıyı açmaya gitti.

Kapısının önünde bir adam yatıyordu; başını ona doğru çevirdiğinde René kılavuzunu tanıdı.

— Tanrı aşkına, dedi adam, dışarı çıkmayın.

— O da niye? diye sordu René.

— Bu handa daha on adım atmadan sizi öldürürler.

— Ya sen burada ne yapıyorsun?

— Sizi koruyorum, diye cevap verdi kılavuz.

René düşünceli bir halde tekrar yatağına döndü ve uykuya daldı.

Bu sesi daha önce bir yerde işitmiş gibiydi.

CXIII
General Reynier

René'nin ulaşmaya çalıştığı General Reynier, 1792'de, La Harpe'ın tavsiyesi üzerine, General Dumouriez'in karargâhına ikinci mühendis sıfatıyla alınmıştı; kısa sürede

Dumouriez'in yaverliğine getirildikten sonra, süvari alaylarının Texel'de buz üzerinden geçerek filoları alt ettiği o ünlü Hollanda seferine katılmıştı; orada tuğgenerallik rütbesini almış, kısa süre sonra da Moreau'nun komutasındaki Ren ordusunda karargâhın başına getirilmişti.

Bonaparte onu Mısır'a götürdü ve bir tümenin komutasını emanet etti.

O tümen Piramitler Muharebesi'ni kazanan kare düzenli birliklerden birini oluşturdu. Kahire alındıktan sonra General Reynier İbrahim Bey'i Suriye'ye püskürtmek ve Şarki eyaletinin yüksek komutanlığını almakla görevlendirildi. General Reynier'nin her zamanki dürüstlüğü bütün Arap halkları tarafından takdirle karşılanmıştı.

Bonaparte gitmişti. Kayırdığı Menou'ya bıraktığı ordu başkomutanlığını aslında Reynier hak etmişti. Orduda söylenenler oldu ve bir gün Menou, Reynier'yi tutuklatarak bir fırkateyne koydu ve hiçbir açıklama yapmadan Fransa'ya gönderdi.

Reynier Paris'e geldiğinde, kendisini Nièvre'e hapseden Bonaparte'ın gözünden düşmüş olarak buldu.

Reynier gibi katı ve gururlu karakterler Napoléon'a uygun düşmüyordu; bununla birlikte 1805 seferinde ona tekrar görev verdi; Austerlitz Muharebesi'nden sonra da ona, kardeşinin yanında Napoli Krallığı'nı istila etmeye yönelik ordunun komutasını emanet etti.

Kral Joseph'in tahta hiçbir muhalefetle karşılaşmadan nasıl geçtiğini biliyoruz. Görünümlere fazla itibar etmeye eğilimli olduğundan, kardeşi Fransız imparatoruna yazdığı mektuplarında, Napolililerin ona yönelik iyi niyetli duygularından pek hoşnuttur; söylediğine göre, hatta bazılarında bu duygular coşkuya bile varmaktadır. Fakat birliklerin çoğunu zorlayan Gaeta kuşatmasının uzun sürmesi, Bourbonların eski yandaşlarına ya da daha ziyade iğrenç işlerine herhangi bir bayrakla soyluluk katmak için önlerine çıkan her fırsat-

tan yararlanan o eşkıyalara, yeni çeteler toplayacak ve yağmalarıyla özel intikamlarını maskelemeye yarayan sözümona siyasi saldırılara tekrar başlayabilecek zaman kazandırdı.

O zaman Reynier yedi sekiz bin kişilik bir orduyla Calabria'ya gönderildi. Hiçbir şehir, hiçbir çete ona karşı durmaya cesaret edemedi; böylece Scilla ile Reggio'ya ulaşıp oralarda garnizonlar kurdu.

Ama Palermo sığınmacılarının, yani Kral Ferdinand ile Kraliçe Karolina'nın, Fransa'ya karşı ezelî müttefikleri olan İngilizlerle bağlantı kurmaya vakitleri olmuştu.

İngilizler Calabria kıyılarında seyrederek isyancılara para, barut ve silah ulaştırmaya başladılar; bu arada da Messina'da donattıkları bir filonun kendilerine daha etkili bir desteği getirmesini beklemekteydiler.

Dolayısıyla Reynier her an bir kıyı çıkarması tehdidiyle karşı karşıyaydı; ayrıca her gün, çete reisleri Panedigrano'lar, Benincasa'lar, Parafante'ler, Bizzarro'lar pusularla, suikastlerle, hatta bazen rastlantılar sonucunda, onun adamlarını öldürüyorlardı.

Daha bir ay önce Kral Joseph'e, halkı başkaldırmaya itmek için her tür yola başvuran çok sayıda İngiliz ajanının Calabria'ya geldiğini bildirmişti; onların peşine düşmekte kullanılan birçok hareketli birliği vardı.

Kıyı çıkarmasıyla tehdit eden filo sonunda Messina boğazından çıktı.

Reynier hemen, Scilla ile Reggio arasında iki tabur askerle birlikte bıraktığı General Compère'e, bu iki şehre şatolarını ve hastaneyi korumaya yetecek asker göndermesini ve Angitola Nehri'nde kendisine intikal etmesini yazdı; ayrıca diğer dağılmış alaylara da yazıp aynı nehre yoğunlaşmalarını emretti.

Reynier, Monteleone'ye varırken İngilizlerin o gece Santa-Eufemia'ya çıkarma yaptıklarını öğrendi. Çıkarmaya karşı koymaya çalışan üç Polonya bölüğü kayıp vererek püs-

kürtülmüş ve Angitola'nın arkasına çekilmişlerdi. General Digonet geceleyin bir Polonyalı humbaracı bölüğü ve dokuzuncu avcı alayıyla Lamato Nehri'nde durdu.

Reynier ise, yaklaşık dört bin beş yüz adamıyla gelip Angitola yakınında ordugâh kurdu. Bulunduğu yüksek yaylada bütün Santa-Eufemia Körfezi'ne hâkim bir konumdaydı. Altı ila yedi bin kişilik düşman ordusu karaya çıktığından beri konumunu değiştirmemişti: Sağ kanadı güçlü bir batarya yla Malta burcunun kulesinin dibine, sol kanadı ise Santa-Eufemia'ya yerleşmişti. İngilizleri görür görmez başkaldırarak kırmızı kokart takan ve onlara katılmak için aşağı inen Sambiaso ve Nicastro'ya devriye müfrezeleri gönderdi. İngilizler bütün gün dağlardan yirmi, otuz ve kırk kişilik birlikler halinde inen eşkıya takviyesi almışlardı.

Reynier bulunduğu mevkide bütün bunları yukarıdan görmekteydi; ne kadar beklerse İngilizlerin de o kadar takviye alacağını düşündü; düz arazide bu takviyelerden çekinecek pek bir şey yoktu, ama sayıca az olmalarına rağmen yarın veya ertesi gün İngilizlere saldırma kararı verdi.

Bunun üzerine, Reynier tam da René'nin Amantea'da yattığı gece, Angitola tepelerinden inip Lamato Nehri üzerinde, Maida yakınında mevzilendi; amacı dağlarla denizin arasından düşmanın merkezine iki saatte saldırabilmekti; böylelikle hem dağın eteğinde toplanan eşkıyaların tüfeklerinin, hem de düşmanın sol kanadını denize kadar yayarak kıyıyı izlemekte olan gemilerin toplarının menziline girmeyeceklerdi.

René, daha dün kılavuzundan, Fransız ordusunun birkaç fersah mesafede olduğunu ve ertesi gün onlara ulaşabileceğini öğrenmişti; bu yüzden, gün doğarken uyanmış ve silah kuşanmıştı; kapısını açtı ve kılavuzunu duvara dayanmış, kendisi gibi hazır bir halde gördü.

Kılavuz hiç gürültü çıkarmamasını ve onu izlemesini işaret etti; onu bir kapıya değil, bir merdivenin dayalı olduğu bir pencereye götürdü.

Kılavuz önce kendi geçerek yolu gösterdi, René onu takip etti; eyerlenmiş iki at arka kapıda bekliyorlardı.

— Fakat, dedi René, kılavuzun ata binerek yola çıkmaya hazırlandığını görerek; galiba borcumuzu ödememiz gerekiyor.

— O iş halledildi, diye cevapladı kılavuz, bir dakika bile kaybetmemeliyiz.

Ve atını, René'nin artık ezberlediği tarzda hafifçe tırısa kaldırdı.

Sabah saat sekize doğru Santa-Eufemia Dağı'nın zirvesine varıyorlardı; oradan bütün körfezi, iki orduyu ve denizdeki filoyu görüyorlardı; ufuktaki mavimsi büyük bir çizgi Sicilya'ya, dalgalar üzerindeki beş altı koyu renkli leke ve koni biçiminde granitten bir dağla kaplı bir adadan çıkan duman ve alevler ise, Stromboli'ye ve takımadasına işaret ediyordu.

René bir an durup doğanın bütün güzellikleriyle bütün korkunçluklarını bir araya getiren o harikulade görüntüyü seyre daldı: dağ, koruluklar, deniz, adalar, altın kumlu bir körfez; bu körfezin üzerinde de, birbirine bir fersah mesafede, boğazlaşmaya hazır iki ordu.

— Geldik işte, dedi kılavuz; işte Fransızlar ve işte karşılarında İngilizler, kıyıya çıktıklarını dün öğrenmiştiniz.

René cebini karıştırdı.

— İşte sana vaat ettiğim üç Louis altını yerine altı Louis altını, dedi.

— Sağ olun, dedi kılavuz elini uzaklaştırarak; Vicaria'da benden ayrılırken verdiklerinizin yarısı hâlâ duruyor.

René şaşkınlıkla adama baktı.

Adam şapkasını kaldırdı, yüzünün yarısını örten gözbağını çıkardı ve sakalıyla bıyıklarını kesmiş bile olsa, René, Pontine bataklığında yakaladığı haydudu hatırladı.

— Nasıl? Demek sen burada ha? diye sordu.

— Evet, diye cevapladı haydut gülerek.

— Oradan sıvıştın mı?

— Evet, diye cevapladı, zindancı bir dostumdu; beni sizin karşınıza tesadüf çıkardı, benim için yaptıklarınızı hatırladım.

— Senin için ne yapmıştım ki?

— Beni öldürebilirdiniz ve canımı bağışladınız; susuzluktan ölüyordum ve ben istemeden bana içecek verdiniz; param yoktu ve hapishane kapısında ayrılırken elime bir Louis altını tutuşturdunuz. Eşkıyayız, ama biz de insanız. Kendi payıma ben de iki üç defa sizi öldürmelerine engel oldum; ödeştik.

Ve haydut bu sefer atını tırısa kaldırmadan dörtnala sürdü ve René'nin şaşkınlığı geçmeden ortadan kayboldu.

Sonra, omuz silkerek:

— Minnettarlığın nerede bulunduğunu insan nasıl bilsin? dedi.

Sonra gözünü çatışmanın gerçekleşeceği sahile çevirdi.

İngiliz saflarında büyük bir hareketlilik vardı, birlikler denize doğru kayıyordu ve René bir anlığına tekrar gemilerine bineceklerini zannetti; ama iki kola ayrıldılar ve nehrin ağzına kadar yürüyüp dizlerine kadar suya girerek nehri geçtiler; bir savaş gemisi, bir fırkateyn ve topları bulunan çok sayıda şalopa onları izlemeyi sürdürüyordu: O sırada sağ kanatlarını Lamato Nehri'nin yukarısına doğru yaydılar; Fransızların Monteleone yoluna girerken önlerini kesmek için o nehirden geçecek gibiydiler.

O anda, nehir ağzından geçen kol, sağ yakaya çıkıp Fransız ordugâhının üzerine yürüdü.

Durduğu yerden iki ordunun adamlarını neredeyse sayabiliyordu. Bizimki sayıca çok daha azdı. İngilizler, eşkıya müttefikleriyle beraber, sekiz bin kişi kadardılar; Fransızlar ise sadece beş bin kişiydi.

General Reynier yine de kuşkusuz onlara saldırma zamanının geldiğini ve Lamato yönünde bölündüklerinden sıkı

bir hücumla merkezlerini kolayca ezebileceğini düşündü; düşman ikiye ayrılınca, deniz boyunca gitmeye devam etmiş olan kol kuşkusuz gemiye binebilirdi, fakat Reynier'nin solunun arkasına dolanmayı hedefleyen kol ya bataklıklara ya da Santa-Eufemia koruluklarına sığınmak zorunda kalırdı.

Gerçekten de Reynier, piyadeleri, hafif topları ve dokuzuncu avcı alayından maalesef sadece yüz elli süvariyle Lamato'dan geçerek, hiçbir engelle karşılaşmadan onlara yanaşabilirdi; oysa İngilizlerin Lamato'dan geçmesine izin verirse, kendi topları ve atları için manevra alanı bırakmayacak yarlarla kesilmiş ve bataklıklarla örtülü bir arazide dövüşmeye zorlandığında bütün avantajlarını yitirirdi.

Çarpışma alanına en fazla çeyrek fersah mesafede olan René, o sırada General Reynier'nin, Lamato Nehri'nin ağzını aşmış olan İngiliz kolunun ilerleyişini durduracak iki seçme piyade bölüğü sevk ettiğini, tanımadığı bir generalin emri altındaki yaklaşık iki bin beş yüz kişilik iki alayın da Lamato'dan geçip diğer yakada savaş düzeni aldığını gördü. Arkalarından da dördüncü İsviçre taburu ve Polonya alayının on iki bölüğü yaklaşık bin beş yüz askerle gelmişlerdi.

Son olarak, General Digonet'nin komutasındaki yirmi üçüncü hafif piyade alayı en sağ ucu tutmaya gitti; o sırada dört hafif top ve atlı avcıların yüz elli adamı merkezi tuttu.

O zaman General Reynier General Compère'e birinci alayın başına geçip İngilizlerin üzerine aşamalı birlik düzeninde yürüme emri verdi; o sırada İsviçreliler ve Polonyalılar da hareketi ikinci hattan izleyeceklerdi; fazla sağa kaymış olan yirmi üçüncü piyade alayı İsviçrelilere yaklaşacak ve General Compère gibi tüm dikkatini İngilizlerin merkezine verecekti.

René ilk defa düzenli bir savaşta hazır bulunuyordu: Durduğu yere meraktan çivilenmiş gibiydi; kaldı ki kendine böyle göğüs göğüse bir savaşta "Ha bir insan eksik, ha bir fazla, ne fark eder?" diye soruyordu.

İki saldırı da sükûnet ve soğukkanlılıkla yürütüldü; en önde General Compère ilerliyordu. Fransızların onlara doğru geldiğini gören İngilizler, tüfeklerin yarı menzilinde silahlarını ateşlemeden durdular.

O zaman birinci alay hücum borusu çaldı ve koşar adım ilerledi; kırk ikinci alay da onu takip etti.

General Compère, yanında iki emir subayı ve yaveriyle, aralarındaki mesafenin ortasında konumlanmıştı.

Fransızlarla aralarında on beş adım kaldığında, İngilizlerin birinci ve ikinci safları ateş açtı.

Fransızlar yine de yürümeye devam etti; ama üçüncü saftakiler dolu tüfeklerini birinci saftakilere verdiğinden, Fransızlara yakından ikinci bir yaylım ateşi açıldı.

Bu ateşte General Compère hem kafasından hem de kolundan yara alarak yere düştü.

Generallerinin yerde yattığını gören birinci alayın askerleri dönüp kaçmaya başladılar; kırk ikinci alayın askerleri de ters yöndeki bu hareketliliği fark ederek tereddüde kapıldılar. René bu paniğin ordunun geri kalan kısmını da sarabileceğini anladı; atının ayakları âdeta kendiliğinden harekete geçti ve yolunun üzerinde eğimli araziden başka engellerle de karşılaşmaktan çekinmeyerek dizginleri bıraktı; bir saniye sonra kendini her bir elinde bir tabancayla geriye çekilen askerlerin ortasında buldu.

İlk çabaları bozgunu durdurmaya yönelik oldu; fakat kaçışlarını durdurmaya çalıştığı askerlerin onu tüfekleriyle tehdit ettiğini görüp kendini yana atarak General Compère'in yardımına koştu; generalin sadece yaralı olduğunu gören İngilizler onu ele geçirmek istiyor, yaverleri de onu savunuyordu.

İki el tabanca ve iki el karabina atışı yaralının etrafındaki kütleyi biraz daralttı; sonra, tabancaları ve karabinası boşaldığından, karabinasını eyer çatına taktı, tabancalarını tekrar kuburluklarına yerleştirdi, atından inmeden bir süvari kılıcı

kaptı ve generalin üzerine çullanan beş altı İngiliz'e hışımla saldırdı.

René süvari kılıcını da eskrim kılıcını kullandığı ustalıkla kullanıyordu: Bir anda üç İngiliz ya öldü ya yaralandı; diğer üçü tabanları yağladı; bu kaçış sırasında biri generalin yaverlerinden biri tarafından öldürüldü. René bu duralama anından yararlanarak silahlarını doldurdu.

Bu esnada Reynier, beraberindeki yüz elli atlı avcıyla kaçan askerlerin ortasına dalmıştı; bulunduğu tepeden René'nin savaş meydanına atıldığını ve dövüştüğünü görmüş, önce ona şaşkınlıkla bakmıştı. Üniforması yüzünden onu kendi ordusundan biri olarak teşhis edemediğinden, bir an tereddüt etmişti; fakat rengi ne olursa olsun bu üniformanın içinde yürekli bir yiğidin bulunduğuna kanaat getirince ona:

— Şu askerlerin komutasını alın ve elinizden geleni yapın, diye bağırdı.

— Komutayı almamı istiyor musunuz? diye bağırdı René.

— Evet, diye cevapladılar bir ağızdan.

O zaman, şapkasını kılıcının ucuna koyarak, İngilizlerin savaş cephesine doğru hızla atıldı, şapkasını onların saflarının ortasına fırlattı ve bir kılıç darbesiyle İngiliz'in tekini öldürerek:

— Şapkamı getirene yirmi Louis altını var, dedi.

O zaman, hem doğal cesaretleri hem de ödül ümidiyle teşvik edilen bu adamlar İngilizlerin saflarını yardılar ve üçüncü safa kadar girdiler; ama daha ileri gitmeleri imkânsızdı. René kılıcını dişlerinin arasına aldı, tabancalarını eyer kuburluğundan çekti ve iki adamı devirdi; sonra da tabancalarını kuburluklarına yerleştirip tekrar kılıcını alarak:

— Haydi, dedi, yanına bir tek kendisinin ulaştığı şapkasını kılıcını saplayıp alarak; haydi, galiba yirmi Louis altınını kendim kazanacağım.

İki İngiliz safını geçmiş, İngilizler onun arkasını çevirmişlerdi, üçüncü safı geçerken iki adamı devirdi ve İngiliz ordusunun ardındaki tek Fransız olduğunu fark etti.

General Stuart'ın etrafında bir grup atlı subay vardı; ikisi René'nin üzerine yürümek için oradan ayrıldılar.

René kendisine bir düello fırsatı sunulduğunu anladı; yalnız, bu düelloda bire karşı iki kişi vardı.

Atını durdurdu, karabinasıyla süvarilerden birine elli, diğerine de yirmi adımdayken ateş etti; ikisi de düştü.

O sırada üçüncü bir süvari kılıcını sallayarak, bu hareketiyle de arzuladığı dövüşün kılıç kullanılan bir dövüş olduğunu göstererek gruptan ayrıldı. René karabinasını eyer çatına taktı ve karşısına çıkan yeni hasmının üzerine hücum etti.

O zaman, kadim zamanlarda ya da şövalyelik devrinde olduğu gibi, Homeros'un kahramanları ya da Orta Çağ şövalyeleri gibi, René ile hasmı, dövüşenlerin her ikisinin de ustalık ve cesaret mucizeleri gerçekleştirdiği o mücadelelerden birini sergilediler.

Nihayet, on dakika dövüştükten sonra, sağ elinden yaralanan ve göğsüne René'nin kılıcının ucu dayanan İngiliz teslim olmak zorunda kaldı.

— Mösyö, dedi o zaman René'ye İngiliz, kusursuz bir Fransızcayla, geri dönme sözü versem generalimin yanına gitmeme izin verir misiniz? Ona bir şey söylemek isterdim.

— Gidin mösyö.

René o andan istifade ederek hem karabinasını hem tabancalarını tekrar doldurup yerlerine koydu.

Bir an sonra, İngiliz subayın yanına döndüğünü gördü; koluna bir eşarp sarmıştı ve sol eliyle tuttuğu kılıcının ucuna beyaz bir mendil bağlamıştı.

— Bu beyaz mendil ne anlama geliyor? dedi gülerek ona René. Teslim olmam için benimle görüşme yapmaya mı geliyorsunuz?

— Beni izlemenizi rica etmeye geliyorum mösyö; kendi ordunuzun yanına dönmek için tekrar bizim ordumuzun içinden geçerken başınıza bir bela gelmemesi için, General Stuart'ın emriyle, saygı göstergesi olarak sizin önünüzden gidip safları açacağım.

— Yoksa General Stuart yolumu kendi başıma açamayacağımı mı sanıyor?

— Bundan hiç kuşkusu yok mösyö, fakat şu anki durumunuzdan kurtulmanızı çok istiyor, hatta önerimi reddederseniz bana size kılavuzluk etmek için kendisinin geleceğini söyledi.

— Çok teşekkürler, dedi René, onu bunun için rahatsız etmek istemem. Siz önden buyurun mösyö, takip ediyorum.

O arada savaşın sonucu belli olmuştu: General Compère teslim alınmıştı; birinci alayın tabur komutanı öldürülmüştü; İsviçrelilerin tabur komutanı ağır yaralanmıştı, yirmi üçüncü alayın tabur komutanı yaralıydı; Monteleone'yle irtibat kesilmişti ve İngiliz ordusunun ardından gittiği Fransız ordusu Lamato vadisinde tam bir ricat halindeydi.

İngiliz ordusu daha ileri gitmekte tereddüt etti ve böylece General Reynier'ye endişe etmeden geri çekilme imkânı tanıdı.

İngiliz birliklerinin yanına gelince René'nin kılavuzu sesini yükselterek:

— General Stuart'ın emri üzerine, hazır ol ve silah omza!

Askerler itaat ettiler ve René kendisine silahlarıyla selam duran iki sıra askerin ortasından geçti.

Bu şekilde İngiliz öncü birliğinin konuşlandığı vadinin girişine geldiler.

— Mösyö, dedi René, kılavuzuna, General Stuart'a benim adıma layıkıyla bir tek siz teşekkür edebilirsiniz; yalnızca bütün şükranlarımı ona sunmak şartıyla sözünüzü geri alın.

Ve onu özgürlüğüne kavuşturan tutsağını kibarca selamladıktan sonra atını dörtnala sürerek Fransız artçı birliğine

ulaştı ve onlarla birlikte ancak Catanzaro'da, yani altı fersah ileride mola verdiler.

CXIV
René, Saliceti'nin Sözünü Tuttuğunu Görüyor

René, Reynier'nin emri üzerine İngiliz piyadelerine birlikte hücum ettiği altıncı avcı alayının kalıntıları arasından kendi kamp malzemesini almaya gitmişti.

Onu gözlemleyen, İngilizlerin saflarına nasıl bir gözüpeklikle girerek ortadan kaybolduğunu gören bu yürekli insanlar onun öldüğünü sanıyorlardı.

Bu yüzden onu karşılarında görünce sevinç naraları attılar ve her biri topladığı samanın birazından onun döşeği için feragat etti; akşam yemekleri için bulabildikleri erzakın bir parçasını da ona ikram ettiler.

René bir tutam samanı alıp üzerine mantosunu serdi ve kabul ettiği bir parça ekmeğin yarısını atına verdi.

Ertesi gün güneş doğar doğmaz General Reynier'nin bir emir subayı tarafından uyandırıldı; subay, başkomutan tarafından deniz yüzbaşı üniformasıyla yiğitçe dövüşen delikanlıyı bulması için yollanmıştı. Öldürülmemiş ya da esir edilmemişse bu üniformayı taşıyan tek kişi olduğu için onu bulmak zor olmazdı.

René kalktı, silkindi, atına bindi ve emir subayını izledi.

Subay onu belediye konağına götürdü.

Reynier karargâhını buraya kurmuştu.

René, generalin çalışma odasına dönüştürdüğü toplantı salonuna girdi; Calabria'daki her evin, her ağacın, her uçurumun işaretlendiği büyük bir haritanın üstüne doğru uzanmıştı; şamdanların dibine kadar yanmış mumlardan, yağı bitmiş lambalardan, gün doğana kadar bütün gece çalıştığı anlaşılıyordu.

— İşte aradığınız subay generalim, sözünü işitir işitmez René'ye döndü, koltuğunda doğruldu ve ona bir el işareti yaparak:

— Mösyö, dedi, dün sizi öyle göz kamaştırıcı bir cesaret sergilerken gördüm ki, bana Saliceti, hatta onun da üstünde bir güç tarafından tavsiye edilen delikanlı olduğunuzdan kuşkum yok. Siz Kont Léo'sunuz, değil mi?

— Evet mösyö.

— Saliceti'ye ordumda alacağınız görev hakkında benimle konuşmak istediğinizi söylemişsiniz.

— Talep edeceğim şey davamıza yararlı olacağından, bana bu görüşmeyi kabul edeceğinizi söylemişti, generalim.

— Aç olmalısınız, dedi Reynier; zira Catanzaro dolaylarında yiyecek bir şey bulabildiğinizi pek sanmıyorum; öğle yemeğini birlikte yeriz: O sırada rahat rahat konuşabiliriz.

İki asker, hazır bir sofra getirdiler: Mönüde dört pirzola, iki piliç, bakkalların tavanlarına asıp Calabrialıların *caccio-cavallo** adıyla andığı peynirlerden biri ve bir şişe Calabria şarabı vardı.

— Bütün geceyi, teğmenlerime kuvvetlerimizi Catanzaro'ya yoğunlaştırmamız gerektiğini yazmakla geçirdim. Dünkü başarısızlığımızın söylentisi yayıldığında, bütün Calabria ayaklanacaktır. Dün buraya döndüğümde, birkaç işgüzar, ulusal bayrağın yerine beyaz bayrağı, üç renkli kokartın yerine de kırmızı kokartı çekmişlerdi bile. Akşam derhâl belediye başkanını ve yardımcısını tutuklattım; bu gece ifadelerinin alınmış olması lazım; bu bayrak değiştirme işine karıştıkları anlaşılırsa bu sabah kurşuna dizilecekler. Bugün Kral Joseph'e yazmayı düşünüyorum; eğer durumumuzda benim gözümden kaçan bazı çıkar yollar görüyorsanız, açık-yüreklilikle belirtin; o zaman zayıf yanımı güçlendirirm.

— Generalim, dedi René, bana çok büyük bir şeref bahşediyorsunuz; ben ne strateji uzmanı, ne de mühendisim;

* Kaşkaval, tekerlek biçimli yumuşak bir peynir çeşidi. (ç.n.)

kaldı ki, dün İngiliz ordusunun ortasında kaybolup kendimi savunmanın derdine öyle bir düşmüştüm ki, pek az şey gördüm.

— Evet, üç İngiliz subayına karşı çok parlak bir çarpışma sergilediğinizi, ikisini öldürüp üçüncüsünü esir aldığınızı biliyorum; cesaretinize hayran olan Sir James Stuart'ın üzerinize ateş açılmasını yasakladığını ve bir tür saygı kemeri altından aşağılanmadan geçirilmenizi emrettiğini de biliyorum. Hadi yiyin delikanlı, bütün bu bahsettiklerimiz insanın iştahını açacak şeyler.

René sözünü ikiletmedi; hiçbir şey yemeden bütün gününü dövüşmekle geçirmiş biri nasıl yerse o da öyle yedi.

— Bütün gördüklerim, diye tekrar söze başladı, genç misafirine yemeğinde eşlik eden Reynier ve bana sizin hakkınızda aktarılan her şey, yanımda nasıl bir görev istediğinizi size ciddi bir biçimde sormamı gerektiriyor.

— Bu konuda fikrimi sorarsanız generalim, yollarda beraber keşfe çıkacağım, sadece şefi olmakla kalmayıp efendisi de olacağım kendine has bir bölük isterdim: Adamları kusursuz nişancılar arasından seçerdim ve sanırım büyük hizmetlerde bulunurdum. Az önce başkaldıracak haydutlardan bahsediyordunuz: Madem böyle, üzerimize bir çırpıda çullanıp hızla ortadan kaybolan o cüretkâr çetecilere karşı hafif birlikler çıkarmanın tam sırası değil mi? Bu haydutların ikisine ya da üçüne bizzat Saliceti dikkatimi çekti; içlerinden biri için de bir dilek tuttum!

— Sözünüzü yerine getirmek için yarından itibaren işe koyulursunuz, dedi Reynier. Size kaç adam lazım?

— Ne çok fazla ne çok az, diye cevapladı René, kırk ila kırk beş adam bana yeter.

— Onları yarın bizzat en iyi nişancılar arasından seçersiniz; bu seçim sırasında biraz silah gürültüsü çıkarmanızın bir sakıncası yok. Düşmanın içine şimdiden korku salmış olmalısınız; ustalığınızı ispatlamanız için size sağlayacağımız

olanaklarla bu korku daha da büyüyecektir; o zaman istediğiniz çeteye onu tamamen yok edene kadar hücum etmekte serbestsiniz. Hem sizin gibi bir insan kırk beş adamla her yere girip çıkabilir. Benim emir subayım olursunuz ve verecek önemli emirlerim olduğu zaman, bunları sizle iletirim.

— Kendi adamlarımı kendim seçebilir miyim?

— Kimleri seçeceksiniz?

— En iyi nişancıları seçerim. Ayrıca, onlara, çok yoracağım ve fazlasıyla tehlikeye atacağım için yüksek bir maaş verme izni isterim.

— Bunda bir sakınca görmüyorum; tabii kıskançlıklara yol açacak ve parasını ödeyebilecek kadar zenginseniz elimden bütün ordumu almanız dışında; kaldı ki eşkıyaların üzerine koşma fırsatı bol bol çıkacak, zira yaşadığımız başarısızlık bütün leş kargalarını ve çakalları çekecektir.

— Ünlü eşkıyalar hakkında hazırlanacak bütün raporların bana da verilmesini emretseniz generalim.

— İçiniz rahat olsun, adamlarınızı seçin, onlara atış talimi yaptırın, sonra da Tanrı yolunuzu açık etsin! Bana gelince, elimizi ne kadar çabuk tutsak da iki haftadan önce yardım alamam; fakat toplayabileceğim beş ila altı bin adamla Calabria'ya karşı koyabilirim. İngilizlere gelince, bana karadan saldırma cesaretini asla göstermeyeceklerdir.

— Generalim, mademki her konuda anlaştık, yarın bir atış talimi yapılacağını ilan edebilir misiniz? Her alay en iyi elli nişancısını adam başı üç fişek vererek size göndersin: En usta olanı bir altın saat, ikinci bir gümüş saat, üçüncü de ucu iğneli bir gümüş zincir kazanacak. Böylelikle kırk beş adamımı en iyi nişancılar arasından seçerim; normal maaşlarının dışında her adama günde bir franklık bir prim verilir.

— Böyle bir masrafı uzun süre karşılayabilecek misiniz?

— Sizin yanınızda bulunduğum müddetçe generalim; bunun da mümkün olduğunca uzun sürmesini arzu ederim.

General her alayda davul çaldırarak her alayın ertesi gün atış alanına elli adam göndermesini ilan ettirdi. Askerler ve üstleri nazarındaki ismiyle Kont Léo'nun Catanzaro'da satın aldığı ilk üç ödül orada bulabildiğinin en iyisiydi ve hepsi de nişancılar için rekabete değer hediyelerdi.

Gün boyunca çarpışma sonrasında yolunu kaybetmiş yüz kadar adam Catanzaro ordugâhında toplandı.

Atış talimi ertesi gündü. Kont Léo, içlerinde en ustalarına bile komuta etmeye layık olduğunu kanıtlamak için ilk tüfeği aldı ve üç mermisini de tam ortaya isabet ettirdi.

Ve yarışma başladı.

Dört yüz nişancı vardı: Yüz elli adımdan hedefin ortasındaki kara noktayı çevreleyen kırmızı çemberin içine elli üç mermi isabet etti, en yakına isabet ettiren elli atıcı seçildi, ama bunların arasında üç tanesi birden fazla isabet kaydettiğinden, sonuçta kazananların sayısı elli üçten elliye indi ve hemen o an, Kont Léo'nun avcıları unvanıyla ya da Aslan Avcıları kısaltmasıyla silah altına alındılar.

Üç kazanana ödülleri dağıtıldı; kırmızı çemberin içine isabet ettiren diğer kırk yedi kişiye ise adam başı beş frank verildi; nihayet, yarışmaya katılmış herkese de bir frank ikramiye verildi.

Kont Léo Catanzaro'ya döndüğünde, General Reynier'ye en iyi üç adamını takdim etti; birinci olanı çavuş yapıldı, diğer ikisi onbaşılığa getirildi; daha sonra, bölüğüne katılmak için seçilmiş olan kırk yedi adamı, en sonunda da katılanların tümünü takdim etti.

General o günün onlar için bir şenlik günü olması maksadıyla bütün hizmetlerden muaf tuttu ve disiplin sınırlarından çıkmadan eğlenmeye davet etti; sonra da René'ye ona söyleyecek bir şeyi olduğunu işaret etti.

René onu takip etti.

Cotrone kentinin Santoro ve Gargaglio adlarında iki çete reisinin eline geçtiğini haber veren bir köylü gelmişti.

Bu köylüye, kendisine söylediklerini René'nin önünde tekrarlattırdı ve ona dönerek:

— Görüyorsunuz ya, dedi, işte başlıyor.

Ama Cotrone'nin geri alınması René'nin işi değildi ve elli adamıyla nizami bir kuşatma yapamazdı.

General Reynier'nin gönderdiği bir tabur komutanı, haydutların soluk almasına fırsat vermeden idaresi altındaki birkaç milise saldırı emri verdi ve kenar mahalleleri hemen ele geçirdi; düşmanı da kentin surları içine kapanmaya zorladı. Haydutlar ertesi günün akşamı bir çıkış hamlesi yapma cüretini gösterseler de kayıplar vererek püskürtüldüler.

Tabur komutanı ertesi gün şehri zapt ederek çalışmasının semeresini alacağını umuyordu; ama iki İngiliz şalopası sahile yanaştı; bu takviye eşkıyaları tekrar yüreklendirdi ve aynı gün hepsi püskürtülen iki çıkış denemesinde bulundular; o zaman İngilizler dört büyük top indirdi ve eşkıyaların onları surların üzerine yerleştirmesine yardım ettiler.

O zaman Fransızlar nizami bir kuşatma yapmaları gerektiğini gördü; General Reynier'ye haber verildi; o da kuşatmanın idaresini alması için General Camus'yü gönderdi, sonra da Kont Léo'yu getirtti.

— Bölüğünüzle hangi aşamadasınız? diye sordu ona.

— Bölük düzeni kuruldu, harika işliyor ve artık sadece emirlerinizi bekliyorum.

— Şuraya oturun da, dedi General, emirlerimi vereyim.

CXV
Degli Parenti Köyü

— Az önce kötü bir haber aldım sevgili kontum; yirmi dokuzuncu alayın Scilla dağlarından geçen ve Cosenza'dan benim birliğime katılmak için Catanzaro'ya gelen bir bölüğünün, iki Calabria'daki en korkunç eşkıya köylerinden biri

olan Degli Parenti köyünün bulunduğu Scilla ormanından geçmesi gerekiyormuş.

Köydeki Bourbon taraftarları, Basilicate'deki ünlü bir haydut reisin idaresinde, beklenmedik saldırıyı pusu kurarak mı yoksa bölüğü köyün içine çekerek mi yapmaları gerektiğini uzun uzun tartışmışlar.

Her birinin palaskasında yirmi dört fişek bulunan tam teçhizatlı seksen kişilik bir müfrezeye güpegündüz saldırmak ve onlarla çatışmak tehlikeli bir şeydir ve öncesinde şöyle bir düşünmeyi gerektirir.

Dolayısıyla onları pusuya düşürme kararı alınmış.

Bu çete reisi Taccone'dir ve hem 1799'da hem de 1806 ve 1807'de Fransızlara karşı sergilediği korkunç hunharlıklar nedeniyle Il Boja* adını almıştır; böylece üç dört bölge sakiniyle beraber Fransızları karşılamaya gitmiş ve müfrezeye kendini köylüler tarafından Fransız askerlerine soğuk içecekler ve konukseverlik sunmak için iki teğmeniyle birlikte gönderilen bir ulusal muhafız yüzbaşısı olarak tanıtmış.

Bölge insanlarının dostane tavırlarına pek güvenmemeleri hususunda uyarılmış olmalarına rağmen, yüzbaşı ve müfrezedeki subaylar Fransızlarda sık görülen o güvenle, bu yapmacık samimiyete aldanmışlar ve askerlerine içeceklerin hazırlandığı konukevinin önüne tüfek çatmalarını emretmişler; içeri girip güvenlikte olduklarını sanma temkinsizliğiyle yiyip içmeye koyulmuşlar. On dakika sonra, bir tabanca atışıyla işaret verilmiş ve yaylım ateşi başlamış.

Yüzbaşı ve aynı odada bulunan iki teğmeni öldürülmüş; askerler evin dışına fırlamışlar, fakat kapıda, ellerinde onların silahlarıyla bekleyen köylüler çok yakından ateş açmışlar.

Yalnızca yedi asker kurtulabilmiş; geceleyin ordugâha gelip kötü haberi verenler de bu askerlerdi.

---

* İtalyanca'da *boja* (daha klasik olarak *boia* yazılır) "cellat" anlamına gelir. (Fr.e.n.)

— Ah! dedi René, bir ders vermemiz gereken kişi bu Taccone demek.

— Evet sevgili dostum; ama önce, karşılaşacağınız adamın kim olduğunu öğrenmeniz lazım. Az önce söz ettiğimin aksine, Taccone tuzakla pusuyla uğraşan bir adam değildir; sık sık en yiğit askerlerimize karşı dövüşmüş, mevzisini, olay mahallini iyi bilmesi ve gece karanlığı sayesinde onları bozguna uğratmıştır; bunu başaramadığında ise hiç görülmemiş birkaç manevrayla onları şaşırtmıştır...

Çoğu zaman, çatışma ortasında, arazinin içinde gizlenebileceği bir bitki örtüsü varsa, adamlarına bir işaret veriyor, hepsi kaçıyor ve farklı yönlere dağılıyorlardı. Bizimkiler bu sıskacık dağ adamlarının peşine düşmek istiyordu; o zaman da Horatius'larla Curiatus'ların o eski hikâyesinde yaşananlar tekrarlanıyordu; haydutlar aniden geri dönüyor, her biri nefes nefese kalıp yorgunluktan bitmiş olan takipçisine saldırıyor ve asker daha şaşkınlığını üzerinden atamadan, ya bir kurşun ya da bir bıçak darbesiyle öldürülüyordu.

Haydudun karşısındaki asker sağlam çıkıp kendini savunursa, haydut tekrar kaçıyordu; dağda kaçan bir Calabrialıyı da kim yakalayabilir ki?

Taccone çetenin en gözüpek ve en acımasız olanıydı; yoldaşları üzerindeki otoritesini de bu iki vasfına borçluydu; bu vahşi eşkıyaların yanında yüzbaşı unvanı asla hak edilmeden alınamaz; dağda komutanlık yapabilen kişi, komutanlığı hak etmiş demektir.

Özellikle de Taccone bütün çetedeki en hızlı koşucuydu; Homeros'un anlattığı çevik ayaklı Akhilleus ona âdeta altın mantosunu miras bırakmıştı; ya da Merkür, Jupiter'in haberlerini üzerinde taşıdığı kanatları sanki onun topuklarına bağlamıştı; sürekli durduğu yerden sıçrıyordu: o rüzgârdı, şimşekti.

Bir gün askerlerimiz, sağlam bir direnişte bulunacakmış gibi göründüğü bir korulukta ona karşı sıkı bir saldırıya

geçmişti; ama karanlıktan yararlanarak birden hayalet gibi ortadan kayboldu, adamları da onun gibi yok olmuşlardı; ertesi gün de, vahşi dağ keçileri dışında kimsenin geçemeyeceği sanılan patikalardan Potenza surlarının altına ulaşmıştı.

Şuna dikkat edin sevgili kontum: Potenza ne köy, ne de kasabadır, sekiz dokuz bin nüfuslu bir şehirdir. Gökten düşmüş gibi görünen bu çeteyi gören ve Taccone'nin korkunç sesini işiten bu sekiz dokuz bin kişi, direnmeyi akıllarına bile getirmeden evlerine girip kapılarını kapattılar.

Bunun üzerine, cellat lakabıyla anılmadan önceki adıyla Kral Taccone, şehre bir haberci gönderdi; bütün sivil, dinî ve askerî yetkililerin hemen yanına gelmelerini emrediyordu; aksi takdirde öldürüleceklerdi ve evleri yakılacaktı.

Bir saat sonra, ortaya tuhaf bir görüntü çıkmıştı: En öndeki din adamlarının ardında hâkimler ve onların ardında bütün ahali bir eşkıya reisine saygılarını arz etmeye geliyor, ellerini birleştirip diz çökerek ondan aman diliyorlardı. Taccone onları bir süre aşağılanmışlıkları içinde seyretti, sonra, bozguna uğrattığı Dara'nın ailesini önünde diz çöktükleri yerden kaldıran İskender'in yüce gönüllülüğüyle.*

— Kalkın zavallılar, dedi onlara, öfkelenmeye değmezsiniz; başka bir zamanda gelseydim haddinizi bildirirdim; ama Kutsal Meryem'in yardımıyla düşmanlarımı hezimete uğrattığım bugün, yüreğim merhamete açık; bütün doğru insanların bayram ve zafer günü olan bugün, her ne kadar tiksinç fikirleriniz beni kan dökmeye itse de, kendimi sizin kanınızla kirletmeyi hiç istemiyorum. Ama hemen sevinmeyin, daha azabınız bitmedi: Kralınıza başkaldırmanızdan dolayı, Tanrı'yı inkâr etmiş olmanızdan dolayı, yaverimin size bildireceği vergiyi bir saat içinde ödeyeceksiniz. Haydi yerden kalkın, şehre de haberciler gönderin, zaferime yaraşır

---

* Plutarkhos'a göre, (*İskender*, XXI, 1-3), Dara yenildikten sonra İskender, Dara'nın ailesinin gözyaşı döken kadınlarını, kendisinden çekinecek hiçbir şey olmadığı hususunda temin etmiştir. (Fr.e.n.)

bir şenlik düzenlensin; siz, bütün burada bulunanlar katedrale kadar bana övgüler düzerek eşlik edeceksiniz; katedralde de monsenyör, silahlarımızla kazandığımız başarı nedeniyle Ulu Tanrı'ya şükranımızı belirtmek için bir *Te Deum* söyleyecek. Şimdi yerinizden kalkın ve emirlerimi hemen yerine getirin.

Ahali ellerinde zeytin dallarıyla haydutlarla koro halinde kutsal ilahiler söylemeye başladı; Taccone kiliseye doğru ziller, tüyler ve ipek koşum takımıyla kaplı bir at üzerinde, *Te Deum*'u söyleyerek ilerledi. Vergi ödenince çete gitti, fakat altın ve gümüşten daha değerli bir avı da beraberinde götürdü.

Taccone şehre muzaffer bir edayla girerken evlerin içlerinde bir şey ararmış gibi kapılara ve pencerelere göz atıyordu.

Her tür gösteriye meraklı olan kadınlar, beklenmedik olduğu için çok tuhaf gelen bu gösteriyi de seyretmekteydiler.

Genç bir kız odasının perdesini utangaçça araladı ve güzelliği muhteşem çehresi göründü. O zaman haydut atını durdurdu ve gözünü kıza dikti; haydut aradığını bulmuştu.

Genç kız mahvolduğunu anlamış gibi, bir adım geriledi ve yüzünü elleriyle kapadı.

Taccone adamlarından ikisine alçak sesle bir şey söyledi ve bunlar evin içine girdiler.

Kiliseden çıkınca Taccone yaşlı bir adamla karşılaştı; genç kızın babası ölmüştü, o yüzden dedesini getirmişlerdi. Taccone'ye kız için isteyeceği her fidyeyi ödeme teklifiyle geliyordu.

— Yanılıyorsun babalık, dedi ona Taccone; gönül işlerime ticaret karıştırmam; kızın güzel, seviyorum onu; ben onu istiyorum, senin paranı değil.

Yaşlı adam Taccone'yi durdurmak istedi, ama adamı bir yumrukta püskürttü; eşkıya, bir ayağını önünde diz çöken adamın omzuna dayadı ve onu arkası üstü devirdi, sonra

atına bindi. Gözyaşları döken genç kız eyere yanlamasına yerleştirildi; sonra ağır ağır, hiç kimse kızın kaçırılmasına karşı çıkma cesaretini gösteremeden, şehirden çıktı; şimdiye kadar ana öpücüğünden başka öpücük görmemiş olan o genç bakireyi beraberinde götürdü.

O günden sonra Potenza'da o genç kızı bir daha hiç gören olmadı.

Haydutluk işi Taccone için biçilmiş kaftandı; Potenza'dan çıkınca, Bourbonların kanlı bıçaklı düşmanı olan Baron Federici'nin şatosuna yöneldi.

Her ne kadar habersiz yakalanmış da olsa, Baron yanaşmalarının birkaçını topladıktan sonra şatosunun kapılarını kapatacak vakti buldu; hiddetli bir saldırıya uğrarken öfkeyle savundu kendini.

Çatışma sabahtan akşama kadar sürdü ve duvar diplerine epey düşman cesedi yığıldı.

Fakat maalesef, eğer çatışma ertesi gün de böyle azgınca sürerse öğleden sonra üçe doğru cephanelerinin biteceği ilk akşamdan anlaşıldı.

Haydutlar gündoğumunu korkunç bir yaylım ateşiyle selamladılar; bir şehri tek fişek yakmadan aldıktan sonra, basit bir kale önünde durdurulmak ağırlarına gitmişti; köylülerin senyörlerini örnek alacaklarını ve kendilerini tehlikede hissettikleri ölçüde direnişin daha da ısrarla uzayacağını iyi görüyorlardı; her ne kadar kuşatma altındakiler sadece hedefi vuracaklarından emin olduklarında tetiğe basıyorlarsa da, cephane hızla azalmaktaydı.

Bu sırada köylüler de haydutların tekliflerinin dinlenmesi için ısrar ediyorlardı: Onlara kalsa, bir miktar parayla yetinir ve şatoyu yağmalamayıp sakinlerinin canına kastetmeyerek uzaklaşırlardı.

— Teslim olalım baron efendi! diye bağırıyorlardı Federici'ye; teslim olursak şartlar ileri sürebiliriz, ama eşkıyalar bizi baskınla teslim alırlarsa, çoluk çocuk mahvoluruz.

— Zavallı evlatlarım, diye cevap veriyordu Baron, bu eşkıyalarda sözlerini tutacak kadar şeref kaldığını mı zannediyorsunuz? Asıl dışarıdan yardım gelmezse mahvoluruz.

Fakat yüksek pencerelerden etrafa ne kadar bakınsalar da kırlar ıssızdı ve kuşatılanlar yerine yardım asıl kuşatanlara geliyordu; nitekim eşkıyaların doğal müttefiki olan komşu köylerin ahalisi yağmaya katılma umuduyla üşüşüyordu. Sonunda Taccone toplu taarruz emri verdi ve her taraftan merdivenler atıldı; tüfekler parlıyordu ve baltalar güneş ışınlarını yansıtıyordu. Göğe şeytani bir sevincin naraları yükseliyordu âdeta.

Bir tarafta bütün bu katliam hazırlıklarını, öte yanda da tir tir titreyen karısını, yüzleri kireç gibi olmuş kızlarını ve içgüdüsel bir dehşetle ağlayan altı yaşındaki oğlunu gören Baron Federici, özellikle de kadınlar onun gözünün içine herhangi bir ümit kaldı mı diye baktıklarında, ümitsizliğin verdiği gözü kara bir hiddete kapılan Baron, sonunda herkesin teslim olmaya meylettiğini görünce, eşkıyanın sözüne hiç güvenmese de, genel arzuya boyun eğdi ve Taccone'ye bir temsilci gönderdi.

Haberci Potenza'dan kaçırdığı kızla odasına kapanmış olan ünlü komutanın huzuruna kabul edilmeden uzun süre bekletildi. Nihayet Taccone tarafından kabul edildiğinde, teslim olmaktan ve anlaşmadan söz açtı; ama eşkıya kahkahalarla gülmeye başladı.

— Baronunun yanına dön, dedi elçiye: Şatosu benim zaten, anlaşma yapmak yararsız, şato sakinlerinin canları bağışlanacak.

Adam gitti. Taccone'nin eşkıyaları, reislerinin fazla eliaçık davranmış olmasından yakındılar; ama o, tekrar gülümseyip omuzlarını silkerek:

— Şu lanet şatonun önünde daha uzun süre kalırsak herhangi bir yardım gelmeyeceğini kim bilebilir? Canlarını bağışlama vaadinde bulunmasam teslim olacaklarını mı

zannediyorsunuz? Hele biz bir içeri girelim de, kim öle kim kala, o zaman görürüz.

Akşama doğru şatonun kapıları açıldı; Baron Federici anahtarları Taccone'ye emanet ettikten sonra, ailesiyle birlikte dışarı çıkmaya hazırlanıyordu.

— Nereye gidiyorsun dönek? dedi Taccone yolunu keserek. Sonra da adamlarına dönüp: Tutun şunu, dedi, ben de o arada şu şatoya bir göz atayım.

Bu cani güruhunun daireleri istila etmesiyle neler olup bitmiş olabileceğini tahmin edersiniz sevgili kontum, dedi Reynier bütün dolaplar kırıldı, bütün sandıklar açılıp kalıntılarıyla avluda muazzam bir ateş yakıldı ve bu ateşin içine tablolar, mobilyalar ve eşkıyaların kullanamayacakları bütün eşya atıldı; bütün bunlar da sımsıkı bağlanmış, kazananın hükmünü faltaşı gibi açılmış gözlerle bekleyen baronun önünde vuku buldu.

Yağma bittikten sonra tehditkâr bağırtılar işitildi ve ellerinde meşalelerle yalpalayarak dans eden haydutların geldiği görüldü; aynı zamanda, sürekli büyüyen bir parıltı, şatonun alevler içinde eriyip bittiğini gösteriyordu.

Bu haydutların birkaçının Baron'u esir tuttuğu avluya gelince, Taccone ona yaklaştı ve alaycı bir hareketle başına eski bir şapka koyarak, onu uzun süre karanlıkta bıraktığı için özür diledi ve ışık yakılmasını emretti.

Bu emir verilir verilmez ateş yakıldı ve kuru odunu çabucak saran alevler bir yılanın çatal dili gibi göğe yükselmeye başladı.

— Hey gidi Tanrım! diye haykırdı Taccone; böyle güzel bir ışığın boşuna parlaması gerçekten bir günah olur. Çabuk koşun dostlar! Şu hanımlarla el ele tutuşup dans edin; Federici Efendi, karısıyla kızlarının bizi şatosunda nezaketle ağırlamasında bir kötülük görmeyecektir.

Ve Baronun kızlarından birinin elini tutarak işareti bizzat verdi; yarenleri de ötekilere el koydular; baronesle oda

hizmetçisi sürüklendi; sonunda şatonun bütün kadınları gruba katılıp yangının etrafında dans etmek zorunda kaldı. Baron bu gördükleri üzerine bir çabayla onu tutanların elinden kurtuldu, ortasına atladığı ateş yığını ayakları altında çökünce ortadan kayboldu.

— Ah! dedi o zaman Taccone beraber dans ettiği kadına, ne kötü bir babanız varmış! Kızlarının düğününe katılmak istemiyor; ama şu oğlan çocuğuyla da işimiz yok; onu da babasının yanına yollayalım.

Ve altı yaşında çocuğu bir bacağından tutarak ateşin ortasına attı.

Kadınlar da tecavüze uğradıktan sonra ateşe atıldılar.

Bütün bu zavallı aileden sadece mucize eseri çocuk kurtuldu: Ateşin öteki tarafına geçen çocuk bir mahzen körüğünün yakınına düşmüş ve olayı ayağında bir çıkıkla atlatmıştı.

Bütün bu marifetler Taccone'yi iyiden iyiye yüreklendirdi. Bir gün adamlarıyla birlikte Cosenza'dan yola çıkması gereken bir tabur komutanına, Rogliano'ya giden yol üzerindeki Lago'da randevu vererek meydan okuma cüretkârlığını bile gösterdi.

Subay bu meydan okumaya güldü geçti ve asker kibriyle inanmadı.

Bununla birlikte tabura yola çıkma emri gelmişti; dar bir boğaza vardıklarında askerler aniden, koskocaman granit kütlelerinin gök gürültüsü gibi bir ses çıkararak dağın yukarısından yuvarlanıp düştüklerini gördüler.

Bu kütlelerin düştüğü yerler bir depremdeki gibi sarsılıyordu; aynı zamanda dağın yamaçları da alev alıyordu ve görünmez eller tarafından üzerlerine yaylım ateşi açılıyordu.

Bir saatten az bir zamanda, fişeklerini boş yere yakmış olan taburdan iki subayın komutası altında yirmi üç adam kalmıştı; katliamdan subay olarak sadece Filangieri ve Guarasci adlı bu ikisi kurtulmuştu.

Taccone onları huzuruna getirtti.

— Askerler, dedi, aslında sonunuz hazin oldu; sizi seve seve serbest bırakırdım, ama Aziz Antonius'a içinizden hiçbirini sağ bırakmama sözüyle dilekte bulunmuştum; yine de bu savaşa kendi isteğinizle değil de zorunlu askerlik yasası yüzünden katıldığınızı göz önünde bulundurarak, size karşı bağışlayıcı duygularla doluyum; fakat bağışlanmayı hak etmek için pişman olduğunuzu ispatlamanız lazım. Bunun ispatı da iki subayınızı bizzat sizin vurmanız olur: Eğer bunu yaparsanız, lekesiz Bakire Meryem huzurunda yemin olsun ki canınızı bağışlarım; ama reddederseniz, asker subay hepiniz ölürsünüz.

Bu teklif üzerine askerler hareketsiz kalakaldılar: İçlerinden hiçbiri kendi elleriyle komutan kanı dökmek istemiyordu; fakat ölümlerinin kaçınılmaz olduğunu ve eğer kendilerini öldürürlerse askerlerin kurtulma şansı olduğunu gören iki subay, bir yandan emredip diğer yandan rica ederek uzun ısrarlar sonunda askerleri, kendilerini kurşuna dizmeye razı ettiler.

Ama daha iki şehidin son çırpınışları bitmemişti ki Taccone'nin bir işareti üzerine eşkıyalar esirlerin üzerine atladılar, giysileri kanla kirlenmesin diye onları soydular ve Taccone'nin gözleri önünde hançerlediler.*

İşte ona o zamandan beri Cellat Taccone adı verilmiştir, diye devam etti Reynier; ele geçirilmesi söz konusu olan adam bu işte.

CXVI
Demir Kafes

René generalin önüne serilmiş topografik haritayı kendine çekti.

— Şu yolları bizzat incelesem iyi olur, dedi, kılavuz almak istemiyorum, bana ihanet edeceklerdir.

---

* İki subayın ve askerlerinin katli bazı kaynaklarda Parafante'ye isnat edilmektedir. (Fr.e.n.)

General parmağıyla ona, bir ormanı temsil eden siyah bir lekenin ortasında kaybolmuş Degli Parenti köyünü gösterdi; ama bu siyah lekenin üzerinde, epey iyi çizilmiş bir yol ve farkına neredeyse varılmayacak bir patika ayırt ediliyordu.

— Köyde neredeyse bin kişilik bir nüfus bulunduğuna dikkatinizi çekerim, dedi general, dolayısıyla oraya yalnızca elli adamla saldırmanız imkânsız; size yüz adam ve bir yüzbaşı veririm; köye cepheden saldırmaya gitmek için daha geniş olan yolu izlerler, siz de patikadan geçip köye hâkim olan tepeye ulaşırsınız; kolun başını görür görmez bir el ateş ederek hücum işaretini verirsiniz.

— Bu dediklerinizde değişiklik yapmakta özgür müyüm? diye sordu René.

— Neyi değiştirmek isterseniz değiştirin: Bu size çizdiğim genel bir plan, mutlak değil.

Aynı akşam General Reynier'nin Cotrone'ye son darbeyi vurmak için yola çıktığı anda, René yüz elli adamıyla Degli Parenti köyü yoluna düzülüyordu.

Köye beş fersah kala patikayla yolun ayrıldığı noktaya geldiklerinde, René, yüzbaşının çok da ihtiyaç duymadığını gördüğü dört davulcusunu istedi.

Yüzbaşı razı oldu.

Elli adamıyla onlardan daha zor bir güzergâhtan katedeceği uzun bir yolu olduğu için, René'nin yüzbaşıya fazla hızlı gitmemelerini tembih etmesinden sonra, iki birlik birbirinden ayrıldı.

Sabah saat dörtte, yani göğün doğudan ağarmaya başladığı anda, René köye hükmeden tepenin en yüksek noktasına ulaştı.

O zaman adamlarından gönderdiği biri, köyün içinden geçerek yüzbaşıyla buluşmak için koşturdu.

Asker, René müfrezeyle birlikte köye üç dört yüz adım kadar yaklaştığında, havaya bir el ateş etme emrini almıştı.

Habercisi, küçük birliğin önünde giden ve ürkütücü bir uçurumun kıyısından geçen yola koyularak uzaklaştı.

Bir el tüfek atışı işitildi, işaretti bu.

Derhâl René dört davulcusuna hücum işaretini çalmalarını, adamlarına da "Ölüm! Ölüm!" diye bağırmalarını emretti.

Sonra hep birlikte, aşağıya indikçe kapıları kabza darbeleriyle kırıp dağıtan bir çığ gibi köyün üzerine çullandılar.

İlk kapılar kendiliğinden açıldı; kollarının arasında bir kadınla kaçmaya çalışan ilk köy sakini de Taccone'ydi.

Eşkıyanın hızlı kaçışını ve mucizevi gücünü gören René, onun kim olduğunu anladı; arkadan ateş edecekken, kurşunun eşkıyanın vücudunu delip geçerek kadını göğsünden yaralayacağını düşünerek çekindi: Dolayısıyla karabinasının namlusunu aşağı eğdi ve tetiğe bastı.

Taccone yolun üzerine yuvarlanırken kadını bıraktı; fakat gelişin süratiyle kadın uçuruma doğru kaydı.

Havayı yırtıp geçen korkunç bir çığlık, zavallı kadının aşağı uçtuğunu haber verdi.

Taccone postu pahalıya satmaya kararlı bir biçimde yerinde doğruldu; uzun haydutluk kariyerinde ilk kez yaralanmıştı; bir ağaca doğru sürüklendi, yaslandı ve elinde karabinasıyla bekledi.

Öyle bir kuvvet ve cesaret şöhreti vardı ki, hiç kimse onunla göğüs göğüse dövüşmeye cesaret edemezdi.

René onun işini tek bir tüfek atışıyla bitirebilirdi; yalnız, onu öldürmek değil yakalamak istiyordu.

— Onu diri istiyorum! Diri! diye haykırdı, eşkıyanın karabinasındaki kurşunu yeme pahasına ona doğru atılarak.

Fakat haberci ondan çabuk davranarak etrafında bir tur attı ve ağacı kendine siper alarak sık çalılığın içinden süngüsünün ucunu adamın göğsüne soktu.

Taccone bir çığlık attı ve karabinasını düşürerek ölü gibi yere devrildi; ama vuran adam ona yaklaşıp bin duka de-

ğerindeki başını kesmek için eğildiğinde, Taccone yerinden sıçrayan bir yılan gibi doğrulup askeri kollarının arasında sıktı ve elinde gizlediği bir hançeri iki omzunun arasına soktu. İkisi de kardeşçe birbirine sarılmış gibi göründükleri bir nefret kucaklaşmasıyla son nefeslerini verdiler.

René adamlarının Taccone'nin başını kesmelerine ve Degli Parenti köyünü yağmalayarak ateşe vermelerine ses çıkarmadı.

Bu tür baskınlar onu hiç ilgilendirmezdi; pusuyu kurar ve yabandomuzunu öldürürdü o.

Başkaları da tazı payını alırdı.

Ertesi gün Catanzaro'ya döndü. Cotrone'yi aldıktan sonra Reynier de oraya döndü ve Taccone'nin başını Catanzaro kapısının üzerinde demir bir kafes içinde kapalı gördü.

Varır varmaz René'yi çağırttı.

— Sevgili kontum, dedi ona, şehre dönünce haberlerinizi aldım. Kapının üzerinde sizin yerinize konuşan bir baş duruyordu; ben de kendi payıma, kraldan, bizi bırakmadığını ispatlayan mektuplar aldım; bize iki üç bin adam ve General Masséna'yı gönderecek; üstelik, görünen o ki Alman amirali ile Tuğamiral Cosmao Toulon'dan yola çıkmışlar; Calabria'ya gelecekler ve Korfu'da karargâh kuracaklar.

General Reynier yanlış yere umut bağlıyordu.

Alman'la Cosmao'nun Toulon'dan yola çıkmalarıyla aynı zamanda, Capri'yi aldıkları gibi Ischia'yı da alma niyetiyle Messina'dan bir İngiliz filosu yola çıkmaktaydı. Kral Joseph Masséna'yı yakınında tutuyor ve Calabria'daki başkomutanına kendi muhafızlarından bir tugay ve General Saligny'nin komutasında yeni oluşturulmuş iki alay, La Tour d'Auvergne ve Hambourg'u gönderiyordu; bu da, Lagonegro'dan La Corona ordugâhına kadar yeni açılan anayol sayesinde Napoli'yi General Reynier'nin birlikleriyle iletişime sokuyordu.

Bu anayol sayesinde top ve cephane getirilebilmişti.

İngilizlerin yarısı, isyancı yarısı İngiliz garnizonlar kurduğu Scilla ile Reggio'yu almak söz konusuydu şimdi.

Napoléon bu iki şehrin tekrar ele geçirilmesi için bastırıyordu; bunlar İngilizlerin elinde kaldığı takdirde Sicilya'ya sefer düzenlenmesi imkânsızdı.

Dolayısıyla Scilla'ya doğru ilerliyorlardı.

René nişancılarıyla kolun başına geçmek istemişti; bu elli adam hedeflerini hep tek kurşunda vurdukları için bu isteği seve seve kabul edildi.

Scilla etrafındaki yükseltilere yerleştiler ve şehir kısa sürede sarıldı; bu arada seçme piyadelerle civarlarda dolanan çeteler arasında birkaç çatışma da çıktı.

Bu çatışmalardan biri, René'nin hayatında önem arz edecek bir kazaya yol açtı: Bir düzine kadar esir alınmıştı; bunlar bilinen haydutlar olduğundan hesapları hemen görülmüştü ve onları yakalamış olan müfreze kurşuna dizmek için silahlarını dolduruyordu.

René keskin nişancı bölüğüyle geçerken kendisine Kont Léo diye seslenildiğini işitti.

Ses haydut grubundan geliyordu.

Yanlarına gitti ve içlerinde ona seslenebilecek kişiyi ararken bir haydut öne çıktı ve:

— Özür dilerim kont beyefendi, dedi, fakat ölmeden önce size veda etmek istedim.

Bu ses ve bu çehre kendisine yabancı gelmeyen René, adama dikkatle baktı ve Pontine bataklığında gözünde bağı, değirmenci kılığında rastladığı ve Santa-Eufemia çarpışması günü Fransız ordusunu bulmakta ona kılavuzluk eden o haydudu tanıdı.

— Vay canına! dedi etrafına bakınıp haydudun içinde bulunduğu durumu görerek. Bence şurada bana seslenmeyi akıl etmekle iyi bir iş yaptın.

Derhâl müfrezeye komuta eden teğmenle baş başa konuşmak istedi:

— Arkadaş, dedi ona, benimle konuşan şu adamı emrime vermenizi rica edebilir miyim sizden? Yoksa sizin için bu izni General Reynier'den mi istetmeliyim?

— Açıkçası kont beyefendi, dedi adam kaygısızlıkla, ha bir eksik ha bir fazla, Kral Joseph'e faydası da zararı da olmaz; zaten bu adamı benden istediğinize göre, muhakkak iyi bir sebebi vardır; öyleyse vatanseverliğinize ve cesaretinize hepimizin hayranlığının bir nişanesi olarak alın onu.

René teğmenin elini sıktı.

— Adamlarınıza herhangi bir hediye verebilir miyim? diye sordu.

— Hayır, diye cevap verdi teğmen, şu rezil herifi size vermekte hepimiz hemfikiriz, fakat içimizde onu size satacak tek kişi çıkmaz.

— Gidelim o zaman, dedi René, yiğit insanlarsınız dostlar.

— Şu adamı çözün, dedi subay askerlerine.

Haydut onları şaşkın bir halde seyrediyordu.

— Haydi, dedi ona René, benimle gel.

— İstediğiniz yere gelirim subayım.

Ve haydut, sevinç içinde, René'yi takip etti.

René ve esiri, René'nin eşkıyayı serbest bıraktırdığı yerden uzaklaştılar.

— Şimdi, dedi adama, bir tarafın dağ, bir tarafın da orman; istediğin tarafı seç, serbestsin.

Haydut birkaç saniye düşündü, sonra, kafasını sallayıp ayağını yere vurarak:

— Sahiden istemem! dedi; esiriniz olmak daha çok işime gelir. Neredeyse yirmi kere ölümle burun buruna geldim; ya bir tabancanın ucunda, ya bir urganın ucunda, ya on kadar tüfeğin ucunda; kocakarıyı o kadar çirkin buldum ki onunla bir daha işim olsun istemem. Siz en iyisi beni yanınızdan ayırmayın, kılavuzunuz olurum, yolları bildiğimi görmüştünüz; bir uşağa da ihtiyacınız var, öyleyse uşağınız olurum,

silahlarınız ve atınızla ilgilenirim. Ama ormanmış, dağmış, artık karnım tok bunlara!

— Madem öyle, dediğin gibi olsun! dedi René; seni yanıma alıyorum ve eğer umduğum gibi düzgün davranırsan ceza yerine mükâfat alırsın.

— Elimden geleni yaparım, diye cevapladı haydut, size borcumu ödeyemezsem de, benim kusurumdan olmaz bu.

Mola için öngörülen yere vardılar: Muazzam bir panoramaya hükmeden bir tepe zirvesindeydi; oradan hem Scilla hem de Sicilya kıyıları, Reggio Burnu, Lipari Adaları ve ufukta bir sis gibi Capri Adası görülüyordu.

O noktada yol, Aspromonte'den inerek adım başı yolu kesen seller yüzünden toplara geçit vermiyordu.

General Reynier bu duruma bir çare bulmak için toplantı halindeydi; herkes fikrini söylüyordu, hiçbirininki makbul değildi: Kıyıda devriye gezen ve birkaç tanesi Pampinello'nun tam karşısında karaya çok yaklaşan bir sürü Sicilya şalopasının ateşi altında kaldıklarından, daha da acilen karar vermeleri gerekiyordu.

Bu şalopalar o kadar coşkuyla ve isabetle ateş açıyorlardı ki, General Reynier mecburen on ikilik toplarını bataryaya koydurdu.

Yarım saat sonunda, kusursuz yönetilen bu topların ateşi düşman gemilerinin toplarını susturdu, güvertelerini sildi süpürdü; kıyıdan uzaklaşmak için hiçbir manevra yapmadıklarını görünce de teslim olmaları için ihtar edildiler.

Ama herkesi şaşırtan bir biçimde, üç kere tekrarlanan bu ihtara cevap vermek için hiç kimse çıkmadı.

Şalopaları batırma emri verildiği sırada René generale yanaştı ve kulağına birkaç söz mırıldandı.

— Gerçekten de, dedi general, bakın bu mümkün.

Aynı anda, hayduduyla konuşan René, giysisini ve gömleğini bir tarafa attı ve bu şalopaların komutanına teslim olmaları ihtarında bulunmak için denize girdi.

Şalopaların komutanı cevap vermemişti, çünkü General Reynier'nin ihtarları Fransızca yapılmıştı ve adam İngiliz olduğu için hiçbir şey anlamamıştı.

René bu sessizliğin nedenini anlamıştı; şalopalara yarı tüfek menzili kadar yaklaştı ve onlara İngilizce teslim olmaları ihtarında bulundu.

Hemen bandıralarını indirdiler. Her birinde yirmişer adam ve yirmi dörtlük bir top bulunuyordu.

General Reynier üzerinden sular süzülerek gelen genç adamı karşılamak için öne çıktı.

— Tavsiyesine kulak verilmesi gereken birisiniz René, dedi ona; hadi gidin üstünüzü değiştirin, sonra da toplarımızı Reggio menziline taşımanın bir yolunu beraber aramak için yanıma gelin.

— General, dedi René, ben de tam o yolu düşünmekle meşguldüm; eğer bana on iki ila on beş saat izin verirseniz, iyi haberlerle döneceğimi umuyorum.

— Tamam, diye cevap verdi Reynier, akıl vermek yerine sizi serbest bırakmanın daha iyi olduğunu tecrübeyle öğrendim.

On dakika sonra, Pizzo'dan gelir gibi görünen iki köylü generalin elli adım ötesinden geçerek dağda kayboldu.

Onları casus zanneden general, hemen durdurulmalarını emretti; ama köylülerden biri şapkasını çıkardı ve general, René'yi tanıdı.

CXVII
René'nin En Beklenmedik Anda Tekrar Il Bizzarro'nun İzini Bulması

Nitekim, sellerin açtığı yarıkların dağın orta yerinde ya da aşağılarında doldurulmasından ziyade, sellerin doğduğu yerde kapatılmasının daha kolay olup olmadığını görmek için yanında yeni kılavuzuyla dağın zirvesine giden René'ydi bu.

Gerçekten de Aspromonte'nin aşağısına gelen René, Reggio'ya buradan inmenin çok kolay olduğunu ve bir haftalık çalışmayla bir kuşatma bataryasının şehre çeyrek top menziline kadar götürülebileceğini gördü.

René ve kılavuzu, Reggio'ya bir fersah yaklaşarak, yolun gitgide düzeldiğinden emin oldular: Artık geriye sadece bu güzel haberi generale iletmek kalıyordu.

Yalnız bu süre zarfında, gece çökmüştü ve René yolunu tek başına bulamazdı; ama onunki kadar tecrübeli bir kılavuzla yolunu kaybetme korkusu yoktu.

Bu yüzden karanlığın çabucak çökmesinden endişelenmeden, ikisi birlikte bir ağacın dibine oturdular ve önlerindeki ormanın yarattığı yeşillik perdesinin ardına gizlenmekten başka şey yapmaksızın, rahat rahat yemek yemeye başladılar.

Yemeğin ortasında, René birden yoldaşının elini omzuna koyduğunu hissetti; parmağını dudaklarına götürmüştü ve ona ses çıkarmamasını işaret ediyordu.

René sustu ve dinledi.

Birileri tarafından sürüklendiği izlenimi veren insan sesleri işitiliyordu; şiddete karşı, kesik kesik çıkan boğuk itiraz sesleri de duyuluyordu.

O sırada elleri bağlı ve ağızları tıkaçlı iki adamın onlara darağacı olabilecek sağlam bir ağaca doğru sürüklendiğini gördüler.

Canilerini izlemeye karşı çıkmaları bundandı, zira etraflarını çevreleyenlerin onları asma niyetinde oldukları barizdi; attıkları naralar da bunun kanıtıydı.

René yoldaşının kolunu sıktı.

— Endişelenmeyin, dedi adam, bunları tanıyorum.

Söylediğimiz gibi, beş adam tarafından sürüklenen iki adam vardı; direnişleri uzun sürmedi; zavallılar kendilerini savunamazlardı. Boyunlarına kaygan düğümlü birer urgan geçirildi. Katırcı havasında bir adam ağaca çıktı, iki ipi birer

dala bağladı ve o yukarıdan çekerken kurbanları aşağıdan kaldıran yoldaşlarının yardımıyla, on dakikadan az bir zamanda iki zavallı asılmış oldu.

Bu içler acısı ölülerin karşısında en yoğun tiksintiyi yaşayan René'nin ağzından gık bile çıkmamıştı.

Bu infazın seyircileri ve oyuncuları asılanların artık yaşamadığından emin olunca, birbirlerinden ayrıldılar: Dördü Reggio'ya doğru yollarına devam etti, beşincisi de tek başına uzaklaşarak geldiği yola girmeye hazırlanıyordu ki, René'nin yeni hizmetkârı ormanın dışına atılarak seslendi:

— Orlando?

Seslendiği kişi, adamların asılmasına hiç katılmamış, fakat büyük bir ilgiyle izlemişti ve ancak düşmanlarının öldüğüne iyice kanaat getirince infaz mahallinden ayrılabilmişti.

Elini hançerine götürdü ve sesin geldiği tarafa döndü:

— Ah! dedi, sen misin Tomeo? Sen ne halt karıştırıyorsun burada?

— Asıl senin yediğin haltları seyrediyorum ben; benim halt karıştırdığım falan yok.

— Doğru yola girmemişsindir umarım, dedi gülerek Orlando.

— İşte sen de burada yanılıyorsun zaten; doğru yola girmek için elimden geleni yapıyorum; peki şu zalimce ipe çektiğiniz iki zavallı da neydi öyle?

— İmzamı tanımazlıktan gelen iki sefil; gördüğün gibi Reggio'ya yollarına devam eden şu namuslu katırcılara bir izin kâğıdı vermiştim. Il Bizzarro'yla benim aramda olan, birbirimizin imzasına saygı gösterme sözüne rağmen, çetesindekiler insanları soyup soğana çevirdi; o zaman da katırcılar bana gelip hırsızların yaptığı adaletsizliği gidermemi istediler. "Beni Il Bizzarro'ya götürün," dedim onlara. Beni ona götürdüler. "Birader," dedim ona, "adamların benim imzamı takmadılar, ibretlik bir ders vermeni istiyorum, hem de korkunç bir ders." Il Bizzarro bir yandan sarhoş

olmaya devam ederken bana hikâyemi anlattırdı. "Suçluların yaptığı adaletsizliği gider, ama çabuk hallet birader; akşam yemeğimde rahatsız edilmeyi sevmediğimi bilirsin." Kapıdaki katırcılarımı çağırdım; kendilerini soyanları tanıdılar ve Il Bizzarro onları bana verdi; onlara ne yaptığımı da gördün işte.

Bu arada René ormanın sınırına gelmiş ve Orlando'nun az önce dediklerini dinlemişti.

— Haydi bizimle bir kadeh iç arkadaş, diye bağırdı René.

Orlando sarsılarak geri döndü ve elinin ucuyla tuttuğu şişeyi sallayan bir adam gördü.

Hemen gözüyle sorguladığı arkadaşı, sahnede beliren bu yeni oyuncuya tamamen güvenebileceğini işaret etti ona.

René, içindeki sıvıdan kuşku etmesin diye ilk yudumu aldıktan sonra şişeyi verdi ve ona dostu Il Bizzarro hakkında birkaç ayrıntı sordu.

Şarabı beğenen ve Il Bizzarro hakkında bildiklerini saklamak için hiçbir sebep görmeyen Orlando, René'ye arzu ettiği bütün bilgileri verdi. Fakat vakit geç olmaya başladığı, René de arzu ettiği her şeyi öğrendiğinden, dönmek zorunda olduklarını yoldaşına ilk hatırlatan o oldu.

Şişeyi bitirdiler, birbirlerinden el sıkışarak ayrıldılar ve ağaçları, dallarında bir anda bitmiş olan lanetli meyvelerle bırakarak çekildiler.

İki saat sonra René ordugâha dönüyordu.

Ertesi gün ilk ışıklarda Kont Léo General Reynier'nin huzuruna çıkıyordu.

General zaten uyanmıştı ve çok kaygılı gözleri, döşeğindeki bir Calabria haritası üzerinde düşüncelere dalmıştı.

— General, dedi ona René gülerek, kafanızı boşuna haritalarla yormayın, size öyle bir yol buldum ki, bütün işleriniz tıkırında gidecek. On beş gün içinde Reggio'yu topa tutmaya başlayacağız; bir haftada da alınacak.

General döşeğinden yere atladı.

— Sözünüzden şüphe etmiyorum sevgili kontum, dedi ona, ama insan böyle şeylere kendi gözüyle görmezse inanamıyor.

— Ondan kolay ne var generalim? Giyinin; elli adamıma emir vereyim ve sizi götürdüğüm yeri beğenirseniz, Scilla'nın etrafında sadece kuşatmaya yetecek kadar adam bırakıp ordunun geri kalanını da çağırırız.

— Ya sadece üçümüz gitseydik peki? diye sordu Reynier.

— Ah! İşte onu yapamam general, böyle bir sorumluluk altına giremem. Elli adamımla beraber sizin sorumluluğunuzu alırım; ama üç kişi gidersek sadece kendimi sizden önce öldürtme sözü verebilirim; bu da pek bir işe yaramayacağı için, sanırım ilk baştaki fikrime dönsek daha iyi olur.

On beş dakika sonra dışarı çıktığında, General Reynier Kont Léo'nun elli adamını tüfek çatmış durumda buldu.

Bütün bu teçhizata bir baktı.

— Sevgili dostum, dedi René'ye, böyle bir maiyetle gidersek seferimizi gizlemek mümkün olmaz. Hele siz gelin de öğle yemeğini yiyelim, adamlarınıza da birkaç şişe şarap dağıttırırım.

Herkesi yola koyulacak kıvama getirmek için yarım saat yetti.

Tomeo dünkünden başka bir yola girdi; bu yolda atlar da gidebiliyordu.

Sabah saat dokuza doğru Aspromonte'nin doruğuna vardılar ve topları Maida'ya kadar geri geri iterek dağın doruğuna çıkartabilecekleri bir yol bulunduğundan emin oldular; dağın doruğundan da diğer doruklara geçe geçe Aspromonte'ninkine kolaylıkla varabilirlerdi.

Kuşatma toplarıyla Reggio'ya ulaşmak için genç yaverinin bulduğu yoldan başka bir yol olmadığını görmesi için, General Reynier tecrübesinde birine bir bakış yetti.

Ordugâhın bir kısmına yukarıda açık ordugâh kurmaları için gereken emirler verildi; diğerleri de İngilizlerin çıkarma yapmasına karşı koymak için sahil şeridinde kalacaklardı.

Fakat René mühendislerin ve topçuların işe koyulduklarını görür görmez General Reynier'den on beş gün izin istedi.

— Eğer bu bir sırsa, dedi General Reynier, bunu öğrenmek için sizi zorlayacak değilim; ama eğer bir dosta açabileceğiniz bir şeyse, ne yapacağınızı sormak isterdim.

— Ah! Tanrım, dedi René, çok basit bir şey bu. Ekselansları Harbiye Nazırı Saliceti'nin evinde akşam yemeği sırasında Il Bizzarro adında bir eşkıya reisinden söz açıldığını tahayyül edin. Bu canavar hakkında tiksinç şeyler anlatıldı ve harbiye nazırının kızı Lavello düşesi hanımefendi, eşkıyanın başını ona yollama sözü aldı benden. Kafam sürekli bu fikirle meşgul oldu; ama ancak dün, adamımız hakkında elle tutulur bilgiler aldım. Kurnaz bir kerata olduğu söylendiğine göre, sizden on beş gün istiyorum; üstelik onu size eli kolu bağlı bir halde on beş günde teslim edeceğimden emin de değilim.

— Bu zaman zarfında sizin için ne yapabilirim? diye sordu Reynier.

— Açıkçası generalim, zeytin ağacından ya da meşe kökünden Lavello düşesinin isminin başharfleri kazılı çok zarif bir kutu yaptırma inceliğini gösterirseniz, Don Bizzarro'nun başını hanımefendiye layık bir kutuda göndeririz.

CXVIII
Haydut Avı

René, Lavello düşesine Il Bizzarro'nun başını yollamaya yemin ettikten sonra, eşkıya reisi Cosenza civarından Calabria'nın uçlarına doğru püskürtülmüştü.

Orada, patikalarını sadece haydutların ve bölge insanlarının bildiği Sila adında bir orman vardır. Il Bizzarro oraya sığınmıştı ve haydutlara yardımcı olmaya alışkın kişileri bile onlara karşı döndüren acımasızlığının yeni örneklerini burjuvalarla alt sınıf insanları karşısında sergilemekte gecikmemişti.

Ama sadece halkın kendisinden nefret etmesi yetmiyordu, yanındakileri de öyle nefrete müstehak kılması gerekiyordu ki, adamlarından her biri, hiçbir affa değer olmayacak kadar çok cinayet işlesin ve hiçbiri kendi affedilmek için reisini ihbar etme fikrine kapılmasın.

Nitekim, askerlere Il Bizzarro'nun peşinde zorla kılavuzluk etmiş olan genç bir çoban yakalanmış ve adamların her biri tarafından bir bıçak darbesi vurularak öldürülmüştü.

Kırk dokuzuncu darbede hâlâ sağdı ve işini Il Bizzarro'nun vurduğu ellinci darbe bitirmişti.

Sonra insan kasabı onu çetesindeki adam sayısı kadar parçaya ayırttırdı; büyük bir kazanda kaynattığı bütün bu etlerle bir çorba yaptı ve adamlarının her biri bundan birkaç kaşık içip bir parça yedi.

İki tane azman gibi çoban köpeği vardı; onlara üç gün boyunca hiçbir şey yedirtmedi ve sonra da Monteleone'deki ulusal muhafızların ikisini çıplak ve silahsız bir halde ellerine verdi. Bir an için önünde, kadim zamanların güreş gösterilerinde yırtıcı hayvanlara karşı dövüşen Hristiyanların manzarasını gördü.

Esirler önce kaçmaya çalıştılar, ama açlıktan gözü dönmüş düşmanlarının elinden kurtulmanın hiçbir yolu olmadığını görünce, önce onlar ötekilerin üzerine atladılar ve uzuvlarını koparıp onlarla dişe diş dövüşmeyi denediler; fakat çoban köpeklerinin korkunç dişleri zavallıların etlerine girerken, onların dişleri dört ayaklıların sert tüylerine geçemiyordu.

Bunun sonucunda Il Bizzarro bölgede istenmeyen adam ilan edildi ve herkes elinden geldiği ölçüde onun mahvına katkıda bulunmaya ant içmişti.

Tomeo onu tanımıyordu, hiç onun emrinde olmamıştı. eşkıyalığı bir hal gibi benimseyen, onu layıkıyla icra eden, çalan, gerekirse öldüren, fakat faydasız cinayetler işlemeyen adamlardandı o.

René tarafından çağrılıp kendisine akıl danışılınca, fırsat bulunursa Il Bizzarro'yu ele geçirmek için onun emrine amade olmakta hiçbir güçlük çekmemişti.

Öncelikle Il Bizzarro'nun şu saatte nerede bulunduğunu bilmek söz konusuydu; olumlu bir cevap vermek için üç gün isteyen Tomeo'nun işiydi bu.

Bir zamanlar Sila bölgesinde Parafante adında ünlü bir eşkıyayla iş yaptığı için Tomeo bu görevi layıkıyla yerine getireceğini umuyordu.

Ertesi akşam Tomeo dönüyordu.

Eşkıyanın sığınağını öğrenmişti.

Bir ağacın dibinde ağlayan yaşlı bir kadın dikkatini çekmişti; kadına yaklaşmış, sorular sormuş ve haydudun onca zalimlikle öldürdüğü genç çobanın annesi olduğunu öğrenmişti.

Yaşlı kadın Tomeo'nun ona bu soruları hangi niyetle sorduğunu öğrenince, canla başla evladının öcünü almak için uğraşıp Tomeo'ya iki gün sonrasına randevu vermiş ve o zaman ona eşkıya hakkındaki en değerli bilgileri getirmeyi vaat etmişti.

Tomeo'nun döndüğünde bu bilgiyi verdiği René, elli adamının başına geçti ve ona duyduğu daimi güvenle Tomeo'yu takip etti.

Yaşlı kadın randevuya gelmişti.

Tomeo ile René ona yalnız yaklaştılar.

Il Bizzarro'nun önlerindeki geceyi geçireceği yeri Tomeo'ya tam olarak verdi; yeterince bilgi edindiklerine kanaat getirince de birlikte çekildiler.

René ve elli adamı mevzilerine geçti; gece olunca da meşaleler yakarak korulukta aramaya başladılar.

Ama boşuna oldu bu; kuşları ürkütüp vahşi hayvanları ayağa kaldırmaktan başka işe yaramadı.

Bununla birlikte, açık kamp yerini bulup ateşte hâlâ sönmemiş közler görünce, Tomeo ile René aldıkları bilgilerin

doğru olduğuna kanaat getirdiler; fakat René'nin elli adamı görülmüş ve birliğin kalabalıklığı yüzünden alarm verilmişti.

Tekrar denemek gerekiyordu.

Nitekim tekrar denediler.

Bu sefer Il Bizzarro ve adamları belirtilen yerdeydiler, fakat kampları etrafındaki nöbetçiler alarm verdiler: Karşılıklı ateş edildi, sadece bir haydut can vermişti.

Bununla birlikte, Il Bizzarro'nun peşinin sürüldüğü haberi civara yayılmıştı.

Il Bizzarro bir süreliğine bu diyarın kralı olmuştu.

Reynier Santa-Eufemia Körfezi'nde dövüşüp Basilicate'ye geri çekilme zorunda kaldığı vakit, bu hareketle Aşağı Calabria'yı eşkıyaların eline bırakmıştı.

O sırada Il Bizzarro'nun Palmi şehrine muzafferane girişi, bugün bile hâlâ konuşulan, zaferinin doruk noktası bir olaydı.

Yüz kadar atlının başında ve peşinde kalabalık bir eşkıya sürüsüyle ilerleyerek yetkililer ve din adamları tarafından muhteşem bir tavanlık altında karşılanmış, bütün komşu illerden koşup gelen muazzam bir halk kalabalığının katkısıyla kiliseye götürülmüştü; temsilcisinin meşruluğu onuruna bir *Te Deum* söylenmişti. Şenlik, "Yaşasın kral! Yaşasın Maria Karolina! Yaşasın Il Bizzarro!" çığlıklarıyla son bulmuştu; aklı kötülüğe çalışan bazı zihinler, söylenen bu üçlü slogana tebessüm etmişlerdi.

(Tefrika yayını burada bitmektedir. 30 Ekim 1869. Halihazırdaki eserin metnini yayına hazırlayan Claude Schopp aşağıdaki sonucu önermektedir.)

Onun Tarpeia Kayası* Capitolium'un yakınındaydı. Vaktiyle kral olmuş kişi, can havline kapılmış bir firariydi artık.

---

* Capitolium'un güneybatı ucundadır. MS 1. yüzyıla kadar ölüme mahkûm edilen kişiler buradan aşağı atılırdı. (ç.n.)

Bugün haydudun zalimliğine cevaben, zulmüyle çileden çıkan halkın nefreti geliyordu; sivil muhafızlar Il Bizzarro ölmeden silahlarını bırakmamaya ant içmişlerdi.

René ile Tomeo'nun artık bilgi toplamak için soruşturmalarına gerek kalmamıştı; bilgiler onlara ulaşıyordu. Bu yüzden beş altı gün boyunca haydudun izini sürebildiler; yine de hep son anda ellerinden kaçıyordu; her sabah bir kamptan geri kalanları, ılık külleri, bazen de bir haydudun bazı uzuvları eksik cesedini buluyorlardı: Il Bizzarro ihanet ettiğinden şüphelendiği yoldaşlarından birini vurmuş, sonra da bedenini köpeklerinin önüne attırmıştı.

Yalnız, ilerledikçe, kamp kalıntılarının gitgide daha cılızlaştığını tespit etmekteydiler. Tomeo bir kızılderili gibi bu kalıntıların üzerine çömeliyor, ayak izlerini ve yiyecek artıklarını titizlikle inceliyordu: Son molalardan birinde, haydudun çetesinde üç kişi kaldığı, bunların birinin erkek çocuğu ya da kadın olduğu sonucuna varmıştı. Muhtemelen kendinden önce Taccone'nin yaptığı gibi o da çetesini dağıtmıştı.

Bunun sonucunda René, sayısı yüzünden her hareketi önceden anlaşılan birliğini Maida köyüne yerleştirme ve avına sadece Tomeo'yla devam etme kararı aldı.

Köylüler Maida'dan Vena'ya giden yolda Il Bizzarro'yu teşhis etmişlerdi; cılız birliği muhtemelen dağın yamaçlarına oyulu sayısız mağaradan birine sığınmıştı. Sırttan önceki bir yaylaya varan René ile Tomeo, geceyi bir Salvador Rosa tablosundaki gibi parlak bir mehtabın aydınlattığı kayalara sığınarak geçirmeyi tercih ettiler; araştırmalarına sabah devam edeceklerdi. Bir iki saat uyuduktan sonra René hafifçe sarsıldığını hissetti; hemen yanında elini külah gibi yapıp kulağına dayayarak etrafı dinlemesi gerektiğini işaret eden Tomeo'yu gördü.

Gerçekten de az sonra René, uzaktan gelen inilti sesleri ve buna cevaben boğuk homurdanmalar işitti.

— Bir alacabaykuş ya da başka bir gece kuşu! diye mırıldandı René.

— Yok, bir çocuk bu!

René eziyet edilmiş çobanın annesinin onlara, Bizzarro'nun genç sevgilisinin kısa süre önce doğurduğunu söylediğini hatırladı.

Dolayısıyla gürültü çıkarmadan yerinden kalktı ve Tomeo'yu bir kaya labirentine sürükledi. Onlara yol gösteren inilti kesildiğinde, yönlerini tahmin ederek ilerlemeleri gerekiyordu. Sık sık, tam kendilerini haydudun inine yakın zannettikleri sırada, tekrar başlayan inilti, uzaklaştıklarını gösteriyordu onlara. Yol değiştirmeleri gerekiyordu.

İnilti aniden tamamen kesildi. Sabahleyin iki adam arazideki en ufak köşelere baksalar da, kendilerine yol gösterecek hiçbir şey bulamadılar.

Halbuki haydudun buralarda, bu taş çölünde bir yerde gizlendiğine emindiler; bu yalnızlık içinde altı gece geçirdiler, her gün aynı araştırmaya tekrar giriştiler ve bir sonuca ulaşamadılar.

Yedinci gece, yılgınlığa kapılan René aramayı bırakıp ertesi gün Maida'ya dönme kararı aldı, sonra toprağın bağrından sarsıntısı hissedilen boğuk bir patlamayla uyandı; hemen ayağa kalkan René ile Tomeo sesin geldiği yeri saptamaya çalıştılar; ama gökyüzünden geçen kapkara iri bulutlar ayışığını kesiyorlardı. Belki bir saat boyunca, sivri çakıltaşlarından kayıp uçurumlar üzerinde asılı kalarak hedefsiz bir halde dolandılar. Nemli bir rüzgâr çıkmıştı ve onları kan ter içinde bırakıyordu. İki ila üç yüz adım mesafedeki kayalık bir setin ardından iki el silah patlaması işitince hedefe ulaştıklarını zannettiler.

Ellerini ve ayaklarını kaya yarıklarına sokarak sete tırmanmaya başladılar. Fakat aniden fırtına patladı.

Rüzgârın, yağmurun, gök gürültüsünün, dolunun ve şimşeklerin tabiatı nasıl bir karışıklık içine sokabileceği hususunda bir fikir sahibi olmak için güney ülkelerinde bir fırtınaya tutulmak gerekir. René ile Tomeo tırmanmaktan vazgeçmek zorunda kaldılar; kayarak kayanın altına kadar indiler ve

uçuruma hükmeden sarp patikalardan dönerek engeli aşmayı denediler; rüzgârın kovalamasıyla çabucak ilerleyen bulutların ortasındaydılar. Şimşekler gözlerini alıyor, gök gürültüsü kulaklarını sağır ediyordu; dağdan aşağı gürül gürül akmaya başlayan su tarafından tehdit edilince, sonunda durmak zorunda kaldılar. Korkunç gürültü ve koyu karanlık, Il Bizzarro'yu bulma umudunu tamamen yok ediyordu.

Bunun sonucunda, iliklerine kadar işleyen sağanak yağmur altında tekrar Maida'ya ulaşmaya razı oldular. Keşişlemenin ılık soluğuyla kovulmuş, onları sarmalayarak geçen bulutlar yüzleri ve ellerini bir tür terle kaplıyordu; bir an sonra da havayla temas eden bu ter donuyordu. Birbirinden hızlı akan suyla oluşmuş birikintileri dizlerine kadar suya girerek aştılar. Sonunda, neredeyse sabaha karşı, bağrışmalar işittiler: Bunlar endişelenip onları aramaya çıkanların sesiydi.

Uğuldayan rüzgârın sarstığı ve duvarındaki geniş bir yarıktan göz kamaştırıcı şimşeklerin çakışının görüldüğü mütevazı bir kulübe olan köyün tek hanına doluştular. Şöminede büyük bir ateş yaktılar ve bir fındık ağacı dalına geçirdikleri cılız bir tavuğu kızarttılar. René ile Tomeo, hancının ısıttığı havlulara sarındılar; bu sırada, bulunabilen tek beyaz örtünün üstüne, biraz çizilmiş iki tabak koyulmuştu.

Isınan René tam cılız bir budu dişlemek üzereydi ki hanın kapısına nöbetçi olarak bıraktıkları asker içeri girdi ve bir kadının onun yanına gelmek istediğini söyledi; ona Il Bizzarro'dan haberler getirdiğini söylüyordu.

— İçeri alın, dedi René.

Kadın girdi. Uzun siyah saçları ve delik deşik giysileri yağmurdan sırılsıklam olmuştu; elinde dört ucu bağlı bir denk taşıyordu. Allak bullak olmuş bakışlarını René'ye dikti.

— Il Bizzarro'dan haber mi getirdiniz bana? diye sordu genç adam.

— Bundan âlâsını getiriyorum size, diye cevap verdi kadın, karanlık bir sesle.

Hemen elindeki dengi yere koydu, düğümünü çözdü ve odanın loşluğunda tam olarak ayırt edilemeyen bir şey çekti içinden. Ocağın yakınında oturan René'ye yaklaştı: Uzun saçlarından tuttuğu bir başı önündeki tabakların yanına koydu; hâlâ kan revan içindeydi.

René elinde olmadan duyduğu tiksintiyi gösteren bir hareket yaptı; yerinden fırladı.

— Bu başın değeri bin duka, dedi kadın; söyleyin ödesinler paramı.

René kurusun diye üniformasını şöminenin önündeki bir sandalyeye sermişti, şömineye doğru iki adım attı, kemerinden altın paralar çıkardı ve buruşuk başın yanına attı. Kadın paraları bir bir saydı ve önlüğünün cebine teker teker yerleştirdi.

Saymayı bitirdikten sonra, bu kez hızla kapıya yöneldi. René kadını durdurdu.

— Sırılsıklam olmuşsunuz, bitkin durumdasınız. Kuşkusuz açsınızdır, değil mi?

— Hem de çok açım, diye cevap verdi kadın.

— Ateşin önüne oturun, dedi René.

Hancıya tavuktan ne kaldıysa getirmesini emretti ve kadının yakınına oturdu. Kadın tavuğun iskeletinin üzerine etlerini sıyırmak için atladı. Artık sırf kemikleri kaldığında:

— Onu neden öldürdünüz? diye sordu René.

O zaman, tek bir hıçkırık çıkarmadan, sesini yükseltmeden, gözleri aleve dikili kalarak, tekdüze bir sesle haydudun ölümünü anlattı.

Takip edilirken her taraftan sarılınca, Il Bizzarro sadece kendisinin bildiği bir mağaraya saklanarak emin bir sığınak bulduğunu sanmıştı. Son iki yoldaşını yollamış ve yanında sadece karısıyla çocuğunu tutmuştu.

Bu mağara gerçekten tüm gözlerden uzakta, gizli bir yerdi. Girişi o kadar dardı ki içeri yüzüstü sürünerek girmek gerekiyordu; içeri girince de dikenler, yosunlar ve sarmaşıklar çıkışı sıkı sıkıya kapamaktaydı.

Fakat çocuk bu gezgin yaşamından perişan olmuştu; hastaydı, uyanıkken ağlıyordu ve uyurken bile viyaklıyordu.

— Kadın! Kadın! diyordu haydut, şu çocuğu sustur; sanki onu bize Tanrı değil de, düşmanlarımıza yakalatsın diye iblis göndermiş âdeta.

Kadın bebeğe meme veriyordu; ama kurumuş memesi zavallı yavrunun ihtiyacını karşılamıyordu; o zaman da bebek bağırıp inlemeye devam ediyordu.

Bir akşam kadın bebeği susturmayı hiçbir yolla başaramamıştı; homurdayan köpekler de etrafta gezinen birileri olduğunu hissetmiş gibi endişeli işaretler veriyordu.

Il Bizzarro kalkmış, hiç konuşmadan bebeği bir ayağından tutarak annesinin kollarından çekip almış ve mağaranın duvarına atarak kafasını parçalamıştı.

— İlk yaptığım hareket onun, o kaplanın gırtlağına atılıp boğmaya kalkışmak oldu! İntikamımı alacağıma Hazreti Meryem önünde yemin ettim, dedi kadın.

Kadın hiçbir şey söylememiş, beti benzi atmış bir halde kalkıp bebeğin cesedini almıştı; onu önlüğüne sarmış, dizlerinin üzerine koymuş ve bedeni tir tir titreyip gözlerinden ateş fışkırarak, bebeğini sanki hâlâ yaşıyormuş gibi pişpişlemeye devam etmişti.

Sabahleyin, haydut keşif için dışarı çıkmış, köpeklerini de beraberinde götürmüştü.

O zaman kadın, bıçağıyla mağarada bir çukur kazmış ve çocuğunu oraya gömmüştü; köpekler toprağı kazıp bebeği çıkararak yemesin diye de döşeğini çukurun üstüne yerleştirmişti.

Uyuyamadığı gecelerde, zavallı kadın, aralarında sadece bir katırtırnağı katmanı ve birkaç karış toprak bulunan o çocuğa alçak sesle konuşmaya devam etmişti.

Sonra, alçak sesle bebeğinin zavallı ruhuna onun öcünü alma sözü verdiği zaman, terk ettiği anne babasını, caninin peşine takıldıktan sonraki serüven dolu yaşamını, şikâyet etmeksizin çektiği ıstırapları hatırlıyordu; bütün bunların ödü-

lü olarak çocuğunun öldürüldüğünü, yakında da, zayıflığı katili tehlikeye sokmaya başladığı vakit, kendisinin öldürüleceğini aklından geçiriyordu.

Bir gün önce, geceleyin, eşkıya uzun süren yiyecek arayışlarının sonunda yorgunluktan bitmiş bir halde uyurken, genellikle çocuğunun çukuru başında bekleyen kadın, bir vaadi andıran bazı sözler mırıldanmış, toprağı öpmüş, yerinden kalkmış ve hayalet gibi adımlarla hayduda yaklaşmıştı. Üzerine eğilmiş, gerçekten uyuyup uyumadığını dinlemiş, soluğunun düzenliliğinden derin uykuda olduğunu anladıktan sonra da haydudun yanında duran dolu karabinayı almış, fitilinin takılı ve taşının iyi durumda olduğunu kontrol etmişti; namluyu uyuyan adamın kulağına yaklaştırmış ve tetiği tereddütsüz çekmişti.

Il Bizzarro hiç ses çıkarmamıştı. Yalnız, sarsıntı onu yerinden sıçratmış ve ağzını yere karşı getirmişti.

O zaman kadın bıçağını almış, başı kesmiş, hâlâ çocuğunun kanıyla sırılsıklam önlüğüne sarmış, haydudun iki tabancasını alıp kemerine yerleştirmiş ve mağaradan çıkmıştı.

Daha yüz adım atmadan, dışarıda bekçilik eden köpekler, kan çanağı gibi gözleri ve dimdik tüyleriyle üzerine gelmişlerdi. Sahiplerinin başına bir bela geldiğini ve o belanın sebebinin bu kadın olduğunu hissediyorlardı.

Ama iki el tabanca atışıyla ikisini de vurmuştu.

— Sonra da, bir şey bile yiyip içmeden, buraya geldim.

CXIX
Düşesin Eli

Aynı gün, fırtınayla yıkanmış bir gökyüzü altında, René ve avcıları köyden ayrıldılar.

Tomeo, René'nin hancıdan satın aldığı bir katırın sırtına sorgun dalından bir sepeti sıkıca bağlamıştı. Bu sepetin

içinde Il Bizzarro'nun başı bulunuyordu; uçlarını düğümlemekle yetindikleri aynı önlüğe sarılıydı. Tomeo'nun idaresi altındaki katır en önden yürüyordu; birlik, bu başın sebep olduğu korkunç cinayetlerden uzak durmak ister gibi, yüz adım kadar arkadan geliyordu.

René, kendi seferleri sırasında General Reynier'nin şehri zaten kuşatmış olacağını düşünerek, Tomeo'dan kılavuzluk edip kendilerini Reggio'ya götürmesini istemişti; Maida yenilgisini fırsat bilerek İngilizlerin desteklediği Bourboncu çeteler tarafından güçsüz garnizonun "Yaşasın Kral Ferdinand!" çığlıklarıyla katledildiği, Reggio'nun tekrar alındığı o ana yetişebilecek miydi?

"Öyleyse Reggio ve Scilla'yı ele geçirmeniz gerek sahiden de. İngilizlerin bir ayağının kıtada olması utanç verici, buna tahammül edemem. Gerekli tedbirleri alın," diye yazmıştı imparator, kardeşi Joseph'e; Reynier, uğradığı bozgunu bağışlatmak için muhtemelen adamlarının hareketini hızlandırmış, René'nin keşfi sırasında açığa çıkardığı yolu kullanılabilir hale getirmiş ve şehre çeyrek fersah top menziline bir kuşatma bataryası aktarmıştı. Kuşatma başlamış olmalıydı.

Bununla birlikte Aspromonte dağ koluna varınca, René Calabria kıyısını gördü ve gözüne bir çarpışmanın başladığını gösteren hiçbir askerî birlik hareketi çarpmadı. Sadece, Reggio'nun üzerinde mavi göğe yükselen bazı duman öbekleri vardı. Ne oluyordu peki? Ona Averno'dan aşağı iniş kadar kolay gelen bütün iniş boyunca kendine bu soruyu sordu René.

Sorusuna ileri bir karakoldaki bir nöbetçi cevap verdi:

— Güya Kutsal İman'ı savunduklarını söyleyen bütün o eşkıyalar ilk top atışında serçe sürüsü gibi dağıldılar. Kendilerini sandallara attılar ve: Ver elini Sicilya!

— Peki ya İngilizler?

— Onları görmedik. Milord Stuart'la gemileri ufukta kayboldu.

Reggio sokaklarında askerler tüfek çatmışlardı; taşların ya da duvarların gölgelerine oturan bazıları, kısıtlı tayınlarını çıkarmış ve daha uzun sürsün diye azar azar atıştırıyorlardı; kimileri de çeşmelerin yanında üniformalarını indirmiş ve neredeyse çırılçıplak, birbirini ıslatan çocuklar gibi güle oynaya yıkanıyorlardı.

Bombardımanda yanmış beş altı evden duman çıkıyordu; René ile avcıları, Reynier'nin yerleştiği söylenen eski Aragon Şatosu'na varmak için, üzerlerinden duman tüten yıkıntıların ortasında kendilerine bir yol açmak ve yarı kavrulmuş cesetlerin üzerinden atlamak zorunda kaldılar.

Şatonun meydanındaki bir ağaca salkım salkım insan asılmıştı.

— Ellerinde silahla yakalanan eşkıyalar bunlar, dedi bu iç karartıcı insan salkımları başında nöbet tutan bir asker; yeterince silah arkadaşımızı katlettiler!

Subaylar şatoda sofraya oturuyorlardı, alelacele kaçarken her şeyi arkada bırakan, kendilerinden önceki işgalciler için hazırlanmış yemeği az önce bitirmişlerdi.

René'nin adı ilan edilince, Reynier iki elini açarak onu karşılamaya çıktı:

— Sevgili René, çok geç geliyorsunuz! dedi ona sarılarak.

— Ben de Crillon* gibi kendimi asmalı mıyım?

— Yok, hiç tehlike atlatmadan amacıma ulaştım. Aslına bakılırsa, burada olmamanıza rağmen, kuşatma toplarını geçirebildiğimiz yolu keşfederek Reggio zaferini siz sağladınız.

— Zaferi kendinize saklayın generalim, dedi René, gülümseyerek.

---

* 1589'daki Arques Muharebesi'nden sonra, başka bir savaşta yaralandığı için Arques'da bulunamayan Yarbay Crillon'a IV. Henri'nin, "Yiğit Crillon, geçen pazartesi, benzeri görülmemiş, belki bir daha da görülmeyecek en güzel çarpışmada yanında bulunmadığınız için asın kendinizi. Yanımda olmanızı nasıl arzu ederdim," demiştir. Bu söz daha sonra Voltaire tarafından, "As kendini yiğit Crillon; biz Arques'ta dövüşürken sen orada yoktun," diye ünlü bir halk deyişi haline getirilmiştir. (ç.n.)

— Uğradığım yenilgiden sonra tekrar itibarıma kavuşmak için buna hayli ihtiyacım olduğunu mu düşünüyorsunuz?

— İtibarınız iade edilse, mutlu olurdum.

— Ya siz sevgili René, işler istediğiniz gibi gitti mi?

— Il Bizzarro'nun kanıyla elimi kirletmeme bile gerek kalmadan, başı bende.

— Şu haydut avını anlatın bana dostum.

René, tam o vazgeçmek üzereyken sevgilisi tarafından haydudun başı getirilene kadar nafile geçen uzun takibini anlattı.

— Birkaç saatliğine Palmi kralı olan ve Calabrialıları tir tir titreten adamın başını görmek isterim doğrusu.

René'nin bir işareti üzerine, Tomeo sorgun dalından örülmüş sepeti getirdi ve iç karartıcı emaneti içinden çıkardı.

— On beş yılda ne çok baş kesildi! diye mırıldandı Reynier, gözlerini kapatmayı hiç kimsenin akıl etmediği Il Bizzarro'nun buruşuk suratından yüzünü çevirerek.

— Evet Tanrım! Hem de benim için ne kadar değerliydiler, diye karşılık verdi René, boğuk bir sesle. Zorunlu yalnızlık yıllarım boyunca, önce ürküntüye kapılmama sebep olan o insan kıyımlarına atfedilebilecek anlam üzerine derinlemesine düşündüm.

— Hangi sonuçlara vardınız peki?

— Darağacının esrarengiz bir gücün kullandığı yollardan biri olduğu sonucuna... Onu ister Tanrı diye, ister takdiri-ilahi diye adlandırın; ne önemi var! Özgürlüğün ilerleyişinde halkların yarattığı engelleri alt etmek için...

— Mesela Doktor Giyotin tesadüfün bir kazası, eseri de mekaniğin bir kazası olamaz mı?

— Hayır, bütün mutlak ve mukadder şeyler gibi tam zamanında geldi o. Devrimin silahını inşa etmeliydi. Devrime sunduğu ışıl ışıl kılıç, tıpkı Jupiter'in yıldırımı gibi on iki burma ışından oluşuyordu: üçü nefret, üçü intikam, üçü gözyaşı, üçü de kan. Tıpkı Saint-Just'ün dediği, "Devrim bahsinde

derinlemesine kazmayan, kendisinin ve özgürlüğün mezarını kazar!" sözündeki gibi. Generalim, bizim gibi atomların katetmekte zahmet çektiği, devrimlerle bulanmış zamanlarda yaşıyoruz.

— Bu eşkıyanın bir insan olduğunu unutalım öyleyse sevgili René, çünkü yaptıklarıyla, sizin vaktiyle Birman Krallığı'nda dövüştüğünüz o gözünü kan bürümüş yırtıcı hayvanlara dahil oldu. Siz onun peşini sürerken, ben de sözümü tuttum. Jean'ı bulun bana, dedi general bir yavere, yaptığı şeyi de getirsin.

Kısa bir süre sonra, davranışlarındaki canlılıktan ve muzip havasından Parisli bir zanaatkâr olduğu anlaşılan bir asker girdi içeri.

— Jean, beyefendiye kendisi için imal ettiğiniz şaheseri gösterin bakalım.

Asker René'nin önüne, üzerinde altın bir rakam bulunan, zeytin ağacından hayran olunacak bir şekilde oyulmuş ve parlatılmış büyük bir kutu koydu ve kapağını açtı; içi de kırmızı kadife kaplıydı.

— İşte, Il Bizzarro'nun başını koymak için yaptırdığım kutu; siz yola çıkmadan önce cerrahtan onu iyice hazırlamasını isteriz, zira sevgili René, size Napoli'ye gitme izni ya da daha doğrusu görevi veriyorum: Orada Kral Joseph'e Reggio'nun tekrar alındığını haber vereceksiniz.

Ertesi gün tan vakti, generalin en iyi atlarından birine binen René ve severek bağlandığı için Regina adını verdiği katırının üzerindeki Tomeo, şatodan çıktılar ve Napoli yoluna saptılar. Maida'dan gelirken geçtikleri yola girdiler. Koruluktan çıkıp hemen geri dönen kuşku uyandırıcı suratlı köylülerle kılavuz arasındaki fısıltılı konuşmalar aynen tekrarlandı; her akşam hanlarda güvenliği daha da iyi sağlamak için Tomeo mutlaka René'nin kapısında yatıyordu.

Altı gün sonra, sabahın erken saatlerinde Napoli'ye yaklaşıyorlardı ve yaklaştıkça şehrin uğultusunun arttığını işitiyor-

lardı. Napolililerin yeryüzünde en çok gürültü çıkaran halk olduğuna kimse itiraz edemez: Kiliseleri çanlarla doludur; atları ve katırları çıngıraklarla süslüdür; *lazzaroni*'lerinin, kadınlarının ve çocuklarının nefesli çalgılarla yarışacak avazları vardır; bütün bunlar çalar, çınlar, bitip tükenmeden bağırır. Magdalena Köprüsü'nde, yüklerini incelemek için on kadar meraklı çocuğun haddinden fazla yaklaşması Tomeo'nun hoşuna gitmedi ve bazen sevgili Regina'sının böğrünü hafifçe okşadığı çubukla, gözlerinin yaşına bakmadan kovdu onları.

René, gittiği La Vittoria otelinde Üstat Martin Zir tarafından sıcak bir biçimde karşılandı; kötü bir tüccar olsa da mükemmel bir müşteri olan cömert yolcu sınıfında değerlendirmişti onu. Üstüne başına çekidüzen vermeyi yeni bitirmişti ki Saliceti'ye gönderdiği, acilen kralın huzuruna çıkma talebine cevap geldi: Sabahın erken bir saati olmasına rağmen, kraliyet sarayında bekleniyordu.

Hemen oraya gitti ve Saliceti tarafından huzura alındı. Kral karşılamak için ona doğru yürüdü:

— Kardeşimin aksine, beni sadece iyi haberler için uyandırmalarını isterdim. Yanlış anlamadıysam getirdiğiniz haber pek kötü değilmiş...

— Öyle haşmetmeapları, Reggio kan dökülmeden alındı. O ayaktakımını kaçırmaya birkaç top güllesi yetti.

— Reynier'nin bildirdiğine göre, topları Reggio önüne getirdikleri yolu sizin sayenizde açmışlar.

— General öyle diyorlarsa öyledir... Fakat şehir alınırken orada değildim.

— Biliyorum: Bourbonlar namına, Calabria'ya dehşet salan bir eşkıyanın peşine düştüğünüzü söylüyordu.

— Calabria'da en azından bu eşkıya eksik olsun. Ama soyları tükenecek gibi değil.

— Şimdi, Sicilya'nın nasıl ele geçirileceğine akıl yormak mümkün olacak, diye devam etti Joseph, feneri* işgal etmek

---

Mortella deniz feneri. (ç.n.)

için yedi ila sekiz bin adam kıyıya çıkarılıp bu noktada toplanılabilir. Bütün harekât Reggio'dan yürütülecek.

— Evet haşmetmeapları, fakat Sicilya'da ortaya azami sayıda adam sürebilmek için Napoli'deki gemileri silahlandırmaya devam etmek gerekir.

— Hakkınız var: Avrupa'nın halihazırdaki koşullarında birlik noksanlığı çekemeyiz; imparator istediğim kadarını göndererek böyle bir noksanlık çekilmemesini sağlayacak. Kaldı ki, işte bana yazdığı.

Ve kral, altında Napoléon'un ateşli imzası bulunan bir mesaj uzattı René'ye:

Daima feneri ele geçirme hedefiyle dosdoğru Mortella'ya yürürken birliklerinizi gemilere bindirmek için Napoli'de hep hazır olmalısınız. Nihayet bütün bunların gizliliğini çok iyi korumalısınız, zira haberler Napoli'den Sicilya'ya çabucak ulaşabilir ve bir boşboğazlık bizi büyük felaketlerle karşı karşıya bırakabilir. Sırrı sadece Saliceti, bir deniz subayı ve siz bilmelisiniz; Otranto ve Brindisi'ye göndereceğiniz subay bile hiçbir şey bilmemeli; eline mühürlü bir mektup verin ve ancak Otranto'da olağanüstü bir şey öğrenirse açması gerektiğini söyleyin.

— Size gizlilik tavsiye etmeme gerek yok...

Kralın huzurundan çekilmek için izin aldıktan sonra, zaptiye nazırı onu büyük merdivenlere kadar götürdü.

— Sevgili René, doğal olarak sizi öğle yemeğine tutacağım. Eğer Il Bizzarro'nun ölüm hikâyesinden mahrum bırakırsam, düşes kızım beni affetmeyecektir.

Üç saat sonra René harbiye nazırlığının salonuna girdiğinde, Lavello düşesi onu babası ve Korsikalı sekreteriyle beraber bekliyordu.

— Ah! Geldiniz işte! diye haykırdı Düşes, onu uzaktan görür görmez. Sabırsızlıkla bekleniyordunuz. Size hâlâ Kont Léo diyebilir miyim?

René zeytin ağacından kutuyu götürüp ayaklarının önüne koydu.

— Bana hâlâ bu isimle hitap edebilirsiniz, kaybetmedim onu: Il Bizzarro'nun başı bende.

— İşte, vaat ettiğim gibi elim, Kont Léo.

René'nin dudaklarını ufak aristokrat eline saygıyla dokundurduğu düşesin yanakları gözle görülür bir şekilde kızardı. Sonra, belki de heyecanını alelacele gizlemek için, genç kadın hemen kutuya doğru eğildi ve açtı.

Bir çığlık atarak bayıldı.

(Dumas'nın elyazması olan aşağıdaki üç bölüm, romanın yeni bir epizotunun başlangıcını oluşturmaktadır.)

I
İmparatorluk Altesi Kral Naibi Eugène-Napoléon

Campoformio Antlaşması sonrasında bugüne dek Venedik Cumhuriyeti'ne ait olan toprakların Avusturya'ya ihale edildiği, Adige'nin berisindeki toprakların da Cisalpina Cumhuriyeti'ne katıldığı bilinmektedir.

Bu Cisalpina Cumhuriyeti daha sonra İtalya Krallığı'na dönüşmüştür; Campoformio Antlaşması'nda Avusturya'ya bırakılan Venedik toprakları da 1805'te bu krallığa eklenmiştir.

Prens Eugène de Beauharnais o sırada Napoléon'dan Venedik prensi unvanını almıştır. Venedik toprakları da her biri kendi yönetim merkezine sahip sekiz vilayete bölünmüştür.

Venedik Adriyatik Denizi'nin, Padova Brenta'nın, Vicenza Bacchiglione'nin, Treviso Tagliamento'nun, Capo d'Istria Istria'nın, Udine ise Passeriano'nun yönetim merkezi olmuştur.

Udine, Roja kıyılarında verimli bir ovanın ortasında bulunan ufak şirin bir kenttir; surlar ve hendeklerle birbirinden ayrılan bir iç ve bir dış şehre bölünür.

İtalya'nın kral naibi bu kenti mesken tutmuştu.

Maiyeti de onun yaşında, yani yirmi sekizinde, neşeli, gürültücü ve tumturaklı bir prensin sahip olabileceği bir maiyetti: Gençlik gençliği doğal bir sempatiyle çeker. Maiyetinde yakışıklı süvariler ve güzel hanımlar vardı: gözüpek, müşfik ve maceraperest süvariler; o devirdeki gibi duygusal olup Kraliçe Hortense'ın, Baba Jadin'in ve Mösyö d'Almivar'ın romanslarını piyano eşliğinde söyleyen güzel hanımlar.

Sabahları kent civarında gezintiler, av partileri ya da Marano denizkulaklarında balık tutarak geçiriliyordu.

Rahattılar ve tam bir huzur içindeydiler; kraliyet naipliğinin kasaları doluydu. Eğlenmekten başka ne yapılabilirdi ki?

Bu yüzden bir gün önce sabahtan beri bütün saray maiyeti denizkulaklarında büyük balık avındaydı.

8 Nisan 1809 tarihine gelinmişti.

Sabah saat dokuzdu. Tozla kaplı bir araba, üç atın sağlam tırısıyla Udine Şatosu'na götüren epey dik yokuşu çıkmaktaydı.

Udine Şatosu Venedik valisine bağlı patriğin meskenine dönüşünce, genç kral naibinin de meskeni haline gelmişti.

Araba bir anlığına pazar meydanında durmuştu. Genç, yakışıklı bir subay kapıdan başını uzatmış ve aynı ismi taşıyan barış antlaşması vesilesiyle dikilmiş Campoformio sütununu incelemişti; sütunun üzerine antlaşmanın tarihi ve Venedik'i topraklarının bir bölümünden yoksun bırakma lütfunda bulunan başkonsülün azametinin ve yüce gönüllülüğünün övgüsü kazılıydı; sonra araba tekrar yoluna devam etmişti ve söylediğimiz gibi şatoya götüren yokuşu tırmanıyordu.

Araba şatonun kapısına geldiğinde nöbetçiler tarafından durduruldu.

— İmparator kuryesi! dedi aynı anda iki ses.

Bu seslerin biri, arabada bulunan genç subayın sesiydi. Diğeri ise sürücü koltuğunda oturan Calabrialı bir hizmetkârın sesiydi.

— Nöbetçi subayı çağırın! dedi genç subay.

Homurdana homurdana yaşlı bir teğmen belirdi.

İtalya savaşlarını görmüş eski bir askerdi.

— Şuna da bak, dedi subayı fark ederek, al sana bir kıl bıyık daha!

Genç subay yaşlı askerin ağzından kaçırdığı sözü işitmişti.

— Yaşlı dostum, dedi gülerek, herkesin bıyığı Piramitler'de Türklerin kılıç parıltılarını ve Marengo'da topların ağzından çıkan alevleri görme şerefine nail olmuyor; benim bıyığım da, gördüklerinden ötürü sizinkine imreniyor.

Teğmen kızardı, zira az önce bir üstüne hakaret ettiğini görmüştü: Subayın üzerinde, atlı avcıların bölükbaşı üniforması ve madalyaları vardı.

— Özür dilerim komutanım, dedi yaşlı asker, bilirsiniz ya da daha ziyade size ne mutlu ki bilmezsiniz, bizim gibiler arkada kalınca, bacaklarının kısalığından yakınmak yerine komutanlarını adaletsizlikle itham ederler; ama eninde sonunda, bu üzerinizde olduğu sürece, diyerek göğsünü süsleyen haça vurup ekledi, hiçbir şeyden şikâyet etmemelisiniz.

— Hakkınız var yiğit dostum, bu hususta görüyorsunuz ya, diye ekledi, tamamen boş olan göğsünü göstererek, bahtım sizinki kadar açık olmadı. Fakat değerli bir zamanı nafile yere israf ediyoruz... Derhâl imparatorluk kral naibi altesleriyle görüşmem lazım. İmparatorun mesajlarını getiriyorum.

— *Lazımmış*, diye tekrarladı yaşlı asker; kendisine itaat edilmesi için buyurmanın yettiğini zanneden gençlik bu işte. Peki ya altesleri Udine'de değilse; ya altesleri ava, balığa çıkmış, denizkulaklarında eğleniyorsa, sizin *lazım*'ınız ne olur o zaman?

— Udine'de değil mi? Nerede? Nerede olursa olsun bulmalıyım onu. İmparatora onu nerede olursa olsun 8 Nisan öğleden evvel bulacağıma söz verdim.

— Benim memleketimde şöyle derler komutanım: Tanrı aşk vereceğine baht versin. Âşık mısınız bilmem, fakat bah-

tınızın açık olduğu besbelli... Şuraya bakın, Palmanova yolu üzerinde, buraya yarım fersah mesafede gördüğünüz şu toz bulutunu onun maiyetinin arabaları çıkarıyor.

— Öyleyse, dedi genç subay arabadan atlarken, yolculuğum en azından şimdilik bitti. Tomeo, sürücüyle hesabımızı gör.

Bu zaman zarfında, yeni gelenin arabasını büyük kalabalık sarmıştı ve süvari bölükbaşına kadar ulaşan bir saray subayı, döndüğünü haber verdiği kral naibi namına onu şatoya davet ediyordu.

Genç adam koca askere elini uzattı ve içtenlikle elini sıkarak:

— Sağ ol yiğit dostum, dedi ona. Bana söylediğiniz hakikatleri unutmayacağım; eğer omzunuzu ikinci bir apoletle süsleme fırsatı çıkarsa da onu bizzat iliştirme iznini istiyorum.

Yaşlı asker uzaklaşırken onu izledi, kafasını sallayarak:

— Acemi çaylak! diye mırıldandı; bir de bana hamilik taslıyor!

Sonra omuz silkerek nöbetçi karakoluna döndü.

Süvari bölükbaşı şatonun bir odasına buyur edilerek arzusu soruldu:

— Su ve uşağım, diye cevapladı.

Beş dakika sonra, ikisi de gelmişti.

Tomeo –yolcunun araba koltuğunda oturan İtalyan hizmetkâra verdiği isim hatırlansın– zengin işi bir gümüş çantayı açtı ve içindekileri bir tuvalet masasına yerleştirdi; özel bir bölmeden üzerine inci ve elmas takılı balıkçıl tüylerinden harikulade bir tuğ çıkardı ve bir baş işaretiyle efendisine danıştı:

— Evet, elbette, diye cevap verdi efendisi, gülümseyerek.

On dakika sonra genç subayın üstüne başına çekidüzen vermesi bitmişti: Üzerindeki her şeyi değiştirmiş, saçını tarayıp fırçalamış ve hakiki bir salon yaveri gibi parfüm sürünmüştü.

Bıyığına son şeklini vermişti ki sarayın avlusuna arabalar girdi.

Prensin dairesine girmesiyle birlikte yolcuya alteslerinin onu kabul etmeye hazır olduğu bildirildi. O da kalpağından imparatorun yazısını aldı ve kendisini onun huzuruna götürecek yaveri takip etti.

Bundan on dört yıl önce Strazburg'da Augereau ile birlikte eskrim dersleri alırken gördüğümüz Eugène de Beauharnais, o zaman yirmi sekiz ila yirmi dokuz yaşlarında çok yakışıklı ve çok zarif bir prensti.

İki genç de hemen hemen aynı yaştaydı.

Önce birbirlerine, erkeklerin birbirinin güzelliğine duyduğu o eşsiz hayranlıkla baktılar; ama Eugène, belki de kendinde noksan olduğundan, genç subayın güzelliğinde, bu mukadder bağışa nail olan kişinin, üzerine çöken beklenmedik bir olay tarafından ezilse de, eğilmediğini gösteren o metanet hatlarını hemen teşhis etti.

Ne rütbesinin ne de yaşının gerektirdiği bir saygıyla selamladı onu.

Genç subay yarı eğik bir halde ilerleyerek getirdiği mesajı sundu:

— Majesteleri Fransa imparatorunun, altesleri İtalya kral naibi ve Venedik prensine mektubu, dedi.

— Verin, beyefendi, dedi Eugène. Sonra, mektubu ağzına götürdü ve mührünü söktü. Paris! diye haykırdı şaşkınlıkla. İmparator Paris'te değil, İmparator Valladolid'de!

— Okuyun monsenyör, diye ısrar etti subay.

Prens de okumasını sürdürdü zaten; fakat kuşkuya kadar varan şaşkınlık belirtileri gösteriyordu.

— İmkânsız! diye mırıldanıyordu. İmkânsız! İmparator burada olup bitenleri benden iyi bilemez. Sonra, haberciye dönerek: İmparator size getirdiğiniz mesajdaki haberi söyledi mi? diye sordu.

— Evet monsenyör, majesteleri tarafından sizi savunma tedbirleri almaya davet etmeye ve Arşidük Johann'ın üç dört gün içinde size saldıracağını haber vermek için gönderildim.

— Öylece! Birdenbire! Savaş ilan etmeden! Bundan haberdar edilmemiş olmam mümkün değil. O ve Avusturyalılar balona binip gelmiyorlar ya.

— Evet, ama Tolmezzo üzerinden, Fella Torte üzerinden, iki güne kalmadan ileri karakollarınıza varabilir.

— İmparator bana, Valladolid'deki Kral Murat'dan Napoli ordusunun bir tümenini istettiğini ve General Lamarque komutasındaki bu tümenin ayın sekizi veya dokuzunda girmesi gerektiğini söylüyor.

Kral naibi zili çaldı; bir emir subayı belirdi.

— Derhâl General Sahuc'ü çağırtın, diye emretti.

Emir subayı çıktı.

İki genç adam arasındaki sohbet devam etti: Ulağın getirdiği haberlerde üzerine konuşulacak epey malzeme vardı.

— İmparator bana sizin doğrudan kendi ağzınızla aktarmanızı istediği hiçbir emir vermedi mi? diye sordu Prens.

— Alteslerinize bütün yolları sıkı gözetim altında tutmanızı tavsiye ediyor. Eğer alteslerinizin birlikleri yığılır ve avantajlı bir konum tutarlarsa, çarpışmaya girebilirsiniz, hatta girmelisiniz. Altesleriniz bu ilk çarpışmanın önemini anlamalı. Zaferle sonuçlanırsa, bütün orduyu yüreklendirecektir; bozgunla biterse... Bir bozgunun ne gibi sonuçlara yol açacağı belli olmaz.

Eugène mendiliyle ter içindeki alnını sildi ve gözle görülür bir biçimde solgunlaştı:

— Peki ya ordum dağınık durumdaysa, ya avantajlı bir konum tutamamışsa?

— O zaman monsenyör, imparatorun görüşüne göre altesleriniz Tagliamento arkasına çekilmeli ve harekât hattını orada kurmalı.

— Fakat bir sefere kaçarak başlanmaz ki!

— Öncelikle, ricat etmek kaçmak değildir. İlk Çağ'ın en büyük komutanlarından biri ve modern generallerin en büyüklerinden biri, askerî şöhretlerini ricat harekâtlarına borç-

ludur. Sekiz gün geri çekilin. Durun. Çarpışmaya girin. Kazanın. O sekiz günde kaybettiğiniz toprakları çabucak geri almış olursunuz.

General Sahuc'ün geldiği bildirildi.

— İçeri girsin! diye bağırdı kral naibi.

— General, diye araya girdi, kendisini selamlayan adamın sözünü keserek, yolda müfrezeleriniz var mı?

— Elbette altes.

— Ne tarafta?

— Her tarafta.

— Sayılarını iki misline çıkarın. Her bir müfrezeye İtalyanca bilen adamlar koyun ki köylülerden bilgi alınabilsin. İmparator –bu söylediğim sizedir general–, beni saldırıya uğrayacağımız konusunda uyarmış.

— Alteslerinizin huzuruna gelmek için çıktığım anda, Venedik tarafından kalabalık bir ordunun geldiği bildirildi, dedi General Sahuc, fakat üzerinde dalgalanan üç renkli bayraktan bunun bir Fransız askerî birliği olduğu anlaşılmış.

— General Lamarque ve tümeni bu, dedi alçak sesle prens genç subaya.

— Ama bize kim saldırabilir ki?

— Avusturya olmasın sakın!

— Savaş ilan etmeden mi?

— Onlara epey yakışır bu... Her halükârda, General, imparator bana saldırıların muhtemelen ayın on üçü ile on beşi arasında başlayacağını söylüyor. Hiçbir şeyi ihmal etmeyelim. Müfrezeler çıkarın, karargâhta da birliklerin konakladığı yerlerin dökümünü yaptırın.

— Oraya gidiyorum altes.

— Gidin.

Daha General Sahuc ancak çıkmıştı ki sofracıbaşı girdi ve alteslerinin sofrasının hazır olduğunu haber verdi.

— Öğle yemeğini bizimle yiyorsunuz, dedi ona Eugène.

— İmparator beni alteslerinin emrine verdi, diye cevapladı genç adam eğilerek.

Ve kral naibinin peşinden gitti.

II
Öğle Yemeği

Kapının iki kanadı açıldı ve prens genç adamı bütün maiyetinin toplandığı bir salona soktu.

Maiyetinin kimlerden müteşekkil olduğunu söylemiştik. Genç subayın gözleri kamaştı. Bu kadar güzel kadını ve bu kadar zarif subayı bir arada hiç görmemişti.

— Hanımefendiler ve beyefendiler, dedi, size imparatorun bana olağanüstü ulak olarak gönderdiği, harbiye nazırının da tavsiye ettiği süvari bölükbaşı René'yi takdim ediyorum. Sizin rakibiniz beyler, sizin için de yeni bir hizmetkâr, hanımlar. Mösyö René, prensesin kolunuza girmesine izin veriyorum. Prenses, kavalyenizi yanınıza oturtun.

İçeri girdiğinde yakışıklı ve zarif bulunmuştu, fakat prensese kolunu sunma tarzından, onu koltuğuna götürme ve kendisi de otururken selamlama tarzından, en iyi şekilde eşlik edilmeye alışkın bir erkek olduğu kabul edilmişti.

— Mösyö René, dedi prens, şu hanımefendilerin nereden geldiğinizi ve ne yaptığınızı öğrenme isteğiyle yanıp tutuştuklarını biliyorum. Haydi, şunu biraz anlatın bize.

— Altesleri sohbete el koymamı emrederek beni çok güç bir durumda bırakıyor. Benim hayatım bir mahpus hayatı; bir tayfanın, bir yolcunun, bir askerin, bir haydut avcısının hayatı. Bütün bunlar içinde pek ilginç bir şey yok.

— Nasıl olur da, dedi prenses, bütün bunlar içinde ilginç bir şey bulamazsınız? Bense sizi hayli ilginç buluyorum.

— Sıkıştırın onu prenses, sıkıştırın onu! diye fısıldadı karısına kral naibi.

— Hapse girdiniz mi? diye sorarak devam etti prenses.

— Üç yıldan uzun süre prenses.

— Nerede?

— Temple'da.

— Devlet mi hapse atmıştı sizi?

— O şerefe nail olmuştum, dedi René gülümseyerek.

— Temple'da ne bekliyordunuz peki?

— Boğazımı kesmelerini ya da kurşuna dizmelerini tabii ki.

— Ah! Kim yapacaktı bunu?

— Majesteleri İmparator Napoléon.

— Ama yine de, şimdi burada beraber olduğumuza göre...

— Giyotinden geçirilmeye de kurşuna dizilmeye de layık olmadığım hükmüne vardı galiba.

— Sizi bağışladı mı yani?

— Evet.

— Hangi şartla? diye sordu Eugène.

— Kendimi düşmana öldürtmem şartıyla.

— O şartı yerine getirmemekle iyi yapmışsınız.

— Benim hatam değil, dedi René, içindeki burukluğun hissedilmesini imkânsız kılan bir tebessümle; bunun için elimden geleni yaptım, bu konuda sizi şerefimle temin ederim.

— Fakat umarım imparatorla aranız düzelmiştir.

— Şey! Pazarlık halindeyiz, dedi genç subay gülerek, ama eğer alteslerinizin hizmetinde güzel bir yara alabilirsem, işime çok yarar sanırım.

Kadınlar René'ye bariz bir şaşkınlıkla bakmaya başlamışlardı. Erkekler de onun hakkında nasıl bir görüşe varacaklarını bilemiyorlardı.

— Sonra ne oldu peki? diye sordu prenses. Orduya er olarak mı girdiniz?

— Hayır hanımefendi, korsan olarak.

— Kimin emrindeydiniz? diye sordu Eugène.

— Surcouf'un emrindeydim prensim.

— İyi ganimetler aldınız mı?

— *Standard*'ı aldık.

Prensin yaverleri arasında her rütbeden ve her ordudan subaylar vardı.

— Nasıl? dedi. Şu gözüpek soygunculardansınız demek!

— Korsan, beyefendi, diye cevap verdi René, başını kaldırarak.

— Özür dilerim beyefendi, dedi bahriye subayı. Fakat siz, on iki toplu bir şalopanın üzerinde on sekiz mürettebatla kırk iki toplu ve dört yüz adam taşıyan *Standard*'ı ele geçiren o gözüpek soygunculara mıydınız?

— Evet oradaydım beyefendi. İşte o sırada, zaten beni teğmenliğe getiren Surcouf yüzbaşı yaptı ve kendi hesabıma korsanlık yapmam için küçük bir gemi satın almama izin verdi.

— Cesaretiniz hakkında işittiklerime bakılırsa, satın almak yerine gemiye el koymak sizin için daha kolaymış.

— İkisi de kolaydı prensim, kendi kaynaklarımla yetinmek zorunda kalsam bile, zira ganimet payı olarak beş yüz bin frank geçti elime, ganimet payımı arkadaşlarıma bırakma alışkanlığım vardı ve o sefer de her zamanki gibi yaptım; hem bir tasarım da vardı: Bir Amerikan teknesi satın almak ve o devirde tarafsız bir bandıra taşıdığı için onun üzerinde Hindistan'a gitmek. Kesinlikle kaplan avına çıkmak istiyordum; hayallerimden biriydi bu. Bir tekne satın aldım; satan kaptanın adını ve kimlik kâğıtlarını alıp Birman Krallığı'na doğru yola çıktım.

— Kaplan avına çıktınız mı peki? diye sordu subayların biri.

— Evet beyefendi.

— Vurduğunuz oldu mu?

— Bir düzine kadar herhalde...

— Fakat öyleyse büyük tehlikelerle karşılaşmış olmalısınız, değil mi? diye sordu prenses.

— Ah! Hanımefendi, dedi René, kaplan avı, ancak ilk tüfek atışında yaralanan kaplan size saldırmak için dönerse tehlikelidir.

— Peki öyleyse? diye sordu prens.

— Alteslerinin huzurunda bir palavracı gibi konuşmak istemem, ama... diye cevap verdi René.

— Ama? diye ısrar etti prens.

— Epey basit bir yol bulmuştum: İlk atışta asla yaralamıyordum, daima öldürüyordum.

— Neresine ateş ediyordunuz?

— İki gözden birine.

— Meşhur Astor gibi mi ateş ediyorsunuz öyleyse? diye sordu konukların biri, kuşkulu bir tebessümle.

— Hayır, fakat Lepage'ın özel olarak benim için yaptığı mükemmel silahlarım var.

— Sorumdaki teklifsizliği mazur görün, dedi René'ye sorular soran subay, fakat sık düello yapar mısınız?

— İki sefer beyefendi. İlki hançerle on beş kadem boyunda bir köpekbalığına karşıydı ve karnını bir uçtan öbür uca yarmıştım.

— Ya ikinci sefer?

— Aborda kılıcıyla, iki filimi boğan bir boa yılanına karşı.

— Piton muydu yani? diye sordu subay.

— Nasıl adlandırıldığını bilmiyorum, ama elli iki kadem uzunluğunda olduğunu biliyorum.

Bütün ağızlardan, kadınların ağzından bile, kuşkulu bir tebessümün geçtiğini gören René:

— Altes, dedi, şu sorguyu durdurun ya da bana yalan söylememi emredin. Hindistan'daki tabiat bizimkinden o kadar farklıdır ki, yol açtığı olaylara inanmakta güçlük çekersiniz.

— Ama bütün bu anlattıklarınız beni çok eğlendiriyordu. Devam edin, bilakis devam edin, dedi prenses.

— Devam edin beyefendi, dedi kral naibi.

— Ah evet, evet! diye haykırdılar, daima, imkânsız gördükleri şeylere âşık olan hanımlar.

René anlattı, fakat onun için yaralayıcı olan sorgulama biçimini ortadan kaldırmıştı. Mauritius'a dönüşünü, Surcouf'u topa tutan iki İngiliz gemisiyle çarpışmasını, General Decaen ile görüşmelerini, büyük bir deniz savaşına katılma arzusunu ve General Decaen'ın ona nasıl en ünlü savaş gemisi kaptanlarımız için mektuplar verdiğini, Cadiz'e varınca Lucas'yı seçip üçüncü kaptan rütbesiyle *Le Redoutable*'a nasıl bindiğini, Trafalgar Muharebesi'ne nasıl katıldığını, esir edilişini, kurtuluşunu, Fransa'ya dönüşünü, Joseph'in yanına gönderilişini, Murat'nın yanında kalışını anlattı.

Anlattıklarının tam bu yerindeyken, aniden kral naibine General Lamarque ve tümeninin gelişi haber verildi, aynı zamanda da bir trampet sesinin işitilmesiyle birlikte askerî müzik başladı.

Askerî müziğin öyle tuhaf bir gücü vardır ki, bütün gözler, sofradan kalkıp pencereden seyretmek için izin vermesini dileyerek kral naibine çevrildi.

Pencerelerin camları sonuna kadar açıktı ve muhteşem bir güneşi içeri alıyordu. Napoli'den gelen tümen şatoya çıkan yokuşu tırmanıyordu; güneşte tüfekler muazzam bir yılanın pulları gibi ışıl ışıldı. Bir toz bulutu altında pırıl pırıl güneşin yansıması olan bu uzun ışık kuyruğu, askerî çalgılar ve şeflerin haykırışları eşliğinde, Fransızların kulakları ve gözleri için daima harikulade bir konser ve muhteşem bir gösteri olacaktır.

Şatonun önündeki düzlüğe varınca, mızıka ve subaylar, başlarında General Lamarque ile birlikte şeref avlusuna girdiler.

Davası için bütün İtalya'yı geçerek kendilerini öldürtmeye gelen bütün o yiğit insanları görünce, prens, tabiatın kendisine kudret olarak vermediğini iyilikle telafi eden kalbinin hızla çarptığını hissetti.

Kollarını açarak aşağı indi ve henüz hiç görüşmediği, fakat Capri'deki kahramanlıklarından beri şöhreti iki katına çıkmış olan General Lamarque'la kucaklaştı.

Bir anlığına yeni gelenlerin kalacakları yerlerin ayarlanması için onunla avluda kaldı; bir yandan da yardımına gelen General Lamarque'a kendi durumu hakkında bildiklerini soruyordu.

Fakat Roma civarlarında olan General Lamarque tümeniyle yola koyulup hızlı bir yürüyüşle Frioul'a doğru gitme ve orada Prens Eugène'in komutası altına girme emri almıştı.

Emre uymuştu.

Murat'dan bu yardımı isteyen mektup Napoléon'dan geliyordu ve Valladolid'de tarih atılmıştı.

Bütün bildiği buydu.

Prens Eugène'e gelince, gördüğümüz gibi o da bu hususta fazlasını bilmiyordu; tek bildiği, Avusturyalıların saldırısına on ikisinde ya da on dördünde uğrayacağıydı.

Kral naibi subayların aşağıda bir salona alınmalarını ve kendilerine serinletici içkiler verilmesini emretti.

General Lamarque'a gelince, onu da prensese takdim etmek için yanında getirdi.

Hanımlar kahvelerini içmek için salona geçmişlerdi ve meraklarına karşı koyamayarak bütünüyle kadınsı, yani biraz haset de içeren bir doymazlıkla, genç adamın kalpağını süsleyen inci ve elmas takılı balıkçıl tüylü tuğu inceliyorlardı; en düşüğünden bir tahminle yirmi bin frank ederdi.

Prens ile General Lamarque içeri girdikleri vakit, kalpak prensesin elindeydi; diğer kadınlar gibi o da meraklı olduğundan, öteki kadınlarda hayranlık yatan şeyi yakından görmek istemişti; değerlerini takdir edecek kadar aşinaydı inci ve elmaslara; hayranlıkla, takılma tarzlarına bakıyordu. Dikkati bu harikulade mücevhere öylesine takılmıştı ki, o görmeden, prens onun etrafındaki çemberi yarıp yanına kadar geldi.

Ufak bir şaşkınlık çığlığı attı.

— Madam, dedi prens, size General Lamarque beyefendiyi takdim etmek için gözünüzü şu şirin mücevherden bir an ayırmamı mazur görün. Siz de bilirsiniz ki onun adı, cesaret, vatanseverlik ve bağlılık gibi birçok anlam ifade eder. Majesteleri İmparator Napoléon onu yardımımıza gönderdi; zira bilmeniz gerekir ki hanımefendiler, şenlik günleri geride kaldı, artık her an saldırıya uğrama tehdidi altındayız. Bu akşam hâlâ balo, fakat yarın ya da ertesi gün curcuna çıkacak; o curcuna da erkek işidir.

General Lamarque hem cemiyet hem de savaş adamı olarak selamladı prensesi, zira bu iki vasfı da en üst düzeyde bir araya getiriyordu.

Prenses ise elinde genç süvari bölükbaşının kalpağıyla birazcık şaşakalmıştı.

— Ah! Evet, dedi kral naibi, genç habercimizin sorgucu bu, bir prensesin hediyesi, zira bölükbaşı maaşıyla böyle mücevherler alınabileceğini sanmam.

— Aman! dedi bir hanım, mürettebatına beş yüz bin franklık ganimeti hediye eden bir erkek!

— Bağışlayın, dedi general, hanımlarda hayranlık uyandıran nesneyi kendi de incelemek için elini uzatarak; fakat sanırım bu tuğu biliyorum.

Bir an inceledi.

— Tabii ya, diye devam etti, dostumuz René'nin tuğu bu.

— Bu delikanlıyı tanıyor musunuz? diye sordu prens Eugène.

— Yakinen, diye cevapladı Lamarque.

— Ya bu tuğ? diye sordu prenses.

— Kral Murat sarayının kapılarının ona gece gündüz açık olduğunu göstermek için vermişti bunu. Demek burada, öyle mi?

— Evet ya, imparator onu bana olağanüstü ulak olarak gönderdi. Varalı ancak iki saat oldu.

— Altesleri onu başka türlü tanımıyor mu?

— Hayır.

O sırada, yaverlerle konuşmak için arkada kalmış olan René, salonun kapısından girmekteydi.

— Onu size takdim etmeme izin verir misiniz?

— Evet.

— Ah! diye haykırdı prenses, genç süvari bölükbaşıya dair diğer tüm kadınları saran meraka o da kapılmıştı.

General Lamarque bir sıçrayışta, onu tanır tanımaz sevinç çığlığı atan René'nin yanına vardı ve elini alarak prensle prensese doğru ilerleyip:

— Alteslerinize Capri fatihini takdim etmekten şeref duyuyorum.

— Capri mi? diye haykırdı prens. Orayı siz aldınız zannediyordum!

— Ben aldım gerçi, dedi Lamarque, fakat onu bana beyefendi verdi.

— Ah! Altes hazretleri, dedi René, sakın dediğine inanmayın...

— Sessiz olun süvari bölükbaşı beyefendi! dedi Lamarque. Hem ben konuşurken sesinizi çıkarmamanızı emrediyorum... Sonra, gülerek ekledi: Sizin hakkınızda konuşurken demek istiyorum elbette!

— General, dedi prens, benimle kalemime gelir misiniz: Konuşacak ciddi konularımız var. Sonra, on dakika öncekine nazaran daha saygılı bir tavırla René'ye dönerek: Bizi izleyebilirsiniz beyefendi, dedi.

III
Hazırlıklar

Prensin kalem odasında, masanın üzerine büyük bir Frioul haritası yayılmıştı.

Prens haritaya doğru ilerledi ve parmağını Udine'nin üzerine koydu.

— General, dedi Lamarque'a, imparator sizi bana göndererek hakiki bir armağanda bulundu: Dolayısıyla beyefendinin getirdiği haberleri size bildirmeliyim.

Avusturya bizimle yaptığı barış antlaşmasını feshetmeye ve ayın on ikisinde bize saldırmaya kararlıymış. Daha iki saat önce haberdar edildim ve bütün komutanlarımıza Udine etrafında elimizden geldiğince fazla birlik toplama emri gönderdim bile; fakat İtalya'dan gönderilenlerin intikal edebilmeleri için en aşağı beş altı gün gerekecek.

— Soru sormama izin verirseniz prensim, dedi General Lamarque, hangi düşmanla karşı karşıya olacağız, birlikleri nerede yoğunlaşmış ve emri altındaki adam sayısı nedir?

— Hasmımın adını istiyorsanız Arşidük Johann'dır.

— Ne âlâ! dedi General Lamarque.

— Nesi âlâ?

— Çünkü üç kardeş arasında en tecrübesizi ve en maceraperestidir. Alteslerinizin yararlanacağı kimi hatalar yapacaktır.

— Şu işe bakın ki, diye cevap verdi prens, içini çekip hafifçe omuzlarını silkerek, ben de pek tecrübeli değilim, ama elimizden geleni yapacağız... Fakat bana üç soru sormuştunuz...

— Avusturya birliklerinin nerede konakladığını sormuştum.

— Kendimi herkesle barış içinde zannediyordum, bunun sonucunda da düşmanın gözetlenmesini azaltmıştım. Ama düşmanın hâlâ Sava Nehri üzerinde ve Adriyatik Körfezi'nde olduğunu söyleyebilirim sanıyorum. Asker sayısına gelince, elli ila elli beş bin kişi olmalı.

— Peki ya Alteslerinizin bütün kuvvetlerini bir araya getirirse...

— Herkes katıldıktan sonra, kırk beş bin kişi diyebiliriz.

— Arada çok ürkütücü bir orantısızlık yok. Altesleriniz hangi taraftan saldırıya uğrayacağımıza inanıyor?

— Bu konuda hiçbir bilgim yok.

— Bağışlayın altes, dedi René, konuşmaya ilk defa girerek imparator size bu saldırının muhtemelen Fella Torte'den geleceğini söylemişti sanırım.

— İmparatorumuzun dehası ne olursa olsun, Arşidük Johann'ın seçeceği yolu onun Paris'ten tahmin etmesini nasıl beklersiniz, beyefendi? dedi kral naibi.

— Israrımı mazur görün, ama bu harita onu gösteriyor.

— Nasıl?

— Eğer arşidük dosdoğru Udine üzerine yürürse, Isonzo ve Torre'yi askerlerimizin ateşi altında geçmesi gerekir. Aksine Isonzo'dan yukarı çıkarsa, o bölgede ona kolay geçiş sağlayan iki köprüyle karşılaşır, sonra dağlardan geçip Pontebbena'ya ulaşır, Glaris vadisine iner, maden yataklarının yukarısında bulunan sıradağları izler, La Chiusa adı verilen ilk küçük alanınıza varır, tıpkı Orpi ve Osoppo gibi orayı da zorlar ve başka hiç bir engelle karşılaşmadan Udine'ye iner.

Prens soru soracakmış gibi baktı René'ye.

— Arşidük Johann'ın yerinde olsam ben böyle yapardım, dedi Lamarque.

— Prensim, dedi René, yanımda çok becerikli bir adamım var, hayatını kurtardığım bir haydut. Altesleriniz onu keşifçi olarak göndermemi isterler mi?

— Yakalanırsa ipe çekilebilir, dedi prens.

— Aslında, dedi René, ipini kestiğimde de tam asılmak üzereydi; sonu böyle olacaksa, ha bugün olmuş ha yarın, ne fark eder! Ama onun bu işten alnının akıyla sıyrılacağından epey ümitliyim.

— Öyle yapın o zaman.

— Ona iyi bir at vereceğim. Talimatı da Chiarzo'yu Tolmezzo hizasında kesmek olacak; bence beklenenden önce hücuma geçecek olan düşman orada olmalı.

— Ya parası? diye haykırdı Eugène, onu kapıdan çıkmaya hazır görerek.

— O sadece benden para alır, diye cevapladı René. Müsterih olun.

Ve odadan dışarı fırladı.

Lamarque'a bakan Eugène:

— Şu işe bakın! dedi gülerek, artık biz bize kaldığımıza göre, şu Mösyö René'nin nasıl biri olduğunu söyleyin. Eğer Orta Çağ'da olsaydık, bir perinin vaftiz evladı filan zannederdim.

— Ya da bir büyücünün gayrimeşru evladı. Renaud de Montauban kadar yakışıklı. Hiçbir şeyden kendini sakınmıyor, her karşılaşmada kendini öldürtmeye çalışıp bunu beceremiyor; bir de tuhaf bir tevazu sahibi, ancak zorlandığında kendinden söz ediyor, ki gençlerimiz hiç böyle değillerdir. Rivayete göre Trafalgar'da Nelson'ı öldüren oymuş. Ayrıca söylediğim gibi, elli adamıyla yarıktan yukarı çıkarak Hudson Lowe'u teslim olmaya da o zorlamış. Korsan olarak harikulade hizmetlerde bulunmuş; Hindistan'da da neredeyse masallardan çıkma canavarlara karşı Thebaili Herkül gibi mücadele etmiş.

— Fakat bütün bunlarla, nasıl olmuş da madalya almamış? diye sordu Eugène.

— Bilmiyorum. Onunla imparator arasında bir şeyler olmuş. Cadoudal'la birlikte komplo düzenlediği ve onu dostu gibi benimseyen Fouché tarafından kurtarıldığı zannediliyor: En azından Kral Murat'nın ağzından işittiğim bu benim; onu iş üstünde görüp cesaretine hayran olduktan sonra kendine bağlamaya çalışmış. Fakat imparatordan başka birine bağlanmayı ve Fransız ordusundan başka bir orduda hizmet vermeyi reddetmiş; bunu gören Kral Murat da Capri'de aldığı İngiliz bayrağını ve alt etmeyi en çok sevdiği düşman olan İngiliz karşısında kazandığı zaferin haberini götürmesi için onu kayınbiraderine göndermiş.

— Ya o kadar iyi olan, cesareti bu kadar çok destekleyen imparator? Ne getirdiği haber için, ne de o harikulade savaştaki katılımı için hiçbir şey vermemiş mi ona?

— Yok; en azından, hiçbir bariz lütuf işareti vermemiş. Avcı süvari bölükbaşı üniforması giyiyor, ama hep canının istediği üniformalar giymiş; Napoli'de onun emri altında dövüşen elli adamı varmış; o elli adamla yaptıkları inanılır gibi değil.

— Üzerinde muhakkak bir tılsım filan olmalı; durmadan kendini öldürtmeye çalışıyor ama bir çizik bile almıyor. Neyse ki hanımlarımız XIV. Louis zamanında olduğu gibi orduyu takip etmiyorlar: Onları çıldırtacak bir roman kahramanı bu adam.

— Bunun ardından bir kadın hikâyesi çıkar, dedi Eugène.

— Muhtemeldir, diye cevapladı general.

Kapı açıldı; odacı René'nin girmek için izin istediğini söyledi.

— İşte bir centilmeni bir fersah mesafeden belli eden o inceliklerden biri, dedi Eugène.

— Tamamdır, dedi René içeri girerken, yarın akşama ya da ertesi gün sabaha bir haber alırız, yoksa habercim ölmüş demektir.

O anda içeri giren bir odacı General Saluc'ün geldiğini haber verdi.

Elinde kendi yazdığı bir not kâğıdı tutuyordu.

— Prensim, dedi, karargâhtan geliyorum. Udine çevresini tutan askerlerimizin ve generallerimizin konaklama yerlerinin listesini getirdim.

— Buyurun, dedi prens.

Prens, General Lamarque ve René haritanın üzerine eğildiler.

— General Seran'ın komutasındaki birinci piyade tümeni Palmanova, Cividali ve Udine'de.

— General Bouvier komutasındaki ikinci tümen Artegna, Gemona, Ospedaletto, Venzone, San Daniele, Maiano

ve Osoppo'da; Fella vadisinde Tarvisio yolu üzerindeki Pontebba'ya kadar müfreze çıkarıyor.

— General Grenier komutasındaki üçüncü tümen ilk iki tümenin ardındaki Pordenone, Sacile ve Conegliano'da.

— Dördüncü tümenle gideceği istikameti bekleyen General Lamarque Altesleri'nin emirlerine hazır.

İki general birbirini selamladı, sonra General Sahuc devam etti:

— General Barbou komutasındaki beşinci tümen Treviso, Cittadella ve Bassano'da. Hepsi İtalyanlardan oluşan, General Serteroli komutasındaki altıncı tümen Padova ile Este ve bu iki şehre yakın bazı başka noktalar arasında bölünmüş durumda.

— Yine tamamen İtalyanlardan oluşan, General Fontanelli'nin komutasındaki yedinci tümen Montechiaro ordugâhında toplanıyor; bu tümenin bir bölümü, orduya intikal etmek için Napoli Krallığı'ndan yayan gelişini hâlâ sürdürüyor.

— Dragon süvarilerinden General Pally ile General Grouchy'nin komutalarındaki iki tümen, Villa Franca, Rovigo, Isola della Scala, Roverbella, Castellaro, Sanguinetto, Mantova ve Ferrare'ya yayılmış durumdalar.

— Büyük cephanelik ve toplar Verona'da, fakat nakil için yeterince atımız yok.

— İtalyan kraliyet muhafızlarının humbaracıları Padova'da; *carabinieri*, yaya avcı birlikleri, dragon süvarileri, seçme jandarmalar, atlı top arabaları ve yine bu muhafızların nakliye kolu Milano ve çevresinde.

— Nihayet, altesleri için kendimizi öldürtmeye hazır ben ve adamlarım Udine'deyiz, diye devam etti Sahuc, prense selam vererek, birinci tugayımız Torre üzerinde Nogaretto ile Vilesi arasındaki bir hatta yerleşti, ikinci tugay da Ceneda, Pordenone, Conegliano, Vicence ve Padova'da müfrezeler halinde geziyor.

İki general, az önce General Sahuc'ün sıraladığı isimleri harita üzerinde izledikten sonra, birbirlerine endişeyle baktılar; Prens Eugène'in bir araya getirebileceği otuz ila otuz beş bin adam, Tirol'dan Grado lagününe kadar, Piave'den Torre'ye kadar her tarafa serpiştirilmişti.

Bütün konaklama yerlerine, her an saldırıya uğranılabileceği için generalleri teyakkuz halinde olmaları hususunda uyaran haberciler gönderildi; düşmanın hangi taraftan saldıracağı henüz bilinmediği için, yürüyüşe geçmek için ilk topun patlaması beklenecekti.

Akşam yemeği vakti gelmişti. Kral naibi, General Lamarque ile General Sahuc'ü akşam yemeğine tuttu; bu arada René de prensese kavalyelik etmek için kalmıştı. Hanımlar üstlerine başlarına âdeta iki misli özen göstermişlerdi.

Akşamın sonundaki konser ve balo için miydi bu? Yoksa yakışıklı esrarengiz yabancı için mi?

General Lamarque'ın bütün söyledikleri ve onun hakkında daha da ekledikleri, hakkında oluşan merakı artırmaktan başka şeye yaramadı. Çehresini kaplayan bu solgunluğun ve bu melankolinin sebebinin umutsuz bir aşk olması fikri, hanımların kalplerini göğüslerinden çekip alıyordu.

Nitekim bir erkeği bu ısrarlı ölüm isteğine, mutsuz bir aşktan başka ne sürükleyebilirdi ki? Hele de yakışıklı, yiğit ve zenginse...

Salonlarda kural bellidir: Prensesler, kendileriyle beraber dans etme onurunu bahşetmeyi düşündükleri kavalyelere haber gönderirler. Prenses, ona bu onuru bahşetme iznini kocasından aldığını René'ye sezdirmişti; ama René, derin bir esefle, uzun zaman önce bir daha dans etmemeye ant içtiğini, fakat başka her türde şey için emrinde olduğunu ima etti.

— Başka her türde şey mi? Bununla neyi kastediyorsunuz?

— Şunu kastediyorum prenses, diye cevapladı René gülümseyerek, öncelikle diğerlerini dans ettirmeye hazırım,

sonra da bize şarkı söyleme lütfunu bahşedecek hanımlara eşlik edebilirim.

— Eşlik etmek mi? diye cevapladı prenses. Hangi enstrümanla peki?

— Hangisiyle isterseniz hanımefendi.

— O zaman bir de müzisyen misiniz?

— Üç yıllık tutsaklığım boyunca, gönlümü oyalayabildiğim tek şey müzikti.

— Şair misiniz peki?

— Az çok kim değildir ki?

— Bütün şu söylediklerinizi yemekten sonra hatırlatacağım size.

— Başımla beraber, emriniz olur hanımefendi.

Sohbet genel konulara kaydı. Hep dikkat çekmemeye çalışan René, konuşmaya sadece birkaç kelimeyle katıldı.

Hiçbir orduda görevli olmadıkları için ertesi sabahtan itibaren Venedik'e götürülecekleri, başta prenses olmak üzere, hanımlara haber verildi.

Bu duruma başkaldırmayı ilk prenses denedi.

— Bizi ordudan uzak tutmak neye yarar? dedi. Sizin yanınızda da Venedik'teki kadar emniyette olmaz mıyız?

— Tamamen değil, dedi René, bunun içindir ki altesleriniz prensin emirlerine karşı koymamaya davet edeceğim.

Bu sözleri alçak sesle, fakat yine de prensesi yeterince etki altında bırakacak şekilde telaffuz etti.

— Çekindiğiniz bir şeyler mi var yoksa? diye cevapladı prenses, endişeyle.

— Birlikler iyi tanzim edilmiş değil, dedi René. Eğer Arşidük Johann savaş sanatında çok acemi değilse, bize ayrı ayrı saldırarak üstünlük sağlayacaktır.

— Bunu Eugène'e haber verdiniz mi? diye sordu genç adama.

Ama o tevazuyla eğilerek:

— Kötü haberleri önceden verme yetkim yok hanımefendi, dedi.

— Öyleyse siz de Venedik'e gitmemiz gerektiğini mi düşünüyorsunuz?

— Benim fikrim ve söylediğim ne kadar önemsiz olursa olsun, kendi adıma alteslerinize yalvarırım ve yüce eşinizin sözünü dinlemenizi istirham ederim.

Hanımların ertesi gün Venedik'e gitmek için hazır olmaya davet edilmelerinin yarattığı etkiyi gösteren bir sessizliğin ortasında sofradan kalktılar.

Bir süre, bütün akşam yemeği boyunca çalan müziği yarım kulak dinlediler, sonra yemeklerini yemeleri için müzisyenleri gönderdiler.

Harikulade bir bahar havası vardı: Taraçada ve Udine Şatosu'nun harikulade bahçelerinde bir gezinti önerisi geldi.

Manzara muhteşemdi.

Akşam duruluğunun ortasında, onların batı tarafından baktıkları ovada, köylerin ve kır evlerinin ortasında, gurup güneşini pullarıyla yansıtan iri yılanlara benzeyen Isonzo ve Torre nehirleri vardı; Torre şehrin surlarının dibinde akıyordu, Isonzo ise Goritz dağlarının bıraktığı kavisi izliyordu; kuzeyde ve kuzeybatıda, bulutlu zirveleriyle gökyüzünde donmuş bulutları andıran Tirol dağları vardı; nihayet batıda, esmerleşmiş bir çelik yaya benzeyen –gölgedeydiler– sularının geniş dairesini çizen Tagliamento vardı; nehrin ardında da, bir güneş ışını tesadüfen dağları katedip gürül gürül sularıyla temasa geçtiğinde bir gümüş parıltısı çıkararak ovayı ağ gibi saran sayısız sel yolu vardı.

Hava o kadar tatlı, o kadar temiz ve güzel kokularla o kadar doluydu ki ancak karanlık çöktüğünde içeri girdiler; İtalya'da karanlık bir gece olabilirse tabii.

Salon gündüz gibi aydınlatılmıştı ve âdeta çiçeklerin güzel kokularını toplayıp kendileriyle beraber getirmek için dışarı çıkmış görünen hanımların girişiyle etrafı mis gibi kokular sardı.

Pencereler kapalı, fakat piyano açıktı.

Prensesin parmaklarını tuşların üzerinde gezindirerek çıkardığı nota dizisi, mucize eseri gibi, sessizliği kabul ettirdi.

Piyanonun etrafında toplanıldı.

— Hanımlar, dedi, işte, kesinkes belirtildiğine göre kusursuz bir müzisyen olan Mösyö René: Yemek sırasında, ona emredeceğim her şeyi yapma sözü verdi bana... Piyanoya geçip, bize sözü ve müziği kendinden bir şeyler çalmasını emrediyorum.

Genç subayın da diğer müzik ustaları gibi kendini naza çekip ısrar bekleyeceği zannediliyordu; fakat tam aksine, piyanoya yaklaştı, önüne oturdu ve iki elini tuşların üzerine uzattı.

Pembe tırnaklı, kadınlardaki gibi solgun ve uzun parmaklı ellerinin kusursuz güzelliği o zaman fark edilebildi.

Sağ elinin işaret parmağında çok güzel bir gökyakut vardı.

Şimdiye kadar hiçbir müzik ustasının başarısı öncesinde böyle bir merak ve böyle derin bir sessizlik görülmemiştir.

Aniden, bu sessizliğin ortasından gökyüzüne, tertemiz, uyumlu, bununla birlikte erkeksi bir ses yükseldi. Tasviri imkânsız bir melankoli vurgusuyla, o zamandan beri Saint-Hubert'le moda olan, fakat o sırada hiç bilinmeyen o melodiler birinin aşağıdaki sözlerini söylüyordu.

Kararan gökteki dağ uyuyor;
Koyaklar dilsiz ve çiğle ıslak;
Kavrulan yol üzerinde tozlar yitip gidiyor.
Yaprak kımıldamıyor ve rüzgâr yumuşak...
Az daha bekle, sonra uyursun!

İçinde yaprakların son hışırtısının ve rüzgârın son nefesinin işitildiği izlenimi veren, melankoli dolu bir eşlikle desteklenen bu kısa ağıdın yarattığı etkiyi dile getirmek imkânsız olur; sonunda piyanodan çıkan, incinen bir insan ruhunun ya da kırılan bir arp telinin çıkardığına benzer bir çığlıkla bitti melodi.

Sesin ve piyanonun son titreşimi söndükten ancak birkaç saniye sonra herkes hayata dönmüş gibiydi ve dinleyiciler alkışlar ve bravolarla ortalığı çınlattılar.

René yerinden kalktı ve elini kalpağına uzattı.

— Ne yani, gidiyor musunuz? diye sordu prenses.

— Size ne emrederseniz yerine getirmeye söz vermiştim hanımefendi, dedi René. Bana şarkı söylememi, sözü ve müziği benden bir şey söylememi emrettiniz, itaat ettim, fakat izin verirseniz bir diyeceğim olacak: Şarkı söyleyen, eşlik eden ya da alkışlanmak için herhangi bir müzik aleti çalan bir asker bana hep gülünç görünmüştür; ama bir kadının istediği herhangi bir şeyi reddeden erkek, hele bu kadın bir prenses ise, asker olsa da olmasa da, kaba ve nezaketten nasibini almamış bir erkektir; alteslerinize itaat ederek ilk kusurdan kaçındım. Fakat devam ederek kendi gözümde gülünç hale gelmek istemem. Herhangi bir enstrümanla şarkı söylediğim ya da müzik yaptığım zaman, sadece kendim içindir ve kendimden kurtulmak içindir; dolayısıyla zayıflığıma acıyın –zira bu bir zayıflıktır– ve bırakın da çekileyim.

Ve bunları söylerken, kalbinin üzerine acılı hatıralarla dolu bütün bir dünya çökmüşçesine boğuk bir sesle konuşuyordu René ve gözleri yaşarmıştı.

Derinden heyecanlanan prensesin geri çekilerek yol açtığı genç subay, önünde eğilen bütün bu parlak cemiyetin arasından geçip gitti.